OPERVM DIVI HIERONYMI TOMVS PRI-
mus,ea complectens,quæ ad uitæ potiſſimum inſtitutio-
nem faciunt,adiecta Coronide ſcriptorum illuſtriũ,
quanta potuit diligentia caſtigatus,& ſcholijs
Eraſmianis illuſtratus,feliciter abſolu-
tus eſt,apud Lugdunum Anno
ab orbe redempto Mille-
ſimo quingenteſi-
mo triceſi-
mo.
Fruere lector,
& memineris hæc
compluribus eruditis ui-
ris,uix æſtimandis ſudoribus cõſtitiſſe.

VIRTVTE DVCE,

Dux Virtus, Fortuna comes, quocunq; feraris,

Si fuerint; felix aſtra ferére ſuper.

COMITE FORTVNA.

SEBASTIANVS GRYPHIVS
GERMANVS EXCVDE
BAT LVGDVNI
ANNO
M. D. XXX.

ALTER TOMVS EPISTOLARVM DIVI HIERONYMI STRIDONENSIS,

donenſis, complectens ἐλεγκτικὰ καὶ ἀπολογητικὰ, nimirum ea
quæ pertinent ad diuerſas hæreſeis, & maledi
corum calumnias: unà cum argu-
mentis & ſcholijs DES.
ERASMI
ROT.

VIRTVTE DVCE,

Dux Virtus, Fortuna comes; quocunq; feraris,

Si fueris: felix astra ferire super.

COMITE FORTVNA.

SEBASTIANVS GRYPHIVS
GERMANVS EXCVDE
BAT LVGDVNI
ANNO
M. D. XXX.

A REVERENDISS. IN CHRISTO PATRI AC DOMINO, D. GVILLELMO VVARAMO Archiepiſcopo Cantuarienſi, ſedis apoſtolicæ legato nato, totius Angliæ primati, D. Eraſmus Roterodamus S. D.

QVæ pertinebant ad inſtitutionem uitæ Chriſtianæ, quoniam huius rei primam oportet eſſe curam, in primum contulimus Tomum: in argumentis hunc ordinem ſequuti, ut à perfectioribus orſi, paulatim per gradus ueniremus ad inferiora: deinde ad lapſos: poſtremo ad exempla. Catalogum ſcriptorum uelut appendicem adiecimus uolumini per ſe ſatis exiguo, quod non uideremus alicubi locum cõgruentiorem. Atq; in præſentia quidem prætermiſſis his, quæ prima æditione cõgeſſeramus in Tomum ſecundum, quoniam aliena erant omnia, quædam etiam prorſus indigna lectu. Tomus hic duo genera complectetur, ſed inter ſe finitima: uidelicet ἐλεγκτικὰ & ἀπολογητικά. In priore parte refelluntur hæretici: in poſteriore calumnijs reſpondetur: in utroq; uehemens & acer Hieronymus, & nonnunq; ſic incandeſcens, & conuicijs quoq; ac dicterijs debacchans, ut nonnullis parum memor Chriſtianæ modeſtiæ uideri poſſit. Verum id facile in bonam partem interpretabitur, quiſquis perpenderit primum ardens & natura uehemens hominis ingenium, ac liberum uerius quàm contumelioſum: deinde morum integritatem, uitæq; innocentiam: quæ ferè ut neminem afficit iniuria, ita iniuriarum impatiens eſſe ſolet. Ad hæc atrocius eſſe crimen hæreſeos, quàm ut ullius quantumuis manſuetum ingenium ferre potuerit: ut ne quid addam de doctrinæ fiducia, qua ſic omnes illius ætatis antecellebat, ut hunc contuliſſe cum ullo cæterorum, contumelia fuerit. Quid quod hæreſeos conuicium eius etiam generis eſt, ut quum cæteris in rebus omnibus tolerãtem eſſe uirtus ſit, hic diſſimulare ſit impietas. Iam ſeculum hoc omne quo diuus uixit Hieronymus, incredibile dictu quantopere tumultibus ac factionibus hæreticorum flagrarit, adeò ut illis temporibus ingenioſa quoq; res fuerit, eſſe Chriſtianum. Tot erant hæreſiarcharum nomina, cognomina, dogmata, ut in his etiam recenſendis ſudauerint homines eruditi. Verum Cataphryges, Borboritæ, Ophitæ, Baſilidiani, Manichæi, & horum ſimiles hæretici,
B quoniam portentoſa quædam ſequebantur ſomnia uerius quàm dogmata: & intantum à diuinis abhorrentia literis, ut ne cum ſenſu quidem cõmuni concordarẽt, facile ceu ſuapte ſponte cõſenuerunt. Cæterum Arianorum hæreſis cõmunita literis, ac diuinæ quoq; ſcripturæ ualidiſſimis, ut uidebatur, nixa præſidijs: inſuper imperatorum ac gentium adiuta ſtudijs opibusq;, periculoſiſſimis rerum motibus labefactauit orbem Chriſtianum: intantum, ut diu eſſet in dubio, utro ſe inflecteret eccleſiæ ſynceritas, & factio ſchiſmaq; eſſet uerius quam hæreſis: quod aduerſarij numero prope pares eſſent, eloquentia doctrinaq; ſuperiores. Ea peſtis tandem utcunq; ſopita, rurſum in Origeniſtis renata eſt, mutato nomine, ſed idem malum, niſi quod grauius: quemadmodum ſolet morbus recurrens eos qui reciderunt, inclementius premere. Contra certatum eſt acriter ſynodis ac decretis, atq; etiam ſymbolis ſexcentis haudquaquam aptiſſimis, meo iudicio, præſidijs, ad hæreſim opprimendam, niſi res ab autoritate pendeat: alioqui quo plus eſt dogmatum, hoc uberior eſt hæreſium materia. Et nunq; fuit ſyncerior caſtiorq; Chriſtiana fides, quàm cum uno illo, eoq; breuiſſimo ſymbolo contentus eſſet orbis. At illa ætate in chartis erat fides potius quàm in animo, ac penè tot erant ſymbola, quot profeſſores. Admiſcebant ſeſe rebus hiſce, ita ut fit, priuata hominum ſtudia, & ſub fidei prætextu impiæ ſimultates exercebãtur. Nec aliud malum propius in periculum adduxit Petri ſedem hactenus ſemper intactam: quam ſi non ſubuertit, certe concuſſit ac labefactauit. Nam ſub pontifice Liberio Roma non omnino libera erat ab Arianorum errore: & ſub imperatore Conſtantio parum conſtanter ſe tenuit in petra, cui innititur eccleſia catholica. Potiſſimum autem his malis agitabatur Oriens, & omnis Græcia: quæ quo magis fauebat Origenis ingenio, hoc iniquius ferebat uiri incomparabilis damnari dogmata, quemadmodum in uehementer adamato corpore nonnunq; placent & uitia. Hiſce rebus ſic agitatus eſt noſter Hieronymus, ut nec ſedes quieta daretur uſquam, nec ſtudiorum ocio frui liceret. Iam Ruffini opera in hæreſeos etiam ſuſpicionem & calumniam uocabatur, quod olim Origenis ingenio delectatus, quædam illius tradidiſſet Latinis auribus: nec id ſine laude autoris. Atque hoc magis patebat obtrectatorum morſibus, quod polygraphus eſſet. Excellentia doctrinæ prouocabat inuidiam: multos offendebat rara uitæ ſeueritas: plures in reprehendendis hominum uitijs libertas. Amara ueritas eſt: & quiſquis ſibi male conſcius eſt, ſe putat attactum. His rebus factum eſt, ut ſanctiſſimo uiro uſque ad extremum uitæ diem pugnãdum fuerit cum excetra inuidiæ: quæ ſic in illum & linguis & calamis debacchata eſt, ut fuerint qui ſparſerint epiſtolam uelut ab Hieronymo ſcriptam, in qua deploraret, quod aliquando Origenis errorem ſequutus eſſet. Quod autem tam placidum ingenium mihi dabis, ut huiuſmodi malis laceſſitum non exardeſcat? Et tamen ſi quis propius inſpiciat expendatq; libros, in quibus tota libertate uidetur in quoſdã inuehi: uelut in Vigilãtium, in Ruffinum, in Iouinianum:

ſis animaduertet multo plus ſubeſſe feſtiuitatis quàm uirulentiæ, & in medijs illis conuicijs deprehendet humaniſſimi ingenij manifeſta ueſtigia. In comœdijs Demea, quum contra naturam uult eſſe comis ac feſtiuus, tamen blandiciæ quoq; habēt agreſtem amarulentiā: contra quum Mitio præter ſuum ingenium quod habebat mite, obiurgat Eſchinum, tamen ipſa ſeueritas multum habet lenitatis. Nihil autem Chriſtiana charitate mellitius: quæ cum maxime ſæuit, obtinet tamen ſuam natiuam dulcedinem, & uini neceſſariam acrimoniam olei lenitate temperat. Porrò quemadmodum M. Tullius nuſquam eſt admirabilior in dicendo, quàm ubi dolor ceu calcar addit eloquentiæ uiribus: ita diuus Hieronymus, quum nuſquam non ſit eruditus, nuſquam non eloquens; tamen haud alibi dicit melius, quàm ubi maledicit hæreticis aut calumniatoribus: ſi tamen hoc eſt maledicere, quod uerum eſt acriter defendere. Primus igitur Tomus nobis exhibuit Hieronymum eloquentem, hic exhibebit fulminantem ac tonātem. Ille declarauit inſignem hominis ſanctimoniam, hic declarabit inuictum animi robur aduerſus omnes malorum aſſultus. Sic natura cōparatum eſt, ut eximia uirtus nō proferat ſplendorem ſuum, niſi malis exercita: ſic aurum purius redit ex igni: ſic ilex attonſa duris bipennibus denſiore ramorum prouentu ſylueſcit, & quod ait Horatius, ab ipſo ducit opes animumq; ferro. Gubernatoris & artem & animum declarant tempeſtates. Nemo unquam inter magnos duces habitus eſt, niſi cuius uirtutem res aduerſæ ſpectatam reddidere. Et ſi fas eſt aliquid è ueterum fabulis admiſcere rei ſeriæ, Iuno dum Herculem omni generi periculorum obijcit, nihil aliud quàm uirtutem illius illuſtrem reddidit, & ipſi diuinos honores parauit. Sic & dominus athletam ſuum Iob Satanæ uexandum permiſit, ut per illum nobis inuictæ patientiæ pararet exemplum. Sic tentauit dilectum Abraham, ut mundus inſignem hominis erga deum fiduciam agnoſceret. Nec Hieronymi magnitudinem agnoſceremus, niſi hæreticorum & obtrectatorū calumnijs inclaruiſſet. Porrò quod tibi, reuerendiſſime præſul, licet in uarijs & arduis negocijs uerſanti, perpetuus uitæ curſus uſq; ad iſtā ſenectutē, quæ & ipſa florida cōtigit ac uirens: in nullas huiuſmodi tragœdias impegit, fortaſſis alius aſſcriberet uel integritati tuæ, uel prudentiæ: ego malo fauori diuino aſſcribere, cui debes uniuerſas iſtas animi tui dotes. Et tamen non omnino defuerunt rerum difficultates, quæ ſummam animi tui conſtantiam cum pari prudentia coniunctam declararent. Vt difficillimum, ita regiæ dignitati proximū eſt, apud Anglos agere Cancellarium. In eo munere gerēdo tametſi te talem præſtitiſti, ut eam prouinciā ſucceſſuro quamlibet eximio difficillimam tradideris, tamen haud ſcio an magis eluxerit animi tui uirtus in deponendo munere, quàm in adminiſtrando. Quis è tantæ dignitatis culmine non triſtis deſcenderet? Quis non inuideret ſucceſſori? Tu uero quàm citra ſuperciliū ampliſſimo munere perfunctus es, tam ſine omni ſignificatione mœroris depoſuiſti, ut nemo non intelligeret te magiſtratum non tibi ſuſcepiſſe, ſed utilitati publicæ, quod data honeſta occaſione tam alacriter deponeres honorificam ſarcinam. Ingens lucrum ducebas, tempus detractum negocijs, magna ex parte profanis, accedere ſacris ſtudijs, in quibus oportet epiſcopum aſſiduum eſſe. Nec enim ab his ſinebas tibi ullum perire tempus, etiam tum, quum tot negociorum undis obruereris. Sed epiſtolæ finem imponā, ſi dixero quid mihi in relegēdis Hieronymi ſcriptis acciderit: nimirum illud, quod uulgo ſolet in ſpectandis tabellis. Si qua mediocris eſt, primum contemplanti ſatis arridet: ſi ſæpius propius ac diutius contemplere, paulatim perdit gratiam. Cæterum ſi qua eſt ab inſigni artifice elaborata, quo ſæpius ſpectes & attentius, hoc magis & magis admireris. Placuit Hieronymus adoleſcenti, placuit uiro: ſed nunq; mihi magis placuit, quàm nunc relectus. Deum immortalem, quàm mihi totus diſpliceo, quum huius uiri ſpirantem in ſcriptis ſanctimoniam intueor: quum ardens ſtudium: quum tam admirabilem ſacrorum uoluminum tum peritiam tum memoriam? Denique quum tantam eloquentiæ uim, tantum ingenij uigorē in ætate tam grandi? Debent tuæ benignitati quotquot ſunt ſacrarum literarum amantes, quod Hieronymum habent & ſublatis mendis, & additis ſcholijs, nō ſolum legibilem, uerumetiam intelligibilem: nunc plus debebunt, quod habent modis omnibus ornatiorem. Bene uale præſul ampliſſime. Baſileæ, Calendis Iunijs. Anno M. D. XXIIII.

A ERASMI ROTERODAMI SACRAE THEOLOGIAE
profeſſoris in librum ſequentem argumentum.

Heluidius Auxentij diſcipulus,Symmachi imitator, homo nec facundus nec eruditus,ſcripſit li-
brum, in quo teſtimonijs diuinæ ſcripturæ non intellectis probare conabatur:Deiparam Mariam
poſteaquàm Ieſum citra coniugis operam pepererat,ex Ioſeph marito communi more filios aliquot
produxiſſe,eosq́ in diuinis literis fratres domini uocatos fuiſſe.Et inuenit hic egregius doctor diſci-
pulos,hoc eſt,repperit dignum patella operculum,qui Heluidiani ſint dicti: ſiue,quemadmodum te-
ſtatur Epiphanius,Antidicomariani Græco uocabulo,quos Latine poſſis dicere aduerſarios Mariæ:
ita refert Auguſtinus in libello de hæreſibus ad Quoduultdeum. Hunc igitur Heluidium refellit
Hieronymus,& confirmat Mariam perpetuo fuiſſe uirginem,etiam ſi hoc non eſt aperte ſcriptum in
literis diuinis,ſed apoſtolorum ac ſanctorum patrum traditione,ueluti per manus ad nos deriuatum,
& omnium Chriſtianorum conſenſu comprobatum.

HIERONYMVS ADVERSVS HELVIDIVM,
de perpetua uirginitate beatæ Mariæ.

NVPER rogatus à fratribus, ut aduerſus libellum cuiuſdam
Heluidij reſpōderem: facere diſtuli:non quod difficile fuerit
hominem ruſticanum,& uix primis quocꝫ imbutum literis,
ſuper ueri aſſertione conuincere:ſed ne reſpondendo dignus
1 fieret qui uinceretur.Huc accedebat,quod uerebar,ne homo
turbulentus,& ſolus in uniuerſo mundo ſimul & laicus & ſa-
cerdos:qui(ut ait ille)loquacitatem facundiā exiſtimat;& ma
ledicere omnibus bonæ conſcientiæ ſignum arbitratur:acce-
pta materia diſputandi, amplius inciperet blaſphemare:&
B quaſi de ſublimi loco in totum orbem ferre ſentētiam:mecꝫ,
quia ueritate non poſſet lacerare conuicijs. Verum quia hæ
omnes tam iuſtæ ſilentij mei cauſæ,ob ſcandalum fratrum,qui ad eius rabiem mouebātur,iu-
ſtiori fine ceſſarunt:iam ad radices infructuoſæ arboris Euāgelij ſecuris eſt admouēda, & cum
infœcunditate foliorum tradenda flammis;ut diſcat aliquādo reticere,qui nunquàm didicit lo
qui.Igitur ſanctus mihi inuocandus eſt ſpiritus,ut beatæ Mariæ uirginitatē,ſuo ſenſu,ore meo
defendat.Inuocandus eſt dominus Ieſus,ut ſacri uentris hoſpitium,cuius nouem menſibus in-
habitator fuit,ab omni cōcubitus ſuſpicione tueatur.Ipſe quocꝫ deus pater eſt imprecādus,ut
matrem filij ſui uirginem oſtendat fuiſſe poſt partum,quæ fuit mater antequàm nupta. Non
rhetorici campum deſideramus eloquij,non dialecticorum tendiculas, nec Ariſtotelis ſpineta
conquirimus:ipſa ſcripturarum uerba ponenda ſunt,ut ipſis quibus aduerſum nos uſus eſt te-
ſtimonijs,reuincatur:ut intelligat ſe & legere potuiſſe quæ ſcripta ſunt, & non potuiſſe quæ
pietate roborata ſunt cognoſcere. Prima eius propoſitio fuit:Matthæus loquitur:Chriſti au
tem generatio ſic erat:Cum eſſet deſponſata mater eius Maria Ioſeph, priuſquàm cōuenirent,
inuenta eſt habens in utero de ſpiritu ſancto. Ioſeph autem uir eius cum eſſet iuſtus,& nollet
eam traducere,uoluit occulte dimittere eam.Hæc autem eo cogitante, ecce angelus domini in
ſomnis apparuit ei,dicēs:Ioſeph fili Dauid,ne timeas accipere Mariam cōiugem tuam.Quod
enim natum eſt in ea,de ſpiritu ſancto eſt.Ecce,inquit,habes deſponſatā,non commendatam,
ut dicis:& uticꝫ non ob aliud deſponſatam,niſi quandocꝫ nupturam.Necꝫ enim de non con
uenturis euāgeliſta dixiſſet: Priuſquàm conuenirent;quia nemo de non pranſuro dicit,antecꝫ
pranderet.Deinde ab angelo uxorem appellatam & coniunctam. Audiamus nunc quid ſcri-
ptura pronunciet:Exurgens,inquit,Ioſeph à ſomno,fecit ſicut præceperat ei angelus domini;
& accepit uxorem ſuam,& non cognouit eam,donec peperit filium ſuum. Curramus per ſin-
gula,& impietatem eiſdem quibus ingreſſa eſt ueſtigijs perſequentes,pugnātia inter ſe dixiſſe,
doceamus.Deſponſatam confitetur:& ſtatim uxorem uult eſſe,quam confeſſus eſt ſponſam.

C Rurſum quam uxorem nominat, dicit non ob aliud deſponſatam, niſi quandoq; nupturam.
Et ne parum hoc arbitremur: habes, inquit, deſponſatam, non commendatam, id eſt, necdum
uxorem, necdum maritali uinculo copulatam. In eo uero quod ait, neq; enim de non cõuentu-
ris euãgeliſta dixiſſet: Priuſq; cõuenirent; quia nemo de non pranſuro dicit, anteq; pranderet:
doleam ne, an rideam, neſcio: imperitiæ arguam, an temeritatis accuſem? Quaſi ſi quis dixerit,
antequàm in portu pranderem, ad Africam nauigaui: non poſſit ſtare ſententia niſi in eo por-
tu prandendum quandoq; ſit. Aut ſi uelimus dicere: Paulus apoſtolus antequàm ad Hiſpa-
nias pergeret, Romæ in uincula coniectus eſt, aut certe illud: Heluidius antequàm pœnitẽtiam
ageret, morte præuẽtus eſt: ſtatim aut Paulo poſt uincula ad Hiſpanias ſit eundum: aut Hel-
uidio pœnitẽtia agenda poſt mortem, cum ſcriptura dicat: In inferno autem quis confitebitur
tibi? Ac non potius ſit intelligendum, quod, ante, præpoſitio licet ſæpe conſequẽtiam indicet,
tamen nonnunq; ea tantum quæ prius cogitabantur, oſtendat. Vnde nec neceſſe ſit ut cogita-
ta fiant, cum aliud ideo interuenerit: ne ea quæ cogitata ſunt, fierent. Igitur cum euangeliſta di-
cat: priuſquàm conuenirent, proximum nuptiarum tempus oſtendit: & in eo iam rem fuiſſe,
ut quæ prius ſponſa fuerat, eſſe uxor inciperet. Quaſi dixerit: anteq; oſcula amplexusq; miſce-
rent: anteq; rem agerent nuptiarum, inuẽta eſt habens in utero. Inuenta eſt autem à nullo alio,
niſi à Ioſeph: qui ſponſæ uterum tumentem penè iam licẽtia maritali, & curioſis oculis depre-
hendit. Non tamẽ ſequitur, ut prioribus docuimus exemplis, eum cum Maria cõueniſſe poſt
partum, cuius cõueniendi deſiderium, uteri conceptione ſublatum eſt. Quod autem in ſomnis
dicitur ad Ioſeph: Ne timeas accipere Mariam uxorem tuam. Et rurſum: Exurgens autem Io-
ſeph à ſomno, fecit ſicut præcepit ei angelus domini, & accepit uxorem ſuam; nullum mouere
debet, quaſi ex eo quod uxor eſt appellata, ſponſa eſſe deſierit: cum hanc eſſe ſcripturæ diuinæ
cõſuetudinem nouerimus, ut ſponſas appellet uxores. Sicut in ſequẽtibus Deuteronomij teſti-
D monijs approbatur: Si quis, inquit, inuenerit uirginem deſponſatã uiro in cãpo, & uim faciens
dormierit cum ea, morte moriatur: quia humiliauit uxorem proximi ſui. Et in alio loco: Si au-
tem fuerit adoleſcẽtula deſpõſata uiro, & inuenerit homo eam in ciuitate, & dormierit cum ea,
educetis utrunq; ad portas ciuitatis illius, & lapidabuntur lapidibus, & morientur. Adoleſcen-
tula quidem, quia non proclamauit cum eſſet in ciuitate: uir autem quia humiliauit uxorẽ pro-
ximi ſui: & eradicabitis malum ex uobiſmetipſis. Necnon & alibi: Et quis eſt ille homo, cui de-
ſponſata eſt uxor, & nõ accepit eam? Vadat & reuertatur in domum ſuam, ne fortè moriatur
in bello, & fortè homo alius accipiat eam. Si cui autem ſcrupulus cõmouetur, quare deſpõſata,
& non potius ſine ſponſo, ſiue (ut ſcriptura appellat) marito, uirgo conceperit: ſciat triplicem
fuiſſe rationem. Primo, ut per genealogiam Ioſeph, cui Maria cognata erat, origo quoq; Ma-
riæ mõſtraretur. Secundo, ne iuxta legem Moyſi ut adultera lapidaretur à populo. Tertio, ut
ad Aegyptum fugiens haberet ſolatium cuſtodis potius quàm mariti. Quis enim in tempore
illo credidiſſet uirgini de ſancto eam ſpiritu concepiſſe, ueniſſe ad eam angelum Gabrielem,
dei detuliſſe mandatum, ac non magis quaſi adulteram iuxta exemplum Suſannæ ſententiæ
omnium condemnaſſent: cum hodie toto iam credente mundo argumẽtentur Iudæi, Eſaia do-
cente de Maria & uirginitate eius: Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filium, in Hebræo iu-
uenculam ſcriptum eſſe, non uirginem, id eſt, alma, non bethula? Aduerſus quos in alio loco
cõpetẽtius diſſeremus. Deniq; excepto Ioſeph & Elizabet & ipſa Maria paucisq; admodum,
ſi quos ab his audiſſe poſſumus exiſtimare, omnes Ieſum filium exiſtimabãt Ioſeph: in tãtum,
ut etiam euangeliſtæ opinionem uulgi exprimentes, quæ uera hiſtoriæ lex eſt, patrem eum di-
xerint ſaluatoris: ut ibi: & uenit in ſpiritu in templum, haud dubium quin Simeon. Et cum in-
ducerent puerum Ieſum parentes eius, ut facerent de illo ſecundum conſuetudinem legis. Et
alibi: Et erant pater illius & mater admirantes ſuper his quæ dicebantur de eo. Et rurſum;
Et ibant parentes eius per annum in Hieruſalem in ſolenni die Paſchæ. Ac deinde: Et comple-
tis diebus cum reuerterentur, remanſit puer Ieſus in Hieruſalem, & non cognouerunt paren-
tes eius.

A tes eius. Ipſa quoq; Maria quæ ad Gabrielem reſponderat, dicens: Quomodo fiet hoc, quia
uirum non cognoui: quid de Ioſeph loquitur, auſculta: Fili, quid feciſti nobis ſic? Ecce pater
tuus & ego, dolentes quærebamus te. Non enim hæc Iudæorum, ut pleriq; argumentantur,
non illudentium uox eſt. Euangeliſtæ patrem Ioſeph dicunt: patrem Maria confitetur. Non
quod (ut ſuperius indicaui) uere pater Ioſeph fuerit ſaluatoris: ſed quod ad famam Mariæ cõ
ſeruandam, pater ſit ab omnibus exiſtimandus: qui antequam moneretur ab angelo: Ioſeph
fili Dauid, ne timueris accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum eſt, de ſpiri
tu ſancto eſt: cogitabat occulte dimittere eam. Intantum ſuum nõ eſſe, qui conceptus fuerat,
confidebat. Sed iam ſatis docendi magis quàm reſpondẽdi ſtudio diſputatum eſt, cur Ioſeph
pater domini, cur Maria appellata ſit coniunx: in quo & hoc breuiter continetur, cur fratres
eius quidam eſſe dicantur. Verum quia ſuum locum huic quæſtiunculæ reſeruamus, & ad
reliqua feſtinat oratio: nũc illud eſt diſſerendum, quomodo ſcriptura dicat: Exurgens autem
Ioſeph à ſomno, fecit ſicut præcepit ei angelus domini: & accepit uxorem ſuam, & nõ cogno
uit eam, donec peperit filium, & uocauit nomen eius Ieſum. In quo primum aduerſarius ſu-
perfluo labore deſudat, cognoſcendi uerbũ ad coitum magis quam ad ſcientiam referendũ,
quaſi hoc quiſq; negauerit: & eas ineptias quas redarguit, aliquando prudens quiſpiam po-
tuerit ſuſpicari. Deinde uult docere, quod donec ſiue uſq; aduerbia, certum tẽpus ſignificent:
quo completo fiat id, quod uſq; ad illud temporis quod præſcriptum eſt non fiebat, uelut in
præſenti: Et non cognoſcebat eam, donec peperit filium. Apparet, inquit, cognitam eſſe poſt
2 partum, cuius cognitionẽ filij tantũ differebat generatio. Et ad hoc approbandum cõgerit de
ſcripturis exempla quàm plurima, more Andabatarum gladium in tenebris uentilans, & lin
guæ ſonum ad confodienda ſui tantum corporis membra cõcutiens. Ad quod nos breuiter
reſpondemus, & cognoſcebat, & donec & uſq; ad ſermonem, in ſcripturis ſanctis dupliciter
intelligi: & de eo quidem quod ſcriptum eſt, cognoſcebat, ad coitum eſſe referendũ: ipſe diſſe-
B ruit, nullo dubitante, quin ad ſcientiam ſæpe referatur, ut ibi: Remanſit puer Ieſus in Hieruſa
lem, & non cognouerunt parentes eius. Nunc illud eſt oſtendendum, ut quomodo ibi con-
ſuetudinem ſcripturæ ſecutus eſt: ſic etiam in donec, eiuſdem ſcripturæ autoritate frangatur:
quæ ſæpe certum tempus (ut ipſe diſſeruit) in eius aſſumptione ſignificat, ſæpe infinitum: ut
eſt illud quod deus ad quoſdam loquitur in prophetis: Ego ſum, ego ſum: & donec ſeneſcatis
ego ſum. Nunquid poſtquàm illi ſenuerint deus eſſe deſiſtet? Et ſaluator in Euangelio ad
apoſtolos: Ecce ego, inquit, uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad conſummationem ſecu-
li. Ergo poſt conſummationem ſeculi à diſcipulis ſuis dominus abſcedet: & tunc quando in
duodecim ſolijs iudicaturi ſunt duodecim tribus Iſraël, domini conſortio fraudabũtur? Pau-
lus quoq; apoſtolus Corinthijs ſcribens: Primitiæ, ait Chriſtus: deinde hi qui ſunt Chriſti,
qui in aduentu eius crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum deo & patri, cũ deſtru-
xerit omnẽ principatum & omẽ poteſtatẽ & uirtutẽ. Oportet enim illum regnare, donec po-
nat omnes inimicos ſub pedibus eius: omnia enim ſub pedibus eius ſubiecit. Eſto, de homi-
ne dictum ſit: non negamus, de eo qui paſſus eſt crucem, qui poſtea ſedere iubetur à dextris.
Quid ſibi uult hoc quod ait: Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub
pedibus eius? Nunquid tamdiu regnaturus eſt dominus, donec incipiant eſſe inimici ſub pe
dibus eius: & poſtquàm illi ſub pedibus fuerint, regnare deſiſtet: cum utique tunc magis re-
gnare incipiet, cum inimici cœperint eſſe ſub pedibus? Dauid quoq; in quarto graduũ pſal-
mo: Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad dominũ deum noſtrum,
donec miſereatur noſtri. Ergo tamdiu propheta oculos habebit ad dominum, quamdiu mi-
ſericordiam impetret, & poſt impetratam miſericordiam oculos torquebit in terram? Qui
in alio loco dicit: Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in uerbum iuſticiæ tuæ. Poteram
ſuper hoc innumerabilia exempla congerere, & omnem laceſſentis procacitatem teſtimonio
rum nube celare, uerũ adhuc pauca ſubijciam, ut his ſimilia ipſe ſibi lector inueniat. Loqui-

C tur in Geneſi ſermo diuinus: Et tradiderunt Iacob deos alienos, qui erant in manibus eorum,
& inaures quæ erant in auriculis eorum. Et abſcondit eos Iacob ſubter terebinthum, quæ eſt
in Sichimis, & perdidit eos uſq; in hodiernũ diem. Item in fine Deuteronomij: Et defunctus
eſt Moyſes ſeruus domini in terra Moab per uerbum domini, & ſepelierunt eũ in Geth pro-
pe domum Phegor, & nemo ſcit ſepulchrum eius uſq; in diem iſtum. Certe hodiernus dies il
lius temporis exiſtimandus eſt, quo hiſtoria ipſa contexta eſt: ſiue Moyſen dicere uolueris
autorẽ pentateuchi, ſiue Eſdram eiuſdẽ inſtauratorẽ operis, non recuſo. Nunc hoc quæritur,
an id quod dictum eſt, uſq; in diem iſtum, ad illam referatur ætatem, qua libri æditi ſiue con
ſcripti ſunt. Doceat igitur poſt illam diem tot iam annorum uſq; ad nos uoluminibus exa-
ctis, aut idola quæ ſub terebintho condita fuerant reperta, aut Moyſi tumulum inueſtigatũ:
quia obnixe aſſerit, poſt, donec & uſq;, eſſe incipere, quod tamdiu non fuit, quamdiu uſq; cõ-
pleretur & donec: quin potius animaduertat ſcripturæ ſanctæ idioma, & nobiſcũ in quo hæ-
ſitabat intelligat ea, de quibus poſſet ambigi, ſi non fuiſſent ſcripta, ſignari; cætera uero noſtræ
intelligentiæ derelinqui. Si enim adhuc recenti tempore uiuentibus his qui uiderãt Moyſen,
ſepulchrum eius potuit ignorari, multo, magis tot ſeculis prætereũtibus. Iuxta quod & illud
intelligitur de Ioſeph, euangeliſtam id indicaſſe, de quo ſcandalum poterat moueri, non eam
cognitam eſſe à uiro ſuo uſq; ad partum: ut multo magis intelligeremus cognitam nõ fuiſſe
poſt partum, à qua tunc ſe abſtinuit, cũ adhuc de uſione poterat fluctuare. Ad ſummã, illud
requiro, quare ſe abſtinuerit Ioſeph uſq; ad partus diem. Reſpondebit utiq;, quia angelum au
dierit dicentem: Quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Ad quod nos inferimus: Et
certe audierat: Ioſeph fili Dauid, ne timeas accipere Mariam uxorem tuam. Prohibitum ei
fuerat ne relinqueret, ne adulteram exiſtimaret uxorem. Nunquid & à congreſſu cõiugis ſe-
paratus fuerat, cum utiq; ne ſepararetur magis fuiſſet admonitus? Et audebat, inquit, uir iu-
D ſtus dei, in utero audiens filium de uxoris coitu cogitare? Pulchre. Qui ergo ſomnio tantum
credidit, ut uxorem non auderet attingere: is poſtq; paſtorum uoce cognouerat angelum do
mini ueniſſe de cœlis, & dixiſſe ad eos: Nolite timere: Ecce euangelizo uobis gaudium ma-
gnũ, quod erit omni populo: quia natus eſt nobis hodie ſaluator, qui eſt Chriſtus dominus
in ciuitate Dauid: & cum eo laudes militiæ concinuiſſe cœleſtis; Gloria in excelſis deo, & ſu-
per terram pax hominibus bonæ uoluntatis: qui Symeonem iuſtum inter amplexus paruuli
uiderat prædicantem: Nunc dimittis ſeruum tuum domine ſecundum uerbum tuum in pa-
ce: quia uiderunt oculi mei ſalutare tuum: qui Annã propheteſſam, Magos, ſtellam, Herodẽ,
angelos uiderat, qui, inquã, miracula tanta cognouerat, dei templũ, ſpiritus ſancti ſedem, do-
mini ſui matrem audebat attingere? Et certe Maria conſeruabat omnia uerba hæc, conferens
in corde ſuo. Ac nec imprudẽter neges iſta ignoraſſe Ioſeph: Et erant, ĩquit Lucas, pater illius
& mater admirantes ſuper his quæ dicebantur de eo. Licet tu mira impudentia hæc in Græ-
cis codicibus falſata contendas, quæ non ſolum omnes penè Græciæ tractatores in ſuis uolu
minibus reliquerunt, ſed nonnulli quoq; è Latinis, ita ut in Græcis habentur, aſſumpſerint.
Nec neceſſe eſt nũc de exemplariorũ uarietate tractare, cum omne & ueteris & nouæ ſcriptu-
ræ inſtrumentum in Latinũ ſermonem exinde tranſlatum ſit: & multo purior manare credẽ
da ſit fontis unda, quàm riui. Hæc, ais, apud me nugæ ſunt, & argumentationes ſuperfluæ, &
diſputatio magis curioſa quàm uera. Nunquid non potuit ſcriptura dicere: & accepit uxorẽ
ſuam, & non fuit amplius auſus contingere eam: ſicut de Thamar dixit & Iuda? Aut defue-
runt Matthæo uerba, quibus id quod intelligi uolebat, poſſet effari? Non cognouit, inquit,
eam, donec peperit filium. Poſt partum ergo cognouit, cuius cognitionem ad partum uſque
3 diſtulerat. Si tam contentioſus es, iam nunc tua mente ſuperaberis. Nolo mihi aliquod inter
partum & coitum tempus interſeras. Nolo dicas mulier quæcunq; cõcepit & peperit maſcu-
lum, immunda erit ſeptem diebus, ſecundũ dies ſeceſſionis & purgationis ſuæ immũda erit:
& octauo die circuncidet carnem præputij eius, & trigintatribus diebus ſedebit in ſanguine
puro,

A puro,& omne ſanctum non tanget,& reliqua. Statim eam inuadat Ioſeph: ſtatim audiat per Hieremiam: Equi inſanientes in fœminas facti ſunt mihi, unuſquiſq; ad uxorem proximi ſui hinniebat. Alioqui quomodo ſtare poterit: non cognouit eam, donec peperit filium: ſi poſt purgationis tempus expectat: ſi quadraginta rurſum diebus tãto tempore dilata libido diſfertur? Polluatur cruore puerpera: obſtetrices ſuſcipiant paruulum uagientẽ: maritus laſſam teneat uxorem. Sic incipiant nuptiæ, ne euãgeliſta mẽtitus ſit. Sed abſit, ut hoc de matre ſaluatoris & uiro iuſto ſit exiſtimandum. Nulla ibi obſtetrix: nulla mulierculaꝛum ſedulitas interceſſit: ipſa pannis inuoluit infantẽ: ipſa & mater & obſtetrix fuit: Et collocauit eum, inquit, in præſepio, quia non erat ei locus in diuerſorio. Quæ ſententia & apocryphorum deliramẽta conuincit, dum Maria ipſa pannis inuoluit infantem: Et Heluidij expleri nõ patitur uolũtatem, dum in diuerſorio locus non fuit nuptiarum. Verum quia iam ſatis abundeq; reſpondimus ad id quod propoſuerat anteq; conuenirent, & nõ cognouit eam donec peperit filium: ad tertiam ueniendũ eſt quæſtionẽ, ut iuxta diſputationis eius ordinem, etiam noſtræ reſponſionis ordo procedat. Vult enĩ alios quoq; filios Mariã procreaſſe: & ex eo quod ſcriptum eſt: Aſcendit autẽ Ioſeph in ciuitatẽ Dauid, ut profiteretur cum Maria uxore ſua prægnante: Factum eſt autẽ cum ibi eſſent, impleti ſunt dies ut pareret, & peperit filium ſuũ primogenitũ: nititur approbare primogenitũ non poſſe dici, niſi eum qui habeat & fratres: ſicut unigenitus ille uocatur, qui parẽtibus ſolus ſit filius. Nos autẽ ita definimus: Omnis unigenitus, & primogenitus: nõ omnis primogenitus, & unigenitus. Primogenitus eſt nõ tãtũ poſt quẽ & alij, ſed ante quẽ nullus. Omne, inquit dominus ad Aaron, quod aperit uuluã ab omni carne quæ offertur domino, ab homine uſq; ad pecus, tibi erunt: tantũmodo precijs redimãt primogenita hominũ, & primogenita pecorum immundorum. Definiuit ſermo dei, quid ſit primogenitum: Omne, inquit, quod aperit uuluam. Alioqui ſi non eſt primogenitus, niſi is tantum quem ſequũtur fratres, tamdiu ſacerdotibus primogenita nõ debentur, quamdiu &

B alia fuerint procreata, ne forte partu poſtea nõ ſequente, unigenitus ſit, & non primogenitus. Redemptio, inquit, eius erit ab uno menſe, æſtimatio quinq; ſiclorum. Siclus, ſecundũ ſiclum ſanctuarij uiginti oboli ſunt. Tantũmodo primogenita uitulorum & primogenita ouium & primogenita caprarum non redimes, quia ſancta ſunt. Cogit me ſermo dei, ut omne maſculinum quod aperit uuluam, ſi de mundis animalibus ſit, deo uoueam, ſi de immũdis, redimã, dans precium ſacerdoti. Poſſum reſpondere, & dicere: Quid me in unius menſis ſtringis articulo? Quid primogenitum uocas, quẽ an fratres ſequantur, ignoro? Expecta donec naſcatur ſecundus. Nihil debeo ſacerdoti, niſi & ille fuerit procreatus, per quẽ is qui ante natus eſt, incipiat eſſe primogenitus. Nónne mihi ipſi apices loquentur, & me ſtulticię redarguẽt, eum eſſe dictum primogenitũ, qui aperiat uuluam, nõ qui habeat & fratres? Deniq; interrogo de Ioanne, quẽ conſtat eſſe unigenitũ, an & primogenitus fuerit? Utrúm ne & ipſe ſecundũ legem, pro toto ei legi fuerit obnoxius? Ambigi nõ poteſt. Certe de ſaluatore ſcriptura ſic loquitur: Cum expleti eſſent dies purgationis eorũ, ſecundum legem Moyſi, duxerunt eum in Hieruſalem, ut offerrent eum domino: ſicut ſcriptũ eſt in lege domini: Quia omne maſculinũ adaperiens uuluã, ſanctum domino uocabitur: & ut darent hoſtias ſecundũ quod dictum eſt in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarũ. Si hæc lex tantum ad primogenitos pertinet primogenitũ autem ſequentes faciunt, non debuit lege primogeniti teneri, qui de ſequentibus ignorabat. Sed quia tenetur lege primogeniti, etiã ille quem fratres cæteri non ſequuntur: colligitur eũ primogenitum uocari, qui uuluam aperiat, & ante quem nullus ſit, nõ eum quẽ frater poſt genitus ſubſequatur. Moyſes ſcribit in Exodo: Factum eſt aũt circa mediam noctẽ, & dominus percuſſit omne primogenitũ in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis, qui ſedebat ſuper thronũ eius, uſq; ad primogenitũ captiuæ, quæ eſt ad lacũ, & omne primogenitum pecoris. Reſponde mihi: Qui tunc ab exterminatore fuerant interempti, primogeniti fuerunt, an & unigeniti? Si primogeniti tantũ illi uocantur, qui fratres habẽt: ergo

ab

C ab interpretatione unigeniti liberati ſunt. Si autem & unigeniti cęſi ſunt, contra ſententiam fa
ctum eſt, ut inter primogenitos & unigeniti morerentur: aut unigenitos liberabis à pœna, &
ridiculus eris: aut ſi confiteberis interfectos, ingratis obtinebimus, & unigenitos primogeni-
tos appellari. Extrema propoſitio fuit (licet id ipſum in primogenito uoluerit oſtendere)
fratres domini in Euangelijs nominari, ut ibi: Ecce mater eius & fratres eius ſtabāt foris, quæ-
rentes loqui cum eo. Et alibi: Poſt hæc deſcendit Capharnaum, ipſe & mater eius, & fratres
eius. Et ibi: Dixerunt ergo fratres eius ad eum: Tranſi hinc, & uade in Iudæam, ut & diſcipuli
tui uideant opera tua quæ facis. Nemo enim aliquid in occulto faciens, quærit ipſe in palàm
eſſe. Si hæc facis, manifeſta teipſum mundo. Ioanne deſuper inferente: Neq; enim fratres eius
tunc credebant in eum. Item Marcus & Matthæus: Et docebat eos in ſynagoga eorum in pa
tria ſua, ita ut ſtuperent, & dicerent: Vnde huic omnis hæc ſapientia & uirtutes? Nónne hic
eſt fabri filius? nónne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioſeph, & Simon &
Iudas, & ſorores eius omnes apud nos ſunt? Lucas quoq; in actibus apolorum ita refert: Hi
omnes erant inſtantes unanimes in oratione cum mulieribus & Maria matre Ieſu, & fratri-
bus ipſius. Necnon & Paulus apoſtolus in eadē hiſtoriæ ueritate pari uoce concordat: Aſcē-
di autem ſecundum reuelationem, & neminem uidi niſi Petrum & Iacobum fratrem domi-
ni. Et rurſum in alio loco: Nunquid nō habemus poteſtatē manducandi & bibēdi? Nūquid
nō habemus poteſtatem uxores circūducendi ſicut & cæteri apoſtoli & fratres domini, & Ce
phas? Et ne fortè aliquis Iudæorum teſtimoniū non admitteret, qui etiam nomina fratrum il
lius ædiderunt, ſimili eos aſſerens in fratribus errore deceptos, quo in patre æſtimando ſunt
lapſi, argute precauit, & ait: Hæc eadem uocabula ab euāgeliſtis in alio loco nominari, & eoſ-
dem eſſe fratres domini filios Mariæ. Matthæus loquitur: Erāt autem ibi & mulieres (haud
dubium quin ante crucem domini) multæ à longe ſpectantes, quæ ſequutæ fuerant Ieſum à
D Galilæa, miniſtrantes illi. Inter quas erant Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioſeph ma
ter, & mater filiorū Zebedæi. Item Marcus: Erant autē & mulieres à longe aſpicientes, inter
quas erant Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris, & Ioſeph mater Salome: ibiq; poſt
modicum: & aliæ multæ, quæ aſcenderant cum eo in Hieruſalem. Necnon & Lucas: Erant
autem Maria Magdalene & Iohanna, & Maria Iacobi, & cæteræ cū eis. Hæc idcirco replica-
uimus, ne calumnietur & clamitet, ea quæ pro ſe faciant, à nobis eſſe ſubtracta: & ſententiam
ſuam nō teſtimonijs ſcripturarū, ſed lubrica diſputatione conuulſam: Ecce, inquit, Iacobus &
Ioſeph filij Mariæ, quos Iudæi fratres appellauerunt. Ecce Maria Iacobi minoris, & Ioſetis
mater. Minoris autē Iacobi, ad diſtinctionē maioris, qui erat filius Zebedæi, ſicut & in alio
loco Marcus ponit. Maria autē Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioſetis, uiderunt ubi ponere-
tur, & tranſacto ſabbato, emerunt aromata, & uenerunt ad monumentū. Et utiq; ait: Quàm
miſerū erit & impium de Maria hoc ſentire, ut cū aliæ fœminæ curam ſepulturæ Ieſu habue-
rint, matrē eius dicamus abſentē: aut alteram eſſe Mariā, neſcio quā, confingamus: præſertim
cum euangelium Ioannis teſtetur præſentem eam illic fuiſſe, quando illam de cruce dominus
iam uiduam, ut matrē Ioanni cōmendabat. Aut nūquid euangeliſtæ & falluntur & fallunt,
ut eorū Mariam matrem dicerent, quos Iudæi fratres Ieſu eſſe dixerunt? O furor cæcus, & in
propriū exitium mens ueſana. Dicis ad crucem domini matrē eius fuiſſe præſentē: dicis Ioan
ni diſcipulo ob uiduitatē & ſolitudinem cōmendatam, quaſi iuxta te nō haberet quatuor fi-
lios, & innumeras filias, quarū conſortio frueretur. Viduam quoq; nominas, quod ſcriptura
nō loquitur. Et cum omnia euangeliſtarū exempla proponas, ſolius tibi Ioannis uerba non
placēt. Dicis tranſitorie ad crucē domini eam fuiſſe præſentē, ne conſulto præteriiſſe uidearis:
& tamen quæ cū illa mulieres fuerint, ſiles. Ignoſcerē neſcienti, niſi uiderem cōſulto reticentē.
Audi itaq; Ioannes quid dicat: Stabant autē iuxta crucē domini mater eius, & ſoror matris
eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Nulli dubiū eſt, duos fuiſſe apoſtolos Iacobi uo
cabulo nuncupatos: Iacobū Zebedæi, & Iacobum Alphæi. Iſtum, neſcio quem minorem Ia-
cobum

A cobum,quem Mariæ filiũ,nec tamen matris domini ſcriptura cõmemorat,apoſtolũ uis eſſe,
an nõ?Si Apoſtolus eſt,Alphæi filius erit:& credidit in Ieſum,& non erit de illis fratribus, de
quibus ſcriptum eſt.Neq; enim tũc fratres eius credebãt in eũ.Si nõ eſt apoſtolus, ſed tertius
neſcio quis Iacobus:quõ eſt frater domini putãdus:& quomodo tertius ad diſtinctionẽ maio-
ris appellabitur minor:cũ maior & minor nõ inter tres,ſed inter duos ſoleant præbere diſtan-
tiam,& frater domini apoſtolus ſit,Paulo dicente:Deinde poſt trienniũ ueni Hieruſalẽ uidere
Petrũ,& manſi apud illũ diebus quindecim.Aliũ aũt apoſtolorũ uidi neminem niſi Iacobum
fratrẽ dñi?Et in eadẽ epiſtola:Et cognita gratia quæ data eſt mihi,Petrus & Iacobus et Ioãnes,
qui uidebãtur columnæ eſſe.Ne aũt hunc putes Iacobum filiũ Zebedæi,lege Actus apoſtolo
rum.Iam ab Herode fuerat interemptus.Reſtat cõcluſio,ut Maria iſta quę Iacobi minoris ſcri
bitur mater,fuerit uxor Alphæi:& ſoror Mariæ matris domini,quã Mariã Cleophe Ioannes
euangeliſta cognominat,ſiue à patre ſiue à gentilitate familiæ,aut quacũq; alia cauſa ei nomen
imponẽs. Si aũt inde tibi alia atq; alia uidetur,quod alibi dicatur:Maria Iacobi minoris ma-
ter,& hic Maria Cleophe:diſce ſcripturę cõſuetudinem,eundẽ hominem diuerſis nominibus
nuncupari.Raguel ſocer Moyſi & Iethro dicitur.Gedeon,nullis cauſis immutati nominis an-
te pręmiſſis,ſubito Hieroboal legitur.Ozias rex Iuda uiciſſim Azarias uocatur.Mons Tabor
Itabyriũ dicitur.Rurſum Hermon Phœnices cognominant Sanior,& Amorræus cognomi-
nat eũ Sanir.Eadem cœli plaga tribus nominibus appellatur,Nageb,Theman,Darom.Lege
Ezechiel.Petrus & Simon dicitur & Cephas.Iudas zelotes,in alio euangelio Thaddæus dici-
tur:multaq; alia quæ ad exemplũ horũ pertinent ipſe ſibi de oibus ſcripturis lector poterit cõ
gregare.Nunc illud eſt quod conamur oſtendere quemadmodũ fratres domini appellẽtur,fi-
lij matertera eius Mariæ:qui antea nõ credentes,poſtea crediderũt.Licet fieri potuerit,ut uno
ſtatim credente,alij diu increduli fuerint:& hanc fuiſſe matrẽ Iacobi & Ioſetis: id eſt Mariam
B Cleophe uxorẽ Alphęi:hanc dictã Mariam Iacobi minoris.Quæ ſi eſſet mater domini,magis
eam,ut in omnibus locis,matrẽ illius appellaſſet:& nõ aliorum dicendo matrẽ,alterius uoluiſ
ſet intelligi.Verũ in hac parte contentioſum funem nõ traho: alia fuerit Maria Cleophe, alia
Maria Iacobi & Ioſetis,dummodo cõſtet non eandẽ Mariã Iacobi & Ioſetis eſſe,quam matrẽ
domini. Et unde,ais,fratres domini dicti ſunt,qui nõ erant fratres?Iam nũc doceberis, qua-
tuor modis in ſcripturis diuinis fratres dici,natura,gente,cognatione,affectu.Natura,Eſau,Ia-
cob,duodecim patriarchæ,Andreas & Petrus,Iacobus & Ioannes. Gente, qua omnes Iudæi
inter ſe fratres uocantur:ut in Deuteronomio:Si autem emeris fratrem tuum qui eſt Hebręus,
uel quæ eſt Hebræa,ſeruiet tibi ſex annis:& ſeptimo anno dimittes eum liberum abs te. Et in
eodem:Conſtituendo conſtitues ſuper te principem,quem elegerit dominus deus tuus: eum
qui ex fratribus tuis ſit.Non enim poteris conſtituere ſuper te hominẽ alienigenam, quia non
eſt frater tuus.Et rurſum:Ne uiſo uitulo fratris tui uel oue eius errãtibus per uiam,negligas ea.
Reuerſione reduces ea fratri tuo.Quod ſi non appropinquat frater tuus,neq; noueris eũ, colli
ges ea intra domum tuam:& erunt tecum,donec quærat ea frater tuus ,& reddes ei.Et apoſto
lus Paulus:Optabam,inquit,ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, cognatis ſe-
4 cundum carnẽ,qui ſunt Iſraelitę.Porrò cognatione fratres uocantur,qui ſunt de una familia:
id eſt patriæ:quas Latini paternitates interpretãtur:cũ ex una radice multa generis turba diſ-
funditur ut in Geneſi.Dixit autem Abraham ad Lot: Non ſit rixa inter me & te: & inter pa-
ſtores meos & paſtores tuos:quia omnes fratres nos ſumus:Ibiq; & elegit ſibi Lot regionem
Iordanis,& eleuauit Lot ab Oriente,& diſceſſerunt unuſquiſq; à fratre ſuo. Et certe Lot non
eſt frater Abrahæ, ſed filius fratris eius Aram. Thara quippe genuit Abraham & Nachor
& Aram: & Aram genuit Lot.Et rurſum:Abraham autem erat annorum ſeptuagintaquin-
que,& cum exiret de Charran.Et ſumpſit Abraham Saram uxorem ſuam, & Lot filium fra-
tris ſui. Quod ſi adhuc dubitas fratrem, fratris filium nuncupari: accipe exemplum. Cum
autem audiſſet Abraham, quia captiuus ductus eſt Lot frater ſuus, numerauit uernaculos
ſuos

C ſuos trecentos decem & octo. Et cum cædem nocturni impetus deſcripſiſſet, adiecit: Et re-
duxit omnem equitatum Sodomorum, & Lot fratrem ſuum reuocauit. Sufficiebant hæc ad
ea quæ diximus approbanda. Sed ne in aliquo cauilleris: & te quaſi lubricus anguis euoluas,
teſtimoniorum ſtringendus es uinculis, ne querulus ſibiles: & dicas te magis argumenta-
tionibus tortuoſis, quàm ſcripturarum ueritate ſuperatum. Iacob Iſaac filius ac Rebeccæ,
quum fratris inſidias metuens Meſopotamiam perrexiſſet: acceſſit & deuoluit lapidem ab
ore putei, & adaquauit oues Laban fratris matris ſuæ. Et oſculatus eſt Iacob Rachel: & ex-
clamans uoce ſua plorauit: & indicauit Rachel, quia frater eſt patris eius: & quia filius Re-
beccæ eſt. Ecce & hic eadem lege qua ſupra frater ſororis filius appellatur. Et iterum: Dixit
autem Laban ad Iacob: Quoniam frater meus es, non ſeruies mihi gratis: Dic mihi, quæ ſit
merces tua. Expletis itaq; uiginti annis, cum ignorante ſocero, uxoribus filijsq; comitatus re-
uerteretur ad patriam, conſecutus eſt eum Laban in monte Galaad. Et cum idola quæ Ra-
chel occultabat quæſita non inueniſſet in ſarcinis: reſpondit Iacob, & dixit ad Laban: Quæ
culpa mea eſt, & quod delictum meum, quod perſecutus es me? & quare ſcrutatus es omnia
uaſa mea? Quid inueniſti de omnibus tuis? Pone hic in conſpectu fratrum tuorum & fra-
trum meorum: & redarguent inter nos duos. Reſponde, qui ſint iſti fratres Iacob & Laban,
qui tunc fuerant in præſenti. Eſau certe frater Iacob abſens erat, & Laban filius Bathuel fratres
excepta ſorore Rebecca non habuit. Innumerabilia ſunt iſtiuſmodi, libris inſerta diuinis.
Sed ne longum faciam: ad extremam diuiſionis partem reuertar: id eſt, & affectu fratres dici:
qui in duo ſcinditur: in ſpiritale & in commune. In ſpiritale, quia omnes Chriſtiani fratres uo-
camur, ut ibi: Ecce quàm bonum & quàm iocundum habitare fratres in unum. Et in alio pſal
mo ſaluator: Narrabo, inquit, nomen tuum fratribus meis. Et alibi: Vade dic fratribus meis.
Porrò in commune, quia omnes homines ex uno patre nati, pari inter nos germanitate con-
iungimur. Dicite, ait, his qui oderunt uos, fratres noſtri eſtis. Et Apoſtolus ad Corinthios. Si
D quis frater nominatur fornicator aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicus, aut ebrioſus,
aut rapax, cum eiuſmodi nec cibum ſumere. Et cætera his ſimilia. Interrogo nunc, iuxta quem
modum fratres domini in euãgelio intelligas appellari. Iuxta naturam? Sed ſcriptura nõ dicit:
nec Mariæ eos uocans filios nec Ioſeph. Iuxta gentem? Sed abſurdum eſt, ut pauci ex Iudæis
uocati ſint fratres: cum omnes qui ibi erant hac lege Iudæi, fratres potuerint appellari. Iuxta
affectum humani iuris ac ſpiritus? Verum ſi ſic, qui magis fratres quàm apoſtoli, quos doce-
bat intrinſecus: quos matres uocabat & fratres? Aut ſi omnes, quia homines, fratres, ſtultum
fuit nunciari quaſi proprium: Ecce fratres tui quærentes te: cum generaliter omnes homines
hoc iure ſint fratres. Reſtat igitur, ut iuxta ſuperiorem expoſitionem fratres eos intelligas ap-
pellatos, cognatione, non affectu, non gentis priuilegio, non natura: Quomodo Lot Abrahæ:
quomodo Iacob Laban eſt appellatus frater: quomodo & filiæ Salphaad accipiunt clerum
inter fratres ſuos: quomodo & Abraham ipſe Saram ſororem ſuam habuit uxorem. Etenim
ait: Vere ſoror mea eſt de patre, ſed non de matre: id eſt, fratris eſt filia, non ſororis. Alioqui
quale eſt, ut Abraham uir iuſtus, patris ſui filiam coniugem ſumpſerit: cum in primis homi-
nibus propter aurium ſanctitatem idipſum ſcriptura non nominet, mallens intelligi, quam
proferri: & deus lege poſtea ſanciat ac minetur: Qui acceperit ſororem ſuam de patre ſuo, uel
de matre ſua, & uiderit turpitudinem eius, & ipſa uiderit turpitudinem illius, opprobrium eſt:
& exterminabuntur coram filijs generis ſui. Turpitudinem ſororis ſuæ detexit, peccatum
ſuum recipiet. Imperitiſſime hominum, iſta non legeras: & toto ſcripturarum pelago dere-
licto, ad iniuriam uirginis tuam rabiem contuliſti, in exemplum eius quem ſabulæ ferunt, cũ
uulgò eſſet ignotus, & nihil boni poſſet facinoris excogitare, quo nobilis fieret, Dianæ incen-
diſſe templum: & nullo prodente ſacrilegium, fertur ipſe in medium proceſſiſſe, clamitans ſeſe
incendium ſubieciſſe: ſciſcitantibus Epheſi principibus, quam ob cauſam hoc facere uoluiſſet,
reſpondiſſe: ut quia bene non poteram, male omnibus innoteſcerem. Et hoc quidem Græca

narrat

A narrat hiſtoria. Tu uero templum dominici corporis ſuccendiſti, tu cõtaminaſti ſanctuariũ
5 ſpiritus ſancti, ex quo uis quadriiugam fratrum & ſororum proceſſiſſe congeriem. Denique
cum Iudæis uoce ſociata dicis: Nónne hic eſt fabri filius? Nónne mater eius dicitur Maria, &
fratres eius Iacobus & Ioannes & Simon & Iudas, & ſorores eius omnes apud nos ſunt?
Omnes, niſi de turba, non dicitur. Quis te oro ante hanc blaſphemiam nouerat, quis dupon
dij ſupputabat? Conſequutus es quod uolebas, nobilis es factus in ſcelere. Ego ipſe qui con-
tra te ſcribo, cum in eadem tecum urbe conſiſtam albus, ut aiunt, atér ue ſis, neſcio. Prætermit
to uitia ſermonis, quibus omnis liber tuus ſcatet. Taceo ridiculum exordium. O tempora, ô
mores. Non quæro eloquentiam, quam ipſe non habens, in fratre Craterio requiſiſti. Non,
inquam, flagito linguæ nitorẽ, animæ quæro pietatem. Apud Chriſtianos enim ſolœciſmus
eſt magnus & uitium, turpe quid uel narrare uel facere. Ad calcem uenio, & te cornuta in-
terrogatione concludo, ſicq́; tecum agam, quaſi ſuperius nihil egerim, eodem modo dictos
eſſe fratres domini, quo Ioſeph dictus eſt pater: Ego, inquit, & pater tuus, dolentes quæreba-
mus te. Mater hæc loquitur, non Iudæi. Et ipſe euangeliſta referens: Et erãt pater & mater il-
lius admirantes ſuper his quæ dicebãtur de eo, & his ſimilia quæ iam enumerauimus, in qui
bus parentes uocantur. Ac ne forte de exemplariorum ueritate cauſeris, quia tibi ſtultiſſime
perſuaſiſti Græcos codices eſſe falſatos: Ad Ioannis euangelium uenio, in quo pleniſſime ſcri-
bitur: Inuenit Philippus Nathanael, & ait illi: Quẽ ſcripſit Moyſes in lege, & prophetæ, inue
nimus Ieſum filium Ioſeph à Nazareth. Certe hoc in tuo codice continetur. Reſponde mihi
quomodo Ieſus ſit filius Ioſeph, quem conſtat de ſpiritu ſancto eſſe procreatum? Vere Io-
ſeph pater fuit? Quamuis ſis hebes, dicere non audebis. An putabatur? Eodem modo æſti-
mentur & fratres, quo æſtimatus eſt pater. Sed quoniam iam è cautibus & confragoſis
B locis enauigauit oratio, pandenda ſunt uela, & in epilogos illius irruendum, in quibus ſcio-
6 lus ſibi uiſus, Tertullianum in teſtimonium uocat, & Victorini Pictauienſis epiſcopi uerba
proponit. Et de Tertuliano quidem nihil amplius dico, quàm eccleſiæ hominem non fuiſſe.
De Victorino uero id aſſero, quod & de euangeliſtis, fratres eum dixiſſe domini non filios
Mariæ, fratres autem eo ſenſu, quem ſuperius expoſuimus, propinquitate, non natura. Ve-
rum nugas terimus, & fonte ueritatis omiſſo, opinionũ riuulos conſectamur. Nunquid non
poſſum ubi totam ueterum ſcriptorum ſeriem commouere: Egnatium, Polycarpum, Hire-
næum, Iuſtinum martyrẽ, multosq́; alios apoſtolicos & eloquentes uiros, qui aduerſus He-
bionem & Theodotum Byzantium, Valentinum, hæc eadem ſentientes, plena ſapiẽtiæ uo-
lumina conſcripſerunt? Quæ ſi legiſſes aliquando, plus ſaperes. Sed melius puto breuiter ad
ſingula reſpondere, quàm diutius immorando, uolumen extendere. In illud nunc impetum
facio: in quo tu uirginitatem & nuptias comparando, diſertus eſſe uoluiſti. Riſimus in te pro-
uerbium, camelum uidimus ſaltitantem. Dicis: Nunquid meliores ſunt uirgines Abraham,
7 Iſaac & Iacob: qui habuere coniugia? Nunquid non quotidie dei manibus, paruuli finguntur
in uentribus, ut merito erubeſcere debeamus Mariam nupſiſſe poſt partum? Quod ſi hoc il-
lis turpe uidetur, ſupereſt ut non credant etiam deum per genitalia uirginis natum. Turpius
eſt enim iuxta eos deum per uirginis pudenda genitum, quàm uirginem ſuo uiro nupſiſſe
poſt partum. Iunge ſi libet & alias naturę contumelias, nouem menſibus uterum inſoleſcen-
tem, faſtidia, partum, ſanguinem, pannos. Ipſe tibi deſcribatur infans, tegmine membrana-
rum ſolito conuolutus. Ingerantur dura præſepia, uagitus paruuli: octauæ diei circuncíſio, tẽ-
pus purgationis, ut probetur immundus. Non erubeſcimus, non ſilemus. Quanto ſunt hu-
miliora quæ pro me paſſus eſt, tanto plus illi debeo. Et cũ omnia replicaueris, cruce nihil con
tumelioſius proferes, quam profitemur & credimus, & in qua de hoſtibus triumphamus.

Sed ut hæc quæ ſcripta ſunt non negamus, ita ea quæ non ſunt ſcripta, renuimus. Natum
deum eſſe de uirgine credimus, quia legimus. Mariam nupſiſſe poſt partum, non credimus,
quia non legimus. Nec hoc ideo dicimus, quo nuptias cõdemnemus, ipſa quippe uirginitas

C fructus eſt nuptiarum,ſed quod nobis de ſanctis uiris temere æſtimare nihil liceat.Poſſumus
enim hac æſtimatione poſſibilitatis contendere,plures quoque uxores habuiſſe Ioſeph, quia
plures habuerit Abraham,plures habuerit Iacob,& de his eſſe uxoribus fratres domini, qđ
plerique non tam pia quàm audaci temeritate confingunt. Tu dicis Mariam uirginem non
permanſiſſe,ego mihi plus uendico,etiam ipſum Ioſeph uirginem fuiſſe per Mariam, ut ex
uirginali coniugio uirgo filius naſceretur.Si enim in uirum ſanctum fornicatio non cadit,&
aliam eum uxorem habuiſſe non ſcribitur: Mariæ autem quam putatus eſt habuiſſe, cuſtos
potius fuit, quàm maritus:relinquitur, uirginem eum manſiſſe cum Maria,qui pater domi-
ni meruit appellari.Et quia de comparatione uirginitatis & nuptiarum ſum aliqua dicturus:
obſecro lecturos,ne me putent nuptijs detraxiſſe in uirginum laude,& aliquam feciſſe diſtan
tiam inter ſanctos ueteris teſtamenti & noui,id eſt inter eos qui habuere coniugia, & hos qui
à complexu mulierum penitus receſſerunt,uerum pro conditione temporum alij eos tunc
ſubiacuiſſe ſententiæ;& alij nos,in quos fines ſeculorum decurrerunt.Quamdiu lex illa per-
manſit:Creſcite & multiplicamini,& replete terram:Et,maledicta ſterilis, quæ non parit ſe-
men in Iſraël,nubebant omnes, & nubebantur, & derelictis parentibus, fiebant una caro.
Quando uero uox illa pertonuit:Tempus breuiatum eſt;reliquum eſt,ut qui habent uxores
ſic ſint,quaſi nõ habeant,adhærẽtes domino,unus cum eo efficimur ſpiritus.Et quare? Quia
qui ſine uxore eſt,cogitat ea quæ dei ſunt,quomodo placeat deo.Qui autem cum uxore eſt,
ſolicitus eſt quæ ſunt huius mundi,quomodo placeat uxori.°Et diuiſa eſt, mulier, & uirgo.
Quæ non eſt nupta,cogitat quæ ſunt dei,ut ſit ſancta corpore & ſpiritu. Nam quæ nupta
eſt,cogitat quæ ſunt mundi,quomodo placeat uiro.Quid oblatras? quid repugnas? Vas ele-
ctionis hæc loquitur.Diuiſa eſt,dicens mulier & uirgo: Vide quantæ felicitatis ſit,quæ & no
men ſexus amiſerit. Virgo iam mulier non uocatur.Quæ non eſt nupta,cogitat quę ſunt do
D mini,ut ſit ſancta corpore & ſpiritu.Virginis definitio,ſanctam eſſe corpore & ſpiritu, quia
nihil proſit carnem habere uirginem,ſi mente quis nupſerit.Quæ uero nupta eſt,cogitat quę
ſunt mundi,quomodo placeat uiro.Idem tu putas eſſe diebus & noctibus uacare orationi,ua
a care ieiunijs,& ad aduentum mariti expolire faciem, greſſum frangere: ſimulare blanditias?
Illa hoc agit,ut turpior appareat,& naturæ bonum infuſcet iniuria.Hæc ad ſpeculum pingi
tur,& in contumeliam artificis conatur pulchrior eſſe quàm nata eſt.Inde infantes garriunt,
familia perſtrepit,liberi ab oſculis & ab ore dependent,computantur ſumptus,impẽdia præ-
parantur.Hinc cocorum accincta manus carnes terit,hinc textricum turba commurmurat,
nunciatur interim uir ueniſſe cum ſocijs.Illa ad hirundinis modum luſtrat uniuerſa penetra-
lia,ſi thorus rigeat,ſi pauimenta uerrerint,ſi ornata ſint pocula,ſi prandium præparatum.Re
ſponde quæſo,inter iſta ubi ſit dei cogitatio? Et hæ felices domus.Cæterum ubi tympana ſo
nant,tibia clamitat,lyra garrit,cymbalũ concrepat,quis ibi dei timor? Paraſitus in contume-
lijs gloriatur, ingrediuntur expolitæ libidinum uictimæ,& tenuitate ueſtium nudæ impu-
dicis oculis ingeruntur. His infelix uxor,aut lætatur,& perit:aut offenditur,& maritus in iur
gia cõcitatur.Hinc diſcordia,ſeminarium repudij. Aut ſi aliqua inuenitur domus,in qua iſta
non fiant,quæ rara auis eſt,tamen ipſa diſpenſatio domus, liberorum educatio, neceſſitates
mariti,correctio ſeruulorum,quam à dei cogitatione non auocent? Defecerunt, inquit ſcri-
ptura,Saræ muliebria:poſt quod dicitur ad Abraham:Omnia quæcunq; dicit tibi Sara,au-
di uocem eius.Quæ non eſt in partus anxietatibus & dolore,quæ deficientibus mẽſtrui cruo
ris officijs,mulier eſſe deſijt, à dei maledictione fit libera:nec eſt ad uirum conuerſio eius, ſed
econtrario uir ſubijcitur ei,& domini uoce pręcipitur:Omnia quæcunq; tibi dicit Sara,audi
uocem eius,& ſic incipiunt uacare orationi.Quia quamdiu in coniugio debitum ſoluitur,orã
di prætermittur inſtantia.Non negamus uiduas,non negamus maritatas, ſanctas mulieres in-
ueniri,ſed quæ uxores eſſe deſierint,quæ in ipſa neceſſitate coniugij,uirginum imitentur ca-
ſtitatem.Hoc eſt,quod Apoſtolus breuiter Chriſto in ſe loquente teſtatus eſt: Innupta cogi-
tat quæ

A tat quæ dei ſunt,quomodo placeat deo,nupta uero cogitat,quæ ſunt mundi,quomodo pla-
ceat uiro,nobis ſuper hoc campum intelligentiæ derelinquens.Neque tamen alicui neceſſita-
tem imponit aut laqueum,ſed id quod honeſtũ eſt ſuadet,uolens omnes eſſe ſicut ſeipſum.
Et quanquam de uirginitate,domini præceptum nõ habeat:quia ultra homines eſt, & quo-
dammodo impudentis erat,aduerſum naturam cogere:alioq; modo dicere:uolo uos eſſe,qđ
angeli ſunt,unde & uirgo maioris eſt meriti,dum id contemnit,quod ſi fecerit, nõ delinquit:
nihilominus in cohærentibus infert:Conſilium autem do,tanq; miſericordiam conſecutus à
domino,ut ſim fidelis.Exiſtimo ergo hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem, quia
bonum eſt homini ſic eſſe.Quæ eſt iſta neceſſitas? Væ prægnantibus & nutrientibus in illa
die. Ideo ſylua ſuccreſcit, ut poſtea recidatur.Ideo ager ſeritur,ut metatur.Iam plenus eſt orbis,
terra nos non capit.Quotidie bella nos ſecant,morbi ſubtrahunt,naufragia abſorbent,& ni-
hilominus de terminis litigamus? De hoc numero ſunt illi,qui agnum ſequuntur, qui ueſti-
menta ſua non coinquinauerunt,uirgines enim permanſerunt.Obſerua quid ſignificet, non
coinquinauerunt.Ego non audeo exponere,ne Heluidius calumnietur.Quod aut ais quaſdã
eſſe uirgines tabernarias,ego tibi plus dico,eſſe in his & adulteras:&,quo magis mireris,cleri
cos eſſe caupones,& monachos impudicos.Sed quis non ſtatim intelligat, nec tabernariam
uirginem,nec adulterum monachum,nec clericum poſſe eſſe cauponem? Nunquid uirgini-
tatis eſt culpa,ſi ſimulator uirginitatis in crimine eſt? Ego certe,ut alijs perſonis prætermiſſis
ad uirginem ueniam,quæ inſtitorias exercet artes,neſcio an corpore,quod ſcio ſpiritu uirgo
non permanet.Rhetoricati ſumus,& in morem declamatorum,paululum luſimus. Tu nos
Heluidi coëgiſti:qui iam euangelio coruſcante,eiuſdem uis eſſe gloriæ uirgines & maritatas.
Et quia arbitror te ueritate ſuperatum,ad detractionem uitæ meæ & ad maledicta conuerti,
ſolent enim hoc & mulierculæ facere quæ uictoribus dominis male optant in angulis, illud
B dico præueniens,gloriæ mihi fore tua conuicia,cum eodem quo Mariæ detraxiſti ore me la-
ceres,& caninam facundiam ſeruus domini pariter experiatur & mater.

DES. ERASMI ROTEORDAMI SACRAE THEOLO-
giæ profeſſoris in præcedentem epiſtolam ſcholia.

1 DIgnus fieret qui uinceretur)Sic Aiax apud Ouidium adeo cõtemnit aduerſarium Vlyſſem,
ut eum hoc quoq; putaret indignum,quod ſecum contenderet. Ille tulit precium, iam nunc
certaminis huius.Qui ſi uictus erit mecum certaſſe feretur.Taxat autem Heluidium homi-
nem alioquin obſcurum,quod hac uia famam affectaret. Et cum infœcunditate foliorũ.)
Alluſit ad ficum,quæ folijs onuſta,procul eſurienti Chriſto fructum aliquem pollicebatur. Verum
ſimulatq; reperit infrugiferam,maledixit illi Ieſus & exaruit. Deus pater eſt imprecandus.)Aut no-
ue dixit imprecandus pro implorandus,aut precandus legendum eſt,aut certe comprecandus.
Non rhetorici campum.)Vt apte ſingulis ſua tribuit.Oratoribus campum dicendi,quod horum
oratio fuſius explicet ſeſe.Dialecticis tendiculas,quod captioſe diſputent & inſidioſe. Ariſtoteli ſpi-
nas, quod acute refellens omnia,moleſtus ſit argutia ſua.Hæc autem dicit Hieronymus, non quidem
damnans omnino Rhetoricam,aut Dialecticam, aut Ariſtotelis acumen, ſed quod aduerſus idiotam
Heluidium his fruſtra uteretur. More Andabatarum.)Prouerbialiter dictum eſt.Sumptum eſt au
2 tem à ludo quodam,in quo duo committebantur clauſis oculis,ut non uiderent quà ferirent. Sic eñ
colligimus è quodam apud Senecam loco.Significat autem Heluidium,multa congerere, ſed temere,
& nihil ad rem pertinentia.Demonactes Cynicus de duobus,quorum alter inepte proponebat, alter
reſpondebat nihil ad rem.Alter,inquit,mulget hircum,alter ſupponit cribrum. Vide de hoc prouer-
bio in Chiliadibus noſtris, Andabatæ. Id eſt aalma non Bethula.)De his uide Hieronymi diſputa
tionem,in ſeptimum Eſaiæ caput. In eius aſſumptione.)Id eſt in uſurpatione eius aduerbij donec.
Pentateuchi.) πεντάτευχος appellatur opus quinque contextum uoluminibus,Geneſis,Exodi,Deu
teronomij,Numerorum,Leuitici,à πέντε quinque,& τεῦχος inſtrumentum ſiue uolumen. Hic anno-
tandum,quoſdam olim in ea fuiſſe ſententia,ut dicerent pentateuchum à Moyſe quidem ſcriptum,
ſed poſtea ab Eſdra fuiſſe inſtauratum,Moyſi ſcriptis aliquo pacto perditis. Sanctæ ſcripturæ idio-
ma.) ἰδίωμα proprietas linguæ, ſiquidem unaquæq; lingua,ſua quædam habet ac peculiaria, quorum
3 guſtus in alienam linguam transfundi non poſſit. Tua mente.)Id eſt tua ſententia, & tua ipſius in-
terpretatione. Secundum ſiclum ſanctuarij.)Sic enim legimus Leuitici cap.27. Omnis æſtimatio,

C ſiclo ſanctuarij ponderabitur. Siclus uiginti obolos habet. Sed hac de re qui uolet plenius edoceri, le-
gat opus Gulielmi Budęi Pariſienſis, hominis & diligentis & eruditi, cui titulum fecit de Aſſe. Id com-
modum in lucem emerſerat, cum hæc ſcriberemus. Ioanne deſuper inferente.) Hæc uerba mihi ui-
dentur additta, niſi quod Heluidio digna ſunt, ex quo referuntur. Eadem coeli plaga.) Idumæa re-
gio eſt Idumęorum, uergens ad auſtralem partem, quæ Hebræis dicitur Theman. Verum eadem pro-
uincia, nominatur tribus nominibus, Theman, Nageb, Darom, quod obliquo flexu Eurum, Auſtrũ,
4 Aphricumq́ reſpiciat, ut indicauit Hieronymus enarrans primũ caput Amos. Id eſt patria.) Hoc
loco patria Græca uox eſt non Latina. Nam quod Latini uocant patriam, Græci πατρίδα uocãt, πατριὰν
autem, quod nos gentem ſiue familiam. Vnde patriæ legendum apud Hieronymum. Porrò quod ad-
dit, quas Latini paternitates interpretantur, indicat uulgatam æditionem, quæ locum hunc Pauli ad
Epheſios cap. 3. ſic habet: Ex quo omnis paternitas in coelo & in terra nominatur. Vbi paternitas, non
accipitur uulgari ſignificatu, pro abſtracto, quod uocant, reſpondente patri ſiue paterno, ſed pro gen-
te ac familia ab eodem patre profecta. Eſt autem in Græcis uerbis uenuſta uocum alluſio, πατρὸς & πα-
τριᾶς, quæ periſſet, niſi pro familia uertiſſet paternitatem, quemadmodum indicauimus & in annota-
tionibus noſtris. Quem fabulæ ferunt.) Imò refertur à Cicerone, à Plutarcho, ab Aulo Gellio, à Va-
lerio Maximo, non ut fabula, ſed ut hiſtoria, Eroſtratum quendam, cum omnino nobilis eſſe cuperet,
nec ulla bona re ſibi famam parare poſſet, incendit templum Epheſiæ Dianæ, quod tum toto orbe ce-
leberrimum erat. Deprehenſus, confeſſus eſt ſe gloriæ cupiditate feciſſe. Decreuit igitur magiſtratus,
ne poſtea quiſquam hoc nomine nominaretur. Et prorſus hodieq́ nomen hominis ignotum erat, niſi
5 Theopompus id ſuis hiſtorijs inſeruiſſet. Ex quo uis quadrigam.) Aut congeriem, uerbum omit-
tendum eſt, aut quadrijugam legendum eſt, non quadrigam. Heluidius quatuor genera fratrum fecit.
Et ea omnia refert ad Chriſtum. Dipondij ſupputabat.) Dipondium ſiue dupondium hic pro num-
mulo ponit, qui ualebat duobus aſſibus. Siquidem & aſſis nummus erat uiliſſimus. Vnde & treſſis
agaſo, Perſio dictus eſt, homo nihili. Quare balbutis & erubeſcis.) Hæc uerba quæ ſequũtur poſt,
conſiſtam, non reperi addita in antiquo quodam exemplari, nec uideo quid ad ſenſum pertineant, &
tamen mirum, unde in hunc uenerint locum. Fortaſſe legendum erat, in qua balbutire non erubeſcis.
Nam turpe erat Romæ, hoc eſt in totius orbis theatro, hominem illiteratũ inter erudiriſſimos & elo-
quentiſſimos non loqui, ſed balbutire. Albus, ut aiunt, atèr ue ſis.) Hoc modo ſignificabant homi-
nem prorſus ignotum, adeò ut nec faciem illius unquam uiderint, ut indicauimus in Chiliadibus.
D Cornuta interrogatione.) Intelligit dialecticum dilemmatis genus, in quo duobus propoſitis, utrũ-
cunq́ elegeris, aduerſarius obtineat id quod cupit. Cautibus & confragoſis.) Cautes ſcopulos uo-
cat, & ſaxa confragoſa loca aſpera & flexibus difficilia. Sic more ſuo notat argumentationes, in qui-
6 bus plus eſt difficultatis quàm uoluptatis. Pictauienſis.) Hoc addidit, diſcernens eum à Victorino
Afro, cuius meminit diuus Auguſtinus. Hunc autem Pictauienſem epiſcopum Hieronymus teſta-
tur profundis fuiſſe ſenſibus, ſed ſtilo parum compoſito, quod magis Græce ſciret quàm Latine.
De Tertulliano quidem.) Quod inuidia clericorum in hęreſim poſtea ſit prolapſus, ut in Catalogo
teſtatur Hieronymus. Egnatium.) Quem nos Ignatium uocamus. Erat Antiochenæ eccleſiæ ter-
tius poſt Petrum epiſcopus. Polycarpum.) Is Smyrnæ epiſcopus fuit, à ſancto Ioanne ordinatus.
Hirenæum.) Hic fuit Polycarpi diſcipulus, Lugdunenſem in Gallia rexit eccleſiam. Iuſtinum.)
Hic ſub habitu philoſophi, Chriſtum profeſſus eſt. Hebionem.) Hæreticum, unde Hebionitæ di-
cti. Marcionem.) Vnde Marcionitæ. Vide Auguſtinum de hæreſibus ad Quoduultdeum. Illud mi-
ror in omibus quæ refert Hieronymus de ſuperioribus in libro de uiris illuſtribus, cur nihil memi-
nerit de ſcriptis aduerſus Marcionem, cum hunc à Policarpo Romæ uiſum tradat. Theodotum.)
Hunc, niſi fallor, Auguſtinus Theodotionem uocat, qui Chriſtum merum hominem fuiſſe ſenſit.
Valentinum.) Vnde Valentiniani. De his omnibus uide diuum Auguſtinum in libro quem modo
citaui. Nam Iſidorus, in decretis cauſa. 24. q. 3. qui ſua hinc collegit, plane, penè dixeram, nugatur.
7 Camelum ſaltitantem.) Cum quis affectat indecore ad quod non eſt aptus. Camelorum eſt onera
geſtare, non ſaltitare. Prouerbium eſt, cuius meminimus in Chiliadibus. Et diuiſa eſt mulier &
uirgo.) Hunc locum aliter citat Hieronymus aduerſus Iouinianum libro primo. Nempe ut nos uul-
gò legimus, ſed ita, ut fateatur ſeſe pro loci qualitate in alium ſenſum interpretatum fuiſſe. Verum
hanc lectionem putat apoſtolicæ ueritatis eſſe. Qui cum uxore eſt, ſolicitus eſt, quæ ſunt huius mũdi,
quomodo placeat uxori, & diuiſus eſt. Mulier innupta & uirgo &c. In Græcis autem codicibus diui-
ſus eſt, non additur, nec refertur ad uirum, ſed ad ſequentia, κεχώρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος, id eſt, diui-
ſa eſt mulier & uirgo. Ego maluiſſem uertere uerbũ κεχώρισται numero multitudinis, & diuiſa ſunt hæc
duo, nempe mulier & uirgo. Ambroſius uerbum repetit, ad hunc modum: Quomodo placeat uxori
& diuiſus eſt. Diuiſa eſt mulier & uirgo. Intelligit autem diuiſus eſt, id eſt in diuerſas curas diſtractus,
pietatis & matrimonij. Diuiſa eſt mulier & uirgo, non natura, ſed actu. Virgo iam mulier non uo-
catur.) Mulier apud Latinos anceps nomen eſt. Nam & ſexum ſignificat, & iunctam uiro ac deuirgi-
natam. Itidem apud Græcos, γυνὴ aliquando mulierem, hoc eſt ſexum, aliquando uxorem declarat. Ego
quidem

A quidem hoc loco uxorem uertere maluiſſem. Verum hac de re copioſius dicemus in annotationibus
3 noſtris. Infuſcet iniuria.) Iniuriam uocat, cum læditur forma naturalis, niſi mauis legere incuria, id
eſt neglectu. Ad ſpeculum pingitur.) Apte dixit pingitur propter colores purpuriſſum & ceruſ-
ſam, quibus faciem fucant, & ſtibium quo oculos quoq; nigrore tingunt. Paraſitus in con.) Cũ per-
funduntur aqua, aut ſolea petuntur. Siquidem his modis hoc hominũ genus delectat. Expoſitæ li-
bidinũ uicti.) Ita uocare ſolet publicas proſtibulas. ANTIDOTVS. In hac quoq; parũ tribuit
matrimonio, nec uidetur probare coniugium, niſi in quo ſtudium caſtimoniæ ſit, & imitatio uirgini-
tatis: innuens in Sara, tamdiu mulierem obnoxiam eſſe maledictioni, & ſubiectam uiri dominio, quàm
diu coitum appetit. Non negamus, inquit, uiduas, non negamus maritatas, ſanctas mulieres inueniri:
ſed quæ uxores eſſe deſierint, quæ in ipſa neceſſitate coniugij, uirginum imitentur caſtitatem. Quaſi
bonæ non ſint, quæ libenter ſunt uxores, quæq; uoluptatem eam amplectuntur. Et paulò poſt, cũ ait:
Ideo ſylua ſuccreſcit, ut poſtea recidatur, &c. ſignificat, ne prolis quidem cauſa matrimonium probari,
cum nunc metendi ſit tempus, non ſerendi; cædendi, non conſerendi. Quid autem dicemus? Num im-
modico quodam amore caſtitatis, uere hæc ſenſiſſe Hieronymũ, quod toties inculcat? An in his Rhe-
toricatum eſſe, ſicut ipſe mox teſtatur, Rhetoricati ſumus, & in morem declamatorum paululum luſi-
mus? An in hanc partem propenſior fuit, quod Heluidius nuptias æquaret uirginitati: & iuxta pro-
uerbium, iniquum petit, ut æquum ferat? An ſatis eſt, quod in intio huius diſputationis teſtatur ſe nõ
detrahere nuptijs, cum laudat uirginitatem, ut hæc ſemper ad illam regulam ſint accipienda, quæ du-
rius dicta uidebuntur?

ARGVMENTVM OPERIS SEQVENTIS.

Iouinianus ex monacho clericus, homo obſcurus, ſed diues, nec eruditus tamen nec eloquens, iam
olim extinctam Baſilidis hæreſim, conatus eſt inſtaurare, æditis ſuper hac re commentarijs, quibus ex
diuinæ ſcripturæ teſtimonijs perperam intellectis, probare nitebatur uirgines, uiduas, & maritatas
eiuſdem eſſe meriti, ſi cæteris uitæ operibus nõ diſcreparent. Deinde uere baptizatos, nõ poſſe relabi
in peccatum. Quem errorẽ Auguſtinus aſſcribit & Pelagio. Ad hæc nihil intereſſe inter ueſcentem ci-
bis & abſtinentẽ, modo cum gratiarum actione ſumat. Poſtremo par omnibus fore præmium in re-
gno coelorum quicũq; ſuũ baptiſma ſeruauerint. Hæc cum Romæ doceret, neminem ſacerdotem aut
B alicuius nominis clericum in errorem potuit trahere, tantum mulierculas quaſdam corrupit, adeò ut
hoc audito, quædã uirgines ſacræ prouectæ iam ætatis nupſerint uiris. Porrò quod ipſe non duceret
uxorem, id negabat ſe facere, quod hinc præmium aliquod ſperaret, ſed ne moleſtijs matrimoniorum
irretiretur, hoc eſt, non ut melior eſſet, ſed liberior. Diuus Auguſtinus errores quoſdam confert in Io-
uinianum, quos tamen illi nõ impingit Hieronymus, utiq; non diſſimulaturus, ſi quid tale docuiſſet.
Nempe Mariam Ieſu matrem pariendo fuiſſe corruptam. Ad hæc omnia peccata eſſe paria, quemad-
modum habent Stoicorum paradoxa. Verum apparet diuum Auguſtinum, nec Iouiniani, nec in hũc
Hieronymi libros legiſſe, tantum rumore populari didiciſſe quod nouerat de Iouiniano. Teſtatur au
tem Iouiniani nullam factam eſſe mentionem, nec apud Epiphanium, nec apud Philaſtrum, in hære-
ſiarcharum Catalogo. Reperiſſe tamen in quodam libro, qui ſcriptoris titulum non habebat, Iouinia-
num inter hæreſiarchas annumeratum. Addit, hanc hæreſim ſe iuuene ortam, ac protinus extinctam
fuiſſe, nec ad ullorum ſacerdotum deceptionem perueniſſe. Apparet autem huius errorem damnatũ
fuiſſe opera Victorini & Pammachij, & anteq; aduerſus eum ſcriberet Hieronymus. Attamen hoc ar
gumentum, non illibenter arripuit, impendio ſemper fauens uirginitati, & ob id nuptijs iniquior, q̃
epiſcopi quidam eſſe uolebant. Nactus itaq; ſuum campum, omneis ingenij & eloquentiæ uires expli
cat ac ueluti luxuriat, & ita refellit hominem, ut literarum etiam imperitiam, & prodigioſam ſermonis
infantiam rideat & inſectetur, tota diſputatione, quoniam erat prolixior, in duos diſtributa libros.

DIVI HIERONYMI ADVERSVS IOVINIANVM LIBER PRIMVS.

1 PAuci admodum dies ſunt, quod ſancti ex urbe Roma fratres cuiuſdam mihi
Iouiniani commentariolos tranſmiſerunt, rogantes, ut eorum ineptijs reſpon
derem, & Epicurum Chriſtianorum, euangelico atq; apoſtolico uigore con-
tererem. Quos cum legiſſem & omnino non intelligerem, cœpi reuoluere cre-
brius, & non uerba modo atq; ſententias, ſed ſingulas penè ſyllabas diſcutere,
uolens prius ſcire quid diceret, & ſic uel probare uel redarguere, quod dixiſſet. Verum ſcri-
ptorum tanta barbaries eſt, & tantis uitijs ſpurciſſimus ſermo confuſus, ut nec quid loquatũ,
nec quibus argumentis uelit probare quod loquitur, potuerim intelligere. Totus enim tu-
met, totus iacet: Attollit ſe per ſingula: & quaſi debilitatus coluber, in ipſo conatu frangitur.

C Non eſt contentus noſtro,id eſt,humano more loqui,altius quiddam aggreditur. Partu-
riunt montes,naſcetur ridiculus mus, Quod ipſe: Non ſani eſſe hominis,non ſanus iu-
ret Oreſtes. Præterea ſic inuoluit omnia,& quibuſdam inextricabilibus nodis uniuerſa
3 perturbat,ut illud Plautinarum literarum ei poſſit aptari: Has quidē præter Sibyllam le-
get nemo. Nam diuinandum eſt.Furioſas Apollinis uates legimus. Et illud Vergilianū:
Dat ſine mente ſonum.Heraclitum quoq; cognomento σκοτεινὸν, ſudantes philoſophi uix
intelligunt.Sed quid ad noſtrum αἰνιγματίαν, cuius libros multo difficilius eſt noſſe, q̄ uince-
re?Quanquam & in uictoria non parua ſit difficultas.Quis enim ſuperare queat,cuius aſſer-
tionem penitus ignoret?Et ne lectorem longius traham cuiuſmodi eloquentiæ ſit,& quibus
uerborum floribus ornatus incedat,ſecundi libri eius monſtrabit exordium, quod heſternā
4 crapulam ructans ita euomit: Satiſfacto inuitatis,nō ut claro curram nomine,ſed ut rumo-
re purgatus uiuam uano:Obſero agrum, nouellas plantationum,arbuſta teneritudinis,ere-
pta de uitiorum gurgitibus:audientiam,communitam agminibus.Scimus eccleſiam, ſpe, fi-
de,charitate, inacceſſibilem,inexpugnabilem.Non eſt in ea immaturus,omnis docibilis:im-
petu irrumpere,uel arte illudere poteſt nullus. Rogo,quæ ſunt hæc portenta uerborum?
5 Quod deſcriptionis dedecus?Nónne uel per febrem ſomniare eum putes, uel arreptū mor-
bo phrenetico,Hippocratis uinculis alligandum?Quotieſcunq; eum legero, ubi me defece-
rit ſpiritus,ibi eſt diſtinctio.Totum incipit,totum pendet ex altero,neſcias quid cui cohęreat,
& exceptis teſtimonijs ſcripturarum,quæ illo uenuſtiſſimo eloquentiæ ſuæ flore mutare nō
auſus eſt,reliquus ſermo omni materiæ conuenit,quia nulli conuenit.Quæ res mihi aliquam
ſuſpitionem intelligenuię dedit,uelle eum ita nuptias prædicare,ut uirginitati detrahat.Quā-
do enim minora maioribus coæquantur:inferioris comparatio,ſuperioris iniuria eſt.Neque
uero nos Marcionis & Manichæi dogma ſectantes nuptijs detrahimus,nec Tatiani princi-
D pis Encratitarum errore decepti,omnem coitum ſpurcum putamus:qui non ſolum nuptias,
ſed cibos quoq; quos deus creauit ad utendum,damnat & reprobat. Scimus in domo ma-
gna,non ſolum uaſa eſſe aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia. Et ſuper fundamentum
Chriſti,quod Paulus architectus poſuit,alios ædificare aurum,argentum,lapides precioſos:
6 alios ecōtrario fœnū,ligna,ſtipulā.Non ignoramus honorabiles nuptias & thorum imma-
culatum.Legimus primam dei ſententiam:Creſcite & multiplicamini,& replete terram:ſed
ita nuptias recipimus,ut uirginitatem quæ de nuptijs naſcitur,præferamus.Nunquid argen
tum non erit argentum,ſi aurum argēto precioſius eſt?Aut arboris & ſegetis contumelia eſt,
ſi radici & folijs,culmo & ariſtis,poma præferantur & fructus?Vt poma ex arbore,frumen-
tum è ſtipula,ita uirginitas è nuptijs.Centeſimus & ſexageſimus & triceſimus fructus,quāq;
de una terra & de una ſemente naſcatur,tamen multum differt in numero.Triginta referun-
7 tur ad nuptias.Nam & ipſa digitorum coniunctio,quaſi molli ſe complexans oſculo & fœ-
derans,maritum pingit & coniugem.Sexaginta uero ad uiduas,eo quod in anguſtia & tri-
bulatione ſunt poſitæ.Vnde & ſuperiori digito deprimuntur,quantoq; maior eſt difficul-
tas expertæ quondam uoluptatis illecebris abſtinere,tanto maius eſt præmium.Porrò cente
ſimus numerus,diligenter quæſo lector attende,de ſiniſtra tranſfertur ad dexteram,& eiſdē
quidem digitis,ſed nō eadem manu,quibus in læua nuptæ ſignificantur & uiduæ: circulum
faciens,exprimit uirginitatis coronam.Hæc de impatientia magis q̄ iuxta ordinem diſputa
8 tionis dixerim.Cū enim adhuc uix de portu egrediar,& rudētibus uela ſuſtollam, in mediū
me quæſtionū pelagus,ſubitus loquēdi æſtus abripuit.Vnde cohibebo curſum,& pauliſper
ſinus cōtraham,nec indulgebo mucroni,iam nūc pro uirginitate ferire cupienti.Baliſta quā-
to plus retrahitur,tanto fortius mittit.Nō eſt dānum dilatio,ubi certior fit ex dilatione uicto
ria.Proponam breuiter aduerſarij ſententias,& de tenebroſis libris eius quaſi de foueis ſerpē
tes protrahā,neq; ſinā uenenoſum caput,ſpiris maculoſi corporis protegi. Pateat quod no-
xium eſt,ut poſſit conteri,cum patuerit. Dicit uirgines,uiduas,& maritatas,quæ ſemel in
Chriſto

A Chriſto lotæ ſunt,ſi non diſcrepent cæteris operibus, eiuſdem eſſe meriti. Nititur approba-
re eos,qui plena fide in bapriſmate renati ſunt, à diabolo non poſſe ſubuerti. Tertium pro-
ponit inter abſtinentiam ciborum,& cum gratiarum actione perceptionem eorum, nullam
eſſe diſtantiam. Quartum quod & extremum, eſſe omnium qui ſuum baptiſma ſeruaue-
rint,unam in regno cœlorum remunerationem.Hæc ſunt ſibila ſerpentis antiqui, his conſi-
lijs draco de paradiſo hominem expulit.Nam & ſaturitatem ieiunijs præferendo:repromiſit
eos immortales futuros,quaſi nunquàm poſſent corruere, & dum diuinitatem æqualem deo
pollicetur,expulit eos de paradiſo,ut qui nudi & expediti,& abſque ulla macula uirgines,do-
mini conſortio fruebantur, deiecti in uallem lachrymarum,tunicis conſutis & pelliceis ueſti-
rentur.Sed ne lectorem diutius morer:ſequar ueſtigia partitionis expoſitæ,& aduerſus ſingu-
las propoſitiones eius,ſcripturarum uel maxime nitar teſtimonijs, ne querulus garriat ſe elo-
quentia magis quàm ueritate ſuperatum. Quod ſi expleuero, & illum utriuſque teſtamenti
nube oppreſſero, aſſumam exempla ſecularis quoque literaturæ, ad quam & ipſe prouocat.
Doceboq́; etiam inter philoſophos & egregios in republica uiros,uirtutes uoluptatibus,id eſt
9 Pythagoram, Platonem & Ariſtidem,Ariſtippo, Epicuro & Alcibiadi ab omnibus ſolere
præferri. Vos quæſo utriuſque ſexus uirgines & continentes,mariti quoque & digami, ut co-
natus meos orationibus adiuuetis.Cunctorum in commune Iouinianus hoſtis eſt. Nam qui
æqualia omnium aſſerit merita,tam uirginitati facit iniuriam, dum eam nuptijs comparat,
quàm & nuptijs:ſic eas licitas aſſerens,ut ſecunda & tertia matrimonia. Sed & digamis & tri-
gamis aduerſarius eſt, ibi ponens ſcortatores quondam libidinoſiſſimos poſt pœnitentiam,
ubi duplicata & triplicata matrimonia,niſi quod in eo digami & trigami dolere non debent,
quia idem ſcortator & pœnitens,in regno cœlorum etiam uirginibus adæquatur.Proponam
igitur manifeſtioribus uerbis & habentibus aliquam conſequentiam,argumenta eius & exem
pla de nuptijs,eodemq́; ordine omnia,quo ab eo dicta ſunt, digeram. Nec moleſtum lectori
B ſit,ſi nauſeam eius & uomitum legere compellatur. Libentius antidotum Chriſti bibet, cum
diaboli uenena præceſſerint.Audite patienter uirgines,audite quæſo uoluptuoſiſſimum con-
cionatorem, imò quaſi ſirenarum cantus & fabulas clauſa aure tranſite. Veſtras ferte pau-
liſper iniurias,putate uos cum domino crucifixo,phariſæorum audire blaſphemias. Prima,
inquit, dei ſententia eſt, propter quod dimittet homo patrem & matrem ſuam, & adhæ-
rebit uxori ſuæ,& erunt duo in carne una. Ac ne forte diceremus hoc ſcriptum in ueteri teſta-
mento,aſſerit à domino quoque idipſum in euangelio confirmari,quod deus coniunxit, ho-
10 mo non ſeparet,ſtatimq́; ſubnectit:Creſcite & multiplicamini & replete terram,& per ordi-
nem replicat,Seth,Enos,Cainan,Malalehel,Iared,Enoch,Matuſalem, Lamech,Noë, omnes
habuiſſe uxores,& ex dei ſententia filios procreaſſe,quaſi generationis ordo & hiſtoria con-
ditionis humanæ,ſine coniugibus & liberis potuerit enarrari. Iſte,inquit,eſt Enos,qui ambu-
lauit cum deo,& raptus in cœlum eſt.Iſte Noë,qui cum eſſent utique multi uirgines propter
ætatem,ſolus cum filijs & uxoribus naufrago orbe ſeruatus eſt.Rurſus poſt diluuium, quaſi
altero principio generis humani, uirorum & uxorum paria iunguntur,& ex integro genera-
tionis inſtauratur benedictio: Creſcite & multiplicamini,& replete terram. Inſuper etiam co-
medendarum carnium licentia relaxatur. Et omne quod mouetur,erit uobis in eſcam: ſicut
holera herbarum,dedi uobis uniuerſa.Currit ad Abraham, Iſaac & Iacob, è quibus prior tri-
gamus,ſecundus monogamus,tertius quatuor uxorum eſt:Liæ,Rachel,Balæ,Zelphæ,& aſ-
ſerit Abraham ob fidei meritum, benedictionem in generatione filij accepiſſe.Saram in ty-
pum eccleſiæ,cui defecerant muliebria, maledictionem ſterilitatis partus benedictione mu-
taſſe,quod Rebecca ierit quaſi prophetes interrogare dominum,& audierit ab eo,duæ gentes
& duo populi in utero tuo ſunt,quod Iacob pro uxore ſeruierit, & exiſtimante Rachel uiri
eſſe dare liberos,ac dicente : da mihi filios: ſin autem,moriar, reſponderit:num pro deo ego
ſum qui te concluſit? In tantum,inquit, ſciebat fructus nuptiarum eſſe domini, non mariti:
B 4 Quod

C Quod Ioſeph uir ſanctus atque caſtiſſimus,& omnes patriarchæ uxores habuerint, quibus per Moyſen æqualiter benedicat deus. Iudam quoque proponit,& Thamar & occiſum Onan
11 perſtringit à domino,quia fratri inuidens,ſemen nuptiarum dedita opera perdebat. Moyſen proponit & Mariæ lepram,quæ fratri pro uxore detrahens, ilico dei ultione percuſſa eſt. Laudat Sampſon,& uxorium Nazaræum miris effert præconijs. Debboram quoque replicat & Barach,quod abſque uirginitatis bonis,Siſaram & Iabin & currus ferreos debellarint. Iahel uxorem Chaber Cynei adducit in medium,& palo armatam prædicat manum. Inter Iepte patrem & filiam uirginem quæ immolata ſit domino,dicit nullam fuiſſe diſtantiam,quin potius fidem patris præfert ei,quæ cæſa ſit lugens. Venit ad Samuel alterum Nazaræum domini,qui ab infantia nutritus in tabernaculo eſt, & ueſtitus eſt ephod bad, quod interpretatur ueſtibus lineis, dicitque eos filios procreaſſe,nec ſacerdotalem pudicitiam, uxoris imminutam
12 eſſe complexu. Booz cum ſua Ruth in area collocat,& Ieſſe ac Dauid inde producit. Ipſumque Dauid centum præputijs etiam cum uitæ periculo,regis filiæ quæſiſſe concubitus. Quid dicam de Solomone,quem ponens in catalogo maritorum, imaginem aſſerit ſaluatoris? & de illo uult eſſe ſcriptum: Deus iudicium tuum regi da,& iuſticiam tuam filio regis. Et dabitur ei de auro Arabiæ,& adorabunt pro eo ſemper. Ac repente tranſcendit ad Eliam & Eliſæum: & narrat quaſi grande myſterium, quod requieuerit ſpiritus Eliæ in Eliſæo, & cur hæc dixe-
13 rit,tacet:niſi forte Eliam quoque & Eliſæum uxores habuiſſe arbitratur. Tranſit ad Ezechiam,
14 & cum in eius laudibus immoretur,miror cur oblitus ſit dicere:Amodo filios faciam. Ioſiam uirum iuſtiſſimum, ſub quo in templo Deuteronomij liber repertus eſt,ab Holda uxore Sellum inſtructum refert. Daniel quoque & tres pueros inter maritos ponit, & ad euangelium repente tranſcendens,Zachariam & Elizabeth,Petrum ponit & ſocrum eius, cæterosque apoſtolos. Et conſequenter infert dicens: Si autem uoluerint aſſumere uanam defenſionem, &
D obtendere,quod rudis mundus eguerit incremento,audiant Paulum loquentem: Adoleſcentiores uiduas uolo nubere,filios procreare,& honorabiles nuptiæ & cubile immaculatum, & mulier alligata eſt uiro quàmdiu uiuit uir eius. Si autem mortuus fuerit:nubat cui uult,tantum in domino. Et Adam non eſt ſeductus:mulier autem ſeducta,facta eſt in præuaricationem. Salua autem fiet per filiorum generationem,ſi permanſerint in fide & dilectione & ſanctificatione cum ſobrietate. Certe ceſſat hic illud apoſtolicum, & qui habent uxores ſic ſint quaſi non habeant: niſi forte dicetis,propterea uult eas nubere, quia iam quædam conuerſæ ſunt retro poſt ſatanam,quaſi ex uirginibus nulla cadat,& non ſit earum maior ruina. Ex quo manifeſtum eſt,uos Manichæorum dogma ſectari, prohibentium nubere & ueſci cibis quos deus creauit ad utendum, cauteriatam habentium conſcientiam. Et poſt multa, quæ nunc
15 ocioſum eſt reuoluere, excutit ſe quaſi in locum Rhetoricum, & facit apoſtrophen ad uirginem dicens:Non tibi facio uirgo iniuriam, elegiſti pudicitiam propter præſentem neceſſitatem,placuit tibi ut ſis ſancta corpore & ſpiritu,ne ſuperbias: eiuſdem eccleſiæ membrum es, cuius & nuptæ ſunt. Nimius fortaſſe fuerim in expoſitione propoſitionum eius, & legenti faſtidium fecerim, ſed utile ratus ſum cuncta molimina eius, quaſi inſtructam aciem contra me ponere,& totum hoſtilem exercitum cum ſuis turmis ac ducibus congregare, ne poſt primam uictoriam,alia mihi deinceps prælia naſcerentur. Igitur non dimicabo contra ſingulos, nec paucorum ero paſſim congreſſione contentus, toto certandum eſt agmine, & incompoſiti hoſtium cunei, ac latrocinij more pugnantes, inſtructa & ordinata acie repellendi. Opponam in prima fronte apoſtolum Paulum, & fortiſſimum ducem,ſuis telis, id eſt,ſuis armabo ſententijs. Sciſcitantibus enim ſuper hac quæſtione Corinthijs pleniſſime reſpondit doctor gentium,& magiſter eccleſiæ. Quicquid autem ſtatuerit, hic, Chriſti in eo loquentis legem putemus. Simulque ne lectoris tacita cogitatio cum cœperimus ſingula quæ propoſita ſunt diluere,ſemper ad apoſtolum ſe referuet, & ſtudio ualidiſſimarum quæſtionum priora negligens ad extrema feſtinet: inter cætera Corinthij per literas quæſierant, utrum poſt

fidem

A fidem Chriſti cœlibes eſſe deberent,& continentiæ cauſa quas habebant uxores dimittere,an ſi uirgines credidiſſent,inirent matrimonia:Et cum è duobus ethnicis,unus credidiſſet in Chriſtum,utrum nam credens relinqueret non credentem.Et ſi eſſent ducēdæ uxores, Chriſtianas tantum accipi iuberet,an & ethnicas. Videamus igitur quid ad hæc Paulus reſcripſerit:De his autem quæ ſcripſiſtis mihi,bonum eſt homini mulierem non tangere. Propter fornicationes autem unuſquiſque uxorem ſuam habeat,& unaquæqꝫ uirum ſuum habeat. Vxori uir debitum reddat,ſimiliter & uxor uiro. Vxor proprij corporis non habet poteſtatem,ſed uir. Similiter & uir proprij corporis ſui non habet poteſtatem,ſed uxor: Nolite fraudare inuicem, niſi forte ad tempus ex conſenſu,ut uacetis orationi. Et iterum, ad idipſum reuertimini, ne tentet uos ſatanas,propter incontinentiam ueſtram.Hoc autem dico iuxta indulgentiam,non iuxta imperium. Volo autem omnes homines eſſe ut meipſum,ſed unuſquiſqꝫ proprium donum habet ex deo,alius quidem ſic,alius autem ſic.Dico autem innuptis & uiduis, bonum eſt eis,ſi ſic permanſerint ut ego.Quod ſi ſe non continent,nubant,Melius eſt enim nubere,quàm uri. Reuertamur ad caput teſtimonij:Bonum eſt,inquit,homini mulierem non tangere.Si bonum eſt mulierem non tangere,malum eſt ergo tangere:Nihil enim bono contrarium eſt, niſi malum.Si autem malum eſt & ignoſcitur,ideo conceditur,ne malo quid deterius fiat.Quale autē illud bonum eſt,quod cōditione deterioris cōceditur? Nunquàm enim ſubieciſſet,unuſquiſqꝫ uxorē ſuam habeat,niſi præmiſiſſet,propter fornicationes autem. Tolle fornicationes,& non dicet,unuſquiſqꝫ uxorem ſuam habeat. Velut ſi quis definiat:Bonum eſt triticeo pane ueſci,& edere puriſſimam ſimilam. Tamen ne quis compulſus fame comedat ſtercus bubulum:concedo ei,ut ueſcatur & hordeo. Num idcirco frumētum non habebit puritatem ſuam,ſi fimo hordeum præferatur? Bonum eſt illud naturaliter, quod comparationem non habet mali, quod prælatione alterius non obumbratur.Simulqꝫ animaduertenda eſt Apoſtoli prudentia.Non

B dixit bonum eſt uxorem non habere,ſed bonum eſt mulierem non tangere, quaſi & in tactu periculum ſit,quaſi qui illam tetigerit,non euadat,quæ uirorum precioſas animas rapit,quæ facit adoleſcentium euolare corda. Alligabit quis in ſinu ignem,& non comburetur? Aut ambulabit ſuper carbones ignis,& non ardebit? Quomodo igitur qui ignem tetigerit,ſtatim aduritur:ita uiri tactus & fœminæ,ſentit naturam ſuam, & diuerſitatem ſexus intelligit. Narrant

16 & gentilium fabulæ Mitham & Erichtonium,uel in lapide uel in terra,de ſolo æſtu libidinis eſſe generatos. Vnde & noſter Ioſeph,quia tangere uolebat eum Aegyptia, fugit ex manibus eius,& quaſi ad morſum rabidiſſimæ canis,ne paulatim uirus ſerperet, pallium quod tetigerat,abiecit. Propter fornicationes autē unuſquiſqꝫ uxorem ſuam habeat, & unaquæqꝫ uirum ſuum habeat. Non dixit autem unuſquiſqꝫ propter fornicationes ducat uxorem,alioquin hac excuſatione libidini frena laxaſſet,ut quotieſcunqꝫ uxor moritur,toties ducenda ſit alia ne fornicemur,ſed unuſquiſque uxorem ſuam habeat. Suam,inquit,habeat, ſua utatur,quam habebat antequàm crederet. Quàm bonum erat uxorem non tangere,& poſt fidem Chriſti ſororem tantum noſſe,non coniugem:niſi fornicatio tactum eius excuſabilem faceret. Vxor proprij corporis non habet poteſtatem,ſed uir:Similiter & uir ſui corporis nō habet poteſtatem, ſed uxor. Omnis hæc quæſtio de his eſt qui in matrimonio ſunt deprehenſi,an eis liceat uxores dimittere,quod & dominus in euangelio prohibuit. Vnde & Apoſtolus: Bonum eſt,ait, uxorem non tangere. Sed quia qui ſemel duxit uxorem:niſi ex conſenſu,non ualet ſe abſtinere:nec dare repudium non peccanti:reddat coniugi debitum,ſponte quippe ſe alligauit ut reddere cogeretur: Nolite fraudare inuicem:niſi forte ex conſenſu ad tempus,ut uacetis orationi. Oro te quale illud bonum eſt,quod orare prohibet? Quod corpus Chriſti accipi non permittit? Quamdiu impleo mariti officium,non impleo Chriſtiani. Iubet idem Apoſtolus in alio loco,ut ſemper oremus. Si ſemper orandum eſt,nunqꝫ ergo coniugio ſeruiendum, quoniam quotieſcunque uxori debitum reddo,orare non poſſum. Petrus apoſtolus experimentum habens coniugalium uinculorum,uide quomodo informet eccleſiam,quid doceat Chriſtianos:

C ſtianos: Similiter uir i cohabitantes iuxta ſcientiam, quaſi infirmiori uaſculo muliebri tribuentes honorem, & ſicut cohæredes multiplicis gratiæ, ut non impediãtur orationes ueſtræ. Ecce eodem ſenſu, quia eodem & ſpiritu, impediri dicit orationes officio coniugali. Quod autem, ait, ſimiliter, idcirco ad imitationem prouocat uiros, quia iam ſupra uxoribus præceperat, dicens: Vt uideant uiri in timore caſtam ueſtram conuerſationem, quarum ſit non exterius compoſitio crinium & diſtinctio auri, & in cultu ueſtis ornatus, ſed abſcõditus cordis homo, in incorruptione mitis & ſilentis ſpiritus. Hoc eſt coràm deo placens. Cernis, quale coniugium inter uiros uxoresq́ꝫ præcipiat? Cohabitantes iuxta ſcientiam, ut nouerint quid uelit, quid deſideret deus, ut tribuant honorem uaſculo muliebri. Si abſtinemus nos à coitu, honorem tribuimus uxoribus: ſi non abſtinemus, perſpicuum eſt honori contrariam eſſe contumeliam. Ad uxores quoqꝫ ut uideant, inquit, uiri caſtam conuerſationem ueſtram, & ornatum in abſcondito cordis hominem, in incorruptione mitis & ſilentis ſpiritus. O uere digna uox apoſtolo & petra Chriſti. Maritis uxoribusq́ꝫ dat legem, & damnato carnis ornatu, caſtitatem prædicat, & ornatum interioris hominis, in incorruptione mitis & ſilentis ſpiritus, quodammodo hoc dicens: Quoniam exterior ueſter homo corruptus eſt, & beatitudinem incorruptionis, quæ propriæ uirginum eſt, habere deſijſtis, imitamini incorruptionem ſpiritus ſaltem per ſacram abſtinẽtiam, & quod corpore non poteſtis, mente præſtate. Has enim Chriſtus diuitias, & hos ueſtræ coniunctionis quærit ornatus. Verum ne quis putet ex eo quod ſequitur, ut uacetis orationi, & iterum reuertimini ad idipſum, Apoſtolum hoc uelle, & non propter maiorẽ ruinam concedere, ſtatim infert, ne tentet uos ſatanas propter incontinentiam ueſtram. Pulchra nimirum indulgentia, & interim ad idipſum, quod erubeſcit ſuo uocare nomine, quod tentationi præfert ſatanæ, quod cauſam habet incontinẽtiam, laboramus quaſi obſcurum diſſerere, cum expoſuerit ipſe quod ſcripſit. Hoc autem, inquit, dico iuxta intelligentiã, non iuxta imperium,

D & muſſitamus adhuc nuptias non uocare indulgẽtiam, ſed præceptum: quaſi non eodem modo & ſecunda & tertia matrimonia concedantur: quaſi non & fornicatoribus per pœnitẽtiam fores aperiantur eccleſiæ, quodq́ꝫ his eſt maius, & inceſtis. Nam illum uiolatorem nouercæ, quem in prima ad Corinthios epiſtola tradiderat ſatanæ, in interitum carnis, ut ſpiritus ſaluus fieret: in ſecunda retrahit, & ne abundantiori triſticia abſorbeatur frater, laborat. Aliud eſt uelle quid apoſtolum, aliud eſt ignoſcere. In uoluntate promeremur, uenia abutimur. Vis ſcire quid uelit Apoſtolus? Iunge quod ſequitur: Volo autem omnes homines eſſe, ſicut meipſum. Beatus qui Pauli ſimilis erit. Felix qui audit Apoſtolum præcipientem, non ignoſcentem. Hoc, inquit, uolo, hoc deſidero, ut imitatores mei ſitis, ſicut & ego Chriſti. Ille uirgo de uirgine, de incorrupta incorruptus. Nos quia homines ſumus, & natiuitatem ſaluatoris nõ poſſumus imitari, imitemur ſaltem conuerſationem. Illud diuinitatis eſt & beatitudinis, hoc humanæ conditionis eſt & laboris. Volo omnes homines ſimiles mei eſſe, ut dum mei ſimiles ſunt, ſimiles fiant & Chriſti, cuius ego ſimilis ſum. Qui enim in Chriſtum credit, debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare. Sed unuſquiſque proprium donum habet ex deo, alius quidem ſic, alius autem ſic. Quid, inquit, uelim perſpicuum eſt. Sed quoniam in eccleſia diuerſa ſunt dona, concedo & nuptias, ne uidear damnare naturam. Simulq́ꝫ conſidera, quod aliud donum uirginitatis ſit, aliud nuptiarum. Si enim eadem eſſet merces nuptiarum & uirginum, nunquam dixiſſet poſt præceptum continentiæ, ſed unuſquiſque proprium habet donum ex deo, alius quidem ſic, alius autem ſic. Vbi proprietas ſingulorum eſt, ibi altrinſecus diuerſitas. Concedo & nuptias eſſe dei donum, ſed inter donum & donum magna diuerſitas eſt. Deniqꝫ & Apoſtolus de eodem poſt inceſtum pœnitente econtrario, inquit: Donate ei & conſolamini, & ſi cui quid donaſtis, & ego. Ac ne putaremus donum hominis eſſe contemnendum, addidit: Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui propter uos, coràm Chriſto. Diuerſa ſunt dona Chriſti. Vnde & Ioſeph in typo eius uariam habet tunicam. Et in pſalmo quadrageſimoquarto legimus: Aſtitit regina à dextris tuis, in ueſtitu deaurato, circundata uarietate. Et

Petrus

A Petrus apoſtolus,ſicut cohæredes,ait,multiplicis gratiæ dei. Quod ſignificantius Græce dici-
tur ποικίλης, id eſt, uariæ. Sequitur: Dico autem innuptis & uiduis: Bonum eſt eis,ſi ſic per-
manſerint ut ego. Si autem non ſe continent, nubant. Melius enim eſt nubere, quàm uri.
Poſtquàm nuptiis conceſſerat uſum coniugij, & oſtenderat ipſe quid uellet, quidúe concede-
ret,tranſit ad innuptas & uiduas, & ſui proponit exemplum, & felices uocat,ſi ſic permanſe-
rint. Si autem non ſe continent,nubant, idipſum quod ſupra: propter fornicationes autem,
& ne tentet uos ſatanas, propter incontinentiam ueſtram. Redditq́; cauſam,cur dixerit, ſi ſe
non continent,nubant.Melius eſt enim nubere,quàm uri. Ideo melius eſt nubere, quia peius
eſt uri. Tolle ardorem libidinis,& non dicet,melius eſt nubere. Melius enim ſemper ad com-
parationem deterioris reſpicit,non ad ſimplicitatem incomparabilis per ſe boni. Velut ſi di-
cet:Melius eſt unum oculum habere,quàm nullum. Melius eſt enim uno inniti pede,& alte-
ram partem corporis baculo ſuſtentare, quàm fractis cruribus repere.Quid ais Apoſtole?
Non tibi credo dicenti,& ſi imperitus ſermone,non tamen ſcientia.Quomodo illud de humi
litate deſcendit,quia non ſum dignus uocari apoſtolus, & mihi minimo omnium apoſtolo-
rum,& tanquàm abortiuo,ſic & hoc humilitatis dictum puto. Noſti ſermonum proprieta-
17 tes,quamobrem & de Epimenide & de Menandro & de Arato quædam ſumis teſtimonia.
Vbi de continentia loqueris & uirginitate: Bonum eſt,ais, homini mulierem non tangere,&
bonum eſt eis,ſi ſic permanſerint ut ego,& puto hoc bonum eis eſſe propter inſtantem neceſſi
tatem,& quia bonum eſt homini ſic eſſe. Vbi ad nuptias uenis,non dicis, bonum eſt nubere,
quia non potes iungere,quàm uri:ſed dicis:Melius eſt nubere,quàm uri.Si per ſe nuptiæ ſunt
bonæ,noli illas incendio comparare:ſed dic ſimpliciter, bonum eſt nubere. Suſpecta eſt mihi
bonitas eius rei,quam magnitudo alterius mali,malum eſſe cogit inferius. Ego autem non le-
uius malum,ſed ſimplex per ſe bonum uolo. Hucuſq; primum capitulum ediſſertum eſt,ue
niamus ad ſequentia.His autem qui matrimonio iuncti ſunt,præcipio non ego,ſed dominus,
B uxorem à uiro non diſcedere.Quod ſi diſceſſerit:manere innuptam,aut uiro ſuo reconciliari.
Et uir uxorem ſuam non dimittat. Nam cæteris ego dico,non dominus: Si quis frater uxo-
rem habet infidelem,& hæc conſentit habitare cum illo:non dimittat illam:& cætera, uſq; ad
eum locum,ubi ait: Vnuſquiſq; ſicut uocauit eum deus ita ambulet.Et ſicut in omnibus eccle-
ſijs doceo.Hic locus ad præſentem controuerſiam non pertinet.Docet enim iuxta ſententiam
domini,uxorem excepta cauſa fornicationis non repudiãdam,& repudiatam uiuo marito,al-
teri non nubere,aut certe uiro ſuo reconciliari debere. His autem quos in matrimonio depre-
hendiſſet fides,hoc eſt,ſi unus credidiſſet è duobus,præcipit ne credens repudiet non creden-
tem.Cauſiſq́; expoſitis,quod candidatus fidei ſit infidelis,ſi nolit à credente diſcedere.Ecõtra-
rio iubet,ſi infidelis repudiet fidelem propter fidem Chriſti, diſcedere debere credẽtem,ne con
iugem præferat Chriſto,cui etiam anima poſtponenda eſt. At nunc pleræq́; cõtemnentes apo
ſtoli iuſſionem,iunguntur gentilibus, & templa Chriſti idolis proſtituunt, nec intelligunt ſe
corporis eius partem eſſe,cuius & coſtæ ſunt.Ignoſcit apoſtolus infidelium coniunctioni,quæ
habentes maritos in Chriſtum poſtea crediderunt:non his,quæ cum Chriſtianæ eſſent,nupſe
runt gẽtilibus,ad quas alibi loquitur:Nolite iugum ducere cum infidelibus.Quæ enim parti-
cipatio iuſticiæ cum iniquitate? Aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem cõuentio Chri
ſti ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem conſenſus templo dei cum idolis?
Vos enim eſtis templum dei uiui.Licet enim in me ſæuituras ſciam plurimas matronarum,li-
cet eadem impudentia qua dominum contempſerunt,in me pulicem & Chriſtianorum mini-
mum debacchaturas,tamen dicam quod ſentio:loquar quod me Apoſtolus docuit, non illas
iuſticiæ eſſe,ſed iniquitatis:non lucis,ſed tenebrarum:non Chriſti, ſed Belial: non templa dei
uiuentis,ſed fana & idola mortuorum. Vis apertius diſcere, quod Chriſtianæ omnino non
liceat ethnico nubere? Audi eundem Apoſtolum:Mulier,inquit,alligata eſt uiro quanto tem-
pore uir eius uiuit, quod ſi dormierit uir eius,liberata eſt;cui uult nubat,tantum in domino,
id eſt,

C id eſt, Chriſtiano. Qui ſecundas tertiasq́; nuptias concedit in domino, primas cum ethnico
prohibet. Vnde & Abraham adiurat ſeruum ſuum in ſermone ſuo, hoc eſt in Chriſto, qui de
eius ſemine erat naſciturus, ut filio ſuo Iſaac alienigenam non adducat uxorem. Et Eſdras of-
fenſam dei huiuſcemodi uxorum repudiatione compeſcit. Et Malachias propheta: Præuari-
catus eſt, inquit, Iudas, & abominationem fecit in Iſraël & in Hieruſalem. Polluit enim ſan-
ctum domini, & dilexit & habuit filiam dei alieni. Diſperdat dominus uirum qui fecerit hoc,
magiſtrum & diſcipulum, de tabernaculis Iacob, & offerentem munera domino uirtutum.
Hæc idcirco dixi, ut qui nuptias uirginitati comparant, ſciant ſaltem tales nuptias digamiæ
& trigamiæ ſubijciendas. Ad ſuperiorem diſputationem, in qua docuerat fidelem ab infi-
deli non debere diſcedere, ſed permanere in matrimonio ſicut eos inueniſſet fides, & unum-
quenq; uel cœlibem uel maritum ita durare, ut eſſet Chriſti baptiſmate deprehenſus, infert ſu-
bito parabolas circuncisi & ethnici, ſerui & liberi: & ſub metaphora earum de nuptis diſputat
& innuptis. Circunciſus aliquis uocatus eſt, non adducat præputium. In præputio uocatus
eſt, non circuncidatur. Circunciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandato-
rum dei eſt. Vnuſquiſque in qua uocatione uocatus eſt, in ea permaneat. Seruus uocatus es,
nō ſit tibi curæ. Sed & ſi potes liber fieri, magis utere. Qui enim in domino uocatus eſt ſeruus,
libertus eſt domini. Similiter & qui liber uocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti. Precio empti eſtis: no-
lite fieri ſerui hominum. Vnuſquiſque ergo in quo uocatus eſt frater, in eo permaneat apud
deum. Ac primum, quia nonnullos hanc intelligentiam reprehenſuros arbitror, interrogare
libet quæ ſit conſequentia, ut de maritis & uxoribus diſputans, repente tranſiret ad compara-
rationem Iudæi & ethnici, ſerui & liberi, & rurſum hac diſputatione finita, rediret ad uirgines,
dicens: De uirginibus autem præceptum domini non habeo. Quid ſibi uult inter coniugia &
uirginitatem, Iudæi & ethnici, ſerui liberiq́; collatio? Secundo, quomodo poſſit intelligi, circun
D ciſus aliquis uocatus eſt, non adducat præputium. Num qui ſemel amputatum habet præpu
tium, poteſt ſi uelit rurſus illud adducere? Deinde quo ſenſu exponendum ſit, qui enim in do-
mino uocatus eſt ſeruus, libertus eſt domini? Similiter qui liber uocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti?
Quarto, quomodo ille qui præcepit ſeruis obedire dominis carnalibus, nunc dicat: Nolite fie-
ri ſerui hominum? Ad extremum, quid pertineat ad ſeruitutem uel circunciſionem, unuſquiſ-
que in quo uocatus eſt frater, in eo permaneat apud deum. Nam & contrarium eſt ſuperiori
ſententiæ. Si enim illud audiuimus: Nolite fieri ſerui hominum, qua ratione poſſumus in ea
permanere uocatione qua uocati ſumus, cum multi crediderint habentes carnales dominos,
quibus nunc ſeruire prohibentur? Porrò ad circunciſionem quid facit permanere in ea uoca-
tione in qua uocati ſumus, cum in alio loco idem Apoſtolus clamitet: Ecce ego Paulus dico
Coacta inter- uobis, quoniam ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil proderit. Reſtat igitur, ut circunciſio
pretatio. & præputium, ſeruus & liber, ſuperiori ſenſui coaptentur, & de antecedentibus pendeant.
Circunciſus aliquis uocatus eſt, non adducat præputium. Eo, inquit, tempore quo uocatus es
& credidiſti in Chriſtum, ſi circunciſus uocatus es ab uxore, & cœlebs eras: noli ducere uxo-
rem, hoc eſt noli adducere præputium, ne circunciſionis & pudicitiæ libertatem oneres ſarci-
na nuptiarum. Rurſum ſi in præputio quis uocatus eſt, non circuncidatur. Habebas, inquit,
uxorē cum credidiſti, noli fidem Chriſti putare cauſam diſſidij: quia in pace uocauit nos deus.
Circunciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum dei. Nihil enim pro-
deſt abſque operibus cœlibatus & nuptiæ, cum etiam fides, quæ proprie Chriſtianorum eſt, ſi
opera non habuerit, mortua eſſe dicatur, & hac lege uirgines quoq; Veſtæ & Iunonis uniuiræ
in ſanctarum queant ordine numerari. Vnuſquiſque in qua uocatione uocatus eſt, in ea per-
maneat. Quando credidit, ſiue habebat, ſiue non habebat uxorem: in eo permaneat, in quo
uocatus eſt. Ac per hoc non tam uirgines cogit ut nubant, quàm repudia prohibet. Et ſicut
habentibus uxores tollit licentiam dimittendi eas, ſic uirginibus nubēdi amputat facultatem.
Seruus uocatus es, nō ſit tibi curæ, ſed & ſi potes liber fieri, magis utere. Etiam ſi habes, inquit,
uxorem,

A uxorem,& illi alligatus es,& ſoluis debitum,& non habes tui corporis poteſtatem:atque(ut manifeſtius loquar)ſeruus uxoris es,noli propter hoc habere triſticiam,nec de amiſſa uirginitate ſuſpires.Sed etiam ſi potes cauſas aliquas inuenire diſſidij,ut libertate pudicitiæ perfruaris,noli ſalutem tuam cum alterius interitu quærere. Habeto pauliſper uxorem, nec præcurras morantem:expecta dum ſequitur.Si egeris patienter,coniunx mutabitur in ſororem.Qui enim in domino uocatus eſt ſeruus,libertus eſt domini:ſimiliter qui liber uocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti.Reddit cauſas cur nolit uxores deſeri.Idcirco ait:Præcipio ut in Chriſtum de gentilitate credentes,inita ante fidem matrimonia non relinquant:quia qui uxorem habens credidit,non tanto fidei ſeruitio detinetur,quanto uirgines & innuptæ: ſed quodammodo eſt liberior,& ſeruitutis illi frena laxantur:& dum uxoris eſt ſeruus(ut ita dicam)libertus eſt domini.Porrò qui uxorem non habens credidit,& liber à ſeruitute coniugij uocatus eſt à domino, ille uere ſeruus eſt Chriſti.Quanta felicitas,non uxoris ſeruum eſſe,ſed Chriſti : non carni ſeruire,ſed ſpiritui? Qui enim adhæret domino,unus ſpiritus eſt. Ac ne forſitan in eo quod ſupra dixerat,ſeruus uocatus es,non ſit tibi curæ:ſed & ſi potes liber fieri, magis utere: ſugillaſſe conntinentiam uideretur, & in famulatum nos tradidiſſe coniugum : infert ſententiam,quæ omnem amputet cauillationem:Precio empti eſtis,nolite fieri ſerui hominum. Redempti ſumus precioſo ſanguine Chriſti,immolatus eſt pro nobis agnus: & aſperſi calidiſſimo rore hyſopi,omnem pituitam noxiæ uoluptatis excoximus.Quibus in baptiſmate mortuus eſt Pharao,& uniuerſus eius ſuffocatus eſt exercitus:cur rurſum Aegyptum quærimus, & poſt manna angelorum cibum, allia & cepe & pepones, & carnes uarias ſuſpiramus? Maritorum & continentium diſputatione præmiſſa,tandem ad uirgines uenit, & ait: De uirginibus autem præceptum domini non habeo,conſilium autem do,tanquàm miſericordiam conſequutus à domino,ut ſim fidelis. Exiſtimo ergo hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem, quoniam bonum eſt homini ſic eſſe. Hic aduerſarius tota exultatione bacchatur : hoc uelut fortiſſimo ariete, uirginitatis murum quatiens:Ecce, inquit, Apoſtolus profitetur de uirginibus domini ſe non habere præceptum:& qui cum autoritate de maritis & uxoribus iuſſerat, non audet imperare quod dominus non præcepit. Et rectè. Quod enim præcipitur, imperatur: quod imperatur,neceſſe eſt fieri:quod neceſſe eſt fieri,niſi fiat, pœnam habet. Fruſtra enim iubetur,quod in arbitrio eius ponitur,cui iuſſum eſt.Si uirginitatem dominus imperaſſet,uidebatur nuptias condemnare,& hominum auferre ſeminarium,unde & ipſa uirginitas naſcitur. Si præcidiſſet radicem,quomodo fruges quæreret? Niſi ante fundamenta ieciſſet,qua ratione ædificium extrueret,& operturum cuncta deſuper culmen imponeret? Multo labore foſſorum ſubuertuntur montes:terrarum penè interna penetrantur,ut inueniatur aurum. Cumq́ de granis minutiſſimis prius conflatione fornacis, deinde callida artificis maun fuerit monile compactum:non ille beatus uocatur,qui de luto exercuit aurum,ſed qui auri utitur pulchritudine.Noli igitur admirari,ſi inter titillationem carnis, & incētiua uitiorum, angelorum uitam nō exigimur,ſed docemur.Quia ubi cōſilium datur,offerentis arbitrium eſt: ubi præceptum, neceſſitas eſt ſeruientis.Præceptum,inquit,domini non habeo,conſilium autem do,tanquàm miſericordiā conſequutus à domino.Si non habes præceptum domini, quare audes dare conſilium,de quo non habes iuſſionem? Reſpōdebit mihi Apoſtolus:Et uis ut ego iubeam quod dominus obtulit potius quàm præcepit? Ille creator & figulus ſciens fragilitatem uaſculi quod operatus eſt,uirginitatem in audientis poteſtate dimiſit:& ego doctor gentium,qui omnibus omnia factus ſum,ut omnes lucrifacerem,onus perpetuæ caſtitatis ſtatim in principio credentium imponam ceruicibus infirmorum? Diſcant prius ferias nuptiarum:uacent ad tēpus orationi,ut accepto guſtu pudicitiæ,id ſemper habere deſiderent,quo ad modicum delectati ſunt. Dominus tentatus à phariſæis,utrum ſecundum legem Moyſi uxores liceret dimittere,omnino fieri prohibuit. Quod diſcipuli conſiderantes, dixerunt ei: Si talis eſt cauſa hominis cum uxore,non expedit nubere.Quibus ille reſpōdit:Non omnes capiunt uerbum,ſed quibus datum eſt.

C

B

C rum eſt. Sunt enim eunuchi: qui de utero matris ita nati ſunt: & ſunt eunuchi qui ab homini-
bus eunuchizati ſunt: & ſunt eunuchi, qui ſe caſtrauerunt propter regnum cœlorum. Qui po-
teſt capere, capiat. In propatulo eſt, cur Apoſtolus dixit: De uirginibus autem præceptum do-
mini non habeo, profecto quia præmiſerat dominus: Non omnes capiunt uerbum, ſed qui-
bus datum eſt: & qui poteſt capere, capiat. Proponit ἀγωνοθέτης præmium, inuitat ad curſum,
tenet in manu uirginitatis brauium: oſtendit puriſſimum fontem, & clamitat: Qui ſitit, ueniat
& bibat: qui poteſt capere, capiat. Non dicit, uelitis nolitis bibendum uobis eſt, atque curren-
dum: ſed, qui uoluerit, qui potuerit currere atque potare, ille uincet, ille ſatiabitur. Et ideo plus
amat uirgines Chriſtus, quia ſponte tribuunt, quod ſibi non fuerat imperatum. Maioriſq́; gra
tiæ eſt, offerre quod non debeas, quàm reddere quod exigaris. Apoſtoli uxoris onera contem
plati; Si talis eſt, inquiunt, cauſa hominis cum uxore, non expedit nubere. Quorum dominus
ſententiam probans: Rectè quidem ſentitis, ait, quod non expediat homini ad cœlorum regna
tendenti, accipere uxorem, ſed difficilis res eſt: & non omnes capiunt uerbum iſtud, uerum
quibus datum eſt. Alios eunuchos natura facit, alios uis hominum. Mihi illi eunuchi placent,
quos caſtrauit non neceſſitas, ſed uoluntas. Libenter illos in meos ſinus recipio, qui ſe caſtraue-
runt propter regna cœlorum: & ob mei cultum noluerunt eſſe quod nati ſunt. Simulq́; tra-
ctanda ſententia: Qui ſe, inquit, caſtrauerunt propter regna cœlorum. Si caſtrati mercedem ha
bent regni cœlorum, ergo qui ſe non caſtrauerunt, locum non poſſunt accipere caſtratorum.
Qui poteſt, inquit, capere, capiat. Grandis fidei eſt, grandiſq́; uirtutis, dei templum eſſe puriſſi-
mum, totum ſe holocauſtum offerre domino: & iuxta eundem Apoſtolum, eſſe ſanctum &
corpore & ſpiritu. Hi ſunt eunuchi, qui ſe lignum aridum ob ſterilitatem putãtes, audiunt per
Eſaiam, quod pro filijs & filiabus locum in cœlis habeant paratum. Horum typus eſt Abde-
18 melech eunuchus in Hieremia, & ſpado ille reginæ Candacis in Actis apoſtolorum: qui ob ro
bur fidei, uiri nomen obtinuit. Ad hos & Clemens ſucceſſor apoſtoli Petri, cuius Paulus apo-
D ſtolus meminit, ſcribit epiſtolas, omnemq́; penè ſermonem ſuum de uirginitatis puritate con-
texuit, & deinceps multi apoſtolici & martyres & illuſtres tam ſanctitate quàm eloquentia ui-
ri, quos ex proprijs ſcriptis noſſe perfacile eſt: Exiſtimo enim, inquit, hoc opus bonum eſſe
propter inſtantem neceſſitatem. Quæ eſt illa neceſſitas, quæ ſpreto uinculo coniugali, uirgini-
tatis appetit libertatem? Væ prægnantibus & nutrientibus in illo die. Non hic ſcorta, non hic
lupanaria condemnantur, de quorum damnatione nulla dubitatio eſt: ſed uteri tumeſcentes,
& infantum uagitus, & fructus atque opera nuptiarum. Quoniam bonum eſt homini ſic eſſe.
Si bonum eſt homini ſic eſſe, malum eſt ergo homini ſic non eſſe. Alligatus es uxori, noli
quærere ſolutionem. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem. Habet unuſquiſque noſtrum
terminos ſuos: redde mihi meum, & tuum tene. Si alligatus es uxori, ne illi des repudium.
Si ſolutus ſum ab uxore, non quæram uxorem. Vt ego non ſoluo cõiugia ſi ſemel ligata ſunt,
ita tu non liges quod ſolutum eſt. Simulq́; ſignificantia conſideranda uerborum eſt. Qui uxo
rem habet, & debitor dicitur, & eſſe in præputio, & ſeruus uxoris: & quod malorum ſeruorum
eſt, alligatus. Qui autem ſine uxore eſt, primum nullius debitor eſt, deinde circuncisus, tertio li-
ber, ad extremum ſolutus. Curramus per reliqua: neque enim nos patitur magnitudo uolumi
nis diutius in ſingulis immorari. Si autem acceperis uxorem, non peccaſti. Aliud eſt non pec-
Attende. care, aliud benefacere. Et ſi nupſerit uirgo, non peccauit. Non illa uirgo, quæ ſemet dei cultui
dedicauit. Harum enim ſi qua nupſerit, habebit damnationem, quia primam fidem irritam
fecit. Si autem hoc de uiduis dictum obiecerit, quanta magis de uirginibus præualebit: cum
etiam his non liceat, quibus aliquando licuit? Virgines enim quæ poſt conſecrationem nupſe-
rint, non tam adulteræ ſunt, quàm inceſtæ. Ac ne uideretur in eo quod dixerat: Et ſi nupſerit
uirgo, non peccauit; rurſum cœlibes ad nuptias prouocare, ſtatim ſe refrenat: & aliud inferẽdo,
infirmauit quod conceſſerat, dicens: Tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi. Qui
ſunt iſti qui tribulationem carnis habebunt? Quibus ſupra indulſerat; Si acceperis uxorem,
non

A non peccaſti:& ſi nupſerit uirgo,non peccauit:tribulationem tamē carnis habebunt huiuſmo
di:Nos ignari rerum,putabamus nuptias ſaltem carnis habere læticiam. Si autem nubētibus
etiam in carne tribulatio eſt,in qua ſola uidebantur habere delicias:quid erit reliquum propter
quod nubāt,cum & in ſpiritu & in anima & in ipſa carne tribulatio ſit?Ego autē uobis parco.
Sic ait,obtendo carnis tribulationem,quaſi non maiora ſint propter quæ nubere non debea-
tis.Igitur hoc dico fratres:Tempus breue eſt.Reliquum eſt,ut qui habent uxores,ſic ſint tanquam
non habentes.Nequaquàm iam de uirginibus diſputo, quos nulla ambiguitas eſt eſſe felices.
Ad maritos uenio. Tempus breue eſt,dominus prope eſt.Etiam ſi nongētis uiueremus annis,
ut antiqui homines,tamen breue putandum eſſet,quod haberet aliquando finem,& eſſe ceſſa
ret.Nunc uero cum breuis ſit non tam læticia, quàm tribulatio nuptiarum:quid accipimus
uxores,quas cogemur cito amittere? Et qui flent,inquit,& gaudent,& emunt & utuntur hoc
mundo,ſic ſint,quaſi non fleant:gaudeāt,emant,utātur hoc mundo.Præterit enim figura hu-
ius mundi.Si mundus tranſit,quo uniuerſa clauduntur:imò figura & cōuerſatio huius mun-
di,quaſi nubes præterit,inter cætera mundi opera nuptiæ præteribunt.Neque enim erunt poſt
reſurrectionem cōiugia.Si autem mors finis eſt nuptiarum,cur neceſſitatē non in uoluntatem
uertimus? Et quod inuitis extorquēdum eſt,cur non ſpe præmiorum offerimus deo? Qui ſine
uxore eſt,ſolicitus eſt quæ domini ſunt,quomodo placeat deo.Qui autem cum uxore eſt,ſoli-
citus eſt quæ ſunt mundi,quomodo placeat uxori,& diuiſus eſt.Intueamur curarum uirginis,
mariti que diſtantias.Virgo domino,maritus uxori placere deſiderat:& ut uxori placeat,ſolici-
tus eſt de his quæ ſunt mundi,quæ cum mundo utique tranſitura ſunt:& diuiſus eſt,in multas
ſcilicet ſolicitudinum partes,miſeriarum que diſtractus. Nō eſt huius loci nuptiarum anguſtias
deſcribere,& quaſi in cōmunibus locis rhetorico exultare ſermone. Plenius ſuper hac re con-
tra Heluidium,& in eo libro quem ad Euſtochium ſcripſi,arbitror abſolutum. Certe & Ter-
B tullianus cum adhuc eſſet adoleſcens,luſit in hac materia.Et præceptor meus Gregorius Na-
19 zianzenus uirginitatem & nuptias diſſerens,Græcis uerſibus explicauit. Nunc illud breuiter
admoneo,in Latinis codicibus hunc locum ita legi:Diuiſa eſt uirgo & mulier. Quod quanquam
habeat ſuum ſenſum,& à me quoque pro qualitate loci ſic ediſſertum ſit,tamem non eſt apoſto
licæ ueritatis.Siquidem Apoſtolus ita ſcripſit, ut ſupra tranſtulimus: Solicitus eſt quæ ſunt
mundi,quomodo placeat uxori,& diuiſus eſt:& hac ſententia definita,tranſgreditur ad uirgi-
nes & cōtinentes,& ait:Mulier innupta & uirgo,cogitat quæ ſunt domini,ut ſit ſancta corpo
re & ſpiritu.Non omnis innupta,& uirgo eſt.Quæ autem uirgo,utique & innupta eſt.Quanquam
ob elegantiam dictionis potuerit idipſum altero uerbo repetere,mulier innupta & uirgo:uel
certe definire uoluiſſe quid eſſet innupta,id eſt,uirgo:ne & meretrices putemus innuptas,nulli
certo matrimonio copulatas. Quid ergo cogitat innupta & uirgo? Quæ domini ſunt: ut ſit
ſancta & corpore & ſpiritu. Vt nihil aliud diceret,ut nulla merces uirginem amplior ſequeretur:
ſufficeret ei hæc ſola prælatio,cogitare quæ domini ſunt. Statim que docet quæ ſit ipſa cogita-
tio,ut ſit ſancta & corpore & ſpiritu.Nōnullæ quippe ſunt uirgines carne,nō ſpiritu:quarum
corpus integrum eſt,anima corrupta.Sed illa uirginitas hoſtia Chriſti eſt,cuius nec mētem co
gitatio,nec carnem libido maculauit.Econtrario,quæ nupta eſt,cogitat quæ mundi ſunt,quo-
modo placeat uiro.Sicut qui uxorem habet,ſolicitus eſt quæ ſunt mundi,quomodo placeat
uxori:ſic nupta res mundi cogitat,quomodo placeat uiro.Nos autē non ſumus de hoc mun-
do,qui in maligno poſitus eſt,cuius figura præterit.De quo dicitur ad apoſtolos:Si eſſetis de
hoc mundo,amaret utique mundus quod ſuum erat. Ac ne forſitan putaretur onus grauiſſi-
mum caſtitatis nolētibus imponere,ſtatim iungit cauſas ſuadendi,& ait:Hoc autem ad utilita
tem ueſtram dico:non ut laqueum uobis iniiciam,ſed ut ad id quod honeſtum eſt, & intente
facit ſeruire domino, abſque ulla diſtractione uos adhorter.Proprietatem Græcam Latinus
ſermo non explicat, quibus enim uerbis quis poſſit dicere. τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον
λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως. Vnde & in Latinis

 codicibus,

C codicibus,ob tranſlationis difficultatem, hoc penitus non inuenitur:utamur igitur eo quod
nos uertimus. Non imponit nobis Apoſtolus laqueum,nec cogit eſſe quod nolumus,ſed ſua-
29 det quod honeſtum eſt & decorum:& intente facit ſeruire domino, & ſemper eſſe ſolicitum,
& expectare paratum domini uoluntatem:ut cum quid imperauerit, quaſi ſtrenuus & arma-
tus miles,ſtatim impleat quod præceptum eſt,& hoc faciat ſine ulla diſtentione:quæ data eſt
ſecundum Eccleſiaſten hominibus huius mundi,ut diſtendantur in ea. Si quis autem conſide-
rat uirginem ſuam,id eſt,carnem laſciuire & ebullire in libidinem, nec refrenare ſe poteſt:du-
plexq́ꝫ ei incumbit neceſſitas,aut accipiendæ coniugis,aut ruendi:quod uult faciat,non pec-
cat ſi nubat:faciat,inquit,quod uult,non quod debet. Non peccat ſi ducit uxorem:non tamen
bene facit,ſi duxerit. Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus,non habens neceſſitatem, poteſta-
tem autem habens ſuæ uoluntatis:& hoc iudicat in corde ſuo ſeruare uirginem ſuam, bene fa-
cit. Igitur & qui matrimonio iungit uirginem ſuam,bene facit:& qui non iungit, melius facit.
Signanter & proprie ſupra dixerat:qui ducit uxorem,non peccat:hic qui ſeruat uirginem
ſuam,bene facit. Aliud eſt autem non peccare,aliud eſt beneſacere. Declina,inquit,à malo,&
fac bonum. Illud declinamus,hoc ſequimur. In altero initium,in altero perfectio eſt. Verum ne
in eo quod dixit:& qui matrimonio iungit uirginem ſuam,bene facit,exiſtimet aliquis obſer-
uationem noſtram non ſtare:protinus hoc ipſum bonum extenuat, & obumbrat compara-
tione melioris,& dicit:Et qui non iungit melius facit. Niſi illaturus eſſet,melius facit,nunquàm
præmiſiſſet,bene facit. Vbi autem bonum & melius eſt, ibi boni & melioris non unum eſt
præmium:& ubi non unum præmium,ibi utique dona diuerſa. Tantum eſt igitur inter nu-
ptias & uirgitatem,quantum inter non peccare & beneſacere:imò, ut leuius dicam, quantum
inter bonum & melius. Finita diſputatione coniugiorum & uirginitatis,inter utrunqꝫ cauto
moderamine præceptorum,ut nec ad ſiniſtram,nec ad dexteram diuerteret: ſed uia regia gra-
deretur,& illud impleret:ne ſis iuſtus multum,rurſum monogamiam digamiæ comparat:&
D quomodo nuptias ſubdiderat uirginitati,ita digamiam primis nuptijs ſubijcit,& ait:Mulier
alligata eſt,quanto tempore uir eius uiuit:quod ſi dormierit uir eius,libera eſt,cui uult nubat,
tantum in domino. Beatior autem erit,ſi ſic permanſerit,ſecundum cõſilium meum. Puto au
tem quod & ego ſpiritum dei habeam. Concedit ſecundas nuptias,ſed uolẽtibus:ſed his, quæ
ſe cõtinere non poſſunt:ne luxuriatæ in Chriſto,nubere uelint:habentes damnationem,quod
primam fidem irritam fecerint:& hoc concedit,quia multæ abierunt retro poſt Satanam. Cæ-
terum beatiores,inquit,erunt,ſi ſic permanſerint:continuoq́ꝫ ſubiungit apoſtolicam autorita-
tem,ſecundum meum conſilium. Porrò ne autoritas Apoſtoli quaſi hominis leuior uidere-
tur,addidit:Puto autem quod & ego ſpiritum dei habeam. Vbi ad continentiam prouocat,
ibi non hominis,ſed ſpiritus dei conſilium eſt. Vbi autem nubendi concedit ueniam,ſpiritum
dei non nominat,ſed prudentiæ librat conſilium:ita ſingulis relaxans,ut unuſquiſqꝫ ferre po-
teſt. Iuxta hunc ſenſum omnia illa ſunt accipienda. Nam quæ ſub uiro eſt mulier,uiuente uiro
alligata eſt legi:ſi autem mortuus fuerit uir,ſoluta eſt à lege uiri. Igitur uiuente uiro uocabitur
adultera,ſi fuerit cum altero uiro. Si autem mortuus fuerit uir eius,ſoluta eſt à lege,ut non ſit
adultera,ſi fuerit cum alio uiro. Et illud ad Timotheum: Volo ergo iuniores uiduas nubere,fi-
lios procreare, matreſfamilias eſſe,nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia. Iam
enim quædam conuerſæ ſunt retro poſt Satanam,& reliqua his ſimilia. Quomodo enim uir-
ginibus ob ſornicationis periculum cõcedit nuptias,& excuſabile facit,quod per ſe non appe-
titur:ita ob eandem fornicationem uitandam,cõcedit uiduis ſecunda matrimonia. Melius eſt
enim licet alterum & tertium,unum uirum noſſe,quàm plurimos:id eſt,tolerabilius eſt uni ho
mini proſtitutã eſſe,quàm multis. Siquidem & illa in euãgelio Ioannis Samaritana, ſextum ſe
maritum habere dicens,arguitur à domino,quod non ſit uir eius. Vbi enim numerus marito-
rum eſt,ibi uir,qui proprie unus eſt,eſſe deſijt. Vna coſta à principio in unam uxorẽ uerſa eſt.
Et erunt,inquit,duo in carnem unam,non tres neqꝫ quatuor:alioquin iam nõ duo,ſed plures.

Primus

A 11 Primus Lamech ſanguinarius & homicida,unam carnem in duas diuiſit uxores:fratricidium
& digamiam,eadem cataclyſmi deleuit pœna.De altero ſepties,de altero ſeptuagieſſepties uin
dicatum eſt.Quantum diſtat in numero,tantum & in crimine.Quàm ſancta ſit digamia,hinc
oſtenditur,quod digamus in clerum eligi non poteſt:& ideo Apoſtolus ad Timotheum:Vi-
dua,inquit,eligatur non minus ſexaginta annorum,quæ fuerit unius uiri uxor. Hoc omne
præceptum de his eſt uiduis,quæ eccleſiæ paſcuntur eleemoſynis. Et idcirco ætas præſcribi-
tur,ut illæ tantum accipiant pauperum cibos,quæ iam laborare non poſſunt.Simulq́ꝫ cõſide
ra,quod quæ duos habuit uiros,etiam ſi anus eſt & decrepita & egens,eccleſiæ ſtipes non me-
retur accipere.Si autem panis illi tollitur eleemoſynæ,quanto magis ille panis qui de cœlo de-
ſcendit,quem qui indigne comederit,reus erit uiolati corporis & ſanguinis Chriſti? Quanq̃ꝫ
hæc teſtimonia quæ ſupra poſui,in quibus uiduis conceditur,ut ſi uelint, denuo nubant:qui-
dam interpretantur,ſuper his uiduis,quas amiſſis maritis,ſic inuenerit fides Chriſti.Nec enim
conſequens eſſet,ut Apoſtolus poſt baptiſma uiro mortuo,iubeat alteri nubere:cum habenti-
bus quoqꝫ uxores præceperit,ut ſic ſint,quaſi non habentes:& ob hanc cauſam non eſſe uxo-
rum numerum definitum:quia poſt baptiſma Chriſti, etiã ſi tertia & quarta uxor fuerit,quaſi
prima reputetur.Alioqui ſi poſt baptiſma primo mortuo accipitur ſecundus,quare non ſecun
do & tertio & quarto & quinto mortuo,accipiatur ſextus,& reliqui? Poteſt enim accidere,ut
infelicitate quadam uel iudicio dei ſuccidentis nuptias repetitas,adoleſcentula plures accipiat
uiros:& anus primo marito in extrema ſenectute uiduetur.Primus Adam monogamus, ſe-
cundus agamus.Qui digamiam probant,exhibeãt tertium Adam digamum,quem ſequãtur.
Verum fac ut cõceſſerit Paulus ſecunda matrimonia,eadem lege & tertia cõcedit & quarta,&
quotieſcunqꝫ uir moritur.Multa cõpellitur Apoſtolus uelle,quæ nõ uult.Circuncidit Timo-
theum,raſit in ſe caluitium,nudipedalia exercuit,comam nutriuit,& totondit in Cenchris:&
B certe caſtigauerat Galatas:Petrumq́ꝫ reprehẽderat, quod ſe propter obſeruationes Iudaicas à
12 gentibus ſepararet. Quomodo igitur in cæteris eccleſiæ diſciplinis Iudæis Iudæus, ethnicis
ethnicus:& omnibus omnia factus eſt,ut omnes lucrifaceret:ſic & digamiam cõceſſit inconti-
nentibus,nec nuptiarum numerum præfiniuit:ut dum uiderẽt ſibi mulieres ita poſt mortem
mariti ſecundum concedi,ut tertius quartusq́ꝫ conceditur:erubeſcant alterum accipere,ne tri-
gamis & quadrigamis cõparentur. Vbi enim unus exceditur,nihil refert ſecundus an tertius
ſit,quia deſinit eſſe monogamus.Omnia licent,ſed non omnia expediunt.Non damno diga-
mos,imò nec trigamos:&(ſi dici poteſt)octogamos:plus aliquid inferam, etiam ſcortatorem
recipio pœnitẽtem.Quicquid æqualiter licet,æqua lance penſandum eſt. Sed quoniã ad ue-
tus nos trahit teſtamẽtum,& incipiens ab Adam,ad Zachariã & Eliſabet peruenit: ac deinde
opponit Petrum & cæteros apoſtolos habuiſſe uxores:nos quoqꝫ debemus per eadẽ currere
ueſtigia quæſtionum,& docere caſtitatẽ ſemper operi nuptiarum fuiſſe prælatã. Ac de Adam
quidẽ & Eua illud dicendum,quod ante offenſam in paradiſo uirgines fuerint,poſt peccatum
autem & extra paradiſum protinus nuptiæ. Deinde,quod hoc ipſum interpretetur Apoſto-
lus:Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrem ſuam,& adhærebit uxori ſuæ,& erunt duo
in carne una.Statimq́ꝫ ſubiungit.Sacramentum hoc magnum eſt.Ego autem dico in Chriſto
& in eccleſia.Chriſtus in carne uirgo,in ſpiritu monogamus. Vnam enim habet eccleſiam,de
qua idem Apoſtolus:Viri,inquit,diligite uxores ueſtras,ſicut & Chriſtus eccleſiam. Si Chri-
ſtus ſancte,ſi caſte,ſi abſqꝫ ulla macula eccleſiam diligit:uiri quoqꝫ in caſtitate uxores ſuas dili-
gant,& ſciat unuſquiſqꝫ uas ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore,non in paſſione deſi-
derij,ſicut & gentes,quæ nec ſciunt deum.Neqꝫ enim uocauit nos deus in immundiciam,ſed
in ſanctificationem:exuentes nos ueterem hominẽ cum operibus ſuis,& induẽtes nouum,qui
renouatur in cognitionem ſecundum imaginem creatoris ſui:ubi nõ eſt maſculus & fœmina,
Græcus & Iudæus,circunciſio & præputium,barbarus & Scytha,ſeruus & liber,ſed & omnia
in omnibus Chriſtus.Imago creatoris non habet copulam nuptiarum. Vbi diuerſitas ſexus

C 3 aufertur,

C auſertur,& ueteri homine exuimur,& induimur nouo:ibi in Chriſtum renaſcimur uirginem,
qui & natus ex uirgine,& renatus per uirginem eſt.Quod autem ait:Creſcite & multiplicami-
ni,& replete terram,neceſſe fuit prius plantare ſyluam & creſcere, ut eſſet quod poſtea poſſet
excidi:ſimulq́ꝫ conſideranda uis uerbi,replete terram.Nuptiæ terram replent,uirginitas para
diſum.Sed & hoc intuendum duntaxat iuxta Hebraicam ueritatẽ,quod cum ſcriptura in pri-
mo & tertio & quarto & quinto & ſexto die expletis operibus ſingulorum dixerit:Et uidit
deus quia bonum eſt,in ſecundo die hoc omnino ſubtraxit:nobis intelligẽtiam derelinquens,
non eſſe bonum duplicẽ numerum,qui ab unione diuidat,& præfiguret fœdera nuptiarum.
Vnde & in arca Noë,omnia animalia quæcunqꝫ bina ingrediuntur, immunda ſunt. Impar
numerus eſt mundus.Quanqꝫ in duplici numero oſtẽdatur & aliud ſacramẽtum,quod ne in
beſtijs quidem & in immundis auibus digamia comprobata ſit.Bina enim ingrediuntur im-
munda:& ſeptena,quæ munda ſunt:ut haberet Noë poſt diluuium,quod de impari numero
ſtatim deo poſſet offerre.Si autẽ transfertur Enos,& ſeruatur in diluuio Noë,non reor idcirco
tranſlatum Enos,quod uxorem habuerit,ſed quod primus inuocauerit deum,& crediderit in
ſaluatorem,de quo Paulus apoſtolus in epiſtola ad Hebræos pleniſſime docet. Porrò Noë,
qui quaſi ſecunda radix humano generi ſeruabatur,utiqꝫ cum uxore & filijs debuit reſeruari.
Quanqꝫ in hoc myſterium ſcripturarum ſit.Arca illa,iuxta apoſtolum Petrum,typus eccleſiæ
fuit,in qua octo animæ ſaluæ factæ ſunt.Quando ingreditur in eam Noë,tam ipſe quàm filij
eius,ab uxoribus ſeparãtur:quãdo uero egreditur in terram,iunguntur paria:& quod in arca,
id eſt,in eccleſia fuerat ſeparatum,in mundi conuerſatione ſociatur.Simulq́ꝫ ſi arca plures ha-
buit manſiones & nidulos, & bicamerata & tricamerata,& diuerſas beſtias, & pro qualitate
animalium habitationes quoqꝫ uel maiores uel minores:exiſtimo quod diuerſitas illa mãſio-
num,præfigurauerit eccleſiæ uarietatem. Quod autem nobis obijcit in ſecunda dei benedi-
ctione,comedẽdarum carnium licentiam datam,quæ in prima conceſſa non fuerat:ſciat quo-
D modo repudium iuxta eloquium ſaluatoris ab initio nõ dabatur:ſed propter duritiam cordis
noſtri,per Moyſen humano generi cõceſſum eſt,ſic & eſum carnium uſqꝫ ad diluuium igno-
tum fuiſſe.Poſt diluuium uero,quaſi in eremo murmurãti populo coturnices:ita dentibus no
ſtris neruos & uirulẽtias carnis ingeſtas.Docet Apoſtolus ſcribens ad Epheſios, deum propo
ſuiſſe in adimpletione temporum recapitulare omnia, & ad principium trahere in Chriſtum
Ieſum,quæ ſunt ſuper cœlos & ſuper terrã. Vnde & ipſe ſaluator in Apocalypſi Ioannis: Ego
ſum,inquit,α & ω,initium & finis.Ab exordio conditionis humanæ,nec carnibus ueſcebamur,
nec dabamus repudium,nec præputia nobis eripiebantur in ſignum.Hoc curſu uſqꝫ ad dilu-
uium peruenimus.Poſt diluuium autem cum datione legis,quam implere nullus potuit,car-
nes ingeſtæ ſunt ad ueſcẽdum:& repudia cõceſſa duritiæ,& cultellus circuncisionis appoſitus:
quaſi dei manus plus in nobis creauerit,quàm neceſſe eſt.Poſtqꝫ autem Chriſtus uenit in fine
tẽporum,& ω reuoluit ad α,& extremitatem retraxit ad principium:nec repudium nobis dare
permittitur,nec circuncidimur,nec comedimus carnes, dicente Apoſtolo: Bonum eſt uinum
nõ bibere,& carnes nõ comedere.Et uinum enim cum carnibus poſt diluuium dedicatum eſt.
Quid loquar de Abrahã,ut ipſe aſſerit trigamo,qui ſignum fidei in circunciſione ſuſcepit?
Si imitamur uxorum illius numerum,imitemur & circunciſionem. Neqꝫ enim in parte ſectan
dus,& in parte repudiandus eſt.Porrò Iſaac unius Rebeccæ uir,Chriſti præfigurat eccleſiam,
& digamiæ ſuggillat laſciuiam. Si autem duas bigas uxorum & concubinarum habuit Iacob,
& non uult aduerſarius acquieſcere,lippientem Liam deformem atqꝫ fœtoſam ſynagogæ ty-
pum prætuliſſe.Rachel uero pulchram & diu ſterilem,eccleſiæ ſignificaſſe myſterium,ſciat eo
tempore hoc feciſſe Iacob,quando erat inter Aſſyrios, & in Meſopotamia Laban duriſſimo
domino ſeruiebat.Quando autem terram ſanctam ingredi uoluit, & in monte Galaat extru-
xit aceruum teſtimonij,in quo nihil inter ſarcinas eius Meſopotamiæ poſſeſſor inuenerat:iu-
rans ſe nunqꝫ ad locum in quo ſeruierat reuerſurum:& ad torrentem Iaboch cum angelo lu-
ctatus

A ctatus claudicare cœpit & πλατὺ νεῦρον eius emarcuit,ſtatimq́ꝫ Iſraël ſortitus eſt nomen: & illa
13 quondam dilecta coniunx,pro qua ſeruierat iuxta Bethlehem,in qua erat uirginitatis præco
dominus naſciturus,à filio doloris occiditur,& cõſortia Meſopotamiæ Euãgelica in ciuitate
moriuntur.Miror autem cur Iudam & Thamar nobis propoſuerit in exemplum, niſi fortè
& meretricibus delectatur,aut occiſum Onam,quod fratri ſemẽ inuiderit:quaſi nos qualem-
cunqꝫ ſeminis fluxum abſque liberorum opere comprobemus. Perſpicuum eſt de Moyſe,
quod periclitatus eſſet in diuerſorio,niſi Sephora,quæ interpretatur auis filium circũcidiſſet,
& præputium nuptiarum cultro Euangelico deſecaſſet.Iſte nempe Moyſes eſt, qui cum ui-
diſſet uiſionem magnam,& angelum ſiue dominum loquentem in rubo, nequaqꝫ ualuit ad
eum accedere,niſi ſoluiſſet corrigiam calciamenti ſui,& abieciſſet uincula nuptiarum.Nec mi
rum hoc de amico & propheta & legiſero dei,cum omnis populus acceſſurus ad montẽ Si-
na,& dei auditurus eloquium tribus diebus ſanctiſicari iuſſus ſit,& ſe ab uxoribus abſtinere.
Quod quidem ſcimus(licet præpoſtere faciam hiſtoriæ ordinem confundere) etiam ad Da-
uid fugientem ab Achimelech ſacerdote dictum:Si mũdi ſunt pueri ab uxoribus? Et ille re-
ſpondit:Ab heri & nudiuſtertius.Panes enim propoſitionis quaſi corpus Chriſti de uxorũ
cubilibus cõſurgentes edere nõ poterant.Et nobis in tranſitu eſt contemplandũ quod dixit:
Si mundi ſunt pueri ab uxoribus,uidelicet quod ad mundicias corporis Chriſti, omnis coi-
tus immundus ſit.In lege quoqꝫ præcipitur,ut pontifex niſi uirginem non ducat uxorẽ,nec
uiduam accipiat.Si eadem uirginis uiduæq́ꝫ conditio eſt,quare altera recipitur,altera repro-
batur? Et ſacerdotalis uidua in domo iubetur ſedere patris ſui, nec ſecundum noſſe matri-
monium. Si ſoror uirgo moritur ſacerdotis,quomodo ipſe ad patris exequias, ita pater ad
eam iubetur accedere. Si uero nupta ſit, quaſi aliena contemnitur.Qui uxorem duxerit, &
qui plantauerit uineam,uelut propagines filiorũ prohibetur ad bella procedere. Non enim
B poteſt domini ſeruire militiæ,ſeruus uxoris:& de ſpeculis mulierum ieiunantiũ,quaſi de pu-
riſſimis corporibus uirginum,luter in tabernaculo funditur:& intrinſecus in ſanctuario tam
cherubim quàm propiciatorium & arca teſtamenu & menſa propoſitionis & candelabrum
& thuribulum ex auro mũdiſſimo ſunt.Neqꝫ enim in ſancta ſanctorum inferri poterat argẽ-
tum. Quid moror in Moyſe,cum mihi propoſitum ſit curſim celeriterq́ꝫ dictanti, ſingu-
la breuiter perſtringere,& intelligẽtiæ quaſdam lineas ducere? Tranſcẽdam ad Ieſum filium
Naue,qui ante dictus eſt Auſe:ſiue ut rectius habetur in Hebræo, Oſee, id eſt,ſaluator. Ipſe
enim,ſecũdum epiſtolam Iudæ,ſaluauit:& eduxit populum Iſraël ex Aegypto, & in terram
repromiſſionis induxit.Hic Ieſus ſtaim ut uenit ad Iordanem,aquæ nuptiarũ, quæ ſemper
in lege fluxerant,areſactæ ſunt & ſteterũt,& ſiccis pedibus ac nudis populus omnis tranſijt,
& uenit in Galgala,ibiq́ꝫ ſecundo eſt circũciſus.Quod ſi iuxta literam accipimus,penitus ſta-
re non poteſt.Si enim duplex haberemus præputium,uel exciſa pellicula iterum naſceretur,
recte ſecunda circunciſio haberet locum. Nunc autem hoc ſignificatur, quod Ieſus cultello
Euangelij populum qui per deſertum uenerat circũcidit,& circũcidit cultello petrino:ut qđ
in Moyſi filio præfigurabatur ante in paucis, id ſub Ieſu duce impleretur in cunctis. Sed &
ipſa præpuuia in unũ cumulum coaceruata & ſepulta,& terra obruta,& ablatum opprobriũ
Aegypti,& nomen loci Galgala,quod interpretatur reuelatio, oſtendunt, dum in præputio
ambularet populus per deſertum,oculos eius fuiſſe cæcatos. Videamus & conſequentia.
Poſt Euangelij circũciſionem,& conſecrationem duodecim lapidũ in loco reuelationis, ſta-
tim paſcha celebratur:immolatur eis agnus, & ſanctæ terræ ueſcuntur alimẽtis. Egreditur Ie-
ſus,occurit ei princeps militiæ gladiũ tenẽs,id eſt,uel pro circũciſo populo pugnare ſe mon-
ſtrans,uel diſſecans glutinum nuptiarũ,Similiterq́ꝫ ut Moyſi præceptum fuerat,et huic præ-
cipitur.Solue calciamentum tuũ.Locus enim in quo ſtas,terra ſancta eſt.Quia ſic erat domi-
ni armatus exercitus in tubis ſacerdotalibus,quaſi ad Euãgelicã prædicationẽ ſub typo Hie
richo mũdus ſubuertitur.Et ut infinita prætereã(neqꝫ enim nũc mihi propoſitũ eſt omĩa ue-

 teris

C teris teſtamenti aperire myſteria)quinqꝫ reges,qui in terra repromiſſionis ante regnabãt, re-
ſiſtebantq́ꝫ Euangelico exercitui,Ieſu pugnante ſuperantur. Hoc puto intellectu eſſe perſpi-
cuum,quod anteqꝫ dominus populum ſuũ educeret de Aegypto,& circũcideret eum, uiſus,
odoratus,guſtus,auditus,tactusq́ꝫ regnauerint:& his quaſi principibns fuerint uniuerſa ſub-
34 iecta.Quos Ieſus ad ſpeluncam corporis cõfugientes,& ad tenebroſum locum, id eſt, ipſum
ingredientes corpus interfecit:ut per id occiderentur,per quod ante regnabant. Verũ iam
tempus eſt,ut caſtitatis Ieſu uexillum leuemus.Moyſes ſcribitur habuiſſe uxorem. Moyſen
autẽ & dominus noſter & Apoſtolus interpretantur legem:Habent Moyſen & prophetas.
Et:Ab Adam uſqꝫ ad Moyſen regnauit peccatum, etiam ſuper eos qui non peccauerunt, in
ſimilitudine præuaricationis Adæ:nulliq́ꝫ dubiũ eſt, in utroqꝫ teſtimonio Moyſen legẽ ſi-
gnificare.Sicut ergo legimus quod Moyſes,id eſt,lex habuerit uxorẽ,oſtẽde mihi Ieſum Na
ue uel uxorẽ habuiſſe uel filios:& ſi potueris monſtrare,uictum me eſſe fatebor.Et certe pul-
cherrimum terræ Iudææ in partitione accepit locum,moriturq́ꝫ non in uicenario numero,
qui ſemper in ſcripturis infauſtus eſt:in quo ſeruiuit Iacob,& uenditus eſt Ioſeph, & quẽ dili-
git Eſau,accipiens in eo quędam munera:ſed in decimo,de cuius laude crebro diximus:ſepe-
liturq́ꝫ in Thamnat ſareth,id eſt,in perfectiſſimo principatu,ſiue in numero operimenti no-
ui:ut uirginũ ſignificaret greges,ſaluatoris auxilio coopertos in monte Ephraim, hoc eſt, in
monte frugifero,ab aquilone montis Gaas,qui interpretatur commotio. Mons enim Sion,
latera aquilonis,ciuitas regis magni:quæ oppoſita ſemper inuidiæ eſt,& per ſingulas tenta-
tiones dicit:Mei uero penè moti ſunt pedes.Cũq́ꝫ in ſepultura Ieſu, liber qui ex nomine eius
appellatur,expletus ſit:rurſum in Iudicũ uolumine,quaſi uiuens reſurgensq́ꝫ deſcribitur: &
25 ſub ἀνακεφαλαιώσει opera ipſius prædicantur,& legitur:Miſit Ieſus populum, & abierunt filij
D Iſraël,unuſquiſqꝫ in hæreditatẽ ſuam,ut poſſiderent terrã.Et ſeruiuit populus domino cũctis
diebus Ieſu &c.Statimq́ꝫ ſubiungitur:Et mortuus eſt Ieſus Naue ſeruus domini centũ decem
annorũ.Porrò Moyſes uidit tantũ terram repromiſſionis,& intrare non potuit,& mortuus
eſt in terra Moab,& ſepeliuit eum dominus in ualle terræ Moab cõtra domũ Phegor, & nõ
cognouit uir ſepulchrũ eius uſqꝫ in diem hunc.Cõparemus utriuſqꝫ ſepulturã:Moyſes in ter
ra Moab morit̃,Ieſus in terra Iudææ.Ille ſepelitur in ualle cõtra domũ Phegor, quod inter-
pretatur ignominia(proprie quippe Phegor lingua Hebræa priapus appellatur)hic in mõte
Ephraim ab aquilone montis Gaas.Et eſt in uerbis ſimplicibus ſemper diuinarũ ſcripturarũ
ſenſus auguſtior.Quia apud Iudæos gloria erat in partubus & parturitionibus:& maledicta
ſterilis,quæ non habebat ſemen in Iſraël:& beatus,cuius erat ſemen in Sion: & domeſtici in
Hieruſalẽ:& in benedictione maxima ponebatur:Vxor tua ſicut uitis abundans in lateribus
domus tuæ:Filij tui ſicut nouellæ oliuarũ in circuitu mẽſæ tuæ:idcirco ſepulchrũ eius poſitũ
in ualle deſcribitur contra domũ idoli,quod proprie libidini cõſecratur. Nos aũt qui milita-
mus ſub Ieſu duce,uſqꝫ ad præſentẽ diem ignoramus ubi Moyſes ſit ſepultus.Cõtemnimus
eñ Phegor,& omnẽ ignominiã eius,ſciẽtes quod ꝗ in carne ſunt,deo placere nõ poſſunt. Et
dominus ante diluuiũ quoqꝫ dixerat:Nõ permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quia
caro ſunt.Quãobrem & Moyſes moriẽs plangitur à populo Iſraël: Ieſus autẽ quaſi uicturus
nõ plãgitur.Nuptiæ eñ finiũtur in morte,uirginitas poſt mortẽ incipit coronari. Sanſon
quoqꝫ producit in mediũ:nec decaluatũ quondã domini Nazarçum à muliere cõſiderat:qui
licet typum teneat ſaluatoris,quod meretricẽ ex gẽtibus adamarit eccleſiam:& multo plures
hoſtiũ moriẽs quàm uiuus occiderit,tamẽ coniugalis pudicitiæ exempla nõ præbet. Et certe
iſte eſt ſecundũ prophetiã Iacob:qui cũ concitus equi pernicitate ferretur,à ſerpẽte percuſſus,
retrorſum cecidit.Debboram autẽ & Barach & uxorẽ Heber Cynei cur enumerauerit, pror-
ſus non intelligo,cum aliud ſit bellorũ principes & hiſtoriæ ordinem texere:aliud figuras ali
quas ſignificare coniugij,quæ in iſtis omnino nõ comparẽt.Porrò quod præfert Iepte patris
fidẽ,lachrymis uirginis filiæ,pro nobis facit.Et nos eñ nõ tam uirgines ſeculi,quàm eas quæ

propter

A propter Chriſtum ſunt uirgines,prædicamus:& à pleriſq; Hebræorum reprehenditur pater
uoti temerarij,quia dixerit:Si tradens tradideris filios Ammon in manibus meis, quicunq;
exierit de domo mea in occurſum mihi,cum reuerti cœpero in pace à filijs Ammon,erit do-
mino,& offeram illum holocauſtum.Si canis(inquiunt)ſi aſinus occurriſſet,quid faceret:Ex
quo uolunt dei diſpenſatione eſſe factum,ut qui improſpecte uouerat,errorem uotorum in
filiæ morte ſentiret.Si autē Samuel nutritus in tabernaculo duxit uxorem,quid hoc ad præ-
iudicium uirginitatis?Quaſi non hodie quoq; plurimi ſacerdotes habeant matrimonia: &
Apoſtolus epiſcopum deſcribat unius uxoris uirum,habētem filios cum omni caſtitate. Si-
mulq; noſcendum,quod Samuel leuita,nō ſacerdos,nō pontifex fuerit.Vnde & faciebat illi
mater ſua ephod bad,ſuperhumerale uidelicet lineum,qui habitus proprie leuitarū & mino
ris eſt ordinis.Vnde & in pſalmis nō nominatur inter ſacerdotes,ſed inter eos qui inuocant
nomen domini.Moyſes,inquit,& Aaron in ſacerdotibus eius,& Samuel inter eos qui inuo-
cant nomē eius.Leui enim genuit Caath,Caath genuit Aminadab,Aminadab genuit Cho-
re,Chore genuit Aſſir,Aſſir genuit Helchana,Helchana genuit Sub,Sub genuit Tou, Tou
genuit Heliu,Heliu genuit Ieroam,Ieroam genuit Helchana, Helchana genuit Samuelem.
Nulliq; dubiū eſt ſacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees ſtirpe generatos.Qui cū & ipſi
uxores habuerint,recte nobis opponerētur:ſi errore Encratitarū ducti, contenderemus ma-
trimonia reprobanda:& nō eſſet noſter pontifex ſecundū ordinem Melchiſedec ſine patre,
ſine matre ἀγενεαλόγητος,hoc eſt,ſine nuptijs.Et reuera magnos fructus ex liberis Samuel capit:
ut quia ipſe placuit deo,tales genuerit,qui domino diſplicerēt.Quod ſi Booz & Ruth nobis
obijcit ad comprobandā digamiā,ſciat in Euangelio ob typum eccleſiæ,etiā Raab meretricē
in ordine maiorum domini enumeratā.Porrò quod Dauid ducentis præputijs emiſſe iactat
uxorem,nouerit illū & alias habuiſſe quàm plurimas:& Michol filiam Saul,quam pater al-
B teri tradiderat,poſtea recepiſſe:& iam ſenē,Sunamitidis puellæ calefactū eſſe complexibus.
Nec hoc dico,quod ſanctis uiris quicq; detrahere audeam,ſed quod aliud ſit in lege uerſari,
aliud in Euāgelio.Ille occidit Vriā Ietheum,mœchus extitit in Bethſabee.Et quia erat uir ſan-
guinarius,non(ut pleriq; exiſtimant)propter bella, ſed propter homicidiū, templū domini
ædificare prohibetur.Nos autem ſi unū de minimis ſcandalizauerimus,et ſi fratri dixerimus
Raca,& nō recte uiderimus:expedit ut mola aſinaria ligetur circa collū noſtrū,& rei erimus
gehennæ & adulteriū in ſolo nobis aſpectu reputabitur.Tranſit ad Solomonē per quem ſe
cecinit ipſa ſapientia:& cū uxorium eū dicat,atq; in illius laudibus immoretur,miror cur nō
iungat & illud de Cantico canticorū:Sexaginta ſunt reginæ,& octoginta cōcubinæ:& adole
ſcētulæ,quarū non eſt numerus.Et illud de Regnorū tertio,quod ſeptingētas habuerit uxo-
res,& trecentas cōcubinas,& alias innumerabiles.Hæ nempe ſunt,quæ auerterunt cor eius
à domino:& tamē anteq; plures haberet uxores,& carnis uitijs laberetur, in principio regni
& adoleſcentiæ extruit domino templum. Vnuſquiſq; enim non de futuris,ſed de præſenti-
bus iudicatur.Quod ſi Solomonis exempla ei placent,iam nō digamus erit & trigamus, ſed
niſi ſeptingētas habuerit uxores,& trecentas cōcubinas,typum eius & meritū implere nō po
terit.Obſecro te lector,& id ipſum ſæpe cōmoneo,ut ſcias me,quę loquor,neceſſitate dicere:
nec detrahere his qui in lege præceſſerint,ſed ſeruiſſe eos temporibus & conditionibus ſuis,
& illam domini impleſſe ſententiā:Creſcite & multiplicamini,& replete terram: & quod his
maius eſt,futurorū typos præbuiſſe.Nobis autem,quibus dicitur:Tempus in collecto eſt,ſu
pereſt,ut qui habēt uxores,ſic ſint,quaſi nō habeant:aliud præcipi,& uirginitatē à ſaluatore
uirgine dedicari.Eliam & Eliſæū quàm ſtulte in Catalogo poſuerit maritorū,me tacēte ma-
nifeſtum eſt.Si enim Ioannes Baptiſta uenit in ſpiritu & uirtute Eliæ, & Ioannes uirgo eſt:
uriq; non ſolū in ſpiritu eius uenit,ſed etiā in corporis caſtitate.Porrò illud quod de Ezechia
cōmemorari poteſt,quanq; hoc ille ſolita ſtoliditate nō uiderit,quod poſt uitā recuperatā,&
16 quindecim annorū ſpacia protelata,dixerit:Amodo filios faciam;ſciat in Hebræis uolumini
bus

A ſine uxoribus eos fuiſſe, de quibus nihil tale ſcriptura ſignificet. Et tamē ille qui nobis obiecit
Zachariam & Elizabet, Petrum & ſocrum eius: ſciat de Zacharia & Elizabet Ioannē fuiſſe
generatū, id eſt, de nuptijs uirginem, de lege Euangeliū, de matrimonio caſtitatē: ut à prophe-
ta uirgine, uirgo dominus & annunciaretur & baptizaretur. Poſſumus autem de Petro dice-
re, quod habuerit ſocrum eo tempore quo credidit, & uxorem iam non habuerit: quanq; le-
gatur in περιόδοις, & uxor eius & filia. Sed nunc nobis de canone omne certamen eſt. Et quia
ad apoſtolos prouocauit, quod principes diſciplinæ noſtræ, & Chriſtiani dogmatis duces,
uirgines non fuerint: ut eos interim uirgines concedamus non fuiſſe (neq; enim hoc præter
Petrum probari poteſt) nouerit hos eſſe apoſtolos, de quibus Eſaias uaticinatur: Niſi domi-
nus ſabaoth reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma eſſemus, & ſimiles Gomorræ fuiſſemus.
Qui ergo erant ex Iudæis, uirginitatem quam in Iudaiſmo amiſerant, in Euangelio habere
non poterant. Et tamen Ioannes unus ex diſcipulis, qui minimus traditur fuiſſe inter apoſto-
los: & quem fides Chriſti uirginem reppererat, uirgo permanſit: & ideo plus amatur à domi-
no, & recumbit ſuper pectus Ieſu. Et quod Petrus, qui uxorem habuerat, interrogare non au-
det, illum rogat ut interroget. Et poſt reſurrectionem, nūciante Maria Magdalene quod do-
minus reſurrexiſſet, uterq; cucurrit ad ſepulchrum, ſed ille præuenit. Cumq; eſſent in naui &
piſcarentur in lacu Geneſareth, Ieſus ſtabat in littore, nec ſciebant apoſtoli quem uiderent:
ſolus uirgo uirginem agnoſcit, & dicit Petro: Dominus eſt. Rurſum poſt auditam ſententiā,
quod ab alio cingendus eſſet Petrus, & ducēdus quò nollet: & crucis fuiſſet illi paſſio prophe-
tata, & ille diceret: Domine, quid iſte: nolens deſerere Ioannē, cum quo ſemper fuerat copula-
17 tus, dicit ei dominus: Si eum ſic uolo eſſe, quid ad te? Vnde & ſermo exiuit inter fratres, illum
diſcipulum non moriturum. Ex quo oſtenditur uirginitatem non mori: nec ſordes nuptiarū
ablui cruore martyrij, ſed manere cum Chriſto, & dormitionem eius tranſitum eſſe, nō mor-
B tem. Si autem obnixe contenderit Ioannem uirginem non fuiſſe, & nos amoris præcipui cau-
ſam uirginitatem diximus, exponat ille: ſi uirgo non fuit, cur cæteris apoſtolis plus amatus
ſit? At dicis, ſuper Petrū fundatur eccleſia, licet id ipſum in alio loco ſuper omnes apoſtolos
fiat, & cuncti claues regni cœlorū accipiant, & ex æquo ſuper eos eccleſię fortitudo ſolidetur:
tamen propterea inter duodecim unus eligitur: ut capite conſtituto, ſchiſmatis tollatur occa- Caute lege.
ſio. Sed cur nō Ioannes electus eſt uirgo? Aetati delatū eſt, quia Petrus ſenior erat: ne adhuc
adoleſcens ac penè puer, progreſſæ ætatis hominibus pręferretur: & magiſter bonus, qui oc-
caſionē iurgij debuerat auferre diſcipulis, & qui dixerat eis: Pacem meā do uobis, pacē relin-
quo uobis, Et: Qui uoluerit inter uos maior eſſe, minimus omniū ſit: in adoleſcentē quem di-
lexerat cauſam præbere uideretur inuidiæ. Vt aūt ſciamus Ioannem tunc fuiſſe puerū, mani-
feſtiſſime docent Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, quod uſq; ad Traiani uixerit imperiū, id eſt, poſt paſ-
ſionem domini ſexageſimooctauo anno dormierit: quod & nos in libro de illuſtribus uiris
breuiter pſtrinximus. Petrus apoſtolus eſt, & Ioānes apoſtolus: maritus, & uirgo. Sed Petrus
apoſtolus tantū: Ioannes & apoſtolus & euangeliſta & propheta. Apoſtolus, quia ſcripſit ad
eccleſias ut magiſter: euangeliſta, quia librū Euangelij condidit: quod excepto Matthæo, alij
ex duodecim apoſtoli nō fecerūt. Propheta, uidit enī in Pathmos inſula, in qua fuerat à Do-
mitiano principe ob domini martyriū relegatus, Apocalypſim infinita futurorum myſteria
continentē. Refert autē Tertullianus, quod à Nerone miſſus in feruentis olei doliū, purior &
uegetior exiuerit, quàm intrauerit. Sed & ipſum eius Euangeliū multū diſtat à cæteris. Mat-
thæus quaſi de homine incipit ſcribere: Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abra-
hā: Lucas à ſacerdotio Zachariæ: Marcus à prophetia Malachiæ ꝓphetæ & Eſaiæ. Primus
habet faciē hominis propter genealogiā: ſecundus faciem uituli, propter ſacerdotiū: tertius fa-
ciē leonis, propter uocē clamantis in deſerto: Parate uiā domini, rectas facite ſemitas eius. Io-
annes uero noſter, quaſi aquila ad ſupna uolat, & ad ipſum patrē peruenit, dicēs: In principio
erat uerbū, & uerbum erat apud deū, & deus erat uerbū. Hoc erat in principio apud deū &c.

Expoſuit

C Expoſuit uirginitas,quod nuptiæ ſcire non poterant:& ut breui ſermone multa comprehen-
dam,doceamq́ꝫ cuius priuilegij ſit Ioannes,imò in Ioanne uirginitas:à domino uirgine, ma-
ter uirgo,uirgini diſcipulo cõmendatur. Verum caſſo labore ſudamus. Obijcit quippe nobis
aduerſarius apoſtolicam ſententiã,& ait:Adam primus formatus eſt, deinde Eua: & Adam
non eſt ſeductus,mulier autem ſeducta in præuaricatione facta eſt.Salua autem fiet per filio-
rum generationem,ſi permanſerint in fide & dilectione & ſanctificatione cum ſobrietate.Cõ
ſideremus cur Apoſtolus ad hanc ſententiam,& unde peruenerit: Volo ergo uiros orare in
omni loco,leuãtes ſanctas manus ſine ira & cogitationibus. Cõſequẽter itaqꝫ mulieribus dat
præcepta uitæ,& ait:Similiter & mulieres in habitu ornato,cum uerecũdia & caſtitate,ornan
tes ſe non in tortis crinibus, aut auro uel margaritis,ſiue ueſte precioſa:ſed ſecundum quod
decet mulieres,promittentes pietatem per opera bona. Mulier in ſilentio diſcat cũ omni ſub-
iectione.Docere autem mulieri nõ permitto,neqꝫ dominari in uirum,ſed ſubditam eſſe in ſi-
lentio.Et ne uideretur mulieris dura conditio,quæ eam in mariti redigeret ſeruitutem: legis
recordatur antiquæ,& ad originale exemplum redit:quod Adam primus factus ſit, deinde
mulier ex coſta eius:& quod Adam diabolus ſeducere non potuerit,ſed Euam:& quod poſt
offenſam dei ſtatim uiro ſubiecta ſit,& ad maritum illius facta conuerſio:quodq́ꝫ errorem ue
terem illa quæ ſemel connubio copulata eſt,& redacta in conditionẽ Euæ,filiorum procrea-
tione deleret:ita tamen, ſi ipſos filios erudiret in fide & dilectione Chriſti,& in ſanctificatione
18 & pudicitia. Nõ enĩ (ut male habetur in latinis codicibus) ſobrietas eſt legenda, ſed caſtitas,
id eſt,σωφροσύνη. Vide igitur quomodo ex hoc quoqꝫ ipſo teſtimonio ſupereris: & quod puta-
bas eſſe pro nuptijs,pro uirginitate ſentire cogaris. Nam ſi ſaluatur mulier in filiorum gene-
ratione,& liberorum numerus ſalus matrum eſt:cur addidit,ſi permanſerint filij in charitate
D & ſanctificatione cum caſtitate? Tunc ergo ſaluabitur mulier,ſi illos genuerit filios,qui uirgi-
nes permanſuri ſunt:ſi quod ipſa perdidit,acquirat in liberis:& damnum radicis & cariem,
flore compenſet & pomis. Supra in tranſitu ubi nobis aduerſarius propoſuerat Solomo-
nem multinubum,qui templum dei extruxit,ſtrictim reſponderam,ut per quæſtiones reli-
quas currerem. Nunc ne clamitet & hunc & alios in lege patriarchas & prophetas & ſanctos
uiros à nobis eſſe temeratos,proponamus huius ipſius,qui multas uxores & concubinas ha
buit,de nuptijs uoluntatem. Nemo enim melius ſcire poteſt quid ſit uxor uel mulier,illo qui
paſſus eſt. Loquitur ergo in Prouerbijs:Mulier inſipiens & audax,inops panis efficitur. Cu-
ius panis? Nempe illius,qui de cœlo deſcendit:ſtatimq́ꝫ ſubiungit: Terrigenæ apud eam pe-
reunt,& in profundum infernũ incurrunt. Qui ſunt terrigenæ qui apud eam pereunt? Vtiqꝫ
illi,qui ſequũtur primum Adam,qui de terra eſt:& nõ ſecundum,qui de cœlo eſt. Et rurſum
in alio loco:Sicut in ligno uermis,ita perdit uirum ſuum uxor malefica. Si autem aſſeueraue-
ris hoc de malis coniugibus dictum eſſe,& ego tibi breuiter reſpondebo. Quæ enim mihi in-
cumbit neceſſitas uenire in dubium,utrum bona an mala futura ſit quã duxero? Melius eſt,
inquit,habitare in terra deſerta,quàm cum uxore litigioſa & iracunda. Quàm rarum ſit uxo-
rem ſine his uitijs inueniri,nouit ille qui duxit uxorẽ. Vnde pulchre Varius Geminius ſubli-
mis orator: Qui nõ litigat,inquit,cœlebs eſt. Melius eſt habitare in angulo tecti, quàm cum
uxore maledica in domo cõmuni. Si domus communis mariti & uxoris,erigit uxorem in ſu
perbiam,& contumeliam uiro facit:quanto magis ſi ditior uxor fuerit, & in domo eius uir
manſerit? Incipit enim non uxor eſſe,ſed domina:& uiro ſi offenderit,migrandum eſt. Stilli-
cidia eijciunt hominem in die hyemali de domo ſua,ſimiliter & mulier malèdica de propria
domo. Aſſiduis quippe iurgijs & quotidiana garrulitate facit perfluere domum eius, & eijcit
eum de ædibus ſuis,id eſt,de eccleſia. Vnde & ſupra ab eodem Solomone præcipitur:Fili ne
ſupereffluas. Et Apoſtolus ad Hebræos:Propterea, inquit, debemus intendere amplius his
quæ dicuntur,ne fortè ſupereffluamus. Illud uero quis taceat, quod ſub ænigmate ſcribi-
tur? Sanguiſugæ tres filiæ erant dilectione dilectæ,ſed iſtæ non ſaturauerunt eam:& quartæ
non

A non ſufficit dicere ſatis eſt:Infernus,& amor mulieris,& terra quæ non ſatiatur aqua,& ignis
non dicit ſatis eſt. Sanguiſuga diabolus eſt,diaboli filiæ ſunt dilectione dilectæ, quæ ſatiari
interfectorũ cruore non poſſunt:Infernus & amor mulieris,& terra arens,& ignis exæſtuãs.
Non hic de meretrice,nõ de adultera dicitur,ſed amor mulieris generaliter accuſatur,q̃ ſem-
per inſatiabilis eſt,qui extinctus accenditur,& poſt copiam rurſum inops eſt, animumq; ui-
rilem effœminat,& excepta paſſione quam ſuſtinet,aliud non ſinit cogitare. Simile quid &
in ſequenti parabola legimus:Per tria mouetur terra,quartum autem non poteſt ferre,ſi ſer-
uus regnet,& ſtultus ſi ſaturetur panibus,& odioſa uxor ſi habeat bonum uirum, & ancilla
ſi eijciat dominam ſuam.Ecce & hic inter malorum magnitudinem uxor ponitur. Quod ſi
29 reſponderis,ſed uxor odioſa,dicam tibi quod & ſupra.At qui hoc periculum in memet fieri
graue eſt.Qui enim ducit uxorem,in ambiguo eſt,utrum odioſam an amabilem ducat. Si
odioſam duxerit,ferri non poteſt.Si amabilem,amor illius inferno & arenti terræ & incẽdio
comparatur. Veniamus ad Eccleſiaſten,de ipſo quoq; pauca teſtimonia ponentes. Omni
bus tempus eſt,& tempus omni rei ſub cœlo.Tempus pariendi, tempus moriendi, tempus
plantandi,tempus euellendi quod plantatum eſt.Peperimus in lege cum Moyſe, moriamur
in euangelio cum Chriſto.Plantauimus in nuptijs,euellamus per pudicitiam quod planta-
tum eſt.Tempus amplexandi,& tempus longe fieri ab amplexu.Tempus amandi,& tẽpus
odiendi.Tempus belli,& tempus pacis.Simulq; nos commonet,ne legem euãgelio præfera
mus,ne puritatem uirginitatis,nuptijs putemus æquandam.Meliora ſunt dicens nouiſſima
ſermonis,quàm initium eius.Statimq; ſubiũgit:Ne dixeris quid factum eſt, quia dies prio-
res meliores erant,quàm hi.Quia non ſapienter interrogaſti de hoc,reddit cauſam quare dies
poſteriores meliores ſint quàm priores,quia bona,inquit,eſt ſapientia cum hæreditate.In le-
B ge enim ſapientiam carnis,mors ſequebatur occidens:in euangelio ſapientiam ſpiritus, hæ-
reditas expectat æterna.Ecce hoc inueni dixit Eccleſiaſtes,hominem unum de mille inueni,
& mulierem in his omnibus nõ inueni.Verũtamen reperi,quod fecit deus hominẽ rectum,
& ipſi quæſierunt cogitationes malas. Rectum hominem inueniſſe ſe dicit. Conſidera uim
uerbi:in homine,& uir & fœmina continetur,& mulierem,inquit,in his omnibus non inue-
ni.Legamus principium Geneſeos,& inueniemus Adam,hoc eſt hominẽ, tam uirum quàm
mulierem nuncupari.Cum ergo boni creati ſimus & recti à deo, ipſi uitio noſtro ſumus ad
peiora delapſi:& quod in paradiſo rectũ in nobis fuerat,egredientibus de paradiſo deprauа-
tum eſt.Quod ſi obieceris,antequam peccarẽt,ſexum uiri & fœminæ fuiſſe diuiſum,& abſq;
peccato eos potuiſſe coniungi.Quid futurum fuerit incertum eſt. Neq; enim dei poſſumus
ſcire iudicia,& ex noſtro arbitrio,illius ſentẽtiæ præiudicare.Hoc quod factum eſt in propa
tulo eſt,quod qui in paradiſo uirgines permanſerunt, eiecti de paradiſo copulati ſunt. Aut
quid nocebat,ſi paradiſus nuptias recipit,& nulla eſt inter maritatã uirginemq; diuerſitas,
etiam in paradiſo eos ante ſociari:Eijciuntur de paradiſo: & quod ibi non fecerunt, in terra
faciunt,ut ſtatim à principio conditionis humanæ,uirginitatem paradiſus,& terra nuptias
dedicauerit.In omni tempore ſint ueſtimenta tua candida. Candor ueſtium ſempiternus,
uirginitatis eſt puritas.In matutino ſeminauimus ſemen noſtrum,& ad ueſperam non ceſſe-
mus.Qui ſeruiuimus in lege nuptijs,uirginitati in euangelio ſeruiamus. Tranſeo ad Can
ticum canticorum,& quod aduerſarius totum putat eſſe pro nuptijs,uirginitatis cõtinere ſa
cramenta monſtrabo.Audiamus quid loquatur ſponſa antequã ſponſus eius ad terras ue-
niat,patiatur,inferos penetret ac reſurgat:Similitudines auri faciemus tibi cum diſtinctioni-
bus argenti,quoaduſq; rex in accubitu ſuo eſt.Antequam reſurgeret dominus & euangeliũ
coruſcaret,non habebat aurum ſponſa,ſed ſimilitudines auri.Argentum autem quod in nu-
ptijs habere ſe pollicetur,habebat uarium atq; diſtinctum in uiduis,continentibus ac mari-
tatis.Deinde ſponſus reſpondet ad ſponſam,& eam docet,quod ueteris legis umbra tranſie-
rit,& ueritas euangelij uenerit:Surge ueni proxima mea,ſponſa mea,columba mea, quoniã

C ecce hyems tranſijt,pluuia abijt ſibi.Hoc de ueteri teſtamento.Rurſum de euangelio & uirgi
nitate:Flores uiſi ſunt in terra,tempus ſectionis aduenit.Nónne tibi uidetur idipſum dicere,
quod & Apoſtolus:Supereſt ut qui habent uxores,ſic ſint quaſi non habeāt? Et manifeſtius
de præconio caſtitatis:Vox,inquit turturis audita eſt in terra noſtra. Turtur auis pudiciſſi-
ma,ſemper habitās in ſublimibus,typus eſt ſaluatoris.Legamus phyſiologos;& reperiemus
turturis hanc eſſe naturam,ut ſi parem perdiderit,alteri non iungatur, & intelligemus diga-
miam etiam à multis auibus reprobari.Statimq́; turtur dicit ad turturē: Ficus protulit groſ-
ſos ſuos,id eſt,ueteris legis præcepta ceciderunt, & de euangelio uites florentes dederunt o-
dorem.Vnde & Apoſtolus:Chriſti bonus odor ſumus. Surge ueni proxima mea, ſponſa
mea,& ueni.Tu columba mea in uelamento petræ iuxta promurale,& oſtende mihi faciem
tuam,& auditam fac mihi uocem tuam quoniam uox tua ſuauis,& facies tua ſpecioſa.Dum
uultum tuum tegeres cum Moyſe,& uelamentum eſſet in lege,nec faciem tuam uidebā, nec
uocem tuam dignabar audire,dicens:Et ſi multiplicaueritis preces ueſtras, nec ſic exaudiam
uos.Nunc autem reuelata facie cōtemplare gloriam meam,& petræ firmiſſimæ tegere pro-
murali.Quod audiens ſponſa aperit ſacramenta pudicitiæ.Fratruelis meus mihi:& ego illi,
qui paſcit inter lilia,hoc eſt inter uirginū candidiſſimos choros. Vis ſcire, quale uerus Solo-
mon & pacificus noſter ſolium,quales habeat armigeros? Ecce, ait, lectus Solomonis, ſexa-
ginta potentes in circuitu eius de potentibus Iſraël, omnes tenentes frameam & docti bello,
uniuſcuiuſq; uiri gladius in femore ipſius.Qui in circuitu Solomonis ſunt, gladium habent
in femore,ſicut Aoth ille iudex ἀμφιδέξιος, qui interfecit hoſtem pinguiſſimum & totum carni
deditum,omnes amputans uoluptates.Ibo,inquit,ad montem myrrhæ, ad eos ſcilicet qui
mortificauerunt corpora ſua,& ad collem Libani ad puriſſimos uirginum greges, & loquar
ſponſæ meæ:Tota ſpecioſa es amica mea,& nō eſt macula in te.Vnde & Apoſtolus: Vt ex-
D hibeat,inquit,ſibi ſanctam eccleſiam, non habentem maculam neq; rugam. Veni à libano
ſponſa,ueni à libano:Venies,& pertranſibis ab initio fidei,à capite Sanir & Hermon,à cubi-
libus leonum,à montibus leopardorum.Libanus λευκασμός, id eſt,candor interpretatur. Ve-
ni ergo ſponſa candidiſſima,de qua alibi dicitur:Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata, & trāſit
per uiam huius ſeculi:ab exordio fidei,& ex Sanir, quod interpretatur deus lucernæ, iuxta
illud quod in pſalmo legimus.Lucerna pedibus meis uerbum tuum domine, & lux ſemitis
meis:& Hermon,id eſt conſecratione,& fuge leonum cubilia et leopardorū montes,qui non
poſſunt mutare uarietatem ſuam.Fuge,inquit,cubilia leonum,fuge ſuperbiam dæmonum,
ut poſtquàm mihi fueris conſecrata,poſſim tibi dicere:Vulneraſti cor meum,ſoror mea ſpō-
ſa uulneraſti cor meum,in uno oculorum tuorum, in uno ornamento colli tui. Quod dicit
huiuſcemodi eſt.Non repudio nuptias,habes & ſiniſtrum oculum, quem tibi dedi propter
imbecillitatem eorum qui recta uidere non poſſunt.Sed magis mihi dexter uirginitatis ocu-
lus placet,qui ſi cæcatus fuerit,omne corpus in tenebris eſt.Ac ne putaremus eum amorem
carnis,& nuptias ſignificare corporeas,ilico excludit hūc ſenſum,& ait:Vulneraſti cor meū
ſoror mea ſponſa.Vbi ſororis nomen eſt,ſuſpicio omnis fœdi amoris excluditur. Quā ſpe-
cioſa ſunt ubera tua à uino,de quibus & ſupra dixerat:Fratruelis meus mihi et ego illi in me-
dio uberum meorū cōmorabitur:in principali cordis,ubi habet ſermo dei hoſpitiū. Quàm
ſpecioſa ſunt ubera tua uino.Quod iſtud uinum eſt, quod ſponſæ mammas pulcherrimas
facit,& pudicitię lacte fœcundat? Nempe illud, de quo ſponſus in conſequentibus loquitur:
Bibi uinum meum cum lacte meo.Manducate proximi mei & bibite,& inebriamini fratres.
Vnde & Apoſtoli dicebantur muſto pleni:Muſto,inquit,non uino ueteri,quia uinum no-
uum in utres nouos mittitur:& nō ambulabunt in uetuſtate literę,ſed in nouitate ſpiritus.Hoc
eſt uinum quod cum inebriauerit adoleſcentes & puellas, ſtatim uirginitatem ſitiunt, & in
crapulam caſtitatis eructant,& expletur illud uaticinium Zachariæ,duntaxat iuxta Hebrai-
cam ueritatem de eccleſiæ uirginibus prophetantis:Complebuntur infantibus,& puellis lu-
dentibus

A dentibus plateæ eius. Quid enim bonum eius eſt,& quid pulchrum eius: niſi frumentũ ele-
ctorum & uinum germinans uirgines? Iſtæ ſunt uirgines,de quibus in quadrageſimoquar-
to pſalmo ſcriptum eſt: Adducentur regi uirgines poſt eam,proximæ eius afferentur tibi in
lætitia & exultatione. Adducentur in templũ regis. Sequitur: Hortus coclusus ſoror mea
ſponſa: hortus concluſus,ſons ſignatus. Quod clauſum eſt atq; ſignatum,ſimilitudinem ha-
bet matris domini,matris & uirginis. Vnde & in ſepulchro ſaluatoris nouo, quod in petra
puriſſima fuerat exciſum,nec ante,nec poſtea quiſquam poſitus eſt. Et tamen hæc uirgo per-
petua multarum eſt mater uirginum. Sequitur enim: Emiſſiones tuæ paradiſus malogra-
natorum cum fructu pomorum. In malogranatis & pomis, omnium uirtutum ſignificatur
in uirginitate concentus. Fratruelis meus candidus & rubicundus: candidus in uirgintate,ru-
bicundus in martyrio. Et quia rubicundus & candidus eſt,idcirco ſtatim additur,guſtus eius
dulcedines,& totus concupiſcentia. Sponſus uirgo laudatus à ſpõſa uirgine, laudat uiciſſim
uirginem ſponſam,& dicit ei: Specioſi facti ſunt greſſus tui in calciamentis filij Aminadab,
quod interpretatur populi ſe ſponte offerentis. Virginitas enim uoluntaria eſt, & ideo greſ-
ſus eccleſiæ in caſtitatis pulchritudine collaudantur. Non eſt huius temporis in morem com
mentarij omnia de Cantico canticorum uirginitatis pandere ſacramenta,quia & hæc ipſa fa
ſtidioſo lectori nares contractura non ambigo. Loquatur Eſaias ſpei noſtræ fideiq; my-
ſterium: Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filium,& uocabis nomen eius Emanuel. Scio
Iudæos opponere ſolere,in Hebræo uerbum alma,non uirginem ſonare, ſed adoleſcentulã,
Et reuera uirgo proprie bethula appellatur,adoleſcentula autem uel puella,nõ alma dicitur,
ſed naara. Quid eſt igitur quod ſignificat alma? Abſconditam uirginem,id eſt,non ſolũ uir-
ginem,ſed cum ἐπιτάσει uirginem quia non omnis uirgo abſcondita eſt,nec ab hominũ for-
B tuito ſeparata conſpectu. Deniq; & Rebecca in Geneſi ob nimiam caſtitatem & eccleſiæ ty-
pum,quem in ſua uiginitate ſignabat,alma ſcribitur non bethula,ſicut manifeſtum eſſe po-
terit ex ſermonibus pueri Abrahã,quos loquitur in Meſopotamia,& dicit: Domine deus do
mini mei Abraham,ſi tu dirigis uiam meã per quam ego ingredior, ecce dum ſtetero ſuper
fontem aquæ,uirgo quæ egredietur ut hauriat aquam,& dixero ad eam: Da mihi paululum
aquæ,ut bibam de hydria tua,& reſponderit,& tu bibe,& camelis tuis hauriã,hæc erit uxor,
quam præparauit dominus filio domini mei. In eo enim loco,in quo ait: Virgo quæ egredie
tur,ut hauriat aquam,in Hebraico ſcriptum eſt alma,id eſt,uirgo ſecreta,& nimia parentum
diligentia cuſtodita. Aut certe oſtendant mihi ubi hoc uerbo appellentur & nuptæ,& imperi
tiam cõfitebor: Ecce uirgo in utero cõcipiet & pariet filiũ. Si nõ præfertur nuptijs uirginitas,
ſpiritus ſanctus,cur maritatam,cur uiduam nõ elegit? Nam illo tẽpore erat Anna filia Pha-
nuelis de tribu Aſer inſignis pudicitiæ,& ſemper uacans orationibus & ieiunijs in tẽplo dei.
Si conuerſatio tantum & bona opera & ieiunia abſq; uirginitate, ſpiritus ſancti ad ſe merere-
tur aduentũ,potuit & iſta mater eſſe domini. Curramus ad reliqua: Spreui te,inquit,& deſpe
xi,uirgo filia Sion. Quam filiam dixerat,appellauit & uirginem: ne ſi tantum filiam nomi-
naſſet,arbitrareris & nuptam. Hæc eſt uirgo filia ad quã alibi dicitur: Lætare ſterilis quæ nõ
paris,erumpe & clama quæ nõ parturis,quoniam multi filij deſertæ magis, q̃ eius quæ ha-
bet uirum. Iſta eſt de qua per Hieremiam loquitur deus,dicens: Nunquid obliuiſcetur ſpõſa
ornamenti ſui,aut uirgo faſciæ pectoralis ſuæ? De hac in eadem prophetia grande miracu-
lum eſt,quia fœmina circundederit uirum,& uniuerſitatis parentẽ,uirginis uenter incluſerit.

Eſto,inquit,nuptiarum & uirginitatis ſit diuerſa cõditio,quid ad hoc potes dicere? Si uir-
go & uidua fuerint baptizatæ,& ita permanſerint,quæ erit inter utrãq; diuerſitas? Quod de
Petro & Ioanne,Anna & Maria dudum diximus,hoc præſenti loco proficiat. Si enim inter
uirginem & uiduam baptizatas nihil intereſt,quia baptiſma nouum hominem facit, eadem
conditione & ſcorta atq; proſtibula ſi fuerint baptizatæ,uirginibus æquabũtur. Si enim præ
teritæ nuptiæ nihil nocent uiduæ baptizatæ,& præteritæ in meretricibus uoluptates,expoſi

C taċꝫ publicæ libidini corpora, poſt lauacrum uirginitatis præmia cõſequentur. Aliud eſt pu-
riſſimam mentem, & nulla recordatione pollutam deo iungere, aliud meminiſſe amplexuũ
uiri, fœdæ neceſſitatis, & quod corpore nõ agas, recordatione ſimulare. Hieremias qui in ute-
ro ſanctificatus eſt, & cognitus in uulua matris, ideo hoc priuilegio fruitur, quia uirginitatis
erat beatitudini deſtinatus. Et cum omnes capti ſint, uaſa quoqꝫ templi Babylonio rege ua-
ſtante direpta, iſte ſolus liber ab hoſtibus eſt, & captiuitatis neſcit iniurias, & à uictoribus ac-
cepit ſtipendia, & Nabuzardan, cui de ſanctis ſanctorum Nabuchodonoſor non præcepe-
rat, præcepit de Hieremia. Hoc enim uerum templum dei eſt, & hæc ſancta ſanctorum, quæ
uirginitatis puritate domino conſecrantur. At econtrario Ezechiel qui captiuus tenebatur in
Babylone, qui tempeſtatem ab aquilone uenientem uiderat & turbinem cuncta rapientem,
ait: Mortua eſt uxor mea ad ueſperam, & feci mane ſicut præceptum mihi erat. Prædixerat
enim ei dominus, quod in die illa aperiretur os eius, & loqueretur, & non taceret amplius.
Diligenter attende, donec uxor uiueret, non habebat libertatem populum commonẽdi. Mo
ritur uxor, & coniugale uinculum ſoluitur, & abſqꝫ ulla trepidatione ſemper in officio pro-
phetali eſt. Qui enim liber uocatus eſt, uere eſt ſeruus Chriſti. Non nego beatas eſſe uiduas,
quæ ita poſt baptiſmum manſerint: nec illarum detraho merito, quæ cum uiris in caſtitate
perdurant, ſed ſicuti hæ maioris apud deum præmij ſunt, quàm nuptæ cõiugali officio ſer-
uientes, ita & ipſæ æquo animo patiantur uirginitatem ſibi præferri. Si enim illas ſæra pudi-
citia poſt deſpumatas corporis uoluptates erigit contra maritatas, cur non infra perpetuam
caſtitatẽ eſſe ſe nouerint? Fruſtra, inquit, hæc loqueris, quia & epiſcopi & preſbyteri & dia-
coni, unius uxoris uiri, & habentes filios, ab apoſtolo conſtituuntur. Quomodo de uirgini-
bus Apoſtolus dicit ſe non habere præceptũ: & tamen dat cõſilium, quaſi miſericordiã cõſe-
cutus à domino, & hoc agit in omni illa diſputatione, ut uirginitatẽ præferat matrimonio, &
D ſuadet quod imperare non audet, ne inijcere uideatur laqueum, & plus imponere ponderis,
quàm poteſt hominum ſuſtinere natura: ita & in eccleſiaſtico ordine cõſtituendo, quia rudis
ex gentibus conſtituebatur eccleſia, leuiora nuper credẽtibus dat præcepta, ne territi ferre nõ
poſſent. Deniqꝫ & apoſtoli & ſeniores de Hieroſolymis literas mittunt, ut non amplius im-
ponatur oneris his, qui de gentibus crediderunt, niſi ut abſtineant ſe ab idololatria, & forni-
catione, & à ſanguine & à ſuffocatis, & quaſi paruulis atqꝫ infantibus lac potum dãt, nõ ſoli-
dum cibum: nec præcipiunt de continentia, nec de uirginitate ſignificãt, nec ad ieiunia prouo-
cant, neqꝫ dicunt illud quod in euangelio ad apoſtolos dirigitur, ne habeant duas tunicas, ne
peram, ne æs in zonis, ne uirgã in manu, ne calciamenta in pedibus, aut certe illud: Si uis per-
fectus eſſe, uade & uende omnia tua, & da pauperibus: & ueni ſequere me. Si enim adoleſcẽs
ille qui ſe iactauerat cuncta feciſſe quæ legis ſunt, audiens hoc triſtis abijt, quia habebat poſ-
ſeſſiones multas, & phariſæi huiuſcemodi domini ſententiam ſubſannabant, quanto magis
tanta gentium multitudo, cui ſumma uirtus erat aliena non rapere: nõ habebat neceſſe præ-
ceptum de caſtitate & continentia perpetua, quibus ſcribebatur, ut abſtinerent ſe ab idolis, &
à fornicatione, & in quibus audiebatur fornicatio: & talis fornicatio, quæ ne inter gentes qui-
dem eſt? Sed & ipſa epiſcopalis electio mecum facit. Non enim dicit: eligatur epiſcopus, qui
unam ducat uxorem, & filios faciat: ſed qui unam habuerit uxorẽ, & filios in omni ſubditos
diſciplina. Certe confiteris non poſſe eſſe epiſcopum, qui in epiſcopatu filios faciat. Alioqui, ſi
deprehenſus fuerit, non quaſi uir tenebitur, ſed quaſi adulter damnabitur. Aut permitte ſa-
cerdotibus exercere opera nuptiarum, ut idem ſint uirgines quod mariti: aut ſi ſacerdotibus
non licet uxores tangere, in eo ſancti ſunt, quia imitantur pudicitiam uirginalem. Sed & hoc
inferendum. Si laicus & quicunque fidelis orare non poteſt, niſi careat officio coniugali: ſa-
cerdoti, cui ſemper pro populo offerenda ſunt ſacrificia, ſemper orandum eſt. Si ſemper oran
dum eſt, ergo ſemper carẽdum matrimonio. Nam & in ueteri lege qui pro populo hoſtias
offerebant, non ſolum in domibus ſuis non erant, ſed purificabantur ad tempus ab uxori-

A bus ſeparati,& uinum & ſiceram non bibebant,quæ ſolent libidinem prouocare. Eliguntur
mariti in ſacerdotium,non nego:quia non ſunt tanti uirgines,quanti neceſſarij ſunt ſacerdo-
tes.Nunquid quia in exercitu fortiſſimus quiſq; eligendus eſt,idcirco non aſſumentur & in-
firmiores,cum omnes fortes eſſe non poſſint? Si exercitus uiribus tantum conſtaret, & non
etiam numero militum,abijcerentur imbecilliores.Nunc & ſecũdarum et tertiarum uirium
gradus aſſumitur,ut turba & numero exercitus compleatur.Et quomodo,inquies, frequẽter
in ordinatione ſacerdotali uirgo negligitur, & maritus aſſumitur? Quia forte cætera opera
non habet uirginitati cõgruentia:aut uirgo putatur,& non eſt:aut eſt uirginitas infamis, aut
certe ipſa uirginitas ei parit ſuperbiam,& dum ſibi applaudit de ſola corporis caſtitate,uirtu-
tes cæteras negligit.Non ſouet pauperes,pecuniæ cupidior eſt. Euenit interdum, ut triſtior
uultus.adductum ſupercilium,inceſſus pomparum ferculis ſimilis,offendat populũ, & quia
nihil habet quod reprehendat in uita,habitum ſolum oderit & inceſſum.Multi eliguntur nõ
amore ſui,ſed alterius odio.In pleriſq; ſuffragium meretur ſola ſimplicitas,& alterius prudẽ-
tiæ & calliditati quaſi maliciæ opponuntur.Nonnunquam errat plebis uulgiq́; iudicium,et
in ſacerdotibus comprobandis,unuſquiſq; ſuis moribus ſauet:ut non tam bonum,quàm ſui
ſimilem quærat prępoſitum.Euenit aliquoties,ut mariti,quæ pars maior in populo eſt,ma-
ritus quaſi ſibi applaudant,& in eo ſe arbitrentur minores non eſſe uirginibus, ſi maritũ uir-
gini præferant.Dicam aliquid quod ſorſitan cum multorum offenſa dicturus ſum, ſed boni
mihi non iraſcentur,quia eos peccati conſcientia non remordebit.Interdum hoc & pontificũ
uitio accidit,qui non meliores,ſed argutiores in clerum allegunt, & ſimpliciores quoſq; atq;
innocentes inhabiles putant,uel affinibus & cognatis quaſi terrenæ militiæ officia largiũtur,
ſiue diuitum obediunt iuſſioni.Quodq́; his peius eſt,illis clericatus donant gradum, quorũ
B ſunt obſequijs deliniti.Alioqui ſi iuxta ſententiam Apoſtoli non erunt epiſcopi niſi mariti,
ipſe Apoſtolus epiſcopus eſſe nõ debuit,qui dixit: Volo autem omnes ſic eſſe,ſicut ego ſum.
Et Ioãnes indignus hoc gradu exiſtimabitur,& omnes uirgines & continentes, quibus qua-
ſi pulcherrimis gemmis eccleſiæ monile decoratur.Epiſcopus & preſbyter & diaconus non
ſunt meritorum nomina,ſed officiorum.Nec dicitur:Si quis epiſcopatum deſiderat,bonum
deſiderat gradum,ſed bonum opus deſiderat,quod in maiori ordine cõſtitutus, poſſit ſi ue-
lit,occaſionem exercendarum habere uirtutum. Oportet ergo epiſcopum irreprehenſibi-
lem eſſe,ut nulli uitio mancipatus ſit: unius uxoris uirum,qui unam uxorem habuerit nõ ha
beat.Sobrium,ſiue,ut melius in Græco dicitur,uigilantem,id eſt, νηφάλιον. Pudicum,hoc enim
ſignificat σώφρονα, ornatum,& caſtitate & moribus:Hoſpitalem,ut imitetur Abraham, & cũ
peregrinis,imò in peregrinis Chriſtum ſuſcipiat.Doctorem:Nihil enim prodeſt conſcientia
uirtutum frui:niſi & creditum ſibi populum poſſit inſtruere,ut ualeat exhortari in doctrina,
& eos qui contradicunt redarguere.Nõ uinolẽtum,quia ſemper in ſanctiſſannctorum eſt, &
qui offert hoſtias,uinum & ſiceram non bibet,quia in uino luxuria eſt. Sic bibat epiſcopus:
ut an biberit,ignoretur.Non percuſſorem,id eſt,qui conſcientias non percutiat ſingulorum.
Necq; enim pugilem deſcribit ſermo apoſtolicus,ſed pontificem inſtituit,quid facere non de-
beat.Docet nunc è regione quid faciat.Sed modeſtum,nõ litigioſum, non cupidum, domũ
ſuam bene regentem,filios habentem ſubditos cum omni caſtitate. Vide quanta pudicitia
exigatur in epiſcopo,ut ſi filij eius impudici fuerint,ipſe epiſcopus eſſe non poſſit: & eodem
uitio offendat deum,quo offendit Heli pontifex,qui corripuerat quidem filios, ſed quia non
31 abiecerat delinquentes,retrorſum cecidit & mortuus eſt, lucerna dei antequam extinguere-
tur.Mulieres ſimiliter pudicas,& reliqua.In omni gradu & ſexu, tenet pudicitia principatũ.
Cernis igitur,quod epiſcopus,preſbyter & diaconus nõ ideo ſint beati,quia epiſcopi uel pre-
ſbyteri ſint,aut diaconi,ſed ſi uirtutes habuerint nominum ſuorum & officiorum. Alioqui
ſi diaconus ſanctior epiſcopo ſuo fuerit,non ex eo quod inferior gradu eſt, apud Chriſtum
deterior erit. Aut Stephanus diaconus qui primus martyrio coronatus eſt, minor futurus

C eſt in regno cœlorum multis epiſcopis & Timotheo ac Tito, quos ut ſubijcere non audeo,
ita nec anteponere. Quomodo in legionibus & exercitu ſunt duces, ſunt tribuni, ſunt centu-
riones, ſunt ferentarij, ac leuis armaturæ, & miles gregarius, & manipuli, commiſſáq; pugna
uacant nomina dignitatum, & ſola fortitudo quæritur: ita in hoc campo & prælio, quo con-
tra dæmones dimicamus, non quæruntur nomina, ſed opera: & glorioſior ille ſub uero im-
peratore Chriſto, non qui nobilior, ſed qui fortior eſt. At dices: Si omnes uirgines fuerint,
quomodo ſtabit humanum genus? Par pari referam. Si omnes uiduæ fuerint, uel in matri-
monio continentes, quomodo ſtirps mortalium propagabitur? Hac ratione nihil omnino
erit, ne aliud eſſe deſiſtat. Verbi gratia: Si cuncti philoſophi ſint, agricolæ non erunt. Quid lo
quar de agricolis? non oratores, non iuriſconſulti, non relinquarum artium præceptores. Si
uniuerſi principes, quis erit miles? Si omnes caput, cuius uocabuntur caput, cum cętera mem
bra defuerint? Vereris, ne ſi uirginitatem plures appetierint, ceſſent lupæ, ceſſent adulteræ,
ne infantes in urbibus uilliſq; non uagiant. Quotidie mœchorum ſanguis effunditur, adul-
teria damnantur, & inter ipſas leges & ſecures ac tribunalia, flagrans libido dominatur. No-
li metuere ne omnes uirgines fiant, difficilis res eſt uirginitas, & ideo rara, quia difficilis:
Multi uocati, pauci electi. Incipere plurimorum eſt, perſeuerare paucorum. Vnde & gran-
de præmium eorum, qui perſeuerauerint. Si omnes uirgines eſſe poſſent, nunquam & do-
minus diceret: Qui poteſt capere, capiat, & Apoſtolus in ſuadendo non trepidaret: De uir-
ginibus autem præceptum domini non habeo. Et cur inquies, creata ſunt genitalia, & ſic à
conditore ſapientiſſimo fabricati ſumus, ut mutuum noſtri patiamur ardorem, & geſtia-
mus in naturalem copulam? Periclitamur reſponſionis uerecũdia, & quaſi inter duos ſcopu-
los, & quaſdam neceſſitatis & pudicitiæ συμπληγάδας hinc atque inde, uel pudoris, uel cauſæ,
D naufragium ſuſtinemus. Si ad propoſita reſpondeamus, pudore ſuffundimur. Si pudor im-
petrarit ſilentium, quaſi de loco uidebimur cedere, & aduerſario feriendi occaſionem dare.
Melius eſt tamen clauſis, quod dicitur, oculis Andabatarum more pugnare, quàm directa
ſpicula, clypeo non repelere ueritatis. Poteram quidem dicere: Quomodo poſterior pars
corporis & meatus, per quem alui ſtercora egeruntur relegatus eſt ab oculis, & quaſi poſt
tergum poſitus, ita & hic qui ſub uentre eſt, ad dirigendos humores & potus, quibus uenæ
corporis irrigantur, à deo conditus eſt. Sed quoniam ipſa organa & genitalium fabrica, &
noſtra fœminarumq; diſcretio, & receptacula uuluæ, ad ſuſcipiendos & coalendos fœtus
condita, ſexus differentiam prædicant, hoc breuiter reſpondebo. Nunquam ergo ceſſemus
à libidine, ne fruſtra huiuſcemodi membra portemus. Cur enim maritus ſe abſtineat ab uxo
re? Cur caſta uidua perſeueret, ſi ad hoc tantum nati ſumus, ut pecudum more uiuamus?
Aut quid mihi nocebit, ſi cum uxore mea alius concubuerit? Quomodo enim dentium of-
32 ficium eſt mandere, & in aluum ea quæ ſunt manſa tranſmittere, & non habet crimen qui
coniugi meæ panem dederit: ita ſi genitalium hoc eſt officium, ut ſemper fruantur natura
ſua meam laſſitudinem alterius uires ſuperent: & uxoris, ut ita dixerim, ardentiſſimam gu-
lam, fortuita libido reſtinguat. Quid ſibi autem uult Apoſtolus, ut ad continentiam cohor-
tetur, ſi contra naturam eſt? Quid ipſe dominus, qui eunuchorum præcipit uarietates? Cer-
te Apoſtolus: qui ad ſuam nos prouocat pudicitiam, debet conſtanter audire, cur portas ue-
retrum ò Paule? Cur à ſexu fœminarum barba, pilis, aliáque membrorum qualitate diſtin-
gueris? Cur tuæ non intumeſcunt papillæ, non dilatantur renes, non pectus artatur? Vox
obſoletior eſt, ſermo ferocior & hirſutius ſupercilium. Fruſtra hæc omnia uirorum habes, ſi
complexu non uteris fœminarum. Compellor aliquid loqui & inſipiens fieri, ſed uos me ut
loqui audeam coëgiſtis. Dominus noſter atque ſaluator, qui cum in forma dei eſſet, for-
mam ſerui dignatus eſt aſſumere, factus obediens patri uſque ad mortem, mortem autem
crucis: quid neceſſe erat, ut his membris naſceretur, quibus uſurus non erat? Qui certe ut ſe-
xum oſtenderet, etiam circunciſus eſt. Cur Ioannem apoſtolum & Baptiſtam ſua dilectio-

ne ca

A ne caſtrauit,quos uiros naſci fecerat? Qui ergo in Chriſtum credimus,Chriſti ſectemur exem-
pla. Et ſi noueramus illum iuxta carnem,ſed iam non nouimus eum ſecundum carnem. Cer-
te in reſurrectione eadem erit corporum ſubſtantia, qua nunc utimur, licet auctior gloria.
Nam & ſaluator intantum ipſum corpus habuit poſt inferos, in quo & crucifixus eſt, ut ma-
nus perforatas clauis & lateris uulnus oſtenderet. Porrò ſi clauſis ingreſſus eſt oſtijs, quod
humanorum corporum natura non patitur, ergo & Petrum & dominum negabimus uera
habuiſſe corpora,quia ambulauerunt ſuper aquas, quod contra naturam eſt. In reſurrectione
mortuorum,non nubent neque nubentur,ſed ſimiles erunt angelis. Quod alij poſtea in cœ-
lis futuri ſunt, hoc uirgines in terra eſſe cœperunt. Si angelorum nobis ſimilitudo promitti-
tur:inter angelos autem non eſt ſexus diuerſitas: aut ſine ſexu erimus, quod angeli ſunt, aut
certe quod liquido comprobatur, reſurgentes in proprio ſexu, ſexus non fungemur officio.

Verum quid agimus argumentis, & propoſitiones aduerſarij callida cupimus reſponſio-
ne ſuperare? Vetera tranſierunt,ecce facta ſunt omnia noua. Curram per apoſtolorum ſenten
tias, & quomodo in Solomonis exemplis breues expoſitiunculas ſubdidi, ob intelligendi fa-
cilitatem, ita & nunc caſtitatis & continentiæ Chriſtianæ exempla replicabo, & de multis te-
ſtimonijs quaſi unum corpus efficiam,quo & nihil quod ad pudicitiam pertineat prætermit-
tam,& nimiæ prolixitatis declinem faſtidium. Scribit inter cætera Paulus apoſtolus ad Ro-
manos:Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illo-
rum mors eſt.Nunc uero liberati à peccato,ſerui autem dei facti, habetis fructum ueſtrum in
ſanctificationem,finem uero uitam æternam.Puto quod & nuptiarum finis mors ſit.Fructus
autem ſanctificationis:qui uel ad uirginitatem,uel ad continẽtiam pertinet,uita penſatur æter-
na.Ac deinde:Itaque fratres mei & uos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti:ut ſitis alterius,
qui ex mortuis reſurrexit: ut fructificemus deo. Cum enim eſſemus in carne, paſſiones quæ
B per legem erant, operabantur in membris noſtris ut fructificarent morti: Nunc autem ſoluti
ſumus à lege mortis, in qua detinebamur, ut ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in uetu-
ſtate literæ. Cum, inquit, eſſemus in carne, & non in nouitate ſpiritus, ſed in uetuſtate lite-
ræ, faciebamus ea quæ carnis erant, & fructificabamus morti. Nunc autem quia mortui ſu-
mus legi,per corpus Chriſti:fructificemus deo,ut ſimus eius, qui ex mortuis reſurrexit. Nec-
non & in alio loco cum prædixiſſet: Scio quia lex ſpiritualis eſt, & cum de uiolentia carnis,
quod crebro nos impellat facere quod nolimus, latius diſputaſſet,ad extremum intulit: Infe-
lix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum do-
minum noſtrum.Et iterum:Ipſe igitur mente ſeruio legi dei,carne autem legi peccati. Et nihil
damnationis eſt his,qui ſunt in Chriſto Ieſu,qui non ſecundum carnem ambulant.Lex enim
ſpiritus in Chriſto Ieſu, liberauit me à lege peccati & mortis. Ac manifeſtius in conſequenti-
bus docet,Chriſtianos non ambulare ſecundum carnem,ſed ſecundum ſpiritum,dicens: Qui
enim ſecundum carnem ſunt:quæ ſunt carnis ſapiunt.Qui uero ſecundum ſpiritum,quæ ſunt
ſpiritus ſentiunt.Nam prudentia carnis mors eſt:prudentia autem ſpiritus, uita & pax: quo-
niam prudentia carnis,inimicitia eſt in deum. Legi enim dei non ſubijcitur, nec enim poteſt.
Qui autem in carne ſunt,deo placere non poſſunt. Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiri-
tu,ſi tamen ſpiritus dei habitat in uobis, & reliqua uſq; ad illum locum, in quo ait: Ergo fra-
tres debitores ſumus non carni,ut ſecundum carnem uiuamus.Si enim ſecundum carnem ui-
xeritis,moriemini.Si autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis,uiuetis.Quicunq; enim ſpiritu
dei aguntur,hi filij dei ſunt.Si prudentia carnis,inimicitia eſt in deum,& qui in carne ſunt,deo
placere non poſſunt:arbitror eos qui ſeruiunt officio coniugali, quod prudentiam carnis dili-
gant, & in carne ſint.A qua nos retrahens Apoſtolus, & iungens ſpiritui, deinceps loquitur:
Obſecro uos fratres per miſericordiã dei,ut exhibeatis corpora ueſtra hoſtiam uiuentem ſan-
ctam,deo placentem,rationabile obſequium ueſtrum.Et nolite conformari huic ſeculo,ſed re-
formamini in nouitate ſenſus ueſtri,ut probetis quæ ſit uoluntas dei bona, & beneplacens,&

C perfecta. Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter uos:non plus ſa-
33 pere quàm oportet ſapere,ſed ſapere ad pudicitiam:non ad ſobrietatem,ut male in Latinis co-
dicibus legitur:ſed ſapere,inquit, ad pudicitiam.Siquidem Græce ſcriptum eſt, εἰς τὸ σωφρονεῖν.
Conſideremus ſententiam Apoſtoli:Reformamini,inquit,in nouitate ſenſus ueſtri, ut probe-
tis quæ ſit uoluntas dei bona,& beneplacens, & perfecta.Quod dicit, huiuſcemodi eſt. Con-
cedit quidem deus nuptias, concedit digamiam,& ſi neceſſe fuerit, fornicationi & adulterio
præfert etiam trigamiam.Sed nos qui corpora noſtra exhibere debemus,hoſtiam uiuam,ſan-
ctam,placentem deo,rationabile obſequium noſtrum,non quid concedat deus,ſed quid uelit
conſideremus:ut probemus quæ ſit uoluntas dei bona & beneplacens & perfecta.Ergo quod
concedit,nec bonum,nec beneplacens eſt, nec perfectum. Redditq́ue cauſas cur hoc ſuadeat:
ſcientes tempus,quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. Nunc autem propior eſt noſtra ſa-
lus,quàm cum credimus.Nox proceſſit,dies autem appropinquauit.Et in extremo:Induimi-
ni dominum Ieſum Chriſtum,& carnis curam ne feceritis in deſiderijs.Aliud eſt uoluntas dei,
aliud indulgentia.Vnde & ad Corinthios ſcribens,ait:Ego fratres non potui loqui uobis ſicut
ſpiritualibus:ſed ſicut carnalibus,ſicut paruulis in Chriſto, lac uobis potum dedi non eſcam:
Nondum enim poteratis, ſed neque nunc poteſtis. Adhuc enim carnales eſtis. Qui animalis
eſt,& non recipit ea quæ ſpiritus dei ſunt,ſtulticia enim illi eſt:nec poteſt intelligere, quia ſpiri-
tualiter dijudicatur, iſte non perfecto caſtitatis cibo, ſed rudi nuptiarum lacte nutritur. Sicut
per hominem mors,ſic & per hominem reſurrectio mortuorum.Quomodo in Adam omnes
morimur,ſic in Chriſto omnes uiuificabimur. Seruiuimus in lege ueteri Adam:ſeruiamus in
euangelio nouo Adam.Factus eſt enim primus homo Adam,in animam uiuentem,& nouiſ-
ſimus Adam in ſpiritum uiuificantem.Primus homo de terra terrenus. Secundus homo de
cœlo cœleſtis.Qualis terrenus,tales & terreni:& qualis cœleſtis,tales & cœleſtes. Sicut porta-
D uimus imaginem terreni,portemus & imaginem cœleſtis. Hoc autem dico fratres, quia caro
& ſanguis regnum dei poſſidere non poſſunt, neque corruptio incorruptionem poſſidebit.
Hoc tam clarum eſt, ut nulla expoſitione queat manifeſtius fieri : Caro, inquit,& ſanguis re-
gnum dei poſſidere nō poſſunt,neq; corruptio incorruptionem. Si corruptio ad omnem coi-
tum pertinet,incorruptio autem proprie caſtitatis eſt,præmia pudicitiæ nuptiæ poſſidere non
poſſunt.Scimus enim quoniam ſi terrena domus huius habitationis deſtructa fuerit, ædifica-
tionem habeamus ex deo,domum non manufactam, ſempiternam in cœlis. In quo ingemi-
ſcimus,habitaculum noſtrum,quod de cœlo eſt ſuperindui cupientes. Cupimus enim egredi
de corpore,& habitare cum Chriſto,propter quod & ſtudioſiſſime nitimur,ſiue in corpore,ſi-
ue extra corpus placere deo.Et ut plenius exponeret,quales nos eſſe uellet,in alio loco docet,di
cens:Deſpondi enim uos uni uiro,uirginem caſtam exhibere Chriſto.Quod ſi ad totam eccle
ſiam credentium uolueris referre,& in hac deſponſione Chriſti,& maritatas & digamas & ui-
duas & uirgines cōtineri,hoc quoq; pro nobis facit.Nam dum omnes ad pudicitiam & præ-
mium uirginitatis inuitat,oſtēdit cunctis gradibus uirginitatem eſſe potiorem. Rurſumq́ue ad
Galatas:Ex operibus,inquit,legis,non iuſtificabitur omnis caro. Opera legis & nuptiæ ſunt,
unde & maledicuntur in ea,qui nō habent filios.Quæ ſi conceduntur etiam in euāgelio, aliud
eſt indulgentiam infirmitati tribuere, aliud uirtutibus præmia polliceri. Dicam & ego nu-
ptiatoribus meis,qui poſt caſtitatem & diuturnam cōtinētiam ſubant ad coitum,& pecudum
more laſciuiunt:ſic inſipientes eſtis,ut cum cœperitis ſpiritu,nunc carne conſummemini? Tan-
ta paſſi eſtis ſine cauſa? Apoſtolus quod continentiæ quibuſdam nodos relaxat,& dimittit fre
na currentibus,propter infirmitatem carnis hoc facit.Contra quam ſcribens denuo loquitur:
Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiri-
tum, & ſpiritus aduerſus carnem. Non neceſſe eſt nunc de operibus carnis dicere, quia lon-
gum eſt, & facile poteſt de Apoſtoli epiſtola ſumere, qui uoluerit. Dicam tantum de ſpi-
34 ritu , cuius fructus ſunt, charitas , gaudium, pax , longanimitas, benignitas, bonitas, fides,
manſuetudo,

A manſuetudo,continentia.Om nes uirtutes ſpiritus,quaſi ſolidiſſimum ſundamentum & ſubli
me culmen,continentia ſuſtentat & protegit.Aduerſum huiuſcemodi non eſt lex.Qui autem
ſunt Chriſti,carnem ſuam crucifixerunt cum uitijs & concupiſcentijs.Si uiuimus ſpiritu, ſpi-
ritu & ambulemus.Qui cum Chriſto carnem noſtram & paſſiones eius deſideriaq́; crucifixi-
mus, quid rurſum ea quæ carnis ſunt agere cupimus? Quodcunque ſeminauerit homo, hoc
& metet,Qui ſeminat in carne ſua,de carne metet corruptionem.Qui autem ſeminat in ſpiri-
tu,de ſpiritu metet uitam æternam.Exiſtimo quod qui uxorem habet,quàmdiu reuertitur ad
idipſum,ne tentet eum ſatanas:in carne ſeminet, & non in ſpiritu. Qui autem in carne ſemi-
nat:non ego, ſed Apoſtolus loquitur:metit corruptionem. Elegit nos in Chriſto deus pater
ante mundi conſtitutionem,ut eſſemus ſancti & immaculati coràm eo.Ambulauimus in con
cupiſcentijs carnis,facientes uoluntatem eius, & cogitationum:& fuimus filij iræ, ſicut & cæ-
teri.Nunc autem conreſuſcitauit & conſidere nos fecit in cœleſtibus in Chriſto Ieſu, ut depo-
namus ſecundum priorem conuerſationem ueterem hominem,qui corrumpitur iuxta deſide-
ria erroris,& aptari nobis illa benedictio poſſit,quæ miſſam ad Epheſios epiſtolam, tali fine
concludit:Gratia uobis cum omnibus qui diligunt dominum in incorruptione.Conuerſatio
noſtra in cœlis eſt.Vnde & ſaluatorem expectamus dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,qui
transfigurabit corpus humilitatis noſtræ,conforme fieri corpori gloriæ ſuæ. Quæcunq; ergo
ſunt uera,quæcunq; pudica,quæcunq; iuſta,quæcunq; ad caſtitatem pertinentia: his copule-
mur,hæc ſequamur. Reconciliauit nos Chriſtus in corpore ſuo,deo patri per mortem:& ex-
hibuit ſanctos & immaculatos & abſque ulla reprehenſione coràm ſe:in quo & circuncíſi ſu-
mus circunciſione non manufacta, in expoliationem corporis carnis, ſed circunciſione Chri-
ſti,conſepulti ei in baptiſmo,in quo & conſurreximus.Si ergo conſurreximus cum Chriſto,ea
quæ ſurſum ſunt quæramus,ubi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens, ea ſapiamus quæ ſurſum
B ſunt,non quæ ſuper terram.Mortui enim ſumus, & uita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto,
in deo.Cum enim Chriſtus apparuerit uita noſtra,tunc & nos apparebimus cum ipſo in glo-
ria.Nemo militans deo,implicat ſe negocijs ſecularibus,ut poſſit ei placere, qui ſe elegit. Ap-
paruit enim gratia dei ſaluatoris omnibus hominibus,erudiens nos, ut abnegantes, impieta-
tem & ſecularia deſideria,caſte & iuſte & pie uiuamus in præſenti ſeculo. Dies me deficiet,
ſi uoluero omnia caſtitatis de Apoſtolo præcepta memorare. Iſta ſunt,de quibus ad apoſto-
los dominus loquebatur:Adhuc multa habeo uobis dicere, ſed non poteſtis ea portare mo-
do.Cum autem uenerit ille ſpiritus ueritatis,docebit uos omnē ueritatem. Poſt crucem Chri-
ſti,ſtatim in Actis apoſtolorum una domus Philippi euangeliſtæ, quadrigam producit uir-
ginum filiarum : ut Cæſarea, in qua ex gentibus eccleſia per centurionem Cornelium fuerat
dedicata,etiam uirginum puellarum præberet exempla.Cumq́; dominus in euangelio dixe-
rit:lex & prophetæ,uſque ad Ioannem:iſtæ quia uirgines erant,etiam poſt Ioannem prophe-
taſſe referuntur.Neque enim poterant ueteris teſtamenti lege retineri, quæ uirginitatis fulſe-
rant claritate. Tranſeamus ad Iacobum,qui frater domini dicebatur,tantæ ſanctitatis,tantæq́;
iuſticiæ & perpetuæ uirginitatis, ut Ioſephus quoque hiſtoricus Iudæorum, propter huius
necem Hieroſolymam ſubuerſam referat.Hic primus epiſcopus ex Iudæis Hieroſolymæ cre-
dentis eccleſiæ,ad quem Paulus cum Tito Barnabaq́; pergebat,loquitur in epiſtola ſua: No-
lite errare fratres mei dilecti.Omne datum bonum,& omnis perfecta donatio, de ſurſum eſt,
deſcendens à patre luminum, apud quem non eſt differentia, aut conuerſionis obumbracu-
lum:Volens genuit nos uerbo ueritatis, ut ſimus primitiæ creaturarum eius. Virgo myſtice
uirginitatem docet: Omne perfectum donum, de ſurſum deſcendit, ubi non ſunt nuptiæ:&
deſcendit,non à quolibet,ſed à patre luminum, qui dicit ad apoſtolos: Vos eſtis lux mundi,
apud quem non eſt differentia Iudæi ſiue gentilis:nec illa umbra quæ uerſabatur in lege, pre-
mit eos qui de nationibus crediderunt:ſed uerbo nos genuit, & nerbo ueritatis : quia umbra
& imago & ſpecies quædam ueritatis præceſſit in lege, ut ſimus primitiæ creaturarum eius.

Et quomodo

C Et quomodo ipſe primogenitus ex mortuis,omnes in ſe mortuos ſuſcitauit:ſic ipſe uirgo,pri-
mitias uirginum ſuarum in ſe uirgine dedicauit.Petrus quocꝫ quid de uocatione gentium ſen-
tiat,cõtemplemur:Benedictus,inquit,deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ſecundum
magnam miſericordiam ſuam,regenerauit nos in ſpem uitæ, per reſurrectionem Ieſu Chriſti
ex mortuis,in hæreditatem incorruptam & immaculatam & immarceſcibilem, quæ ſeruatur
in cœlis,in uos qui uirtute dei cuſtodimini per fidem,in ſalutem quæ præparata eſt reuelari in
tempore nouiſſimo. Vbi incorrupta prædicatur hæreditas, & immaculata, & immarceſcibi-
lis,& præparata in cœlis,& in tempus nouiſſimum reſeruata,& ſpes uitæ æternæ,quãdo non
nubent neque nubentur,ibi alijs uerbis uirginitatis priuilegia deſcribuntur.Nam & in ſequen
tibus hoc ipſum docet:Propter hoc accincti lumbos mentis ueſtræ uigilantes perfecte:ſperate
in eam gratiam,quæ uobis deferenda eſt in reuelatione Ieſu Chriſti.Quaſi filij obediẽtiæ non
conſormemini prioribus ignorantiæ ueſtræ deſiderijs, ſed ſecundum eum qui uos uocauit
ſanctum,& ipſi ſancti eſtote,in omni conuerſatione.Scriptum eſt enim:Sancti eſtote,quia ego
ſanctus ſum.Neque enim corruptibili auro & argento redempti ſumus,ſed precioſo ſanguine
immaculati agni Ieſu Chriſti,ut caſtificemus animas noſtras in obedientia ueritatis,renati non
ex coitu corruptibili:ſed ex incorruptione, per uerbum uiuentis dei & permanentis, & ſicut
lapides uiui ædificemur in domum ſpiritualem, ſanctum ſacerdotium, offerentes ſpirituales
uictimas,per Chriſtum dominum noſtrum.Nos enim ſumus genus electum,regale ſacerdo-
tium, gens ſancta, populus acquiſitionis. Chriſtus pro nobis carne mortuus eſt. Armemur
eadem conuerſatione qua Chriſtus,quoniam qui paſſus eſt in carne, quieuit à peccato, ut ne-
quaquam in deſiderijs hominum:ſed in uoluntate dei, reliquum in carne tempus exigamus.
Sufficit enim nobis præteritum tempus, quando ambulauimus in luxurijs & deſiderijs cæ-
terisꝗ uitijs.Grandia nobis & precioſa uirginitatis promiſſa donauit, ut per hanc efficiamur
D diuinæ conſortes naturæ, fugientes eam quæ in mundo eſt concupiſcentiam corruptionis.
Nouit dominus pios de tentatione eripere, & iniquos cruciandos in diem reſeruare iudicij,
præcipue eos qui poſt carnem in deſiderijs pollutionis ambulãt,& dominationes deſpiciunt,
audaces & procaces.Iſti enim quaſi irrationabilia iumenta in uẽtrem & libidinem proni ſunt,
blaſphemantes,qui & in corruptione ſua corrumpentur: recipientꝫ mercedem iniquitatis lu
xuriam,qui putant delicias eſſe,iniuſticiam,ſordes,& maculas,& nihil aliud niſi de uoluptati-
bus cogitantes.Qui habent oculos plenos adulterio & inſatiabili libidine,& decipiunt animas
necdum Chriſti charitate robuſtas:Loquuntur enim uerba tumentia,& indoctos facile illece-
bris carnis irretiunt:repromittentes eis libertatem,cum ipſi ſerui uitiorum ſint atcꝫ luxuriæ
& corruptionis. Vnuſquiſcꝫ enim ei ſubiacet paſſioni,à qua uincitur. Quod ſi fugientes coin-
quinationes mundi per ſcientiam ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti,ijſdem rurſum ſuperãtur,quæ
ante ſuperauerant,facta ſunt eis nouiſſima peiora prioribus.Meliusꝗ eis erat non noſſe uiam
iuſticiæ,quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti,& relinquere ſanctum mandatum, quod
eis traditum fuerat.Completumꝗ eſt in eis ueriſſimum illud prouerbium: Canis reuerſus ad
uomitum ſuum.Et ſus lota in uolutabro luti. Nolui omnem locum ſecundæ Petri epiſtolæ
ponere,ne longum facerem,ſed tantummodo oſtendi ſpiritus ſancti uaticinio huius temporis
& doctores & hæreſim prænunciatam.Denicꝫ manifeſtius eos denotat,dicens:Venient in no
uiſſimis diebus illuſores ſeducẽtes,iuxta propria deſideria ambulãtes &c.Deſcripſit ſermo apo
ſtolicus Iouinianum loquentem buccis tumẽtibus,& inflata uerba trutinãtem,repromittẽtem
in cœlis libertatem,cum ipſe corruptionis ſeruus ſit atcꝫ luxuriæ,canis reuertens ad uomitum
ſuum.Nam cum monachum eſſe ſe iactitet:& poſt ſordidam tunicam & nudos pedes,& ciba
35 rium panem,& aquæ potum,ad candidam ueſtem,& nitidam cutem,ad mulſum, & elabora-
tas carnes,ad iura Apitij & Paxami, ad balneas quocꝫ ac fritillas, & popinas ſe conferat:ma-
36 nifeſtum eſt,quod terram cœlo,uitia uirtutibus, uentrem præferat Chriſto, & purpuram co-
loris eius:putet regna cœlorum.Et tamen iſte formoſus monachus,craſſus,nitidus,dealbatus,
& quaſi

A & quaſi ſponſus ſemper incedens, aut uxorem ducat,ut æqualem uirginitatem nuptijs probet:aut ſi non duxerit,fruſtra contra nos uerbis agit,cum opere nobiſcum ſit. Sed & Ioannes in eadem uerba concordat:Nolite diligere mundum,neq; ea quæ in mundo ſunt.Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo. Quoniam omne quod in mundo eſt, deſiderium carnis eſt,& deſiderium oculorum,& ſuperbia huius uitæ,quæ nō eſt de patre, ſed de mundo eſt.Et,mundus præterit,& deſiderium eius. Qui autem facit uoluntatem dei, manet in æternum.Mandatum nouum ſcripſi uobis, quod eſt ueriſſimum,& in Chriſto,& in nobis:quia tenebræ præterierunt & lux iam lucet.Et rurſum: Chariſſimi nunc filij dei ſumus,& necdum apparuit quid futuri ſumus.Scimus autem,quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus:quoniam uidebimus eum ſicuti eſt:Et omnis qui habet hanc ſpem:caſtificat ſemetipſum,ſicut & ille caſtus eſt.In hoc perfecta eſt noſtra charitas,ſi fiduciam habeamus in diem iudicij,ut quomodo ille eſt,ſic & nos ſimus in hoc ſeculo.Epiſtola quoq; Iudæ tale quid ſignificat.Odientes & carnis pollutam tunicam.Legamus Apocalypſim Ioannis,& ibi reperiemus agnum ſuper montem Sion,& cum eo centum quadragintaquatuor milia ſignatorum,habētium nomen eius,& nomen patris eius ſcriptum in frontibus ſuis,qui cantant canticum nouum,& nemo poteſt dicere canticum illud,niſi hi qui empti ſunt de terra.Iſti ſunt qui cum mulieribus ſe nō coinquinauerunt,uirgines enim permanſerunt. Hi ſequuntur agnum quocunque uadit: Empti ſunt enim ex hominibus primitiæ deo & agno,& in ore ipſorum non eſt inuentum mēdacium,& ſine macula ſunt.De ſingulis tribubus, excepta tribu Dan, pro qua reponitur tribus Leui, duodena milia uirginum ſignatorum creditura dicuntur,qui cum mulieribus non ſunt coinquinati.Ac ne putaremus de his dici,qui ſcorta non norunt,ſtatim intulit:Virgines enim permanſerunt.Ex quo oſtēdit omnes qui uirgines non permanſerunt, ad cōparationem puriſſimæ & angelicæ caſtitatis,& ipſius domini noſtri Ieſu Chriſti eſſe pollutos.Hi ſunt qui cantāt
B canticum nouum,quod nemo poteſt canere,niſi qui uirgo eſt.Hi ſunt primitiæ dei & agni,& ſine macula. Si uirgines primitiæ dei ſunt : ergo uiduæ & in matrimonio continentes, erunt poſt primitias,id eſt,in ſecundo & tertio gradu:nec prius perditus populus ſaluari poterit,niſi tales hoſtias caſtitatis deo obtulerit,& immaculatum agnum,puriſſimis uictimis reconciliauerit.Infinitum eſt de euangelio decem uirginum exponere ſacramentum, quinq; ſtultarum,& quinq; ſapientum.Hoc ſolum nunc dico,quod quomodo abſq; cæteris operibus uirginitas ſola non ſaluat,ſic omnia opera abſque uirginitate,puritate, continentia, caſtitate,imperfecta ſunt.Ex quo nequaq; nos illud poterit impedire, quod aduerſarius obijcit, fuiſſe dominum in Cana Galilææ,& nuptiarum feſta celebraſſe,quādo aquas uertit in uinum. Hoc enim breuiſſime reſpondebo,quod qui octaua die circunciſus eſt,& pro quo par turturum & duo pulli columbarum die purgationis oblati ſunt,cum cæteris anteq; pateretur Iudaicam conſuetudinem comprobauit,ne illis occaſionem iuſte ſe interficiendi tribuere uideretur,quaſi legem deſtruens damnansq; naturam.Quanq; & hoc pro nobis faciat. Qui enim ſemel uenit ad nuptias,ſemel docuit eſſe nubēdum.Et tunc uirginitati poſſet officere, ſi nuptias poſt uirginitatem & uiduitatis caſtimoniā non in gradu tertio poneremus.Nunc autem cum hæreticorum ſit damnare cōiugia,& dei ſpernere conditionē,quicquid de laude dixerit nuptiarum,libenter audimus.Eccleſia enim matrimonia nō damnat,ſed ſubijcit:nec abijcit,ſed diſpēſat: ſciens ut ſupra diximus in domo magna nō ſolum eſſe uaſa aurea & argētea, ſed & lignea & fictilia,& alia eſſe in honorē:alia in contumeliā:& quicunq; ſe mundauerit,cum futurum eſſe uas honorabile,& neceſſarium in omne opus bonum præparatum. Satis abundeq; Chriſtianæ pudicitiæ & uirginitatis angelicæ,de diuinis libris exēpla præbuimus:Sed quoniā intellexi in commētarijs aduerſarij,prouocari nos etiā ad mundi ſapientiā,quod nunq; hoc genus in ſeculo ſit probatum,& nouum dogma contra naturā religio noſtra prodiderit,percurrā breuiter Græcas & Latinas Barbarasq; hiſtorias,& docebo uirginitatē ſemper tenuiſſe pudicitiæ principatum. Referunt fabulæ Atalantam Calydoniā uirginē ſemper in uenatibus,ſemper in ſyluis,

non tamen

C non tumentes uteros fœminarum faſtidiaq; cõceptuum,ſed expeditam & caſtam amaſſe uir-
37 tutem. Harpalicen quoq; uirginem Thraciam,inſignis poëta deſcribit, & reginã Volſcorum
Camillam,quam Turnus cui auxilio uenerat,laudare uolens,non amplius habuit quod dice-
38 ret,niſi uirginem nominaret. O decus Italiæ uirgo. Chalciœcus quoq; filia illa Leo uirgo
perpetua,peſtilẽtiam patriæ ſcribitur ſpontanea morte ſoluiſſe,& Iphigeniæ uirginis ſanguis
aduerſos placaſſe uentos. Quid referam Sibyllas Erithræam atque Cumanam,& octo reli-
quas: Nam Varro decem fuiſſe autumat,quarum inſigne uirginitas eſt, & uirginitatis præ-
mium diuinatio? Quod ſi Aeolici genere ſermonis Sibyllæ θεοβούλη appellatur,recte conſilium
dei ſola ſcribitur noſſe uirginitas. Caſſandram quoque & Chryſein uates Apollinis, ac Iuno-
39 nis uirgines legimus. Et ſacerdotes Dianæ Tauricæ, & Veſtæ, innumerabiles extiterunt.
Quarum una Minutia propter ſuſpicionem ſtupri uiua defoſſa eſt,iniuſta,ut reor,pœna,niſi
grande crimen putaretur læſa uirginitas. Certe Romanus populus quanto honore uirgines
ſemper habuerit:hinc apparet, quod conſules & imperatores, & in curribus triumphantes,
qui de ſuperatis gentibus trophœa referebant, & omnis dignitatis gradus, eis de uia cedere
ſolitus ſit. Claudia uirgo ueſtalis cum in ſuſpicionem ueniſſet ſtupri, & ſimulacrum matris
Idææ in uado Tyberis hæreret,ad comprobandam pudicitiam ſuam fertur cingulo duxiſſe
40 nauem,quam multa milia hominum trahere nequiuerant. Melius tamen,inquit,Lucani poë-
tæ patruus, cum illa eſſet actum: ſi hoc quod euenit, ornamentum potius exploratæ fuiſſet
pudicitiæ, quàm dubiæ patrocinium. Nec mirum hoc de hominibus, cum Mineruam quo-
que & Dianam uirgines deas finxerit error gentilium: & inter duodecim ſigna cœli, quibus
mundum uolui putant,uirginem collocarint. Magna iniuria nuptiarum,ut ne inter ſcorpios
41 quidem,& centauros,& cancros,& piſces & ægocerotas, uxorem maritúmque contruſerint.
Triginta Athenienſium tyranni cum Phidonem in conuiuio necaſſent, filias eius uirgines
D ad ſe uenire iuſſerunt,& ſcortorum more nudari: ac ſuper pauimenta, patris ſanguine cruen-
tata impudicis geſtibus ludere, quæ pauliſper diſſimulato doloris habitu, cum temulentos
conuiuas cernerent,quaſi ad requiſita naturæ egredientes, inuicem ſe complexæ præcipitaue-
runt in puteum, ut uirginitatem morte ſeruarent. Demotionis Areopagitarum principis
uirgo filia, audito ſponſi Leoſthenis interitu, qui bellum Lamiacum concitarat, ſe interfecit:
aſſerens quanquàm intacta eſſet corpore,tamen ſi alterum accipere cogeretur,quaſi ſecundum
42 acciperet,cum priori mente nupſiſſet. Spartiatæ & Meſſenij diu inter ſe habuere amicitias,in-
tantum ut ob quædam ſacra etiam uirgines ad ſe mutuo mitterent. Quodam igitur tempo-
re cum quinquaginta uirgines Lacedæmoniorum Meſſenij uiolare tentaſſent, de tanto nu-
mero ad ſtuprum nulla conſenſit,ſed omnes libentiſſime pro pudicitia occubuerunt. Quam
ob rem graue bellum & longiſſimum concitatum eſt, & poſt multum temporis Mamertia
ſubuerſa eſt. Ariſtoclides Orchomeni tyrannus adamauit uirginem Stymphalidem, quæ
cum patre occiſo ad templum Dianæ confugiſſet, & ſimulacrum eius teneret, nec ui poſſet
auelli,in eodem loco cõfoſſa eſt. Ob cuius necem,tanto omnis Arcadia dolore commota eſt,
ut bellum publice ſumeret,& necem uirginis ulciſceretur. Ariſtomenes Meſſenius uir iuſtiſſi-
mus,uictis Lacedæmonijs,& quodam tempore nocturna ſacra celebrantibus,quæ uocaban-
tur Hiacynthina,rapuit de choris ludentium uirgines quindecim, & tota nocte gradu conci-
to fugiens exceſſit de finibus Spartanorum. Cumq; eas comites eius uellent uiolare, monuit
quantum potuit, ne hoc facerent, & ad extremum quoſdam non parentes interfecit, cæteris
metu coërcitis. Redemptæ poſtea à cognatis puellæ,cum Ariſtomenem uiderent cædis reum
fieri, tamdiu ad patriam non ſunt reuerſæ, quàmdiu iudicum aduolutæ genibus defenſo-
rem pudicitiæ ſuæ cernerent abſolutum. Quo ore laudandæ ſunt Scedaſi filiæ in Leuctris
Bœotiæ, quas traditum eſt abſente patre duos iuuenes prætereuntes iure hoſpitij ſuſcepiſſe.
Qui multum indulgentes uino, uim per noctem intulere uirginibus. Quæ amiſſæ pudicitiæ
43 nolentes ſuperuiuere,mutuis conciderunt uulneribus. Iuſtum eſt & Locridas uirgines non
tacere,

A taccre,quæ cum Ilium mitterētur ex more per annos circiter mille,nulla obſcœni rumoris &
pollutæ uirginitatis ullam fabulam dedit. Quis ualeat ſilentio præterire ſeptē Mileſias uir
gines,quæ Gallorum impetu cuncta uaſtante,ne quid indecens ab hoſtibus ſuſtinerent, tur-
pitudinem morte fugerunt;exemplum ſui cūctis uirginibus relinquentes,honeſtis mentibus
magis pudicitiam curæ eſſe,quàm uitam. Nicanor uictis Thebis atq; ſubuerſis,unius uirgi
nis captiuæ amore ſuperatus eſt.Cuius coniugium expetens,& uolūtarios amplexus, quod
ſcilicet captiua optare debuerat,ſenſit pudicis mētibus plus uirginitatem eſſe quàm regnū: &
interfectam propria manu,flens & lugens amator tenuit.Narrant ſcriptores Græci & aliam
Thebanam uirginem,quam hoſtis Macedo corruperat, diſſimulaſſe pauliſper dolorem,&
uiolatorem uirginitatis ſuæ iugulaſſe poſtea dormientem: ſeq; interfeciſſe gladio, ut nec ui-
uere uoluerit poſt perditam caſtitatem,nec ante mori, quàm ſui ultrix exiſteret. Apud gy-
mnoſophiſtas Indiæ,quaſi per manus huius opinionis autoritas traditur, quod Buddam
principem dogmatis eorū,è latere ſuo uirgo generarit.Nec hoc mirum de Barbaris, cū Mi-
44 neruam quoq; de capite Iouis,& Liberum patrē de femore eius procreatos,doctiſſima finxe-
rit Grecia. Pſeuſippus quoq; ſororis Platonis filius,& Clearchus in laude Platonis,& Ana
xilides in ſecūdo libro Philoſophiæ, Perictionem matrē Platonis,phātaſmate Apollinis op-
preſſam ferunt:& ſapientiæ principem non aliter arbitrantur,niſi de partu uirginis æditum.
Sed & Timæus ſcribit Pythagoræ uirginē filiā choro uirginū præfuiſſe,& caſtitatis eas inſti-
tuiſſe doctrinis. Diodorus Socraticus quinq; filias dialecticas inſignis pudicitiæ habuiſſe
narratur,de quibus & Philo Carneadis magiſter pleniſſimā ſcribit hiſtoriā. Ac ne nobis do-
minum ſaluatorē de uirgine procreatum Romana exprobaret potētia,autores urbis & gen-
tis ſuæ Ilia uirgine & Marte genitos arbitrantur. Hæc de uirginibus ſeculi,currēs per mul-
tiplices hiſtorias,& properans ſermo perſtrinxerit. Veniam ad maritatas,quæ mortuis uel
B occiſis uiris,ſuperuiuere noluerunt,ne cogerētur ſecundos noſſe concubitus:& quę mire uni-
45 cos amauerunt maritos, ut ſciamus digamiam apud ethnicos etiam reprobari. Dido ſoror
Pygmalionis,multo auri & argenti pondere congregato,in Africam nauigauit, ibiq; urbem
Carthaginem condidit:& cum ab Iarba rege Libyæ in coniugium peteretur,pauliſper diſtu-
lit nuptias,donec conderet ciuitatem.Nec multo poſt extructa, in memoriā mariti quōdam
Sichæi pyra,maluit ardere quàm nubere.Caſta mulier Carthaginem condidit,& rurſum ea-
dem urbs in caſtitatis laude finita eſt.Nam Haſdrubalis uxor capta, & incenſa urbe: cum ſe
cerneret à Romanis capiendam eſſe,apprehenſis ab utroq; latere paruulis filijs,in ſubiectum
domus ſuæ deuolauit incendium. Quid loquar Nicerati coniugem?Quæ impatiens iniu-
riæ uiri,mortem ſibi ipſa conſciuit:ne triginta tyrānorum,quos Lyſander uictis Athenis im-
46 poſuerat,libidinem ſuſtineret.Artemiſia quoq; uxor Mauſoli inſignis pudicitiæ fuiſſe perhi-
betur.Quæ cum eſſet regina Cariæ,& nobilium poetarum atq; hiſtoricorum laudibus præ-
dicetur:in hoc uel maxime effertur,quod defunctum maritum ſic ſemper amauit, ut uiuum
& miræ magnitudinis extruxit ſepulchrum:intātum,ut uſq; hodie omnia ſepulchra precio-
ſa ex nomine eius Mauſolea nuncupentur. Teuta Illyricorum regina, ut longo tempore
uiris fortiſſimis imperaret,& Romanos ſæpe frangeret miraculo uiuq; meruit caſtitatis.
Indi & omnes penè barbari uxores plurimas habent.Apud quos lex eſt, ut uxor chariſſima
cum defuncto marito crementur.Hæ igitur cōtendunt inter ſe de amore uiri; & ambitio ſum-
ma certantium eſt,ac teſtimonium caſtitatis, dignam morte decerni. Itaq; uictrix in habitu
ornatuq; priſtino iuxta cadauer accubat,amplexans illud & deoſculans:& ſuppoſitos ignes,
pudicitiæ laude contemnens.Puto quæ ſic moritur,ſecundas nuptias non requirit. Alcibia
des ille Socraticus,uictis Atheniēſibus,fugit ad Pharnabacum.Qui accepto precio à Lyſan-
47 dro principe Lacedæmoniorū,iuſſit eum interfici. Cumq; ſuffocato caput eſſet ablatum,&
miſſum Lyſandro in teſtimonium cædis expletæ reliqua pars corporis iacebat inſepulta.So
la igitur concubina contra crudeliſſimi hoſtis imperium inter extraneos & imminente diſcri-

C mine,funeri iuſta perſoluit:mori parata pro mortuo,quē uiuum dilexerat. Imitentur matronæ,& matronæ ſaltem Chriſtianæ concubinarū fidem:& præſtent liberæ,quod captiua ſeruauit. Strato regulus Sidonis manu propria ſe uolens confodere,ne imminentibus Perſis ludibrio foret,quorum fœdus Aegyptıj regis ſocietate neglexerat:retrahebatur formidine,et gladiū quem arripuerat circūſpectans,hoſtium pauidus expectabat aduentum. Quem iam iamq́ꝫ capiendū uxor intelligens,extorſit acinacē de manu,& latus eius tranſuerberauit.Cōpoſitoq́ꝫ ex more cadaueri ſe moriens ſuperiecit,ne poſt uirginalia fœdera alterius coitum ſuſtineret. Xenophon in Cyri maioris ſcribit infantia,occiſo Abradote uiro, quem Panthea uxor miro amore dilexerat,collocaſſe ſe iuxta corpus lacerum:& cōfoſſo pectore ſanguinem

48 ſuū mariti infudiſſe uulneribus. Iuſtam cauſam regis occidendi putauit uxor, quā amicus nudā amico ſuo & ignorantē monſtrauerat.Iudicauit enim ſe nō amari, quæ & alteri poſſet oſtendi. Rhodogune filia Darıj,poſt mortē uiri nutricem quæ illi ſecundas nuptias ſuadebat,occidit.Alceſtin fabulæ ferunt pro Admeto ſponte defunctā,& Penelopes pudicitia Homeri carmen eſt.Laodamia quoq́ꝫ poëtarū ore cantatur,occiſo apud Troiam Proteſilao,noluiſſe ſuperuiuere. Ad Romanas fœminas trāſeam,& primā ponam Lucretiam: quæ uio-

49 latæ pudicitiæ nolens ſuperuiuere,maculam corporis cruore deleuit. Duellius, qui primus Romæ nauali certamine triumphauit,Biliam uirginem duxit uxorē,tantæ pudicitiæ,ut illo quoq́ꝫ ſeculo pro exemplo fuerit:quo impudicitia monſtrū erat,non uitium. Is iam ſenex & trementi corpore,in quodam iurgio audiuit exprobari ſibi os fœtidum,& triſtis ſe domum contulit.Cumq́ꝫ uxori queſtus eſſet, quare nunq́ꝫ ſe monuiſſet, ut huic uitio mederetur: Feciſſem,inquit illa,niſi putaſſem omnibus uiris ſic os olere.Laudanda in utroq́ꝫ pudica & nobilis fœmina,& ſi ignorauit uitium uiri,& ſi patienter tulit:& quod maritus infelicitatē corporis ſui,non uxoris faſtidio,ſed maledicto ſenſit inimici.Certe quę ſecundū ducit maritum, hoc nō poteſt dicere. Martia Catonis filia minor, cum quæreretur ab ea,cur poſt amiſſum

D maritum denuo non nuberet:reſpondit nō ſe inuenire uirum,qui ſe magis uellet, quàm ſua. Quo dicto oſtendit diuitias magis in uxoribus eligi ſolere,quàm pudicitiam: & multos non

50 oculis,ſed digitis uxores ducere.Optima ſanè res quā auaricia conciliat.Eadem cum lugeret uirum:& matronæ ab ea quærerent,quē diem haberet luctus ultimū:ait,quem & uitæ.Arbitror,quæ ita uirum quærebat abſentē,de ſecundo matrimonio non cogitabat. Brutus Portiam uirginem duxit uxorē:Martiam Cato non uirginē, ſed Martia inter Hortenſium Catonemq́ꝫ diſcurrit:& ſine Catone uiuere Martia potuit,Portia ſine Bruto non potuit.Magis enim ſe unicis uiris applicant fœminæ:& nihil aliud noſſe,magnū arctioris indulgentiæ uin-

51 culum eſt.Anniam eum propinquus moneret,ut alteri uiro nuberet, eſſe enim ei & ætatem integram & faciem bonam:nequaq́ꝫ,inquit,hoc faciam.Si enim uirum bonū inuenero,nolo timere ne perdam:ſi malum,quid neceſſe eſt poſt bonum peſſimū ſuſtinere? Portia minor cum laudaretur apud eam quædam bene morata,quæ ſecundum habebat maritum, reſpondit:Felix & pudica matrona,nunquā præterq́ꝫ ſemel nubit. Marcella maior rogata à matre ſua,gauderet ne ſe nupſiſſe,reſpondit:ita ualde,ut amplius nolim.Valeria Meſſalarū ſoror, amiſſo Seruio uiro,nulli uolebat nubere.Quæ interrogata cur hoc faceret,ait ſibi ſemper maritum Seruiū uiuere. Sentio in catalogo fœminarum multo me plura dixiſſe, quàm exemplorum patitur conſuetudo,& à lectore erudito iuſte poſſe reprehendi.Sed quid faciam,cum mihi mulieres noſtri temporis Apoſtoli ingerant autoritatē: & necdum elato funere prioris uiri,memoriter digamiæ præcepta decantent? Vt quæ Chriſtianæ pudicitiæ deſpiciunt fidē, diſcant ſaltem ab ethnicis caſtitatem.Fertur Aureolus Theophraſti liber de nuptıjs, in quo quærit an uir ſapiens ducat uxorem.Et cum definiſſet ſi pulchra eſſet,ſi bene morata,ſi honeſtis parentibus,ſi ipſe ſanus ac diues,ſic ſapientem aliquando inire matrimoniū, ſtatim intulit:Hæc autem in nuptıjs raro uniuerſa concordant.Non eſt ergo uxor ducenda ſapienti.Primum enim impediri ſtudia philoſophiæ,nec poſſe quemq́ꝫ libris & uxori pariter inſeruire.

Multa

A Multa eſſe quæ matronarũ uſibus neceſſaria ſint,precioſæ ueſtes,aurum, gemmæ,ſumptus,
ancillæ,ſupellex uaria, lecticæ & eſſeda deaurata. Deinde per noctes totas garrulæ conque-
ſtiones:Illa ornatior procedit in publicum:hæc honoratior ab omnibus:ego in cõuentu fœ-
minarum miſella deſpicior. Cur aſpiciebas uicinam? Quid cum ancillula loquebaris? de foro
ueniens quid attuliſti? Non amicum habere poſſumus,non ſodalem. Alterius amorem,ſuum
odium ſuſpicatur. Si doctiſſimus præceptor in qualibet urbium fuerit, nec uxorem relinque-
re,nec cum ſarcina ire poſſumus. Pauperem alere difficile eſt,diuitem ferre tormentum. Adde,
quoniam nulla eſt uxoris electio,ſed qualiſcunque obuenerit,habenda. Si iracunda,ſi fatua,ſi
deformis,ſi ſuperba,ſi fœtida:quodcunq; uitij eſt, poſt nuptias diſcimus. Equus,aſinus,bos,
canis,& uiliſſima mancipia, ueſtes quoque & lebetes, ſedile ligneum, calix & urceolus fictilis
probantur prius, & ſic emuntur:ſola uxor non oſtenditur,ne ante diſpliceat, quàm ducatur.
Attendenda ſemper eius eſt facies & pulchritudo laudanda:ne ſi alteram aſpexeris, ſe exiſti-
52 met diſplicere. Vocanda domina,celebrandus natalis eius,iurandum per ſalutem illius:ut ſit
ſuperſtes optandum,honorãda nutrix eius,& gerula,ſeruus,patrimus,& alumnus, & formo-
53 ſus aſſecla,& procurator calamiſtratus,& in longam ſecuramq; libidinem exectus ſpado:ſub
quibus nominibus adulteri deliteſcunt. Quoſcunq; illa dilexerit,ingratis amandi. Si totam do
mum regendam ei commiſeris,ſeruiendum eſt. Si aliquid tuo arbitrio reſeruaueris, fidem ſibi
haberi non putabit, ſed in odium uertetur ac iurgia:& niſi cito conſulueris, parabit uenena.
Anus & aruſpices & hariolos & inſtitores gemmarum ſericarumq; ueſtium ſi intromiſeris,
periculum pudicitiæ eſt:ſi prohibueris,ſuſpicionis iniuria. Verum quid prodeſt etiam diligẽs
cuſtodia:cum uxor ſeruari impudica non poſſit,pudica non debeat? Infida enim cuſtos eſt ca-
ſtitatis neceſſitas:& illa uere pudica dicenda eſt,cui licuit peccare ſi uoluit. Pulchra cito adama-
tur,fœda facile concupiſcit. Difficile cuſtoditur,quod plures amant. Moleſtum eſt poſſidere,
B quod nemo habere dignetur. Minore tamen miſeria deformis habetur,quam formoſa ſerua-
tur. Nihil tutum eſt,in quod totius populi uota ſuſpirant. Alius forma,alius ingenio,alius fa-
cetijs,alius liberalitate ſolicitat. Aliquo modo uel aliquando expugnatur,quod undiq; inceſſi-
tur. Quod ſi propter diſpenſationem domus & languoris ſolatia & fugam ſolitudinis ducun-
tur uxores:multo melius ſeruus fidelis diſpenſat,obediens autoritati domini,& diſpenſationi
eius obtemperans,quàm uxor:quæ in eo ſe exiſtimat dominam,ſi aduerſum uiri faciat uolun
tatem,id eſt,quod placet,non quod iubetur. Aſſidere autem ægrotanti magis poſſunt amici &
54 uernulæ beneficijs obligati,quàm illa quæ nobis imputat lachrymas ſuas, & hæreditatis ſpe
uendit illuuiem:& ſolicitudinem iactans,languentis animum deſperatione conturbat. Quod
ſi ipſa langueri,coægrotandum eſt,& nunquàm ab eius lectulo recedendum. Aut ſi bona fue
rit & ſuauis uxor(quæ tamen rara auis eſt)cum parturiente gemimus,cum periclitãte torque-
mur. Sapiens autem nunquàm ſolus eſſe poteſt. Habet ſecum omnes qui ſunt,quiq; unquam
fuerunt boni,& animum liberum quocunq; uult,transfert. Quod corpore non poteſt,cogita-
tione cõplectitur. Et ſi hominum inopia fuerit,loquitur cum deo. Nunquàm minus ſolus erit,
55 quam cum ſolus fuerit. Porrò liberorum cauſa uxorem ducere,ut uel nomen noſtrum nõ in-
tereat,uel habeamus ſenectutis præſidia,& certis utamur hæredibus,ſtolidiſſimum eſt. Quid
enim ad nos pertinet recedẽtes è mundo,ſi nomine noſtro alius nominetur:cum & filius non
ſtatim patris uocabulum referat:& innumerabiles ſint,qui eodem appellentur nomine? Aut
quæ ſenectutis auxilia ſunt,enutrire domi,qui aut prior te fortè moriatur, aut peruerſiſſimis
ſit moribus? Aut certe cum ad maturã ætatem uenerit,tarde ei uidearis mori? Hæredes autem
meliores & certiores amici ſunt & propinqui,quos iudicio deligas,quàm quos,uelis nolis, ha
bere cogaris. Licet certior hæreditas ſit,dum ad uiuis bene abuti ſubſtãtia tua,quàm tuo labo-
re quæſita in incertos uſus relinquere. Hæc & huiuſcemodi Theophraſtus diſſerẽs,quem non
ſuffundat Chriſtianorum,quorum cõuerſatio eſt in cœlis,qui quotidie dicunt: Cupio diſſolui
& eſſe cum Chriſto? Hæredem nimirum deſiderabit hominem,cohæres Chriſti:& optabit li-

C beros,nepotumq́; ſerie delectabitur,quos forſitan ſit occupaturus Antichriſtus,cum legamus
Moyſen & Samuelem filijs ſuis alios prætuliſſe:nec putaſſe liberos, quos uidebant domino
diſplicere. Cicero rogatus ab Hircio,ut poſt repudium Terentiæ,ſororē eius duceret,omni-
no facere ſuperſedit, dicens non poſſe ſe uxori & philoſophiæ pariter operam dare. Illa inte-
rim coniunx egregia, & quæ de fontibus Tullianis hauſerat ſapientiam, nupſit Saluſtio ini-
mico eius,& tertio Meſſallæ Coruino,& quaſi per quoſdam gradus eloquentiæ deuoluta eſt.
Socrates Xantippen & Myron neptem Ariſtidis duas habebat uxores. Quæ cum crebro
inter ſe iurgarētur,& ille eas irridere eſſet ſolitus,quod propter ſe fœdiſſimum hominem,ſimis
naribus,recalua fronte,piloſis humeris,& repandis cruribus, diſceptarēt:nouiſſime uerterunt
in eum impetum,& male mulctatum fugiētemq́; diu perſequutæ ſunt. Quodam autē tempo-
56 re cum infinita cōuicia ex ſuperiori loco ingerenti Xantippæ reſtitiſſet,aqua perfuſus immun-
da,nihil amplius reſpondit, quàm capite deterſo: Sciebam,inquit,futurum, ut iſta tonitrua
hymber ſequeretur. L.Syllæ Felicis(ſi non habuiſſet uxorem) Metella coniunx palàm erat
impudica:&(quia nouiſſimi mala noſtra diſcimus)id Athenis cantabatur,& Sylla ignorabat,
ſecretaq́; domus ſuæ primum hoſtium conuicio didicit. Cn.Pompeio Mutiam uxorē im-
pudicam:quam Pontici ſpadones & Mithridaticæ ambiebāt cateruæ:cum eum putarent cæ-
57 teri ſcientem pati,indicauit in expeditione cōmilito,& uictorem totius orbis triſti nuncio con-
ſternauit. M.Cato Cenſorius habuit uxorem Actoriam Paulam,humili loco natam,uino-
lentam,impotentem,&(quod nemo poſſet credere) Catoni ſuperbam. Hoc ideo dico,ne quis
putet ſi pauperē duxerit,ſatis ſe cōcordiæ prouidiſſe. Philippum regem Macedonum,contra
quem Demoſthenis Philippicæ tonant,introëuntem ex more cubiculum uxor excluſit irata:
qui excluſus tacuit,& iniuriam ſuam uerſu tragico conſolatus eſt. Gorgias rhetor librum pul-
cherrimum de cōcordia Græcis tunc inter ſe diſſidētibus recitauit Olympiæ. Cui Melanthius
D inimicus eius:Hic nobis,inquit,de cōcordia præcipit,qui ſe & uxorem & ancillam treis in una
domo cōcordare nō potuit. Aemulabatur quippe uxor eius ancillulæ pulchritudini,& caſtiſſi-
58 mum uirum quotidianis iurgijs exagitabat. Totæ Euripidis tragœdiæ,in mulieres maledicta
ſunt. Vnde & Hermione loquitur: Malarum me mulierum decepere cōſilia. In Lepti urbe ſe-
mibarbara,poſita in ſolitudine,moris eſt ut nurus altera die ſocrum ollam mutuum poſtulet.
59 Cui illa ſtatim negat,ut ſcias illud uerum eſſe Terētij,quod cōſulto ambigue extulit: Quid eſt
hoc? omnes ſocrus oderunt nurus. Legimus quendā apud Romanos nobilem,cum eum ami-
ci arguerent quare uxorem formoſam & caſtam & diuitem repudiaſſet,protendiſſe pedem,&
dixiſſe eis:Et hic ſoccus quem cernitis,uidetur uobis nouus & elegans,ſed nemo ſcit præter me
ubi me premat. Scribit Herodotus,quod mulier cum ueſte deponat & uerecundiam. Et noſter
60 Comicus fortunatum putat,qui uxorem nunq́; duxerit. Quid referā Paſiphaën,Clytemne-
ſtram,& Eriphylam:quarum prima delitijs diffluens,quippe regis uxor,tauri dicitur expetiſſe
concubitus:altera occidiſſe uirum ob amorem adulteri:tertia prodidiſſe Amphiarum,& ſalu-
ti uiri monile aureum prætuliſſe. Quicquid tragœdiæ tumēt,& domos,urbes,regnaq́; ſubuer-
61 tit,uxorum pellicumq́; contentio eſt. Armantur parentum in liberos manus, nefandæ appo-
nuntur epulæ:& propter unius mulierculæ raptum,Europa atq́; Aſia decēnali bello confli-
gunt. Quaſdā repudiatas,altero nuptiarum die ſtatim nupſiſſe legimus. Vterq́; reprehēdēdus
maritus,& cui tam cito diſplicuit,& cui tam cito placuit. Epicurus uoluptatis aſſertor(quanq́;
Metrodorus diſcipulus eius Leontium habuerit uxorem)raro dicit ſapienti ineunda cōiugia,
quia multa incōmoda admixta ſunt nuptijs. Et quomodo diuitiæ & honores & corporum ſa-
nitates,& cætera quæ indifferētia nominamus,nec bona nec mala ſunt,ſed uelut in meditullio
poſita,uſu & euentu uel bona uel mala fiunt:ita & uxores ſitas in bonorum malorumq́; con-
finio. Graue autem eſſe uiro ſapienti uenire in dubium, utrum bonam an malam ducturus
62 ſit. Ridicule Chryſippus ducendam uxorem ſapienti præcipit, ne Iouem Gamelium & Ge-
nethlium uiolet. Iſto enim modo apud Latinos ducēda uxor nō erit,quia Iouem non habent
nuptialem.

A nuptialem. Quod ſi deorum(ut putant)nomina,uitæ hominum præiudicāt,offendet ergo ſta
63 torem Iouem, qui libēter ſederit. Scripſerunt Ariſtoteles & Plutarchus & noſter Seneca de matrimonio libros,ex quibus & ſuperiora nōnulla ſunt,& iſta quæ ſubijcimus. Amor formæ, rationis obliuio eſt,& inſaniæ proximus:fœdum minimeꝗ̄ cōueniens animo ſoſpiti uitium. Turbat cōſilia,altos & generoſos ſpiritus frangit:à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit:querulos, iracundos, temerarios,dure imperioſos,ſeruiliter blandos,omnibus inutiles, ipſi nouiſſime amori facit. Nam cum fruēdi cupiditate inſatiabilis flagrat: plura tēpora ſuſpicionibus,lachrymis,cōqueſtionibus perdit,odium ſui facit:& ipſe nouiſſime ſibi odio eſt. Tota amoris inſectatio apud Platonē expoſita eſt,& omnia eius incōmoda Lyſias explicat:quod nō iudicio,ſed furore ducatur:& maxime uxorum pulchritudini,grauiſſimus cuſtos accubet. Refert præterea Seneca,cognouiſſe ſe quendā ornatum hominē,qui exiturus in publicum, faſcia uxoris pectus colligabat,& nc puncto quidem horæ præſentia eius carere poterat: potionemꝗ̄ nullā,niſi alterius tactam labris uir & uxor hauriebāt:alia deinceps nō minus inepta facientes,in quæ improuida uis ardentis affectus erumpebat. Origo quidē amoris honeſta erat, ſed magnitudo deformis. Nihil autem intereſt,quàm ex honeſta cauſa quis inſaniat. Vnde & Xyſtus in ſentētijs:Adulter eſt,inquit,in ſuam uxorē amator ardētior. In aliena quippe uxore omnis amor turpis eſt,in ſua nimius. Sapiens uir iudicio debet amare cōiugem,nō affectu. Reget impetus uoluptatis,nec præceps feretur in coitum. Nihil eſt fœdius quàm uxorem amare quaſi adulterā. Certe qui dicunt ſe cauſa reipublicæ,& generis humani uxoribus iungi,& liberos tollere:imitētur ſaltem pecudes,& poſtꝗ̄ uxorum uēter intumuerit, non perdāt filios:nec
64 amatores uxoribus ſe exhibeāt,ſed maritos. Quorundam matrimonia adulterijs cohæſerunt: &,ô rem improbā,ijdem illis pudicitiā præceperūt qui abſtulerāt. Itaꝗ̄ cito eiuſmodi nuptias ſatietas ſoluit. Cum primum lenocinium libidinis abſceſſit, quod libebat euiluit. Nam quid,
B ait Seneca,de uiris pauperibus dicā,quorum in nomē mariti,ad eludēdas leges quæ cōtra cœlibes latæ ſunt,pars magna cōducitur? Quomodo poteſt regere mores & præcipere caſtitatē, & mariti autoritatē tenere,qui nupſit? Doctiſſimi uiri uox eſt, pudicitiā in primis eſſe retinendam:qua amiſſa,omnis uirtus ruit. In hac muliebrium uirtutum principatus eſt. Hæc pauperem cōmendat,diuitē extollit,deformē redimit,exornat pulchrā: bene meretur de maioribus, quorum ſanguinē furtiua ſobole nō uitiat:bene de liberis,quibus nec de matre erubeſcēdum, nec de patre dubitādum eſt. Bene in primis de ſe,quam à cōtumelia externi corporis uindicat. Captiuitatis nulla maior calamitas eſt,quàm ad alienā libidinē trahi. Viros cōſulatus illuſtrat: eloquētia in nomē æternum effert:militaris gloria triumphusꝗ̄ nouæ gentis cōſecrat. Multa ſunt quæ præclara ingenia nobilitēt. Mulieris uirtus proprie pudicitia eſt. Hæc Lucretiā Bruto æquauit,neſcias an & prætulerit:quoniam Brutus non poſſe ſeruire à fœmina didicit. Hæc
65 æquauit Corneliam Graccho:hæc Portiā alteri Bruto. Notior eſt marito ſuo Tanaquil. Illum inter multa regum nomina iam abſcōdit antiquitas. Hanc rara inter fœminas uirtus,altius ſeculorum omnium memoriæ,quàm ut excidere poſſit,infixit. Imitentur ergo nuptæ Theano,
66 Cleobulinā,Gorgunten,Timocliam,Claudias atꝗ̄ Cornelias:& cum Apoſtolum malis mulieribus digamiā uiderint ignoſcētem,legāt anteꝗ̄ religio noſtra fulgeret in mundo:unicubas
67 ſemper habuiſſe inter matronas decus:per illas Fortunæ muliebri ſacra fieri ſolitum, nullum ſacerdotem digamum,nullum flaminem bimaritum:hierophātas quoꝗ̄ Athenienſium uſꝗ̄ hodie cicutæ ſorbitione caſtrari:& poſtꝗ̄ in pontificatum fuerint electi,uiros eſſe deſinere.

IN PRIMVM LIBRVM ADVERSVS IOVINIANVM SCHOLIA.

1 SAncti ex urbe.) In ipſo ſtatim ingreſſu præparat nos ad cauſam. Siquidem honorifica mentio eorum,qui libros attulerunt Iouiniani,facit huius cauſam deteriorem. Et cum addit cuiuſdam Iouiniani,contemptum autorem,& obſcurum ſignificat. Porrò fratres accipe,non ex hoc genere,quos uulgò fratres appellant,ſed olim omnes Chriſtiani fratres inuicem appellabant. Epicurum Chriſtianorum.) Epicurus philoſophus,finem boni conſtituit in uoluptate,

 non animi

C non animi tantum,ſed etiam corporis:quæ pecudum eſt potius, quàm hominis.Nacti ſunt & Chri-
ſtiani ſuum Epicurum,Iouinianum,qui tantopere fauerit nuptijs, & eſui carnium.Eſt autem elegans
μετονομασία, nec mediocrem habet emphaſim. Apoſtolico uigore.) In alijs ſcriptum erat, rigore:
utraque lectio tolerabilis. Vigor opponitur molli & languido:rigor,molli & effœminato. Tantis
uitijs.)Vbi ſunt iſti,qui ſanctum & Chriſtianum putant ruſtice dicere? Hieronymus quibus cõuicijs
inſectatur huius infantiam? Quid autem dicturus erat,ſi ſophiſticos iſtos audiſſet theologos:ad quos
2 collatus Iouinianus Meſſala uideri queat? Totus enim tumet.) Exponit ipſe, quare copularit hæc
inter ſe pugnantia, tumere & iacere. Tumebat, quia affectabat grandiloquentiam: iacebat, quia de-
erant nerui. Solent enim infelices affectatores in proximum incidere uitium. Ita qui grandes uideri
ſtudent, euadunt turgidi. Qui preſſi,ieiuni & frigidi. Parturiunt montes.) Verſus eſt Horatij ex
arte poëtica, referens apologum Aeſopicum. Priſci rudesq́ mortales,cum fortè terram intumeſcen-
tem uidiſſent,concurrerunt: expectantes ut ingens aliquod monſtrum naſceretur. Tandem prodijt
mus, magno omnium riſu. Quæ res in prouerbium abijt. Eſt autem uerſus Horatianus ex arte poë-
tica, in ſcriptorem tumido utentem exordio, cum cætera non reſpondeant: Vt ſcriptor,inquit,Cy-
clicus olim: Fortunam Priami cantabo & nobile bellum: Quid dignum tanto feret hic promiſſor
hiatu? Parturient montes, naſcetur ridiculus mus. Quin & apud rhetores inter uitioſa ponitur
exordium elaboratum. Non ſani eſſe hominis.) Annexuit Perſianum uerſum è Satyra tertia.Eſt
autem mira exaggeratio inſaniæ,cum rem ait eiuſmodi,ut inſano quoque,qualis fuit Oreſtes, uidea-
tur inſana. Nam eſt in fabulis,Oreſtem, ob interfectam matrem, à furijs ultricibus agitatum fuiſſe.
3 Plautinarum literarum.) Nam apud hunc quiſpiam, cum literas reſignatas, quod inepte ſcriptæ
eſſent,non poſſet legere,iocatur ad hunc modum.Locus eſt in pſeudolo,ſic habens: Has quidem pol
credo,niſi Sibylla legerit, interpretari alium poſſe neminem. Sibylla uates erat, quæ diuinare poſſet,
quid eſſet ſcriptum. Furioſas Apollinis uates.) Plato triplicem poſuit furorem: uatum, poëtarum,
& amantium. Dat ſine mente ſonum.)Nam correpti à numine,proloquuntur quod ipſi non intel-
ligunt.Hemiſtichium eſt Maronis. Heraclitum.)Is philoſophus fuit Epheſius, αὐτοδίδακτος, id eſt,
qui nullo præceptore fuerat uſus.Affectauit obſcuritatem in ſcriptis,cum poſſet ſi libuiſſet,perſpicue
rem explicare.Vnde cognomen additum σκοτεινοῦ,id eſt,tenebricoſi.Ad huius libros intelligendos So-
crates dixit,δεῖσθαι δηλίου κολυμβητοῦ, id eſt,opus eſſe Delio natatore.Cum hydrope laboraret,adijt medi-
D cum,rogans num ex hymbri poſſet facere ſiccitatem. Ad noſtrum αἰνιγματιστήν.) Aenigmatiſtes Græ
cis eſt,qui loquitur per ænigmata,resq́ per ſe dilucidas data opera obſcurat: cuiuſmodi ſunt carmina
4 Lycophronis apud Græcos. Satiſſacto inuitatis.) Apparet Iouinianum ita finxiſſe,quaſi ſermo ſu-
perioris libri ſit habitus in conuiuio. Quemadmodum fecit Macrobius & Athenæus. Et huius libri
ſermo ſit habitus poſtridie apud amicos. Et ob eam cauſam dixerat paulò ante, heſternam crapulam
ructans euomuit.Eſt enim & hoc Epicuræum, in conuiuijs & in ortis philoſophari. Quanquam hoc
loco pro ſatiſſacto,quidam habebant ſatiſſacio.Quid autem attinet huius hominis ſentẽtiam uelle ex-
ponere,quam Hieronymus negat ſe percipere potuiſſe? Tum ſermo eſt adeo barbarus,adeo incompo
ſitus & inſulſus,ut non ſolum indoctum,ſed uel ebrium,uel freneticum loqui putes:qui nec ipſe ſua
uerba intellexerit.Diuino tamen hunc illius eſſe ſenſum:Poſteaquàm heri ſatiſſeci meis conuiuis, re-
fellens ac diluens quæ mihi falſo obijciebantur: non quo mihi famam ac gloriam ea pararem diſpu-
tatione,ſed ut calumniatorum ſuggillationibus nomen meum purgarem. Nunc obſecro neophytos,
hoc eſt nouitios Chriſtianos,qui nuper plantati in Chriſto,& adhuc ueluti teneræ quædam arbuſcu-
læ ſunt,quiq́ iam per baptiſmum abluti ſunt à uitijs, ut me conſtanter audiant, nec cedant ullis hæ-
reticorum uocibus.Siquidem eccleſia Chriſti his tribus ducibus munita defenſaq́ eſt:fide,ſpe, chari-
tate.Et idcirco in hac nullus eſt tam infans quin poſſit diſcere,ſed omnes dociles ſunt.Et Chriſti fides
quæ eſt in eccleſia,nec ui poteſt expugnari, nec dolis opprimi. Hoc operæ libuit ſumere,quo magis
rideret lector,utcunq́ intellectis Iouiniani uerbis.Pro obſecro,quidam codices habebant obſero,præ-
ſertim uetuſti,quam lectionem non improbamus:ac tum hic erit ſenſus: Heri refelli calumnias, nunc
inſtituam nouitios Chriſtianos: quæ eſt audiẽtia communita agminibus.Eſt autem hoc unum Ioui-
5 niani dogma:qui ſemel in baptiſmate renatus ſit,à diabolo non poſſe ſuperari. Quod deſcriptionis
dedecus.)Eleganter luſit deprauatione uerbi,dedecus ponens,pro decus.Eſt enim & hoc iocandi ge-
nus,ut cum pro Tyberio dicimus Biberium,pro Claudio Caldium, pro Tullio Tollium. Hippo-
cratis uinculis.)Hippocratem pro quouis medico poſuit,ac ridicule quidam hoc loco nodum in ſcir-
po quærunt. Quæ res.)Nempe uerba ſacræ ſcripturæ admixta.Hic autem proponit ſummam argu
menti. Marcionis & Manichæi.) Marcion Cerdonis dogma ferè ſequebatur. Manichæus Perſa
quiſpiam eius hæreſeos autor,docebat,ut ſi quis uellet uti coniugio,conceptum tamen & generatio-
nem deuitaret.Atq́ ita prorſus damnauit nuptias,cum id prohibuerit, cuius cauſa matrimonium eſt
inſtitutum:autor Auguſtinus in Catalogo hæreſiarcharum. Nec Taciani principis.) Eneratitæ di
cti ſunt à temperantia,quod abſtinerẽt à carnibus,& ab omni coitu:nec recipiebãt in numerum ſuo-
rum uel marem uel fœminam utentem coniugio, nihil intereſſe putãtes inter coitum cõiugatorum,

& aliam

A & aliam quamuis libidinis ſpeciem. Teſtis diuus Auguſtinus. Paulus architectus.) Locus eſt in priore ad Corinthios epiſtola,cap.3. Hic palàm Hieronymus indicat aurum, argentum, & lapides pertinere ad recte facta:lignum,fœnum,ſtipulam pertinere ad opera mala.Hoc obiter admonui,quod quidam recentiores hunc locum ſecus exponant,nimirum non de duplici genere bonorum & malorum,ſed de gradibus bonorum operum.

6 Honorabiles nuptias.)Ita Paulus ad Hebræos cap.13. Honorabile connubium in omnibus & thorus immaculatus:Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus. Sed ita nuptias.)Hic conſtituit controuerſiam, & quid in ſumma ſit acturus,oſtendit.Iouinianus æquabat nuptias uirginitati:Hieronymus nuptias non damnat,ſed eas tertio ponit loco,uirginitatem primo. Triginta referuntur ad nuptias,)Locus eſt apud Matthæum cap.13. Chriſtus in parabola ſeminantis,triplicem differentiam proponit bonæ terræ:quæ trigecuplum reddat, quæ ſexagecuplum,& quæ centuplum.Maximus numerus pertinet ad uirginitatem,medius ad uiduas caſtas,minimus ad honeſtum matrimonium.Quidam iniquiores nuptijs,centenarium numerum referunt ad martyrium,proximum ad uirginitatem,tertium ad uiduarum continentiam, excluſo matrimonij ſtatu.Quam opinionem diuus Hieronymus non admodum execratur,in commentarijs hunc euangeliſtæ locum enarrans:& illic,ut ſemper amore pudicitię,durior in nuptias.Quidam,inquit,noſtrorum centeſimum fructum ad martyres referunt.Quod ſi ſunt ſancta cōſortia nuptiarum, cur excluduntur à bono fructu:Cum ait:ſi ſunt,non affirmat:niſi,ſi,coniuctionem accipias rationatiue.

7 Nam ipſa digitorum coniunctio.)Veteres non ſolum notulis quibuſdam numeros ſignificabant, uerumetiam geſtu digitorū,quos aut explicabant,aut contorquebant, & in aliam atq; aliam figuram uariabant.Ac fuiſſe quidem huiuſmodi ſignandorum numerorum rationē, facile multis ex locis deprehenditur.Cæterum quæ nam ea fuerit,id non perinde facile ſit explicare.Etenim Donatus explicans illum Terentij locum in Adelphis:Nunq; quiſquā ita bene ſubducta ad uitā ratione fuit: admonet poëtam ad uetuſtū numerandi morem reſpicere,qui complicandis aut ſubducendis digitis conſtabat.Clarius autē Plinius libro.34.capite.7.de Iani ſtatua loquens: Præterea,inquit, Ianus geminus à rege Numa dicatus,qui pacis belliq; argumento colitur,digitis ita figuratis,ut trecentorum quinquagintaquinq; dierum nota,per ſignificationem annui temporis,& æui ſe deum indicet. Item Macrobius Saturnalium libro primo,ſimilia fermè de Iano prodidit,quanquam numerorum ratione parum conſentiente cū Plinio,ſed ſcriptura,ſicut opinor,uitiata.Præterea Iuuenalis in Satyra decima de Neſtore loquens,quē poëtæ fingunt ætates uixiſſe treis.Felix nimirum,qui per tot ſecula mortem Diſtu

B lit,atq; ſuos iam dextra computat annos.Simile quiddam colligitur ex epigrammate Græco, qđ Nicandri fertur titulo. Η πολιὴ κροτάφοισι κορωνίς, ἡ πολύμυθος γραῖα, δι᾽ ἣν νέστωρ οὐκ ἔτι πρεσβύτατος. Η φάος ἀθρήσασ᾽ ἐλάφου πλέον, ἡ χερὶ λαιῇ γῆρας ἀριθμεῖσθαι δεύτερον ἀρξαμένη, ζώει λεύσσουσα, καὶ ἀρτίπος, ὥστε νύμφη ὥστε μεδισάζειν, μήτι πέπονθ᾽ ἀΐδης.Quorū carminū hic eſt ſenſus,ſi quis forte Græce neſciat:Cana illa uertice Cocyttaris,illa multiloqua anus,propter quā Neſtor nō iam natu maximus,illa quæ lucē aſpexit diutius ceruo,illa quæ manu leua ſenectutē numerare iterū cœpit,uiuit,& uidēs,& integris pedibus, ueluti ſponſa:adeò ut dubitē,ne quid acciderit Orco.Apuleius in Apologiæ ſecūda oratione, in aduerſarium,qui dixiſſet mulierē quadraginta annos natam nupſiſſe,cum nō eſſet maior annis uiginti, ſcribit ad hunc modum:Quid multis: ut cum quadruplatore agam,bis duplum quinquenniū faciam, uiginti annos ſemel detraham.Ac Paulò inferius:O mendacium uiginti annorum exilio puniendum. Dimidia tanta Aemiliane mentiri,falſa audeas ſeſquialtera: Si triginta annos pro decem dixiſſes,poſſes uideri pro computationis geſtu erraſſe: & quos circulare debueras digitos, aperuiſſe. Cum uero quadraginta,quæ facilius cæteris,porrecta palma ſignificantur,ea quadraginta in dimidio auges,non potes digitorum geſtu erraſſe:niſi forte triginta annorum Pudentillam ratus,binos cuiuſq; anni conſules numeraſti.Ex his uerbis tametſi nonnihil deprauatis, licet colligere Pudentillam uiginti annos fuiſſe natam cum nuberet,& totidem fermè annos cum Apuleio uixiſſe. Quod ſi nupſiſſet quadragenaria,iam oportebat eſſe ſexagenariam,duplicatis conſulibus, ſi triginta putaſſet annorum. Nec deſunt qui ferant extare Bedæ libellum,in quo huiuſmodi numerandi ratio tradatur: uerū eum nondum potuimus nanciſci. Quanq; non uſq; adeò ad rem theologicam pertinet anxie hæc diſquirere, quod Hieronymus eleganter magis,quàm ſerio uideatur id ad ſenſum Euangelicum detorquere.Nec enim ueriſimile eſt,eandem ſupputandi rationem fuiſſe apud omnes nationes. Atqui iſta ratio non aliunde quàm ab Hebræis erat petenda,quibus propoſita fuit parabola,non à Romanis, unde Hieronymus,opinor, eſt mutuatus.Quin huiuſmodi res ætatibus quoque nouantur. Quandoquidem his quoq; temporibus extat huiuſmodi ſupputatio,ſed longe diuerſa ab ea, quam ætate Hieronymi colligimus in uſu fuiſſe.Sanè nec ex Plinio,nec ex Macrobio quicq; poteſt elici certum, quod ad hāc rem pertineat.Ex Apuleio & Iuuenale nonnihil conijcere licet,ſed multo magis ex ipſo Hieronymo. Primū illud ſatis perſpicuū eſt,hanc ſupputandi rationem,duabus in rebus potiſſimum conſtitiſſe, in mutāda manu & geſtu digitorū.In dextra numerabāt uſq; ad quinquaginta. Deinde in ſiniſtra uſque ad centum.Rurſus ad dexteram redibatur,uelut alterius initium centenarij. Inde Neſtorem fingunt treis hominū ætates uixiſſe,quod annum centeſimum eſſet egreſſus,hoc eſt,duas ætates,& tertiā ingreſſus.

His de rebus compertiora quędā habes in appendice huius commētarij.

C greſſus.Proinde dictum eſt à poëta; Atq; ſuos iam dextra computat annos:nempe numero à ſini-
ſtra reciprocante in dextram.Atq; anus illa denuo cœpit in ſiniſtra numerare ſenectutem, quod iam
centum annos eſſet prætergreſſa,& ternos quinquaginta aggrederetur. Et triginta circulatis digitis
notari ſolere,ſatis indicat Apuleius,quod Hieronymus complexum & coniunctionem digitorum uo
cat.Ac rurſus hic numerus duplicabatur,ſi coniunctos ac circulatos digitos ſuperiore digito preſ-
ſiſſet aliquis:uerum id non in eadem manu,ſed in leua,quanq; eiſdem digitis, ſed aliter compoſitis: ut
intelligas aliquid eſſe affinitatis matrimonio cum uiduitate.Porrò uirginitas ueluti nouo numero re-
dit ad dextram,& centenarium incipit numerum,ceu circulo quodam recurrens ad id unde cœptum
erat,hoc eſt,ad naturam incorruptam.in qua conditi ſumus.Quanq; haud me præterit, quibuſdã eru
ditis uiris diuerſam eſſe ſententiam,exiſtimantibus à ſiniſtra numerum incipi: in qua numeratis no-
nagintanouem,ita demum ad dextram tranſiri.Cui ſanè nec ipſe refragor admodum, imò propemo
dum mihi magis probatur quàm illa ſuperior,quod ſatis quadret.Primum ad illud Iuuenalis: Atque
ſuos iam dextra computat annos: de Neſtore,qui ad centeſimum peruenerit annũ.Deinde ad Græ-
cum epigramma quod citauimus,de anu,quæ iterum exorſa eſſet in ſiniſtra numerare ætatis annos,
utpote iam annũ egreſſa centeſimũ.Poſtremo cũ ipſius Hieronymi uerbis pulchre conuenit, ex qui-
bus palàm eſt,digitis in leua molliter cõiunctis,ſignificari triginta.Rurſus hos ipſos coniũctos ſi pre
mas ſuperiore digito,ſignificari ſexaginta.Poſtremo ijſdem digitis circulatis & uelut in coronam col
lectis,ut in triginta,ſed iam in dextra,repræſentari numerum centenarium. Tantum coniecturis ut-
cunq; colligere licuit,& ſatis arbitror ad huius intellectũ loci.Cui data ſit copia codicis, fortaſſis apud
Bedam ſuper hac re compertiora reperiet.Attigit Hieronymus & in epiſtola ad Gerontiam de mo-
8 nogamia,ſed leuiter ac paucis. Cum enim uix adhuc.)Mire luſit hac metaphora,& item ſequenti-
bus:nam & curſus nautarum dicitur.Noue autem dixit prohibere,cum Ciceroni magis placuerit in-
hibere, quemadmodum ipſe teſtatur in epiſtolis ad Atticum.Nam prohibemus ne quid fiat: inhibe-
mus,quod iam cœptum eſt,ne progrediatur. Loquẽdi æſtus.)Aeſtus eſt fluxus ac refluxus maris.
Sinus contraham.)Sinus carbaſorum ſentit,unde & ſinuoſa uocantur. Iam nunc.)Vt ſubito mu
tauit metaphoram,planeq; duriuſcule. Baliſta.)Bellicum eſt inſtrumentum,quo trabes funibus ad-
D ducta,magno impetu telum,aut ſimile quippiam emittit. Spiris maculoſi corporis.) Habent hoc
ſerpentes,ut in metu conuoluto corpore caput tegant:quo læſo,ſciant ſibi pereundum. Spiræ dicun-
tur tortuoſi flexus funium. Dicit.)Quatuor dogmata Iouiniani proponit per diuiſionem: deinde
per enumerationem oſtendit ſe primum ad hæc reſponſurum teſtimonijs diuinæ ſcripturæ: deinde
adhibiturũ literas ſeculares. Pythagoram.)Is deterruit ab eſu carnium,nouo commento, quod di-
ceret hominum animas in brutorum animantium corpora demigrare: unde periculum eſſe, ne for-
9 tè cum Gallum occidis,patris animam uioles. Platonem.) Hic à uulgi uoluptatibus ſemper auo-
cat ad amorem eorum quæ ſemper ſunt. Et uoluptatem appellauit τὸ δέλεαρ τῶν κακῶν, id eſt, eſcam
malorum,quod per hanc mortales in omnem miſeriam pelliceãtur. Ariſtidem.) Is ob uitæ inte-
gritatem uulgò iuſti cognomen meruit, & ob huius cognominis inuidiam oſtraciſmo in exilium
actus eſt. Ariſtippo.)Tribus laudatis opponit treis illaudatos. Ariſtippus Cyrenæus fuit philo-
ſophus,Socratis auditor, ſed ubiq; uoluptatem amplectens. Hic eſt quem Diogenes ſolitus eſt ap-
pellare canem regium. Epicuro.) Et hic aſſertor eſt uoluptatis. Alcibiadi.)Hunc oppoſuit Ari-
ſtidi,corruptum integro,diuitem pauperi.Sicut Epicurum oppoſuit Platoni, quod hic uoluptatem
ceu rem peſtiferam deteſtetur:ille aſſerat,ut fontem ſummi boni. Ariſtippum oppoſuit Pythagoræ,
quod ille uiueret holuſculis,hic regiæ menſæ canis fuerit. Prima,inquit,dei ſerui.) Refert nonni-
hil,ut admonet etiam Fabius , quomodo proponantur aduerſarij rationes. Nam Hieronymus ita
refert argumenta Iouiniani,ut ſic commemoraſſe propemodum ſit diluiſſe. Et per ordinem.) Hoc
10 dixit per ironiam,nihil enim attinebat ad probationem ille Catalogus, niſi ſi quis forte non crede-
ret humanum genus primum uſu matrimonij fuiſſe propagatum. Iſte, inquit, eſt Enos.) Et hoc
habet irriſionem.Nec enim ob matrimonium iſti tantopere deo placuerunt, ſed ob pietatem, etiam
ſi ſic euenit, ut habuerint uxores. Intantum, inquit, ſciebat.) Stultum hoc epiphonema Iouiniani
riſit,quaſi deus gignat filios,non maritus. Prior trigamus.)Quia treis habuit uxores: quarum pri
ma fuit Sarai,poſtea dicta Sara, ex qua iam ſenex ſuſcepit Iſaac. Secunda Agar,ex qua ſuſtulit Iſmae-
lem.Tertia Cetura,ex qua plures habuit liberos. Quanq; Hieronymus in Hebraicis traditionibus,
teſtatur quibuſdam Ceturam eandem eſſe cum Agar: quæ mortua Sara,in ſus tranſierit uxoris,ui
delicet ne iam decrepitus aliena ætate laſciuiſce uideatur. Iudam quoq;.)Is fuit unus ex filijs Iacob,
qui primogenito filio ſuo Her,uxorem dedit nomine Thamar: ſed Her ob impietatem ſuam occi-
ſus eſt à domino.Iuſſit itaq; pater Onam natu ſecundum Her maximũ,ſuſcipere fratris uxorẽ:ille co-
gitans liberos qui naſcerentur,fratri imputandos,non ſibi,ſemen effudit in terram. Et hunc itaq; per-
11 cuſſit dominus,ob tam execrabile facinus.Locus eſt Geneſeos cap.38. Dedita opera.) In hoc erat
malicia:nam fieri poteſt & caſu. Vxoriũ Nazaræum.) Quod damnandum erat in Sampſone, id ille
ſtulte laudarat. Vxorius dicitur,uxori addictior:quod Sampſon indulſerit Dalidæ, amantiũ more. Et
hunc

A hunc tamē miris effert præconijs, qui reprehenſionem merebatur. Debboram quoq; replicat.) De
Debbora & Barach legis Iudicum cap.4. De Iahel quoq; legis eodem capite. Quod abſq; uirgini-
tatis bonis.) Nec hoc ſine naſo dictum eſt:quid enim ad uirginitatis negocium pertinet, ſi qua non
uirgo facinus aliquod ſtrennuum quomodocunq; deſignauit? Fidem patris.) Quod damnandum
erat in Iepte,laudat:quod in uirgine laudandum damnat.Ille impie uouerat, & impie occidit. Illa do-
let ut Iudæa,nullam ex ſe relictam ſobolem. Ephod Bad.) אֵפוֹד Ephod Hebræis ſonat ueſtis ge-
nus,& בַּד Bad lineum.Et his ſubeſt tacita irriſio.Quid enim Ephod Bad ad uirginitatē facit? Quaſi
12 quis neſciat omnes ſacerdotes ueteris inſtrumenti habuiſſe uxores. In area collocat.) Nihil hic re-
cenſetur ab Hieronymo ſine tacita irriſione.In area dixit, pro in Catalogo,quod ea ſpicas ſublegiſſe
legatur. Centum præputijs.)Hac lege Saul pactus eſt Michol filiam ſuam uxorem,ſi Dauid addu-
xiſſet centum præputia Philiſtæorum,ut legis libro Regum primo,& item ſecundo. Odioſius autem
rem explicauit præputijs,quaſi ea fuerit dos:& concubitus dicitur, non matrimonium. Imaginem
uult eſſe.)Ridiculum eſt,imaginem non conuenire cum eo quod repræſentat. Solomon enim uxo-
rius fuit,Chriſtus uirgo,& uirginum princeps.Solomon in hoc quod pacificus fuit,geſſit Chriſti ty-
pum,non in hoc quod uxorius. Deus iudicium.)Pſalmus eſt ſeptuageſimuſprimus. Hieronymus
oſtendit hunc non quadrare prorſus in Solomonem,nec conuenire,quod is non maneat cum ſole &
luna.Solus enim deus manet in æternum. Dabitur ei de auro.)Primū, quid aurum Arabiæ ad nu
13 ptias,de quibus hic agitur? Deinde,qui quadrat in Solomonē adorari ſemper? Ac repēte.) Nem-
pe à regibus ad prophetas & ætatibus diſiunctos.Atq; obiter notat duram digreſſionem. Eliſæum
uxores.)Stulticiam uocant rhetores,ubi quis adducit ea,quæ non ſolum nihil conferunt ad cauſam,
uerumetiam quæ nocēt:ut hoc exemplum Eliç & Eliſæi,quorū uterq; caruit uxore.Deinde,quid ſpi-
ritui domini cum nuptijs,quas inſtituerat laudare? Quintilianus admonet,ne quid extra cauſam di-
camus.Nam quicquid ſuperfluum eſt, uel hoc ipſo officit,quod onerat auditorem. Quanto igitur
ſtultius ea congerere,quæ contra te faciant? Obijcit & Origenes ſtulticiam Celſo. Amodo filios fa
ciam.)Velut illud ex laudibus eſſet conſequens:ut Iouinianus quoq; daret operam liberis, poſteaquā
Ezechias uir tantus habuit uxorem.Sed Ezechias nec admodū laudatur in ſacris literis,& filium reli-
quit illaudatum:ut legis libro Regum quarto,cap.21.Alluſit autē ad id quod eſt in cantico Ezechiæ:
Pater,filijs notam faciam uoluntatem tuam:pro quo ſeptuaginta uerterant: Ab hodie filios faciam,
14 qui annunciabunt iuſticiam tuam,ut indicat Hieronymus enarrans Eſaiæ cap.38. Ioſiam uirum.)
B Sub Ioſia rege,Helchias ſacerdos repperit in templo librum legis domini, qui datus fuerat per ma-
num Moyſi.Sic enim legis Deuteronomij libro ſecundo, cap.34. Sed quomodo librum Deutero-
nomij repertum legis in ipſo Deuteronomij libro? Niſi dicas plures fuiſſe Deuteronomij libros.

Ab Holda uxore.)Holda erat uates,cuius maritus dictus eſt Sellum,quem Helchias de libro reper
to conſuluit:ut legis eo quem modo diximus loco. Daniel quoq;.) Quid hoc ſtultius oratore, qui
caſtitatis exempla profert in laudem matrimonij? Et repente tranſcendens.) Rurſum notat duram
tranſitionem à ueteri teſtamento ad nouum,tot in medio relictis. Et ſocrum eius.)Locus eſt Lu-
cæ capite quarto: ex quo cognoſcimus Petro fuiſſe uxorem,qui ſocrum habuerit. Eſt enim ſocrus
uxoris tuæ mater. Certe ceſſat hic.)Scilicet diluit, quod è Paulo poterat obijci, ſed omnia ſtulte.
Sic enim agit, quaſi Paulus pugnantia ſcripſerit,ut alter locus alteri debeat cedere, ac uelut abroga-
ri. In locum rhetoricum.) Hic enim mos oratoribus,poſt moleſtam argumentationem,expatian-
tur in locum amœnum,quo reficiant auditorem, & tædium abſtergant. Hæc omnia cum ironia di-
15 cuntur ab Hieronymo. Facit apoſtropham.)Apoſtrophe eſt,cum uertimus ſermonem ad alteram
perſonam uel abſentem.Nihil autem fingi poterat hac apoſtropha ſtultius. Eiuſdem eccleſiæ mem-
brum.)Stultiſſima concluſio, quaſi uero non ſit diſcrimen inter membrum & membrum. Non
tangere.) ἅπτεσθαι,hoc eſt, non habere commercium cum uxore,& abſtinere à matrimonio. Tangi-
mus enim à quo non abſtinemus.Ne quis duntaxat accipiat de contactu digitorum, quod tamē ſic
aliquoties uiolente interpretatur Hieronymus in laudem pudicitiæ. Sic Vergilius de matrimonio
loquens: Et taleis non tangere curas. Si bonum eſt.)Meo quidem iudicio Paulus hoc loco non
accipit bonum,ut opponatur proprie uitio,ſed bonum eſt dixit, pro expedit: & malum uocat, quod
incommodum eſt.Sicut dicimus,bonus bello & malus urbi,pro utili & inutili.Alioqui non conſequi
tur neceſſario, præſertim in contrarijs,quæ medium recipiunt,ut admonet diuus Auguſtinus: quan
quam id quoq; dialectice magis quàm grauiter. Eſto,non conſequatur iuxta rationem dialecticam,
certe conſequitur hoc loco accedentibus circunſtantijs.Etenim ſi quis rogatus, utrum expediat iter
ingredi ſarcinis onuſtum,an abſq; ſarcinis:reſpondeat, bonum eſt expeditum iter ingredi, nónne pa-
làm ſentit alteram partem de qua tacet, aut incommodam eſſe, aut certe eiuſmodi, ut de ea pronun-
ciare non auſit? Deinde cum colligit incommoda coniugij,non commemorat flagitia quæ matrimo-
nio coniuncta ſint, ſed neceſſitatem & occupationes, quibus auocentur à libertate Chriſtiana.

16 Mithrā & Erichtoniū.)De Erichtonio meminit Vergilius libro Georgicôn tertio:Primus Erich-
tonius currus & quatuor auſus Iungere equos: de quo Seruius hanc aſſcribit fabulam: Vulcanus
impetrato

C impetrato à Ioue Mineruæ coniugio, illa reluctãte, effectum libidinis proiecit in terram. Inde natus eſt puer dracontẽis pedibus, qui appellatus eſt Erichtonius, quaſi de lite ac terra procreatus. Nam ἔρις lis eſt, χθὼν terra. Apparet autem ex Hieronymi uerbis ad conſimilem modum natum fuiſſe Mithrã, ſemine genitali ſaxis excepto. Quanquam ea fabula mihi nondum comperta eſt apud autores, niſi fortè apud barbaros huiuſmodi quippiam traditum eſt de Mithra Perſarum deo, de quo libros æditos poſtea citat Hieronymus, & nos in priore uolumine nonnihil attigimus. Ex Petra Chriſti.) Reſpexit ad nomen Petri. Nam πέτρος Græcis lapis eſt. Multiplicis gratiæ ποικίλης.) Id eſt, uariæ. Non em̃ ſignificat copioſum, ſed diuerſi generis diuerſiq; habitus. Quod enim uarijs coloribus aut gemmis diſtinctum ſit, id Græci ποικίλον uocant. Sunt autem uaria dona ſpiritus. Etſi imperitus.) Seruit cauſæ ſuæ, quanq; aliâs non ſemel affirmat Paulum non calluiſſe Græci ſermonis elegantiam adeò
17 ut grammatices etiam fuerit ignarus, qui coniunctioni μὲν nõ reddiderit ſuam comitem δὲ. De Epimenide.) Ex Epimenide ſumpſit illud: Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, uentres pigri. Ex Menandro: Corrumpunt bonos mores, colloquia praua. Ex Arato ſumpſit illud in Actis apoſtolorum: Cuius & genus ſumus. Candidatus fidei.) Candidati uocãtur, qui nondum aſſequuti ſunt honorem, ſed ambiunt, & ſpes eſt eos aſſequuturos eſſe. De luto extulit.) Nonnulli codices habebant, excreuit. Nam excernere, eſt ſeparatum ab alijs ejcere: unde & excrementa uocantur. Vide num legendum ſit, eruit. Ἀγωνοθέτης.) Ita Græci uocant eum qui certamini præſidet, propoſitis præmijs. Hunc Latini munerarium appellant. Nam munus uocant aliquoties ſpectaculum exhibitum populo, ueluti gladiatorum. Lignum aridum.) Eſaias capite quinquageſimoſexto. Et non dicat Eunuchus: Ecce ego lignum aridum. Ac paulò poſt: Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum & nomen melius à filijs & filiabus. Abdemelech.) Huius eunuchi opera Hieremias eductus fuit e lacu,
18 ſicut legis Hieremiæ cap. 38. Spado ille.) Eunuchi uocantur, quod eſſent cuſtodes cubilis uxorij: Spadones, quod exectis genitalibus. De hoc eunucho baptizato à Philippo, legis in Actis apoſtolicis capite octauo. Viri nomen.) Sic enim refert Lucas: Et ecce uir Aethiops eunuchus, cum inter ſe pugnent uirum eſſe, & eſſe eunuchum. Ad hos & Clemens.) Hic tertius fuit Romanæ eccleſiæ pontifex, ſecundum aliquos quartus. Etiam ſi Petrus hunc ſibi iuſſerit ſuccedere: uerum is mortuo Petro, ceſſit Lino & Cleto modeſtiæ gratia, haud iuxta mores horum temporũ. Vtinam huius uiri lucubrationes extarent. Simulq; ſignificantia.) Quam Græci uocant ἔμφασιν, ea eſt peculiaris quædam uis & proprietas uerborum aut ſermonis, quæ ſentiri poſſit magis quàm explicari. Et quod
D malorum.) Nam fugitiui ſerui habebantur in compedibus, & notis inurebantur. Horatius item amicam compedem uocat: Tenetq; grata compede uinctum. Et Seneca de uxore: Stulti eſt compedes ſuas quamuis aureas amare. Luſit in hac materia.) Ludere dicuntur, non ſolum qui rem non ſeriam agunt, uerumetiam qui ſeſe exercẽt. Vnde ludus, in quo exercẽtur artes. Ita ad Auguſtinũ ſcri-
19 bens, optat ut ſine dolore mutuo ludant in campo ſcripturarum. Explicauit.) Teſtatur & in huius Catalogo, hunc ſcripſiſſe librum hexametro uerſu, in quo uirginitatem & nuptias fecerit inter ſe decertantes. Ita concludens.) Hæc nõ habebebantur in ullis exemplaribus, una cum quatuor uerſibus ſequentibus: συζυγίαν ποθέοντες, ὅμως γε στέφουσι κάρηνον, Παρθενίης. Χριστὸς δὲ διδοὺς γέρας ἀμφοτέροισι, τὴν μὲν δεξιτερῇ παρίστησιν ἐγγύθι χειρὶ, τὴν δ' ἑτέρην λαιῇ, κῦδος δ' ἔτι, καὶ τὸ μέγιστον. Quæ quo planius intelligantur ab omnibus, ad uerbum quoad licet transferemus: Coniugium deſiderantes, tamen coronant caput uirginitatis. Chriſtus autem qui dat præmium utriſq;, hanc quidem ad dexteram aſſiſtere facit, prope manum: alteram uero ad leuam. Honos autem & hic maximus. Verum hos uerſus quoniam olfecimus, à ſtudioſo quodam audacius quàm rectius aſſcriptos, non uiſum eſt in contextum referre.

Quibus enim uerbis.) Græca ſic habent: τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως. Horum ſententiam explicuit modo Hieronymus: ad uerbum ita reddi poſſunt, ſi quis forſitan hoc requirat: Hoc autẽ ad ueſtram ipſorum utilitatem dico, non ut laqueum uobis injciam, ſed ad honeſtatem & aſſidentiam domino indiuulſe. Hæc aſſcripſi, ut intelligat lector quamobrem Hieronymus dixerit Græcam ſententiã non
20 poſſe cõmode reddi Latine. Quod honeſtum & decorum.) Nam utrumq; ſignificat εὔσχημον, à σχῆμα figura, & εὖ bene, quaſi dicas, cõpoſitũ & boni habitus: unde ἀσχημονεῖν dicũtur, qui ſe gerũt indecore.

Et intente facit.) Ita reddit εὐπρόσεδρον, quod fermè ſonat bonã aſſidentiam ſiue adhærentiam. Et expectare paratam.) Paratũ haud dubie legendũ eſt, ut referatur ad expectantem, non ad uoluntatem.

Secundum eccleſiaſten.) Nempe capite tertio: Vide, inquit, afflictionẽ quam dedit dominus filijs hominũ, ut diſtendantur in ea. Aut ruendi.) Nempe in fornicationem. Sed prudẽtiæ librat.) Cũ expendit pro cauſarũ ratione, quid minus aut magis expediat. Et erunt, inquit, duo in carnẽ unã.) Locus hic haud dubie nõnihil deprauatus eſt à librarijs: reſtituetur ad hunc modũ, ut legas: Et erunt, inquit, duo in carnẽ unã, non in duas, non in treis, neq; in quatuor: alioqui iam nõ duo, ſed plures. Nã Hieronymus notat hoc uerbũ, unam. Et ad conſimilem modũ citat hũc locum in libro ad Gerontiam
21 de monogamia, quod & illic in ſcholijs annotauimus. Primus Lamech.) Hic primus omniũ digamus fuit, & fratricida ſecũdus à Cain, Legis de hoc Geneſis cap. 4. Cataclyſmi.) κατακλυσμός diluuiũ

ſiue

A ſiue inundatio Græcis. Quàm ſancta ſit digamia.) Per ironiam accipiendum eſt. Succidentis nuptias repetitas.) Repeti dicitur ad quod reditur. Ita mare repetitur, aut patria. Secundus agamus.) Prima ſyllaba acuta pronunciandum eſt, ἄγαμος, id eſt, cœlebs, & expers matrimonij. Circuncidit Timotheum.) Legis in Actis apoſtolorum capite decimoſexto, ſed addit propter Iudæos, quod omnibus notum eſſet Timotheum natum eſſe patre gentili. Raſit in ſe caluitium.) Legis in Actis apoſtolorum capite uigeſimoprimo, quemadmodum Paulus ob plebis tumultum conſilio Iacobi aſſumpſerit quatuor uiros uoti reos, cumq; illis caput raſerit. Nudipedalia.) De quibus & Iuuenalis: Obſeruant ubi feſta mero pede ſabbata reges. Nutriuit comam.) Quod erat Nazaræorum, & nutritam totondit. Totondit in Cenchris.) Nempe uoti cauſa, ſicuti legis in Actis apoſtolorum
22 capite decimooctauo. Quomodo igitur.) Hic aperit diſcrimen inter Paulum & alios aſſerentes legem Moyſi. Paulus exercuit aliquoties legis ceremonias, ſed coactus & inuitus: cum ſciret alioqui nihil ad rem pertinere, cæteri putabant hæc oportere coniungi cum Chriſto. In paſſione deſiderij.) Paſſionem animi morbum uocat ἐν πάθει, quod alij affectum. Non eſſe bonum duplicem numerum.) Prima numeri compoſitio eſt in dyade: uerum is numerus accedente uno, ad ſimplicitatē ſuam redit. Quaternarius bis compoſitus eſt: unde hic erat numerus mulieris in coniugio. Ternarius uiri, quod illa corpus, hic animum repræſentet. Corporea compoſita ſunt, animus ſimplex & incompoſitus, ut indicauit & Martianus Capella libro primo de nuptijs Philologiæ & Mercurij. Et o reuoluit ad alpha.) ω Græcis extrema litera eſt, alpha prima. Vnde præcipuos ac ſummos alpha uocant. Martialis: Alpha penulatorum. Finis legis Moſaicæ, initium erat euangelij. Et in monte Galaad.) Hic extructus eſt aceruus teſtimonij, monumentum fœderis inter Iacob & Laban: ut habes Geneſis cap. 31. Meſopotamiæ poſſeſſor.) Opponit Meſopotamiam campeſtrem & humilem, monti in quem iam aſcenderat Iacob, ad ardua tendens. Ad torrentem Iaboch.) De uado Iaboch, quo tranſmiſſo Iacob luctatus ſit cum angelo: legis Geneſis capite trigeſimoſecundo. Significat illi tum demum
23 commutatum nomen, poſteaquàm libido in eo fuit extincta. πλατὺ νεῦρον.) Id eſt, latus neruus. Hiſtoriæ ordinem cōfundere.) Hac loquēdi figura uſus eſt & alibi, licet noua Latinis. Si ſoror uirgo.) Legis de his Leuitici cap. 21. Etiam ſi hoc loco citatio diui Hieronymi, noſtra æditio, & Græca exemplaria nonnihil diſcrepant in ſententia. Hoc obiter admonēdum putauimus, quo docti, quibus pluſculum ocij fuerit, hunc locum diligentius expendant. Luter in tabernaculo.) λουτὴρ à lauando, quod Latini labrum indidem uocant, eo uerbo uſa eſt æditio noſtra uulgata. Locus autem eſt Exodi 38.
B Quaſdam lineas.) Tranſlatum à pictoribus, qui primum imaginem lineis extremis ſignant, deinde coloribus inductis exprimunt. Secundum epiſtolam.) Legis capite primo: Commonere autem uos uolo, ſcientes ſemel omnia, quoniā Ieſus populum de terra Aegypti ſaluans ſecundo, eos qui non crediderunt perdidit. In unum tumulū.) Ita melius quàm cumulum. Vult enim uideri ſepulta præputia. Locus eſt Ioſue quinto. Nomen loci Galgala.) Id quidam interpretātur collem præputiorū. At Galgal aiunt ſignificare rotam ſiue reuolutionem. Duodecim lapidum.) De his legis in eodem libro capite quarto, & admonuimus aliās. In tubis ſacerdotalibus.) Quomodo ſeptem ſacerdotibus, ſeptem item tubis canentibus corruerint muri Hiericho: legis Ioſue capite ſexto. Quos Ieſus.)
24 Quinq; reges, quinq; ſenſus corporis interpretatur: quos Ieſus interficit in his qui ſpiritu ducuntur, non carne. Hiſtoria eſt Ioſue capite decimo. In partitione.) Nempe in monte, & in monte Ephraim.

Non in uicenario.) Pro Rachel pactus erat ſeruitutem ſeptem annorum, ſuppoſita Lia: rurſus alteros ſeptem durauit, anno uigeſimo fugit. Hiſtoria eſt Geneſis cap. 29. Et uenditus eſt Ioſeph.) Nam Ioſeph uiginti aureis uenditus eſt fratribus, ut legis Geneſis cap. 37. Et quem diligit Eſau.) Sic habes Geneſis capite trigeſimoſecundo: Separabat de his quæ habebat munera fratri ſuo, capras ducentas, hircos uiginti, oues ducētos, & arietes uiginti, camelos fœtus cum pullis ſuis triginta, uaccas quadraginta, tauros uiginti, aſinas uiginti & pullos earum. Infauſtus eſt.) Quia par & compoſitus. Decas autem ex imparibus eſt numeris. Sed in decimo.) Quia mortuus eſt natus annos centum & decem. Centenarius ex decem conſtat decadibus, & decas ex decem henadibus. In Thamnatſareh.) Ciuitas eſt Ieſu Naue in monte ſita, quo loco & ſepulchrum illius olim oſtendebatur. Montis Gaas.) Bene opponitur aquiloni, à qua parte uenit omne malum. גַּעַשׁ Gaas Hebræis ſonat com-
25 motionem. ἀνακεφαλαιώσει.) Id eſt, recapitulatione, quam Græci uocant etiam epilogum: Latinis quoque recepto nomine, quo ſummatim rerum capita repetuntur. Et legitur.) Nempe Ioſue capite ultimo. Vidit tantum.) In monte Nebo, in uertice Phaſga procul aſpexit terram: ſed in campeſtribus ſepultus eſt. Deuteronomij capite ultimo. Contra domum idoli.) Idem enim mons appellatur בֵּית פְּעוֹר Bethphegor. בֵּית Beth autem domus eſt, פְּעוֹר Phegor idoli nomen eſt. Mons eſt Moabitarum, in quo Balam conatus eſt maledicere populo Iſraëlitico. Errore Encratitarum.) Hæretici ſunt abſtinentes ab eſu carnium, & ab omni coitu, de quibus iam diximus. Sine matre, ἀγενεαλόγητος.) Quod perinde ualet ac ſi dicas, cuius originis ordo reddi non poſſit. Nam compoſita ſunt etiam quæ præceſſerunt, ſine patre, ſine matre, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ. Ducentis præputijs.) De centum legimus in libris Regum. Sunamitidis puellæ.) De Abyſag ſentit, quam Dauid

ſenex

C ſenex ſibi aſciuit,quo cum ea dormiens incaleſceret. Tempus in collecto eſt.) ὁ καιρὸς συνεσταλμένος.id
eſt,tempus contractum eſt,quaſi dicas,in anguſtum adductum & coartatum. Stulte in Catalogo.)
Non accipit hic ſtulte uulgari more,ſed iuxta id quod rhetores uſurpant.Nam & ſtulticiam appellãt
uitium oppoſitum ei uirtuti,quam Fabius appellat conſilium:ea cõmittitur,cum orator ea dicit,quæ
26 officiunt ſuæ cauſæ, de quo ſuperius admonuimus. Amodo filios faciam.) Sic enim uerterant Se-
ptuaginta uerſum cantici Ezechiæ:Ab hodie filios faciam,qui annunciabunt iuſticiam tuam.Cur au
tem decepti ſint interpretes,cauſam aperit Hieronymus,exponens Eſaiæ caput trigeſimumoctauum.
Ex illa dei ſententia.)Eſaiæ capite trigeſimonono.Quem locum explanans Hieronymus,admonet
idem quod hic dicit de tribus pueris euiratis. De tyrannorum pueris.)Sic habent Hebræi,פַּרְתְּמִים
parthomim:quam uocem Hieronymus uertit in tyrannos,ut ipſe teſtatur. Hoc Hebræi referunt ad
Ezechiam,de cuius ſtirpe uolunt pueros hos deſcẽdiſſe:ut admonet Hieronymus, enarrans primum
huius prophetæ caput. Iuxta hypotheſin.) ὑπόθεσις Græce ſuppoſitionem ſonat,cum exempli cauſa
fingimus eſſe quod non eſt. Locus autem eſt Ezechielis capite decimoquarto. γυνὴ apud Græcos.)
Vt uir apud Latinos aliquando maritum ſignificat, aliquando marem:ita γυνὴ apud Græcos nunc
ſexum ſignificat,nunc coniugem. In periodis.) περίοδος circulus,aut circuitus eſt. Indicat hoc opus
in circulis hominum haberi,non in concilio eccleſiaſtico. Nam Petri nomine ferebantur complura
27 opuſcula quæ non comprobauit autoritas eccleſiæ. Si eum uolo ſic eſſe.)Quanquàm diſſentiebant
exemplaria,tamen ſatis liquet ex ueſtigijs,Hieronymum citaſſe locum ut habent Græci:Si eum uolo
manere,& non ſic eum, quemadmodum nunc uulgò legunt. In nonnullis tamen germana ſcriptura
erat integra. Quod & non in libro.) Sic habet: Quartodecimo igitur anno, ſecundam poſt Nero-
nem perſecutionem mouente Domitiano,in Pathmos inſulam relegatus,ſcripſit Apocalypſim,quam
interpretantur Iuſtinus martyr,& Hirenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam
crudelitatem à ſenatu reſciſſis,ſub Pertinace principe redit Epheſum:ubi uſque ad Traianum princi-
pem perſeuerans,totas Aſiæ fundauit rexitq́ eccleſias:& cõfectus ſenio,ſexageſimooctauo poſt paſ-
ſionem domini anno mortuus,iuxta eandem urbem ſepultus eſt. Sine ira & cogitationibus.)Græ-
ce eſt,χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν,id eſt,abſq; ira & diſceptatione.Quod tamen aliquoties uertitur in cogita
tionem,ut illic:Euanuerunt in cogitationibus ſuis.Locus autem eſt primæ ad Timotheum capite ſe-
28 cundo. Non enim ut male habetur.) Vox hæc σωφροσύνη Græcis ſignificat aliquando ſobrietatem
ſiue temperantiam,aliquando modeſtiam aut uerecundiam,aliquãdo pudicitiam,quod iſta ferme co-
D hæreant.Quanquàm bene habebat ſobrietas,ſed Hieronymus captat cõmodum argumẽtationis ſuæ,
& torquet hanc dictionem ad patrocinium partis ſuæ. Cur addidit ſi permanſerint.)Hinc palàm eſt
nos deprauate legere locum hunc:ſi permãſerit,quaſi referatur ad mulierem.Et Græce eſt,ἐὰν μείνωσι,
id eſt, ſi manſerint, numero multitudinis : refertur enim ad filios. Et cariem.) Radix putris eſt &
ſordida, ſed ob utilitatem toleratur, quod flores & poma hinc naſcantur. Multinubum.) Finxit
uocem ridiculam,qua tamen uſus eſt alibi quoq;. Græcis eſt πολύγαμος, à multitudine coniugiorum.
Qui non litigat cœlebs eſt.)Cœlebs qui caret uxore.Significat non abeſſe litem,ſi adſit uxor. In
domo eius.) Nam uiri dicuntur ducere, quod in ædes ſponſi abduceretur uxor. Talem inducit Te-
rentius Chremetem in Phormione. Atqui hoc periculum.) Hic locus uarie fuerat deprauatus.In
29 nonnullis ſic habebatur:Ac per hoc periculum imminet,ferri graue eſt.In alijs ſic:Ad hoc periculum
memet ferri graue eſt.Reſtituimus ad hunc modum: Atqui hoc periculum in memet fieri graue eſt.
Rettulit enim haud dubie uerba Chremetis ex Andria Terentiana: At iſtud periculum in filia fieri
graue eſt. Periculum autem uocat experimentum. Adam, hoc eſt, hominem.) Id enim ſonat He-
bræis אָדָם Adam,ab אֲדָמָה Adama terra,unde finxit illum deus.Locus quem hic notat, eſt Geneſis
capite primo:Maſculum & fœminam creauit eos. Phyſiologos.) Id eſt,qui de rerum naturis diſpu
tant. ἀμφιδέξιος.)Vocatur qui utrauis manu pro dextra utitur:id quod paucis uiris contingit,mu-
lierum nulli.Quidam codices habebant ἀμφοτεροδέξιος.De Aoth legis Ioſue capite tertio, Λευκασμός.)
Id eſt, dealbatio, à uerbo λευκαίνω. Hebræi candidum uocant לָבָן Laban. Hermon.) Mons He-
bræis ita dictus,idem Saron Sidonijs.Amorræis Sanir:ut legis Deuteronomij tertio. Interpretatio-
30 nem nonnihil torquet Hieronymus. Duntaxat iuxta.) Locus eſt apud Zachariam capite octauo,
In uirginitate concentus.)Quod infinita grana pomum hoc mire concinnata complectitur. Al-
ma.) עַלְמָה Alma Hebræis puellam ſonat, ætatem magis ſignificans quàm integritatem,ut putant
pleriq;,quanquàm diſſentiente Hieronymo. Cæterum בְּתוּלָה Bethula dicitur puella,dum adhuc eſt
intacta uiro. נַעֲרָה Naara autem ætatem duntaxat ſignificat,non integritatem. Sed cum epitaſi.)
ἐπίτασις intenſio ſiue uehementia, à uerbo ἐπιτείνω. In clerum allegunt.) Id eſt, cooptant. Vnde alle-
cti in ſenatum dicuntur,quibus eſt datus locus in ſenatu. Νηφάλιον.) Quod utrunq; ſignificat Græ-
cis,& ſobrium & uigilantem, quod hæc duo fermè cohæreant : & νήφειν ſobrium eſſe & uigilare, hoc
eſt,attentum & diligentem eſſe. Σώφρονα.)Agit ſuum negocium Hieronymus, ut par eſt in pugna:
Alioqui nihil uetat, quo minus σώφρονα ſobrium interpretemur. Cum omni caſtitate.) Græce eſt
σεμνότητος,quæ uox ut eſt uaria,ſignificat uerecundiã & grauitatem ac ſeueritatẽ morum, qualis eſt in
uirginibus

A uirginibus & in adoleſcētibus pudice ac probe inſtitutis. An biberit ignoretur.) Vt æque ſobrius ſit à potu atque ante potum. Lucerna dei.) Sic enim legimus primo libro Regum capite quarto de
31 Heli: Nec poterat uidere lucernam dei, antequam extingueretur. Sunt ferentarij.) A ferendo dicti, qui in militia ferrent pugnantibus cibum, aut potum: aut qui leuibus inſtructi armis, auxilium ferebant feſſis. Miles gregarius.) Dicitur non inſignis, ſed undecunque collectus, ad explendum numerum. Et manipuli.) Manipulus eſt manus militum parua & unum ſequens ſignum. Terentius: Et manipulus furum. Commiſſa pugna.) Eleganter: nam proprie committi dicuntur, qui conſerunt manus. Ceſſent lupæ.) Lupas hic meretrices uocat. συμπληγάδας.) Anguſtias uocat. Sunt enim duæ inſulæ, de quibus fabulis proditum eſt eas aliquando concurriſſe, quod anguſto ſpatio inter ſe diſſitæ, procul intuentibus collidi uideantur: Vnde & nomen habent apud Græcos. Clauſis, quod dicitur.) Id eſt, nullo iudicio, nulloque delectu. A luſu quodam ſumptum, in quo duo obtectis oculis congrediebantur pugnaturi, qui à concurſu Andabatæ dicti uidentur. De his copioſius
32 dictum eſt in Chiliadibus prouerbiorum, & ſuperius meminimus. Officium eſt mandere.) Expreſſit elegantiam uerbi: nam mandere, non eſt idem quod edere, quemadmodum uulgò putant, ſed cibum dentibus comminuere: inde cibum manſum uocamus, & nutrices præmandunt cibum pueris.

Tuæ non intumeſcunt.) Nam hæc ſunt peculiaria ſexui fœminino. Turgent papillæ, renes dilatantur & pectus eſt anguſtius, ut intelligas ad fœturam natas. Vox obſoletior.) Obſoletum uocat minus tenerum & exile. Iam enim recenſet ſigna maſculi. Sermo ferocior.) Id eſt, minus ſupplex, minusque blandus. Quidam habebant fortior, ſed ferocior mihi magis arridet. Inimicitia eſt in deum.) Hinc palàm eſt à nobis corrupte legi, inimica eſt deo. Nam Græca ſic habent ἔχθρα εἰς θεόν. Quanquam cœperant & hunc deprauare locum ſcribæ, qui nihil non corrumpunt. Rationabile obſequium.) τὴν λογικὴν λατρείαν, id eſt cultum ſiue ſacrificium, non brutum, quale mactabant Iudæi bouem aut hircum, ſed rationis particeps, hoc eſt ipſum hominem, quod iam ſæpius admonuimus: quoniam quidam nimium ſæpe perperam citant hoc Pauli dictum: Alluſit autem Paulus ad quarundam gentium morem, apud quas humana uictima litabatur, id ſi à nobis fiat eo modo quo Paulus ſen-
33 tit, nulla uictima deo gratior. Vt male in Latinis.) Torquet nonnihil hunc locum Hieronymus ad commoditatem ſuæ cauſæ: Nam hic certe magis quadrat uertere, modeſtiam uel ſobrietatem, quàm
B pudicitiam, εἰς τὸ σωφρονεῖν, id eſt ad hoc ut ſobrij ſint & modeſti, non inſolentes & elati. Locus eſt in epiſtola ad Romanos cap. 12. Nec agitur illic de pudicitia, ſed de concordia, quæ non conſtat inter elatos, ſed inter modeſtos. Nox præceſſit.) Lego proceſſit, non præceſſit. Nam proceſſiſſe dicitur, quod in ſuo tempore progreſſum eſt & conſenuit. Eſt enim Græcis προέκοψεν. Nuptiatoribus meis.) Hac uoce uſus eſt & alibi, quam contumeliæ cauſa confinxit, à uerbo nuptiari, ut à iuuene iuuenari dixit Horatius. Subant ad coitum.) Nonnulli habebant ſudant, ſed ſubant arbitror ab Hieronymo fuiſſe ſcriptum, qui in conſimili ſententia eodem alibi quoque eſt uſus uerbo. Eſt autem ſubare, ſuum more ad coitum tumultuari. Reperitur in eum ſenſum, apud Plautum & Horatium. Verbum eſt obſcœnius & ad exaggerādam rei turpitudinem adhibitum. Benignitas, bonitas.) χρηστότητα uertit benignitatem ἀγαθωσύνην bonitatem. Hic Pauli locus habetur nonnihil diuerſus apud theo-
34 logos, ut indicauimus in noſtris annotationibus. Continentia.) Ita reddidit ἐγκράτειαν, quam ferè temperantiam uertere ſolemus. Ad caſtitatem pertinentia.) Sic apparet eum reddidiſſe Græcam uocem προσφιλῆ. Vulgata æditio habet amabilia. Vna domus Philippi.) Hic erat unus è ſeptem euangeliſtis, in urbe Cæſarea, cui domi alebantur quatuor uirgines filiæ prophetantes, in huius domum diuertit Paulus, ut legis in Actis apoſtolicis cap. 21. Centurionem Cornelium.) Hunc Cæſareæ baptizauit Petrus admonitus uiſo, primum è gentibus. Non eſt differentia.) Græcis eſt παραλλαγή, quod nos legimus tranſmutatio. Qui poſt carnem.) Locus quem reddit, eſt in epiſtola Iudæ cap. 1. Et dominationes deſpiciunt.) Græcis eſt δόξας, id eſt glorias. Verba trutinantem.) Alluſit ad illud Perſianum, quod dictum eſt in faſtuoſum & arroganter ſua uerba promentem. Atque exporrecto trutinantur uerba labello. Ad iura Apitij.) Apitius nobilis eſt inter artifices gulæ. Cuius meminit Plinius & Iuuenalis. Extant hodieque Apitij lucubrationes de condiendis cibis. Ad
35 candidas ueſtes.) Olim pullis ueſtibus utebātur monachi: Nam candidis uti aulicum erat ac triumphale. Notat autem & Auguſtinus in libello ad Quoduultdeum, Iouinianum, quod à monachorum inſtituto ad reliquos clericos deſciuiſſet. Quod ne fieret in ſuis, olim ſtatuerat, ſed poſtea coactus mutauit decretum, quod mallet languidum, quàm extinctum: ut ipſe teſtatur in ſermone quodam ad populum de ſuis clericis. Paxami.) Et is fuit apud Græcos, quod Apitius apud Romanos. Scripſit libros de condiendis obſonijs, de tincturis, atque huiuſmodi de rebus quæ ad luxum & uoluptatem pertinent. Huius meminit Suida. Ad balneas.) Olim ądituri conuiuium prius utebantur balneo, uel calido, uel frigido. Ab his delitijs abſtinebant monachi. Ac fritillas.) Quidam habebant friticulas, uide num legendum ſit fritillos, ut intelligas alearum luſum, quanquam fritillum inuenio pro cibi genere frixo. Et olim frixa in delitijs erant, ſequitur enim de popinis. Ad mulſum & elaboratas.) Mulſum uinum eſt facticium, nempe melle dilutum, id quod olim mire in delitijs erat.

C Carnes elaboratas arte appellat contuſas, ut ſorberi quoque poſſint, non ſolum edi. Et purpuram
36 eius coloris.) Hoc ſane loco duo uerba, eius coloris, mihi uidentur ſupereſſe, fortaſſis addita ab inter-
pretari uolente. Legendum arbitror: Et purpuram putat regna cœlorum, hoc eſt, ſummum bonum
exiſtimat purpura ueſtiri, niſi mauis de cibo oſtreorum accipere, quod paulò ante uentris meminit.
Nam antiquitus oſtreorum eſus in luxu ponebatur, teſte Iuuenale: Oſtrea callebat primo depre-
hendere morſu. Atq; hic ſenſus hoc magis arridet, quod ſuperius de candidis ueſtibus meminit, non
de purpura. Porrò purpura non ſolum colorem ſignificat, uerumetiam ipſum piſcem, è cuius ſucco
purpureo colore lanæ inficiuntur. Atalantam.) De hac puella proditum eſt in fabulis, quod inter
plurimos præſtanti uirtute iuuenes Calydonium aprum prima uulnerauerit, cuius amore poſtea
captus eſt Meleager, is qui aprum confecit. Addidit autem Hieronymus Calydonium, quo diſtin-
gueret à cæteris, quod plures inueniantur huius nominis. Harpalicen quoq;.) Hæc patrem à Getis
captum, incredibili celeritate liberauit, Hebro flumine tranſmiſſo. Nam à celeritate curſus, nomen
37 quoq; à Græcis inditum uidetur puellæ. Inſignis poëta.) Vir tam ſanctus ac doctus, ut honorifice
citat Maronem, etiam in diſputatione theologica. Depingit autem hanc Aeneidos libro primo, ad
hunc modum: Virginis os habitumq; gerens, ac uirginis arma Spartanæ, uel qualis equos Threiſſa
fatigat Harpalice, uolucremq; fuga præuertitur Hebrum. Namq; humeris de more habilem ſuſpen-
derat arcum, Venatrix, dederatq; comam diffundere uentis, Nuda genu nodoq; ſinus collecta fluen-
tis. Hæc aſſcripſi, quod Hieronymus hypotypoſin notarit, cum ait, deſcribit. Volſcorum Camil-
lam.) Hæc uirago ductrix Volſcorum, Turno duci Rutilorum aduerſus Troianos auxilio fuit.
Quam Vergilius undecimo Aeneidos libro, miris effert laudibus, quo quidem ex loco hoc deſum-
pſit hemiſtichium, quod hic citat: O decus Italiæ uirgo. Chalcœcus.) Id cognomen inditum erat
Palladi Spartanorum, ſiue quod ædem haberet æream, ſiue quod à Chalcidenſibus fuerit extructa,
χαλκὸς æs ſonat, οἶκος domus. Non extat hæc hiſtoria apud ullum ſcriptorem, qui ſuperſit quod
ſciam. Nec mirum, cum omnes fermè rerum ſcriptores perierint. Res autem ipſa ſatis liquet ex Hie-
ronymi uerbis, cum publica peſte laboraretur, & conſulti uates reſpondiſſent, immolata uirgine pla-
candam eſſe deorum iram, Chalcœcus ultro ſeſe ad mortem obtulit. Simile quiddam legimus de fi-
liabus Ericthei uirginibus, quarum duæ nempe Protogenia & Pandora, ſe pro liberanda ab hoſti-
bus patria mactandas obtulerunt. Has uirgines appellant Hyacinthidas, quod in pago, cui nomen
D Hyacintho, fuerint interfectæ. Cæterum pro illa Leo, forte legendum Philolai, aut aliud ſimile. Nam
38 mihi quidem locus uidetur non uacare mendo. Iphigenia.) Filia fuit Agamemnonis, quam immo-
lauit in Aulide, cum illic collecta Græcorum claſſe, per uentos non liceret adire Troiam. Extat ſuper
hac re Euripidis tragœdia, quam nos olim Latinam fecimus. Quid referam.) Nam & Vergilius
Cumanam illam honoris cauſa uirginem appellat. Non ulla laborum ò uirgo noua mi facies inopi
naue ſurgit. Aeolici genere ſermonis) Quinque feruntur ſermonis ſpecies, quas Græci uocant
διαλέκτους, Ionica, Dorica, Attica, Aeolica, & communis. Aeoles ſua lingua pro θεοὺς dicunt σιοὺς.
Porrò βουλὴ conſilium ſignificat, quod illi forte uariant βωλὰ. Quandoquidem Aeolicum eſt è diphthon
gis alteram abijcere uocalem, & conduplicare conſonantes immutabiles: Vnde pro θεοβούλου, σιοβόλλω
dicunt illi, quod ita fermè ſonat, quaſi dicas diuini conſciam conſilij. Succurrit hoc loco ridere Sui-
dam, aut quiſquis is fuit hominúmue deúmue, qui Sibyllam ſcripſerit uocem eſſe Romanam. Caſ-
ſandra.) Filia Priami quam urbe Troiana capta adamatam ſecum abduxit Agamemnon, eam Euri-
pides phœbada uocat in Hecuba, quod uates eſſet Apollinis & futuri præſcia. Chryſin.) Lego
Chryſein. Chryſes ſacerdos & uates erat Apollinis, cuius filiam Chryſeidem habebat Agamemnon.
Quamobrem iratus Apollo, peſtem immiſit in exercitum Græcorum, ut tandem ſuo malo coactus
ſit puellam reſtituere. Iunonis uirgines.) Cum ipſa maritum habeat, tamen à uirginibus quædam
eius ſacra peragi mos erat. Dianæ Tauricæ.) Nam huc raptam legimus Iphigeniam uirginem, &
39 deæ eius loci in ſacerdotem adoptatam. Huic ſacrificabatur corporibus humanis. Veſtæ.) Veſta-
les uirgines Romæ inſtituit Numa, quæ primis decem annis diſcerēt ritus ſacrificiorum, alteris exer-
cerent, tertio decennio docerent. Quibus annis exactis permittebantur nubere, uerum præmonitæ
nuptias fore inauſpicatas. Has ſacris & ceremonijs honorabiles fecit. Minutia.) Virgo ueſtalis,
primum ſuſpecta propter mundiorem iuſto cultum: deinde inſimulata apud pontifices ab indice ſer-
uo, cum decreto eorum iuſſa eſſet ſacris abſtinere familiamq; in poteſtate habere, facto indicio, uiua
ſub terram defoſſa eſt ad portam Collinam dextra uia ſtrata. Loco nomen inditum ab inceſtu, cam-
pus ſceleratus. Ita Liuius Decadis primæ libro octauo. Eis de uia cedere.) Honoris cauſa de uia ce-
dere, & hodie mos eſt, præſertim apud Italos. Claudia uirgo Veſtalis.) Meminit huius hiſtoriæ
Titus Liuius Decadis tertiæ libro nono. Item Ouidius in faſtis. Meminit & Valerius Maximus, li-
bro octauo, capite de reis infamibus. Suetonius in duodecim Cæſaribus. Plinius in libro de uiris illu
ſtribus recenſet ad hunc modum: Hannibale Italiam deuaſtante, ex reſponſo librorum Sibyllinorum
mater deûm e Peſſimonte acceſita, cum aduerſo Tyberi ueheretur, repente in alto ſtetit: & cum mo-
ueri uiribus nullis poſſet, ex libris cognitū eſt, caſtiſſimæ demum fœminæ manu moueri poſſe. Tum
Claudia

A Claudia uirgo Veſtalis falſò inceſti ſuſpecta, deam orauit, ut ſi pudicam ſciret, ſequeretur: & zona
40 impoſita, nauim mouit, ſimulacrum matris deûm aduexit, templum ædificauit Naſica, qui uir opti-
mus iudicabatur. Lucani poetæ patruus.) Senecam intelligit Neronis præceptorem, cuius hæc
de Claudia ſententia eſt. Sentit autem hoc ipſum eſſe infelicitatis genus fuiſſe in uirgine, quod egue-
rit patrocinio numinis ad purgandam infamiam impudicitiæ. Nam ueſtalem ita caſtam oportet eſſe,
ut nec falſus rumor ullus de illa poſſit oriri. Virginem collocari ue.) De Erigone ſentit, quæ in-
ter leonem & libram habet locum, ariſtam manu geſtans. Hanc quidam eſſe putant iuſticiam, quæ
offenſa uitijs mortalium, poſtea ſe receperit in cœlum. Magna iniuria.) Ironice dictum eſt. Siqui-
dem ueteres illi qui fabularum inuolucris omnia contexerunt, huiuſmodi monſtris cœlum expleue-
runt. Nam eſt ſcorpius inter Zodiaci ſigna, à quo fingunt occiſum Orionem. Eſt & Cẽtaurus, quem
ſagittarium uocant, quanquam eſt & alius centaurus, Chiron præceptor Achillis. Cancrum autem
fingunt à Iunone inter zodiaci ſigna collocatum, quod hic à mari progreſſus, Herculis cum hydra
depugnantis pedem momorderit. Aegocerotem uocat, quem Latini appellãt capricornum, ad Græ-
ce uocis imitationem. αἴξ enim capra dicitur & κέρας cornu. Porrò numerus feſtiuitatis gratia com-
41 mutatus eſt, cum horum animantium ſingula tantum ſint in zodiaco. Contruſerint.) Mira Em-
phaſis in ipſo uerbo. Nam contrudere eſt, cum locus deeſt, tamen infulcire quempiam, quod Græci
uocant παραβύειν, quaſi dicas confulcire. Indignum enim uidetur, cum uirgo locum habeat amplum,
uxori aut marito nec inter monſtra illa locum quantumuis anguſtum datum eſſe. Cum Phido-
nem necaſſent.) Meminit huius Herodotus in Eratone, indicans fuiſſe tyrannum Argiuorum, &
Græcorum omnium inſolentiſſimum appellans, à quo menſuras & pondera reperta tradit Euſebius.
Verum hoc loco magis apparet ciuem quempiam fuiſſe Athenienſem, eum opinor, qui nauale fa-
bricatus eſt mille capax nauium. Celebratiſſima hiſtoria eſt, Athenienſes ab Euagora Lacedæmo-
niorum duce uictos, triginta tyrannos in urbem recepiſſe, qui Alcibiade ac Theramene interfe-
cto, omnia cædibus ac uiolentia miſcuerunt, quos deinde Thraſybulus ſuſtulit. Vide lector, num for-
te legendum ſit Philonem non Phidonem. Nam huius meminit Plutarchus in uita Syllæ qui arma-
mentarium Athenis extruxerit opere admirando. Demotionis Areopagitarum.) Lamiacum bel-
lum appellat, quod circa Lamiam urbem geſtum ſit, ea eſt in Theſſalia. Spartiatæ & Meſſenij.)
42 Mamertiam appellat regionem omnem ad Mamertum oppidum pertinentem. Ariſtoclides Or-
B chomeni tyrannus.) Orchomenum Bœotiæ pars eſt. Ariſtomenes Meſſenius.) Hic dux Meſſe-
niorum diu Lacedæmoniorum hoſtium uictoriam remoratus eſt. Scedaſi filiæ.) Eſt apud Plutar-
chum in amatorijs narrationibus. Scedaſus quidam pauper ac probus habitabat in Leuctris. Ei duæ
fuerunt filiæ. In harum amorem exarſerant duo Spartani iuuenes, à Scedaſo hoſpitio excepti, uerum
pudore cohibiti ſunt, ne quid in eas molirentur. At eôdem redeuntes abſente iam Scedaſo à filiabus
nihilominus excepti ſunt, ceu noti iam hoſpites. At illi uim inferunt puellis, quas cum conſpicerent
non paſſuras eam contumeliam inultam, interfectas ambas in puteum conijciunt. Pater cum fruſtra
magiſtratus Ephoros atq; item reges ad ultionem ſolicitaſſet, ſibi mortem conſciuit. Qua quidem ex
re grauiſſima clades accidit Lacedæmonijs. Quod autem ait Hieronymus in Leuctris Bœotiæ, ad
loci ſitum explicandum eſt dictum, & ad hiſtoriæ fidem pertinet, nam Leuctra uicus eſt Theſpien-
ſis. Porrò Theſpia Bœotiæ pars eſt. Sciolus quiſpiam pro Leuctris mutarat lecturis. Deinde quod
ait: Quo ore laudatæ, ſignificat hanc rem ſummis laudibus ab eloquentiſſimis ſcriptoribus fuiſſe ce-
lebratam. Quod autem nonnihil uariat Hieronymus à Plutarcho, nil mirum eſt, quandoquidem ne
43 de nominibus quidem uirginum conuenit inter autores. Et Locridas uirgines non tacere.) Lo-
cri populi ſunt Italiæ ex Græcis tamen oriundi. Apud hos mos erat, ut quotannis uirgines aliquot
religionis cauſa mitterentur ad Troiam. Porrò tam longum iter, & religionis prætextus, ſolet alijs
labendi dare occaſionem. Septem Mileſias uirgines.) Olim Gallorum gens, non Italiam modo,
uerumetiam Græciã peruaſit, unde & Gallatarum & Gallogræciæ uocabula. Nicanor uictis The-
bis.) Rem ipſe diuus Hieronymus clarius explicat, quàm ut ſit aliter explicanda. Tantum lector an-
nota Emphaſin & auxeſin, ex contentione contrariorum. Qui tam potentem uicit ac ſubuertit ur-
bem, & tam multos uiros ſuperauit, ab una uirgine ſuperatus eſt: Porrò Nicanor hic præfectus fuit
Alexandri, cuius mentionem facit libro ſecundo. Budda.) Gymnoſophiſtæ, philoſophorum eſt ge-
nus apud Indos, de quo mira produntur apud autores. Horum origo refertur ad Buddam quendam,
quem ob ſapientiæ miraculum, fingunt prodigioſo more natum. Mineruam.) Eſt in fabulis Mi-
neruam, quæ eadem Pallas, è cerebro Iouis natam fuiſſe, cui deæ placuit perpetua uirginitas. Et
Bacchum.) Hunc bis natum fingunt, primum è matre, quanquam nondum perfecto fœtu, deinde
44 ruſum è femore Iouis. Doctiſſima Græcia.) Addidit honorificum epitheton, ut oſtendat hæc à
doctiſſimis uiris, non temere fuiſſe conficta. Perictionem.) Hæc fabula celebris fuit apud Græcos,
Ariſtonem Platonis, ut putant, patrem fruſtra conatum congredi cum Perictione ſponſa, cum eſſet
formoſiſſima, quod in ſomnijs uidiſſet Apollinem cum ea coëuntem. Proinde abſtinuit ab uxore,
quoad pareret Platonem, ex Apolline ſcilicet conceptum. Ita Laërtius, citans eoſdem autores, quos

C hic citat Hieronymus. Diodorus Socraticus.) Socraticum appellat, ut diſtinguat ab hiſtoriogra-
pho. Huic tribuit Syllogiſmi qui cornutus dicitur inuentionem, & Chronius per contumeliam di-
ctus eſt, quod in conuiuio propoſitis ab alio quodam quæſtiunculis, non potuit ex tempore reſpon-
dere. Sectæ fuit Stoicæ. Philo Carneadis magiſter.) Et hoc addidit ut diſtingueret à Philone Iu-
dæo. Ex Ilia uirgine.) Hæc eadem & Rhea Syluia uocatur, Numitoris filia. Eam Amulius per ho
noris ſpeciem, uirginem Veſtalem legit, quo perpetua uirginitate ſpem partus adimeret fratri, cuius
regnum occuparat. Verum hæc cum incerto patre concepiſſet, finxerunt ex Marte grauidam factam.
Autorem autem urbis Romulum uocat, qui Romam condidit & eius gentis princeps fuit. At dicet
quiſpiam, quid hæc fabuloſa ad uirginitatis commendationem? Plurimum haud dubie. Nam ut maxi
me conficta ſint, tamen in hoc conficta ſunt à doctis, ut excellentiam uirorum aut mulierum, huiuſ-
modi natiuitate illuſtrarent. Vnde conſequitur, ethnicos quoq; neſcio quid magnum ac diuinum tri-
45 buiſſe uirginitati, alioqui nō iſta ficturos. Dido ſoror Pigmaleonis.) Reliqua nota ſunt ex Aenei-
de Maronis. Illud unum annotandum, Hieronymum hic in eadem eſſe opinione, in qua fuit Macro-
bius, qui in quinto Saturnalium libro, teſtatur hanc hiſtoriæ partem de amore Aeneæ à Vergilio
fuiſſe cōfictam. Nam illam ſibi manus inieciſſe, ne pateretur damnum pudoris, & diuus Auguſtinus
in Confeſſionum libris, indicat adeo non fuiſſe uerum, quod tradidit Vergilius, ut Dido & Aeneas,
ſeculis quoque fuerint diſiuncti. Et eadem urbs.) Mira argutia: per tranſitionem, exempla duarum
fœminarum connexuit. Nam Haſdrubalis.) Hunc deuicit Scipio, quanquam hoc quoq; aliquan-
to ſecius refert Valerius Maximus libro rerum memorabilium tertio, capite ſecundo. Nempe Car-
thagine capta uxorem Haſdrubalis indignatam, quod is ſoli ſibi uitam impetraſſet, neglecta uxoris
ac liberorum incolumitate, ſeſe cum tribus filijs in ignem conieciſſe, ſed prius exprobrata uiro impie-
tate. Nicerati coniugem.) Hos triginta tyrannos Lyſander Lacedæmoniorum dux impoſuerat
Athenienſibus, multaq; & flagitioſe & crudeliter patrauit in ciues Athenienſes. Eò inſolentiæ uene-
rat, ut propemodum diuinos honores ſibi uindicaret, Chœryli & Antilochi uerſibus decantari gau-
debat, ea per Niceratum Heracleoten, & Antimachum Colophonium certatim agebantur. Hanc,
ni fallor, Hieronymus iniuriam uiri uocat, quod tyranno tam abiecte cogeretur adulari. Meminit
46 Plutarchus in Lyſandri uita. Artemiſia quoq;.) Mauſolus rex fuit Cariæ, unde Mauſoleum uoca-
tum illius monumentum, quod operis, opera quatuor ſummorum artificum fuit extructum, tanto
ſumptu tantoq; apparatu, ut inter ſeptem orbis miracula fuerit commemoratum. Illa ſic uirum etiam
D extinctum adamauit, ut iuxta quoſdam dolore contabuerit, iuxta alios mariti cineres, potui aſper-
ſos imbiberit, ceu uiuum mariti ſepulchrum factum. Meminit præter alios Valerius libro quarto.
Teuta Illyricorum regina.) Hanc Iulius Florus in Epitomis Teuſam appellat. Illyrici, inquit, ſiue
Liburnij ſub extremis alpium radicibus agunt, inter Arſiam Tyriumq; flumen longiſſima per tota
Adriatici maris littora fuſi. Hi regnante Teuſa muliere populationibus non contenti, licentiæ ſcelus
addiderunt. Legatos quippe noſtros, ob ea quæ deliquerant iure agentes, ne gladio quidem, ſed ut
uictimas ſecuri percutiunt, præfectos nauium igne comburunt, idq; quo indignius foret, mulier im-
perabat. Indi ut omnes.) Attingit & hanc hiſtoriam Valerius Maximus libro ſecundo cap. de inſti-
tutis: Protrahe, inquit, in medium Cymbricam audaciam, adijce Celtibericam fidem, iunge animo-
ſam Thraciæ ſapientiam, annecte Lyciorum in luctibus abijciendis callide quæſitam rationem. Indi-
co tamen rogo nihil eorum præferes, quem uxoris pieras in modum genialis thori, propinquæ mor-
tis ſecura conſcendit. Alcibiades ille Socraticus.) Non quod eſſet philoſophiæ profeſſor, ſed quod
Socratis & auditor fuiſſet & amicus: Is incitante Critia, & iubentibus Lacedæmoniorum literis, au-
tore Lyſandro per Pharnabazum Phrygiæ præfectum, ad quem in periculo confugerat, huius ope-
ra ad Artaxerſen Perſarum regem perrecturus, interfectus eſt. Huic cum inſepultum cadauer relin-
queretur, capite uidelicet ad Lyſandrum perlato, Amandra concubina ſatis magnificum pro ſuis fa-
47 cultatibus ſepulchrum extruxit, ut refert in huius uita Plutarchus. Suffocato caput.) Plutarchus
narrat eum iaculis procul fuiſſe confoſſum, Hieronymus eos ſequitur autores quibus placet Alcibia
dem, non à Pharnabazi militibus interemptum, ſed ab alijs quibuſdam, qui illum cum ſua ſorore cu-
bantem deprehenderunt. Regulis Sidon.) Quondam opulentiſſima fuit urbs Phœnices, quem-
admodum & Tyrus, poſtea dicta Stratonis turris, quod ab hoc eſſet inſtaurata. Extorſit acinacem
è manu.) Acinaces genus eſt gladij Perſici, ipſa quoq; uox eiuſdem uidetur eſſe gentis, cuius eſt res.
Vtitur hac uoce Horatius in Odis & Lucianus in Toxaride. Poſt uirginalia fœdera.) Quod illi
uirgo nupſiſſet, & ob hoc à ſecundis nuptijs abhorreret. Xenophon in Cyri maioris infantia.)
Maioris addidit quod duo fuerint Cyri, Maior Cambyſe & Mandanes filius Aſtyagis nepos, Mi-
nor Darij filius Artaxerſis nepos. Res narratur apud Xenophontem plurimis uerbis libro ſeptimo.
Panthea quædam habebatur apud Cyrum captiua, ea impetrauit ut uiro remitteretur: Remiſſa in-
duit eum armis magnificis quæ ex ſuo mundo parauerat, adhortans ut Cyro à quo benigne fuiſſet
habita, ſe præberet fidum amicum. Is in bello perijt: illa diu complexa defuncti cadauer, ſpadones iuſ-
ſit ſecedere: uni nutrici mandat, ut ſe mortuam eodem cum uiro linteo tegeret. Deinde adacto in pe-
ctus gla

A ctus gladio,capite reclinato in uiri pectus,mortua eſt. Quod ubi conſpexere tres ſpadones, & ipſi ſi-
bi necem conſciuerunt,eodem in loco in quem iuſſi fuerant abire. Meminit Pantheæ & Philoſtratus
48 Græcus in imaginibus. Iuſtam cauſam.)Candaules ſiue Myrſilus Sardium tyrãnus,uxorem Gygi
amico nudam oſtendit,ſed ita ut illa non ſentiret ſe conſpici.Quod ubi illa ſenſiſſet,indignata marito,
Gygen accerſit,proponens,ut è duobus alterum eligat,aut pereat ipſe,aut occiſo marito regnum ſu-
ſcipiat.Hic igitur inſidijs adortus Candaulem,obtruncat & regnũ occupat. Narrat Herodotus lib.1.
Rhodogunæ.) Et huius fœminæ meminit Philoſtratus in imaginibus. Alceſtis.) Admeti re-
gis uxor,apud hunc quoniam benigne habitus eſt Apollo,impetrauit illi à fatis,ut mortem effugeret.
Nam fatalis dies iam aderat,ſi reperiſſet qui pro ſe mori uellet.Cum nullum inueniret huius functio-
nis uicarium,ſola uxor mariti uitam ſua morte redemit.Extat ſuper hac re Euripidis tragœdia. Pe-
nelopes pudicitia.)Penelope fuit uxor Vlyſſis inter exempla pudicitiæ commemorata. Nam ea ma-
riti abſentis reditum,uiginti annos expectauit,nec ab ullis procis ad ſecũdas nuptias perpelli potuit.
Eleganter autẽ dixit carmen eſt, pro argumento carminis. Siquidẽ in Odyſſea nihil ferè tractat Ho-
49 merus, niſi quibus iactatus caſibus Vlyſſes,ad Penelopen ſuam reuerſus ſit. Maculam corporis.)
Quod animus eſſet incorruptus,& per uim ſtuprata,corpore duntaxat uitiato fuerit ſtuprata.Hiſto-
riam recenſet Liuius,& Valerius lib.6.cap.1. Duellius.) Gn.Duellius imperator delectus aduerſus
Carthaginẽſes,iniectis in hoſtium naues manibus,uictoriam reportauit,ac primus ex huiuſmodi ui-
ctoria Romæ triumphum egit.Quin & illud honoris additum,ut ſolus prælucente teda,& præcinẽte
tibicine rediret à cœna.Porrò quod hic narrat de Duellio & Bilia,Plutarchus alijs accõmodat. Me-
minit huius Iulius Florus in Epitomis. Martia Catonis.) Imò Plutarchus tradit Martiam ſecun-
dam Catonis Vticenſis uxorem fuiſſe.Portiam autẽ filiam quæ Bibulo nupſerit ab Hortenſio petitã
in matrimoniũ,cæterum id Catonem recuſaſſe.Verũ in hac parte diuerſa feruntur de Catone,quem-
admodum teſtatur & Plutarchus.Vnde nõ mirum ſi quam Hieronymus Portiam appellat,hic Mar-
50 tiam uocat. Non oculis,ſed digitis.) Oculis forma perſpicitur:Digitis numeratur pecunia.Hoc eſt
illud Iuuenalis: Protinus ad cenſum,de moribus ultima fiet Quæſtio. Optima ſanè res.) Per Iro-
niam accipiẽdum eſt. Martiam Cato nõ uirginem.)Quod ante nupſiſſet alteri. Inter Hortẽſium
Catonemq́.)Hortenſius cupiens cum Catone ſummã contrahere neceſſitudinẽ,Portiam ut diximus
Bibulo nuptam,tantiſper uxorem poſtulauit,donec ex ea ſobolem ſuſciperet. Id cum nõ impetraret,
B palàm cœpit ipſius uxorem uſurariam petere,quandoquidẽ ipſe iam non daret operam liberis & mu
lier adhuc eſſet idonea ferendo utero:id impetrauit,ſed aſſentiente patre. Deinde ubi peperiſſet Hor-
tenſio,ad Catonem eſt reuerſa,nimirum hoc erat inter duos maritos diſcurrere. Portia ſine Bruto
non potuit.)Hæc ubi uidit maritum Brutum ſecum agitaſſe de conſciſcenda ſibi morte,tonſorio gla-
dio ſibi ſpõte manum pupugit:id ubi ille ſenſiſſet,dixiſſetq́,cur tõſori ſuas parteis præripis: Imò,in-
quit,periculum facere uolui,quàm æquo animo tecum latura ſim mortẽ,ſi tu perſtiteris in propoſito
moriendi.Tandem extincto marito,cum obſeruaretur à familiaribus,amotis gladijs,ardentes ex igni
fauillas plenis hauſit faucibus,atq; ita ſecuta maritum eſt. Anniam.)Recenſet aliquod matronarum
51 Apophthegmata. Portia minor.) Apparet Catonem duas habuiſſe filias nomine Portias, quanq;
de nominibus uariant Hiſtorici. Valeria Meſſallarum ſoror.)Duo fuerunt Meſſallæ,maior & mi-
nor.Id autẽ adiunxit,ut hanc diſtingueret à Valeria Publicolæ filia.Quanq; de Valeria longe diuer-
ſa prodidit Plutarchus in uita Syllæ. Elato funere.)Nam efferri proprie dicebãtur,qui ad ſepulturã
deportabantur,quod olim extra portam cadauera ſepeliri mos fuerit. Lecticæ & eſſeda.)In lecticis
accumbebãt,aut etiam uectabantur nobiles matronæ.Eſſedum uehiculi genus,uox autẽ ipſa Britan-
nica eſt,quanquam uſurpata iam Latinis. Illa ornatior procedit.) Hæc ob μίμησιν, fiunt gratiora.
Nec cum ſarcina.) Sarcinam uocat ipſam uoxorem cum ſua pompa. Vſus eſt autẽ duobus dilem-
matis,ſed tectius.Explicuiſſet ad hunc modum:Si domi relinquitur illa,offenditur:ſin adducitur,gra-
52 uis eſt ſua pompa.Item ſi pauper eſt,grauaris ſumptu:ſi diues,non fers ſuperbiæ faſtidium. Vocan
da domina.) Notat & hoc Epictetus, quod uiri uxoribus coitus gratia adulantur, dominas eas ap-
pellantes,atq; ita ſuperbiam docent ipſi. Celebrandus natalis.) Id olim in honorem amicorum aut
potentum fieri cõſueuit. Iurãdum per ſalutem illius.)Ita Vergilius: Per caput hoc iuro, per quod
pater ante ſolebat.Et in Pandectis puniuntur,qui per principis genium iuraſſent. Et gerula.) Id eſt
baiula,quæ geſtaſſet infantulam. Et patrimus.) Patrimi dicuntur quorum patres adhuc in uiuis
ſunt,ut Matrimi quorum matres adhuc ſuperſunt.At hic uidetur uulgato more patrimum appella-
re,quem Dionyſius uocat ſuſceptorem,uulgus compatrem. Et alumnus.)Incertum an de nutricio
dicat,an de alio quopiam, quem alendum ipſa ſuſceperit. Adoptant enim mulieres nonnunq; adule-
53 ſcentulos benignitatis ſpecie tanquam alendos, de quo aliâs Hieronymus. Et formoſus aſſecla.)
Aſſecla dicitur ab aſſectando, qui officij cauſa deducit. Hic mos durat & hodie Neapoli, ut nobiles
fœminæ aliquot habeant iuuenes elegantes ac feſtiuos qui comitentur,horum manibus fulcitur in-
nitens delicatula matrona.Porrò non ſine emphaſi addidit formoſus, quod ea res bis moleſta ſit ma-
rito,& ob ſumptum & zelotypiam. Procurator calamiſtratus.)Procurator,qui res alienas admini-

C ſtrat,& hoc prætextu mulieres adducunt adulteros. Nam calamiſtrati dicuntur,qui candenti acu cri-
ſpant capillos. Et in longã ſecuram.)Notat & Iuuenalis quaſdã matronas quas eunuchi imberbes
ac mollia tantum oſcula delectent.Longam uocat libidinem, quod hoc hominum genus ſemper pru
riat:ſecurã,quod periculum nõ ſit,ne quid illinc naſcatur. Spado.)Nam proprie Spadones dicũtur
qui ui caſtrati ſunt,à uerbo Græco σπᾶν,quod his teſtes euellerentur. Nam eunuchus poteſt & natura
eſſe. Si totam ei.)Rurſum eſt uſus dilemmate. Cõſulueris.)Id eſt proſpexeris & caueris tibi. Si
aliquid tuo.)Ludit crebris dilemmatis,& quidẽ elegãtiſſime. Et illa uere.) Iuxta illud Ouidianum:
Quæ quia non licuit non facit, illa facit. Difficile eſt cu.)Eſt dilẽma Theophraſti,quẽ paulopoſt ci-
tat,quo probare nititur non eſſe ducẽdam uxorem.Quanq; reprehenditur ab Aulo Gellio in nocti-
bus Atticis.Eſt enim & ſtata forma,quam uocant uxoriã,nec obnoxia amoribus multorũ,neq; mole
54 ſta uiro. Et uernulæ.)Hãc uocem reſtituimus in prima epiſtola ad Heliodorum. Vernulæ ſunt ſer-
ui domi tuæ nati,hi propemodum filiorum inſtar erãt. Imputat lachrymas.) Tantũ flet uxor, nihil
ſubleuat,& hoc ipſum imputat marito uelut officium,cum obſit etiã ægrotanti. Et hæreditatis ſpe.)
Illuuiem uocat ſumptus immodicos uxoris,quibus exhaurit & exedit maritum.Hos ille tollerat,ſpe-
rans futurũ,ut illa mortua lucrifaciat dotem. Nam ſunt qui nõ in aliud ducant uxores. Sollicitudi-
nem iactans.)Cum feſtiuis ſermonibus alij ſubleuent & erigant ægrotantis animũ,illa moleſtis ac pu-
ridis fabulis morbum exaſperat,& miſerum adducit in deſperationem uitæ. Rara auis eſt.)Prouer
bialiter dici ſolet de re qua uis inuentu rara,ductum à ſpectaculis Romanorum, in quæ ſolẽt populo
aues peregrinæ exhiberi. Ita Perſius: Si ſorte quid aptius exit: Quando hæc rara auis eſt. Habet
enim ſecum.)Quod horum memoriã in animo ſemper circunferat. Ita Scipio dicere ſolebat, ſe nunq̃
55 minus eſſe ſolum,quàm cum ſolus eſſet. Vel nomen noſt.)Nam olim parẽtum nomina tranſibant
ad liberos,ut Cicero filius,& Tullia filia Ciceronis. Non ſtatim.)Non perpetuo ſiue ſemper:Nam
aliquoties uſurpant alia nomina.Quod ſi maxime referat,nullũ eſt uocabulũ non cõmune plurimis.
Occupaturus.)Nempe priuſquàm fiant Chriſtiani. Moſen & Samuelẽ.) Moſes inſtituit Aaron
& filios illius,non ſuos.Deinde moriens,Ioſue uoluit ſucceſſorem,non filios. Samuel autem abdicatis
filijs ſuis,qui illo iam ſene adminiſtrabãt rem populi,Saul unxit regem. Ab Hircio.)Hic cõſul fuit
collega Panſæ. Repudium Terentiæ.)Ad hanc multa ſcripſit in exilio,uerum reuerſus repudiauit.
Repudiatam duxit Salluſtius,ut ex ea Ciceronis arcana cognoſceret. Per quoſdam grad.) Nam &
Saluſtius orator fuit,ſed inferior Cicerone,& hoc rurſum inferior Meſſalla, ita ueluti paulatim deuo
D luta eſt. Socrates Xanthippen.)Plato quoq; in Dialogis indicat Socratem fuiſſe ridicula corporis
ſpecie. Vnde Alcibiades illum,ſilenis & ſatyris cõfert in Sympoſio. Dicere ſolitus eſt,cum plures hor-
tarentur ut Xanthippen repudiaret, imò ab hac domi diſco tolerantiam, qua mihi foris opus eſt. Et
Alcibiadi demirãti,quod talem ferret uxorem. Iam his,inquit,aſſueui. Num tu domi toleras anſerum
clamorem? Cumq; ille reſpondiſſet,at mihi domi anſeres ponunt oua. Et hæc,inquit, mihi ponit oua.
Ad hæc,cum die quadam haberet conuiuam philoſophum,& in longum progreſſa diſputatione,cõ-
mota uxor menſam ſubuertiſſet,abire paranti conuiuæ: Mane mane,inquit:Quid nouæ rei accidit?
56 Nunquam ne domi tuæ gallina ſubuolans cyathos ſubuertit? Reſtitiſſet.) Non quod repugnaret
uxori,ſed quod ibi ſubſtitiſſet,nec abiſſet:à reſtãdo non à reſiſtendo. Syllæ Felicis.) Nam id cogno
minis ſibi uſurpauit infelix. Siquidem plures habuit uxores, primum Ceciliam Metelli pontificis
maximi filiam. Deinde Aeliam. Tertio loco Celiam, paulopoſt Metellam, quam uehementer adama-
uit,ſed tamen morientem repudiauit. Et quia nouiſſimi.)Ad eundem modum Iuuenalis: Dedecus
ille domus ſciet ultimus. Athenis cãtabatur.)Refert enim Plutarchus,cum obſideret urbem Athe
nienſium,Græcos de muris conuicia quædam id Metellam uxorem huius iactitaſſe:qua re prouoca-
tus,crudelius exercuerit ſuam uictoriam. Gn.Pompeio.) Rebus aduerſus Mithridatem & in ple-
raque Aſia feliciſſime geſtis,cum Italiam repeteret, de uxoris infamia certior factus eſt,moxq; eam
repudiauit,nec uſquam repudij cauſam faſſus eſt. Teſtis Plutarchus in huius uita. Pontici ſpado.)
Eunuchi Aſiatici. Nam Pontus Aſiæ pars eſt. Mos autem huic genti uxoribus eunuchos addere pu
dicitiæ cuſtodes. Incertum eſt autem,an hoc & quod ſequitur:Mithridaticæ ambiebant caterue,hunc
habeat ſenſum:eunuchos & milites Aſiaticos ambiſſe & affectaſſe concubitum Mutiæ,an illam mo-
re barbarico his cuſtodibus cinctam,tamen impudicam fuiſſe. Scientem pati.) Et ob id non aude-
57 bant indicare,ne quid offenderent. Totius orbis.) Nam maximã orbis partem ſubegerat. M.Ca-
to Cenſorius.) Cenſorius dictus eſt maior, ob cenſuram ſeuerius geſtam. Plutarchus prodidit huic
ductam uxorem genere magis quàm diuitijs commendatam, in quam tamen comiter ſe geſſerit, nec
admirabatur laudatam illam Socratis patientiam,qui Xanthippen moroſam, & filios immorigeros
pertuliſſet. Sed haud ſcio,an hæc fuerit Salonij ſcribæ filia,quam Cato iam admodum ſenex, puellam
duxit uxorem, non ſine infamia. Vinolentam impotentem.) Nonnulli codices habebãt, uiolen-
tam. Et pro impotentem, quod non intelligerent, mutarant mentis impotem,ipſi mentis impotes.
Impotentes enim uocamus qui animo ſuo non temperant, ſed quicquid libuerit id pertinaciter ur-
gent. Catoni ſuperbam.) In quem nec uiri ſolent audere. Tantus erat hominis rigor & autoritas,
Philippum

A Philippum regem.)Is fuit Alexandri Magni pater,uir ciuilis ingenij,multoq́ quàm filius fuit mo-
deratior.Duxerat autem Olympiadam uxorem, quàm adamatam adoleſcens ſibi iunxerat, medio-
cri ſicut uidetur,fortuna Verſu tragico conſolatus eſt.)Apparet uerſum Tragicum hic aſſcriptum
58 fuiſſe. Totæ Euripidis Tragœdiæ.) Hic Tragœdiarum ſcriptor, olim dictus eſt μισογύνης, id eſt,
oſor mulierum.Duxit duas uxores,Chœrinam Mneſilochi filiam,ex qua duos ſuſtulit filios, deinde
repudiauit.Deinde ducta altera cum hanc quoq; compeririſſet impudicam. & ipſam repudiauit. Hinc
opinor odium in omnes,quod duas expertus,utrãq; malã comperiſſet. Huius Tragœdiæ plenæ ſunt
conuiciorũ in fœminas,quanquam id quidẽ habet cum Heſiodo commune. Et Hermonie loqui-
tur.)Carmen eſt in Euripidis Andromacha,etiam ſi Hieronymus ſententiam magis reddidit quàm
uerba.Nam Hermione perſuaſa à cæteris mulieribus nupſerat Neoptolemo,cum is haberet uxorem
Andromacham,id indignans illius frater Oreſtes,loquitur ad hunc modum,πῶς οὖν τοῦδ' ὡς εἴποι τις ἐξη-
μάρτανες, id eſt, quomodo igitur hæc ut dixerit aliquis peccaſti? Illa reſpondet in hunc modum, κακῶν
γυναικῶν εἴσοδοι μ' ἀπώλεσαν, αἵ μοι λέγουσαι τούσδ' ἐχαύνωσαν λόγους,id eſt, malarum mulierum ingreſſus me
perdiderunt,quæ mihi loquentes hos blande perſuaſerunt ſermones. In Lepti.) Leptis oppidulum
59 eſt Africæ,cuius meminit & Pomponius Mela. Conſulto ambigue extulit.)Vt ſignificaret eſſe mu
tuum odium,& utrinq; par.Nam & ſocrus inuiſæ ſunt nuribus,& nurus ſocribus.Locus eſt in Ecyra
Terentiana. Legimus quẽdam.)Apparet Hieronymo cum hæc ſcriberet,non ſuccurriſſe nomen.
Nam id quidem proditum eſt de Paulo Aemylio,qui Papyriam Mnaſonis uiri conſularis filiam,cum
qua diu uixerat, & ex qua Maximum illum ſuſceperat Scipionem, tandem repudiauit.Nec unquam
adduci potuit, ut diuortij cauſam æderet.Hunc cum rogarent amici, quid illum offendiſſet in ea fœ-
mina,dicerentq́; An non formoſa eſt, an non fœcunda, an non nobilis, an non caſta? Ille porre-
cto pede:uidetis,inquit,hunc calceum, nónne nouus eſt? nónne bellus? Atqui nemo ueſtrum ſentit,
qua parte pedem meum torqueat. Scribit Herodotus.)Verba ſunt Gygis apud Herodotum li-
bro primo, diſſuadere conantis Candauli,ne ſibi nudam uxorem oſtenderet, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ
60 συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή, id eſt,una cum exuta tunica, ſimul & pudorem exuit mulier. Et no-
ſter comicus.) Sic apud Terentium Mitio: Et quod fortunatum iſti putant,uxorem duxi nunquã.
Paſiphaë.) Ea fuit uxor Minois tyranni Cretenſis,quam poëtæ fingunt adamaſſe taurum.ex cu
ius concubitu natus ſit Minotaurus. Clytemneſtram.) Vxorem Agamemnonis,quæ dũ ille bel-
ligeratur apud Troiam,Aegiſthum adulterum adduxit, & huius adiuta ope,maritum reuerſum oc-
B cidit. Eriphylam.)Hæc uxor fuit Amphiari auguris,qui cum detrectaret ad obſidionem Theba-
næ ciuitatis proficiſci,quod præſciret ſe illic periturum,& ob id abdidiſſet ſeſe,monili quodam elegan
ti conducta eſt,ut maritum proderet. Ille ad bellum protractus perijt. Quicquid Tragœdiæ tu-
ment.) Non ſine Emphaſi dictum eſt:tument,pro narrant:indicauit enim tragicorum grandiloquen
tiam. Vxorum pellicumq́.)Hoc dictum eſt propter Medæam,quæ filios occidit,& puellam quam
Iaſon ducere parabat. Et propter Clytemneſtram,quę ob Caſſandram adductam occidit maritum,
propter Helenam &c. Armantur parentum.) Hoc ad Medæam pertinet ut diximus. Nefan-
61 dæ.)Hoc ad Thyeſtem pertinet,cui frater Atreus ob ſtupratam uxorem, treis filios epulandos ap-
poſuit.Extat hoc argumento Senecæ tragœdia. Vnius mulierculæ.)Helenam ſentit. Porrò Troia
in Aſia eſt, Græcia in Europa. Quaſdam repudiatas.)Iuuenalis: Sic fiunt octo mariti: Quinq;
per autumnos. Vterq; maritus.)Et qui repudiauit,& cui repudiata nupſit. Epicurus uoluptatis
aſſertor.) Cum laudandus fuerit magis quem citat autorem, tamen non ſine conſilio additum eſt,
uoluptatis aſſertor.Adeo res eſt miſera matrimonium,ut nec Epicuro placuerit,qui finem bonorum
conſtituerit in uoluptate, & tamen uulgus hominum uoluptatis gratia potiſſimum ducit uxorem.

Metrodorus Leontium.)Hic Metrodorus certiſſimus amicus Epicuri & diuturnus auditor, cui
moriens filios ſuos commendauit.Haud ſcio,an hæc fuerit Leontium mereticula, quæ ſcripſerit ad-
uerſus Theophraſtum.Laërtius indicat Leontium meretriculam Athenienſem à Metrodoro pelli-
62 cem aſcitam. Ne Iouem Gamelium.)Iupiter apud Græcos multis cognomentis uariatur, uocatur
ἱκετήσιος,quem offendi putant,ſi quis ſupplicẽ reijciat: ξένιος, ad quẽ hoſpitij religio pertineat: φίλιος,
cui cura ſit ſeruandæ amicitiæ: γαμήλιος,cui cura ſit nuptiarũ: γάμος enim Græcis matrimonium ſo-
nat: γενέθλιος,ad quem pertineat cura gignendorum liberorũ. Statorem Iouem.) Alluſit ad hiſto-
riam quam prodidit Titus Liuius lib.1.Romulus pugnans aduerſus Sabinos,cũ uideret altero à duci-
bus occiſo,nempe Hoſtio,Romanorum aciem inclinari,Ioui ſtatori uouit ſe templũ extructurum, ſi
fugientem militem inhibuiſſet.Deinde quaſi certus,preces auditas à Ioue, cohortatus eſt ſuos, ut in-
trepido animo redirent in hoſtem,Iouem polliceri uictoriam,pugnatũ eſt feliciter. Hoc loco quidam
inſulſiſſime notant diuum Hieronymum uirum tãto q̃ ipſi ſunt doctiorem,quaſi putarit Iouem ſtato
rem à ſtando dictũ,non à ſiſtendo,propterea quod ſubijcit,qui libenter ſederit.At non intelligunt il-
lum per iocum alludere ad uocem ſtandi. Quod ſi uox ipſa quenquam cõmouet, is timebit ne ſtato-
rem offendat,qui plerunq; ſedere gaudeat,cũ à ſtando uideatur habere nomen.Ad hæc cũ ſiſto ſigni-
ficet idem quod ſtare facio,non dicetur proprie ſiſti,qui ſubſederit,ſed qui ante fugiens ſtare cœperit.

C Offendet igitur non ſolum qui non ſteterit,uerumetiam qui ſederit. Verum iocus fit argutior ob ine-
ptiam ſuperſtitionis,ſi quis inani uocula commoueatur. Pudet me,ſimulq́ piget iſtiuſmodi rabularũ,
qui non uereantur tanto ſupercilio cenſere uirum,ut omittamus ſanctimoniã,infinitis partibus eru-
63 ditiorem,indigni profecto,qui Hieronymo matulam porrigant. Scripſerunt Ariſtoteles.) Huius
operis non meminit Laërtius,niſi forte ſentit de oeconomicis,ubi tradidit officia maritorum & uxo-
rum. Et Plutarchus.)Extat hic liber inſcriptus, γαμικὰ παραγγέλματα. Et noſter Seneca.)Noſtrum
uocat,quia Latinus. Hoc opus intercidit,quemadmodum & illud de ſuperſtitione, ex quo nonnulla
retulit Auguſtinus in opere de ciuitate dei:item de terræ motu,quod ipſe cõmemorat in naturalibus
quæſtionibus. Tota amoris inſectatio.)Locus eſt in Phædro Platonis, ubi Socrates corrigit ora-
tionem Lyſiæ,qui ſuaſerit utiliores eſſe non amantes quàm amãtes. At ille diſtinguit inhoneſtũ amo-
rem ab honeſto,illius incommoda,huius cõmoda cõmemorans. Xyſtus in ſententijs.) Verſus eſt
Xyſti Pythagorici γνωμολόγου, cuius extant fragmenta quædã. Alterius tactã.)Nam & illud amato
rium. Ita Paris:Et qua tu biberas hac ego parte bibi. Liberos tollere.)Tollere dixit pro educare.
Non perdat filios.)Quod mulieres aliquoties,ſi coëant à conceptu, abortiunt. In eadem ſententia
fuit diuus Auguſtinus,maritos à conceptu abſtinere debere à ſuis uxoribus,ut refertur in decretis.
64 Amatores.)Amator eſt concubinæ. Adulterijs cohæſerunt.)Quod rem habuerunt cũ ea quam
poſtea ducunt uxorem. Rem improbã.)Id eſt impudentem. Impudentiſſimum enim,illũ ab uxore
requirere pudicitiam,quam ante matrimonium docuit eſſe impudicam. Lenocinium libidinis.)Le-
nocinium uocat,quicquid aliqua uoluptate pellicit. Quorum in nomen.)Senſus eſt: Quoſdã pau-
peres,ut effugiant pœnam quam leges irrogabant ciuibus,qui non duxiſſent uxores, aliquoties diui-
tes matronas accipere,quibus ſerui ſint potius q̃ mariti,tanq̃ dote conducti ut coëant. His non nu-
bit mulier,ſed ipſi nubunt mulieri. Talis inducitur Chremes in phormione Terentiana. Deformẽ
redimit.)Incertum an à redimendo,an à redimiendo. Redimere penſare eſt. Redimire, ornare. Aut
igitur intellige pudicitia quaſi tegi conueſtiriq́ deformitatem mulieris,aut penſari damnum formæ,
dote pudicitiæ. Bruto æquauit.)Ille tyrannum expulit,uerum ne pateretur indignam ſeruitutem,
à Lucretia didicit,quæ mortem prætulit impudicitiæ. Eſt autem ingens contumelia uxori ab alieno
65 corpore pollui. Cornelia Graccho.) Cornelia Tiberij Gracchi uxor, inſigni pudicitia,quam ſic
D amauit maritus,ut illius uitam ſuæ prætulerit,ex anguibus duobus occiſo mare. Portiã alteri Bru-
to.)Nam qui Tarquinium expulit,Iunius Brutus dictus:Portiæ maritus,Decius Brutus,de quo ſu-
perius facta eſt mentio. Tanaquil.)Vxor Tarquinij priſci regis Romani,miro in uirum amore, ut
cui uulnerato omnem admouerit curam quo reuiuiſceret. Populum ingenio ſuo cohibuit,ac Seruiũ
licet ex ancilla natum ſubſtituit,mortis mariti uindicem,ſi mori contigiſſet. Refert Liuius primæ De-
cadis lib.1. Theano.)Multæ fuerunt huius nominis,eruditæ mulieres. Verum opinor hic ſignari
eam quam quidam putant Pythagoræ fuiſſe uxorem. Meminit huius Lucianus in imaginibus. Ex-
tant aliquot epiſtolæ huius nomine. Cleobulinã.) Hæc gente Lindia fuit,filia Cleobuli philoſophi
qui inter ſeptem ſapientes refertur,cuius mulieris opera quondam celebrabantur,ut teſtatur Suidas.
Gorgunten.)De hac nihil adhuc compertum legi,uerum apparet & hanc unam fuiſſe ex erudita-
66 rum numero mulierum. Timocliam.)Huius meminit Plutarchus inter claras mulieres, ſoror erat
laudatiſſimi uiri Theagenis Thebani,qui apud Cheroniam pro totius Græciæ ſalute fortiter pugnãs
occubuit. At ubi Thebas cepiſſet Alexander,& milites alius aliò per urbem populabundi diſcurre-
rent,quidam Thracum equitum præfectus in Timocliæ ædes irrupit. Iam multo cibo potuq́ ferox,
non ueritus eſt nobilem & pudicam mulierem de concubitu ſolicitare.ac coniugium etiam pollicitus,
expiſcari nititur,ſi quid opum reconditum haberet. Illa ſimulans ſe aſſentiri,ducit hominem in hortũ,
ſemotis arbitris,mentiens in puteo quodam ſicco magnam pecuniarum uim abditam eſſe:credit bar-
barus,occluditur oſtium horti,tollitur operculum putei,deſcendit in puteũ. At illa adiuuantibus pe-
diſſequis hominẽ ſaxis è ſummo deiectis puteo,obruit. Alexander ubi cognouit factum, mulieris uir
tutem admiratus,& impunitate donat Timocliam,& omnes illi conſanguinitate coniunctos immu-
nes eſſe iubet. Claudias atq́ Cornelias.)Feſtiuitatis gratia mutauit numerum. De Claudia uirgine
Veſtali,de Cornelia matre Gracchorum iam dictum eſt. Fortunæ muliebri.)Fortuna Romæ & in
Italia non uno nomine colebatur extructis phanis. Nam erat Fors fortuna, Fortuna præneſtitina, &
67 Fortuna muliebris,cui templum dicatum,& cognomen additum,ob rem publicam mulierum bene-
ficio adiutam. Etenim cum Coriolanus exul Volſcis hoſtibus adiunxiſſet ſeſe, atq́ ita immineret, ut
actum uideretur de Romanis, Veturia mater,& Volumnia uxor duos complexa filios,una cum in-
genti mulierum agmine uenit in hoſtiũ caſtra,& mater autoritate, uxor & liberi blanditijs,Coriolani
flexere animum,effeceruntq́,ut exercitum ex agro Romano, deduceret. Populus Romanus huius
officij memor,templum Fortunæ muliebri ſtatuerunt,dicaruntq́. Autor Liuius,libro ab urbe con-
dita ſecundo. Nullum flaminem.) Flamen genus eſt ſacerdotij apud Romanos. Hierophan-
tas.) ἱεροφάντης, Græcis dicitur æditūus,nonnunquam pro ſacrifico accipitur, inde dictus, uel quod
oſtendat ſacra,uel quod ueſcatur ſacris.

A Appendix Scholiorum primi aduerſus Iouinianum libri.

Inter omnia quæ ſolet obſeruare mortalium ſuperſtitio,nullam ego auem, nec præpetem,nec oſci-
nem,nullum ſoliſtimum tripudium auſpicatius eſſe puto quàm ſit boni uiri & amici occurſus. Cum
ſuperiores paginæ iam formulis eſſent excuſæ,commodum occurrit mihi, Ludouicus Berus, incly-
tæ Baſileæ,non tam ciuis quàm ornamentum,ac ſui generis,& alioqui cum primis clari lumen ac de-
cus,theologus inſignis,ac uir modis omnibus eiuſmodi, ut haud facile ſit pronunciare. magis ne ſit
ſuſpiciendus ob egregiam eruditionem:an uenerandus,ob undiq; inculpatam uitæ integritatem: an
amandus,ob incredibilem quandam morum comitatem & conſuetudinis iucunditatem. Ac uix ſo-
lenni ſalutatione ultro citroq; dicta ac reddita, neſcio quis deus mihi miſerit in mentem, ut repente
de numeris inijcerem mentionem.Nam quemadmodum iuxta Græcorum adagionem,ubi dolet, ibi
quiſq; manum habet, ita ſi quid uehementer torquet animum ibi quiſq; linguam habet. Rogabam
ecquid legiſſet unquam de priſca in digitis numerandi ratione, de qua Beda præcepiſſet. Reſpondit
ilico ſibi domi eſſe quædam ex eo Bedæ libro enotata.Id quo magis præter ſpem,hoc gratius accidit.
Mittit protinus codicem,ut eſt ſingulari candore præditus. Quæ tametſi paucula ſunt, tamen quo-
niam magnopere pertinent ad rem,hic uice coronidis adijcienda putaui. Sunt autẽ huiuſmodi. Cum
dicis unum,minimum in leua digitum inflectens,in medium palmæ artum figas. Cum dicis duo, ſe-
cundum à minimo ibidem impones.Cum dicis tria, tertium ſimiliter inflectes. Cum dicis quatuor,
minimum leuabis.Cum dicis quinq;,ſecundum à minimo ſimiliter eriges.Cum dicis ſex, tertium ni-
hilominus eleuabis,medio duntaxat,qui medicus appellatur,in medium palmę fixo.Cum dicis ſeptẽ,
minimum ſolum ſupra palmæ radicem cæteris interim leuatis impones, iuxta quem cum dicis octo,
medium.Cum dicis nouem,impudicum è regione compones.Cum dicis decem, unguem indicis in
medio figes artu pollicis.Cum dicis uiginti,ſummitatem impudici inter nodos indicis & pollicis arcte
figes.Cum dicis triginta,ungues indicis & pollicis blando coniunges amplexu. Cum dicis quadra-
ginta,interiora pollicis lateri uel dorſo indicis ſuperduces,ambobus dumtaxat erectis. Cũ dicis quin-
quaginta,pollicem exteriore artu,inſtar Græcæ literæ ς incuruatum ad palmam inclinabis. Cum dicis
ſexaginta pollicẽ ut ſupra curuatum indice circũflexo diligenter à fronte præcinges.Cũ dicis ſeptua-
ginta,indicẽ ut ſupra circũflexum,pollice in longũ tenſo implebis,ungue illius duntaxat erecto trans
medium indicis artum.Cũ dicis octoginta,indicẽ ut ſupra circũflexum pollice in longũ extenſo im-
B plebis,ungue uidelicet illius in mediũ indicis artũ fixo.Cũ dicis nonaginta,indicis inflexi unguem ra-
dici pollicis erecti infiges.Atq; hactenus in leua.Centum uero in dextra,quomodo in leua decem fa-
cies.Ducenta in dextra,quomodo uiginti in leua.Eodem modo & cætera uſq; ad nongenta. Itẽ mille
in dextra,quomodo unum in leua.Duo milia in dextra,quomodo duo in leua,& cætera uſq; ad no-
uem milia.Porrò decem milia cum dicis,leuam in medio pectoris ſupinã appones, digitis tantum ad
cœlum erectis. Viginti milia cum dicis,eandem pectori late expanſam ſuperpones.Triginta milia cũ
dicis,eadem prona,ſed erecta,pollicem cartilagini medij pectoris immittes. Quadraginta milia cum
dicis,eandem in umbilico erectam ſupinabis.Quinquaginta milia cum dicis,eiuſdem pronæ, ſed ere-
ctæ pollicem umbilico impones.Sexaginta milia cum dicis,eadem prona femur leuum cõprehendes.
Septuaginta milia cũ dicis,eandem ſupinam femori ſuperimpones. Octoginta milia cum dicis, ean-
dem pronam femori ſuperimpones.Nonaginta milia cum dicis,eadem lumbos comprehendes,polli-
ce ad inguina uerſo.At uero centum milia,ducenta milia,& cætera uſq; ad nongenta milia,eodem quo
diximus ordine in dextera corporis parte complebis. Decies autẽ centena milia cum dicis, ambabus
ſibi manibus conſertis inuicem digitos implicabis.Hactenus quæ comperimus in eo quo dixi libello
excerpta ex monumentis Bedæ,atq; hoc uelut auctario,uel ſerius impartiendum lectorem duximus.
Cæterum an omnia quadrent cum his quæ prodidit Apuleius, non eſt huius loci diſquirere. Certe
cum his quæ ſcripſit Hieronymus,de triginta,ſexaginta & centum adamuſſim concinunt. Coëunti-
bus enim molli contactu pollicis & indicis unguibus,ueluti matrimonium depingitur. Rurſum iiſdẽ
digitis aliter iunctis,ſic ut inflexum pollicem præcingat index,uiduas in afflictione conſtitutas ac de-
ſolatas exprimis.Poſtremo à ſiniſtra manu demigrans ad dextram,& indicis ungui in medium polli-
cis artum infixo,coronam exprimis,& uirginum felicitatem repræſentas.

DIVI HIERONYMI ADVERSVS IOVINIANVM LIBER SECVNDVS.

SEcunda propoſitio eſt,eos qui fuerint baptizati,à diabolo non poſſe tentari. Et ne hoc ſtulte dicere uideretur,adiecit:Quicunq; autem tentati fuerint oſtendit eos aqua tantum,& non ſpiritu baptizatos, quod in Simone mago legimus. Vnde & Ioannes dicit:Omnis qui natus eſt ex deo,peccatum non facit, quoniam ſemen ipſius in eo manet:& non poteſt peccare,quia ex deo natus eſt. Et in hoc manifeſti fiunt filij dei, & filij diaboli:Et in fine epiſtolæ:Omnis qui natus eſt ex deo

non

C non peccat,ſed generatio dei conſeruat eum,& malignus non tangit eũ.Reuera fortis obiectio,& quæ indiſſolubilis permaneret, niſi ipſius Ioannis teſtimonio ſolueretur. Statim enim intulit: Filioli cuſtodite uos à ſimulacris.Si omnis qui natus eſt ex deo,non peccat,& à diabolo tentari non poteſt, quomodo præcipit ut caueant ne tententur? Et in eadem rurſus epiſtola: Si dixerimus,quia peccatum non habemus:ipſi nos ſeducimus,& ueritas in no bis non eſt. Si confiteamur peccata noſtra,fidelis & iuſtus eſt, ut remittat nobis peccata,& mundet nos ab omni iniquitate.Si dixerimus, quia non peccauimus: mendacem facimus eum,& uerbum eius non eſt in nobis.Exiſtimo quod Ioannes baptizatus ad baptizatos ſcripſerit,& quod omne peccatum à diabolo ſit.Ille peccatorem ſe confitetur,& ſperat remiſſio nem poſt baptiſma peccatorum:& Iouinianus meus dicit:Ne tangas me,quoniam mundus ſum.Quid ergo? contraria ſibi Apoſtolus loquitur? Minime.In eodẽ quippe loco cur hoc dixerit, ſtatim ediſſerit:Filioli mei hæc ſcribo uobis,ut non peccetis. Sed & ſi quis peccauerit,aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris.Non pro noſtris autem tantum,ſed etiam pro totius mundi. Et in hoc ſcimus,quod cognouimus eum,ſi mandata eius obſeruemus.Qui dicit ſe noſſe eum,& mandata eius non cuſtodit,mendax eſt,& in eo ueritas non eſt.Qui autem ſeruat uerbum eius, uere in hoc charitas dei perfecta eſt.In hoc ſcimus, quoniam in ipſo ſumus. Qui dicit ſe in ipſo manere, debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare.Propterea,inquit,ſcribo uobis filioli mei:Omnis qui natus eſt ex deo,non peccat,ut non peccetis:& tamdiu ſciatis uos in generatione domini permanere,quãdiu non peccaueritis. Imò qui in generatione domini perſeuerant,peccare non poſſunt.Quæ enim communicatio luci & tenebris? Chriſto & Belial? Quomodo dies & nox miſceri non queunt:ſic nec iuſticia & iniquitas,peccatum & bona opera,Chriſtus & antichriſtus.Si ſuſceperimus Chriſtum in hoſpitio noſtri pectoris, ilico fu

D gamus diabolum:Si peccauerimus,& per peccati ianuam ingreſſus fuerit diabolus: protinus Chriſtus recedit. Vnde & Dauid poſt peccatum:Redde mihi,ait,lætitiam ſalutaris tui, ſcilicet quam peccando amiſerat.Qui dicit ſe noſſe eum,& mandata eius non cuſtodit,mendax eſt,& in hoc ueritas non eſt.Chriſtus ueritas appellatur:Ego ſum,inquit, uia & ueritas. Fruſtra nobis in eo plaudimus,cuius mandata non facimus.Sciẽti bonũ & nõ facienti illud peccatum eſt.Quomodo corpus ſine ſpiritu mortuũ eſt,ſic et fides ſine operibus mortua eſt. Nec grãde putemus unũ deum noſſe,cũ & dæmones credant & cõtremiſcant. Qui dicit ſe in ipſo manere,debet ſicut ille ambulauit & ipẽ ambulare.Eligat aduerſarius è duobus quod uult,optionem enim damus.Manet in Chriſto,an nõ manet? Si manet, ita ergo ambulet ut Chriſtus.Si autem temerarium eſt ſimilitudinem uirtutum domini polliceri, non manet in Chriſto,quia non ingreditur ut Chriſtus.Ille peccatum non fecit,neq; inuentus eſt dolus in ore eius:qui cum malediceretur,non remaledixit,& tanq; agnus coràm tondente ſic nõ ape ruit os ſuum,ad quem uenit princeps mundi iſtius,& inuenit in eo nihil:Qui cum peccatum non feciſſet,pro nobis peccatũ eum fecit deus:nos autem iuxta epiſtolam Iacobi, multa peccamus omnes,& nemo mũdus à peccatis,nec ſi unius quidem diei fuerit uita eius:Quis enim gloriabitur caſtum ſe habere cor? Aut quis confidet mundum ſe eſſe à peccatis? Tenemurq; rei in ſimilitudinem præuaricationis Adam. Vnde & Dauid:Ecce,ait,in iniquitatibus conce ptus ſum,& in delictis concepit me mater mea.Et beatus Iob: Si fuero iuſtus, os meum impia loquetur:& ſi ſine crimine,prauus inueniar.Et ſi purificatus in niue & lotus mũdis mani bus,ſatis me ſorde rinxiſti,& execratum eſt me ueſtimentum meum. Verum ne penitus deſperemus,arbitrãtes nos poſt peccata baptiſmi nõ poſſe ſaluari,ſtatim hoc ipſum temperat: Et ſi quis peccauerit,aduocatum habemus apud patrẽ Ieſum Chriſtũ iuſtũ,& ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris.Nõ pro noſtris aũt tantũ,ſed eriã pro totius mũdi. Hoc ad credẽtes poſt baptiſma loquitur,& aduocatum pro delictis eorum dominum pollicetur. Nec dicit:Si quid peccaueritis,aduocatum habetis apud patrem Chriſtum,& ipſe eſt propiciatio

pro pec

A pro peccatis ueſtris,ne eos diceres non plena fide baptiſma conſecutos, ſed aduocatum in-
quit,habemus Ieſum Chriſtum,& ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris,& non ſolum pro
Ioannis illorumq́ peccatis: ſed etiam pro totius mundi. In toto autem mūdo & apoſtoli ſunt
omnesq́ credentes. Ex quibus liquido comprobatur, poſt baptiſma poſſe peccari. Fruſtra
enim habemus aduocatum Ieſum Chriſtum, ſi peccari non poteſt. Petrus apoſtolus ad
quem dictum fuerat: Qui lotus eſt,non neceſſe habet ut iterum lauet. Et, tu es Petrus,& ſuper
hanc petram ędificabo eccleſiam meam: ab ancilla perterritus negat. Et ipſe dominus: Simō,
Simon: Ecce,inquit,ſatanas poſtulauit uos,ut cribraret ſicut triticum. Ego autem rogaui pro
te,ne deficeret fides tua. Et in eodem loco: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem: ſpi-
ritus quidem promptus eſt,caro autem infirma. Quod ſi ante crucem dictum reſponderis,
certe poſt crucem in oratione dominica dicimus: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos
dimittimus debitoribus noſtris, & ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo. Si
non peccamus poſt baptiſma: cur nobis poſcimus peccata dimitti, quæ in baptiſmate iam
dimiſſa ſunt? Quid oramus ne intremus in tentationem, & ut liberemur à malo, ſi diabolus
tentare non poteſt iam baptizatos? Aliud autem eſt,ſi ad catechuminos hæc oratio pertinet,
& non conuenit fidelibus & Chriſtianis. Paulus electionis uas caſtigat corpus ſuum,& in ſer
uitutem redigit,ne alijs prædicans,ipſe reprobus inueniatur. Et datus eſt mihi,inquit,ſtimu-
lus carnis,angelus ſatanæ, qui me colaphizet. Et ad Corinthios: Timeo, inquit, ne ſicut ſer-
pens decepit Euam in aſtutia ſua,ita corrumpātur ſenſus ueſtri à ſimplicitate quæ eſt in Chri
ſto. Et alibi: Cui autem aliquid donaſtis & ego. Nam et ego quod donaui,ſi quid donaui,pro
pter uos,in perſona Chriſti,ut non circunueniamur à ſatana. Nō enim eius ignoramus aſtu-
tias. Et rurſum: Tentatio uos non apprehendat,niſi humana. Fidelis autem deus,qui non di
mittet uos tentari ſupra id quod poteſtis,ſed faciet cum tentatione etiam prouentum,ut poſ
B ſitis ſuſtinere. Et qui ſibi uidetur ſtare uideat ne cadat. Et ad Galatas: Currebatis bene, quis
uos impediuit ueritati non obedire? Et alibi: Volumus uenire ad uos: ego quidem Paulus,
& ſemel & iterum,ſed impediuit nos ſatanas. Et ad maritos: Et iterū reuertimini ad idipſum,
ne tentet uos ſatanas propter incontinentiam ueſtram. Et rurſum: Dico autem ,ſpiritu am-
bulate,& deſideria carnis non perficietis. Caro enim cōcupiſcit aduerſus ſpiritum,& ſpiritus
aduerſus carnem,hæc enim inuicem aduerſantur ſibi,ut non quæ uultis illa faciatis. Ex utro-
que compacti,neceſſe eſt,ut utriuſq́ cōtra ſe ſubſtātiæ bella patiamur. Et ad Epheſios: Non
eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principatus & poteſtates,
aduerſus rectores tenebrarum iſtarū,aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus: Et exiſtimat
aliquis ſecuros & dormientes nos eſſe debere poſt baptiſmum? Necnō ad Hebræos: Impoſ
ſibile eſt enim eos qui ſemel ſunt illuminati,& guſtauerunt donum cœleſte, & participes fa-
cti ſunt ſpiritus ſancti,guſtaueruntq́ nihilominus bonum deiuerbum,uirtutesq́ ſeculi futu
ri,& prolapſi ſunt: renouari iterum ad pœnitentiam, rurſum crucifigentes ſibimetipſis filiū
dei,& oſtentui habentes. Certe eos qui illuminati ſunt & guſtauerunt dei donum cœleſte: &
participes facti ſunt ſpiritus ſancti,guſtaueruntq́ bonum dei uerbum: negare nō poſſumus
baptizatos. Si autem baptizati peccare non poſſunt,quomodo nūc Apoſtolus dicit, & pro-
lapſi ſunt? Verum ne Montanus & Nouatus hic rideant,qui contendunt non poſſe renoua
ri per pœnitentiam eos qui crucifixerunt ſibimet filium dei,& oſtentui habuerunt: conſequē
ter hunc errorem ſoluit,& ait: Cōfidimus autem de uobis dilectiſſimi meliora & uiciniora ſa
lutis ,tametſi ita loquimur. Nō enim iniuſtus eſt deus,ut obliuiſcatur boni operis ueſtri & di
lectionis,quam oſtēditis in nomine ipſius, qui miniſtraſtis ſanctis,& nunc miniſtratis. Et re-
uera grandis iniuſticia dei,ſi tantum peccata puniret,& bona opera nō ſuſciperet. Ita locutus
ſum,inquit Apoſtolus,ut uos à peccatis retraherem, & deſperationis metu facerē cautiores.
Cæterum confido de uobis dilectiſſimi meliora & uiciniora ſalutis. Neque enim iuſticiæ dei
eſt,ut obliuiſcatur bonorum operum, & miniſterij quod propter nomen eius exhibuiſtis,
& exhibetis

C & exhibetis in ſanctos,& tantum meminerit peccatorum. Sed & Apoſtolus Iacobus ſciens baptizatos poſſe tentari,& propria corruere uoluntate:Beatus,ait, uir qui ſuſtiert tentationẽ, quia cum probatus fuerit,accipiet coronam uitæ,quam repromiſit deus diligẽtibus ſe. Ac ne putaremus ſecundum illud Geneſeos,ubi ſcribitur Abraham à deo fuiſſe tentatũ:nos quoq; tentari à deo:nemo,inquit,cum tentatur dicat,quoniam à deo tentor. Deus enim intentator malorum eſt,ipſe autem neminem tentat. Vnuſquiſque uero tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus: Dehinc concupiſcentia cum conceperit,parit peccatum:peccatum autẽ cum conſummatum fuerit,generat mortem.Liberi arbitrij nos condidit deus, nec ad uirtutes,nec ad uitia neceſſitate trahimur.Alioquin ubi neceſſitas eſt,nec dãnatio, nec corona eſt. Sicut in bonis operibus perfector eſt deus,non eſt enim uolentis,neq; currentis:ſed miſerentis & adiuuantis dei,ut peruenire ualeamus ad calcem: ſic in malis atq; peccatis, ſemina noſtra ſunt incentiua & perfectio diaboli.Cum uiderit nos ſuper fundamentum Chriſti ædificare fœnum,ligna,ſtipulam,tunc ſupponit incendium.Aedificemus ergo aurum,argentum, lapides precioſos,& tentare non audebit,quanquam & in hoc non ſit certa & ſecura poſſeſſio.Sedet quippe leo in inſidijs & in occultis,ut interficiat innocentem. Et uaſa figuli probat fornax,homines autem iuſtos tentatio tribulationis.Et in alio loco ſcribitur: Fili accedens ad ſeruitutem dei,præpara te ad tentationem. Rurſum idem Iacobus loquitur: Eſtote factores uerbi,& non auditores tantum.Si quis auditor eſt & non factor:iſte ſimilis eſt uiro, qui conſiderat uultum natiuitatis ſuę in ſpeculo.Conſiderauit illud,& ſtatim recedẽs oblitus eſt qualis ſit.Fruſtrà monuit,ut iungerent opera fidei,ſi poſt baptiſma peccare nõ poterant. Qui totam legem,inquit,ſeruauerit,& peccauerit in uno: factus eſt omnium reus. Quis noſtrum abſq; peccato?Concluſit deus omnia ſub delicto,ut omnibus miſereatur. Petrus quoq;: nouit,inquit,dominus pios de tentatione eruere. Et de falſis doctoribus: Hi ſunt fontes ſine a-
D qua,& nebulæ turbinibus exagitatæ:quibus caligo tenebrarum reſeruatur: Superbia enim uanitatis loquentes pelliciet in deſiderijs carnis luxuriæ,eos qui paululum effugerãt,& ad errorem reuerſi ſunt.Nonne tibi uidetur pinxiſſe ſermo apoſtolicus nouam imperitiæ factionem?Aperiunt enim quaſi fontes ſcientiæ,qui aquam non habent doctrinarum,promittunt hymbrem,uelut nubes propheticæ,ad quas perueniat ueritas dei,& turbinibus exagitantur dęmonum atq; uitiorum.Loquuntur grandia, & totus eorum ſermo ſuperbia eſt. Immundus eſt autem apud deum omnis qui exaltat cor ſuum, ut qui paululum refugerant à peccatis,ad ſuum reuertantur errorem,& ſuadent in luxuria,ciborum carniſq; delitias.Quis enim non libenter audiat:manducemus & bibamus,& in æternum regnabimus?Sapiẽtes & prudentes,prauos uocant:eos uero qui dulces ſunt in ſermonibus,plus audiunt. Ioannes apoſtolus,imò in Ioanne ſaluator ſcribens angelo Epheſi eccleſiæ: Scio, inquit, opera tua, & laborẽ & patientiam tuam,& quia ſuſtinuiſti propter nomen meum,& non defeciſti, ſed habeo aduerſus te,quod charitatem tuam primam reliquiſti.Memor eſto unde cecideris:& age pœnitentiam,& prima opera fac.Sin autem,ueniam tibi,& mouebo candelabrum tuum de loco niſi pœnitentiam egeris.Similiter & cæteras eccleſias,Smyrnam,Pergamum,Thyatiram,Sardis,Philadelphiam,Laodiciam, ad pœnitentiam prouocat,& niſi reuertantur ad opera priſtina,comminatur.Et in Sardis paucos habere ſe dicit,qui non coinquinauerunt ueſtimenta ſua,& ambulaturi ſunt cum eo in albis,quia digni ſunt. Cui autem dicit: Memento unde cecideris,& ecce miſſurus eſt diabolus ex uobis in carcerem,ut tẽtemini:& ſcio ubi habitas, ubi ſedes eſt ſatanæ:& in mente habe,qualiter acceperis,& audieris,& ſerua,& pœnitentiam age, & reliqua:utiq; ei dicit qui credidit & baptizatus eſt,& ſtans quondam, corruit per delictũ.

Paulisper de ueteri teſtamento exempla diſtuleram, quia ſolẽt ubicunq; contra eos facit dicere,lex & prophetæ uſq; ad Ioãnem.Cæterum quis ignorat ſub altera diſpenſatione dei, omnes retro ſanctos eiuſdem fuiſſe meriti,cuius nũc Chriſtiani ſunt? Quomodo ante Abraham placuit in coniugio,ſic nunc uirgines placent in perpetua caſtitate. Seruiuit ille legi & tempori

A tempori ſuo,ſeruiamus & nos Euangelio & tempori noſtro,in quos fines ſeculorum decurre-
runt.Dauid electus ſecundum cor domini,qui omnes eius fecerat uoluntates,& qui in quodã
pſalmo dixerat:Iudica me domine,quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum,& in domi-
no ſperans nõ infirmabor:Proba me domine & tenta me,ure renes meos,& cor meum:poſtea
tentatur à diabolo,& poſt peccatum pœnitens loquitur:Miſerere mei deus ſecundum magnã
miſericordiam tuam.Magnum peccatum,magna deleri uult miſericordia. Solomon amabi-
2 lis domini,& cui bis deus fuerat reuelatus:quia amator mulierum fuit,à dei amore diſceſſit.
Manaſſen impijſſimum regem poſt captiuitatem Babylonicam,in priſtinam dignitatẽ liber
3 dierum reſtitutum refert.Et Ioſias uir ſanctus,in cãpo Magedo ab Aegyptio rege confoditur.
Ieſus quoq; filius Ioſedech,ſacerdos magnus,quanquàm in typo præceſſerit ſaluatoris,qui no
ſtra peccata portauit,& alienigenam ſibi ex gentibus eccleſiam copulauit,tamen ſecundum li-
teram poſt ſacerdotium ſordidatus inducitur,& ſtat diabolus à dextris eius:& candida illi ue-
ſtimenta deinceps redduntur.Superfluum eſt de Moyſe & Aaron ſcribere,quod ad aquã con
tradictionis offenderint deum,& terram repromiſſionis nõ intrauerint:cum beatus Iob ange-
los quoq; & omnem creaturam peccare poſſe commemoret,dicens:Quid enim,nunquid ho-
mo coram deo mundus eſt?Aut in operibus ſuis ſine macula uir?Si cõtra ſeruos ſuos non cre
dit,& aduerſum angelos ſuos prauum quid repperit,quanto magis habitãtes in domibus lu-
teis,de quibus & nos ex eodem luto ſumus?Tentatio eſt uita hominum ſuper terram.Et ceci-
dit Lucifer,qui mittebat ad uniuerſas nationes.Et ille qui in paradiſo delitiarum inter duode-
cim nutritus eſt lapides,uulneratus à monte domini,ad inferna deſcendit.Vnde & ſaluator in
Euangelio:Videbam,inquit,Satanam quaſi fulgur de cœlo cadẽtem. Si altiſſima illa ſublimi-
tas cecidit,quis cadere non poſſit?Si in cœlo ruinæ,quanto magis in terra?Et tamen cum ce-
ciderit Lucifer,imò poſt caſum coluber antiquus:uirtus eius in lumbis eius,& poteſtas eius ſu-
B per umbilicum uentris:obumbrantur in eo arbores magnæ,& dormit iuxta iuncum & cala-
mum & caricẽ.Ipſe eſt rex omnium quæ in aquis ſunt:ubi ſcilicet uoluptas & luxuria,& pro-
pago,& irrigatio nuptiarum.Quis enim denudabit faciem ueſtitus eius?Et portas uultus eius
quis aperiet?Sagittantur in eo nationes Aethiopum,& patiuntur eum Phœnicum gentes.Ac
ne forſitan tacite legẽtis cogitatio putaret eas tantum Phœnicum gentes & populos Aethio-
pum ſignificari,quibus draco in eſcam datus ſit,ſtatim de his qui per mare huius ſeculi tranſie-
runt,& ad portum ſalutis peruenire feſtinãt,dicitur:Et in nauibus piſcatorum caput eius ſtat,
ſicut incus infatigabilis:reputat ferrum ut paleas,& ſicut lignum putre æs.Et omne aurum
maris ſub eo eſt ſicut lutum.Ferueſcere facit abyſſum,ſicut uas æneum:æſtimat mare ſicut de-
letum,& tartarum abyſſi ut captiuum.Omne altum uidet.Et arbitratur Iouinianus meus faci-
le ſibi eum poſſe ſuccumbere.Quid loquar de ſanctis uiris & de angelis:qui cum creaturæ dei
ſint,poſſunt utiq; recipere peccatum?Filium dei tentare auſus eſt,& prima eius & ſecunda ſen
tentia repercuſſus,nihilominus caput leuat,& tertio uulneratus uſq; ad tempus recedit,diffe-
rens magis tẽtationem quàm auferens:& nos nobis blãdimur de baptiſmate,quod ſicut prio-
ra peccata dimittit,ſic in futurum ſeruare non poteſt,niſi baptizati omni cuſtodia ſeruauerint
4 cor ſuum? Tandem peruenimus ad cibos,& tertiæ quæſtionis nobis opponitur difficul-
tas,ad hoc creata eſſe omnia,ut uſui mortalium deſeruirent. Et quomodo homo rationale
animal,quaſi quidam habitator & poſſeſſor mundi deo ſubiacet,& ſuum ueneratur auto-
rem:ita cuncta animantia,aut in cibos hominum,aut in ueſtitum,aut ad ſcindendam terram,
aut ad ſubuectionem frugum,aut ipſius hominis eſſe creata:unde & iumenta ab eo quod iu-
uent appellentur.Quid eſt,ait Dauid,homo quod memor es eius,aut filius hominis quoniam
uiſitas eum?Minuiſti eum paulò minus ab angelis,gloria & honore coronaſti eum,& con-
ſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum.Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius,oues & boues
uniuerſas,inſuper & pecora campi.Volucres cœli & piſces maris,qui perambulãt ſemitas ma
ris.Eſto,inquit,bos ad arandum,ad ſedendum equus,canis ad ſeruandum,capræ ad lac,oues

C ad lanitia cōditæ ſint. Quis uſus porcorum abſq; eſu carnium? Quid capreæ, ceruuli, damulæ,
apri, lepores, & huiuſmodi uenatio? quid anſeres ſylueſtres & domeſtici? quid anates? quid fi-
cedulæ? quid attagen? quid fulica? quid turdus? Cur in domibus gallina diſcurrit? Si non co-
meduntur hæc omnia fruſtra à deo creata ſunt. Verum quid opus eſt argumentis, cum mani-
feſtiſſime ſcriptura doceat, omne quod mouetur, ſicut holera herbarum, data nobis in eſcam:
& Apoſtolus clamitet: Omnia munda mundis: & nihil reijciēdum, quod cum gratiarū actio-
ne percipitur: & uenturos in nouiſſimo, qui prohibeant nubere & ueſci cibis, quos deus creauit
ad utendum. Ipſe dominus uini potator & uorator à pharifæis appellatur, & publicanorum
cōuiua & peccatorum: Zacchæi prandium non recuſans, uadēs ad nuptiarum epulas. Porrò
aliud eſt, ſi ſtulta cōtentione dicitis eum iſſe ad nuptias ieiunaturum, & impoſtorum more di-
xiſſe: hoc comedo, illud non comedo: nolo uinum bibere quod ex aquis creaui. In typo ſangui-
5 nis ſui non obtulit aquam, ſed uinum. Poſt reſurrectionē piſcem & fauum comedit, non ziza-
nia, nuces & ſorbitiunculas. Petrus apoſtolus nō expectans ſtellā more Iudaico, ſed hora ſexta
in ſolarium pranſurus aſcendit. Paulus in naui panem frangit, non caricas. Timotheo dolenti
ſtomachum, uinum ſuadet bibere, non piracium. De ciborum ſibi placent abſtinentia, quaſi
non & ſuperſtiuio gentilium coſſum matris deum obſeruet & Iſidis. Sequar ergo ueſtigia
propoſitionis expoſitæ: & anteq; ad ſcripturas ueniam, doceamq; ex eis deo grata ieiunia, &
acceptabilem continentiam, argumentis philoſophorum argumēta componam: & probabo
6 non Empedoclis & Pythagoræ nos dogma ſectari, qui propter μετεμψύχωσιν, omne quod mo-
uetur & uiuit, edendum non putant: & eiuſdem criminis reos arbitrantur, qui abietem quer-
cumq; ſucciderint, cuius parricidæ ſunt & uenefici: ſed uenerari conditorē noſtrum, qui in uſus
hominum cuncta generauit. Et quomodo bos ad arandum, equus ad ſedendum, canes ad ſer-
uandum, capræ ad lac, oues ad lanitia conditæ ſunt: ita ſues & ceruos, & capreas, & lepores, &
D cætera: ſed illa non ſtatim ad comedēdum creata eſſe, ſed in alios uſus hominū. Si enim omne
quod mouetur & uiuit, ad ueſcendum factum eſt, & præparatum gulæ, reſpondeant mihi: cur
elephanti, cur leones, urſi, leopardi, lupi: cur uiperæ, ſcorpij, cimices, culices, pulicesq; cur uul-
tur, aquila, coruus, accipiter: cur ceti, delphines, phocæ, minutæq; cochleolæ cōditæ ſint? Quis
noſtrum leonem, quis uiperam, quis uulturem, quis ciconiam, quis miluum, quis reptantes in
littoribus uermiculos unquam comedit? Sicut igitur hæc proprios uſus habent, ita poſſumus
dicere & cæteras beſtias, piſces, aues, non ad eſum, ſed ad medicinas creatas. Denique carnes ui-
peræ, unde theriace conficitur, quāuis rebus aptæ ſint, norunt medici. Segmenta eboris in me-
delas uarias aſſumuntur. Fel hyenæ oculorum reſtituit claritatem, & ſtercus eius putrida curat
uulnera. Et (quod forſitan legenti mirum ſit) hominis fimus quantis curationibus proficiat,
7 Galenus ἐν ἁπλοῖς docet. Aiunt phyſici, quod pellis colubri qua exuitur, decocta in oleo, mire
dolorem aurium mitiget. Quid ita inutile uidetur neſcientibus ut cimices? Si ſanguiſuga fau-
cibus hæſerit, fumo eius excepto, ſtatim euomitur: & difficultas urinæ huius appoſitione la-
xatur. Porcorum autem & anſerum & gallinarum phaſianorumq; adipes, quid commodi ha-
beant, omnes medicorum declarāt libri: quos ſi legeris, uidebis tot curationes eſſe in uulture,
quot mēbra ſunt. Paui fimus podagræ ſeruorē mitigat. Gruis, ciconiæ fel, aquilæ, ſanguis acci-
pitris, ſtruthiocamelus, ranæ chamæleontes, hirundinis ſtercus, & carnes, quibus morbis aptæ
ſint, diceret, ſi mihi propoſitū eſſet de medela corporum diſputare. Legat qui uult Ariſtotelē
8 & Theophraſtum proſa, Marcellum Sidetem, & noſtrum Flauium hexametris uerſibus diſ-
ſerētes. Plinium quoq; Secundum, & Dioſcoridem, & cæteros tam phyſicos, quàm medicos,
qui nullā herbā, nullum lapidem, nullum animal tam reptile quàm uolatile & natatile, nō ad
ſuæ artis utilitatem referunt. Igitur cum mihi dixeris, cur porcus creatus eſt? ſtatim tibi reſpō-
debo puerorum more certantium, cur uiperæ, cur ſcorpij? Nec deum ſuperfluorum iudica-
bis artificem, quia plurimæ & beſtiæ & uolucres ſunt, quas tuæ fauces recuſent. Sed ne cōten-
tioſum hoc, & pugnax magis uideatur eſſe quàm uerū, audi idcirco ſues, & apros, & ceruos,
& reliquas

A & reliquas animantes creatas:ut milites & athletæ,nautæ,rhetores, metallorumq́ foſſores,&
cæteri duro operi mancipati haberēt cibos,quibus fortitudo corporum neceſſaria eſt:qui por-
tant arma & cibaria:qui pugnis & calcibus ſua inuicem membra debilitāt:qui remos trahunt,
quorum latera ad clamandum dicendumq́ ſunt ualida:qui ſubuertunt montes, & ſub diuo
9 & imbribus dormiunt. Cæterum noſtra religio,non πύκτην, non athletam, non nautas, non
milites,non foſſores:ſed ſapientiæ erudit ſectatorem,qui ſe dei cultui dedicauit:& ſcit cur crea-
tus ſit,cur uerſetur in mundo,quò abire feſtinet. Vnde & Apoſtolus loquitur: Quando infir-
mor,tunc fortior ſum. Et:Si exterior noſter homo corrumpitur, ſed interior renouatur de die
in diem. Et:Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Et:Carnis curā ne feceritis in deſiderijs. Nun-
quid omnibus præceptum eſt,ne duas tunicas habeant:ne cibos in pera, æs in zona, uirgam
in manu, calciamentum in pedibus:ut uendant uniuerſa quæ poſſident, dentq́ pauperibus,
& ſequantur Ieſum? Sed de his utiq́ qui uolunt eſſe perfecti. Alioquin à Ioanne Bapuſta aliud
præcipitur militibus, aliud publicanis. Dominus autem dicit in Euangelio ad eum qui ſe ia-
ctauerat legis uniuerſa compleſſe:Si uis perfectus eſſe, uade & uende omnia quæ habes, & da
pauperibus,& ueni ſequere me. Ne graue onus nolenti uideretur imponere,in propria audien
tis uoluntate dimiſit,dicens:Si uis perfectus eſſe. Quamobrem & ego tibi dicam: Si uis perfe-
ctus eſſe,bonum eſt uinum non bibere, & carnem non manducare. Si uis perfectus eſſe, me-
lius eſt ſaginare animam,quàm corpus. Si autem paruulus es,& cocorum iura te delectant,ne-
mo eripit faucibus tuis eſculentas dapes. Manduca & bibe:& ſi tibi placet, cum Iſraële Iude
conſurgens & canito:Mãducemus & bibamus,cras enim moriemur. Manducet & bibat, qui
poſt cibos expectat interitum:qui cum Epicuro dicit:Poſt mortem nihil eſt,& mors ipſa nihil
eſt. Nos Paulo credimus intonanti:Eſca uentri,& uenter eſcis:deus autem & hunc & illam de-
B ſtruet. Hæc autem de ſcripturis pauca poſuimus,ut congruere noſtra cum philoſophis do-
ceremus. Cæterum quis ignoret,unamquanq́ gentem non cõmuni lege naturæ,ſed his,quo-
rum apud ſe copia eſt ueſci ſolitam? Verbi gratia: Arabes & Saraceni, & omnis eremi barba-
ria,camelorum lacte & carnibus uiuit:quia huiuſcemodi animal pro temperie & ſterilitate re-
gionum facile apud eos & gignitur & nutritur. Hi nefas arbitrãtur, porcorum ueſci carnibus.
Sues enim,qui glande,caſtaneis, radicibus filicum & hordeo ali ſolent,aut raro apud eos, aut
penitus non inueniuntur:& ſi inuenti fuerint,alimenta non habent,quæ ſupra diximus. E re-
gione ſeptentrionales populos, ſi ad eſum aſinorum camelorumq́ compellas, ſimile puta-
bunt eorum ueſci carnibus,ac ſi lupum comedere cogantur, aut coruum. In Ponto & Phry-
gia,uermes albos & obeſos,qui nigello capite ſunt,& naſcũtur in lignorum carie, pro magnis
reditibus paterfamilias exigit. Et quomodo apud nos attagen & ficedula, mullus & ſcatus,in
delitijs computantur:ita apud illos ξυλοφάγον comediſſe luxuria eſt. Rurſum Orientales & Li-
byæ populos,quia per deſertum & calidam eremi uaſtitatem locuſtarum nubes reperiuntur,
locuſtis ueſci moris eſt. Hoc uerum eſſe Ioannes quoq́ Baptiſta probat. Compelle Phrygem
& Ponticum,ut locuſtam comedat,nefas putabit. Coge Syrum,Afrum & Arabem,ut uermes
10 Ponticos glutiat:ita eos deſpiciet,ut muſcas,millepedias,& lacertos. Quanquàm Syri & cro-
codilis terrenis,Afri etiam lacertis uiridibus ueſci ſoleant. In Aegypto & Palæſtina propter
boum raritatem nemo uaccam comedit,taurorumq́ carnes & boum uitulorumq́ aſſumunt
in cibis. At in noſtra prouincia ſcelus putãt uitulos deuorare. Vnde & imperator Valens nu-
per legem per Orientem dederat,ne quis uitulorum carnibus ueſceretur, utilitati agriculturæ
prouidens:& peſſimã Iudaizantis uulgi emēdans conſuetudinem,pro altilibus & lactentibus
uitulos conſumētis. Nomades & Troglodytæ & Scythæ & Hunorum noua feritas, ſemicru-
dis ueſcuntur carnibus. Porrò Ichthyophagi gens errans in littore maris rubri,ſuper petras ſo
lis calore feruentes,aſſant piſces,& hoc ſolo alimento uictitant. Sarmatæ,Quadi,Vuandali,&
innumerabiles aliæ gentes,equorum & uulpium carnibus delectantur. Quid loquar de cæte-
11 ris nationibus,cum ipſe adoleſcẽtulus in Gallia uiderim Scottos gentem Britannicam,huma-

G 2 nis ueſci

C nis ueſci carnibus:& cum per ſyluas porcorum greges & armentorum pecudumq́; reperiant,
paſtorum nates & fœminarum papillas ſolere abſcindere, & has ſolas ciborum delitias arbi-
trari. Scottorum natio uxores proprias non habet:& quaſi Platonis politiam legerit, & Ca-
tonis ſectetur exemplum,nulla apud eos coniunx propria eſt,ſed ut cuiq; libitum fuerit,pecu-
dum more laſciuiunt. Perſæ,Medi,Indi,& Aethiopes, regna non modica, & Romano regno
paria,cum matribus & auijs,cum filiabus & neptibus copulãtur. Maſſagetæ & Derbices mi-
ſerrimos putant,qui ægrotatione moriantur:& parentes,cognatos,propinquos,cum ad ſene-
ctam uenerint,iugulatos deuorant:rectius eſſe ducentes,ut à ſe potius quàm à uermibus come
dantur. Tibareni quos dilexerint,ſenes ſuſpẽdunt in patibulis. Hircani uolucribus & canibus,
ſemiuiuos proijciunt,Capſij iiſdem beſtijs mortuos. Scythæ eos qui à defunctis amati ſunt,
uiuos infodiunt cum oſſibus mortuorum. Bactri canibus ad hoc ipſum nutritis, obijciunt ſe-
nes. Quod cum Alexandri præfectus Nicanor emendare uoluiſſet, penè amiſit prouinciam.
Coge Aegyptium,ut ouium lacte ueſcatur:impelle,ſi uales,Peluſioten ut manducet cepe. Sin-
gulæ penè in Aegypto ciuitates,ſingulas beſtias & mõſtra uenerãtur:& quodcunq; coluerint,
hoc inuiolabile & ſacrum putãt. Vnde & urbes quoq; apud eos ex animaliũ uocabulis nuncu
12 pãtur: Leonto, Cyno, Lyco, Buſyris, Thmuis,quod interpretatur hircus. Et ut ſciremus quales
deos ſemper Aegyptus recepiſſet,nuper ab Hadriani amaſio urbs eorum Antinois appellata
eſt. Peruides igitur,quod nõ ſolum in eſu,ſed & in ſepulturis & in cõnubijs,& in omni cõuer-
ſatiõe unaquæq; gens ſuo ritu & proprietatibus uictitet:& hoc eam naturæ legẽ putare,quod
didicit. Verum fac eſum carniũ cunctis nationibus eſſe cõmunẽ:& paſſim licere,quod paſſim
gignitur. Quid ad nos,quorum cõuerſatio in cœlis eſt:qui ſuper Pythagorã & Empedoclem,
& omnes ſapiẽtiæ ſectatores:nõ ei debemur cui naſcimur,ſed cui renaſcimur:qui repugnãtem
carnem,& ad libidinum incẽtiua rapientem,inedia ſubiugamus? Eſus carnium,& potus uini,
D uentrisq́; ſaturitas,ſeminarium libidinis eſt. Vnde & Comicus: Sine Cerere,inquit, & Libero
friget Venus. Per quinq; ſenſus,quaſi per quaſdã feneſtras,uitiorum ad animam introitus
eſt. Nõ poteſt ante metropolis & arx mẽtis capi,niſi per portas eius irruerit hoſtilis exercitus.
Horum perturbationibus anima prægrauatur:& capitur aſpectu,auditu,odoratu, ſapore,ta-
ctu. Si Circenſibus quiſpiã delectetur:ſi athletarum certamine:ſi mobilitate hiſtrionum:ſi for-
mis mulierum,ſplendore gemmarum,ueſtium,metallorum,& cæteris huiuſcemodi,per ocu-
lorum feneſtras animæ capta libertas eſt,& impletur illud propheticum: Mors intrauit per fe
neſtras ueſtras. Rurſum auditus uario organorum cantu,& uocum inflexionibus delinitur:&
carmine poëtarum & comœdiarum,mimorumq́; urbanitatibus & ſtrophis:& quicquid per
aures introiens,uirilitatẽ mentis effœminat. Odoris autem ſuauitas,& diuerſa thymiamata,&
13 amomum,& cyphi,oënanthe,muſcus,& peregrini muris pellicula,quod diſſolutis & amato-
ribus conueniat,nemo niſi diſſolutus negat. Porrò ciborum auiditas,quod auariciæ mater ſit,
& animum quaſi quibuſdam compedibus degrauatum in terra teneat, quis ignorat? Propter
breuem gulæ uoluptatem,terræ luſtrãtur & maria:& ut mulſum uinum precioſusq́; cibus fau
ces noſtras tranſeat,totius uitæ opera deſudamus. Tactus autẽ alienorum corporum & fœmi
narum ardẽtior appetitus,uicinus inſaniæ eſt. Ob hunc ſenſum cupimus,iraſcimur, geſtimus,
inuidemus,æmulamur,ſoliciti ſumus:& expleta uoluptate,per quandam plenitudinẽ rurſus
accẽdimur:quærimusq́; facere,quod cum fecerimus,iterum pœniteamus. Igitur cum per has
portas,quaſi quidã perturbationum cunei ad arcem noſtræ mentis intrauerint:ubi erit liber-
tas,ubi fortitudo eius,ubi de deo cogitatio:maxime cum tactus depingat ſibi etiam præteritas
uoluptates,& recordatione uitiorum cogat animam cõpati, & quodammodo exercere quod
non agit? His igitur rationibus inuitati multi philoſophorum, reliquerunt frequentias ur-
bium, & hortulos ſuburbanos, ubi ager irriguus & arborum comæ, & ſuſurrus auium,fon-
tis ſpeculum, riuus immurmurans,& multæ oculorum auriumq́; illecebræ,ne per luxum &
abundantiam copiarum,animæ fortitudo molleſceret,& eius pudicitia cõſtupraretur. Inutile
quippe

A quippe eſt crebro uidere per quæ aliquando captus ſis:& eorum te experimento committere,
quibus difficulter careas. Nam & Pythagoræi huiuſcemodi frequentiam declinantes,in ſolitu
dine & deſertis locis habitare conſueuerunt. Platonici quoqꝫ & Stoici in templorum locis &
porticibus uerſabantur,ut admoniti auguſtioris habitaculi ſanctitate,nihil aliud quàm de uir-
tutibus cogitarent. Sed & ipſe Plato cum eſſet diues, & thoros eius Diogenes lutatis pedibus
conculcaret:ut poſſet uacare philoſophiæ,elegit Academicam uillam ab urbe procul non ſo-
lum deſertam,ſed & peſtilentem:ut cura & aſſiduitate morborum,libidinis impetus frangere-
tur:diſcipuliq́ꝫ ſui nullam aliam ſentirent uoluptatem,niſi earum rerum quas diſcerent. Quoſ-
dam legimus effodiſſe ſibi oculos,ne per eorum uiſum à contemplatione philoſophiæ auoca-
rentur. Vnde & Crates ille Thebanus,proiecto in mari non paruo auri põdere:Abite,inquit,
peſſum malæ cupiditates:ego uos mergam,ne ipſe mergar à uobis. Quod ſi quis exiſtimat &
abundantia ciborum potionumq́ꝫ ſe perfrui,& uacare poſſe ſapientiæ,hoc eſt,& uerſari in de-
litijs,& delitiarum uitijs non teneri,ſeipſum decipit. Cum enim procul ab his remoti ſæpe ca-
piamur naturæ illecebris:& cogamur ea cupere,quorum copiam non habemus:quanto ma-
gis,ſi circundati retibus uoluptatum,eſſe nos liberos arbitremur? Senſus noſter illud cogitat,
quod uidet,audit, odoratur,guſtat, attrectat:& ad eius rei trahitur appetitum, cuius capitur
uoluptate:quod mens uideat,& mens audiat,& quod nec audire quippiam, nec uidere poſſi-
mus:niſi ſenſus in ea quæ cernimus & audimus fuerit intentus. Vetus quoque ſententia eſt,
difficile eſt,imò impoſſibile,delitijs & uoluptatibus affluentes, non ea cogitare quæ gerimus,
fruſtraq́ꝫ quidam ſimulant ſalua fide & pudicitia & integritate mentis ſe abuti uoluptatibus,
cum contra naturam ſit, copijs uoluptatum ſine uoluptate perfrui:& Apoſtolus hoc ipſum
cauens,dixerit:Quæ autem in delitijs eſt uidua,uiuens mortua eſt. Senſus corporum quaſi
B equi ſunt,ſine ratione currentes, anima uero in aurigæ modum retinet frena currentium. Et
quomodo equi abſqꝫ rectore præcipites ruunt: ita corpus ſine ratione & imperio animæ, in
ſuum fertur interitum. Alia quoque comparatio animæ & corporis à philoſophis ponitur;
corpus puerum, animam pædagogum eſſe dicentibus. Vnde & hiſtoricus: Animæ,inquit,
imperio,corporis ſeruitio magis utimur. Alterum nobis cum dijs,alterum cum beluis com-
mune eſt. Igitur niſi uitia adoleſcentis & pueri, prudentia pædagogi rexerit, omnis conatus
eius & impetus ad laſciuiam properant. Sine quatuor ſenſibus uiuere poſſumus, id eſt, ſine
aſpectu,auditu,odoratu atqꝫ complexu. Abſqꝫ guſtu autẽ & cibis impoſſibile eſt humanum
corpus ſubſiſtere. Adeſſe ergo debet ratio, ut tales ac tantas ſumamus eſcas, quibus non one-
retur corpus,nec libertas animæ prægrauetur:quia & comedendum eſt, & deambulandum,
& dormiẽdum,& digerendum:& poſtea inflatis uenis,incentiua libidinum ſuſtinenda. Luxu
14 rioſa res uinum,& tumultuoſa ebrietas. Omnis qui cum his miſcetur,non erit ſapiens. Ne ta-
les accipiamus cibos,quos aut difficulter digerere,aut comeſos, magno partos & perditos la-
bore doleamus. Holerum,pomorum,ac leguminum,& facilior apparatus eſt, & arte impen-
dijsq́ꝫ cocorum nõ indiget:& ſine cura ſuſtẽtat humanum corpus,moderateq́ꝫ ſumptus(quia
nec auide deuoratur,quod irritamenta gulæ non habet) leuiori digeſtione concoquitur. Ne-
mo enim uno aut duobus cibis,hiſq́ꝫ uilibus,uſqꝫ ad inflationem uentris oneratur:quæ diuer-
ſitate carnium, & ſaporis delectatione percipitur. Cum uarijs nidoribus fumant patinæ:ad
eſum ſui,expleta eſurie,quaſi captiuos trahunt. Vnde & morbi ex ſaturitate nimia concitan-
tur,multiq́ꝫ impatiẽtiam gulæ,uomitu remediantur:& quod turpiter ingeſſerunt,turpius ege-
runt. Hippocrates in Aphoriſmis,docet craſſa & obeſa corpora,quæ creſcẽdi menſuram com
pleuerint:niſi cito ablatione ſanguinis imminuantur,in paralyſim & peſſima morborum ge-
nera erumpere:& idcirco eſſe neceſſariam demptionem,ut rurſum habeant in quæ poſſint cre
ſcere. Non enim manere in uno ſtatu naturam corporum, ſed aut creſcere ſemper, aut decre-
ſcere: nec poſſe uiuere animal,niſi creſcẽdi capax ſit. Vnde & Galenus uir doctiſſimus Hippo-
cratis interpres,athletas,quorum uita & ars ſagina eſt,dicit in exhortatione medicinæ, nec ui-

C uere poſſe diu,nec ſanos eſſe:animasq́ eorum ita nimio ſanguine & adipibus,quaſi luto inuo-
lutas,nihil tenue,nihil cœleſte, ſed ſemper de carnibus & ructu & uentris ingluuie cogitare.
Diogenes tyrannos & ſubuerſiones urbium, bellaq́ uel hoſtilia, uel ciuilia:non pro ſimplici
uictu holerum pomorumq́,ſed pro carnibus & epularum delitijs aſſerit excitari. Quodq́ mi
randum ſit. Epicurus uoluptatis aſſertor,omnes libros ſuos repleuit holeribus & pomis:& ui-
libus cibis dicit eſſe uiuēdum,quia carnes & exquiſitæ epulæ,ingēti cura ac miſeria præparen-
tur:maioremq́ pœnam habeant in inquirēdo,quàm uoluptatem in abutendo. Corpora autē
noſtra cibo tantum & potu indigere. Vbi aqua & panis ſit,& cætera his ſimilia,ibi naturæ ſa-
tiſſactum. Quicquid ſupra fuerit,non ad uitæ neceſſitatem ſpectare,ſed ad uitium uoluptatis.
Bibere & comedere non delitiarum ardor eſt, ſed ſitim famemq́ reſtinguere. Qui carnibus
ueſcantur,indigere etiam his quæ non ſunt carnium. Qui autem ſimplici uictu abutantur,eos
carnes non requirere. Sapientiæ quoq́ operam dare non poſſumus,ſi menſæ abundantiā co-
gitemus,quæ labore nimio & cura indiget. Cito expletur naturæ neceſſitas:frigus & fames,
ſimplici ueſtitu & cibo expelli poteſt. Vnde & Apoſtolus: Habentes, inquit,uictum & ueſti-
tum,his contenti ſumus. Delitiæ & epularum uarietates, fomenta auariciæ ſunt. Grandis ex-
ultatio animæ eſt,cum paruo contentus fueris,mundum habere ſub pedibus, & omnem eius
potentiam:epulas,libidines,propter quæ diuitiæ cōparantur,uilibus mutare cibis,& craſſiore
tunica cōpenſare. Tolle epularum & libidinis luxuriam,nemo quæret diuitias:quarum uſus,
aut in uentre,aut ſub uentre eſt. Qui ægrotat,non aliter recipit ſanitatem,niſi tenui cibo & ca-
ſtigato uictu,quæ λεπτὴ δίαιτα dicitur. Quibus ergo cibis recipitur ſanitas, his & ſeruari poteſt:
ne quis putet morbos holeribus cōcitari. Si autem Milonis illius Crotoniatæ uires holera non
miniſtrant, quæ naſcuntur & aluntur carnibus:quid neceſſe eſt uiro ſapienti & philoſopho
Chriſti tantam habere fortitudinem,quæ athletis & militibus neceſſaria eſt:quam cum habue-
D rit,ad uitia prouocetur? Illi arbitrantur carnes ſanitati congruas, qui uolunt abuti libidine:&
in cœnum demerſi uoluptatum,ad coitum ſemper exæſtuant. Chriſtiano ſanitas abſque uiri-
bus nimijs neceſſaria eſt. Nec turbare nos debet, ſi rari ſint huius propoſiti ſectatores:quia
rari ſunt & amici boni & fideles,& pudici & continentes,ſemperq́ uirtus rara eſt. Lege Fabri-
tij cōtinentiam,Curij paupertatem,& in tanta urbe uix paucos inuenies,quos ſequaris. Noli
timere,ne ſi carnes nō comederis,aucupes & uenatores fruſtra artificia didicerint. Legimus
quoſdam morbo articulari & podagræ humoribus laborantes, proſcriptione bonorum ad
ſimplicem menſam & pauperes cibos redactos,cōualuiſſe. Caruerant enim ſolicitudine diſpen
ſandæ domus,& epularum largitate,quæ & corpus frangunt & animam. Irridet Horatius
appetitum ciborum,qui conſumpti,relinquunt pœnitentiam: Sperne uoluptates,nocet em-
pta dolore uoluptas. Et cum in amœniſſimo agro in morſum uoluptuoſorum hominum ſe
craſſum pinguemq́ deſcriberet, luſit his uerſibus: Me pinguem & nitidum & bene curata
cute,uiſes Cum ridere uoles,Epicuri de grege porcum. Sed & ex uiliſſimis cibis uitanda ſa
tietas eſt. Nihil enim ita obruit animum, ut plenus uenter & exæſtuans, & huc illucq́ ſe uer-
tens,& in ructus uel in crepitus uentorum efflatione reſpirans. Quale illud ieiunium eſt, aut
qualis illa refectio poſt ieiunium,cum pridianis epulis diſtendimur,& guttur noſtrum medi-
tatorium efficitur latrinarum? Dumq́ uolumus prolixioris inediæ famam quærere, tantum
uoramus,quantum uix alterius dici nox digerat. Itaq́ non tam ieiunium appellandum eſt,
quàm crapula ac fœtens & moleſta digeſtio. Decæarchus in libris antiquitatum & deſcri-
ptione Græciæ,refert ſub Saturno,id eſt,in aureo ſeculo cum omnia humus funderet,nullum
comediſſe carnes:ſed uniuerſos uixiſſe frugibus & pomis,quæ ſpōte terra gignebat. Perſarū
regis Cyri uitam,Xenophon octo uoluminibus explicat:polenta,& cardamo & ſale ac pane
cibario eos aſſerens uictitare. Lacedæmoniorū menſæ frugalitatisq́,& ſupraſcriptus Xeno-
phon & Theophraſtus,& omnes penè ſcriptores Græciæ teſtes ſunt. Chæræmon Stoicus,
uir eloquētiſſimus,narrat de uita antiquorum Aegypti ſacerdotū,quod omnibus mundi ne-
gocijs

A gocijs curisq́ꝫ poſtpoſitis ſemper in templo fuerint: & reum naturas, cauſasq́ꝫ ac rationes
ſyderum contemplati ſint, nunquam mulieribus ſe miſcuerint, nunquam cognatos & pro-
pinquos, ne liberos quidem uiderint: ex eo tempore quo cœpiſſent diuino cultui deſerui-
re, carnibus & uino ſe ſemper abſtinuerint, propter tenuitatem ſenſus & uertiginem capi-
tis, quam ex paruo cibo patiebantur: & maxime propter appetitus libidinis, qui ex his ci-
bis & ex hac potione naſcuntur. Pane raro ueſcebantur, ne onerarent ſtomachum. Et ſi quā-
do comedebant, tuſum pariter hyſopum ſumebant in cibo, ut eſcam grauiorem illius calo-
re decoquerent. Oleum tantum in holeribus nouerāt, uerum & ipſum parum, propter nau-
ſeam & aſperitatem guſtus leniendam. Quid loquar, inquit de uolatilibus, cum ouum quo-
que pro carnibus uitauerint & lac? Quorum alterum carnes liquidas, alterum ſanguinem
eſſe dicebant, colore mutato. Cubile eis de folijs palmarum, quas baias uocāt, contextū erat:
ſcabellum accliue & ex una parte obliquum, in terra pro puluillo capiti ſupponebant, bidui
triduiq́ꝫ inediam ſuſtinentes. Humores corporis qui naſcuntur ex ocio & ex manſione unius
loci, nimia uictus caſtigatione ſiccabant: Ioſephus in ſecunda Iudaicę captiuitatis hiſtoria,
& in octauodecimo antiquitatum libro: & contra Appionem duobus uoluminibus, tria de-
ſcribit dogmata Iudæorum: Phariſæos, Sadducæos, Eſſænos. Quorum nouiſſimos miris ef-
fert laudibus, quod & ab uxoribus & uino & carnibus ſemper abſtinuerint, & quotidianum
ieiunium uerterint in naturam. Super quorum uita & Philo uir doctiſſimus, proprium uo-
lumen ædidit. Eantes Cizycenus, & Aſclepiades Cyprius, ætate qua Pygmaleon in Oriente
regnabat, ſcribunt eſum carnium non fuiſſe. Eubulus quoqꝫ, qui hiſtoriam Mithræ multis
uoluminibus explicuit, narrat apud Perſas tria genera Magorum: quorum primos, qui ſint
doctiſſimi & eloquētiſſimi, excepta farina & holere, nihil amplius in cibo ſumere. Apud Eleu
ſinam etiam uolucribus & piſcibus, & quibuſdam pomis abſtinere, ſolenne eſt. Bardeſanes
B uir Babylonius, in duo dogmata apud Indos gymnophiſtas diuidit: quorum alterum appel
lat Bragmanas, alterum Samanęos: qui tantæ continentiæ ſint, ut uel pomis arborum iuxta
15 Gangen fluuium, uel publico orizæ uel farinæ alantur cibo: & cum rex ad eos uenerit, ado-
rare illos ſolitus ſit, pacemq́ꝫ ſuæ prouinciæ in illorum precibus abitrari ſitam. Euripides in
Creta, Iouis prophetas, non ſolum carnibus, ſed & coctis cibis abſtinuiſſe refert. Xenocra-
tes philoſophus de Triptolemi legibus apud Athenienſes tria tantum præcepta in templo
Eleuſinæ reſidere ſcribit: honorandos parentes, uenerandos deos, carnibus non ueſcendum.
Orpheus in carmine ſuo eſum carnium deteſtatur. Pythagoræ, Socratis, Antiſthenis, & reli-
quorum frugalitatem referrem in confuſionem noſtram: niſi & longum eſſet, & proprij ope
ris indigeret. Hic certe eſt Antiſthenes: qui cum glorioſe docuiſſet rhetoricam, audiſſetq́ꝫ So-
cratem, dixiſſe fertur ad diſcipulos ſuos: Abite, & magiſtrum quærite, ego enim iam repperi:
Statimq́ꝫ uenditis quæ habebat, & publice diſtribuuis, nihil ſibi amplius quàm palliolū reſer
uauit. Paupertatisq́ꝫ eius & laboris, & Xenophon teſtis eſt in Sympoſio, & innumerabiles li
bri eius: quorum alios philoſophico, alios rhetorico genere ſcripſit. Huius Diogenes ille fa
moſiſſimus ſectator fuit, potentior rege Alexādro, & naturæ uictor humanæ. Nam cum di-
ſcipulorū Antiſthenes nullum reciperet, & perſeuerantē Diogenem remouere nō poſſet, no-
uiſſime claua minatus eſt, niſi abiret. Cui ille ſubieciſſe dicitur caput, atqꝫ dixiſſe: Nullus tam
durus baculus erit, qui me à tuo poſſit obſequio ſeparare. Refert Satyrus, qui illuſtrium uiro-
rum ſcribit hiſtorias, quod Diogenes palliolo duplici uſus ſit propter frigus: peràm pro cella
rio habuerit: ſecumq́ꝫ portarit clauam ob corpuſculi fragilitatē, qua iam ſenex mēbra ſuſten-
tare ſolitus erat: & ἡμερόβιος uulgò appellatus ſit, in præſentem horam poſcens à quolibet, &
accipiens cibum. Habitauit aūt in portarū ueſtibulis & porticibus, ciuitatū. Cumq́ꝫ ſe contor
queret in dolio, uolubilem ſe habere domū iocabatur, & ſe cum temporibus immutantē. Fri
gore enim os dolij uertebat in meridiē, æſtate ad ſeptentrionē: & utcūqꝫ ſol ſe inclinauerat,
Diogenis ſimul prætoriū uertebatur. Quodā uero tempore habens ad potandū * caueum li- *Aliâs cantbū*
G 4 gneum

C gneum, uidit puerum manu cõcaua bibere, & eliſiſſe illud fertur ad terram, dicens: Neſciebã
quod natura haberet poculum. Virtutem eius & continentiam mors quoq; indicat. Nam
cum ad agonem Olympiacum, qui magna frequentia Græciæ celebrabatur, iam ſenex
pergeret, febri in itinere dicitur apprehenſus, accubuiſſe in crepidine uiæ: uolentibusq; cum
amicis, aut in iumentum, aut in uehiculum tollere, non acquieuit: ſed tranſiens ad arboris
umbram, locutus eſt: Abite quæſo, & ſpectatum pergite: hæc me nox aut uictorem proba
bit, aut uictum. Si febrem uicero, ad agonem ueniam: ſi me uicerit, ad inferna deſcendam.
Ibiq; per noctem eliſo gutture non tam mori ſe ait, quàm febrem morte excludere. Vnius
tantum philoſophi exemplum poſui, ut formoſuli noſtri & thoroſuli, & uix ſummis pe-
dibus adumbrantes ueſtigia: quorum uerba in pugnis ſunt, & ſyllogiſmi in calcibus: qui pau-
pertatem apoſtolorum & crucis duriciam, aut neſciunt, aut contemnunt, imitentur ſaltem
gentilium parcitatem. Hæc de argumentis philoſophorum exemplisq; diſſerui. Nunc ad
exordium generis humani, id eſt, ad noſtra tranſiens, docebo primum Adam in paradiſo
accepiſſe præceptum, ut cætera poma comedens, ab una arbore ieiunaret. Beatitudo para-
diſi abſq; abſtinentia cibi non potuit dedicari. Quamdiu ieiunauit, in paradiſo fuit: comedit,
& eiectus eſt: eiectus, ſtatim duxit uxorem. Qui ieiunus in paradiſo uirgo fuerat, ſatur in ter-
ra matrimonio copulatur: & tamen eiectus, non protinus accepit licentiam carnium ueſcen
darum, ſed tantum poma arborum & fruges ſegetum, & herbarum holera ei traduntur in
cibum: ut exul quoq; paradiſi, non carnibus, quæ in paradiſo non erant, ſed ſimilitudine fru
gum paradiſi ueſceretur. Poſtea uero uidens deus quod diligenter appoſitum eſſet ad mali-
• ciam cor hominis ab adoleſcentia, & ſpiritus eius in his permanere non poſſet, quia erant ca-
ro, opera carnis diluuio condemnauit: & auidiſſimam hominum gulam probans, dedit eis
licentiam comedendarum carnium: ut dum ſibi intelligunt licere omnia, non deſiderent ma
D gnopere quod non licebat, ne mandatum in cauſam uerterent præuaricationis. Quanquam
& tunc ex parte imperatum ieiunium ſit. Nam cum alia munda dicantur, alia immunda:
& in arca Noë de immundis bina, de mundis introducuntur imparia: & utiq; immundo-
rum eſus ablatus ſit, ne ſine cauſa dicerentur immunda: ex parte ieiunium dedicatum eſt, do-
cens abſtinentiam omnium in quorundam reciſione. Cur perdidit Eſau primogenita ſua?
nónne propter cibum? impatientiamq; gulæ lachrymis emẽdare nõ potuit. Eiectus de Aegy
pto populus Iſraël, & in terram repromiſſionis lacte & melle manantem introducẽdus, Aegy
ptias carnes & pepones alliaq; deſiderat. Vtinam, īquit, obiiſſemus percuſſi à deo in terra Ae-
gypti, quando ſuper ollas carnium ſedebamus. Et iterum: Quis nos* ueſcet carnibus? Vene-
runt in mentem nobis piſces, quos in Aegypto comedebamus gratis, & cucumeres, & pepo-
nes, & porri, & cepe, & allia. At nunc anima noſtra arida, nihil niſi manna oculi noſtri cõſpi-
ciunt. Angelorum cibum contemnentes, carnes Aegyptias ſuſpirabant. Moyſes quadragin-
ta diebus & noctibus ieiunus in monte Sina, etiam tunc probans, nõ in pane ſolo uiuere ho-
minem, ſed in omni uerbo dei, cum domino loquitur: populus aũt ſatur idola fabricatur. Ille
uacuo uentre, legem accipit ſcriptam digito dei. Iſte mãducans & bibens, conſurgensq; lude-
re, aurum conflat in uitulum, & Aegyptium bouem præfert domini maieſtati. Tot dierum
labor, unius horæ ſaturitate perit. Frangit audacter Moyſes tabulas: ſciebat enim dei ſermo-
nem non poſſe audire temulentos. Incraſſatus eſt & pinguefactus & dilatatus, & recalcitrauit
dilectus, & dereliquit dominũ, qui fecerat eum, & abſceſſit à deo ſalutari ſuo. Vnde & in eodẽ
Deuteronomio præcipitur: Ne cum manducaueris & biberis, & domos opimas ædificaue-
ris, ouibus & bubus tuis multiplicatis & argento & auro, extollatur cor tuum, & obliuiſca-
ris domini tui. Denique manducauit populus, & incraſſatum eſt cor eius, ne uideret oculis, &
audiret auribus, & corde conijceret: & uultũ ieiunãtis Moyſi, & iuxta Hebraicam ueritatem,
dei confabulatione cornutum, paſtus & pinguior populus ſuſtinere nõ potuit. Quãobrem et
dominus noſter atq; ſaluator non ob differentiã uirginitatis & nuptiarum, ut quidã putant,
ſed

* Forte, paſcet, legendũ. Nume. 11. ſic habetur: Quis dabit nobis ad ueſcendum carnes?

A ſed ob ieiuniorum conſortia, Moyſen & Eliam transfiguratus in monte ſecum oſtendit
in gloria. Quanquam Moyſes & Elias typum proprie legis prophetarumq́ue monſtraue-
rint: ſicut manifeſte ſcriptura teſtaiur: Dicebant ei exitum quem completurus erat in Hie-
ruſalem. Paſſionem enim domini non uirginitas & nuptiæ, ſed lex nunciat & prophetæ.
Quod ſi contentioſe in Moyſe nuptias, in Elia uiginitatem dixerint demonſtrari: breuiter
audiant Moyſen mortuum & ſepultum, Eliam igneo curru raptum: ante immortalem eſſe
cœpiſſe, quàm mortuum. Sed nec ſecunda conſcriptio tabularum abſque ieiunio potuit im-
petrari. Quod ebrietas perdiderat, inedia repperit. Ex quo oſtenditur, poſſe nos per ieiu-
nium redire in paradiſum, unde per ſaturitatem fueramus eiecti. In Exodo aduerſus Ame-
lech, oratione Moyſi, & totius populi, uſque ad ueſperam ieiunio dimicatum eſt. Ieſus filius
Naue ſtaionem imperauit ſoli & lunæ: & inediam plus quàm unius diei, uictoris exerci-
tus protelauit. Saul (ſicut in Regnorum primo libro ſcribitur) Maledictus, inquit, qui ede-
rit panem uſque ad ueſperam, donec ulciſcar me de inimicis meis. Et non guſtauit omnis po-
pulus eius, & tota terra prandebat. Tantique fuit autoritas ſtationis ſemel domino deſtina-
tæ, ut Ionatham, qui cauſa uictoriæ extiterat, deprehenderet ſors: & ignorantiæ crimen decli
nare non poſſet, patriſque in ſe concitaret manum, & uix populi precibus ſaluaret. Elias qua-
16 draginta dierum ieiunio præparatus, deum uidit in monte Oreb, & audit ab eo: Quid tu hic
Elia? Multo familiarior iſta uox quàm illa in Geneſi: Adam ubi es? Illa enim paſtum terre-
bat & perditum: hæc ieiunanti famulo blandiebatur. Congregatum Samuel populum in
Maſphat, indicto ieiunio roborauit, & fecit hoſtibus fortiorem. Aſſyriorum impetum, &
potentiam Sennacherib, Ezechiæ regis lachrymæ, ſaccus, & humiliauo uictus, fregit, proſtra
uit & uicit. Et ecõtrario ciuitas Niniue, imminentem iram domini ieiuniorũ miſeratione de-
torſit: quam & Sodoma placaſſet & Gomorra, ſi uoluiſſent agere pœnitẽtiam, & lachrymas
B pœnitentiæ patrocinante conciliare ieiunio. Achab rex impiiſſimus, ut ſententiam dei ſub-
terfugeret, & euerſio domus eius differretur in poſteros, ieiunio impetrauit & ſacco. Anna
uxor Helchanæ inanem cibo uentrem, filio meruit implere. Periclitantur in Babylone Ma
gi, omnis coniector & hariolus & aruſpex cæditur. Daniel & tres pueri reuelationem merẽ-
tur ieiunio: & paſti leguminibus, pulchriores ſunt & prudentiores his, qui de mẽſa regis car
nibus ueſcebãtur. Deinde ſcriptum eſt, quod Daniel tribus hebdomadibus ieiunauerit: pa-
nem ſuauem non comederit: caro & uinum non intrauerit os eius: oleo unctus non ſit, & ue
nerit ad eum angelus, dicens: Daniel homo miſerabilis es. Qui deo miſerabilis apparuerat,
poſt ieiunium leonibus in lacu fuit horribilis. Quàm pulchra res: quæ placat deum, leones
mitigat, dæmones terret. Mittitur ad eum (licet hoc in Hebraicis uoluminibus non inuene-
rimus) Habacuc meſſorum prandium portans. Talem enim diſcophorum inedia meruerat
hebdomadis. Dauid, periclitante filio poſt adulterium, ἐξομολόγησιν in cinere & ieiunio facit,
dicens: Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miſcebã.
Et infirmata ſunt in ieiunio genua mea. Et certe iam audierat à Nathan: Dominus abſtulit
à te hoc peccatum. Sampſon & Samuel uinum & ſiceram non bibunt. Erant enim filij repro
miſſionis, & per abſtinentiam ieiuniumque cõcepti. Aaron & cæteri ſacerdotes ingreſſuri tem
plum, omne quod poteſt inebriare non potant, ne moriãtur. Ex quo intelligimus mori eos,
qui in eccleſia non ſobrij miniſtrarint. Quamobrem exprobratur Iſraëli, potum dabatis Na
zaræis meis uinum. Ionadab filius Rechab, præcepit filijs ſuis, ut non biberent uinum uſque
in æternum. Quibus cum offerret Hieremias uinum ut biberent, & illi bibere noluiſſent, lo-
quitur dominus per prophetam: Quia obediſtis præcepto Ionadab patris ueſtri, nõ deficiet
uir de ſtirpe Ionadab filij Rechab, ſtans in cõſpectu meo cunctis diebus. In foribus Euan
gelij Anna filia Phanuelis uniuira inducitur, ſemperque ieiunans, & dominum uirginem lon
ga caſtitas longaque ieiunia ſuſcepere. Præcurſor eius ut præco Ioannes locuſtis alitur, & ſyl-
ueſtri melle, non carnibus: habitatioque deſerti & incunabula monachorum, talibus inchoan
tur

C tur alimentis. Sed & ipſe dominus baptiſma ſuum quadraginta dierum ieiunio dedica-
17 uit,& acriora dæmonia docuit non niſi oratione & ieiunijs poſſe ſuperari. Cornelius centu-
rio,ut ſpiritum ſanctum acciperet antequã baptiſma, eleemoſynis meruit, crebriſq́; ieiunijs.
Paulus apoſtolus poſt famem & ſitim,& cæteros labores ſuos & pericula latronum,naufra-
gia,ſolitudines,crebra ieiunia enumerat. Et diſcipulo Timotheo dolenti ſtomachum, & in-
firmitates plurimas ſuſtinenti, ſuadet uini modicam potionem: Iam noli, inquit, aquam bi-
bere. Cui autem dicit iam noli aquam bibere, oſtendit eum aquam ante potaſſe. Quod non
concederet,niſi crebræ infirmitates & dolor ſtomachi poſtulaſſent. Reprobat quidem Apo-
ſtolus eos qui prohibebant nuptias: & iubebant cibis abſtinere, quos deus creauit ad uten-
dum cum gratiarum actione: ſed Marcionem deſignat & Tatianum,& cæteros hæreticos,
qui abſtinentiam indicunt perpetuam, ad deſtruenda & contemnenda & abominanda ope-
ra creatoris. Nos autem & creaturam omnem laudamus dei: & maciem ſaginæ, abſtinen-
tiam luxuriæ,ieiunia præferimus ſaturitati. Vir quippe in laboribus laborat ſibi,& uim facit
in interitum ſuum. Et à diebus Ioannis Baptiſtæ ieiunatoris & uirginis, regnum cœlorum
uim patitur,& uiolenti diripiunt illud. Timemus enim,ne ab aduentu æterni iudicis,ſicut in
diebus diluuij, & euerſionis Sodomæ & Gomorræ deprehendamur manducantes & bibẽ-
tes,& nubentes & nuptui tradẽtes. Nam & diluuium & ignis de cœlo ſaturitatem pariter &
nuptias quas deleret inuenit. Nec mirum,ſi omne quod in macello uenditur,Apoſtolus emi
iubeat,& comedi:cum idololatris adhuc in templis idolorum,quaſi idolothyta ueſcentibus,
pro ſumma abſtinentia fuerit, cibis tantum abſtinere gentilium. Quod ſi loquitur ad Ro-
manos:Is qui manducat,non manducantem non ſpernat:& qui non manducat,manducan-
tem non iudicet:non inter ieiunia & ſaturitatem æqualia merita diſpenſat,ſed contra eos lo-
quitur,qui in Chriſtum credentes,adhuc Iudaizabant:& eos qui ex gentibus crediderant mo
D net,ut ne ſcandalizent illos cibo ſuo,qui adhuc infirmiores erant. Denique & in conſequenti-
bus hoc ipſum ſonat. Scio & confido in domino Ieſu,quod nihil commune per ſeipſum eſt,
niſi ei,qui exiſtimat quid commune eſſe,illi commune eſt. Si enim propter cibum frater tuus
contriſtatur,iam non ſecundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo
Chriſtus mortuus eſt. Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum. Non eſt enim regnum dei
eſca & potus. Ac ne quis putaret hoc de ieiunijs dici, & non de ſuperſtitione Iudaica, ſtatim
ediſſerit: Alius credit manducare omnia. Qui autem infirmus eſt, holera manducat. Et rur-
ſum: Alius iudicat diem plus quàm diem,alius iudicat omnẽ diem. Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu
abundet. Qui ſapit diem,domino ſapit. Et qui manducat,domino manducat: Gratias enim
agit deo. Et qui non manducat,domino non manducat,& gratias agit deo. Qui enim adhuc
infirmi erant in fide,& alias carnes mundas,alias arbitrabantur immundas:& inter diem &
diem eſſe aliquid exiſtimabant. Verbi gratia: Sanctius eſſe ſabbatũ & neomenias & ſcenope
giam quàm reliquos dies,iubentur holera manducare,quæ indifferẽter comedũtur ab omni
bus. Qui uero firmioris erant fidei, omnes carnes & dies omnes æquales eſſe credebãt. Illud
aũt quod proponere aduerſarius auſus eſt,dominũ uoratorem & potatorem uini à phariſęis
appellatũ:& quia ad epulas ierit nuptiarũ,et cõuiuia nõ deſpexerit peccatorũ,exiſtimo quod
nobiſcũ faciat. Iſte eſt dominus,ut arbitraris,uorator:qui quadraginta diebus Chriſtianorũ
ieiuniũ ſanctificauit:qui beatos appellat eſuriẽtes & ſitiẽtes:qui eſcam habere ſe dicit: nõ quã
diſcipuli ſuſpicabantur,ſed quæ in perpetuũ non periret:qui de die craſtino cogitare prohi-
bet:qui cũ eſuriſſe & ſitiſſe dicatur,& iſſe frequẽter ad prandia,excepto myſterio quod in ty-
pum ſuæ paſſionis expreſſit:& probãdi corporis ueritate,nec gulę ſcribitur ſeruiſſe,nec uẽtri.
Qui diuitem purpuratũ propter epulas narrat in tartaro,& Lazarũ pauperem ob ínediã di-
cit eſſe in ſinu Abrahæ. Qui quando ieiunamus,ungi caput & lauari faciẽ præcipit:ut nõ glo
riæ hominũ,ſed domino ieiunemus. Qui comedit quidem poſt reſurrectionẽ partem piſcis
aſſi & fauũ:non propter eſuriem & gutturis ſuauitatẽ,ſed ut ueritatem ſui corporis compro-
baret.

A baret. Nam quotieſcunq; mortuum ſuſcitauit, iuſſit ei dari manducare, ne reſurrectio phan-
taſma putaretur. Et Lazarus poſt reſurrectionẽ, ob hanc cauſam ſcribitur cum domino iniſſe
conuiuium. Nec hoc dicimus, quod negemus piſces & cætera (ſi uoluntas fuerit) in cibo eſſe
ſumenda: ſed quomodo nuptijs uirginitatẽ, ita ſaturitati & carnibus ieiunia ſpiritumq́; præ-
ferimus. Si autem Petrus hora ſexta pranſurus aſcendit in cœnaculum fortuita eſuries non
facit præiudiciũ ieiuniorum. Hoc enim modo & dominus, quia ad puteũ Samaritanæ hora
ſexta ſeſſus reſedit, & bibere uoluit: omnibus incũbet neceſſitas, uelint nolint hoc tempore bi
bendi. Potuit autem fieri, ut uel ſabbatum eſſet, uel dies dominicus: & poſt bidui, triduiq́; ie-
iuniũ, hora ſexta eſurierit. Nunq; ẽm crediderim apoſtolũ, ſi ante unã diem cœnauerat, epu-
liſq́; diſtentus fuerat, alterius diei eſuriſſe meridie. Quod ſi cœnauit pridie, & ſequenti die eſu
riuit ante prandium, non exiſtimo quod uſq; ad ſatietatẽ comederit, qui tam cito potuit eſu-
rire. Porrò ſi per Eſaiam loquitur deus, quod non tale ieiunium elegerit, dicens: In diebus ie-
iuniorum ueſtrorum inueniuntur uoluntates ueſtrę: & ſubiectos percuitis, & in iudicia & in
lites ieiunatis, & ceditis pugnis: non tale ieiunium elegi dicit dominus. Quale elegerit, docet:
Frange eſurienti panem tuum, & pauperes ſine tecto indue in domum tuam. Si uideris nu-
dum, ueſti: & domeſticos ſeminis tui ne deſpicias. Non igitur ieiunium reprobauit, ſed quale
uellet, oſtendit. Neq; enim uentris eſuries accepta eſt deo, quam lites & rapinæ & luxuria de-
ſtruũt. Si non uult ieiunium deus, quomodo in Leuitico præcipit, ut ſeptimo menſe, decima
menſis omnis populus ieiunet uſq; ad ueſperam: & qui non afflixerit animam ſuam, moria-
tur & extermínetur de populo ſuo? Quare ſepulchra concupiſcentiæ, ubi carnibus deditus
populus ruit, uſq; hodie in ſolitudine perſeuerant? Et craſſus populus ortygometram ſcribi-
tur ad choleram uſque ructaſſe? Cur homo dei, ad cuius prophetiam manus aruerat regis
B Hieroboam: qui manducauit contra edictum dei, ilico percuſſus eſt? Et leo qui aſinam cuſto-
diuit intactam, prophetæ leuanti ſe de prandio non pepercit? Qui ieiunus miracula fecerat,
pranſus ilico ſaturitatis pœnas luit. Sed & Ioël clamitat: Sanctificate ieiunium: prædicate cu-
rationem, ut monſtraretur ieiunium ſanctificari cæteris operibus: & ſanctificatum ieiunium
curationi proficere peccatorum. Quomodo autem uirginitati ueræ non præiudicat imitatio
uirginum diaboli, ita nec ueris ieiunijs coſſorum Iſidis & Cybeles, & quorũdam ciborum in
æternum abſtinentia: maxime cum apud illos ieiunium panis, ſagina carnium compenſetur.
Et ſicut ſigna quæ faciebat Moyſes, imitabantur ſigna Aegyptiorum, ſed non erant in ueri-
tate: nam uirga Moyſi uirgas Magorum deuorabat: ita per omnia quæ per æmulationem
dei facit diabolus, non religionis noſtræ ſuperſtitio, ſed noſtra arguitur negligentia, id nolen
tium facere quod bonum eſſe, etiam ſeculi homines non ignorãt. Quarta propoſitio, quæ
& extrema eſt, duos eſſe ordines, ouium & hircorum: alterum iuſtorum, alterum peccatorũ:
alios ſtare à dextris, alios à ſiniſtris: & audire iuſtos: Venite benedicti patris mei, poſſidete
paratum uobis regnum à conſtitutione mundi. Peccatoribus uero dici: Diſcedite à me male-
dicti in ignem æternũ, qui præparatus eſt diabolo & angelis eius. Arborem bonã non poſſe
malos fructus facere, nec malam bonos. Vnde & ſaluator loquitur ad Iudæos: Vos de patre
diabolo eſtis, & cõcupiſcentias patris ueſtri facere uultis. Decẽ uirgines proponit ſtultas atq;
ſapientes: & quinq; quæ oleum nõ habuerunt, remanſiſſe extrinſecus: alias uero quinq;, quę
ſibi lumen bonorũ operum præparauerant thalamũ intraſſe cũ ſponſo. Aſcendit ad diluuiũ
& ait: Qui erant cũ Noë, iuſti ſeruati ſunt: qui uero peccatores, omnes in cõmune perierunt.
Apud Sodomã & Gomorram, exceptis duobus gradibus bonorũ malorumq́;, nulla diuer
ſitas inuenitur. Qui eſt iuſtus, eripitur: qui peccator, pari deuoratur incẽdio. Vna ſalus libera-
tis, unus interitus remanẽtibus. Ne paululũ quidẽ à iuſtitiã declinandũ, indicio eſt uxor Lot.
Si autẽ, inquit, mihi opponis, quare iuſtus laboret in pace, aut perſecutionibus: ſi nullus profe
ctus eſt, nec maiora præmia: ſcias hoc eũ facere, nõ ut plus quid mereaĩ, ſed ne perdat quod
accepit. In Aegypto quoq; decẽ plagas æqualiter oẽs ſentiunt peccatores: & ſimiles tenebræ,
domino

C domino & ſeruo,nobili & ignobili,regi imminēt & uulgo.Sanctis uero dei & populo Iſraël
una erat lux.Sed & in mari rubro iuſti pariter tranſeunt, peccatores pariter obruūtur.Sexcē-
ta hominū milia,excepta imbelli ætate & ſexu,in deſerto æqualiter ruunt:& duo qui iuſticia
pares erant,æqualiter liberantur. Per quadraginta annos cunctus Iſraël ſimiliter laborat &
moritur.Gomor,mannæ uniuerſis ætatibus una in cibo menſura eſt:ueſtitus pariter nō de-
teruntur,capilli ſimul non augentur,barba in cōmune non creſcit,calciamēta ex æquo omni
bus durant.Non incalluere pedes,cibus in ore cunctorum æqualiter ſapit. Ad manſionem
unam pari labore & mercede pergebant.Omnis Hebræus æquale habet paſcha,æquales ſce
nopegias,æquale ſabbatum,æquales neomenias.Septimo requietionis anno abſq; perſona
rum diſcretione dimittitur,& in iubilæo uniuerſa cunctis debita relaxantur, atq; ad antiquā
poſſeſſionem uenditor redit.Parabolā autem in Euangelio ſeminantis, in qua in terra bona
centeſimus & ſexageſimus & triceſimus fructus exorit:& econtrario in terra mala, triplex ſte
rilitatis uarietas indicatur,in duos ordines diuidit,bonæ terræ & malæ.Et quomodo apoſto
lis pro derelictis filijs & uxoribus,in alio Euāgelio cēties,in alio ſepties dominus repromittit,
& in futuro uitam æternā:nullaq; diſtantia eſt inter centū & ſeptem:ſic & in hoc numero nō
facere præiudicium,ubi huius terræ fertilitas prædicatur:præſertim cum & euangeliſta Mar
cus retrorſum numeret triginta,ſexaginta & centum. Dicit dominus:Qui manducat meam
carnem,& bibit meū ſanguinem,in me manet,& ego in illo.Sicut ergo ſine aliqua differentia
graduum Chriſtus in nobis eſt,ita & nos in Chriſto ſine gradibus ſumus.Omnis qui diligit
me,ſermonem meū ſeruabit:& pater meus diliget eum,& ad eum ueniemus, & manſionem
apud eum faciemus.Qui iuſtus eſt,diligit:qui diligit,ueniūt ad eum pater & filius, & in eius
habitant hoſpitio. Vbi autem huiuſcemodi habitator eſt, puto quod nihil deeſſe poſſit ho-
ſpiti.Sin autem dicit:Multæ manſiones ſunt apud patrem meū,nō in regno cœlorum diuer
D ſas ſignificat māſiones,ſed eccleſiarum in toto orbe numerum,quæ conſtat una per ſeptem.
Vado,inquit,& præparabo uobis locū,nō loca.Si hæc repromiſſio proprie duodecim apo-
ſtolorum eſt,ergo Paulus excluſus eſt de hoc loco,& electionis uas ſuperfluus putabitur &
indignus.Ioannes & Iacobus,quia plus cæteris petierunt,nō impetrauerunt:& tamē non eſt
dignitas eorū imminuta,quia reliquis apoſtolis æquales fuerūt.Neſcitis quia corpora ueſtra
templū eſt ſpiritus ſancti? Templū,inquit,eſt,non templa:ut ſimiliter in omnibus habitato-
rem oſtenderet deum.Non pro his rogo tantum,ſed pro illis qui credituri ſunt per uerbum
eorum in me:ut ſicut tu pater in me,& ego in te unum ſumus,ita omnes unum ſint in nobis.
Gloriam quam dediſti mihi,dedi eis:dilexi eos, ſicut me dilexiſti. Et quomodo nos ſumus
pater & filius & ſpiritus ſanctus unus deus,ſic & unus populus in ipſis ſit, hoc eſt, quaſi filij
chariſſimi,diuinæ conſortes naturæ.Sponſa,ſoror,mater,& quęcunq; alia putaueris uocabu
la:unius eccleſiæ congregatio eſt,quæ nunq; eſt ſine ſponſo,fratre,filio. Vnam habet fidem,
nec conſtupratur dogmatum uarietate,nec hæreſibus ſcinditur. Virgo permanet.Quocunq;
uadit agnus,ſequitur illum:ſola nouit canticum Chriſti. Si autem, inquit, mihi oppoſueris,
ſtella à ſtella differt in claritate,audies differre ſtellam à ſtella,hoc eſt, ſpirituales à carnalibus.
Omnia membra æqualiter diligimus,nec oculum pręponimus digito,nec digitum auriculę:
ſed in ſingulorum amiſſione,membrorum cōmunis dolor eſt.Aequaliter introimus in hoc
ſeculum,& æqualiter de eo egredimur.Vnus Adam terrenus,& alter cœleſtis. Qui in terre-
no fuerit,à ſiniſtris eſt,& peribit:qui in cœleſti,à dextris eſt,& ſaluabitur.Qui fratri dixerit fa-
tue & raca,reus erit gehennæ.Et qui homicida fuerit & adulter,mittetur ſimiliter in gehennā.
In perſequutione qui incenditur,qui ſuffocatur,qui decollatur,qui fugerit,qui in carcere inclu
ſus obierit:uaria quidem luctæ genera,ſed una corona uictorum eſt. Inter eum fratrem qui
ſemper cum patre fuerat,& qui poſtea pœnitens eſt receptus, nulla diuerſitas eſt. Operarijs
primæ horæ & tertiæ & ſextæ & nonæ & undecimę,unus denarius æqualiter redditꝛ:et,quo
magis admireris,ab his incipit præmiū,qui minus in uinea laborarūt. His & huiuſcemodi
diuinarum

A diuinarum ſcripturarum teſtimonijs,quæ ad peruerſitatem ſui dogmatis, callidus diſputa tor inclinat,quis non tentetur etiam electorum dei? Et quod Ioannes apoſtolus, antichriſtos dicit ueniſſe multos,hæc uera eſt antichriſti prædicatio,quæ inter Ioannem & ultimum pœnitentem nullam facit eſſe diſtantiam. Simulq́ʒ miror,quomodo ſerpens lubricus & Proteus noſter,in uariarum ſe mutet portenta formarum. Qui enim in coitu & in ſaturitate Epicureus eſt,ſubito in retributione meritorum Stoicus efficitur. Hieroſolymam Citto: Iudæam Cypro,Chriſtum Zezone commutat. Si non licet à uirtutibus paululum declinare,& omnia peccata ſunt paria,eiuſdemq́ʒ criminis reus eſt,qui panem eſurienti ſurripuerit, & qui hominem occiderit,tu quoqʒ maximorum ſcelerum reus teneris. Porrò aliud eſt,ſi te dicas ne minima quidem habere peccata,& cum omnes apoſtoli & prophetæ & ſancti,iuxta id quod in ſecunda porpoſitione diſſerui,peccatores eſſe ſe plangant,ſolus de iuſticia glorieris. Ante nudo eras pede:modo non ſolum calciato,ſed & ornato. Tũc pexa tunica,& nigra ſubucula ueſtiebaris,ſordidatus & pallidus,& calloſam opere geſtitans manum,nunc lineis & ſericis ue-

19 ſtibus,& Atrebatum ac Laodiceæ indumentis ornatus incedis. Rubent buccæ, nitet cutis, comæ in occipitium frontemq́ʒ tornantur,protenſus eſt aqualiculus,inſurgunt humeri, turget guttur:& de obeſis faucibus uix ſuffocata uerba promuntur. Certe in tanta diuerſitate uictus & ueſtitus,neceſſe eſt,aut hic,aut ibi eſſe peccatum. Non quod peccatum in cibo, aut in ueſtibus aſſerã:ſed quod uarietas & cõmutatio in deterius,reprehenſioni proxima ſit. Quod autem reprehenditur,à uirtute procul eſt:quod à uirtute procul eſt,uitio mancipatur. Quod uitioſum arguitur,peccato iungitur. Quod peccatum eſt, iuxta tuam ſententiam in ſiniſtra parte & hircorum grege deſcribitur. Aut reuerteris igitur ad antiquum propoſitum, ut ouis poſſis eſſe ad dexteram,aut ſi priorem ſententiam peruerſa pœnitẽtia commutaris: uelis nolis,quanquam barbam raſeris,inter hircos numeraberis. Verum quid prodeſt luſcum uoca-

B re luſcum,& accuſatoris docere inconſtantiam,cum propoſitionum ſeries diluenda ſit? Oues & hædos à dextera & ſiniſtra,duos iuſtorum & peccatorum eſſe ordines non negamus. Arborem bonam,fructus malos nõ facere:nec malam bonos,nulli dubium eſt. Decem quoqʒ uirgines ſapientes & ſtultas,in bonas malasq́ʒ diuidimus. In diluuio liberatos iuſtos, & peccatores aquis obrutos,non ignoramus. In Sodoma & Gomorra ereptum iuſtum, & impios igne conſumptos,omnibus perſpicuum eſt. Decem quoqʒ plagis percuſſam Aegyptum, & Iſraël fuiſſe ſoſpitem nouimus. In mari rubro tranſiſſe iuſtos, & Pharaonem cum ſuo exercitu demerſum,etiam in ſcholis cantant paruuli. Sexcenta milia in deſerto cecidiſſe, quia increduli fuerint,& duos tantum terram repromiſſionis intraſſe,ſcripturæ docent,& reliqua quæ uſqʒ ad operarios uineæ,in duos bonorum & malorum ordines deſcripſiſti. Sed quale eſt, ut quia inter bonos & malos diuiſio eſt,tu aſſeras inter ipſos bonos uel ecõtrario malos nullam eſſe diſtantiam,nihilq́ʒ referre,utrum in pecore aliquis aries ſit, an ouicula? Vtrum primam lanam habeat,an ſecundam? Vtrum ſcabidum pecus ſit & morbidum,an uegetũ atqʒ ſuſſultans? maxime cum Ezechiel oues rationabiles,& diuerſitatem inter pecus & pecus,ſuæ prophetiæ autoritate demonſtret,dicens: Ecce ego iudico inter pecus & pecus,& inter arietes & hircos,& inter pecus pingue & macilentum: Pro eo quod lateribus & humeris impingebatis,& cornibus ueſtris uentilabatis omnia infirma pecora donec diſpergerentur. Et ut ſciremus quæ iſta ſunt pecora,ſtatim intulit. Vos autem greges mei,oues paſcuæ meæ homines eſtis. Idipſum ergo erit Paulus,& ille pœnitens,qui cum patris uxore dormierat,quia in eccleſiam poſt pœnitentiam receptus eſt,& quia ſimul à dextris eſt,in eadem cum apoſtolo claritate fulgebit? Et quomodo in uno agello uſqʒ ad meſſem in conſummationem mundi zizania pariter frumentaq́ʒ ſuccreſcunt? Qua conſequentia piſces boni & mali,ſagena Chriſti & reti euangelico continentur? Cur in typo eccleſiæ,in arca Noë,diuerſa animalia,& pro qualitate meritorum,diuerſæ ſunt manſiones? Cur aſtitit regina à dextris domini in ueſtitu deaurato,circundata uarietate? Cur Ioſeph in forma Chriſti,uariam habuit tunicam? Cur Apo-

H ſtolus

C ſtolus loquitur ad Romanos: Vnicuiqꝫ ſicut deus diuiſit menſuram fidei? Sicut enim in uno
corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita
multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra. Habentes autem
donationes ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis differentes, ſiue prophetiam ſecundum
menſuram fidei, ſiue miniſterium in miniſtrando, ſiue qui docet in doctrina, qui exhortatur
in exhortando, qui tribuit in ſimplicitate, qui præeſt in ſolicitudine, & reliqua: Et in alio loco,
alius iudicat diem plus quàm diem, alius iudicat omnem diem. Vnuſquiſqꝫ in ſuo ſenſu abū-
dat. Et ad Corinthios: Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed deus incrementum dedit. Itaqꝫ neqꝫ
qui plantat eſt aliquid: neqꝫ qui rigat, ſed qui incrementū dat deus. Qui plantat & qui rigat,
unum ſunt. Vnuſquiſqꝫ autem propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem. Dei
enim ſumus adiutores, dei agricultura eſtis, dei ædificatio eſtis. Et rurſum alibi: Secundū gra-
tiam dei, quæ data eſt mihi, ut ſapiens architectus fundamentū poſui, alius autem ſuperædi-
ficat. Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præterquàm id quod poſitū eſt, quod
eſt Chriſtus Ieſus: Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum,
lapides precioſos, ligna, fœnum, ſtipulam, uniuſcuiuſqꝫ opus apparebit. Dies enim domini
illud manifeſtabit, quoniā in igne reuelabitur: & ſingulorum opus quale ſit, ignis porbabit.
Si cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arſerit, detri-
mentum patietur. Ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem. Si is cuius opus arſit &
perijt, & damnum ſuſtinuit laboris ſui, perdet quidem laboris præmium, ſed ipſe ſaluabitur,
non tamen abſqꝫ probatione ignis, ergo is cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit ſine
ignis probatione ſaluabitur, & inter ſaluationem & ſaluationem utiqꝫ erit diuerſitas aliqua.
Necnō in alio loco: Sic nos, inquit, exiſtimet homo quaſi miniſtros Chriſti, & diſpenſatores
myſteriorum dei. Hic iam quæritur inter diſpenſatores, ut fidelis quis inueniatur. Vis ſcire,
D quoniam inter diſpenſatorem, & diſpenſatorem ſit multa diſtantia (non dico de malis & bo-
nis, ſed de ipſis bonis qui ad dexteram ſtant) audi conſequentia: Neſcitis, quoniam qui in ſa-
crificijs operantur, de ſacrificijs comedunt: qui altario deſeruiunt, de altario participātur? Sic
& dominus diſpoſuit his, qui euangelium annunciant de euangelio uiuere: Ego autem non
abutar horum aliquo. Non ſcripſi autem hæc, ut ſic fiant in me. Melius eſt enim mihi mori,
quàm ut gloriam meam quis euacuet. Si enim euangelizauero, nō eſt mihi gloria: neceſſitas
quippe mihi incumbit. Væ enim mihi eſt, ſi non euangelizauero. Nam ſi uoluntate hoc ago,
mercedem habeo. Si autem nolens, diſpenſatio mihi credita eſt. Quæ eſt ergo merces mea?
Vt euangelizans ſine ſumptu, ponam euangelium Chriſti, ut non abutar poteſtate, quæ da-
ta eſt mihi in euangelio: Cum enim eſſem liber, ex omnibus omnium me ſeruum feci, ut plu-
res lucrifacerem. Nunquid potes dicere peccare eos, qui uiuunt de euangelio: & qui de ſacrifi-
cijs participantur? Vtiqꝫ non. Dominus enim diſpoſuit, ut qui prædicant euangeliū, de euā-
gelio uiuant. Apoſtolus autem qui non abutitur hac licentia: ſed laborat manibus ſuis, ne
quē grauet, & die ac nocte operatur, & miniſtrat his qui ſecū ſunt: utiqꝫ ideo hoc facit, ut plus
laborans, plus aliquid mercedis accipiat. Curramus ad reliqua. Diuiſiones gratiarum ſunt,
idem autem ſpiritus. Et diuiſiones miniſteriorum ſunt, idem autem dominus: Et diuiſiones
operationum ſunt, idem autem deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiqꝫ autem da-
ta eſt operatio ſpiritus iuxta id quod expedit. Et iterum: Sicut corpus unum eſt, & membra
plura habet, omnia autem membra corporis cum ſint multa, unum corpus eſt, ſic & Chri-
ſtus. Verum ne dicas in uno corpore diuerſa membra unum habere meritum, ſtatim gra-
dus deſcribit eccleſiæ, & ait: Quoſdam quidem poſuit deus in eccleſia: primum apoſtolos, ſe-
cundo prophetas, tertio doctores. Denique uirtutes & gratias curationum, opitulationes,
gubernationes, genera linguarum. Nunquid omnes apoſtoli? Nunquid omnes prophetæ?
Nunquid omnes doctores? Nunquid omnes uirtutes? Nunquid omnes gratiam habent
curationum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Aemu-

laminí

A lamini autem dona maiora,& adhuc excelleriorem uiam uobis demonſtro. Cumq; de charitatis uirtutibus latius diſputaſſet,adiecit: Siue prophetiæ euacuabuntur, ſiue linguæ ceſſabunt,ſiue ſcientia deſtruetur:Ex parte enim cognoſcimus,& ex parte prophetamus. Cũ autem uenerit quod perfectum eſt,euacuabitur quod ex parte eſt. Et in continentibus.Nũc autem manent fides,ſpes,& charitas,tria hæc.Maior autem horũ eſt charitas: Sectamini charitatem,æmulamini ſpiritualia,magis autem ut prophetetis.Et iterum: Volo autẽ omnes uos loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior eſt qui prophetat, quàm qui loquitur linguis.Et rurſum: Gratias ago deo,quòd omnium ueſtrũ linguis loquor. Vbi diuerſa ſunt dona,& alius maior,alius minor eſt,& omnes ſpirituales a ppellãtur:certe oues ſunt, & ſtant à dextris,& inter ouem & ouem eſt aliqua diuerſitas. Loquitur quidem de humilitate Paulus apoſtolus:Ego ſum nouiſſimus apoſtolorum,qui nõ ſum dignus uocari apoſtolus, quia perſecutus ſum eccleſiam dei: Gratia autem dei ſum,id quod ſum: & gratia eius in me uacua non fuit,ſed amplius omnibus illis laboraui: Non ego autem, ſed gratia dei quæ in me eſt. Veruntamen in eo quod ſe humiliat,oſtendit poſſe apoſtolos alios minores, alios eſſe maiores,& qui utiq; uas electionis dicitur,& cunctis amplius laborauit: non eſt iniuſtus deus, ut obliuiſcatur operis eius,& diſpar meritum,æquali mercede compenſet. Dehinc legimus: Sicut in Adam omnes moriuntur,ita & in Chriſto omnes uiuificabũtur, unuſquiſq; autem in ſuo ordine. Quando unuſquiq; in ſuo reſurget ordine, utiq; diuerſa ſunt merita reſurgentium.Non omnis caro,eadem caro:ſed alia hominum, alia pecorum, alia uolucrum,alia autem piſcium.Et corpora cœleſtia,& corpora terreſtria, ſed alia quidem cœleſtium gloria, alia autem terreſtrium.Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in claritate.Sic erit & reſurrectio mortuorum. Quod tu ſcilicet doctus interpres ſic expoſuiſti,ut diceres ſpirituales differre à carnalibus: Ergo & ſpirituales & carnales in cœ-
B leſtibus erunt:& iam non ſolum oues, ſed etiam hirci tui conſcendent regna cœlorum. Stella,inquit,à ſtella differt in claritate,nõ oues & hirci,ſed oues & oues,id eſt,ſtella & ſtella. Deniq; alia,inquit,claritas ſolis,& alia claritas lunæ. Ne ſtellam & ſtellam totum humanæ multitudinis aſſereres genus,ſolem poſuit & lunam,quos certe inter hircos non poteris numerare.Sic,inquit,erit & reſurrectio mortuorum,ut iuſti in claritate ſolis luceant, & qui in ſequẽti gradu ſunt,lunæ ſplendore rutilent, ut alius Lucifer ſit, alius Arcturus, alius Orion, alius Mazuroth,& cetera ſtellarum uocabula,quæ ſacratæ,in Iob uolumine continentur.Omnes enim,ait,manifeſtari nos oportet ante tribunal Chriſti, ut recipiat unuſquiſq; quæ geſſit per corpus,ſiue bonum ſiue malum. Ac ne forſitan dicas ante tribunal Chriſti nos manifeſtari: ut boni,bona:mali recipiant mala,in eadem epiſtola docet: Qui parce ſeminat, parce & metet:& qui ſeminat in benedictionibus,de benedictionibus & metet. Certe & qui plus,& qui minus ſeminat,de parte ſunt dextra.Et cum unius ſementis genus ſit, tamen menſura & numero differunt.Scribit ad Epheſios idem Paulus: Vt nota fieret nunc principatibus & poteſtatibus in cœlis per eccleſiam,multiplex & uaria ſapientia dei.Cernis quod in diuerſis agminibus eccleſiæ,uaria & multiplex ſapientia dei prædicetur? Necnon in eadem epiſtola: Vnicuiq; autem noſtrum data eſt gratia, iuxta menſuram gratiæ Chriſti: non quod menſura Chriſti diuerſa ſit, ſed tantum gratiæ eius infunditur, quantum ualemus haurire. Fruſtra igitur oues & hircos,quinq; & quinq; uirgines,Aegyptios,& Iſraëlitas,& cætera huiuſcemodi replicas,quia non eſt in præſenti retributio,ſed in futuro. Vnde & dies iudicij in conſummatione promittitur,quia nunc non eſt iudicium. Sine cauſa enim appellatur dies extrema iudicij,ſi modo iudicat deus.Impræſentiarum nauigamus, luctamur,atq; pugnamus,ut in fine perueniamus ad portum,coronemur,triumphemus.Tu autem peruerſe & lubrice præſentis ſeculi conuerſationem in futurorum exempla proponis, cum utiq; hic iniuſticia ſit: ibi iuſticia,donec intremus in ſanctuarium dei,& intelligamus in nouiſſimis eorum. Non aliter ſanctus, aliter peccator moritur? In eodem mari nauigantibus eadem tranquillitas & tem-

C peſtas eſt? Non aliter latro, aliter martyr occiditur? Nec alio modo de adulterio & proſtibulis, alio de caſtis matrimonijs naſcuntur liberi? Certe dominus & latrones æquali iudicio crucifixi ſunt. Si idem eſt huius ſeculi futuriq́ꝫ iudiciū, ergo ꝗ hic pariter crucifixi ſunt, & in futuro ſimiliter habebuntur. Paulus & qui eum uinxerant, ſimul nauigant, ſimul ſuſtinent tempeſtatem, ſimul naui fluctibus diſſipata in littus euadunt. Negare non potes, quin inter uinctum & uincientes diuerſa ſint merita. Et quomodo unum apoſtoli militumq́ꝫ naufragium? Refert poſtea Paulus apoſtolus reuelationem, & eos qui in naui fuerant dicit ſibi à domino eſſe donatos. Nunquid is cui donantur, & qui donantur unius meriti ſunt? Decem ſancti, peccatricem poſſunt eruere ciuitatem. Lot cum filiabus ereptus eſt de incendio, liberati eſſent & generi, ſi exire uoluiſſent. Et certe multa differentia eſt inter Lot & generos eius. Liberatur Segor una urbs de pentapoli, & quæ eiuſdem meriti erat atque uni ſententiæ ſubiacebat, cui Sodoma & Gomorra, Adama, & Seboim, ſancti precibus cuſtoditur. Ecce diuerſum meritum in Lot & Segor, & tamen de incendio pariter euadunt. Latrunculi qui abſente Dauid, uaſtauerāt Sicelech & uxores eorum & liberos in prædam duxerant, die tertia cæduntur in campo, & quadringenti homines aſcenſis camelis fugiunt. Dic aliquam inter eos qui cæſi ſunt, & qui fugere potuerunt, eſſe diſtantiam. Legimus in euangelio turrem Siloë cecidiſſe ſuper decem & octo uiros, & obrutos occidiſſe. Certe iuxta ſententiam ſaluatoris, non ſoli fuerant peccatores, ſed in formidinem reliquorum puniti ſunt, ut peſtilente flagellato, ſtultus ſapientior fieret. Si omnium peccatorum unum eſt ſupplicium, iniuſte alius occiditur, & per mortem alterius alius commonetur. Opponis mihi Gomor mannæ, unamq́ꝫ menſuram, & ueſtitum & capillos & barbam & calciamenta, ex æquo fuiſſe Iſraëlitarum, quaſi non & nos

D Chriſti corpus æqualiter accipiamus. Vna eſt in myſterijs ſanctificatio, domini & ſerui, nobilis & ignobilis, regis & militis, quāquam pro accipientium meritis diuerſum fiat quod unū eſt. Qui enim indigne manducauerit & biberit, reus erit uiolati corporis & ſanguinis Chriſti. Nunquid quia & Iudas de eodem calice bibit, de quo & cæteri apoſtoli, unius cum reliquis erit meriti? Quod ſi non uis recipere ſacramentum: certe omnes æqualiter uiuimus, unū trahimus aërem, eodem humore irrigamur, ijſdem cibis paſcimur. Porrò ſi alimenta cocorum arte mutantur in melius, & fit aliquid ſuauius conditiris, huiuſcemodi cibi non naturæ ſatiſfaciunt, ſed uoluptati. Aeque eſurimus, æque algemus: ſimul contrahimur frigore, æſtibus & calore diſſoluimur. Sol quoq; ipſe & luna & omnis aſtrorum chorus, & pluuiæ, & mundus æqualiter nobis currunt, & ijſdem omnes iuxta euangelium imbribus irrigamur, boni & mali, iuſti & iniuſti. Si præſentia, exempla ſunt futurorum, ergo & ſol iuſticiæ æqualiter iuſtis & peccatoribus, impijs & ſanctis, Chriſtianis & Iudęis atq; gentilibus orietur, cum ſcriptura dicat: Timentibus autem dominum orietur ſol iuſticiæ. Si timentibus orietur, ergo contemptoribus & pſeudoprophetis occidet. Oues quæ ſtant à dextris, ad regna cœlorum introducuntur, hirci in tartarum detruduntur. Parabola iſta non ouium inter ſe merita & econtrario deſcribit hircorum, ſed inter oues & hircos tantum diſtantiam facit. Neque enim in omnibus locis docentur omnia, ſed unaquæq; ſimilitudo ad id refertur cuius ſimilitudo eſt. Sicut & decem uirgines, non totius generis humani, ſed ſolicitorum & pigrorum exempla ſunt, quorum alteri ſemper domini præſtolantur aduentum, alteri ſomno & inertia ſe dantes, futurum iudicium non putant. Vnde & in fine parabolæ dicitur: Vigilate quia neſcitis diem neque horam. Sed in diluuio liberatus eſt Noë, & omnis orbis interijt. Omnes caro erant, & propterea perierunt. Aut non eiuſdem meriti dices filios Noë, & Noë propter quem filij liberati ſunt, aut maledictum Cham in eodem pones loco, in quo & patrem, quia de diluuio ſimul liberatus eſt. In paſſione Chriſti omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, & non fuit qui faceret bonum, non fuit uſq; ad unum. Audebis ne igitur dicere ſic negaſſe Petrum & cæteros apoſtolos qui fugerunt, quomodo Caiphan & phariſæos, & clamantem populum, crucifige crucifige talem? Et ut de apoſtolis taceam, eiuſdem ne tibi ſceleris uidebitur reus

Annas

A Annas & Caiphas,& Iudas proditor,cuius & Pilatus,qui nolens compulſus eſt contra do-
minum ferre ſententiam? Quanto maioris meriti fuit Iudas, tanto maioris criminis eſt: &
quanto maioris criminis,tanto maioris et pœnæ:Potentes enim potenter tormenta patien-
tur. Arbor mala fructus bonos non facit,nec bona malos. Si hoc ita eſt, reſponde mihi quo-
modo Paulus cum eſſet arbor mala, perſequens eccleſiam Chriſti, fecit poſtea fructus bo-
nos? Et Iudas cum eſſet arbor bona,ſigna faciens cum apoſtolis, poſtea uerſus in prodito-
rem fecerit fructus malos. Tamdiu ergo nec arbor bona, malos fructus facit: nec mala bo-
nos,quàmdiu uel in bonitate ſua, uel in malicia perſeuerat. Porrò quod omnis Hebræus
æqualiter facit paſcha,& ſeptimo anno liber efficitur:& in iobileo,id eſt, quinquageſimo,uni
uerſa poſſeſſio redit ad dominos,hoc non de præſenti dicitur,ſed de futuro: quia in ſex die-
bus huius ſeculi ſeruientes, in ſeptimo die uero & æterno ſabbato liberi erimus: ſi tamen uo
luerimus eſſe liberi, dum adhuc ſeruimus in ſeculo. Si autem noluerimus, perforabitur no-
bis auricula,in teſtimonium inobedientiæ,& cum uxore & liberis noſtris, quos prætulimus
libertati,id eſt,cum carne & operibus eius iugiter ſeruiemus. Parabola autem ſeminantis,quę
ex utraqꝫ parte ternos fructus facit,& iuxta Apoſtolum ſuper fundamentum Chriſti alius
ædificat,aurum,argentum,lapides precioſos:alius ligna,fœnum,ſtipulam,cum & in domo
magna,diuerſa uaſa ſint,perſpicue patet:& huic uelle contradicere, apertiſſimę impudentiæ
eſt. Tamen ne exultet in mendacio,& exemplum apoſtolorum in præiudicium centenarij et
ſexagenarij & tricenarij afferat numeri,ſciat in Matthæo & in Marco, apoſtolis qui uniuer-
ſa ſua dimiſerant,centuplum repromiſſum: In euangelio autem Lucæ multo plura, id eſt,
πολὺ πλείονα, & penitus in nullo euangelio pro centum ſcriptum eſſe ſeptem: ſeqꝫ aut falſa-
rij,aut imperitiæ reum teneri:nec nocere nobis,quia in alio euangelio à centum, in alio à tri-
ginta incipit numerari:cum omnis ſcriptura,maxime uetus,minorem præponat numerum,
B & ſic ad maiorem gradatim conſcendat. Verbi gratia,ut dicat aliquem fuiſſe annorum quin
qꝫ & ſeptuaginta & centum,nec tamē quinque & ſeptuaginta plura poterunt eſſe quàm cen
tum,quæ priora ſunt nominata. Si non accipis in bonam partem diuerſitatem numeri cen-
tum & ſexaginta & triginta, nec in malam partem accipies, & idem uitium erit ſeminis,
quod ſecus uiam cecidit,& ſuper petras & ſuper ſpinas. Sin & illa tria,& hæc uel in bonā,uel
in malam partem ſingula ſunt,ſtultum fuit pro duabus rebus ſex ſpecies numerare, præſer-
tim cum in Matthæo & in Marco & in Luca narrata parabola,ſaluator ſemper intulerit:qui
habet aures audiēdi,audiat. Vbi nihil eſt quod intrinſecus lateat,fruſtra ad intelligentiā my-
ſticam prouocamur. Si autē pater & filius manſionem faciunt apud credētes,& ubi Chri
ſtus hoſpes eſt, ibi nihil deeſſe exiſtimas, puto quod aliter Chriſtus habitauerit in Corin-
thijs,aliter in Epheſijs:hoc eſt,aliter in his,apud quos Paulus apoſtolus peccata multa de-
prehendit:& aliter in his,quibus ſacramenta à ſeculis ignorata diſſeruit,aliter in Tito & Ti-
motheo,aliter in Paulo. Certe inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta.
Vbi autem maior dicitur neceſſe eſt ut cæteros habuerit minores. Et qui minimus eſt in re-
gno cœlorum,maior eſt illo. Vides ergo,quod in cœlis ſit maximus & minimus,& inter an-
gelos quoqꝫ,& inter inuiſibiles creaturas ſit multiplex & infinita diuerſitas. Quare dicūt apo
ſtoli:Domine auge nobis fidem,ſi omnium una menſura eſt? Et dominus ad diſcipulum:
Modicæ fidei,quid dubitaſti? In Hieremia quoque de futuro regno legimus: Ecce dies ue-
niunt dicit dominus,& feriam domui Iſraël & domui Iacob fœdus nouum, non ſecundum
pactum,quod pepigi cum patribus ueſtris. Et poſt paululum: Dabo legem meam in uiſce-
ribus eorum,& in corde eorum ſcribam illā & ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in popu-
lum,& non docebit uir ultra proximum ſuum,& uir fratrem ſuum,dicens: cognoſce domi-
num. Omnes enim cognoſcent me à minimo uſque ad maximum. Perſpicue ex contextu il-
lius loci,futurum Chriſti regnum propheta deſcribit,& qua conſequentia ibi erit minimus
& maximus,ſi omnes æquales futuri ſunt? Vtique ea qua & in euangelio dicitur: Qui do-

C cuerit & fecerit,hic uocabitur maximus in regno cœlorum.Qui autem docuerit, & non fece-
rit,erit minimus.In conuiuio ſaluator præcipit,ut inferiorem occupemus locum:ne cum ma-
ior uenerit,de ſuperiori turpiter detrudamur.Si cadere non poſſumus,ſed tantum per pœni
tentiam ſubleuamur:quid ſibi uult ſcala illa in Bethel , per quam angeli deſcendunt atque
aſcendunt,qui de cœlis ad terram ueniunt? Certe inter oues & ad dexteram ſtabant, dum
ibi eſſent .Angeli de cœlis deſcendunt,& Iouinianus de eorum poſſeſſione ſecurus eſt. Quis
autem riſum tenere queat in eo, quod multas manſiones apud patrem, eccleſias arbitretur
in toto orbe diffuſas,cum manifeſtiſſime ſcriptura doceat ſecundum euangelium Ioannis,
non de eccleſiarum numero,ſed de cœlorum manſionibus & æternis tabernaculis,quæ pro-
pheta deſiderat, domino fuiſſe ſermonem? In domo, inquit, patris mei manſiones multæ
ſunt.Si quo minus,dixiſſem uobis:quia uado uobis parare locum, & ſi abiero & præpara-
uero uobis locum,iterum ueniam & accipiam uos ad meipſum:ut ubi ego ſum,& uos ſitis.
Locus & manſiones quas præparare ſe dicit Chriſtus apoſtolis,in domo utique ſunt patris,
id eſt in regno cœlorum:non in terra,in qua præſens apoſtolos relinquebat. Simulqꝫ ſen-
ſus ſcripturæ intuendus:Dicerem,inquit,uobis,quia uado & præparabo uobis locum, ſi nõ
manſiones multæ eſſent apud patrem,hoc eſt,ſi non unuſquiſqꝫ manſionem ſibi nõ ex lar-
gitate dei,ſed ex proprijs operibus præpararet, & ideo non eſt meum parare, ſed ueſtrum,
quia & Iudæ nihil profuit paratus locus,quem ſuo uitio perdidit.Iuxta quem ſenſum & il-
lud intelligendum,quod ad filios dicitur Zebedæi,quorum alter à ſiniſtris, alter cupiebat
ſedere à dextris: Calicem quidem meum bibetis,ſedere autem à dextris meis ſiue à ſiniſtris,
non eſt meum dare uobis,ſed quibus paratum eſt à patre meo. Non eſt filij dare, & quo-
modo patris eſt præparare? Paratæ,inquit,ſunt in cælo diuerſæ & plurimæ manſiones,plu-
D rimis diuerſiſqꝫ uirtutibus, quas non perſonæ accipiunt, ſed opera. Fruſtra ergo à me peti-
tis quod in uobis ſitum eſt,quod pater meus illis parauit, qui dignis uirtutibus, ad tantam
aſcenſuri ſunt dignitatem.Porrò quod ait,iterum ueniam & accipiam uos ad meipſum, ut
ubi ego ſum & uos ſitis,proprie ad apoſtolos loquitur,de quibus & in alio loco ſcriptũ eſt:
Vt quomodo ego & tu pater unũ ſumus,ſic & illi in nobis unum ſint, qui crediderunt, qui
perfecti ſunt, qui poſſunt dicere,pars mea dominus. Si autem non ſunt plurimæ manſio-
nes,quomodo & in ueteri teſtamento & in nouo, alium ordinem pontifex tenet,alium ſa-
cerdotes,alium leuitæ, alium ianitores,alium æditui? Et in uolumine Ezechielis, ubi futuræ
eccleſiæ & cœleſtis Hieruſalem ordo deſcribitur, ſacerdotes qui peccauerant,regradantur in
æodituos,& in hoſtiarios:& cum ſint in templo dei,hoc eſt,à dextris, non ſunt inter arietes,
ſed inter minimas oues.In fluuio quoque illo,qui de templo egreditur, & irrigat ſalſum ma-
re,& uniuerſa uiuificat,multæ ſpecies piſcium deſcribuntur.Quare in regno cœlorum archã
geli ſunt,angeli,throni,dominationes,poteſtates, cherubim, & ſeraphim, & omne nomen
quod nominatur,non ſolum in præſenti ſeculo,ſed etiam in futuro? Sine cauſa diuerſitas no
minum eſt,ubi non eſt diuerſitas meritorum.Archangelus utique aliorum minorum eſt an-
gelorum archangelus,& poteſtates,& dominationes,habent alia, per quæ exerceant pote-
ſtatem,& in quæ ſubiecta dominentur.Hoc in cœlis eſt, hoc in myſterio dei, ne nos ſolito
more irrideas,atque ſubſannes,ſi imperatores poſuerimus, & præfectos & comites, & tri-
bunos,& centuriones,& manipulos,& reliquum militiæ ordinem. Illud autem quod ait:
Neſcitis quia corpora ueſtra templum eſt ſpiritus ſancti:friuolum eſt,cum ſcriptura diuina
ſoleat & unum pluraliter,& plura ſingulariter appellare: & tamen ſciat in templo quoque
ipſo multas eſſe manſiunculas,eſſe exterius atrium,eſſe interius, eſſe ueſtibula, eſſe ſanctum,
eſſe ſancta ſanctorum.Sunt & culinæ in templo:ſunt & cellariola,ſunt & torcularia,& uaſo-
rum receptacula.Ita & in templo corporis noſtri,diuerſa ſunt merita.Non æque deus om̃es
inhabitat:nec ad eandem menſuram omnibus infunditur.De ſpiritu Moyſi aufertur, & ſe-
ptuaginta preſ byteris datur.Puto aliam eſſe abundantiam fluminis,aliam riuulorum. Eliæ
ſpiritus

A ſpiritus Eliſæo duplex datur:unde & duplex gratia, fecit ſigna maiora. Ille uiuus mortuum, iſte mortuus mortuum ſuſcitauit.Ille famem imprecatus eſt populo, iſte obſeſſæ ciuitati ſub una die hoſtiles copias præbuit.Licet hoc quod ait:Neſcitis quia corpora ueſtra templum eſt ſpiritus ſancti,de cuncta credentium dicat eccleſia,qui pariter cōgregati,unum Chriſti corpus efficiunt.Hic iam quæritur in corpore:qui pedibus Chriſti dignus ſit, qui capite, qui oculus eius ſit,qui manus.Quod & duæ mulieres in euangelio, pœnitens & ſancta ſignificant: quarum altera pedes,altera caput tenet.Tametſi nonnulli exiſtimant unam eſſe, & quæ primum cœpit à pedibus,eam gradatim ad uerticem perueniſſe.Sed & illud quod obijcit: non pro his rogo tantum,ſed & pro illis qui credituri ſunt per uerbum eorum in me, ut ſicut ego pater in te,& tu in me unum ſumus:ita omnes unum ſint in nobis.Et quod omnis populus Chriſtianus unum ſit in deo,quaſi filij chariſſimi diuinæ cōſortes naturæ:iam ſupra diximus,& nunc plenius inculcandum eſt, non nos ſecundum naturam, ſed ſecundum gratiam unum eſſe in patre & filio.Neq; enim eiuſdem ſubſtantiæ eſt(quod Manichæi ſolent dicere) anima humana & deus.Sed dilexiſti,inquit,eos,ſicut & me dilexiſti.Vides ergo quod in conſortium ſubſtantiæ eius aſſumimur,non naturæ eſſe,ſed gratiæ:& ideo nos diligit:quia filium dilexit pater,& membra diliguntur,ſcilicet in corpore.Quotquot enim receperunt Chriſtum, dedit eis poteſtatem filios dei fieri,his qui credunt in nomine eius,qui non ex ſanguinibus, neq; ex uoluntate carnis,neq; ex uoluntate uiri,ſed ex deo nati ſunt.Verbum caro factum eſt, ut nos de carne tranſiremus in uerbum.Nec uerbū deſijt eſſe quod fuerat:nec homo perdidit eſſe,quod natus eſt.Gloria aucta eſt,non mutata natura.Vis ſcire quomodo cum Chriſto unum corpus efficiamur? Doceat te ipſe,qui cōdidit.Qui comedit carnem meam, & bibit ſanguinē meum: hic in me manet,& ego in illo.Sicut miſit me uiuens pater,& ego uiuo propter patrem: & qui comedit me,uiuit propter me.Iſte eſt panis qui de cœlo deſcendit.Sed & Ioannes euangeliſta,
B qui de pectore Chriſti hauſerat ſapientiam,in eadem uerba concordat,dicens:In hoc intelligimus quod in eo manemus,& ipſe in nobis:quoniam de ſpiritu ſuo dedit nobis. Si quis cōfeſſus fuerit,quoniam Ieſus eſt filius dei:deus in eo manet,& ipſe in deo eſt.Si credis in Chriſtum, quomodo & apoſtoli crediderunt,unum cum eis in Chriſto corpus efficieris. Si autem temerarium eſt fidem eorum tibi & opera uendicare, qui fidem eandem & opera non habes, eundem locum habere non poteris.Porrò quod iactitas ſpōſam,ſororem,matrem,& omnia hæc uocabula unius eſſe eccleſiæ:cunctosq; credentes his nominibus ſignificari, contra te facit. Si enim unus ordo eccleſiæ eſt,& non habet plurima membra in uno corpore:quid neceſſe eſt ut ſpōſa,ſoror uocetur & mater? niſi aliorum ſponſa,aliorum ſoror,aliorum mater ſit.Stant quidem omnes ad dexteram:ſed alius ſtat ut ſponſus,alius ut frater,alius ut filius. Filioli, inquit, mei quos iterum parturio,donec Chriſtus formetur in uobis.Putásne eiuſdem eſſe meriti eos qui parturiuntur,& qui parturit? Vnde & ſtulte aſſerere uoluiſti omnia membra æqualiter nos diligere,nec oculum præponere digito,nec manum auriculæ,ſed in ſingulorum amiſſione mēbrorum,dolorem eſſe cōmunem,cum Apoſtolus doceat ad Corinthios,alia mēbra eſſe honeſtiora,alia uerecundiora:& quæ uerecundiora ſunt,maiore honeſtate circundari:quæ uero per ſe honeſta,noſtri non indigere ſolicitudine.Eiuſdem ne ordinis arbitraris & meriti,os & aluum,oculos & meatus per quos fimus egeritur & urina? Lucerna,inquit,corporis tui eſt oculus tuus. Si oculus cæcus fuerit,totum corpus in tenebris eſt. Si digitum amputes, ſi ſummitatem auriculæ:eſt quidem dolor,ſed non tantum damnum, nec tanta cum dolore deformitas,quanta ſi oculos eruas,trunces nares,os diſſeces.Sine alijs membris uiuere poſſumus, ſine alijs omnino nō poſſumus.Sunt peccata leuia,ſunt grauia.Aliud eſt decem milia talēta debere,aliud quadrantem.Et de ocioſo quidem uerbo & adulterio rei tenebimur,ſed non eſt idem ſuffundi & torqueri, erubeſcere & longo tempore cruciari. Putas noſtrum eſſe quod loquimur? Audi apoſtolum Ioannem:Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem,petat, & dabit ei uitam, peccanti non ad mortem. Qui uero peccauerit ad mortem, quis orabit

H 4 pro eo?

C pro eo? Cernis quod ſi pro peccatis minoribus deprecemur, impetremus ueniam. Si pro ma-
ioribus, difficilis impetratio ſit, & inter peccata & peccata, magnam eſſe diſtantiam. Vnde &
de populo Iſraël, quia peccauerit peccatum ad mortem, dicitur ad Hieremiam: Noli orare pro
populo hoc, nec aſſumas pro eis deprecationem, & non obſiſtas mihi, quia non exaudiam te.
Si autem omnes æqualiter & introimus ſeculum, & eximus de ſeculo, & hoc præiudicium
futurorum eſt, ergo æqualiter & iuſti & peccatores habebimur apud deum, quia nunc pari
modo & generamur & morimur. Quod ſi duos eſſe contendis Adam, alterum terrenum, al-
terum cœleſtem, & qui in terreno fuerint, eos eſſe ad ſiniſtrum, qui uero in cœleſti, eos eſſe à
dextris: reſponde mihi interim, ut de duobus te fratribus interrogem: Eſau in terreno fuit, an
in cœleſti? Nulli dubium eſt, quin in terreno eum fuiſſe reſpondeas. Iacob in quo fuit? Dices
protinus in cœleſti. Et quomodo in cœleſti fuit, cum adhuc Chriſtus non ueniſſet in carne,
qui ſecundus & cœleſtis Adam dicitur? Aut igitur omnes ante incarnationem Chriſti in
ueteri reputabis Adam, & iuſti quoque in terreno homine, & ad ſiniſtram erunt inter hir-
cos tuos, aut ſi impium eſt ibi Iſaac ponere, ubi Iſmaël: ibi Iacob, ubi Eſau: ibi ſanctos, ubi
peccatores: nouiſſimus Adam ex eo tempore numerabitur, quo Chriſtus eſt natus ex uirgi-
ne, & argumentum duorum Adam non proficiet ouibus & hædis tuis, quia in primo Adam
& oues & hædos conuincimus fuiſſe, & in uno atque eodem homine, alios à dextris dei ſte-
tiſſe, alios à ſiniſtris. Ab Adam enim uſque ad Moyſen, mors ſuper omnes dominata eſt,
etiam ſuper eos qui non peccauerunt in ſimilitudine præuaricationis Adam. De eo autem
quod niteris approbare cõuicium & homicidium, raca & adulterium, & ocioſum ſermonem,
& impietatem uno ſupplicio repenſari, iam & ſupra tibi reſpõſum eſt, & nunc breuiter reſpon
debo. Aut peccatorem te negabis, ut non ſis reus gehennæ: aut ſi peccator fueris, etiam de leui
crimine duceris ad tartarum. Os, inquit, quod mentitur, occidit animam. Suſpicor te aliquan-
D do ut hominem fuiſſe mentitum: omnis enim homo mendax, ut ſit ſolus deus uerax, & iuſti-
ficetur in ſermonibus ſuis, & uincat cum iudicauerit. Aut igitur homo non eris, ne mendax ſis:
aut ſi quia homo es mendax fueris, cum parricidis & adulteris punieris. Nulla eſt enim inter
peccata diuerſitas: & non tibi habebunt tantas gratias, quos de humili in ſublime leuas: quan-
tum iraſcentur, quos propter leue quotidianumq; peccatum, in exteriores tenebras retruſiſti.
Si autem in perſecutione, qui ſuffocatur, & qui decollatur, & qui fugerit, & qui in carcerem re-
truſus obierit, in uarijs luctæ generibus una corona uictoriæ eſt, & hoc pro nobis facit. In mar
tyre enim uoluntas, ex qua ipſa mors naſcitur, coronatur. Meum eſt, opponere me gentilium
furori, & dominum non negare. Iam in illorum arbitrio eſt, aut decollare, aut urere, aut reclu-
dere in carcerem, aut uaria adhibere genera pœnarum. Quod ſi fugero, & in ſolitudine obiero,
nec eadem erit corona morientis, quia non eadem cauſa mortis eſt Chriſtus. Ad illud uero
quod dicis, inter eum fratrẽ qui ſemper cum patre fuerit, & qui poſtea pœnitens eſt receptus,
nihil penitus diſcrepare: adijcio ſi uis, & drachmam unam, quæ perdita fuerat & inuenta, iun-
ctam eſſe cum reliquis, & ouem unam quam nonagintanouem ouibus derelictis bonus paſtor
inquiſiuit & retulit, expleſſe numerum cẽtenarium. Sed aliud eſt pœnitẽtem eſſe, & lachrymis
ueniam deprecari, aliud ſemper eſſe cum patre. Vnde per Ezechielẽ ad reportatã ouem, & per-
ditum quondã filium, loquitur paſtor & pater: Et ſuſcitabo pactum meum tecum: & ſcies quia
ego dominus, & recordaberis, & cõfunderis, ut non ſit tibi ultra aperire os præ cõfuſione tua,
cum placatus fuero tibi in omnibus quæ feciſti. Vt nihil minus iuſto habeãt pœnitentes, ſuffi-
cit eis pro omni pœna ſola cõfuſio. Vnde & in alio loco dicitur ad eos: Et recordabimini uia-
rum ueſtrarum peſſimarum, & omnium ſcelerum quibus polluti eratis, & diſplicebitis uobis
in conſpectu ueſtro, in omnibus malicijs ueſtris quas feciſtis, & ſcietis quia ego dominus, cum
benefecero uobis, propter nomẽ meum, & non ſecundum uias ueſtras malas, neq; ſecundum
ſcelera ueſtra peſſima. Arguitur quoq; à patre filius, quod ſaluti fratris inuideat, & cum angeli
lætẽtur in cœlo, ille liuore crucietur. Quãquam duorum fratrum ſimilitudo frugi & luxurioſi:

non ad

A non ad merita totius generis humani,ſed uel ad Iudæi pertinent Chriſtianiq́ perſonas, uel ad ſanctorum & pœnitentium. Super qua parabola libellum quondam Damaſo epiſcopo,dum adhuc uiueret,dedicaui. Porrò ſi operarijs primæ horæ & tertiæ & ſextæ & nonæ & undecimæ,unus denarius redditur,& ab eis incipit præmium,qui nouiſſimi in uinea laborauerunt: & hic non unius temporis & unius ætatis homines deſcribuntur, ſed ab exordio mundi uſq́ ad finem: uocationum ſacramenta ſunt diuerſarum. Prima hora uocatus eſt Abel & Seth: Tertia Enoch & Noë:Sexta Abraham Iſaac & Iacob:Nona Moyſes & prophetæ:Vndecima gentium populus:cui primo redditur merces,quia in crucifixum credens dominum, difficultate fidei magnitudinem meruit præmiorum. Multiq́ reges & prophetæ quæſierunt uidere quæ uidemus,& non uiderunt. Vnus autem denarius non unum eſt præmium,ſed una uita, & una de gehenna liberatio. Cæterum quomodo ad indulgentiam principalem,diuerſorum criminum rei dimittuntur de carcere,& unuſquiſq́ pro labore uel operibus ſuis, in hoc uel in illo ſtatu uitæ eſt:ita & denarius quaſi indulgentia ueri principis,omnes per baptiſmum emittit de carcere. Iam noſtri laboris eſt,pro diuerſitate uirtutum,diuerſa nobis præmia præparare. Hucuſq́ per partes ad propoſita reſpondimus. Sequens ſermo in commune ad omnes reſpondebit. Dominus ad diſcipulos ſuos: Qui uult, inquit,inter uos maior eſſe, ſit omnium minimus. Si omnes in cœlo æquales futuri ſumus;fruſtra nos hic humiliamus, ut ibi poſſimus eſſe maiores. De duobus debitoribus quingentorum denariorum & quinquaginta:cui plus dimittitur,plus amat. Vnde & ſaluator: Dico,inquit, tibi,remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Qui minus diligit, & minus ei dimittitur:utique in minori gradu erit. Paterfamilias proficiſcens tradidit ſeruis ſuis ſubſtantiam,alij quinque talenta,alij duo,alij unum:unicuique ſecundum proprias uires. Simile quid & in alio euangelio ſcribitur,quod homo nobilis proficiſcens in regionem longin-
B quam ut acciperet ſibi regnum & reuerteretur:uocauerit decem ſeruos,& dederit eis ſingulas mnas, de quibus unus lucratus eſt decem mnas, alius quinque:& ſinguli iuxta uires ſuas, & emolumentum,uel decem,uel quinq́ acceperint ciuitates. Porrò alius qui unum talẽtum ſiue unam mnam acceperat, quod accepit infodit,ſiue in ſudario colligauit, & domini reſeruauit
20 aduentui. Primo conſiderandum,quod ſi iuſti non ſpe profectus laborant,ut uult noſter Zeno:ſed ne perdant quod acceperant,iſte qui mnam & talentum infodit,ne perderet quod acceperat,non peccauit:magiſq́ laudanda eſt cautio reſeruantis,quàm caſſus labor eorum, qui ſine laboris præmio deſudarunt. Deinde quod hoc ipſum talentum quod aufertur à timido, uel negligente ſeruo,non datur ei qui minus lucrifecerat, ſed qui plus, id eſt, qui ſuper decem poſitus fuerat ciuitates,ſi numerus non facit ordinem:quare dixit,dedit unicuique ſecundum uires ſuas. Si eadem lucra ſunt quinque talẽtorum & decem:cur ei qui minus lucrifecerat,non decem:& ei qui plus,non quinque traduntur urbes? Quod autem dominus non his contentus ſit,quæ habemus:ſed ſemper maiora deſideret,ipſe monſtrat,dicens: Quare nõ dediſti pecuniam meam ad trapezitas, & ego ueniens cum uſura exegiſſem? Quod quidem & Paulus apoſtolus ſciens,præteritorum obliuiſcitur:& ad ea quæ in ante ſunt,ſe extendit, id eſt, quotidie proficit, nec ſeruat in ſudario delicate gratiam, quam accepit, ſed auarus negociator renouatur de die in diem:& decreſcere ſe putat, niſi ſemper creuerit. Sex urbes fugitiuorum deſcribuntur in lege, qui homines interficere nolentes, & ipſæ urbes ſacerdotales ſunt. Rogare libet,fugitiuos iſtos inter hircos tuos,an inter oues noſtras colloces? Si hirci eſſent, occiderentur ut homicidæ cæteri, nec miniſtrorum dei intrarent ciuitates. Si oues dixeris: utique non erunt tales oues,quæ abſque luporum metu tota libertate paſcantur. Et probabitur tibi oues quidem eas eſſe, ſed erroneas à dextris eſſe, uerum non ſtare, ſed fugere, donec moriatur ſacerdos magnus, & ad inferna deſcendens,liberet animas fugitiuorum. Gabaonitæ occurrunt filij Iſraël,& cæſis alijs gentibus in lignarios & aquarios reſeruãtur. Tantiq́ apud deum meriti ſunt, ut ſtirps Saul ob eorum iniurias ſit deleta. Inter quos eos collocabis? Inter hircos?

Sed non

C Sed non ſunt interfecti, & ſententia domini uindicantur? Inter oues: Sed dicit ſcriptura diui-
na, quod non ſint eiuſdem meriti cuius & Iſraëlitæ. Vides ergo quod ſtent quidem à dextris,
ſed multo inferiori gradu. Inter Dauid uirum ſanctum & Saul regem peſſimum, medius
Ionathas fuit. Quem nec inter hædos poſſumus ponere, quia prophetæ amore dignus eſt:
nec inter arietes, ne parem eum faciamus Dauid, maxime cum & ipſe interfectus ſit. Erit igi-
tur inter oues, ſed in inferiori ordine. Et quomodo inter Dauid & Ionatham: ita inter ouem
& ouem cogeris ſuſcipere differentias. Seruus qui cognouit uoluntatem domini ſui, & non
præparauit, nec fecit ſecundum uoluntatem eius, uapulabit multis. Qui autem non cogno-
uit, nec fecit digna, plagis uapulabit paucis. Omni enim cui multum datum eſt, multum
quæretur ab eo: & cui commendatur multum, plus exigetur ab illo. Ecce ſeruo & ſeruo, plus
minúsue committitur, & pro qualitate commiſſi atque peccati, plagarum quoque numerus
irrogatur. Tota Iudææ terra tribuumq́ue deſcriptio, futuræ eccleſiæ in cœlis typus eſt. Lega-
mus Ieſum Naue, legamus Ezechielis extremas partes, & uidebimus quicquid in altero
quaſi per hiſtoriam in terra diſtribuitur, in altero in cœlis ſpiritualiter repromitti. Quid ſibi
uolunt in deſcriptione templi, ſeptem & octo gradus? Quid rurſum quod in pſalterio poſt
elementa centeſimioctauidecimi pſalmi, quibus myſticum erudimur alphabetum, per quin-
decim gradus uſque illuc peruenimus, ut poſſimus canere: Ecce nunc benedicite dominum,
omnes ſerui domini. Qui ſtatis in domo domini, in atrijs domus dei noſtri? Quare duæ &
ſemis tribus, trans Iordanem habitant, ubi plurima ſunt iumenta: & nouem & ſemis, reliquæ
uel expellunt priſtinos habitatores de ſedibus ſuis, uel cum ipſis habitant? Cur leuitica tribus
in terra partem non accipit, ſed dominus pars eius eſt, & inter ipſos leuitas & ſacerdotes ad
ſanctaſanctorum ubi cherubim & propiciatorium eſt, pontifex ſolus ingreditur? Quare reli-
qui ſacerdotes, lineis tantum utuntur ueſtibus, & non habent indumentum auro, hiacyntho,
D cocco, purpura, biſſoq́ue contextum? Inferioris gradus leuitæ & ſacerdotes plauſtra & boues
accipiunt. Maioris ordinis geſtant arcam domini humeris ſuis. Si tollis ordinem taberna-
culi, templi, eccleſiæ, ſi omnes qui à dextris ſunt, corpus unum & ut uulgò dicitur ἐν κοινῷ,
nequicquam epiſcopi, fruſtra presbyteri, ſine cauſa diaconi ſunt. Quid perſeuerant uirgi-
nes? Quid laborant uiduæ? Cur maritatæ ſe continent? Peccemus omnes, & poſt pœniten-
tiam idem erimus quod apoſtoli ſunt. Verum iam cœpimus terram proſpectare de pe-
lago, & poſt montes gurgitum & ſpumoſos fluctus & nauim, uel in ſublime ſubrectam, uel
in ima præcipitem, paulatim ſeſſis & languentibus portus aperitur. Diximus de nuptis,
21 uiduis, uirginibus. Viduitati uirginitatem, uiduitatem prætulimus matrimonio. Expoſita
eſt περικοπὴ apoſtoli, de huiuſcemodi quæſtionibus diſputantis, ſingulis oppoſitionibus re-
ſponſum eſt. Secularis quoque literatura uenit in medium, quæ uirgines fuerint, quæ uniui-
ræ, & econtrario quas interdum habeat moleſtias uinculum coniugale. Tranſiuimus ad ſe-
cundam partitionem: in qua negat eos, qui tota fide baptiſma conſequuti ſunt, deinde poſſe
peccare. Et docuimus, quod excepto deo, omnis creatura ſub uitio ſit: non quod uniuerſi pec-
cauerint, ſed quod peccare poſſint: & ſimilium ruina, ſtantium metus ſit. Tertio uenimus ad
ieiunia, & quia aduerſarij duplex propoſitio fuerat, uel ad philoſophos, uel ad diuinarum
ſcripturarum prouocantis exempla, nos quoque ad utranque reſpondimus. Quarta, id eſt
extrema diuiſio, oues & hædos, dexteram & ſiniſtram, iuſtos & peccatores, in duos ordines
diſtribuerat: uolens oſtendere, nullam inter iuſtum & iuſtum, peccatorem & peccatorem eſſe
diſtantiam. Et ut hoc probaret, infinita de ſcripturis exempla congeſſerat, quaſi ſuo ſenſui
congruentia: cui nos quæſtioni, & argumentis & exemplis reſpondimus ſcripturarum, ue-
teremq́ue Zenonis ſententiam, tam communi ſenſu, quàm diuina lectione contriuimus.
Nunc reſtat ut Epicurum noſtrum, ſubantem in hortulis ſuis inter adoleſcentulos & mulier-
culas alloquamur. Fauent tibi craſſi, nitidi, dealbati. Adde ſi uis iuxta Socraticam irriſionē,
omnes ſues & canes: & quia carnem amas, uultures quoque, aquilas, accipitres, & bubones.

Nunquam

A Nunquam nos Ariſtippi multitudo terrebit. Quoſcunque formoſos, quoſcunq; calamiſtratos, quos crine compoſito, quos rubentibus buccis uidero: de tuo armento ſunt, imò inter tuos ſues grunniunt. De noſtro grege triſtes, pallidi, ſordidati, & quaſi peregrini huius ſeculi, licet ſermone taceant, habitu loquuntur & geſtu: Hei mihi quia peregrinatio mea prolongata eſt, habitaui cum habitantibus cedar, uidelicet in tenebris huius mundi, quia lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Ne glorieris, quod multos diſcipulos habeas: filius dei docuit in Iudæa, & duodecim tantum illum apoſtoli ſequebantur. Torcular, inquit, calcaui ſolus, & de gentibus uir non eſt mecum. Ille in paſſione ſolus remanſit, & Petri quoq; erga eum trepidauit cõſtantia: phariſæorum autem doctrinæ, omnis populus applaudebat, dicens: Crucifige, crucifige talem. Non habemus regem niſi Cæſarem, id eſt, uitia ſequimur non uirtutes: Epicurum, non Chriſtum: Iouinianum, non apoſtolum Paulum. Quod multi acquieſcunt ſententiæ tuæ, indicium uoluptatis eſt: Non enim tam te loquentem probant, quàm ſuis fauent uitijs. In circulis platearum quotidie fictus hariolus, ſtultorum nares uerberat, & obtorto fuſte dentes mordentium quatit, nec tamen deeſt qui ſemper poſſit induci: & pro magna ſapientia deputas, ſi plures porci poſt te currant, quos gehennæ ſuccidiæ nutrias? Poſt præconium tuum & balneas, quæ uiros pariter & fœminas lauant, omnis impatientia quæ ardentem prius libidinem, quaſi uerecundiæ ueſtibus tegebat, nudata eſt & expoſita: quæ ante in occulto erant, nunc in propatulo ſunt. Oſtendiſti tales diſcipulos, non feciſti. Hoc profecit doctrina tua, ut peccatum ne pœnitentiam quidem habeat. Virgines tuæ quas prudentiſſimo conſilio, quod nemo unquam legerat, nec audierat, de Apoſtolo docuiſti, melius eſt nubere quàm uri: occultos adulteros in apertos uerterunt maritos. Non ſuaſit hoc Apoſtolus, non electionis uas. Vergilianum conſilium eſt: Coniugium uocat, hoc prætexit nomine culpam. Quadringenti fermè anni ſunt, quod Chriſti prædicatio fulget in mundo.

B Ex quo innumerabiles hæreſes tunicam illius cõſciderunt. Vniuerſus penè error de Chaldæo & Syro & Græco ſermone proceſſerat. Baſilides magiſter luxuriæ & turpiſſimorum complexuum, poſt tot annos ita in Iouinianum, quaſi in Euphorbum transformatus eſt, ut Latina quoq; lingua haberet hæreſim ſuam. Nulla ne fuit alia in toto orbe prouincia, quæ reciperet præconium uoluptatis, in quam coluber tortuoſus irreperet, niſi quam Petri doctrina ſuper petram fundauerat Chriſtum, uexillum crucis & prædicationis auſteritas, idolorum templa deſtruxerat? E regione luxuria uētris & gutturis, ſubuertere nititur fortitudinem crucis. Vnde per Eſaiam loquitur deus: Populus meus, qui uos beatificant, ſeducunt uos, & ſemitas pedum ueſtrorum conturbant. Necnon per Hieremiam: Fugite de medio Babylonis & ſeruate unuſquiſq; animam ſuam, & nolite credere pſeudoprophetis, qui dicunt pax pax, & non eſt pax: qui ſemper ingeminant, templum domini, templum domini. Prophetæ tui uiderunt tibi falſa & inſipientia, non aperuerunt iniquitatem tuam, ut te ad pœnitentiam prouocarent: qui deuorant plebem dei, ut cibum panis, deum non inuocauerunt. Hieremias captiuitatem nuncians, lapidatur à populo. Ananias filius Azur frangebat ad præſens ligneas torques, & in futurum ferreas præparabat. Semper pſeudoprophetæ dulcia pollicentur, & ad modicum placent. Amara eſt ueritas, & qui eam prædicant, replentur amaritudine. In azymis enim ueritatis & ſynceritatis, domini paſcha celebratur, & cum amaritudinibus comeditur. Egregia ſane uox, & quam audiat ſponſa Chriſti, inter uirgines & uiduas & cœlibes, unde & ipſum nomen inditum eſt, quod cœlo digni ſint, quia coitu careant: Raro ieiunate, crebrius nubite. Non enim poteſtis implere opera nuptiarum, niſi mulſum & carnes & nucleum ſumpſeritis. Viribus opus eſt ad libidinem. Cito caro conſumpta marceſcit. Nolite timere fornicationem. Qui ſemel in Chriſto baptizatus eſt, cadere non poteſt, habet enim ad deſpumandas libidines, ſolacia nuptiarum. Quod & ſi cecideritis, redintegrabit uos pœnitentia: & qui in baptiſmate fuiſtis hypocritæ, eritis in pœnitentia ſolidæ fidei. Neque turbemini, putantes inter iuſtum & pœnitentem aliquid intereſſe, & humiliorem gradum dare quidem ueniam,

ſed coro

C ſed coronam tollere. Vna eſt enim retributio. Qui ad dexteram ſteterit, introibit in regna cœ-
lorum. His conſilijs ſubulci tui, paſtoribus noſtris ditiores ſunt, & hirci plurimas ſecum ca-
pras trahunt. Equi inſanientes in fœminas facti ſunt, ſtatim ut mulieres uiderint adhinniunt,
& impatientiam ſuam, proh nefas, ſcripturarum ſolantur exemplis. Sed & ipſæ mulierculæ
miſeræ & non miſerabiles, præceptoris ſui uerba cãtantes: quid enim niſi ſemen requirit deus?
non ſolum pudicitiam, ſed etiam uerecundiam perdiderunt: maiori'q; procacitate defendunt
libidinem, quàm exercent. Habes præterea in exercitu tuo plures ſuccenturiatos: habes ſcurras
13 & uelites in præſidijs, craſſos, comptos, nitidos, clamatores, qui te pugnis calcibusq; defendãt.
Tibi cedunt de uia nobiles, tibi oſculantur diuites caput. Niſi enim tu ueniſſes, ebrij atque ru-
ctantes paradiſum intrare non poterãt. Macte uirtute, imò uitijs, habes in caſtris tuis & Ama-
zonas exerta mamma, & nudo brachio & genu, uenientes contra ſe uiros ad pugnam libidi-
num prouocantes. Et quia opulentus paterfamilias es, in auiarijs tuis non turtures, ſed upupæ
nutriuntur, quæ tota fœtidæ uoluptatis luſtra circumuolent. Me carpe, me diſijce, obijce cri-
mina quæ uolueris, argue luxuriæ & delitiarum. Magis me amabis, ſi talis fuero, ero enim de
armento tuo. Sed ad te loquar, quæ ſcriptam in fronte blaſphemiam, Chriſti confeſſione dele-
ſti. Vrbs potens, urbs orbis domina, urbs Apoſtoli uoce laudata, interpretare uocabulum
14 tuum. Roma aut fortitudinis nomen eſt apud Græcos, aut ſublimitatis iuxta Hebræos. Serua
quod diceris, uirtus te excelſam faciat, non uoluptas humilem. Maledictionem quam tibi ſal-
uator in Apocalypſi comminatus eſt: potes effugere per pœnitentiam, habens exemplum Ni-
niuitarum. Caue Iouiniani nomen, quod de idolo deriuatum eſt. Squalet capitolium, templa
Iouis & cerimòniæ conciderunt. Cur uocabulum eius, & uitia apud te uigeant? Adhuc ſub
regibus, & ſub Numa Pompilio facilius maiores tui Pythagoræ continentiam, quàm ſub
conſulibus Epicuri luxuriam ſuſceperunt.

D

IN LIBRVM SECVNDVM ADVERSVS IOVINIANVM SCHOLIA.

1 INtentator eſt malorum.) Latina uox longe aliud ſonat quàm Græca. Nam nobis inten-
tare dicitur, qui ingerit & impingit, ut apud Vergilium: Præſentemq; intentant omnia
mortem. At Græcis eſt, ἀπείραστος, id eſt, qui non tentatur, aut qui non tentat, quaſi dicas
intentabilis. Sapientes & prudentes &c.) Equidem inuitus diſcedo ab exemplariorum
præſcripto, uerum in hiſce uerbis, nihil uideo, quod ab Hieronymo ſcriptum uideri poſſit. Auſim
propemodum aſſeuerare legendum hoc pacto. Sapientes & prudentes, patruos uocant: hi uero qui
dulces ſunt in ſermonibus, patres audiunt. Nam patrui ſeueri ſunt in nepotes. Vnde & Horatius:
Ne ſis patruus mihi: Patres impenſius amant. Quanquam illa duo uerba, ſapientes & prudentes,
mihi nondum ſatis arrident, uerum non auſim omnia diuinare. Fortaſſe pro ſapientes, ſeueros erat:
pro prudentes, pudicos. Solomon amabilis domini.) Alluſit ad hoc quod legimus ſecundo Re-
gum libro cap.11. Dauid extincto iam puero, rurſum habuiſſe rem cum Bethſabee. Ea cum peperiſ-
ſet Solomonem, commiſiſſe puerum Nathan prophetæ, qui uocauit eum amabilis domino, eo quod
2 dominus diligeret eum. Cui bis deus.) Bis enim apparuit dominus Solomoni: ſemel in ſomnis,
cum mille uictimas immolaſſet in Gabaon, quod erat cacumen maximum, & illa permiſſa à deo,
quod uellet optandi poteſtate, optauit ſapientiam, quo poſſet cum laude rempublicam adminiſtra-
re, quemadmodum legis tertio libro Regum cap.3. Rurſum apparuit ei iam extructo templo, & te-
ſtatus eſt illius preces à ſe exauditas fuiſſe, ut legis eiuſdem libri cap.9. Quia amator fuit mulie-
rum.) Habebat enim uxores ueluti reginas ſeptingentas, & concubinas trecentas, aſcitas ex impijs
ac barbaris nationibus, in quarum amorem ſic inſanijt, ut ad colendos etiam deos barbaricos addu-
ceretur, quemadmodum legis paulò poſt cap.11. Hoc eſt quod deplorat Eccleſiaſticus cap.47. De-
diſti maculam in gloriam tuam, & inclinaſti femora tua mulieribus. Manaſſen.) Hic erat filius Eze
chiæ ſceleratiſſimus, & idem crudeliſſimus, ut legis quarto Regum cap.21. At libro Paralipomenon
ſecundo cap.33. narratur quemadmodum catenis uinctus abductus fuerit in Babylonem. Deinde
malis commonitus reſipuit: Et orauit, inquit, dominum deum ſuum, & egit pœnitentiam ualde, co-
ram deo patrum ſuorum, deprecatusq; eſt eum, & obſecrauit intente. Et exaudiuit orationem eius,
reduxitq; eum in Hieruſalem, in regnum ſuum. Poſt hæc referuntur illius benefacta, quibus uitæ ſu-
3 perioris impietatem penſauit. Et Ioſias uir ſanctus. Hic tertius à Manaſſe, ſucceſſit Amon illau-
dato

A dato patri,laudatiſſimus ipſe:ſic enim de illo teſtificatur hiſtoria libro Regum quarto, cap.23. Similis
illi non fuit ante eum rex,qui reuerteretur ad dominum in omni corde ſuo, & in tota anima ſua, &
uniuerſa uirtute ſua,iuxta omnem legem Moyſi,nec poſt eum ſurrexit ſimilis illi. Nam ad hũc refe-
runt Iudæi laudem beati uiri,quem habet primus pſalmus: uerum hoc loco dicitur percuſſus à Ne-
chaone rege Aegypti, non ob ſua malefacta, ſed Manaſſe. Verum libro Paralipomenon ſecundo,
cap.35.ſatis apparet eum periſſe,quod inuito deo moueret arma aduerſus Nechaonem, à quo non
erat laceſſitus. Et alienigenam ſibi ip.) Lege Zachariæ prophetæ caput tertium, quo rectius hunc
intelligas locum.Nominatim autem addidit, filius Ioſedech,ut diſtinguat eum à Ioſue filio Nun, qui
ſucceſſit Moſi. Inter duodecim lapides.) Locus eſt apud Ezechielem capite uigeſimooctauo.
Quod enim illic in Tyri principem dicitur,per allegoriam refertur ad luciferum cœlo deiectum.Re-
lege,quo melius hæc intelligas. A monte domini.)Alluſit ad ipſa prophetæ uerba:Peccaſti, & eie-
ci te de monte dei. Obumbrantur in eo.) Locus eſt allegoricus ſub nomine Behemoth Iob cap.
40.ad quem totum hic alluſit Hieronymus.Quanquam multo aliter referat,quàm uulgata habeat ædi
tio. Saginantur in eo,& cætera quæ ſequuntur,ſumpta ſunt ex capite proximo. Omni cuſtodia.)
4 Alluſit ad illud:Omni cuſtodia ſerua cor tuum,quoniam ex ipſo uita procedit. Quid attagen,quid
fulica?) Attagenes olim in delitijs erant, de quo iam ſæpius dictum eſt.Fulica item auis eſt aquatica,
pennis nigris. Porrò aliud eſt.) His uerbis diuus Hieronymus ſolet inferre rem abſurdam,quæ ta
men faciat ad probationem.Vſus eſt eadem figura in prologo quem ſcripſit in Pentateuchum Moy-
ſi:Aliud eſt,inquiens,ſi contra ſe poſtea ab apoſtolis uſurpata teſtimonia probauerunt, & emendatio
ra ſunt exemplaria Latina quàm Græca,& Græca quàm Hebraica.Quem locum quàm ridicule citẽt
interpretes iuris pontificij,facile perſpiciet,qui legerit egregium illud gloſſema,in caput illud,ut uete-
rum librorum fides, diſtinctione nona. Verum ut hunc citant,ita ſæpenumero,imò plerunq; citant
reliquas leges è codice ac pandectis,ut ſi quis attentius expendat rem,ſtatim exclamare cogatur Græ-
cum illud οὐδὲν πρὸς ἔπος. Expectans ſtellam.)Heſperum intelligit,qui apparet ſtatim ab occaſu ſo-
lis.Hunc niſi Iudæi uideant exortum,non capiunt cibum his diebus quibus ieiunant. Olim nec ſpon
5 ſo ius erat in ſponſam, niſi apparente ueſpero ſtella. Non zizania.) in neutro genere extulit. Eſt
autem tritici genus,ſed quaſi degener,& in aliam mutatum ſpeciem:quo quidam utebantur à uulgari
B abſtinentes tritico,ſuperſtitioſe magis quã religioſe. Et ſorbitiunculas.)Idem teſtatur Seneca, quoſ
dam in totum à potu abſtinuiſſe,& ſuccis herbarum uixiſſe,quas ſorbitiũculas uocat. Hora ſexta.)
Locus eſt in Actis apoſtolicis capite decimo:Aſcendit Petrus in ſuperiora domus, ut oraret: uerum
cum eſuriret,uoluit ſumere cibum. Paulus in naui.)Locus eſt in eiſdem Actis capite uigeſimoſepti
mo.Caricas autem dixit:quod his delitijs quidam id temporis ſuperſtitioſe uictitarent, abſtinentes à
cibis communibus,adeò ut nec pane ueſcerentur. Non piracium.)Ex piris facticium uinum,pira-
cium uocant,quod olim factitabant in his regionibus, in quibus uinum non proueniret. Coſſum
matris deum.)Coſſi uermiculi dicuntur qui roboribus innaſcuntur. Hos olim in delitijs habitos, te-
ſtatur Plinius, adeo ut eos farina ſaginarent,quo uidelicet & uermes altiles fierent. Ab his ſacerdotes
6 Cybelis matris deorum & Iſidis abſtinebãt,ridicula ſuperſtitione, uelut illi ſacris. Qui μετεμψύχω-
σιν.)Ita Græci uocant animarum ex alio in aliud corpus demigrationem, quam dicitur Pythagoras
fuiſſe commentus,quo mortales ab eſu carnium ad uictum innocuum auocaret. Minutæq; cochleo
læ.)Nam maiores & hodie ſunt in delitijs apud Italos. Vnde Theriaca.) θὴρ Græce nonnunq; pro
uenenata beſtia accipitur & maxime pro uipera.Nam ſuo nomine Græcis uipera,dicitur echidna.Ri
diculum uero quam fabulam medicorum uulgus narret hodie de Tyro ſerpente,unde Tyriacam con
fici uolunt. Segmenta eboris.)Meminit huius & Dioſcorides. Puluerem ſiue ſcobem, ut appellat
Plinius,ex oſſe dentis elephantini,mederi unguium uitio, quod appellant πτερύγιον. Habet enim uim
ſtypticam.Plinius tradit ſanguinem huius animantis,præcipue maris,ſiſtere rheumatiſmum; Ramẽ-
ta eboris,tolli nubeculam in facie. Fel Hyænæ.)Hyæna animal eſt noxium,& adeo auidum corpo-
rum humanorum,ut hac de cauſa ſepulchra quoq; eruat:quod nullum aliud animantium facit. Vul-
gus putat eſſe utriuſq; ſexus,ſed Ariſtoteles negat.Loco dentium eſt os continuum utrinq;. Magicis
etiam maleficijs infame.In Africa potiſſimum naſcitur,uenenorum feraciſſima:& tamen ex huius fel-
le medicamenta conficiuntur.Fel illitum fronti,lippitudini medetur oculorum:& cætera permulta,
quæ Plinius diligenter cõmemorat libro 28.cap.8. Galenus ἐν ἁπλοῖς.) Id eſt, in ſimplicibus. Nam
7 conficiuntur aliquoties remedia è diuerſis.Et Lucianus in tragœdia Podagra, ſtercus humanum re-
cenſet inter huius morbi remedia. Pellis colubri.)Nam huic animanti mos eſt, ſub uernum tẽpus
pellem abijcere.Eo exuuio,quod Græci σῦφαρ appellant, medici ad multa remedia utuntur. Ci-
mex.)Pediculi genus eſt molle,ſed quod attactum,tetrum odorem ædat. De huius animantis reme-
dijs meminit & Dioſcorides libro ſecundo. Difficultas urinæ.) Quam Græci δυσουρίαν uocant. Huic
malo medetur cimex immiſſus in meatum urinarium. Sanguiſuga.) Nulla ui poteſt auelli hiru-
do,etiam ſi corpus incidas;relinquit enim linguam biſulcam in corpore nõ ſine noxa. In uulture.)
Cum tamen hæc auis nõ ſit eſculenta. Paui fimus.)Vt ſcorpium dicimus & ſcorpionem, ita pauũ

C & pauonem. Ariſtotelem & Theophraſtum.) Quantum bonorum librorum perijt,haud ſcio cu-
ius culpa.Quid enim eſt omnino dignum cognitu,de quo non ſcripſerit Ariſtoteles:id quod ex illius
patet uita.Quod ſi extarent,unde hauſit Hieronymus,nihil eſſet negocij uel corrigere deprauatum,
8 uel exponere obſcurum. Marcellum Sideten.)Cognomen eſt à patria.Nam Side ciuitas eſt Pam-
phyliæ,ſuum autem Flauianum appellat,opinor,ob patriam communem. Pucrorum more.)Nam
hi ſic ſoluunt quod obiectum eſt,ut aliud ſimile proponant.Cum iuxta Flaccum: Nil agat exemplum
litem quod lite reſoluit. Nautæ rhetores.)Rhetores uideri poterat uox ſuppoſiticia: quidam habe-
bant,rectores.Nec hoc ſatis arridet,ac ne ferri quidem poteſt,niſi legas, nautici rectores, aur nauium
rectores.Niſi fortè tacite notat,non eruditos,ſed clamoſum hoc rhetorum genus, qui apud populum
agunt.Nam his bonis lateribus eſt opus.Id propemodum explicat paulò poſt, quorum latera ad cla-
mandum &c. Pugnis & calcibus.) Pugiles intelligit ac palæſtritas. Qui ſubuertunt montes.)
9 Hoc ad metallorum foſſores refert. Quomodo autem ſubuertant, mire explicat Plinius. Non πύ-
κτην.)Græce maluit,ut eſſet odioſius.Nam à Græcis hæc omnia manarunt ad Romanos. πύκτης autẽ
pugil Latine dicitur. Et mors ipſa nihil.)Putabat enim Epicurus, nihil ſupereſſe noſtri poſt mor-
tem:& arguto ſyllogiſmo collegit,mortem nihil ad nos attinere. Pro tempore.) Lego pro tempe-
rie:ut intelligas æſtum illius regionis non eſſe aptum cæteris animalibus nutriendis. Nam Camelus
æſtus patientiſſimus eſt. Radicibus filicum.)Nam has eruit roſtro.Eſt autem filix herbæ ſylue-
ſtris genus. In Ponto & Phrygia.) Hos uermes paulò ſuperius uocauit coſſos. ξυλοφάγον.) Pli-
nius teredinem appellat,quod denticulis exterat materiam,capite ad corporis reliqui portionem gra
uiſſimo,Græci ξυλοφάγον appellant, à ξύλον ligno, & φαγεῖν comedere: Luxuria.) Vel hinc palàm
eſt,aliud eſſe luxuriam,aliud libidinem. Luxus eſt ediſſe coſſos, non libido. Locuſtarum nubes.)
Nubes appellat, quod magno agmine deuolent,ut nubis ſpeciem præbeant.Ex hoc loco reuinci poſ-
ſunt qui ſtultiſſime locuſtam,qua uictitaſſe legitur Baptiſta,fruticem eſſe uolunt,non animal. Ver-
10 mes Ponticos.)De coſſis ſentit. Lacertis uiridibus.)Nam in hoc genere maculoſi formidabiliores
ſunt,& uenenum habent. Taurorumq́; carnes.) Fœminæ parcunt ob fœturam, maribus uefcunt,
quod pauci ſufficiant implendo armento. In noſtra prouincia.) Dalmatiam intelligit. Pro aliti-
bus & lactentibus.)Non eſt dubium quin hic locus ſit deprauatus. Fortaſſe pro alitibus, legendum
eſt altilibus,ut intelligas ſuem altilem:qui tum optimi ſunt, cum adhuc ſugunt mammam matris. Et
D ideo dixit,Iudaizantis.Magis nutrit lactens porcellus,quem Græci δελφάκιον appellant,quàm uitulus:
& tamen illo cõtempto hũc præferebãt. Semicrudis ueſcitur.) Imò apud Saxones quoſdã & crudis
ueſcuntur hodie,præſertim ſuillis. Ichthyophagi.) ἰχθὺς piſcis,φαγεῖν edere.Inde nomen habẽt,quod
piſcibus ad ſolem ſiccatis uictitent,ob inopiam rei frumentariæ. Adoleſcentulus in Gallia.)Admo
nuimus & aliâs Hieronymum uixiſſe Treueris,& reliquam luſtraſſe Galliam.Sed quàm fuerit adoleſ-
ſcentulus,haud intelligo.Opinor enim poſt Romana ſtudia unà cum Bonaſo Gallias adiſſe. Scot-
11 tos gentem.)Olim omnes inſulæ Britanniæ uocabantur.Quanq́; & hodie eadem eſt inſula, Anglorũ
& Scottorũ,in duos diuiſa reges.Meminerũt coſmographi de Anthropophagis Scythiæ populo,qui
carne humana ueſcantur,ueluti Pomponius Mela in deſcriptione Britannię,& Strabo in quarto Geo
graphiæ ſuo libro,niſi quod hic ἀνθρωποφάγους,hoc eſt,humanis ueſcentes carnibus in Hibernia Britan-
niæ uicina ponit,non in ipſa Britannia,at ijſdem aſſcribit cõmunitatem uxorũ. Tametſi de carnibus
hominũ eſitandis,magis putat ad Scytharũ ritus pertinere. Addit idem factitatum à Gallis & Hiſpa-
nis in obſidionibus,huc adigente cõmeatus inopia. Verũ cum Hieronymus teſtetur ſe uidiſſe gẽtem
huiuſmodi in Gallia,uide ne fortè ſentiat de minore Britannia.Quanq́; mihi ſanè locus non uidetur
omnino uacare mendo. Platonis politiam.)Quod is tradiderit uxorum communitatem. Maſſa-
getæ.)Scythiæ populi ſunt. Derbices.)Fortè legendum Derbitæ,ea gens eſt Iſauriæ. Et Cato-
nis exemplum.)Nam is uxorem cõmunicauit Hortenſio, ſicuti ſuperius dictum eſt. Peluſioten.)
à Peluſio oſtio Nili,uno è ſeptem. In hos iocatur,Iuuenalis: Porrum & cepe nefas uiolare & frangere
morſu, Carnibus humanis ueſci licet. Leonto, Cyno, Lyco.)Et Leonto à leone, Cyno à cane,
12 Lyco à lupo,Buſiris à buſiride,inſepulto boui,opera Iſidis.In hac urbe ſummum templum erat Iſidis,
autore Stephano. Thmuis.)Ciuitas eſt Aegypti ſacra Mercurio,quod Mercurius ſub hirci ſpe-
cie quondam illic latitaſſet,cum dij fugiſſent cœlo,ob ſeditionem inter ipſos exortam. Verum de his
in primo Tomo habes copioſius. Antinous.)Sic habebant omnes quos uiderim codices. Cæterũ
legendum eſt Antinois, ἀντινοῖς. Eadem dicta eſt ἀδριανόπολις, id eſt, Adriani ciuitas. Metropolis.)
Dicitur præcipua ciuitas regionis:ea expugnata,facile capiuntur cæterę.Et arx præſidiũ eſt ciuitatis.
Alluſit autem ad illud Platonis:Qui rationi ceu regi locum in cerebro,uelut in arce dedit. Circenſi
bus.) Ludi ſunt Romæ in honorẽ magnæ matris deum inſtituti, à circo dicti in quo peragebãtur.In
hæc ſpectacula uulgus inſaniebat. Mobilitate hiſtrionũ.) Nã hi ſaltant & geſticulantur. Et Stro-
phis.)Strophæ ſunt oblique dicta,ueluti ſi quis uituperet ſub ſpecie laudis. Cyphi.) Barbara uox
ſicut Synapi:genus eſt odoramenti, quo plurimũ utebantur ſacerdotes Aegyptij in ſacris: admiſcen
tur & alia,quo ſit gratioris odoris. Meminit huius Dioſcorides libro primo. Oenanthe.) Herba
eſt naſcens

A eſt naſcens in petris,folio paſtinacæ,radice magna ac numeroſa.Quam deſcribit Plinius libro uigeſi-
moprimo,cap.24. Meminit & Dioſcorides libro quinto,Oenanthini quod conficitur e flore uitis,
unde & nomen habet.Nam Græcis οἶνος uinum eſt, ἄνθος flos.Apparet autem non ſolum ad remedia
13 adhiberi ſolere,uerumetiam ad unguentorum delitias. Muſcus.)Diminutiuum apparet à μῦς,ani-
malculum eſt, unde caruncula ſiue glans exciditur, odoribus gratiſſima. Muris peregrini.) Eſt
aliud genus,cuius pellicula in delitijs eſt.Miror quid uenerit in mētem Volaterrano,ut ſcriberet Hie
ronymum muſcum & murem peregrinum, in epiſtolis appellare animal, quod uulgus ratum uocat,
cum nunquam uſurparit hæc nomina,niſi cum de delitijs odorum agit. Degrauatum in terra.) Alluſit
ad illud Horatianum: Nam corpus onuſtum Externis uitijs animum quoque degrauat ipſum, Atque
affigit humo diuinæ particulam auræ. Anguſtioris.) Auguſtioris legēdum eſt per u, quod in por-
ticibus & templis heroum & laudatorum uirorum imagines haberentur,quæ nonnihil maieſtatis ad-
debant loco. Diogenes.)Diogeni calcanti culcitram Platonis,cum dixiſſet: Calco Platonis faſtum,
Plato reſpondit: Calcas quidem, ſed alio faſtu. Quoſdam legimus.) Hoc nonnulli tradunt de De-
mocrito. Crates ille Thebanus.)Huius ſæpenumero meminit Hieronymus. Senſus corporum.)
Hanc ſimilitudinem mutuatus eſt à Platonis Sympoſio,ubi ſub nomine equi & ſeſſoris,depingit ani-
14 mum & corporis affectus. Vnde & hiſtoricus.) Ita Saluſtius in præfatione belli Catilinarij. Lu-
xurioſa res.) Verba ſunt Solomonis in Prouerbijs cap. 20. Hippocrates in Aphoriſmis.) Apho-
riſmi ſunt ueluti leges quædam ſeparatim pronunciatæ, nec inter ſe cohærentes. Quæ non ſunt
carnium.)Nempe condimentis,quæ ex herbis & aromatis conficiuntur. Aut ſub uentre.) In uen-
tre gulæ uoluptas,ſub uentre libido. λεπτὴ δίαιτα.)Ita medici uocant parciorem uictum,quo ſibi me-
dentur plerique. In morſum.)Mire torquet,quaſi Horatius non ex animo ſe talem deſcripſerit, ſed
ut ſub ſua perſona morderet eos,qui uere tales eſſent. Meditatorium.) Meditatorium,locus eſt ubi
exercetur aliquis.Nam in illorum gutture hoc agitur,& illud incipit eſſe, quod poſtea deuorat latri-
na.Nec omnino diſſimile eſt mittere in latrinam, & mittere in gulam. Mox enim incipit corrumpi
quod immittitur. Pariter hyſopum.)Habet enim uim extenuandi & calefaciendi,ut tradit Dioſco-
rides libro tertio. Carnes liquidas.) Nempe oua. Lac autem ſanguis eſt albus, ob decoctionem.
Nam è ſanguine menſtruo lac naſci putant phyſici. Eſſenos.)De his habes & in primo Tomo:quo-
rum meminit & Plinius.De Phariſæis & Sadducæis fit mentio & in Euangelicis literis. Hiſtoriam
B Mithræ.)Apparet hunc eſſe Mithram,de quo meminit ſuperius,ſignificans ſine matre natum.Et ap-
paret fuiſſe Magum,aut principem apud Perſas:cuiuſmodi faciunt Thyaneum Apollonium Græci.
Solenne eſt.) Eleganter uſus eſt hac uoce. Nam ſolenne dicitur, quod ex more fit: unde ridicule
15 quidam ſolennes doctores uocant,quos eximios uolunt ſignificare. Orizæ.) Oriza hordei genus
eſt. Antiſthenes.) Hic erat Cynicæ ſectæ princeps. ἡμερόβιος.) Quod in diem uiueret, nihil ſoli-
citus de poſtero. Prætorium.)Feſtiuiter uile dolium,mendici prætorium uocat.Neque enim præto-
rium dicitur duntaxat locus in quo prætor reddit ius,uerumetiam quæuis magnifica domus magnis
impendijs extructa:cuiuſmodi ſunt ædes primatum. Thoroſuli.) Sic enim lego:nam codices ha-
bebant Troſuli. De Troſſulis militibus Romanis aliâs dictum. Thoroſulos autem uocat pinguicu-
los & obeſiores,quod his thori protuberent. Adumbrantes.) Non imprimunt ueſtigia, ſed adum-
brant, ut uix appareat pedis ueſtigium. Verba in pugnis.) Non reſpondent dictis,ſed uerberibus
ſe defendunt:& calcibus impetunt,quem uelint refellere. Gulam probans.) Probans dixit, pro de-
prehendens, & comperiens:uel potius arguens ac demonſtrans, non autem approbans. Hic autem
ingreditur ueluti campum,locum communem de laudibus ieiunij:in quo teſtatur aliâs ſe ſæpenume-
ro luſiſſe. Domos opimas.) Opimas uocat ſplendidas. Locus eſt Deuteronomij cap. 8. Et in-
craſſatum eſt cor eius.)Referre uidetur Eſaiæ uerba cap.6.Excæca cor populi huius,& aures eius ag-
graua,& oculos eius claude:ne forte uideat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat.
Confabulatione cornutum.) Sic enim legis Exodi cap.34. Et ignorabat quod cornuta eſſet facies
16 ſua ex conſortio ſermonis domini. Elias quadraginta dies.) Paſtus uno pane ſubcinericeo,ambu-
lauit ieiunans quadraginta dies.Locus eſt tertio Regum cap.9. Quid tu hic Elia?)Feſtiuiter contu-
lit hanc uocem cum illa Adæ. Cōgregatum Samuel.)Locus eſt primo Regum libro cap.7. Aſſy-
riorum impetum.) Locus eſt apud Eſaiam cap. 37. Achab rex.) Locus eſt tertio Regum libro
cap.21. Filio meruit.) Ieiunabat & concepit, ut legis primo Regum cap.1. Quanquàm illic non eſt
proditum,Annam ieiunaſſe, ſed duntaxat abſtinuiſſe ab his quæ poſſent inebriare. Periclitantur.)
Locus eſt apud ipſum Danielem capite ſecundo & primo. Diſcophoron.) δισκοφόρον qui portat
diſcum.Quanquam diſcus quoque dicitur,quo olim exercebantur,ſimili nimirum figura.Locus eſt Danie-
lis cap.14. Hebdomadis.) Sex dies legitur in lacu fuiſſe ſine cibo. ἐξομολόγησιν.) Id eſt,confeſſio-
nem,ab ἐξομολογέω. Locus eſt ſecundi Regum cap.12. Exprobratur Iſraëli.) Nempe Amos cap.2.
De Rechab.)Et illius filijs,habes Hieremiæ ca.35.quorum meminimus copioſius in primo Tomo.
In foribus Euāgelij.)Hoc eſt,in ipſo ſtatim exordio:nempe apud Lucam cap.2. Et acriora dæmo
nia.) Alluſit ad dæmoniū lunatici à Chriſto eiectum.cum apoſtoli tentaſſent, nec potuiſſent eijcere.

C Admirantibus autem illis,ait hoc genus dæmoniorum eijci non poſſe,niſi in oratione & ieiunio.Lo-
cus eſt apud Matthæum cap.17. Cornelius centurio.) De eleemoſynis fit mentio in Actis apoſto-
17 licis cap.10.de ieiunio non fit,niſi quod qui ſemper orat,ieiunet oportet. Crebra ieiunia.) Sic enim
addit:In ieiunijs multis. Iam noli aquam.) Iam enim idem ualet, quod poſt hac. Regnum cœlo-
rum uim.) In hunc quidem ſenſum identidem Hieronymus uſurpat hunc Matthæi locum:at mihi,
quod cum tanti uiri honore pace'q; dixerim,magis illud innuit Chriſtus,iam adeſſe tempus Euange-
lij,& inſtare turbam ingredi uolentium:adeò ut ui uideantur irrupturi,ni admittantur,ſic eos anima-
uerat prædicatio Ioannis.Cum hoc conſentiunt quæ ſequuntur: Omnes enim prophetæ & lex uſq;
ad Ioannem. Vir quippe.)Referre uidetur locum ex Solomonis Prouerbijs cap.16.Anima laborã-
tis laborat ſibi. Diem plus quàm diem.) ἡμέραν παρ' ἡμέραν. Hieronymus ancipitem præpoſitionẽ ac-
cepit pro ultra,ſiue ſupra:uerti poterat, diem ad diem:hoc eſt, confert diem cum die. Id autem qui fa-
cit,putat aliquid intereſſe:ueluti qui purpuram componit cum purpura,ut uideat utra ſit ardentior.
Neomenias.) Id eſt, nouilunia, & ſcenopegia: id eſt, tabernaculorum compactiones. Nam utraq;
uox Græca eſt,νεομηνία & σκηνοπηγία. Ortygometram.)Græca uox eſt. Nam illis ὄρτυξ coturnix eſt,
18 ὀρτυγομήτρα coturnicum rex. Fortaſſe quod in eo genere maribus ſit ſapor præſtantior. Cur ho-
mo dei.)Hiſtoria eſt tertio libro Regum cap.13. atq; inibi de leone, qui occiſo ſeſſore, pepercit aſino.
Gomor.) עֹמֶר Gomor Hebræis menſuræ genus eſt, quod Græci chœnicem appellãt, Latini di-
menſum.Eſt autem modus diurni cibi,hoc eſt,quantũ ſatis eſt ad unius diei uictum. Diuus Hierony-
mus in Hebraicis nominibus dicit eſſe decimam partem Ephi.Porrò Ephi menſuram eſſe trium mo-
diorũ. In coitu & ſaturitate.) Hoc eſt,in duabus primis propoſitionibus. Stoicus efficitur.) Hoc
eſt,ſeuerus,qui nullum omnino delictum admittat:& iuxta Stoicorum paradoxa, uelit omnes uirtu-
tes pares eſſe,& omnia uitia paria. Hieroſolymã Citio.)Nam Zeno Stoicæ ſectæ princeps Citien-
ſis fuit. Porrò Citium oppidum eſt Cypri. Proinde Hieroſolymam & Iudæam ceu Chriſti patriam
oppoſuit Citio ut Cypro Zenonis patriæ. Lineis.)Sæpius admonuimus, lineorum uſum olim pa
rum uirilem fuiſſe,ac propemodum parem ſericis. Pexa.) Quod nullos haberet floccos, detrita ni-
19 mirum.Subucula ueſtis eſt,quam alij uocant interulam. Atrebatum & Laodiceæ.)Apparet ex his
regionibus candidiſſima ac ſubtiliſſima linea mitti ſolere.Nunc huius laudis principatus, ſi tamen ea
laus,penes meos Hollandos eſt. Quanquam & Atrebates in Belgis haud ita procul à nobis abſunt.
D Quanq; barbam raſeris.) Iocatur quod hirci barbato ſint mento. Luſcum uocare luſcum.) Hoc
eſt,quid prodeſt uitioſo ſuum exprobrare uitium? Nam ille nihilominus luſcus eſt.Confine prouer-
bium illi Græco, τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγων. Eſt autem uerſus Perſianus: Et luſco, qui
poſſit dicere luſce. Ille pœnitens.) Nam ante tradiderat illum Satanæ. Variam habuit.) Quam
polymitam alibi uocat. Sanctus ac doctus.) Per ironiam dictum eſt. Alius Mazuroth.) Locus
eſt apud Iob capite nono. Timentibus autem.) Locus eſt Malachiæ capite quarto. Regradantur
in æditous.)Sic enim legis apud hunc cap.44.Sed & Leuitæ,qui longe receſſerunt à me, in errore fi-
liorum Iſraël:& errauerunt à me poſt idola ſua,& portauerunt iniquitatem ſuam:erunt in ſanctuario
meo æditui,& ianitores portarum domus,& miniſtri domus.Elegãter autem dixit regradare, pro eo
quod eſt à gradibus deijcere,quibus aſcenderant ad Leuitarum honorem. In fluuio quoq; illo.)Lo-
20 cus eſt apud eundem cap.47.Plurimæ,inquit,erunt ſpecies piſcium &c. Noſter Zeno.)Ita per iro-
niam appellat Iouinianum Stoicorum more paria facientem peccata & merita. Sex urbes fugitiuo-
rum.)Ex urbibus peculiaribus Leuitis,ſex ſeparatæ ſunt ad ſuffugium fugitiuorum,ut legis Nume-
rorum cap.35. ἓν κόνιον.) Locus hic nos aliquãdiu torſit. Nam ſciolus quiſpiam ſubdiderat Græcas
uoces ἓν σῶμα.cum ea tamen nihil faciant ad prouerbiuum uulgi,præſertim cum hoc iam dixerit ante
Latine:& ita Latine,ut non cõmodius dici poſſit Græce. Nos igitur ex ueſtigijs ueterum exempla-
rium,germanam ac ueram lectionem diligẽter ſubodorati,reſtituimus ad hunc modum,ἓν κόνιον,id eſt,
idem puluiſculus.Siquidem apud Græcos & hoc inter adagia fertur, μία κόνις.,id eſt,idem puluis,quo
nullũ ineſſe diſcrimen ſignificant.Tractum ab his qui res minutim tritas miſcent,ſic,ut e multis unus
fiat puluis,quemadmodum dicunt eiuſdem farinæ: ſicut diligentius explicuimus in Chiliadibus no-
ſtris.Cæterum quod κόνιον dixit, diminutiuum fecit à κόνις. Verum iam cœpimus.) Hoc tranſitu
finit argumentationem & ad epilogum progreditur,quo ſummatim perſtringit quod fuſius diſputa-
21 tum eſt. Expoſita eſt προγνώσει.)Quam & hodie deciſionem appellant,quoties definitur aliquid ac ſta
tuitur,amputatis hinc atq; hinc opinionibus diuerſis. Vniuiræ.) Quas Græci μονογάμους uocant.
Epicurumnoſtrum.)Quem paulò ante Zenonem dixit. Subantem.) Rurſus uſus eſt obſcœno
uerbo, pro libidinantem & laſciuientem. Codices habebant, ſudantem:uerum ea uox ab alijs erudi-
tis ante nos fuit emendata. Socraticam irriſionem.) Quod is ſoleat per canem & anſerem iurare.
Sues & canes.)Hoc dictum eſt ideo,quod aſtruat libidinem,& nuptijs faueat. Vultures quoq;.)
Hoc propter eſum carnium,quem æquabat abſtinentiæ. Sunt enim aues hæ carniuoræ. Ariſtippi
multitudo.)Nam & is canis regius dictus eſt,& uoluptatum ſectator,diſſimillimus Diogeni. Multi-
tudinem uocat turbam hominum, cui hoc uitæ inſtitutum probatur. De tuo armento.) Apte de

hominibus

A hominibus pecuinis,& beluis uerius quàm hominibus.Ita paulò ſuperius Horatius: Epicuri de gre-
ge porcum. Hariolus.)Sic appellat circulatores fori,qui tanquam diuinaturi aliquid, non animad-
uertentium naſos feriunt riſus cauſa:& fuſte ſubito intorto, uexant dentes. Induci.) Induci dixit,
12 pro decipi. Gehennæ ſuccidiæ.)Succidiam uocant carnem ſuillam: ſuillam autem fumo duratam:
unde quoties opus eſt,aliquid decidunt in cibum.Significat autem iſtos uoluptuarios,ſues non homi
nes,mactandos gehennæ,ut dæmonum ſint cibus. Quæ uiros.) Significat balnea obſcœna, qualia
ſunt & apud Chriſtianos paſſim nimium multa,in quibus permixtim nudæ fœminæ cum nudis uiris
lauant. Oſtendiſti taleis.)Nihil dici potuit argutius. Ne peccatum quidem.)Lego, ut peccatum,
ne pœnitentiam quidem habeat.Id autem fit,quoties perſuaſum eſt peccatum non eſſe peccatum.

De Chaldæo.)Propter Hebionitas,Nicolaitas,& huiuſmodi alios. Nam Porphyrius Syrus erat,
Arius & Celſus Græci. Quaſi in Euphorbum.)Alluſit ad Pythagoram,ex Euphorbo renatum.

Ananias filius Azur.)Hiſtoria refertur apud Hieremiam capite uigeſimooctauo. Cœlibes.)Di
cuntur non qui caſte uiuunt,ſed qui carent uxoribus.Verum torquet hoc quoq; nonnihil Hierony-
mus,qui cœlibẽ quoq; à cœlo uocatum uideri uult. Et nucleum.)Nõ ſatis uideo quid ſibi uelit hoc
loco nucleum,niſi quod quidam nuclei putantur ad coitum facere,ueluti pinei, quod in his inſit uis
quædam ſeminalis. Subulci tui.)Sic uocat malos doctores aut epiſcopos,quaſi ſuum paſtores, non
ouium. Velites.)Sentit de pugnacibus,de quibus ſupra dixit,quod ſyllogiſmos haberent in calci-
13 bus. Amazonas.)Quod de Amazonibus ſcriptum eſt,mire torquet in Iouinianum. Nam hæ ex-
ertam,hoc eſt,enudatam habent mammam,non ut expeditius pugnent,quemadmodum illæ,ſed ut ui
ros ad libidinem prouocent,nudato corpore. Non turtures.)Quod caſta ſit auis, quæ nec adulte-
rium nouit,nec amiſſo compare,ſecundas ſequitur nuptias. Vpupas.) Quod ſalax ſit hæc auis &
immunda. Luſtra circumuolent.)Mire luſit ambiguitate uerbi.Nam luſtra ſunt animantium, ſunt
& ſcortorum. Ad te loquar.)Vertit apoſtrophen ad urbem Romam. Scriptam in fronte.)Quod
eſt in Apocalypſi capite decimotertio,multi putant de Roma dictum:Et uidi de mari aſcendentem be
ſtiam,habentem capita ſeptem,& cornua decem,& ſuper cornua eius decem diademata, & ſuper ca-
pita eius nomina blaſphemiæ. Apoſtoli uoce.)Nempe in epiſtola ad Romanos, quod fides ue-
ſtra annunciatur in toto mundo. Aut fortitudinis nomen eſt.) ῥώμη,Græce robur, ſiue ualentia.
Latini putant à Ruma dictum,hoc eſt,à mamma lupæ quam ſuxerunt Remus & Romulus. Roma
24 Hebræis ſonat ſublimitas. Quod de idolo.)Nimirum à Ioue dictus Iouinianus,ac Ioui ſacrum erat
B capitolium,unde & Capitolinus dictus,& idcirco ſubijcit: Squalet capitolium. At nunc ambigunt
omnino Romani, ubi nam fuerit illud admirandum capitolium.Neque deſunt tamen, qui paganam
illam gloriam adhuc ſomnient, quaſi parum habeat ſplendoris ipſe Chriſtus.Quanquam huius ma-
li magna pars ſacerdotibus acceptam ferri oportet,qui ſeſe non continent in ſuo genere,& ijſdem re-
bus magni uideri uolunt,quibus olim ethnici principes:ac non potius apoſtolicis opibus,quibus illi
reges omnes ac monarchas infinitis partibus,& potentia & gloria,& opibus ſuperarunt. Porrò cum
ſua negligant,& affectent aliena,nec in ſuo genere magni ſunt,quia non ſtudent ut ſint:& in illo lon-
ge uincuntur,adeò ut ne conferendi quidem ſint cum illis.Ita fit,ut quidam ſemichriſtiani uetus illud
& ethnicum deſiderent imperium,quod & huius pœniteat,utpote frigidi: & illud apoſtolicum, quo
mundanæ ditionis iacturam penſare poterant:nec in his uideant,in quibus ſolum hoc conueniebat
florere. Sub Numa.)Nam huius ætate docuit Pythagoras in Italia:cuius cõtinentiam dicit, quod
iuſſerit abſtineri ab eſu carnium. Sub conſulibus.)Nam regibus exactis,conſules ſucceſſerunt,ſub
quibus adhuc diu Roma fuit frugalis.Et admodum ſero luxuria immigrauit in urbem Romam à
Græcis captis.

ANTIDOTVS. Plurima ſunt in his duobus libris,quæ uehementer poſſent offendere:præſertim hac tempeſtate, qua matrimonium etiam inter ſacramenta ponitur:de quo mirum eſt nec Iouinianum meminiſſe,cum illud laudibus ueheret:nec Hieronymum, cum illius libros refellit; uerum ipſe in epiſtolis ſequentibus antidotum admouit, ut noſtra nihil ſit opus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quanquam Iouiniani dogma iam Romæ damnatum eſſet opera Victorini & Pammachij, tamen multos offenderant duo aduerſus eum ab Hieronymo ſcripti libri,quod propenſior uideretur in laudem uirginitatis quàm oportuiſſet,& durior in matrimonium.Notatis igitur locis Pammachius Paulæ gener,& Hieronymi quondam condiſcipulus,admonuerat familiariter amicum,ut ad ea reſponderet.Id quod mira cauſæ fiducia facit Hieronymus,ut non ſolum refellat quæ obijciebãtur, uerumetiã multis conuicijs inſectetur obtrectatores.Vtinam hanc epiſtolam diligenter legant iſti, qui maligne paucula uerba decerpunt ex alienis libris quæ calumnientur,haud perpendentes à quo dicantur, cui, qua occaſione dicantur,quid præceſſerit,quid conſequatur:tantum circa duo uerba muliebriter cauillantes,arguti ſibi uidentur.

C

HIERONYMI PRO LIBRIS ADVERSVS IOVI-nianum Apologia ad Pammachium.

QVod ad te huc uſque non ſcripſi,cauſa fuit ſilentiū tuū. Verebar enim, ne ſi tacenti
ſcriberem,moleſtum me magis quàm officioſum putares. Nunc autē prouoca-
1 tus dulciſſimis literis tuis,& huiuſcemodi literis,quæ me ad philoſophiam noſtri
dogmatis prouocarent,& condiſcipulum quondā & ſodalem & amicum, obuijs
(ut aiunt) manibus excipio,defenſoremque meorum opuſculorum paro, ita tamen, ſi ante te
placatū iudicem habuero,imò ſi oratorem meū ſuper omnibus quæ in me arguūtur,inſtru-
xero.Hoc enim & Tullius tuus,& ante illum in breui & ſolo uolumine ſcripſit Antonius,pri
mam cauſam eſſe uictoriæ,diligenter cauſam pro qua dicturus es,diſcere. Reprehendūt me
quidam,quod in libris quos aduerſum Iouinianū ſcripſi,nimius fuerim:uel in laude uirginū,
uel in ſuggillatione nuptiarū:& aiunt condemnationem quodāmodo eſſe matrimonij,intan
tum pudicitiam prędicare,ut nulla uideatur inter uxorem & uirginē comparatio derelinqui.
Ego ſi bene problematis memini,inter Iouinianū & nos iſta contentio eſt,quod ille exæquet
uirginitati nuptias,nos ſubijciamus:ille parum uel nihil,nos multum intereſſe dicamus. De-
nique idcirco te poſt dominū faciente,damnatus eſt, quod auſus ſit perpetuæ uirginitati ma-
trimonium comparare.Aut ſi id ipſum uirgo putatur,& nupta:cur piaculū uocis huius Ro-
mæ Victorinus audire nō potuit? Virgo à uiro,nō uir à uirgine generatur.Mediū eſſe nihil
poteſt,aut mea ſententia ſequenda eſt,aut Iouiniani. Si reprehendor quod nuptias uirgini-
tati ſubijcio,laudetur ipſe qui comparat.Si autē damnatus eſt qui æquales putabat, damna-
tio eius mei operis teſtimoniū ſit.Si ſeculi homines indignantur in minori gradu ſe eſſe quàm
uirgines,miror clericos & monachos et continentes id non laudare quod faciunt.Caſtrant ſe
ab uxoribus ſuis,ut imitentur uirginū caſtitatem:et id ipſum uolunt eſſe maritatas,quod uir-
D gines? Aut iungantur itaque uxoribus ſuis quibus renunciauerāt: aut ſi ſe abſtinuerint, etiam
2 tacentes confitebūtur melius eſſe,quod nuptiarum operi prætulerūt.An ego rudis in ſcriptu
ris,& nunc primū ſacra uolumina legens,lineam & (ut ita dicam) tenue dicendi filum inter
uirginitatem & nupuias ſeruare nō potui? Videlicet neſciebam dictum:Noli eſſe iuſtus mul-
tum:& dum unū latus protego,in altero uulneratus ſum:atque,ut manifeſtius loquar,dum cō
tra Iouinianū preſſo gradu pugno,à Manichæo terga mea confoſſa ſunt.Nónne,quæſo,ſta-
tim in principio operis mei iſta præfatus ſum? Neque enim nos Marcionis & Manichæi do
gma ſectātes,nuptijs detrahimus. Nec Tatiani principis Encratitarū errore decepti, omnem
coitum ſpurcum putamus:qui non ſolum nuptias,ſed cibos quoque quos deus creauit,ad uiē-
dum damnat & reprobat.Scimus in domo magna non ſolum uaſa aurea & argentea eſſe,
ſed & lignea & fictilia:& ſuper fundamentum Chriſti,quod Paulus architectus poſuit, alius
ſuperædificauit aurum,argentum,lapides precioſos:alius ecōtrario fœnum,ligna, ſtipulam.
Non ignoramus honorabiles nuptias,& cubile immaculatum.Legimus primam dei ſenten-
tiam:Creſcite & multiplicamini & replete terram.Sed ita nuptias recipimus, ut uirginitatem
quæ de nuptijs naſcitur,pręferamus.Nūquid argentū nō erit * aurum,ſi aurū precioſius eſt?
Aut arboris & ſegetis contumelia eſt,ſi radici,folijs,culmo & ariſtis,poma pręferantur & fru
ctus? Vt poma ex arbore,frumentum ex ſtipula:ita uirginitas ex nuptijs.Cēteſimus & ſexa-
geſimus & triceſimus fructus,quanquam de una terra,& de una ſemente naſcatur,tamē multum
differt in numero.Triginta referunt ad nuptias,quia & ipſa digitorū coniunctio quaſi molli
oſculo ſe complexans & fœderans,maritum pingit & coniugem.Sexaginta uero ad uiduas,
eo quod in anguſtia & tribulatione ſint poſitæ.Vnde & ſuperiori digito deprimuntur:quan
toque maior eſt difficultas expertæ quondam uoluptatis illecebris abſtinere, tanto maius &
præmiū.Porrò numerus centeſimus(quæſo diligenter lector attende)de ſiniſtra transfertur
ad dexteram:& ijſdem quidem digitis,ſed nō eadem manu quibus in læua,nuptæ ſignifican
tur & uiduæ:circulum faciens,exprimit uirginitatis coronā.Oro te,qui hęc loquitur damnat
nuptias?

* Vide num, argentum, le gendum ſit.

A nuptias? Aurum uirginitatem, argentum diximus matrimonium. Centeſimum & ſexageſimum & triceſimum fructum de una terra expoſuimus, & de una ſemente generari, licet multum differat in numero. Et quis unquam tam iniquus lector erit, ut non ex meis dictis, ſed ex ſuo me ſenſu iudicet? Et certe multo clementiores erga cõiugia fuimus, omnibus penè Latinis & Græcis tractatoribus: qui cẽteſimum numerum ad martyres referunt, ſexageſimum ad uirgines, triceſimum ad uiduas: atq; ita fit iuxta illorum ſententiã, ut de bona terra, & de patriſfamilias ſemine excludãtur mariti. Verum ne in principio cautus, in reliquis forſitan improuidus fuerim: nónne poſt partitionem opuſculi, cum ad quæſtiones uenirem, ſtatim intuli: Vos quæſo utriuſq; ſexus uirgines & cõtinentes, mariti quoq; & digami, ut conatus meos orationibus adiuuetis. Cunctorum in cõmune Iouinianus hoſtis eſt. Quorum ego orationibus indigeo, & quos adiutores mei operis precor, eos poſſum Manichæi errore damnare? Curramus ad reliqua. Nec enim epiſtolæ breuitas patitur, diutius in ſingulis immorari. Interpretantes illud Apoſtoli teſtimonium: Vxor proprij corporis ſui nõ habet poteſtatem, ſed uir: ſimiliter & uir corporis ſui non habet poteſtatem, ſed uxor, hoc ſubiunximus: Omnis hæc quæſtio de his eſt qui in matrimonio ſunt, an eis liceat uxores dimittere: quod & dominus in Euangelio prohibuit. Vnde & Apoſtolus: Bonum eſt, ait, homini uxorem uel mulierem non tangere: quaſi in tactu eius periculum ſit, quaſi qui eam tetigerit, non euadat. Vnde & Ioſeph, quia illum tãgere uolebat Aegyptia, fugiens de manibus eius, pallium abiecit. Sed quia qui ſemel duxit uxorem, niſi ex conſenſu ſe non ualet abſtinere, nec dare repudium non peccãti: reddat cõiugi debitum, quia ſponte ſe alligauit, ut reddere cogeretur. Qui domini dicit eſſe præceptum, ne dimittantur uxores: & abſq; conſenſu, quod deus coniunxit, homo non ſeparet: hic poteſt dici nuptias cõdemnare? Rurſum in ſequentibus: Sed unuſquiſq;, ait, habet proprium donum ex deo. Alius quidem ſic, alius autem ſic. Quam ſententiam nos exponentes, hæc intulimus.

B Quid, inquit, uelim, perſpicuum eſt. Sed quoniam in eccleſia diuerſa ſunt dona, concedo & nuptias, ne uidear damnare naturã. Simulq; conſidera, quod aliud donum uirginitatis ſit, aliud nuptiarum. Si enim eadem eſſet merces nuptiarum & uirginum, nequaq; dixiſſet poſt præceptum cõtinentiæ: Sed unuſquiſq; proprium habet donum ex deo: alius quidem ſic, alius autẽ ſic. Vbi proprietas ſingulorum eſt, ibi altrinſecus diuerſitas. Concedo & nuptias eſſe donum dei, ſed inter donum & donum magna diuerſitas eſt. Deniq; & Apoſtolus de quodã poſt inceſtum pœnitente: E contrario, inquit, donate ei & cõſolamini. Et ſi cui quid donaſtis, & ego. Ac ne putaremus donum hominis cõtemnẽdum, addidit: Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui, propter uos coram Chriſto. Diuerſa ſunt dona Chriſti. Vnde Ioſeph in typo eius uariam habebat tunicam. Et in pſalmo quadrageſimoquarto legimus: Aſtitit regina à dextris tuis in ueſtitu deaurato, circundata uarietate. Et Petrus apoſtolus: Sicut cohæredes, ait, multiplicis gratiæ dei. Quod ſignificãtius Græce dicitur ποικίλης, id eſt, uariæ. Rogo, quæ iſta contentio claudere oculos, nec apertiſſimum lumen aſpicere? In eccleſia diximus eſſe dona diuerſa, & aliud donũ uirginitatis, & aliud nuptiarum. Et poſt paululum: Cõcedo & nuptias eſſe donũ dei. Sed inter donũ & donũ magna diuerſitas eſt. Et quod dei donũ uoce apertiſſima pronũciamus, damnare dicimur? Porrò ſi Ioſeph in typo domini accipitur, tunica eius uaria atq; diſtincta in uirginibus, uiduis, cõtinentibus ac maritatis eſt. Et poteſt uideri quaſi alienus, qui de tunica Chriſti eſt: cum & ipſam reginã, hoc eſt, eccleſiã ſaluatoris in ueſtitu deaurato, eadẽ uarietate circundatã dixerimus? Sed & in cõſequentibus de cõiugio diſputãtes, eundem ſenſum ſecuti ſumus. Hic locus ad præſentẽ controuerſiã nõ pertinet. Docet enim iuxta ſentẽtiam domini, uxorẽ excepta cauſa fornicationis nõ repudiandã: & repudiatam uiuo marito alteri non nubere, aut certe uiro ſuo debere reconciliari. Et in alio loco: Mulier, inquit, alligata eſt, quanto tẽpore uir eius uiuit. Quod ſi dormierit uir eius, liberata eſt à lege uiri. Cui uult nubat, tantum in domino, id eſt, Chriſtiano. Qui ſecundas nuptias tertiaſq; cõcedit in domino, primas cum ethnico prohibet? Aperiãt, quæſo, aures obtrectatores mei, & uideãt me ſecundas & tertias nu-

C ptias cõceſſiſſe in domino. Qui ſecundas & tertias non damnaui, primum potui damnare ma
trimonium? In eo quocꝫ loco, ubi interpretamur capitulum Apoſtoli: Circuncisus aliquis uo-
catus eſt, non adducat præputium. In præputio uocatus eſt, non circuncidatur (licet quidam
prudentiſſimi interpretes ſcripturarum hoc de circunciſione & ſeruitute legis dictum eſſe con-
tendant) nónne apertiſſime fœdera ſeruamus nuptiarum? Diximus enim: Si in præputio quis
uocatus eſt, non circuncidatur. Habebas, inquit, uxorem cum credidiſti: noli fidem Chriſti cau
ſam putare diſſidij, quia in pace nos uocauit deus. Circunciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt:
ſed obſeruatio mãdatorum dei. Nihil enim prodeſt abſcꝫ operibus cœlibatus & nuptiæ: cum
etiam fides, quæ propriæ Chriſtianorum eſt, ſi opera non habuerit, mortua eſſe dicatur. Ex hac
lege uirgines quocꝫ Veſtæ & Iunonis uniuiræ, in ſanctarum queant ordine numerari. Et poſt
paululum: Seruus uocatus es, non ſit tibi curæ: ſed & ſi potes fieri liber, magis utere. Etiam ſi
habes, inquit, uxorem, & illi alligatus es: & ſoluis debitum, & non habes tui corporis poteſta-
tem: atque (ut manifeſtius loquar) ſeruus uxoris es, noli propter hoc habere triſtitiam, nec de
amiſſa uirginitate ſuſpires. Sed etiam ſi potes cauſas aliquas inuenire diſſidij, ut libertate pudi-
citiæ perfruaris, noli ſalutem tuam cum alterius interitu quærere. Habeto pauliſper uxorem,
nec præcurras morantem. Expecta dum ſequitur: Si egeris patienter, coniunx mutabitur in ſo
rorem. In eo quoque loco ubi tractauimus, cur dixiſſet Paulus: De uirginibus autem, domini
præceptum non habeo, cõſilium autem do, tancꝫ miſericordiam conſecutus à domino, ut ſim
fidelis: ita uirginitatẽ prætulimus, ut nuptiarum ordinem ſeruaremus. Si uirginitatẽ dominus
imperaſſet, uidebatur nuptias cõdemnare, & hominum auferre ſeminarium, unde & ipſa uir-
ginitas naſcitur. Si præcidiſſet radicem, quomodo fruges quæreret? Niſi ante fundamenta ie-
ciſſet, qua ratione ædificium extrueret, & operturum cuncta deſuper culmen imponeret? Si ra-
D dicem nuptias, ſi uirginitatẽ diximus fructus: ſi fundamẽtum matrimonium, & ædificium uel
culmen perpetuam caſtitatem: quis uel tam inuidus, uel tam cæcus obtrectator mei erit, ut in
eadem domo ædificium uel culmen uideat: & fundamentum quod ædificium & culmen por-
tat, ignoret? Porrò & in alio loco proponẽtes Apoſtoli teſtimonium, in quo ait: Alligatus es
uxori, noli quærere ſolutionem. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorẽ: ilico hæc ſubiecimus:
Habet unuſquiſcꝫ noſtrum terminos ſuos, redde mihi meum, & tu tene tuum. Si alligatus es
uxori tuæ, ne illi des repudium. Si ſolutus ſum ab uxore, nõ quæram uxorem. Vt ego nõ ſol-
uo coniugia, ſi ſemel ligata ſunt: ita tu non liges, quod ſolutum eſt. Sed & in alio teſtimonio,
quid de uirginitate & nuptijs ſenſerimus, manifeſtiſſime declaratur. Non imponit nobis Apo
ſtolus laqueum, nec cogit eſſe quod nolumus, ſed ſuadet quod honeſtum eſt & decorum: &
intente facit ſeruire domino, & ſemper eſſe ſolicitos: & expectare paratam domini uoluntatẽ,
ut cum quid imperauerit, quaſi ſtrennuus & armatus miles, ſtatim impleat quod præceptum
eſt: & hoc faciat ſine ulla diſtẽtione, quæ data eſt ſecundum Eccleſiaſten hominibus huius mun
di, ut diſtendantur in ea. In fine quocꝫ comparationis nuptiarum & uirginum, diſputationem
noſtrã hoc ſermone concluſimus: Vbi bonum & melius eſt, ibi boni & melioris non unum eſt
præmium: & ubi nõ eſt unum præmium, ibi uticꝫ dona diuerſa. Tantum igitur intereſt inter
nuptias & uirginitatẽ: quantum inter non peccare & benefacere: imò ut leuius dicam, quãtum
inter bonum & melius. Porrò in cõſequẽtibus, cum dicimus: Finita diſputatione cõiugiorum
& uirginitatis, ut inter utruncꝫ cauto moderamine præceptorum, nec ad ſiniſtrã, nec ad dexte
ram diuerteret: ſed uia regia graderetur, & illud impleret: Ne ſis multum iuſtus, rurſus mono-
gamiam digamiæ cõparat: & quomodo nuptias ſubdiderat uirginitati, ita digamiam nuptijs
ſubijcit: nónne perſpicue oſtendimus, quæ ſit in ſcripturis ſanctis ſiniſtra, quæ dextra: & quid
ſignificet, ne ſis multum iuſtus? Quod uidelicet ſiniſtra ſit, ſi Iudæorum & gentilium ſequa-
mur libidinem, & ſemper æſtuemus ad coitum. Dextra, ſi Manichæorum ſequamur erro-
rem: & ſimulata pudicitia, impudicitiæ retibus implicemur. Via autem regia ſit, ita appetere
uirginitatem, ne nuptiæ condemnentur. Præterea quis tam iniquus meorum opuſculorum
iudex

A iudex erit:ut prima matrimonia damnare me dicat,cum etiam de ſecundis dixiſſe me legerit:
Concedit Apoſtolus ſecundas nuptias,ſed uolentibus,ſed his quæ ſe continere nō poſſunt:
ne luxuriatæ in Chriſto,nubere uelint:habētes damnationem,quod primam fidem irritam
fecerint? Et hoc concedit,quia multæ abierunt retrorſum poſt Satanam.Cæterum beatiores
erunt,ſi ſic permanſerint.Continuoq́; ſubiungit apoſtolicam autoritatem: ſecundum conſi-
lium meū.Porrò ne autoritas Apoſtoli quaſi hominis leuior uideretur,addidit: Puto autem
quod & ego ſpiritum dei habeam.Vbi ad continentiā prouocat:ibi nō hominis, ſed ſpiritus
dei conſilio uſus eſt.Vbi autē nubendi concedit ueniam,ſpiritū dei non nominat,ſed prudē-
tiæ librat conſilium:ita ſingulis relaxans,ut unuſquiſq; ferre poſſit.Propoſitis ergo teſtimo-
nijs,in quibus Apoſtolus ſecundas concedit nuptias,ſtatim ſubiecimus.Quomodo uirgini-
bus ob fornicationis periculum,cōcedit nuptias:& excuſabile facit,quod per ſe nō appetitur:
ita ob eādem fornicationem,concedit uiduis ſecunda matrimonia.Melius eſt enim,licet alte-
rum & tertium unū uirum noſſe,quàm plurimos:id eſt,tolerabilius eſt uni homini proſtitu-
tam eſſe quàm multis.Faceſſat calumnia.De ſecūdo hic & de tertio & quarto(ſi libet) matri-
monio diſputauimus,non de primo.Sed ne quis in eo quod diximus tolerabilius eſt uni ho-
mini proſtitutam eſſe quàm multis, ad primum matrimonium referat,cum omnis nobis
quæſtio de digamia & trigamia fuerit:denique digamiæ & trigamiæ diſputationem hoc cal-
ce ſignauimus:Omnia licent,ſed nō omnia expediunt.Non damno digamos,imò nec triga
mos,& ſi dici poteſt,octogamos.Plus aliquid inferam, etiam ſcortatorē recipio pœnitentē.
Quicquid æqualiter licet,æquali lance penſandum eſt. Erubeſcat calumniator meus, dicens
me prima damnare matrimonia,quando legit,non damno digamos & trigamos, & ſi dici
poteſt,octogamos.Aliud eſt non damnare,aliud prædicare:aliud eſt ueniam cōcedere,aliud
B laudare uirtutem.Si autē durus in eo uideor,quia dixi;quicquid æqualiter licet,æquali lance
penſandū eſt:puto nō me crudelem iudicabit & rigidum,qui alia loca uirginitati & nuptijs,
alia trigamis,& octogamis,& pœnitentibus legerit præparata.Chriſtum in carne uirginem,
in ſpiritu monogamū,quod unā habet eccleſiam,noſter in reliquis ſermo teſtatus eſt: & cre-
diti ſumus nuptias cōdemnare? Damnare dicor nuptias,cuius hic ſermo eſt? Nulliq́; dubiū
eſt ſacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees ſtirpe generatos:qui cum & ipſi uxores habue-
rint,recte nobis opponerentur,ſi errore Encratitarū contenderemus matrimonia reproban-
da.Tatianū Encratitarum principem,qui abijcit matrimonia,reprehēdimus, & ipſi nuptias
condemnamus? Rurſumq́; ubi uirgines & uiduas comparo,quid de nuptijs ſenſerim:& quo
modo tres gradus uirginitatis, uiduitatiſq́; uel continentiæ & coniugij fecerim, declarant
ipſa quæ ſcripta ſunt. Non nego beatas eſſe uiduas, quæ ita poſt baptiſmum manſerint:nec
illarum detraho merito,quæ cū uiris in caſtitate perdurāt:ſed ſicut hæ maioris præmij apud
deum ſunt,quàm nuptæ coniugali officio ſeruientes:ita & ipſæ æquo patiantur animo,uirgi
nitatem ſibi præferri.Ad Galatas quoque teſtimonium Apoſtoli proponentes: Ex operibus
legis non iuſtificabitur omnis caro, huiuſcemodi ſenſum intulimus.Opera legis & nuptiæ
ſunt.Vnde & maledicuntur in ea,quæ non habent filios:quæ ſi conceduntur etiam in Euan
gelio,aliud tamen eſt iudulgentiam infirmitati tribuere, aliud eſt uirtutibus præmia polli-
ceri.Ecce perſpicue nuptias diximus concedi in Euangelio: ſed tamen eaſdem in ſuo officio
permanentes,præmia caſtitatis capere non poſſe. Quod ſi indigne accipiunt mariti, non
mihi iraſcantur, ſed ſcripturis ſanctis, imò epiſcopis & preſbyteris & diaconis,& uniuer-
ſo choro ſacerdotali & leuitico: qui ſe nouerunt hoſtias offerre non poſſe, ſi operi ſeruiant
coniugali.Sed eo loco ubi de Apocalypſi teſtimonium poſuimus, nónne manifeſtum eſt,
quid de uirginibus & uiduis & coniugibus ſenſerimus? Hi ſunt qui cantant canticum no-
uum, quod nemo poteſt cantare,niſi qui uirgo eſt.Hi ſunt primitiæ dei & agni, & ſine ma-
cula.Si uirgines primitiæ dei ſunt,ergo uiduæ & in matrimonio cōtinentes, erunt poſt pri-
mitias,hoc eſt,in ſecundo & tertio gradu.In ſecundo & tertio gradu uiduas ponimus & ma-
ritatas;

C ritatas:& hæretico furore dicimur damnare nuptias? Multa ſunt quæ per omnẽ librum cau
to moderamine,de uirginitate,de uiduis, de nuptijs diximus. Sed breuitatis ſtudio unum
adhuc ponam teſtimonium , cui non reor contradicturum: niſi eum, qui aut ſe inimicum
probare uoluerit,aut uecordem. Nam cum propoſuiſſem,quod dominus iſſet ad nuptias in
Cana Galilææ,poſt quædã etiam hæc addidi. Qui enim ſemel iuit ad nuptias, ſemel docuit
eſſe nubendum:& tunc uirginitati poſſet officere,ſi nuptias poſt uirginitatem & uiduitatis ca
ſtimoniam,non in gradu tertio poneremus. Nunc autem cum hæreticorum ſit damnare con
iugia,& dei ſpernere conditionem:quicquid de laude dixerint nuptiarum,libenter audimus.
Eccleſia enim nõ damnat matrimonia,ſed ſubijcit:nec abijcit,ſed diſpenſat,ſciens(ſicut ſupra
diximus)in domo magna, non ſolum eſſe uaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia: &
alia eſſe in honorem,alia in contumeliam. Et quicunq; ſe mundauerit,eum futurum eſſe uas
honorabile & neceſſarium,in omne opus bonum præparatum. Quicquid,inquam,de laude
dixerint nuptiarum,libenter audimus. Laudari nuptias,libenter audimus,& nuptias conde-
mnamus? Eccleſia matrimonia nõ damnat,ſed ſubijcit. Velitis nolitis,maritus ſubijcitur uir-
ginitati & uiduitati. Eccleſia nuptias,ſed nuptias in ſuo opere permanentes:ſubijcit, non da-
mnat:nec abijcit,ſed diſpenſat. In poteſtate ueſtra eſt,ſi uelitis ſecundum pudicitiæ gradum
ſcandere. Quid indignamini,ſi in tertio ſtãtes,nolitis ad ſuperiora properare? Igitur cum to-
ties & tam crebro lectorem admonuerim,& per ſingula penè tractuum milia,cautus uiator
inceſſerim,me ita recipere nuptias,ut eis continentes,uiduas,uirginesq; præferrem:debuerat
prudens & benignus lector,etiam ea quæ uidentur dura,æſtimare de cæteris:& non in uno
atq; eodem libro,criminari me diuerſas ſententias protuliſſe. Quis enim tam hebes, & ſic in
ſcribendo rudis eſt,ut idem laudet & damnet? ædificata deſtruat, & deſtructa ædificet? &
cum aduerſarium uicerit,ſuo nouiſſime mucrone feriatur? Si ruſticani homines,& uel rheto-
D ricæ,uel dialecticæ artis ignari detraherent mihi,tribuerem ueniam imperitiæ: nec accuſa-
tionem reprehenderem,ubi non uoluntatem in culpa cernerem, ſed ignorantiam. Nunc
uero cum diſerti homines,& liberalibus ſtudijs eruditi magis uelint lædere, quàm intellige-
re:breuiter à me reſponſum habeant,corrigere eos debere peccata,nõ reprehendere. Patet cã-
pus,ſtat econtra acies,aduerſarij dogma manifeſtum eſt: &(ut Vergilianum aliquid infe-
ram)illum aſpice contra. Qui uocat:Reſpondeant aduerſario. Aliter teneant nodum in di-
ſputando,aliter uirgam in docẽdo,& me in libris ſuis,quid uel prętermiſerim uel addiderim,
3 doceant. Reprehenſores non audio,ſequor magiſtros. Delicata doctrina eſt, pugnanti ictus
dictare de muro:& cum ipſe unguentis delibutus ſis,cruentum militem accuſare formidinis.
Nec hoc dicens,ſtatim iactantiæ reus ſum,quod cæteris dormientibus ſolus certauerim. Sed
hoc dico,cautius eos poſſe pugnare,qui me uiderint uulneratum. Nolo tale certamen adeas,
in quo tantum te protegas: & torpente dextra, ſiniſtra clypeum circumferas. Aut ferien-
dum tibi eſt,aut cadendum. Non poſſum te exiſtimare uictorem, niſi aduerſarium uidero
trucidatum. Legimus,ô eruditiſſimi uiri,in ſcholijs pariter,& Ariſtotelea illa de Gorgiæ ſon
tibus manantia:ſimul didicimus,plura eſſe uidelicet genera dicendi:& inter cætera,aliud eſſe
4 γυμναστικῶς ſcribere,aliud δογματικῶς. In priori uagam eſſe diſputationem: & aduerſario reſpon
5 dentem nunc hæc, nunc illa proponere:Argumentari ut libet,aliud loqui, aliud agere, pa-
nem(ut dicitur) oſtendere,lapidem tenere. In ſequenti autem aperta frons: &, ut ita dicam,
ingenuitas neceſſaria eſt. Aliud eſt quærere,aliud definire:In altero pugnãdum, in altero do-
cendum eſt. Tu me ſtantem in prælio,& de uita periclitantẽ ſtudioſus magiſter doceas? No-
li ex obliquo,& unde non putaris,uulnus inferre. Directo percute gladio. Turpe tibi eſt ho-
ſtem dolis ferire,non uiribus. Quaſi non & hęc ars ſumma pugnantium ſit,alibi minari,alibi
percutere. Legite,obſecro uos,Demoſthenẽ:legite Tullium:ac ne forſitan rhetores uobis di-
ſpliceant,quorũ artis eſt,ueriſimilia magis quàm uera dicere:legite Platonẽ,Theophraſtum,
Xenophontẽ,Ariſtotelẽ,& reliquos q de Socratis fonte manantes,diuerſis cucurrere riuulis:
quid

A quid in illis apertum, quid ſimplex eſt? Quæ uerba non ſenſuum? Qui ſenſus non uictoriæ?
6 Origenes, Methodius, Euſebius, Apollinaris, multis uerſuum milibus ſcribunt aduerſus Celſum & Porphyrium. Conſiderate quibus argumentis, & quàm lubricis problematibus diaboli ſpiritu contexta ſubuertant: Et quia interdum coguntur loqui, non quod ſentiunt, ſed quod neceſſe eſt, dicunt aduerſus ea, quæ dicunt gentiles. Taceo de Latinis ſcriptoribus, Tertulliano, Cypriano, Minutio, Victorino, Lactantio, Hilario, ne non tam me defendiſſe, quàm alios uidear accuſaſſe. Paulum apoſtolum proferam, quem quotieſcunq; lego, uideor mihi non uerba audire, ſed tonitrua. Legite epiſtolas eius, & maxime ad Romanos, ad Galatas, ad Epheſios, in quibus totus in certamine poſitus eſt: & uidebitis eum in teſtimonijs quæ ſumit de ueteri teſtamento, quàm artifex, quàm prudens, quàm diſſimulator ſit eius quod agit. Videntur quædam uerba ſimplicia, & quaſi innocentis hominis ac ruſticani: & qui nec facere nec declinare nouerit inſidias: ſed quocunq; reſpexeris, fulmina ſunt. Hæret in cauſa, capit omne quod tetigerit: tergum uertit, ut ſuperet: fugam ſimulat, ut occidat. Calumniemur ergo illum, atq; dicamus ei: Teſtimonia quibus contra Iudæos uel cæteras hæreſes uſus es, aliter in ſuis locis, aliter in tuis epiſtolis ſonant. Videmus exempla captiua, ſeruierunt tibi ad uictoriã, quæ ſuis in uoluminibus non dimicant. Nónne nobis loquitur cum ſaluatore, aliter foris, aliter domi loquimur? Turbæ parabolas, diſcipuli audiunt ueritatem. Proponit phariſæis dominus quæſtiones, & non ediſſerit. Aliud eſt docere diſcipulum, aliud aduerſarium uincere. Myſterium, inquit, meum mihi, myſterium meum mihi & meis. Indignamini mihi, quod Iouinianum non docuerim, ſed uicerim. Imò indignãtur hi, qui illum anathematizatum dolẽt: & cum laudãt quod ſunt, accuſant quod eſſe ſe ſimulant. Quaſi uero rogandus fuerit ut mihi cederet, & non inuitus ac repugnans, in ueritatis uincula ducendus. Et hæc dicerem, ſi uincendi ſtudio contra regulam ſcripturarum quippiam locutus fuiſſem: & ſicut uiri fortes in controuerſijs ſolent facere, culpam præmio redimerem.
B Nunc uero cum interpres magis Apoſtoli fuerim quàm dogmatiſtes, & commentatoris ſim uſus officio: quicquid durum uidetur, ei magis imputetur quem expoſuimus, quàm nobis qui expoſuimus. Niſi forte ille aliter dixit, & nos ſimplicitatem uerborum eius, maligna interpretatione detorſimus. Qui hoc arguit, de ipſis ſcripturis probet. Diximus: Si bonum eſt mulierem non tangere, malum ergo eſt tangere: nihil enim bono contrarium eſt, niſi malum. Si autem malum eſt & ignoſcitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat: & cætera uſq; ad propoſitionem alterius capituli. Hoc ideo ſubiecimus, quia Apoſtolus dixerat: Bonum eſt homini mulierem non tangere: Propter fornicationem autem unuſquiſq; uxorem ſuam habeat, & unaquæq; ſuum uirum habeat. In quo differunt uerba mea à ſenſu Apoſtoli? Niſi fortè in eo, quod ille pronunciat, ego dubito: ille definit, ego ſciſcitor: ille aperte dicit: Bonum eſt homini mulierem non tãgere, ego timide quæro, ſi bonum eſt mulierem non tangere. Si, dubitantis eſt, non confirmantis. Ille dicit: Bonum eſt non tangere: ego quid bono contrarium eſſe poſſit, adiungo. Statimq; in conſequentibus: Animaduertenda Apoſtoli prudentia. Non dixit: Bonum eſt homini uxorem non habere: ſed, bonum eſt mulierem non tangere: quaſi & in tactu eius periculum ſit: quaſi qui illam tetigerit, non euadat. Vides igitur non de coniugibus nos exponere, ſed de coitu ſimpliciter diſputare, quod ad comparationem pudicitiæ & uirginitatis, & angelicæ ſimilitudinis, bonum eſt homini mulierem non tangere. Vanitas uanitatum, & omnia uanitas, dicit Eccleſiaſtes. Si omnes creaturæ bonæ, ut à bono creatore conditæ, quomodo uniuerſa uanitas? Si terra uanitas, nunquid & cœli, & angeli, & throni, dominationes, poteſtates, cæteræq; uirtutes? Sed quæ per ſe bona ſunt, ut à bono creatore condita, ad comparationem meliorum uanitas appellantur. Verbi gratia: Lucerna, lampadis comparatione pro nihilo eſt: lampas ſtellæ comparatione non lucet: ſtellam lunæ confer, cæca eſt. Lunam ſoli iunge, non rutilat. Solem Chriſto confer, tenebræ ſunt. Ego ſum, inquit, qui ſum. Omnem igitur creaturam ſi deo contuleris, non ſubſiſtit. Ne tradas, inquit, Heſter hæreditatem tuam his qui non ſunt, idolis ſci-

licet

C licet & dæmonibus. Et certe erant idola & dæmones, quibus ne traderentur orabat. In Iob
7 quoq; legimus, à Baldach, dictum de impio: Auellatur de tabernaculo ſuo fiducia eius, & cal-
cet ſuper eum quaſi rex interitus. Habitent in tabernaculo ſocij eius, qui nō eſt: haud dubium
quin diaboli: qui cum habeat ſocios: non autem haberet niſi eſſet: tamen quia deo perijt, non
eſſe dicitur. Ergo ſecundum hunc comparationis ſenſum, malum diximus mulierem tangere
(licet uxoris nulla facta ſit mentio) quia bonum eſt non tangere. Et ſubiecimus: Virginitatem
frumentum, nuptias hordeum, fornicationem ſtercus bubulum nuncupantes. Vtiq; frumen-
tum & hordeum creatura dei eſt. Verum in Euangelio maior turba hordeaceis panibus, mi-
nor frumentaceis paſcitur: Homines, inquit, & iumenta ſaluos facies domine. Alijs uerbis id
ipſum locuti ſumus, quādo aurum uirginitatem, argentum nuptias diximus, & centum qua-
dragintaquatuor milia uirginum ſignatorum, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati: in
quo oſtendi uoluimus, omnes qui uirgines non permanſerint, ad comparationem puriſſimæ
& angelicæ caſtitatis, & ipſius domini noſtri Ieſu Chriſti, eſſe pollutos. Quod ſi cui aſperum
& reprehēſione dignum uidetur, tantam nos inter uirginitatem & nuptias feciſſe diſtantiam,
quanta inter frumentum & hordeum eſt, legat ſancti Ambroſij de uiduis librum, & inueniet
illum inter cætera quæ de uirginitate & nuptijs diſputauit, etiam hoc dixiſſe. Neq; ita coniu-
gium prætulit Apoſtolus, ut ſtudia uirginitatis extingueret: ſed à cōtinentiæ perſuaſione inci-
piens, ad incontinentiæ remedia deſcendit. Et cum brauium ſupernæ uocationis fortibus de-
monſtraſſet, deficere tamē in uia neminem paſſus eſt: ita plaudens prioribus, ut non deſpiceret
& ſequentes. Didicerat enim & ipſe, quia dominus Ieſus alijs panem hordeaceum, ne in uia
deficerent: alijs corpus ſuum, ut ad regnum tenderent, demonſtrauit. Et in conſequentibus:
Non ergo copula nuptialis quaſi culpa uitanda, ſed quaſi neceſſitatis ſarcina declinanda eſt.
D Lex enim aſtringit uxorem, ut in laboribus & triſticia filios generet: cōuerſio eius ad unum ui-
rum ſit, ut ei ipſe dominetur. Ergo laboribus & doloribus in generatione filiorum addicitur
nupta, non uidua: & dominatui uiri ſubditur copulata, nō uirgo. Et in alio loco: Precio, inquit,
empti eſtis, nolite fieri ſerui hominum. Videtis quam euidens coniugalis ſit definitio ſeruitutis.
Et poſt puſillum. Si igitur bonum coniugium, ſeruitus malum quidem, quādo nequeunt ſe in-
uicem ſanctificare, ſed perdere. Vniuerſa quæ nos de uirginitate ac nuptijs lato ſermone diffu-
dimus, ille breui artauit compendio, in paucis multa comprehendens. Virginitas ab eo per-
ſuaſio continentiæ, nuptiæ remedia incontinentiæ prædicantur. Et ſignificanter à maioribus
ad minora deſcendens, uirginibus brauium ſupernæ uocationis oſtendit: nuptas ne in uia de-
ficiant, conſolatur. Alios laudat, alios non deſpicit. Coniugium hordeo, uirginitatem corpori
Chriſti comparat. Et puto multo minorem diſtantiam inter frumentum eſſe & hordeum,
quàm inter hordeum & corpus Chriſti. Deniq; nuptias dicit, quaſi neceſſitatis ſarcinam decli-
nandam, & definitionem eſſe euidentiſſimæ ſeruitutis. Et multa alia, quæ tribus libellis de uir-
ginibus latiſſime proſecutus eſt. Ex quibus uniuerſis perſpicuum eſt, me nihil noui de uirgini-
bus nuptiſq; dixiſſe: ſed maiorum in omnibus ſecutum eſſe ſententiam, tam huius uidelicet,
quàm reliquorum, qui de eccleſiaſticis dogmatibus diſputarunt: quorum æmulari exopto ne-
gligentiam potius, quàm aliorum obſcuram diligētiam. Tumeant contra me mariti, quare di-
xerim: Oro te, quale illud bonum eſt, quod orare prohibet: quod corpus Chriſti accipere non
permittit? Quando impleo mariti officium, non impleo continentis. Iubet idem Apoſtolus
in alio loco, ut ſemper oremus. Si ſemper orandum eſt, nunq; ergo coniugio ſeruiēdum. Quo-
niam quotieſcunq; uxori debitum reddo, orare non poſſum. Hoc quare dixerim, perſpicuum
eſt, quia interpretabar illud Apoſtoli dictum: Nolite fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu
ad tempus, ut uacetis orationi. Paulus apoſtolus dicit, quādo coimus cum uxoribus, nos ora-
re non poſſe. Si per coitum quod minus eſt impeditur, id eſt, orare: quanto plus quod maius
eſt, id eſt, corpus Chriſti prohibetur accipere. Petrus ad continentiā hortatur: Ne impediantur
orationes noſtræ. Quod hic, quæſo, peccatum meum eſt? Quid commerui? Quid deliqui? Si
turbidæ

A turbidæ & nebuloſæ aquæ fluunt,non eſt aluei culpa,ſed fontis. An idcirco arguor, quod de
meo auſus ſum adijcere:Quale illud bonum eſt,quod corpus Chriſti accipere non permittit?
Ad hoc breuiter reſpondebo.Quid eſt maius,orare an corpus Chriſti accipere? Vtique acci-
pere corpus Chriſti. Si per coitum quod minus eſt impeditur, multo magis quod maius eſt.
Diximus in eodem uolumine, panes propoſitionis ex lege non potuiſſe comedere Dauid &
ſocios eius:niſi ſe triduo mundos à mulieribus reſpondiſſent:non utique à meretricibus,quod
damnabatur à lege:ſed ab uxoribus,quibus licite iungebantur. Populum quoque quando ac-
cepturus erat legem in monte Sina:tribus diebus iuſſum eſſe ab uxoribus abſtinere.Scio Ro-
mæ hanc eſſe conſuetudinem, ut fideles ſemper Chriſti corpus accipiant,quod nec reprehen-
do,nec probo.Vnuſquiſque enim in ſuo ſenſu abundat.Sed ipſorum conſcientiam conuenio:
qui eodem die poſt coitum communicant:& iuxta Perſium,noctem flumine purgant:quare
8 ad martyres ire non audent? Quare non ingrediuntur eccleſias? An alius in publico, alius in
domo Chriſtus eſt? Quod in eccleſia non licet, nec domi licet. Nihil deo clauſum eſt,& tene-
bræ quoque lucent apud deum.Probet ſe unuſquiſque,& ſic ad corpus Chriſti accedat:nō quod
dilatæ communionis unus dies, aut biduum ſanctiorem efficiat Chriſtianum, ut quod ho-
die non merui,cras uel perendie merear:ſed quod dum doleo me non communicaſſe corpori
Chriſti,abſtineam me pauliſper ab uxoris amplexu. Vt amori coniugis amorem Chriſti præ-
feram. Durum eſt,non ferendum eſt. Quis hoc ſecularium ſuſtinere poteſt? Qui poteſt ſuſti-
nere, ſuſtineat:qui non poteſt, ipſe uiderit. Nobis curæ eſt,non quid unuſquiſque poſſit aut
uelit,ſed quid ſcripturæ præcipiant dicere.Illud quoque in commentariolis meis eiuſdem Apo-
ſtoli carpitur,in quibus dixi: Verum ne quis putet ex eo quod ſequitur:ut uacetis orationi,&
iterum ad idipſum reuertimini:Apoſtolum hoc uelle, & non propter maiorem ruinam con-
B cedere,ſtatim infert,ne tentet uos ſatanas propter incontinentiam ueſtram. Pulchra nimirum
indulgentia,& iterum reuertimini ad idipſum,quod erubeſcit ſuo uocare nomine: quod ten-
tationi præfert ſatanæ,quod cauſam habet incontinentiam. Laboramus quaſi obſcurum diſſe-
rere,cum expoſuerit ipſe qui ſcripſit:Hoc autem dico iuxta indulgentiam,non ſecundum im-
perium. Et muſſitamus adhuc nuptias non uocare indulgentiam,ſed præceptum: quaſi non
eodem modo, ſecunda & tertia matrimonia concedantur & reliqua. Quid hic locutus ſum,
quod Apoſtolus non dixerit? Nimirum illud, quod erubeſcit ſuo uocare nomine? Ego arbi-
tror quando dicit,ad idipſum,& rem ipſam tacet,non eum nominare palàm coitum, ſed ue-
recunde oſtendere. An quia ſequitur,quod tentationi præfert ſatanæ,quod habet cauſam in-
continentiam? Nónne alio uerborum ordine idipſum eſt,ne tentet uos ſatanas propter incon-
tinentiam ueſtram? An quia dixi, & muſſitamus adhuc nuptias non uocare indulgentiam,
ſed præceptum? Quod ſi durum eſt,imputetur Apoſtolo,qui ait;Hoc autem dico ſecundum
indulgentiam, non ſecundum imperium:non mihi,qui excepto præpoſtero ordine,nec ſen-
ſum,nec uerba mutaui. Tranſeamus ad reliqua: Epiſtolari enim breuitate feſtinat oratio.
Dico,inquit,Apoſtolus,innuptis & uiduis,bonum eſt eis,ſi ſic permanſerint ut ego. Si autem
ſe non continent,nubant:melius eſt enim nubere quàm uri. Quod capitulum nos ſic interpre-
tati ſumus. Poſtquàm nuptis conceſſerat uſum coniugij:& oſtenderat ipſe quid uellet,quid ue
concederet:tranſit ad innuptas & uiduas, & ſui proponit exemplum, & felices uocat, ſi ſic
permanſerint:ſi autem ſe non continent, nubant:idipſum,dicens quod ſupra: Propter forni-
cationem autem,& ne tentet uos ſatanas propter incontinentiam ueſtram. Redditque cauſam
cur dixerit, ſi ſe non continent,nubant: Melius eſt nubere, quàm uri. Ideo melius eſt nubere,
quia peius eſt uri. Tolle ardorem libidinis, & non dicet, quia melius eſt nubere. Melius ſem-
per ad comparationem deterioris reſpicit:non ad ſimplicitatem incomparabilis per ſe boni.
Velut ſi diceret: Melius eſt unum oculum habere, quàm nullum. Et poſt paululum cum apo-
ſtropham feciſſem ad Apoſtolum,intuli: Si per ſe bonæ nuptiæ ſunt,noli eas incendio com-
parare:ſed dic ſimpliciter bonum eſt nubere. Suſpecta eſt mihi bonitas eius rei,quam magnitu

K do alterius

C do alterius mali,malum cogit eſſe inferius. Ego autem non leuius malum, ſed ſimplex per ſe bonum uolo. Vult Apoſtolus innuptas & uiduas abſque coitu permanere, & ad exemplum ſui prouocat, & feliciores uocat, ſi ſic permanſerint. Si autem ſe continere non poſſunt, & ardorem libidinis, nón tam continentia uolunt quàm fornicatione reſtinguere, melius eſt nubere quàm uri. Ad quod nos intulimus: Ideo melius eſt nubere, quia peius eſt uri:non noſtram ſententiam proferentes, ſed interpretantes illud Apoſtoli, melius eſt nubere, quàm uri, id eſt, melius eſt maritum ducere,quàm fornicari. Si uri uel fornicari bonum eſſe docueris, tunc bono melius præfertur. Si autem nubere melius eſt, quod malo præfertur:non eſt germanæ & puræ integritatis:nec eius beatitudinis, quæ angelis comparatur. Si dixero, melius eſt uirginem eſſe,quàm nuptam, bono melius prætuli. Si autem alterum gradum fecero, melius eſt nubere, quàm fornicari:ibi non bono melius,ſed malo bonum prætuli. Multa diuerſitas eſt inter id melius quod nuptijs, & inter id quod fornicationi anteponitur. Obſecro te, quid in hac diſſertione peccaui? Propoſitum mihi erat,non ad meam uoluntatem ſcripturas trahere:ſed id dicere, quod ſcripturas uelle intelligebam. Commentatoris officium eſt, non quid ipſe uelit:ſed quid ſentiat ille quem interpretatur,exponere. Alioqui ſi contraria dixerit: non tam interpres erit quàm aduerſarius eius,quem nititur explanare. Certe ubicunq; ſcripturas non interpretor,& libere de meo ſenſu loquor,arguat me cui libet durum quid dixiſſe contra nuptias. Quod ſi non repererit, quicquid uel auſterum eſſe uidetur uel durum: id ſcriptoris autoritati, non interpretis officio deputet. Illud uero ferre quis poſſet, quod in me reprehenditur:quare exponens capitulum Apoſtoli, in quo de coniugibus ſcripſit, tribulationem carnis habebunt huiuſmodi, dixerim:Nos ignari rerum putabamus nuptias ſaltem carnis habere lætiçiam. Si autem nubentibus & in carne tribulatio eſt:in qua ſola uidebantur habere delicias, quid erit reliquum propter quod nubant:cum & in ſpiritu, & in anima,& in ipſa

D carne tribulatio ſit? Quæ hæc condemnatio matrimonij eſt,ſi infantum uagitus,filiorum mortes,diuortia,damna,domus, & cætera huiuſmodi tribulationem diximus nuptiarum? Dum adhuc uiueret ſanctæ memoriæ Damaſus, librum contra Heluidium de beatæ Mariæ uirginitate perpetua ſcripſimus:in quo neceſſe fuit nobis ad uirginitatis beatitudinem prædicandam, multa de moleſtijs dicere nuptiarum. Num uir egregius & eruditus in ſcripturis,& uirgo, eccleſiæ uirginis doctor, aliquid in illo ſermone reprehendit? In libro quoque ad Euſtochium, multo duriora de nuptijs diximus,& nemo ſuper hac re læſus eſt. Amator quippe caſtitatis, præconium pudicitiæ, intenta aure captabat. Lege Tertullianum, lege Cyprianum,

9 lege Ambroſium:& cum illis me uel accuſa,uel libera. Inuentæ ſunt Plautinæ familiæ,& ſcioli tantum ad detrahendum, qui in eo ſe doctos oſtentare uelint, ſi omnium dicta lacerent, & in una atque eadem cauſa,utrunq;,id eſt,& me & aduerſarium reprehendant: & cum è duobus alterum neceſſe ſit uincere, ambos uictos eſſe contendant. Porrò ubi de digamis & trigamis differentes diximus, melius eſt licet alterum & tertium, unum uirum noſſe, quàm plurimos,id eſt, tolerabilius eſt uni homini proſtitutam eſſe, quàm multis:nónne ſtatim cur hoc dixerim ſubiecimus? Siquidem & illa in euangelio Samaritana, ſextum maritum habere ſe dicens:arguitur à domino, quod non ſit uir eius. Ego etiam nunc libera uoce proclamo, non damnari in eccleſia digamiam, imò nec trigamiam:& ita licere quinto & ſexto & ultra, quomodo & ſecundo marito nubere:ſed quomodo non damnantur iſtæ nuptiæ: ita nec prædicantur. Solatia miſeriæ ſunt,non laudes continentiæ. Vnde & in alio loco dixi: Vbi unus maritus exceditur,nihil refert,ſecundus an tertius ſit:quia deſinit eſſe monogamus. Omnia licet, ſed non omnia expediunt. Non damno digamos,imò nec trigamos, & ſi dici poteſt octogamos:habeat cui libet octauum maritum,& eſſe deſinat proſtituta. Veniam & ad illum locum, in quo arguor, quare dixerim duntaxat iuxta Hebraicam ueritatem, in die ſecundo non additum,ſicut in primo & in tertio & reliquis: Vidit deus,quia bonum eſt:ſtatimq́; ſubiecerim, nobis intelligentiam derelinqui:non eſſe bonum duplicem numerum,qui ab unione diuidat,

& præfi

A & præfiguret fœdera nuptiarum. Vnde & in arca Noë, omnia animalia quæcunq; bina ingrediuntur, immunda ſunt. Impar numerus eſt mundus. In hoc neſcio quid reprehendatur interim de ſecunda die: utrum quia ſcriptum eſt, & ſcriptum eſſe nõ diximus: an quia etiam ſi ſcriptum eſt: nos aliter intelleximus, quàm ſcripturæ ſimplicitas patitur. Scriptum non eſſe, in ſecundo die uidit deus quia bonum eſt: non meum accipiant teſtimonium, ſed cunctorum Hebræorum & aliorum interpretum: Aquilæ uidelicet & Symmachi & Theodotionis. Si autem ſcriptum non eſt, cum in cæteris diebus ſcriptum ſit, aut reddant aliam probabiliorẽ cauſam, quare non ſcriptum ſit: aut ſi non repererint, ingratis ſuſcipiãt quod à nobis dictum eſt. Porrò ſi in arca Noë omnia animalia, quæ bina ingrediuntur immũda ſunt, & impar numerus mundus eſt, & hoc ſcriptum eſſe nemo dubitat, quare ſcriptum ſit ediſſerant. Si autem non ediſſerunt, quod à me expoſitum eſt, uelint nolint, ſuſcipient. Aut profer meliores epulas, & me conuiua utere: aut qualicũq; noſtra cænula, cõtentus eſto. Scilicet nunc enumerandũ mihi eſt, qui eccleſiaſticorum de impari numero diſputarunt, Clemens, Hippolytus, Origenes, Dionyſius, Euſebius, Didymus, noſtrorumq; Tertullianus, Cyprianus, Victorinus, Lactantius, Hilarius: quorum Hilarius de ſeptenario, id eſt, impari numero diſſerens, quæ & quanta dixerit ad Fortunatum liber illius teſtimonio eſt. An forſitan Pythagoram & Architam Tarentinum & Scipionem in ſexto de republica, de impari numero proferam diſputantes? Et ſi hos audire noluerint obtrectatores mei: grammaticorum ſcholas eis faciam conclamare. Numero deus impare gaudet. Grande piaculum, euerſæ ſunt eccleſiæ, orbis audire non poteſt, ſi mundiorem uirginitatem diximus eſſe quàm nuptias, ſi parem numerum impari ſubiecimus, & ueteris teſtamenti typos, euangelicæ ueritati profeciſſe monſtrauimus. Cætera quæ in libro noſtro reprehenſa ſunt, uel leuiora puto, uel ad eundem ſenſum pertinentia, unde ad ea reſpondere noluí, ne & libelli excederem magnitudinem, & tuo uiderer ingenio diffidere, quem patronum

B cauſæ meæ ante habui, quàm rogarem. Igitur hoc extrema uoce proteſtor, me nec damnaſſe nuptias, nec damnare: reſpondiſſe aduerſario, non meorum inſidias formidaſſe. Virginitatem autem in cœlum fero, non quia habeam, ſed quia magis mirer quod non habeo. Ingenua & uerecunda confeſſio eſt: quo ipſe careas, id in alijs prædicare. Nunquid quia graui corpore

10 terræ hæreo, auium non miror uolatus, nec columbam prædico, quod Radit iter liquidum, celeres neque commouet alas? Nullus ſe decipiat, nemo blando adulatore ſe præcipitet. Prima eſt uirginitas à prima natiuitate, ſecunda uirginitas à ſecunda natiuitate. Non eſt meus ſermo, antiqua ſententia eſt: Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, carni & ſpiritui. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem: hæc adinuicem ſibi aduerſantur, ut non quæ uolumus illa faciamus. Quando aliquid tibi aſperum uidetur in noſtro opuſculo: non ad mea uerba reſpicias: ſed ad ſcripturam, unde mea tracta ſunt uerba. Chriſtus uirgo, mater uirginis noſtri uirgo perpetua, mater & uirgo. Ieſus enim clauſis ingreſſus eſt oſtijs: & in ſepulchro eius, quod nouum & in petra duriſſima fuerat exciſum, nec antea quis, nec poſtea poſitus eſt. Hortus concluſus, fons ſignatus: de quo fonte ille fluuius manat iuxta Ioël: qui irrigat torrentem, uel funium uel ſpinarum: funium peccatorum, quibus ante alligabantur: ſpinarum, quæ ſuffocant ſementem patriſfamilias. Hæc eſt porta orientalis (ut ait Ezechiel) ſemper clauſa & lucida, operiens in ſe uel ex ſe proferens ſancta ſanctorum, per quam ſol iuſticiæ & pontifex noſter ſecundum ordinem Melchiſedek ingreditur & egreditur. Reſpondeant mihi, quomodo Ieſus ingreſſus eſt clauſis oſtijs, cum palpandas manus, & latus conſiderandum, & oſſa carnemq; monſtrauerit, ne ueritas corporis, phantaſma putaretur: & ego reſpondebo, quomodo ſancta Maria ſit & mater & uirgo. Virgo poſt partum, mater ante quàm nupta. Igitur, ut dicere cœperamus, Chriſtus uirgo, uirgo Maria, utriuſq; ſexus uirginitatem dedicauere. Apoſtoli, uel uirgines, uel poſt nuptias continentes, epiſcopi, presbyteri, diaconi, aut uirgines eliguntur, aut uidui, aut certe poſt ſacerdotium in æternum pudici. Quid nobiſmetipſis illudimus, & iraſcimur, ſi ſubãtibus nobis ſemper ad coitum, præmia pudicitiæ denegentur?

11

K 2 denegentur?

C denegentur? Volumus opipare comedere:uxorum adhærere complexibus,& in numero uir-
ginum & uiduarum regnare cum Chriſto. Idem ergo habebit fames præmium & ingluuies,
ſordes & mundiciæ,ſaccus & ſericum. Lazarus recepit mala in uita ſua:& diues ille purpura-
tus,craſſus & nitidus,fruitus eſt carnis bonis dum ad uiueret: ſed diuerſa poſt mortem tenent
loca:Miſeriæ delicijs, & delitiæ miſerijs commutantur. In noſtro arbitrio eſt, uel Lazarum
ſequi, uel diuitem.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 AD philoſophiam.) Id eſt, literariam exercitationem. Dogma uocat decretum, quod habe-
ret de nuptijs & uirginitate. Condiſcipulum.) Modeſtiæ cauſa uocat, cum magis diſci-
pulus fuerit quàm condiſcipulus. Sodalem.) Sodales ſunt admodum familiares, & qui-
bus uel ineptias noſtras, non uereamur communicare. Amicum.) Id nomen ſanctius
eſt. Obuijs, ut aiunt, manibus.) Quod auide accipimus,id manibus porrectis occurrentes excipi-
mus.Quod obtruditur inuitis,longe ſecus accipere ſolemus. Oratorem meum.) Id eſt, cauſæ meæ
patronum.Nam qui litigant primum aduocatum inſtruunt in cauſa, hoc eſt, ea docent, quibus co-
gnitis opus eſt ad cauſæ defenſionem. Nam inſtruere uelut armare eſt & præparare. Tullius tuus.)
Vel quia Romanus, uel quod Pammachius huius ſtilo delectaretur. Ante illum.) Marcus enim
Antonius orator floruit ante Ciceronem, hoc eſt illo admodum puero. Breui & ſolo.) Quia ni-
hil aliud ſcripſit præter unicum librum eumq; breuem. Reprehendunt me.)Hæc eſt cauſæ conſti-
tutio,ſiue argumenti expoſitio. Problematis.) Id eſt,quæſtionis,ſic enim Græci uocant προβλήματα
παρὰ τὸ προβάλλειν, quod in congreſſu ſolent in medium proponi. Deniq;.) Hinc apparet Iouiniani
dogma Romæ damnatum fuiſſe,priuſquàm Hieronymus aduerſus eum ſcriberet.Apte dixit,deniq;
cum hoc argumento poſſit urgere uel prætermiſſis cæteris. An ego.) Hoc per Ironiam dictum
2 eſt. Significat enim ſe ſatis exercitatum in diuinis literis. Lineam.) Tractum eſt à pictoribus, qui
ſic exercentur,ut lineam lineæ inducant,quemadmodum legimus apud Plinium de Protegene &
Apelle. Tenue dicendi.) Hoc à textoribus eſt ductum. Ita Horatius: Tenui diducta poëmata
filo. Neque enim nos.) Hæc ad uerbum citat ex ſuo ipſius libro aduerſus Iouinianum. Homini
D uxorem uel mulierem.) Rurſum oſtendit γυνὴ uocem eſſe ambiguam. Iunonis uniuiræ.) Poteſt
& ad Iunonem referri, quæ tantum uni nupſit,& ad mulieres μονογάμους per quas huius ſacra pera-
guntur. Quid,inquit,uelim.) Hæc ſub Pauli perſona legenda ſunt. Illum aſpice contra qui uo-
cat.) Carmen eſt ex Aeneide Maronis. Aliter teneant modum.) Quanquam refragantibus exem-
plaribus, nodum lego, non modum. Nam & athletarum & paleſtritarum nexus uocantur. Qui di-
ſputat, in hoc tenet & diſſimulat nodum, ut illaqueet aduerſarium. Qui docet , uirga emendat, ſi
3 diſcipulus non obtemperet. Pugnanti ictus dictare de muro.) Qui ſpectant in tuto periculum
aliorum,de muro iudicare dicuntur. Alluſit autem ad Græcum prouerbium τί τοὺς ἀχαιοὺς ἀπὸ πύργου
κρίνομεν, id eſt quid Achiuos de turri iudicamus. Verum hæc copioſius explicamus in noſtris Chilia-
dibus.Eleganter autem dixit,dictare ictus, pro præſcribere,quomodo debeas ferire. Nolo tale cer-
tamen.) Vtinam attente legant hunc locum,rixoſi quidam,qui quatuor,aut quinq; uerba decerpunt
ex opere alieno,atq; inde ſtatim pronunciant. Quàm multa poſſent hinc torqueri in Hieronymum,
niſi ſequeretur.Et hæc dicerem, ſi uincendi ſtudio &c. In ſcholis pariter.) Et ob hoc ſuperius eum
condiſcipulum uocat. Ariſtotelea.) Græce dixit ἀριστοτέλεια. Gorgias primus Athenis de omni re
4 quæcunq; propoſita fuiſſet,diſputauit, non quod ita ſentiret, ſed exercendi ingenij cauſa. Genera
dicendi.)Quidam codices habebant dicendi,quidam dictandi,legendum arbitror diſputandi,aut certe
diſſerendi. Porrò locus quem hic citat eſt apud Ariſtotelem libro Elenchorum primo his uerbis,
ἔστι δὲ τῶν ἐν τῷ διαλέγεσθαι λόγων γένη τέτταρα, διδασκαλικοὶ, καὶ διαλεκτικοὶ, καὶ πειραστικοὶ, καὶ ἐριστικοί. καὶ διδασκαλικοὶ
μὲν οἱ ἐκ τῶν οἰκείων ἀρχῶν ἑκάστου μαθήματος, καὶ οὐκ ἐκ τῶν τοῦ ἀποκρινομένου δοξῶν συλλογιζόμενοι. δεῖ γὰρ
πιστεύειν τὸν μανθάνοντα. διαλεκτικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν ἐνδόξων συλλογιστικοὶ ἀντιφάσεως. πειραστικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν δοκούντων
τῷ ἀποκρινομένῳ. καὶ ἀναγκαίων εἰδέναι τῷ προσποιουμένῳ, ἔχειν τὴν ἐπιστήμην, ὃν τρόπον διώρισται ἐν ἑτέροις,
ἐριστικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν φαινομένων ἐνδόξων συλλογιστικοὶ, περὶ μὲν οὖν τῶν διδασκαλικῶν καὶ ἀποδεικτικῶν εἴρηται. περὶ
δὲ τῶν διαλεκτικῶν καὶ πειραστικῶν ἐν τοῖς πρότερον, περὶ δὲ τῶν ἀγωνιστικῶν καὶ ἐριστικῶν νῦν λέγομεν, id eſt ſunt
autem diſputandi genera quatuor. Doctrinale & diſputatiuum, & tentatiuum, & contentioſum. Ac
doctrinale quidem,quod ex proprijs principijs uniuſcuiuſq; diſciplinæ,non ex reſpondentis opinio-
nibus ratiocinatur.Oportet enim credere,eum qui diſcit.Diſputatorium autẽ quod ex probabilium
ratiocinatur contradictione. Tentatiuum uero, quod ex his quæ uidentur reſpondenti,& ex his quæ
neceſſe eſt ſcire eum,qui ſe fingat habere ſcientiam,quemadmodum in alijs eſt definitum. Conten-
tioſum autem quod ex his quæ uidentur eſſe probabilia, ratiocinatur. Itaque de doctrinali quidem
ac demonſtratiuo, dictum eſt. De diſputatorio uero,ac tentatiuo, in libris ſuperioribus. De concer-
tatorio autem & contentioſo nunc dicamus. Gymnaſticos.) γυμναστικῶς, id eſt ad exercitationem.
5 Dogmaticos.) δογματικῶς,id eſt ad decernendum. Panem ut dicitur.)Prouerbium eſt Plautinum
illud,

A illud,altera manu fert lapidem, panem oſtentat altera:ſumptum ab ijs, qui quo canem fallant, pane
oſtenſo alliciunt, deinde lapidem, quem altera manu clàm tenebant, impingunt. Studioſus magi-
ſter.) Ita conſentiebant exemplaria.At ego malim ocioſus magiſter. Noli ex obliquo.)Hæc ſic le-
genda,ut dicantur non ab Hieronymo,ſed ab ocioſo magiſtro, qui his uerbis obiurgat pugnantem.
Nec id contumelioſum eſt in Pammachium, cum ſecunda perſona, pro quauis abutatur. Quaſi
hæc.) Hæc reſpondentur ab Hieronymo. Diuerſis cucurrere.) Quoniam Socrates ambigue di-
ſputabat de omnibus, hinc ex eius doctrina uariæ ſunt ortæ ſectæ. Academicorum, qui dicebant
nihil ſciri.Stoicorum,qui negabant quicquam bonum,aut malum,præter unam uirtutem ac turpitu-
6 dinem.Peripateticorum,qui ordines bonorum fecerunt,& felicitatis gradus. Quæ uerba non ſen-
ſuum.) Oſtendit in hoc obliquo diſputandi genere, in quo non dogmata proferuntur, ſed pugna-
tur cum aduerſario,licere uerba detorquere ad eum ſenſum,qui tibi commodus ſit, & ipſos ſenſus ad
uictoriam detorquere. Dicunt aduerſus eos.) Locus hic uel ex hoc deprehenditur eſſe corruptus,
quod in exemplaribus uarius habebatur.Sic equidem conijcio legendum:Et quàm interdum cogun-
tur loqui,non quod ſentiunt,ſed quod neceſſe eſt aduerſus gentiles. Sed tonitrua.) Ad terrendum
aduerſarium.Hoc autem dixit propter multa,quæ Paulus torquet nonnihil aduerſus Iudæorum per-
tinaciam, cum aliud nonnunquam ſentiat, quàm eloquatur, uerum tempori ſeruit. Et non ediſſe-
rit.) Velut illud de baptiſmo Ioannis. Hæret in cauſa.) Cum aliud uideatur agere, ac digredi, ta-
men hoc ipſum agit.Aliquando uidetur concedere,aliquando reuocat quod conceſſit, & tamen quid
uelit,magis intelligitur,quàm auditur. Secretum meum mihi.)Eſt apud Eſaiam prophetam cap.24.
Imò indignantur.) Correxit uerbum indignamini. Quod ſunt.) Id eſt, Iouinianiſtæ. Quod ſi-
mulant,hoc eſt,orthodoxi. Et ſicuti uiri fortes.)Sic inducuntur in controuerſijs rhetorum,aliquan
do uiri fortes, & de republica benemeriti, loquentes non ut negent factum, aut ut recte factum de-
fendant:ſed ut admiſſum, ſuperiorum meritorum reſpectu, condonetur: Ita inducunt Horatium oc-
7 ciſa ſorore reum:ita Manilium, affectati regni reum, ita pro Milone loquitur Cicero. Auellatur
de tabernaculo.) Locus eſt apud Iob cap.18. Omnes qui uirgines permanſerint.) Sic habebant ue-
tuſti codices. Si uirginitas impura, collatione angelorum ac dei, quid dici conuenit de nuptis & ui-
duis? Verum legendum arbitror non permanſerunt. Sancti Ambroſij de uiduis.)Extat liber,ſed
in eo multo æquior eſt uiduis. Ait enim in ipſo ſtatim initio: Et propemodum non inferioris uir-
B tutis eſt, eo abſtinere coniugio, quod aliquando delectauerit, quàm coniugij oblectamenta neſcire.
At paulo poſt.Angelus mittitur ad uirginem,propheta ad uiduam.Rurſum alibi. Ita igitur uirgini-
tatem prædicamus, ut uiduas non reijciamus:ita uiduas honoramus, ut ſuus honos coniugio reſer-
uetur.De ſecundis nuptijs illud eleganter dicit: Habeat ſaucia remedium, honeſta conſilium. Cer-
te in ſumma cum Hieronymo conſentit, uirginitatem primo ſtatuens loco, proximo caſtam uidui-
tatem,tertio nuptias. Tribus libellis.)Extant & hi. Quorum æmulari exopto.)Retulit per allu
ſionem Terentij uerba. Et noctem flumine purgāt.) Ita Perſius,Satyra ſecunda,Hæc ſancte ut po-
ſcas,Tyberino in gurgite mergis Mane caput bis terq́;,& noctem flumine purgas. In eos qui dabant
8 operam, ut pure orarent, cum nihil peterent à ſuis dijs, niſi ridicula. Quare non ingrediuntur ec-
cleſias.) Ex hoc loco colligimus olim domi ſuæ quemq́; corpus Chriſti ſumere ſolere, qui uoluiſſet.
Idem uidetur innuere Paulus,cum ait:An domos non habetis ad manducandum? Vt amori con-
iugis.) Hoc ſub alterius perſona dicitur non Hieronymi.Eſt enim μίμησις,mox enim ſuo nomine re-
ſpondet.Qui poteſt ſuſtinere ſuſtineat. Et muſſitamus adhuc.) Quanquam conſentientibus inter
ſe quæ uiderim exemplaribus,malim ita legi:Et muſſitamus adhuc nuptias indulgentiam uocare non
præceptum,nam muſſitamus poſuit,pro timemus. Muſſat enim qui non audet eloqui quod ſentit.
Et uirgo eccleſiæ uirginis.)Hoc adiecit,non ſimpliciter ad laudem Damaſi,ſed ad pondus argumē
ti:Quod is uir,nō ſolum iudicio,ſed etiam ipſa uita prætuliſſet uirginitatem,in cuius laudem librum
etiam ſcripſerat. Nemo ſuper hac.)Mirum,cum aliâs ſcribat eum librum Romæ lapidatum fuiſſe.
9 Vel libera.)Liberari dicuntur,qui iudicum ſententijs abſoluuntur. Plautinæ familiæ.)Quidam
codices habebant fabulæ pro familiæ.Familias appellat factiones.Plautinas addit, quod is procacior
eſt in conuicijs, præſertim quoties ſeruos,coquos,meretrices,aut lenones altercantes facit:non quod
ipſe Plautus ſit mordax,ſed quod tales inducat perſonas.Sic & in proxima epiſtola de mordaci obtre
ctatore,Plautinæ familiæ columen.Porrò Plautinos ſales olim uehementer placuiſſe ueteribus,teſtis
eſt Horatius.At noſtri proaui Plautinos & numeros,& laudauere ſales:nimiū patiēter utrūq;,ne dicā
ſtulte,mirati. Aut profer meliores epulas.) Alluſit ad illud Horatianum: Si quid nouiſti rectius
iſtis,Candidus imparti,ſi non, his utere mecum. Scilicet.) Hæc cum ſtomacho & Ironia dicuntur.
Mirum eſt autem, cur Platonis hoc loco non fecerit mentionem. Quorum Hilarius.) Quæ qua-
lium uirorum monumenta perdidimus, ut ſummulariorum iſtorum nugas legere cogeremur. Ex-
tant nonnulla de numeris apud hunc in initio commentariorum in pſalmos. Numero deus im-
pare gaudet.) Olim ad grammaticos pertinebat poëtarum enarratio. Eſt autem hemiſtichium ex
Maronis Aeglogis. Virginitatem autem in cœlum.) Hic locus arguit Hieronymum uirginem

C non fuiſſe,ſed lapſum in adoleſcentia, id quod alio quoqꝫ loco teſtatur,ſororem commendans amicis
10 quibuſdam. Nec hic ulla cauſa, cur modeſtiæ gratia ſe uirginem negaret,ſi uere uirgo eſſet. Radit
iter liquidum.)Verſus eſt ex quinto Vergilianæ Aeneidos,de columba,cuius uolatus ab autoribus
traditur eſſe perniciſſimus. Nemo blando adulatore ſe.) Hoc eſt,nemo præcipitetur in errorem,ſe
adulatore,hoc eſt,ut ipſe ſibi ſit adulator.Eſt enim peſtilentiſſimum aſſentādi genus, cum aliquis ipſe
aſſentatur ſibi,quod uitium Græci φιλαυτίαν appellant. Clauſis ingreſſus eſt.) Cum appareret di-
ſcipulis à reſurrectione. Id trahit ad allegoriam, ſimul alludens ad portam Ezechielis principi clau-
ſam,cuius mox meminit. Funium uel ſpinarum.)Duplex enim lectio eſt. Nam ſeptuaginta uerte-
runt σχοινίων, id eſt,funium.Symmachus interpretatus eſt ſpinarum.Locus eſt apud prophetam cap.5.
Igitur ut dicere.) Bene per coniunctionem igitur, corrigit digreſſiunculam, & recipit ſe in uiam.
Nam quæ modo dicta ſunt,nihil faciunt aduerſus Heluidium,qui non negabat Chriſtum ex uirgine
11 natum. Dedicauere.)Dedicatur enim quod initiatur. Vnde Græcis ἐγκαίνια dicuntur ab innouan-
do. Locus hic mendoſus habebatur:uerum ex diuerſis mendis, facile germana lectio colligebatur.
Subantibus nobis.)Rurſus hoc uſus eſt uerbo,quo uidetur delectatus eſſe. Ingluuies.) Id eſt in-
gurgitatio,ſiue edacitas. Sordes.)Hic non parſimoniam ſignificat,ſed apparatum & cultum negle-
ctum,unde monachos ſordidatos uocat. Et huic opponit mundiciem. In noſtro arb.) Concluſit li-
brum Epiphonemate.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Monachus quidam iuuenis,& auidus gloriæ,cum ante Iouiniani dogma, cum cæteris oppugnaſſet,poſtea cœpit in Hieronymi libros, quos aduerſus Iouinianum ſcripſerat,paſſim declamare, quod cōtumelioſius ſcripſiſſet aduerſus matrimonium.Hūc igitur mordicus arreptum,miris iocis ſurſum ac deorſum iactat,ac uexat.Siue uere fuit aliquis talis,ſiue ſub huius perſona,uoluit omnes obtrectatores ſuos deterrere, ut eſt uafer Hieronymus, & hunc neſcio quem subornauit, ne quid offenderet Domnionem,ut apparet epiſcopum,aut certe abbatem,nam patrem uocat & aliâs.Eſt autem tota ioco-ſa epiſtola,à capite uſque ad calcem,ſed à nomine temperans,quo liberius conuicietur.

D HIERONYMI AD DOMNIONEM APOLOGETICON.

1 Literæ tuæ & amorem pariter ſonant & querelam. Amorem tuum , quo ſedu-
lo monens, etiam quæ tuta ſunt in nobis pertimeſcis: Querelam eorum qui non
amant, & quærentes occaſionem in peccatis, garriunt aduerſus fratrem ſuum, &
contra filium matris ſuæ ponunt ſcandalum. Scribis enim monachum, imo ne-
ſcio,quem de triuio, de compitis, de plateis circumforaneum, rumigerulum, uafrum tantum
ad detrahendum,qui per trabem oculi ſui feſtucam alterius nitatur eruere, concionari adu-
ſum me, & libros quos contra Iouinianum ſcripſi, canino dente rodere,lacerare, conuellere:
2 Hunc dialecticum urbis ueſtræ & Plautinæ familiæ columen, non legiſſe quidem κατηγ[illegible]
Ariſtotelis,non περὶ ἑρμηνείας, non τοπικά, non ſaltem Ciceronis τόπους, ſed per imperitorum cir-
culos,muliercularumqꝫ συμπόσια, ſyllogiſmos texere, & quaſi ſophiſmata noſtra callida argu-
mentatione diſſoluere.Stultus ego qui me putauerim hæc abſque philoſophis ſcire non poſ-
3 ſe, qui meliorem ſtili partem eam legerim quæ deleret, quàm quæ ſcriberet. Fruſtra ergo
Alexandri uerti commentarios : nequicquam me doctus magiſter per εἰσαγωγὴν introduxit
ad logicam:&, ut humana contemnam, ſine cauſa Gregorium Nazianzenum & Didymum
4 in ſcripturis ſanctis catechiſtas habui:nihil mihi profuit Hebræorum eruditio, & ab adole-
ſcentia uſque hanc ætatem quotidiana in lege,prophetis,euangelijs,apoſtolisqꝫ meditatio.In-
5 uentus eſt homo abſque præceptore perfectus πνευματοφόρος, ἰδίως καὶ αὐτοδίδακτος, qui eloquen-
tia Tullium,argumentis Ariſtotelem,prudentia Platonem, eruditione Ariſtarchum, multi-
tudine librorum Chalcenterum,Didymum ſcientia ſcripturarum,omnesqꝫ ſui temporis uin-
6 cat tractatores.Deniqꝫ dicitur materiam poſcere:& Carneadeum aliquid referens in utranqꝫ
partem, hoc eſt, & pro iuſticia & contra iuſticiam diſputare. Liberatus eſt mundus à pericu-
lo, & hæreditariæ uel centumuirales cauſæ de barathro erutæ, quod hic forum negligens ſe
ad eccleſiam tranſtulit.Quis hoc uolente fuiſſet innoxius? Quem criminoſum non huius ſer-
7 uaſſet oratio,cum cœpiſſet in digitis partiri cauſam,& ſyllogiſmorum ſuorum retia tendere?
Nam ſi apploſiſſet pedem, intendiſſet oculos, rugaſſet frontem, iactaſſet manum, uerba to-
naſſet, tenebras ilico ob oculos offudiſſet iudicibus.Nec mirum ſi me & abſentem iamdiu &
abſqꝫ

A abſq; uſu Latinæ linguæ, ſemigræculũ barbarumq́;, homo latiniſſimus & facundiſſimus ſu-
peret, cum præſentem Iouinianum, Ieſu bone qualem & quantum uirum, cuius nemo ſcri-
pta intelligeret, dignum qui ſibi caneret tantum & muſis, eloquentiæ ſuæ mole oppreſſe-
8 rit. Quæſo igitur pater chariſſime, ut moneas eum, ne loquatur contra propoſitum ſuum:
ne caſtitatem habitu pollicens, uerbis deſtruat: ne uirgo uel continens, ipſe enim uiderit
quid eſſe ſe iactet maritatas uirginibus comparet, & fruſtra aduerſus hominem diſertiſſimũ,
tanto tempore digladiatus ſit. Audio præterea eum libenter uirginum & uiduarum cellu-
las circumire, & adducto ſupercilio de ſacris inter eas literis philoſophari. Quid in ſecreto,
quid in cubiculo mulierculas docet? Vt hoc ſciant eſſe uirgines quod maritatas, ut florẽ æta-
tis non negligant, ut comedant & bibant & balneas adeant, mundicias appetant, unguenta
non ſpernant? An magis ieiunia & pudicitiam & illuuiem corporis? Vtique illa præcipit
quæ plena uirtutis ſunt. Fateatur ergo publice quod domi loquitur. Aut ſi & domi eadẽ do-
cet quæ & publice, à puellarum conſortio ſeparandus eſt. Miror autem non erubeſcere iuue-
nem & monachum ut ſibi uidetur diſertum: cuius de ore ueneres fluunt: qui tantæ in ſermo-
cinando elegantiæ eſt, ut Comico ſale ac lepôre conſperſus ſit, luſtrare nobilium domos, hæ-
rere ſalutationibus matronarum, religionem noſtram paganam facere: & fidem Chriſti con-
tentione torquere uerborum, atq; inter hæc fratri ſuo detrahere. Vtique ſi errare me arbi-
tratus eſt (in multis enim offendimus omnes: & ſi quis in uerbo non peccat, hic perfectus eſt
uir) debuit uel arguere, uel interrogare per literas, quod uir eruditus & nobilis fecit Pamma-
chius, cui ego reſponſum dedi ut potui, & epiſtola longiore diſſerui, quo quicq; ſenſu dixe-
rim. Imitatus ſaltem fuiſſet tuam uerecundiam, qui ea loca, quæ ſcandalum quibuſdam face-
re uidebantur, excerpta de uolumine per ordinem digeſſiſti, poſcens ut uel emendarem uel
exponerem, & non tantæ me putaſti dementiæ: ut in uno atq; eodem libro, & pro nuptijs, et
B contra nuptias ſcriberem. Parcat ſibi, parcat mihi, parcat nomini Chriſtiano. Monachum ſe
eſſe non loquendo, & diſcurſando: ſed tacendo, & ſedendo nouerit. Legat Hieremiam, dicen-
tem: Bonum eſt uiro cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua. Sedebit ſolus & tacebit: quia
tulit ſuper ſe iugum. Aut ſi certe in omes ſcriptores cenſoriam accepit uirgulam, & idcirco ſe
eruditum putat, quia Iouinianum ſolus intelligit, eſt quippe prouerbium: Balbum melius
balbi uerba cognoſcere, πάντας συγγραφεῖς pellamus Attilio iudice. Ipſe quoque Iouinianus
συγγραφεὺς ἀγράμματος iuſtiſſime proclamabit, quod me damnãt epiſcopi, non eſt ratio, ſed con-
9 ſpiratio. Nolo mihi ille uel ille reſpondeat: quorum me autoritas opprimere poteſt, docere
non poteſt. Scribat contra me uir: cuius & ego linguam intelligo: quem cum uicero, omnes
homines ſimul uicerim. Ego enim bene noui, experto credite, quantus in clypeum aſſurgat,
quo turbine torqueat haſtam. Fortis eſt, & in diſputando nodoſus & tenax, & qui obliquo
& acuminatò pugnet capite. Sæpe de nocte uſque ad ueſperam contra nos in plateis cla-
mauit: habet latera & athletarum robur, & belle corpulentus eſt. Videtur mihi occulte mei
dogmatis eſſe ſectator. Præterea nunquam erubeſcit, nec conſiderat quid, ſed quantum di-
cat: & in tantam uenit opinionem eloquentiæ, ut ſoleant dicta eius Cirratorum eſſe dictata.
Quoties me iſte in circulis ſtomachari fecit, & adduxit ad choleram? Quoties conſpuit, &
conſputus abſceſſit? Sed hæc uulgaria ſunt, & à quolibet de ſectatoribus meis poſſunt fie-
10 ri, ad libros prouoco, ad memoriam in poſteros tranſmittendam. Loquamur ſcriptis, ut
de nobis tacitus lector iudicet, ut quomodo ego diſcipulorum gregem duco, ſic ex huius
nomine Gnathonici uel Phormionici uocentur. Non eſt grande mi Domnion garrire
per angulos & medicorum tabernas, ac de mundo ferre ſententiam: hic bene dixit, ille ma-
le: iſte ſcripturas nouit, ille delirat: iſte loquax, ille infantiſſimus eſt. Vt de omnibus iudicet:
cuius hoc iudicio meruit? Contra quemlibet paſſim in triuijs ſtrepere, & congerere maledicta
non crimina: ſcurrarum eſt, & paraſitorum. Moueat manum, figat ſtilum, commoueat ſe,
& quicquid poteſt ſcriptis oſtendat. Det nobis occaſionem reſpondendi diſertitudini ſuæ.

C Poſſum remordere,ſi uelim,poſſum genuinum dentem læſus infigere.Et nos didicimus lite-
ras,& nos ſæpe manum ferulæ ſubduximus.De nobis quoq; dici poteſt: Fœnum habet in
cornu,longe fuge.Sed magis uolumus eſſe diſcipuli eius,qui ait:Dorſum meum poſui ad fla
gella,& faciem meam non auerti a confuſione ſputorum.Qui cum malediceretur non rema-
ledixit:& poſt alapas,crucem,flagella,blaſphemias,nouiſſime pro crucifigentibus depreca-
tus eſt dicens:Pater ignoſce eis,quod enim faciunt,neſciunt.Et ego ignoſco errori fratris,intel
ligo,quia diaboli arte deceptus eſt.Inter mulierculas ſciolus ſibi & eloquens uidebatur. Poſt-
quam Romam mea opuſcula peruenerunt,quaſi æmulum exhorruit,& de me quoq; capta-
uit gloriam,ut nullus eſſet in terris,qui non eius eloquentiæ diſpliceret,exceptis his quorum
potentiæ non parcit,ſed cedit.Imò quos non honorat,ſed metuit. Voluit ſcilicet homo peri-
tiſſimus,ut ueteranus miles uno rotatu gladij percutere utrunq;,& oſtendere populis quod
quicquid ipſe uellet,hoc ſcriptura ſentiret.Dignetur igitur nobis ſermonem ſuum mittere:&
non reprehendendo,ſed docēdo garrulitatem noſtram corrigere. Tunc intelliget aliam uim
fori eſſe,aliam triclinij,non æque inter fuſos & calathos puellarum,& inter eruditos uiros de
diuinæ legis dogmatibus diſputari.Nunc libere & imprudenter iactat in uulgus & perſtre-
pit,damnat nuptias:& inter uteros tumentes,infantium uagitus,& lectulos maritorū, quid
Apoſtolus dixerit tacet ut me ſolum in inuidiam uocet.Cum autem ad libros uenerit, & pe-
dem pedi contulerit,& uel propoſuerit aliquid de ſcripturis,uel audierit proponentem, tunc
ſudabit,tunc hærebit:procul Epicurus,longe Ariſtippus,ſubulci non aderunt,fœta ſcorpha
non grunniet. Et nos tela pater ferrumq; haud debile dextra Spargimus, & noſtro ſe-
quitur de uulnere ſanguis.Porrò ſi non uult ſcribere,& tantum maledictis agendum putat,
audiat tot interiacentibus terris,fluctibus,populis,ſaltem hoc clamoris mei:Non damno nu
D ptias,non damno coniugium.Et ut certius ſententiam meam teneat,uolo omnes qui propter
nocturnos forſitan metus ſoli cubitare non poſſunt,uxores ducere.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 AMorem tuum.)Id oppoſuit alteri parti, hoc eſt querelis aliorum non ipſius. Etiam quæ
tuta ſunt.)Nam id amantis eſt,& tuta timere,iuxta illud Maronis: Omnia tuta timens.
Imò neſcio quem.)Hoc mira arte agit,ut quàm minime multos lædat. Neſcio quem
de triuio.)Mire exaggerauit contemptum. Neſcio quem, uelut obſcurum. Addit de tri-
uio,alludens ad Græcum prouerbium, ἀνθρωπίσκος ἐκ τριόδου, id eſt, homunculus de triuio. Nam in
triuijs circulatores agebant olim. De compitis & plateis.) Compitum eſt coitus multarum uia-
rum.Plateæ uiæ latiores, quæ nunc fora uocamus,in his ſolent huiuſmodi ſcurræ conſiſtere. Hic illi
regnant, ubi plus ualet impudentia quàm eruditio,nempe apud indoctum uulgus. Ita Horatiu
Nec circum compita pugnax. Circumforaneum monachum.) Contumelioſe addit circumfora-
neum,cum monachus nomen habeat à ſolitudine. Vafrum tantum.) In cæteris ſtupidum, & in-
2 fantem. Vafrum uocat dicacem & argutum,& in taxandis uitijs naſutum. Dialecticum urbis ue-
ſtræ.) Per Ironiam,cum Roma ſoleat oratores habere, Græcia dialecticos. κατηγορίας) Quæ nos
uocamus prædicamenta. Nam ab his rudimenta dialectices auſpicamur, quanquàm Græci κατη-
γορίαν & accuſationem uocant. περὶ ἑρμηνείας.) Id eſt de interpretatione, ſiue de enunciatione,à uerbo
ἑρμηνεύειν, id eſt interpretari. Non τοπικά.)Id eſt localia, quod in hiſce libris Ariſtoteles tradat lo-
cos,hoc eſt ſedes argumentorum & probationum. Ciceronis τόπους.)Id eſt, locos. Nam & hic ad
Trebatium de locis ſcripſit,Ariſtotelem ſecutus,ſed exemplis ad uſum forenſem accommodatis.Ad-
didit ſaltem,quod ſi Græce neſciret,hunc certe legere potuerit. Circulos.) Appellat hominum con
uentus,qui mos & hodie durat apud Italos. συμπόσια.) Id eſt, compotationes, & maluit uti Græ-
ca uoce,quod ſit odioſior quàm Latina,conuiuia.Hic in quibuſdam exemplaribus habebatur Græ-
ca uox Latinis literis,oſanoiſtis,forte ſcriptum erat ſyllogiſmos κερατινὰς nectere, id eſt, ſyllogiſmos
3 cornutos. Meliorem ſtili partem.)Olim æreis ſtilis ſcribebant in tabulis ceratis,& cuſpide ſcribebāt
inuerſo ſtilo,diuerſa parte delebant,& æquor complanabant. Vnde & Flaccus:Sæpe ſtilū uertēs,iterū
quæ digna legi ſint,Scripturus.Sentit autē ſe plurimū ſudaſſe in exercendo ſtilo, & ſæpius deleuiſſe
ut corrigeret,quàm ſcripſiſſe. Alexandri uerti.)Alexander enim Aphrodiſeus ædidit commenta-
rios in aliquot Ariſtotelis libros.Porrò uerti dixit,pro uerſaui & euolui,nō pro tranſtuli. Doctus
magiſter.)Hunc locū deprauatū fuiſſe,uel ipſa codicū uarietas arguit.Opinor ita legendū: Nequic-
quàm

A quàm me doctus magiſter εἰσήγαγεν ad logicam. Nam Græcis εἰσάγειν eſt introducere, quod nos dici-
mus inſtituere: & illi εἰσαγωγὴν uocant, quã nos inſtitutionem, quoties res à primis traditur elementis.
Simulq; alluſit ad libellum Porphyrij de quinq; uocibus, quem ipſe εἰσαγωγὴν appellat, quod inducat,
ad cognitionem logices Ariſtotelicæ. κατηχισταί.) Catechiſtæ dicebantur apud Chriſtianos, qui uo-
4 ce uiua, tradebant religionis noſtræ myſteria baptizandis. Quo tempore & catechumeni dicebantur
à uerbo κατηχέω, quod eſt inſtituo, uoce ducta ab ἠχεῖν ſonare, quod olim nefas eſſet myſteria literis com
mittere, ſed uoce tradebantur: id quod obſeruatum eſt, & apud Gallorum theologos Druidas. Ipſe in
antiquiſſimo quodam codice legi pontificem quendam Romanum, in literis ſuis cum multa docuiſ-
ſet, cum à quo fuerat interrogatus de ſacramentis, ſubtraxiſſe uerba quibus ſacrum oleum conſecra-
retur, ne myſterium literis commiſſum, aliquo modo permanaret ad prophanos. At nunc etiã ea qui-
bus Chriſti corpus conficitur, & tonſores memoriter tenent. Cæterum hos duos Catechiſtas appel-
5 lat, quod non ſolum legiſſet illorum libros, ſed diſputantes audiſſet. Abſq; præceptore perfectus.)
πνευματοφόρος, ἔνθεος καὶ αὐτοδίδακτος, id eſt, ſpiritu lymphatus, afflatus numine, & per ſe doctus. Sic &
Heſiodus ſcribit ſe ab ipſis muſis didiciſſe, & earum afflatu ſcribere. Et Homerus cantorem αὐτοδί-
δακτον appellat, quod non ex hominis inſtitutione, ſed ex afflatu dei canat. Chalcenteron Didymũ.)
De Dydimo grammatico ſentit, qui ſupra mille uolumina ſcripſiſſe legitur, unde & Adamantinus di-
ctus, ob inuictam laboris tolerantiam: & chalcenteros, quod ferreis eſſet inteſtinis, χαλκὸς enim æs,
6 ἔντερα, uiſcera. Et Carneadeum aliquid.) Carneades philoſophus ſolitus eſt de quauis re, quæcunq;
eſſet propoſita in utrãuis diſputare partẽ, tanta erat ingenij promptitudo, & pro iuſticia & contra iu-
ſticiam. Operepreciũ eſt audire, quemadmodum ſciolus aliquis, hunc corruperat locum. Etenim
cum Carneadeum non reperiſſet, nec in ſuo Breuiloquo, nec in Gemma gemmarum, nec in Mamme-
trecto, ſcripturam emendauit ad hunc modum. Deniq; dicitur materiam poſcere, & ad carnem, & ad
deum aliquid referens in utranq; partem &c. O miſeros autores, qui in huiuſmodi nebulonum inci-
dunt manus. Hęreditarię uel centumuirales.) Romæ cum eſſent triginta quinque tribus, e ſingulis
tribubus delecti, centumuirales iudices conſtituebantur, qui de hæreditatibus, de teſtamentis, de uſu-
capionibus, mancipijs, nexis, atq; id genus alijs cauſis cognoſcebant, quæ capitales non eſſent. Et
barathro erutæ.) Id eſt, ex ſumma deſperatione. Nam actum erat de illis, ſi hic ſe ad forum contuliſ-
7 ſet potius quàm ad eccleſiam. In digitis partiri cauſam.) Id Hortenſio tribuunt, quod in digitis
B ſit partiri cauſam ſolitus. Applosiſſet.) Mire expreſſit geſtus oratorum, pręſertim impudentium.
De ſupploſione pedum loquitur & Quintilianus capite de actione. Iactaſſet manum.) Id fiebat
in contentione. Attigit omnia in quibus ſita eſt pronunciatio, nempe in uultu, geſtu corporis, &
uoce. Abſentiam iam diu.) Nempe à Roma, ubi Latine loquebantur. Et facile eſt uincere ab-
ſentem, qui non repugnet. Scripta intelligeret.) Anceps ſermo, qui quadrat etiam in hominem
egregie doctum. Semigræculum.) Quod ea pars Syriæ quæ Ciliciam ſpectat, tum pleraque Græ-
ce loqueretur. Quæ ad Saracenos, ſuam habebat linguam ut incultior. Sibi caneret & muſis.) Di-
ctum eſt alias de muſico, qui diſcipulum eruditum quidem, ſed populo parum gratum iuſſerit ſibi
canere & muſis. Eloquentiæ ſuæ.) Ridicule, cum illum etiam uicerit ineptia ſermonis, qui fuit ineptiſ-
8 ſimus. Contra propoſitum.) Quia monachus erat. Balbum melius balbi.) Hoc quod prouer-
bio dicunt mirum quàm uerum ſit. πάντας συγγραφέας.) Id eſt, omnes ſcriptores. Maluit autem Græ-
ce dicere, uel quo magis eſſet ridiculum, uel quod ſcriptor, apud Latinos anceps uerbum eſt, com-
mune ſcribæ, & autori uoluminis. Attilio iudice.) Prodigioſum dictu fuerit, quibus modis hic lo-
cus fuerit deprauatus, quem tamen è certiſſimis ueſtigijs reſtituimus. Quantum debent bonæ lite-
ræ, peſſimo iſti hominum generi, qui ſummam arrogantiam cum ſumma imperitia coniunxerunt.
Attilius filius fuit. M. Attilij reguli, qui maluit ad exquiſita redire ſupplicia, quàm uel hoſti non præ
ſtare iuſiurandum. Hic igitur cenſor erat acerrimus, ac multos equites Romanos graui nota affecit,
unà cum ſuo collega L. Furio Philippo. Lege Valerij Maximi librum ſecundum, caput de cenſoria
nota. Nam ante dixerat, ſi in omnes ſcriptores cenſoriam accepit uirgulam. Iouinianus συγγραφεὺς
ἀγράμματος.) Id eſt ſcriptor abſq; literis, id quod Græce uenuſtius eſt, propter alluſionem uocis. Nam
γράμμα à γράφω deducitur, perinde quaſi Latine dicas literator illiteratus. Et ob id maluit Græce di-
9 cere, quo ſeruaret gratiam ſchematis. Opprimere poteſt, docere non poteſt.) At nunc bone deus
cuiuſmodi ſunt, qui uelut ex adytis ſua produnt oracula, hoc impie, hoc hæretice, hoc indocte. Hæc
autem dixit quod Domnion eſſet epiſcopus, ut apparet è proxima epiſtola. In Clypeum.) Red-
didit carmen Maronis ex Aeneide: uerum hæc omnia per Ironiam dicuntur. In diſputando no-
doſus.) Ita pauló ſuperius, nodum in diſputando tenere. Obliquo & acuminato.) A paleſtra du-
xit metaphoram, in qua & nexibus utuntur, ac nonnunquam obliquant caput, ut attrahant col-
luctantem, aliquando intendunt caput. Habet latera.) Latera pro robore ſæpius uſurpant ora-
tores. In Athletis potiſſimum corporis firmitas, & in Oratore latera requiruntur. qui apud popu-
lum dicat. Cirratorum eſſe dictata.) Cirratos uocat adoleſcentes comatos, alludens ad illud Saty-
ricum: Ten cirratorum centum dictata fuiſſe. Eſt autem feſtiua προσονομασία, inter dicta & dictata.

Dictata

C Dictata dicuntur quaſi præſcripta ad imitandum. Videtur mihi occulte.)Planè ludit, quaſi Hieronymus ſit homo uoluptuarius,& ſaginæ deditus. Addit occulte,quod alioqui cultu monachum profiteretur. Ad choleram.)Id eſt ad bilem,id quod accidere ſolet moto ſtomacho. Loquamur ſcriptis.)Feſtiuiter duo diuerſa coniunxit. Nam non loquitur qui ſcribit. Gnathonici uel Phormioni-
10 ci.)Alluſit ad illud quod eſt in Eunucho Terentiana. Itidem & iſti gnathonici uocentur. Gnathonem inducit Terentius,adulatorem optimum,& Phormionem impudentiſſimum paraſitum. Medicorum tabernas.)Vt in tonſtrinis,ita & in pharmacopolijs,quas hic medicorum tabernas appellat,conſident ocioſi. Sæpe manum.)Retulit illud Iuuenalis: Et nos ergo manum ferulæ ſubduximus.

Fœnum habet in cornu.)Carmen ex Satyris Horatij,de mordaci Poëta,metaphora ſumpta à boue cornupeta. Et ego ignoſco.) Totus hic ſermo obliquus eſt,maxime mordens, cū uideatur mederi morſui. Parcit ſed cedit.)Parcit qui ueretur,cedit qui timet periculum,idq; ipſe mox interpretatur,non honorat,ſed metuit. Hærebit.)Hærent perplexi. Procul Epicurus.) Hi uoluptatum ſectatores non erunt auxilio,cum res diuinæ ſcripturæ teſtimonijs agitur. Subulci non.)Sic appellat fautores Iouiniani,quod coitum approbent,ut indicatum eſt ſuperius. Fœta ſcropha.) Eſt autē hoc animal mire fœcundum. Et nos tela pater.)Carmen eſt ex Aeneide Vergiliana. Nocturnos forſitan metus.)Nempe ob metum lemurum,aut ſpectrorum. Nam ſoli magis timent.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Pammachius uir nobilis,affinis Paulæ,conſobrinus Marcellę,Hieronymo amicus,cū uideret multos offendi libris quos aduerſus Iouinianum ſcripſerat,ſupreſſit exemplaria,& ut idem faceret Hieronymus admonuit,quo liberum eſſet emendare quæ diſplicebant. Ad id reſpondet Hieronymus, eumq; adhortatur,ut ſacrarum ſtudio literarum ſe dignum præbeat honore ſacerdotij,ad quod uideretur omnium ſtudijs accerſendus.

HIERONYMVS AD PAMMACHIVM PRO LIBRIS ſuis aduerſus Iouinianum.

1 CHriſtiani interdum pudoris eſt,etiam apud amicos tacere,& humilitatem ſuam
D magis ſilentio conſolari,quàm retrectando ueteres amicitias, ambitionis crimen incurrere. Quàmdiu tacuiſti,tacui,nec unquam expoſtulare ſuper hac re uolui:ne non amicum quærere,ſed potentiorem uiderer expetere: Nunc autem prouocatus officio literarum,primas partes ſemper habere tentabo:& non tam reſcribere,quàm ſcribere,ut & uerecunde hucuſq; tacuiſſe,& uerecundius loqui cœpiſſe cognoſcar. De opuſculis meis contra Iouinianum,quod & prudenter & amanter feceris exemplaria ſubtrahendo: optime noui. Sed nihil profuit iſta diligentia,cum aliquanti ex urbe uenientes, mihi eadē lectitarent,quæ ſe Romæ excepiſſe referebant. In hac quoq; prouincia iam libri fuerāt diuulgati:& ut ipſe legiſti,neſcit uox miſſa reuerti. Non ſum tantæ felicitatis,quantę pleriq; huius tēporis tractatores,ut nugas meas quando uoluerim emendare poſſim. Statim ut aliquid ſcripſero,aut amatores mei,aut inuidi,diuerſo quidem ſtudio:ſed pari certamine in uulgus noſtra diſſeminant:& uel in laude,uel in uituperatione nimij ſunt:nō meritum ſtili,ſed ſuū ſtomachum ſequentes. Itaq; quod ſolum facere potui,apologeticum ipſius operis tibi miſi, quē προσεφώνησα, & te poſcente ædidi. Quem cum legeris,ipſe pro nobis cæteris ſatiſfacies, aut ſi tu quoq; narem contraxeris,illam apoſtoli περικοπὴν, in qua de uirginitate & nuptijs diſputat, aliter diſſerere compelleris. Nec hoc dico,quod te ad ſcribendum prouocem:cuius in ſacris literis ſtudiū mihi præfero:ſed ut alios qui nos lacerāt,hoc facere compellas. Norunt literas, uidentur ſibi ſcioli:poſſunt me non reprehēdere,ſed docere. Si quid ſcripſerint,magis ex operis eorum comparatione,mea interpretatio negligetur. Lege quæſo te & diligenter Apoſtoli uerba conſidera,& tunc uidebis me propter calumniam declinandam multo plus q̄ ille uoluit in maritos fuiſſe clementem. Origenes,Dionyſius,Pierius,Euſebius Cæſarienſis, Didymus,Apollinaris latiſſime hanc epiſtolam interpretati ſunt:quorum Pierius cū ſenſum apo-
2 ſtoli uentilaret atque ediſſereret:& propoſuiſſet illud exponere: Volo autem omnes eſſe ſicut meipſum,adiecit ταῦτα λέγων ὁ παῦλος ἄντικρυς ἀγαμίαν κηρύσσει. Quod hic quæſo peccatum meum eſt,quæ duritia? Vniuerſa quæ ſcripſi,huic ſententiæ comparata leuiſſima ſunt. Reuolue omnium quos ſupra memoraui commentarios,& eccleſiarum bibliothecis fruere, &

magis

A magis concito gradu ad optata cœptaq́; peruenies. Audio totius in te urbis ſtudia concitata. Audio pontificis & populi uoluntatem pari mente cōgruere. Minus eſt tenere ſacerdotium, quàm mereri. Libros ſedecim prophetarum, quos in Latinum de Hebræo ſermone uerti, ſi legeris, & delectari te hoc opere comperero, prouocabis nos etiam cætera clauſa armario non tenere. Tranſtuli nuper Iob in linguam noſtram: cuius exemplar à ſancta Marcella conſobrina tua poteris mutuari. Lege eundem Græcum & Latinum, & ueterem æditionem, noſtræ tranſlationi compara: & liquido peruidebis quantum diſtet inter ueritatem, & mendacium. Miſeram quædam τῶν ὑπομνημάτων in prophetas duodecim, ſancto patri Domnioni, Samuelem quoq; & Malachim, id eſt, quatuor Regū libros. Quæ ſi legere uolueris: probabis quantæ difficultatis ſit diuinam ſcripturam, & maxime prophetas intelligere: & interpretum uitio quæ apud ſuos puriſſimo curſu orationis labuntur, apud nos ſcatere uitijs. Porrò eloquētiam quam pro Chriſto in Cicerone contemnis, in paruulis ne requiras. Eccleſiaſtica interpretatio etiam ſi habet eloquij uenuſtatem diſſimulare eam debet & fugere, ut non ocioſis philoſophorum ſcholis pauciſq́; diſcipulis, ſed uniuerſo loquatur hominum generi.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 HVmilitatem ſuam.) Hic humilitas non uirtutem ſignificat, ſed fortunam & conditionem. Super hac re.) Nempe de tuo ſilentio. Amicum quærere.) Quærere pro requirere, & amicum uelut æqualem. Sed potentiorem.) Erat enim Pammachius Romę nobiliſſimus. Exemplaria ſubtrahendo.) Quantum inuidiæ conflatum fuerit Hieronymo ex his libris, uel hinc apparet, quod Pammachius amiciſſimus, exemplaria ſubtraxerit ne uulgarentur. Aliquanti.) Id eſt aliquammulti. Excepiſſe.) Id eſt tranſcripſiſſe. Neſcit uox miſſa.) Hemiſtichium eſt Horatianum. Non meritum.) Hoc adiecit, ne quod præceſſit uideretur arrogantius dictum.

Quem προεφώνησα.) Id eſt, quem ante promiſi. Narem contraxeris.) Ita Flaccus. Si ſordida mappa corrugat nares. Offenditur, qui nares contrahit. ἀποκοπήν.) Id eſt, deciſionem, quando ex omni parte

2 deciſis erroribus res abſoluitur. Adiecit ταῦτα λέγων ὁ παῦλος, ἀντικρὺς ἀγαμίαν κηρύσσει.) Id eſt, hæc

B dicens Paulus, palàm cœlibatum prædicat. Quid hic attinet commemorare, quot modis hunc locum deprauarint, & quanti mihi conſtiterit, ex uarijs codicum ueſtigijs ueram inueſtigare lectionem?

Et eccleſiarum biblio.) Apparet publicas etiam tum fuiſſe bibliothecas. Optata cœptaq́;.) Innuit illum tendere ad honorem epiſcopatus, id citius impetraturum, ſi ſe exercuerit in eccleſiaſticis libris, futurus eccleſiæ princeps. Minus eſt tenere.) Elegans epiphonema Marcella conſobrina.) Ad hanc & de hac multa ſcribit, Conſobrini uocantur duarum ſororum, aut ſororis & fratris filij. Inter

3 ueritatem & mendaciū.) Aperte damnat ſuperiorē tranſlationē, qua nos tamen maxima ex parte utimur. Quædam τῶν ὑπομνημάτων.) Id eſt, commentariorum: ſic enim appellant, qui tantum ad memorię ſubſidium annotantur. Eccleſiaſtica interpretatio.) Hic locus impendio placet craſſis quibuſdā, qui ſibi in cœlo uidentur eſſe quod procul abſint ab omni eloquentia. At Hieronymus non uult eloquentiam abeſſe, ſed diſſimulari uult, hoc eſt non oſtentari, præſentim in commentarijs, & ſermonem dilucidum uult eſſe non ſpurcum & portentoſum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Hieronymus admonitus Riparij presbyteri literis, quod Vigilantius quidam doceret martyrum non eſſe adorandos cineres, damnaretq́; ſolēnes Chriſtianorum ad horum ſepulchra uigilias, hac epiſtola quaſi uelitatur ac præludit ad pugnam, oſtendens ſe paratum ad refellendum hominis errorem, ſi libros illius mitterent.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM.

ad Riparium presbyterum.

1 ACceptis primum literis tuis, non reſpondere, ſuperbiæ eſt: reſpondere, temeritatis. De his enim rebus interrogas, quæ & proferre & audire ſacrilegium eſt. Ais Vigilantium qui κατ' ἀντίφρασιν hoc uocatur nomine. Nam Dormitantius rectius diceretur, os fœtidum rurſus aperire, & putorem ſpurciſſimum contra ſanctorum martyrum proferre reliquias, & nos qui eas ſuſpicimus appellare cinerarios & idololatras, qui mortuorum hominum oſſa ueneremur. O infelicem hominem, & omni lachrymarum fonte plangendum: qui hæc dicens, non ſe intelligat eſſe Samaritanum & Iudæum, qui corpora mortuorum, pro immundis habent, & etiam uaſa quæ in eadem domo fuerint, pollui ſuſpicantur: ſequentes occidentem literam, & non uiuificantē ſpiritum. Nos aūt non dico

martyrum

C martyrum reliquias,ſed ne ſolem quidem & lunam,non angelos,non archangelos,non che-
rubim,non ſeraphim,& omne nomen quod nominatur & in præſenti ſeculo & in futuro,co
limus & adoramus:ne ſeruiamus creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecu-
la.Honoramus autem reliquias martyrum,ut eum cuius ſunt martyres adoremus.Honora-
mus ſeruos,ut honor ſeruorum redundet ad dominum,qui ait:Qui uos ſuſcipit,me ſuſcipit.
Ergo Petri & Pauli immundæ ſunt reliquiæ? Ergo Moyſi corpuſculum immundum erit?
quod iuxta Hebraicam ueritatem ab ipſo ſepultum eſt domino? Et quotieſcunque apoſtolo-
rum & prophetarum,& omnium martyrum baſilicas ingredimur, toties idolorum templa
ueneramur? Accenſiq; ante tumulos eorum cerei,idololatriæ inſignia ſunt? Plus aliquid di-
cam,quod redundet in autoris caput:& inſanum cerebrum, uel ſanet aliquando uel deleat,
ne tantis ſacrilegijs ſimplicium animæ ſubuertantur.Ergo & domini corpus in ſepulchro po
2 ſitum,immundum fuit? Et angeli,qui candidis ueſtibus utebātur:mortuo cadaueri atque pol-
luto præbebant excubias,ut poſt multa ſecula:Dormitantius ſomniaret, imò eructaret im-
mundiſſimam crapulam:& cum Iuliano perſecutore,ſanctorum baſilicas aut deſtrueret, aut
in templa conuerteret? Miror ſanctum epiſcopum,in cuius parochia eſſe presbyter dicitur,
acquieſcere furori eius:& non uirga apoſtolica, uirgaq; ferrea confringere uas inutile, & tra-
dere in interitum carnis,ut ſpiritus ſaluus fiat:nec meminerit illius dicti:Si uidebas furē curre
bas cum eo,& cum adulteris portionem tuam ponebas.Et in alio loco: In matutino interfi-
ciebam omnes peccatores terræ, ut diſperderem de de ciuitate domini omnes operantes ini-
quitatem.Et iterum:Nónne odientes te domine,odio habui,& ſuper inimicos tuos tabeſco
bam? Perfecto odio oderam illos.Si non ſunt honorandæ reliquiæ martyrū,quomodo legi-
mus:Precioſa in conſpectu domini mors ſanctorum eius? Si oſſa mortuorum polluunt con-
D tingentes,quomodo Eliſæus mortuus,mortuum ſuſcitauit,& dedit uitam corpori, quod iu-
xta Vigilantium iacebat immundū? Ergo omnia caſtra Iſraëlitici exercitus & populi dei fue
re immunda,quia Ioſeph & patriarcharum corpora portabant in ſolitudine: & ad ſanctam
terram,immundos cineres pertulerant? Ioſeph quoque qui in typo præceſſit domini ſaluato-
ris noſtri ſceleratus fuit:qui tanta ambitione,Iacob in Hebron oſſa portauit: ut immundum
patrem,auo & atauo ſociaret immundis,& mortuum mortuis copularet? O præcidendam
linguam à medicis,imò inſanum curandum caput,ut qui loqui neſcit,diſcat aliquando reti-
cere.Ego uidi hoc aliquando portentum,& teſtimonijs ſcripturarum,quaſi uinculis Hippo-
3 cratis uolui ligare furioſum:ſed abijt,exceſſit,euaſit,erupit, & inter Hadriæ fluctus, Cottijq;
regis alpes,in nos declamando clamauit.Quicquid enim amens loquitur uociferatio & cla-
mor eſt appellandus.Tacita me forſitan cogitatione reprehendas:cur in abſentem inuehar.
Fatebor tibi dolorem meū.Sacrilegium tantum patienter audire non poſſum.Legi enim Sy
4 romaſten Phinees,auſteritatem Eliæ,zelum Simonis Cananæi,Petri ſeueritatem,Ananiam
& Sapphiram trucidantis.Pauliq; conſtantiam qui Elymam magum uijs domini reſiſten-
tem,æterna cæcitate dānauit. Non eſt crudelitas pro deo,ſed pietas. Vnde & in lege dicitur:
Si frater tuus & amicus & uxor quæ eſt in ſinu tuo,deprauare te uoluerit à ueritate: ſit ma-
nus tua ſuper eos,& effunde ſanguinem eorum:& auferes malum de medio Iſraël.Iterum di-
cam:Ergo martyrum immundæ ſunt reliquiæ? Et quid paſſi ſunt apoſtoli, ut immundum
Stephani corpus tanta funeris ambitione præcederent:ut facerent ei planctum magnum, ut
eorum luctus in noſtrum gaudium uerteretur? Nam quod dicis eum uigilias execrari, facit
& hoc contra uocabulum ſuum,ut uelit dormire Vigilantius,& non audiat ſaluatorem dicē
tem:Sic non potuiſtis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ne intretis in tētationem:
Spiritus promptus eſt,ſed caro infirma.Et in alio loco propheta decantat:Media nocte ſur-
gebam,ut confiterer tibi,ſuper iudicia iuſticiæ tuæ. Dominum quoque in euangelio legimus
pernoctaſſe,& apoſtolos clauſos carcere tota nocte uigilaſſe,ut illis pſallentibus terra quate-
retur,cuſtos carceris crederet,magiſtratus & ciuitas terrerentur.Loquitur Paulus: Orationi
inſiſtite,

A inſiſtite, uigilantes in ea. Et in alio loco: In uigilijs frequenter. Dormiat itaque Vigilantius, & ab exterminatore Aegypti cum Aegyptijs dormiens ſuffocetur. Nos dicamus cum Dauid: Non dormitabit neq; dormiet, qui cuſtodit Iſraël, ut ueniat ad nos ſanctus & Hir, qui interpretatur uigil. Et ſi quãdo propter peccata noſtra dormierit, dicamus ad eum: Surge, ut quid dormitas domine? excitemusq; illum, & nauicula fluctuante clamemus: Magiſter ſaluos nos fac, perimus. Plura dictare uolueram, ſi non epiſtolaris breuitas pudorem nobis tacendi imponeret: & ſi librorum ipſius ad nos uoluiſſes mittere cantilenas, ut ſcire poſſemus ad quæ reſcribere deberemus. Nunc autem aërem uerberauimus, & non tam illius infidelitatem quæ omnibus patet, quàm noſtrã fidem aperuimus. Cæterum ſi uolueris longiorem nos aduerſum eum librum ſcribere, mitte nænias illius & ineptias, ut Ioannem baptiſtam audiat prædicantem: iam ſecuris ad radices arborum poſita eſt. Omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

ACceptis primum.) Id eſt, qui nunquam antea ſcripſerat. Quo magis erat reſpondendum.
1 Qui κατ' ἀντίφρασιν.) Figura eſt Grammaticorum, quoties diuerſum ſignificamus ac dicimus, proxima ironiæ: ut qui bellum dictum putant, quod nil habeat belli: & lucũ, quod obſcurus ſit: & Eumenides furias, quod nulli bene uelint. Hoc autem dixit, quod Vigilantius inſectaretur uigilias ad ſepulchra martyrum. Qui eas ſuſpicimus.) Suſpicimus quæ ueneramur ac magnifacimus. Nonnulli codices habebant, ſuſcipimus: quod ſi probandum eſt, Græce magis loquutus eſt, quàm Latine. Siquidem illi dicunt ἀποδέχεσθαι pro probare & in precio habere. Pro immundis.) Vnde purgabatur qui morticinum uel caſu contigiſſet. Iuxta Hebraicam ueritatem.) Sic enim legis Deuteronomij cap. ultimo: Mortuusq; eſt ibi Moyſes ſeruus domini in terra Moab, iubente domino, & ſepeliuit eum in ualle terræ Moab contra Phegor, & non cognouit ho-
2 mo ſepulchrum eius uſq; in præſentem diem. Et ſepeliuit eum, utiq; dominus, quo iubente mortuus
B eſt. Candidis ueſtibus.) Cum in exequijs pullis uti mos ſit. Cum Iuliano perſecutore.) Nam is imperator adeò fuit inimicus nomini Chriſtiano, ut Chriſtianam gentem funditus decreuerit extinguere, ſi uictor rediſſet. In cuius parochia.) Parochi Græcis dicuntur, qui cibos & uitæ neceſſaria exhibent: quo uerbo & Horatius uſus eſt in Satyris. Inde dictum uidetur παροχία, niſi mauis παροικία, quod cœtum ſignificat in eadem habitantium uicinia. Aut in templa.) Templa uocat gentiliũ deorum. Ergo omnia caſtra.) Hiſtoriam habes Ioſue cap. ultimo. Iacob in Hebron.) Refertur Geneſis cap. l. Ego uidi aliquando.) Quidam codices ſcriptum habebant, uici, quod non probo. Nam & Hieronymus uerſatus erat in Gallia, & nondum ſcripſerat aduerſus Vigilantium, ut uictus eſſe po-
3 tuerit, quod uel ex hac ipſa patet epiſtola. Abijt, exceſſit, euaſit.) Retulit uerba Ciceronis de Catilina. Cotijq; regis.) Quidam habebant, Gothiciq; regis. At magis placet Cotij, ut intelligas alpes Cotias à rege ſic appellatas. Senrit Vigilantium elapſum, partim alpium, partim maris Adriatici ſubſidio. Declamando clamauit.) Declamant rhetores, clamant rabulæ. Syromaſten Phinees.) Hiſtoria extat in Numeris cap. uiceſimoquinto. Trucidantis.) Atroci uerbo uſus eſt, ad cauſæ commodum, cum Petrus nõ trucidarit, ſed denunciarit duntaxat diuinam uindictã. Eliæ zelum.) Qui occidit omnes prophetas Baal ad fluuium Cyſon, nec uno dimiſſo, ut legis Regum lib. tertio, cap. decimooctauo. Atq; hoc nomine laudatur libro Machabæorum primo, cap. 2. Elias dum zelat zelum legis, receptus eſt in cœlum. Simonis Chananæi.) De hoc permulta legis toto libro Machabæorum
4 primo. Elymam magum.) Habes in Actis apoſtolorum cap. 13. Aeternam autem cæcitatem dixit, quoniam non legitur recepiſſe uiſum. Si frater tuus.) Locus eſt partim Deuteronomij cap. 24. partim uiceſimooctauo. Quid paſſi ſunt apoſtoli.) Hoc Græce dixit magis quàm Latine, τί ἔπαθον, hoc eſt, quid accidit, aut quid illis in mentem uenit. Hir.) עִיר Hir Chaldæis uigilem ſonat. Cantilenas.) Feſtiuiter ita uocat ineptias hominis uoluptuarij cauponis & ſemper in conuiuijs agentis: eas pauló poſt nænias uocat eodem ſenſu. Excidetur.) Grçcis eſt, exciditur & mittitur, inſtantis tẽporis, ἐκκόπτεται καὶ βάλλεται.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Vigilantius natione Gallus, Barcilonenſis eccleſiæ, quæ in Hiſpania eſt, presbyter, ſcripſit librũ, in quo docebat non eſſe ſic adorandas martyrum reliquias, nec ad horum ſepulchra uigilandũ, id quod id temporis magna religione fiebat à Chriſtianis. In hunc ita contumelioſe debacchatur Hieronymus, ut pleriſque in eo modeſtiæ cogar deſiderare. Vtinam argumentis duntaxat egiſſet, & à conuicijs tem- [illegible] Nam uigilias nocturnas non placuiſſe eccleſiaſticis uiris: uel illud ſatis arguit, quod horum autoritate ſublatæ ſunt, nomine duntaxat ſuperſtite. Nec hodie ſimili ſtudio concurritur ad martyrũ reliquias. Gennadius huic tribuit eloquentiam, ſed diuinarum ſcripturarũ ſcientiã detrahit. Hierony-

 mus

C mus neutrũ illi tribuit. Attamẽ quæ citat Hieronymus, mediocrem dicendi munditiẽ præ ſe ferunt.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM.

1 MVlta in orbe monſtra generata ſunt. Centauros & Sirenas, ululas, & onocrotu-
los in Eſaia legimus. Iob Leuiathan & Behemoth myſtico ſermone deſcribit. Cer-
berum & Stymphalidas, aprumq́; Erimanthium, & leonem Nemæum, chi-
2 mæram atq; hydram multorum capitum narrant fabulæ poëtarum. Cacum de-
ſcribit Vergilius. Triformem Geryonem Hiſpaniæ prodiderunt. Sola Gallia monſtra non
habuit, ſed uiris ſemper fortiſſimis & eloquentiſſimis abundauit. Exortus eſt ſubito Vigi-
lantius, ſeu uerius Dormitantius, qui immundo ſpiritu pugnet contra Chriſti ſpiritum, &
martyrum neget ſepulchra ueneranda: damnandas dicit eſſe uigilias, nunquam niſi in pa-
ſcha Alleluia cantandum: continentiam, hæreſim: pudicitiam, libidinis ſeminarium. Et quo-
modo Euphorbus in Pythagora renatus eſſe perhibetur, ſic in iſto Iouiniani mens praua
ſurrexit: ut & in illo, & in hoc diaboli reſpondere cogamur inſidijs. Cui iure dicitur: Semen
peſſimum, para filios tuos occiſioni peccatis patris tui. Ille Romanæ eccleſiæ autoritate da-
mnatus, inter phaſides aues & carnes ſuillas non tam emiſit ſpiritum quàm eructauit. Iſte
3 caupo Calagurritanus & in peruerſum propter nomen uiculi mutus Quintilianus, miſcet
aquam uino: & de artificio priſtino, ſuæ uenena perfidiæ catholicæ fidei ſociare conatur, im-
pugnare uirginitatem, odiſſe pudicitiam, in conuiuio ſecularium contra ſanctorum ieiunia
proclamare: dum inter phialas philoſophatur, & ad placentas liguriens, pſalmorum modu-
latione mulcetur: ut tantum inter epulas, Dauid & Idithum, & Aſaph & filiorũ Choræ can-
tica audire dignetur. Hæc dolentis magis effudi animo quàm ridentis, dum me cohibere
D non poſſum: & iniuriam apoſtolorum ac martyrum ſurda nequeo aure tranſire. Proh ne-
phas, epiſcopos ſui ſceleris dicitur habere conſortes, ſi tamen epiſcopi nominandi ſunt, qui
non ordinant diaconos, niſi prius uxores duxerint: nulli cœlibi credentes pudicitiam, imò
oſtendentes quàm ſancte uiuant, qui male de omnibus ſuſpicantur: & niſi prægnantes uxo-
res uiderint clericorum, infantesq́; de ulnis matrum uagientes, Chriſti ſacramenta non tri-
buunt. Quid facient Orientis eccleſiæ? quid Aegypti & ſedis apoſtolicæ: quæ aut uirgines
clericos accipiunt, aut cõtinẽtes: aut ſi uxores habuerint, mariti eſſe deſiſtũt? Hoc docuit Dor-
mitantius, libidini frena permittens, & naturalem carnis ardorẽ, qui in adoleſcentia plerunq;
ferueſcit, ſuis hortatibus duplicans, imò extinguens coitu fœminarum: ut nihil ſit quo diſte-
mus à porcis, quo differamus à brutis animantibus, quo ab equis: de quibus ſcriptum eſt:
Equi inſanientes in fœminas facti ſunt mihi: unuſquiſq; in uxorem proximi ſui hinniebat.
4 Hoc eſt quod loquitur per Dauid ſpiritus ſanctus: Nolite fieri ſicut equus & mulus, qui-
bus non eſt intellectus. Et rurſum de Dormitantio & ſocijs eius: In chamo & freno maxil-
las eorum conſtringe, qui non approximant ad te. Sed iam tempus eſt, ut ipſius uerba po-
nentes ad ſingula reſpondere nitamur. Fieri enim poteſt, ut rurſum malignus interpres di-
cat fictam à me materiam, cui rhetorica declamatione reſpondeam: ſicut illam quam ſcri-
pſi ad Gallias, matri & filiæ inter ſe diſcordantibus. Autores ſunt huius dictatiunculæ meæ
ſancti presbyteri Riparius & Deſiderius, qui parochias ſuas uicinia iſtius ſcribũt eſſe macu-
latas, miſeruntq́; libros per fratrem Syſinnium, quos inter crapulã ſtertens euomuit. Et aſſe-
runt repertos eſſe nonnullos, qui fauentes uitijs ſuis, illius blaſphemijs acquieſcant. Eſt qui-
dem imperitus, & uerbis & ſciẽtia & ſermone incõditus, ne uera quidẽ poteſt defendere: ſed
propter homines ſeculi & mulierculas oneratas peccatis, ſemper diſcẽtes & nunq; ad ſcientiã
ueritatis peruenientes, una lucubratiuncula illius nænijs reſpondebo, ne ſanctorũ uirorũ qui
ut hæc facerẽ me deprecati ſunt, uidear literas reſpuiſſe. Nimirũ reſpondet generi ſuo, ut qui
de latronũ & cõuenarũ natus eſt ſemine: quos Gn. Pompeius edomita Hiſpania, & ad triu-
phum redire feſtinans, de Pyrenæi iugis depoſuit, & in unũ oppidũ cõgregauit: unde & cõ-
uenarum

A uenarum urbs nomen accepit. Hucuſq; latrocinetur contra eccleſiam dei:& de Vectonibus, Arbacis,Celtiberiſq; deſcendens,incurſet Galliarum eccleſias,portetq; nequaquam uexillum Chriſti,ſed inſigne diaboli.Fecit hoc idem Pompeius, etiam in orientis partibus:ut Cilicibus & Iſauris piratis,latronibuſq; ſuperatis:ſui nominis inter Ciliciam & Iſauriam conderet ciuitatem.Sed hæc urbs hodie ſeruat ſcita maiorum, & nullus in ea ortus eſt Dormitantius.Gal-
5 liæ uernaculum hoſtem ſuſtinent,& hominem moti capitis, atque Hippocratis uinculis alligandum,ſedentem cernunt in eccleſia:& inter cætera uerba blaſphemiæ,iſta quoq; dicentem: Quid neceſſe eſt,te tanto honore, non ſolum honorare, ſed etiam adorare illud neſcio quid, quod in modico uaſculo tranſferendo colis? Et rurſum in eodem libro: Quid puluerem linteamine circundatum, adorando oſcularis? Et in conſequentibus: Prope ritum gentilium uidemus ſub prætextu religionis introductum in eccleſijs, ſole adhuc fulgente, moles cereorum accendi,& ubicunque puluiſculum neſcio quod, in modico uaſculo precioſo linteamine circundatum oſculantes adorant. Magnum honorem præbent huiuſmodi homines beatiſſimis martyribus, quos putant de uiliſſimis cereolis illuſtrandos:quos agnus, qui eſt in medio throni cum omni fulgore maieſtatis ſuæ illuſtrat. Quis enim, ô inſanum caput,aliquando martyres adorauit? quis hominem putauit deum? nonne Paulus & Barnabas cum à Lycaonibus Iupiter & Mercurius putarentur, & eis uellent hoſtias immolare, ſciderunt ueſtimenta ſua, & ſe homines eſſe dixerunt? Non quod meliores non eſſent olim mortuis hominibus Ioue atque Mercurio: ſed quod ſub gentilitatis errore, honor eis deo debitus deferretur. Quod & de Petro legimus, qui Cornelium ſe adorare cupientem manu ſubleuauit,& dixit: Surge:nam & ego homo ſum. Et audes dicere, illud neſcio quid quod in modico uaſculo tranſferendo colis? Quid eſt illud, neſcio quid: ſcire deſidero. Expone manifeſtius, ut tota libertate blaſphemes, puluiſculum neſcio quod in modico uaſculo precioſo linteami-
B ne circundatum.Dolet martyrum reliquias precioſo operiri uelamine:& non uel pannis, uel cilicio colligari, uel proijci in ſterquilinium, ut ſolus Vigilantius ebrius & dormiens adoretur. Ergo ſacrilegi ſumus, quando apoſtolorum baſilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Conſtantinus imperator, qui ſanctas reliquias Andreæ, Lucæ, & Timothei tranſtulit Conſtantinopolim, apud quas dæmones rugiunt, & inhabitatores Vigilantij illorum ſe ſentire præſentiam confitentur? Sacrilegus dicendus eſt,& nunc Auguſtus Arcadius, qui oſſa beati Samuelis longo poſt tempore de Iudæa tranſtulit in Thraciam? Omnes epiſcopi non ſolum ſacrilegi, ſed & fatui iudicandi, qui rem uiliſſimam & cineres diſſolutos in ſerico & uaſe aureo portauerunt? Stulti omnium eccleſiarum populi, qui occurrerunt ſanctis reliquijs: & tanta lætitia, quaſi præſentem, uiuentemq; prophetam cernerent, ſuſceperunt:ut de Palæſtina uſq; Chalcedonem iungerentur populorum examina:& in Chriſti laudem una uoce reſonarent? Videlicet adorabant Samuelem, & non Chriſtum: cuius Samuel & leuita & propheta fuit.Mortuum ſuſpicaris, & idcirco blaſphemas. Lege Euangelium: Deus Abraam, deus Iſaac, deus Iacob:non eſt deus mortuorum, ſed uiuorum. Si ergo uiuunt, honeſto iuxta te carcere non clauduntur. Ais enim uel in ſinu Abrahæ, uel in loco refrigerij,uel ſubter aram dei, animas apoſtolorum & martyrum conſediſſe,nec poſſe ſuis tumulis, & ubi uoluerint adeſſe præſentes. Senatoriæ uidelicet dignitatis ſunt,& non inter homicidas teterrimo carcere, ſed in libera honeſtaq; cuſtodia in fortunatorum inſulis & in campis Elyſijs recluduntur.Tu deo leges pones? Tu apoſtolis uincula inijcies, & uſque ad diem iudicij teneantur cuſtodia,nec ſint cum domino ſuo:de quibus ſcriptum eſt: Sequuntur agnum quocunque uadit.Si agnus ubique,ergo & hi qui cum agno ſunt,ubiq; eſſe credendi ſunt.Et cum diabolus & dæmones toto uagentur in orbe, & celeritate nimia ubique præſentes ſint, martyres poſt effuſionem ſanguinis ſui arca operientur incluſi, & inde exire non poterunt? Dicis in libello tuo,quod dum uiuimus,mutuo pro nobis orare poſſumus:poſtquàm autem mortui fuerimus, nullius ſit pro alio exaudienda oratio:præſertim cum martyres ultionem ſui

ſanguinis obſecrantes, impetrare non quiuerunt. Si apoſtoli & martyres adhuc in corpore conſtituti poſſunt orare pro cæteris,quando pro ſe adhuc debent eſſe ſoliciti: quanto magis poſt coronas, uictorias & triumphos? Vnus homo Moyſes, ſexcentis milibus armatorum impetrat à deo ueniam:& Stephanus imitator domini ſui, & primus martyr in Chriſto, pro perſecutoribus ueniam deprecatur: & poſtquàm cum Chriſto eſſe cœperint, minus ualebunt? Paulus apoſtolus ducentas ſeptuagintaſex ſibi dicit in naui animas condonatas: & poſtquàm reſolutus eſſe cœperit cum Chriſto, tunc ora clauſurus eſt: & pro his qui in toto orbe ad ſuum Euangelium crediderunt, mutire non poterit? Meliorq́ erit Vigilantius canis uiuens,quàm ille leo mortuus? Rectè hoc de Eccleſiaſte proponerem,ſi Paulum in ſpiritu mortuum confiterer.Denique ſancti non appellantur mortui, ſed dormientes. Vnde & Lazarus qui reſurrecturus erat, dormiſſe perhibetur. Et Apoſtolus uetat Theſſalonicenſes de dormientibus contriſtari. Tu uigilans dormis,& dormiens ſcribis:& proponis mihi librum apocryphum, qui ſub nomine Eſdræ à te,& ſimilibus tui legitur:ubi ſcriptum eſt, quod poſt mortem nullus pro alijs audeat deprecari:quem ego librum nunquam legi. Quid enim neceſſe eſt in manus ſumere,quod eccleſia non recipit? Niſi forte Balſamum mihi,& Barbelum, & theſaurum Manichæi, & ridiculum nomen Leuſiboræ proferas:& quia ad radices Pyrenæi habitas,uicinusq́ es Hiberiæ, Baſilidis antiquiſſimi hæretici & imperitæ ſcientiæ, incredibilia portenta proſequeris, & proponis quod totius orbis autoritate damnatur. Nam in commentariolo tuo quaſi pro te faciens de Solomone ſumis teſtimonium, quod Solomon omnino non ſcripſit:ut qui habes alterum Eſdram,habeas & Solomonem alterum: & ſi tibi placuerit,legito fictas reuelationes omnium patriarcharum & prophetarum: & cum illas didiceris,inter mulierum textrinas cantato, imò legendas propone in tabernis tuis:ut facilius per has nænias uulgus indoctum prouoces ad bibendum. Cereos autem non clara luce accendimus,ſicut fruſtra calumniaris: ſed ut noctis tenebras hoc ſolatio temperemus: & uigilemus ad lumen,ne cæci tecum dormiamus in tenebris. Quod ſi aliqui propter imperitiam & ſimplicitatem ſecularium hominum,uel certe religioſarum fœminarum:de quibus uere poſſumus dicere:Confiteor,zelum dei habent,ſed non ſecundum ſcientiam:hoc pro honore martyrum faciunt,quid inde perdis? Cauſabantur quondam & apoſtoli, quod periret unguentum,ſed domini uoce correpti ſunt. Neq; enim Chriſtus indigebat unguento, nec martyres lumine cereorum:& tamen illa mulier in honore Chriſti hoc fecit,deuotioq́ mentis eius recipitur.Et quicunq; accendunt cereos,ſecundum fidem ſuam habent mercedem, dicente Apoſtolo:Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundat.Idololatras appellas huiuſmodi homines? Non diffiteor,omnes nos qui in Chriſto credimus de idololatriæ errore ueniſſe. Non enim naſcimur, ſed renaſcimur Chriſtiani.Et quia quondam colebamus idola,nunc deum colere non debemus, ne ſimili eum uideamur cum idolis honore uenerari? Illud fiebat idolis,& idcirco deteſtandum eſt:hoc fit martyribus,& idcirco recipiendum eſt.Nam & abſq; martyrum reliquijs per totas Orientis eccleſias, quando legendum eſt Euangelium,accenduntur luminaria,iam ſole rutilante:non utiq; ad fugandas tenebras,ſed ad ſignum lætitiæ demõſtrandum. Vnde & uirgines illæ Euangelicæ ſemper habent accenſas lampades ſuas. Et ad apoſtolos dicitur: Sint lumbi ueſtri præcincti,& lucernæ ardentes in manibus ueſtris. Et de Ioanne baptiſta: Ille erat lucerna ardens & lucens:ut ſub typo luminis corporalis illa lux oſtendatur,de qua in pſalterio legimus:Lucerna pedibus meis uerbum tuum domine,& lumen ſemitis meis.Male facit ergo Romanus epiſcopus,qui ſuper mortuorũ hominum Petri & Pauli,ſecundum nos oſſa ueneranda,ſecundum te uilem puluiſculum offert domino ſacrificia, & tumulos eorum Chriſti arbitratur altaria? Et non ſolum unius urbis,ſed totius orbis errant epiſcopi, qui cauponem Vigilantium contemnentes,ingrediuntur baſilicas mortuorum,in quibus puluis uiliſſimus & fauilla,neſcio quæ,iacet linteamine cõuoluta,ut polluta omnia polluat:& quaſi ſepulchra phariſaica foris dealbata ſint,cum intus immundo cinere iuxta te, immunda omnia

A oleant atq; ſordeant. Et poſt hæc de barathro pectoris tui cœnoſam ſpurcitiam euomens, au
des dicere: Ergo cineres ſuos amant animæ martyrum, & circũuolant eos, ſemperq; præſen-
tes ſunt: ne forte ſi aliquis precator aduenerit, abſentes audire non poſſint? O portentum in
terras ultimas deportandum. Rides de reliquijs martyrum, & cum autore huius hæreſeos,
Eunomio, eccleſijs Chriſti calumniam ſtruis: nec tali ſocietate terreris, ut eadẽ contra nos lo-
quaris, quæ ille contra eccleſiam loquitur? Omnes enim ſectatores eius baſilicas apoſtolo-
rum & martyrum non ingrediuntur, ut ſcilicet mortuum adorent Eunomiũ, cuius libros ma
ioris autoritatis arbitrantur, quàm Euangelia: & in ipſo credunt eſſe lumen ueritatis: ſicut
aliæ hæreſes paracletũ in Montanũ uenisſe contendunt, & Manichæũ ipſum dicunt eſſe pa-
racletum. Scribit aduerſum hæreſim tuã, quæ olim erupit aduerſum eccleſiam (ne & in hoc
quaſi repertor noui ſceleris glorieris) Tertullianus uir eruditiſſimus inſigne uolumen, quod
6 Scorpiacum uocat rectiſſimo nomine: quia arcuato uulnere in eccleſiæ corpus uenena diffu-
dit, quæ olim appellabatur Caina hæreſis: & multo tempore dormiens uel ſepulta, nunc à
Dormitantio ſuſcitata eſt. Miror, quod non dicas nequaquam perpetranda martyria, deum
enim qui ſanguinem hircorum taurorumq; non quærat, multo magis hominum non requi
rere. Quod cum dixeris, imò & ſi non dixeris, ita habeberis quaſi dixeris. Qui enim reliquias
martyrum aſſeris calcandas eſſe, prohibes ſanguinẽ ſundi, qui nullo honore dignus eſt. De
uigilijs & pernoctationibus in baſilicis martyrum ſæpe celebrandis, in altera epiſtola, quam
fermè ante biennium ſancto Ripario presbytero ſcripſeram, reſpondi breuiter. Quod ſi ideo
eas exiſtimas reſpuendas, ne ſæpe uideamur paſcha celebrare, & non ſolennes poſt annum
exercere uigilias: ergo & die dominico non ſunt Chriſto offerenda ſacrificia, ne reſurrectionis
domini crebro paſcha celebremus: & incipiamus non unum paſcha habere, ſed plurima. Er-
ror autem & culpa iuuenum uiliſſimarumq; mulierum, qui per noctẽ ſæpe deprehenditur,
B non eſt religioſis hominibus imputandus: quia & in uigilijs paſchæ tale quid fieri plerunq;
conuincitur, & tamen paucorum culpa non præiudicat religioni: qui & abſq; uigilijs poſſunt
errare uel in ſuis, uel in alienis domibus. Apoſtolorum fidem, Iudæ proditio non deſtruxit.
Et noſtras ergo uigilias, malæ aliorum uigiliæ non deſtruent, quin potius pudicitiæ uigilare
cogantur, qui libidini dormiunt. Quod enim ſemel feciſſe bonum eſt, non poteſt malum eſſe,
ſi frequenter fiat: aut ſi aliqua culpa uitanda eſt, non ex eo quod ſæpe, ſed ex eo quod fit ali-
quando culpabile eſt. Non uigilemus itaq; diebus paſchę, ne expectata diu adulterorum de-
ſideria compleantur, ne occaſionem peccandi uxor inueniat, ne maritali non poſſit recludi
claue. Ardentius appetitur, quicquid eſt rarius. Non poſſum uniuerſa percurrere, quæ ſancto
rum presbyterorum literæ comprehendunt, de libellis illius aliqua proferam. Argumenta-
tur contra ſigna atq; uirtutes, quæ in baſilicis martyrum fiunt, & dicit eas incredulis prodeſ-
ſe, non credentibus: quaſi nunc hoc quæratur quibus fiant, & non qua uirtute fiant. Eſto ſi-
gna ſint infidelium, qui quoniam ſermoni & doctrinæ credere noluerunt, ſignis adducantur
ad fidem: & dominus incredulis ſigna faciebat, & tamen non idcirco domini ſuggillanda
ſunt ſigna, quia illi infideles erant: ſed maiori admirationi erunt, quia tantæ fuere potentiæ,
ut etiam mẽtes duriſſimas edomarent, & ad fidem cogerent. Itaq; nolo mihi dicas, ſigna infi-
delium ſunt: ſed reſponde quomodo in uiliſſimo puluere & fauilla, neſcio qua, tanta ſit ſi-
gnorum uirtutumq; præſentia. Sentio, ſentio infeliciſſime mortalium, quid doleas, quid ti-
meas. Spiritus iſte immundus qui hæc te cogit ſcribere, ſæpe hoc uiliſſimo tortus eſt puluere,
imò hodieq; torquetur, & qui in te plagas diſſimulat, in cæteris confitetur. Niſi forte in mo-
rem gẽtilium impiorumq; Porphyrij & Eunomij has præſtigias dæmonum eſſe cõfingas,
& non uere clamare dæmones, ſed ſua ſimulare tormenta. Do conſilium, ingredere baſilicas
martyrum, & aliquando purgaberis: inuenies ibi multos ſocios tuos, & nequaquam cereis
martyrum, qui tibi diſplicent, ſed flammis inuiſibilibus combureris: & tunc fateberis, quod
nunc negas: & tuum nomẽ, qui in Vigilantio loqueris, libere proclamabis, te eſſe aut Mercu-

C rium propter nummorum cupiditatem, aut Nocturnum iuxta Plauti Amphitryonem, quo dormiente, in Alcmenæ adulterio duas noctes Iupiter copulauit, ut magnæ fortitudinis Hercules naſceretur: aut certe Liberum patrem pro ebrietate & cantaro ex humeris dependente, & ſemper rubente facie & ſpumantibus labijs effrenatisq́ue conuicijs. Vnde & in hac prouincia cum ſubitus terræmotus, noctis medio omnes de ſomno excitaſſet: tu prudentiſſimus & ſapientiſſimus mortalium nudus orabas, & referebas nobis Adam & Euam de paradiſo: & illi quidem apertis oculis erubuerunt, nudos ſe eſſe cernentes, & uerenda texerunt arborum folijs: tu & tunica & fide nudus, ſubitoq́ue timore perterritus: & aliquid habens nocturnæ crapulæ, ſanctorum oculis obſcœnam partem corporis ingerebas, ut tuam indicares prudentiam. Tales habet aduerſarios eccleſia. Hi duces contra martyrum ſanguinem dimicant, huiuſcemodi oratores contra apoſtolos pertonant, imò tam rabidi canes contra Chriſti latrant diſcipulos. Ego confiteor timorem meum, ne forſitan de ſuperſtitione deſcendat. Quando iratus fuero, & aliquid mali in meo animo cogitauero, & me nocturnum phantaſma deluſerit, baſilicas martyrum intrare non audeo: ita totus & corpore & animo pertremiſco. Rideas forſitan, & muliercularum deliramenta ſubſannes. Non erubeſco earum fidem, quæ primæ uiderunt dominum reſurgentem, quæ mittuntur ad apoſtolos, quæ in matre domini ſaluatoris, ſanctis apoſtolis commendantur. Tu ructato cum ſeculi hominibus, ego ieiunabo cum fœminis, imò cum religioſis uiris qui pudicitiam uultu præferunt, & pallida iugi continentia ora portantes, Chriſti oſtendunt uerecundiam. Videris mihi dolere & aliud, ne ſi inoleuerit apud Gallos continentia & ſobrietas atq́ue ieiunium, tabernæ tuæ lucra non habeant: & uigilias diaboli ac temulenta conuiuia, tota nocte exercere non poſſis. Præterea ijſdem ad me relatum eſt epiſtolis, quod contra autoritatem apoſtoli

D Pauli, imò Petri, Ioannis & Iacobi, qui dextras dederunt Paulo & Barnabæ communicationis: & præceperũt eis, ut pauperum memores eſſent: tu prohibeas Hieroſolymam in uſus ſanctorum aliqua ſumptuum ſolatia dirigi. Videlicet ſi ad hæc reſpondero, ſtatim latrabis, meam me cauſam agere, qui tanta cunctos largitate donaſti: ut niſi ueniſſes Hieroſolymam, & tuas uel patronorum tuorum pecunias effudiſſes, omnes periclitaremur fame. Ego hoc loquor, quod beatus apoſtolus Paulus in cunctis penè epiſtolis ſuis loquitur, & præcipit in eccleſijs gentium per unam ſabbati, hoc eſt, in die dominico omnes conferre debere, quæ Hieroſolymam in ſanctorum ſolatia dirigantur: & uel per diſcipulos ſuos, uel per quos ipſi probauerint: & ſi dignum fuerit, ipſe aut dirigat, aut perferat quod collectum eſt. In Actibus quoque apoſtolorum loquens ad Felicem præſidem: Poſt annos, ait, plures eleemoſynam facturus in gentem meam, ueni Hieroſolymam, & oblationes & uota, in quibus inuenerunt me purificatum in templo. Nunquid in alia parte terrarum, & in his eccleſijs, quas naſcentes fide ſua erudiebat, quæ ab alijs acceperat, diuidere non poterat? Sed ſanctorum locorum pauperibus dare cupiebat, qui ſuas pro Chriſto facultatulas relinquentes, ad domini ſeruitutem tota mente conuerſi ſunt. Longum eſt nunc, ſi de cunctis epiſtolis eius omnia teſtimonia reuoluere uoluero, in quibus hoc ait: & tota mente feſtinat, ut Hieroſolymam & ad ſancta loca credentibus pecuniæ dirigantur, non in auariciam, ſed in refrigerium: non ad diuitias congregandas, ſed ad imbecillitatem corpuſculi ſuſtentandam, & frigus atq́ue inediam declinandam. Hac in Iudæa uſque hodie perſeuerante conſuetudine, non ſolum apud nos, ſed & apud Hebræos: ut qui in lege domini meditantur die ac nocte, & patrem non habent in terra, niſi ſolum deum, ſynagogarum & totius orbis foueantur miniſterijs, ex æquitate duntaxat: non ut alijs refrigerium, & alijs ſit tribulatio: ſed ut aliorum abundantia, aliorum ſuſtentet inopiam. Reſpondebis, hoc unumquenq́ue poſſe in patria ſua facere: nec pauperes defuturos, qui eccleſiæ opibus ſuſtentandi ſint. Nec nos negamus cunctis pauperibus etiam Iudæis & Samaritanis, ſi tanta ſit largitas, ſtipes porrigendas. Sed Apoſtolus faciendam quidem docet ad omnes eleemoſynam, ſed maxime ad domeſticos fidei. De quibus & ſaluator

A & ſaluator in Euangelio loquebatur: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, qui uos recipiãt in æterna tabernacula. Nunquid iſti pauperes, inter quorum pannos & illuuiem corporis, flagrans libido dominatur, poſſunt habere æterna tabernacula: qui nec præſentia poſſident, nec futura? Non enim ſimpliciter pauperes, ſed pauperes ſpiritu beati appellantur: de quibus ſcriptum eſt: Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit eum dominus. In uulgi pauperibus ſuſtentandis nequaquam intellectu, ſed eleemoſyna opus eſt. In ſanctis pauperibus beatitudo eſt intelligẽtiæ, ut ei tribuat, qui erubeſcit accipere: & cum acceperit, dolet: metens carnalia, & ſeminans ſpiritalia. Quod autem aſſeris eos melius facere, qui utuntur rebus ſuis, & paulatim fructus poſſeſſionum ſuarum pauperibus diuidunt, quàm illos qui poſſeſſionibus uenundatis, ſemel omnia largiuntur: non à me eis, ſed à domino reſpondebitur: Si uis eſſe perfectus, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus: & ueni ſequere me. Ad eum loquitur, qui uult eſſe perfectus, qui cum apoſtolis patrem, nauiculam & rete dimittit. Iſte quem tu laudas, ſecundus & tertius gradus eſt, quem & nos recipimus, dummodo ſciamus prima ſecundis & tertijs præferẽda. Nec à ſuo ſtudio monachi deterrendi ſunt à te lingua uiperea & morſu ſæuiſſimo, de quibus argumentaris, & dicis: Si omnes ſe clauſerint, & fuerint in ſolitudine, quis celebrabit eccleſias? quis ſeculares homines lucrifaciet? quis peccantes ad uirtutes poterit cohortari? Hoc enim modo ſi omnes tecum fatui ſint, ſapiens quis eſſe poterit? Et uirginitas non erit approbanda. Si enim omnes uirgines fuerint, nuptiæ non erunt: interibit humanum genus: infantes in cunis non uagient: obſtetrices abſq; mercedibus mendicabunt: & grauiſſimo frigore ſolus atque contractus Dormitantius uigilabit in lectulo. Rara eſt uirtus, nec à pluribus appetitur. Atq; utinam hoc omnes eſſent, quod pauci ſunt, de quibus dicitur: Multi uocati, pauci autem electi: uacui eſſent carceres. Monachus autem non doctoris, ſed plangentis habet officium: qui uel ſe uel mundum lugeat, & domini pa-

B uidus præſtoletur aduentum: qui ſciens imbecillitatem ſuam, & uas fragile quod portat: timet offendere, ne impingat, corruat atque frangatur. Vnde & mulierum maximeq; adoleſcentularum uitat aſpectum, & intantum caſtigator ſui eſt, ut etiam quæ tuta ſunt pertimeſcat. Cur, inquies, pergis ad eremum? uidelicet ut te non audiam, non uideam: ut tuo furore non mouear, ut tua bella non patiar: ne me capiat oculus meretricis: ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Reſpondebis: hoc non eſt pugnare, ſed fugere. Sta in acie, aduerſarijs armatus obſiſte: ut poſtquàm uiceris, coroneris. Fateor imbecillitatem meam. Nolo ſpe pugnare uictoriæ, ne perdam aliquando uictoriam. Si fugero, gladium deuitaui: ſi ſtetero, aut uincendum mihi eſt, aut cadendum. Quid autem neceſſe eſt certa dimittere, & incerta ſectari? Aut ſcuto, aut pedibus mors uitanda eſt. Tu qui pugnas, & ſuperari potes, & uincere. Ego cum fugero, non uincar in eo quod fugio, ſed ideo fugio, ne uincar. Nulla ſecuritas eſt uicino ſerpente dormire. Poteſt fieri, ut me non mordeat, tamen poteſt fieri ut aliquando me mordeat. Matres uocamus ſorores & filias, & non erubeſcimus uitijs noſtris nomina pietatis obtendere. Quid facit monachus in cellulis fœminarum? quid ſibi uolunt ſola & priuata colloquia, & arbitros fugientes oculi? Sanctus amor impatientiam non habet. Quod de libidine diximus, referamus ad auaritiam, & ad omnia uitia quæ uitãtur ſolitudine. Et idcirco urbium frequentias declinamus, ne facere compellamur, quæ nos non tam natura cogit facere, quàm uoluntas. Hæc (ut dixi) ſanctorum presbyterorum rogatu, unius noctis lucubratione dictaui, feſtinante admodum fratre Siſinnio, & propter ſanctorum refrigeria ad Aegyptum ire properante: alioquin & ipſa materia apertam habuit blaſphemiam, quæ indignationem magis ſcribentis, quàm teſtimoniorum multitudinem flagitaret. Quod ſi Dormitantius in mea rurſus maledicta uigilauerit, & eodem ore blaſphemo, quo apoſtolos & martyres lacerat, de me quoque putauerit detrahendum: nequaquam illi breui lucubratiuncula, ſed tota nocte uigilabo, & ſocijs illius imò diſcipulis uel magiſtris, qui niſi tumentes uteros uiderint fœminarum, maritos earum Christi miniſterio arbitrantur indignos.

L 4 Præcedentis

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 MVlta in orbe.) Mire à conuicijs auſpicatur, idq; ſuo more. Centauros.) Centauri mon-
ſtra ſunt apud poetas, ſuperne homines, inferne beſtiæ. Onocentauri, inferne aſini. Hippo-
centauri, inferne equi. Onocrotalos.) Aues ſunt monſtroſæ, à ſtrepitu quem ædunt, non
ita diſſimilem aſino rudenti, ſic appellatæ. ὄνος aſinus, κροτεῖν plaudere ſiue ſtrepere. Sire-
nas ululas.) Sirenum fabula notiſſima eſt. Vlulas non legimus apud Eſaiam, nec uideo quid habeant
monſtri. Quanq; de nominibus animantiũ nõnihil uariant interpretes, niſi forte pro ululas, ſcriben-
dum eſt lamias: quarum meminit Eſaias, quas Hebræi furias eſſe putant. Iob Leuiathan.) Nempe
cap. 3. Behemoth cap. 40. Cerberum.) Tricipitẽ canẽ apud inferos, quem Hercules extraxit in lucẽ.
Stymphalidas.) Aues prodigioſæ, quas Hercules occidit, ſimiles Harpyis, à palude ſic appellatæ.
2 Aprũ Erimanthiũ.) Refertur & hic inter Herculis labores belua prodigioſæ magnitudinis, ab Eri-
mantho ſic dictus. Leonẽ Nemæũ.) Eſt & hic inter huius labores, à Nemæa ſylua cognominatus.
Chimæra.) Hoc mõſtrum ita deſcribit Ouidius: Quoq; Chimæra iugo medijs in partibus hircum,
Pectus & ora leæ, caudam ſerpẽtis habebat. Quanquam poëtæ in hoc monſtro deſcribendo uariant.
Hydra multorũ.) Hanc excetram Lerneã poſtremo labore uix deuicit Hercules. Cacũ deſcribit
Vergi.) Nempe Aeneidos lib. octauo, quem ſemihominẽ uocat, & ore uomentẽ ignẽ facit. Triſor-
mem Geryonem.) Huic Vergilius dicit fuiſſe tria corpora. Heſiodus τρικέφαλον uocat, id eſt, tricipitẽ.
Et quomodo Euphorbus.) Euphorbus Panthoi filius, tempore Troiani belli fuit: cuius meminit
Homerus. Huius animã in ſe demigraſſe dixit Pythagoras: & clypeum ſuum poſt tot annos agnouit,
quo tum in bello fuerat uſus. Semen peſſimũ.) Ita legis Eſaiæ cap. 14. Nõ uocabitur in terra ſemen
peſſimorũ: præparate filios eius occiſioni in iniquitate patris eorum. Phaſides.) Quas aliàs Phaſia-
nos uocant, à Phaſide Scythiæ amne. Carnes ſuillas.) Sues in delicijs fuiſſe apud ueteres, multis lo-
cis teſtatur Lucianus, nominatim in Saturnalibus. Quin & Varro Pliniusq; teſtantur hoc animal
3 epulis & conuiuijs naſci. Caupo Calagurritanus.) Ex Calagurra Hiſpaniæ uico quidã natum au-
tumant Quintilianum rhetorem, diſſentientibus nonnullis eruditis, qui hunc Romæ natum malint.
Quanq; & auus & pater Quintiliani, Quintiliani dicti ſunt, nõ ignobiles & ipſi rhetores. Etiamſi Se-
neca negat referre, quomodo ſenior Quintilianus declamauerit. Vnde falſe Vigilantiũ mutũ Quin-
tilianũ appellat Hieronymus, quod homo infans in ea regione cauponem ageret, quæ facundiſſimũ
rhetorem ædidiſſet. Et pro rhetore lepide ſuppoſuit cauponẽ. Strabo Calagurriũ uocat oppidũ, Mar-
tialis patriam. Miſcet aquã uino.) Nam hæc eſt ars cauponũ, quam hodie quoq; nimiũ callẽt. Idem
poſtea fecit in ſcriptis, quod ante fecerat in caupona ſua: illic uitiarat uina, hic ſcripturas diuinas cor-
rupit. Dauid, Idithun, &c.) Palàm eſt non omnes pſalmos à Dauid eſſe cõpoſitos. Nam horũ quoq;
nomine reperiuntur aliquot. Mire autem iunxit pſalmos Dauid cum phialis & placentis, inter quas
fœdæ cantiunculæ ſolent audiri. Nulli cœlibi.) Suſpicãtur enim aut ſcortatorẽ, aut turpius aliquid
4 eſſe, cui non ſit uxor: cum hoc habeãt ſemel perſuaſum, neminẽ abſq; Veneris uſu uiuere. Equi inſa-
nientes.) Ita legis Hieremiæ cap. quinto: Equi amatores & emiſſarij facti ſunt. Fieri enim poteſt.)
Propemodũ fatetur argumentũ de matre & filia reconciliandis, ad morem ſcholæ declamatoriæ pro-
poſitum fuiſſe. Quanq; hic quoq; uafre ludit, & data opera loquitur ambigue, quo pariter & candidus
eruditusq; lector intelligat quid uelit, nec habeat tamen calumniator quod mordeat. Quod etiam ſi
non ſignificaſſet Hieronymus, tamen ipſe libri guſtus hoc mihi perſuaſerat. Itaq; ſi ſubaudias, ſicut il-
lam finxi, palàm fatetur ſeſe illam finxiſſe. At ſi ſubaudias, dixit fictam, calumniam excludit, non agno-
ſcit crimen. Et uerbis & ſcientia.) At huic Gennadius orationis politiem tribuit. Conuenarum
natus.) Conuenæ dicuntur, qui è diuerſis mixti nationibus, in unam coaluerunt ciuitatem, qualis eſt
origo Venetorum. Vectonibus, Arbacis.) Vectonum meminit Strabo lib. 3. Sunt in Hiſpania ui-
cini Celtiberis. Quanq; hic locus habebatur uarie confuſus. Sui nominis.) Nam Põpeopolis dicta,
quam Pompeius uictis piratis poſſidendã tradidit, olim Soloẽn dictam, & Rhodijs atq; Argiuis poſ-
ſeſſam. Incurſet Galliam.) Quod iſti in finitimos Gallos latrocinijs incurſare conſueuerint. Mo-
5 ti capitis.) Id eſt, inſanum: ſic & commotæ mentis uocat Horatius: & Hippocratem pro quouis me-
dico poſuit. Balſamum & Barbelum.) Hæc ſunt illa prodigioſa uocabula, quæ Baſilidiani, uelut ex
Hebræorum fontibus hauſta commenti fuerant, ad decipiendos ſtultiſſima ſuperſtitione ſimplices:
de quibus aliâs à nobis eſt dictum. Huius generis erat & Abraxas & Leuſibora. Theſaurum Ma-
nichæi.) Nam is uelut in æterno quodam theſauro duas naturas repoſitas eſſe uoluit, quarum una
eſſet principium omnis mali, altera principium omnis boni. Hæc quoniam ſunt ridicula commen-
ta hominum, & tamen literis prodita, Hieronymus confert cum his libris, quos citabat Vigilantius.
Vicinusq; Hiberiæ.) Quod quicquid uehementer friuolum ſit ac portentoſum, Hiberas næ nias
uocent. Porrò quæ Baſilides tradidit & Manichæus, non ſolum impia ſunt, ſed multo magis prodi-
gioſa, ueluti trecentos ſexagintaquinque cœlos eſſe: & mundum hunc non à deo fuiſſe creatum, ſed
ab extremo illo cœlo. Et Chriſtum non fuiſſe crucifixum à Iudæis, ſed Simonem Cyrenenſem. Et duo
inter ſe pugnantia principia: lunam & ſolem, duas eſſe naues de pura dei ſubſtantia fabricatas, qui-
bus

A bus animæ in proprias ſedes reuehantur. Ex quinq; elementis, quinq; progenitos principes tenabra-
rum, atq; id genus innumera deliramenta. In ultimas terras.) Erat olim ſupplicij genus, deportatio.
Porrò grauiſſimum deportationis genus erat, ſi quis relegatus fuiſſet in extremas ſolitudines. Scor
piacum.) Hunc titulum indiderat ſuo uolumini, quod remedium ineſſet aduerſus ictum ſcorpij. Nã
6 habentur apud Italos parata in hunc uſum remedia. Ne maritali.) Aut legendum eſt, ne niſi mari-
tali. &c. aut ne maritale recludatͣ conclaue. Te eſſe Mercuriũ.) Quod is præfectus ſit lucris: & Vigi-
lantium fecit cauponẽ. Aut Nocturnũ.) Sic Plautus appellat deũ, qui noctẽ moderatur. Ad hũc eũ
modum in huius Amphitryone loquitur Soſia ſeruus. Credo ego hac nocte Nocturnũ obdormiſſe
ebrium. Quanq; in nõnullis codicibus ſcriptũ erat, Nocturninũ. Duas noctes.) Nã una nox uideba
tur anguſtior, ut ingens ille Hercules, & tot certaminibus ſuffecturus naſceretur. Itaq; Mercurius cõ-
cumbente Ioue noctem ſtare iuſſit, atq; hinc τριέσπερος Græcis eſt dictus. Liberum patrẽ.) Sic poe-
tæ uocant Bacchũ uini deum. Effrenatisq; cõuicijs.) Reſpexit ad ueterẽ conſuetudinẽ, qua ſcomma
ta in obuium quenq; magna libertate iaciebantur ab his qui Bacchi ſacra peragebant.

ANTIDOTVS. In hoc libello ſcribit martyres nõ eſſe adorãdos. Ait enim: Quis enim ò inſanũ ca-
put, aliquando martyres adorauit? Verum de eo genere ſenſit adorationis, quod uni deo præſtatur:
id quod liquet ex his quæ mox ſubijcit: Quis hominem putauit deum? Præterea uidetur in hac eſſe
opinione, ut putet ſuperſticioſum accendere cereos in honorem ſanctorum luci: nec accẽdendos, niſi
in ſolatium noctis, cum hodie præcipuus cultus ſacrorum ſit in cereis. Verum apparet hanc conſuetu
dinem eo ſeculo magis toleratam fuiſſe, quàm comprobatã: & multa commutat ætas. Præterea, quod
ſcribit monachi inſtitutum infirmitatis eſſe, quaſi non ſit perfectionis, hoc modeſtiæ cauſa ad ſuã per-
ſonam retulit. Nam qui fugit omnem peccandi occaſionem, nec aliter putat ſe bonum eſſe, niſi male
facere non liceat: is imbecillitatem ſuam uidetur agnoſcere, & ſuis diffidere uiribus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit paucis Montani hæretici dogmata, & in quibuſdam in quibus uidebatur eccleſiaſtica con-
ſuetudo nonnihil conuenire cum illius inſtitutis, oſtendit quid interſit inter illius errores & eccleſiæ
ſententiam. Licet autem conijcere, Marcellam ob id admonuiſſe Hieronymum, quod quidã calumnia
rentur eum de monogamia cum Montani ſectatoribus conſentire.

B

HIERONYMVS AD MARCELLAM ADVERSVS MONTANVM.

TEſtimonia de Ioannis Euangelio congregata, tibi quidam Montani ſectator in-
1 geſſit, in quibus ſaluator noſter ſe ad patrem iturum miſſurumq; paràcletum pol
licetur. Quæ in quod promiſſa ſint tẽpus, & quo completa ſint tempore, apoſto
lorum acta teſtantur. Decima die dixit poſt aſcenſum domini, hoc eſt quinqua-
geſima poſt reſurrectionem ſpiritum ſanctum deſcendiſſe, linguasq; credentium eſſe diuiſas,
ita ut unuſquiſq; omnium gentium ſermone loqueretur: quando quidam adhuc parum cre
dentium, muſto eos ebrios aſſerebant: & Petrus ſtans in medio apoſtolorum omnisq; conuẽ
tus, ait: Viri Iudæi, & omnes qui habitatis in Hieruſalem, hoc uobis notũ ſit, & auribus per-
cipite uerba mea. Non enim ſicut uos exiſtimaſtis hi ebrij ſunt: nam eſt hora dei tertia: ſed
hoc eſt quod dictum eſt per Ioël prophetam: In nouiſſimis diebus, dicit dominus, effundam
de ſpiritu meo in omnem carnem: & prophetabunt filij, & filiæ eorum: & iuuenes uiſiones
uidebunt, & ſeniores ſomnia ſomniabunt: & quidem in ſeruos meos & ancillas meas effun-
dam de ſpiritu meo. Si igitur apoſtolus Petrus, ſuper quem dominus fundauit eccleſiam, &
prophetiam & promiſſionem domini, illo tempore completam memorauit, quomodo poſ-
ſumus nobis aliud tempus uindicare? Quod ſi uoluerint reſpondere, & Philippi deinceps
quatuor filias prophetaſſe, & prophetam Agabum reperiri, & in diuiſionibus ſpiritus inter
apoſtolos & doctores, prophetas quoq; apoſtolo ſcribente formatos: ipſumq; Paulum apo
ſtolum, multa de futuris hæreſibus, & de fine ſeculi prophetaſſe: ſciant à nobis non tam pro-
phetiam repelli, quæ domini eſt ſignata paſſione: q; eos nõ recipi, qui cum ſcripturæ ueteris
& nouæ autoritate nõ congruant. Primũ in fidei regula diſcrepamus. Nos patrem & filium
2 & ſpiritum ſanctum in ſua unumquẽq; perſona ponimus, licet ſubſtantia copulemus: illi Sa
bellij dogma ſectantes, trinitatem in unius perſonæ anguſtias cogunt. Nos ſecũdas nuptias
non tam appetimus, quã cõcedimus, Paulo iubente, ut uiduæ adoleſcentulæ nubãt: illi intan
tum putant ſcelerata coniugia iterata, ut quicũq; hoc fecerit, adulter habeatur. Nos unã qua-
dragesimam

C drageſimam ſecundum traditionem apoſtolorum,toto anno,tempore nobis cõgruo, ieiuna
mus:Illi tres in anno faciunt quadrageſimas,quaſi tres paſſi ſint ſaluatores. Non quo & per
totum annũ, excepta Pentecoſte ieiunare nõ liceat:ſed quod aliud ſit neceſſitate,aliud uolun-
tate munus offerre.Apud nos apoſtolorum locum epiſcopi tenent:apud eos epiſcopus ter-
tius eſt.Habent enim primos de Pepuſa Phrygiæ patriarchas.Secundos,quos appellant Ce-
3 nones:atq; ita in tertium,id eſt penè ultimum locum epiſcopi deuoluuntur,quaſi exinde am
bitioſior religio fiat,ſi quod apud nos primum eſt, apud illos nouiſſimum ſit. Illi ad omne
penè delictum eccleſiæ obſerant fores,nos quotidie legimus:Malo pœnitentiam peccatoris,
quàm mortem.Et nunquid qui cadet,non reſurget,dicit dominus?Et conuertimini ad me fi-
lij conuertentes,& ego curabo contritiones ueſtras.Rigidi autem ſunt,non quo & ipſi peio-
ra non peccent:ſed hoc inter nos & illos intereſt,quod illi erubeſcunt confiteri peccata, qua-
ſi iuſti:nos dum pœnitentiam agimus,facilius ueniam promeremur. Prætermitto ſcelerata
myſteria,quæ dicuntur de lactente puero:& de uicturo martyre confarrata. Malo inquam
non credere:ſit falſum omne qđ ſanguinis eſt.Aperta eſt conuincenda blaſphemia dicẽtium,
deum primum uoluiſſe in ueteri teſtamento per Moyſen,& prophetas ſaluare mundum:ſed
quia non potuerit explere, corpus ſumpſiſſe de uirgine,& in Chriſto ſub ſpecie filij pręedican
tem,mortem obiſſe pro nobis.Et quia per duos gradus mundum ſaluare nequiuerit, ad ex-
tremum per ſpiritum ſanctum in Montanum,Priſcam & Maximillam inſanas fœminas de-
ſcendiſſe,& plenitudinem quam Paulus non habuerit, dicens: Ex parte cognoſcimus, & ex
parte prophetamus:& nunc uidemus per ſpeculum in ænigmate,abſciſum & ſemiuirum ha
buiſſe Montanum.Hæc ſunt quæ coargutione non indigent:perfidiam eorum expoſuiſſe,
ſuperaſſe eſt.Nec neceſſe eſt ut ſingula deliramenta quæ proferunt, breuior epiſtolæ ſermo
ſubuertat,cum & tu ipſas ſcripturas apprime tenens,non tam ad eorum mota ſis quæſtio-
D nes,quàm quid ſentirem,à me uolueris ſciſcitari.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 INgeſſit.)Recte ingeſſit,de re improba ac moleſta.In hoc autem ingeſſerat,ut oſtẽderet quæ
illic promittuntur,in apoſtolis nondũ fuiſſe completa.Nam ille promiſerat:Ille uos docebit
omnia,& apoſtoli quædam ignorabant. Prophetam Ioël.)Eſt apud hunc cap. ſecundo.
Super quem fundauit.)Hoc in præſentia detorquet ad cõmendationem Petri. Neq; eñ
Petrus eſt fundamentum eccleſiæ,cum Paulus dicat:Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præ-
ter id quod poſitum eſt,quod eſt Chriſtus Ieſus.Nam quod in Euangelio dictũ eſt: Et ſuper hanc pe-
tram fundabo eccleſiam meã:ego,ſaluo aliorum iudicio,intelligo,ſuper iſtam de me confeſſionẽ, quã
Petrus afflatus à patre pronũciarat: Tu es Chriſtus filius dei uiui:per quã Petrus erat ſolidus,& non
arundo,uulgarium opinionũ uentis agitata.Nam quod hic Petro dixit dñs,Beda putat ad omnes apo
ſtolos pertinere: præſertim cum idem poſtea,mandans illis apoſtolicũ munus:Accipite ſpiritum ſan-
ctum:quorum remiſeritis.&c.omnibus ex æquo mãdet.Porrò quod poſtea ſit caput conſtitutum,id
2 Hieronymus putat in ſchiſmatis remediũ eſſe factũ. Et Philippi dein.)Legis in Actis apoſtolorum
capite uiceſimoprimo. Et prophetam Agabũ.)Is prædixit famẽ futurã in toto orbe.Legis in Actis
apoſtolorum capite undecimo. Illi Sabellij dogma.)Hæc hæreſis à uarijs autoribus,ſed idẽ ſentien-
tibus diuerſa reperit cognomina.Nam eadẽ & Sabelliana & Noëtiana uocatur.Docebant Chriſtum
eundem eſſe patrẽ & filium & ſpiritũ ſanctum,ut refert Auguſtinus in libro ad Quoduultdeum.
Excepta pentecoſte.)Id eſt,quinquageſima:ſic eñ appellat interuallum inter paſcha & diẽ penteco
ſtes. Iterata cõiugia.)Cataphryges enim,quos Montanus induxit,iteratas nuptias pro fornicatio-
ne habebant. De Pepuſa Phrygiæ.)Montanus Phryx erat,unde & huius ſectatores,ut modo dixi,
Cataphryges ſunt dicti.Cæterũ Pepuſam quidam arbitrantur Montani uillam fuiſſe,& prophetiſſarũ
filius Maximillæ & Priſcillæ,quã ob id appellarint Hieruſalem,quod illic uixerit, in quẽ ſpiritus ſan-
3 ctus à Chriſto promiſſus deſcenderit.Vnde & Pepuſani ſunt dicti.Apud hos & mulieres ſacerdotio
fungũtur.Autor Auguſtinus. Quos appellant Cenones.)Vocabulo,ni fallor,Phrygio barbaroq;,
quo magis ſit ridiculum. De lactẽte puero.) Sanguinem quem minutis punctionibus foſſo pueri
anniculi corpore excipiunt,miſcent farinæ,atq; inde panem conficiunt: unde conſecrant euchariſtiã.
Quod ſi contingat puerum mori,pro martyre habetur:ſin uixerit,pro magno ſacerdote. Et ex parte
prophetamus.)Sic enim interpretantur,quod ſequitur:Cum autem uenerit quod perfectum eſt,eua-
cuabitur

A cuabitur quod ex parte eſt:quaſi Paulus ſcintillam duntaxat acceperit ſpiritus ſancti:in Montanum
autem totus deſcenderit. Semiuirum.)Quod Phrygij ſacerdotes Cybelis ſoleant caſtrari.Et abſur-
dum eſt ei perfectum tribui:qui ipſe perfectus non fuerit uir, ſed ſemiuir. Ita Vergilius de Troianis,
qui & ipſi Phryges uocantur,cum ſemiuiro comitatu.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Riparius presbyter ſummo ſtudio adnitebatur, ut eccleſias ab hæreticorum dogmatis purgaret.
Vnde & aduerſus Vigilantium incitauerat Hieronymum:huic ſcripſerat de ſuo conatu, & uiciſſim
ex Hieronymo cupiebat diſcere,quid actum eſſet de dogmatis Origenicis, quæ per Ruffinum & il-
lius ſectatores inſtaurabantur.

HIERONYMVS RIPARIO.

1 CHriſti te aduerſum hoſtes catholicæ fidei bella bellare, & tuis literis & multorum
relatione cognoui, uentosq́ eſſe contrarios, & in perditionem mutuam fautores
eſſe perdiuonis,qui defenſores ſeculi eſſe deberent:tamen ſcias in hanc prouinciam
nullis humanis auxilijs, ſed proprie Chriſti ſententia pulſum eſſe, non ſolum de
urbe,ſed de Palæſtinæ quoq; finibus Catilinam:nosq́ dolere plurimum,quod cum Lentulo
2 multi coniurationis ſocij remanſerunt,qui in Ioppe remorantur. Nobis autem melius uiſum
eſt locum mutare, quàm fidei ueritatem:ædificiorumq́ & manſionis amœnitatem amittere,
quàm eorum communione maculari, quibus impræſentiarum, aut cedendum erat, aut certe
quotidie non lingua,ſed gladijs dimicandum.Quanta autem paſſi ſumus,& quomodo excel-
ſa manus Chriſti pro nobis in hoſtem ſæuierit, puto te celebri nuncio omnium cognouiſſe.
Quæſo ergo te,ut arreptum opus impleas:nec patiaris te præſente non habere Chriſti eccle-
ſiam defenſorem.Certe ſcit unuſquiſq; quod uel tibi ſufficiat pro uirili parte:quia non uiribus
corporis,ſed charitate animi dimicandum,quæ ſuperari nunquam poteſt. Sancti fratres,qui
cum noſtra ſunt paruitate, plurimum te ſalutant. Puto autem & ſanctum fratrem Alentium
diaconum tuæ dignationi cuncta narrare fideliter.Incolumem te & memorem mei, Chriſtus
B dominus noſter tueatur omnipotens,domine uere ſancte & ſuſcipiende frater.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 CHriſti te.) Chriſti bella uocat dimicationes aduerſus hæreticos. Ventos eſſe contrarios.)
Quia parum ſuccedebat,idq́ propter ſtudia fauentium,& inter ſe diſſidentiū epiſcoporum.
Defenſores ſeculi.) Id eſt,ſuorum temporum:nimirum aut epiſcopos intelligit,aut impe
ratores,inter quos & ipſos ſæpe diſſidium erat, & aliquoties hæreticis fauebant, præſertim
Arianis. Finibus Catilinam.)Ruffinum,ni fallor,ſentit.Verum ob metum uſus eſt allegoria,quod
fere facit,quoties illum inſectatur:cuius dogmata primum prodita ſunt, ac damnata opera Marcellæ.
Deinde in Syria quoq; propulſata Epiphanij opera & Theophili epiſcopi Alexandrini,neq; nō opera
Paulæ & diui Hieronymi. Nam cœperat ea peſtis late iam ſerpere. Pulchre autem quadrat, quod ut
Catilinæ coniuratio,ita horum hæreſis per fœminam detecta fuerit. Niſi forte totum hunc locum
mauis ad Arianam referre hæreſim,& pulſum Catilinā ad Arium ipſum presbyterum Alexādrinū.
2 Cum Lentulo.) Ita uocat ſocios Arij,qui illius dogma defendebant. In Ioppe.)Oppidum eſt ma
ritimum Palæſtinæ,ſiue quia uere illic reſederant amici Arianorum,ſiue quod innuat,eos ipſos para
tos ad fugam:ſed magis opinor,uere,quod Hieronymus ob illorum uiciniam cogatur mutare locum.
Non lingua,ſed gladijs.)Nam Ruffinus per literas Hieronymo mortem fuerat minatus. Niſi,ut
dixi,mauis de Arianis,qui rem ferro gerebant plerunq;.Atque hæc ſententia mihi magis probatur,
quod opinor,cum hæc ſcriberet Hieronymus,adhuc illi conueniſſe cum Ruffino.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

De eadem re tractat,de qua ſuperior,licet ſtilus non admodum ſapiat Hieronymum,tamē ſuo loco
reliquimus.Alioquin ubi legimus Hieronymi domum,hæreticorum perſecutionibus fuiſſe ſubuer-
ſam: Niſi forte hoc ſentit de mutata ſede,qua de re meminit in epiſtola ſuperiore.

HIERONYMVS APRONIO.

NEſcio qua tentatione diaboli factum ſit,ut & tuus labor,& ſancti Innocentij presby
teri induſtria,& noſtrum deſiderium ad præſens nequaquàm uideatur habere effe
ctum.Deo gratia,quod te ſoſpitem & fidei calore feruentem, inter ipſa tentamenta
diaboli cognoui.Hoc meum gaudium eſt,quādo in Chriſto audio filios meos di-
micare:& iſtum zelum in nos ipſe cōfirmet,cui credimus:ut pro fide eius ſanguinē uoluntarie
fundamus.Euerſam nobilē domum funditus doleo:& tamē quid in cauſa ſit,ſcire non potui.

Neq; enim

C Neq; enim portitor literarum noſſe ſe dixit. Vnde dolere poſſumus pro amicis communibus
& Chriſti, qui ſolus potens & dominus eſt, & eius clementiam deprecari: licet ex parte dei me-
reamur offenſam, qui inimicos domini fouerimus. Optimum autem facies, ſi cunctis rebus
omiſſis Orientem & præcipue ſancta loca petas, hic enim quieta ſunt omnia. Et licet uenena
pectoris non amiſerint, tamen os impietatis non audent aperire: ſed ſunt ſicut aſpides ſurdæ
& obturantes aures ſuas. Sanctos fratres ſaluta. Noſtra autem domus ſecundum carnales
opes, hæreticorum perſecutionibus penitus euerſa, Chriſto propitio ſpiritalibus diuitijs ple-
na eſt. Melius eſt enim panem manducare, quàm fidem perdere.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Hanc epiſtolã ſcripſit, cum primũ in Syriã demigraſſet, & in ea habitaret parte, qua Antiochiæ proxima eſt. Quo tẽpore factiones Arianorũ quanq; expulſæ pleriſq; locis, tamen in aliquot adhuc eccleſijs aut regnabãt, aut ambiebãt regnum. Antiochena eccleſia iam pridẽ magnis rerũ uicibus iactata, uidebatur adhuc Arianam hæreſim ſapere, & tres hypoſtaſes ab omnibus exigebat. Eam profeſſionẽ Hieronymus ſuſpectam habens, conſulit Damaſum Romanæ urbis epiſcopũ, ut ſuis literis ſignificet, num eam ſequi debeat: præmonens illum, uenenum latere in uerbis, ne Campenſibus id ambientibus aſſentiatur. Eſt autem epiſtola accuratius ſcripta, utpote ad eruditũ pontificem, de re quæ cordi erat.

HIERONYMVS DAMASO.

1 QVoniam uetuſto Oriens inter ſe populorum furore colliſus, indiſciſſam domini
tunicam, & deſuper textam, minutatim per fruſta diſcerpit: & Chriſti uineam ex-
terminãt uulpes, ut inter lacus cõtritos, qui aquam non habent, difficile, ubi fons ſi-
gnatus, & hortus ille cõcluſus ſit, poſſit intelligi: Ideo mihi cathedram Petri & fi-
dem apoſtolico ore laudatã cenſui cõſulendam: inde nunc meæ animæ poſtulãs cibum, unde
olim Chriſti ueſtimẽta ſuſcepi. Neq; uero tanta uaſtitas elementi liquentis, & interiacens lon-
D gitudo terrarum, me à precioſæ margaritæ potuit inquiſitione prohibere. Vbicunque fuerit
corpus, illuc cõgregantur aquilæ. Profligato à ſobole mala patrimonio: apud uos ſolos incor-
rupta patrum ſeruatur hæreditas. Ibi ceſpite terra fœcundo, dominici ſeminis puritatem cen-
teno fructu refert. Hic obruta ſulcis frumẽta in lolium auenasq; degenerãt. Nunc in Occidẽte
2 ſol iuſticiæ oritur: in Oriente autem Lucifer ille qui ceciderat, ſupra ſydera poſuit thronum
ſuum. Vos eſtis lux mundi, uos ſal terræ, uos aurea uaſa & argẽtea: hic teſtacea uaſa uel lignea,
uirgam ferream & æternum operiuntur incẽdium. Quanquam igitur tui me terreat magnitu-
do, inuitat tamen humanitas. A ſacerdote uictimam ſalutis, à paſtore præſidium ouis flagito.
Faceſſat inuidia: Romani culminis recedat ambitio, cum ſucceſſore piſcatoris, & diſcipulo cru
cis loquor. Ego nullum primum, niſi Chriſtum ſequens, beatitudini tuæ, id eſt cathedræ Petri,
3 cõmunione cõſocior: ſuper illam petram ædificatã eccleſiã ſcio. Quicunq; extra hanc domum
agnum comederit, prophanus eſt. Si quis in arca Noë non fuerit, peribit regnante diluuio. Et
quia pro meis facinoribus ad eam ſolitudinem cõmigraui, quæ Syriam iuncto Barbariæ fine
diſterminat: nec poſſum ſanctum domini tot interiacentibus ſpatijs à ſanctimonia tua ſemper
4 expetere: ideo hic collegas tuos Aegyptios confeſſores ſequor: & ſub onerarijs nauibus,
parua nauicula deliteſco. Non noui Vitalem, Meletium reſpuo, ignoro Paulinum. Quicunq;
tecum non colligit, ſpargit, hoc eſt, qui Chriſti non eſt, Antichriſti eſt. Nunc igitur prohdo-
lor poſt Nicenam fidem, poſt Alexandrinum iuncto pariter Occidente decretum, trium hy-
5 poſtaſeon ab Arianorum præſule & Campenſibus, nouellum à me homine Romano no-
men exigitur. Qui quæſo iſta apoſtoli prodidere? Quis nouus magiſter gentium Paulus
hæc docuit? Interrogemus, quid tres hypoſtaſes poſſe arbitrentur intelligi. Tres perſonas
ſubſiſtentes aiunt. Reſpondemus nos ita credere. Non ſufficit ſenſus, ipſum nomen efflagi-
tant: quia neſcio quid ueneni in ſyllabis latet. Clamamus, ſi quis tres hypoſtaſes, aut tria eny-
poſtata, hoc eſt, tres ſubſiſtentes perſonas non confitetur, anathema ſit. Et quia uocabula non
ediſcimus, hæretici iudicamur. Si quis autẽ hypoſtaſin uſian intelligens, nõ in tribus perſonis
6 unam hypoſtaſin dicit, alienus à Chriſto eſt: & ſub hac confeſſione uobiſcum pariter cauterio

unionis

A unionis inurimur. Diſcernite ſi placet obſecro, non timebo tres hypoſtaſes dicere: ſi iubetis, condatur noua poſt Nicenam fides: & ſimilibus uerbis, cum Arianis confiteamur orthodoxi. Tota ſecularium literarum ſchola nihil aliud hypoſtaſin, niſi uſiam nouit. Et quis rogo ore ſacrilego tres ſubſtantias prædicabit? Vna eſt dei & ſola natura, quæ uere eſt. Id eñ quod ſubſiſtit, non habet aliunde, ſed ſuum eſt. Cætera quæ creata ſunt, etiam ſi uidentur eſſe non ſunt, quia aliquando non fuerunt: & poteſt rurſum non eſſe, quod non fuit. Deus ſolus qui æternus eſt, hoc eſt, qui exordium non habet, eſſentiæ nomen uere tenet. Idcirco & ad Moyſen de rubo loquitur: Ego ſum qui ſum. Et rurſum: Qui eſt, me miſit. Erant utiq; tunc angeli, cœlum, terra, maria. Et quomodo cõmune nomen eſſentiæ, proprie ſibi uindicat deus? Sed quia ille ſola natura eſt perfecta, & in tribus perſonis deitas una ſubſiſtit, quæ eſt uere & una natura eſt: quiſquis tria eſſe, hoc eſt tres eſſe hypoſtaſes, id eſt, uſias dicit: ſub nomine pietatis, tres naturas conatur aſſerere. Et ſi ita eſt: cur ab Ario parietibus ſeparamur, perfidia copulati? Iungatur cum beatitudine tua Vrſicinus, cum Ambroſio ſocietur Auxentius. Abſit hoc à Romana fide: ſacrilegium tantum: religioſa populorum corda non hauriant. Sufficiat nobis dicere, unam ſubſtantiam, tres perſonas ſubſiſtentes, perfectas, æquales, coæternas. Taceãtur tres hypoſtaſes: ſi placet, & una teneatur. Non bonæ ſuſpicionis eſt, cum in eodem ſenſu uerba diſſentiunt. Sufficiat nobis memorata credulitas. Aut ſi rectum putatis tres hypoſtaſes cum ſuis interpretationibus debere nos dicere, non negamus. Sed mihi credite, uenenũ ſub melle latet, transfigurauit ſe angelus ſatanæ in angelum lucis. Bene interpretantur hypoſtaſin, & cum id quod ipſi exponunt habere me dicam, hæreticus iudicor. Quid tam anxie unum uerbum tenent? Quid ſub ambiguo ſermone latitant? Si ſic credunt, ut interpretãtur, non damno quod retinent. Si ſic credo, ut ipſi ſentire ſe ſimulant, permittãt & mihi meis

B uerbis ſuum ſenſum loqui. Quamobrem obteſtor beatitudinem tuam per crucifixũ, mundi ſalutem, per homouſion trinitatem: ut mihi epiſtolis tuis, ſiue tacendarum, ſiue dicendarum hypoſtaſeon detur autoritas. Et ne forte obſcuritas loci, in quo dego te fallat, per baiulos literarũ ad Euagrium presbyterum, quem optime noſti dignare ſcripta tranſmittere, ſimul etiam cui apud Antiochiam debeam communicare ſignifices: quia Campẽſes cum Tharſenſibus hæreticis copulati, nihil aliud ambiunt, quàm ut autoritate communionis ueſtræ fulti, treis hypoſtaſes cum antiquo ſenſu prædicent.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

VEtuſto.) Nam antiquiſſimæ hæreſes ex oriente ſunt ortæ, hoc eſt, Syria Phrygiaq;. Indiſſciſſam.) Sic enim interpretatur domini tunicam inconſutilem: nempe concordiam eccleſiæ catholicæ. Et Chriſti uineam.) Interpretatur illud quod eſt in cantico myſtico cap. ſecundo. Capite nobis uulpes paruulas, quæ demoliuntur uineas. Lacus contritos.) Alludit ni fallor, ad illud quod eſt in epiſtola Petri ſecunda cap. ſecundo. Hi ſunt fontes ſine aqua & nebulæ turbinibus exagitatæ. Quibus uerbis hæreticos deſcribit. Fons ſignatus.) Hunc opponit lacubus contritis, & eccleſiæ ueritatem intelligit. Elementi liquentis.) Sic appellat mare: ita Vergilius: Camposq; liquentes. Vbicunq; fuerit corpus.) Locus eſt Lucæ cap. 17. Corpus, intelligit Chriſtum, aquilas pios. Iuxta illud: Sanctorum uelut aquilæ iuuentus renouabitur. Profligato.) Id eſt profuſo. Alluſit ad parabolam euangelicam de filio prodigo & frugi. Seminis puritatem.) Semen accipit, euangelicam doctrinam. Atq; hæc mira extulit grandiloquentia, pompaq; uerborum.

Obruta ſulcis.) Conduntur enim ſemina, idq; in ſulcis arui potiſſimum. Patrum ſeruatur.) Opinor legendum, patris. Meminit enim parabolæ euangelicæ. In lolium auenasq;.) Eleganter dixit, degenerant. Nam hæc non ſunt ſui generis, ſed ex degenerantibus frumentis, & uelut in aliam ſpeciem tranſeuntibus. Idcirco ſuperius dixit, referunt puritatem, quod oppoſuit degenerationi.

Nunc in occidente.) Nam Romam in occidente ponunt, & occidentalis uocatur eccleſia. Hic fides integra ſeruabatur, cum oriens uarijs erroribus diſſideret. Aurea uaſa.) Alluſit ad locum qui eſt in ſecunda ad Thimotheum epiſtola cap. 2. de uaſis diuerſis in magna domo. Virgam ferream. Alluſit ad illud pſalmographi. Confringes eos in uirga ferrea. Et æternum operiuntur.) Hoc ad lignea uaſa retulit. A ſacerdote uictimam.) Argutiſſima diſtributio: paſtoris eſt tueri gregem: ſacerdotis

C dare uictimam. Victimam autem appellat ſacram doctrinam,qua populus paſcitur. Faceſſat inui-
dia.)Inuidiam uocat,atrocitatem & odium,quod odioſum ſit ad hunc modum interpellare Romanū
pontificem.Et flagitamus,quod exigimus improbe. Cum ſucceſſore piſcatoris.)Oſtendit Roma-
num pontificem oportere ab omni faſtu alieniſſimum eſſe,qui piſcatori ſucceſſerit, & qui crucifixi ui
3 ces gerat,hoc eſt,humillimi. Super illam petram.)Non ſuper Romam ut arbitror.Nam fieri poteſt
ut Roma quoq; degeneret,ſed ſuper eam fidem,quam Petrus profeſſus eſt,& quam hactenus Roma-
na ſeruauit eccleſia,qua nō alia minus laborauit hęreſibus. Extra hanc domum.)Hic Hieronymus
omnino uidetur ſentire omnes eccleſias debere ſubeſſe Romanæ ſedi,aut certe ab hac nō alienas,quæ
peculiariter hoc apoſtolo gloriatur,qui inter apoſtolos primas tenuit, & ſic eſt orthodoxa, ut ſit or-
thodoxarum prima dignitate.Alluſit autem ad domum in qua Chriſtus cum duodecim apoſtolis co-
medit agnum paſchalem. Pro meis facinoribus.)Id eſt,acturus pœnitentiam. Syriam iuncta Bar
bariæ.)Eſt uaſtiſſima ſolitudo inter Syriam & Agarenos ſiue Saracenos,in qua primum uixit Hiero
nymus:aut certe ſecundo,hoc eſt poſt primam migrationem. Sanctum domini.)Vult eximi à com
munione Antiochenæ eccleſiæ,& ſubijci Romanæ.Sanctum domini uocat corpus Chriſti. Col-
legas tuos.)Adhærentes Romanæ ſedi confeſſores,uocat ſanctos monachos, uel potius epiſcopos.
4 Nam illic erat Teophilus Alexandrinus. Onerarijs nauibus.)Quæ maximæ ſunt. Ignoro Pau-
linum.)Is fuit Antiochenæ eccleſiæ epiſcopus à Lucifero inſtitutus, cæteri quoq; eiuſdem eccleſiæ
fuerant epiſcopi,qui nec ipſi Arianæ hæreſeos nota caruerunt. Nam Vitalis uigeſimus eiuſdem ec-
cleſiæ fuit epiſcopus.Paulinus uigeſimus ſecundus.Pro Mileſio repoſuimus Meletium, ex ipſo diui
Hieronymi Catalogo,in quo decem & ſeptem enumerat epiſcopos,quos hoſtes potius habendos pu
tat quàm epiſcopos.Meletius autem prius Sebaſtæ Armeniorum epiſcopus,ab Arianis Antiochiam
translatus fuit,in qua habita ſynodo,reiectoq; uerbo homouſij,Macedonianum dogma uindicarunt.
Nicena Synodus.)Ea prima fuit,ad quam conuenerant trecenti & octodecim epiſcopi:in hac dā-
natus eſt Arianus error de homouſio,hoc eſt,quo negabant patrem,filium & ſpiritum ſanctum eiuſ-
dem eſſe eſſentiæ.Eſt autem Nicea oppidum Bithyniæ. Poſt Alexandrinum.) Nam huius eccle-
ſiæ primum fuerat presbyter Arius. Vnde depulſus totum ferè mundum traxit in ſuum errorem,
fauentibus aliquoties & imperatoribus.Ac parum abfuit,quin Romam quoq; poſſederit. Vnde le-
D gimus poſt damnatum in Nicena Synodo Arium,rurſum Alexandriæ conſediſſe epiſcopos, inter
quos fuerint & Romani aut certe occidentalis eccleſiæ nonnulli,& ob id ante collegas uocat. Id factū
eſt Athanaſio ac cæteris epiſcopis per Conſtantem imperatorem ab exilio reuocatis. Trium hypo-
ſtaſeon.) ὑπόστασις Græcis uarie ſignificat.Aliquando ſubſtantiam,ut in epiſtola ad Hebręos, χαρακτὴρ
ὑποστάσεως,id eſt,figura ſubſtantiæ.Aliquoties fundamentum aut materiam,ut ad Hebræos: Fides eſt
ſubſtantia rerum ſperandarum ὑπόστασις,& ad Corinthios, in hac ſubſtantia gloriæ, ἐν ταύτῃ ὑποστάσει.
Philoſophi ſubſtantiam uocant,quæ non ſit accidens,uel quod per ſe ſit & non inſit,uel quod ſubſtet
accidentibus.Græci tres hypoſtaſes ponunt accipientes hypoſtaſin pro perſona.Porrò uox ea inau-
dita erat Romanis. Campenſibus nouellum.)In fine huius epiſtolæ ſcribit,Campenſes cum Thar-
ſenſibus hæreticis copulatos fuiſſe.Porrò campe Græce ſonat flexus, & Ptolemęus Campas Ciliciæ
partem facit,ni fallor eam,qua inflexo littore Iſſici ſinus deflectit ad Syriam qua uicina eſt Antiochia
6 iuxta Chalcidem. Vſian.) οὐσίαν,quod Quintilianus uertit eſſentiam. Nam hypoſtaſis ambiguum
eſt nomen. Cauterio inurimur.)Cauterium καυτήριον ferrum eſt ignitum,quo inuruntur notæ. Id
olim fiebat tyronibus ad militare ſacramentum admittendis. Ad quod hic alludit Hieronymus lo-
quens de baptiſmo. Per homouſiam.) Homouſion arbitror legendum.Nam eſt communis gene-
ris ὁμοούσιον,ut ſit adiectiuum,ab ὁμοῦ ſimul,& οὐσία eſſentia,hoc eſt eiuſdem ſiue conſimilis eſſentiæ.
Secularium lite.)Hoc eſt philoſophorum,ut dictum eſt. Vna eſt.)Sic ordina.Vna & ſola dei na-
tura eſt,hoc eſt uere habet eſſe. Quod ſubſiſtit.)Exponit uocem hypoſtaſis dictam παρὰ τὸ ὑποστῆναι,
hoc eſt à ſubſiſtendo. Vrſinus.)Vrſicinum opinor legendum.Nam hic diaconus Damaſo in ſuſci-
piendo pontificio competitor fuit,res in baſilica Sicinini ferro geſta eſt,adeo ut multi utrinque cecide
rint.Sed uicit Damaſus,Vrſicinus in Neapolitanam eccleſiam transfertur.Apparet autem hunc Vr-
ſicinum Arianę factionis fuiſſe,cuius fuit & Liberius,qui tertius à Damaſo pręceſſit. Ambroſio ſo
cietur Auxentius.)Auxentius præceſſit Ambroſium,ſed Arianæ factionis.Poſt cuius ſeram mortē
Ambroſio ſubrogato,omnis Italia ad rectam fidem conuertitur. Obſcuritas loci.)Quoniam in hu-
mili & ignoto loco latitabat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum uehementer uexaretur Hieronymus, & Damaſus non reſponderet, de eadem re iterum in-
terpellat,blanditijs & obteſtationibus adnitens ut impetret reſponſum.

Hieronymus

A

HIERONYMVS DAMASO.

1 IMportuna in euãgelio mulier, tandem meruit audiri : & clauſo cum ſeruis oſtio:
media licet nocte ab amico panes amicus accepit. Deus ipſe qui nullis cõtra ſe ui-
ribus ſuperari poteſt,publicani precibus uincitur. Niniue ciuitas, quæ peccato pe-
rijt,fletibus ſtetit. Quorſum iſta tam longo repetita principio? uidelicet,ut paruũ
magnus aſpicias:ut diues paſtor morbidam non contemnas ouem. Chriſtus in paradiſum de
cruce latronem intulit. Et ne quis aliquando ſeram conuerſionem putaret,fecit homicidij pœ-
na martyrium. Chriſtus,inquam,prodigum filium reuertentem lætus amplectitur, & nona-
gintanouem pecudibus derelictis,una ouicula quæ remanſerat, humeris boni paſtoris adue-
hitur. Paulus ex perſecutore fit prædicator,oculis carnalibus excæcatur,ut mente plus uideat:
& qui uinctos Chriſti famulos ducebat ad concilium Iudæorum:ipſe poſtea etiam de Chriſti
uinculis gloriatur. Ego igitur,ut ante iam ſcripſi, Chriſti ueſtem in Romana urbe ſuſcipiens,
nunc Barbaro Syriæ limite teneor. Et ne putes alterius hanc de me fuiſſe ſententiam,quid me-
rerer,ipſe conſtitui. Verum,ut ait gentilis poëta:Cœlum non animum mutat,qui trans mare
currit. Ita me inceſſabilis inimicus poſt tergum ſecutus eſt,ut maiora in ſolitudine bella nunc
2 patiar. Hinc enim præſidijs fulta mundi Ariana rabies fremit. Hinc in tres partes ſciſſa eccle-
ſia ad ſe rapere me feſtinat, Monachorum circa manentium, antiqua in me ſurgit autoritas.
Ego interim clamito,ſi quis cathedræ Petri iungitur,meus eſt. Meletius, Vitalis, atque Pauli-
nus tibi hærere ſe dicunt,poſſem credere ſi hoc unus aſſereret. Nunc aut duo mentiuntur,aut
omnes. Idcirco obteſtor beatitudinem tuam,per crucem domini,per neceſſarium fidei noſtræ
decus,per paſſionem Chriſti,ut qui apoſtolos honore ſequeris,ſequaris & merito:ita in ſolio
cum duodecim iudicaturus ſedeas,ita te alius ſenem cum Petro cingat:ita municipatum cœli
cum Paulo conſequaris:ut mihi literis tuis apud quem in Syria debeam communicare ſigni-
B fices. Noli deſpicere animam,pro qua Chriſtus mortuus eſt.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 IMportuna in euangelio.) De Chananæa ſentit, de qua legis Mat.cap.15. Et clauſo cum
ſeruis.) De improbo petitore panis: legis Lucæ cap.11. De uinculis gloriatur.) Vinctus in
domino:& in carceribus ſæpe. Chriſti ueſtem.) Nempe in baptiſmo, niſi mauis accipere
de presbyterio. Hoc dicit ut oſtẽdat à quo honore, quo ſe pœnitẽtiæ cauſa deieciſſet. Sy-
riæ limite.) Qui Syriam à Saracenis diſterminat. Ipſe quid mererer.) Suapte ſponte relegatus fuit
in uaſtam illam ſolitudinem,non ab alio damnatus,uelut pœnã irrogans ſibi,quo peccata lueret ado-
leſcentiæ. Cœlum non animum mutat.) Horatij carmen ex epiſtolis,in eos qui commutato loco
2 putant ſe felicius uicturos,cum fruſtra mutetur cœlum,ſi idem animus circunferatur. Præſidijs ful
ta mundi.) Hoc eſt fauore imperatoris & armis militum. In treis parteis.) Vel propter treis hypo-
ſtaſes,uel propter tres epiſcopos,inter ſe certantes,Meletium,Vitalem atq; Paulinum. Ita in ſolio.)
Obteſtantis eſt ſermo. Ita te alius.) Alludit ad prædictum à Chriſto Petri martyrium: Cum autem
ſenueris,alius cinget te,& ducet quò non uis. Optat autem Damaſo martyrium. Quid ſi quis ad eun-
dem modum obteſtatus fuiſſet Iulium ſecundum? Quid impetraſſet? crucem opinor. Municipatum
cœli.) Quod Paulus municeps fuerit Romanæ urbis,natus in Tharſo Ciliciæ.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nulla hæreſis grauius afflixit totius orbis eccleſias,quàm Arianorum,adeò ut Romanum quoque
pontificem & ipſos inuoluerit imperatores. Ac tota res pendebat à duobus uocabulis. Cæteri treis
hypoſtaſes ob uocabuli nouitatem exhorrebant. Ariani οὐσίαν & ὁμοούσιον uelut inauditas uoces re-
fugiebant. Sed Ariani hoc fuere peſtilẽtiores, quod ſecularibus literis & Ariſtotelicis argutijs eſſent
inſtructi, quod hic & ipſe teſtatur Hieronymus. Ea nata fuit ab Ario quodam Alexandrinæ eccle-
ſiæ presbytero, qui depulſus ab eccleſia, multos in ſuam traxit factionem. Aduerſus quam Nicena
Synodus primum collecta eſt,frequentiſſimo epiſcoporum cõuentu,damnatum Arianorum dogma.
Deinde uiſum eſt,orbem in concordiam redigere,receptis qui uellent reſipiſcere. Id actum eſt in con-
cilio Ariminenſi,ſub Claudio. Recepti complures epiſcopi, qui cum Ario ſenſerant. Damnata Arij
doctrina, pronunciata eſt catholica fides, in quam unanimiter conclamatum eſt ab omnibus. Solum
id conceſſum Arianis petentibus, ut uſiæ & homuſij uocabulum tolleretur, quod multos ſua offen-

C deret nouitate, præſertim cum cætera omnia conuenirent. Id tum ſtudio pacis ſimpliciter donatum eſt, ne res puſilla obſtaret publicæ concordiæ. At ex ſubdola pace natum eſt acrius bellum, Arianis eius ſynodi autoritatem ad ſuæ factionis patrocinium detorquentibus, ut erant callidi uafricꝫ. Proinde multis denuo concilijs actum eſt aduerſus Arianos, quibuſdam epiſcopis conniuentibus, quibuſdam palàm Arianam hæreſim ut catholicam defendentibus. Sed Ario mortuo, plures epiſcopi reſtituti ſunt ab exilio, inter quos præcipui Athanaſius, & Hilarius. Atque rurſum damnata paſſim ſynodis minoribus hæreſi Arianorum, diſputari cœptum: an epiſcopi qui cum Ario ſenſerant, recipi debuerint non adempto prius honore epiſcopali. Nam non conuenire ſimul & pœnitentis agere perſonam & epiſcopi. Deinde an eſſent rebaptizandi, qui ab Arianis fuiſſent baptizati. Hieronymus non uult adimi honorem epiſcopo reſipiſcenti, in eo duntaxat caſu. Deinde diſſentiens à Cypriano & Hilario, non uult rebaptizari, quos Ariani baptizauerant. Atque hiſce de rebus diſputat per dialogum, facitcꝫ Luciferianum quempiam, cum orthodoxo diſputantem, perinde quaſi res agatur in porticu quadam, frequenti hominum corona, & notarijs excipientibus quæ dicuntur, id quod fieri ſolitum in huiuſmodi diſputationibus, uel ex Auguſtini libris palàm eſt. Inducit autem Luciferianum, cedentem minimecꝫ pertinacem, id quod non ſolent hæretici, nimirum quo certior eſſet uictoria. Porrò Luciferianorum hæreſis nata eſt, ut putãt, à Lucifero quodam epiſcopo Smyrnienſi, qui prius in eccleſiaſticam communionem clementer recepti, rurſus in ueterem factionem relapſi ſunt. At diuus Auguſtinus in libello ad Quoduultdeum meminit de Luciferiano quodam epiſcopo Caralitano: cuius tamen neque Philaſter nec Epiphanius ullam inter hæreticos fecerint mentionem. Meminit huius & Platina in Liberio, ſed inter eos qui in exilium fuerant relegati, quod à Liberio miſſi ad Conſtantium noluerint Nicenam damnare fidem. Meminit eiuſdem & Hilarius in primo libro ad Cæſarem Conſtantium, ſed honorifice. Meminit & Hieronymus in appẽdice Chronicon Euſebij, Luciferi cuiuſdam, qui poſt reſtitutum Athanaſium, fuerit unà cum Euſebio reuocatus. Meminit & in Catalogo ſcriptorum illuſtrium: uerum hunc teſtatur nunquam Ariana prauitate contaminatum fuiſſe, quo loco mortem hominis recenſet. Vnde palàm eſt Auguſtinum ambiguitate nominis fuiſſe deceptum. Liber autem eſt in primis lectu dignus, quippe qui multa ſalutaria præcepta complectatur, de uita epiſcoporum, uariam item ſuppeditet hiſtoriæ noticiam, de primis hæreſibus, de actis ſynodi Ariminienſis. Atque utinam diuus Hieronymus ad eundem modum, cum cæteris quocꝫ diſputaſſet,
D & minus conuiciorum ingeſſiſſet. Quanquam hoc uitij, ſi modo uitium fuit, ingenti cuidam & impotenti Chriſtianæ fidei zelo condonari par eſt. Hic minus iniquus eſt in Arianos, fortaſſe ob id quod Arianorum dogma uideatur ex Origenis hauſtum libris, & id temporis cupiebat Origenem ab omnibus legi, doctrinæ duntaxat gratia. Nondum enim exarſerat illa in Origenianum nomen inuidia. Cyprianum amice excuſat, at in Hilarium non ſine ſtomacho loquitur, quem & aliâs notauit in expoſitione oſanna, ſed tamen citra conuicium, & in epiſtola ad Paulinum ſtilum taxat, quod interdum longioribus periodis ſit inuolutior, etiamſi eodem in loco ſanctum illum uocat. Quanquam omnes eccleſiaſtici tum ſancti uocabantur.

HIERONYMI ORTHODOXI ET LVCIFERIANI DIALOGVS.

1 PRoxime accidit, ut quidam Luciferi ſectator, cum alio eccleſiæ alumno odioſa loquacitate contendens, caninam facundiam exercuerit. Aſſerebat quippe uniuerſum mundum eſſe diaboli: &, ut iam familiare eſt eis dicere, factum de eccleſia lupanar. At ille econtrario rationabiliter quidem, ſed importuno & loco & tempore defendebat, non ſine cauſa Chriſtum mortuum fuiſſe, nec ob Sardorum tantum maſtrucam dei filium deſcendiſſe. Quid plura? dum audientiam & circulum lumina iam in plateis accenſa ſoluerent, & inconditam diſputationem nox interrumperet, conſputa penè inuicem facie receſſerunt. Hoc tamen his qui affuerunt ſtatuentibus, ut in ſecretam porticum primo mane conueniretur, quò cum iuxta placitum omnes conueniſſent, uiſum eſt utriuſque ſermonem à notarijs excipi. Atcꝫ ita cunctis reſidentibus, Helladius Luciferianus dixit. Hoc primum mihi reſponderi uolo, utrum Ariani Chriſtiani ſint, an non? ORTHOD.d. Ego plus, inquit, interrogo, utrúm ne omnes hæretici Chriſtiani ſint? LVCIFERIANVS dixit, quem hæreticum dixeris, Chriſtianum negaſti. ORTHOD.dixit. Omnes ergo hæretici Chriſtiani non ſunt? LVCIF.d. Iam ſuperius audiſti. ORTHOD.d. Si Chriſti non ſunt, diaboli ſunt. LVCIF.d. Nemo dubitat. ORTH.d. Si autem diaboli ſunt, nihil refert hæretici ſint, an gentiles.

A an gentiles. LVCIFER.d. Non refello. ORTHOD.d. Igitur præfixum inter nos habemus, de hæretico ſic loquendum, ſicut de gentili: LVCIFER.d. Plane fixum. ORTHO.d. Quære nunc ut libet quoniam inter nos conſtat hæreticos gentiles eſſe. LVCIFER.d. Quod interrogatio mea cogere uolebat, expreſſum eſt, hæreticos Chriſtianos non eſſe. Nunc reſtat concluſio. Si Arriani hæretici ſunt, & hæretici omnes gentiles ſunt: & Arriani gentiles ſunt. Si autem Arriani gentiles ſunt, & conſtat nullam ſocietatem eccleſiæ eſſe cum Arrianis, id eſt cum gentilibus: manifeſtum eſt ueſtram eccleſiam quæ ab Arrianis, id eſt, à gentilibus, epiſcopos ſuſcipit, non tam epiſcopos recipere, quàm de capitolio ſacerdotes, ac per hoc antichriſti magis ſynagoga, quàm Chriſti eccleſia debeat nuncupari. ORTHOD.d. Ecce impleta eſt prophetia: Parauit mihi foueam, & ipſe incidit in eã. LVCIFER.d. Quonam modo? ORTHOD.d. Si Arriani, ut dicis gentiles ſunt, & Arrianorum conuenticula caſtra ſunt diaboli, quomodo in caſtris diaboli baptizatum recipis? LVCIFER.d. Recipio ſed pœnitentem ORTHOD.d. Prorſus quid dicas non intelligis. Quiſquam ne gentilem recipit pœnitentẽ? LVCIFER.d. Ego ſimpliciter in exordio ſermonis omnes hæreticos gentiles eſſe reſpondi. Verum quia captioſa interrogatio fuit primæ quæſtionis, tibi palmam tradens, ad ſecundã ueniam, in qua aio laicum ab Arrianis uenientem recipi debere pœnitentem, clericum uero non debere. ORTHOD.d. Atqui in prima quæſtione quam obtinuiſſe me dicis, etiam ſecundam obtinui. LVCIFER.d. Doce quomodo obtinueris. ORTHO.d. Neſcis & laicos & clericos unum habere Chriſtum, nec alium neophytis, alium epiſcopis eſſe deum? Cur ergo non recipiat clericos, qui recipit laicos pœnitentes? LVCIFER.d. Non eſt epiſcopi, ipſum lachrymas fundere pro peccatis, & corpus attrectare domini. Non eſt epiſcopi ad fratrum genua prouolui: & de ſublimi loco euchariſtiam miniſtrare populo. Aliud eſt lugere quod fueris,
B aliud neglecto peccato, in eccleſia uiuere glorioſum. Tu qui heſterno die ſacrilegus creaturam dei filium prædicabas, qui quotidie peior Iudæis, blaſphemiarum lapides in Chriſtũ iaciebas: cuius manus ſanguine plenæ ſunt: cuius ſtilus lancea militis fuit, ad unius horæ cõuerſionem uirginem eccleſiam, adulter ingredieris? Si peccaſſe te pœnitet, officium depone ſacerdotis: ſi te non peccaſſe confidis, permane quod fuiſti. ORTHOD.d. Rhetoricaris, & à diſputationum ſpinetis, ad campos liberæ declamationis excurris. Verum deſine quæſo à communibus locis, et in gradum rurſum ac lineas regredere: poſtea ſi placuerit, latius diſſeremus. LVCIF.d. Nulla declamatio hic eſt. Dolor patientiam ſuperat, propone ut libet, argumentare ut libet, nunquam perſuadebis id eſſe epiſcopum, quod laicum pœnitentẽ. ORTHO.d. Quoniam obſtinate tenes aliam eſſe rationem epiſcopi, aliam laici, ad compendium concertationis tribuo quod poſtulas: nec me pigebit locum te faciente, manum tecum conſerere: Expone mihi quare laicum uenientem ab Arrianis recipias, epiſcopum non recipias? LVCIF.d. Recipio laicum, qui erraſſe ſe confitetur, & dominus mauult pœnitentiã peccatoris, quàm mortem. ORTHOD.d. Recipe ergo & epiſcopum, qui & erraſſe ſe confitetur, & dominus mauult pœnitentiam peccatoris, quàm mortrem. LVCIFE.d. Si errare ſe confitetur: cur epiſcopus perſeuerat? Deponat ſacerdotium, concedo ueniam pœnitenti. ORTHOD.d. Reſpondebo tibi & ego ſermonibus tuis. Si laicus erraſſe ſe confitetur, quomodo laicus perſeuerat? Deponat ſacerdotium laici, id eſt, baptiſma, & ego do ueniam pœnitenti. Scriptum eſt enim: Regnum quippe nos & ſacerdotes deo patri ſuo fecit. Et iterum: Gentem ſanctam, regale ſacerdotium, populum acquiſitum. Omne quod non licet Chriſtiano: commune eſt tã epiſcopo quàm laico. Qui pœnitentiam agit, priora contemnat. Si non licet epiſcopo pœnitenti perſeuerare quod fuerat, non licet & laico pœnitenti permanere in eo propter quod pœnitentiam confitetur. LVCIF.d. Recipimus laicos, quoniam nemo conuertetur ſi ſe ſcierit rebaptizandum, & ita fiet, ut nos ſimus cauſa perditionis eorum ſi repudiẽtur. ORTHO.d. Tu in eo quod recipis laicum unam animam recipiendo ſaluas, & ego in recipiendo epiſcopum, non dicam unius ciuitatis populos, ſed uniuerſam cui præeſt prouinciã eccleſiæ ſocio,

C quem ſi repellam,multos ſecum in ruinam trahet. Quamobrem quæſo uos ut eam ratione͂, quam in paucis recipiendis habere uos exiſtimatis,etiam ad totius orbis ſalutem co͂cedatis. Quod ſi diſplicet,& tam duri eſtis,imò tam irrationabiliter inclementes,ut eum qui dederit baptiſma,hoſtem Chriſti:eum qui acceperit,filium putetis:nos nobis aduerſa non facimus: aut epiſcopum cum populo recipimus quem facit Chriſtianum: aut ſi epiſcopum non recipimus,ſcimus etiam nobis populum reijciendum. LVCIFE. d. Oro te nónne legiſti de epiſcopis dictum: Vos eſtis ſal terræ? Si autem ſal infatuatum fuerit,in quo ſalietur? ad nihilum eſt utile,niſi ut proijciatur foras,& co͂culcetur ab hominibus. Sed & illud,quod pro populo peccatore ſacerdos deum exoret,ac pro ſacerdote nullus ſit alius, qui deprecetur. Quæ quidem duo ſcripturarum capitula in ſententiam concurrunt unam. Nam ut ſal omnem cibum condit:nec eſt aliquid per ſe tam ſuaue,quod abſque eo guſtum demulceat. Ita mundi totius & proprie eccleſiæ condimentum epiſcopus eſt:qui ſi infatuatus fuerit,ſiue per negationem, ſiue per hæreſim,ſiue per libidinem,& ut ſimul dicam per uniuerſa peccata,à quo alio poterit condiri,cum ipſe fuerit omnium condimentum? Sacerdos quippe pro laico offert oblationem ſuam,imponit manum ſubiecto,reditum ſancti ſpiritus inuocat:atq; ita eum qui traditus fuerat ſatanæ in interitum carnis,ut ſpiritus ſaluus fieret, indicta in populum oratione, altario reconciliat:nec prius unum membrum reſtituit ſanitati, quàm omnia ſimul membra confleuerint. Facile quippe ignoſcit filio pater,cum mater pro uiſceribus ſuis deprecatur. Si ergo hoc quem diximus gradu laicus pœnitens reſtituitur eccleſiæ: ibiq; ſequitur uenia, ubi luctus præceſſerat: manifeſtum eſt ſacerdotem de gradu ſuo motum,in eundem locum non poſſe reſitui,quia aut pœnitens ſacerdotio carebit:aut in honore perſiſtens, reduci in eccleſiam non poterit per ordinem pœnitentis. Tu mihi nunc infatuato ſale,eccleſiæ ſaporem co͂-

D taminas:tu eum qui proiectus foras,iacere deberet in ſtercore à cunctis hominibus conculcandus,ſuper altarium reponis? Et ubi erit illud Apoſtoli præceptum: Oportet epiſcopum eſſe ſine crimine,quaſi diſpenſatorem dei. Et iterum: Probet autem ſe unuſquiſq; & ſic accedat? Vbi dominica denunciatio eſt:ne miſeritis margaritas ueſtras ante porcos? Quod ſi de omnibus generaliter dictum intelligis,quanto magis de ſacerdotibus præcauendum eſt, cu͂ etiam de laicis ſic caueatur? Separamini,inquit,dominus per Moyſen, à tabernaculis iſtorum hominum duriſſimorum,& nolite tangi ab omnibus quæ ſunt eorum, ne ſimul pereatis in peccato eorum. Et rurſum in duodecim prophetis: Sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes qui manducant ea,contaminabuntur. Et in euangelio dominus: Lucerna,inquit,corporis eſt oculus,id eſt,eccleſiæ lumen eſt epiſcopus. Si aute͂ oculus tuus ſimplex eſt,totu͂ corpus tuum lucidum erit. Sacerdote enim fidem ueram prædicante,ex omnium corde tenebræ diſcutiuntur. Et cauſam reddit: Neq; enim lucerna accenditur & ponitur ſubter modium:ſed ſuper ca͂delabrum,ut luceat omnibus qui in domo ſunt:hoc eſt,ideo deus ſcientiæ ſuæ igniculum in epiſcopo ſuccendit,ut non ſibi tantum luceat,ſed omnibus proſit. Et in conſequenti: Si,inquit,oculus tuus nequam fuerit,omne corpus tenebroſum eſt. Si autem lumen quod in te eſt tenebræ ſunt:ipſæ tenebræ quantæ erunt? Et recte. Nam cum ideo epiſcopus in eccleſia conſtituatur,ut populum coërceat ab errore,quantus erit error in populo,cum errat ipſe qui doceat? Quomodo poteſt peccata dimittere, qui ipſe peccator eſt? quomodo ſanctum ſacrilegus faciet? unde ad me lumen introiet,cum oculus meus cæcus ſit? Prohdolor antichriſti diſcipulus eccleſiam Chriſti gubernat. Et ubi eſt illud,non poteſtis duobus dominis ſeruire? Sed & illud,quæ communicatio luci ad tenebras? qui conſenſus Chriſto ad Belial? Legimus in ueteri teſtamento: Homo in quo fuerit macula & uitium, non accedat offerre dona domino. Et rurſum: Sacerdotes qui accedunt ad dominum deum ut ſacrificent, mundi ſint, ne forte derelinquat eos dominus. Et in eodem: Et cum accedunt miniſtrare ſancta, non adducant in ſe delictum,ne moriantur. Et multa alia,quæ perſequi infinitum eſt, ſtudio breuiuitatis omitto. Neque enim numerus teſtimoniorum, ſed autoritas ualet. Ex quibus oſtenditur

A dicitur uos per modicum fermentum totam eccleſiæ maſſam corrupiſſe:& de eius manu hodie euchariſtiam accipere, quem heri quaſi idolum reſpuebatis. ORTHOD.d. Multa quidem de ſacris uoluminibus memoriter copioſeq; dixiſti:ſed cum totum circumieris ſaltum, meis caſſibus concluderis. Sit quippe, ut uis Arianorum epiſcopus hoſtis Chriſti, ſit inſatuatum ſal, ſit lucerna ſine igniculo, ſit oculus ſine pupilla: nempe eò peruenies, ut ſalire non poſſit, qui ſal ipſe non habeat, non illuminet cæcus, non accendat extinctus. Tu autem cum conditum ab eo cibum deuores: cur inſulſum arguis conditorem? De igniculo eius eccleſia tua lucet, & lucernam eius criminaris extinctam? Oculos tibi præbet, & cæcus eſt? Quam ob rem oro te, ut aut ſacrificandi ei licentiam tribuas, cuius baptiſma probas: aut reprobes eius baptiſma, quem non exiſtimas ſacerdotem. Neque enim fieri poteſt, ut qui in baptiſmate ſanctus eſt, ſit apud altare peccator. LVCIFER.d. Sed ego recipio laicum pœnitentem per manus impoſitionem, & inuocationem ſpiritus ſancti, ſciens ab hæreticis ſpiritum ſanctum non poſſe conferri. ORTHOD.d. Omnes propoſitionum ueſtrarum calles ad unum compitum confluunt, & pauidorum more ceruorum dum uanos pennarum euitatis uolatus, fortiſſimis retibus implicamini. Nam cum in patre & filio & ſpiritu ſancto baptizatus homo templum domini fiat, cum ueteri æde deſtructa, nouum trinitatis delubrum ædificetur: quomodo dicis ſine aduentu ſpiritus ſancti apud Arianos peccata poſſe dimitti? Quomodo antiquis ſordibus anima purgatur, quæ ſanctum non habet ſpiritum? Neque enim aqua lauat animam, ſed prius ipſa lauatur à ſpiritu, ut alios lauare ſpiritualiter poſſit. Spiritus, inquit, Moyſes domini ferebatur ſuper aquas. Ex quo apparet baptiſma non eſſe ſine ſpiritu ſancto. Betheſda lacus Iudææ niſi per aduentum angeli, debilitata corporaliter membra ſanare non poterat: Et tu mihi aqua ſimplici, quaſi de balneo animam lotam pro-
B ducis. Ipſe dominus noſter Ieſus Chriſtus qui non tam mundatus eſt in lauacro, quàm lauacro ſuo uniuerſas aquas mundauit, ſtatim ut caput extulit de fluento, ſpiritum ſanctum accepit: non quod unquam ſine ſpiritu ſancto fuerit, quippe qui de ſpiritu ſancto in carne natus eſt: ſed ut illud nobis monſtraretur uerum eſſe baptiſma, quo ſpiritus ſanctus adueniat. Igitur ſi Arianus ſpiritum ſanctum non poteſt dare, ne bapizare quidem poteſt, quia eccleſiæ baptiſma ſine ſpiritu ſancto nullum eſt. Tu uero cum baptizatum ab eo recipias: & poſtea inuoces ſpiritum ſanctum, aut baptizare eum debes, quia ſine ſpiritu ſancto non potuit baptizari: aut ſi eſt baptizatus in ſpiritu, deſine ei inuocare ſpiritum, quem tunc cum baptizaretur accepit. LVCIFER.d. Obſecro te nónne legiſti in Actibus apoſtolorum eos qui iam à Ioanne baptizati fuerant, cum ad interrogationem apoſtoli reſpondiſſent: ſe nec auditu quidem comperiſſe, quid eſſet ſpiritus ſanctus, poſtea fuiſſe ſpiritum ſanctum conſecutos? Vnde manifeſtum eſt poſſe aliquem baptizari, & tamen non habere ſpiritum ſanctum. ORTHOD.d. Non tam imperitos diuinorum uoluminum eos qui audiunt puto, ut ad hãc quæſtiunculam diſſoluendam longo ſermone opus ſit. Verum priuſquàm quid in eam ſententiam loquar, auſculta iuxta ſenſum tuum, quanta ſcripturarum turbatio orіatur. Quid eſt hoc, quod Ioannes in baptiſmate ſuo alijs ſpiritum ſanctum dare non potuit, qui Chriſto dedit? Et quis eſt iſte Ioannes? Vox clamantis in deſerto, parate uiam domini: rectas facite ſemitas dei noſtri, ille qui dicebat: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Minus dico: ille qui ex matris utero clamabat: Et unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me? ſpiritum ſanctum non dedit, quem Philippus diaconus eunucho dedit? quem Ananias Paulo dedit? Audacter forſitan uidear Ioannem præferre cunctis. Audi dominum loquentem: Non eſt in natis mulierum maior Ioanne Baptiſta. Nulli enim contigit prophetarum, & annunciare Chriſtum, & digito demonſtrare. Et quid mihi neceſſe eſt in talis uiri laudibus immorari, cum à deo patre etiam angelus nuncupetur? Ecce, inquit, mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam. Planè angelum, qui poſt materni uentris hoſpitium eremi deſerta ſectatus, paruulus de ſerpentibus luſit: qui oculis ſpectantibus

M 4 Chriſtum,

C Chriſtum, nihil aliud eſt dignatus aſpicere: qui eloquijs domini, quæ melle & fauo dulciora ſunt, dignam deo uocem erudiuit. Et ne quæſtionem morer, ſic decebat creſcere præcurſorem domini. Iſte ergo talis tantusq; ſpiritum ſanctum non dedit, quem Cornelius centurio antequam baptizaretur, accepit? Reſponde quæſo cur non dederit? ſed ignoras. Audi quid ſcripturæ doceant: Ioannis baptiſma non tam peccata dimiſit, quàm baptiſma pœnitentiæ fuit in peccatorum remiſſionem, id eſt, in futuram remiſſionem, quæ eſſet poſtea per ſanctificationem Chriſti ſubſecutura. Scriptum eſt enim: Fuit Ioannes in deſerto baptizans, & prædicans euangelium pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. Et poſt modicum: Et baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata ſua. Vt enim ante præcurſor domini ipſe: ſic & baptiſma eius præuium dominici baptiſmatis fuit. Qui de terra eſt, aiebat, terrena loquitur: at qui de ſupernis uenit, ſuper omnes eſt. Et iterum: Ego baptizo uos in aqua, ille baptizabit uos in ſpiritu. Si autem Ioannes, ut confeſſus eſt ipſe, non baptizauit in ſpiritu: conſequenter neq; peccata dimiſit, quia nulli hominum ſine ſpiritu ſancto peccata dimittuntur. Aut ſi contentioſe argumentaris, ideo Ioannis baptiſma dimiſiſſe peccata, quia de cœlis fuit: edoce quid amplius in Chriſti baptiſmate conſequamur: quod peccata dimittit, liberat à gehenna. Quod à gehenna liberat, perfectum eſt. Perfectum autem baptiſma non eſt, niſi quod in cruce & in reſurrectione Chriſti eſt. Ita tu in peruerſum duceris irreligioſus, dicente ipſo Ioanne: Illum oportet creſcere, me autem minui: dum ſerui baptiſmo pluſquàm habuit tribuis, dominicum deſtruis, cui nihil amplius relinquis. Quorſum iſta tendit aſſertio? Videlicet, ut non tibi durum uideatur, ſi hi qui à Ioanne fuerant baptizati, poſtea per impoſitionem manus apoſtolorum, ſint ſpiritum ſanctum conſecuti, cum conſtet eos ne peccatorum quidem ſine ſubſecutura fide remiſſionem conſecutos. Tu uero qui ab Arrianis recipis baptizatum, & ei tribuis

D baptiſma, quod perfectum eſt: quo pacto quaſi modicum quid ei defuerit, ſanctum aduocas ſpiritum, cum baptiſma Chriſti ſine ſpiritu ſancto nullum ſit? Verum longius exceſſi, & cum æqua fronte aduerſarij potuerim impetum ſubmouere, leuiora eminus tela direxi. Ioannis autem baptiſma intantum imperfectum fuit, ut conſtet poſtea Chriſti baptiſmate baptizatos, qui ab eo fuerant baptizati. Ita enim hiſtoria refert: Factum eſt autem, cum Apollo eſſet Corinthi, & cum Paulus pertranſiret ſuperiores partes Aſiæ, deuenit Epheſum, & cum inueniſſet quoſdam diſcentes, dixit ad eos: Si ſpiritum ſanctum accepiſtis, cum credidiſtis? At illi reſponderunt: Sed nec ſi ſpiritus ſanctus ſit, audiuimus. Dixit autem ad eos: In quo ergo baptizati eſtis? Reſponderunt, in Ioannis baptiſmate. Dixit autem Paulus: Ioannes quidam baptizauit baptiſmo pœnitentiæ plebem, dicens in aduenientem poſt eum, ut crederent, hoc eſt in Ieſum, in remiſſionem peccatorum. His auditis baptizati ſunt in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti. Et cum impoſuiſſet illis manus Paulus, continuo cecidit ſpiritus ſanctus ſuper eos. Si ergo baptizati ſunt uero & legitimo eccleſiæ baptiſmate, & ita poſtea ſpiritum ſanctum cōſecuti ſunt: & tu apoſtolorum ſequere autoritatem, & baptiza eos, qui Chriſti non habent baptiſma, & poteris inuocare ſpiritum ſanctum. LVCIF. d. Qui dormientes ſitiunt, auide fauces fluminibus ingurgitant. Et quanto plus hauſerint, tanto plus ſitiunt. Ita mihi & tu uideris aduerſus quæſtiunculam quam propoſui hinc atq; illinc argumenta quæſiſſe, & nihilominus in eadem quæſtionum ſiti perſeuerare. An neſcis etiam eccleſiarum hunc eſſe morem, ut baptizatis poſtea manus imponātur, & ita inuocetur ſpiritus ſanctus? Exigis ubi ſcriptum ſit? In Actibus apoſtolorum. Etiam ſi ſcripturæ autoritas non ſubeſſet, totius orbis in hanc partem conſenſus inſtar præcepti obtineret. Nam & multa alia quæ per traditionem in eccleſijs obſeruātur, autoritatem ſibi ſcriptæ legis uſurpauerunt, uelut in lauacro ter caput mergitare: deinde egreſſos, lactis & mellis prægustare cōcordiam, ad infantiæ ſignificationem: die dominico & per omnem pētecoſten, nec de geniculis adorare, & ieiunium ſoluere: multaq; alia ſcripta non ſunt, rationabilis ſibi obſeruatio uindicauit. Ex quo animaduertis nos eccleſiæ cōſuetudinem ſequi: licet ante aduocationem ſpiritus cōſtet aliquem baptizatum. ORTH. d. Non quidem

A quidem abnuo hanc eſſe eccleſiarum conſuetudinem, ut ad eos qui longe in minoribus urbibus per presbyteros & diaconos baptizati ſunt: epiſcopus ad inuocationem ſancti ſpiritus manum impoſiturus excurrat. Sed quale eſt, ut leges eccleſiæ ad hæreſim transferas: & uirginis tuæ integritatem, per meretricum lupanaria patiaris ſpurcari? Epiſcopus ſi imponit manū, his imponit qui in recta fide baptizati ſunt: qui in patre & filio & ſpiritu ſancto tres perſonas, unam ſubſtantiam crediderūt. Arianus uero cum aliud nihil crediderit (claudite quæſo aures qui audituri eſtis, ne tantę impietatis uocibus polluamini) niſi in patre ſolo uero deo & in Ieſu Chriſto ſaluatore creatura, & in ſpiritu ſancto utriuſque ſeruo: quomodo ſpiritum ſanctum ab eccleſia recipiet, qui necdum remiſſionem peccatorum conſecutus eſt? Spiritus quippe ſanctus, niſi mundam fidem non incolit: nec habitator eius templi efficitur, quod antiſtitem non habet, ueram fidem. Quod ſi hoc loco quæris: quare in eccleſia baptizatus, niſi per manus epiſcopi, non accipiat ſpiritum ſanctum: quem nos aſſerimus in uero baptiſmate tribui: diſce hanc obſeruationem ex ea autoritate deſcēdere, quod poſt aſcenſum domini ſpiritus ſanctus ad apoſtolos deſcendit. Et multis in locis idem factitatum reperimus, ad honorem potius ſacerdotij quàm ad legis neceſſitatem. Alioqui ſi ad epiſcopi tantum imprecationem ſpiritus ſanctus defluit: lugendi ſunt, qui in uiculis, aut in caſtellis, aut in remotioribus locis per presbyteros & diaconos baptizati ante dormierunt, quàm ab epiſcopis inuiſerentur. Eccleſiæ ſalus in ſummi ſacerdotis dignitate pendet: cui ſi non exors quædam & ab omībus eminens detur poteſtas, tot in eccleſijs efficientur ſchiſmata, quot ſacerdotes. Inde uenit, ut ſine chriſmate & epiſcopi iuſſione, neq; presbyter, neq; diaconus ius habeant baptizandi: Quod frequenter, ſi tamen neceſſitas cogit, ſcimus etiam licere laicis. Vt enim accipit quis, ita & dare poteſt, niſi forte eunuchus à Philippo diacono baptizatus, ſine ſpiritu ſancto fuiſſe

B credendus eſt, de quo ſcriptura ita loquitur: Et deſcenderunt ambo in aquam: & baptizauit eū Philippus. Et cum abſcenderent ab aqua ſpiritus ſanctus uenit in eunuchum. Si autem illud obijciendum putas, quia cum audiſſent apoſtoli qui erant Hieroſolymis, quia recepit Samaria uerbum dei, miſerunt ad eos Petrum & Ioannem, qui cum ueniſſent ad eos orauerunt pro eis ut acciperent ſpiritum ſanctum: nondum enim ceciderat ſuper ullum illorum. Cur ita factum ſit in conſequētibus diſce. Ipſe enim ait: Sed ſolum baptizati erant in nomine domini Ieſu. Tunc imponebant illis manus, & accipiebant ſpiritum ſanctum. Hoc loco ſi & tu ſimiliter te facere dicis, quia hæretici non baptizauerunt in ſpiritu ſancto: ſcias Philippum ab apoſtolis non fuiſſe diuiſum, eandem habuiſſe eccleſiam: eundem dominum Ieſum Chriſtum prædicaſſe: diaconum certe fuiſſe eorum, qui poſtea manus impoſuerunt. Tu uero cum apud Arianos non eccleſiam dicas eſſe, ſed ſynagogam: nec clericos dei, ſed creaturæ & idolorum cultores: quomodo in diſpari cauſa eandem aſſeris rationem te tenere? LVCIFERIANVS d. Valenter quidem & fixo gradu me ubi in faciem dimicantem repellis: ſed poſt tergum cęderis, & nuda à ſpiculis dorſa non protegis. Eſto quippe apud Arianos ne baptiſma quidem eſſe, & ideo ſpiritum ſanctum ab eis non poſſe dari, quia necdum remiſſionem peccatorum acceperint: totum hoc uictoriæ meæ proficit, & argumentorum tuorum paleſtra, mihi palmam uictoriæ ſudat. Arianus baptiſma non habet, & quomodo ſacerdotium habet? Laicus apud eos non eſt, & quomodo epiſcopus eſſe poteſt? Mihi recipere mendicum non licet, tu recipis regem? Vos hoſti caſtra traditis, & à nobis perfuga reijciendus eſt? ORTHODOXVS dixit. Si priorum meminiſſes, iam ſcires tibi fuiſſe reſponſum: ſed dum amorem contradicendi ſequeris, à quæſtionum lineis excidiſti: more quorundam loquacium potius quàm facundorum: qui cum diſputare neſciant, tamen litigare non deſinunt. Ego enim non tam in præſenti Arianos, uel improbo, uel defendo, quàm illam curſus mei metam circumeo, eadem ratione à nobis epiſcopum recipi, quia laicus à uobis recipitur. Si erranti concedis ueniam: & ego ignoſco pœnitenti. Si in fide ſua baptizato baptizans nocere non potuit, & in fide ſua ſacerdotem conſtitutum conſtituens non inquinauit.

Subtilis

C Subtilis eſt hæreſis,& ideo ſimplices animæ facile decipiuntur. Deceptio tam laici quàm epi
3 ſcopi communis eſt: at epiſcopus errare non potuit. Reuera de Platonis & Ariſtophanis ſi
nu in epiſcopatum alleguntur. Quotus enim quiſq; eſt, qui non apprime in his eruditus ſit?
Denicp ex literatis quicunq; hodie ordinantur, id habent curæ non quomodo ſcripturarum
medullas ebibant: ſed quomodo aures populi declamatorum floſculis mulceant. Accedit ad
hoc, quod Ariana hæreſis magis cum ſapientia ſeculi facit: & argumentationũ riuos de Ari-
ſtotelis fontibus mutuatur. Igitur paruulorum inter ſe certantium ritu, quicquid dixeris, di-
cam: affirmabis, affirmabo: negabis, negabo. Arianus baptizat: ergo epiſcopus eſt: non ba-
ptizat: tu refuta laicum, & ego non recipio ſacerdotem. Sequar te quocunque ieris, aut pariter
in luto hæſitabimus, aut pariter expediemur. LVCIFER. d. Sed laico ideo ignoſcendum eſt:
quia eccleſiam dei putans ſimpliciter acceſſit: & iuxta fidem ſuam credens baptizatus eſt. OR
THOD. d. Nouam rem aſſeris, ut Chriſtianus quiſquam factus ſit ab eo, qui non fuit Chri-
ſtianus. Accedens ad Arianos in qua fide baptizatus eſt? Nempe in ea quã habebant Aria-
ni. Aut ſi iam ipſe bene credebat: & ſciens ab hæreticis baptizatus eſt, erroris ueniam nõ me-
retur. Verum hoc penitus abſurdum eſt, ut diſcipulus ad magiſtrum uadens ante ſit artifex,
quàm doceatur: ut modo ab idolorum ueneratione conuerſus nouerit Chriſtum melius, q̃
ille qui doceat. At dicis, ſimpliciter in patre & filio & ſpiritu ſancto credidit: et ideo baptiſma
cõſecutus eſt. Quæ eſt iſta quæſo ſimplicitas, neſcire quod credas? Simpliciter credidit. Quid
credidit? certe aut tria nomina audiens, tres deos credidit, & idololatra effectus eſt, aut in tri-
bus uocabulis trinominem credens deum, in Sabellij hæreſim incurrit. Aut edoctus ab A-
rianis, unum eſſe uerum deum patrem, filium & ſpiritum ſanctum credidit creaturas. Aut ex
tra hæc quid credere potuerit neſcio: niſi forte homo iam edoctus in capitolio, homuſion di-
D diceret trinitatem. Sciebat patrem, filium & ſpiritum ſanctum: non natura, ſed perſonis eſſe
diuiſos. Sciebat & filij nomen in patre, & patris nomen in filio. Ridicula penitus aſſertio an-
te de fide quenquam diſputare, quàm credere: ante myſterium ſcire, quàm initiatus ſit: aliter
de deo ſentire baptizantem, & aliter baptizatum. Præterea cũ ſolenne ſit in lauacro poſt tri-
nitatis cõfeſſionem interrogare: credis in ſanctam eccleſiam? credis remiſſionem peccatorũ?
In quam eccleſiam credidiſſe eum dicis? in Arianorum? ſed non habent. In noſtram, ſed ex-
tra hanc baptizatus non potuit in eam credere, quam neſciuit. LVCIFER. d. Quoniam ad
omnia argutaris, & emiſſa a nobis ſpicula ſcuto orationis eludis unam haſtam iaciam, quæ
umbonem tegminis tui: & uerba crepitantia, ui ſua penetret, nec diutius patiar fortitudinem
arte ſuperari. Laicus etiam extra eccleſiam fide baptizatus, pœnitens recipitur. Epiſcopus ue-
ro aut pœnitentiam non agit, & ſacerdos eſt: aut ſi pœnitentiam egerit, eſſe epiſcopus deſi-
nit. Quamobrem recte nos laicum & ſuſcipimus pœnitentem, & epiſcopum ſi in ſacerdotio
perſeuerare uult, repudiamus. ORTHOD. d. Sagitta quæ contento neruo dirigitur, diffi-
cile uitatur. Ante enim ad eum ad quem iacta eſt peruenit, quàm obice clypei fruſtretur.
Econtrario tuæ propoſitiones, quia ſine ferri acumine mittuntur: hoſtem non ualent perfo-
rare. Hanc igitur haſtam quam totis uiribus miſiſti: de qua nobis minitaris: uno, ut aiunt, di-
gitulo repellam. Neque enim hoc modo quæritur: an epiſcopus pœnitens eſſe non poſſit, &
laicus poſſit: ſed an hæreticus baptiſma habeat: qui ſi, ut conſtat, baptiſma non habet: quo-
modo poteſt eſſe pœnitens, antequàm Chriſtianus? Proba mihi ab Arianis uenientem lai-
cum habere baptiſmum, & tunc ei pœnitentiam non negabo. Si uero Chriſtianus non eſt,
ſi non habuerit ſacerdotem qui eum faceret Chriſtianum: quomodo aget pœnitentiam ho-
mo qui necdum credit? LVCIFER. d. Oro te ut philoſophorum argumentatione depoſita,
Chriſtiana mecum ſimplicitate loquaris, ſi tamen non dialecticos ſequaris, ſed piſcatores.
Aequúm ne tibi uidetur, ut Arianus epiſcopus ſit? ORTHOD. d. Tu eum epiſcopum pro-
bas, quia ab eo recipis baptizatum, & in hoc reprehendendus es: quare à nobis parieti-
bus ſepararis, cum in fide & in Arianorum nobiſcum receptione conſentias? LVCIFER. d.
Iam &

A Iam & ſuperius rogaui, ut non philoſophice, ſed Chriſtiane mecum loquaris. ORTHO.d. Di-
ſcere uis, an contendis? LVCIF.d. Vtique contendo, quia facti tui à te quæro rationem. OR-
THOD.d. Si contendis, iam tibi reſponſum eſt. Eadem enim ratione epiſcopum ab Arianis
recipio: qua tu recipis baptizatum. Si diſcere cupis, in meam aciem tranſgredere. Aduerſarius
enim uincitur, diſcipulus docetur. LVCIF.d. Non poſſum ante eſſe diſcipulus, quàm magi-
ſtrum audiam prædicantem. ORTHOD.d. Quoniam tergiuerſaris, & ſic uis à me doceri, ut
4 aduerſarium in integro habeas: tuo animo te docebo. Conſentimus in fide, conſentimus in
hæreticis recipiendis, conſentiamus etiam in conuentu. LVCIF.d. Hoc non eſt docere, ſed ar-
gumentari. ORTHOD.d. Quia tu pacem cum ſcuto petis, & nos oliuæ ramum gladio inſeri-
mus. LVCIF.d. En tollo manus, cedo, uiciſti. Verum cum arma deponam, ſacramẽti in quod
me iurare compellis, quæro rationem. ORTHOD.d. Gratulor interim tibi, & Chriſto deo
meo gratias ago: quia animo bono à falſitatis ardore ad totius orbis te ſaporem contuliſti, nec
dicis more quorundam: Saluum me fac domine, quoniam defecit in me ſpiritus: quorum uox
impia, crucem Chriſti euacuat: dei filium ſubiugat diabolo, & illam complorationem, quæ à
domino de peccatoribus prolata eſt: non de uniuerſis hominibus dictam intelligit: Quæ utili-
tas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem? Sed abſit, ut fruſtra deus mortuus ſit.
Alligatus eſt fortis, & uaſa eius direpta ſunt. Allocutio patris impleta eſt: Poſtula à me, & da-
bo tibi gentes, hæreditatem tuam: & poſſeſſionem tuam, terminos terræ. Apparuerunt ſon-
tes aquarum: & reuelata ſunt fundamenta orbis terrarum. In ſole poſuit tabernaculum ſuum,
nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius. Deo plenus pſalmiſta canit: Inimici defecerunt frameæ
in finem, & ciuitates eorum deſtruxiſti. Et ubi quæſo iſti ſunt nimium religioſi, imò nimium
profani, qui plures ſynagogas aſſerunt eſſe, quàm eccleſias? Quomodo deſtructæ ſunt diaboli
ciuitates: & in fine, hoc eſt in ſeculorum cõſummatione, idola corruerunt? Si eccleſiam non ha
B bet Chriſtus, aut ſi in Sardinia tantum habet: nimium pauper factus eſt. En ſi Britannias, Gal-
lias, orientem, Indorum populos, Barbaras nationes: & totum ſemel mundum poſſidet ſata-
nas: quomodo ad angulum uniuerſæ terræ crucis trophæa collata ſunt? Nimirum aduerſa-
rius potens cõceſſit Chriſto Hiberiam & Celtiberos luridos homines, Aethiopumq́ꝫ prouin-
ciam dedignatus eſt poſſidere. Quod ſi de illa quæ in euãgelio ſcripta eſt, ſibi ſentẽtia blandiun
tur: Putás ne cum uenerit filius hominis inueniet fidem ſuper terrã: ſciant illam fidẽ nominari,
de qua ipſe dominus, aiebat: Fides tua te ſaluam fecit. Et alibi de Centurione: Non inueni tan-
tam fidem in Iſraël. Et rurſus ad apoſtolos: Quid timidi eſtis modicæ fidei? Necnon & in alio
loco: Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic monti, tranſmigra, & trãſmigrabit.
Neqꝫ enim Cẽturio aut illa muliercula, quæ per duodecim annos fluxu ſanguinis tabeſcebat,
in trinitatis ſacramẽta crediderãt, quæ poſt reſurrectionem Chriſti apoſtolis manifeſtata ſunt:
ut merito fides horum quæ in myſterio eſt, laudaretur: ſed ſimplicitas mẽtis & deuota deo ſuo
anima approbata eſt: Dicebat enim in corde ſuo, ſi tetigero ueſtimẽtum eius tãtum, ſalua fiam.
Hæc eſt fides, quam raro inuentam deus pronunciauit. Hæc eſt fides, quæ etiam apud eos qui
bene credunt, difficile perfecta inuenitur. Fiat tibi, inquit, deus ſecundum fidem tuam: Hanc
ego uocem audire nolo. Si enim ſecundum fidem meam fiat mihi, peribo. Et certe credo in
deum patrem, credo in deum filium, & credo in deum ſpiritum ſanctum. Credo in unum
deum, & tamen ſecundum meam fidem nolo mihi fieri. Sæpe quippe uenit inimicus homo,
& inter dominicam meſſem zizania interſerit. Neqꝫ hoc dico, quod maius quicqꝫ ſit, quàm ſa
cramẽti fides, quàm puritas animæ: ſed indubitata ad deum fides, ardue reperitur. Verbi gra-
tia dictum ſit, ut quod uolumus perſpicuum fiat: ad orationẽ aſſiſto: non orarem, ſi nõ crede-
rem, ſed ſi uere crederẽ, illud cor quo deus uidetur mundarẽ, manibus tunderem pectus, genas
lachrymis rigarem, corpore inhorreſcerẽ, ore pallerem, iacerẽ ad domini mei pedes, eosq́ꝫ fle-
tu perfunderem, crine tergerem, hærerem certe trunco crucis, nec prius amitterẽ, quàm miſeri-
cordiam impetrarem. Nunc uero creberrime in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut

de fœnore

C de fœnore computo,aut abductus,turpi cogitatione,etiam quæ dictu erubeſcenda ſunt,gero.
Vbi eſt fides? ſiccine putamus oraſſe Ionam? ſic tres pueros? ſic Danielem inter leones? ſic cer-
te latronem in cruce? Et hæc ego exempli cauſa ad intelligentiam ſenſus protuli. Cæterum con
ueniat unuſquiſq; cor ſuum,& in omni uita inueniet,quàm rarum ſit fidelem animam inueni-
ri,ut nihil ob gloriæ cupiditatem, nihil ob rumuſculos hominum faciat. Neque enim ſtaum
qui ieiunat,deo ieiunat:aut extendens pauperi manum,deo fœnerat. Vicina ſunt uitia uirtuti-
bus. Difficile eſt deo tantum iudice eſſe contentum. LVCIF. d. Præueniſti interrogationem
meam:hanc enim ſcripturam mihi in ultimo reſeruabam. Et ferè omnes noſtri, imò iam non
mei,hoc quaſi ariete in diſceptationibus utuntur,quem conſractum ac cõminutum uehemen-
ter gaudeo. Sed quæſo te, ut mihi omnem cauſam quare ab Arianis uenientes eccleſia reci-
piat, non quaſi aduerſario, ſed quaſi diſcipulo explices. Nam cum ubi uerbo reſpondere non
poſſim, animo tamen necdum aſſentior. ORTHOD. d. Sub rege Conſtantino, Euſebio &
Hippatio conſulibus:nomine unitatis & fidei infidelitas ſcripta eſt,ut nunc agnoſcitur. Nam
illo tempore,nihil tam pium,nihil tam conueniens ſeruo dei uidebatur,quàm unitatem ſequi,
& à totius mundi communione non ſcindi. Præſertim cum ſuperficies expoſitionis, nihil iam
ſacrilegum præferret. Credimus,aiebant,in unum uerum deum patrem omnipotentem. Hoc
etiam nos confitemur. Credimus in unigenitum dei filium, qui ante omnia ſecula, & ante
omne principium natus eſt ex deo. Natum autem unigenitum ſolum ex ſolo patre, deum ex
deo:ſimilem genitori ſuo patri ſecundum ſcripturas:cuius natiuitatem nullus nouit, niſi qui
ſolus eum genuit pater. Nunquid hic inſertum eſt,erat tempus,quando non erat? Vel de nul-
lis extantibus,creatura eſt filius dei? Perfecta fides eſt,deum de deo credere. Et natum aiebant
unigenitum ſolum,ex ſolo patre. Quid eſt natum? Certe non factum. Natiuitas ſuſpitionem
auferebat creaturæ. Addebant præterea qui de cœlo deſcendit,conceptus eſt de ſpiritu ſancto,
D natus ex Maria uirgine,crucifixus à Pontio Pilato,tertia die reſurrexit, ſedet ad dexteram dei
patris,uenturus iudicare uiuos & mortuos. Sonabãt uerba pietatem,& inter tanta illa præco-
5 nia:nemo uenenum inſertum putabat. De uſiæ uero nomine abijciẽdo,ueriſimilis ratio præ-
bebatur. Quia in ſcripturis,aiebant,non inuenitur,& multos ſimpliciores nouitate ſua ſcanda-
lizat. Placuit auferri. Non erat curæ epiſcopis de uocabulo,cum ſenſus eſſet in tuto. Denique
ipſo in tempore cum fraudem fuiſſe in expoſitione rumor populi uentilaret: Valens Murſen-
ſis epiſcopus,qui eam conſcripſerat præſente Tauro prætorij præfecto,qui ex iuſſu regis ſy-
nodo aderat,profeſſus eſt ſe Arianum non eſſe, & penitus ab eorum blaſphemijs abhorrere.
Res ſecrete geſta,opinionem uulgi non extinxerat. Itaque alia die in eccleſia,quæ eſt apud Ari-
minum,& epiſcoporum ſimul & laicorum turbis concurrentibus: Muzonius epiſcopus pro-
uinciæ Byzantinæ, cui propter ætatem primæ ab omnibus deferebantur, ita locutus eſt: Ea
quæ ſunt iactata per publicum,& ad nos uſque perlata,aliquem è nobis ſanctitati ueſtræ lege-
re præcipimus:ut quæ ſunt mala,& ab auribus & à corde noſtro abhorrere debent, omnium
una uoce damnentur. Reſponſum eſt ab uniuerſis epiſcopis,placet. Itaque cum Claudius epi-
ſcopus prouinciæ Piceni ex præcepto omnium blaſphemias quæ Valentis ferebantur,legere
cœpiſſet: Valens ſuas eſſe negans, exclamauit, & dixit: Si quis negat Chriſtum deum dei fi-
lium ante ſecula ex patre genitum,anathema ſit. Ab uniuerſis conſonatum eſt. Anathema ſit.
Si quis negat filium ſimilem patri ſecundum ſcripturas,anathema ſit. Omnes reſponderunt,
anathema ſit. Si quis filium dei non dixerit æternum cum patre, anathema ſit. Ab uniuerſis
conclamatum eſt,anathema ſit. Si quis dixerit creaturam filium dei, ut ſunt cæteræ creaturæ,
anathema ſit. Similiter dictum eſt, anathema ſit. Si quis dixerit de nullis extantibus filium,
& non de deo patre,anathema ſit. Omnes conclamauerunt,anathema ſit. Si quis dixerit,erat
tempus quando non erat filius,anathema ſit. In hoc uero cuncti epiſcopi, & tota ſimul eccle-
ſia plauſu quodam & tripudio Valentis uocem exceperunt. Quod ſi quis à nobis fictum pu-
tat,ſcrinia publica ſcrutetur. Plenæ ſunt certæ eccleſiarũ arcæ,& recens adhuc rei memoria eſt.

Superſunt

A Superſunt homines,qui illi ſynodo interfuerunt, & quod ueritatem firmet:ipſi Ariani hæc ita ut diximus,geſta non denegant. Cum ergo cuncti Valentem ad cœlum laudibus tollerent,& ſuam in eum ſuſpicionem cum pœnitẽtia damnarẽt:idem Claudius qui ſupra legere cœperat, ait:Adhuc ſunt aliqua quæ ſubterfugerunt dominum & fratrẽ meum Valẽtem:quæ ſi uobis uidetur,ne quis ſcrupulus remaneat,in cõmune damnemus.Si quis dixerit filium dei eſſe quidem ante omnia ſecula,ſed non ante omne omnino tempus,ut ei aliquid anteferat,anathema ſit.Dixerunt cuncti,anathema ſit. Multaq; alia quæ ſuſpicioſa uidebantur, ad pronunciationem Claudij,Valens condemnauit.Quæ ſi quis plenius diſcere cupit, in Ariminenſis ſynodi actis reperiet,unde & nos iſta libauimus.His itaque geſtis concilium ſoluitur. Læti omnes ad prouincias reuertuntur.Idem enim regi & bonis omnibus curæ fuerat, ut Oriens atq; Occidens cõmunionis ſibi uinculo necterẽtur.Sed diu ſcelera non latent:& cicatrix male obducta, incocto pure dirumpitur.Cœperunt poſtea Valens & Vrſacius,cæteriq; nequitiæ eorum ſocij,egregij uidelicet Chriſti ſacerdotes,palmas ſuas iactitare:dicentes ſe filium non creaturã negaſſe,ſed ſimilem cæteris creaturis.Tunc uſiæ nomen abolitum eſt,tunc Nicenæ fidei damnatio conclamata eſt.Ingemuit totus orbis,& Arianum ſe eſſe miratus eſt. Igitur alij intra ſuam communionem remanere,alij ad eos confeſſores qui ſub nomine Athanaſij exulabant, cœperunt literas mittere:nõnulli initam ſocietatem meliorum deſperatione planxerunt.Pauci uero (ut ſe natura hominum habet)errorem pro conſilio defenſauere.Periclitabatur nauicula apoſtolorum,urgebant uenti,fluctibus latera tundebantur,nihil iam ſupererat ſpei.Dominus excitatur,imperat tempeſtati,beſtia moritur,tranquillitas redijt.Manifeſtius dicam.Omnes epiſcopi qui de proprijs ſedibus fuerant exterminati, per indulgentiam noui principis ad eccleſias redeunt.Tunc triumphatorem ſuum Athanaſium Aegyptus excepit:tunc Hilarium de prælio reuertentem, Galliarum eccleſia complexa eſt:tunc ad reditum Euſebij lugubres ueſtes Italia mutauit.Concurrebant epiſcopi, qui Ariminenſibus dolis irretiti, ſine conſcientia B hæretici ferebantur, conteſtantes corpus domini, & quicquid in eccleſia ſanctum eſt, ſe nihil mali in ſua fide ſuſpicatos.Putauimus,aiebant, ſenſum congruere cum uerbis:nec in eccleſia dei,ubi ſimplicitas,ubi pura confeſſio eſt,aliud in corde clauſum eſſe,aliud in labijs proferri timuimus.Decepit nos bona de malis exiſtimatio.Non ſumus arbitrati ſacerdotes Chriſti, aduerſus Chriſtum pugnare.Multaq; alia,quæ breuitatis ſtudio prætereo,flentes aſſerebant,parati & ſubſcriptionem priſtinam,& omnes Arianorum blaſphemias condemnare. Hoc loco interrogo iſtos nimium religioſos,quid de confeſſoribus agendum putauerint?Depoſitis,inquient,ueteribus epiſcopis, nouos ordinaſſent. Tentatum eſt. Sed quotus quiſque bene ſibi conſcius patitur ſe deponi?Præſertim cum omnes populi,ſacerdotes ſuos diligentes penè ad lapides & ad interemptionem deponentium eos conuolauerint?Manſiſſent,aiunt,intra ſuam cõmunionem,hoc eſt dicere,irrationabili crudelitate orbem totum diabolo cõdonaſſent.Cur damnaſſent eos qui Ariani non erant?Cur eccleſiam ſcinderent in concordia fidei permanentem?Cum denique credentes bene, obſtinatione ſua facerent Arianos. Nam cum in ſynodo Nicena,quæ propter Arianam perfidiam congregata eſt, octo epiſcopos Arianos ſuſceptos ſciamus:& epiſcopus iam in mundo nullus ſit,niſi quos ſynodus illa ordinauit:quomodo potuerunt aduerſum eam facere,propter quam exilium ſuſtinuerunt? LVCIF.d. An tandem & tunc recepti ſunt Ariani?qui nam quæſo? ORTHOD.d. Euſebius epiſcopus Nicomedienſis,Theogonus epiſcopus Nicenus.Saras tunc presbyter Libyæ. Euſebius epiſcopus Cæſareæ Palæſtinæ,& reliqui,quos enumerare longum eſt. Ipſe quoq; caput horum & cauſa malorum Arius presbyter, & Euzoius diaconus,qui poſtea ſub Theodoſio Antiochenus epiſcopus fuit,& Achillas lector.Hi quippe tres Alexandrinæ eccleſiæ clerici,autores huius hæreſeos extiterunt. LVCIF.d. Si quiſpiam eos neget fuiſſe ſuſceptos, quomodo reuincetur? ORTHO.d.Superſunt adhuc homines,qui illi ſynodo interfuerunt.Et ſi hoc parum eſt,quia propter tẽporis antiquitatem rari admodum ſunt,& in omni loco teſtes adeſſe non poſſunt:

C legamus acta & nomina epiſcoporum ſynodi Nicenæ:& hos quos ſupra diximus fuiſſe ſuſce-
ptos,ſubſcripſiſſe homuſion,inter cæteros reperiemus. LVCIF.d. Si potes,oſtende poſt ſyno-
dum Nicenam illos in perfidiam declinaſſe. ORTHO.d. Recte propoſuiſti. Solent enim ocu-
lis clauſis denegare,qui non credunt factum eſſe quod nolunt. Sed quomodo poſtea non de-
clinarunt,propter quos ſynodus congregata eſt? Et quorum epiſtolæ & libri impietatis ante
ſynodum æditi,uſq; ad præſentem diem durant? Igitur cum illo tẽpore trecenti & eo amplius
epiſcopi,paucos homines,quos ſine damno eccleſiæ abijcere poterãt, ſuſceperint:miror quoſ-
dam & certe Nicenæ fidei ſectatores,tantæ duritiæ exiſtere,ut tres confeſſores de exilio reuer-
tentes,non putent id ob totius orbis ſalutem neceſſitate facere debuiſſe, quod tot & tales uiri
uoluntate fecerunt. Sed (ut dicere cœperamus) poſt reditum confeſſorum in Alexandrina
poſtea ſynodo conſtitutum eſt:ut exceptis autoribus hæreſeos, quos error excuſareq; non po-
terat,pœnitentes eccleſiæ ſociarentur:non quod epiſcopi poſſunt eſſe qui hæretici fuerant,ſed
quod conſtaret eos qui reciperentur, hæreticos non fuiſſe. Aſſenſus eſt huic ſententiæ Occi-
dens:& per tam neceſſarium concilium,Satanæ faucibus mundus ereptus eſt. Ventum eſt ad
aſperrimum locum,in quo aduerſum uoluntatem & propoſitum meum cogor de beato Lu-
ciſero,ſecus quicquam,quàm & illius meritum,& mea humanitas poſcit,exiſtimare. Sed quid
faciam? ueritas os reſerat,& inuitam linguam conſcium ad eloquẽdum pectus impellit. In tali
articulo eccleſiæ,in tanta rabie luporum,ſegregatis paucis ouibus, reliquum gregem deſeruit.
Bonus quidem ipſe paſtor,ſed multam prædam beſtijs relinquẽs. Prætereo illa,quæ quidam
ex maledicis,quaſi ſatis firma defendunt:hoc illum non amore gloriæ, & nominis in poſte-
ros tranſmittendi feciſſe:necnon & pro ſimultate, quam aduerſus Euſebium propter Antio-
D chenam diſſenſionem ſuſceperat. Nihil iſtorum de tali uiro credo:unum eſt quod etiam in
præſenti conſtanter loquar,uerbis eum à nobis diſſentire,non rebus:ſi quidem recipiat,qui ab
Arianis baptiſma conſecuti ſunt. LVCIF.d. Quàm longe alia,& ut nunc intelligo, errori ma-
gis quàm ſpei proficientia,mihi antea afferebantur. Verum gratias ago Chriſto deo,qui in pe
ctus meum ueritatis lumen infudit:ne adhuc ore ſacrilego,uirginem eius ſcortum diaboli cla-
marem. Reſtat unum,quod quæſo te ut ediſſeras,quid aduerſum Hilarium dicendum ſit, qui
ne baptizatos quidem recipiat ab Arianis. ORTHOD.d. Hilarius cum diaconus de eccleſia
receſſerit,ſolusq́; ut putat turba ſit mundi, neque euchariſtiam conficere poteſt, epiſcopos &
presbyteros non habens:neq; baptiſma ſine euchariſtia tradere. Et cum iam homo mortuus
ſit,cum homine pariter interijt & ſecta,quia poſt ſe nullum clericum diaconus potuit ordina-
re. Eccleſia autem non eſt,quæ non habet ſacerdotem. Sed omiſſis paucis homunculis,qui ipſi
ſibi & laici ſunt & epiſcopi,auſculta quid de omni eccleſia ſentiendum ſit. LVCIFER.d. Tri-
bus,ut aiunt, uerbis tam grandem quæſtionem diſſoluiſti, & quidem dum loqueris, uideor
mihi tecum facere. Si uero obticueris,neſcio quid rurſum ſcrupuli naſcitur:quare ab hæreticis
baptizati ſuſcipiuntur. ORTHOD.d. Hoc eſt quod & ego dixi,auſculta quid de omni ec-
cleſia ſentiendum ſit. Iſte enim,ut ais,ſcrupulus multos titillat. Et longus fortaſſe ero in enar-
rando,uerum tanti eſt lucrum ueritatis. Arca Noë eccleſiæ typus fuit, dicente Petro apoſtolo:
In arca Noë pauci,id eſt,octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam, quod & nos nunc ſimilis
formæ baptiſma ſaluos facit. Vt in illa omnium animalium genera,ita & in hac uniuerſarum
& gentium & morum homines ſunt. Vt ibi pardus & hædi, lupus & agni:ita & hic iuſti &
peccatores,id eſt,uaſa aurea & argentea,cum ligneis & fictilibus commorantur. Habuit arca
nidos ſuos:habet eccleſia plurimas manſiones. Octo animæ hominum in arca Noë ſeruatæ
ſunt:Et nobis Eccleſiaſtes iubet dare partes ſeptem,dare partes octo,id eſt, credere utrique te-
ſtamento. Ideo quidam pſalmi pro octaua inſcribuntur, & per octonos uerſus, qui ſingulis
literis ſubiecti ſunt:in centeſimo decimooctauo pſalmo iuſtus eruditur. Beatitudines quoque
quas dominus diſcipulis in monte pronuncians, eccleſiam deliniauit, octo ſunt. Et Ezechiel
in ædificationem templi, octonarium numerum aſſumit. Multaq́; alia in hunc modum per

ſcripturas

A ſcripturas ſignificata reperies. Emittitur itaque de arca coruus, & non rediit: & poſtea pacem
terræ columba nunciat. Ita & in baptiſmate eccleſiæ teterrimo alite expulſo, id eſt, diabolo, pa-
cem terræ noſtræ columba ſpiritus ſancti nunciat. A triginta cubitis incipiens, & uſque ad
unum cubitum paulatim decreſcens, arca cōſtruitur. Similiter & eccleſia multis gradibus con-
ſiſtens, ad extremum diaconis, presbyteris, epiſcopiſq; finitur. Periclitata eſt arca in diluuio,
periclitatur eccleſia in mundo. Egreſſus Noë uineam plantauit, & bibens de ea inebriatus eſt:
natus quoq; in carne Chriſtus, eccleſiam plantauit, & paſſus eſt. Nudatum patrem irriſit ma-
ior filius, & minor texit: & deum crucifixum illuſerunt Iudæi, & honorauerunt gentiles. Dies
me deficiet, ſi omnia arcæ ſacramenta cum eccleſia componens, ediſſeram. Qui ſint inter nos
aquilæ, qui columbæ, qui leones, qui cerui, qui uermiculi, qui ſerpentes, quod ad præſens ne-
gocium pertinet, breuiter expediam. Non ſolum in eccleſia morantur oues, nec mundæ tan-
tum aues uolitant, ſed frumētum in agro ſeritur, & inter nitentia culta. Lappæq; & triboli,
& ſteriles dominantur auenæ. Quid faciat agricola? Euellat lolium? Sed tota pariter meſſis
euertitur. Quotidie induſtria ruſticana aues ſonitu abigit, imaginibus exterret: hinc flagello
crepitat, hinc formidines tēdit. Attamen aut ueloces capreæ, aut laſciuus onager incurrit: hinc
in effoſa horrea mures frumenta comportant, hinc feruenti agmine ſegetem formica popula-
tur. Ita res ſe habet. Nemo ſecurus agrum poſſidet. Dormiente patreſamilias, inimicus homo
zizaniam ſuperſeminauit: ad quam eradicandam cum ſerui ire proponerent, dominus prohi-
buit, ſibi ſeruans palearum & frumenti diſcretionem. Hæc ſunt uaſa iræ & miſericordiæ, quæ
in domo dei ab Apoſtolo prædicantur. Veniet ergo dies quādo theſauro eccleſiæ aperto pro-
feret dominus uaſa iræ ſuæ, quibus exeuntibus ſancti dicent: Ex nobis exierunt, ſed non erant
ex nobis. Si enim fuiſſent ex nobis, manſiſſent utiq; nobiſcum. Nemo poteſt Chriſti palmam
ſibi aſſumere, nemo ante diem iudicij de hominibus iudicare. Si iam mūdata eſt eccleſia, quid
B domino reſeruamus? Eſt uia quæ uidetur eſſe apud homines recta, nouiſſima autem eius
ueniunt in profundum inferni. In hoc errore iudicij quæ poteſt eſſe certa ſententia? Conatus
eſt beatus Cyprianus contritos lacus fugere, nec bibere de aqua aliena: & idcirco hæreticorum
baptiſma reprobans, ad Stephanum tunc Romanæ urbis epiſcopum, qui à beato Petro ui-
geſimuſſextus fuit ſuper hac re Africanam ſynodum direxit, ſed conatus eius fruſtra fuit. De-
niq; illi ipſi epiſcopi, qui rebaptizandos hæreticos cum eo ſtatuerant, ad antiquam conſuetu-
dinem reuoluti, nouum emiſere decretum. Quid facimus? ita & nobis maiores noſtri, & illis
ſui tradidere maiores. Sed quid de poſterioribus loquar? Apoſtolis adhuc in ſeculo ſuperſtiti-
bus, adhuc apud Iudæam Chriſti ſanguine recenti, phantaſma domini corpus aſſerebatur.
Galatas ad obſeruationem legis traductos, Apoſtolus iterum parturit. Corinthios reſurre-
ctionem carnis non credentes, pluribus argumentis ad uerum iter trahere conatur. Tunc Si-
mon Magus & Menander diſcipulus eius, dei ſe aſſeruere uirtutes: tunc Baſilides ſummum
deum Abraxas cum trecentis ſexagintaquinq; æditionibus commentatus eſt: tunc Nicolaus,
qui unus de ſeptem diaconis fuit, die noctuq; nuptias faciens, obſcœnos & auditu quoq; eru-
beſcendos coitus, ſomniauit. Taceo de Iudaiſmi hæreticis, qui ante aduentum Chriſti, legem
7 traditam diſſiparunt: quod Doſitheus Samaritanorum princeps prophetas repudiauit: quod
Sadducæi ex illius radice naſcentes, etiam reſurrectionem carnis negauerunt: quod phariſæi à
Iudæis diuiſi, propter quaſdam obſeruationes ſuperfluas, nomē quoq; à diſſidio ſuſceperunt:
quod Herodiani Herodem regem ſuſcepere pro Chriſto. Ad eos uenio hæreticos, qui Euan-
8 gelia laniauerunt. Saturninum quendam & Ophitas & Choitam & Carpocratem & Che-
rinthum, & huius ſucceſſorem Hebionem, & cæteras peſtes: quorum plurimi uiuente adhuc
Ioanne apoſtolo eruperunt, & tamen nullum eorum legimus rebaptizatum. Quoniam au-
tem talis uiri fecimus mentionem, de Apocalypſi quoque eius approbemus, hæreticis ſine ba
ptiſmate debere pœnitentiam concedi. Angelo Epheſi deſerta charitas imputatur. In angelo
Pergamenæ eccleſiæ, idolothytorum eſus, & Nicolaitarum doctrina reprehenditur. Item

C apud angelum Thiatyrorum, Hiezabel prophetiſſa, & ſimulacrorum eſcæ & fornicationes
increpantur. Et tamen omnes hos ad pœnitētiam dominus hortatur, ſub cōminatione quoq;
futuræ pœnæ, niſi conuertantur. Non autem cogeret pœnitere, ſi non eſſet pœnitentibus ue-
niam conceſſurus. Nunquid dixit, rebaptizentur qui in Nicolaitarum fide baptizati ſunt? uel
imponantur eis manus, qui eo tempore apud Pergamenos crediderunt, qui diſciplinam tene-
bant Balaam? Quin potius age, inquit, pœnitentiam: ſin autem, ego ueniam tibi cito, & pugna
bo tecum in romphea oris mei. Verum ſi uoluerint hi qui ab Hilario inſtituti ſunt, & oues ſi-
ne paſtore eſſe cœperunt, de ſcripturis ea proferre, quæ beatus Cyprianus ob hæreticos nō re-
baptizādos in epiſtolis ſuis reliquit: ſciant illum hæc non cum anathemate eorum qui ſe ſequi
noluerant, ædidiſſe. Siquidem in cōmunione eorum permanſit, qui ſententiæ ſuæ cōtraierant:
ſed hortatum potius fuiſſe propter Nouatum, & alias tunc hæreſes multas enaſcētes, ne quiſ-
quam ab eo ſine damnatione erroris ſui reciperetur. Sermonem deniq; ſuum, quem ſuper hac
re ad Stephanum Romanum pontificem habuit, tali fine compleuit: Hæc ad conſcientiam
tuam frater chariſſime, & pro honore communi, & pro ſimplici dilectione protulimus: cre-
dentes etiā tibi pro religionis tuæ & fidei ueritate placere, quæ & religioſa pariter & uera ſunt.
Cæterum ſcimus quoſdam, quod ſemel imbiberunt nolle deponere, nec propoſitum ſuum fa
cile mutare: ſed ſaluo inter collegas pacis & concordiæ uinculo, quædam propria quæ apud
ſe ſemel ſint uſurpata, retinere. Qua in re non uim cuiquam facimus, aut legem damus, quin
habeat in eccleſiæ adminiſtratione uoluntatis ſuæ arbitrium liberum: unuſquiſq; ſit præpoſi-
tus, rationem actus ſui domino redditurus. Ad Iubanum quoque de hæreticis rebaptizandis
ſcribens, in fine libelli ſic locutus eſt: Hæc tibi breuiter pro noſtra mediocritate ſcripſimus fra-
ter chariſſime, nemini præſcribentes aut præiudicantes, quo minus unuſquiſq; epiſcoporum
D quod putat, faciat, habens arbitrij ſui liberam poteſtatem. Nos, quantum in nobis eſt, propter
hæreticos cum collegis & coëpiſcopis noſtris non contendimus, cum quibus diuinam concor
diam & dominicam pacem tenemus, maxime cum Apoſtolus dicat: Si quis autem putauerit
ſe contentioſum eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, nec eccleſia dei. Seruatur à no-
bis patienter & leniter charitas animi, collegij honor, uinculum fidei, concordia ſacerdotij. Eſt
præterea aliud quod inferemus, aduerſum quod ne mutire quidam audeat Hilarius Deuca-
lion orbis. Si enim hæretici baptiſma non habent: & ideo rebaptizandi ab eccleſia ſunt, quia in
eccleſia non fuerunt, ipſe quoq; Hilarius non eſt Chriſtianus. In ea quippe eccleſia baptizatus
eſt, quæ ſemper ab hæreticis baptiſmum recepit. Antequàm Ariminenſis ſynodus fieret, an-
tequàm Lucifer exularet, Hilarius Romanæ eccleſiæ diaconus ab hæreticis uenientes, in eo
quod prius acceperant, baptiſmate ſuſcipiebat. Niſi fortè tantum Ariani hæretici ſunt, & ab
his ſolis baptizatum recipere non licet, ab alijs licet. Diaconus eras ô Hilari, & à Manichæis
baptizatos recipiebas. Diaconus eras, & Hebionis baptiſma comprobabas, repēte poſtquam
exortus eſt Arius, totus tibi diſplicere cœpiſti. Segregas te cum tuis uernulis, & nouum bal-
neum aperis. Si te angelus aliquis aut apoſtolus rebaptizauit, non infringo quod ſequeris. Si
uero in ſinu meo natus: ſi uberum meorum lacte nutritus, aduerſum me gladium leuas: redde
quod dedi, & eſto, ſi potes, aliter Chriſtianus. Meretrix ſum, ſed tamen mater tua ſum. Non
ſeruo unius thori caſtitatem: talis eram quando conceptus es: cum Ario adulteria committo,
feci & antea cum Praxea, cum Hebione, cum Cerintho, Nouato: hos amplexaris, hos in ma-
tris tuæ domum iam adulteros recipis. Neſcio quid te unus adulter offendat. Quod ſi negan-
dum quiſpiam putauerit, hæreticos à maioribus noſtris ſemper ſuiſſe ſuſceptos: legat beati Cy
priani epiſtolas, in quibus Stephanum Romanæ urbis epiſcopum, & inueteratæ conſuetudi-
nis laceras errorē. Legat & ipſius Hilarij libellos, quos aduerſus nos de hæreticis rebaptizādis
ædidit, & ibi reperiet ipſum Hilarium confiteri, à Iulio, Malcho, Syluestro & cæteris ueteribus
epiſcopis, ſimiliter in pœnitētiam omnes hæreticos ſuſceptos: nec tamen ſibimet ueritatis con-
ſuetudinē præiudicare debere. Synodus quoq; Nicena, cuius paulò ante fecimus mentionem,

A omnes hæreticos ſuſcepit,exceptis Pauli Samoſateni diſcipulis. Et quod his maius eſt, epiſco-
po Nouatianorum,ſi conuerſus fuerit,presbyterij gradum ſeruat,quæ ſententia & Luciferum
impugnat,& Hilarium:dum idem & clericus eſt & baptizatus. Poteram diem iſtiuſmodi elo-
quio ducere,& omnes propoſitionum riuulos uno eccleſiæ ſole ſiccare. Verum quia iam mul
tum ſermocinati ſumus:& prolixitas concertationis audientium ſtudia laſſauit, breuem tibi
apertamq́ animi mei ſententiam proferam:in illa eſſe eccleſia permanēdum,quæ ab apoſtolis
fundata,uſq; ad diem hanc durat. Sicubi audieris eos qui dicuntur Chriſti,non à domino Ieſu
Chriſto,ſed à quoq; alio nuncupari:utputa Marcionitas,Valētinianos,Montenſes ſiue Cam-
pates:ſcito non eccleſiam Chriſti,ſed Antichriſti eſſe ſynagogā. Ex hoc enim ipſo quod poſtea
inſtituti ſunt,eos ſe eſſe indicant,quos futuros Apoſtolus prænunciauit. Nec ſibi blandiantur,
ſi de ſcripturarum capitulis uidentur ſibi affirmare quod dicunt,cum & diabolus de ſcripturis
aliqua ſit locutus,& ſcripturæ non in legēdo conſiſtant,ſed in intelligendo. Alioqui ſi literā ſe-
quimur,poſſumus & nos quoq; nouum nobis dogma cōponere:ut aſſeramus in eccleſiā non
recipiēdos,qui calciati ſint,& duas tunicas habeant. LVCIF. d. Non ſolum te uiciſſe exiſtimes,
uicimus utriq; uterq; noſtrum,palmam refer tu mei,& ego erroris. Vtinamq́ mihi ſic ſemper
diſputare contingat,ut ad meliora proficiens,deſeram quod male tenebam. Vnum tamen ti-
bi confiteor,quia mores meorum apprime noui,facilius eos uinci poſſe quàm perſuaderi.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 ECcleſiæ alumno.) Id eſt,Orthodoxo. Caninam facundiam.) Dictum eſt Appij, quo Hie-
ronymus libenter utitur, uel hoc argumento quod crebro utitur. Lupanar.) Id eſt,
undique contaminatam. Importuno & loco.) Quod parum tutum eſſet in circulo fauen-
tium hæretico:aut loco,nempe in media uia:tempore,quia iam ingruente nocte. Ob ſur-
dorum tantum maſtrugam.) Quid attinet commemorare quæ portenta ſcioli quidam, ac prorſum
mei ſimiles in hunc induxerint locum? Reſtituimus autem ſagaciter omnia ſubodorati, ad hunc mo-
B dum,ut legamus: Nec ob Sardorum tantum Maſtrucam dei filium deſcendiſſe. Eſt autem Maſtruca
ueſtis Barbaricæ genus, quam Sardi ſua lingua Maſtrucam appellant. Eandem Hiſpani, Strigium:
Germani, Renonem appellabant. Vnde Plautus: Maſtrucatus & plenus puluere. Porrò quoniam
aduerſarij ſpurco & ſordido uocabulo Chriſti eccleſiam dixerant lupanar, Hieronymus uolens re-
taliare conuicium, barbarum ac ridiculum regerit uocabulum:ſignificans multos adhuc ſupereſſe
bonos Chriſtianos,etiam ſi nulli eſſent in Sardinia,in qua ſola ille Chriſti eccleſiam eſſe uolebat;neq;
enim Chriſtum ob illos ſolos deſcendiſſe in terram, id quod aliquanto poſt explicat Hieronymus.
De Sardienſi ſynodo meminit & Hilarius in libro de ſynodis. Item in libris ad Conſtantium. Et ut ri-
dicule notaret Sardorum gentem, Maſtrucæ meminit, quod & ueſtis & uox eſſet illius gentis, utraq;
ridicula. Apparet autem Luciferum huius autorem hæreſeos Sardum fuiſſe: tametſi Iſidorus tradit
illum Syrmiæ epiſcopum fuiſſe. Atque hinc præmiſerat, importuno & loco & tempore, quod apud
2 Sardum, Sardorum Maſtrucam taxaret. Vnde & conſputus diſceſſit. Alium neophytis.) Neophy-
ti uocabantur, qui nuper ueniſſent ad fidem Chriſti. Ex his Paulus uetat epiſcopum eligi, unde il-
los oppoſuit epiſcopis. Ac lineas.) Metaphora eſt à certantibus infra præſcriptum, hoc eſt, certum
ſpacium lineis circumſcriptum. Circumieris ſaltum.) Sumptum à uenatu feræ. Nam ſaltus inda-
gine cinguntur, ne poſſit elabi fera. Ad unum compitum.) Hic corruperant pro compitum, com-
putum. Eſt autem compitum ſpacium illud medium inter multas uias inter ſe concurrentes. Va-
nos pennarum.) Id fit arte uenatorum, ut motis alis facticijs, cerui in fugam adigantur, hoc eſt, in in-
ſidias & in caſſes. Paruulus de ſerpentibus luſit.) Alluſit ad illud Eſaiæ cap. 11. in quo Baptiſtam
ueluti depingit: Et erit iuſticia cingulum lumborum eius &c. Ac paulò poſt: Et delectabitur infans
ab ubere ſuper foramina aſpidis,& in foramina reguli qui ablactatus fuerit, manum mittet &c. Ve-
lut in lauacro.) Animaduerte lector ueteres in baptiſmo ceremonias. Claudite quæſo.) Mire per
apoſtrophen uerſus ad auditores, oſtendit abominandum quod dicturus eſt. Inde uenit.) Nota
Chriſmatis unctionem proprie ad epiſcopum pertinere. De Platonis & Ariſtophanis ſinu.) Hoc
3 eſt, ſtatim à ſtudio ſecularis philoſophiæ,& lectione poëtarum, necdum exercitatus in diuinis literis.
Et allegauntur legendū, non eliguntur, atteſtantibus peruetuſtis exēplaribus. Ariana hæreſis.) Hæc
lege theologe, qui nihil niſi Ariſtotelem crepas. In luto hæſitabimus.) Ita Terētius: In eodem hæſi-
tas luto. Trinominem credens.) Nam Sabellius ſuſtulit diſtinctionem perſonarū, affirmans in uno
Chriſto ſimul fuiſſe patrem, filium & ſpiritū, atq; hæc eſſe uocabulis diſtincta, non re. Verū deum.)
Hoc eſt, à nullo creatum, cum filius ſit creatus à patre, iuxta Arianos:& ſpiritus ſanctus ſit creatus à
creato filio. Edoctus in capitolio.) Iocatur. Nam in capitolio non diſcuntur myſteria fidei, ſed pro-

C ſana tractantur negocia, & dediſcitur Chriſtiana religio. Vno,ut aiunt, digitulo.) Id eſt, facillime
nulloq; negocio. Oro te ut.)Vides ut recuſatur in negocio fidei, philoſophorum argumentatio,&
requiritur ſimplicitas.Quanquam hic nulla mentio de primis aut ſecundis intentionibus,de formali-
4 tatibus,de quidditatibus,de echeitatibus,deq; ſimilibus ridiculis argutijs. In integro habeas.) Hoc
eſt,ut liberum tibi ſit eum pro aduerſario ferire ſi uelis. Oliuæ ramum.)Mira allegoria rem extulit.
Solebant olim oliuæ ramum prætendere,qui pacem petituri ueniſſent.Sed qui ramum oliuæ gladio
inſerit,ita petit pacem,ut ſi non detur quod petit, paratus ſit ad pugnam. En tollo.) A gladiatori-
bus ſumptum eſt, qui hoc ſigno agnoſcebant uictorem proſtrati. Sacramenti in quod.) Victor
uicto dictabat iuſiurandum quod ab illo exigebat. Conceſſit Chriſto.) Alij legunt Hiberniam,
legendum arbitror Hiberiam,nimirum eam quæ eſt in Hiſpania iuxta columnas Herculis, non eam
quæ eſt finitima Hircaniæ. Et Celtiberos.)Quà uergunt ad Galliam, gens omnium immaniſſima,
ut teſtis eſt Strabo.Hos luridos appellat,quod colore ſint huiuſmodi, quo uidemus eſſe Saracenos.
Hoc dictum eſt per ironiam, quaſi diabolus non fuerit à Chriſto uictus, & toto expulſus orbe, ſed
luridas quaſdam nigras ac barbaras modo nationes Chriſto conceſſerit, ne nihil haberet ipſe reliqui
orbis dominus. Hoc quaſi ariete.) Aries militaris eſt machina,qua portæ urbium mœniaq; impul-
5 ſu quatiuntur. Vſiæ nomen.) Quod hypoſtaſis uocabulum reijcerent, inuentum ab Ario. In-
cocto pure.) Hic mendoſe legebatur, in corpore.Ex uetuſtiſſimo codice reſtituimus, incocto pure.
Pus enim ſanies eſt uomicæ:quod ubi maturuit, ulcere rupto erumpit. Aegyptus recepit.) Nam
Alexandria in Aegypto eſt,unde pulſus Athanaſius factione Arianorum,ad Conſtantinum confu-
gerat,& Conſtantis literis eſt reſtitutus. Tunc Hilarium.)Is factione Saturnini Arelatenſis,& alio-
rum Arianorum pulſus,in Phrygiam confugerat:ubi triennium commoratus,librum ſcripſit de reli-
gione Chriſtiana.Qua de re meminit ipſe in libro de Synodis. Ad reditum Euſebij.) Qui unà cum
Lucifero poſt Athanaſium reſtitutum, fuit ab exilio reuocatus. Is fuit epiſcopus Nicomedienſis,à
quo quidam Conſtantinum magni Conſtantini filium rebaptizatum tradunt,quod ab Arianis bapti
zatus eſſet:cuius mox facit mentionem.Quanq; nominat & alterum Euſebium Cæſareæ Palæſtinæ.
6 Euſebij & Hilarij pariter meminit Auxentius Mediolanenſis epiſcopus Arianus ad Valentem impe
ratorem. Eccleſiam deliniauit.)Hoc eſt,depinxit.Sed quotus quiſque eſt hodie epiſcoporum, qui
D hoc exemplar non rideat, non abominetur? Lappæq; & triboli.) Intertexuit Maronis carmen ex
Georgicis. Africanam ſynodum direxit.)Quidam habebant,indixit. Chriſti ſanguine recenti.)
Quidam habebant,calente:fortaſſis ſcriptum erat, recens calente. Simon Magus.) Hic à Philippo
diacono fuerat baptizatus:unde apud Auguſtinum primum inter hæreſiarchas locum obtinet. Ab
huius diſcipulo Menandro,Menandriani dicti ſunt,qui dicebant mundum non à deo, ſed ab angelis
fuiſſe conditum. Deum Abraxas.) Nam huius dictionis ἀβραξας literis, iuxta Græcorum ſuppu-
tationem tot cœlos inducebat,ut aliâs expoſuimus. Nicolaus.)Hic uxores uoluit eſſe communes:
7 Vnus fuit ex ſeptem diaconis:ut habes in Actis apoſtolorum. Doſitheus.)Hæreſiarcha,unde Do-
ſitheani. Samaritanus erat. Docuit prophetas non fuiſſe loquutos afflatu ſpiritus ſancti. Huius &
aliâs meminit.Samaritani & ante Chriſtum uelut hæretici erant:neq; enim totam legem reijciebant,
ſed in quibuſdam diſſidebant. Saturninum quendam.)Quendam addidit ueluti de obſcuro.Is cum
Simone & Menandro ſenſit, & diſcipulos habuit Saturninianos dictos. Ophitas.) Incredibile
dictu, quibus modis totus hic locus fuerit corruptus.Hi dicti ſunt à ſerpente:colunt enim pro deo
colubrum,qui ſeduxit Euam, ueluti cognitionis autorem, & eundem affirmant eſſe Chriſtum. Et
Chaldæam.) Legendum arbitror Caianos.Nam hæc quoque fuit antiquiſſima hæreſis.Honorabant
Cain & Iudam, quod illum dicerent eſſe fortiſſimæ uirtutis, hunc pio conſilio prodidiſſe Chriſtum,
quod præſciret quantum boni eſſet illinc profecturum orbi. Et Choitas.) Legendum arbitror
Gnoitas,ut ſint ijdem cum Gnoſticis,quos ſic appellabāt, ab uſurpatione ſciētiæ. Niſi mauis Chnoi-
tas,à puluere.Nam Auguſtinus teſtatur Gnoſticos à nonnullis βορβορίτας fuiſſe uocatos, à cœno ob
ſpurcitiem.Fit & horum mentio in decretis cauſ.24.quæſt.3. Perpende lector,num legendum ſit pro
Choitam,Sethoitam.Nam Sethoitæ præter alia dicebant Seth filium Noē fuiſſe Chriſtum, ut indicat
Auguſtinus.Addam & aliam coniecturam,quid ſi legas,Choitam Carpocratem, expuncta coniun-
ctione.Et Choitam appellat,quod dixerit Chriſtum terrenum,hoc eſt, nihil aliud fuiſſe quàm homi-
8 nem,nimirum hoc eſt laniare Euangelium. Carpocratem.) Vnde Carpocratiani ſunt dicti: nega-
bant corporum reſurrectionem. Cerinthum.) Vnde Cerinthiani. Dicebant Ieſum hominem tan-
tum fuiſſe:nec reſurrexiſſe,ſed reſurrecturum. Hebionem.)Nam de Chriſto idem ſenſit quod Ce-
rinthus:hi Moſaicæ legis obſeruationem cum Chriſto copulant. Cyprianus ad hæreticos.) Extat
hæc epiſtola inter illius opera. Deucalion orbis.) Non ſine ſtomacho dictum, quaſi totus mun-
dus in baptiſmo hæreticorū,uelut in diluuio periturus fuerit,niſi ab uno Hilario ſeruaretur.Notiſſi-
ma fabula eſt apud Ouidium de Deucalione & Pyrrho. Montenſes ſiue Campates.) Luſit in affi
nitate uocum.Montes enim campis reſpondent. Vt ante dixit, Campenſes cum Tharſenſibus Aria-
nis fuiſſe coniunctos,Et in Montenſibus, ad Montanum hæreſiarcham alluſit. Vicimus utriq; no
ſtrum.)

A ſtrum.) Nihil dici potuit argutius, neque lepidius.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus, opinor, male uerterat librum Origenis περὶ ἀρχῶν. Proinde ad Pammachij preces ipſe
denuo uertit, nihil immutans. Verum quoniam Arianorum hæreſis, & aliorum, in multis uidebatur
Origenis decretis conſentire, Hieronymus, quo poſſet citra religionis periculum legi tam eruditum
opus, indicat quæ ſint illic impie dicta: hoc agens, ne aut periret liber, aut cum pernicie legeretur. At
illud aſſequutus eſt ſua induſtria Hieronymus, ut perdito libro, nihil inde teneamus, præter ea, quæ ſo
la profuerat ignoraſſe.

AD AVITVM, QVID CAVENDVM IN libris περὶ ἀρχῶν.

1 ANte annos circiter decem, ſanctus uir Pammachius ad me cuiuſdam ſchedulas
miſit, quæ Origenis περὶ ἀρχῶν interpretata uolumina continerent, imò uitiata:
hoc magnopere poſtulans, ut Græcam ueritatem Latina ſeruaret tranſlatio: &
in utranq; partem ſeu bene ſeu male dixiſſet ille qui ſcripſit, abſq; interpretis pa-
trocinio, Romana lingua cognoſceret. Feci ut uoluit, miſiq́; ei libros quos cum legiſſet, exhor
ruit: & recluſit ſcrinio, ne prolati in uulgus, multorum animos uulnerarēt. A quodam fratre
qui habebat zelum dei, ſed non ſecundum ſcientiam, rogatus ut traderet ad legendum, quaſi
ſtatim redditurо, propter anguſtiam temporis, fraudem non potuit ſuſpicari. Qui acceperat
legendos, adhibitis notarijs opus omne deſcripſit: & multo celerius quàm promiſerat, codi-
cem reddidit. Eademq́; temeritate & (ut leuius dicam) ineptia, quod male ſurripuerat, peius
alijs credidit. Et quia difficile grandes libros de rebus myſticis diſputantes, notarum poſſunt
B ſeruare cōpendia, præſertim qui furtim celeriterq́; dictantur: ita in illis cōfuſa ſunt omnia, ut
& ordine in pleriſq; & ſenſu careant. Quamobrē petis Auite chariſſime, ut ipſum ad te exem
plar dirigam, quod à me olim tranſlatum, & nulli alij traditum, à ſupradicto fratre peruer-
ſe æditum eſt. Accipe igitur quod petiſti: ſed ita, ut ſcias deteſtanda tibi in eis eſſe quàm pluri-
ma: & iuxta ſermonē domini, inter ſcorpiones et colubros incedendum: ut eſt illud ſtatim in
primo uolumine: Chriſtum filium dei nō natum eſſe, ſed factum. Deum patrem per naturā
inuiſibilem, etiam à filio nō uideri. Flium, qui ſit imago inuiſibilis patris, comparatum patri,
non eſſe ueritatem: apud nos autem qui dei omnipotentis nō poſſumus recipere ueritatem,
imaginariam ueritatem uideri: ut maieſtas ac magnitudo maioris, quodammodo circunſcri-
pta ſentiatur in filio. Deum patrem eſſe lumen incomprehenſibile. Chriſtum collatione pa
tris, ſplendorem eſſe perparuum, qui apud nos pro imbecillitate noſtra magnus eſſe uidea-
tur. Duarum ſtatuarum maioris & paruulæ: unius, quæ mundum impleat, & magnitudine
ſua quodammodo inuiſibilis ſit: & alterius, quæ ſub oculos cadat, ponit exemplum: prio-
ri, patrem: poſteriori, filium comparans. Deum patrem omnipotentem appellat bonum,
& perfectæ bonitatis. Flium non eſſe bonum, ſed auram quandam & imaginem bonitatis:
ut non dicatur abſolute bonus, ſed cum additamento paſtor bonus, & cætera. Tertium di-
gnitate & honore poſt patrem & filium, aſſerit ſpiritum ſanctum. De quo cum ignorare ſe
dicat, utrum factus ſit, an infectus: in poſterioribus quid de eo ſentiret, expreſſit: nihil abſque
ſolo deo patre infectum eſſe confirmans. Filium quoque minorem patre, eo quod ſecundus
ab illo ſit: & ſpiritum ſanctum inferiorem filio, in ſanctis quibuſq; uerſari. Atque hoc ordine
maiorem patris fortitudinem eſſe, quàm filij & ſpiritus ſancti. Et rurſum maiorem filij forti-
tudinem eſſe, quàm ſpiritus ſancti: & conſequenter ipſius ſancti ſpiritus, maiorem eſſe uirtu-
tem cæteris, quæ ſancta dicuntur. Cumq́; ueniſſet ad rationales creaturas, & dixiſſet eas per Facta, fortè.
negligentiam ad terrena corpora eſſe delapſas, etiam hoc addidit: Grandis negligentiæ atq;
deſidiæ eſt, intantum unumquenque defluere atque euacuari, ut ad uitia ueniens, irratio-
nabilium iumentorum poſſit craſſo corpore colligari. Et in conſequentibus: Quibus, in-

C quit,mori diſputationibus,arbitramur ſua ſponte alios eſſe in numero ſanctorũ, & miniſte-
rio dei:alios ob culpam propriam de ſanctimonia corruentes, in tantam negligentiam cor-
ruiſſe,ut etiam in contrarias fortitudines uerterentur.Rurſumq́ꝫ naſci ex fine principium, &
ex principio finem,& ita cuncta uariari,ut & qui nunc homo eſt,poſſit in alio mũdo dæmon
fieri:& qui dæmon eſt,& negligentius egerit,in craſſiora corpora relegetur, id eſt, ut homo
fiat.Sicq́ꝫ permiſcet omnia,ut de archangelo poſſit diabolus fieri,& rurſus diabolus in ange-
lum reuertatur.Qui uero fluctuauerint,& motis pedibus nequaquã corruerint, ſubijcientur
omnino diſpenſandi & regendi,atqꝫ ad meliora gubernãdi principatibus,poteſtatibus,thro
nis,dominationibus:& forſitan ex his hominũ cõſtabit genus,in uno aliquo ex mũdis:quã-
do iuxta Eſaiam cœlum & terra noua fient.Qui uero non fuerint meriti,ut per genus homi-
num reuertantur ad priſtinum ſtatum,fient diabolus & angeli eius, & peſſimi dæmones: ac
pro uarietate meritorum in ſingulis mundis diuerſa officia ſortientur. Ipſosq́ꝫ dæmones ac
rectores tenebrarũ,in aliquo mundo,uel mũdis,ſi uoluerint ad meliora conuerti, fieri homi-
nes,& ſic ad antiquum redire principium:Ita duntaxat,ut per ſupplicia atqꝫ tormenta, quæ
uel multo uel breui tempore ſuſtinuerint,in hominum erudití corporibus, rurſum ueniant
ad angelorum faſtigia.Ex quo conſequenti ratione monſtrari,omnes rationabiles creaturas
ex omnibus poſſe fieri:non ſemel & ſubito,ſed frequentius:nosq́ꝫ & angelos futuros dæmo-
nes,ſi egerimus negligentius:& rurſum dæmones,ſi uoluerint capere uirtutes, peruenire ad
angelicam dignitatem.Corporales quoque ſubſtantias penitus dilapſuras.Aut certe in fine
omniũ hoc eſſe futura corpora,quod nunc eſt æther & cœlum,& ſi quod aliud corpus ſynce
rius & purius intelligi poteſt.Quod cum ita ſit,quid de reſurrectione ſentiat perſpicuum eſt.
Solem quoqꝫ & lunam & aſtra cætera eſſe animantia:imò quomodo nos homines, ob quæ
D dam peccata his ſumus circũdati corporibus,quæ craſſa ſunt & pigra:ſic & cœli luminaria,
talia uel talia accepiſſe corpora,ut uel plus uel minus luceant:& dęmones ob maiora delicta,
aërco corpore eſſe ueſtitos.Omnem creaturam,ſecundum Apoſtolum, uanitati eſſe ſubie-
ctam,& liberari in reuelationem filiorum dei. Ac ne quis putet noſtrum eſſe quod dicimus,
ipſius uerba ponamus:In fine atqꝫ conſummatione mundi,quando uelut de quibuſdam re-
pagulis atqꝫ carceribus miſſæ fuerint à domino animæ & rationabiles creaturæ,alias earum
tardius incedere ob ſegniciem,alias pernici uolare curſu,propter induſtriam.Cumq́ꝫ omnes
liberum habeant arbitrium,& ſponte ſua uel uirtutes poſſint capere uel uitia: illæ multo in
peiori conditione erunt,quàm nunc ſunt.Hæ ad meliorem ſtatum peruenient: quia diuerſi
motus & uariæ uoluntates in utranqꝫ partem diuerſum accipient ſtatum,id eſt,ut angeli ho-
mines uel dæmones,& rurſum ex his homines uel angeli fiant.Cumq́ꝫ omnia uario ſermo-
ne tractaſſet,aſſerens diabolum non incapacem eſſe uirtutis: & tamen necdum uelle capere
uirtutem,ad extremum ſermone latiſſimo diſputauit,angelum ſiue animam aut certe dæmo
nem,quos unius aſſerit eſſe naturæ,ſed diuerſarum uoluntatum,pro magnitudine negligen-
tiæ & ſtulticiæ iumẽtum poſſe fieri:& pro dolore pœnarum & ignis ardore,magis eligere ut
brutum animal ſit,& in aquis habitet & fluctibus, ac corpus aſſumere hujus uel illius peco-
ris:ut nobis non ſolum quadrupedum,ſed et piſcium corpora ſint timenda.Et ad extremum
ne teneretur Pythagorici dogmatis reus,qui aſſerit μετεμψύχωσιν: poſt tam nefandam diſpu-
tationem,qua lectoris animũ uulnerauit:Hæc,inquit,iuxta noſtram ſententiam non ſint do
gmata,ſed quæſita tantum atqꝫ proiecta,ne penitus intractata uiderentur.In ſecundo autem
libro mundos aſſerit innumerabiles,non iuxta Epicurum uno tempore plurimos & ſui ſimi
les,ſed poſt alterius mundi finem,alterius eſſe principium.Et ante hunc noſtrum mundum,
alium fuiſſe mundũ:& poſt hũc alium eſſe futurũ,& poſt illum alium:rurſumq́ꝫ cęteros poſt
cæteros.Et dubitat utrũ futurus ſit mũdus alteri mũdo,ita ex omni parte cõſimilis,ut nullo
inter ſe diſtare uideantũ:aut certe nunqꝫ mundus alteri mũdo ex toto indiſcretus & ſimilis ſit
futurus.Rurſumq́ꝫ poſt modicũ:Si omnia,inquit(ut ipſe diſputatiõis ordo cõpellit)ſine cor-
pore

A pore uixerint,conſumetur corporalis uniuerſa natura:& redigetur in nihilum,quę aliquãdo facta eſt de nihilo:eritq́; tempus,quo uſus eius iterum neceſſarius ſit. Et in conſequentibus: Sin autem,ut ratione & ſcripturarum autoritate monſtratum eſt,corruptiuum hoc induerit incorruptionem,& mortale hoc induerit immortalitatẽ,abſorbebitur mors in uictoriam, & corruptio in incorruptionem:& forſitan omnis corporea natura tolletur è medio,in qua ſola poteſt mors operari.Et poſt paululum:Si hæc non ſunt contraria fidei,forſitan ſine corporibus aliquando uiuemus.Sin autem qui perfecte ſubiectus eſt Chriſto,abſq; corpore intelligitur:omnes autẽ ſubijciẽdi ſunt Chriſto:& nos erimus ſine corporibus,quando ei ad perfectum ſubiecti fuerimus.Et in eodem loco:Si ſubiecti fuerint omnes deo, omnes depoſituri ſunt corpora:& tunc corporalium rerum uniuerſa natura ſoluetur in nihilum: Quæ ſi ſecundo neceſſitas poſtularit,ob lapſum rationabilium creaturarũ rurſus exiſtet.Deus enim in certamen & luctam animas dereliquit,ut intelligant plenam conſummatamq́; uictoriam, non ex propria ſe fortitudine,ſed ex dei gratia cõſecutas.Et idcirco arbitror pro uarietate cauſarũ diuerſos mundos fieri:& elidi errores eorum,qui ſimiles ſui mundos eſſe contendunt. Et iterum:Triplex ergo ſuſpicio nobis de fine ſuggeritur:è quibus quæ uera & melior ſit, lector inquirat.Aut enim ſine corpore uiuemus,cum ſubiecti Chriſto ſubijciemur deo,& deus fuerit omnia in omnibus:aut quomodo Chriſto ſubiecta,cum ipſo Chriſto ſubijcientur deo, & in unũ fœdus artabuntur:ita omnis ſubſtantia redigetur in optimã qualitatem, & diſſoluetur in ætherem,quod purioris ſimplicioriſq́; naturæ eſt:aut certe ſphæra illa, quã ſupra ap-
2 pellauimus ἀπλανῆ,& quicquid illius circulo cõtinetur,diſſoluẽt in nihilũ:illa uero qua ἀντιζώνη ipſa tenetur & cingitur,uocabitur terra bona:nec non & altera ſphæra,quæ hanc ipſam terrã circũambit uertigine,& dicitur cœlum,in ſanctorum habitaculum conſeruabitur. Cum hæc
B dicat,nónne manifeſtiſſime gentium ſequitur errorem:& philoſophorum deliramẽta,ſimplicitati ingerit Chriſtianæ?Et in eodẽ libro.Reſtat ut inuiſibilis ſit deus. Si autẽ inuiſibilis per naturam eſt, neque ſaluatori uiſibilis erit. Et in inferioribus:Nulla alia anima, q̃ ad corpus deſcẽdit humanũ,puram & germanã ſimilitudinẽ ſigni in ſe prioris expreſſit,niſi illa de qua ſaluator loquitur:Nemo tollet animam meã à me,ſed ego pono eam à meipſo. Et in alio loco:Vnde cum infinita cautione tractãdum eſt,ne forte cum animæ ſalutẽ fuerint conſecutæ: & ad beatã uitam peruenerint,animæ eſſe deſiſtant.Sicut enim uenit dominus atq; ſaluator quærere & ſaluũ facere quod perierat,ut perditũ eſſe deſiſtat:ſic anima quæ perierat,& ob cuius ſalutẽ uenit dominus,cum ſalua facta fuerit,anima eſſe ceſſabit.Illud quoq; pariter requirendum,utrum ſicut perditum aliquando non fuit perditum,& erit tempus quando perditum non erit:ſic & anima aliquando fuerit non anima,& fore tempus,quando nequaq̃; anima perſeueret.Et poſt multũ de anima tractatum hæc intulit,νοῦς,id eſt,mens corruens, facta eſt anima:& rurſum anima inſtructa uirtutibus mens fiet. Quod & de anima Eſau ſcrutãtes poſſumus inuenire,propter antiqua peccata eum in deteriori uita eſſe damnatum. Et de cœleſtibus requirendum eſt, quod non eo tempore quo factus eſt mundus, ſolis anima, uel quodcunq; eam appellari oportet,eſſe cœperit,ſed antequam lucens illud & ardens corpus intraret.De luna & ſtellis ſimiliter ſentiamus,quod ex cauſis præcedentibus,licet inuitę compulſæ ſint,ſubijci uanitati,ob præmia futurorum:nõ ſuam facere, ſed creatoris uoluntatẽ, à quo in hæc officia diſtributæ ſunt.Ignis quoq; gehẽnæ & tormẽta,quæ ſcriptura ſancta peccatoribus cõminatur,non potuit in ſupplicijs,ſed in conſcientia peccatorũ,quando dei uirtute & potentia omnis memoria delictorum ante oculos noſtros ponitur. Et ueluti ex quibuſdam ſeminibus in anima derelictis,uniuerſa uitiorum ſeges exoritur. Et quicquid feceramus in uita uel turpe uel impium,omnis eorum in conſpectu noſtro pictura deſcribitur,ac præteritas uoluptates mens intuens cõſcientiæ,punitur ardore,& pœnitudinis ſtimulis cõfoditur. Et iterum:Niſi forte corpus hoc pingue atq; terrenũ caligo & tenebræ nominandæ ſunt:per quod conſummato hoc mũdo, cui neceſſe fuerit in alium tranſire mũdum:rurſum naſcendi

ſumet

C ſumet exordia. Hæc dicens, perſpicue μετεμψύχωσιν, Pythagoræ Platonisq́; defendit. Et in fine
ſecundi uoluminis de perfectione noſtra diſputans, intulit: Cumq́; intantum profecerimus,
ut nequaq́; carnes & corpora, forſitan ne animę quidem fuerimus, ſed mens & ſenſus ad per-
fectum ueniens, nulloq́; perturbationum nubilo caligans: intuebitur rationabiles intelligibi-
lesq́; ſubſtantias, facie ad faciem. In libro quoq́; tertio hæc uitia continentur. Sin autem ſemel
recipimus, quod ex præcedentibus cauſis aliud uas in honorē, aliud in contumeliam ſit crea-
tum, cur non recurramus ad animæ arcanum, & intelligamus eam egiſſe antiquitus, propter
quod in altero dilecta: in altero odio habita ſit, antequā in Iacob corpore ſupplantaret, & in
Eſau planta teneretur à fratre? Et iterum: Vt autem aliæ animæ fierent in honorē, aliæ in con
tumeliam, materiarum cauſarumq́; merita præceſſerunt. Et in eodem loco: Iuxta nos autem
ex præcedentibus meritis, uas quod in honorē fuerit fabricatum, ſi non dignū uocabulo ſuo
opus fecerit, in alio ſeculo fiat uas cōtumeliæ: & rurſum uas illud, quod ex anteriori culpa cō-
tumeliæ nomen acceperat: ſi in præſenti uita corrigi uoluerit, in noua creatione fiet uas ſancti
ficatū: & utile domino, in omne opus bonū paratum: ſtatimq́; ſubiungit: Ego arbitror poſſe
quoſdam homines, à paruis uitijs incipientes, ad tantā nequitiam peruenire: ſi tamen nolue-
rint ad meliora cōuerti, & pœnitentia emendare peccata: ut & contrariæ fortitudines fiant, et
rurſum ex inimicis contrarijsq́; uirtutibus, intantū quoſdam per multa tempora uulneribus
ſuis adhibere medicinam: & fluentia prius delicta conſtringere, ut ad locum tranſeant opti-
morum. Sæpius diximus, in infinitis perpetuisq́; ſeculis, in quibus anima ſubſiſtit & uiuit, ſic
nōnullas earum ad peiora corruere, ut ultimū maliciæ locum teneant: & ſic quaſdam profice
re, ut de ultimo maliciæ gradu, ad perfectam ueniant conſummatamq́; uirtutem. Quibus di-
ctis conatur oſtendere & homines, id eſt, animas poſſe fieri dæmones, & rurſum dæmones
D in angelicam redigi dignitatē. Atq́; in eodem uolumine. Sed & hoc requirendum, quare hu-
mana anima nunc ab his, nunc ab alijs uirtutibus ad diuerſa moueatur. Et putat quorundā
anteq́; uenirent in corpore merita præceſſiſſe: ut eſt illud Ioannis exultantis in utero matris
ſuæ, quādo ad uocem ſalutationis Mariæ, indignam ſe confabulatione eius Elizabet confite-
tur: ſtatimq́; ſubiungit: Et ecōtrario paruuli licet & penè lactentes malis replentes ſpiritibus,
& in diuinos atq́; hariolos inſpirantur: intantū, ut etiam dæmon Pythonicus quoſdam à te-
nera ætate poſſideat: quos derelictos eſſe apud prouidentiam dei, cum nihil tale fecerint, ut
iſtiuſmodi inſaniam ſuſtinerent, non eſt eius qui nihil uult abſq́; deo fieri, & omnia illius iu-
ſticia gubernari. Rurſumq́; de mundo: Nobis autem (inquit) placet, & ante hunc mundum
alium fuiſſe mundū: & poſt iſtum, alium futurum. Vis diſcere, quod poſt corruptionē huius
mundi alius ſit futurus? Audi Eſaiam loquentē: Erit cœlum nouū & terra noua, quæ ego fa-
cio permanere in conſpectu meo. Vis noſſe, quod ante fabricam iſtius mundi, alij mundi in
præterito fuerint? Auſculta Eccleſiaſten: Quid eſt quod fuit? ipſum quod erit. Et ꝗd eſt quod
factum eſt? ipſum quod futurum eſt. Et non eſt omne nouū ſub ſole, quod loquatur & dicat:
Ecce hoc nouū eſt. Iam eñ fuit in ſeculis priſtinis, quæ fuerūt ante nos. Quod teſtimoniū nō
ſolum fuiſſe, ſed futuros mūdos eſſe teſtatur: nō quod ſimul & pariter omnes fiant, ſed alius
poſt alium: ſtatimq́; ſubiūgit. Diuinitus habitaculū & ueram requiē apud ſuperos exiſtimo
intelligi: in qua creaturæ rationabiles cōmorantes anteq́; ad inferiora deſcenderent: & de in-
uiſibilibus ad uiſibilia cōmigrarēt: ruentesq́; ad terram, craſſis corporibus indigerēt, antiqua
beatitudine fruebantur. Vnde conditor deus fecit eis cōgrua humilibus locis corpora, & mū
dum iſtū uiſibilē fabricatus eſt: miniſtrosq́; ob ſalutē & correptionē eorū qui ceciderūt, miſit
in mundū: ex quibus alij certa obtinerēt loca, & mundi neceſſitatibus obedirēt: alij iniuncta
ſibi officia, ſingulis quibuſq́; temporibus, quæ nouit artifex deus ſedula mente tractarent. Et
ex his ſublimiora mundi loca, ſol & luna & ſtellæ, quæ ab Apoſtolo creatura dicitur, accepe-
runt. Quæ creatura uanitati ſubiecta eſt, eo quod craſſis circūdata corporibus, & aſpectui pa-
teat. Et tamen nō ſponte ſubiecta eſt uanitati: ſed propter uoluntatem eius, qui eam ſubiecit
in ſpe.

A in ſpe. Et iterum: Alij uero in ſingulis locis atq; temporibus, quæ ſolus artifex nouit, mundi
gubernaculis ſeruiunt, quos angelos eius eſſe credimus. Et poſt paululum: Quem rerũ ordi-
nem & totam mundi prouidentiam: dum aliæ uirtutes de ſublimioribus corruunt, aliæ pau-
latim labuntur in terras. Iſtæ uoluntariæ deſcendunt, alię præcipitãtur inuitæ. Hæ ſponte ſuſ
cipiunt miniſteria, ut ruentibus manũ porrigant. Illæ coguntur ingratæ, ut tanto tẽpore in ſuſ
cepto officio perſeuerent. Et iterum: Ex quo ſequit̃, ut ob uarios motus, uarij creentur & mũ-
di: & poſt hunc quẽ incolimus, alius multo diſſimilis mundus fiat. Nullusq; alius diuerſis ca
ſibus & profectibus, & uel uirtutum præmijs, uel uitiorũ ſupplicijs, & in præſenti, & in futu-
ro, atq; in omnibus & retro, & priora temporibus poteſt merito diſpẽſare: & ad unũ rurſum
finem cũcta pertrahere, niſi ſolus conditor omnium deus: qui ſcit cauſas propter quas alios
permittat ſua perfrui uoluntate, & de maioribus ad ultima delabi, alios incipiat uiſitare, et gra
datim quaſi manu data, ad priſtinum retrahere ſtatum, & in ſublimibus collocare. Cumq;
de fine diſputare cœpiſſet, hæc intulit: Quia (ut crebro iam diximus) principium rurſus ex fi-
ne generatur, quæritur utrum & tunc futura ſint corpora, an ſine corporibus aliquando ui-
uendum ſit, cum redacta in nihilum fuerint, & incorporalium uita, incorporalis eſſe creden-
da ſit: qualem & dei nouimus. Nec dubium eſt, quin ſi omnia corpora ad mundum iſtũ ſen-
ſibilem pertineant, quæ appellantur ab Apoſtolo uiſibilia: futura ſit uita incorporalium in-
corporalis. Et paulò poſt: Illud quoq; quod ab eodem Apoſtolo dicitur: Omnis creatura li-
berabitur à ſeruitute corruptionis, in libertatem glorię filiorum dei: ſic intelligimus, ut primã
creaturam rationabilium & incorporaliũ eſſe dicamus, quæ nõ ſeruiat corruptioni, eo quod
non ſit ueſtita corporibus: & ubicunq; corpora fuerint, ſtaim corruptio ſubſequatur. Poſtea
autem liberabitur de ſeruitute corruptionis, quãdo receperint gloriã filiam dei, & deus fuerit
B omnia in omnibus. Et in eodem loco: Vt autẽ incorporeum finem omniũ rerum eſſe creda-
mus, illa nos ſaluatoris oratio prouocat, in qua ait: Vt quõ ego & tu unũ ſumus, ſic & iſti in
nobis unum ſint. Etenim ſcire debemus, quid ſit deus, & quid ſit futurus in fine ſaluator: &
quomodo in ſanctis ſimilitudo patris & filij repromiſſa ſit: quomodo in ſe illi unũ ſunt, ſic &
iſti in eis unum ſint. Aut enim ſuſcipiendum eſt uniuerſitatis deum, ueſtiri corpore: & quo-
modo nos carnibus, ſic illũ qualibet materia circundari: ut ſimilitudo uitæ dei, in finę ſanctis
poſſit æquari. Aut ſi hoc indecens eſt, maxime apud eos, qui ſaltem ex minima parte dei ſen-
tire cupiunt maieſtatem, & ingenitæ atq; omnia excedentis naturæ gloriam ſuſpicari: è duo-
bus alterum ſuſcipere cogimur, ut aut deſperemus ſimilitudinem dei, ſi eadem ſemper ſumus
corpora habituri: aut ſi beatitudo nobis eiuſdem cum deo uitæ promittitur, eadem qua uiuit
deus, nobis conditione uiuendum eſt. Ex quibus omnibus approbatur, quid de reſurrectio-
ne ſentiat, & quod omnia corpora interitura confirmet: ut ſimus abſq; corporibus, quomo-
do prius fuimus, anteq; craſſis corporibus ueſtiremur. Rurſumq; de mundorũ uarietate di-
ſputans, & uel ex angelis dæmones, uel de dæmonibus angelos ſiue homines futuros eſſe cõ
teſtans & econtrario ex hominibus dæmones, & omnia ex omnibus, ſententiã ſuam tali fine
cõfirmat. Nec dubiũ eſt, quin poſt quædam interualla temporum, rurſus materia ſubſiſtat, et
corpora fiant, & mũdi diuerſitas cõſtruatur: propter uarias uolũtates rationabiliũ creatura-
rũ, quæ poſt perfectã beatitudinẽ uſq; ad finẽ omniũ rerum paulatim ad inferiora dilapſæ,
tantã maliciã receperũt: ut in contrariũ uerterentur: dum nolunt ſeruare principiũ, & incorru
ptam beatitudinẽ poſſidere. Nec hoc ignorandũ, quod multæ rationabiles creaturæ, uſq; ad
ſecundũ & tertium & quartũ mundũ ſeruent principiũ, nec mutationi in ſe locũ tribuãt. Alię
uero tã parũ de priſtino ſtatu amiſſuræ ſint, ut penè nihil perdidiſſe uideantur: & nonnullæ
grandi ruina, in ultimũ ꝑcipitandæ ſint barathrũ. Nouitq; diſpenſator oĩm deus, in cõditio-
ne mũdorũ ſingulis abuti iuxta meritũ, & oportunitates & cauſas, q̃bus mũdi gubernacula
ſuſtentãtur & initiantur: ut q oẽs uicerit nequitia, & penitus ſe terræ coæquauerit: in alio mũ-
do, q poſtea fabricãdus eſt, fiat diabolus, principiũ plaſmationis domini: ut illudat̃ ei ab an-
gelis

C gelis,qui exordij amiſere uirtutem.Quibus dictis, quid aliud conatur oſtendere, niſi huius
mundi homines peccatores,in alio mundo poſſe diabolum et dæmones fieri?Et rurſum nũc
dæmones,in alio mundo poſſe uel angelos,uel homines procreari?Et poſt diſputationẽ lon-
giſſimam,qua omnem creaturam corpoream in ſpiritualia corpora & tenuia dicit eſſe mutã-
dam:cunctamq; ſubſtantiam in unũ corpus mundiſſimũ,& omni ſplendore purius conuer-
tendam:& talem,qualem nunc humana mens non poteſt cogitare, ad extremum intulit: Et
erit deus omnia in omnibus,ut uniuerſa natura corporea redigatur in eam ſubſtantiam,quę
omnibus melior eſt: in diuinã ſcilicet, qua nulla eſt melior.In quarto quoq; libro,qui operis
eius extremus eſt,hæc ab eccleſia Chriſti damnanda interſerit. Et forſitan quomodo in iſto
mundo qui moriuntur ſeparatione carnis & animæ:iuxta operum differẽtiam,diuerſa apud
inferos obtinent loca:ſic qui de cœleſtis Hieruſalẽ(ut ita dicam)adminiſtratione moriuntur,
ad noſtri mundi inferna deſcendunt:ut pro qualitate meritorum,diuerſa in terris poſſideant
loca.Et iterum:Et quia comparauimus,de iſto mundo ad inferna pergentes animas, ijs ani-
mabus,quæ de ſuperiori cœlo ad noſtra habitacula peruenitẽs quodãmodo mortuæ ſunt,
prudenti inueſtigatione rimandum eſt:an hoc ipſum poſſimus etiam in natiuitate dicere ſin
gularum,ut quomodo quæ in iſta terra noſtra naſcuntur animæ,uel de inferno rurſum me-
liora cupientes,ad ſuperiora ueniunt,& humanũ corpus aſſumũt,uel de melioribus locis ad
nos uſq; deſcendunt,ſic & ea loca quæ ſupra ſunt in firmamẽto,aliæ animæ poſſideant,quæ
de noſtris ſedibus ad meliora proficiant:aliæ quæ de cœleſtibus ad firmamentum uſq; dela-
pſæ ſunt:nec tantum fecere peccatum,ut ad loca quæ incolimus truderentur. Quibus dictis
nititur approbare,& firmamentum,id eſt,cœlum,ad comparationẽ ſuperioris cœli eſſe infe-
ros:& hanc terram quã incolimus,collatione firmamenti inferos appellari:& rurſum ad cõ-
D parationẽ inferorum,qui ſubter nos ſunt,nos cœlum dici:ut quod alijs infernus eſt,alijs cœ-
lum ſit.Nec hac diſputatione contentus,dicit in fine omnium rerũ,quando ad cœleſtem Hie
ruſalem reuerſuri ſumus,aduerſariarum fortitudinum contra populum dei bella cõſurgere:
non ſit eorum ocioſa uirtus,ſed exerceantur ad prælia:& habeant materiam roboris, quam
ut conſequi non poſſint,niſi fortes primum aduerſarijs inſtiterint:quos ratione & ordine &
ſolertia repugnandi,in libro Numerorum legimus eſſe ſuperatos. Cumq; dixiſſet iuxta Io-
annis Apocalypſim Euangelium ſempiternũ,id eſt,futurum in cœlis,tantum pręcedere hoc
noſtrum Euangelium,quantum Chriſti prædicatio legis ueteris ſacramenta:ad extremũ in-
tulit(quod & cogitaſſe ſacrilegum eſt)pro ſalute dæmonũ, Chriſtum etiã in aëre & in ſuper-
nis locis eſſe paſſurum.Et licet ille nõ dixerit,tamen quod cõſequens ſit intelligitur:ſicut pro
hominibus homo factus eſt,ut homines liberaret:ſic & pro ſalute dæmonũ,deum futurum
quod ſunt hi,ad quos uenturus eſt liberandos. Quod ne forſitan de noſtro ſenſu putemur
aſſerere,ipſius uerba ponenda ſunt.Sicut enim per umbram Euangelij, umbram legis im-
pleuit:ſic quia omnis lex exemplũ & umbra eſt ceremoniarũ cœleſtium,diligentius requiren
dum,utrum recte intelligamus legem quoq; cœleſtem,& ceremonias ſuperni cultus plenitu
dinem non habere:ſed indigere Euangelij ueritate,quod in Ioannis Apocalypſi Euãgelium
legimus ſempiternũ,ad comparationem uidelicet huius noſtri Euãgelij,quod temporale eſt:
& in tranſituro mũdo ac ſeculo prædicatum.Quod quidem etiã ſi uſq; ad paſſionẽ domini
ſaluatoris inquirere uoluerimus,quanq; audax & temerariũ ſit in cœlo,eius q̃rere paſſionẽ:
tamen ſi ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus ſunt,& non erubeſcimus crucem domini cõfiteri
propter deſtructionem eorũ,quæ ſua paſſione deſtruxit:cur timeamus etiam in ſupernis lo
cis,in cõſummatione ſeculorum aliquid ſimile ſuſpicari, ut omniũ locorũ gentes illius paſ-
ſione ſaluentur?Rurſumq; blaſphemans de filio ſic locutus eſt:Si enim patrem cognoſcit fi-
lius,uidetur in eo quod nouit patrẽ,poſſe eum comprehendere:ut ſi dicamus artificis animũ
artis ſcire menſuram.Nec dubium,quin ſi pater ſit in filio,& comprehendatur ab eo in quo
eſt.Sin aũt comprehenſionẽ eam dicimus,ut nõ ſolum ſenſu quis & ſapientia cõprehendat,

ſed &

A ſed & uirtute & potentia cuncta teneat,qui cognouit:non poſſumus dicere, quod comprehendat filius patrem:pater uero omnia comprehendit.Inter omnia autem & filius eſt, ergo & filium comprehendit.Et ut ſciremus cauſas,quibus pater cõprehendat filium,& filius patrem non queat comprehendere:hæc uerba ſubnectit.Curioſus lector inquirat, utrum ita à ſemetipſo cognoſcatur pater,quomodo cognoſcitur à filio:ſciensq́ illud quod ſcriptũ eſt:Pater qui me miſit,maior eſt omnibus:uerum eſſe contendet,ut dicat,& in cognitione filio patrem eſſe maiorem,dum perfectius & purius à ſemetipſo cognoſcitur, quàm à filio. μετεμψύχωσιν quoq; & abolitionem coporum,per hoc rurſum ſentire conuincitur.Si quis autem potuerit oſtendere incorporalem rationabilemq́ naturam,cum expoliauerit ſe corpore, uiuere per ſemetipſam:& in peiori conditione eſſe,quando corporibus ueſtitur:in meliori, quando illa deponit:nulli dubium eſt corpora non principaliter ſubſiſtere,ſed per interualla & ob uarios motus rationabilium creaturarum nunc fieri:ut qui his indigent, ueſtiantur: & rurſum cum illa deprauatione lapſum ſed ad meliora correxerint,diſſolui in nihilum: & hac ſemper ſucceſſione uariari.Et ne paruam putaremus impietatem eſſe eorum,quæ præmiſerat,in eiuſdem uoluminis fine coniungit:omnes rationabiles naturas,id eſt,patrem & filium & ſpiritũ ſanctum,angelos,poteſtates,dominationes,cæterasq́ uirtutes:ipſum quoq; hominem ſecũdum animæ dignitatem unius eſſe ſubſtantiæ. Intellectualem, inquit, rationabilemq́ naturam ſentit deus & unigenitus filius eius & ſpiritus ſanctus: ſentiunt angeli & poteſtates, cæteræq́ uirtutes:ſentit interior homo,qui ad imaginem & ſimilitudinem dei conditus eſt. Ex quo concluditur deum & hæc quodammodo unius eſſe ſubſtantiæ. Vnum addit uerbum, quodammodo,ut tanti ſacrilegij crimen effugeret:& qui in alio loco filium & ſpiritum ſanctum non uult de patris eſſe ſubſtantia, ne diuinitatem in partes ſecare uideatur: naturam
B omnipotentis dei,angelis hominibusq́ largitur. Cum hæc ita ſe habeant, quæ inſania eſt, paucis de filio & ſpiritu ſancto commutatis,quæ apertam blaſphemiam præferebant: cætera ita ut ſcripta ſunt protuliſſe in medium,& impia uoce laudaſſe: cum utiq; & illa & iſta de uno impietatis fonte proceſſerint? Aduerſum omnia ſcribere:nec huius eſt temporis:& omẽs qui aduerſus Arium & Eunomium Manichæumq́ & diuerſas ſcripſerunt hæreſes, his quoq; impietatibus reſpondiſſe credendi ſunt.Quiſquis igitur hos uoluerit legere libros, & calciatis pedibus ad terram repromiſſionis pergere:necubi à ſerpentibus mordeatur,& arcuato ſcorpij uulnere uerberetur,legat prius hunc librum:& antequàm ingrediatur uiam,quæ ſibi cauenda ſint,nouerit.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 ANte annos.) Vide ut diſtulit rem in decimum annũ,adhuc fauens Origenis ingenio. Cuiuſdam.) Abſtinet à nomine cum Ruffinum ſignificet. Schedulas.) Ita uocant tabellas rudes & nondum emendate ſcriptas. Vnde & Græcis uerbum σχεδιάζειν,& nomen σχέδιον. περὶ ἀρχῶν.) Id eſt, de principijs. Nam hic eſt libro titulus. Aethera & cœlum.) Veteres puriſſimam aẽris partẽ æthera uocabant,ab ardore ſiue luce. Aẽreo corpore.) Fuit & Auguſtinus in hac ſententia,ut crederet dæmones habere corpora aẽrea, non aſſumpticia, ſed ſua & naturalia: id quod palàm declarat,cum alijs locis,tum in libello de diuinatione dæmonum. Niſi forte ſic uelimus interpretari,illic corpus accipi pro ſubſtantia,quomodo ueteres aliquoties uſurpabant eam uocem: ut apud Gellium,ubi diſputatur ex Platone,uox corpus ſit an accidens:& aẽrea pro ſubtilibus ac tenuibus. Verum ſi quis exactius perpendat totam illam diſputationem,intelliget eum ita tribuiſſe corpora dæmonibus,ut tribuit Origenes & Plato. Aſſerit μετεμψύχωσιν.) Id eſt, tranſanimationem, hoc eſt,migrationem animæ de corpore in corpus. Appellauimus ἀπλανῆ.) Id eſt, expertẽ erroris, quod
2 fixa ſit & nõ erret more cæterarũ. ἀντιζώνη ipſa tentetur.) Antizonam uocat,quod opponatur & reſpondeat zonæ. νοῦς.) Summã animi partem & longiſſime ſemotam à materia, aut certe minimum immerſam materiæ,ſic appellant Theologi. De qua quærit Ariſtoteles in libris de anima,num quid agat in corpore abſq; corporis organis. Dæmon Phytonicus.) Id eſt,diuinus, à Pythone ſerpente, quem iaculis ſuis interemit Apollo. Vnde & Pythium dictum uolunt. Neſcio uero qua de cauſa noſtri addant aſpirationem primæ mutæ. Calciatis.) hoc eſt, armatis aduerſus ſerpentes. Arcuato Scorpij uulnere.) Sic enim ferit ſcorpius,utroq; brachio conprehendit quod uult ferire:deinde nitens his,ſupra tergum inflectit caudam in arcus morem,& aculeum infigit,cuſpide adeo ſubtili, ut aciem

C fallat oculorum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Epiphanius epiſcopus Salaminæ Cypri excuſat ſe Ioanni epiſcopo Hieroſolymitano, quod preſbyterum ordinaſſet in illius diœceſi,ipſo inconſulto.Deinde cōmonet,ut ab Origenis erroribus abſtineat.Hanc epiſtolam Hieronymus in odium Ioannis & Ruffini Latinam fecit.

EPIPHANIVS IOANNI EPISCOPO HIEROSOLYMORVM.

DOmino dilectiſſimo fratri Ioanni epiſcopo Epiphanius.Oportebat nos dilectiſſime, clericatus honore non abuti in ſuperbiam,ſed cuſtodia mandatorum dei & obſeruatione diligentiſſima hoc eſſe quod dicimur.Si enim ſancta ſcriptura loquitur:cleri eorum non proderunt eis, quæ arrogantia clericatus conducere nobis poterit:qui non ſolum cogitatione & ſenſu,uerumetiam ſermone peccamus? Audiui quippe quod tumeas contra nos & iraſcaris,& miniteris ſcribere in extremos fines terræ,ut loca prouinciasq; non nominem.Et ubi eſt dei timor,qui nos debet illo tremore concutere, qui dictus eſt à domino:Si quis iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa,reus erit iudicio? Non quod magnopere curem,ſi ſcribas quod placuerit.Scribebantur enim & epiſtolæ biblynæ iuxta Eſaiam: & mitebantur ſuper aquas,quæ cito cum ſeculo tranſeunt.Nihil tibi nocuimus,nihil iniuriæ fecimus,nec quicquam uiolenter extorſimus.In monaſterio fratrum, & fratrum peregrinorum,qui prouinciæ nihil tuæ deberent:& propter noſtram paruitatem & literas,quas ad eos crebro direximus,communionis quoq; tuæ cœperunt habere diſcordiam,ne uideretur quadam duritia & conſcientia noſtra,antiquæ fidei ab eccleſia ſeparari,ordinauimus diaconum: & poſtquàm miniſtrauit,rurſum presbyterū,ſuper quo debueras gratulari,intelligens quod ob dei timorem hoc ſumus facere compulſi: maxime cum nulla ſit diuerſitas in ſacerdotio dei,& ubi utilitati eccleſiæ prouidetur.Nā et ſi ſinguli eccleſiarum epiſcopi habent ſub ſe ecc-

D cleſias,quibus curam uidentur impendere,& nemo ſuper alienam menſuram extenditur,tamen præponitur omnibus charitas Chriſti,in qua nulla ſimulatio eſt: nec conſiderandum quid factum ſit,ſed quo tempore,& quo modo, & in quibus,& quare factum ſit. Cum enī uidiſſem,quia multitudo ſanctorum fratrum in monaſterio conſiſteret, & ſancti presbyteri Hieronymus & Vincentius propter uerecundiam & humilitatem nollent debita nomini ſuo exercere ſacrificia: & laborare in hac parte miniſterij, quæ Chriſtianorum præcipua ſalus eſt:inuenire autem & comprehendere ſeruum dei non poſſes,qui te,eo quod graue onus ſacerdotij nollet ſuſcipere,ſæpe ſugiebat:ſed nec alius quis epiſcoporum facile eum reperiret. Vnde & ſatis miratus ſum,quomodo diſpenſatione dei ad nos uenerit cum diaconis monaſterij & cæteris fratribus,ut mihi ſatisfaceret,quia neſcio quid aduerſum eos habebam triſtitiæ.Cum igitur celebraretur collecta in eccleſia uillæ,quæ eſt iuxta monaſterium noſtrum, ignorantem eum,& nullam penitus habentem ſuſpicionem,per multos diaconos apprehendi iuſſimus,& teneri os eius: ne forte liberari ſe cupiens,adiuraret nos per nomen Chriſti: & primum diaconum ordinauimus,proponentes ei timorem dei,& compellentes ut miniſtraret. Valde quippe obnitebatur,indignum ſe eſſe conteſtans. Vix ergo compulimus eum, & perſuadere potuimus teſtimonijs ſcripturarum, & propoſitione mandatorum dei, Et cum miniſtraret in ſanctis ſacrificijs,rurſus cum ingenti difficultate tento ore eius, ordinauimus presbyterū:& ijſdem uerbis,quibus antea ſuaſeramus,impulimus ut ſederet in ordine presbyterij.Poſt hæc ſcripſimus ad ſanctos presbyteros monaſterij,& cæteros fratres:& increpauimus eos,quare non ſcripſiſſent ſuper eo,cum ante annum multos eorum queri audiſſem, cur non haberent,qui ſibi domini ſacramenta conficerēt,& illū omnes ſuo poſcerent teſtimonio,& grandē utilitatem in cōmune monaſterij teſtarētur:quare tunc reperta opportunitate non ſcripſiſſent nobis,neq; ſuper ordinatione eius aliquid popoſciſſent. Hæc ita acta ſunt,ut loquutus ſum,in charitate Chriſti,quam te erga paruitatem noſtram habere credebā:quanq; in monaſterio ordinauerim,& nō in parochia,quæ tibi ſubiecta ſit. O uere benedicta epiſcoporū Cypri manſuetudo & bonitas,& noſtra ruſticitas ſenſu tuo & arbitratu digna miſericordia

A cordia dei. Nam multi epiſcopi cõmunionis noſtræ & præsbyteros in noſtra ordinauerunt
prouincia, quos nos cõprehendere nõ poteramus: & miſerunt ad nos diaconos & hypodia-
conos, quos ſuſcepimus cũ gratia. Et ipſe cohortatus ſum beatæ memoriæ Philonẽ epiſcopũ
& ſanctum Theoprobum, ut in eccleſijs Cypri, quæ iuxta ſe erant, ad meæ aũt parochiæ ui-
debantur eccleſiã pertinere, eo quod grandis eſſet, & late patens prouincia, ordinarent preſ-
byteros, & Chriſti eccleſiæ prouiderẽt. Nunq̃ aũt ego ordinaui diaconiſſas, & ad alienas mi-
ſi prouincias, neq̃ feci quicq̃ ut eccleſiã ſcinderem. Quid ergo tibi uiſum eſt, ſic grauiter intu-
meſcere & iactari cõtra nos pro opere dei, quod in ædificationẽ, & nõ in deſtructionẽ fratrũ
factũ eſt? Sed & illud uehementer admiratus ſum, quod meis loquutus es clericis, aſſerens te
per ſanctum presbyterũ & abbatẽ monachorũ Gregoriũ mandaſſe mihi, ne quenq̃ ordina-
rem: & ego hoc pollicitus ſim, dicẽs: Nũquid iuuenis ſum, aut canones ignoro? Audi igit̃ ue-
ritatem in ſermone dei, me hoc nec audiſſe, nec noſſe, nec iſtius ſermonis penitus recordari.
Suſpicatus aũt ſum, ne forſitan inter multa, quaſi homo oblitus eſſem: & ob hãc cauſam ſan-
ctum Gregoriũ ſciſcitatus ſum, & Zenonẽ presbyterũ, qui cũ eo eſt. E quibus abbas Grego-
rius reſpondit, ſe hoc penitus ignorare. Zenon aũt dixit, quia cũ ei presbyter Ruffinus, neſcio
quæ, alia tranſitorie loqueretur, etiam hoc dixerit: Putás ne aliquos ordinaturus eſt ſanctus
epiſcopus? Et huc uſq̃ ſtetiſſe ſermonẽ. Ego autẽ Epiphanius nec audiui quicq̃, nec reſpondi.
Vnde dilectiſſime non te præueniat furor, nec occupet indignatio, nec fruſtra mouearis: &
aliud dolens, te uertas ad alia, ut peccandi occaſionẽ inueniſſe uidearis. Quod propheta deui-
tans, dñm precatur, dicens: Nõ declines cor meum in uerba maliciæ, ad excuſandas excuſa-
tiones in peccatis. Illud quoq̃ audiens admiratus ſum, quod quidam qui ſolent ultro citroq̃
portare rumuſculos, & his quæ audierũt ſemper addere, ut triſticias & rixas inter fratres con
B citent, te quoq̃ turbauerunt, & dixerunt, quod in oratione quando offerimus ſacrificia deo,
ſoleamus pro te dicere: Dñe, præſta Ioanni ut recte credat. Noli nos intantum putare ruſti-
cos, ut hoc tam aperte dicere potuerimus. Quanq̃ enim hoc in corde meo ſemper orem, ta-
men ut ſimpliciter fatear, nunq̃ in alienas aures protuli, ne te uiderer paruipendere dilectiſſi-
me. Quando aũt cõplemus orationẽ ſecundũ ritum myſteriorum, & pro omnibus & pro te
quoq̃ dicimus: Cuſtodi illũ qui prædicat ueritatẽ. Vel certe ita: Tu præſta dñe & cuſtodi, ut
ille uerbũ prædicet ueritatis: ſicut occaſio ſermonis ſe tulerit, & habuerit oratio conſequentiã.
Quapropter obſecro te dilectiſſime, & aduolutus pedibus tuis p̃cor, prǽſta mihi & tibi ut ſal-
ueris, ſicuti ſcriptũ eſt, à generatione peruerſa, & recede ab hæreſi Origenis, & à cunctis hære-
ſibus dilectiſſime. Video enim quod ꝓpter hãc cauſam omnis ueſtra indignatio cõcitata ſit,
quod dixerim uobis, Arij patrem Origenẽ ſcilicet & aliarũ hæreſeon radicẽ, & parentẽ lau-
dare nõ debetis. Et cũ uos rogarẽ, ne ita erraretis & monerẽ, cõtradixiſtis & me ad triſticiã at-
q̃ lachrymas adduxiſtis. Non ſolum aũt me, ſed & alios plurimos catholicos qui intererant.
Inde ut intelligo hæc eſt omnis indignatio, & iſte furor. Et idcirco cõminamini, quod mitta-
tis aduerſum me epiſtolas, ut huc illucq̃ ſermo ueſter diſcurrat, & propter defenſionẽ hære-
ſeos aduerſum me odia ſuſcitantes, rumpitis charitatẽ quã in uos habuimus: intantum ut fe-
ceritis nos etiã pœnitentiam agere, quare uobis cõmunicauerimus, ita Origenis errores & do
gmata defendentes. Simpliciter loquor: nos ſecundũ quod ſcriptũ eſt, nec oculo noſtro parci-
mus, ut nõ effodiamus eũ, ſi nos ſcandalizauerit: nec manui, neq̃ pedi, ſi nobis ſcandalum fe
cerit. Et uos ergo ſiue oculi noſtri, ſiue manus, ſiue pedes fueritis, ſimilia ſuſtinebitis. Quis eñi
catholicorum poſſit æquo animo ſuſtinere, & eorum qui fidem ſuã bonis operibus exornãt,
ut audiant Origenis doctrinam atq̃ conſilium, & credant præclaræ illius prædicationi: non
poteſt filius uidere patrẽ, neq̃ ſpiritus ſanctus uidere filiũ? Hæc in libris περὶ ἀρχῶν ſcribuntur,
1 his uerbis legimus, & ita loquutus eſt Origenes. Sicut enim incongruum eſt dicere, quod poſ
ſit filius uidere patrem, ſic inconſequens eſt opinari, quod ſpiritus ſanctus poſſit uidere filiũ.
Illud quoq̃ quis Origenem dicentẽ patiatur, quod animæ, angeli fuerint in cœlis: & poſtq̃

C peccauerint in ſupernis,deiectas eſſe in iſtũ mundum,& quaſi in tumulos & ſepulchra: ſic in
corpora iſta relegatas,pœnas antiquorũ luere peccatorũ: & corpora credentium non templa
Chriſti eſſe,ſed carceres damnatorũ: Exinde ueritatem hiſtoriæ,allegoriæ deprauans mẽda-
cio infinita uerba multiplicat:& ſimplices quoſq; uaria perſuaſione ſupplantans, nũc aſſerit
animas,iuxta Græcam etymologiam ψυχὰς ἀπὸ τῆς ψύξεως idcirco uocitatas:quia de cœleſtibus
ad inferiora uenientes,calorẽ priſtinũ amiſerint:nunc corpus hoc,ob id iuxta Græcos δέμας,
2 id eſt,uinculũ,ſiue iuxta aliam proprietatem,cadauer dici:quia animæ de cœlo ruerint:à ple-
riſq; autẽ ſecundũ uariam Græci ſermonis ſupellectilẽ σῶμα,id eſt,corpus: σῆμα, id eſt, monu-
mentũ interpretari:eo quod ita animã in ſe clauſam habeat,quomodo ſepulchra & tumuli ca
dauera mortuorum.Et ſi hoc uerũ eſt,ubi eſt fides noſtra? ubi præconiũ reſurrectionis? ubi
apoſtolica doctrina,quæ in eccleſijs Chriſti hucuſq; perdurat? ubi illa benedictio ad Adam,
& ad ſemẽ eius,& ad Noë,& ad filios eius:Creſcite & multiplicamini,& replete terram? Iam
enim non erit benedictio,ſed maledictio,iuxta Origenẽ,qui angelos uertit in animas: & de
ſublimi faſtigio dignitatis facit ad inferiora deſcendere, quaſi deus generi humano non poſ-
ſit animas per benedictionem dare,niſi angeli peccauerint, & tot in cœlo ſint ruinæ, quot in
terra natiuitates.Dimittenda ergo nobis eſt doctrina apoſtolorũ & prophetarum,& legis &
ipſius dñi ſaluatoris in Euangelio pertonantis.Econtrario Origenes præcipit, & legem dat,
ut non dicã conſtringit diſcipulos ſuos:ne quis oret in cœlũ aſcendere,ne peius iterũ peccans
quàm in terris ante peccauerat,præcipitetur in mundũ.Quanq; iſtiuſmodi nugas & delira-
menta ſoleat ille ſcripturarum interpretatione peruerſa & aliud ſignificante quàm quod ue-
rum eſt affirmare,dicens:Priuſquàm à malicia humiliarer,ego deliqui.Et illud:Reuertere ani
ma mea in requiem tuam.Necnon & illud:Educ de carcere animã meã.Et in alio loco: Con-
D fitebor dño in regione uiuorũ:cum alius proculdubio ſenſus ſcripturæ diuinæ ſit, quã ille in
hæreſim ſuã maligna interpretatione detorquet.Quod faciunt & Manichæi, & Gnoſtici, &
Hebionitæ,& Marcionis ſectatores,& aliæ hæreſes numero octoginta,quę de puriſſimo ſcri
pturarum fonte aſſumentes teſtimonia:non ita interpretantur ut ſcripta ſunt,ſed ſimplicitatẽ
ſermonis eccleſiaſtici,id uolunt ſignificare,quod ipſi ſentiunt.Illud quoq; quod aſſerere niti-
tur,doleám ne an rideam neſcio.Doctor egregius Origenes audet docere diabolum id rur-
ſum futurũ eſſe quod fuerat:& ad eandẽ rediturũ dignitatẽ,& conſcenſurũ regna cœlorum.
Proh nephas,quis tam uecors & ſtolidus,ut hoc recipiat,quod ſanctus Ioannes baptiſta, &
Petrus,& Ioannes apoſtolus & euangeliſta,Eſaias quoq;,& Hieremias, & reliqui prophetæ
cohæredes fiant diaboli in regno cœlorum? Prætereo friuolã eius expoſitionẽ ſuper tunicis
pelliceis,quanto conatu,quantiſq; egerit argumentis,ut tunicas pelliceas humana eſſe corpo
ra crederemus.Qui inter multa ait:Nunquid coriarius aut ſordiſcarius erat deus, ut confice-
3 ret pelles animalium,& conſueret ex eis tunicas pelliceas Adam & Euæ? Manifeſtum eſt er-
go,inquit,quod de corporibus noſtris loquatur.Et ſi hoc ita eſt,quomodo legimus ante pel-
liceas tunicas,& ante inobedientiã,& de paradiſo ruinam Adam loquentẽ nõ ſecundũ allego
riam,ſed uere:Hoc nunc os ex oſſibus meis,& caro de carne mea? Aut unde aſſumptum eſt
illud,quod diuinus ſermo teſtatur:Et iniecit deus ſoporem in Adam,& dormiuit:& ſumpſit
unã de coſtis eius,& adimpleuit pro ea carnẽ,& ædificauit coſtam,quam tulerat ex eo, illi in
uxorẽ? Aut quæ corpora cõtegebat Adam & Eua folijs ficus poſtq; comederunt de arbore
uetita? Quis aũt patienter ferat Origenem lubricis argumentationibus reſurrectionem car-
nis huius negantem:ſicut declarat manifeſtiſſime in uolumine explationum primi pſalmi,
& in alijs multis locis? Aut quis audiat in tertio cœlo donantem nobis Origenem paradi-
ſum:& illum quem ſcriptura cõmemorat,de terra ad cœleſtia transferentẽ: & omnes arbo-
res quæ ſcribuntur in Geneſi,ſic allegorice intelligentem:quod ſcilicet arbores,angelicæ for-
titudines ſint, cum hoc ueritas non recipiat? Neque enim dixit ſcriptura diuina: Depoſuit
deus Adam & Euam in terram,ſed eiecit eos de paradiſo,& habitare fecit eos contra paradi-
ſum.

A ſum. Nõ ait, ſub paradiſo. Et poſuit romphæam flammeã, & Cherubim cuſtodire introitum ligni uitæ. Non dixit, aſcenſum. Et fluuius egrediebatur ex Eden: nõ dixit, deſcẽdit ex Eden. Iſte diuiditur in quatuor principia: nomen uni Phiſon, & nomen ſecundi Geon. Ego uidi aquas Geon. Aquas quas his carneis oculis aſpexi. Iſte eſt Geon, quem Hieremias demonſtrat, dicens: Quid uobis & uiæ Aegypti, ut bibatis aquam Geon turbidam? Bibi & de hoc magno flumine Euphrate aquas ſimpliciter, quas manu potes tangere, ore ſorbere, non aquas ſpiritales. Vbi autem flumina ſunt, quæ & uidentur & bibuntur, ibi conſequens eſt quod & ficus & alia ligna ſint: de quibus dicit deus: Ex omni ligno quod eſt in paradiſo comedes: ſimilia ſunt lignis alijs & arboribus, ſicut flumina ſimilia ſunt fluminibus & aquis. Si autem aqua quæ cernitur, uere aqua eſt, neceſſe eſt ut & ficus uera ſit, & alia ligna: & Adam uerus ſtatim à principio plaſmatus in corpore ſicut & Eua, & nõ in phantaſmate: & poſt ruinam (ut uult Origenes) propter peccatũ poſtea corpus acceperit. Sed dicis: Legimus quod ſanctus Paulus raptus ſit uſq; ad tertium cœlum, & uſq; in paradiſum. Bene dicis. Quando ponit tertium cœlum, & poſtea addit: & in paradiſum, oſtendit alibi eſſe cœlum, & alibi paradiſum. Illas uero præſtigias quis non ſtatim abijciat atq; contemnat, dicente Origene, de aquis quæ ſuper firmamentum ſunt, non eſſe aquas ſed fortitudines quaſdam angelicæ poteſtatis: & rurſum aquas quæ ſuper terram ſunt, hoc eſt, ſub firmamento, eſſe uirtutes contrarias, id eſt, dæmones? Et quomodo legimus, in diluuio apertas cataractas cœli, & aquas inundaſſe diluuij? Vnde aperti ſunt fontes abyſſi, & totus mundus opertus eſt aquis? O furor hominum iunctus ſtulticiæ, qui reliquerunt illud quod in Prouerbijs dicitur: Audi fili ſermonem patris tui, & ne abijcias legem matris tuæ: & conuerſi ſunt ad errorem: & dicunt ſtulto, ut princeps ſui ſit: nec contemnunt res fatuas, quæ dicuntur à fatuo, ſicut ſcriptura teſtatur:

B Fatuus autem fatua loquitur, & cor eius uana intelligit. Vnde obſecro te dilectiſſime, & quaſi membris meis parcens, propter charitatem quam in te habeo, precor ſcribens & orans, ut impleas illud quod dicitur: Nónne odientes te domine odiui, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? Inimica & digna odio Origenis uerba ſunt, & deo repugnantia, & ſanctis eius: & non iſta ſola quæ dixi, ſed & alia innumerabilia. Neq; enim nunc mihi propoſitum eſt aduerſus omnia Origenis dogmata diſputare. Nihil mihi ſubripuit Origenes, nec in mea generatione fuit, nec propter aliquas res mundi & hæreditatem, odium aduerſum illũ pugnasq; ſuſcepi: ſed (ut ſimpliciter fatear) doleo, & ualde doleo, uidens plurimos fratrum, & eorum præcipue qui profeſſionem habent non minimam: & in gradum quoque ſacerdotij maximum peruenerũt, eius perſuaſionibus deceptos, & peruerſiſſima doctrina cibos factos eſſe diaboli: in quibus completum eſt illud, quod dicitur: Super omnem munitionem ludit, & eſcæ eius electæ, & congregauit ſicut arenam captiuitatem. Te autem frater liberet deus & ſanctum populum Chriſti, qui tibi creditus eſt, & omnes fratres qui tecum ſunt, & maxime Ruffinum presbyterum ab hæreſi Origenis, & ab alijs hæreſibus & perditione earum. Si enim propter unum uerbum, aut duo quæ contraria fidei ſunt, multæ hæreſes abiectę ſunt ab eccleſia: quãto magis hic inter hæreticos habebitur, qui tantas peruerſitates, & tam mala dogmata contra fidem adinuenit, deiq; & eccleſiæ hoſtis extitit? Inter multa enim mala etiam illud auſus eſt dicere, perdidiſſe imaginem dei Adam, cum hoc in nullo penitus loco ſcriptura ſignificet. Si autem ita eſſet, nunquam omnia quæ in mundo ſunt ſeruirent ſemini Adam, id eſt, uniuerſo generi hominum: ſicut & Iacobus apoſtolus loquitur: Omnia domantur & ſubiecta ſunt humanæ naturæ. Nunquam enim uniuerſa ſubiecta eſſent hominibus, ſi non haberent homines iuxta id quod uniuerſis imperarent imaginem dei. Coniungens autem atque conſocians ſcriptura diuina gratiam benedictionis, quam Adam donauerat, & generationibus quæ ex eo erant, ne qui forſitan maligna interpretatione auderent dicere, uni datam gratiam dei, & illum ſolum factum eſſe ad imaginem dei: quia plaſmatus eſſet ex humo, & uxorem eius quã creaſſet de coſta uiri: eos uero qui cõciperentur in utero, & non ita naſcerentur

 ut Adam,

C ut Adam:dei non habere imaginem,ſtatim per ordinem iungit,& dicit: Et uixit Adam ducentos triginta annos,& cognouit Euam uxorem ſuam,& peperit ei filium iuxta ſpeciem & iuxta imaginem eius,& uocauit nomen eius Seth.Rurſumq́ in decima generatione poſt annos bis mille ducentenos ſexagintaduos,uindicans deus imaginem ſuam,& oſtendẽs,quod gratia quam dediſſet hominibus perſeueraret in eis,ait:Ne comederis carnem in ſanguine, ego enim ulciſcar ſanguinem ueſtrũ de manu omnis hominis effundentis illum:quia ad ima ginem dei feci hominẽ.Necnon poſt alteras decem generationes uſq; ad Abraham,& ab Abraham uſq; ad Dauid alias generationes quatuordecim:quæ uigintiquatuor generationes ſimul faciunt annos bis mille centum decem & ſeptem: ſpiritus ſanctus in triceſimooctauo pſalmo,cum quereretur de omnibus hominibus,quod in uanitate ambularent, & peccatis eſſent obnoxij,loquitur: Veruntamen in imagine perambulat omnis homo. Nec non poſt Dauid,etiam ſub Solomone filio eius,legimus tale quiddam ſuper dei imagine nominatum. Dicit enim in ſapientia,quæ titulo eius inſcribitur:Creauit deus incorruptum hominem, & imaginem ſuæ proprietatis dedit ei.Et rurſum poſt annos trecentos undecim plus minus,in nouo legimus teſtamento,quod non perdiderunt homines imaginem dei.Iacobus eñ apoſtolus & frater domini,cuius & ſupra meminimus, inſtruit nos, ne Origenis laqueis capiamur,habere hominẽ imaginem & ſimilitudinẽ dei.Nam cum de lingua hominis latius diſputaſſet,adiecit:Inſtabile malum,in ipſa quippe benedicimus deum patrem, & in ipſa maledicimus homines,qui ad ſimilitudinem dei conditi ſunt.Paulus quoq; uas electionis,& qui doctrinam euangelicã ſua prædicatione cõpleuit,docet nos,quod homo ad imaginẽ & ſimi litudinem dei conditus ſit,dicens: Vir non debet nutrire comã,cum gloria & imago dei ſit:

D imaginem ſimpliciter appellans ſuo nomine,ſimilitudinẽ autẽ,gloriæ appellatione ſignificans.Pro tribus igitur teſtimonijs,quæ tibi ſi de ſcriptura ſancta reperirẽ,dicebas poſſe ſufficere:ecce ſeptem teſtimonia dedimus.Quis ergo ſuſtinebit Origenis ineptias? ut nõ grauius aliquid loquar:& ſimilis efficiar uel ipſi uel diſcipulis eius,qui audent in periculo animæ ſuę aſſerere,quodcũq; eis in buccã uenerit:& magis iubere deo,& non ab eo uel orare uel diſcere ueritatem.Quidam enim eorũ dicunt,quod imago dei,quã prius accepit Adam,illo peccante perierit.Alij ſuſpicantur corpus,quod filius dei habiturus eſſet ex Maria, ipſam eſſe imaginem:alij ſenſum,alij uirtutem:iſti baptiſma,hi quod homo ad imaginem dei dominetur omnibus:ebriorum more hæc uel illa ructantes,quos oportebat tantum effugere diſcrimen, nec negare quæ loquitur deus,& credentes ſimpliciter ſaluos fieri, deoq́; concedere donationis ſuæ certamen,& ueram ſcientiam,in qua potiſſimum parte homines condiderit ad imaginem & ſimilitudinẽ ſuam.Qui hæc relinquentes,multis ſe quæſtionibus implicarunt, & per has in cœnum demerſi ſunt peccatorum.Nos autem dilectiſſime credimus his, quæ loquutus eſt dominus:& ſcimus,quod in cunctis hominibus imago dei permaneat:ipſiq́; con cedimus noſſe,in qua parte homo ad imaginẽ dei conditus ſit.Sed neq; illud,quod quidam in epiſtola Ioannis legentes non intelligunt,quenq; decipiat,ubi loquitur: Nunc filij dei ſumus,& nondum apparet quod erimus.Nouimus autem,quia cum ille reuelatus fuerit, ſimi les ei erimus.Videbimus enim eum ſicuti eſt.Hoc enim propter gloriam quæ ibi reuelanda eſt ſanctis eius,dictum eſt:ſicut & in alio loco legimus:A gloria in gloriam:cuius gloriæ iam in iſto ſeculo ſancti arrabonem & portiunculam ſuſceperunt.Primus eorum Moyſes, cuius fulſit facies ualde,& radiabat ueluti fulgor & ſol.Secundus Elias,igneo curru raptus in cœlum,& ignis detrimenta non ſentiens.Stephanus lapidabatur,& faciem habebat angeli,quæ ab omnibus cernebatur.Hoc autem quod in paucis diximus,de omnibus intelligẽdum eſt, ut impleatur illud quod ſcriptum eſt:Omnis qui ſanctificat ſemetipſum,inter beatos numerabitur.Beati enim mundo corde,quoniam ipſi deum uidebunt.Cũ hæc ita ſe habeant dilectiſſime,cuſtodi animã tuã,& deſine circa nos murmurare.Dicit enim ſcriptura diuina:Nolite murmurare adinuicẽ,ſicut quidã murmurauerunt,& à ſerpentibus perierunt: magis acquiſce

A quieſce ueritati,& dilige diligētes te,& ueritatem. Deus autem pacis præſtet nobis iuxta ſuam clementiam, ut conteratur ſatanas ſub pedibus Chriſtianorum, & abijciatur omnis occaſio peruerſa,ne ſcindatur in nobis uinculum charitatis & pacis,& rectæ fidei prædicatio. Præterea quod audiui quoſdam murmurare contra me, quia quādo ſimul pergebamus ad ſanctum locum qui uocatur Bethel,ut ibi collectam tecum ex more eccleſiaſtico facerem,& ueniſſem ad uillam quæ dicitur Anablatha,uidiſſemq́ ibi præteriens lucernā ardentem,& interrogaſſem, quis locus eſſet,didiciſſemq́ eſſe eccleſiam,& intraſſem ut orarem:inueni ibi uelum pēdens in foribus eiuſdem eccleſiæ tinctum atq; depictum,& habens imaginem quaſi Chriſti,uel ſancti cuiuſdam. Nō enim ſatis memini cuius imago fuerit. Cum ergo hoc uidiſſem in eccleſia Chriſti cōtra autoritatem ſcripturarum hominis pēdere imaginem,ſcidi illud,& magis dedi conſilium cuſtodibus eiuſdem loci,ut pauperem mortuum eo obuoluerēt & efferrent. Illiq́ contra murmurantes dixerunt:Si ſcindere uoluerat,iuſtum erat,ut aliud daret uelum atq; mutaret. Quod cum audiſſem me daturum eſſe pollicitus ſum,& ilico eſſe miſſurum. Paululum autem morarum fuit in medio,dum quæro optimum uelum pro eo mittere. Arbitrabar enim de Cypro mihi eſſe mittēdum. Nunc autē miſi quod potui reperire,& precor ut iubeas presbyteros eiuſdē loci ſuſcipere uelum à latore,quod à nobis miſſum eſt:& deinceps præcipere,in eccleſia Chriſti iſtiuſmodi uela,quæ cōtra religionem noſtram ueniunt,non appendi. Decet enim honeſtatem tuam hāc magis habere ſolicitudinē,ut ſcrupuloſitatē tollat,quæ indigna eſt eccleſia Chriſti & populis qui tibi crediti ſunt. Palladium uero Galatā,qui quondā nobis charus fuit, & nunc miſericordia dei indiget,caue,quia Origenis hæreſim prædicat & docet, ne fortè aliquos de populo tibi credito ad peruerſitatē ſui inducat erroris. Opto ut ualeatis in domino.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 SCribuntur his uerbis.) Nempe his quæ mox ſequuntur. Iuxta Græcam etymologiam,
B ψυχὰς ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι.) Id eſt,animas à refrigeſcendo. Torquet autem hanc etymologiā, cum potius dicatur à uerbo ψύχω,quod eſt uiuifico,ſiue animo:quanquàm & refrigero ſignificet, ſed proprie reſpirando ψύχω,quod ſpiritus refrigeret. Iuxta Græcos δέμας.) δέω uincio,
2 δεσμὸς uinculum,quod corpori ſit illigatum. Cadauer dici.) Vt σῶμα dicatur,quaſi πτῶμα,quod à cadendo dictum eſt. Plato putat σῶμα dici poſſe quaſi carcerem,quod illic anima ſeruetur,donec pœnas luerit. σῆμα.) σῆμα ſepulchrum eſt,ſiue monumentum. Nam σῆμα quaſi ſignum dicitur,quod indicet titulum ſepulti. De his etymologijs Plato diſſerit in Cratylo,& Macrobius in cōmentarijs,quos
3 ſcripſit in Somnium Scipionis. Corianus,aut Corticarius.) In nōnullis ſcripium habebatur,ſordis carnis. Ego legendum arbitror,aut ſcortiſarius,à pellibus animantium,quæ ſcorta uocantur:aut ſcrutarius,à genere ueſtis pelliceæ. Horatius: Vilia uendentem tunicato ſcruta popello.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ioannes epiſcopus Hieroſolymitanus,ſuſpectus erat, quod Origenis & Arianorum dogmatibus eſſet infectus. Proinde ab huius communione diuus Hieronymus abſtinebat. Congregato autē ſuper hac re ſub Epiphanio monachorum & presbyterorum concilio apud Antiochiam, efflagitatus eſt Ioannes ut ſe purgaret de infamia hæreſeos. Is diu tergiuerſatus,tandem miſſo quodam,ſed ſine literis magis auxit ſuſpicionem male conſcientiæ. Hunc igitur magna libertate prouocat, ut aperte aut hæreſim ſuam profiteatur,aut Chriſtianum eſſe ſe declaret. Hæc tametſi ſunt erudita,tamen abſq; dolore legi non poſſunt,inter tantos uiros,tantas factionum & ſimultatum turbas incidiſſe.

HIERO. AD PAMMACHIVM ADVERSVS ERRORES IOAN. HIEROSOL.

SI iuxta Paulum apoſtolum quod ſentimus orare non poſſumus,ac propriæ mentis cogitationem ſermo non explicat:quanto magis periculoſum eſt de alterius animo iudicare,& ſingulorum dictorum atque uerborum inueſtigare atque proferre rationem? Natura hominum prona eſt ad clementiam,& in alieno peccato ſui quiſque miſeretur. Si ergo reum in ſermone reprehenderis,ſimplicitatem uocabit. Si calliditatem argueris,imperitiam confitebitur,ut ſuſpicionem uitet maliciæ. Atque ita fiet,ut tu qui arguis,calumniator:ille qui reprehenditur,non hæreticus,ſed ruſticus iudicetur. Noſti Pammachi,noſti me ad hoc opus non inimicitijs,non gloriæ cupiditate deſcendere, ſed prouocatum literis tuis ex ardore fidei, ac uelle ſi fieri poſſet,omnes idipſum ſapere, nec impatientiæ ac te-

C meritatis poſſe reprehendi,ſi poſt triennium loquor. Denicq; niſi ad apologiam, de qua nunc
ſcribere inſtitui,multorum animos diceres perturbatos,& in utrancq; partem fluctuare ſenten-
tiam,decreueram in incepto ſilentio permanere. Faceſſat itaque Nouatus errantibus manus
non porrigens,Montanus cum inſanis fœminis proſternatur, iacentes in barathrum, præci-
pitans ne leuentur. Quotidie peccamus omnes,& in aliquo labimur. Qui ergo in nos clemen-
tes ſumus, rigorem contra alios non tenemus:quin potius oramus, petimus, obſecramus,ut
aut ſimpliciter noſtra fateatur,aut aperte defendat aliena. Nolo uerborum ambiguitates:nolo
mihi dici,quod & aliter poſſit intelligi. Reuelata facie gloriam domini cōtemplemur. Claudi-
cabat quondam & Iſraëliticus populus in utrocq; pede. Sed Elias, qui interpretatur fortis do-
mini:uſquequo(ait)claudicatis in utrocq; ueſtigio? Si dominus eſt deus, ambulate poſt eum:ſi
autem Baal,ſequimini eum. Et ipſe dominus de Iudæis:Filij alieni mentiti ſunt mihi:filij alieni
inueterauerunt,& claudicauerunt à ſemitis ſuis. Certe ſi hæreſeos nulla ſuſpicio eſt(ut cupio,&
credo)cur non uerbis meis meum ſenſum loquitur? Quam ille ſimplicitatem uocat,ego mali-
ciam interpretor. Perſuadere mihi uult,quod pure credat,pure ergo & loquatur. Et ſiquidem
unum uerbum uel unus ſenſus eſſet ambiguus,ſi duo,ſi tres,ignorātiæ ueniam tribuerem:nec
ea quæ aut obſcura uel dubia ſunt,de certis & perſpicuis æſtimarem. Nunc uero quæ iſta ſim-
plicitas eſt,quaſi ſuper oua & ariſtas inter theatrales præſtigias pendenti gradu incedere:ubicq;
dubium,ubicq; ſuſpectum? Putes eum non expoſitionem fidei, ſed figuratam controuerſiam
ſcribere. Quod iſte nunc appetit,olim in ſcholis didicimus. Noſtra aduerſum nos dimicat ar-
matura. Etiam ſi bene credit,& circumſpecte & timide loquitur, ſuſpicionem mihi facit nimia
diligentia. Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter. Stultum eſt fruſtra infamiam ſuſti-
nere. Obijcitur ei crimen,cuius non habet conſcientiam. Ergo crimen quod totum pendet in
uerbo,neget confidenter,ac libere faciat inuidiam aduerſario ſuo. Eadem audacia qua ille inſi-
D mulat,hic defendat. Cumcq; omnia dixerit quæ uoluerit,quæ propoſuerit, quæ ſuſpicionibus
carent;ſi perſeuerat calumnia,conſerta manu in ius trahat. Nolo in ſuſpicione hæreſeos quen-
quam eſſe patientem,ne apud eos qui ignorant innocentiam eius, diſſimulatio conſcientia iu-
dicetur ſi taceat:licet ſuperfluum ſit eius præſentiam quærere, & extorquere ſilentium, cuius
apud te literas teneas. Scimus omnes,quid tibi ſcripſerit,quid in te arguerit,in quo (ut tu uis)
calumniatus ſit. Reſponde ad ſingula,per epiſtolæ huius gradere ueſtigia, ne punctum qui-
dem & apicem calumniæ tranſeas. Si enim egeris negligenter,& (ut ego tibi credo iuranti)ca-
ſu aliqua tranſieris,ſtatim ille clamabit & dicet:Hic hic te uictum teneo:hic totius negocij car-
do uerſatur. Non æque inimici audiunt,& amici. Qui inimicus eſt, etiam in ſcirpo nodum
quærit:amicus praua quocq; recta iudicat. Scribunt ſeculi literæ, amantium cæca eſſe iudicia,
*quas,opi- *quæ tu forſitan ſacris uoluminibus occupatus omnino neglexeris. Nunquam de amicorum
nor legendū. iudicio glorieris. Illud uerum eſt teſtimonium,quod ab inimica uoce profertur. Alioqui ſi ami-
cus pro te dixerit,non teſtis aut iudex,ſed fautor putabitur. Hæc & huiuſmodi loquentur ini-
mici tui,qui tibi fortè non credant,& mouere cupiant ſtomachum. Cæterum ego quem nun-
quam uolens læſiſti,cuius ſemper in epiſtolis tuis nomen cogeris uentilare:do conſilium, ut
aperte aut fidem eccleſiæ prædices,aut loquaris, ut credis. Diſpenſatio etenim ac libratio iſta
prudens uerborum,indoctos decipere poteſt. Cautus auditor & lector cito deprehendet inſi-
dias:& cuniculos quibus ueritas ſubuertitur,aperte in luce demonſtrabit. Et Ariani,quos opti-
me noſti,multo tēpore propter ſcandalum nominis ὁμοούσιον ſe damnare ſimulabant,uenenacq;
erroris circumlinebant melle uerborum. Sed tandem coluber ſe tortuoſus aperuit,& noxium
caput,quod ſpiris totius corporis tegebatur,ſpiritali mucrone confoſſum eſt. Recipit, ut ſcis,
eccleſia pœnitentes:& numero ſuperata peccantium, dum deceptis gregibus conſulit, paſto-
rum uulneribus ignoſcit. Eadem nunc in ueteri & noua hæreſi cōſuetudo ſeruatur,ut aliud po-
puli audiāt,aliud prædicēt ſacerdotes. Ac primum antequàm epiſtolam tuam, quam ſcripſi-
ſti ad epiſcopum Theophilum,interpretatam huic uolumini inſeram, & oſtendam tibi, me

intelligere

A intelligere nimis cautam prudentiam tuam,expoſtulare tecum libet. Quæ hæc eſt tanta arrogantia,non reſpondere de fide interrogãtibus? Tantam fratrum multitudinem, & monachorum choros,qui tibi in Palæſtina non cõmunicant,quaſi hoſtes publicos æſtimare? Dei filius propter unam morbidã ouem,nonagintanouẽ in montibus derelictis,alapas,crucem,flagella ſuſtinuit,& ſuis humeris portauit ad cœlos baiulans, & patiens delicatã peccatricem. Tu beatiſſimus papa,& faſtidioſus antiſtes,ſolus diues,ſolus ſapiens,ſolus nobilis ac diſertus: conſeruos tuos,& redẽptos ſanguine domini tui,rugata fronte & obliquis oculis deſpicis? Hoc eſt illud,quod Apoſtolo præcipiẽte,didiciſti: Parati ſemper ad ſatiſfactionem omni poſcẽti uos rationem de ea quæ in uobis eſt ſpe? Finge nos occaſionẽ quærere,& ſub prætextu fidei lites ſerere,ſchiſma cõficere,iurgia cõcitare. Tolle occaſionem uolẽtibus,ut poſtq̨ de fide ſatiſfeceris, & omnes nodos qui cõtra te nectuntur abſolueris,tunc liquido omnibus probes nõ dogmatum,ſed ordinationis eſſe certamen. Niſi forte prudẽti cõſilio, ideo de fide interrogatus taces, ne uidearis hæreticus eſſe,cum ſatiſfeceris. Omnia ergo crimina, quibus accuſantur homines, refutare non debẽt: ne poſtquàm negauerint,criminoſi ſint. An cõtemnis laicos,diaconos atq̨ presbyteros. Potes enim(ut gloriaris & iactitas)in una hora mille clericos facere. Habes papã Epiphanium,qui te aperte miſſis literis hæreticum uocat. Certe nec ætate, nec ſciẽtia, nec uitæ merito,nec totius orbis teſtimonio,maior illo es. Si ætatem quæris, iuuenis ad ſenem ſcribes. Si ſcientiam,non ſic eruditus ad doctum: licet te fautores tui,diſertiorem Demoſthene,acutiorem Chryſippo,ſapiẽtiorem Platone cõtendãt,& tibi ipſi forte perſuaſerint. De uita autem & fide nihil amplius dicam,ne te lædere uidear. Eo tẽpore quo totum Orientem (excepto papa Athanaſio atq̨ Paulino) Arianorum & Eunomianorum hæreſis poſſidebat, quãdo tu Occidentalibus & in medio exilio cõfeſſoribus,non cõmunicabas: ille uel presbyter monaſterij ab Eutychio audiebatur,uel poſtea epiſcopus Cypri à Valente nõ tangebatur. Tantæ enim uene

B rationis ſemper fuit,ut regnãtes hæretici,ignominiã ſuam putarent, ſi talem uirum perſequerentur. Scribe igitur ad hunc. Reſponde epiſtolæ eius,ſentiãt cæteri fidem,eloquẽtiam,prudentiam tuam,ne tibi ſolus diſertus eſſe uidearis. Cur ab alio prouocatus,aliorſum arma conuertis? Palæſtinæ interrogaris,& reſpõdes Aegypto. Alijs lippientibus,ungis oculos non dolentium. Si placitura nobis alteri loqueris,ſatis ſuperbe: ſi aliud quàm quærimus, ſatis ſuperflue, Sed dicis,epiſtolã meam probauit Alexandrinus epiſcopus. Quid probauit? contra Arium, cõtra Photinum,contra Manichæum bene loquutũ. Quis enim te hoc tẽpore arguit Arianum? quis tibi nunc Photini Manichæiq̨ crimen impingit? Olim iſta emẽdata ſunt atq̨ conuſſa. Non eras tam ſtultus, ut aperte defenderes hæreſim, quam ſciebas eccleſiæ diſplicere. Noueras te ſi hoc feciſſes,ſtatim loco mouẽdum,& ſolij tui delicias ſuſpirabas. Sic ſententiam tẽperaſti,ut nec ſimplicibus diſpliceres,nec tuos offenderes. Bene ſcripſiſti,ſed nihil ad cauſam pertinẽs. Vnde nouerat Alexãdrinæ eccleſiæ pontifex,in quibus argueereris? quorum à te confeſſio poſtularetur? Debueras tibi obiecta proponere,& ſic ad ſingula reſpondere. Vetus narrat hiſtoria: Quidã cum diſerte diceret,ferreturq̨ impetu ac uolubilitate uerborum, cauſamq̨ omnino non tangeret,prudens auditor & iudex: Bene(inquit) bene,ſed quò iſtud tam bene? Imperiti medici ad omnes oculorum dolores uno utuntur collyrio. Qui arguitur in pluribus, & in dilutione criminum aliqua prætermittit,quicquid tacuerit,confitetur. An non reſpondiſti ad epiſtolam Epiphanij,& propoſuiſti ipſe quæ diſſolueres? Nimirum hac fiducia reſpondiſti: Nullus fortiter à ſemetipſo cæditur. Elige è duobus, quod uis. Oprio tibi dabitur, aut reſpondiſti ad epiſtolam Epiphanij,aut non. Si reſpõdiſti,cur maxima & plurima de his quæ tibi obiecta ſunt reliquiſti? Si non reſpondiſti: ubi eſt illa apologia tua, in qua gloriaris apud ſimplices: & quaſi ignorantibus cauſam,huc illucq̨ diſſeminas? Octo tibi(ut ſtatim probabo de ſpe fidei Chriſtianæ)quæſtionum capita obiecta ſunt. Tria tãtum tãgis,& præteris. In cæteris grande ſilẽtium eſt. Si ad ſeptem abſolutiſſime reſpõdiſſes, hærerem tamẽ in uno crimine: & quod tacueras,hoc tenerẽ. Nunc uero quaſi auribus lupum apprehẽderis,nec tenere potes,

nec audes

C nec audes dimittere. Ipſa quoque tria quaſi negligẽs atque ſecurus, quaſique aliud agens: & in qui-
bus aut nulla aut parua ſit quæſtio, præteruolas atque perſtringis. Et ita opertus ac tectus ince-
dis, ut plus confitearis tacendo quàm renuas diſputando. Quis nõ protinus tibi poteſt dicere:
Si lumen quod in te eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt? Si tres quæſtiunculæ, de
quibus uiſus es aliquid dicere, ſuſpicione & culpa non carent, & fraudulẽter ac lubrice ſcriptæ
coarguuntur: quid faciemus de quinque reliquis, in quibus quia nulla ambigui ſermonis daba-
tur occaſio; nec illudere poteras audiẽtes, maluiſti omnino reticere, quàm aperte quod tectum
fuerat confiteri. Et primum de libro περὶ ἀρχῶν, ubi loquitur: Sicut enim incongruum eſt dicere,
quod poſſit filius uidere patrem: ita inconueniens eſt opinari, quod ſpiritus ſanctus poſſit ui-
dere filium. Secundum, quod in hoc corpore quaſi in carcere ſunt animæ religatæ: & anteque
homo fieret in paradiſo, inter rationabiles creaturas in cœleſtibus cõmoratæ ſunt: Vnde poſt-
ea in conſolationẽ ſuam anima loquitur in pſalmis: Priuſquàm humiliarer, ego deliqui. Et: Re-
uertere anima mea in requiem tuam. Et: Educ de carcere animam meam: & cætera his ſimilia.
Tertium, quod dicat, & diabolum & dæmones acturos pœnitẽtiam aliquãdo, & cum ſanctis
ultimo tẽpore regnaturos. Quartum, quod tunicas pelliceas humana corpora interpretetur,
quibus poſt offenſam & eiectionẽ de paradiſo Adam & Eua induti ſunt, haud dubium quin
ante in paradiſo ſine carne, neruis & oſſibus fuerint. Quintum, quod carnis reſurrectionem,
membrorumque cõpagem, & ſexum quo uiri diuidimur à fœminis, apertiſſime neget: tam in
explanatione primi pſalmi, quàm in alijs multis tractatibus. Sextum, quod ſic paradiſum alle-
gorizet, ut hiſtoriæ auferat ueritatẽ, pro arboribus angelos, pro fluminibus uirtutes cœleſtes
intelligens, totamque paradiſi cõtinentiam tropologica interpretatione ſubuertat. Septimum,
quod aquas quæ ſuper cœlos in ſcripturis eſſe dicuntur, ſanctas ſupernasque uirtutes, quæ ſu-
per terrã & infra terram cõtrarias & dæmoniacas eſſe arbitretur. Octauum, quod extremum
D obijcit, imaginẽ & ſimilitudinẽ dei, ad quam homo cõditus fuerat, dicit ab eo perditã, & in ho-
mine poſt paradiſum nõ fuiſſe. Hæ ſunt ſagittæ, quibus cõfoderis: hæc tela, quibus in tota epi-
ſtola uulneraris: excepto eo, quod tuis genibus aduolutus, ſanctamque caniciem ſepoſito pa-
rumper ſacerdotis honore ſubſternẽs, deprecatur ſalutem tuam, & his uerbis loquitur: Præſta
mihi & tibi ut ſalueris, ſicut ſcriptum eſt: A generatione peruerſa: & recede ab hæreſi Orige-
nis, & à cunctis hæreſibus dilectiſſime. Et infra. Propter defenſionem hæreſeos aduerſum me
odia ſuſcitãtes rumpitis charitatẽ, quam in uobis habui: intantum, ut faceretis nos etiã pœnite
re, quare uobis cõmunicauerimus, ita Origenis errores & dogmata defendentibus. Dic mihi
diſputator egregie de octo capitulis, ad quæ reſpõderis. Pauliſper de cæteris taceo. Prima illa
blaſphemia, quod nec filius patrem, nec filium poteſt uidere ſpiritus ſanctus, quibus à te telis
confoſſa eſt? Sanctam, inquit, & adorandam trinitatem, eiuſdem ſubſtantiæ, & coæternam,
eiuſdem gloriæ & diuinitatis credimus: anathematizantes eos, qui grande aut paruum, aut in-
æquale, aut uiſibile in deitate trinitatis quicquam loquuntur. Sed ſicut incorporalem, inuiſibi-
lem, & æternum dicimus patrem: ſic incorporalem, inuiſibilem & æternum dicimus filium &
ſpiritum ſanctum. Niſi hoc diceres, eccleſiã non teneres: & tamẽ non quæro, ſi ante non dixe-
ris: nõ euentilabo, ſi amaueris eos qui talia prædicauerunt: cum quibus fueris, quando iſta di-
centes exilia ſuſtinebãt: quis ſit ille, qui Theone presbytero ſpiritum ſanctum deum in eccleſia
prædicante, clauſerit aures, foraſque cum ſuis cõcitus fugerit, ne tantum audiret piaculum. Sta-
a tim fera conuerſione fidelem, inquit, uolo. Miſerabilis prætextatus, qui deſignatus conſul eſt
mortuus. Homo ſacrilegus, & idolorum cultor, ſolebat ludens beato papæ Damaſo dicere:
Facite me Romanæ urbis epiſcopum, & ero protinus Chriſtianus. Quid mihi longo ſermone
& lacinioſis periodis Arianum te non eſſe demonſtras? Aut nega hoc dixiſſe eum, qui argui-
tur: aut ſi loquutus eſt talia, eum dãna qui dixerit. Vis ſcire quãtus ſit ardor bene credentium?
audi Apoſtolum: Et ſi nos, aut angelus de cœlo aliter euãgelizauerit uobis quàm annunciaui-
mus, anathema ſit: Tu mihi ut crimẽ extenues, & diſſimulato nomine criminoſi, quaſi ſecura
ſint

A ſint omnia,& nullus in blaſphemijs arguatur,eroſam fidem artifici ſermone contexis. Dic ſta-
tim, & epiſtola tua hoc habeat exordium, anathema ei, qui talia auſus eſt ſcribere. Fides pura
moram non patitur. Vt apparuerit ſcorpius,ilico conterendus eſt. Dauid inuentus ſecundum
cor domini: Nónne,inquit,odientes te domine oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam?
Perfecto odio oderam illos. Ego ſi patrem, ſi matrem, ſi germanum aduerſum Chriſtum
meum audiuiſſem iſta dicentes, quaſi rabidi canis blaſphemantia ora laceraſſem, & fuiſſet in
primis manus mea ſuper eos. Qui patri & matri dixerunt,non nouimus uos, hi impleuerunt
uoluntatem domini. Qui diligit patrem aut matrem ſuper Chriſtum, non eſt deo dignus.
Obijcitur tibi,quod magiſter tuus, quem catholicum uocas, quem defendis obnixe, dixerit:
Filius non uidet patrem,& filium non uidet ſpiritus ſanctus,& tu mihi dicis: Inuiſibilis pater,
inuiſibilis filius,inuiſibilis ſpiritus ſanctus: quaſi non & angeli & cherubim & ſeraphim,ſecun
dum naturam ſuam oculis noſtris inuiſibiles ſint? Certe Dauid etiam de aſpectu cœlorum
dubitans: Videbo,inquit,cœlos,opera digitorum tuorum. Videbo,non uideo. Videbo,quan
do facie reuelata gloriam domini fuero contemplatus: nunc autem ex parte uidemus, & ex
parte cognoſcimus. Quæritur an patrem uideat filius:& tu dicis, inuiſibilis pater eſt. Deli-
beratur an filium uideat ſpiritus ſanctus:& tu reſpondes,inuiſibilis eſt filius. Verſatur in cau-
ſa,an ſe inuicem trinitas uideat, humanæ aures tantam blaſphemiam ferre non ſuſtinent: &
tu dicis, inuiſibilis trinitas eſt. In laudes cæteras euagaris: peroras in his, quæ nullus inquirit.
Auditorem aliorſum trahis, ut quod quærimus, non loquaris. Verum hæc ex ſuperfluo di-
cta ſint. Donamus tibi, ut non ſis Arianus: imò plus,ut nunquam fueris. Concedimus, ut in
expoſitione primi capituli,aduerſum te nulla ſuſpicio ſit,& totum pure, totum ſimpliciter ſis
loquutus, eadem ſimplicitate & nos tecum loquimur. Num papa Epiphanius accuſauit te,
B quod Arianus eſſes? Num Eunomij ἄλλον tibi impegit hæreſim? Hoc per totam epiſtolam
quæritur, quod Origenis dogmatum ſequaris errores, & quoſdam habeas huius hæreſcos
ſocios. Cur aliud interrogatus,reſpondes aliud:& quaſi cum ſtultis loquaris, diſſimulatis cri-
minibus,quæ in literis continentur,replicas quid in eccleſia præſente Epiphanio dixeris? Con
feſſionem fidei poſtularis, & diſertiſſimos tractatus tuos nolentibus ingeris? Quæſo lector,
ut memor tribunalis domini,& de iudicio tuo te intelligens iudicandum,nec mihi,nec aduer-
ſario faueas,néue perſonas loquentium,ſed cauſam cōſideres. Dicamus ergo quod cœpimus.
Scribis in epiſtola tua, quod antequàm Paulinianus presbyter fieret, nunquam te papa Epi-
phanius ſuper Origenis errore conuenit. Primum dubium eſt, & de perſonis diſputo. Ille
obiciſſe ſe dicit, tu negas: ille teſtes profert, tu non uis audire productos. Ille etiam comme-
morat alium eſſe conuentum,tu pro utroque diſſimulas: mittit tibi per clericum ſuum epiſto-
lam, reſponſionem flagitat: taces, mutire non audes:& Palæſtinæ prouocatus Alexandriæ
loqueris. Inter illum & te,cui accommodanda ſit fides, non eſt meum dicere. Puto quod nec
ipſe audeas aduerſum talem ac tantum uirum, tibi ueritatem, illi mendacium deputare. Sed
fieri poteſt, ut unuſquiſque pro ſe loquatur. Teipſum contra te teſtem uocabo. Si enim nulla
de dogmatibus quæſtio uerſabatur: ſi ſtomachum ſenis non moueras: ſi ille tibi nihil reſpon-
derat, quid neceſſe erat, ut in uno eccleſiæ tractatu, de cunctis dogmatibus, homo non ſatis
eloquens, diſputares de trinitate, de aſſumptione dominici corporis, de cruce, de inferis, de
angelorum natura, de animarum ſtatu,de reſurrectione ſaluatoris, & noſtra:& interea quæ
forſitan oblitus es ſcribere, præſentibus populis & tali ac tanto uiro intrepidus diceres, &
omnia una ſaliua continuares? Vbi ſunt ueteres eccleſiæ tractatores, qui uix ſingulas quæ-
ſtiones explicare multis uoluminibus potuerunt? ubi electionis uas, tuba Euangelij, rugitus
leonis noſtri,tonitruus gentium, flumen eloquentiæ Chriſtianæ: qui myſterium retro gene-
rationibus ignoratum, & profundum diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei magis miratur,
quàm loquitur? Vbi Eſaias uirginis demonſtrator, qui in una quæſtione ſuccumbens ait:
Generationem eius quis enarrabit? Repertus eſt ſeculis noſtris haud grandis homunculus,

qui de

C qui de cunctis eccleſiæ quæſtionibus, uno linguæ rotatu ſole clarius coruſcaret. Si nemo à te poſtulabat,& tranquilla erant omnia,ſtulte tanta diſputandi uoluiſti ſubire diſcrimina. Si iam tunc in ſanctificatione fidei loquebaris,ergo nõ eſt ordinatio presbyteri:cauſa diſcordiæ:quem conſtat multo poſt tempore conſtitutum. Fefelliſti abſentes, & literæ tuæ peregrinis auribus blandiuntur. Nos hic eramus,cuncta nouimus,quando contra Origenem in eccleſia tua, papa Epiphanius loquebatur, quando ſub illius nomine in uos iacula torquebantur. Tu & chorus tuus canino rictu, naribusq́; contractis, ſcalpentes capita, delirum ſenem nutibus loquebamini. Nónne ante ſepulchrum domini miſſo archidiacono præcepiſti, ut talia diſputans conticeſceret? Quis hoc uſquam presbytero ſuo coram plebe imperauit epiſcopus? Nónne cum de anaſtaſi pergeretis ad crucem, & ad eum omnis ætatis & ſexus turba conflueret, offerens paruulos, pedes deoſculans, fimbrias uellens:cumq́; non poſſet promouere gradum, ſed in uno loco uix fluctus undantis populi ſuſtineret, tu tortus inuidia aduerſus glorioſum ſenem clamitabas:nec erubuiſti in os ei dicere, quod uolens & de induſtria moraretur. Recordare quæſo illius diei, quando ad horam ſeptimam inuitatus populus ſpe ſola, quaſi poſtea auditurus Epiphanium eſſet, detinebatur: quid tunc concionatus ſis. Nempe contra Anthropomorphitas, qui ſimplicitate ruſtica deum habere membra quæ in diuinis libris ſcripta ſunt arbitrantur, furens & indignans loquebaris: oculos & manus & totius corporis truncum, in ſenem dirigebas, uolens illum ſuſpectum facere ſtultiſſimæ hæreſeos. Poſtquàm laſſus ore arido,reſupinaq́; ceruice ac trementibus labrijs conticuiſti, & tandem totius populi uota completa ſunt, quid tibi fecit delirus & fatuus ſenex? Surrexit, ut ſe indicaret pauca dicturum eſſe,ſalutataq́; & uoce & manu eccleſia, cuncta (inquit) quæ locutus eſt collegio frater, ætate filius meus, contra Anthropomorphitarum hæreſim, bene & fideliter locutus eſt, quæ mea quoque damnatur uoce. Sed æquum eſt, ut quomodo hanc hæreſim
D condemnamus,etiam Origenis peruerſa dogmata condemnemus. Qui riſus omnium quæ acclamatio conſequuta ſit, puto quod retineas. Hoc eſt illud, quod in epiſtola tua dicis loquentem illum ad populum quæ uellet, & qualia uellet. Scilicet delirabat, qui in regno tuo contra tuam ſententiam loquebatur. Quæ uellet,inquis, & qualia uellet. Vel lauda, uel reproba. Quid & hic dubius incedis? Si bona erant quæ loquebatur, cur non aperte prædicas? Si mala, cur non conſtanter reprehendis? Atqui columna ueritatis ac fidei, qui de tanto uiro audet dicere, loquente illo ad populum quæ uellet, & qualia uellet:de ſeipſo quàm prudenter & uerecunde, quàm humiliter referat, conſideremus. Cum (inquit) & nos quadam die ante eum loquuti eſſemus:& præſens lectio prouocaſſet, audiente illo,& uniuerſa eccleſia: de fide & omnibus eccleſiaſticis dogmatibus hæc loquuti ſumus, quæ & ſemper gratia dei indeſinenter in eccleſia docemus, & in catecheſibus. Rogo quæ eſt iſta confidentia, qui tantus animi tumor? Gorgian Leontinum cuncti philoſophi & oratores lacerant, quod auſus ſit publice ſella poſita,polliceri reſponſurum ſe,de qua quiſque re interrogare uoluiſſet. Niſi me honor ſacerdotij, & ueneratio nominis refrenaret,& ſcirem illud Apoſtoli: neſciebam fratres, quia pontifex eſt:ſcriptum eſt enim: Principem populi tui non maledices: quia uociferatione & indignatione uerborum, de tua narratione conquererer? Licet ipſe nominis tui extenues dignitatem, cum patrem penè omnium epiſcoporum:& antiquæ reliquias ſanctitatis & opere & ſermone deſpicias. Dicis te quadam die, cum præſens lectio prouocaſſet audiente illo & uniuerſa eccleſia,de fide & omnibus eccleſiaſticis dogmatibus diſputaſſe. Nunc eſt mirari Demoſthenem, qui pulcherrimam orationem contra Eſchinem multo tempore dicitur exaraſſe. Fruſtra ſuſpicimus Tullium. Refert enim Cornelius Nepos,ſe præſente hiſdem penè uerbis quibus ædita eſt, eam pro Cornelio ſeditioſo tribuno defenſionem peroratam. En Lyſias noſter, en Gracchus, & ut aliquid de neotericis inferam, Qu. Ateius, qui ingenium in numerato habebat: ut ſine monitore tacere non poſſet: de quo egregie Cæſar Auguſtus,Quintus (inquit) noſter ſufflammandus eſt. Quiſquám ne prudentum & ſani

capitis

A capitis, in uno eccleſiæ tractatu, de fide & de omnibus eccleſiaſticis dogmatibus ſe aſſerat diſputaſſe? Quæſo te ut oſtendas mihi, quæ ſit illa lectio, toto ſcripturarum ſapore cōdita, cuius te occaſio prouocarit, ut repente ad periculum ingenij deſcenderes? Et niſi tibi diſertitudinis tuæ fluuius inundaſſet, poteras argui, quod non poſſes ex tempore de cunctis dogmatibus dicere. Verum quid hoc eſt? aliud promitis, & aliud exhibes. Conſuetudo autē apud nos iſtiuſmodi eſt, ut his qui baptizandi ſunt, per quadraginta dies, publice tradamus ſanctam & adorandam trinitatem. Si te præſens lectio prouocauit, ut de cunctis dogmatibus una hora diceres, quid neceſſe fuit quadraginta dierum replicare doctrinam? Sin autem ea referebas, quæ per totam quadrageſimam locutus es, quomodo te quadam die, ut de cunctis dogmatibus diceres, una lectio prouocauit? Sed & hic ambigue loquitur: Poteſt enim fieri, ut quæ per quadraginta dies tradere ſolebat in eccleſia baptizādis, hæc ſub unius lectionis occaſione perſtrinxerit. Eiuſdem enim eloquentiæ eſt, & pauca multis, & multa paucis uerbis poſſe dicere. Hoc quoque intelligi datur, quod poſtquàm illum una lectio prouocauit, inflammatus ardore dicendi, per quadraginta dies nunquàm tacuerit: ſed & ocioſus ſenex, ex eius ore dependens, dum res inauditas ſcire deſiderat, penè dormiens ceciderit. Vtcunq; toleranda ſunt, forſitan & hæc ſimpliciter more ſuo ſit locutus. Ponamus reliqua, in quibus poſt laciniofæ diſputationis labirynthos, nequaquàm dubiam, ſed apertam ponit ſententiam, & miros tractatus ſuos hoc fine concludit. Cum hæc ipſo præſente locuti eſſemus, & ipſe poſt nos cauſa honoris, quem ei ſuper omnem menſuram exhibuimus, prouocatus eſſet ut diceret: prædicationem noſtram laudauit, atque miratus eſt, & catholicam fidem eſſe omnibus declarauit. Quantum ei ſuper omnem menſuram honoris exhibueris, declarant ſupra menſuram exhibitæ contumeliæ, quando eum per archidiaconum tacere iuſſiſti: & morantem in populis, laudis cupidum

B pertonabas. Docent præſentia de præteritis. Ille per totum exinde triennium ſuas iniurias deuorat, priuataq́; ſimultate contempta, fidei tantum correctionem poſtulat. Tu qui ſumptibus abundas, & totius orbis religio lucrum tuum eſt, grauiſſimos illos legatos tuos huc illucq́; tranſmittis, & dormientem ſenem ad reſpondendum ſuſcitas. Et reuera cui tantum honoris detuleras, iuſtum erat, ut tua præſertim extemporalia dicta laudaret. Quia uero ſolent interdum homines laudare quod non probant, & alienam ſtulticiam caſſis nutrire præconijs: non ſolum tua dicta laudauit, ſed laudauit & miratus eſt: & ne miraculum quoq; paruum eſſet, catholicæ eſſe fidei omni populo declarauit. Hæc quàm uere dixerit, & nos teſtes ſumus qui audiuimus, ad quos tuis uocibus perturbatus uenit exanimis, temere ſe communicaſſe, dicens: Rogatusq́; ab omni monaſterio, ut ad te de Bethlehem reuerteretur, tantorum preces non ferens: ſic reuerſus eſt ueſpere, ut medio noctis aufugeret, & literæ ad papam Syritium probant: quas ſi legeris, peruidebis, quomodo tua dicta miratus ſit, & catholica declarauerit. Verum nugas terimus, & aniles & ſuperfluas cantilenas longo ſermone conuincimus. Tranſeamus ad ſecundam quæſtionem, in qua quaſi nihil ſibi propoſitum ſit, ſecurus & ructans dormire ſe ſimulat, ut legentes faciat dormitare. Sed de reliquis quæ ad fidem pertinent, ſermo nobis erat, id eſt, omnium uiſibilium & inuiſibilium, cœleſtium fortitudinum, & terreſtrium creaturarum, unum & eundem eſſe conditorem deum, id eſt, ſanctam trinitatem, iuxta Dauid dicentem: Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum: quod ſimpliciter oſtendit & hominis creatio. Ipſe eſt enim, qui accepto limo de terra, plaſmauit hominem: & per gratiam propriæ inſufflationis animam donauit rationabilem: & liberi arbitrij, non partem aliquam ſuæ naturæ, iuxta quoſdam, qui hoc impie prædicant, ſed propriam conditionem. Et de ſanctis angelis æque credunt, ſecundum diuinam ſcripturam de deo dicentem: Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem urentem: de quibus credere quod immutabilis naturæ ſint, non concedit nobis ſcriptura, dicens: Angelos quoque qui non cuſtodierunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt domicilium in iudicium magni dei, uinculis æternis in tenebris cuſtodiuit: quia immutati ſunt, & ex propria dignitate & gloria, magis in

C dæmonum ordinem abiſſe eos cognouimus. Animas uero hominum ex angelorum ruina, aut ex conuerſione fieri: neq; credidimus aliquando, neque docuimus (abſit enim) & alienum hoc eſſe à prædicatione eccleſiaſtica confitemur. Quærimus utrum animæ antequàm homo in paradiſo fieret, & plaſmaretur Adam de terra, inter rationabiles fuerint creaturas: utrum proprium ſtatum habuerint, uixerint, moratæ ſint, atque ſubſtiterint: & an Origenis doctrina ſit uera, qui dicit cunctas rationabiles creaturas, incorporales & inuiſibiles, ſi negligentiores fuerint, paulatim ad inferiora labi, & iuxta qualitates locorum ad quæ defluunt, aſſumere ſibi corpora. Verbi gratia, primum ætherea, deinde aërea. Cumq; ad uicina terræ peruenerint, craſſioribus corporibus circundari, nouiſſime humanis carnibus alligari: ipſoſq; dæmones, qui proprio arbitrio cum principe ſuo diabolo de dei miniſterio receſſerunt, ſi paululum reſipiſcere cœperint, humana carne ueſtiri: ut acta deinceps pœnitentia, poſt reſurrectionem eodem circulo quo in carnem uenerant, reuertantur ad uiſionem dei, liberati etiam aëreis æthereisq; corporibus: & tunc omnia genua curuent deo, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, & ſit deus omnia in omnibus. Cum ergo iſta quærantur, cur tu omiſſis ſuper quibus pugna eſt, de ſtammate & loco certaminis egrediens in peregrinis & longe alienis diſputationibus immoraris? Credis quod cunctas uiſibiles & inuiſibiles creaturas unus deus fecerit: hoc & Arius confitetur, qui dicit cuncta creata per filium. Si de Marcionis argueretis hæreſi, quæ alterum bonum, alterum iuſtum deum ferens: illum inuiſibilium, hunc uiſibilium aſſerit creatorem: recte mihi de huiuſmodi ſatiſfeceris quæſtione. Credis quod uniuerſitatis trinitas ſit creatrix: Iſtud Ariani & Emeriani negant, ſpiritum ſanctum non conditorem, ſed conditum blaſphemantes. Sed te quis hoc tempore inſimulat Arianum? Dicis animas hominum non partem dei eſſe naturæ, quaſi Manichæus nõ ab Epiphanio ſis uocatus. Deteſtaris eos, qui animas ex angelis aſſerunt fieri: & illorum ruinam noſtrã dicunt eſſe ſubſtãtiam. Noli diſſimulare quod

D noſti, nec ſimplicitate quod non habes fingere: nec Origenes unquam dixit ex angelis animas fieri, cum ipſos angelos nomen eſſe officij doceat, non naturæ. In libris enim περὶ ἀρχῶν, & angelos, & thronos, & dominationes, poteſtates, & rectores mundi, & tenebrarum, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in præſenti ſeculo, ſed in futuro, dicit animas eſſe eorum corporum, quæ uel deſiderio uel miniſterio ſuſceperint. Solemq; ipſum & lunam, & omnium aſtrorum chorum, eſſe animas rationabilium quondam & incorporalium creaturarum: quæ nunc uanitati ſubiectæ, ignitis uidelicet corporibus, quæ nos imperiti & rudes luminaria mundi appellamus, liberabuntur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum dei. Vnde omnis creatura congemiſcit & parturit. Et Apoſtolus deplorat, dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Non eſt iſtius temporis contra dogma gentilium & ex parte Platonicum ſcribere. Ante annos fermè decem in commentarijs Eccleſiaſte, & in explanatione epiſtolæ ad Epheſios, arbitror ſenſum animi mei prudentibus explicatum. Hoc nunc rogo, qui tanta loqueris, qui de cunctis ſermonibus ſub uno tractatu ediſſeris ueritatem, ut reſpondeas ſciſcitantibus breuem abſolutamq; ſententiam. Quando plaſmauit deus hominem ex limo, & per gratiam propriæ inſufflationis ei animam tribuit: utrum illa anima fuerit ante & ſubſtiterit, & ubi uerſata ſit, quæ dei poſtea inſufflatione donata eſt: an in ſexto die quando corpus ex limo formatum eſt, & eſſe & uiuere, dei poteſtate ſuſceperit. De hoc taces, & quid quæratur ſcire diſſimulans, in ſuperfluis quæſtionibus occuparis. Origenem relinquis intactum, & contra Marcionem, Apollinarem, Eunomium, Arium, Manichæum, cæterorumq; hæreticorum ineptias debaccharis. Manum peteris, & pedem porrigis: & tamẽ dogma quod retines, latenter inſinuas. Sic nos ruſticos placas, ut tuis penitus non diſpliceas. Dicis ex angelis dæmones potius quàm animas fieri: quaſi non & ipſi dæmones iuxta Origenem, hoc eſt pium, animæ ſint aërei corporis: & ex dæmonibus poſtea ſi reſipuerint, humanæ animæ ſint futuri. Angelos ſcribis eſſe mutabiles, & ſub eo quod pium eſt, illud quod impium eſt introducis, ut multis periodis animæ fiant, non ex angelis, ſed ex his uocabulis, in quæ prius angeli

mutati

A mutati ſunt. Volo quod dico, manifeſtius fieri: finge aliquem tribunitiæ poteſtatis ſuo uitio re-
4 gradatum, per ſingula militiæ equeſtris officia, ad tyronis uocabulum deuolutum, nunquid ex tribuno ſtatim fit tyro? Non, ſed ante primicerius, deinde ſenator, decenarius, biarchus, circitor, eques, dein tyro: & quanquam tribunus quondam miles gregarius ſit, tamen ex tribuno non tyro, ſed primicerius factus eſt. Docet Origenes per ſcalam Iacob paulatim rationabiles creaturas ad ultimum gradum, id eſt, ad carnem & ſanguinem deſcendere: nec fieri poſſe, ut de centenario numero ſubito quis ad unum numerum præcipitetur: niſi per ſingulos numeros, quaſi per ſcalæ gradus, ad ultimum uſque perueniat: & tot mutare corpora, quot de cœlo ad terram mutauerint manſiones. Hæ ſunt ſtrophæ ueſtræ atque præſtigiæ, quibus nos Peluſiotas & iumenta & animales homines ducitis, quia non recipimus ea quæ ſpiritus ſunt. Vos Hieroſolymitæ etiam angelos deridetis. Pertrahuntur in medium ueſtra myſteria, & de gentilium fabulis dogma contextum, Chriſtianis auribus publicatur. Hoc quod uos miramini, olim in Platone contempſimus. Contempſimus autem, quia Chriſti ſtulticiam recepimus. Recepimus Chriſti ſtulticiam, quia fatuum dei ſapientius eſt hominibus. Non pudet Chriſtianos & ſacerdotes dei, quaſi de rebus ludicris agatur, uerbis dubijs hærere: & ambiguas librare ſententias, quibus loquens magis quàm audiens decipitur. Vnus ex choro ueſtro cum à me teneretur, ut diceret quid ſentiret de anima, fuiſſét ne ante carnem an non fuiſſet: Fuiſſe reſpondit ſimul & corpus & animam. Sciebam hominem hæreticum laqueos in ſermone quærere. Tandem repperi eum, ex quo corpus animaſſet: ex tunc eam dicere animam nuncupatam, quæ prius uel dæmon, uel angelus Satanæ, uel ſpiritus fornicationis: aut in parte contraria, dominatio, poteſtas, adminiſtrator ſpiritus, aut nuncius appellata ſit. Si fuit anima antequàm Adam in paradiſo formaretur, in quolibet ſtatu & ordine, & uixit & egit aliquid (neque enim poſſumus incorporalem & æternam in modum glirium immobilem torpentemq́
B ſentire) neceſſe eſt ut aliqua cauſa præceſſerit, cur quæ prius ſine corpore fuit: poſtea circundata ſit corpore. Et ſi animæ eſt naturale eſſe ſine corpore, ergo contra naturam eſt eſſe in corpore. Si contra naturam eſt eſſe in corpore, ergo reſurrectio corporis contra naturam erit. Sed non fiet reſurrectio contra naturam, ergo iuxta ſententiam ueſtram corpus quod contra naturam eſt reſurgens, animam non habebit. Dicis animam non eſſe de dei ſubſtantia. Pulchre. Damnas enim impijſſimum Manichæum, quem nominare pollutio eſt. Dicis ex angelis animas non fieri. Acquieſco pauliſper, licet nouerim quo ſenſu dixeris. Quia ergo didicimus quid neges, uolumus ſcire quid credas. Accepto, inquis, de terra limo, plaſmauit deus hominem, & per gratiam propriæ inſufflationis animam donauit rationabilem: & liberi arbitrij, non partem aliquam ſuæ naturæ (iuxta quoſdam, qui hoc impie prædicant) ſed propriam conditionem. Videte quanto circumitu quod non quærimus, eloquatur. Scimus quod de terra deus plaſmauit hominem, nouimus quod inſufflauit in faciem eius, & factus eſt in animam uiuentem: non ignoramus quod anima rationalis ſit, & proprij arbitrij, & ſcimus quod dei illa conditio ſit. Nemo dubitat errare Manichæum, qui dicit eam eſſe dei ſubſtantiam. Hoc nunc interrogo: Anima iſta dei conditio, liberi arbitrij, rationalis, neque de ſubſtantia creatoris, quando facta ſit: utrum eo tempore quo de limo factus eſt homo, & inſufflatum eſt ſpiraculum uitæ in faciem eius: an quæ prius fuerat, & inter rationabiles creaturas & incorporeas erat atque uiuebat, dei poſtea inſufflatione donata ſit? Hic taces, hic ſimplicem ac ruſticum te ſimulas: & ſub uerbis ſcripturæ, ea quæ ſcriptura non ſentit, abſcondis. In eo loco ubi dicis quod nullus quærit, non illam partem aliquam eſſe ſuæ naturæ, iuxta quoſdam qui hoc impie prædicant: illud magis debueras dicere, quod omnes quærimus, non eam quæ prius fuerat, nõ eam quam ante condiderat, quæ inter rationabiles atque incorporeas & inuiſibiles creaturas multo iam tempore uerſabatur: Nihil horum loqueris, producis nobis Manichæum, & abſcondis Origenem: & ſicut paruulis cibum poſcentibus, ludicra quædam offerunt gerulæ, ut auocent mentes eorum: ſic tu nos ruſticos auocas ad alia, ut dum alterius perſonæ nouitate tenemur,

P 2 quod

C quod uolumus non quæramus. Eſto, hoc non loquaris, & ſimplicitas tua nihil in ſe habeat
quod callide taceas. Qui ergo de anima ſemel dicere cœperas, & de re tanta ab exordio con-
ditionis humanæ repetere: cur diſputatione pendente, ad angelos & ad diſpenſationem do-
minici corporis repente tranſcendis: & tam grandi in medio prætermiſſa ſalebra, dubios nos
in luto hærere pateris? Si inſufflatio dei (quod non uis, & quod nunc relinquis ambiguum)
humanæ animæ conditio eſt: Eua, in cuius faciem non inſufflauit deus, unde animam habuit?
Taceo de Eua, quæ in typo eccleſiæ de coſta uiri ædificata, non debet poſt tanta ſecula nepo-
tum calumnias ſuſtinere. Cain & Abel, primi ex primis hominibus, unde habuere animas?
Omne deinceps humanum genus, quibus animarum cenſetur exordijs? Vtrum ex traduce,
iuxta bruta animalia: ut quomodo corpus ex corpore, ſic anima generetur ex anima? an ra-
tionabiles creaturæ deſiderio corporum paulatim ad terram delapſæ, nouiſſime etiam huma
nis illigatæ corporibus ſint? An certe (quod eccleſiaſticum eſt ſecundum eloquia ſaluatoris)
pater uſque modo operatur, & ego operor. Et illud Eſaiæ: Qui format ſpiritum hominis in
ipſo. Et in pſalmis: Qui fingit per ſingulos corda eorum, quotidie deus fabricetur animas: cu-
ius uelle feciſſe eſt, & conditor eſſe non ceſſat? Scio quæ contra hæc ſoleatis dicere, & adulte-
rina nobis atque incæſta proponere: quæ longior pugna eſt, nec huius temporis patitur an-
guſtias. Eadem controuerſia & in uos retorqueri poteſt: & quodcunque in conditorem præ-
ſentis temporis uidetur indignum, hoc etiam eo donante non eſt indignum. Naſci de adulte-
rio, non eius culpa eſt qui naſcitur, ſed illius qui generat. Quomodo in ſeminibus non peccat
terra quæ fouet, non ſemen quod in ſulcis iacitur, non humor & calor, quibus temperata fru-
menta in germen pullulant (ſed uerbi gratia, fur & latro qui fraude & ui eripit ſemina) ſic in
generatione hominum recipit terra, id eſt, uulua quod ſuum eſt: & receptum confouet, confo-
tum corporat, corporatum in membra diſtinguit. Et inter illas ſecretas uentris anguſtias, dei
D manus ſemper operatur: Idemq; eſt corporis & animæ creator: Noli deſpicere bonitatem
figuli tui, qui te plaſmauit, & fecit ut uoluit. Ipſe eſt dei uirtus & dei ſapientia, qui in utero uir-
ginis ædificauit ſibi domum. Iepte inter uiros ſanctos Apoſtoli uoce numeratus, meretricis eſt
filius. Sed audi, ex Rebecca & Iſaac Eſau genitus hiſpidus, tam mente quàm corpore, quaſi
bonum triticum in lolium auenáſque degenerat: quia non in ſeminibus, ſed in uoluntate na-
ſcentis cauſa eſt uitiorum atque uirtutum. Si offenſa eſt naſci in corporibus humanis, quo-
modo Iſaac, Sampſon, Ioannes Baptiſta de repromiſſione naſcuntur? Intelligis quid ſit fi-
dem ſuam audacter ac libere profiteri? Pone errare me, aperte dico quod ſentio. Et tu igitur
aut libere noſtra profitere, aut conſtanter tua loquere. Noli ſtatuere te in acie mea, ut ruſti-
citate ſimulata in tuto abeas, cum uolueris pugnantis terga confodere. Non eſt iſtius tem-
poris contra Origenis dogmata conſcribere: alteri iſtud, ſi Chriſtus uitam dederit, operi dedi-
cabimus. Nunc quæritur, an qui arguitur, ad interrogata reſponderit, & ſimplex ſit & aper-
ta eius reſponſio. Tranſeamus hinc ad famoſiſſimam de reſurrectione carnis & corporis
quæſtionem, in qua te rurſum lector admonitum uolo, ut cum timore & iudicio dei me ſcias
loqui, & te audire debere. Neque enim tantæ ſtulticiæ ſum, ut ſi in expoſitione illius fides
mera eſt: & perfidiæ nulla ſuſpicio, quæram accuſandi rationem: & dum uolo alium notare
culpæ, ipſe noter calumniæ. Lege ergo de reſurrectione carnis, quæ ſubdita ſunt: & cum lege-
ris & non placuerint (ſcio enim haud placitura ignorantibus) ſuſpende iudicium, expecta
pauliſper uſque ad finem reſponſionis noſtræ, cohibe ſententiam: & ſi tibi poſtea non placue-
rint, tunc nos calumniæ denotabis. Paſſionem quoq; eius in cruce & mortem ac ſepulturam,
quæ uniuerſa ſeruauit, ac reſurrectionem ueritate & non putatiue confitemur: qui & primo-
genitus ex mortuis, primitias maſſæ corporum noſtrorum quas in ſepulchro poſitas ſuſcita-
uit, peruexit ad cœlum, ſpem nobis reſurrectionis in reſurrectione proprij corporis tribuens:
unde & omnes ſic ſperamus reſurgere ex mortuis, ſicut ille reſurrexit. Non in alijs quibuſdam
peregrinis & in alienis corporibus, quæ aſſumuntur in phantaſmate; ſed ſicut ipſe in illo cor-
pore,

A pore, quod apud nos in ſancto ſepulchro conditum reſurrexit: ita & nos in ipſis corporibus, quibus nunc circundamur, & in quibus nunc ſepelimur, eadem ratione & uiſione ſperamus reſurgere. Quæ enim iuxta Apoſtolum ſeminantur in corruptione, ſurgent in incorruptione quæ ſeminantur in ignobilitate, ſurgent in gloria. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale: de quibus & ſaluator docens loquutus eſt: Qui enim digni fuerint ſeculo illo, & reſurrectione ex mortuis, neque nubent neque nubentur: neque enim ultra mori poterunt, ſed erunt ſicut angeli dei, cum ſint filij reſurrectionis. Rurſum in alia parte epiſtolæ, hoc eſt, in fine ſuorum tractatuum, ut auribus illuderet neſcientium, ſtrepitum reſurrectionis ac pompam hac uerborum ambiguitate librauit: Sed neque de ſecundo glorioſo aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti intermiſimus, qui uenturus eſt in gloria ſua iudicare uiuos & mortuos: ipſe enim ſuſcitabit omnes mortuos, & ante ſuum tribunal eſſe faciet: & unicuique reddet ſecundum quod egit per corpus, ſiue bonum ſiue malum: ſcilicet aut coronandus in corpore, quod caſte egit & iuſte: aut condemnandus, quod uoluptatibus pariter iniquitatibusqꝫ ſeruiuit. Hoc quod in Euangelio legimus: In conſummatione mundi, ſi fieri poteſt, ſeduci etiam electos, in hoc capitulo comprobamus. Audit uulgus indoctum mortuos & ſepultos: audit reſurrectionem mortuorum, ueritate & non putatiue: audit primitias maſſæ noſtrorum corporum, in domini corpore, ad cœleſtia perueniſſe: audit reſurrecturos, non in peregrinis alienisqꝫ corporibus, quæ aſſumuntur in phantaſmate: ſed ſicut ſurrexit dominus in corpore, quod apud nos in ſancto ſepulchro conditum iacuit: ita & nos in ipſis corporibus, quibus nunc circundamur & ſepelimur, in die iudicij reſurrecturos. Et ne hoc parum quis exiſtimaret, addit in extremo capitulo: Et unicuiqꝫ reddet ſecundum quod egit in corpore, ſiue bonum ſiue malum: ſcilicet aut coronandus in corpore, quod caſte egit & iuſte: aut condemnandus, quod uoluptatibus iniquitatibusqꝫ ſeruiuit. Hæc audiens indoctum uulgus, in tanto mortuorum ſepulti

B corporis reſurrectionis ſonitu, nullam ſtropham, nullas inſidias ſuſpicatur. Credit eſſe quod dicitur. Sanctiores enim ſunt aures populi quàm ſacerdotis animus. Iterum atque iterum te lector commoneo, ut patientiam teneas, & diſcas quod ego quoque per patientiam didici: & tamen antequàm uultum draconis euoluam, & dogma Origenis de reſurrectione breuiter exponam (non enim poteris uim ſcire antidoti, niſi uenena perſpexeris) illud diligenter obſerua, & caute relegens numera: quod nouies reſurrectionem nominans corporis, ne ſemel quidem carnis inſeruit: ſuſpectumqꝫ tibi ſit, quod de induſtria prætermiſit. Dicit ergo Origenes in pluribus locis, & maxime in libro de reſurrectione quarto, & in expoſitione primi pſalmi, & in Stromatibus, duplicem errorem uerſari in eccleſia: noſtrorum, & hæreticorum. Nos ſimplices & philoſarcas dicere, quod eadem oſſa & ſanguis & caro, id eſt, uultus & membra, totiusqꝫ compago corporis reſurgat in nouiſſima die: ſcilicet ut pedibus ambulemus, operemur manibus, uideamus oculis, auribus audiamus, circumferamusqꝫ uentrem inſatiabilem, & ſtomachum cibos concoquentem. Conſequens autem eſſe, qui iſta credamus, dicere nos quod & comedendum nobis ſit & bibendum, digerenda ſtercora, effundendus humor, ducendæ uxores, liberi procreandi. Quò enim membra genitalia, ſi nuptiæ non erunt? Quò dentes, ſi cibi non molendi ſunt? Quò uenter & cibi, ſi iuxta Apoſtolum & hic & illi deſtruentur? ipſo iterum clamante: Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt, neque corruptio incorruptionem. Hæc nos innocentes & ruſticos aſſerit dicere. Hæreticos uero, in quorum parte ſunt Marcion, Apelles, Valentinus, Manes, nomen inſaniæ, penitus & carnis & corporis reſurrectionem negare: & ſalutem tantum tribuere animæ, fruſtraqꝫ nos dicere ad exemplum domini reſurrecturos, cum ipſe quoque dominus in phantaſmate reſurrexerit: & non ſolum

s reſurrectio eius, ſed & ipſa natiuitas τῷ δοκεῖν, id eſt, putatiue uiſa magis ſit quàm fuerit. Sibi autem utranqꝫ diſplicere ſententiam, fugere ſe & noſtrorum carnes, & hæreticorum phantaſmata: quia utraque pars in contrarium nimia ſit, alijs id uolentibus ſe eſſe quod fuerunt, alijs reſurrectionem corporum omnino denegantibus. Quatuor, inquit, elementa ſunt, phi

C loſophis quoque nota & medicis, de quibus omnes res & corpora humana compacta ſunt,
terra,aqua,aër,& ignis. Terram in carnibus, aërem in halitu,aquam in humore, ignem in ca-
lore intelligi. Cum ergo anima caducum hoc frigidumq́; corpuſculum dei iuſſione dimiſerit,
paulatim omnia redire ad matrices ſuas ſubſtantias:carnes in terram relabi, halitum in aëra
miſceri, humorem reuerti ad abyſſos, calorem ad æthera ſubuolare. Et quomodo ſi ſexta-
rium lactis & uini mittas in pelagus, uelisq́; rurſum ſeparare quod mixtum eſt:uinum qui-
dem & lac quod miſeras non periere, non tamen poſſe quod fuſum eſt ſeparari:ſic ſubſtan-
tiam carnis & ſanguinis non perire quidem in originalibus materijs, non tamen in antiquam
redire compagem, nec poſſe ex toto eadem eſſe quæ fuerint. Cum autem iſta dicantur, ſoli-
ditas carnium, ſanguinis liquor, craſſitudo neruorum, uenarumq́; perplexio, & oſſium duri-
cies denegatur. Alia ratione reſurrectionem corporum confitemur, eorum quæ ſepulchris po
ſita ſunt, dilapſaq́; in cineres:Pauli Pauli, & Petri Petri, & ſingula ſingulorum:neque enim
fas eſt, ut in alijs corporibus animæ peccauerint, in alijs torqueantur:nec iuſti iudicis alia cor-
pora pro Chriſto ſanguinem fundere, & alia coronari. Quis hæc audiens, reſurrectionem
carnis eum negare putet? Eſt, inquit, ſingulis ſemininibus ratio quædam à deo artifice inſita,
quæ futuras materias in medullæ principijs tenet. Et quomodo tanta arboris magnitudo,
truncus, rami, poma, folia non uidentur in ſemine, ſunt tamen in ratione ſeminis, quam Græ-
ci σπερματισμόν uocant:& in grano frumenti eſt intrinſecus, uel medulla, uel uenula:quæ cum
in terra fuerit diſſoluta, trahit ad ſe uicinas materias, & in ſtipulam, folia ariſtasq́; conſurgit:
aliudq́; moritur, aliud reſurgit. Neque enim in grano tritici, radices, culmus, folia, ariſtæ, pa-
leæ ſunt diſſolutæ:ſic & in ratione humanorum corporum manent quædam ſurgendi anti-
qua principia, & quaſi ἀντέχιον, id eſt, ſeminarium mortuorum, ſinu terræ confouetur. Cum
autem iudicij dies aduenerit, & in uoce archangeli, & in nouiſſima tuba tremuerit terra, mo-
D uebuntur ſtatim ſemina, & in puncto horæ mortuos germinabunt:non tamen eaſdem car-
nes, nec in his formis reſtituent quæ fuerunt. Vis ſcire uerum eſſe quod dicimus, audi Apo-
ſtolum. Sed dicit aliquis, quomodo reſurgent mortui? quo autem corpore uenient? Inſipiens,
quod tu ſeminas, non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum:utpute tritici,
uitis, & arboris. Et quia de grano tritici ac ſemente arborum ex parte iam diximus, nunc de
acino uinacij diſſeramus. Granum paruum eſt, ita ut uix duobus digitulis teneri poſſit. Vbi
ſunt radices? ubi radicum & trunci & propaginum tortuoſa perplexio? Vbi pampinorum
umbracula, & uuarum pulchritudo, futura uina parturiens? Aridum eſt quod tenetur, & pe-
nè uix cernitur:ſed in ſicco illo grano, potentia dei & occulta ratione ſementis, ſpumantia mu
ſta fundentur. Hæc ligno tribuis, quod periturum eſt:ſic ornatur, quod manſurum non eſt,
nec priſtinam recipiet utilitatem:& uis rurſus oſſa, ſanguinem, membra, ut creſcentibus capil-
lis tonſore egeas:naſus pituitas digerat:incrementa unguium ſecanda ſint, ut per inferiores
partes uel ſtercora uel libidines effluant? Si affers iſtas ineptias ruſticorum & carnis, in qua
deo placere non poſſumus, quaſi inimici, obliuiſceris reſurrectionem mortuorum. Semina-
tur in corruptione, ſurget in incorruptione. Seminatur in contumelia, ſurget in gloria. Semi-
natur in infirmitate, ſurget in uirtute. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale.
Nunc oculis uidemus, auribus audimus, manibus agimus, pedibus ambulamus. In illo au-
tem corpore ſpirituali toti uidebimus, toti audiemus, toti operabimur, toti ambulabimus:&
transfigurabit dominus corpus humilitatis noſtræ, conforme corpori claritatis ſuæ gloriæ.
6 Quando dixit transfigurabit, id eſt, μετασχηματίσει, membrorum quibus nunc utimur, diuer-
ſitas denegatur. Aliud nobis ſpirituale & æthereum promittitur: quod nec tactui ſubiacet,
nec oculis cernitur, nec pondere prægrauatur:& pro locorum in quibus futurum eſt uarieta-
te mutabitur. Alioqui ſi eædem carnes erunt, & corpora quæ fuerunt, rurſum mares & fœ-
minæ, rurſum nuptiæ, uiris hirſutum ſupercilium, barba prolixa, muliebres leues genæ, & an-
guſta pectora:ad concipiendos & pariendos fœtus, uenter & femora dilatanda ſunt. Reſur-
gent

A gent etiam infantuli,reſurgent & ſenes:illi nutriendi,hi baculis ſuſtentandi.Nec uos ô ſimpli-
ces reſurrectio domini decipiat,quod latus & manus monſtrauerit,in litore ſteterit, in itine-
re cum Cleopha ambulauerit,& carnes & oſſa habere ſe dixerit.Illud corpus alijs pollet pri-
uilegijs,quod de uiri ſemine & carnis uoluptate non natum eſt. Comedit poſt reſurrectio-
nem ſuam & bibit,& ueſtitus apparuit,tangendum ſe præbuit:ut dubitantibus apoſtolis, fi-
dem faceret reſurrectionis. Sed tamen non diſſimulat naturam aërei corporis & ſpiritualis.
Clauſis enim ingreditur oſtijs,& in fractione panis ex oculis euaneſcit. Ergo & nobis poſt
reſurrectionem bibendum erit & comedendum,& poſt cibum ſtercora egerenda? Et ubi erit
illa promiſſio:Oportet mortale hoc induere immortalitatem? Hæc eſt omnis cauſa, cur in
expoſitione fidei tuæ,ad decipiendas aures ignorantium,nouies corpus,& ne ſemel quidem
carnes nominas:dum homines putant te carnes in corporibus confiteri,& idem carnem eſſe
quod corpus.Si idem eſt,non diuerſum ſignificat. Scio enim te hoc eſſe dicturum. Putaui
idem corpus eſſe quod carnem:ſimpliciter ſum loquutus.Quare non carnem potius nomi-
nas,ut corpus ſignifices:& indifferenter nunc carnem,nunc corpus:ut corpus in carne,& ca-
ro in corpore demonſtretur? Sed mihi crede,non eſt ſimplex ſilentium tuum.Alia enim car-
nis,alia corporis definitio eſt: omnis caro eſt corpus,non omne corpus eſt caro. Caro eſt
proprie,quæ ſanguine,uenis,oſſibus, neruiſq; conſtringitur.Corpus quanquam & caro di-
catur,interdum tamen æthereum uel aëreum nominatur: quod tactui uiſuiq; non ſubiacet,
& plerunque uiſibile eſt atque tangibile. Paries eſt,corpus eſt,ſed non caro.Vnde Apoſto-
lus corpora cœleſtia appellat,& corpora terreſtria.Cœleſte corpus,ſolis,lunæ,ſtellarum.Ter-
reſtre,ignis,aëris,aquæ,terræ,& reliquorum, quæ abſque anima his ſentiuntur elementis.
Vides nos intelligere ſubtilitates ueſtras,& arcana, quæ in cubiculis & inter perfectos loqui-
B mini:& quæ populus foris ſtans, nec meretur audire, proferre in medium? Hoc eſt illud
quod reducta ad auriculam manu,& concrepantibus digitis,ridentes dicitis: Omnis gloria
filiæ regis intrinſecus.Et:Introduxit me rex in cubiculum ſuum.Patet quare corporis,& nõ
carnis reſurrectionem dixeris:ſcilicet,ut nos rudes carnem te dicere putaremus in corpore,&
hi qui perfecti ſunt intelligerent carnem in corpore denegari.Denique Apoſtolus in epiſto-
la ſua ad Coloſſenſes,uolens corpus Chriſti carneum & nõ ſpirituale,aëreum, tenue demon-
ſtrare,ſignificanter loquutus eſt,dicens: Et uos cum eſſetis aliquando alienati à Chriſto, &
inimici ſenſus eius in operibus malis, reconciliauit in corpore carnis ſuæ per mortem. Rur-
ſumq; in eadem epiſtola: In quo circuncisi eſtis circunciſione non manufacta,in expoliatio-
ne corporis carnis.Si corpus carnem ſolum ſignificat:& non eſt nomen ambiguum, nec ad
diuerſas intelligentias trahi poteſt:ſatis ſuperflue corporeum & carneum dicit,quaſi caro nõ
intelligatur in corpore.In ſymbolo fidei & ſpei noſtræ,quod ab apoſtolis traditum,non ſcri-
bitur in charta & atramento,ſed in tabulis cordis carnalibus, poſt confeſſionem trinitatis &
unitatem eccleſiæ,omne Chriſtiani dogmatis ſacramentum,carnis reſurrectione includitur.
Et tu intantum in corporis,& iterum corporis & tertio corporis, & uſque nouies corporis,
uel ſermone uel numero immoraris:nec ſemel nominas carnem:quod illi ſemper nominant
carnem corpus uero tacent. Sed & illud quod argute ſubnectis, & prudenter præcauens
diſſimulas,ſcito nos intelligere.His enim teſtimonijs ueritatem reſurrectionis probas, qui-
bus Origenes negat:& de dubijs incerta confirmans, certam fidei domum, ſubita tempe-
ſtate ſubuertis. Seminatur (inquit) corpus animale, ſurget corpus ſpirituale. Neque enim
nubent neque nubentur, ſed erunt ſicut angeli in cœlis. Quæ alia exempla aſſumeres, ſi
reſurrectionem negares? Vis reſurrectionem carnis, ueritate & non putatiue, ut loqueris
confiteri.Poſt illa quibus ignorantium blãditus es auribus,quod in ipſis corporibus, in qui-
bus mortui ſumus,& ſepulti reſurgamus:hoc potius adiunge, & dic:Quoniam ſpiritus car-
nem & oſſa non habet, ſicut me uideris habere: et proprie ad Thomam:Infer digitum tuum
in manus meas,& manum tuam in latus meum,& noli eſſe incredulus,ſed fidelis. Sic & nos

C poſt reſurrectionem eadem habebimus membra,quibus nunc utimur,eaſdem carnes & ſan-
guinem & oſſa: quorum in ſcripturis ſanctis opera,non natura damnantur.Denique in Ge-
neſi ſcriptum eſt:Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis,quia caro ſunt. Et Pau-
lus apoſtolus de praua doctrina & operibus Iudæorum:Non acquieui, ait, carni & ſangui-
ni.Et ad ſanctos qui utique in carne erant,dicit: Vos autem in carne non eſtis,ſed in ſpiritu:
ſi tamen dei ſpiritus habitat in uobis.Negans enim eos in carne, quos in carne eſſe conſta-
bat:non carnis ſubſtantiam, ſed peccata damnabat. Hæc eſt uera reſurrectionis confeſſio,
quæ ſic gloriam carni tribuit,ut non auferat ueritatem.Quod uero dicit Apoſtolus,corrupti
bile hoc & mortale,hoc ipſum corpus,id eſt,carnem,quæ tunc uidebatur,oſtendit.Quod au
tem copulat,induere incorruptionem & immortalitatem:illud indumentum,id eſt,ueſtimē-
tum,non dicit corpus abolere quod ornat in gloria: ſed quod ante inglorium fuit, efficere
glorioſum:ut mortalitatis & infirmitatis uiliore ueſte depoſita,immortalitatis auro:&, ut ita
dicam,firmitatis atque uirtutis beatitudine induamur,uolentes non ſpoliari carne,ſed ſuper-
ueſtiri in gloria,& domicilium noſtrum quod de cœlo eſt,ſuperindui deſiderantes, ut deuo-
retur mortale à uita.Certe nemo ſuperinduitur, niſi qui ante ueſtitus eſt. Sic & dominus no
ſter in monte tranſfiguratus eſt in gloria, non ut manus ac pedes, cæteráque membra per-
deret,& ſubito in rotunditate uel ſolis uel ſphæræ uolueretur: ſed eadem membra ſolis ful-
gore rutilantia,apoſtolorum oculos præſtringerent:unde & ueſtimenta eius mutata ſunt in
candorem,non in aërem,ne fortè & ueſtes eius aſſeras ſpirituales: Et facies eius, inquit, ful-
gebat ſicut ſol. Vbi autem facies nominatur, exiſtimo quod & cætera membra conſpecta
ſint. Enoch tranſlatus eſt in carne.Elias carneus raptus eſt in cœlum:necdum mortui & pa-
radiſi iam coloni,habent membra cum quibus rapti ſunt atque tranſlati. Quod nos imita-
D mur ieiunio,illi poſſident dei conſortio. Veſcuntur cœleſti pane, & ſaturantur omni uerbo
dei:eundem habentes dominum,quem & cibum.Audi ſaluatorem dicētem:Et caro mea re-
quieſcet in ſpe:Et in alio loco:Caro eius non uidit corruptionem.Et rurſum:Omnis caro ui-
debit ſalutare dei.Et tu ſemper corpus ingeminas?Profer magis Ezechiel, qui oſſa iungens
oſſibus,& educens ea de ſepulchris ſuis,& ſuper pedes ſtare faciens,carnibus neruisq; cōſtrin
git,& cute deſuper tegit:donec Iob tormentorum uictor, & teſta radens putridæ carnis ſa-
niem,miſerias ſuas reſurrectionis ſpe & ueritate ſoletur;Quis mihi det, inquit, ut ſcribantur
ſermones mei?Quis mihi det, ut exarentur in libro ſtilo ferreo,& plumbi lamina, uel celte
ſculpantur in ſilice?Scio enim quod redemptor meus uiuit,& in nouiſſimo die de terra ſur-
recturus ſum,& rurſum circumdabor pelle mea,et in carne mea uidebo deum:quem uiſurus
ſum ego ipſe,& oculi mei conſpecturi ſunt,& non alius. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu
meo.Quid hac prophetia manifeſtius? Nullus tam aperte poſt Chriſtum,quàm iſte ante
Chriſtum de reſurrectione loquitur.Vult uerba ſua in perpetuum durare: & ut nulla poſ-
ſint uetuſtate deleri,exarari ea uult in plumbi lamina,& ſculpi in ſilice.Sperat reſurrectionē,
imò nouit & uidit,quod uiuit Chriſtus redemptor eius,& in nouiſſimo die de terra reſurre-
cturus ſit.Necdum mortuus erat dominus,& athleta eccleſiæ redemptorem ſuum uidebat
ab inferis reſurgentem.Illud uero quod infert:Et rurſum circumdabor pelle mea,& in carne
mea uidebo deum:puto quod nō loquatur,quaſi amator carniū, quas putridas fœtentesq;
cernebat:ſed ex fiducia reſurgendi contemnit præſentia,ſolatio futurorum.Rurſum ait,circū
dabor pella mea.Vbi hic corpus æthereum?ubi aëreum,& ſpiritui & auræ ſimile?Certe ubi
pellis & caro,ubi oſſa & nerui & ſanguis & uenæ, ibi carnis ſtructura, ibi ſexus proprietas.
Et in carne,inquit,mea uidebo deum.Quādo omnis caro uidebit ſalutare dei,& Ieſum deū,
tunc & ego uidebo redemptorem & ſaluatorem & deum meū. Videbo autem in iſta carne,
quæ me nunc cruciat,quæ nunc præ dolore diſtillat.Idcirco deum in carne conſpiciam,quia
omnes infirmitates meas ſua reſurrectione ſanauit. Nónne tibi uidetur iam tunc Iob contra
Origenem ſcribere:& pro carnis ueritate,in qua tormenta ſuſtinuit,alterū contra hæreticos
habere

A habere certamen? Dolet enim, ſi tanta ſit fruſtra perpeſſus: & alia ſpiritualiter reſurgente, iſta
carnaliter cruciata ſit. Vnde inculcat & exaggerat, & omnia lubricæ confeſſionis arcana ma-
nifeſta uoce concludit, dicens: Quem uiſurus ſum ego ipſe & oculi mei conſpecturi ſunt, &
non alius. Is ſi non in ſexu ſuo reſurrecturus eſt: ſi non eiſdem membris, quæ iacuere in ſter-
core: ſi non eoſdem oculos aperiat ad uidendum deum, quibus tunc uidebat uermiculos, ubi
erit ergo Iob? Tollis ea in quibus ſubſtitit Iob, & donas mihi inane uocabulum reſurgentis:
quomodo ſi nauim poſt naufragium reſtitutam uelis, ac neges ſingula de quibus nauis con-
ſtruitur. Ego libere dicam, & quanquam torqueatis labia, trahatis capillum, applauda-
tis pede, Iudæorum lapides inquiratis, fidem eccleſiæ apertiſſime confitebor. Reſurrectio-
nis ueritas catholicæ, ſine carne & oſſibus, ſine ſanguine & membris intelligi non poteſt.
Vbi caro & oſſa & ſanguis & membra ſunt, ibi neceſſe eſt ut ſexus diuerſitas ſit. Vbi ſe-
xus diuerſitas eſt, ibi Ioannes Ioannes, Maria Maria. Noli timere eorum nuptias, qui etiã
ante mortem in ſexu ſuo ſine ſexus opere uixerunt. Quando dicitur: In illa die neque nu-
bent neque nubentur: de his dicitur qui poſſunt nubere, & tamen non nubent. Nemo eñ
dicit de angelis, non nubent neque nubentur. Ego nunquam audiui ſpiritualium uirtutum
in cœlo nuptias celebrari: ſed ubi ſexus eſt, ibi uir & fœmina. Vnde & tu inuitus licet cogen
te ueritate confeſſus es, & dixiſti: aut coronandus in corpore, quod caſte egit & iuſte: aut con
demnandus in corpore, quod uoluptatibus iniquitatiꝗ; ſeruiuit. Tolle corpus & pone car-
nem, & uirum ac fœminam non negaſti. Quis enim uiuit cum gloria pudicitiæ, qui non ha
bet ſexum per quem committi potuit impudicitia? Quis enim unquam lapidem coronauit,
quia uirgo permanſerit? Angelorum nobis ſimilitudo promittitur, id eſt, beatitudo illa, in
qua ſine carne & ſexu ſunt angeli, nobis in carne & ſexu noſtro donabitur. Mea ruſticitas ſic
B credit, & ſic intelligit ſexum confiteri ſine ſexuum operibus: homines reſurgere, & ſic eos an-
gelis adæquari. Nec ſtatim ſuperflua uidebitur membrorum reſurrectio, quæ caritura ſint
officio ſuo, cum adhuc in hac uita poſiti, nitamur opera non implere membrorum. Similitu-
do autem ad angelos, non hominum in angelos demutatio, ſed profectus immortalitatis &
gloriæ eſt. Argumenta uero illa puerorum & infantium & ſenum & ciborum & ſtercorum,
quibus aduerſum eccleſias uteris, non ſunt tua, de gentilium fonte manarunt. Eadem enim
opponunt nobis ethnici. Qui Chriſtianum eſſe te dicis, gentilium arma depone. Diſcant illi
magis à te reſurrectionem carnis confiteri, quàm tu ab illis negare. Aut ſi et tu de hoſtium nu
mero es, oſtende te libere aduerſarium, ut ethnicorum ſuſcipias uulnera. Dono tibi nutricu-
las tuas, ne uagiant infantes: dono decrepitos ſenes, ne hyberno frigore contrahantur. Fru-
ſtra etiam tonſores artificia didicerunt, ſcientes Iſraëliticum populũ per quadraginta annos,
nec unguium, nec capillorum incrementa ſenſiſſe: & quod his maius eſt, non ſunt attrita ue-
ſtimenta eorum, nec inueterauerunt calciamenta eorum. Enoch et Elias, de quibus dudum di
ximus, tanto tempore in eadem permanent ætate, qua rapti ſunt. Habent dentes, uentrem,
genitalia: & tamen nec cibis, nec uxoribus indigent. Quid potentiam dei calumniaris? qui po
teſt de medulla illa & de ſeminario ueſtro interiori, non carnes tantum de carnibus, ſed cor-
pus educere, & aliud ex alio facere: & de aqua, id eſt: de uilitate carnium, precioſa & aërij cor-
poris uina mutare: poteſt utiꝗ; eadem potentia, qua de nihilo cuncta fabricatus eſt, reddere
quæ fuerunt: quia multo minus eſt reſtituere quod fuerit, quàm facere quod non fuit. Mira-
ris ſi de infantibus & ſenibus in perfecti uiri ætatem reſurrectio fiat, cum de limo terræ abſꝗ;
ullis ætatum incrementis, conſummatus homo factus ſit? Coſta mutatur in fœminam, & ter
tio hmanæ conditionis modo uilia & pudenda noſtræ natiuitatis elementa mutantur in car-
nes: ligantur membris, diſcurrunt in uenas, in oſſa durantur. Vis & quartum genus huma-
næ generatiõis audire? Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & uirtus altiſſimi obumbrabit tibi,
Propterea quod naſcetur ex te ſanctum, uocabitur filius dei. Aliter Adam, aliter Eua, ali-
ter Abel, aliter homo Ieſus Chriſtus. Et in omnibus diuerſis exordijs, una hominis natura
non

C non differt. Reſurrectionem carnis, omniumq́ membrorum ſi uelim probare, & ad ſingula
teſtimonia explanationes adiungere, multis libris opus erit: ſed præſens cauſa hoc non deſi-
derat. Propoſui enim non Origeni in omnibus reſpondere, ſed fraudulentæ ſatiſfactionis
aperire myſteria. Attamen quia longus fui in aſſertione contraria & uereor ne dum fraudes
pandere ſtudeo, ſcãdalum lectori reliquerim, aceruatim teſtimonia ponam, curſimq́ perſtrin
gam, ut toto contra uenenatam argumentationem ſcripturarum pondere dimicemus. Qui
ueſtem non habet nuptialem, nec ſeruauit illud mandatum: Candida ſint ueſtimenta tua:
ſemper manibus pedibuſq́ conſtringitur: ne recumbat in conuiuio, ſedeat in ſolio, ſtet ad
dexteram dei, mittitur in gehennam, ubi fletus oculorum & ſtridor dentium eſt. Capilli
capitis ueſtri numerati ſunt. Si capilli, puto facilius dentes. Fruſtra autem numerati, ſi ali-
quando perituri. Veniet hora in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient uocem filij
dei & procedent. Audient auribus, procedent pedibus. Hoc & Lazarus ante iam fecerat.
Procedent autem de monumentis, id eſt, qui monumentis illati fuerant, uenient mortui, &
reſurgent de ſepulchris ſuis. Ros enim qui à deo eſt, medulla eſt oſſibus ipſorum. Tunc im-
plebitur quod dominus loquitur per prophetam: Populus meus intra in cellaria tua ali-
quantulum donec ira mea tranſeat. Cellaria ſepulchra ſignificant, de quibus hoc utique pro-
fertur, quod conditum fuerat: Et exibunt de ſepulchris ſuis ueluti hinnuli de uinculis ſoluti.
Gaudebit cor eorum, & oſſa eorum ſicut ſol orientur: ueniet omnis caro in conſpectu domi
ni, & mandabit piſcibus maris, & eructabunt oſſa quæ comederant, & faciet compagem ad
compagem, & os ad os: & qui in terræ puluere dormierunt, reſurgent: alij in uitam æternã,
alij in opprobrium & confuſionem æternam. Tunc uidebunt iuſti impiorum pœnas atque
cruciatus: quoniam uermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt
D in conſpectu omnis carnis. Quotquot igitur habemus hanc ſpem, ſicut exhibuimus mem-
bra noſtra famulantia immundiciæ & iniquitati ad iniquitatem, ita exhibeamus ea famulan
tia iuſticiæ ad ſanctificationem: ut reſurgẽtes ex mortuis, in nouitate uitæ ambulemus. Quo-
modo & uita domini Ieſu manifeſtatur in noſtro mortali corpore: et q ſuſcitauit Ieſum Chri
ſtum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora noſtra, propter inhabitantem ſpiritum eius
in nobis. Iuſtum enim eſt, ut qui ſemper mortificationem Chriſti in corpore noſtro circumtu
limus, uita quoq́ Ieſu manifeſtetur in corpore noſtro mortali, id eſt, in carne mortali ſecun-
dum naturam, æterna autem ſecundum gratiam. Vidit & Stephanus ſtantem Ieſum ad de-
xteram patris, & manus Moyſi mutata eſt in candorem niuis, & deinceps colori priſtino re-
ſtituta. In utraq́ diuerſitate manus fuit. Figulus ille Hieremiæ, cuius per duriciam lapidum
uas quod fecerat cõfractum eſt, de eadem maſſa & de eodem luto redintegrauit quod cecide
rat. Sed & ipſum reſurrectionis uocabulum ſignificat non aliud ruere, aliud ſuſcitari: & quod
adijcitur mortuorum, carnem propheta demonſtrat: quod enim in homine moritur, hoc &
uiuificatur. Vulneratus ille itineris Iericho totus refertur ad ſtabulum, & delictorũ plagæ im-
mortalitate ſanantur. Aperta ſunt & ſepulchra in domini paſſione, quãdo ſol fugit, terra tre-
muit, & multa corpora ſanctorũ ſurrexerunt, & uiſa ſunt in ſancta ciuitate. Quis eſt, inquit
Eſaias, qui aſcendit ex Edom: fulgida ueſtimenta eius ex Boſor, ſic formoſus in ſtola cãdida?
Edom aut terrenus interpretatur, aut cruẽtus. Boſor, aut caro, aut in tribulatione. Paucis uer-
bis totum reſurrectionis myſterium demonſtrat, id eſt, & ueritatem carnis & augmentũ glo-
riæ. Et eſt ſenſus: Quis eſt iſte qui aſcendit de terra, aſcendit de ſanguine? Cuius ueſtimenta
iuxta prophetiam Iacob, qui alligauit pullum ſuum ad uitem: & torcular calcauit ſolus, mu-
ſto rubentia ſunt. De Boſor, id eſt, de carne ſiue tribulatione mundi: ipſe enim uicit mundũ.
Ideoq́ rubra & fulgida ſunt ueſtimenta eius, quia ſpecioſus forma fuit præ filijs hominum:
propter gloriam triumphantis in ſtolam candidam commutata ſunt: & tũc uere de Chriſti
carne completum eſt: Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata, innitens ſuper fratruelem ſuum?
Et quod in eodem libro ſcribitur: Fratruelis meus rubicũdus & candidus. Hunc imitantur:

qui

A qui ueſtimenta ſua non coinquinauerunt cum mulieribus: uirgines enim permanſerunt, qui
ſe caſtrauerunt propter regna cœlorum. Itaq; in albis erunt ueſtibus. Eo tempore ſententia
domini opere perfecta monſtrabitur: Omne quod dedit mihi pater, nõ perdam ex eo quic-
quam, ſed reſuſcitabo illud in nouiſſimo die. Totum uidelicet hominem, quem totum naſcẽ-
do ſuſceperat. Tunc ouis quæ perierat, & in inferioribus oberrabat, humeris ſaluatoris tota
portabitur: & quæ peccatis languida fuit, clementia iudicis ſuſtentabitur. Tunc uidebunt il-
lum qui compunxerunt, qui clamauerunt: Crucifige, crucifige talem. Tribus & tribus cædẽt
pectora, ipſi & mulieres eorum. Illæ mulieres, quibus dominus locutus eſt crucẽ portans: Fi-
liæ Hieruſalem nolite flere ſuper me, ſed ſuper uos flete & ſuper filios ueſtros. Tunc angelo-
rum uaticinium complebitur, qui ſtupentibus apoſtolis euntem in cœlum dixerunt: Hic Ie-
ſus qui à uobis aſſumptus eſt in cœlum, ſic ueniet, quemadmodum uidiſtis eum euntem in
cœlum. Quale eſt autem, idcirco dicere dominum poſt reſurrectionem quadraginta diebus
comediſſe cum apoſtolis, ne phantaſma putaretur: & hoc ipſum quod comedit in carne &
in membris uiſus eſt in phantaſmate cõfirmare? Aut uerum eſt quod uidebatur, aut falſum.
Si uerum eſt, ergo uere comedit & uere membra habuit. Si autem falſum, quomodo res fal-
ſas oſtendere uoluit, ut reſurrectionis ueritatem probaret? Nemo enim falſo uerum probat.
Ergo, inquies, & nos poſt reſurrectionem comeſuri ſumus? Neſcio. Non enim ſcriptum eſt:
& tamen ſi quæratur, non puto comeſuros. Legi enim non eſſe regnum dei cibum & potũ,
repromittens nobis quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderũt.
Moyſes & Elias quadraginta diebus ieiunauerunt ac noctibus. Hoc hominum natura non
patitur, ſed quod homini impoſſibile eſt, deo impoſſibile non eſt. Sicut qui futura prædicit,
non intereſt utrum poſt decem annos, aut poſt centum futura pronunciet: quia una eſt ſciẽ-
tia futurorum: ſic qui quadraginta diebus poteſt ieiunare & uiuere, imò non poteſt ieiuna-
B re, ſed uiuit uirtute dei: & æterno tempore poterit abſq; eſca & potu uiuere. Quare fauum co
medit dominus? Vt reſurrectionem probaret, non ut tuis faucibus mella permitteret. Piſcem
in prunis aſſum petrÿ, ut dubitantes confirmaret apoſtolos, qui ad illum accedere non au-
debant, quod putarent ſe ſpiritum uidere, non corpus. Archiſynagogi filia ſuſcitatur, & cibũ
accipit. Lazarus quatriduanus mortuus reſurgit, & prandens inducitur: non quia apud in-
feros eſuriebat, ſed quia difficultas operis, ſcrupuloſitatem fidei requirebat. Quomodo ue-
ras manus & uerum oſtendit latus: ita uere comedit cum diſcipulis: uere ambulauit cũ Cleo-
pha: uere lingua loquutus eſt cum omnibus: uero accubitu diſcubuit in cœna: ueris manibus
accepit panem, benedixit ac fregit & porrigebat illis. Quod autẽ ab oculis repente euanuit,
uirtus dei eſt, non umbræ & phantaſmatis. Alioquin & ante reſurrectionem, cum eduxiſſent
eum de Nazareth, ut præcipitarent de ſupercilio montis, tranſiuit per medios, id eſt, elapſus
eſt de manibus eorum. Nunquid iuxta Marcionem dicere poſſumus, quod ideo natiuitas
eius in phantaſmate fuerit, quia contra naturam qui tenebatur, elapſus eſt? Quod Magis li-
cet, hoc domino non licet? Apollonius Tyaneus ſcribitur, cum ante Domitianum ſtaret in
conſiſtorio, repente non comparuiſſe. Noli potentiã domini Magorũ præſtigÿs adæquare,
ut uideatur fuiſſe quod non fuit, & putetur comediſſe ſine dentibus, ambulaſſe ſine pedibus,
fregiſſe panem ſine manibus, locutus eſſe ſine lingua, & latus monſtraſſe ſine coſtis. Et quo-
modo, inquies, non cognoſcebãt eum in itinere, ſi ipſum habebat corpus quod ante habuit?
Audi ſcripturam dicentem: Oculi eorum tenebantur, ne eum agnoſcerẽt. Et rurſum: Aperti
ſunt oculi eorũ, & cognouerunt eum. Nunquid alius fuit quando non agnoſcebatur, & alius
quando agnitus eſt? Certe unus atq; idem erat. Cognoſcere ergo & non cognoſcere, oculo-
rum fuit, non eius qui uidebatur, licet & ipſius fuerit. Oculos enim tenebat eorum, ne ſe agno
ſcerent. Deniq; ut ſcias errorem qui uerſabatur in medio, nõ corporis domini, ſed oculorum
fuiſſe clauſorum: Aperti ſunt oculi eorũ, inquit, & cognouerũt eum. Vnde & Maria Magda
lene quamdiu non agnoſcebat Ieſum, & uiuũ quærebat inter mortuos, hortulanũ putabat.
Agnoſcit,

C Agnoſcit,& dominum uocat. Poſt reſurrectionẽ Ieſus ſtabat in littore: diſcipuli in naui erãt.
Cæteris non cognoſcentibus eum, dicit diſcipulus quem diligebat Ieſus, Petro: Dominus eſt.
Prior enim uirginitas uirginale corpus agnoſcit. Idem erat,& nõ idem omnibus uidebatur.
Statimq́ꝫ ſubiungitur: Et nemo audebat interrogare eum, tu quis es? ſcientes quod dominus
eſt. Nemo audebat, quia deum ſciebant. Veſcebantur cum prandente, quia hominem & car-
nem uidebant, non quod alter deus, alter homo eſſet, ſed unus atqꝫ idem filius dei cognoſce-
batur ut homo, adorabatur ut deus. Scilicet nunc mihi philoſophandum eſt, incertos eſſe
ſenſus noſtros,& maxime uiſum. Carneades aliquis ab inferis excitandus, ut proferat remũ
in aqua fractum, uideri porticus longius anguſtiores, rotundos procul turrium angulos, co-
lumbarum colla, ad ſingulas conuerſiones colorem mutantia. Cum Rhode Petrum nuncia-
ret & apoſtolis diceret, ob periculi magnitudinem euaſiſſe: non credunt, phantaſma ſuſpi-
cantur. Porrò quod clauſis ingreſſus eſt oſtijs, eiuſdem uirtutis fuit, cuius & ex oculis eua-
neſcere. Lynceus (ut fabulæ ferunt) uidebat trans parietem, dominus clauſis oſtijs niſi phan
7 taſma fuerit intrare non poterit? Aquilæ & uultures tranſmarina cadauera ſentiunt. Salua-
tor apoſtolos ſuos niſi oſtium aperuerit, non uidebit? Dic mihi acutiſſime diſputator, quid
eſt maius, tantam terræ magnitudinem appendere ſuper nihilum, & ſuper aquarum incer-
ta librare: an deum tranſire per clauſam portam,& creaturam cedere creatori? Quod maius
eſt tribuis: quod minus eſt calumniaris. Petrus ſuper aquas ambulat graui & ſolido corpo-
re. Mollis unda non cedit: paululum fides dubitat, & ſtatim naturam ſuam corpus intelli-
git: ut ſciamus ſuper aquas non corpus ambulaſſe, ſed fidem. Oro te, qui tantum contra re-
ſurrectionem ſenris, argumentaris, an ſimpliciter mecum loqueris? Credis uere dominum
reſurrexiſſe, in eodem quo mortuus, quo ſepultus eſt corpore, an non credis? Si credis, cur iſta
D proponis, per quę reſurrectio denegatur? Si non credis, quid ita imperitorum lactas animas,
& reſurrectionem caſſo nomine uentilas? Audiui nuper de Marcionis ſchola: uæ, inquit, ei,
qui in hac carne,& in his oſſibus reſurrexerit: gaudẽs animus ſtatim intulit: Conſepulti enim
ſumus,& conſurreximus cum Chriſto per baptiſmum. Animæ, an carnis reſurrectionem
dicis? Reſpondi, non ſolius animæ, ſed carnis, quæ cum anima renaſcitur in lauacro. Et quo-
modo peribit, quæ in Chriſto renata eſt? Quia ſcriptum eſt, ait, Caro & ſanguis regnum dei
non poſſidebunt. Attende obſecro te, quod dicitur: caro & ſanguis regnum dei non poſſide-
bunt. Nunquid non reſurgent? Abſit, ſed non poſſidebunt. Quare non poſſidebunt? Quia
ſequitur, neque corruptio incorruptionem poſſidebit. Tamdiu ergo regnum dei non poſſi-
debunt, quamdiu caro tantum ſanguisq́ꝫ permanſerint. Cum autem corruptiuum induerit
incorruptionem,& mortale induerit immortalitatem:& lutum carnis in teſtam fuerit exco-
ctum, quæ prius graui pondere premebatur in terram, acceptis ſpiritus pennis,& immutatio
nis non abolitionis, noua gloria uolabit ad cœlum:& tunc implebitur illud quod ſcriptũ eſt:
Abſorpta eſt mors in uictoria. Vbi eſt mors contentio tua? Vbi eſt mors aculeus tuus? Præ-
poſtero ordine de animarum ſtatu & carnis reſurrectione reſpondimus: omiſſisq́ꝫ princi-
pijs epiſtolæ, tota nobis cõtra egregios tractatus eius fuit diſputatio. Maluimus enim de dei
rebus, quàm de noſtris iniurijs dicere. Si peccauerit homo in hominem, rogabunt pro eo ad
dominum. Si autem in deum peccauerit, quis orabit pro eo? Nunc ediuerſo, ſuper omnia no
ſtros aduerſarios immortali odio perſequimur: blaſphemanubus deum, clementem porrigi
mus manum. Scribit ad Theophilum epiſcopum apologiam, cuius iſtud exordium eſt: Tu
quidem ut homo dei,& apoſtolica ornatus gratia, curã omnium eccleſiarũ, maxime eius quę
in Hieroſolymis eſt, ſuſtines: cum ipſe plurimis ſolicitudinibus eccleſiæ dei, quæ ſub te eſt, di-
ſtringaris. Laudat faciem, ad perſonam principũ trahit. Tu qui regulas quęris eccleſiaſticas,
& Niceni concilij canonibus uteris:& alienos clericos,& cum ſuis epiſcopis cõmorantes tibi
niteris uſurpare: reſponde mihi, ad Alexandrinum epiſcopum Palęſtina quid pertinet? Ni
fallor, hoc ibi decernitur, ut Palæſtinæ metropolis Cæſaria ſit,& totius Orientis Antiochia.

Aut igitur

A Aut igitur ad Cæſarienſem epiſcopum referre debueras: cui ſpreta communione tua cõmunicare nos noueras. Aut ſi procul expetendum iudicium erat, Antiochiam potius literæ dirigēdæ. Sed noui cur Cæſariam, cur Antiochiam nolueris mittere. Sciebas quid fugeres, quid uitares. Maluiſti occupatis auribus moleſtiam facere, quàm debitum metropolitano tuo honorem reddere. Nec hoc dico, quod præter amicitias, quæ ſuſpitionem generant, quicquam in legatione reprehendam, ſed quia apud interrogantes magis & præſentes te purgare debueris. Miſiſti religioſiſſimum hominem dei Iſidorum preſbyterum, uirum potentem tam ex ipſa inceſſus & habitus dignitate, quàm diuinæ intelligentię, curare etiam eos, qui animo uehementer ægrotant, ſi tamen ſenſum ſui languoris habeant. Homo dei mitiit hominem dei: nihil intereſt inter preſbyterum & epiſcopum, eadem dignitas mittentis & miſſi: hoc ſatis imperite: in portu, ut dicitur naufragium. Iſte Iſidorus qui in cœlũ tuis laudibus tollitur, idipſum infamatur Alexandriæ, quod tu Hieroſolymę: ex quo non legatus adueniſſe uidetur, ſed ſocius. Alioquin & literæ manu eius ſcriptæ, quæ ante tres mẽſes legatiõis ad nos directæ erant, portantes errorem: Vincentio preſbytero redditæ ſunt, quæ uſq; hodie ab eo tenentur: quibus cohortatur ducem exercitus ſui, ut ſuper petram fidei, ſtabili perſiſtat gradu: nec noſtris nænijs terreatur. Pollicetur ſe antequam legationis eſſet ulla ſuſpitio uenturum Hieroſolymam, & ad aduentum ſuum ilico aduerſariorum cuneos proterendos. Et inter cætera his etiam uerbis utitur. Quomodo fumus in aëre diſſoluitur, & cera ad uiciniam ignis liqueſcit: ita diſſipabuntur qui ſemper eccleſiaſticæ fidei reſiſtentes, nunc per homines ſimplices eandem fidem inquietare conãtur. Rogo te lector, qui hoc ſcribit antequam ueniat, quid tibi uidetur? Aduerſarius an legatus? Iſte eſt quem nos pijſſimum uel religioſiſſimum, & ut uerbum exprimamus è uerbo, deicolam poſſumus dicere. Iſte eſt homo diuinæ intelligẽtiæ,
B tam potens & tanta inceſſus ac habitus dignitate, ut quaſi ſpiritualis Hippocrates, languorẽ animarum noſtrarum, ſua potuerit præſentia mitigare, ſi tamẽ nos uoluerimus ſuæ medicinæ acquieſcere. Curet ſe tali medicamine, qui etiam alios curare conſueuit. Nobis diuina illa intelligentia pro Chriſto ſtulticia eſt. Libenter noſtra ruſticitate languemus: ne collyrio ueſtro impie uidere diſcamus. Tuæ uero ſanctimoniæ, pro optima uoluntate quaſi ad finem uſq; perducta ſit: deprecamur dominum in ſanctis locis nocte ac die, ut ei reddat perfectam mercedem, & coronam uitæ largiatur. Recte gratias agis: niſi enim ueniſſet Iſidorus, tu in tota Palæſtina tam fidelem ſodalem non inueniſſes. Niſi ille tibi promiſſum apportaſſet auxilium: hæreres in turba ruſticorum, quæ ſapientiam tuam intelligere nõ poſſet. Hæc ipſa apologia, de qua nunc ſermo eſt, Iſidoro præſente & multum collaborante dictata eſt, ut idem eſſet & dictator & baiulus literarum. Cum ergo huc ueniſſet, & acceſſiſſet ad nos tribus uicibus & admouiſſet tam diuinæ ſapientiæ tuæ quàm propriæ intelligentię habentia medicinam uerba, nec profuit alicui, nec profuit ei quiſquam. Hic qui ad tres uices dicitur ad nos acceſſiſſe: ut & in ueniendo myſticum numerum conſeruaret, qui Theophili epiſcopi mandatum nobis loquebatur: literas ad nos ab eo miſſas noluit reddere. Cumq; diceremus, ſi legatus es, redde legationis epiſtolas: ſi epiſtolas non habes, quomodo legatum te probabis? Reſpondit ſe habere quidem literas ad nos: adiuratum tamen ab Hieroſolymorum epiſcopo ne nobis eas redderet. En legati conſtantia: qui ut pacem faceret, & ſuſpitionem in alterã partem fauoris excluderet, æquum ſe utriſque tribuit. Et quia ſine emplaſtro uenerat, & medicorum armamenta non habebat, idcirco eius medicina non profuit. Hieronymus & hi qui cum eo ſunt, & ſecreto & coràm omnibus, frequentiſſime & ſub iuriſiurandi teſtificatione ſatis ei fecerunt, quod nunquam de nobis ambiguitatem aliquam habuerint fidei, dicẽtes: Quomodo eo tempore quando communicabamus ei nunc ſimiliter eundem affectum habemus de ratione fidei. Videte quid faciat concordia dogmatum. Iſidorus qui ut hæc ſignificaret, eius ſocius erat, homo dei & presbyter [illegible], & uir potens & ſacro ac uenerabili inceſſu & diuinæ intelligentiæ, & Hippocrates Chriſtianorum uocatur. Ego miſellus dum in ſolitudine

C deliteſco, à tanto pontifice repente truncatus, presbyteri nomen amiſi. Et tamen iſte Hierony-
mus, cum pannoſa turba & ſordidatis gregibus, quid Iſidoro illi fulmineo auſus eſt reſpon-
dere? At ne fortè ille non crederet, & opprimeret eos præſentia, & mole corporis ſui, non ſe-
mel, non tertio, ſed frequentiſſime iurauerunt, ſe eum de quo quæſtio erat ſcire orthodoxum:
nec unquam in ſuſpitione habuiſſe hæreſeos. O apertum impudensq́ꝫ mendacium. O teſti-
monium pro ſe, nec Catoni creditum. In ore enim duorum uel trium teſtium ſtat omne uer-
bum. Alicubi ne dictum, aut tibi alicubi mãdatum eſt, quod ſine ſatiſfactione fidei commu-
nionem tuam ſubiremus? Quando per uirum diſertiſſimum & Chriſtianiſſimum Archelaũ
comitem, qui ſequeſter pacis erat, condictus locus fœderis fuit: nónne hoc in primis poſtula-
tum eſt, ut futuræ concordiæ fides iaceret fundamenta? Pollicitus eſt eſſe ſe uenturum. Inſta-
bat dies paſchæ: frequens monachorum turba conuenerat: expectabaris in loco, quid face-
res neſciebas. Repente mandaſti ægrotare, neſcio quam: illo die te non poſſe uenire. Ludió
ne an epiſcopus hæc loquitur? Pone uerum eſſe quod dicis: propter unius mulierculæ deli-
tias, ne te abſente doleat caput, faſtidium ſuſtineat, ſtomacho perfrigeſcat: eccleſię cauſam ne-
gligis? tot uirorum & Chriſtianorum & monachorum contemnis præſentiam? Noluimus
occaſionem dare: uidebamus enim ſtropham, dilationis tuæ iniuriam, patientia uicimus.
Reſcribit Archelaus: monet altero & tertio die manere, ſi uellet uenire. At ille occupatus: mu-
liercula enim uomere non ceſſauit: dũ nauſeam euaſiſſet: noſtri penitus oblitus eſt. Poſt duos
ergo menſes tandem expectatus uenit Iſidorus: qui non, ut tu fingis, pro te teſtimonium, ſed
cauſam poſtulatæ ſatiſfactionis audiuit. Cum enim obijceret nobis, quare ei communicaſtis,
ſi hæreticus erat: audiuit ab omnibus, communicauimus nihil de hæreſi ſuſpicantes. Poſt-
quàm uero à beato papa Epiphanio conuentus, tam ſermone quàm literis reſpondere con-
D tempſit: cunctis monachis ab eodem Epiphanio ſcripta uenerunt, ut abſque ſatiſfactione fi-
dei, nullus ei temere communicaret. Præſto ſunt literæ, nec ſuper hac re dubitari poteſt. Hæc
ſunt quæ fratrum turba reſpondit: non, ut tu argumentaris, ex eo te non eſſe hæreticum,
quia aliquando non dictus ſis. Hac enim ratione ægrotare non debebit, qui ante ægrotatio-
nem ſanus fuit. Quando autem cœptum eſt de ordinatione Pauliniani, & aliorum qui cum
eo ſunt, uentilari, uidentes ſe reprehendi: cum propter charitatem atqꝫ concordiam concede-
rentur eis omnia: hoc autem ſolum expeteretur, ut licet ab alijs cõtra regulas ordinati eſſent,
tamen ſubijcerentur eccleſiæ dei: ut non ſcinderent eam, neque proprium ſibi facerent prin-
cipatum: In hoc non acquieſcentes, cœperunt proponere de fide, & omnibus notum facere,
quod ſi non arguerentur hi qui cum Hieronymo presbytero erant, nil culparẽt in nobis. Sin
autem arguerentur erroris & culpæ, cum pœnitus non queant de iſtiuſmodi quæſtionibus
diſputare, ſatiſfactionem errati proprij non inuenientes ad iſta confugerent: non quo ſpera-
rent nos poſſe conuinci: ſed famam noſtram lædere niterentur. Quod perplexa oratio eſt:
nemo uitium interpretationis putet. Talis enim & Græca eſt. Interim ego gaudeo, quod qui
me decollatum putabam, ſubito mihi presbyterij caput uideo repoſitum. Dicit nos omnino
conuinci non poſſe, & uenire ad prælium perhorreſcit. Si cauſa diſcordiæ, non ex diſſenſio-
ne fidei eſt: ſed ex Pauliniani, ut dicis, ordinatione deſcendit, quæ tanta ſtulticia eſt uolenti-
bus occaſionem dare, nolle reſpondere? Confitere fidem, ſed tamen reſponde quod quære-
ris, ut omnibus luceat non de fide, ſed ordinatione eſſe certamen. Quàmdiu enim interroga-
tus de fide tacueris, poteſt tibi aduerſarius dicere: Non eſt ordinationis cauſa ſed fidei. Si or-
dinationis cauſa eſt: ſtulte facis de fide interrogatus, tacere. Si fidei, ſtulte prætendis ordina-
tionem. Porrò quod dicis te petiſſe ut ſubijcerentur eccleſiæ dei: & non ſcinderent eam, neqꝫ
proprium ſibi facerent principatum, de quibus dicas nõ ſatis intelligo. Si de me & de presby
tero Innocentio, ſatis multo dormiſti tempore, qui poſt annos tredecim, nunc excitatus hæc
loqueris. Ob id enim & ego Antiochiam, & ille Conſtantinopolim urbes celeberrimas de-
ſeruimus: non ut te in populis prædicantem laudaremus, ſed ut in agris et in ſolitudine adu-

leſcentiæ

A leſcentiæ peccata deflentes, Chriſti in nos miſericordiam deflecteremus. Sin autem de Pau-
liniano tibi ſermo eſt: uides eum epiſcopo ſuo eſſe ſubiectum, uerſari Cypri, ad uiſitationem
noſtram interdum uenire: non ut tuum, ſed ut alienum, eius uidelicet à quo ordinatus eſt.
Quod ſi hic etiam eſſe uoluerit, & in exilio noſtro quietus in ſolitudine uiuere: quid tibi de-
bet, niſi honorem quem omnibus debemus epiſcopis? Fac à te ordinatum: idem ab eo au-
dies, quod à me miſello homine ſanctæ memoriæ epiſcopus Paulinus audiuit. Num roga-
ui te, ut ordinarer? Si ſic presbyterium tribuis, ut monachum nobis nõ auferas: tu uideris de
iudicio tuo. Sin autem ſub nomine presbyteri tollis mihi, propter quod ſeculum dereliqui:
ego habeo quod ſemper habui: nullum diſpendium in ordinatione paſſus es. Vt non ſcin-
derent, inquit, eam: neqꝫ proprium ſibi facerent principatum. Quis ſcindit eccleſiã? Nos quo
rum omnis domus Bethlehem in eccleſia communicat? an tu qui aut bene credis, & ſuperbe
de fide taces: aut male, & uere ſcindis eccleſiam? Nos ſcindimus eccleſiam, qui ante paucos
menſes circa dies pentecoſtes, cum obſcurato ſole omnis mundus iamiamqꝫ uenturum iudi-
cem formidaret, quadraginta diuerſæ ætatis & ſexus, presbyteris tuis obtulimus baptizan-
dos? Et certe quinqꝫ presbyteri erant in monaſterio: qui ſuo iure poterant baptizare, ſed no-
luerunt quicquam contra ſtomachum tuum facere, ne & hęc tibi de fide reticendi daretur oc
caſio. An non tu potius ſcindis eccleſiam, qui præcepiſti Bethlehem presbyteris tuis: ne com
petentibus noſtris in paſcha baptiſmum traderent, quos nos Dioſpolim ad confeſſorem &
epiſcopum miſimus Dionyſium baptizandos? Eccleſiam ſcindere dicimur, qui extra cellulas
noſtras locum eccleſiæ non habemus? An non tu ſcindis eccleſiam, qui mandas clericis tuis:
ut ſi quis Paulinianum ab Epiphanio epiſcopo conſecratum presbyterum dixerit: eccleſiam
prohibeatur intrare. Ex quo tempore uſque in præſentem diem uidemus tantũ ſpecum do-
B mini: & hæreticis intrantibus procul poſiti ſuſpiramus. Nós ne ſumus, qui eccleſiam ſcindi-
mus: an ille qui uiuis habitaculum, mortuis ſepulchrum negat, qui fratrum exilia poſtulat?
Quis potentiſſimam illam feram totius orbis ceruicibus imminentem contra noſtras cerui-
ces ſpiritualiter incitauit? Quis oſſa ſanctorum & innoxios cineres hucuſqꝫ uerberari ab im-
bribus finit? His nos blandimentis bonus paſtor inuitat ad pacem, & proprium arguit face-
re principatum: qui omnibus epiſcopis rectam duntaxat fidem tenentibus, & communione
& charitate ſociamur. An tu ſolus eccleſia es: & qui te offenderit, à Chriſto excluditur? Si pro
prium defendimus principatum, oſtende nos in parochia tua habere epiſcopum. Quod tibi
non communicamus, fidei eſt: reſponde, & ordinationis erit. Occaſionem quoque fingunt
aliarum literarum, quas dicunt ſibi ſcripſiſſe Epiphanium. Quanquàm dabit ille rationem
pro omnibus quæ geſta ſunt ante tribunal Chriſti, ubi maior & minor abſqꝫ ulla perſonarũ
acceptione iudicabitur. Attamen quomodo poſſunt illius niti epiſtola, quam de ordinatione
Pauliniani illicita, & illorum qui cum eo ſunt à nobis coargutus ſcripſit: ſicut & ipſa epiſtola
eius in exordio ſuo ſignificat? Rogo quæ tanta eſt cæcitas, & Cimmerijs, ſicut aiunt, tenebris
inuoluta? Dicit nos occaſionem fingere, & Epiphanij aduerſus ſe literas nõ habere, ſtatimqꝫ
ſubiungit. Quomodo poſſunt illius niti epiſtola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, &
eorum qui cum eo ſunt, à nobis coargutus ſcripſit: ſicut & ipſa eius epiſtola in exordio ſuo ſi-
gnificat? Non habemus epiſtolam. Et quæ eſt illa epiſtola quæ in exordio ſuo de Pauliniano
loquitur? Eſt aliquid poſt exordium: cuius tu times facere mẽtionem. A te eſt coargutus æta-
tis, qua Paulinianus erat: presbyterum ordinas & legatum mittis ac ſocium: tantamqꝫ ha-
bes fiduciam, ut ubi Paulinianum mentitus es puerum: illuc puerum mittas presbyterum.
Itemqꝫ Theoſebam Thiriæ eccleſiæ diaconum facis presbyterum, & contra nos armas, il-
liuſqꝫ in nos abuteris eloquentia. Tibi ſoli licet eccleſiæ iura calcare: tu quicquid feceris, nor-
ma doctrinæ eſt: & non erubeſcis ante tribunal Chriſti iudicandum tecum Epiphaniũ pro-
uocare. Quæ ſequuntur poſt hoc capitulum, hęc ſunt: Menſæ ſuæ & domus contubernium
imputat Epiphanio, ſcribitqꝫ eum nunquam eſſe ſecum de Origenis dogmatibus loquutũ,

C & ſub iuriſiurandi teſtificatione confirmat,dicens:ne ſuſpitionem quidem, ſicut deus teſtis
eſt,peruerſæ in nos fidei ſe habere monſtrauit.Nolo reſpondere & arguere acriter: ne periu-
rij epiſcopum conuincere uidear. Præſto ſunt plures epiſtolæ Epiphanij: una ad ipſum,
aliæ ad epiſcopos Palæſtinos:& nuper ad Romanum pontificem:in quibus dicit ſe eum co-
ràm multis, de dogmatibus arguentem non meruiſſe reſponſum,totumq́ꝫ noſtræ paruita-
tis eſt monaſterium.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

NOuatus.) Qui non recipiebat eos,qui ſemel deſciuiſſent à Chriſto. Montanus.) Nec is
1 admiſit ad pœnitentiam qui ſemel eſſent à baptiſmo prolapſi. Sed Elias.) Locus eſt li-
bro Regum tertio capite decimooctauo. Super oua & ariſtas.)Id machinis quibuſdam
fiebat in proſcenio,ut quidam uiderentur è cœlo delabi & pendere in aëre, quidam ambu-
lare ſuper oua & ariſtas,quo populus miraculo delectaretur,ut nunc hodie ſunt qui ambulent in cu-
ſpide gladiorum. Figuratam controuerſiam.)Eam intelligit, in qua ductus eſt obliquus: hoc eſt,
aliud agitur & aliud uidetur agi: Veluti,ſi Piſiſtratus ſuadendo, ut dedatur hoſtibus, diſſuadeat.
Aut ſi quis laudando uituperet, aut defendendo accuſet. Nunc appetit.) Hoc eſt figuratas oratio-
nes,mihi non ignotas. Oculorum medici.) ὀφθαλμικοὶ Græce. Vnde iocus eſt Martialis in eum
qui ex ophthalmico factus erat hoplomachus. Auribus lupum.) Quoniam breues habet aures.
Adagium eſt, quod in noſtris explicuimus Chiliadibus. Aliud agens.)Id eſt,obiter, quod Græci
2 παρέργως. Audiret piaculum.)Per Ironiam accipiendum eſt. Nam illi piaculum erat. Statim ſe-
ra conuerſione.)Vox erat impij,qui teſtabatur ſe nondum eſſe Chriſtianum, nec uelle fieri niſi in
fine uitæ,quo diu poſſet frui mundo. Vnde & miſerabilem uocat prætextatum,qui non diu ſit frui-
tus ſuo honore. Miſerabilis prætextatus.)In hunc extat iocus Ciceronis. Nam admirabatur uigi-
lantem conſulem,qui toto conſulatu ſuo ſomnum oculis non uidiſſet: quod inito conſulatu, mox
eodem die ſit mortuus. Laciniosis periodis.)Lacinia ſinus ueſtis fluens.Periodus circuitus.

D Enoſam fidem.)In quibuſdam ſcriptum erat,ocioſam fidem.Nonnullis placuit,eroſam, pro lacera
tam ac reprehenſam.Mihi legendum uidetur enodam,ſiue enodem,hoc eſt ſimplicem,& nihil haben-
tem diſtorti, quã tamen ille tortuoſo ſermone contexuit. Eunomij ἀθέω.) Id eſt, ſine deo. Id enim
ſonat ἄθεος, quod nominis tribuunt & Luciano. Cæterum Eunomius epiſcopus fuit Cozicenus,ſe-
ctator Aetij,cum quo conſuetudinem habuit,cuius & dogma ſequutus eſt & ſtilum. Nam is cogno-
minatus fuit ἄθεος.ſtilo fuit ſophiſtico,ſed ſacrarum literarum non ſatis eruditus,in multis cum Ario
ſenſit. Contra Anthropomorphitas.) ἄνθρωπος homo, μορφὴ forma. Hæretici fuerunt, qui deum
faciebant corporeum, exiſtimantes eum humanis conſtare membris, & humana figura. Collegio
3 frater.)Quia epiſcopus. Honorifica præfatio,ſed non caret morſu. Non eſt mirari.)Iam, inquit,
non eſt quod miremur egregiam illam orationem Demoſthenis aduerſus Aeſchinem. Nihil enim
magnum ſi bella eſt, cum ſit elaborata & ſcripta. Hic de tantis rebus dicit ex tempore. Fruſtra ſu-
ſpicimus.)Id eſt,admiramur.Nam is eam orationem ſcribitur ex tempore dixiſſe,teſte Cornelio Ne-
pote. Lyſias noſter.) Hos nominat, quod ex temporali dictione ualuerint, quemadmodum &
Gorgias. In numerato haberet.)Seneca narrat hoc dictum de Vincio in declamationibus, Lu-
cius,inquit,Vincius, quo nemo ciuis Romanus in agendis cauſis, præſtantius habuit ingeniũ:quic-
quid longa cogitatio illi præſtatura erat,prima intentio animi dabat. Ex tempore cauſas agebat,ſed
non deſiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere uideretur.De hoc eleganter dixit di-
uus Auguſtus: Vincius ingenium in numerato habet. In numerato dixit, pro eo quod eſt in prom-
ptu:unde & numero dicimur dicere,quod ſtatim ac facile dicimus, translatum eſt à pecunia nume-
rata. Sufflammandus eſt.) Pro eo quod eſt, tacite admonendus ut deſinat. De ſtammate tuo.)
Varie locus hic fuerat deprauatus. Apparet ϛάμμα uerbum eſſe militare, à ſtando dictum, quo ſi-
gnificetur locus cuiq́ꝫ militi deſignatus,unde turpiſſimum erat cedere.In quo & hodie miramur Ger-
4 manos quoſdam,qui magno cum uitæ contemptu, locum tuentur in acie. Tribuniciæ poteſtatis.)
Et hic locus confuſiſſimus habebatur. Reſtituimus ut licuit ad hũc modum. Finge aliquem tri-
buniciæ poteſtatis,ſuo uitio regradatum,per ſingula militiæ equeſtris officia ad tyronis uocabulum
deuolutum.Nunquid ex tribuno ſtatim fit tyro? Non,ſed ante primicerius.Deinde ſenator, ducena-
rius,biarchus,circitor,eques, dein tyro:& quanquam tribunus quondam miles gregarius ſit,tamen
ex tribuno non tyro, ſed primicerius factus eſt. Summa dignitas ſecundum imperatorem erat pe-
nes tribunum militiæ:infima tyronum, proxima à tribuno primicerio, tertia Senatori. Ducenarius
autem dicitur, qui duabus præeſſet centurijs,ut teſtatur Vegetius libro de re militari ſecundo,Biar-
chus opinor dicitur. quod commeatui præfectus eſſet, βίος enim uictus eſt. Circitor à circumeun-
do dictus,caſtrorum cuſtos dicitur. Eques opponitur gregario.)Nam gregarius miles, qui nulla

re præ

A repræminet,ſed de media militum turba eſt. Salebra.) Eſt obſtaculum occurrens in uia, truncus
aut ſaxum quod tranſſiliendum ſit. Philoſarcus.) φιλοσάρκους, ſiue φιλοσάρκας, id eſt, amatores car-
nis,dictione Græcis compoſita à φίλος ſtudioſus ſiue amans,& σάρξ caro, ſed animantis & uiui cor-
poris. Nomen inſaniæ.) μανὸς enim Græcis inſanus dicitur.Huc torquet nomen Manichæorum,
cum uocabulum ſit Perſicum. Nam Manichęus ille Perſa fuiſſe legitur apud Auguſtinum. Sua lin-
gua dictus Manin, quum ante proditam inſanam doctrinam uocaretur Vrbicus. Cæterum Græcis
Manichęus ſonat fuſorem inſaniæ,unde & diſcipuli eius Græce periti pro Manichæo uocare cœpe-
5 runt Mannichęum conduplicato n,quaſi mannæ fuſorem. τῷ δοκεῖν.) Apparendo, quod alibi ex-
poſitum hic repetimus, quo minus facile uitietur ſcriptura. In ratione ſeminis quam Græci σπερ-
ματολογίαν.) Nam σπέρμα ſemen, à σπείρω & λόγος ratio.Sentit autem uim illam ſeminalem, quæ for-
mæ rationẽ habet & actus.Quatenus è quorundam exemplarium ueſtigijs licet olfacere, fortaſſe ſcri
ptum erat σπινθηρισμὸν, ſiue σπινθηρίσκον, quod ſeminis uis inſtar ſcintillæ ſit. Nam σπερματολογίαν ali-
quis, ut expleret lacunam aſſcripſiſſe uidetur ex Latinis,quæ præcedunt. Nam σπερματολογία potius
ſignificat ſermonem de ſemine. Dubitat Ariſtoteles an fœminis inſit ſemen,quum dubium non ſit,
quin ex harum ſubſtantia naſcatur corpus humanum. Et quaſi ἀντήξιαν.) Ita in pleriſque ſcriptum
erat exemplaribus:Fortaſſe legendum eſt ἀρτίσιον, ut intelligas illud,per quod inſtauratur aliquid,ſiue
6 ἀρτήσιον,niſi mauis σωτήριον, ſiue ἀντήσιον. Nam diuinandum donec aliquid compertius detur inueni-
re. Id eſt μετασχηματισμός.) Addidit Græcam uocem,quæ eſt apud Paulum.Ea ſignificat in aliam figu
ram traducere. Et inimici ſenſus eius.)Græce eſt, ἐχθροὺς τῇ διανοίᾳ, id eſt,inimicos menti, ſiue cogita
tioni: eius additum eſt & ab Ambroſio& ab Hieronymo,ut explicarent ſenſum. Alterum con-
tra hæreticos.)Nam unum certamen erat cum ipſis corporis cruciatibus, alterum cum hæreticis.
Quidam codices mutarant,alterum in altum. Iudæorum lapides.)Alludit ad illud euangelicum de
Iudæis quærentibus lapides,ut iacerent in Ieſum. Apollonius Tyaneus.) Huius uitam deſcripſit
Philoſtratus, plenam fabulamentis plus quàm magicis. Carneades aliquis. De Cyrenenſi ſenſit,
qui fuit princeps nouæ Academiæ.Porrò Academici dicebant, nihil certo ſciri,quandoquidem nec
id certum eſſet,quod oculis cerneremus.Scripſit ſuper hiſce rebus Cicero & diuus Auguſtinus.
Remum in aqua.)Hæc ſunt exempla rerum in quibus uiſus hominum fallitur. Lynceus.) Hic
B frater fuit Idæ. De quo prodidit Ariſtophanes in Danais, quod per abietem uiderit Caſtorem dolo
occidentem fratrem ſuum.Pindarus refert eum & terram ipſam oculorum acie penetraſſe. De quo
7 plura diximus in Adagionum Chiliadibus. Aquilæ & uultures.)Nam leguntur & triduo præuo
lare eò, ubi cadauera ſint futura. In portu naufragium.)Id eſt,ſtatim in ipſo negocij ingreſſu offen
dere.Vide prouerbium,In portu impingere. Deicolam.)Nam Græce uocauerat illum θεοσεβέστατον,
aut certe θεοσεβῆ. Nam id ſubijcit aliquando poſt,homo dei & presbyter θεοσεβέστατος, id eſt, ſummus
dei cultor. Nec Catoni.) Qui ſummæ fuit autoritatis apud Romanos, cui ſine teſte credendum
erat,ſi cuiquam credi par eſſet. Monet altero & tertio die.) Hic locus uarie deprauatus ferebatur.
Reſtituimus ad hunc modum:Monet altero & tertio die manere , ſi uellet uenire. At ille occupa-
tus mulicrcula, uomere enim non ceſſauit, dum nauſeam euaſiſſet, noſtri penitus oblitus eſt. Ap-
paret enim illum excuſaſſe morbum alicuius matronæ, propter quem non licuiſſet uenire.
Hoc enim uocat uomere. Cimmerijs ſicut aiunt tenebris.) Hoc adagio ſignificat ſummas tene-
bras, à populo Cimmeriorum, apud quos ſol nunquam apparet, ob nubium denſitatem. Vide ſu-
per hoc noſtras Chiliadas.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus epiſcopus Alexandrinus uiſerat Syriam, ut diſſidium inter epiſcopos & monachos componeret.Huic igitur purgat ſe Hieronymus,de his quæ ab Ioanne Helienſi epiſcopo obijciebantur,ac de illo uiciſſim queritur,ſed ita ut multa reticeat,ob reuerentiam epiſcopalis gradus.

HIERONYMVS ADVERSVS IOANNEM HIEROſolymitanum ad Theophilum.

EPiſtola tua hæreditatis dominicæ te indicans poſſeſſorem, qui pergens ad patrẽ apoſtolis loquebatur:Pacem meam do uobis,pacem meam relinquo uobis:illius quoque felicitatis compotem te eſſe teſtata eſt,in qua beati pacifici nuncupantur. Blandiris ut pater,erudis ut magiſter,inſtituis ut pontifex. Veniſti ad nos non in auſteritate uirgæ,ſed in ſpiritu benignitatis & lenitatis & manſuetudinis:ut humilitatẽ Chriſti,primo ſtatim ſermone reſonares: qui mortalium genus non fulminans & tonans, ſed in præſepi uagiens,& tacens ſaluauit in cruce.Legeras enim in typo illius ante prædictum:Memento domine Dauid,& omnis manſuetudinis eius,& in ipſo poſtea præſentatum: Diſcite à me,quia mitis ſum, & humilis corde. Vnde & multa de ſacris uoluminibus ſuper pacis

C laude perſtringens,ac per uarios ſcripturarum campos more apum uolans, quicquid dulce
1 & aptum concordię fuit,artifici eloquio meſſuiſti.Currentes igitur ad pacem incitati ſumus:
expoſita ad nauigandum uela crebrior exhortationis tuæ aura compleuit,ut non tam retre-
ctantibus & faſtidioſis,quàm ut auidis & plenis faucibus, dulcia pacis fluenta biberemus.
Verum quid facimus,in quorũ poteſtate uoluntas tantũ pacis eſt,non effectus? Et quanquã
uoluntas quoque apud deum propoſiti ſui mercedem habeat: tamen imperfectum opus
etiam uolentes mœrore contriſtat.Quod ſciens & Apoſtolus, perfectiſſimam uidelicet pa-
cem in utriuſq; partis uoluntate conſiſtere:Quantum inquit,ex nobis eſt:cum omnibus ho-
minibus pacem habentes.Et propheta:Pax pax.Et ubi eſt pax? Nihil enim grande eſt, pa-
cem uoce prætendere, & opere deſtruere.Aliud niti,aliud demonſtrare: uerbis ſonare con-
cordiam:re exigere ſeruitutem. Volumus & nos pacem.Et non ſolum uolumus,ſed & roga-
mus.Sed pacem Chriſti,pacem ueram,pacem ſine inimicitijs, pacem in qua non ſit bellum
inuolutum,pacem quæ non ut aduerſarios ſubijciat,ſed ut amicos iungat. Quid dominatio
nem pacem uocamus,& non reddimus unicuiq; rei uocabulum ſuum? Vbi odium eſt, ap-
pellentur inimicitiæ:ubi charitas,ibi tantummodo pax uocetur. Nos nec eccleſiam ſcindi-
mus,neq; à patrum communione diuidimur:ſed ab ipſis,ut ita dicam,incunabulis catholi-
co ſumus lacte nutriti.Nemo namq; magis eccleſiaſticus eſt,quàm qui nunquam hæreticus
fuit.Sed ignoramus abſq; charitate pacem,ſine pace communionem.Legimus quoq; in euã
gelio:Si offers munus tuum ad altare: & ibi recordatus fueris,quia frater tuus habet aliquid
aduerſum te dimitte ibi munus tuum coràm altari,& uade prius recõciliari fratri tuo,& tũc
ueniens offer munus tuum.Si munera noſtra abſq; pace offerre non poſſumus:quanto ma-
gis & Chiſti corpus accipere? Qua conſcientia ad euchariſtiam Chriſti accedam, & reſpon-
debo amen,cum de charitate dubitem porrigentis? Quæſo te,ut patienter me audias, nec ue
D ritatem adulationem putes.Quiſquàm ne tibi inuitus communicat? Quiſquàm ne extenta
manu uertit faciem,& inter ſacras epulas, Iudæ oſculum porrigit? Ad aduentum igitur, ut
reor,tuum,non pauci monachorum turba,ſed gaudet.Certatim tibi procedunt obuiam: &
de eremi latibulis exeuntes,ſua te cupiunt humilitate ſuperare.Quis eos cõpellit exire? Nõn-
ne amor tui? Quis per eremum ſeparatos in unum cogit? Nõnne tua dilectio? Amare enim
parens debet.Amari parens & epiſcopus debet,non timeri.Antiqua ſententia eſt: quem me-
tuit quis,odit:quem odit,perijſſe cupit.Vnde & in noſtris literis cum initia paruulorum in
timore conſiſtant,perfecta dilectio foras mittit timorem.Nõ quæris monachos tibi eſſe ſub-
iectos:ideo magis ſubiectos habes.Tu offers oſculum,illi colla ſubmittunt.Exhibes militẽ,
& ducem impetras:quaſi unus in pluribus es,ut ſis unus ex pluribus.Cito indignatur liber-
tas,ſi opprimitur.Nemo plus impetrat a libero,quàm qui ſeruire non cogit.Nouimus cano
nes eccleſiaſticos.Non ignoramus ordines ſingulorum:& lectione & quotidianis exemplis,
uſq; ad hanc ætatem multa didicimus,multa experti ſumus.Qui ſcorpionibus cędit:& lum
bis patris habere ſe putat digitos groſſiores,cito regnum mãſueti Dauid diſſipat. Certe Ro-
manus populus,ne in rege quidem ſuperbiam tulit.Dux ille Iſraëlitici exercitus, qui decem
plagis afflixerat Aegyptum,& ad cuius imperium cœlum & terra & maria ſeruiebant, inter
cunctos homines,quos tunc terra generauit,manſuetiſſimus prædicatur.Et ideo per quadra
ginta annos obtinuit principatum:quia poteſtatis ſuperbiam,lenitate & manſuetudine tem
perabat.Lapidabatur à populo,& pro lapidantibus rogabat,quia potius deleri ipſe uult de
libro dei:ne commiſſus ſibi grex pereat. Cupiebat enim illum imitari paſtorem,quem ſcie-
bat etiam errantes oues ſuis humeris portaturum. Paſtor, inquit,bonus, ponit animam ſuã
pro ouibus ſuis.Boni quippe paſtoris diſcipulus, optat anathema eſſe pro fratribus ſuis
atque cognatis,qui ſunt Iſraëlitæ ſecundum carnem.Et ſi ille perire cupit,ne perditi pereant:
quanto magis bonis parentibus prouidendum eſt:ne ad iracundiam prouocent filios ſuos,
& nimietate duritiæ,etiam leniſſimos,aſperos eſſe compellant? Epiſtola cogit me breuius lo

qui;dolor

A quia dolor longius. Scribit in ſuis illis,ut ille uult,pacificis,ut ego ſentio,mordaciſſimis literis, quod nunquam à me læſus ſit, nec dictus hæreticus. Quo nam igitur modo, me ipſe lædit, ægrotantem morbo peſſimo, & rebellem eccleſiæ uentilans? Ab alijs laceſſitus, accurrit aduerſarijs parcere, lædere non lædentem? Antequàm ordinaretur frater meus, nunquam dixit fuiſſe inter ſe & ſanctum papam Epiphanium de dogmatibus quæſtionem. Et quæ cum ratio compellebat, ſicut ipſe tandem ſcribit,inde inter populos diſputare,unde nemo quærebat? Scit enim prudentia tua periculoſas eſſe huiuſmodi quæſtiones, & nihil eſſe tutius quàm tacere: niſi fortè neceſſe eſt loqui de grandibus. Certe quod illud tantum ingenium flumenq́ eloquentiæ fuit,ut in uno eccleſiæ tractatu, cuncta comprehendiſſe ſe dicat,de quibus ſingulis nouimus eruditiſſimos uiros infinita uerſuum milia conſcripſiſſe? Sed hoc quid ad me? Nouerit ille qui audiuit, ſciat ipſe qui ſcripſit, meq́ ab accuſatione ſui ipſe etiam liberet.Ego nec interſui, nec audiui. Vnus è populo ſum,imò ne unus quidem,quia multis clamantibus tacui. Conferamus arguentis accuſatiq́ perſonas:& cuius uel meritum, uel uita, uel doctrina præceſſerit, illi magis accommodemus fidem. Vidésne, quod clauſis,ut dicitur, oculis ſumma quæq́ perſtringam: non tam eloquens quod mente concepi, quàm indicans quid reticeam. Intellexi te, & probaui diſputationem tuam, quod eccleſiaſticæ paci conſulens, quaſi Sireneos cantus obturata aure pertranſis. Alioquin quia à parua ætate ſacris literis eruditus es, noſti quo ſenſu unumquodq́ dicatur: quomodo in ambiguis ſententijs, tuus ſermo libratus, & aliena non damnet, & noſtra non deneget. Sed fides pura & aperta confeſſio, non quærit ſtrophas, & argumenta uerborum. Quod ſimpliciter creditur, ſimpliciter confitendum eſt. Poteram quidem libere proclamare:& inter gladios quoque ignéſque Babylonios dicere: cur aliud reſpondetur quàm quæritur? cur non ſimplex eſt, nec aperta confeſſio? Totum timet, totum temperat, totum relinquit ambiguum, &
B quaſi ſuper ariſtas graditur. Verum ſtudio & expectatione pacis, feruente ſtomacho, uerba non quomodo quæruntur, reſpondet. Lædunt libere alij, quos lædere læſus ipſe non audet. Ego interim ſileo: nunc & diſpenſationem meam uel imperitiam ſimulabo, uel metum. Quid mihi accuſanti facturus eſt: qui ut ipſe teſtatur, laudanti detrahit? Tota eius epiſtola, non tam expoſitione, quàm noſtris plena eſt contumelijs. Nomen meum abſque ullis officijs, quibus nos inuicem palpare ſolemus homines, frequenter aſſumitur, carpitur, uentilatur, quaſi de libro uiuentium deletus ſim. Quaſi illius me literæ ſugillauerint,aut iſtiuſmodi nugas unquam quæſierim: qui ab adoleſcentia in monaſterij clauſus cellulis, magis eſſe uoluerim aliquid, quàm uideri. Quoſdam ex nobis ſic cum honore appellat, ut laceret, quaſi & nos non poſſimus dicere, quæ nemo tacet. E ſeruo clericum factum criminatur,cum & ipſe nonnullos eiuſcemodi clericos habeat,& Oneſimum legerit inter Pauli renatum uincula, diaconum cœpiſſe eſſe de ſeruo. Sycophantam iactitat, & ne probare cogatur, audiſſe ſe dicit. O ſi & mihi liberet dicere, quæ multi clamitant, & aliorum maledictis acquieſcerem: iam & nos intelligeret ſcire quæ omnes ſciunt,& me quoque audire,quæ nullus ignorat. Dicit ei uelut præmia pro calumnia reſtituta. Quis tam argutum & callens non perhorreſcat ingenium? Quis tanto poteſt eloquentiæ fulmini reſpondere? Quid eſt plus, ſuſtinere calumniam, an facere? Accuſare quem poſtea diligas, an peccati ueniam tribuere? Quid minus ferendum, de ſycophanta ædilem fieri, an conſulem? Scit & ipſe quid taceam, quid loquar,quid & ego audierim:quid pro Chriſti metu fortaſſe non credam. Origenem me arguit uertiſſe in Latinum. Hoc non ſolus ego feci, ſed & confeſſor Hilarius fecit:& tamen uterque noſtrum noxia quæq́ detruncans, utilia tranſtulit. Legat ipſe ſi nouit (arbitror enim eum aſſidua confabulatione & quotidiano Latinorum conſortio Romanum non ignorare ſermonem) aut ſi certe penitus non imbibit, interpretentur ei qui ſolent, & tunc ſciet me in hoc ipſo laudandum eſſe quod detrahit. Sicut enim interpretationem & idiomata ſcripturarum Origeni ſemper attribui, ita dogmatum conſtantiſſime abſtuli ueritatem. Nunquid ego in

C turbam mitto Origenem? Nunquid cæteros tractatores? Scio me aliter habere apoſtolos,
aliter reliquos tractatores. Illos ſemper uera dicere, iſtos in quibuſdam ut homines aberrare.
Nouum defenſionis genus, ſic Origenis uitia non negare, ut cum illo cæteros crimineris. Vi-
delicet cum aperte defendere non audeas, multorum ſimili errore tuearis. Sex milia Origenis
Tomos non poterat quiſquam legere, quos ille non ſcripſit: faciliusq́ credo teſtem huius ſer-
monis quàm autorem eſſe mentitum. Fratrem meum cauſam dicit eſſe diſcordiæ: hominem,
qui quieſcit in monaſterij cellula: & clericatum non honorem interpretatur, ſed onus. Cumq́
nos uſque ad præſentem diem ficta pacis oſtenſione lactauerit, Occidentalium ſacerdotum
commouit aures, dicens eum adoleſcentulum & penè puerum in parochia ſua Bethlehem
presbyterum conſtitutum. Si hoc uerum eſt, cuncti Palæſtini epiſcopi non ignorant. Mona-
ſterium enim ſancti papæ Epiphanij nomine uetus Ad dictum, in quo frater meus ordina-
tus eſt presbyter in Eleuteropolitano territorio, & non in Helienſi ſitum eſt. Porrò ætas eius,
& beatitudini tuæ nota eſt: & cum ad triginta annorum ſpacia iam peruenerit, puto eam in
hoc non eſſe reprehendendam, quæ iuxta myſterium aſſumpti hominis in Chriſto perfecta
eſt. Recordetur legis antiquæ, & poſt uigintiquinque annos à Leuitica tribu, eligi in ſacerdo-
tium peruidebit. Aut ſi in hoc teſtimonio ſolo Hebraicam ſequitur ueritatem, nouerit triginta
annorum fieri ſacerdotem. Ac ne ſorſitan dicat, uetera tranſierunt, & facta ſunt omnia no-
ua, audiat cum Timotheo: Adoleſcentiam tuam nemo contemnat. Certe ipſe quando epiſco-
pus ordinatus eſt, non multum ab ea, in qua nunc frater meus eſt, diſtabat ætate. Vel ſi hoc
in epiſcopis licet, in presbyteris non licet, ne per antiphraſim à ſuo nomine diſcrepare uidean-
tur: cur ipſe aut eius, aut minoris ætatis, & quod his amplius eſt, miniſtrum alterius eccle-
ſiæ ordinauit presbyterum? Quod ſi non poteſt pacem habere cum fratre, niſi cum ſubdito
& ordinationis ſuæ epiſcopo renunciante, oſtendit ſe non tam pacem cupere quàm ſub pa-
D cis occaſione uindictam: nec aliter quietis & pacis ocio eſſe contentum, niſi integrum habeat
quod minatur. Etiam ſi ipſe eum ordinaſſet, & ſic ſecreti amator quieſcere uellet: nequicquam
exerceret. Quod ſi eccleſiam ſcinderet, nihil ei deberet præter honorem cunctis ſacerdotibus
debitum. Hucuſque apologia eius, imò categoria & laciniosſus contra nos ſermo protractus
eſt. Cui ego quidem in epiſtola breuiter prætereriensq́ reſpondi, ut ex his quæ dixi intelligat
quid tacuerim: & nouerit nos homines eſſe rationale animal, & prudentiam ſuam poſſe in-
telligere: nec ita obtuſi cordis, ut inſtar brutorum animalium, uerborum tantum ſonum &
non ſententias audiamus. Nunc quæſo te, ut ueniam tribuas dolori meo. Et ſi ſuperbum eſt
reſpondiſſe, multo ſit ſuperbius accuſaſſe. Quanquam ita reſponderim, ut ſilentium potius
meum indicauerim quàm ſermonem. Quid procul pacem quærunt, & uolunt eam nobis ab
alijs imperari? Sint pacifici, & ilico pax ſequetur. Cur nomine ſanctitudinis tuæ contra nos
terrore abutuntur, cum epiſtola tua pacem & manſuetudinem ſonet: illorum uerba duriciem
comminentur? Denique quàm pacificas & ad concordiam pertinentes pér Iſidorum presby-
terum literas nobis miſeris, hinc probamus, quod illas quæ pacem falsò iactant, reddere no-
luerit. Eligant itaque quod uolunt. Aut boni ſumus, aut mali. Si boni, dimittant quieſcere.
Si mali, quid malorum expetunt ſocietatem? Quantum ualeat humilitas, experimento di-
dicit. Qui nunc diſſuit, quæ ſuo conſilio olim diſiuncta ſociauit, probat ſe nunc ad alterius
uoluntatem, tunc copulata diſcerpere. Nuper nobis poſtulauit & impetrauit exilium: atque
utinam implere potuiſſet: ut ſicut illi uoluntas imputatur pro opere, ita & nos non ſolum
uoluntate, ſed & effectu coronam haberemus exilij. Fundendo ſanguinem, & patiendo ma-
gis quàm faciendo contumelias, Chriſti fundata eſt eccleſia. Perſecutionibus creuit, martyrijs
coronata eſt. Aut ſi iſti ſoli iuxta quod legimus amant rigorem, & non nouerunt perſecutio-
nem ſuſtinere, ſed facere, ſunt & hic Iudæi: ſunt uariorum dogmatum hæretici, & maxime im-
puriſſimi Manichæi, cur eorum ne uerbo quidem quempiam audent lædere? Nos ſolos ex-
pellere cupiunt? Nos ſoli qui eccleſiæ cõmunicamus, eccleſiã ſcindere dicimur? Oro te, nónne

æqua eſt

A æqua eſt iſta poſtulatio, ut aut illos nobiſcum expellant, aut nos cum illis teneant? Niſi quod
in eo magis honorant, quos ſaltem exilio ab hæreticis ſeparant. Monachus prohdolor, mo-
nachis & minatur & impetrat exilium: & hoc monachus, apoſtolicam cathedram habere ſe
iactans. Non nouit terrori natio iſta ſuccumbere, & impendenti gladio magis ceruices quàm
manus ſubijcit. Quis enim monachorum exul patriæ, non exul eſt mundi? Quid opus eſt
autoritate publica, & reſcripti impendijs: & toto orbe diſcurſibus? Tangat ſaltem digitulo,
& ultro exibimus. Domini eſt terra, & plenitudo eius. Chriſtus loco non tenetur incluſus.
Præterea quod ſcribit nos pergere, tecum Romam & eccleſiæ communicare ei, à qua uide-
mur communione ſeparati: non neceſſe eſt ire tam longe, & hic in Palæſtina eodem modo
ei iungimur. Et ne hoc quod procul ſit, in uiculo Bethlehem presbyteris eius, quantum in
nobis eſt, communione ſociamur. Ex quo perſpicuum eſt, dolorem proprium cauſam eccle-
ſiæ non putandum: nec ſtomachum unius hominis, imò per illum aliorum generali eccleſiæ
uocabulo nuncupandum. Quapropter quod in principio epiſtolæ dixi, etiam nunc repeto,
nos uelle pacem Chriſti, optare concordiam: & te rogare, ut illos moneas, pacem non extor-
quere, ſed uelle. Sit præteritarum noſtrarum contumeliarum dolore contentus. Veterata uul-
nera, ſaltem noua obliteret charitate. Sit talis qualis ante fuit, quando nos ſuo arbitrio dilige-
bat. Verba ei de alieno ſtomacho non fluant. Faciat quod uult, & non quod uelle compelli-
tur. Aut quaſi pontifex cunctis æqualiter imperet, aut quaſi imitator Apoſtoli, uniuerſorum
ſaluti ex æquo ſeruiat. Si talem ſe præbuerit, ultro præbemus manus, extendimus brachia,
amicos & parentes habeat: & ſentiat in Chriſto, ſicut omnibus ſanctis: ita & ſibi nos eſſe ſubie-
ctos. Charitas patiens eſt, charitas benigna eſt, charitas non æmulatur, non inflatur, omnia
ſuſtinet, omnia credit. Cunctarum uirtutum mater eſt charitas, & quaſi ſpartum triplex Apo-
B ſtoli ſententia roboratur dicentis, fides, ſpes, charitas. Credimus, ſperamus: atque ita per fidem
& ſpem dilectionis uinculo copulemur. Idcirco enim & nos patrias noſtras dimiſimus, ut
quieti abſque ullis ſimultatibus in agris & in ſolitudine uiueremus: ut pontifices Chriſti, qui
tamen rectam fidem prædicant: non dominorum metu, ſed patrum honore ueneremur, ut
deferamus epiſcopis ut epiſcopis, & non ſub nomine alterius, alijs quibus nolumus, ſeruire
cogamur. Non ſumus tam inflati cordis, ut ignoremus quid debeatur ſacerdotibus Chriſti.
Qui enim eos recipit, non tam eos recipit, quam illum cuius epiſcopi ſunt. Sed contenti ſint
honore ſuo. Patres ſe ſciant eſſe, non dominos, maxime apud eos qui ſpretis ambitionibus ſe-
culi, nihil quieti & ocio præferunt. Tribuat autem orationibus tuis Chriſtus deus omnipo-
tens: ut pacis non ficto nomine, ſed uero & fideli amore ſociemur: ne mordentes inuicem, con-
ſumamur ab inuicem.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

CVrrentes igitur.) Prouerbium retulit, incitare currentem, hoc eſt, ultro promptum adhor-tari, addidit autem de ſuo belliſſimam metaphoram. Qui ſcorpionibus cedit.) Locus eſt Regum libro. 3. cap. 12. Ab alijs laceſſitus.) Hic locus ferebatur corruptus. Opinor ita legendum. Ab alijs laceſſitus, ad me currit: aduerſarijs parcens, lædens non lædentem. Et Oneſimum legerit.) Hunc Paulus miro ſtudio commendat Philemoni. Sycophantam.) Id eſt, calumniatorem. Sic enim probro uocabantur Athenis, qui quibuſlibet de rebus alios in ius uocabant. Aedilem fieri an conſulem.) Innuit ipſum Ioannem e ſycophanta factum epiſcopum, id enim intelligi uult per conſulem, cum ille ſit ædilis, qui eſt infimus magiſtratus, hoc eſt, clericus. Agit enim de illo, quem e ſeruo clericum factum dicebat. Per Antiphraſin.) Quod πρεσβύτερος Græcis dicatur ſenior.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ex hac præfatione ingens natum eſt incendium inter Hieronymum & Ruffinum, quod figurata laude, uideretur id agere, ut Hieronymum pertrahat in factionem Origeniſtarum.

Præfatio

C PRAEFATIO RVFFINI IN LIBROS ΠΕΡΙ ΑΡΧΩΝ ORIGENIS.

SCio quàm plurimos fratrum ſcientiæ ſcripturarum deſiderio prouocatos,popo-
ſciſſe ab aliquantis eruditis uiris, & Græcarum literarum peritis, ut Origenem,
Romanum facerent, & Latinis auribus eum donarent. In quod etiam frater &
collega noſter ab epiſcopo Damaſo deprecatus, cum Homilias duas de Canti-
co canticorum in Latinum tranſtuliſſet ex Græco:ita in illo opere ornate magnificeq́ præfa
tus eſt, ut cuius legendi Origenem, & auidiſſime perquirendi deſiderium commoueret, di-
cens illius animæ conuenire quod dictum eſt:Introduxit me rex in cubiculum ſuum:aſſerens
eum, quod cum in cæteris libris omnes uincat, in Canticis canticorum etiam ipſe ſe uicerit.
Pollicetur ſanè in ipſa præfatione,ſe & ipſos in Cantico canticorum libros, & alios quàm plu
rimos Origenis Romanis auribus largiturum.Sed ille,ut uideo,in ſtilo proprio placens:rem
maioris gloriæ ſequitur, ut pater uerbi ſit potius, quàm interpres.Nos ergo rem ab illo qui-
dem cœptam ſequimur & probatam:ſed non æquis eloquentiæ uiribus,tanti uiri ornare poſ-
ſumus dicta. Vnde uereor, ne uitio meo id accidat:ut uir quem ille alterum poſt apoſtolos
eccleſiæ doctorem ſcientiæ ac ſapientiæ merito comprobauit:inopia ſermonis noſtri longe
eſſe inferior uideatur. Quod ego ſæpe conſiderans reticebam,nec deprecantibus me frequen-
ter in hoc opus fratribus annuebam.Sed tua uis fideliſſime frater Macari, tanta eſt, cui obſi-
ſtere ne imperitia quidem poteſt, propter quod ne te ultra tam grauem paterer exactorem,
etiam contra propoſitum meum ceſſi:ea tamen lege atque ordine,ut quantum fieri poteſt,in-
terpretando ſequar regulam præceſſorum. Et eius præcipue uiri, cuius ſuperius fecimus men
tionem: qui cum ultra ſeptuaginta libellos Origenis:quos Homiliticos appellauit, aliquan-
tos etiam de Tomis in Apoſtolum ſcriptis tranſtuliſſet in Latinum:in quibus cum aliquan-
D ta offendicula inueniantur in Græco:ita elimauit omnia interpretando atque purgauit,ut ni-
hil in illis quod à fide noſtra diſcrepet, Latinus lector inueniat. Hunc ergo etiam nos, licet
non eloquentiæ uiribus, diſciplinæ tamen regulis inquantum poſſumus ſequimur,obſeruan
tes ſcilicet, ne ea quæ in libris Origenis à ſeipſo diſcrepantia inueniuntur atque contraria,pro-
feramus. Cuius diuerſitatis cauſam plenius tibi in Apologetico, quem Pamphilus pro libris
ipſius Origenis ſcripſit, ædidimus,breuiſſimo libello ſuperaddito:in quo euidentibus ut arbi
tror probamentis corruptos eſſe in quàm plurimis ab hæreticis & maliuolis libros eius oſten
dimus:& iſtos præcipue,quos nunc exigis ut interpreter, id eſt περὶ ἀρχῶν, quod de principijs
uel de principatibus dici poteſt, qui ſunt reuera aliâs & obſcuriſſimi & difficillimi. De rebus
enim ibi talibus diſputat : in quibus philoſophi omni ſua ætate conſumpta nihil inuenire
potuerunt. Hic uero noſter quantum potuit id egit, ut creatoris fidem & creatarum rerum
rationem, quam illi ad impietatem traxerunt, ad pietatem ipſe conuerteret. Sicubi ergo nos
in libris eius aliquid contra id inuenimus,quod ab eo cæteris locis fideliter,pie de trinitate fue
rat definitum:ueluti adulteratum hoc & alienum, aut prætermiſimus, aut ſecundum eam re-
gulam protulimus, quam ab ipſo frequenter inuenimus affirmatam.Si qua ſanè, uelut peri-
tis iam & ſcientibus loquens, dum breuiter tranſire uult, obſcurius protulit:nos ut manife-
ſtior fieret locus:ea quæ de ipſa re in alijs eius libris apertius legeramus adiecimus, explana-
tioni ſtudētes,nihil tamen noſtrum diximus.Sed licet in alijs locis,dicta ſua tamen ſibi reddi-
dimus.Hoc autē idcirco in præfatione commonui:ne fortè calumniatores iterum ſe crimināndi
putarēt inueniſſe materiam.Sed uiderint ipſi,quid peruerſi & cōtentioſi homines agant. No-
bis interim tantus labor,ſi tamen orātibus uobis deus annuerit,idcirco ſuſceptus eſt:non ut ca
lumnioſorum ora(quod fieri non poteſt,licet fortè etiam hoc deus faciet) clauderemus:ſed ut
proficere ad ſcientiā rerum uolentibus,materiā præberemus.Illud ſanè omnem qui hos libros
uel deſcripturus eſt,uel lecturus,in conſpectu dei patris & filij & ſpiritus ſancti conteſtor atq;
conuenio per futuri regni fidē,per reſurrectionis ex mortuis ſacramētum,per illum qui præpa
ratus eſt diabolo & angelis ſuis æternum ignē,ſi nō illum locum æterna hæreditate poſſideat:

ubi eſt

A ubi eſt fletus & ſtridor dentium:& ubi ignis eorum non extinguetur, & uermis eorum non morietur:ne quis addat aliquid huic ſcripturæ,ne auferat,ne inſerat, ne immutet:ſed conferat cum exemplaribus unde ſcripſerit,& emendet ad literam & diſtinguat, & inemendatum uel non diſtinctum codicem non habeat:ne ſenſuum difficultas ſi diſtinctus codex non ſit,maiores obſcuritates legentibus generet.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Pammachius & Oceanus extimulant Hieronymum,ut à calumnijs Ruffini,& hominum ſuſpitionibus ſe purget,& oſtendat ſe ab Origeniſtarum errore alienum.

PAMMACHIVS ET OCEANVS HIERONYMO.

SAnctus aliquis ex fratribus ſchedulas ad nos cuiuſdam detulit,quæ Origenis uolumen quod περὶ ἀρχῶν inſcribitur in Latinum ſermonem uerſum tenerent. Et quoniam in his multa ſunt quæ tenuitatem noſtri ingenij permouent, quæq́ minus catholice dicta exiſtimamus:ſuſpicamur etiam ad excuſationem autoris multa de libris eius eſſe ſubtracta,quæ apertam impietatem eiuſdem monſtrare potuiſſent, quæſumus præſtantiam tuam,ut & hoc ſpecialiter,non tam nobis quàm uniuerſis qui in urbe habitant, profuturum opus, digneris impendere, ut ſupra dictum librum Origenis quemadmodum ab ipſo autore æditus eſt ad fidem,tuo ſermone manifeſtes,& quæ à defenſore eius interpollata ſunt,prodas. Et quæ etiam in his ſchedulis quas ad ſanctitatem tuam direximus,uel contra catholicam regulam uel imperite ædita ſunt,redarguas atq; conuincas. Sanè ſubtiliter in præfatione operis ſui mentionem tacito nomine tuæ ſanctitatis expreſſit, quod à te promiſſum opus ipſe compleuerit:illud oblique agens,etiam te ſimili ratione ſentire. Purga ergo ſuſpitiones hominum,& conuince criminantem:ne ſi diſſimulaueris,conſentire uidearis.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

B Exponit quo animo legerit & amarit & laudarit Origenem, quem ab omnibus legi cupiat, ſi fieri poſſit abſque periculo pietatis:& æmulorum calumnias refellit,ac ſuſpitiones hominum diluit. Coactusq́; prodit errores Origenis,quos fruſtra conabantur defendere,qui ſuam hæreſim illius prætextu defendere ſtudebant.

HIERONYMVS PAMMACHIO ET OCEANO.

SChedulæ quas miſiſtis,honorifica me affecere contumelia:ſic ingenium prædicantes,ut fidei tollerent ueritatem. Et quia eadem & Alexandriæ & Romæ audieram,& in toto penè orbe boni homines ſuper meo nomine iactare conſueuerunt:& tantum me diligunt,ut ſine me hæretici eſſe non poſſint:omittam perſonas,rebus tantum & criminibus reſpondebo. Neque enim cauſæ prodeſt maledicentibus remaledicere,& aduerſarios talione mordere,cui præcipitur malum pro malo non reddere,ſed uincere in bono malum,ſaturari opprobrijs, & alteram uerberanti præbere maxillam. Obijciunt mihi,quare Origenem aliquando laudauerim. Ni fallor duo loca ſunt, in quibus eum laudaui:præfatiuncula ad Damaſum in Homilias Cantici canticorum,& prologus in librum Hebraicorum nominum. Quid ibi de dogmatibus eccleſiæ dicitur? Quid de patre & filio & ſpiritu ſancto? Quid de carnis reſurrectione? Quid de animæ ſtatu atque ſubſtantia? Simplex interpretatio atque doctrina,ſimplici uoce laudata eſt. Nihil ibi de fide, nihil de dogmatibus comprehenſum eſt. Moralis tantum tractatur locus,& allegoriæ nubilum, ſerena expoſitione diſcutitur. Laudaui interpretem, non dogmatiſten:ingenium,non fidem:philoſophum, non apoſtolum. Quod ſi uolunt ſuper Origene meum ſcire iudicium:legant in Eccleſiaſten commentarios:replicent in epiſtolam ad Epheſios tria uolumina, & intelligent me ſemper eius dogmatibus contraiſſe. Quæ enim ſtulticia eſt: ſic alicuius laudare doctrinam, ut ſequaris & blaſphemiam? Et beatus Cyprianus Tertulliano magiſtro utitur, ut eius ſcripta probant, cumq́; eruditi & ardentis uiri delectetur ingenio, Montanum cum eo Maximillamq́; non ſequitur. Fortiſſimos libros contra Porphyrium ſcribit Appollinaris.

Eccleſiaſticam

C Eccleſiaſticam pulchre Euſebius hiſtoriam texuit:alter eorum dimidiatam Chriſti introdu-
2 xit oeconomiam, alter impietatis Arij apertiſſimus propugnator eſt. Væ,inquit Eſaias, qui
dicunt bonum malum, & malum bonum, & qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum.
Nec bonis aduerſariorum(ſi honeſtum quid habuerint)detrahendum eſt,nec amicorum lau
danda ſunt uitia, & unumquodq; non perſonarum, ſed rerum pondere iudicandum eſt.
Mordetur & Lucilius,quod incompoſito currat pede,& tamen ſales eius leposq; laudantur.
Dum eſſem iuuenis,miro diſcendi ferebar ardore, nec iuxta quorundã præſumptionem, ipſe
me docui. Apollinarium Laodicenum audiui Antiochiæ frequenter, & colui, & cum me in
ſanctis ſcripturis erudiret, nunquam illius contentioſum ſuper ſenſu dogma ſuſcepi. Iam ca-
nis ſpergebatur caput,& magiſtrum potius quàm diſcipulum decebat.Perrexi tamen Alexan
driam,audiui Didymum:in multis ei gratias ago.Quod neſciui,didici,quod ſciebam illo do-
cente non perdidi.Putabant me homines finem feciſſe diſcendi.Veni rurſum Hieroſolymam
& Bethlehem. Quo labore, quo precio Barrabanum nocturnum habui præceptorem? Ti-
mebat enim Iudæos, & mihi alterum exhibebat Nicodemum. Horum omnium frequenter
in opuſculis meis facio mentionem.Certe Apollinarij & Didymi inter ſe dogma contrarium
eſt. Rapiat me ergo utraque turma diuerſum altrinſecus,quia magiſtrum utrunq; confiteor.
Si expedit odiſſe homines,& gentem aliquam deteſtari, miro odio auerſor circunciſos. Vſq;
hodie enim perſequuntur dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in ſynagogis ſatanæ. Obij-
ciat mihi quiſpiam:cur hominem Iudæum habuerim præceptorem. Et audet quidam pro-
ferre literas meas ad Didymum, quaſi ad magiſtrum,Grande crimen diſcipuli, ſi hominem
eruditum & ſenem magiſtrum dixerim. Et tamen uolo inſpicere ipſam epiſtolam, quæ tan-
to tempore in calumniam reſeruata eſt.Nihil præter honorem & ſalutationem continet.Ine-
pta ſunt hæc & friuola. Arguite potius ubi hæreſim defenderim, ubi prauum Origenis dog-
ma laudauerim. In lectione Eſaiæ, in qua duo Seraphim clamantia deſcribuntur:illo inter-
D pretante filium & ſpiritum ſanctum,nonne ego deteſtandam expoſitionem in duo teſtamen
ta mutaui? Habetur liber in manibus, ante uiginti annos æditus. Tot opuſcula mea,& maxi-
me commentarij,iuxta opportunitatem locorum gentilem ſectam lacerant.Quod autem op
ponunt congregaſſe me libros illius, ſuper cunctos homines:utinam omnium tractatorum
haberem uolumina:ut tarditatem ingenij,lectionis diligentia compenſarem. Congregaui li-
bros eius, fateor.Et ideo errores non ſequor, quia ſcio uniuerſa quæ ſcripſit.Credite experto,
quaſi Chriſtianus Chriſtianis loquor. Venenata ſunt illius dogmata, aliena à ſcripturis ſan-
ctis, uim ſcripturis facientia. Legi inquam,legi Origenem. Et ſi in legendo crimen eſt,fateor:
& noſtrum marſupium, Alexandrinæ chartæ euacuarunt.Si mihi creditis, Origeniſtes nun-
quam fui.Si non creditis, nunc eſſe ceſſaui. Quod ſi nec ſic adducimini ad fidem,compellitis
me ad defenſionem mei,contra Amaſium ueſtrum ſcribere:ut ſi non creditis neganti, creda-
tis ſaltem accuſanti. Sed libentius mihi erranti creditur, quàm correcto. Nec mirum, putant
enim me ſuum eſſe συμμύστην, & propter animales & luteos nolle palàm dogmata confiteri.
Ipſorum enim decretum eſt, non facile margaritas ante porcos eſſe mittendas, nec dandum
ſanctum canibus,& cum Dauid dicere:Abſcondi in corde meo eloquia tua,ut non peccem ti-
bi.Et in alio loco ſuper iuſto:Qui loquitur,inquit,ueritatem cum proximo ſuo,id eſt,cum his
qui domeſtici fidei ſunt. Ex quo uolunt intelligi, nos qui necdum initiati ſumus, debere au-
dire mẽdacium:ne paruuli atq; lactentes,ſolidioris cibi edulio ſuffocemur. Quod autem per-
3 iuriorum atque mendacij inter ſe orgijs fœderentur:ſextus Stromateon liber (in quo ex Pla-
tonis ſententia noſtrum dogma componit) planiſſime docet.Quid igitur faciam? Negem me
eiuſdem dogmatis eſſe? Non credent.Iurem? Ridebunt,& dicent:domi nobis iſta naſcuntur.
Faciam(quod ſolum cauent)ut ſacra eorum atque myſteria in publicum proferam, & omnis
prudentia eorum qua nos ſimplices ludunt,in propatulo ſit:& qui neganti uoci non credunt,
credant ſaltem arguenti ſtilo.Hoc enim uel maxime cauent,ne quando contra autorem ſuum

corum

A eorum ſcripta teneantur. Facile dicunt cum iuramento, quod poſtea alio ſoluant periurio. Ad ſubſcriptionem tergiuerſantur, quæruntꝑ ſuffugia. Alius, non poſſum, inquit, damnare, quod nemo damnauit. Alius, nihil ſuper hoc à patribus ſtatutum eſt: ut dum totius orbis prouocatur autoritas, ſubſcribendi neceſſitas differatur. Quidam Conſtantius, quomodo, inquit, damnabimus, quos ſynodus Nicena non tetigit? Quæ enim damnauit Arium, damnaſſet utiqꝛ & Origenem, ſi illius dogmata reprobaſſet. Scilicet uno medicamine omnes ſimul morbos debere curare. Et idcirco ſpiritus ſancti neganda maieſtas eſt, quia in illa ſynodo ſuper ſubſtantia eius ſilentium fuit. De Ario tunc, non de Origene quæſtio fuit: de filio, non de ſpiritu ſancto. Confeſſi ſunt quod negabatur, tacuerunt de quo nemo quærebat. Quanquàm latenter Origenem fontem Arij percuſſerunt. Damnantes enim eos, qui filium de patris negant eſſe ſubſtantia: illum pariter Ariumꝑ damnauerunt. Alioqui hoc argumento, nec Valentinus, nec Marcion, nec Cataphryges, nec Manichæus damnari debent: quia ſynodus Nicena eos non nominat, quos certe ante ſynodum fuiſſe, non dubium eſt. Quod ſi quando urgeri cœperint, & aut ſcribendum eis fuerit, aut exeundum de eccleſia, miras ſtrophas uideas. Sic uerba temperant, ſic ordinem uertunt, & ambigua quæque concinnant: ut & noſtram & aduerſariorum confeſſionem teneant: ut aliter hæreticus, aliter catho-

4 licus audiat, quaſi non eodem ſpiritu & Apollo Delphicus, atqꝛ Loxias oracula fuderit Crœſo & Pyrrho diuerſis temporibus, ſed pari illudens ſtropha. Exempli cauſa pauca ſubijciam. Credimus, inquiunt, reſurrectionem futuram corporum. Hoc ſi bene dicatur, pura confeſſio eſt. Sed quia corpora ſunt cœleſtia & terreſtria, & aër iſte & aura tenuis, iuxta naturam ſuam corpora nominantur: corpus ponunt non carnem, ut orthodoxus corpus audiens, carnem putet: hæreticus ſpiritum recognoſcat. Hæc eſt eorum prima decipula, quæ ſi deprehenſa fuerit, inſtruunt alios dolos, & innocentiam ſimulant, & malicioſos nos uocant, & quaſi ſimpli-

B citer credentes, aiunt: Credimus reſurrectionem carnis. Hoc uero cum dixerint, uulgus indoctum putat ſibi ſufficere, maxime quia idipſum & in ſymbolo creditur. Interroges ultra, circuli ſtrepitus commouetur, fautores clamitant: Audiſti reſurrectionem carnis: quid quæris amplius? Et in peruerſum ſtudijs commutatis, nos ſycophantæ, illi ſimplices appellantur. Quod ſi obduraueris frontem, & urgere cœperis, carnem digitis tenens, an ipſam dicant reſurrecturam, quæ cernitur, quæ tangitur, quæ incedit & loquitur: primo rident, deinde annuunt. Dicentibusꝑ nobis, utrum capillos & dentes, pectus & uentrem, manus & pedes, cæterosꝑ artus ex integro reſurrectio exhibeat: tunc uero riſu ſe tenere non poſſunt, cachinnoꝑ ora ſoluentes, tonſores nobis neceſſarios & placentas & medicos ac ſutores ingerunt. Vltroꝑ interrogant, utrum credamus & genitalia utriuſque ſexus reſurgere, noſtras genas hirtas, fœminarum leues fore, & habitudinem corporis pro maris ac fœminæ diſtinctione diuerſam. Quod ſi dederimus, ſtatim expetunt uuluam & coitum, & cætera quæ in uentre ſunt & ſub uentre. Singula membra negant, & corpus quod conſtat ex membris, dicunt non reſurgere. Non eſt huius temporis contra dogma peruerſum, rhetoricum iactare ſermonem. Non mihi diues Ciceronis lingua ſufficiat: non feruens Demoſthenis oratio, animi mei poſſit implere feruorem, ſi uelim hæreticorum fraudulentias prodere, qui uerbotenus reſurrectionem fatentes, animo negant. Solent enim mulierculæ eorum mammas tenere, uentri applaudere, lumbos & fœmora & putres attrectare axillas, & dicere: Quid nobis prodeſt reſurrectio, ſi fragile corpus reſurget? Et futuræ angelorum ſimiles, habebimus & naturam? Dedignantur uidelicet cum carne & oſſibus reſurgere, cum quibus reſurrexit & Chriſtus. Sed fac me erraſſe in adoleſcentia, & philoſophorum, id eſt, gẽtilium ſtudijs eruditum, in principio fidei dogmata ignoraſſe Chriſtiana: & hoc putaſſe in apoſtolis, quod in Pythagora & Platone & Empedocle legeram. Cur paruuli in Chriſto atque lactentis errorem ſequimini? Cur ab eo impietatem diſcitis, qui necdum pietatem nouerat? Secunda poſt naufragium tabula eſt, culpam ſimpliciter confiteri. Imitati eſtis errantem, imitamini & correctum. Errauimus iuuenes,

C emendemur ſenes. Iungamus gemitus, lachrymas copulemus, ploremus, & conuertamur ad dominum, qui fecit nos: non expectemus diaboli pœnitentiam. Vana eſt illa præſumptio, & in gehennæ trahens profundum: hic aut quæritur uita, aut amittitur. Si Origenem nunquam ſequutus ſum, fruſtra infamare me quæritis. Si diſcipulus eius fui, imitamini pœnitentem. Credidiſtis confitenti, credite & neganti. Si iſta, ut ais, inquit, noueras, cur eum laudaſti in opuſculis tuis? Et hodie laudarem, niſi uos eius laudaretis errores. Non mihi diſpliceret ingenium, niſi quibuſdam eius placeret impietas. Et Apoſtolus præcipit: omnia legentes, quæ bona ſunt retinentes. Lactantius in libris ſuis, & maxime in epiſtolis ad Demetrianum, ſpiritus ſancti negat ſubſtantiam: & errore Iudaico dicit eum uel ad patrem referri uel ad filium: & ſanctificationem utriuſque perſonæ ſub eius nomine demonſtrari. Quis mihi interdicere poteſt, ne legam Inſtitutionum eius libros, quibus contra gentes ſcripſit fortiſſime, quia ſuperior ſententia deteſtanda eſt? Apollinarius contra Porphyrium egregia ſcripſit uolumina. Probo laborem uiri, licet ſatuum in pleriſque dogma contemnam. Confitemini & uos in quibuſdam errare Origenem, & nu ultra non faciam. Dicite eum male ſenſiſſe de filio, peius de ſpiritu ſancto: animarum de cœlo ruinas impie protuliſſe: reſurrectionem carnis uerbo tantum confiteri: cæterum aſſertione deſtruere, & poſt multa ſecula atque unam omnium reſtitu-

5 tionem, idipſum fore Gabrielem quod diabolum, Paulum quod Caipham, uirgines quod proſtibulas. Cum hæc reieceritis, & quaſi cenſoria uirgula ſeparaueritis à fide eccleſiæ, tuto legam cætera: nec uenena iam timebo cum antidotum præbibero. Non mihi nocebit ſi dixero: Origenes cum in cæteris libris omnes uicerit, in Cantico canticorum ipſe ſe uicit. Nec formidabo ſententiam, qua illum doctorem eccleſiarum quondam adoleſcentulus nominaui, niſi fortè accuſare debui, cuius rogatus opuſcula transferebam, & dicere in prologo: Hic cuius interpretor libros hæreticus eſt. Caue lector, ne legas, fuge uiperam. Aut ſi legere uolue-

D ris, ſcito à malis hominibus & hæreticis corrupta eſſe quæ tranſtuli, quanquam timere non debeas. Ego enim omnia quæ uitiata fuerant correxi. Hoc eſt alijs uerbis dicere, ego qui interpretor catholicus ſum, hic quem interpretor hæreticus eſt. Denique & uos ſatis ſimpliciter & ingenue, & non malicioſe, parui ſcilicet pendentes præcepta rhetorica, & præſtigias oratorum, dum libros eius περὶ ἀρχῶν hæreticos confitemini, & in alios crimen transferre uultis, inijciſtis legentibus ſcrupulum, ut totam autoris uitam diſcuterent, & ex cæteris libris eius coniecturam præſentis facerent quæſtionis. Ego callidus qui emendaui, ſilens quod uolui, & diſſimulans crimina, non feci inuidiam crimino ſo. Aiunt & medici grandes morbos non eſſe curandos, ſed dimittendos naturæ, ne medela languorem exaſperet. Centum quinquaginta anni prope ſunt, ex quo Origenes mortuus eſt Tyri. Quis Latinorum auſus eſt unquam transferre libros eius, de reſurrectione, περὶ ἀρχῶν, στρωματέας & τόμους? Quis per infame opus ſeipſum uoluit infamari? Nec diſertiores ſumus Hilario, nec fideliores Victorino, qui eius tractatus, non ut interpretes, ſed ut autores proprij operis tranſtulerunt. Nuper ſanctus Ambroſius ſic Hexaëmeron illius compilauit, ut magis Hippolyti ſententias Baſilijq́ſ ſequeretur. Ego ipſe, cuius æmulatores eſſe uos dicitis, & ad cæteros talpæ, caprearum in me oculos poſſidetis: ſi malo animo fuiſſem erga Origenem, interpretatus eſſem hos ipſos quos ſupra dixi libros, ut mala eius etiam Latinis nota facerem. Sed nunquam feci, & multis rogantibus acquieſcere nolui. Non enim conſueui eorum inſultare erroribus, quorum miror ingenia. Ipſe ſi adhuc uiueret Origenes, iraſceretur uobis ſautoribus ſuis: & cum Iacob diceret, odioſum me feciſtis in mundo. Vult aliquis laudare Origenem? Laudet ut laudo. Magnus uir ab infantia, & uere martyris filius, Alexandriæ eccleſiaſticam ſcholam tenuit, ſuccedens eruditiſſimo uiro Clementi presbytero. Voluptates intantum fugit, ut zelo dei, ſed tamen non ſecundum ſcientiam, ferro truncaret genitalia. Calcauit auaritiam, ſcripturas memoriter tenuit. Et in ſtudio explanationis earum, diebus deſudauit ac noctibus. Mille & eo amplius tractatus, quos in eccleſia loquutus eſt ædidit. Innumerabiles præterea commentarios, quos ipſe appellat

A appellat τόμους, & quos nunc prætereo, ne uidear operum eius indicem texere. Quis noſtrum tanta poteſt legere, quanta ille conſcripſit? Quis ardentem in ſcripturis animum non miretur?
6 Quod ſi quis Iudas zelotes oppoſuerit nobis errores eius, audiat libere. Interdum magnus dormitat Homerus. Verum operi longo fas eſt obrepere ſomnum. Non imitemur eius uitia, cuius uirtutes non poſſumus ſequi. Errauerunt in fide alij tam Græci quàm Latini, quorum non neceſſe eſt proferre nomina, ne uideamur eum non ſui merito, ſed aliorum errore defendere. Hoc non eſt, inquies, excuſare Origenem, ſed accuſare cæteros. Pulchre, ſi eum errasſe non dicerem, ſi in fidei prauitate ſaltem apoſtolum Paulum uel angelum de cœlo audiendum crederem. Nunc uero cum ſimpliciter errorem eius fatear, ſic legam ut cæteros, quia ſic errauit ut cæteri. Sed dicas, ſi multorum communis eſt error, cur ſolum perſequimini? Quia uos ſolum laudatis ut apoſtolum. Tolle amoris ὑπερβολὴν, & nos tollimus odij magnitudinem. Cæterorum uitia de libris ſuis ad hoc tantum excerpitis, ut huius defendatis errorem. Origenem ſic fertis in cœlum, ut nihil eum erraſſe dicatis. Quiſquis es aſſertor nouorum dogmatum, quæſo te, ut parcas Romanis auribus: parcas fidei, quæ Apoſtoli uoce laudata eſt. Cur poſt quadringentos annos docere nos niteris, quod ante neſciuimus? Cur profers in medium, quod Petrus & Paulus ædere noluerunt? Vſque ad hunc diem ſine iſta doctrina mundus Chriſtianus fuit. Illam ſenex tenebo fidem, in qua puer natus ſum. Peluſiotas nos appellant, & luteos animalesq́ue & carneos, quod non recipiamus ea quæ ſpiritus ſunt, illi ſcilicet Hieroſolymitæ, quorum mater in cœlo eſt. Non contemno carnem, in qua Chriſtus natus eſt, & reſurrexit: non deſpicio lutum, quod excoctum in teſtam puriſſimam, regnat in cœlo. Et tamen miror, cur carni detrahentes uiuant carnaliter, & inimicam ſuam foueant, & nutriant delicate, niſi fortè implere uolunt ſcripturam dicentem: Amate inimicos ueſtros: benefacite his qui perſequuntur uos. Amo carnem caſtam, uirginem, ieiunantem: amo carnis non opera, ſed
8 ſubſtantiam. Amo carnem, quæ iudicandam ſe eſſe nouit. Amo illam, quæ pro Chriſto in martyrio cæditur, laniatur, exuritur. Illud uero quod aſſerunt à quibuſdam hæreticis & maleuolis hominibus, libros eius eſſe uiolatos, quàm ineptum ſit, hinc probari poteſt. Quis prudentior, doctior, eloquentior Euſebio & Didymo, aſſertoribus Origenis, inueniri poteſt? Quorum alter ſex uoluminibus τῆς ἀπολογίας ita eum ut ſe ſenſiſſe confirmat: alter ſic eius errores nititur excuſare, ut tamen illius eſſe fateatur: non ſcriptum negans, ſed ſenſum ſcribentis ediſſerens. Aliud eſt ſi quæ ab hæreticis addita ſunt, Didymus quaſi bene dicta defendat. Solus inuentus eſt Origenes, cuius ſcripta in toto orbe falſarentur: & quaſi ad Mithri-
7 datis literas, omnis ueritas uno die de uoluminibus illius raderetur. Si unus uiolatus eſt liber, num uniuerſa eius opera, quæ diuerſis & locis & temporibus ædidit, ſimul corrumpi potuerunt? Ipſe Origenes in epiſtola, quam ſcribit ad Fabianum Romanæ urbis epiſcopum, pœnitentiam agit cur talia ſcripſerit: & cauſas temeritatis in Ambroſium refert, quod ſecreto ædita in publicum protulerit: & quid adhuc ἀπολογοῦσιν aliena eſſe quæ diſplicent? Porrò quod Pamphilum proferunt laudatorem eius, gratias illis ago meo nomine, quod dignum me putauerunt, quem cum martyre calumniarentur. Si enim ab inimicis Origenis libros eius dicitis eſſe uiolatos ut infamarentur, quare mihi non liceat dicere, ab amicis eius & ſectatoribus compoſitum eſſe ſub nomine Pamphili uolumen, quod illum teſtimonio martyris ab infamia uindicaret? Ecce uos emendatis in Origenis libris, quod ille non ſcripſit: & miramini, ſi ædat aliquis librum, quem ille non ædidit? Vos in ædito opere poteſtis coargui: ille qui nihil aliud ædidit, facilius patet calumniæ. Date quodlibet aliud opus Pamphili, nuſquam reperietis. Hoc unum eſt. Vnde igitur ſciam quod Pamphili ſit? Videlicet ſtilus & ſaliua docere me poterit. Nunquam credam quod doctus uir primos ingenij ſui fructus quæſtionibus & infamiæ dedicarit, & ipſum nomen apologetici oſtendit accuſationem. Non enim defenditur, niſi quod in crimine eſt. Vnum nunc proferam, cui contradicere uel ſtulti ſit, uel impudẽtis. Sexti libri Euſebij ſuper Origenis defenſione principium uſque ad mille fermè uerſus liber iſte qui

C Pamphili dicitur, continet. Et in reliquis ſcriptor eiuſdem operis profert teſtimonia, quibus
nititur approbare Origenem fuiſſe catholicum. Euſebius & Pamphilus tantam inter ſe ha-
buere concordiam, ut unius animæ homines putes, & ab uno alter nomen acceperit. Quomo-
do igitur inter ſe diſſentire potuerunt, ut Euſebius in toto opere ſuo Origenem Ariani probet
dogmatis, & Pamphilus Nicenæ ſynodi quæ fuit poſtea, defenſor eſt? Ex quo oſtenditur uel
Didymi uel cuiuſlibet alterius eſſe opuſculum, qui ſexti libri capite detruncato, cætera mem-
bra ſociarit. Sed concedamus ex ſuperfluo, ut Pamphili ſit, ſed needum martyris. Ante enim
ſcripſit quàm martyrium perpeteretur. Et quomodo, inquies, martyrio dignus fuit? Scilicet ut
martyrio deleret errorem: ut unam culpam, ſanguinis ſui effuſione purgaret. Quan[ti] in toto
orbe martyres antequàm cæderentur, uarijs ſubiacuere peccatis? Defendamus ergo peccata:
quia qui poſtea martyres, prius peccatores fuerunt. Hæc fratres amantiſſimi ad epiſtolam ue-
ſtram celeri ſermone dictaui, uincens propoſitum, ut contra eum ſcriberem, cuius ingenium
ante laudaueram, malens exiſtimatione periclitari, quàm fide. Hoc mihi præſtiterunt amici
mei, ut ſi tacuero, reus: ſi reſpondero, inimicus iudicer. Dura utraque conditio. Sed e duobus
eligam, quod leuius eſt. Simultas redintegrari poteſt, blaſphemia ueniam non meretur. Quid
autem laboris in libris tranſferendis περὶ ἀρχῶν ſuſtinuerim ueſtro iudicio derelinquo: dum [i]
mutare quippiam de Græco non eſt uertentis, ſed euertentis: & eadem ad uerbum exprimere,
nequaquam eius qui ſeruare uelit eloquij uenuſtatem.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 HOnorifica contumelia.) Mira gratia coniunxit inter ſe pugnantia, honorem & cõtume[li]am.
Cauſæ prodeſt.) Cauſam uocat rem de qua agitur, idq; rhetorum more. Talione mor-
dere.) Talio pœnæ genus eſt ex duodecim tabulis, quo damnum illatum, ſimili damno pen-
D ſabatur: ueluti ſi oculus eruatur ei, qui oculum excuſſerit alteri. Vnde retaliare dicimus,
cum par pari refertur. Non dogmatiſten.) Dogma decretum, δογματιστής, qui leges ac decreta præſcri-
bat. Tertulliano magiſtro.) Sic enim ſolitus eſt eum appellare Cyprianus, quoties libros il[li]us po-
ſceret ſibi dari. Date, inquiebat, mihi magiſtrum meum. Huic Hieronymus tribuit erud[it]ionem, [&] ar-
dens tribuit ingenium: quem tãdem ait in hæreſim Montani prolapſum, ſed ut id mali magis [t]ribuat
inuidiæ clericorum, quàm uitio Tertulliani. Auguſtinus dicit eum ob id inter hæreticos habitum,
quod ad Cataphrygas deſciuerit, & iteratas nuptias pro ſtupro dãnarit. Dimidiatam Chriſti.) Nam
Apollinariſtæ dicunt Chriſtum corpus humanũ duntaxat accepiſſe: cæterum loco animæ fui[ſſ]e uer-
bum, atq; hoc ipſum uerbum ita factum carnem, ut Chriſti caro & uerbum eiuſdem eſſent ſub[ſta]ntiæ.
Ita diuus Auguſtinus œconomiam uocat, quod parcus diſpenſator partem hominis tribuat Chri[ſto,]
2 partem detrahat. Impietatis Arij.) Qui in perſonis induxit inæqualitatẽ, quem errorem Ari[us] ex
Origenis hauſerat libris. At Origenis defenſor eſt Euſebius. Mordetur & Lucilius.) Ita Flaccus in
Satyris. Nempe incõpoſito dixi pede currere uerſus Lucilli. Ac paulò poſt. At idem, quod ſale multo
urbem defricuit, charta laudatur eadem. Damnat igitur in Lucillio, quod eſt damnãdum, nempe quod
eſt incõditus. Laudat quod eſt probãdum, uidelicet ſales & lepôres. Certe Apollinarij ac Didymi.)
Nam Ambroſius Alexãdrinus Didymi diſcipulus, ſcripſit uolumen aduerſus Apollinarium: ut teſta-
tur Hieronymus in catalogo uirorum illuſtrium. Cæterũ hic Apollinarius Laodicenæ eccleſiæ fuit
epiſcopus. Alexãdrinæ chartæ.) Lepos eſt in alluſione tacita. Nam Origenes Alexãdrinæ eccleſiæ
3 presbyter fuit, & ex Aegypto biblinæ chartæ adferebãtur. Suum eſſe συμμύστην.) Myſtæ, ſacris ini-
tiati, Symmiſtæ ijſdẽ initiati ſacris. Et luteos.) Quos aliquãdo uocãt Peluſiotas. Orgijs fœdera-
rur.) Myſteria uocat Orgia, quanq; orgia proprie dicũtur Bacchi. Ex Platonis ſentẽtia. Is enim in
Reipublicæ libris, uult ciuitatis cuſtodes callere artẽ mentiẽdi, & populo imponere, quoties id ip[ſi]us
exigit utilitas: reliquos mẽtiri uetat, ne pernicioſum exẽplũ latius ſerpat. Et omnino uulgus cra[ſſ]um
nõ ducitur ueris. Alioqui quorſum erat opus tot ceremonijs in lege Moſaica, quæ Hieronymus ob
id ſcribit tradita, ne in deorum cultũ prolaberẽtur, & his cancellis ad tẽpus continerẽtur. Porro quæ
ſcribit Auguſtinus de mẽdacio, quæq; traduntur à noſtri tẽporis theologis, partim eiuſmodi ſunt, ut
etiã ſi maxime ſint uera, tamen à cõmuni ſenſu uehemẽter abhorreant. Domi nobis iſta naſcuntur.)
Locus hic ob ignoratum prouerbium in omnibus exemplaribus habebatur deprauatus: ſed uarie, ut
eſt fœcunda imperitia. Significat autem hoc ipſorum eſſe peculiare, mentiri ac peierare, cum ſint Ori-
geniſtæ. Quidam conſtantius.) Non eſt hic conſtantius nomen proprium, ſed aduerbium, ut intelli-
gas hoc liberius & audacius ſuam hæreſim defendere. Scilicet uno me.) Scilicet, Ironiam habet.

Atq;

A Atq; Loxias.)Cognomen eſt Apollinis propter obliqua reſponſa,quæ reddebãt huius uates,quo
facilius imponerẽt conſultoribus. λοξὸς enim Græcis obliquum ſignificat:ſic Ariſtophanes in Pluto:
ὡς ἡ λοξία μέμψιν δικαίαν μέμφομαι ταύτην. Cræſo & Pyrrho.)De oraculis Crœſo redditis legis apud
4 Herodotum libro primo.Pyrrho reſpõdit ad hunc modum:Dico te Aeacida Romanos uincere poſſe.
Pari ſtropba.)Stropham uocat obliquam & figuratã orationem,quo uerbo Hieronymus perquàm
libenter utitur. Pyrrhum fefellit amphibologia, Crœſum ænigmate mulæ. Nos ſycophantæ.) Id
eſt,calumniatores,hoc eſt,qui uitio accuſant non recte. Et puras attrectare maxillas.) Varie men-
doſa erant exemplaria.Legendum,lumbos ac fœmora,& putres attrectare axillas:ut intelligas partes
quæ ſub alis ſunt,ſudore plerunq; infectas.Aut ſi cui boc non placet,legat,lumbos ac fœmora & ſu-
ras.Deinde poſt ſtigmen,adijciat, attrectare mammillas. Et futuræ angelorum.) Natura hoc loco
membrum eſt mulieris pudendum,quod & Græci uocant φύσιν uerecundiæ cauſa. Hic locus in qui-
buſdam codicibus ad hunc modum erat immutatus. Futuræ ſimiles angelis, angelorum habebimus
& naturam? Sed mendoſe,nec enim cohæret cum reliquo diſputationis contextu. Et mi ultra non
faciam.) Perlongum ſit dicere, quot modis hic locus ſit deprauatus. Qoidam habebant:& uim ultra
non faciam.Quidam,nutum non faciam.Alij,mutuũ non faciam.Alij,motum non faciam:ut fit quo-
ties ſemel à uero fuerit aberratum.Ego penſitatis diligenter omnibus, repoſui:Et my,ſiue mu, ultra
non faciam,hoc eſt,uerbum non faciam.Iuxta illud Ennij:Neq;,ut aiunt,mu facere auderent,hoc eſt,
uel minimum uerbum. Nam hæc ſyllaba mutorum eſt, unde & muti dicti:& muſſare, quod Græci
μύζειν.Verum de hoc copioſius dictum eſt in Chiliadibus noſtris. Quod proſtibulas.) Id eſt,publi-
5 ce proſtantes ad quæſtum meretrices. De reſurrectione περὶ ἀρχῶν στρωματέας,& τόμους.)Nam ex ue-
ſtigijs exemplarium ita cenſeo legendum,id eſt,de principijs,Stromatenſes,ut ita uertam,docẽdi gra-
tia,& tomos.Ac perijt quidem index librorum Origenis:non ſolum ipſi libri,quem Hieronymus in
catalogo ſcriptorum illuſtrium prudens,ſed infeliciter omiſit,quod eum in epiſtola quadã ad Paulam
poſuiſſet.Ac perijt ipſa quoq; epiſtola.Cæterum collectanea Suidæ teſtantur, hunc ſcripſiſſe librum
περὶ τῆς ἀναστάσεως,id eſt,de reſurrectione,& decem quos inſcripſerit στρωματεῖς,ueluti dicas,ex uarijs con
farcinatos partibus,more ſtromatum.Scripſit & τόμους. quos nos uolumina poſſumus dicere, ſiue ſe-
ctiones. Compilauit.) Vel hinc liquet aliena compilari, non noſtra, quemadmodum nuoc uulgò
ſcribunt compilauit hunc librum,pro eo quod erat,collegit.Ambroſius Origenis Hexaëmeron com
B pilauit,id eſt,ſublegit illinc ueluti furto,quæ uidebantur:& compilantur,qui furto ſpoliãtur. Ope-
ris eius indicem.)Latine dixit,quam uulgò uocant tabulam.Plinius elenchum uocat Græco uocabu
lo,ἔλεγχος. Iudas zelotes.)Arbitror hoc nomen Iudas à librarijs additum,nihil enim facit ad ſenten
tiam,imò officit:neq; enim quiſquam fuit boc nomine. De Simone zelota legimus:& huius collega
6 Iuda,ſed laudato.ζηλωτὴς Græce æmulator,ſiue inuidus. Interdum magnus dor.)Aut Hieronymus
memoria lapſus eſt,aut ſcriptor immutauit nonnihil.Siquidem Horatius ſic habet:Quandoq; bonus
dormitat Homerus. Amoris ὑπερβολὴν.) Id eſt, exceſſum & nimietatem. Nam quod eſt ſupra mo-
dum ſupraq; fidem, ὑπερβολικὸν uocant Græci.Eſt hoc nomine rhetorum exornatio,quam quidam uer
tunt ſuperlationem. Peluſiotas nos appellant.)Eſt Peluſium urbs in extremo Nili oſtio ſita,Syriam
uerſus:à limo nomen habens,quem illic,opinor, inuehit Nilus:atque illic nati Peluſiotæ uocantur.
Eſt & Theſſaliæ portus eius nominis. πηλὸς autem lutum eſt,ſiue limus. οὐσία ſubſtantia.Vnde,Pelu-
ſium,quaſi luteæ ſubſtantiæ.Feſtiuitas eſt in ambiguo uerbi. Scilicet Hieroſolymitæ.)Scilicet,iro-
niam habet.Hieroſolymitæ,reſpondet ad boc,quod ante dixerat Peluſiotas.Obiter notat epiſcopum
Hieroſolymitanum infectum Origenis dogmatis. τῆς ἀπολογίας.) Id eſt,defenſionis, ſiue excuſatio-
nis. Aliud eſt.)Hic loquendi modus peculiaris eſt Hieronymo,cum infert abſurdum aliquid & in-
7 credibile.Quis enim credat Didymum tam ſtultum,ut boc uelit? Ad Mithridatis literas.) Reſpe-
xit ad id quod eſt in oratione M.Tullij,pro lege Manilia.Delenda eſt,inquit, uobis illa macula Mi-
thridatica,ſuperiore bello ſuſcepta,quæ penitus iam inſedit atq; inueterauit in po.Ro.nomine,quod
is qui uno die tota Aſia tot in ciuitatibus uno nuncio, atq; unica ſignificatione literarum ciues Ro-
manos necandos trucidandosq; denotauit &c.) αἰτιολογοῦσιν.) Id eſt,cauſantur. Sic enim eſſe legen-
dum ex uarijs exemplariorum ueſtigijs cenſui. Stilus & ſaliua.)Stilus inſtrumẽtum eſt æreum,quo
ueteres ſcribebant in tabellis ceratis.Is aliquando ponitur pro charactere ſcribendi. Saliuam appellat
guſtum quendam orationis peculiarem.Nam lingua ſuperiori admota palato,& interueniente ſaliua
guſtamus. Quæſtionibus.)Id eſt,accuſationibus,ſiue controuerſijs.Nam & hoc ſignificat quæſtio.
Dedicarit.)Id eſt,initiarit. Nomen apologetici.)Id eſt,libri defenſorij.Argumentum eſt à relatiuis.
Nam ex defenſione colligitur fuiſſe qui accuſauit.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ex hac epiſtola apparet & ante interceſſiſſe inter Hieronymum & Ruffinum ſimultatem, uerum
eos tum in gratiam rediſſe.Sed ut inquit Horatius:Male ſarta gratia nequicquam coit,& reſcinditur.

C Deinde cum obliquis Ruffini laudibus in ſuſpicionem traheretur hæreſis Origenicæ, incitantibus etiam amicis recruduit priſtinum inimicitiæ uulnus, & in apertum bellum erupit illa qualiſcunque concordia. Admonet autem, ne ſe poſthac ſimili modo laudet.

SCHOLIVM.

Figuratas controuerſias.) De his & figuratis laudibus iam antea diximus.

HIERONYMVS RVFFINO.

Diu te Romæ moratum ſermo proprius indicauit. Nec dubito ſpiritalium parentum ad patriam reuocatum deſiderio, quem matris luctus ire prohibebat, ne magis coràm doleres, quod abſens uix ferre poteras. Quod quereris ſtomacho ſuo unumquenq; ſeruire, & noſtro non acquieſcere iudicio, conſcientiæ noſtræ teſtis eſt dominus, poſt reconciliatas amicitias nullum interceſſiſſe rancorem, quo quempiam læderemus: quin potius cum omni cautione prouidimus, ne ſaltem caſus in maleuolentiam uerteretur. Sed quid poſſumus facere, ſi unuſquiſque iuſte putat ſe facere quod facit? & uidetur ſibi remorderi potius quàm mordere? Vera amicitia quod ſentit, diſſimulare non debet. Præfatiuncula librorum περὶ ἀρχῶν ad me miſſa eſt, quam ex ſtilo intellexi tuam eſſe. In qua oblique, imò aperte ego petor. Qua mente ſit ſcripta, tu uideris: qua intelligatur, & ſtultis patet. Poteram & ego, qui ſæpiſſime figuratas controuerſias declamaui, aliquid de uetere artificio repetere, & tuo te more laudare. Sed abſit à me, ut quod reprehendo in te, imiter: quin potius ita ſententiam temperaui, ut & obiectum crimen effugerem, & amicum quantum in me eſt, nec læſus læderem. Sed obſecro te, ut ſi deinceps aliquem ſequi uolueris, tuo tantum iudicio ſis contentus. Aut enim bona ſunt quæ appetimus, aut mala, ſi bona, non indigent alterius auxilio. Si mala, peccantium multitudo non parit errori patrocinium. Hæc apud te amice potius expo-
D ſtulare uolui, quàm laceſſitus publice deſæuire, ut animaduertas me recõciliatas amicitias pure colere, & non iuxta Plautinam ſententiam, altera manu lapidem tenere, panem offerre altera. Frater meus Paulinianus necdum de patria reuerſus eſt, & puto quod eum Aquilegiæ apud ſanctum papam Chromatium uideris. Sanctum quoque presbyterum Ruffinum ob quandam cauſam per Romam Mediolanum miſimus, & orauimus, ut noſtro animo & obſequio nos uideret. Cæteriſq; amicis eadem ſignificauimus, ne mordentes inuicem, conſumamur ab inuicem. Iam tuæ moderationis eſt, & tuorum, nullam occaſionem impatientibus dare, ne non omnes ſimiles mei inuenias, qui poſſint figuratis laudibus delectari.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit Ruffini calumnias, quas ex aliorum ad ſe literis intellexerat. Idq; facit maiori fortaſſe ſtomacho, quàm ut talem decuerit uirum, niſi intolerabilis eſſet calumnia hæreſeos inſimulari. Si cui libebit Ruffini libros in Hieronymum ſcriptos legere: uel ob id, quo hæc rectius intelligat (nam alioqui non uideo magnopere, cur legi debeant) reperiet eos in ſecunda parte tomi, qui in prima æditione ſecundus erat.

AD PAMMACHIVM ET MARCELLINVM
Apologia Hieronymi aduerſum Ruffinum.

IT ueſtris & multorum literis didici, obijci mihi in ſchola tyrannica, lingua canum meorum ex inimicis ab ipſo, cur περὶ ἀρχῶν libros in Latinum uerterim. O impudentiam ſingularem, accuſant medicum quod uenena prodiderit, ut ſcilicet φάρμακον θανάσιμον ſuum non innocentiæ merito, ſed criminis communione tueantur, quaſi culpam numerus peccantium minuat, & in perſonis non in rebus ſit accuſatio. Scribuntur contra me libri, ingeruntur omnibus audiendi, & tamen non æduntur, ut ſimplicium corda percutiant, & mihi facultatem pro me auferant reſpondendi. Nouum maliciæ genus, accuſare, quod prodi timeas: ſcribere, quod occultes. Si ſunt uera quæ ſcripſit, cur publicum timuit? Si falſa, cur ſcripſit? Olim pueri legimus, intemperantis eſſe arbitror ſcribere

A bere quicquam,quod occultari uelis. Rogo quis eſt iſte dolor? Quid æſtuant? quid inſa-
niunt? Quod præconem repuli figuratũ? quod nolui me ſubdolo ore laudari? quod ſub ami
ci nomine,inimici inſidias deprehendi? Frater & collega in præfatiuncula uocor,& ſatis aper
te exponuntur crimina mea,quid ſcripſerim,quibus in cœlum Origenem laudibus leuaue-
rim.Bono animo feciſſe ſe dicit.Et quomodo nunc eadem inimicus obijcit,quæ tunc amicus
laudauerat? Voluerat me in interpretatione quaſi præuium ſequi, & autoritatem operi ſuo
ex noſtris opuſculis mutuari.Suffecerat ſemel dixiſſe,quod ſcripſeram.Quid neceſſe fuit ea-
dem rurſus iterare,& frequenter ingerere:& quaſi nemo ſibi laudanti crederet, ipſa dicta re-
plicare? Non eſt tam ſolicita de audientium fide,ſimplex & pura laudatio. Quid metuit ne
illi ſine teſtimonijs dictorum meorum in meis laudibus non credatur? Videtis nos intellige-
re prudentiam eius,& prædicationis dia ſyrticæ ſtrophis in ſcholis ſæpe luſiſſe? Simplicita-
tem obtendere non poteſt,in quo artifex deprehenditur malicia. Semel aut ut multum bis
erraſſe ſit caſus,cur prudenter errat & crebro:& ſic per totum texit errorem, ut mihi non li-
ceat negare quod laudat? Prudentis fuerat & amici poſt reconciliatam ſimultatem etiam le-
ues ſuſpiciones fugere:ne quod fortuito feciſſet,conſulto facere putaretur. Vnde & Tullius
in cõmentarijs cauſarum pro T.Gabinio:Ego,inquit,cum omnes amicitias tuendas ſemper
putaui,ſumma religione & fide,tum eas maxime quæ eſſent ex inimicitijs reuocatæ in gra-
tiam:propterea,quod integris amicitijs officium prætermiſſum,imprudẽtiæ,uel(ut grauius
interpretemur)negligentiæ excuſatione defenditur.Poſt reditum in gratiam,ſi quid eſt com
miſſum,id non neglectum,ſed uiolatum putatur:nec imprudentiæ,ſed perfidiæ aſſignari ſo
let. Flaccus quoq; in epiſtola quã ſcribit ad Florum:Male,ait,ſarta gratia nequicquam coit,
& reſcinditur.Quid mihi nunc prodeſt,quod ſimpliciter erraſſe ſe iurat? Ecce obijciuntur mi
B hi laudes eius,& crimini datur ſimpliciſſimi amici,non ſimplex nec pura laudatio. Si auto-
ritatem ſuo operi præſtruebat,uolens quos ſequeretur oſtendere,habuit in promptu Hilariũ
confeſſorem,qui quadraginta fermè milia uerſuum Origenis in Iob & pſalmos tranſtulit.
Habuit Ambroſium,cuius penè omnes libri huius ſermonibus pleni ſunt:& martyrem Vi
ctorinum,qui ſimplicitatem ſuam in eo probat,dum nulli molitur inſidias.De his omnibus
tacet,& quaſi columnis eccleſiæ prætermiſſis me ſolum publicat,& nihili hominem per an-
gulos conſectatur.Niſi fortè eadem ſimplicitate,qua amicũ neſcius accuſauit, illos ignoraſſe
ſe iuret.Et quis ei credet uiro eruditiſſimo,& qui tantam habeat ſcientiam ſcriptorum uete-
rum,maxime Græcorum:ut dum peregrina ſectatur penè ſua amiſerit: quod recentiſſimæ
memoriæ uiros & Latinos neſciat? Ex quo apparet non tam me ab eo laudatum,quàm illos
non accuſatos:ut ſiue laus illa eſt,ut ſtultis perſuadere conatur:ſiue accuſatio,ut ego ex uulne
ris mei dolore ſentio,nec in laude haberem æqualium gloriam,nec in uituperatione ſolatiũ.
Teneo epiſtolas ueſtras,quibus accuſatum me ſcribitis eſſe:& hortamini ut reſpondeam cri-
minanti:ne ſi tacuerim,uidear crimen agnoſcere.Ad quas reſpondi,fateor:& quamuis læſus
ſic amicitiæ iura ſeruaui,ut me ſine accuſantis accuſatione defenderem:& quod unus Romę
amicus obiecerat,à multis in toto orbe inimicis dicerem iactitatum, ut non uiderer homini,
ſed criminibus reſpondere.Aliud eſt,ſi pro iure amicitiæ acuſatus tacere debui,& dum luta-
tam habeo faciẽ,atq;(ut ita dicam)hæretico fœtore conſperſam,ne ſimplici quidẽ aqua dilue
re,ne ille mihi feciſſe putaretur iniuriam.Hæc uox nec hominis eſt,nec ad hominem, aperte
amicũ petere,crimina eius ſub perſona laudatoris exponere:& illi ne hoc quidẽ liberũ dere-
linqui,ut ſe catholicũ probet,& laudationem hæretici quæ illi obijcitur,nõ de aſſenſu hære-
ſeos,ſed de ingenij extitiſſe admiratione reſpõdeat.Placuerat ei,ſiue ut ipſe uult uideri, com-
pulſus erat in Latinã linguam uertere,quod nolebat.Quid neceſſe fuit me latentem,& tantis
maris atq; terrarũ diuiſum ſpacijs inſerere quæſtioni? opponere inuidiæ plurimorũ? ut plus
mihi laudando noceret,q̃ ſibi prodeſſet exemplo? Nunc quoq; quia renui laudatorẽ,& uer
ſo ſtilo docui me nõ eſſe,quod meus neceſſarius prædicauit,dicĩ furere & tres contra me li-

C bros uenuſtate attica texuiſſe:eadem accuſans,quæ ante laudauerat,& obijciens mihi in trāſ-
latione Origenis nefaria dogmata,de quo in præfatiuncula laudationis ſuæ dixerat: ſequar
regulam præceſſorum,& eius præcipue uiri,cuius ſuperius fecimus mentionem:qui cum ul-
tra ſeptuaginta libellos Origenis ,quos Homiliticos appellauit, aliquantos etiam de tomis
in Apoſtolum ſcriptis,tranſtuliſſet in Latinum:in quibus cum aliquanta offendicula inue-
niantur in Græco:ita elimauit omnia interpretando atque purgauit,ut nihil in illis quod à fi-
de noſtra diſcrepet,Latinus lector inueniat. Hunc ergo etiam nos,licet non eloquentiæ uiri-
bus,diſciplinæ tamen regulis inquantum poſſumus, ſequimur. Certe hæc illius uerba ſunt,
negare non poteſt.Ipſa ſtili elegantia & ſermo compoſitus, quodq́ꝫ his maius eſt, ſimplici-
tas Chriſtiana,autoris ſui characterem probant. Aliud eſt,ſi iſta Euſebius deprauauit,& ac-
cuſator Origenis meiq́ꝫ ſtudioſus in uno eodemq́ꝫ opere,& illum & me uel erraſſe uel bene
ſenſiſſe teſtatus eſt.Non poteſt me nunc inimicus hæreticum dicere,quem à fide ſua dudum
non diſcrepare præfatus eſt.Simulq́ꝫ & hoc ab eo quæro,quid ſibi uelit ſermo moderatus &
dubius? Nihil,inquit, in illis quod à fide noſtra diſcrepet, Latinus lector inueniet. Fidem
ſuam quam uocat? Eám ne qua Romana pollet eccleſia? an illam, quæ in Origenis uolu-
minibus continetur? Si Romanam reſponderit,ergo catholici ſumus, qui nihil de Origenis
errore tranſtulimus. Sin autem Origenis blaſphemia,fides illius eſt: dum mihi inconſtan-
tiæ crimen impingit, ſe hæreticum probat. Siue bene credit laudator meus, confeſſione ſua
me aſſumit in ſocium. Siue male,oſtendit me ideo ante laudatum,quia participem ſui puta-
bat erroris. Sed aduerſus illos libros,qui per angulos garriunt, & furtiua accuſatione me
mordent, cum æditi fuerint, & de tenebris ad lucem proceſſerint: atque ad nos uel ſtudio
fratrum,uel temeritate æmulorum potuerint peruenire: reſpondere conabor. Neque enim
D magnopere formidandi ſunt,quos metuit autor ſuus prodere, & tantum cunfœderatis le-
gendos eſſe decreuit. Tunc aut agnoſcam crimina, aut diluam, aut in accuſatorem quæ
ſunt obiecta retorquebo: & oſtendam quod hucuſque ſilentium modeſtiæ fuerit, non male
conſcientiæ. Interim apud tacitum lectoris iudicium purgatum me eſſe uolui, & grauiſſimū
inter amicos crimen refellere,ne prior læſiſſe uidear, qui & uulneratus nequaquam contra
perſecutorem tela direxi,ſed meo tantum uulneri admoui manum. Quem obſecro, ut abſ-
que præiudicio perſonarum culpam in eum referat qui laceſſiuit. Nec læſiſſe contentus,qua-
ſi aduerſus elinguem ſemperq́ꝫ taciturum tres elucubrauit libros. Et ἀρτιμαθὴς Marcionis de
meis opuſculis fabricatus eſt. Geſtit animus,& illius repēte doctrinam,& meam inſperatam
uecordiam cognoſcere. Fortaſſe breui tempore didicit, quod nos docere debeat, & quod
illum ſcire nullus putabat,ſubitum eloquentiæ flumen oſtendet. Sic pater ille deus faciat,
ſic magnus Ieſus. Incipiat conferre manum. Quamuis librauerit accuſationis ſuæ haſtas,
& totis aduerſum nos uiribus intorſerit: credimus in deo ſaluatore, quod ſcuto circunda-
bit nos ueritas eius:& cum pſalmiſta cantare poterimus. Sagittæ paruulorum factæ ſunt
plagæ eorum. Et ſi conſtiterint aduerſum me caſtra,non timebit cor meum. Si ſteterit ad-
uerſum me prælium,in hoc ego ſperabo. Sed hæc aliàs. Nunc ad id reuertamur quod cœpe-
ramus. Obijciunt mihi ſectatores eius, cerealiáque arma expediunt feſſi rerum, quare περὶ ἀρ-
χῶν libros Origenis noxios,& eccleſiaſticæ fidei repugnantes, in Latinum ſermonem uer-
terim. Ad quos breuis & ſuccincta reſpōſio eſt: Tuæ me frater Pammachi & tuorum literæ
compulerunt, dicentes illos ab alio fraudulenter eſſe tranſlatos, & interpollata nonnulla, &
uel addita uel mutata. Ac ne parum epiſtolis haberem fidem, miſiſtis exemplaria eiuſdem
tranſlationis,cum præfatiuncula laudatrice mea. Quæ cum legiſſem,cōtuliſſemq́ꝫ cum Græ-
co,ilico animaduerti quæ Origenes de patre & filio & ſpiritu ſancto impie dixerat: Et quæ
Romanæ aures ferre non poterant: in meliorem partem ab interprete commutata. Cæte-
ra autem dogmata,de angelorum ruina,de animarum lapſu,de reſurrectionis præſtigijs,de
mundo uel mundis Epicuri, de reſtitutione omnium in æqualem ſtatum,& multo his dete-
riora,

A riora, quæ longum eſſet retexere: uel ita uertiſſe, ut in Græco inuenerat: uel de commentario-
lis Didymi, qui Origenis apertiſſimus propugnator eſt, exaggerata & firmiora poſuiſſe: ut
qui in trinitate catholicum legerat, in alijs hæreticum non caueret. Alius forſitan, qui non eſ-
ſet amicus eius diceret: aut totum muta, quod malum eſt: aut totum prode, quod optimum
putas. Si propter ſimplices noxia quæq; detruncas, & ea quæ ab hæreticis addita ſimulas,
in peregrinum non uis transferre ſermonem, cede quicquid eſt noxium. Sin autem ueritatis
fidem in tranſlatione conſeruas, cur alia mutas, & alia dimitus intacta? Quanquam aperta
confeſſio eſt, in eodem prologo emendaſſe te praua, & optima reliquiſſe. Ex quo non inter-
pretis libertate, ſed ſcriptoris autoritate teneberis: ſi quid in his quæ uertiſti hæreticum com-
probetur, & manifeſti criminis arguere: idcirco te ueneni calicem circunlinere melle uoluiſſe,
ut ſimulata dulcedo, uirus peſſimum tegeret. Hæc & multa his duriora inimicus diceret: &
te non ut interpretem mali operis, ſed ut aſtipulatorem in ius eccleſiæ traheret. Ego autē me-
met tantum defendiſſe contentus, in libris περὶ ἀρχῶν ſimpliciter, quod in Græco habebatur
expreſſi: nō ut crederet lector his quæ interpretabar, ſed ne crederet illis, quæ tu ante tranſtu-
leras. Duplex in opere meo utilitas fuit, dum & hæreticus autor proditur, & non uerus in-
terpres arguitur. Ac ne quis me putaret his conſentire quæ uerterā, interpretationis neceſſi-
tatem præfatione muniui & docui, quibus lector non deberet credere. Prior tranſlatio laudē
autoris continet: ſecunda uituperationem. Illa lectorem prouocat ad credendum, iſta ad nō
credendum mouet. Ibi & ego inuitus laudator aſſumor, hic intantum nō laudo quem tranſ-
fero ut cogar accuſare laudantem. Eadem res non eadem mente perfecta eſt, imò unum iter
diuerſos exitus habuit. Abſtulit quæ erant, dicēs ab hæreticis deprauata: & addidit quæ
non erant, aſſerens ab eodem in locis alijs diſputata, quod niſi ipſa loca monſtrauerit, unde
B tranſtuliſſe ſe dicit, probare non poterit. Mihi ſtudio fuit nihil mutare de uero. Ad hoc enim
interpretabar, ut mala interpretata conuincerem. Putatis me interpretem? Proditor fui, pro-
didi hæreticum, ut eccleſiam ab hæreſi uindicarem. Cur Origenem in quibuſdam ante
laudauerim, præfatus huic operi oſtendit liber. Nunc ſola interpretationis meæ cauſa red-
ditur, quæ cum pietatis habeat uoluntatem, non debeo impietatis argui, prodens impium,
quod quaſi pium eccleſijs tradebatur. Septuaginta libros eius, ut meus neceſſarius crimina-
tur, in Latinum uerteram: & multa de tomis. Nunquam de opere meo fuit quæſtio, nunquā
Roma commota eſt. Quid neceſſe erat Latinis auribus tradere, quod deteſtatur & Græcia?
quod orbis accuſat? Ego per tot annos tam multa conuertens nunquam ſcandalo fui. Tu ad
primum & ſolum opus, ignotus prius, temeritate factus es nobilis. Docet ipſa præfatio, &
Pamphili martyris librum pro defenſione Origenis à te eſſe tranſlatum. Et hoc agis totis ui-
ribus: ut cuius fidem martyr probat, eccleſia non refutet. Sex libros (ut ante iam dixi) Euſe-
bius Cæſarienſis epiſcopus, Arianæ quondam ſignifer factionis, pro Origene ſcripſit, latiſ-
ſimum & elaboratum opus: & multis teſtimonijs approbauit Origenem iuxta ſe catholi-
cum, id eſt, iuxta nos Arianum eſſe. Horum tu primum librum uertis ſub nomine marty-
ris. Et miramur, ſi me homunculum parui precij, Origenis laudatorem uellis, cum martyri
calumniam feceris? Paucisq; teſtimonijs de filio dei & ſpiritu ſancto commutatis, quæ ſcie-
bas diſplicitura Romanis, cætera uſque ad finem integra dimiſiſti. Hoc idem faciens in
apologia, quaſi Pamphili, quod & in Origenis περὶ ἀρχῶν tranſlatione feciſti. Si iſte Pam-
phili liber eſt de ſex libris, quis erit primus Euſebij? In ipſo uolumine, quod tu Pamphili
ſimulas, ſequentium librorum facta mentio eſt. In ſecundo quoque & reliquis dicit Euſe-
bius, quid in primo libro ante iam dixerat, & quod eadem repetere non debeat. Si to-
tum opus Pamphili eſt, cur reliquos libros non transfers? Si alterius, cur nomen immu-
tas? Taces, ipſæ res loquuntur, uidelicet ut crederent martyri, qui Arianorum principem
deteſtaturi erant. Quid tibi animi fuiſſe dicam amice ſimpliciſſime? te ne potuiſſe hæ-
retici hominis libro, martyris nomen imponere? Et ignoras te ſub autoritate teſtis Chri-
ſti, Origenis

C ſti, Origenis facere defenſores? Pro eruditione qua polles & inclytus συντάκτης in Occidente
laudaris, ita ut κορυφαῖον te omnes tuæ partis nominent: non reor te ignoraſſe Euſebij ἑταῖρον,
& Pamphilum martyrem nihil omnino operis condidiſſe. Ipſe enim Euſebius amator &
præco contubernalis Pamphili treis libros ſcripſit elegantiſſimos, uitam Pamphili conti-
nentes. In quibus cum cætera miris laudibus prædicaret, humilitatemq́ eius ferret in cœ-
lum, etiam hoc in tertio libro addidit. Quis ſtudioſorum amicus non fuit Pamphili? Si quos
uidebat ad uictum neceſſarijs indigere, præbebat large quæ poterat. Scripturas quoq; ſan-
ctas non ad legendum tantum, ſed & ad habendum tribuebat promptiſſime. Nec ſolum
uiris, ſed & fœminis, quas uidiſſet lectioni deditas. Vnde & multos codices præparabat, ut
cum neceſſitas popoſciſſet, uolentibus largiretur. Et ipſe quidem proprij operis nihil omni-
no ſcripſit, exceptis epiſtolis, quas ad amicos fortè mittebat, intantum ſe humilitate deie-
rat. Veterum autem tractatus ſcriptorum legebat ſtudioſiſſime, & in eorum meditatione iu-
giter uerſabatur. Defenſor Origenis, & laudator Pamphili, dicit Pamphilum nihil omnino
ſcripſiſſe, nec proprij quicquam condidiſſe ſermonis. Et hoc dicit iam Pamphilo martyrio
coronato, ne habeas ſuffugium poſt æditos ab Euſebio libros hoc Pamphilum ſcripſiſſe.
Quid facies? Eo libro quem ſub nomine martyris ædidiſti, uulneratæ ſunt conſcientiæ plu-
rimorum. Non ualet apud eos ſuper Origenis damnatione epiſcoporum autoritas, quem
putant à martyre prædicatum. Quid facient epiſtolæ Theophili epiſcopi? quid papæ Ana-
ſtaſij in toto orbe hæreticum perſequentes, cum liber tuus ſub nomine Pamphili æditus pu-
gnet contra epiſtolas eorum, & epiſcopali nomini teſtimonium martyris opponatur? Quod
feciſti in libris περὶ ἀρχῶν, hoc facito & in iſto uolumine ψευδεπιγράφῳ. Audi conſilium amici, ne
te pœniteat artis tuæ: uel dicito tuum non eſſe, uel ab Euſebio presbytero deprauatum. Vi-
de probari tibi poterit, quod à te tranſlatum eſt? Non manus tua tenetur: non tantæ es elo-
D quentiæ, ut nullus te poſſit imitari. Aut certe ſi res ad probationem uenerit, & impudentiam
frontis oppreſſerint teſtimonia plurimorum, palinodiam Steſichori more cantato. Melius
eſt pœnitere facti tui, quàm & martyrem in calumnia, & deceptos in errore perſiſtere. Nec
erubeſcas de commutatione ſententiæ, non es tantæ autoritatis & famæ, ut erraſſe te pudeat.
Imitare me, quem plurimum amas, ſine quo nec uiuere nec mori potes: & mecum clama,
quæ ego laudatus à te in defenſione mei loquutus ſum. Euſebius Cæſarienſis epiſcopus, cu-
ius ſupra memini in ſexto libro τῆς ἀπολογίας Origenis, hoc idem obijcit Methodio epiſco-
po & martyri, quod tu in meis laudibus criminaris, & dicit: quomodo auſus eſt Metho-
dius nunc contra Origenem ſcribere, qui hæc & hæc de Origenis loquutus eſt dogmati-
bus? Non eſt huius loci pro martyre loqui: neque enim omnia in locis omnibus diſſerenda
ſunt, nunc tetigiſſe ſufficiat hoc ab Ariano homine obijci clariſſimo & eloquentiſſimo mar-
tyri, quod tu in me & amicus laudas, & offenſus accuſas. Habes occaſionem & de præſenti
loco, ſi uelis, mihi calumniam ſtruere: cur nunc & Euſebio detraham, quem in alio loco ante
laudaui? Alterum quidem nomen Euſebij, ſed eadem quæ ſuper Origenis uocabulo eſt
calumnia. Laudaui Euſebium in eccleſiaſtica hiſtoria, in digeſtione temporum in deſcri-
ptione ſanctæ terræ: & hæc ipſa opuſcula in Latinum uertens, meæ linguæ hominibus de-
di. Nunc ex eo Arianus ſum, quia Euſebius qui hos libros condidit, Arianus eſt? Si auſus
fueris me hæreticum dicere, memento præfatiunculæ περὶ ἀρχῶν, in qua fidei tuæ me eſſe te-
ſtaris: ſimulq́; obſecro, ut amicum quondam tuum expoſtulantem patienter audias. Con-
tra alios digladiaris, aut facis calumniam, aut pateris. Quos accuſas, & à quibus accuſaris,
ordinis tui ſunt: rectè an perperam, uos uideritis. Mihi etiam uera accuſatio contra fra-
trem diſplicet, nec reprehendo alios, ſed dico quid ipſe non facerem. Tantis ſpacijs ter-
rarum ſeparatus quid peccaui in te? Quid commerui? An quia Origeniſten me non eſſe
reſpondi? Nunquid defenſio mea accuſatio tua eſt? Et tu ſi non es Origeniſtes, uel non fui-
ſti, credo iuranti. Si fuiſti, ſuſcipio pœnitentem. Quid doles, ſi id ſum, quod eſſe te dicis?
An

A An quia περὶ ἀρχῶν Origenis libros poſt te transferre auſus ſum, & interpretatio mea ſuggillatio putatur operis tui? Quid poteram facere? Miſſa mihi eſt laudatio tua, id eſt, accuſatio mea. Tam fortiter me prolixeq́ laudaueras, ut ſi tuis laudibus acquieuiſſem, omnes hæreticum me putarent. Vide quid Romanæ ad me epiſtolæ clauſula teneat: purga ſuſpiciones hominum,& conuince criminantem,ne ſi diſſimulaueris,conſentire uidearis. Tali cōſtrictus articulo,interpretaturus eoſdem libros,auſculta quid ſcripſerim. Hoc mihi præſtiterūt amici mei(non dixi amicus meus,ne te uiderer arguere)ut ſi tacuero,reus: ſi reſpondero, inimicus iudicer. Dura utraq; conditio,ſed è duobus eligam quod leuius eſt. Simultas redintegrari poteſt. Blaſphemia ueniam non meretur. Animaduertis inuito mihi & repugnanti hoc onus impoſitum:& futuram ex huiuſcemodi opere ſimultatem,neceſſitatis excuſatione curatam. Si interpretatus eſſes libros περὶ ἀρχῶν abſq; meo nomine,recte querereris in reprehenſionem tuam à me poſtea eſſe tranſlatos. Nunc autem iniuſte doles,in eo opere à me ubi eſſe reſponſum,in quo à te laudando accuſatus ſum. Quam enim tu laudem uocas,omnes accuſationē intelligunt. Conſtet apud te quod accuſaueris,non indignaberis quod reſponderim. Eſto,tu bono animo ſcripſeris,& homo innocens & amicus fidiſſimus,de cuius nunquàm egreſſum eſt ore mendacium,me neſcius uulneraris: quid ad me,qui percuſſus ſum? Num idcirco curari non debeo,quia tu me bono animo uulneraſti? Confoſſus iaceo, ſtridet uulnus in pectore: candida prius ſanguine membra turpantur,& tu mihi dicas: Noli manum adhibere uulneri,ne ego te uidear uulneraſſe? Quanquam & ipſa tranſlatio magis Origenem quàm te arguit. Tu eñ emendaſti quæ addita ab hæreticis arbitratus es. Ego prodidi,quod ab illo ſcriptum Græcia uniuerſa conclamat. Quis rectius arbitratus ſit,nec meum,nec tuum iudicium eſt. Vtriuſque ſcripta cenſoriam lectoris uirgulam ſentiant. Tota illa epiſtola qua pro me

B ſatisfacio, contra hæreticos & accuſatores meos dirigitur: quid ad te, qui & orthodoxum & laudatorem meum te eſſe dicis: ſi aſperior ſum in hæreticos, & illorum in publicum ſtrophas profero? Lætare inuectione mea,ne ſi dolueris,hæreticus eſſe uidearis. Quando ſine nomine contra uitia ſcribitur: qui iraſcitur, accuſator ſui eſt. Prudentis hominis fuerat,etiam ſi dolebat, diſſimulare conſcientiam: & cordis nubilum,frontis ſerenitate diſcutere. Alioqui ſi quicquid contra Origenem & ſectatores eius dicitur,in te dictum putas: ergo & epiſtolæ papæ Theophili & Epiphanij,& aliorum epiſcoporum: quas nuper ipſis iubentibus tranſtuli,te petunt, te lacerant. Imperatorum quoque ſcripta,quæ de Alexandria & Aegypto Origeniſtas pelli iubent,me ſuggerente dictata ſunt. Vt Romanæ urbis pontifex miro eos odio deteſtetur, meum conſilium fuit. Vt totus orbis poſt tranſlationem tuam in Origenis odia exarſerit,quem antea ſimpliciter lectitabat,meus operatus eſt ſtilus. Si tantum poſſum, miror cur me non metuas. Ego ille moderatus in epiſtola publica,qui diligenter caui, ne quid in te dictum putares , ſcripſi ad te ſtatim breuem epiſtolam, expoſtulans ſuper laudibus tuis. Quam, quia Romæ non eras,amici mei tibi mittere noluerunt,eo quod te dicerent cum ſodalibus tuis indigna nomine Chriſtiano de mea conuerſatione iactitare. Cuius exemplū huic uolumini ſubdidi,ut ſcias quantum dolorem,quanta moderatione neceſſitudinis temperaui. Audio præterea te quædam de epiſtola mea philoſophice carpere, & hominem rugoſæ frontis adductiq; ſupercilij,Plautino in me ſale ludere, eo quod Barrabam Iudæum dixerim præceptorem meum. Nec mirum ſi pro Bar hanina, ubi eſt aliqua uocabulorum ſimilitudo, ſcripſeris Barrabam , cum tantam habeas licentiam nominum immutandorum: ut de Euſebio Pamphilum,de hæretico martyrem feceris. Cauendus homo & mihi maxime declinandus,ne me repente,dum neſcio,de Hieronymo Sardanapalum nomines. Audi ergo ſapientiæ columen,& norma Catonianæ ſeueritatis. Ego non illum magiſtrum dixi,ſed meum in ſcripturas ſanctas ſtudium uolui comprobare: ut oſtenderem me ſic legiſſe Origenem,quomodo & illum audieram. Neq; enim Hebræas literas à te diſcere debui. An iniuria tibi facta eſt,quod pro te Apollinarium Didymumq́ ſectatus ſum? Nunquid in illa epiſtola

C epiſtola Gregorium uirum eloquentiſſimū non potui nominare: qui ſui apud Latinos impar
eſt, quo ego magiſtro glorior & exulto. Sed eos tantum poſui, qui in reprehenſione erant: ut
ſimiliter me Origenem non ob fidei ueritatem, ſed ob eruditionis meritum legiſſe teſtarer.
Ipſe Origenes & Clemens & Euſebius, atq; alij complures, quando de ſcripturis aliqua diſ-
putant, & uolunt approbare quod dicūt, ſic ſolent ſcribere: Referebat mihi Hebræus, & au-
diui ab Hebræo, & Hebræorum iſta ſententia eſt. Certe etiā Origenes patriarchen Huillum,
qui temporibus eius fuit, nominat: & triceſimum tomum in Eſaiam, in cuius fine ediſſerit:
Væ tibi ciuitas Ariel, quam expugnauit Dauid: illius expoſitione concludit, ut cum aliter
prius ſenſiſſe ſe dicat, doctum ab illo, id quod eſt uerius confitetur. Octogeſimum quoq; no-
num pſalmum, qui ſcribitur: Oratio Moyſi hominis dei: & reliquos undecim, qui nō habēt
titulos, ſecundum Huilli expoſitionem, eiuſdem Moyſi putat: nec dedignatur Hebræā ſcri-
pturam interpretans per ſingula loca, quid Hebræis uideatur, inſerere. Lectis nuper papæ
Theophili epiſtolis, in quibus Origenis exponit errores, dicitur obturaſſe aures ſuas: & auto-
rem tanti mali clara corā omnibus uoce damnaſſe: & dixiſſe uſq; ad illud tempus ſe ignoraſ-
ſe, quod tam nefaria ſcripſerit. Non recuſo, nec dico quod alius diceret forſitan, non potuiſſe
eum ignorare, quod interpretatus eſt: cuius apologiam ſcriptam ab hæretico ſub nomine
martyris ædidit: cuius defenſionem etiam proprio uolumine profeſſus eſt: aduerſum quod
in ſequentibus, ſi dictandi ſpacium fuerit, diſputabo. Hoc loquor, cui contradicere non po-
teſt. Si illi licet non intellexiſſe quod tranſtulit, quare mihi non liceat ignoraſſe libros περὶ ἀρχῶν
quos ante non legi: & eas tantum homilias legiſſe, quas tranſtuli: in quibus nihil eſſe mali,
ipſius teſtimonium eſt. Sin autem contra ſententiam ſuam nunc me in eis arguit, in quibus
ante laudauerat, undique ſtrictus tenebitur. Aut enim idcirco me hæreticum hominem lau-
dauit, quia eiuſdem mecum dogmatis erat: aut nunc fruſtra inimicus accuſat, quem prius ut
D orthodoxum prædicauit. Sed forſitan tunc errores meos quaſi amicus tacuit, & nunc iratus
profert quod prius cælauerat. Quanquam non mereatur fidem inconſtantia, & profeſſæ
inimicitiæ ſuſpitionem habeant mendacij: tamen audacter conferam gradum, uolens ſcire
quid hæreticum ſcripſerim: ut aut cum illo agam poenitentiam, & Origenis mala ignoraſſe
me iurem: ac nunc primum à papa Theophilo didiciſſe impietates eius: aut certe doceam
me quidem bene ſenſiſſe, ſed illum more ſuo non intelligere. Neque enim fieri poteſt ut in
eiſdem ad Epheſios libris, quos (ut audio) criminatur, & bene & male dixerim: & de eodem
fonte dulce amarumq; proceſſerit: ut qui toto opere damnauerim eos qui credunt animas
ex angelis conditas: ſubito mei oblitus, id defenderem quod ante damnaui. Stulticiam mi-
hi obijcere non poteſt, quem diſertiſſimū & eloquentiſſimum in ſuis opuſculis prædicauit.
Alioqui ſtulta uerboſitas, fabulæ potius & garruli hominis quàm eloquentis putanda eſt.
Quid in illis libris proprie accuſet, ignoro. Fama enim ad me criminum eius, non ſcripta ue-
nerunt: & ſtultum eſt (iuxta Apoſtolum) pugnis aërem uerberare. Tamen in incertū reſpon-
debo, donec ad certa perueniam, ἀντίμαχον meum docebo ſenex, quod puer didici, multa eſſe
genera dictionum: & pro qualitate materiæ, non ſolum ſententias, ſed & ſcripturarum uer-
ba uariari. Chryſippus & Antipater inter ſpineta uerſantur. Demoſthenes & Aeſchynes con-
tra ſe inuicem fulminant. Lyſias & Iſocrates dulciter fluunt. Mira in ſingulis diuerſitas, ſed
omnes in ſuo perfecti ſunt. Lege ad Herennium Tullij libros, lege rhetoricos eius: aut quia il-
la ſibi dicit inchoata & rudia excidiſſe de manibus: reuolue tria uolumina de oratore, in qui-
bus introducit eloquentiſſimos illius temporis oratores, Craſſum & Antonium diſputan-
tes, & quartum oratorem, quem iam ſenex ſcribit ad Brutum: tunc intelliges aliter compo-
ni hiſtoriam, aliter orationes, aliter dialogos, aliter epiſtolas, aliter cōmentarios. Ego in com-
mentarijs ad Epheſios ſic Origenem & Didymum & Apollinarium ſequutus ſum: qui cer-
te contraria inter ſe habent dogmata, ut fidei meæ non amitterem ueritatem. Commentarij
quid operis habent? Alterius dicta ediſſerunt, quæ obſcure ſcripta ſunt, plano ſermone ma-
niſeſtant.

A niſeſtant:multorum ſententias replicant:& dicunt,hunc locũ quidam ſic ediſſerunt: alij ſic
interpretantur:illi ſenſum ſuum & intelligentiam his teſtimonijs,& hac nituntur ratione fir-
mare:ut prudens lector,cum diuerſas explanationes legerit:& multorum uel probanda, uel
improbanda didicerit:iudicet quid uerius ſit:& quaſi bonus trapezita, adulterinæ monetæ
pecuniam reprobet. Num diuerſæ interpretationis & contrariorum inter ſe ſenſuum tenebi
tur reus:qui in uno opere quod ediſſerit,expoſitiones poſuerit plurimorũ? Puto quod puer
legeris,Aſperi in Vergilium & Salluſtium commentarios, Vulcatij in orationes Ciceronis,
Victorini in dialogos eius,& in Terentij comœdias præceptoris mei Donati:æque in Ver-
gilium:& aliorum in alios,Plautum uidelicet,Lucretium,Flaccum,Perſium atq; Lucanum.
Argue interpretes eorum:quare non unam explanationem ſecuti ſint: & in eadem re quid,
uel ſibi,uel alijs uideatur,enumerent. Prætermitto Græcos,quorum tu iactas ſcientiã, & dũ
peregrina ſectaris,penè tui ſermonis oblitus es:ne ueteri prouerbio:ſus Mineruam docere ui
4 dear:& in ſyluam ligna portare. Illud miror,quod Ariſtarchus noſtri temporis, puerilia iſta
neſcieris. Quanquam tu occupatus in ſenſibus,& ad ſtruendam mihi calumniam cernuus,
grammaticorum & oratorum præcepta contempſeris,paruipendens ὑπερβατὰ poſt anfractus
reddere,aſperitatem euitare conſonantium,hiulcam fugere dictionem. Ridiculum eſt debi-
litati & fracti totius corporis uulnera pauca monſtrare. Non eligo quod reprehendam, eli-
gat ipſe quod uitio careat. Ne illud quidem Socraticum noſſe debuerat: ſcio quod neſcio.
Nauem agere ignarus nauis timet. Abrotanum ægro nõ audet,niſi qui didicit,dare. Quod
medicorum eſt,promittunt medici:tractant fabrilia frabri. Scribimus indocti, doctiq; poë-
mata paſſim. Niſi fortè ſe literas non didiciſſe iurabit,quod illi & abſq; iuramento perfacile
credimus:uel ad Apoſtolum confugiet profitentem:& ſi imperitus ſermone,non tamen ſciẽ
B tia. Ille Hebræis literis eruditus,& ad pedes doctus Gamalielis:quem non erubeſcit,iam apo
ſtolicæ dignitatis,magiſtrum dicere,Græcam facundiam contemnebat, uel certe quod erat
humilitatis,diſſimulabat:ut prædicatio eius,non in perſuaſione uerborum,ſed in ſignorum
uirtute conſiſteret:ſpernens alienas opes,qui in ſuis diues erat,quanquam ad imperitum &
per ſingulas inſtar tui ſententias corruentem,nunquam pro tribunali ſedens Feſtus diceret:
inſanis Paule,inſanis: multæ te literæ ad inſaniam conuertunt. Tu qui in Latinis muſſitas,&
teſtudineo gradu moueris potius,quàm incedis: uel Græce debes ſcribere,ut apud homines
Græci ſermonis ignaros,aliena ſcire uidearis. Vel ſi Latina tentaueris,ante audire gramma-
5 ticum,ferulæ manum ſubtrahere,& inter paruulos ἀθηνογέροντας, artem loquẽdi diſcere. Quàm-
uis Crœſos qui ſpiret & Darios,literæ marſupium non ſequuntur. Sudoris comites ſunt &
laboris,ſociæ ieiuniorum non ſaturitatis,continentiæ non luxuriæ. Demoſthenes plus olei
quàm uini expendiſſe dicitur:& omnes opifices,nocturnis ſemper uigilijs præueniſſe. Quod
ille in una litera fecit exprimenda,ut à cane rho diſceret: tu in me criminaris; quare homo ab
homine,Hebræas literas didicerim. Inde eſt quod quidam inerudite ſapientes remanent,
dum nolunt diſcere quod ignorant. Nec Oratium audiunt commonentem. Cur neſcire pru
dens praue,quàm diſcere malo? Loquitur & ſapientia,quam ſub nomine Solomonis legi-
mus: In maliuolam animam nunquam intrabit ſapientia: nec habitabit in corpore ſubdito
peccatis. Spiritus enim ſanctus eruditionis ſugiet dolum,& recedet à cogitationibus ſtultis.
Aliud eſt,ſi uulgi lectione contenti, doctorum aures deſpiciunt: & contemnunt illud elo-
gium,quo procax imperitia denotatur. Non tu in triuijs indocte ſolebas, Stridenti miſerũ
ſtipula diſperdere carmen? quaſi non cirrhatorum turba,Mileſiorum in ſcholis figmẽta de-
cantet:& teſtamentum ſuis,Beſſorum cachinno membra cõcutiat,atq; inter ſcurrarum epu
las,nugæ iſtiuſmodi frequententur. Quotidie in plateis fictus hariolus ſtultorum nares uer
berat:& obtorto ſcorpione,dentes mordentium quatit:& miramur ſi imperitorum libri le-
ctorem inueniant? Indignantur quare Origeniſtas ſcripſerim inter ſe orgijs mendaciorum
fœderari. Nominaui librum,in quo hoc ſcriptum legerim,id eſt,ſextũ Stromateon Orige-

C nis:in quo Platonis ſententiæ,noſtrum dogma componens:ita loquitur Plato in tertio de re
publica libro: Veritas quoq; ſectanda magnopere eſt. Si enim ut pauloante rectiſſime dice-
bamus:deo indecens,& inutile mendaciũ eſt hominibus quandoq; utile:ut utantur eo qua-
ſi condimento atq; medicamine:nulli dubium eſt,quin huiuſmodi licentia medicis dãda ſit:
& ab imprudentibus remouenda. Vera, inquit, aſſeris: ergo principes urbium ſi quibus &
alijs hoc conceditur,oportet aliquando mentiri,uel contra hoſtes, uel pro patria & ciuibus.
6 Ab alijs uero qui uti mendacio neſciunt,auferendum eſt omne mendaciũ. Origenes. Et nos
igitur illius pręcepti memores:loquimini ueritatem unuſquiſq; cum proximo ſuo:non debe
mus dicere,quis eſt proximus meus? ſed conſiderare quomodo philoſophus caute dixerit:
deo indecens & inutile eſſe mendacium:hominibus interdum utile,& quod ne pro diſpen-
ſatione quidem putandus ſit deus aliquando mentiri. Sin autem commodum audientis ex-
egerit:uerbis loquitur ambiguis,& per ænigmata quæ uult,profert:ut & ueritatis apud eum
dignitas conſeruetur:& quod noxium eſſe poterat,ſi nudum proferretur in uulgus,quodam
tectum uelamine proferatur. Homo autem cui incumbit neceſſitas mentiendi: diligenter at-
tendat,ut ſic utatur interdum mendacio,quomodo condimento atq; medicamine: ut ſeruet
menſuram eius: ne excedat terminos,quibus uſa eſt Iudith contra Holofernem:& uicit eum
prudenti ſimulatione uerborum. Imitetur Heſter,quæ Artaxerſis ſententiam,diu tacita gen-
tis ueritate correxit. Et in primis patriarcham Iacob:quem legimus benedictiones patris, ar-
tifici impetraſſe mendacio. Ex quo perſpicuum eſt,quod niſi ita mentiti fuerimus: ut magnũ
nobis ex hoc aliquod quæratur bonum:iudicandi ſimus,quaſi inimici eius,qui ait: Ego ſum
ueritas. Hæc Origenes ſcripſit,negare non poſſumus:ſcripſit in his libris:quos ad perfectos
& ad diſcipulos loquebatur:docetq; magiſtris mentiendum: diſcipulos autem non debere
D mentiri. Qui ergo bene mentitur:& abſq; ulla uerecundia quicquid in buccam uenerit,cõfin
git in fratres:magiſtrum ſe optimum probat. Illud quoq; carpere dicitur,quod ſecundũ pſal
mum interpretans,pro eo quod legimus in Latino,apprehendite diſciplinam:& in Hebrai-
co uolumine ſcriptum eſt נַשְּׁקוּ בַר naſcu bar,dixerim in commentariolis meis, adorate fi-
lium. Et rurſum omne pſalterium in Romanum uertens ſonum:quaſi immemor expoſitio-
nis antiquæ poſuerim,adorate pure:quod utiq; ſibi eſſe contrarium omnibus patet. Et reue-
ra ignoſcendum eſt ei,ſi ignoret linguæ Hebraicæ ueritatem,qui interdum & in Latinis hęſi
tat. נַשְּׁקוּ naſcu,ut uerbum de uerbo interpreter, καταφιλήσατε, id eſt, deoſculamini dicitur:
quod ego nolens transferre putide,ſenſum magis ſecutus ſum,ut dicerẽ,adorate? Quia enim
qui adorant ſolent deoſculari manum,& capita ſubmittere,quod ſe beatus Iob elementis &
idolis feciſſe negat,dicens: Si uidi ſolem cum fulgeret,& lunam incedentem clare:& lætatum
eſt in abſcondito cor meum,& oſculatus ſum manum meam ore meo,quæ iniquitas maxi-
ma eſt,& negatio contra deum altiſſimum. Et Hebræi iuxta linguæ ſuæ proprietatẽ,deoſcu-
lationem pro ueneratione ponunt,id tranſtuli,quod ipſi intelligunt,quorum uerbũ eſt. בַר
Bar autem apud illos diuerſa ſignificat. Dicitur enim & filius,ut eſt illud: Bariona,filius colũ
bæ,& Barptolemæus,filius Ptolemęi,& Barchineus,et Barchiſcus & Barrabas. Triticũ quo-
q; & ſpicarum faſciculus & electus ac purus. Quid igitur peccaui,ſi uerbũ ambiguum diuer-
ſa interpretatione conuerti? & qui in commentariolis,ubi libertas eſt differẽdi,dixeram: ado-
rate filium,in ipſo corpore,ne uiolentus uiderer interpres,& Iudaicæ calumniæ locum darẽ,
dixerim:adorate pure ſiue electe,quod Aquila quoq; & Symmachus trãſtulerunt. Quid er-
go eccleſiaſticæ fidei nocet,ſi doceatur lector,quot modis apud Hebręos unus uerſiculus ex
planetur? Origeni tuo licet tractare μετεμψύχωσιν, innumerabiles mundos introducere, & ra-
tionabiles creaturas alijs atq; alijs ueſtire corporibus:Chriſtumq; dicere ſæpe paſſum,& ſæ
pius paſſurum:ut quod ſemel profuit,ſemper proſit aſſumptũ:tibi quoq; ipſe tantam aſſu-
mis autoritatem:ut de hæretico martyrem,de Origenis libris,hæreticorum adulteria mentia
ris,mihi non licebit diſputare de uerbis,& in commentariorum opere Latinos docere quod
ab Hebræis

A ab Hebræis didici? Niſi enim & prolixum eſſet, & redoleret gloriolam: iam nunc tibi oſten-
derem, quid utilitatis habeat magiſtrorum limina terere, & artem ab artificibus diſcere: & ui
deres quanta ſylua ſit apud Hebræos ambiguorum nominũ atque uerborum. Quæ res di-
uerſæ interpretationi materiã præbuit: dum unuſquiſq; inter dubia, quod ſibi conſequen-
tius uidetur hoc transfert. Quid ad peregrina te mitto? Reuolue Ariſtotelem & Alexandrũ
Ariſtotelis uolumina differentem, & quanta ambiguorum ſit copia, eorum lectione cogno-
ſces: ut tandem deſinas amicum tuum in eo reprehendere, quod ne per ſomnium quidẽ ali-
quando didiciſti. Sed quia Paulinianus frater meus, de commentarijs ad Epheſios quædam
ab eo reprehẽſa narrauit, & pauca ex his memoriæ tradidit, mihiq; ipſa demõſtrauit loca: nõ
debeo ſubterfugere, quæſoq; lectorem: ut ſi paululo in proponendis & diluẽdis criminibus
longior fuero, neceſſitati det ueniam. Non enim alterum accuſo, ſed me nitor defendere, &
obiectam hæreſeos calumniam refutare. In epiſtolam Pauli ad Epheſios, tria Origenes ſcri-
pſit uolumina. Didymus quoque & Apollinarius propria opuſcula condidere. Quos ego
uel transferens uel imitans, quid in prologo eiuſdem operis ſcripſerim, ſubijciam. Illud quo-
que in præfatione commoneo: ut ſciatis Origenem tria uolumina in hanc epiſtolam con-
ſcripſiſſe: quem & nos ex parte ſecuti ſumus: Apollinarium etiam & Didymum quoſdam
commentariolos ædidiſſe. Ex quibus licet pauca decerpſimus: & nonnulla quæ nobis uide-
bantur, adiecimus, ſiue ſubtraximus: ut ſtudioſus ſtatim in principio lector agnoſcat hoc o-
pus uel alienum eſſe uel noſtrum. Quicquid ergo in explanatione huius epiſtolæ uitij potue
rit demonſtrari, ſi ego illud in Græcis uoluminibus, unde in Latinum uertiſſe me dixi, oſten
dere non potuero: crimen agnoſcam, & meum erit, quod alienum non fuerit. Tamen ne rur-
ſus uidear cauillari: & hac excuſationis ſtropha, gradum non audere conſerre: ponam ipſa
B teſtimonia, quæ uocantur in crimen. In primo ſtatim uolumine teſtimonium Pauli, in quo
loquitur: ſicut elegit in ipſo nos ante conſtitutionẽ mundi: ut eſſemus ſancti & immaculati
coram ipſo: ſic interpretati ſumus: ut electionem non iuxta Origenem eorum diceremus,
qui prius fuerant, ſed ad dei præſcientiam referremus. Denique diximus: quod autem ele-
ctos nos, ut eſſemus ſancti & immaculati coram ipſo: hoc eſt deo, ante fabricam mundi, te-
ſtatus eſt, ad præſcientiam dei pertinet: cui omnia futura iam facta ſunt: & antequam fiant
uniuerſa ſunt nota. Sicut & Paulus ipſe prædeſtinatur in utero matris ſuæ: & Hieremias in
uulua ſanctificatur, eligitur, roboratur, & in typo Chriſti propheta gentibus mittitur. Certe
in expoſitione iſta nullum crimen eſt: & Origene dicente contraria: nos eccleſiaſticum ſen-
ſum ſecuti ſumus. Et quia commentatoris eſt officium multorum ſententias ponere: & hoc
me facturum in præfatione promiſeram: etiam Origenis abſque inuidia nominis eius expla
nationem poſui, dicens: Alius uero qui deum iuſtum conatur oſtendere, quod non ex præ-
iudicio ſcientiæ ſuæ, ſed ex merito electorum unumquemq; eligat: dicit ante uiſibiles creatu-
ras, cœlum, terram, maria, & omnia quæ in eis ſunt, fuiſſe alias inuiſibiles creaturas in qui-
bus & animas, quæ ob quaſdam cauſas ſoli deo notas deiectæ ſunt deorſum, in uallem la-
chrymarum, in locum afflictionis & peregrinationis noſtræ, in quo ſanctus conſtitutus ora-
bat, ut ad ſedem priſtinam reuerteretur, dicens: Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus
eſt, habitaui cum habitantibus cedar, multum peregrinata eſt anima mea. Et Apoſtolus: Mi
ſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et, melius eſt reuerti, & eſſe cum
Chriſto. Et alibi: Anteq̃ humiliarer ego peccaui: & cætera his ſimilia, quę longum eſt ſcribe-
re. Animaduerte quid dixerim: Alius uero qui deum iuſtũ conatur oſtendere: conatur oſten-
dere inquam, non oſtendit. Si aũt in eo ſcandalũ pateris, quare latiſſimam Origenis diſputa-
tionem breui ſermone comprehenderim, & lectori ſenſum eius aperuerim: atque ex eo tibi
occultus illius uideor eſſe ſectator, quia nihil ab eo dictum prætermiſerim, uide ne hoc idcir-
co fecerim, ut ueſtram calumniam declinarem, ne me diceretis quæ ab eo fortiter ſunt dicta,
tacuiſſe: & illum in Græco robuſtius diſputare. Poſui ergo omnia, licet breuius, quæ in Græ

C co repperi:ut nihil haberent diſcipuli eius noui,quod latinorum auribus ingererent.Facilius
enim nota quàm repentina contemnimus.Expoſita autem interpretatione eius, quid in fine
capituli dixerimus, auſculta.Non enim ait Apoſtolus,elegit nos ante conſtitutionem mun-
di, cum eſſemus ſancti & immaculati:ſed elegit nos ut eſſemus ſancti & immaculati:hoc eſt,
qui ſancti & immaculati ante non fuimus,ut poſtea eſſemus. Quod & de peccatoribus ad
meliora conuerſis dici poteſt.& ſtabit illa ſententia:Non iuſtificabitur in conſpectu tuo o-
mnis uiuens:id eſt,in tota uita ſua,in omni quo in mundo iſto uerſatus eſt tempore. Quod
quidem ita intellectum,& aduerſum eum facit,qui antequam mundus fieret, animas dicit
eſſe electas propter ſanctitatem,& nullum uitium peccatorum. Non enim (ut ante iam di-
ximus)eliguntur Paulus,& qui ei ſimiles ſunt,quia erant ſancti & immaculati,ſed eliguntur
& prædeſtinantur:ut in conſequenti uita per opera atque uirtutes,ſancti & immaculati fiāt:
Et audet quiſquam poſt huiuſmodi ſententiam:nos Origenis hæreſeos accuſare? Decem &
octo fermè anni ſunt,ex quo iſtos dictaui libros,eo tempore quo Origenis nomen florebat
in mundo, quo περὶ ἀρχῶν illius opus,latinæ aures ignorabant:Et tamen profeſſus ſum fidē
meam,& quid mihi diſpliceret, oſtendi. Ex quo etiam ſi in cæteris aliquid hæreticum mon-
ſtrare potuiſſet inimicus: non tam dogmatum peruerſorum: quæ hic & in alijs libris ſæ-
pe damnaui, quàm improuidi tenerer erroris. Secundum locum quem mihi ab eo re-
prehenſum frater oſtendit: quia ualde friuolus eſt:& apertam ſui præfert calumniam, po-
nam breuiter.In eo teſtimonio ubi Paulus loquitur:Sedere eum faciens ad dexteram ſuam
in cœleſtibus,ſuper omnem principatum & poteſtatem & uirtutem & dominationem, &
omne nomen quod nominatur:non ſolum in hoc ſeculo,ſed etiam in futuro, poſt multipli-
cem expoſitionem, cum ad miniſtrorum dei officia perueniſſem,& de principatibus ac po-
D teſtatibus & uirtutibus ac dominationibus dicerem,etiam hoc addidi: Neceſſe eſt, ut ſubie-
ctos habeant, & timentes ſe,& ſeruientes ſibi,& eos qui à ſua fortitudine roborentur. Quæ
diſtributiones officiorum: non ſolum in præſentiarum,ſed etiam in futuro ſeculo erunt: ut
per ſingulos profectus & honores,aſcenſiones & deſcenſiones,uel creſcat aliquis uel decre-
ſcat:& ſub alia atque alia poteſtate, uirtute, principatu,& dominatione fiat. Et poſt exem-
plum terreni regis,totamq́; palacij deſcriptionem:per quam diuerſa miniſteriorum dei offi-
cia demonſtrabam,addidi: Et putamus deum, dominum dominorum , regemq́; regnan-
tium,ſimplici tantum miniſterio eſſe contentum? Quomodo archangelus non dicitur, niſi
qui prior eſt angelorum:ſic principatus & poteſtates & dominationes non appellantur,niſi
ſubiectos aliquos habeant & inferioris gradus.Sin autem putat idcirco me Origenē ſequi:
quia profectus & honores,aſcenſiones & deſcenſiones,incrementa & imminutiones, in ex-
poſitione mea poſui:ſciat multum intereſſe de angelis & ſeraphim & cherubim dicere dæ-
mones & homines fieri,quod affirmat Origenes: & ipſos inter ſe angelos diuerſa officio-
rum genera eſſe ſortitos,quod eccleſiæ non repugnat.Quomodo & inter homines ordo di-
gnitatum ex laboris uarietate diuerſus eſt,cum epiſcopus & presbyter, & omnis eccleſiaſti-
cus gradus habeat ordinem ſuum:& tamen omnes homines ſunt: ſic & inter angelos meri-
ta eſſe diuerſa:& tamen in angelica omnes perſiſtere dignitate: nec de angelis homines fieri,
nec rurſum homines in angelos reformari. Tertius eſt reprehenſionis locus,quod dicente
Apoſtolo:Vt oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus abundantes diuitias gratiæ ſuæ in bo-
nitate ſuper nos in Chriſto Ieſu:nos triplicem expoſitionem poſuimus. In prima quid no-
bis uideretur:in ſecunda quid Origenes opponeret:in tertia quid Apollinarius ſimpliciter
explanaret.Quorum ſi nomina non poſui,ignoſce uerecundiæ meæ: non debui eos carpe-
re,quos imitabar ex parte:& quorum in latinam linguam ſententias transferebam:ſed dixi,
qui diligens lector eſt:ſtatim requiret & dicet:& rurſus in fine:alius uero hoc quod ait, ut o-
ſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus abundantes diuitias gratiæ ſuæ:ad illam intelligentiam
transfert,Ecce(inquies) ſub diligentis lectoris perſona,Origenis ſententias explicaſti.Fateor

errorem,

A errorem, non debui diligentem dicere, ſed blaſphemum: quod ſi feciſſem, & aliquo ſciſſem uaticinio te iſtiuſmodi nænias ſectaturum, etiam calumniæ uerba uitaſſem. Grande crimen ſi Origenem diligentem dixi eſſe lectorem: cuius ſeptuaginta libros interpretatus ſum: quem in cœlum laudibus tuli, pro quo compulſus ſum ante biennium breui libello tuis contra me præconijs reſpondere. Eccleſiarum magiſtrum à me dictum eſſe Origenem, in tuis laudibus obijcis: & putas quod pertimeſcere debeam, ſi diligentem lectorem me illum dixiſſe inimicus accuſes. Solemus & negociatores parciſſimos, & frugi ſeruos, & moleſtos pædagogos, & argutiſſimos ſures, diligentes uocare. Et in euangelio uillicus iniquitatis prudenter quædam feciſſe dicitur: & prudentiores ſunt filij huius ſeculi filijs lucis in generatione ſua: & ſerpens ſapientior erat omnibus beſtijs, quas fecit dominus ſuper terram. Quartus reprehenſionis locus, exordium ſecundi libri poſſidet, in quo hoc Pauli teſtimonium expoſuimus: Huius rei gratia ego Paulus uinctus Ieſu Chriſti pro uobis gentibus: & quia per ſe locus ipſe manifeſtus eſt, eam tantum partem ponam explanationis, quæ patet calumniæ. Vinctum Chriſti Ieſu Paulum eſſe pro gentibus, poteſt & de martyrio intelligi: quod Romæ in uincula coniectus, hanc epiſtolam miſerit, eo tempore quo ad Philemonem, & ad Colloſſenſes, & Philippenſes, in alio loco ſcriptas eſſe monſtrauimus. Vel certe, quia in plurimis locis lectum eſt uinculum animæ corpus hoc dici, quo quaſi clauſa teneatur in carcere: dicimus propterea Paulum corporis nexibus coërceri: nec reuerti & eſſe cum Chriſto, ut perfecta in gentes per eum prædicatio impleatur: licet quidam alium ſenſum in hoc loco introducant, quod Paulus prædeſtinatus & ſanctificatus ex utero matris ſuæ ad prędicationem gentium antequam naſceretur: poſtea uincula carnis acceperit. Et in hoc loco triplicē, ut ſupra, expoſitionem poſui. In prima quid mihi uideretur: in ſecunda quid Origenes aſſereret, in tertia quid Apollinarius contra illius uadens dogmata ſentiret. Lege Græcos commētarios, & niſi
B ita repereris crimen fatebor. Quod eſt in iſto loco peccatum meum? Illud nimirum, pro quo ſupra reſpondi, quare non eos à quibus dicta ſunt, nominarim? Superfluum erat per ſingula apoſtoli teſtimonia, eorum nomina ponere, quorum me opuſcula tranſlaturum in præfatione ſignaueram. Et tamen uinctam dici animam corpore: donec ad Chriſtum redeat, & in reſurrectionis gloria, corruptiuum & mortale corpus, incorruptione & immortalitate commutet, non abſurdæ intelligentiæ eſt. Vnde & Apoſtolus: Miſer ego (inquit) homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? Corpus mortis appellans, quod uitijs & morbis & perturbationibus ac morti ſubiaceat: donec cum Chriſto reſurgat in gloria: & fragile prius lutum, excoquatur feruore ſpiritus ſancti in teſtam ſolidiſſimam: demutans gloriam, non naturam. Quintus locus ualidiſſimus eſt, in quo exponentes illud Apoſtoli teſtimoniū: Ex quo totum corpus compactum & conglutinatum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in menſuram uniuſcuiuſque membri augmentum corporis facit in ædificationem ſui in charitate: latiſſimam Origenis expoſitionem, & eoſdem ſenſus per diuerſa uerba uoluentem, breui ſermone conſtrinximus: nihil exemplis & aſſertionibus illius auferentes. Cumq; perueniſſemus ad finem, hæc ſubiecimus. Igitur & in reſtitutione omnium, quando corpus totius eccleſiæ nunc diſperſum atque laceratum, uerus medicus Chriſtus Ieſus ſanaturus aduenerit: unuſquiſque ſecundum menſuram fidei & agnitionis filij dei: quem ideo agnoſcere dicitur, quia prius nouerat, & poſtea noſſe deſijt, ſuum recipiet locum, & incipiet id eſſe quod fuerat: ita tamen, ut non iuxta hæreſim aliam omnes in una ætate ſint, id eſt, omnes in angelos reformētur: ſed unumquodque membrum iuxta menſuram & officium ſuum perfectum ſit. Verbi gratia, ut angelus refuga id eſſe incipiat, quod creatus eſt: ut homo qui de paradiſo fuerat eiectus, ad culturam iterum paradiſi reſtituatur: & reliqua. Miror te hominem prudentiſſimum non intellexiſſe artem expoſitionis meæ: Quando enim dico (ita tamen ut non iuxta aliam hæreſim omnes in una ætate ſint poſiti: id eſt, omnes in angelos reformentur) oſtendo & ea de quibus diſputo eſſe hæretica, & ab

C alia hæreſi diſcrepare. Quæ ſunt ergo duæ hæreſes? Vna, quæ dicit omnes rationabiles crea-
turas in angelos reformari. Altera, quæ aſſerit unumquodq; in reſtitutione mundi id fore
quod conditum eſt. Verbi gratia: quia ex angelis dæmones ſunt, rurſum dæmones angelos
fieri: & animas hominum, ita ut ſunt conditæ: non in angelos, ſed in id quod à deo ſunt con
ditæ reformari, ut & iuſti & peccatores æquales fiant. Deniq; ut ſcias me non meam expli-
caſſe ſententiam, ſed inter ſe hæreſes comparaſſe, quarum utranq; in Græco legeram, diſpu-
tationem meam hoc fine compleui. Idcirco, ut ſupra diximus, hęc apud nos obſcuriora ſunt,
quia μεταφορικῶς dicuntur in Græco: & omnis metaphora, ſi de alia in aliam linguam tranſ-
feratur ad uerbum, quibuſdam quaſi ſentibus, orationis ſenſus & germina ſuffocantur. Ni-
ſi hæc eadem in Græco repereris, quicquid dictum eſt meum putato. Sextum quod & ex
tremum mihi obĳcere dicitur, ſi tamẽ nihil in medio frater oblitus eſt: Cur illũ locum Apo-
ſtoli interpretans, ubi ait: Qui uxorem ſuam diligit, ſeipſum diligit: Nemo enim unquam
ſuam carnem odit, ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam: poſt ſimplicem expo
tionem, Origenis poſuerim quæſtionem, ex cuius perſona tacito nomine dixerim: Oppo
nobis poteſt, quod non ſit uera ſententia dicentis Apoſtoli: Nemo unquam carnem ſu
odit: cum morbo regio laborantes, pthiſi, & cancro & diſtillationibus, mortem uitæ præf
rant, & ſua oderint corpora: & ſtatim quid ipſe ſentirem adiunxi: magis itaque ad tropicam
intelligentiam ſermo referatur. Quando dico tropicam: doceo uerum non eſſe quod dicitur
ſed allegoriæ nubilo figuratũ. Ponamus tamen ipſa uerba quæ in Origenis libro tertio con
tinentur: Dicamus quod illam carnem quæ uiſura ſit ſalutare dei anima diligat, & nutria , &
foueat eam, diſciplinis erudiens, & cœleſti ſaginans pane, & Chriſti ſanguine irrigans: ut re
fecta & nitida, poſſit libero curſu uirum ſequi: & nullo debilitatis pondere prægrauari. Pul-
chre etiam in ſimilitudinem Chriſti nutriẽtis & fouentis eccleſiam, & dicẽtis ad Hieruſalem:
D Quoties uolui congregare filios tuos, ut gallina congregat pullos ſuos ſub alas ſuas, &
luiſti, animæ quoq; foueant corpora ſua, ut corruptiuum hoc induat incorruptionem, & a-
rum leuitate ſuſpẽſum, in aërem facilius ſubleuetur. Foueamus igitur & uiri uxores noſtras,
& animæ noſtræ corpora: ut & uxores in uiros, & corpora redigantur in animas, & nequa-
quam ſit ſexuũ ulla diuerſitas: Sed quomodo apud angelos, non eſt uir & mulier, ita & nos
qui ſimiles angelis futuri ſumus, iam nunc incipiamus eſſe quod nobis in cœleſtibus repro-
miſſum eſt. Supra ſimplicem expoſitionem quæ nobis in teſtimonio iſto eſſe uideb r ex-
preſſimus, dicentes: Quantum ad ſimplicem intelligentiam pertinet, ſancta inter uirum &
uxorem charitate præcepta: nunc iubemur, ut nutriamus & foueamus coniuges: ut ſcilicet eis
uictum & ueſtitum, & ea quæ ſunt neceſſaria præbeamus. Hæc noſtra ſententia eſt. Igitur o-
mne quod ſequitur deinceps, opponi nobis poteſt: oſtendimus non ex noſtra, ſed ex cõtra-
dicentium intelligi debere perſona. Quæ cũ ſit breuis & abſoluta reſpõſio, & iuxta id quod
ſupra diximus, etiã allegoriæ umbris, de eo quod eſt, ad id quod non erat deprauata: tamen
accedã propiũs, et ſciſcitabor quid tibi in hac diſputatione diſpliceat. Nempe quia dixerim,
animas ut uiros ſouere quaſi uxores copora ſua, ut corruptiuum hoc induat incorruptionẽ,
& alarum leuitate ſuſpenſum in aërem facilius ſubleuetur. Quando dico, corruptiuum hoc
induat incorruptionem: non muto naturam corporum, ſed augeo gloriam. Necnon quod
ſequitur, alarum leuitate ſuſpenſum in aërem facilius ſubleuetur: qui alas aſſumit, id eſt im
mortalitatem, ut leuius ad cœlum uolet, non perdit eſſe quod fuerat. Sed dices: mouent me
quæ ſequuntur: Foueamus igitur & uiri uxores & animæ noſtræ corpora, ut & uxores in ui
ros, & corpora redigantur in animas, & nequaquam ſit ſexuum ulla diuerſitas: ſed quomo-
do apud angelos non eſt uir, neq; mulier: ita & nos qui ſimiles angelis futuri ſumus, iã nunc
incipiamus eſſe in terris, quod nobis in cœleſtibus repromiſſum eſt. Recte mouerent,
poſt priora dixiſſem, iam nunc incipiamus eſſe, quod nobis in cœleſtibus repromi ſum eſt.
Quando dico, hic eſſe incipiamus in terris, naturam non tollo ſexuum, ſed libidinẽ & coitu

u

A uiri & uxoris auſero, dicente Apoſtolo: Tempus breue eſt, reliquum eſt: ut & qui habent uxo-
res, ſic ſint quaſi non habeant. Et dominus interrogatus in euangelio: cuius de ſeptem fratri-
bus in reſurrectione eſſe deberet uxor, ait: Erratis neſcientes ſcripturas, neque uirtutem dei: in
reſurrectione enim neque nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut angeli dei in coelo. Et reuera
ubi inter uirum & mulierem caſtitas eſt: nec uir incipit eſſe, nec foemina: ſed adhuc in corpore
poſiti, mutantur in angelos: in quibus non eſt uir neq; mulier. Quod & in alio loco ab eodem
Apoſtolo dicitur: Quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis: non eſt Iudæus
neq; Græcus, non eſt ſeruus neque liber, non eſt maſculus neq; foemina. Omnes enim unum
uos eſtis in Chriſto Ieſu. Sed quoniam de confragoſis & aſperis locis enauigauit oratio, &
hæreſeos crimen impactum tota frontis libertate repulimus, ad alias eius accuſationis partes,
quibus nos mordere nititur, trãſeamus. E quibus prima eſt, me hominẽ maledicum, omnium
detractorem, in præceſſores meos genuinum ſemper infigere. Det unum, cuius in opuſculis
meis nomen taxauerim; uel quem iuxta artem illius, figurata laude perſtrinxerim. Sin autem
contra inuidos loquor: & L. Lauinium uel Aſinium Pollionem de genere Corneliorum, ſtili
7 mei mucro conuulnerat: ſi hiſtricoſæ & liuidæ mentis hominem à me ſubmoueo, & ad unum
ſtipitem, cuncta iacula dirigo: quid uulnera ſua partitur in multos? Quid ex impatientia re-
ſpondendi, oſtendit ſe eſſe qui petitur? Obijcit mihi mixtum periurium ſacrilegio, quod in li-
bro quo ad inſtituendam Chriſti uirginem loquor: ante tribunal iudicis dormiens pollicitus
ſim, nunquam me literis ſecularibus daturum operam, & nihilominus damnatæ eruditionis
interdum meminerim. Nimirum iſte eſt Salluſtianus Calphurnius: qui nobis per magnum
oratorem, non magnam mouerat quæſtionem: cui libello breui ſatiſfecimus. Nunc quod in-
ſtat pro ſacrilegio atque periurio ſomnij reſpõdendum eſt. Dixi me ſeculares literas deinceps
non lecturum: de futuro ſponſio eſt, non præteritæ memoriæ abolitio. Et quomodo (inquies)
B tenes, quod tanto tempore non relegis? Rurſum ſi aliquid de ueteribus libris reſpondero &
dixero: adeò in teneris conſueſcere multum eſt: dum renuo, crimen incurro: & pro me teſtimo-
nium proferens, hoc ipſo arguor, quo defendor. Scilicet nunc longo ſermone texendum eſt,
quod probant conſcientiæ ſingulorum. Quis noſtrum non meminit infantiæ ſuæ? Ego certe,
ut tibi homini ſeueriſſimo riſum moueâm: & imiteris aliquando Craſſum: quem ſemel in uita
dicit riſiſſe Lucilius: memini me puerum curſitaſſe per cellulas ſeruulorum: diem feriatum du-
xiſſe luſibus: & ad Orbilium ſæuientem de auiæ ſinu tractum eſſe captiuum. Et quo magis ſtu
peas, nunc cano & recaluo capite, ſæpe mihi uideor in ſomnis comatulus: & ſumpta toga, ante
rhetorem controuerſiolam declamare. Cumq; experrectus fuero, gratulor me dicendi peri-
culo liberatum. Crede mihi multa ad purum recordatur infantia. Si literas didiciſſes: oleret
teſta ingenioli tui, quo ſemel fuiſſet imbuta. Lanarum conchylia nullæ aquæ diluunt. Etiam
aſini & bruta animalia, quamuis in longo itinere, nouerunt ſecundo diuerticula. Miraris ſi ego
literas Latinas non ſum oblitus, cum tu Græcas ſine magiſtro didiceris? Septem modos con-
8 cluſionum, dialectica me elementa docuerunt: quid ſignificet ἀξίωμα, quod nos pronunciatum
poſſumus dicere, quomodo abſque uerbo & nomine nulla ſententia fit. Soritarum gradus,
pſeudomeni argutias, ſophiſmatum fraudes. Iurare poſſum me poſtquàm egreſſus de ſchola
9 ſum, hæc nunquam omnino legiſſe. Bibendum mihi erat igitur de Lethæo gurgite iuxta fa-
bulas poetarum: ne arguar ſcire quod didici. En tu qui in me paruam criminaris ſcientiam,
& uideris tibi literatulus atque rabbi: reſponde, cur ſcribere aliqua auſus ſis, & uirum diſer-
tiſſimum Gregorium pari eloquij ſplendore tranſferre. Vnde tibi tanta uerborum copia:
ſententiarum lumen, tranſlationum uarietas, homini, qui oratoriam uix primis labris in
adoleſcentia deguſtaſti? Aut ego fallor, aut tu Ciceronem occulte lectitas. Et ideo tam diſer-
tus es, mihiq; lectionis eius crimen intendis, ut ſolus inter eccleſiaſticos tractatores eloquen-
tiæ flumine glorieris: licet magis philoſophos ſequi uidearis, ſpinas Cleantis: & contorta
Chryſippi non ex arte quam neſcis: ſed de ingenij magnitudine. Et quoniam Stoici logicam

C ſibi uindicant:& tu huius ſcientiæ deliramenta contemnis:in hac parte Epicuræus es. Nec
quæris quomodo, ſed quid loquaris. Quid enim ad te pertinet, ſi alius non intelligat, quid
uelis dicere:quia non ad omnes, ſed ad tuos loqueris? Denique & ego ſcripta tua relegens
quanquam interdum non intelligam quid loquaris:& Heraclitum me legere putem:tamen
non doleo, nec me pœnitet tarditatis. Id enim in legendo patior, quod tu pateris in ſcriben-
do. Hæc dicerem, ſi quippiam uigilans promiſiſſem. Nunc autem nouum impudentiæ ge-
nus,obijcit mihi ſomnium meum. Vtinam celebritas loci & ſanctorum de toto orbe conuen-
tus,ſineret me diuinas ſcripturas legere.Intantum ſpacia non habeo externa meditandi. Sed
tamen qui ſomnium criminatur:audiat prophetarum uoces, ſomnijs non eſſe credendum:
quia nec adulterium ſomnij ducit me ad tartarum:nec corona martyrij in cœlum leuat.Quo-
ties uidi me eſſe mortuum,& in ſepulchro poſitum? Quoties uolare ſuper terras,& montes ac
maria natatu aëris tranſfretare? Cogat ergo me non uiuere,uel pennas habere per latera:quia
uagis imaginibus mens ſæpe deluſa eſt.Quanti in ſomnis diuites,apertis oculis repente men-
dici ſunt? Sitientes flumina bibunt:& experrecti,ſiccis faucibus æſtuant. Tu à me ſomnij exi-
gis ſponſionem:ego te uerius ſtrictiusq; conueniam. Feciſti omnia quæ in baptiſmate pro-
miſiſti? Quicquid monachi uocabulum flagitat,noſtrum uterque compleuit? Caue quæſo,ne
per trabem tuam,feſtucam meam uideas.Inuitus loquor, & retrectantem linguam, dolor in
uerba compellit. Non tibi ſufficiunt, quæ de uigilante confingis:niſi & ſomnia crimineris.
Tantam habes curioſitatem meorum actuum:ut quid dormiens ſecerim, dixerim ue,diſcu-
tias.Prætermitto, quæ contra me loquens, propoſitum tuum deturpaſti:quæ in depompa-
tionem omnium Chriſtianorum,& uerbis & opere feceris. Hoc unum denuncio, & repet[illegible]
iterum iterumq; monebo.Cornutam beſtiam petis, & niſi cauerem illud Apoſtoli:maledici
regnum dei non poſſidebunt:& mordētes inuicem,conſumpti eſtis ab inuicem:iam nunc ſen-
D tires de paruula ſubdolaq; concordia, magnam tibi in mundo ortam eſſe diſcordiam. Q[illegible]d
tibi prodeſt,apud notos pariter & ignotos in nos maledicta congerere? An quia Origen[illegible]
non ſumus, & in cœlo nos peccaſſe neſcimus, in terris arguimur peccatores? Et ideo in con-
cordiam rediuimus:ut mihi loqui contra hæreticos non liceret,ne ſi illos deſcripſero,tu te ap-
petitum putes? Quamdiu non renuebam laudationem tuam:ſequebaris ut magiſtrum, fra-
trem & collegam uocabas, & catholicum in omnibus fatebaris. Poſtquàm non agnoui lau-
des tuas, & me indignum tanti uiri præconio iudicaui, ilico uertis ſtilum,& omnia laud[illegible]a
prius uituperas:de eodem ore & dulce proferens & amarum. Sentis ne quid taceam? Quod
æſtuanti pectori uerba non commodem?& cum pſalmiſta loquar: Pone domine cuſtodiam
ori meo,& oſtium circunſtantiæ labijs meis? Non declines cor meum in uerba maliciæ.Et ali-
bi:Cum conſiſteret aduerſum me peccator,obmutui,& humiliatus ſum,& ſilui à bonis.[illegible]t rur-
ſus:Factus ſum quaſi homo non audiens, nec habens in ore ſuo redargutiones. Sed pro me
ultor tibi dominus reſpōdebit:qui dicit per prophetam:Mihi uindicta,& ego retribuam dicit
dominus.Et in alio loco:Sedens aduerſus fratrem tuum loquebaris,& aduerſus filium matris
tuæ ponebas ſcādalum.Hæc feciſti & tacui,exiſtimaſti inique,quod ero tui ſimilis:arguam te,
& ſtatuam cōtra faciem tuam:ut in te uideas cōdemnata, quæ falsò in alijs criminaris. Audio
præterea obijci mihi à Chryſogono ſectatore eius:cur in baptiſmate dixerim uniuerſa peccata
dimitti:& mortuo bimarito,nouum uirum in Chriſto reſurgere:atq; iſtiuſmodi ſacerdotes [illegible]
eccleſijs eſſe nonnullos. Cui breui ſermone reſpondebo:habent libellum,quem in crimen uo-
cant:ille reſpōdeat:hunc ſua diſputatione ſubuertat,& ſcripta ſcriptis arguat.Quid auſteritate
frontis & contractis rugatisq; naribus,concaua uerba trutinatur:& ſanctitatem apud uulgus
ignobile ſimulato rigore mētitur? Audiat nos iterum proclamātes:ueterem Adam in lauacro
totum mori,& nouum cum Chriſto in baptiſmate ſuſcitari:perire Choicum,& naſci ſupercœ-
leſtem. Hæc dicimus, non quod ipſi propicio Chriſto hac quæſtione teneamur:ſed interro-
gati à fratribus:quid nobis uideretur, reſpondimus: nulli præiudicantes ſequi quod uelit:
nec alterius

A nec alterius decretum,noſtra ſententia ſubuertentes.Neque enim ambimus ſacerdotium, qui
latemus in cellulis:nec humilitate damnata, epiſcopatum auro redimere feſtinamus:nec ele-
ctum pontificem à deo,rebelli cupimus mente iugulare:nec fauendo hæreticis, hæreticos nos
docemus.Pecunias nec habemus,nec habere uolumus:habentes uictum & ueſtitum his con-
tenti ſumus:illud de aſcenſore montis dominici iugiter decantantes:Qui pecuniam ſuam non
dedit ad uſuram,& munera ſuper innocentem non accepit. Qui facit hæc, non mouebitur in
æternum.Ergo qui non facit,iam corruit in æternum.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Φάρμακον θανάσιμον.) Id eſt, uenenum mortiferum. Prædicationis diaſyrticæ ſtrophis.) διασύρω
Græce eſt diſtraho,ſiue dilacero.Stropha eſt oblique tortus ſermo,id eſt,cum aliud agimus,quàm
oratio præ ſe ferat:ut ſi quid diſſuadendo ſuadeamus, laudando uituperemus.Figuratum itaq; mor-
ſum, diaſyrticas ſtrophas appellat. Male ſarta.) Id eſt reconciliata:nequicquam coit, id eſt, fruſtra
connectitur,& reſcinditur.Translatum eſt à ſartura ueſtis.Eſt autem carmen ex epiſtolis Horatianis.
Et nihili hominem.) Id eſt, nullius precij, & contemptiſſimum.Hoc admonui, quod hunc locum
offenderim mire deprauatum,ſed non uno modo. Et ἀρτιώσεως Marcionis.)Nam id ſcriptum fuiſſe
coniecto ex ueſtigijs quibuſdam codicum,ἀρτίωσις Græce inſtauratio eſt.Sentit enim illum renouaſſe
Marcionis hæreſim ex ſuis libris. Et illius repente doctrinam.) Hæc ironiam habent, cum ille
nunquam fuerit doctus,& ipſe pro docto ſit habitus. Sic pater ille deus.)Verba ſunt Aeneæ optan-
tis ut Mezentius ſecum congrediatur,ita ut minitabatur.Locus eſt Aeneidos libro decimo.Aliquot
uerbulis commutatis, Hieronymus carmen ad ſuam accommodauit ſententiam. Quamuis libra-
2 uerit.) In nonnullis erat, limauerit. Forte uibrauerit legendum. Cerealiaq; arma.) Palàm irridet
aduerſarios. Cerealia arma dicuntur, quibus frumentum molitur, pinſitur & coquitur:quæ omnia
ſordida ſunt. Et addidit,feſſi rerum, hoc eſt,adacti inopia.Alluſit autem,imò retulit uerba Maronis
è primo Aeneidos. De mundis uel intermundis.) Sic enim habebant quædam exemplaria.Sic au-
tem dixit intermundum ut nos interregnum. Sub autoritate teſtis.)Nam martyr Græce teſtem ſi-
B gnificat. Et inclytus ἀσώτας.) Sic habebatur.Quidam codices indicant ſcribendum eſſe συγγραφεύς,
id eſt ſcriptor. Mihi magis probatur συντάκτης, id eſt compoſitor. Nam illud tractator,ab interprete
quopiam additum eſt. Et σύνταγμα, librum ſtudio elaboratum ſignificat, & mox ſequitur de ſyn-
tagmate. Ita ut corruptum.) κορυφαῖον legendum eſt, non corruptum, hoc eſt ducem & anteſigna-
num.κορυφὴ Græce uertex & apex eſt.Vnde Coryphæum uocant ſummum & principem cæterorum.
Et in iſto uolumine ψευδεπιγράφου.) Id eſt, falſæ inſcriptionis ſiue falſi tituli. Palinodiam.) Id eſt
recantationem, quod uulgò uocant reuocationem. Steſichorus enim uituperata uerſibus Helena
3 oculis orbatus eſt,donec eadem laudata recepit. τῆς ἀπολογίας.) Id eſt defenſionis. Sardanapalum.)
Rex Aſſyriorum fuit Sardanapalus, uir quauis muliere corruptior. Sapientiæ columen.) Ironia
amarulentior. Columina uocamus principes & ſummos, quaſi columnas. Qui ſui apud Latinos
impar eſt)Imparem dixit pro diſſimilis.Notat enim Ruffinum qui Gregoriũ uerterat Latine,ſed pa-
rum feliciter.Proinde qui apud ſuos eloquentiſſimus erat,interpretis uitio diſſimilis erat apud Lati-
nos. Ad certa perueniam.)Ex Latinis ueſtigijs codicum conijcio ſubijciendam hoc loco Græcam
uocem ἀντίμαχον,id eſt aduerſarium,uel ἀντίζηλον,id eſt æmulum,uel ἀντίπαλον,id eſt aduerſariũ.Malim
ὁμογέροντα aut ἀθλιογέροντα,ſi quid ſuffragarentur exemplaria,ut intelligas ſenem diſcipulum.Hac uo-
ce & aliâs in Ruffinum utitur. Bonus trapezita.) Id eſt argentarius ſiue menſarius. Sus Miner-
uam.)Minerua dea iuxta fabulas poëtarum præſes eſt ingeniorum & artium. Sus animal ſtupidiſſi-
mum & indocile.Ita dicunt ſus Mineruam,ſubaudi docet, cum indoctus docet doctiſſimum, ſtultus
4 conſilium dat ſapienti. In ſyluam ligna.) Qui docet eum qui abundat doctrina, ligna deportat in
ſyluam,unde petuntur ligna.Alluſit ad Horatianum illud:In ſyluam non ligna feras inſanius. Ari-
ſtarchus noſtri.)De Ariſtarcho cenſore ſcriptorum, aliâs diximus. Cernulus.) Legendum opinor
cernuus,hoc eſt pronus & intentus,quod Græci dicunr ἐπικύπτωρ. Vſus eſt hoc uerbo Prudentius in
hymno ante cibum dicendo.Quod modo cernua fœmineis uipera proteritur pedibus. Hyperba-
ta.) Cum multis interiectis uerbis,ſermonis ſeries perturbatur.Fit autem aliquando ut in huiuſmo-
di ſcriptor parum attentus:non reddat id quod cœpit, oblitus ſui. Hiulcam fugere.) Creber con-
ſonantium concurſus aſperiorem facit orationem. Creber uocalium coitus, hiulcam, hoc eſt hian-
tem facit.Nam uocales oris hiatu pronunciantur. Eligat ipſe quod uitio.) Significat nihil illic eſſe
non uitioſum. Ne illud quidem ſocrati.)Hoc loco uerbum,debuerat, additum uidetur ab indocto
quopiam. Satis erat, ne illud quidem Socraticum noſſe:ut infinitum ponatur abrupte propter affe-
ctum admirationis. Nauem agere ignarus timet.) Verſus ſunt Horatij ex epiſtola ad Auguſtum.

Abrotanum

C Abrotanum herba medica eſt, quæ minore tamen periculo datur quàm elleborum. Vultum Dra-
conis euoluam.) Alluſit ad locum qui eſt in Iob cap. 41. de Leuiathan. Quis reuelabit faciem indumen
ti eius. Ac mox, portas uultus eius quis aperiet? Diſſimulabat.) Seruit argumentationi Hierony-
5 mus. Nam in alia quadam epiſtola, palàm dicit Paulum ignoraſſe Græcam grammaticam. Muſſi-
tare.) Eſt tacite timideq́ue loqui. Inter paruulos.) Græca deſunt. Ex Latinis literarum ueſtigijs legen
dum conijcio Ἀθηνογέρων, quaſi dicas, ſenex ſcholaſticus. Nam Minerua ſtudijs præſidet, quæ Græcis
Athena dicitur. Crœſos.) Venuſte mutauit numerum, id eſt quamuis elatus ſit diuitijs. Plus
olei.) Quia ad lucernulam lucubrabat. Vt à cane ζῶ.) Demoſthenes cum primum accederet ad Rhe-
toricam primam rhetoricæ literam non poterat exprimere, nempe, r, quam literam caninam uocant:
hanc enim exprimunt canes rixantes. Non tu in triuijs.) Ex Aeglogis Vergilianis. Cirrhato-
rum turba.) Cirrhatos pueros appellat ob capillos nondum attonſos, ita Perſius: Ten Cirrhatorum
centum dictata fuiſſe. Mileſiorum.) Mileſia uocat laſciuas fabulas, cuiuſmodi ſunt Apulei de aſi-
no aureo. De quo copioſe politiſſimus ille Politianus in ſua centuria. Teſtamentum ſuis.) Appa-
ret ſimile fuiſſe argumentum de ſue teſtamentum condente, quod Beſſos, hoc eſt, barbaros magnope-
re delectaret. De Beſſis diximus in Epitaphio Nepotiani. Fictus Hariolus.) Qui fingit ſe poſſe di-
uinare. Nares uerberat.) Dum offert olfaciendum aliquid, ut ita riſus cauſa naſum feriat, aut guſtan
6 dum offert, ut os pungat. Scorpionem uocat uncum ferrum, aut ſimile quiddam. Origenis & uos.)
Quidam addiderant, hæc Origenis, omnem uno pronomine ſubuertentes ſententiam. Nam hactenus
Origenes recitauit Platonis uerba. Quæ ſequuntur ipſius ſunt. Ideo addidit Origenis, ut intelligas ab
ipſo ſubijci non ex Platone citari. καταφιλήσατε.) Id eſt, deoſculamini. Nam hanc uocem repoſui ex
ueſtigijs Latinorum codicum, quam & alibi in huius ſcriptis deprehendimus, ueteres enim oſculo
adorabant. Alexandrum.) Aphrodiſeum intelligit, cuius extant problemata. Ne per ſomnium
quidem.) Prouerbialiter dictum eſt, οὐδὲ κατ᾽ ὄναρ pro eo quod eſt, ne leuiter quidem. Quia prius no-
uerat.) Indicat elegantiam uerbi. Agnoſcimus enim proprie prius cognita. Cognoſcimus quæ diſci-
mus. Quia ἀλληγορικῶς.) Allegorice, quidam codices μεταφορικῶς. Nihil autem intereſt, niſi quod al-
legoria perpetua metaphora eſt. Morbo regio.) Hic eſt quem Græci uocant Ictericum. Phthiſi.)
D Id eſt tabe, Græce φθίσις. Quanquam magis arbitror legendum φθειριάσει, id eſt morbo pediculari, qui
fœdus eſt, & intolerabilis, quemadmodum & cancer. Lauinius.) Lauinius inuidebat Terentio.
Aſinius Pollio infenſus erat Ciceroni & inuidebat gloriæ illius, ut teſtatur Seneca in controuerſijs.
7 Si hiſtriculæ) Quidam codices habebant hiſtricolæ, legendum opinor hiſtricoſæ. Hiſtrix animal eſt
ex genere erinaceorum, quod tergum habet ſpinis obſitum, quas cum uult eiaculatur. Vnde hiſtrico-
ſæ mẽtis uocat, qui ſpinas in animo habet, quibus alios petat. Salluſtianus Calphurnius.) Ita ſubin
de uocat Ruffinum, ut indoctum & craſſum. Quis autem is fuerit, quoniam huius hiſtoriæ intercide-
runt exceptis pauculis fragmentis, non facile eſt explicare. Adeò in teneris.) Hemiſtichium eſt
Vergilianum, & ideo addit, dum renuo crimen incurro. Dum negat ſe legere poëtas, citat carmen
poëtæ. Ad Orbilium ſæuiententem.) Orbilius ludi literarij magiſter fuit, quem Horatius plago-
ſum uocat, cuiuſmodi ſunt fermè omnes. Hoc loco quidam portenta quædam induxerant, ad horribi-
lium perſonas pauentem. Comatulus.) Id eſt cirrhatus, ut ante dixit, hoc eſt ſomniabat ſe puerum
8 adhuc. Conchylia.) Id eſt purpuræ. ἀξίωμα.) Quam nunc propoſitionem uocant, ueteres uarijs
appellabant nominibus, ut teſtatur Gellius. Soritarum gradus.) Soriten Græci, Latini uocant acer-
ualem, inſidioſum ſyllogiſmum. Vt, triginta annos natus, non eſt ſenex. Quid ſi accedat dies? Non,
quid ſi alter? Et ſic gradatim interrogando nunquàm fiet ſenex. Vnus nummus non facit diuitem,
quid ſi accedat unus? quid ſi unus? Pſeudomeni argutias.) ψευδόμενος Græce mentiens. Eſt & hoc
inſidioſum ſyllogiſmi genus, ſeipſum deſtruentis, Cretenſes mendaces. Si uerum eſt, non ſunt men-
daces, cum Epimenides qui hoc dixit fuerit Cretenſis. Si falſum eſt: non dixit uerum Epimenides.
Igitur mendaces Cretenſes. Sophiſmatum fraudes.) Elenchos intelligit, qui uarijs modis decipiunt,
Equiuocatione, Amphibologia, Diuiſione, & alijs huiuſmodi rationibus, quas tradidit Ariſtoteles.
9 De Letheo gurgite.) Videlicet ut poſſet obliuiſci. Et Heraclitum.) Heraclitus data opera ob-
ſcurus fuit in libris. Vnde cognomen inditum Scotini, id eſt tenebricoſi. De hoc Socrates dixit, ad il-
lius libros intelligendos, opus eſſe Delio natatore. At ò deus bone, quid ſi Hieronymus audiſſet
quoſdam huius ætatis theologos rhetoricantes, & abyſſalem illam ſuam ſapientiam prodigioſis ſche-
matis efferentes. Nonnullis in locis uidetur diuus Hieronymus ſecum pugnare. Siquidem in epiſto-
la, in qua narrat hoc ſomnium, plane negat fuiſſe ſomnium, ſed reperiſſe ſe ſcapulas plagis liuentes:
hic ridet tanquam friuolum ſomnium. Propoſitum tuum.) Cum & ipſe monachus eſſet. In de-
pompationem.) Id eſt in traductionem & infamationem. Nam in pompis circumferebantur quæ-
dam ſpectanda populo. Perire Choicum.) χοϊκὸν, id eſt terrenum, dictum, apparet Græce quaſi
χοϊκός, id eſt puluereus. Nam χοῦς puluis.

Apologiæ

C

APOLOGIAE HIERONYMI ADVERSVS RVFFINVM LIBER SECVNDVS.

HVcuſque de criminibus, imò pro criminibus meis: quæ in me quondam ſubdolus laudator ingeſſit, & diſcipuli eius conſtantius arguunt: non ut debui, ſed ut potui, moderato dolore reſpondi. Propoſitum quippe mihi eſt, non tam alios accuſare, quàm me defendere. Veniam ad apologiam eius, qua ſancto Anaſtaſio, Romanæ urbis epiſcopo ſatiſfacere nititur: & in defenſionem ſui, mihi rurſum calumniam ſtruit, tantumq́ me diligit, ut raptus turbine: & in profunda demer-
1 ſus, meum potiſſimum inuadat pedem, ut mecum aut liberetur, aut pereát. Dicit ſe primum reſpondere rumoribus, quibus illius Romæ carpatur fides, hominis probatiſſimi tam in fide, quàm in charitate dei. Et niſi poſt triginta annos parentibus redditus: nollet eos deſerere, quos tam tarde uiderat, ne inhumanus putaretur, aut durus: & tam longi itineris labore fragilior, ad iterandos labores eſſet infirmus, ipſum uenire uoluiſſe. Quod quia non fecerit, contra latratores ſuos miſiſſe baculum literarum: quem ille teneret in dextera, & ſæuientes contra ſe abigeret canes. Si probatus eſt cunctis, & maxime ipſi cui ſcribit epiſcopo in fide & charitate dei: quomodo Romæ mordetur & carpitur, & appetitæ æſtimationis eius fama crèbreſcit? Deinde cuius eſt humilitatis, probatum ſe dicere in fide & charitate dei, cum apoſtoli petant: Domine adauge nobis fidem: & audiant: Si habueritis fidem, ut granum ſinapis. Et ad ipſum dicatur Petrum: Modicæ fidei, quare dubitaſti? Quid loquar de charitate, quæ & fide & ſpe maior eſt: & quam Paulus optat potius quàm præſumit: ſine qua & martyrio ſanguis effuſus, corpusq́ flammis traditum, coronam non habet præmiorum? Harum utranque iſte ſic ſibi uindicat: ut tamen contra ſe habeat latratores: qui niſi inuicti pontificis baculo repellantur, la-
D trare non ceſſant. Illud uero ridiculum, quod poſt triginta annos ad parentes ſe reuerſum eſſe iactat, homo qui nec patrem habet, nec matrem: & quos uiuentes iuuenis dereliquit, mortuos ſenex deſiderat: niſi fortè parentes militari uulgariq́ ſermone, cognatos & affines nominat: quos quia non uult deſerere, ne inhumanus putetur aut durus, iccirco patria derelicta, Aquilegiæ habitat. Periclitatur Romæ illa probatiſſima fides eius: & hic ſupinus & laſſulus poſt triginta annos per molliſſimum Flaminiæ iter, eſſedo uenire non poteſt: ſicq́ prætendit longi itineris laſſitudinem, quaſi triginta annis ſemper cucurrerit: aut biennio Aquilegiæ ſedens, præteriti itineris labore confectus ſit. Carpamus reliqua, & ipſa epiſtolæ eius uerba ponamus. Quamuis igitur fides noſtra: perſecutionis hæreticorum tempore, cum in ſancta Alexandrina eccleſia degeremus in carceribus & exilijs, quæ pro fide inferebantur, probata ſit. Miror quod non adiecerit, uinctus Ieſu Chriſti, & liberatus ſum de ore leonis: & Alexandriæ ad beſtias pugnaui: & curſum conſummaui: fidem ſeruaui, ſupereſt mihi corona iuſticiæ. Quæ, malum, exilia, quos iſte carceres nominat? Pudet me apertiſſimi mendacij: quaſi carceres & exilia abſque iudicum ſententijs irrogentur. Volo tamen ipſos ſcire carceres, & quarum prouinciarum ſe dicat exilia ſuſtinuiſſe. Et utique habet copiam de multis carceribus & infinitis exilijs unum aliquod nominandi. Prodat nobis confeſſionis ſuæ acta, quæ hucuſque neſciuimus: ut inter alios Alexandriæ martyres huius quoq́ geſta recitemus: & contra latratores ſuos poſſit dicere. De cætero nemo mihi moleſtus ſit, ego enim ſtigmata domini noſtri Ieſu Chriſti in corpore meo porto. Tamen & ſi quis nunc eſt, qui uel tentare fidem noſtram cupit, uel audire, uel diſcere: ſciat quod de trinitate ita credimus: & reliqua. Supra cõtra canes tuos baculum epiſcopo porrigis: quo pro te munitus incedat: Nunc quaſi ambigens dicis: Si quis eſt qui tentare fidem noſtram cupit: denuo dubitas, cum multorum latratus ad te uſque peruenerint. Non diſcutio parumper elocutiones tuas, quas & tu contemnis & deſpicis, tantum ſenſibus reſpondebo. Aliud à te quæritur, & pro alio ſatiſfacis. Contra Arij dogmata, iam Alexandriæ in carceribus & exilijs dimicaueras, non uoce ſed ſanguine: Nunc ſuper Origenis hæreſi tibi

calumnia

C calumnia commouetur. Nolo cures quæ ſana ſunt, uulnera medicare. Trinitatem dicis unius eſſe deitatis. Hoc toto credente iam mundo: puto quod & dæmones confiteantur filium dei natum de Maria uirgine, & carnem naturæ humanæ atq; animam ſuſcepiſſe. Si arctius quid rogauero, contentioſum uocabis. Si dicis filium dei humanæ naturæ carnem atque animam ſuſcepiſſe: oro te, ut abſque ſtomacho reſpondeas: anima iſta quam ſuſcepit Ieſus, erát ne antequàm naſceretur ex Maria? An in origine uirginali, quæ de ſpiritu ſancto naſcebatur, cum corpore ſimul creata eſt, uel iam in utero corpore figurato, ſtatim facta & miſſa eſt de cœlo? E tribus unum quid ſentias, ſcire deſidero. Si fuit antequàm naſceretur ex Maria: necdum ergo erat anima Ieſu, & agebat aliquid: ac propter merita uirtutum poſtea facta eſt anima eius. Si cœpit, ex traduce, humanarum igitur animarum, quas æternas fatemur, & brutorum animantium, quæ cum corpore diſſoluuntur, una conditio eſt. Sin autem figurato corpore ſtatim creatur & mittitur: fatere ſimpliciter, & nos ſcrupulo libera. Nihil horum loqueris: ſed occupatus in alijs, ſimplicitate noſtra abuteris, & præſtigijs pompaq; uerborum hærere nos non ſinis quæſtioni. Quid, inquies, nónne quæſtio erat de reſurrectione carnis & pœnis diaboli? Fateor. Ergo breuiter pureq; reſponde. Non quæro quod ſcribis eandem carnem reſurgere, in qua uiuimus, nullo membro amputato: nec aliqua parte corporis deſecta: hæc enim tua uerba ſunt: ſed quæro, quod Origenes negat, utrum in eodem ſexu quo mortua ſunt corpora ſuſcitentur: & Maria Maria, Ioannes reſurgat Ioannes: An commixto ſexu atque turbato, nec uir, nec fœmina ſit, ſed utrunque uel neutrum: Et an ipſa corpora incorrupta & immortalia: &, ut argute præmones, iuxta Apoſtolum ſpiritualia permaneant in æternum: & non ſolum corpora, ſed caro & ſanguis infuſus uenis & oſſibus irrigatus, quæ Thomas tetigit. An certe paulatim reſoluantur in nihilum, & ad quatuor unde compacta ſunt elementa, retrahantur? Hæc aut dicere debueras, aut negare, & non ea loqui quæ ſubdole Origenes fatetur, ut
D quaſi fatuis & pueris illudens, nullo membro amputato, nec aliqua corporis parte deſecta. Scilicet hoc timuimus, ne ſine naſo & auribus ſurgeremus, & amputatis ſectisq; genitalibus eunuchorum in cœleſti Hieruſalem ciuitas conderetur. Porrò de diabolo ſic ſententiam temperat. Dicimus quoque & iudicium futurum, in quo iudicio unuſquiſq; recipiet propria corporis, prout geſſit, ſiue bona ſiue mala. Quod ſi homines recepturi ſunt pro operibus ſuis: quanto magis & diabolus: qui omnibus extitit cauſa peccati? De quo illud ſentimus quod ſcriptum eſt in euangelio: quia & ipſe diabolus, & omnes angeli eius, cum his qui opera eius faciunt, id eſt, qui criminantur fratres, cum ipſo pariter æterni ignis hæreditate potientur. Si quis ergo negat diabolum æternis ignibus mancipari: partem cum ipſo æterni ignis accipiat, ut ſentiat quid negauit. Repetamus ſingula. Dicimus, inquit, futurum iudicium: in quo iudicio, & cætera. Super uerborum uitijs tacere decreueram, ſed quia diſcipuli eius mirantur eloquentiam præceptoris, pauca perſtringam. Dixerat iudicium futurum, ſed homo cautus timuit ſolum dicere, in quo, & poſuit, in quo iudicio: ne ſi non ſecundo repetiſſet iudicium: nos obliti ſuperiorum, pro iudicio aſinum putaremus. Illud quoque quod poſtea infert: qui criminantur fratres, cum ipſo pariter æterni ignis hæreditate potientur, eiuſdem eſt uenuſtatis. Quis enim unquam audiuit potiri ignibus, & frui ſupplicijs? Sed homo Græcus uidetur mihi ſeipſum interpretari uoluiſſe, & pro eo quod apud eos dicitur κληρονομήσειν, & apud nos uno uerbo dici poteſt hæreditabunt, compoſitius & ornatius dixiſſe, hæreditate potientur. Iſtiuſmodi nugis
2 & acyrologijs, omnis eius ſcatet oratio. Sed reuertamur ad ſenſum. Grandi diabolus lancea percutitur (qui omnibus extitit cauſa peccati) ſi pro operibus ſuis, quaſi homo redditurus eſt rationem, & cum angelis ſuis æterni ignis hæreditate potietur. Hoc enim deerat, ut hominibus tormento ſubdiris: ille potiretur ignibus æternis, quos tanto tempore deſiderauerat. Et uideris mihi calumniam in hoc loco facere diabolo, & criminatorem omnium, falſis criminibus accuſare. Dicis enim, qui omnibus extitit cauſa peccati, & dum in illum refers crimina, homines culpa liberas, tollisq; arbitrij libertatē, ſaluatore dicente, quod de corde noſtro exeunt cogitationes

A gitationes malæ, homicidia, adultria, ſornicationes, ſurta, ſalſa teſtimonia, blaſphemiæ. Et
rurſum de Iuda in Euangelio legimus: Poſt buccellam intrauit in eum ſatanas, quia ante buc-
cellam ſponte peccauerat: & nec humilitate, nec clementia ſaluatoris flexus eſt ad pœniten-
tiam. Vnde Apoſtolus: Quos tradidi, inquit, ſatanæ, ut diſcant non blaſphemare. Et in alio
loco: Tradidi huiuſmodi ſatanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſaluus fiat. Tradidit eos ſa-
tanæ, quaſi tortori ad puniendum: qui antequàm traderentur, uoluntate propria blaſphema-
uerant. Et Dauid: Ab occultis, inquit, meis munda me domine: & ab alienis parce ſeruo tuo:
breuiter & ſuæ uoluntatis errorem & uitiorum incentiua ſignificans. In Eccleſiaſtico quoque
legimus: Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper cor tuum, locum tuum ne dimiſe-
ris. Ex quo liquido apparet, ſi dederimus aſcendenti locum, nos peccaſſe qui dederimus, &
aſcendentem muros hoſtem non præcipitem deturbauerimus. Quod autem imprecaris fra-
tribus, hoc eſt, criminatoribus tuis, æternos ignes cum diabolo: non tam fratres mihi uide-
ris premere, quàm diabolum ſubleuare, cum iiſdem quibus homines Chriſtiani ignibus pu-
niendus ſit. Ignes autem æternos, quos intelligere ſolet Origenes, puto quod te non ſugiat,
conſcientiam uidelicet peccatorum, & pœnitudinem interna cordis urentem. De qua & Eſaias
loquitur: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et ad Babylonem
ſcriptum eſt: Habes carbones ignis, ſedebis ſuper eos: hi erunt tibi in adiutorio. Et in pſal-
mo pœnitens audit: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam? Sagittæ
potentis acutæ cum carbonibus deſolatoriis: ut linguam doloſam, ſagittæ præceptorum
dei (de quibus in alio loco propheta dicit: Verſatus ſum in miſeria, dum configitur mihi ſpi-
na) uulnerent atque confodiant, & peccatorum in ea ſolitudinem faciant. Illud quoque teſti-
monium, in quo dominus loquitur: Ignem ueni mittere ſuper terram, & quem uolo ut ar-
deat: ſic interpretatur: Omnes cupio agere pœnitentiam, & excoquere ſpiritu ſancto uitia
B atque peccata. Ipſe enim ſum de quo ſcribitur: Deus ignis conſumens eſt. Non ergo grande
eſt hoc de diabolo dicere, quod & hominibus præparatum eſt. Magis debueras (ut ſuſpicio-
nem ſalutis diabolicæ declinates) dicere, perditio ſactus es, & non eris in æternum: & ex per-
ſona domini loquentis ad Iob de diabolo: Ecce ſpes eius fruſtrabitur eum, & uidentibus cun-
ctis præcipitabitur. Non quaſi crudelis ſuſcitabo eum. Quis enim reſiſtere poteſt uultui meo?
Quis autem dedit mihi ut reddam ei? Omnia quæ ſub cœlo ſunt, mea ſunt. Non parcam ei,
& uerbis potentibus, & ad deprecandum compoſitis. Verum hæc poſſunt quaſi ſimplicis ho-
minis excuſari: & cum eruditos non ſubterfugiant, apud indoctos præferre innocentiæ ſimi-
litudinem. Quod ſequitur de animarum ſtatu, excuſari omnino non poteſt. Dicit enim: Au-
dio & de anima quæſtiones eſſe cõmotas: de qua re utrum recipi debeat querimonia an abii-
ci, uos probate. Si autem & de me quid ſentiam quæritur, fateor me de hac quæſtione apud
quàm plurimos tractatorum diuerſa legiſſe. Legi quoſdam dicentes, quod pariter cum corpo
re per humani corporis traducem etiam animæ diffundantur: & hæc quibus poterant aſſer-
tionibus confirmabant, quod puto inter Latinos Tertullianum ſenſiſſe, uel Lactantium, for-
taſſis & nonnullos alios. Alii aſſerunt, quod formatis in utero corporibus, deus quotidie fa-
ciat animas & infundat. Alii factas iam olim, id eſt, tunc cum omnia creauit deus ex nihilo,
nunc eas iudicio ſuo naſci diſpenſet in corpore. Hoc ſentit & Origenes, & nonnulli alii Græ-
corum. Ego uero cum hæc ſingula legerim (deo teſte dico) quia uſque ad præſens certi & de-
finiti aliquid de hac quæſtione non teneo, ſed deo relinquo ſcire quid ſit in uero: & ſi cui ipſe
reuelare dignabitur. Ego tamen hæc ſingula & legiſſe me non nego, & adhuc ignorare con-
fiteor: præter hoc quod manifeſte tradit eccleſia, deum eſſe & animarum & corporum condi-
torem. Antequàm de ſenſibus diſputem, Theophraſti uerba mirabor. Audio, inquit, de ani-
ma quæſtiones commotas eſſe: de qua re utrum recipi debeat querimonia, aut abiici, uos pro-
bate. Si quæſtiones de animæ ſtatu in urbe commotæ ſunt, quæ eſt iſta querimonia uel que-
rela: quæ utrum recipi debeat, epiſcoporum iudicio derelinquitur? niſi fortè quæſtionem &

T querimoniam

C querimoniam idipſum ſignificare putat:quia in Capri commentarijs huiuſcemodi figuram
repperit.Deinde ponit,legi quoſdam dicentes,quod pariter cum corpore per humani ſeminis
traducem etiam animæ diffundantur, & hæc quibus poterant aſſertionibus confirmabant.
Rogo quæ eſt iſta licentia figurarum? quæ modorum & temporum perturbatio? Legi dicen-
tes,quibus poterant aſſertionibus confirmabant.Et in conſequentibus:Alij aſſerunt,quod for
matis in utero corporibus deus quotidie faciat nouas animas, & infundat. Alij, factas iam
olim,id eſt,tunc cum omnia deus creauit ex nihilo,nunc eas iudicio ſuo naſci diſpenſet in cor-
pore. Et hic ordo pulcherrimus. Alij,inquit, aſſerunt hoc uel illud:alij factas iam olim,id eſt,
tunc cum omnia deus creauit ex nihilo, nunc eas iudicio ſuo naſci diſpenſet in corpore. Tam
putide & confuſe loquitur,ut plus ego in reprehendendo laborem, quàm ille in ſcribendo.
Ad extremum poſuit:ego uero cum hæc ſingula legerim, & adhuc pendente ſententia quaſi
nouum aliquid protuliſſet, adiecit:Ego tamen hæc ſingula & legiſſe me non nego, & adhuc
ignorare confiteor. O infelices animas, quæ tantis uitiorum lanceis uulnerantur, non eas pu-
to iuxta Origenis errorem tantum laboraſſe,cum de cœlo in terras ruerent,& craſſis corpori-
3 bus ueſtirentur:ut nunc & uerbis & ſententijs hincinde colliſas, ut prætermittam κακέμφατον,
quo de humani ſeminis traduce diffundi animæ dicuntur. Scio inter Chriſtianos uerborum
uitia non ſolere reprehendi, ſed ex paucis oſtendere uolui, cuius temeritatis ſit docere quod
neſcias,ſcribere quod ignores,ut ſimilem prudentiam & in ſenſibus requiramus. Mittit epiſto
lam,id eſt, robuſtiſſimum baculum,quo Romanæ urbis armetur epiſcopus:& in ipſa quæ-
ſtione pro qua canes latrant,dicit ſe neſcire quod quæritur. Si ignorat,pro quo ſibi calumnia
commouetur:quid neceſſe eſt apologiam mittere, quæ non habet defenſionem ſui, ſed igno-
rantiæ confeſſionem? Hoc eſt ſuſpiciones hominum non ſopire,ſed ſerere. Tres ſuper anima-
rum ſtatu ponit ſententias, & in fine concludens:ſingula, inquit,me legiſſe non nego, & ad-
D huc ignorare confiteor. Arceſilaum, aut Carneadem putes, qui omnia incerta pronunciant,
licet & illos ſuperet cautione. Illi enim omnium philoſophorum inuidiam non ferentes, quod
*Vide num legendum, ueritatem è uita. *uitam è uita tollerent:ueriſimilia repererunt,ut ignorantiam rerum probabili aſſertione tem-
perarent:iſte ſe dicit incertum,& è tribus omnino neſcire quid uerum ſit. Si hoc erat reſpon-
ſurus, quæ eum ratio impulit, ut tantum pontificem inſcitiæ ſuæ teſtem faceret? Nimirum
hæc illa eſt laſſitudo, quod triginta annorum itinere confectus, Romam uenire non potuit.
Quanta & alia neſcimus, & tamen imperitiæ noſtræ teſtes non quærimus? De patre, filio,
& ſpiritu ſancto, de natiuitate domini ſaluatoris, ſuper qua Eſaias clamitat: Generationem
eius quis enarrabit? audacter loquitur,& myſterium omnibus retro ſeculis ignoratum, ſcien-
tiæ ſuæ uindicat:& hoc ſolum ignorat,quod ignoratum cunctis ſcandalum facit. Scit quomo-
do deum uirgo generarit, & neſcit quomodo ipſe ſit natus. Animarum & corporum condi-
torem fatetur dominum,ſiue animæ ante corpora fuerint, ſiue cum corporum naſcantur ex-
ordijs,ſiue iam formatis in utero figuratisq; corporibus immittantur. In omnibus nouimus
autorem dominum. Nec de hoc nunc quæſtio eſt,utrum deus an alius eas fecerit:ſed è tribus,
quas poſuit,quæ ſit illarum ſententia uera,neſcire ſe dicit. Vide ne ſtatim tibi obijciatur,idcir-
co te trium ignorantiam confiteri, ne unum damnare cogaris:& Tertulliano & Lactantio
ideo parcere, ne Origenem cum illis iugules. Quantum memoria ſuggerit, niſi tamen fallor,
neſcio me legiſſe Lactantium συναπεγομένην,animam dicere. Cæterum qui legiſſe te ſcribis, dic in
quo libro legeris,ne ut me dormientem,ſic illum mortuum calumniatus eſſe uidearis. Sed &
in hoc cunctabundus incedis & cautus. Dicis enim:Puto inter Latinos Tertullianum ſenſiſſe,
uel Lactantium,fortaſſis & alios nonnullos. Non ſolum de animarum ſtatu dubitas, ſed de
autorum ſententijs putas,& tamen aliquid intereſt. De animabus autem aperte neſcis, & in-
ſcitiam confiteris:de autoribus ſic noſſe te dicis,ut putes potius quàm præſumas. In ſolo Ori-
gene non ambigis. Dicis quippe, hoc ſentit Origenes. Interrogabo te, bene ſentit, an male?
Neſcio, inquis. Quid me igitur miſſis tabellarijs & creberrimis nuncijs docere conaris, ut
ſciam quod

A ſciam quod neſcias? Et ne fortè non credam imperitiæ tuæ,& arbitrer te callide reticere quod
noſti: iuras deo teſte,quod uſque ad præſens certi & definiti aliquid de hac quæſtione non te-
neas:& deo relinquas ſcire quid ſit in uero, & ſi cui ipſe reuelare dignabitur. Per tanta ſecula
tibi nullus uidetur dignus fuiſſe, cui de hac quæſtione dominus reuelarit? Non patriarcha,
non propheta, non apoſtolus, non martyr? Ne tibi quidem quando in carceribus & exilijs
morabaris,huiuſcemodi ſacramenta patuernnt? Dominus in Euangelio.Pater,inquit,reuela-
ui nomen tuum hominibus.Qui patrem reuelauit,de animarum ſtatù tacuit:& miraris ſi con
tra te fratrum ſcandala concitentur, cum id neſcire te iures, quod Chriſti eccleſiæ ſe noſſe fa-
teantur? Expoſita fide ſua, imò inſcitiæ confeſſione tranſit ad aliud:& excuſare ſe nititur, cur
libros περὶ ἀρχῶν in Latinum uerterit.Et hæc ſcribit ad uerbum. Sanè quia audio etiam inde
eſſe diſputatum quod quædam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinum tranſtuli:
puto quod omnes intelligant,hæc pro ſolo liuore culpari. Si enim aliquid eſt quod diſpliceat
in autore, quare id ad interpretem detorquetur? Sicut in Græcis habetur,rogatus ſum ut La-
tinis oſtenderem. Græcis ſenſibus uerba dedi Latina tantummodo. Siue ergo in illis ſenſi-
bus laus ineſt aliqua,non eſt mea:ſiue culpa, ſimiliter non eſt mea.Audio, inquit, etiam inde
eſſe diſputatum. Quàm prudenter accuſationem ſuam, diſputationem uocat. Quod quæ-
dam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinum tranſtuli. Quæ ſunt illa quædam?
Nomen non habent? Taces? Libelli accuſatorum loquuntur.Puto, ait, quod omnes intelli-
gant hæc pro ſolo liuore culpari.Pro quo liuore? Num inuident eloquentiæ tuæ? Aut feciſti
quod nullus hominum unquam facere potuit? Ecce & ego Origenis multa tranſtuli:& præ-
ter te nemo nec inuidet,nec calumniatur.Si enim,inquit, aliquid eſt quod diſpliceat in auto-
re,quare id ad interpretem detorquetur? ſicut in Græcis habetur,rogatus ſum ut Latinis oſten
derem, Græcis ſenſibus uerba dedi Latina tantummodo. Siue ergo in illis ſenſibus laus
B ineſt aliqua,non eſt mea:ſiue culpa,ſimiliter non eſt mea.Et miraris ſi de te homines male ſen-
tiant,cum de apertis blaſphemijs dicas, ſi eſt aliquid quod diſpliceat in autore. Omnibus
quæ in illis libris dicta ſunt, diſplicent:& tu ſolus dubitas, & quereris cur ad interpretem de-
torqueatur, quod in tranſlationis tuæ præfatione laudaſti. Rogatus eras, ut quomodo ha-
bebatur in Græco, in Latinum uerteres. Vtinam feciſſes quod rogatum te eſſe ſimulas, nulli
nunc inuidiæ ſubiaceres. Si tu tranſlationis ſeruaſſes fidem, mihi neceſſitas non fuiſſet in-
terpretationem falſam uera interpretatione ſubuertere. Nouit conſcientia tua, quæ addide-
ris, quæ ſubtraxeris,quæ in utranque partem,ut tibi uiſum fuerit,immutaris:& poſt hæc au-
des dicere, quod & bona & mala non tibi, ſed autori debeant imputari. Et oppreſſus inui-
dia adhuc uerba moderaris, & quaſi ſuper ariſtas pendenti incedens gradu loqueris : Siue
in illis ſenſibus laus eſt, ſiue culpa. Defendere non audes, & tamen damnare non uis. Elige
è duobus quod uis, optio tibi datur:ſi bona eſt interpretatio tua, lauda:ſi mala, condemna.
Verum excuſat ſe, & ſubnectit aliam ſtropham. Dicit enim, quinimò etiam aliud adieci:ſi-
cut in præfatiuncula mea deſignaui:ut inquantum poſſem aliquanta deciderem: illa tamen
quæ mihi ad ſuſpicionem ueniebant, quod non ab ipſo Origene ita dicta, ſed ab alijs uide-
rentur eſſe inſerta, propter hoc quod de eiſdem rebus in alijs autoris eiuſdem locis catholi-
ce dictum legerem. Mira eloquentia, & Atico flore uariata, quinimò etiam & quæ mihi ad
ſuſpicionem ueniebant. Auſum illum eſſe hæc Romam uerborum portenta tranſmittere?
Compeditam putes linguam eius, & inextricabilibus nodis ligatam, uix in humanum ſo-
num erumpere. Sed ad cauſam redeam. Quis tibi dedit hanc licenuiam, ut multa de inter-
pretatione decideres? Rogatus eras, ut Græca in Latinum uerteres,non ut emendares;ut al-
terius dicta proferres, non ut tua conderes. Non feciſſe te quod rogatus es,recidendo pluri-
ma confiteris.Atque utinam præcidiſſes mala,& non in aſſertionem malorum, tua multa po
ſuiſſes.E quibus unum proferam,ut ex hoc cognoſcantur & cætera.In primo libro περὶ ἀρχῶν
ubi Origenes lingua ſacrilega blaſphemauit, quod filius patrem non uideat:tu etiam cauſas

T 2 reddis,

C reddis, quaſi ex perſona eius qui ſcripſit:& Didymi interpretaris σχόλιον, in quo ille caſſo la-
4 bore conatur alienum errorem defendere, quod Origenes quidem bene dixerit, ſed nos ſim-
plices homines & cicures Enniani,nec illius ſapientiam, nec tuam qui interpretatus es, intelli-
gere poſſumus.Præfatio tua quam nominas,& in qua me miris ornas laudibus, te reum peſ-
ſimæ tranſlationis facit.Dicis enim quod de Græco multa decideris,licet taceas quod addide-
ris.Quæ decidiſti,mala erant,an bona? Vtique mala.Quæ reſeruaſti, bona an mala? Vtique
bona.Neque enim mala transferre poteras.Ergo mala amputaſti,& reliquiſti bona? nulli du-
bium eſt.Probantur autem quæ tranſlata ſunt,penè omnia mala. Quicquid igitur in tranſla-
tione monſtrauero, tibi imputabitur,qui illud pro bono tranſtuliſti.Aliud eſt, ſi iniquus cen-
ſor eiuſdem criminis reus,alios de ſenatu pellis,alios in curia retines.Sed dicis, omnia mutare
non poteram, ſed ea tantum, quæ addita ab hæreticis arbitrabar mihi amputanda credidi.
Pulchre. Si amputaſti quæ addita ab hæreticis exiſtimabas: ergo quæ reliquiſti, eius ſunt
quem interpretabaris.Si eius ſunt quem interpretatus es,reſponde,utrum bona an mala ſint?
Mala transferre non poteras. Semel enim quæ ab hæreticis addita fuerant amputaſti. Niſi
fortè hæreticorum mala amputare debueris, & Origenis errores in Latinum integros uerte-
re.Dic ergo quare Origenis mala in Latinum uerteris, ut autorem mali proderes, an ut lau-
dares? Si prodis, in præfatione cur laudas? Si laudas, hæreticus approbaris. Reſtat, ut quaſi
bona protuleris. Si hæc omnia probantur mala, igitur unius & autor & interpres rei crimi-
nis erunt, & implebitur illa ſententia: Videbas furem, & currebas cum eo:& cum adulteris
portionem tuam ponebas. Non eſt neceſſe rem planam, argumentatione dubiam facere.
Quod ſequitur, reſpondeat:unde illi ſit orta ſuſpicio, hæc ab hæreticis addita. Quia, inquit,
de eiſdem rebus in alijs locis eiuſdem autoris catholice dictum legeram. Videamus quod pri-
mum eſt, ut ordine uenerit ad ſecundum. Probo ego inter multa Origenis mala,hæc maxi-
D me hæretica: Dei filium creaturam, ſpiritum ſanctum miniſtrum, mundos innumerabiles,
æternis ſibi ſeculis ſuccedentes:angelos uerſos in animas hominum:animam ſaluatoris fuiſſe
antequàm naſceretur ex Maria:& hanc eſſe,quæ cum in forma dei eſſet,non eſt rapinam arbi-
trata æqualem ſe eſſe deo:ſed ſe exinaniuit, formam ſerui accipiens:reſurrectionē noſtrorum
corporum ſic futuram, ut eadem membra non habeant:quia ceſſantibus membrorum offi-
cijs, ſuperfluo membra reddantur, ipſaq́ corpora tenuia & ſpiritalia paulatim euaneſcere,
& in auram tenuem atque in nihilum diſſipari:in reſtitutione omnium, quando indulgentia
principalis uenerit, cherubim & ſeraphim,thronos,principatus,dominationes,uirtutes,pote-
ſtates,archangelos,angelos,diabolum,dæmones, animas omnium hominum, tam Chriſtia-
norum, quàm Iudæorum & gentilium, unius conditionis & menſuræ fore. Cumq́ ad for-
mam & libram æquitatis peruenerint,& rationabiles creaturas omni corporum fece depoſi-
ta,nouus de mundi exilio populi reuertentis monſtrauerit exercitus, tunc rurſus ex alio prin
cipio fieri mundum alium, & alia corpora, quibus labentes de cœlo animæ ueſtiantur:ut ue-
rendum nobis ſit,ne qui nunc uiri ſumus, poſtea naſcamur in fœminas:& quæ hodie uirgo,
tunc proſtibulum ſit.Hæc in Origenis libris ego hæretica doceo:tu oſtende,in quo eius opere
his contraria legeris.Nolo dicas, quæ de eiſdem rebus in alijs locis eiuſdem autoris catholice
dicta legeram,ne me mittas ad ſex milia librorum eius, quos legiſſe beatum papam Epipha-
nium criminaris,ſed ipſa loca nomina:nec hoc mihi ſufficiet,niſi eadem dicta ad uerbum pro-
tuleris.Non eſt fatuus Origenes, & ego noui, contraria ſibi loqui non poteſt. Igitur ex hac
ſupputatione illa ſumma naſcitur,non hæreticorum eſſe quæ amputaſti,ſed Origenis, cuius
ideo mala interpretatus es,quia putaſti bona:& tibi tam bona quàm mala illius imputanda:
cuius ſcripta in prologo comprobaſti.Sequitur in eadem Apologia: Origenis ego neque de-
fenſor ſum,nec aſſertor,nec primus interpres.Alij ante me hoc idem opus fecerunt,feci & ego
poſtremus rogatus à fratribus. Si iubetur ne fiat, iuſſio obſeruari ſolet in poſterum . Si cul-
pantur qui ante iuſſionem fecerunt, culpa à primis incipiat. Tandem euomuit quod uole-
bat,&

A bat, & omnis animi tumor in noſtræ accuſationis erupit inuidiam. Vbi interpretatur libros
περὶ ἀρχῶν, me ſequi ſe dicit: ubi accuſatur cur hoc fecerit, meum ponit exemplum: & ſecurus
& periclitans ſine me uiuere non poteſt. Audiat igitur quod neſcire ſe ſimulat. Nemo tibi
obijcit, quare Origenem interpretatus es, alioqui Hilarius & Ambroſius hoc crimine tene-
buntur: ſed quia interpretatus hæretica, præfationis tuæ laude firmaſti. Ego ipſe, quem in cri-
men uocas, ſic ſeptuaginta homilias eius tranſtuli, & nonnulla de tomis, ut & mala in bono-
rum interpretatione ſubtraherem: & aperte in libris περὶ ἀρχῶν ad coarguendam tranſlatio-
nem tuam, quid lector uitaret oſtenderem. Vis Origenem in Latinum uertere? Habes mul
tas homilias eius & tomos, in quibus moralis tractatur locus, ſcripturarum panduntur ob-
ſcura. Hæc interpretare: hæc rogantibus tribue. Quid primus labor tuus incipit ab infamia?
Cur tranſlaturus hæretica, in defenſionem eorum præmittis quaſi martyris librum, & id Ro
manis auribus ingeris, quod tranſlatum totus orbis expauit? Aut certe ſi ideo interpreta-
ris, ut eum hæreticum arguas, nihil de Græco mutes, & hoc ipſum præfatione teſtare, quod
prudentiſſime papa Anaſtaſius in epiſtola, quam contra te ſcribit ad epiſcopum Ioannem,
ſuo ſermone complexus eſt: me liberans qui id feci, & te arguens qui facere noluiſti. Ac ne
forſitan hoc quoque neges, ſubieci exemplum eius: ut ſi non uis audire fratrem monentem, au
dias epiſcopum condemnantem. Dicis te non eſſe defenſorem neque aſſertorem Origenis:
iam nunc ubi proferam librum tuum, de quo in famoſa illa præfatiuncula præclari operis
tui his uerbis loqueris. Cuius diuerſitatis cauſam plenius tibi in apologetico, quem Pamphi-
lus in libris ſuis ſcripſit ædidimus, breuiſſimo libello ſuperaddito: in quo euidentibus (ut ar-
bitror) probamentis deprauatos eſſe in quàm plurimis ab hæreticis & maleuolis libros eius
oſtendimus: & præcipue iſtos, quos nunc exigis ut interpreter, id eſt περὶ ἀρχῶν. Non ubi ſuſ-
B ceperat Euſebij, uel certe (ut tu uis) Pamphili pro Origene defenſio, niſi quod ab illis minus
dictum putabas, tu quaſi ſapientior & doctior adderes? Longum eſt, ſi uelim totum librum
tuum huic operi inſerere: & propoſitis capitulis ad ſingula reſpondere, quid in his uitiorum
ſermo habeat, quid mendaciorum aſſertio, quid inconſequens textus ipſe uerborum. Vn-
5 de lacinioſæ diſputationis faſtidia fugiens, & in arctum uerba compingens, tantum uerſi-
bus reſpondebo. Statim de portu egrediens, nauem impegit. Referens enim de apologia
Pamphili martyris, quam nos Euſebij Arianorum principis probauimus: de qua dixerat,
prout potuimus uel res popoſcit, Latino ſermone digeſſimus, intulit: Illud eſt quod deſide-
riorum uir Macari te admonitum uolo, ut ſcias hanc quidem fidei regulam, quam de libris
eius ſupra expoſuimus eſſe talem, quæ & amplectenda & tenenda ſit. In omnibus enim his
catholicum ineſſe ſenſum euidenter probatur. Quamuis de Euſebij libro multa ſubtraxe-
rit, & in bonam partem de filio & ſpiritu ſancto niſus ſit commutare: tamen multa in illo
ſcandala reperiuntur, & apertiſſimæ blaſphemiæ, quæ iſte ſua negare non poterit, catholi-
ca eſſe pronuncians. Dicit Euſebius, imò (ut tu uis) Pamphilus in iſto uolumine, filij & pa-
tris miniſtrum ſpiritum ſanctum, non de eadem patris filijque ſubſtantia: animas hominum la-
pſas eſſe de cœlo: & in hoc quod ſumus, de angelis commutati, in reſtitutione omnium æqua
les & angelos & dæmones & homines fore: & multa alia tam impia & nefaria, quæ etiam
replicare ſit criminis. Quid faciet aſſertor Origenis & interpres Pamphili? Si in his quæ
emendauit tanta blaſphemia eſt, in illis quæ ab hæreticis falſata confingit, quanta ſacrilegia
continentur? Cuius opinionis cauſam hanc ſuſpicatur, quod uir neque ſtultus neque inſanus
dicere ſibi repugnantia non potuerit. Et ne forſitan putaremus diuerſis eum uaria ſcripſiſſe
temporibus, & pro ætatibus ædidiſſe contraria, addidit: Quid facimus quod interdum in
eiſdem locis atque (ut ita dixerim) in conſequenti penè capite ſententia contrarij ſenſus inue-
nitur inſerta? Nunquid in eodem opere eiuſdem libri & interdum (ut diximus) ſtatim in con-
ſequenti capitulo oblitus ſui eſſe potuit? Verbi gratia: ut qui ſuperius dixerat, nuſquam inue-
niri in omni ſcriptura, ubi ſpiritus ſanctus factus uel creatus eſſe diceretur, continuo ſubijce-

C ret, inter cæteras creaturas factum eſſe ſpiritum ſanctum? Aut iterum, qui patrem & filium unius ſubſtantiæ, quod Græce ὁμοούσιον dicitur, deſignauit:in conſequentibus ſtatim capitulis alterius eſſe ſubſtantiæ,& creatum poterat dicere eum, quem pauloante de ipſa natura dei patris pronunciauerat natum? Hæc ipſius uerba ſunt, negare non poteſt. Nolo dicas, uerbi cauſa,ut qui ſuperius dixerat:ſed ipſum librum nomina,ubi prius bene dixerit, & poſtea male:ubi ſpiritum ſanctum & filium de dei patris ſcribens eſſe ſubſtantia, ſtatim in conſequentibus aſſeruerit creaturas. Neſcis ne me Origenis habere omnia? legiſſe quàm plurima? Ad populum phaleras, ego te intus & in cute noui. Vir doctiſſimus Euſebius (doctiſſimum dixi, non catholicum, ne more ſolito mihi & in hoc calumniam ſtruas) per ſex uolumina nihil aliud agit,niſi ut Origenem ſuæ oſtendat fidei, id eſt,Arianæ perfidiæ. Et multa ponit exempla & hoc conſtanter probat. Tibi ergo in quo ſomnio Alexandrini carceris reuelatum eſt: ut quæ ille uera profitetur, falſata confingas? Sed forſitan hic,ut Arianus, ab hæreticis addita,in occaſionem ſui traxit erroris, ne ſolus male ſenſiſſe contra eccleſiam putaretur. Quid reſpondebis pro Didymo, qui certe in trinitate catholicus eſt? Cuius etiam nos de ſpiritu ſancto librum in Latinam linguam uertimus. Certe hic in his, quæ ab hæreticis in Origenis operibus addita ſunt, conſentire non potuit:& in ipſis περὶ ἀρχῶν, quos tu interpretatus es, libris breues dictauit commentariolos,quibus non negaret ab Origene ſcripta quæ ſcripta ſunt,ſed nos ſimplices homines non poſſe intelligere quæ dicuntur, & quo ſenſu in bonam partem accipi debeant, perſuadere conatur. Hoc duntaxat de filio & ſpiritu ſancto. Cæterum in alijs dogmatibus & Euſebius & Didymus apertiſſime in Origenis ſcita cõcedunt:& quod omnes eccleſiæ reprobant, catholice & pie dictum eſſe defendunt. Videamus tamen quibus argumentis probare nitatur Origenis ab hæreticis ſcripta uitiata. Clemens,inquit, apoſtolorum diſcipulus, qui Romanæ eccleſiæ poſt apoſtolos epiſcopus & martyr fuit, libros ædidit, qui
D appellantur ἀναγνωρισμός, id eſt, recognitio: in quibus cum ex perſona Petri apoſtoli doctrina,quaſi uere apoſtolica in quàm plurimis exponatur:in aliquibus ita Eunomij dogma inſeritur,ut nihil aliud quàm ipſe Eunomius diſputare credatur, filium dei creatum de nullis extantibus aſſeuerans. Et poſt alia,quæ prolixum eſt ſcribere:Quid quæſo,ait, de his ſentiẽdum eſt, quod apoſtolicus uir hæretica ſcripſerit? An id potius credendum, quod peruerſi homines ad aſſertionem dogmatum ſuorum ſub uirorum ſanctorum nomine tanquam facilius credenda interſeruerint, ea quæ illi nec ſenſiſſe nec ſcripſiſſe credendi ſunt? Clementem quoque Alexandrinæ eccleſiæ presbyterum, uirum catholicum, ſcribit in libris ſuis interdum dei filium dicere creaturam:& Dionyſium Alexandrinæ urbis epiſcopum uirum eruditiſſimum, contra Sabellium quatuor uoluminibus diſputantem, in Arianum dogma delabi. Et ſub his exemplis illud agit, ut non eccleſiaſticos & catholicos uiros male ſenſiſſe, ſed ab hæreticis eorum ſcripta corrupta eſſe teſtetur:& concludat ad extremum, dicens: De Origene quoq;,in quo ſimiliter,ut in his quos ſupra diximus,quædam diuerſitas inuenitur:iſtud non ſufficiat ſentire, quod de præiudicatis iam catholicis ſentitur uel intelligitur uiris, ne ſimilis cauſæ,ſimilis ſufficiat excuſatio. Si conceditur,ut quicquid in libris omnium reperitur,ab alijs corruptum ſit:nihil eorum erit quorum fertur nominibus:ſed his deputabitur, à quibus dicitur eſſe uitiatum. Quanquam & illorum non erit,quorum incerta ſunt nomina:atque ita fiet, ut dum omnium omnia ſunt,nihil alicuius ſit. Hac defenſionis perturbatione nec Marcion, nec Manichæus, nec Arius, nec Eunomius accuſari poterunt:quia quicquid nos ab his impie dictum obiecerimus:diſcipuli reſpondebunt, non à magiſtris ſuis ita æditum, ſed ab inimicis eſſe uiolatum. Hoc genere & iſte ipſe tuus liber,tuus non erit,ſed forſitan meus. Et meus liber, quo tibi accuſatus reſpondeo:ſi in illo aliquid reprehenderis, non erit meus, ſed tuus à quo reprehenditur. Et dum omnia ad hæreticos refers, quid eccleſiaſticis tribues, quibus proprium nihil relinquis? Et quomodo,inquies,in libris eorum uitioſa nonnulla ſunt? Si me cauſas uitiorum neſcire reſpondero, non ſtatim illos hæreticos iudicabo. Fieri enim poteſt, ut uel

A ut uel ſimpliciter errauerint, uel alio ſenſu ſcripſerint, uel à librarijs imperitis eorum paula-
tim ſcripta corrupta ſint. Vel certe antequàm in Alexandria quaſi dęmonium meridianum
Arius naſceretur, innocenter quædam & minus caute loquuti ſunt, & quæ non poſ-
ſint peruerſorum hominum calumniam declinare. Obijciuntur Origeni crimina, & tu
non illum defendis, ſed alios accuſas: nec crimen renuis, ſed criminoſorum turbam re-
quiris. Si tibi diceretur, quos habet Origenes in hæreſi ſocios, recte iſta proferres. Nunc
à te quæritur, hæc quæ in Origenis libris ſcripta reperiuntur, bona ſint an mala. Ta-
ces, & pro his alia loqueris: Clemens hoc ait, Dionyſius in iſto errore deprehenditur, Ana-
ſtaſius epiſcopus ſic Dionyſij defendit errorem, Apoſtolorum ſcripta ſimiliter deprauą-
ta ſunt: quomodo & nunc ab alijs tibi hæreſeos crimen impingitur, & tu pro te taces,
& pro me confiteris. Ego neminem accuſo, pro me tantum reſpondiſſe contentus. Non
ſum quod arguis, ſi tu es quod accuſaris, ipſe uideris. Nec abſolutio mea me, nec rea-
tus te, aut innocentem, aut obnoxium crimini probabunt. Præmiſſa ſalſatione ab hære-
ticis apoſtolorum, & utriuſque Clementis atque Dionyſij uenit ad Origenem, & his uer-
bis loquitur: Ipſius hoc conquerentis & deplorantis ſcriptis ac uocibus probauimus. Quid
enim ipſe cum adhuc in carne uiuens, ſentiens uidensq́; perpeſſus ſit de librorum ſuo-
rum uel ſermonum corruptionibus, uel adulterinis æditionibus: ex ipſius epiſtola, quam
ſcribit ad quoſdam charos ſuos Alexandriam, euidenter docetur: ſtatimq́; exemplum ſub-
iungit epiſtolæ. Et qui ſalſitatem ſcriptorum Origenis hæreticis imputat, ipſe incipit à
ſalſitate: non ita interpretans ut habetur in Græco: nec id Latinis inſinuans, quod ipſe in
ſuis literis profitetur. Cumq́; illa epiſtola tota Demetrium Alexandrinæ urbis pontifi-
cem laceret, & in totius orbis epiſcopos & clericos inuehatur: & fruſtra ab eccleſijs excom-
B municatum eſſe ſe dicat, nec uelle in maledictis referre uicem, ne ſcilicet maledicus uidea-
tur eſſe homo, qui intantum cautus ſit ad maledicendum, ut ne diabolo quidem audeat
maledicere: unde & Candido Valentiniani dogmatis ſectatori, calumniandi ſe occaſionem
dederit, quod diabolum ſaluandæ dixerit eſſe naturæ: hic diſſimulato argumento epiſto-
læ fingit pro Origene, quod ille non loquitur. Vnde epiſtolæ ipſius partem paululum
ex ſuperioribus tranſtuli: & his iunxi, quæ ab ipſo commatice doloſeq́; tranſlata ſunt: ut
quo conſilio ſuperiora tacuerit, ipſe lector agnoſcat. Contra ſacerdotes ergo eccleſiæ gene-
raliter diſputans, à quibus indignus communione eius fuerat iudicatus, hæc intulit: Quid
neceſſe eſt de prophetarum ſermonibus dicere, quibus ſæpiſſime paſtoribus & maiori-
bus natu, & ſacerdotibus, ac principibus populi comminantur, & arguunt eos? Quæ
abſque nobis de ſanctis ſcripturis elicere poteſtis, & liquido peruidere quod forſitan hoc
tempus ſit, de quo dicitur: Nolite credere amicis, nec ſperetis in principibus. Et nunc im-
pleatur uaticinium: Duces populi mei me neſcierunt, filij ſtulti ſunt, & non ſunt ſapientes.
Sapientes ſunt, ut faciant mala, bene autem facere neſciunt, quorum magis miſereri, quàm
eos odiſſe debemus: & orare pro illis, quàm eis maledicere. Ad benedicendum enim & non
ad maledicendum creati ſumus. Vnde & Michaël cum aduerſus diabolum diſputaret de
Moyſi corpore, ne tanto quidem malo auſus eſt iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit: In-
crepet tibi dominus. Cui quid ſimile etiam in Zacharia legimus: Increpet tibi dominus dia-
bole: & increpet dominus in te, qui elegit Hieruſalem. Itaq; & nos cupimus increpari à do-
mino eos qui nolunt à proximis increpari. Dicente autem Michaële: Increpet tibi dominus
diabole: et Zacharia ſimiliter: utrum increpet, an non increpet deus diabolum, ipſe uiderit. Et
ſi increpat, quomodo increpet, ipſe agnoſcat. Et poſt multa, q̃ prolixū eſt ſcribere, addit: Nos
hoc ſentimus, quod eijcientur de regno cœlorum, non ſolū qui grandia peccauerunt: uerbi
gratia, fornicatores & adulteri, & maſculorum concubitores & fures, ſed & qui minora deli-
querunt: ex eo quod ſcriptum eſt: Neque ebrioſi, neq; maledici regnum dei poſſidebunt: &
tam in bonitate quàm in ſeueritate dei eſſe menſuram. Vnde cuncta nitimur agere conſilio:

C in uini quoque potu,& in moderatione ſermonis,ut nulli audeamus maledicere. Ergo cum
propter dei timorem caueamus in quempiam maledicta conferre, recordantes illius dicti,
non fuit auſus iudicium inferre blaſphemiæ,quod dicitur de Michaele contra diabolum &
in alio loco:Dominationes quidem reprobant,glorias autem blaſphemant. Quidam eorũ
qui libenter contentiones reperiunt,aſſcribunt nobis & noſtræ doctrinæ blaſphemiam,ſu-
per qua ipſi uiderint,quomodo illud audiant:Neq; ebrioſi, neq; maledici regnũ dei poſſi-
debunt:licet patrem maliciæ & perditionis eorum qui de regno dei ejcientur,dicant poſſe
ſaluari:quod ne mente quidem quis captus dicere poteſt.Cætera quidem ex eadem epiſto-
la tranſtulit pro hoc,quod in fine uerborũ Origenis interpretati ſumus. Ergo cum propter
timorem dei caueamus in quempiam maledicta conferre,& reliqua: iſte fraudulenter am-
putatis ſuperioribus quibus inferiora dependent,ſic cœpit transferre epiſtolam quaſi hoc
ſenſu ſuperius eſſet exordium,& ait:Quidam eorum qui libenter habent criminari proxi-
mos ſuos,aſſcribunt nobis & doctrinæ noſtræ crimen blaſphemiæ,quod à nobis nuſquam
audierunt:de quo ipſi uiderint,nolentes obſeruare mandatum illud quod dicit:Quia male-
dici regnum dei non poſſidebunt:dicentes aſſerere me patrem maliciæ & perditionis eorum
qui de regno dei ejciuntur,id eſt,diabolum eſſe ſaluandum:quod ne aliquis quidem mente
motus,& manifeſte inſaniens dicere poteſt.Conferte Origenis uerba,quæ ſupra ad uerbum
tranſtuli,his quæ ab iſto non uerſa ſunt,ſed euerſa:& quantum inter ſe,non ſolum uerborũ,
ſed & ſenſuum habeãt diſſonantiam,perſpicietis. Obſecro ne moleſta ſit uobis prolixior in-
terpretatio.Idcirco enim omnia uertimus,ut quo conſilio ſuperiora tacuerit, probaremus.
Habetur dialogus apud Græcos Origenis,& Candidi Valentinianæ hæreſeos defenſoris,
in quo duos Andabatas digladiantes inter ſe ſpectaſſe me fateor. Dicit Candidus filium de
patris eſſe ſubſtantia,errans in eo quod προβολὴν aſſerit. E regione Origenes iuxta Arium &
D Eunomium repugnat,eum uel prolatum eſſe uel natum,ne deus pater diuidatur in partes:
ſed dicit ſublimem & excellentiſſimam creaturam uoluntate extitiſſe patris, ſicut & cæteras
creaturas.Rurſus ad ſecundam ueniunt quæſtionem.Aſſerit Candidus diabolum peſſimæ
eſſe naturæ,& quæ ſaluari nunquam poſſit.Contra hoc recte Origenes reſpondit, non eum
perituræ eſſe ſubſtantiæ,ſed uoluntate propria corruiſſe,& poſſe ſaluari.Hoc Candidus uer-
tit in calumniam,quaſi Origenes dixerit,diaboli naturam eſſe ſaluandam:quod ille falſo ob
iecerat, hic refutat.Et intelligimus in hoc tantũ dialogo ab Origene argui hæreticam falſita-
tem,& non in cæteris libris,de quibus nunquam quæſtio fuit. Alioqui ſi omnia quæ hæreti-
ca ſunt,non erunt Origenis, ſed hæreticorum:omnes autem propemodum illius tomi his
erroribus pleni ſunt:nihil Origenis erit,ſed eorum, quorum ignoramus uocabula. Non ei
ſufficit Græcos & antiquos calumniari,de quibus pro uetuſtate temporum & longinquita-
te regionum habet licentiam quicquid uoluerit mentiendi. Venit ad Latinos,& primum po
nit Hilarium confeſſorem,quod poſt Ariminenſem ſynodum liber illius falſatus ab hæreti-
cis ſit.Et ob hanc cauſam cum in concilio epiſcoporum ei quæſtio moueretur,proferri librũ
de domo ſua iuſſerit:qui, neſciente ſe, in ſcrinijs ſuis hæreticus tenebatur. Cumq; prolatus
fuiſſet,& ab omnibus hæreticus iudicatus, autor libri excommunicatus,de concilij conuen
tione diſceſſerit.Et tantæ autoritatis ſe putat,ut cum hoc familiaribus ſuis narrat ſomnium,
nemo ei contra confeſſorem iſta ſimulanti audeat contradicere.Reſponde quæſo: Synodus,
à qua excommunicatus eſt,in qua urbe fuit:Dic epiſcoporũ uocabula:profer ſententias ſub-
ſcriptionum uel diuerſitatem uel conſonantiam. Doce qui eo anno conſules fuerint,quis Im-
6 perator hanc ſynodũ iuſſerit congregari:Galliæ ne tãtum epiſcopi fuerint,an & Italiæ & Hi-
ſpaniæ:certe quam ob cauſam ſynodus cõgregata ſit. Nihil horum nominas,ſed uirum elo-
quentiſſimum & contra Arianos Latini ſermonis tubam, ut Origenem defendas,excõmu-
nicatum à ſynodo criminaris.Sed confeſſoris calumnia utcũq; tolerãda eſt. Tranſit ad incly-
tum martyrẽ Cyprianũ,& dicit Tertulliani librũ,cui titulus eſt de trinitate, ſub nomine eius

Conſtantinopoli

A Conſtantinopoli à Macedonianæ partis hæreticis lectitari. In quo crimine mentitur duo.
Nam nec Tertulliani liber eſt, nec Cypriani dicitur, ſed Nouatiani, cuius & inſcribitur titu-
lo: & autoris eloquium, ſtili proprietas demonſtrat. Et ſuperfluum puto apertas ineptias
confutare, cum mihi mea ingeratur fabella, à ſynodo uidelicet, & ſub nomine eiuſdem ami-
ci Damaſi Romanæ urbis epiſcopi ego petar, cui ille eccleſiaſticas epiſtolas dictandas tra-
didit, & Apollinariorũ uerſutiæ deſcribantur, quod Athanaſij librum ubi dominicus ho-
mo ſcriptus eſt, ad legendum acceptum, ita corruperit, ut in litura id quod raſerint rurſus
ſcriberet, ut ſcilicet non ab illis falſatum, ſed à me additum putaretur. Quæſo te amice cha-
riſſime ut in eccleſiaſticis tractatibus, ubi de ueritate dogmatum quæritur, & de ſalute anima
rum noſtrarum maiorum flagitatur autoritas, huiuſcemodi deliramenta dimittas, & pran-
diorum cœnarumq́ꝫ fabulas pro argumento non teneas ueritatis. Fieri enim poteſt, ut etiam
ſi à me uerum audiſti, alius qui huius rei ignarus eſt, dicat à te eſſe compoſitum: & quaſi mi-
mum Philiſtionis uel Lentuli ac Marilli ſtropham eleganti ſermone confictam. Quò nõ per-
ueniat ſemel effrenata temeritas? Poſt excõmunicationem Hilarij, poſt Cypriani ψευδεπίγραφον
hæreſeos librum, poſt Athanaſij me dormitante lituram, ſimul & inſcriptionem, erupit ali-
quando contra papam Epiphanium, & dolorem pectoris ſui: quod eum in epiſtola quam
ad Ioannem epiſcopum ſcripſerat, hæreticum arguit, in apologia pro Origene digerit, & his
ſe ſermonibus conſolatur. Quin potius aperienda eſt hoc in loco ueritas latens. Non enim
poſſibile eſt, tam iniquo iudicio uti quenquam hominum, ut de cauſa æquali non æqualiter
ſentiat. Sed quod autores obtrectatorum eius hi ſunt, qui uel in eccleſia diſputare latius ſolẽt,
uel etiam libros ſcribere, qui totum de Origene uel loquuntur uel ſcribunt. Ne ergo plures
ipſorum furta cognoſcant, quæ utiqꝫ ſi ingrati in magiſtrum non eſſent, nequaquam crimi-
B noſa uiderentur, ſimpliciores quoſque ab eius lectione deterrent. Denique quidam ex ipſis,
qui ſe uelut euangelizandi neceſſitatem per omnes gentes & per omnes linguas habere pu-
tat, de Origene male loquendi: ſex milia librorum eius ſe legiſſe, quàm plurima fratrum
multitudine audiente confeſſus eſt. Qui ſi utique (ut ipſe dicere ſolet) pro cognoſcendis eius
malis legebat, ſufficere poterant decem libri ad cognoſcendum, aut uiginti certe, aut ut plu-
rimum triginta. Sex milia autem librorum legere, non iam eſt errores ac mala uelle cogno-
ſcere, ſed totam penè uitam diſciplinis eius ac ſtudijs dedere. Quomodo ergo iſte merito
audiendus eſt, cum eos culpat, qui inſtructionis ſuæ cauſa perpauca eius (ſalua fidei regula
atque integra pietate) legerunt? Qui ſunt iſti, qui in eccleſia diſputare latius ſolent? Qui li-
bros ſcribere? Qui totum de Origene loquuntur & ſcribunt? Qui dum ſua nolunt furta
cognoſci, & ingrati ſunt in magiſtrum, idcirco ſimplices ab illius lectione deterrent. Nomi-
natim debes dicere, & ipſos homines denotare. Ergo beati epiſcopi Anaſtaſius & Theo-
philus & Venerius & Chromatius, & omnis tam Orientis quàm Occidentis catholico-
rum ſynodus, qui pari ſententia, quia pari & ſpiritu, illum hæreticum denunciant populis,
fures librorum illius iudicandi ſunt, & quando in eccleſijs prædicant, non ſcripturarum
myſteria, ſed Origenis furta commemorant? Non tibi ſufficit paſſim contra omnes de-
tractio, niſi ſpecialiter contra beatum & inſignem eccleſiæ ſacerdotem ſtili tui lanceam di-
rigas? Quis eſt ille, qui uel neceſſitatem euangelizandi per omnes gentes, & per omnes lin-
guas habere ſe putat, de Origene male loquendi, qui ſex milia librorum eius ſe legiſſe, quàm
plurima fratrum multitudine audiente, confeſſus eſt? In qua multitudine & caterua fra-
trum tu quoque medius eras, quando ille in ſua epiſtola queritur, pro Origenis hæreſi ne-
faria à te dogmata eſſe prolata? Crimini ei dandum eſt quare Græcam, Syram, & He-
bræam & Aegyptiacam linguam, ex parte & Latinam nouerit? Ergo & Apoſtolus & apo-
ſtolici uiri, qui linguis loquebantur, in crimine ſunt: & me trilinguem bilinguis ipſe ridebis?
7 De ſex milibus autem librorum, quos ab eo lectos eſſe confingis, quis credet aut te uerum di
cere, aut illum potuiſſe mentiri? Si enim Origenes ſex milia ſcripſiſſet librorũ, poterat fieri
ut uir

C ut uir eruditus,& ab infantia ſacris literis inſtitutus,pro curioſitate & ſcientia legiſſet aliena.
Quod uero ille non ſcripſit,quomodo iſte legere potuit? Numera indices librorum eius,qui
in tertio uolumine Euſebij,in quo ſcripſit uitam Pamphili,continentur: & non dico ſex mi-
lia,ſed tertiam partem non reperies. Habemus epiſtolam ſupradicti pontificis,in qua huic ca
lumniæ tuæ dum adhuc eſſes in Oriente,reſpondet:& apertiſſimũ mendaciũ libera uerita-
tis fronte confutat. Poſt hæc & tanta audes in apologia tua dicere,te non eſſe defenſorẽ Ori-
genis,necꝫ aſſertorem illius,pro cuius defenſione Pamphilus & Euſebius tibi parum dixiſ-
ſe ſunt uiſi. Aduerſum quæ uolumina(ſi dominus uitæ huius dederit ſpaciũ)aliâs reſponde-
re conabor. Nunc tantum tuis aſſertionibus obuiaſſe ſufficiat,& hoc breuiter prudẽtem in-
ſtruxiſſe lectorem, me iſtum librum qui ſub nomine Pamphili ferebatur,uidiſſe primũ ſcri
ptum in codice tuo:& quia non erat mihi curæ quid pro hæretico diceretur: ſic ſemper ha-
buiſſe,quaſi diuerſum eſſet opus Pamphili & Euſebij: poſtea uero quæſtione mota, ſcriptis
eorum reſpondere uoluiſſe:& ob hanc cauſam legiſſe,quid pro Origene unuſquiſqꝫ ſentiret:
perſpicueqꝫ deprehendiſſe,quod primus liber ſex uoluminũ Euſebij ipſe eſſet,qui unus ſub
nomine Pamphili à te æditus eſt,tam Græce quàm Latine,immutatis duntaxat ſenſibus de
filio & ſpiritu ſancto,qui apertam blaſphemiam præferebant. Vnde etiam ante annos fermè
decem cũ Dexter amicus meus,qui præfecturã adminiſtrauit prætorij,me rogaſſet, ut auto
rum noſtræ religionis ei indicem texerem:inter cæteros tractatores poſui & hunc librum à
Pamphilo æditum,ita putans eſſe,ut à te & tuis diſcipulis fuerat diuulgatũ. Sed cũ ipſe dicat
Euſebius Pamphilum nihil ſcripſiſſe,exceptis breuibus epiſtolis ad amicos: & primus liber
ſex uoluminum illius,eadem & eiſdem uerbis contineat,quæ ſub nomine Pamphili à te fi-
cta ſunt:perſpicuũ eſt te idcirco librum hũc diſſeminare uoluiſſe,ut ſub perſona martyris hæ
D reſim introduceres. Cumqꝫ de ipſo libro quem Pamphili ſimulas multa peruerteris,& aliter
in Græco,aliter in Latino ſit,fraudem tuam errori meo imputare non debes. Credidi enim
eius eſſe librum,quẽ titulus præferebat,ſicut περὶ ἀρχῶν, & multa alia Origenis opera,plurimo
rumqꝫ Græciæ tractatorũ,quæ aut ante non legi,aut nunc cõpellor legere quæſtione hære-
ſeos ſuſcitata:ut ſciam quæ uitare debeam,quæ probare. Vnde & in adoleſcentia homilias
tantũ eius quas loquebatur ad populum,& in quibus nõ tanta ſcandala tenebantur,ſimplici
ter rogantibus tranſtuli,nullis præiudicans ex his quæ probantur,illa ſuſcipere quæ manife-
ſte hæretica ſunt. Certe(ut compendium longi ſermonis faciam)ſicut ego oſtendo me ab his
accepiſſe librum,qui de tuo codice tranſſcripſerunt:ſic tu doce à quo exemplar acceperis, ut
qui autorem libri dare alium non potueris, ipſe falſitatis reus teneatur. Bonus homo de bo-
no cordis theſauro profert illa quæ bona ſunt:atque ex pomorum dulcedine generoſi ſemi-
nis arbor agnoſcitur. Scribit frater Euſebius ſe apud Afros epiſcopos,qui propter eccleſiaſti
cas cauſas ad comitatum uenerant,epiſtolam quaſi meo ſcriptam nomine recepiſſe, in qua
agerem pœnitentiam,& me ab Hebræis in adoleſcentia inductum eſſe teſtarer, ut Hebræa
uolumina in Latinum uerterem,in quibus nulla ſit ueritas. Quod audiens obſtupui. Et quia
in ore duorum uel trium ſtat omne uerbum: uniqꝫ teſti, nec Catoni creditum eſt, id ipſum
multorum me ex urbe fratrum ſcripta docuerunt, ſciſcitantium an ita ſe haberet , & à quo
ipſa epiſtola diſſeminata eſſet in uulgus lachrimabiliter indicantium. Qui hoc auſus eſt face-
cere,quid aliud non audeat? Bene,quod malicia non habet tantas uires, quantos conatus.
Perierat innocentia,ſi ſemper nequitiæ iuncta eſſet potentia:& totum quicquid cupit calum
nia,præualeret. Stilum meum qualiſcunqꝫ eſt & formam eloquij uir diſertiſſimus exprime-
re non potuit:ſed inter ipſas præſtigias,& alterius perſonã,qua ſe fraudulẽter induerat , quis
eſſet oſtendit. Ergo ille qui epiſtolam ſub nomine meo pœnitentiæ finxerat, quod male He-
bræa uolumina tranſtuliſſem,obijcere dicitur me in Septuaginta condemnationẽ ſcripturas
ſanctas interpretatum:ut ſiue falſa ſunt,ſiue uera quæ trãſtuli, in crimine maneam:dum aut
in nouo opere fateor me erraſſe, aut recens æditio ueteris condemnatio fit. Miror quomo-
do in

A do in eadem epiſtola homicidam,& adulterum,& ſacrilegum,& parricidam me eſſe non di-
xerit:& quicquid poteſt tacita mentis cogitatio intra ſe turpitudinis uoluere. Gratias ei de-
beo agere,quod cum tanta ſylua ſit criminum,unum mihi erroris uel falſitatis crimen obie-
cerit.Egó ne contra Septuaginta interpretes aliquid ſum loquutus, quos ante annos pluri-
mos diligentiſſime emendatos, meæ linguæ ſtudioſis dedi, quos quotidie in conuentu fra-
trum ediſſero:quorum pſalmos iugi meditatione decanto? Tam ſtultus eram, ut quod in
pueritia didici,ſenex obliuiſci uellem? Vniuerſi tractatus mei horum teſtimonijs texti ſunt.
Commentarij in duodecim prophetas,& meam & Septuaginta æditionē ediſſerunt. O la-
bores hominum,ſemper incerti: ò mortalium ſtudia, contrarios interdum fines habentia.
Vnde me putabam bene mereri de Latinis meis,& noſtrorum ad diſcendum animos con-
citare,quod etiam Græci uerſum de Latino poſt tantos interpretes non faſtidiunt, inde in
culpam uocor,& nauſeanti ſtomacho cibos ingero.Et quid in homine tutum ſit,ſi innocen-
tia criminoſa eſt? Dormiente patrefamiliâs inimicus homo zizania ſuperſeminauit.Extermi
nauit uineam aper de ſylua,& ſingularis ferus depaſtus eſt eam.Ego taceo,& literæ nō meæ
loquuntur contra me.Ignoro crimen,& crimen in toto orbe confiteor.Heu mihi mater mea,
ut quid me genuiſti,uirum qui iudicer & diſcernar omni terræ? Omnes præfatiunculæ ue-
teris teſtamenti,quarum ex parte exempla ſubieci,huic rei teſtes ſunt.Et ſuperfluū eſt, quod
in illis dictum eſt,aliter quàm ibi dictum eſt ſcribere.Incipiam igitur à Geneſi, cuius prolo-
gus talis eſt:Deſiderij mei deſideratas accepi epiſtolas,qui quodam præſagio futurorum,cū
Daniele ſortitus eſt nomen,obſecrantis ut tranſlatum in linguam Latinam de Hebræo ſer-
mone Pentateuchum noſtrorū auribus traderem.Periculoſum opus certe, & obtrectatorū
latratibus patens,qui me aſſerunt in Septuaginta interpretum ſuggillationem,noua pro ue-
B teribus cudere,ita ingenium quaſi uinum probātes:cum ego ſæpiſſime teſtatus ſim, me pro
uirili portione in tabernaculo dei offerre quæ poſſim:nec opes alterius, aliorum paupertate
fœdari.Quod ut auderem, Origenis me ſtudium prouocauit,qui æditioni antiquæ trāſla-
tionem Theodotionis miſcuit, aſteriſco & obeliſco,id eſt,ſtella & ueru, opus omne diſtin-
guens: dum aut illuſtria facit,quæ minus ante fuerant,aut ſuperflua quæque iugulat & con
fodit, maximeq; quæ euangeliſtarum & apoſtolorum autoritas promulgauit. In quibus
multa de ueteri teſtamento legimus,quæ in noſtris codicibus non habentur,ut eſt illud: Ex
Aegypto uocaui filium meum.Et: Quoniam Nazaræus uocabitur. Et: Videbunt in quem
compunxerunt.Et: Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ.Et: Quæ nec oculus uidit, nec
auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit deus diligentibus ſe, & multa
alia, quæ proprium σύνταγμα deſiderant.Interrogemus ergo eos,ubi hæc ſcripta ſint:& cum
dicere non potuerint,de libris Hebræis proferamus.Primum teſtimonium eſt in Oſee. Se-
cundum in Eſaia. Tertium in Zacharia.Quartū in Prouerbijs.Quintū æque in Eſaia.Quod
multi ignorantes,apocryphorum deliramēta ſectantur:& Hiberas nænias libris authenticis
præferunt.Cauſas erroris non eſt meū exponere.Iudæi prudenti ſactum dicūt eſſe conſilio,
ne Ptolemæus unius dei cultor,apud Hebræos etiam duplicem diuinitatem deprehēderet:
quod maxime idcirco faciebant,quia in Platonis dogma cadere uidebatur. Deniq; ubicūq;
ſacratū aliquid ſcriptura teſtatur de patre & filio & ſpiritu ſancto, aut aliter interpretati ſunt,
aut omnino tacuerunt:ut & regi ſatisfacerent,& arcanum fidei non diuulgarent. Et neſcio
quis primus autor,ſeptuaginta cellulas Alexandriæ mendacio ſuo extruxerit, quibus diuiſi
eadem ſcriptitarint,cum Ariſteas eiuſdem Ptolemæi ὑπερασπιστής, & multo poſt tempore Ioſe-
8 phus nihil tale retulerint,ſed in una baſilica congregatos contuliſſe ſcribant,non propheta-
ſſe.Aliud eſt enim uatem,aliud interpretem eſſe.Ibi ſpiritus uentura prædicit, hic eruditio &
uerborū copia,ea quæ intelligit transfert.Niſi fortè putandus eſt Tullius œconomicū Xe-
nophontis & Platonis Protagorā,& Demoſthenis pro Cteſiphonte orationē afflatus rhe-
torico ſpiritu tranſtuliſſe,ut aliter de eiuſdē libris per Septuaginta interpretes:aliter per apo-
ſtolos

C ſtolos ſpiritus ſanctus teſtimonia texuerit:ut quod illi tacuerint,hi ſcriptum eſſe mentiti ſint.
Quid igitur?Damnamus ueteres?Minime.Sed poſt priorũ ſtudia, in domo domini quod
poſſumus,laboramus.Illi interpretati ſunt ante aduentum Chriſti: & quod neſciebant, du-
bijs protulere ſententijs.Nos poſt paſſionem & reſurrectionem eius,non tam prophetiam
quàm hiſtoriam ſcribimus.Aliter enim audita,aliter uiſa narrantur. Quod melius intelligi-
mus,melius & proferimus.Audi igitur æmule,obtrectator auſculta.Non damno,nõ repre-
hendo Septuaginta, ſed confidenter cunctis illis apoſtolos præfero. Per iſtorum os mihi
Chriſtus ſonat,quos ante prophetas inter ſpiritualia chariſmata poſitos lego:in quibus ulti-
mum penè gradum interpretes tenent.Quid liuore torqueris? Quid imperitorum animos
contra me concitas?Sicubi tibi in tranſlatione errare uideor,interroga Hebræos,diuerſarum
urbium magiſtros conſule:quod illi habent de Chriſto,tui codices non habent. Aliud eſt,ſi
contra ſe poſtea ab apoſtolis uſurpata teſtimonia probauerunt: & emendatiora ſunt exem-
plaria Latina,quàm Græca,Græca quàm Hebræa.In libris quoque Samuel & Malachim,
quos nos regnorum quatuor nominamus,poſt catalogũ diuinæ ſcripturæ hæc intuli.Quæ
cum ita ſe habeant,obſecro te lector,ne laborem meum reprehenſionem exiſtimes antiquo-
rum.In tabernaculo dei offert unuſquiſq; quod poteſt. Alij aurum & argentum & lapides
precioſos:alij byſſum & purpuram & coccum offerunt & hiacynthum.Nobiſcum bene agi
tur,ſi obtulerimus pelles & caprarum pilos.Et tamen Apoſtolus cõtemptibiliora noſtri ma
gis neceſſaria iudicat.Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo,& per ſingulas ſpecies eccle
ſiæ præſentis futuræq; diſtinctio,pellibus tegitur & cilicijs,ardoremq; ſolis & iniuriam im-
brium,ea quæ uiliora ſunt prohibent.Vide quanto contra Septuaginta interpretes tumeam
ſupercilio,ut illos aurum & precioſos lapides & purpuram,me pelles & pilos caprarum in
D tabernaculo dei obtuliſſe profitear.Ponam & aliud teſtimonium,ne nunc me rerum neceſ-
ſitate compulſum dicas mutaſſe ſententiam.In libro temporum,id eſt, Paralipomenon: qui
Hebraice dicitur דִבְרֵי הַיָמִים Dibre haiamim, ad ſanctum Chromatium præfatiuncula
uſus ſum.Si ſeptuaginta interpretum pura,& ut ab eis in Græcum uerſa eſt æditio perma-
neret,ſuperflue me mi Chromati epiſcoporum ſanctiſſime atq; doctiſſime impelleres,ut ti-
bi Hebræa uolumina Latino ſermone transferrem.Quod enim ſemel aures hominum occu
pauerat,& naſcentis eccleſiæ roborauerat fidem,iuſtum erat etiam noſtro ſilentio compro-
bari.Nunc uero cum pro uarietate regionum diuerſa ferantur exemplaria, & germana illa
antiquaq; tranſlatio corrupta ſit atque uiolata,noſtri arbitrij putas:aut ex pluribus iudicare
quid uerum ſit,aut nouum opus in ueteri opere cudere, illudentibusq; Iudæis cornicum (ut
dicitur)oculos configere. Alexandria & Aegyptus in Septuaginta ſuis Heſychium laudat
autorem. Conſtantinopolis uſq; ad Antiochiam,Luciani martyris exemplaria probat.Me-
diæ inter has prouinciæ,Palæſtinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Euſebius
& Pamphilus uulgauerunt, totuſq; orbis hac inter ſe trifaria uarietate compugnat. Et cer-
te Origenes non ſolum exẽpla cõpoſuit quatuor æditionum,è regione ſingula uerba deſcri-
bens:ut unus diſſentiens, ſtatim cæteris inter ſe conſentientibus arguatur: ſed quod maio-
ris audaciæ eſt,in æditione ſeptuaginta,Theodotionis æditionem miſcuit: aſteriſcis uideli-
cet deſignans quæ minus fuerant:& uirgulis quæ ex ſuperfluo uidebantur appoſita. Si igi-
tur alijs licuit non tenere,quod ſemel ſuſceperant:& poſt ſeptuaginta cellulas,quæ uulgò ſi-
ne autore iactantur,ſingulas cellas aperuere:hocq; in eccleſijs legitur, quod Septuaginta ne-
ſcierunt:cur me non ſuſcipiant Latini mei,qui inuiolata æditione ueteri,ita nouam condidi,
ut laborem meum,Hebræis &(quod his maius eſt) apoſtolis autoribus probẽ? Scripſi nu-
per librum de optimo genere interpretandi,oſtendens illa de Euangelio: Ex Aegypto uo-
caui filium meum.Et:Quoniam Nazaræus uocabitur.Et: Videbunt in quem compunxe-
runt.Et illud Apoſtoli:Quæ oculus non uidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcende-
runt,quæ præparauit dominus diligentibus ſe:cæteraq; his ſimilia,in Hebræorum libris in-
ueniri

A ueniri. Certe Apoſtolus & euangeliſtæ, Septuaginta interpretes nouerant. Et unde eis hoc
dicere, quod in Septuaginta non habetur? Et Chriſtus dominus noſter, utriuſque teſtamenti
conditor, in euangelio ſecundum Ioannem: Qui credit (inquit) in me: ſicut dicit ſcriptura: flu-
mina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Vtiq; ſcriptum eſt quod ſaluator ſcriptum eſſe teſta-
tur. Vbi ſcriptum eſt? Septuaginta non habent, apocrypha neſcit eccleſia. Ad Hebræos igi-
tur reuertendum: unde & dominus loquitur: & diſcipuli exempla præſumunt. Hæc pace ue-
terum loquor, & obtrectatoribus meis tantum reſpondeo, qui canino dente me rodunt, in
publico detrahentes legentes in angulis, ijdem & accuſatores & defenſores: cum in alijs pro-
bent, quod in me reprobant: quaſi uirtus & uitium non in rebus ſit, ſed cum autore mutetur.
Cæterum memini æditionem Septuaginta tranſlatorum olim de Græco emendatam tri-
buiſſe me noſtris: nec inimicum debere exiſtimari eorum, quos in conuentu fratrum ſemper
ediſſero. Et quod nunc רִבְרֵי חֲיָמִים dibre haiamim, id eſt, uerba dierum interpretatus ſum:
idcirco feci: ut inextricabiles moras, & ſyluam nominum quæ ſcriptorum confuſa ſunt ui-
9 tio, ſenſuumq; labyrinthos apertius & per uerſuum cola, digererem, mihimetipſi & meis iu-
xta Hiſmeniam canens, ſi aures ſurdæ ſunt cæterorum. In Eſdre quoque uolumine, ſimi-
lia præfatus ſum: & poſt multa hæc addidi. Quod illaniatus ſum, æquiſſimum eſt. Aedidi ali-
quid, quod non habetur in Græco: uel aliter habetur, quàm à me uerſum eſt. Quid interpre
tem laniant? Interrogent Hebræos, & ipſis autoribus tranſlationi meæ, uel arrogent uel de-
rogent fidem. Porrò aliud eſt, ſi clauſis (quod dicitur) oculis mihi uolunt maledicere: & non
imitātur Græcorum ſtudium & beneuolentiam: qui poſt Septuaginta tranſlatores iā Chri-
ſti euangelio coruſcante, Iudæos & Hebionitas legis ueteris interpretes, Aquilam uidelicet,
Symmachum & Theodotionem, curioſe legunt, & per Origenis laborem eccleſijs dedica-
B runt: quanto magis Latini mei grati eſſe deberent, quod exultantem Græciam cernerent ali-
quid à ſe mutuari. Primum enim magnorum ſumptuum eſt, & infinitæ difficultatis, exēpla
habere omnia. Denique & qui habuerint, & Hebræi ſermonis ignari ſunt, magis errabunt,
ignorantes quis è multis uerius dixerit. Quod etiam ſapientiſſimo cuidam, nuper apud Græ
cos accidit: ut interdum ſcripturæ ſenſum relinquens, uniuſcuiuſlibet interpretis ſequeretur
errorem. Nos autem qui Hebrææ linguæ ſaltem paruam habemus ſcientiam: & Latinus no
bis utcunq; ſermo nō deeſt: & de alijs magis poſſumus iudicare: & ea quæ ipſi intelligimus,
in noſtra lingua exprimere. Tranſibo ad librum Iob, quem poſt Septuaginta interpretū
æditionem, quā Origenes obelis aſtericiſq; diſtinxit, ante annos plurimos Latino ſermoni
datum: cum rurſum iuxta ipſum Hebraicum uerterem: ſic locutus ſum. Cogor per ſingu-
los ſcripturæ diuinæ libros, aduerſariorū reſpondere maledictis, qui interpretationem meā,
reprehenſionem Septuaginta interpretum criminantur: quaſi non & apud Græcos, Aqui-
la, Symmachus & Theodotion uel uerbum è uerbo, uel ſenſum è ſenſu, uel ex utroq; com-
mixtum & mediæ temperatum genus tranſlationis expreſſerint: & omnia ueteris inſtrumen
ti uolumina Origenes obelis aſteriſciſq; diſtinxerit: quos uel additos uel de Theodotione
ſumptos tranſlationi antiquæ inſeruit, probans defuiſſe quod additum eſt. Diſcant igitur
obtrectatores mei recipere in toto, quod in partibus ſuſceperūt, aut interpretationem meam
cum aſteriſcis ſuis radere. Neque enim fieri poteſt: ut quos plura intermiſiſſe perſpexerint, nō
eoſdem etiam in quibuſdam erraſſe fateantur, præcipue in Iob: cui ſi ea quæ ſub aſteriſcis ad-
dita ſunt ſubtraxeris, pars maxima detruncabitur. Et hoc duntaxat apud Græcos. Cæterum
apud Latinos, ante eam tranſlationem quam ſub aſteriſcis & obelis nuper ædidimus, ſeptin-
genti fermè aut octingenti uerſus deſunt: ut decurtatus & laceratus corroſuſq; liber, fœdita-
tem ſui publice legentibus præbeat. Et poſt multa quæ ſtudio breuitatis prætereo, hæc in fi-
ne ſubiunxi. Audiant quapropter canes mei, idcirco me in hoc uolumine laboraſſe: non ut
interpretationem antiquam reprehenderem: ſed ut ea quæ in illa, aut obſcura ſunt, aut omiſ-
ſa, aut certe uitio ſciptorum deprauata, manifeſtiora noſtra interpretatione fierent: qui &

C Hebræum ſermonem ex parte didicimus,& in Latino penè ab ipſis incunabulis inter gram
maticos & rhetores & philoſophos detriti ſumus.Quod ſi apud Græcos poſt Septuaginta
æditionem,iam Chriſti euangelio coruſcante, Iudæus Aquila,& Symmachus ac Theodo,
tion Iudaizantes hæretici ſunt recepti:qui multa myſteria ſaluatoris, ſubdola interpretatio,
ne cælarunt, & tamen in exaplis habentur apud eccleſias,& explanantur ab eccleſiaſticis ui,
ris:quanto magis ego Chriſtianus, de parentibus Chriſtianis natus, & uexilum crucis in
mea fronte portans:cuius ſtudium fuit omiſſa repetere,deprauata corrigere: & ſacramenta
eccleſiæ,puro & fideli aperire ſermone,uel à faſtidioſis,uel à malignis lectoribus non debeo
reprobari: Pſalterium quoque quod certe emendatiſſimum iuxta Septuaginta interpretes
noſtro labore dudum Roma ſuſcepit, rurſum iuxta Hebraicum uertens,præfatione muni,
ui:& ſic in parte prologi ſum locutus. Quia igitur nuper cum Hebræo diſputans: quædam
pro domino ſaluatore de pſalmis teſtimonia protuliſti: uolensꝗ; ille te illudere, per ſermo,
nes penè ſingulos aſſerebat,non ita haberi in Hebræo, ut tu de Septuaginta interpretibus
opponebas: ſtudioſiſſime poſtulaſti: ut poſt Aquilam, Symmachum & Theodotionem
nouam æditionem Latino ſermone transferrem. Aiebas enim te magis interpretum uarie,
tate turbari: & pro amore quo laberis, uel translatione,uel iudicio meo eſſe contentum. Vn,
de impulſus à te: cui & quæ non poſſum,negare non debeo: rurſum me obtrectatorum la,
tratibus tradidi,maluiꝗ; te uires potius meas quàm uoluntatem in amicitia quærere. Certe
confidenter dicam,& multos huius operis teſtes citabo:me nihil duntaxat ſcientem de He,
braica ueritate mutaſſe.Sicubi ergo ædirio mea à ueteribus diſcrepat;interroga quēlibet He,
bræorum,& liquido peruidebis,me ab æmulis fruſtra lacerari:qui malunt contemnere ui,
deri præclara, quàm diſcere,peruerſiſſimi homines.Nam cum nouas ſemper expetant uolu
D ptates,& gulæ eorum uicina maria non ſufficiant: cur in ſolo ſtudio ſcripturarum ueteri ſa,
pore contenti ſunt: Nec hoc dico,quod præceſſores meos mordeam,aut quicquam de his ar
bitrer detrahendum: quorum translationem diligentiſſime emendatam, olim meæ linguæ
hominibus dedi:ſed quod aliud ſit in eccleſijs Chriſti credentium pſalmos legere, aliud Iu,
dæis ſingula uerba calumniantibus reſpondere. Solomonis etiam libros,quos olim iuxta
Septuaginta additis obelis & aſteriſcis in Latinum uerteram,ex Hebraico transferens: & de,
dicans ſanctis epiſcopis Chromatio & Heliodoro,hæc in præfatiunculæ meæ fine ſubieci.Si
cui Septuaginta interpretum magis æditio placet, habet eam à nobis olim emendatam.Ne,
que enim ſic noua cudimus,ut uetera deſtruamus. Veniam & ad Eſaiam:& partē prolo,
gi eius ſuper Septuaginta interpretatione ſubiungam.Quem cum magis euangeliſtā quam
prophetam dicerem;eo quod uniuerſa Chriſti eccleſiæ myſteria ſic ad liquidum perſecutus
eſſet;ut non de futuro uaticinari,ſed de præteritis hiſtoriam texere crederetur: etiam hoc ad,
didi. Vnde conijcio noluiſſe tunc tēporis Septuaginta interpretes,fidei ſuæ ſacramenta per,
ſpicue ethnicis prodere:ne ſanctum canibus,& margaritas porcis darent.Qui cum hanc ædi
tionem legeritis,ab illis animaduertetis abſcondita.Nec ignoro quanti laboris ſit prophetas
intelligere:nec facile quempiam poſſe iudicare de interpretatione, niſi intellexerit ante quæ
legerit.Nos quoque patere morſibus plurimorum, qui ſtimulante inuidia: quod conſequi
non ualent deſpiciunt.Sciens ergo & prudens in flammam mitto manum. Et nihilominus a
faſtidioſis lectoribus hoc precor:ut quomodo Græci poſt Septuaginta translatores Aqui,
lam & Symmachum & Theodotionem legunt,uel ob ſtudium doctrinæ ſuæ,uel ut Septua
ginta magis ex collatione eorum intelligant:ſic & iſti ſaltem unum poſt priores habere di,
gnentur interpretem.Legant prius,& poſtea deſpiciant:ne uideantur non ex iudicio, ſed ex
odij præſumptione,ignorata damnare. De Daniēle autem breuiter reſpodebo, me non
negaſſe eum prophetam,quem ſtatim in fronte prologi prophetam eſſe confeſſus ſum: ſed
quid Hebræi dicerent,& quibus argumentis ſuam niterentur probare ſententiam, uoluiſſe
monſtrare:& docuiſſe lectorem,eccleſias Chriſti hunc prophetam iuxta Theodotionem le,
gere,&

A gere:& nõ iuxta Septuaginta tranſlatores.Quorum ſi in iſto libro æditionem dixi multum
à ueritate diſtare,& recto eccleſiarum Chriſti iudicio reprobatam:non eſt meæ culpæ qui di-
xi:ſed eorum qui legunt.In promptu ſunt quatuor æditiones,Aquilæ, Symmachi, Septua-
ginta,& Theodotionis.Eccleſiæ iuxta Theodotionem legunt Danielem.Ego quid peccaui,
ſi eccleſiarum iudicium ſecutus ſum?Quod autem refero,quid aduerſum Suſannæ hiſtoriã
& hymnum trium puerorum & Belis draconis fabulas,quæ in uolumine Hebraico non ha-
bentur,Hebræi ſoleant dicere:qui me criminatur ſtultum,ſe ſycophantam probat. Non enĩ
quid ipſe ſentirem:ſed quid illi contra nos dicere ſoleant,explicaui.Quorum opinioni,ſi non
reſpondi in prologo breuitati ſtudens,ne non præfationem,ſed librum uiderer ſcribere, pu-
to quod ſtatim ſubiecerim.Dixi enim,de quo nõ eſt huius tẽporis diſſerere. Alioquin & ex
eo,quod aſſerui Porphyrium cõtra hunc prophetam multa dixiſſe,uocauiq́ꝫ huius rei teſtes
Methodium,Euſebium & Apollinarium,qui multis uerſuum milibus,illius uęſaniæ reſpon
derunt:me accuſare poterit,quare non in præfatiuncula contra libros Porphyrij ſcripſerim.
Qui iſtiuſmodi nænias conſectatur,& ſcripturæ Hebraicæ ueritatem non uult recipere, au-
diat libere proclamantem.Nemo enim cogitur legere,quod non uult.Ego petẽtibus ſcripſi,
non faſtidioſis:gratis,non inuidis:ſtudioſis,non oſcitãtibus.Et tamẽ miror quomodo Theo
dotionem hæreticum & Iudaizantem legit,& qualiſcunq; peccatoris Chriſtiani tranſlationẽ
faſtidit.Quæſo te amice dulciſſime,qui tã curioſus es,ut etiam ſomnia mea noueris:omniaq́ꝫ
quæ per tot annos abſq; metu futuræ ſcripſi calumniæ,in accuſationem uocas : ut reſpon-
deas quomodo eorum præfationes librorũ neſcias,quos accuſas:quæ quodam uaticinio,fu
turæ calumniæ reſponderunt:implentes prouerbiũ:Prius antidotum quàm uenenũ. Quid
nocet eccleſijs noſtra trãſlatio?Magnis(ut ſcio) ſumptibus redemiſti,Aquilæ & Symmachi
B & Theodotionis,quintæq́ꝫ & ſextæ æditionis Iudaicos tranſlatores. Origenes tuus, & (ne
fortè queraris figurata te laude percuſſum)Origenes noſter(noſtrum uoco ob eruditionem
ingenij,non ob dogmatum ueritatem)in omnibus libris ſuis poſt Septuaginta interpretes,
Iudæorum tranſlationes explanat & ediſſerit.Euſebius quoque & Didymus idem faciunt.
Prætermitto Apollinarium,qui bono quidem ſtudio,ſed nõ ſecũdum ſciẽtiam de omnium
tranſlationibus in unum ueſtimentũ pannos aſſuere conatus eſt: & conſequentiã ſcripturæ,
non ex regula ueritatis,ſed ex ſuo iudicio texere.Apoſtolici uiri ſcripturis utũtur Hebraicis:
ipſos apoſtolos & euangeliſtas hoc feciſſe perſpicuum eſt.Dominus atq; ſaluator ubicunq;
ueteris ſcripturæ meminit,de Hebraicis uoluminibus ponit exempla: ut eſt illud:Qui credit
in me,ſicut ſcriptura dicit,flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ.Et in ipſa cruce אֵלִי אֵלִי
לָמָּה עֲזַבְתָּנִי Eli Eli lammaaſabthani:quod interpretatur:Deus meus deus meus, quare me
dereliquiſti:non ut à Septuaginta poſitum eſt:Deus deus meus,reſpice in me, quare me de-
reliquiſti:& multa his ſimilia:Nec hoc dicimus,quod Septuaginta interpretes ſuggillemus,
ſed quod apoſtolorũ & Chriſti maior ſit autoritas:& ubicunq; Septuaginta ab Hebræo nõ
diſcordãt,ibi apoſtolos de interpretatione eorũ exempla ſumpſiſſe:ubi uero diſcrepãt:id po
ſuiſſe in Græco,quod apud Hebræos didicerant.Sicut ergo ego oſtẽdo multa in nouo teſta-
mento poſita de ueteribus libris,quæ in Septuaginta nõ habẽtur:& hæc ſcripta in Hebraico
doceo:ſic accuſator oſtẽdat aliquid ſcriptũ eſſe in nouo teſtamẽto de Septuaginta interpre-
tibus,quod in Hebraico nõ habeatur:& finita cõtentio eſt.Ex quibus omnibus approbatur.
& Septuaginta interpretũ æditionẽ quæ legentiũ uetuſtate firmata eſt:utilẽ eſſe eccleſijs, dũ
ante gẽtes audiũt Chriſtum uenturum eſſe quàm ueniat:& cęteros interpretes non reprobãdos:
quia non ſua,ſed diuina uolumina tranſtulerunt,& familiarẽ meũ id à Chriſtiano & amico
debere ſuſcipere,quod magno ſumptu ſibi à Iudæis deſcribere ſeſtinauit.Exceſſi epiſtolę mo
dum,& qui contra nefariã hæreſim iam ſtilum fixerã,pro me reſpondere cõpulſus ſum, ex-
pectans tria amici uolumina:& ad congeriem criminum eius tota mente ſuſpẽſus:niſi quod
leuius eſt,profeſſum inimicum cauere,quàm hoſtem latentem ſub amici nomine ſuſtinere.

C PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 MEum potiſſimum inuadat.)Hunc aiunt eſſe morem periclitantium in aquis, ut quicq[illegible]
manibus nacti fuerint,id pertinaciſſime teneant,etiam ſuo malo. Niſi inflicti.) Quidam
codices habent inclyti.Ex uarietate conijcitur locus deprauatus.Forte legendum eſt, [illegible]
ctio pontificis baculo. Militari uulgariq;.) Et hodie Galli quocunque modo cognatum,
parentem uocant ſua lingua. Flaminiæ iter.)Eſt una uia Romana quæ Flaminia,ſicut Appia, Sa
cra,cæteræq;.Molliſſimum appellat,quod ea pars minime montuoſa ſit. Reſupinus.) A geſtu [illegible]
gnificauit deſidiam.Recumbunt enim qui laſſi ſunt, & qui eſſedo uehuntur, quod ipſum [illegible]us eſt
delicati uehiculi Laſſulus.)Diminutio commode exprimit Ironiam. Quæ malum.) M[illegible] hic
interiectionis uice ponitur,qua ſolemus tedium aut iram exprimere. Potiri ignibus & frui.) Im
proprietatem notauit.Nam potimur rebus,pro quibus certauimus:& fruimur rebus, pro qu[illegible] la
2 borauimus. Apud eos dicitur κληρονομήσουσιν.)Id eſt,hæreditate capient. Acyrologijs.) Id eſt im
proprijs locutionibus.Id enim Græce ſonat ἀκυρολογία. Et à Grammaticis commemoratur [illegible]
tia ſermonis,ut ſi quis diceret ſperare pro timere. Hoc enim deerat:ut hominibus t[illegible]
ditis, ille non potiretur ignibus æternis,quos tanto tempore deſiderauerat.) Negatio expun[illegible]
eſt,ut legas ille potiretur.Nam irridet uſurpationem uerbi impropriam: potimur enim his rebus
quas deſiderauimus. Et quem uolo ut ardeat.)Græci codices ſic habent, καὶ τί [illegible] d
eſt,& quid uolo ſi iam accenſus eſt? Theophraſti uerba.)Per Ironiã appellat Theophraſt[illegible] R[illegible]
num,propter balbutiem & infantiam. Theophraſtus enim philoſophus admirabili qu[illegible]dam [illegible]
quentia:unde & nomen uidetur inditum,quod diuine loqueretur. Temporum ac modorum legi
dicentes.)Commiſcuit præſens cum præterito:rectius erat,legi qui dicerent. Item legi, male reſ[illegible]
det ad confirmabant.Præterea,&,copula parum concinne connectit legi,& confirmabant. [illegible]oſtrem
quis legit dicentes,ac non potius audit? Vide quantum interſit inter locutuleium, & homi[illegible]
3 eloquentem. Vt prætermittam κακέμφατον.) Cacemphaton, Donatus refert inter decem orat[illegible]
uitia.Id fit, cum quis utitur dictione quæ habet obſcœnæ rei ſignificationem. Veluti, Arrige au[illegible]
Pamphile.Nam arrigo per ſe obſcœnum uerbum eſt.Hic Hieronymus putat obſcœnitatem ſube[illegible]
in traduce humani ſeminis. Arceſilaum.) Hic mediæ Academiæ fuit autor, & ſingulis de re[illegible]
ambigue diſputabat illud addens φημὶ ἐγώ, id eſt ſic mihi uidetur. Carneadem.)Hic nouæ A[illegible]
D miæ princeps fuit. Erat autem id omnibus Academicis commune,nihil affirmare, ſed probab[illegible]
qui. Cautione.)Nam illi uerum neſcire ſe dicebant,tamen quid eſſet ueriſimile,ſe ſcire pro[illegible]
tur.Ruffinus ne hoc quidem audet pronunciare,ſed omnino neſcire ſe fatetur. Inuidiam.[illegible]
dio & moleſtia poſuit. Vitam è uita.)Nam ſublato delectu rerum,ratio uiuendi tollitur e[illegible]
hanc inuidiam uitandam,confugerunt ad uериſimilia. Vide num pro uitam legendum ſit uer[illegible]tem.
4 Lactantium ex traduce factam.)Pro his uerbis ex traduce factam, quidam codices habent [illegible]
σπερμίαν,id eſt,conſeminatam,hoc eſt pariter cum ſemine immiſſam. Interpretaris [illegible]
tum ſignificat:quanquam hic accipi uidetur,pro commentario in librum Exodi. Sed puto ſcr[illegible]
dum [illegible]. Et Cicures.)Quidam codices habent,cicures Enniani.Quidã cicures Senniani. Qua
drupedes,quæ feræ non ſunt,cicures dicuntur.Fortaſſis Ennius alicubi ſimplices, & qui facile [illegible]
uis adducantur,cicures appellauit. Quid inconſequens.)Quod Græci uocant [illegible]
quentia non reſpondent ſuperioribus. Lacinioſæ.)Id eſt,ſuperfluentis.Nam laciniæ ſun[illegible]
appendices,quibus olim utebantur,& adhuc utuntur nonnulli. Tantum uerſibus.) N[illegible]
uerbis,ſed uerſibus.Verſus eſt,quod uulgò lineam uocant.Quod ſi Hieronymus tant[illegible]
tur huiuſmodi uitijs ſermonis,quæ probe defendi poſſent:quid faceret,noſtrates legens Theologos,
quorum tota oratio,uſque ad prodigium ſpurca eſt? Et ſi clamat ſe plus laboraſſe in intelli[illegible]do R[illegible]
fini ſermonem,qui mulus etiam eloquens uidetur,quàm in reſpondendo: quid ſi rem haberet cum
Ocaniſtis,aut Scotiſtis,aut ſimilibus? Et ſi huius reliquis in rebus prudentiam, ex ſermonis inepta
uult æſtimari, quantum tribueret his quorum ſermone nihil inſulſius? Verum hi longe diſſent[illegible]
ab Hieronymo,qui nihil exiſtimant,neque ſanctum,neque doctum,quod idem non ſit egregie b[illegible]
5 barum. Nauem impetit.)Impegit legendum eſt,id eſt,illiſit in ſcopulum.Prouerbium eſt, ubi q[illegible]is
ſtatim in aggreſſu operis offendit. Ad populum phaleras.)Hoc Perſiano uerſu nimis uidetur Hie
ronymus delectatus:hoc eſt,apud uulgus te iacta,mihi penitus notus es. In Origenis [illegible].) S[illegible]a
uocat quæ Græci δόγματα, nos decreta,ſiue placita. Ἀναθεωρισμός.)Θεωρῆσαι,conſiderare eſt ſiue c[illegible]
templari,ἀναθεωρῆσαι,id eſt, reconſiderare.Inde ἀναθεωρισμός, recognitio. Commatice.) Id eſt, conc[illegible]
ſim,nam κόπτω incido, κόμμα inciſio. Vnde & Michaël.) Hic locus eſt in epiſtola Iudæ apoſtoli ex
apocryphis,ut apparet, Hebræorum ſumptus. Increpet tibi. [illegible],id eſt, increpet
te dominus.Quanquam Græce dandi caſus eſt.Noſtri codices pro increpet habent,imperet,ſed [illegible]n
doſe. Duos Andabatas.)Andabatæ clauſis oculis congrediuntur.De hoc uide Prouerbium a n[illegible]
6 bis explicatum in Chiliadibus. Subſcriptionum.)Subſcribebant enim, qui ſententiam alicui[illegible]
comprobabant. Quis imperator.) Nota lector olim ſynodos, imperatorum iuſſu cong[illegible]

A ſolitas. Cum mihi mea ingeratur fabella.)Quidam codices habent tabella. Vtrunque tolerari po-
teſt.Fabella,id eſt ſermo leuiter inter conuiuia dictus:uel tabella,id eſt,menſula,hoc eſt, quod in men-
ſa dictum eſt. Aſynodo uidelicet.) Nonnulli codices habebant, aſino uidelicet lyra. Verum mihi
probatur,aſynodo,id eſt,à ſynodis alieno, ἀσύνοδος, ut intelligas nihil opus eſſe ingerere ſermones
prandiorum ei, qui omnia ſynodorum acta nouerit. Quaſi mimum Philiſtionis.)Philiſtion Sar-
dianus,quanquam de patria ambigunt autores,ad riſum ſcripſit comœdiolas quaſdam: unde & præ
nimio riſu mortuus eſt. Mimum.)Hic uocat carmen ipſum ludicrum. Marulli.)Et hic mimo-
graphus fuit. Cuius meminit Spartianus in uita Antonij. Huius generis fuit & Lentulus, quanquã
de eo nihil nominatim comperi,niſi quod hunc memorat alibi Hieronymus. Stropham.) Vocat
obliquum ſermonem:cum aliud agimus,quàm præ nobis ferimus. Sic enim mimi ſub alterius nomi
ne,alium taxant apud populum. Cypriani ψευδεπίγραφον.)Id eſt,falſæ inſcriptionis: ψεῦδος menda-
7 cium, & ἐπιγράφω inſcribo. Ipſe bilinguis.)Id eſt,Græce peritus & Latine,quanquam interim ſcom
ma eſt,ex alluſione bilinguis. Numera indicem.)Indicem uulgò tabulam uocant,Græci ἔλεγχον.
Cum Daniele.) Nam huic dictum eſt:Vir deſideriorũ es tu, ut habetur apud ipſum capite nono,
quod eſſet diſcendi cupidus. Aut illuſtria.)Nam prænotatis ſtellulis illuſtrabat & ueru iugulabat
& confodiebat. Eſt enim obeliſcus gladij,ſiue teli genus.Aſteriſcus ſtellula. Proprium σύνταγμα.)
συντάσσω,id eſt, compono.Inde σύνταγμα, opus compoſitum. Hiberas Nænias.) Nænias hoc loco
nugas uocat aniles.Hiberas autem dixit, quod in Hiberia multa naſcantur uenena, maleficijs apta,
ſicut in Odis teſtatur Horatius.Vnde propter prodigioſa maleficiorum ſabulamenta,fabulæ aniles,
Hiberieæ næniæ dictæ ſunt.Eſt enim Hiberia finitima Colchidi,quæ ſimilibus fabulis infamis eſt.
Mendacio ſuo extruxerit.) Feſtiuiter dicit eas cellulas non ſaxis,ſed mendacio conſtructas fuiſſe.
Ridet hoc figmentum ſcribens ad Auguſtinum,qui ſerio credidit.Neque deſunt hodie qui credant,
cum diuus Hieronymus plane mendacium eſſe pronunciet. Hyperaſpiſtes.) ἀσπὶς Græce clypeus
8 eſt, ὑπερασπιστὴς qui in clypeo ſuo protegit aliquem. Vnde non inepte addidit quiſquis is fuit,id eſt,ſa-
telles & armiger:maxime cum de rege loquatur.Nam regij corporis cuſtodes ſatellites appellantur.
Non ſolum exempla compoſuit quatuor æditionum.) Suſpicor ab Hieronymo ſcriptum fuiſſe,
exapla compoſuit quatuor æditionum.Cõtexuerat Origenes opus ſex columnis diſtinctum, quem-
admodum fit in canonibus:Prima habebat Hebraica uerba figuris Hebraicis deſcripta.Secunda è re-
B gione demonſtrabat Hebraica uerba Græcis literis deſcripta, propter eos, qui literas Hebræorum
non didiciſſent.Tertia deinceps annectebat æditionem Aquilæ, quarta Symmachi, quinta Septua-
ginta interpretum,ſexta Theodotionis.Hoc opus appellauit ἑξαπλᾶ,quod omnia ex ſimplici ordine
eſſent digeſta.Sic enim interpretatur Ruffinus,eccleſiaſticæ hiſtoriæ libro ſexto.Apud Suidam qui-
dam idem opus appellat τετραπλᾶ quaſi ἑξαπλᾶ. dicerentur à numero ſex columnarum, quanquam
apud Græcos ſemper inuenio uocem hanc prima uocali exili.Et in pſalmos quintam etiam ac ſextam
ſeptimamq́; citat æditionem, certe Græcis ἐξαπλόω ſignificat explano. Quæ oculus non uidit.) Vel
ex hoc loco licebit emendare uulgatam æditionem noſtram, quæ perperam habet, quod pro quæ, &
deſcendit pro deſcenderunt,tametſi Græcis uerbum ἀνέβη ſingularis eſt numeri,tamen uſurpatur pro
plurali,propter nominatiuum pluralem neutri generis,ad quem refertur,nempe ἅ,id eſt quæ.
Moras.)Salebras & impedimenta uocat,quæ lectorem offendunt ac remorantur. Syluam nomi
num.)Confuſam & indigeſtam congeriem,ſyluam appellat. Senſuumq́; labores.)Hoc loco labores
9 uerto in labyrinthos,ut intelligas difficultates inexplicabiles ſententiarum. Nam locum fuiſſe corru-
ptum,uel ipſa lectionis arguit uarietas. Per uerſuum cola.)κῶλον, id eſt,membrum, cum abſoluta
eſt ſententia:hinc apparet olim ſingulos uerſus ſingula cola complecti ſolere: commata quoque ſua
habuiſſe interualla.Mirum eſt horum nihil obſeruatum fuiſſe à noſtris, neque de commatis & colis,
neque de obelis & aſteriſcis, neque canonibus, cum uehementer ad rem pertineant. Iuxta Iſme-
nium.)Iſmeniam legendum eſt.Hic fuit diſcipulus Antigenidis Thebani cantoris, qui cum populo
non probaretur,Antigenidas præceptor illius,Mihi(inquit)cane & muſis. Meminit Valerius Ma-
ximus libro.3.cap.de fiducia ſui. Clauſis quod dicitur oculis.)Alluſit ad Andabatas,qui clauſis o-
culis ſeſe petebant.Clauſis oculis,id eſt,nullo iudicio. Sycophantam.) Id eſt, calumniatorem de re
nihili.id enim ſignificat ſycophanta. Sed quid contra.)Hic Hieronymus uafre reſpondet. Siquidẽ
ex ipſa præfatione plane apparet eum ita ſenſiſſe.Ad eundem modum reſpondet de ſomnio. Figu
rata laude.)Id eſt,non ſimplici,ſed ſtropham babeat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Miſerat ut apparet Ruffinus epiſtolam contumelijs ac minis plenam ad Hieronymum,ac præter-
ea libros,quos in illum ſcripſerat,ad publicum certamen inimicitiæ prouocans.Ad quæ magna liber
tate reſpondet,in quo non oportebit offendi lectorem.Sua cuiq; dolent:in alienis facile temperati ſu-
mus.Erat Hieronymus natura ingenio uehementi.Deinde bene ſibi conſciæ mentis fiducia, dicendi
libertatem addebat, ad hæc laceſſitor improbus,& iuxta Publianam ſententiam,furor fit,læſa ſæpius
5 patientia.Poſtremo contumelia erat intolerabilis,quippe,quæ notam hæreſeos impingebat. Super

C omnia memineris & Hieronymum licet eruditiſſimum, licet ſanctum, hominem tamen fuiſſe.

APOLOGIA HIERONYMI ADVERSVS RVFFINVM.

LEctis literis prudentiæ tuæ, quibus in me inueheris: & laudatum quondam tuũ
quem uerum collegam loquebaris & fratrem, nunc libris ad reſpondendum
prouocas, terresq́; criminibus: intellexi illud Solomonis in te eſſe completum:
In ore ſtulti baculus contumeliæ. Et non recipit fatuus uerba prudentiæ: niſi ea
dixeris, quæ uerſantur in corde eius Et Eſaias: Fatuus, inquit, fatua loquetur, &
cor eius uana intelliget: ut compleat iniquitates, & loquatur contra deum mendacium. Quid
enim neceſſe fuit accuſationis uolumina mittere, & maledicta proferre in medium: ſi tu in
ultima parte epiſtolæ, denunciata morte me deterres, ne audeam reſpondere criminibus,
imò laudibus tuis? Eadem quippe & prædicas & accuſas, & de uno fonte dulce amarumq́;
procedit. Vnde obſecro te, ut uerecundiam & pudorem quem à me exigis, prior exhi-
beas: & qui mendacij alterum criminaris, deſinas ipſe mentiri. Ego nulli ſcandalum facio,
nec accuſator interim tui ſum. Non etenim conſidero, quid tu merearis, ſed quid me de-
ceat: & ſaluatoris eloquium pertimeſco dicentis: Qui ſcandalizauerit unum de puſillis
iſtis, qui in me credunt: expedit ei, ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius: & demerga-
tur in profundum maris Et, uæ mundo ab ſcandalis. Neceſſe eſt enim ut ueniant ſcanda-
la: ſed uæ homini per quem ſcandalum uenit. Poteram & ego in te falſa congerere: & di-
cere me uel audiſſe, uel uidiſſe, quæ nullus norat: ut apud ignorantes impudentia ueritas,
& furor conſtantia putaretur. Sed abſit ut imitator tui ſim: & quod in te reprehendo, ipſe
faciam. Ille loquatur ſpurcitias: qui poteſt ſpurca commitere. Malus homo de malo cordis
D theſauro profert ea quæ mala ſunt. Ex abundantia cordis os loquitur. Habeto interim lucrũ,
quod amicus quondam tuus nunc accuſatus: turpia tibi non uult obijcere. Et hoc dico: non
quod accuſationis tuæ gladios pertimeſcam: ſed quod magis accuſari uelim, quàm accu-ſa-
re: & pati iniuriam, quàm facere: ſciens præceptum ab Apoſtolo: Non uoſmetipſos ulciſcen-
tes chariſſimi, ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim: Mihi uindicta, & retribuam dicit domi-
nus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus: ciba illum. Si ſitierit, potum da illi. Hoc enim faciens, car-
bones ignis congeres ſuper caput eius. Qui enim ſeipſum uindicat, ultionem domini non
meretur. Et tamen antequàm reſpondeam epiſtolę, expoſtulare tecum libet: uenuſtiſſime mo-
nachorum, bone presbyter, imitator Chriſti, fratrem tuum potes occidere: quem ſi tantum
oderis, homicida es? Hoc à ſaluatore didiciſti, ut uerberanti maxillam præberes alteram? Sic
ipſe reſpondit percuſſori ſuo? Si male locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo: Si bene,
quid me cædis? Mortem minaris, quam & ſerpentes inferre poſſunt. Mors omnium eſt, ho-
micidium peſſimorum. Quid enim, niſi tu me occideris, ego immortalis ero? Quin potius
habeo gratiam, quod facis de neceſſitate uirtutem. Nónne & apoſtoli ſaluis inter ſe amici-
tijs diſſenſerunt, quum Paulus & Barnabas propter Ioannem cognomento Marcum ſto-
machati ſunt: & ſeparauit eos nauigatio, quos Chriſti euangelium copulabat? Nónne idem
Paulus in faciem Cephæ reſtitit, quod non recto pede incederet in euangelio? Et tamen
præceſſorem ſuum & columnam eccleſiæ uocat: & exponit prædicationem, ne in uacuum
curreret, aut cucuriſſet. Nónne in religione etiam liberi à parentibus: & coniuges à mari-
tis ſalua pietate diſſentiunt? Vos ſi ita habetis, ut habemus, cur nos odiſtis? Si aliter credi-
tis, quid uultis occidere? An qui a uobis diſſenſerit, occidendus eſt? Teſtem inuoco Ieſum
conſcientiæ meæ: qui & has literas & tuã epiſtolam iudicaturus eſt, me ad commonitionem
ſancti papæ Chrómatij uoluiſſe reticere: & finem facere ſimultatum, & uincere in bono ma-
lum: ſed quia minaris interitum, niſi tacuero: reſpondere compellor, ne uidear tacẽdo crimen
agnoſcere: & lenitatem meam, malæ conſcientiæ ſignum interpreteris. Hoc eſt uerũ dilem-
ma tuum: non ex dialectica arte quam neſcis, ſed ex carnificum officina & meditatione pro-
latum.

A latum. Si tacuero, criminoſus ero: ſi reſpondero, maledicus. Tu me ergo & prohibes & cogis,
ad reſpondendum. In quo utrunque moderabor: ut & obiecta diluam, & ab iniuria tempe-
rem. Quis enim eum non timeat, qui eſt paratus occidere? Sequarq́; ueſtigia propoſitionis
tuæ, ſeruans cætera illis eruditiſſimis libris, quos antequam legerem, confutaui. Dicis te accu-
ſationem meam ad eos tantum miſiſſe, qui meis uerbis læſi fuerant, & non ad plures: quia
non ad oſtentationem, ſed ad ædificationem Chriſtianis loquendum eſt. Et unde oro te libro-
rum tuorum ad me fama peruenit? Quis eos Romæ? quis in Italia, quis in Dalmatia diſſemi-
nauit? Si in ſcriniis tuis & amicorum tuorum latebant, ad me quomodo mea crimina perue-
nerunt? Et audes dicere te non ad oſtentationem, ſed ad ædificationem quaſi Chriſtianum lo-
qui: qui de ſene ſenex tanta confingis, quanta non diceret de latrone homicida, de ſcorto me-
retrix, ſcurra de mimo? Qui parturis mihi montes criminum, & gladios quos defigas in iugu-
lum meum, tanto ante tempore exacuis? Idcircó ne cereales & anabaſii tui per diuerſas pro-
uincias cucurrerunt, ut laudes meas legerent? Vt panegyricum tuum per angulos & plateas:
ac muliercularum textrinas recitarent? Hæc eſt tua illa ſancta uerecundia: hæc ædificatio Chri
ſtiana, ſic modeſtus es, ſic pudens: ut cateruatim de occidente uenientes mihi tua maledicta
narrauerint: ita memoriter & conſentanee: ut ego cogerer non ſcriptis tuis, quæ necdum lege-
ram, ſed ſcriptorum reſpondere opinionibus, & uolantia toto orbe iacula falſitatis, clypeo ue-
ritatis excipere. Sequitur in epiſtola tua. Noli multo auro redimere notarium meum: ſicut
amici tui de meis περὶ ἀρχῶν ſchedulis, nondum emendatis, nondum ad purum digeſtis, fece-
runt: ut facilius falſare poſſent: quod aut nullus haberet, aut admodum pauci. Gratis a me
miſſum ſuſcipe codicem: quem cenſu magno cuperes comparatum. Non te pudet proœmii?
Ego auro redimerem notarium tuum? Et quis talis ac tantus eſt: ut audeat cum Cræſo & Da-
rio pugnare diuitiis? Vt ſubitum Demaratum, & Craſſum non pertimeſcat? Vſque adeó ne
B obduraſti frontem, ut mendacium ponas ſpem tuam: & exiſtimes te protegi poſſe mendacio:
& quicquid finxeris tibi credendum putes? Quis Bethlehem de cubiculo fratris Euſebii fura-
tus eſt epiſtolam laudatricem tuam? Cuius artificio: & à cuius miniſtris in ſanctæ Fabiolæ ho-
ſpitio & uiri Chriſtiani & prudentis, Oceani inuentus eſt codex, quem illi nunquam uide-
rant? An idcirco te exiſtimas innocentem ſi quicquid tuum eſt, in alios conferas? Quicunque
te offenderit, quamuis ſimplex, quamuis innoxius ſit: ilico criminoſus fiet? Habes enim, per
quod Danaës eſt uicta pudicitia, quod Giezi magiſtri prætulit ſanctitati, propter quod Iudas
tradidit dominum ſuum. Videamus tamen quid meus neceſſarius de ſchedulis tuis, necdum
emendatis & nondum ad purum digeſtis, falſauerit: & ob id facilius ei falſatæ fuerint, quod
aut nullus eas haberet, aut admodum pauci. Et ante ſcripſi: & nunc eadem deo audiente pro-
teſtor, me non approbaſſe accuſationem eius: nec cuiuſquam Chriſtiani in Chriſtianum.
Quid enim neceſſe eſt, in multorum ſcandala ruinamq́; proferri: quæ ſecreto aut corripere
ualeas, aut emendare? Sed quia unuſquiſque uiuit ſtomacho ſuo; & amicus non ſtatim domi-
nus eſt alterius uoluntatis: ſicut accuſationem etiam ueram reprehendo: ſic falſitatem ſche-
dularum in ſancto uiro non ſuſcipio. Quid enim homo Latinus de interpretatione Græca
potuit immutare? Aut quid ſubtraheret uel adderet in libris περὶ ἀρχῶν, ubi ſic contexta ſunt
omnia, & alterum pendet ex altero: ut quicquid tollere uolueris uel addere, quaſi pannus in
ueſtimento ſtatim appareat? Quod ergo me mones, ipſe facito: paululum ſaltem humani, ſi
non Chriſtiani pudoris aſſume: ne deſpecta & calcata conſcientia tua, uerbis te purgatum pu-
tes, qui rebus urgeris. Si Euſebius auro redemit inemendatas ſchedulas, quas falſaret: tu pro-
fer tuas, quæ falſatæ non ſint: & ſi probaueris nihil in eis hæreticum: tunc ille crimine tenebi-
tur falſitatis. Quamuis mutes, quamuis corrigas: catholica non probabis. Si enim error eſt in
uerbis aut in paucis ſenſibus, poſſunt detruncari mala: & bona pro his reponi. Vbi autem to-
ta diſputatio æqualis eſt: ut uniuerſæ rationabiles creaturæ: quæ propria uoluntate corruerãt:
in unum poſtea reuertãtur ſtatum; ut rurſum ex eodem principio aliæ ſint ruinæ: quid habes

C emendare,niſi cuncta mutaueris? Quod ſi facere uolueris, iam non libros alienos interpreta-
beris, ſed condes tuos. Hoc autem cuiuſmodi argumentum ſit, non intelligo. Quia (inquit)
inemendatæ,& nondum ad purum digeſtæ erant ſchedulæ:idcirco facilius ab Euſebio falſa-
tæ ſunt. Aut ego tardior ſum,aut mihi ſatis fatuum & obtuſum uidetur:Si nondum emenda-
tæ,nec ad purum digeſtæ erant ſchedulæ:error earum non Euſebio imputabitur,ſed moræ &
tarditati tuæ, qui emendare ceſſaſti. Et in eo ſolo erit ille culpabilis:quia ſcripta tua cito diſſe-
minauit in uulgus, quæ tu paulatim emendare decreueras. Sin autem (ut tu uis) eas falſauit
Euſebius:quid cauſaris atque prætendis inemendatas,& necdum ad purum digeſtas in publi-
cum prorupiſſe? Et emendatæ enim & non emendatæ ſimilem recipiunt falſitatem. N[illegible]us
(inquis) eos habebat libros,aut admodum pauci. In uno ſermone quanta diuerſitas? Si n[illegible]
eos habebat,quomodo apud paucos erant? Si pauci habebant,cur nullum habuiſſe mentiris?
Cum autem dicas apud paucos fuiſſe:& teipſo confitente ſubuerſum ſit, quod nullus habue-
rit:ubi eſt illud,quod quereris auro redemptum notarium tuum? Dic nomen notarij, quan-
tum auri datum ſit:ubi, per quem, aut cui datum. Vtique proditorem tuum abiecisti à te, &
tanti facinoris reum à tuo conſortio ſeparaſti. Vide ne magis illud uerum ſit à paucis illis ami-
cis tuis,& Euſebio & cæteris data exemplaria:quæ ita inter ſe congruunt, atque conſentiunt,ut
ne puncto quidem alterum ab altero differat. Deinde cuius prudẽtiæ eſt, dare exemplar alijs,
quod nondum emendaueras? Scriptæ ad purum non erant ſchedulæ:& emẽdandos errores
tuos iam alij poſſidebãt. Sentis ne non hærere inter ſe mẽdacium? Et quid tibi in articulo tem-
poris profuit:ut epiſcoporum ſententias ſubterfugeres, patere diſcuſſum:& tuis te uerbis r[illegible]
dargui? Ex quo apparet iuxta inclyti oratoris elogium, te uoluntatem habere mẽtiendi, artem
fingẽdi non habere. Sequar ordinem epiſtolæ:& ipſa ut locutus es uerba ſubnectam. Eloquen-
D tiam,ut dicis tuam:& in præfatione mea laudaſſe me fateor:etiam nunc laudarem,niſi tu eam
contra Tullij tui ſententiam,multa iactantia faceres odioſam. Vbi iactaui eloquẽtiam m[illegible],
qui etiam à te laudatam non libenter accepi? An hoc dicis,quia non uis ſubdola prædicatione
palpari? Aperte accuſaberis:ut qui laudantem reſpuis,ſentias criminantem. Imperitiam autem
tuam, non tam ſtultus eram, ut reprehenderem:quam nemo poteſt fortius accuſare, q[illegible]am
tuipſe,dum ſcribis. Sed uolui oſtendere cõdiſcipulis tuis qui tecum nõ didicerunt lit[illegible]as:q[illegible]id
per triginta annos in oriente profeceris:qui συγγραφεὺς ἀγράμματος procacitatem diſerti[illegible]dinem,
& maledicere omnibus,bonæ cõſcientiæ ſignum arbitraris. Nec tibi ut dicis ferulas adhibeo,
neque athenogeronta meum ſcutica & plagis literas docere contendo, ſed quia fulmen eloquen-
tiæ tuæ atque doctrinæ omnes tractatores ferre non poſſumus,& ingenij acumine præſtring[illegible]is
oculos noſtros,intantum, ut omnes tuos inuidos putes:certatim opprimere te cupim[illegible] ne ſi
ſemel in ſcribendo obtinueris principatum:& in eloquentiæ arce ſteteris:cunctis nobis qu[illegible] ali-
quid ſcire uolumus, mutire non liceat. Ego philoſophus, rhetor, grammaticus, dialecticus,
Hebræus,Græcus,Latinus trilinguis. Hoc modo & tu bilinguis eris:qui tantam habes Græci
Latinique ſermonis ſciẽtiam:ut & Græci te Latinum:& Latini te Græcum putent,& papa Epi-
phanius πεντάγλωττος,quia quinque linguis contra te,& Amaſium tuum loquitur. Sim[illegible]lique admi-
ror qua temeritate contra tantarum artium uirum audeas dicere:tu qui tot diſciplinarum ocu-
lis uigilas,quomodo uenia donandus es, ſi erraueris:& non perpetuo pudoris ſilentio conte-
gendus? Quod cum legiſſem, & me putarem alicubi in ſermone lapſum (qui enim in uerbo
non peccat,iſte perfectus eſt:) & ſuſpicarer eum aliquid meorum prolaturum eſſe uitioru[illegible]
ſubito intulit:Ante biduum mihi quàm proficiſceretur harum baiulus, in manus uenerunt,
quæ in me declamaſti. Vbi eſt ergo quod minaris & dicis,quomodo donandus es uenia,ſi er-
raueris,& non perpetuo pudoris ſilentio contegendus? Niſi fortè præ anguſtia temporis non
potuiſti ea in ordinem digerere. Aut aliquem de eruditis conducturus eras, qui in opuſcu-
lis meis gemmarum eloquentiæ tuæ ornamenta perquireret. Supra ſcripſiſti,gratis à me miſ-
ſum codicem ſuſcipe,quem cenſu magno cuperes cõparatum:& nunc humilitatis præſtigijs

loqueris,

A loqueris, imitari te uolui:ſed feſtinante eo qui ad te remeabat, malui paucis ad te quàm ad
alios pro tuis maledictis latius ſcribere. Et interim audacter frueris imperitia tua. Semel
enim confeſſus es, dicens, ſuperflua tibi reprehenſio fuit in paucis, quæ profeſſa nobis habe-
tur in omnibus. Nec reprehendam, quod comparatum codicem pro empto poſueris:cum
comparatio æqualium ſit, emptio precij annumeratio:& refeſtinante eo, qui ad te remeabat,
ſordidiſſimæ elocutionis περισσολογίας, tantum ſenſibus reſpondebo:& te nequaquàm ſolœci-
ſtam ac barbarum, ſed mendacem,ſubdolum, impudentem conuincam. Si ad me tantum
epiſtolam ſcribis:ut me commoneas & emendatum uelis, ne cæteris ſcandalum facias:& alijs
ſurentibus iugulentur alij:cur libros contra me ſcribis ad alios:& legendos per ſatellites tuos
toto orbe diſpergis? Vbi eſt ſyllogiſmus tuus, quo me irretire conaris & loqueris:Quem in
hoc magiſter optime emendare cupiebas:ſi illi ad quos ſcribis nihil deliquerant? Si me quem
arguis:non ad me ſcripſeras:& ego tuis tibi reſpondebo ſermonibus. Quem emendare cupie-
bas magiſter indocte? Eós ne qui non peccauerant? An me, ad quem non ſcripſeras? Bru-
tos putas eſſe lectores, & omnes non intelligere prudentiam tuam:imò maliciam, qua & ſer-
pens prudentior fuit cunctis beſtijs in paradiſo:ut à me ſecretam admonitionem flagites,
quem publica accuſatione perſequeris:& non te pudet accuſationem tuam Apologiam uo-
care? Quererisq; cur opponam clypeum pugioni tuo:& tibi quaſi religioſulus & ſanctulus
perſonam humilitatis imponis, & dicis:Si erraueram:quare ſcribis alijs, & non meipſum re-
darguis? Hoc ipſum in te retorquebo. Quicquid enim me non feciſſe cauſaris, quare non ipſe
feciſti? Velut ſi quis pugnis aliquem calcibusq; collidens, ſi reſiſtere uoluerit, dicat ei:Nónne
tibi præceptum eſt:qui te percuſſerit in maxillam, præbe illi & alteram? Quid enim bone
uir, tibi præceptum eſt ut me uerberes? Oculum mihi effodias:& ſi paululum me commoue-
B ro, euangelij mihi præcepta cantabis? Vis ſcire tortas argutiarum tuarum ſtrophas, & uul-
pecularum inſidias, quæ habitant in parietinis:de quibus Ezechiel loquitur: Quaſi uulpes in
deſerto prophetæ tui Iſraël? Auſculta quid feceris. Ita me in tua præfatione laudaſti:ut obij-
cerentur mihi laudes tuæ:& niſi me alienum à tanto laudatore dixiſſem, hæreticus iudicarer.
Poſtquàm repuli crimina, id eſt, laudes tuas:& abſque inuidia tui nominis, reſpondi crimini-
bus non criminatori:atque ut me catholicum a te infamatus probarem:inuectus ſum in hæ-
reticos:iraſceris, furis, & luculentiſſimos libros contra me cudis:quos cum legendos & can-
tandos omnibus tradidiſſes:certatim ad me de Italia & urbe Roma atque Dalmatia ſcripta
uenerunt, quibus me laudator priſtinus ornaſſes præconijs. Fateor ilico ad obiecta reſpon-
di:& me non eſſe hæreticum totis uiribus probare conatus ſum. Miſiq; hos ipſos Apologiæ
meæ libros, ad eos quos tu uulneraueras:ut uenena tua, noſtra ſequeretur antidotus. Ob hanc
culpam mittis mihi & priores libros, & recẽtem epiſtolam, plenam iniuriarum & criminum.
Quid me uis facere bone amice? Taceam? Videbor crimen agnoſcere. Loquar? Terres me
gladijs tuis:& accuſationem non iam eccleſiaſticam, ſed tribunalium comminaris. Quid feci?
Quid commerui? In quo te læſi? Quia me negaui hæreticum? quia me tuis laudibus duxi
indignum? quia hæreticorum fraudulentias & periuria aperto ſermone deſcripſi? Quid ad
te:qui & catholicum & ueracem te eſſe iactas: qui libentius me accuſas, quàm te defendis?
Num mea defenſio, accuſatio tua eſt? Aut aliter orthodoxus eſſe non poteris, niſi me hæ-
reticum comprobaueris? Quid tibi prodeſt ſocietas mea? Aut quæ eſt iſta prudentia?
Accuſatus ab alijs accuſas alium. Ab alio appeteris:& illi tergum obuertens, quieſcentem
contra te prouocas. Teſtor mediatorem Ieſum, inuitum me & repugnantem ad hæc uerba
deſcendere:& niſi tu prouocares, ſemper taciturum fuiſſe. Denique noli accuſare, & ego ceſ-
ſabo defendere. Quæ enim eſt audientium ædificatio, duos ſenes inter ſe propter hæreticos
digladiari: præſertim cum ambo catholicos ſe uideri uelint? Omittamus hæreticorum pa-
trocinium:& nulla erit inter nos contentio. Eodem feruore quo Origenem ante laudauimus,
nunc damnatum toto orbe, damnemus. Iungamus dextras, animos copulemus: & duos

C orientis atque occidentis προσπαιδοφόρους, alacri ſequamur inceſſu. Erra[illegible]us iuuenes, emendemur ſenes. Si frater es, me gaude correctum. Si amicus ſum: de conuerſione tua debeo gratu
3 lari. Quàmdiu inter nos iurgium fuerit, uidebimur rectam fidem, neceſſitate ducere non uo
luntate. Inimicitiæ noſtræ, inuicem nobis tollunt teſtimonium ueræ pœnitentiæ. Si unum cre
dimus, ſi idem & uolumus & nolumus, ex quo firmas naſci amicitias, etiam Catilina teſta
tur: ſi hæreticos pariter odimus, & ueterem æque damnamus errorem: quid contra nos tendi
mus, cum eadem oppugnemus, eadem defendamus? Ignoſce mihi, quod Origenis eruditio
nem & ſtudium ſcripturarum, antequàm eius hæreſim plenius noſſem, in iuuenili ætate lau
daui: & ego tibi dabo ueniam, quod Apologiam librorum eius cano ſcripſeris capite. Ante
biduum, quàm ad nos epiſtolam ſcriberes, libellos meos in manus tuas ueniſſe teſtaris, & id
circo non habuiſſe ſpacium ex ocio reſpondendi: alioqui ſi meditatus in nos paratusq́ue [illegible]
ſes, fulmina iacere, non crimina uidereris. Et quis tibi credet homini ueraciſſimo: ut negocia
tor orientalium mercium: qui & hinc deportata uendere neceſſe habebat, & ibi emere, quæ
huc rurſus aduceheret, biduum tantum Aquilegiæ fuerit, ut raptim & ex tempore contra nos
dictare epiſtolam cogereris? Libri enim tui quos limaſti per triennium diſertiores ſunt. Ne
fortè non fuit impræſentiarum qui tuas emendaret nænias: Et idcirco omne iter d[illegible]ionis
tuæ, abſque Palladis arte, ſalebris & uoraginibus uitiorum inciditur. Tam apertum temporis
mendacium eſt, ut non dicam reſpondere, ſed legere biduo, mea ſcripta non potueris. Ex quo
apparet te illam epiſtolam, aut pluribus diebus ſcripſiſſe, ut ſtili ipſius elegantia probat: aut
ſi tumultuaria dictio eſt, nimium te eſſe negligentem, qui cum extemporalis talis ſis, medi
tatus deterior fueris. Illud autem quod tergiuerſaris: & dicis te ea tranſtuliſſe de Græco, quæ
ego prius Latino ſermone tranſtulerim, non ſatis intelligo quid uelis dicere: niſi forte adhuc
commentarios ad Epheſios criminaris, & quaſi nihil tibi ſuper hoc reſponſum ſit, obduras
D frontis impudentiam: nec auribus obturatis uoces recipis incantantis. Nos in commenta
rijs, & illis & alijs, & noſtram & aliorum ſententiam explicauimus, aperte cõfitentes quæ ſunt
hæretica, quæ catholica. Hic eſt enim commentariorum mos, & explananuium regula: ut opi
niones in expoſitione uarias perſequantur, & quod uel ſibi uel alijs uideatur, ediſſerant. Et
hoc non ſolum ſanctarum interpretes ſcripturarum: ſed ſecularium quoque literarum ex
planatores faciunt, tam Latinæ linguæ, quàm Græcæ. Tu in libris περὶ ἀρχῶν idipſum obten
dere non potes. Arguet enim te præfatiuncula tua: in qua polliceris, detruncatis malis, & quæ
ab hæreticis addita fuerant, optima remanſiſſe: ut quicquid ibi uel bonum uel malum dixe
ris: iam non ei imputetur, quem transfers, ſed tibi qui interpretatus es: niſi fortè hæreticorum
errores emendare debueras, & Origenis mala proferre in medium. Sed de hoc quod nos re
mittis ad codicem: ante tibi reſpondimus, quàm tua ſcripta legeremus. De Pamphili libro:
non ridiculoſa, ut tu ſcribis, ſed ridicula mihi fortè res accidit, ut poſtquàm Euſebij aſſeruerim
eſſe non Pamphili: ad extremum dixerim, etiam me annos plurimos hoc putaſſe quod Pam
phili fuerit, & à te exemplar huius uoluminis mutuatum: Vide quantum timeam cachinnos
tuos, ut etiam nunc eadem ingeram. De tuo codice quaſi Pamphili exemplar accepimus.
Credidi Chriſtiano & credidi monacho: non putaui tantum ſceleris à te poſſe confingi.
Poſtea uero per interpretationem tuam, quæſtione contra Origenem toto orbe commota,
in quærendis exemplaribus diligentior fui: & in Cæſarienſi bibliotheca, Euſebij ſex uolumi
na reperi ἀπολογίας ὠριγένους. Quæ cum legiſſem, primum eum librum deprehendi, quem tu
ſolus ſub nomine martyris ædidiſti, de filio & ſpiritu ſancto: in bonam partem plerisque
blaſphemijs commutatis. Et hoc uel Didymum uel te, uel alium feciſſe neſcio quem, quod tu
apertiſſime in libris περὶ ἀρχῶν feciſſe conuinceris: maxime cum idem Euſebius (ut iam duobus
libris docui) ſcribat Pamphilum, nihil proprij operis ædidiſſe. Dic ergo & tu, à quo exemplar
acceperis, nec mihi ad ſubterfugiendum crimen mortuos aliquos nomines: ut cum autorem
oſtendere non potueris: illum proferas qui non poſſit reſpondere. Sin autem riuulus ille [illegible]

tuis

A tuis ſcrinijs fontem habet: quid ſequatur, etiam me tacente non dubitas. Verum fac ab alio
quolibet amatore Origenis, libri huius titulum, & autoris uocabulum commutatum: cur hoc
in Latinam linguam uertis? Videlicet ut teſtimonio martyris, omnes Origenis ſcriptis cre-
derent: præmiſſa munitione tanti autoris & teſtis. Nec tibi ſufficit doctiſſimi uiri Apologia,
niſi ſcribas & proprium uolumen pro defenſione eius: quibus per multos diſſeminatis, tuto
iam libros περὶ ἀρχῶν uertis è Græco: & hos ipſos præfatione commendas, dicens: nonnul-
la in his ab hæreticis deprauata, quæ tu de aliorum librorum Origenis lectione correxeris.
Me quoque laudas, ne tibi amicorum meorum quiſpiam contradicat Origenis δόγματα prædi-
cas, eloquentiam meam fers in cœlum, ut fidem in cœnum deprimas, fratrem & collegam uo-
cas, & imitatorem te mei operis confiteris. Cumq́ à me tranſlatas Origenis ſeptuaginta Ho-
milias: & nonnullos Tomos in apoſtolum iactes: in quibus ſic cuncta limauerim: ut nihil in
illis, quod à fide catholica diſcrepet, Latinus lector inueniat: nunc eoſdem libros, hæreticos
criminaris: & uerſo ſtilo quem prædicaueras, quia conſortem putabas, accuſas: quoniam per-
fidiæ tuæ cernis inimicum. Quis è duobus calumniator eſt martyris? Ego qui illum dico hæ-
reticum non fuiſſe, nec ſcripſiſſe librum, qui ab omnibus reprehenditur: an tu, qui uolumen
hominis Ariani, titulo commutato ſub nomine martyris ædidiſti? Non tibi ſufficit ſcanda-
lum Græciæ, niſi illum & Latinorum auribus ingeras, & inclytum martyrem, tua quantum
in te eſt tranſlatione deformes. Tu quidem alia mente feciſti: non ut martyrem argueres, non
ut me accuſares: ſed ut Origenis per nos ſcripta defenderes. Attamen ſcito Romanam fidem,
apoſtolica uoce laudatam iſtiuſmodi præſtigias non recipere, etiam ſi angelus aliter annun-
ciet, quàm ſemel prædicatum eſt, Pauli autoritate munitam non poſſe mutari. Ergo frater, ſiue
à te falſatus eſt liber, ut multi putant: ſiue ab altero, ut forſitan perſuadere conaberis, & teme-
re credidiſti, hæretici hominis σύνταγμα eſſe martyris: muta titulum, & Romanam ſimplici-
B tatem tanto periculo libera. Non tibi expedit: ut per te clariſſimus martyr hæreticus iudice-
tur: ut qui effudit pro Chriſto ſanguinem, contrarius fidei Chriſti approbetur. Dic potius,
inueni librum, putaui illum martyris, ne timeas pœnitentiam. Iam te non urgebo, non quæ-
ram à quo acceperis: uel mortuorum aliquem nominato: uel in platea ab ignoto homine te
emiſſe dicito. Non enim damnationem tuam quærimus, ſed conuerſionem. Melius eſt, ut tu
erraueris, quàm ut martyr hæreticus fuerit. Interim de præſenti compede, utcunque erue pe-
dem. In futuro iudicio tu uideris, quid ad martyris contra te reſpondeas quærimonias. Pro-
ponis etiam tibi, quod nemo obijcit: & diluis quod nullus accuſat. Ais enim quod in meis
literis legeris: Dic quis ubi permiſit, ut interpretans, quædam auferres, quædam mutares,
quædam adderes? Statimq́ tibi ipſi reſpondes & contra me loqueris: En tibi dico: Quæſo
quis permiſerit, ut in commentarijs tuis, quædam de Origene, quædam de Apollinario,
quædam de te ipſo ſcriberes, & non de Origene totum, aut ex te, aut ex alio? Interim in te
dum aliud agis, crimen fortiſſimum prodidiſti: & oblitus es ueteris prouerbij, mendaces me-
mores eſſe debere. Dicis enim me in commentarijs meis, quædam de Origene, quædam de
Apollinario, quædam ex meipſo poſuiſſe. Si ergo Apollinarij ſunt & Origenis quæ ſub alio-
rum nomine poſui: quomodo in libris tuis mihi crimen impingis: quod quando ſcribo,
alius hoc dicit: quidam ſic ſuſpicatur: alius ille, & quidam, ego ſim. Inter Apollinarium & Di-
dymum explanationis, ſtili & dogmatum magna diuerſitas eſt. Cum in uno capitulo diuerſas
porio ſententias, num contrarios ſenſus ſequi credendus ſum? Sed hæc aliàs. Nunc quæro à
te: quis tibi obiecerit: quare de Origene uel abſtuleris quædam, uel addideris, uel mutaueris: &
te quaſi in eculeo appenſum interrogauerit, bona ſunt, an mala quæ tranſtuliſti? Fruſtra ſi-
mulas innocentiam: ut interrogatione ſtulta, ueram percontationem extenues. Ego non accu-
ſaui quare Origenem pro uoluntate tranſtuleris: hoc enim & ipſe feci, & ante me Victorinus,
Hilarius, Ambroſiusq́ fecerunt: ſed quare trãſlationem hæreticã, præfationis tuæ teſtimonio
roboraſti? Cogis me eadem rurſus iterare, & per meas lineas incedere. Dicis enim in eodem
prologo

C prologo te ea quæ ab hæreticis addita fuerant, amputaſſe, & pro his repoſuiſſe bona. Si hæ-
reticorum mala abſtuliſti, ergo quæ dimiſiſti uel addidiſti, aut Origenis erunt aut tua, quæ
utique quaſi bona poſuiſti. Sed multa in his mala negare non poteris. Quid, inquies, ad me?
Origeni imputa. Ego enim ea tantum quæ ab hæreticis addita fueruni, commutaui. Expo-
ne cauſas, quare hæreticorum mala tuleris, & Origenis integra dereliqueris? Nónne perſpi-
cuum eſt quod mala Origenis ex parte ſub hæreticorum nuncupatione damnaueris, & ex
parte ſuſceperis: quia non mala, ſed bona, & tuæ eſſe fidei iudicabas? Hæc ſunt de quibus
quæſiui, utrum bona eſſent, an mala: quæ in præfatione laudaſti: quæ amputatis peſſimis,
quaſi optima remanſiſſe confeſſus es, & te in ueræ argumentationis appendi eculeo: ut ſi bo-
na dixeris, hæreticus comproberis: ſi mala, ſtatim audias: cur ergo quæ mala ſunt in præfa-
tione laudaſti? Et non illud adiunxi, quod tu callide ſimulas: cur quæ mala erant ad Latino-
rum noticiam tranſtuliſti? Mala enim oſtendere interdum non docentis eſt, ſed uitantis: ut
caueat lector, non ut ſequatur errores, ut nota contemnat, quæ nonnunquam ignota mira-
culo ſunt. Et audes poſt hæc dicere, quod ego autor talium ſcriptorum ſim, tu autem ut inter-
pres: in quibus emendare aliquid potueris, plus egeris quàm interpres: in quibus non potue-
ris, ſolum interpres fueris. Recte iſta diceres, ſi libri tui περὶ ἀρχῶν, præfatiunculam non habe-
rent. Quod & Hilarius in transferendis eius Homilijs fecit, ut & bona & mala non interpre-
ti, ſed ſuo imputarentur autori. Si non dixiſſes, amputaſſe te peſſima & optima reliquiſſe, ut-
cunque de luto euaderes. Hoc eſt quod deſtruit ſtrophas ingenioli tui, & te hincinde conſtri-
ctum euadere non ſinit. Nec intantum abutare ſimplicitate lectoris, & ſic omnes qui tuam ſcri-
pturam lecturi ſunt brutos putes, ut cum uulnera putreſcere ſinas, ſano corpori te impone-
re emplaſtra non rideant. De carnis reſurrectione quid ſentias, iam in Apologia tua didi-
cimus, nullo membro amputato, nec aliqua parte corporis deſecta. Hæc eſt tuæ ſimplicita-
D tis pura & aperta confeſſio, quam ab omnibus Italiæ epiſcopis aſſeris eſſe ſuſceptam. Crede-
rem dicenti, niſi me dubitare de te iſte liber, non Pamphili faceret. Et tamen miror quomo-
do probauerit Italia, quod Roma contempſit: Epiſcopi ſuſceperint, quod fides apoſtolica con
demnauit. Scribis quoque me literis indicaſſe, quod papa Theophilus expoſitionem fidei nu-
per ædiderit, quæ ad uos necdum peruenit, & polliceris quod quicquid ille ſcripſerit, tu ſequa-
ris. Ego me hoc ſcripſiſſe non noui, nec iſtiuſmodi unquam literas direxiſſe. Sed tu idcirco ad
incerta conſentis, & his quæ qualia futura ſint neſcis: ut certa declines, & ad eorum non tenea-
ris aſſenſum. Duas, ſynodicam & paſchalem eius epiſtolas contra Origenem illiusq; diſcipu
los, & alias aduerſum Apollinarium & eundem Origenem per hoc fermè biennium inter-
pretatus ſum, & in ædificationem eccleſiæ, legendas noſtræ linguæ hominibus dedi. Aliud
operum eius neſcio me tranſtuliſſe. Et tamen tu qui papæ Theophili dicis te in omnibus ſen
tentiam ſequi: caue ne hoc magiſtri & condiſcipuli tui audiant, & offendas quàm plurimos:
qui me latronem, te martyrem uocant: ne iraſcatur is tibi qui contra papam Epiphanium ad
te epiſtolas dirigens, hortabatur ut permaneres in fidei ueritate, & non mutares ullo terrore
ſententiam. Quæ epiſtola holographa tenetur ab his, ad quos perlata eſt. Et poſt hæc mo-
re tuo loqueris, ut de quo ſupra dixeras: ego tibi etiam furenti ſatiſfaciam. Nunc dicis quid
tibi uidetur: habés ne ultra aliquid, quo neruos tuæ loquacitatis intendas? Et indignaris, ſi pu
tide te loqui arguam, cum comœdiarum turpitudines & ſcortorum amatorumq; ludicra, ec-
cleſiaſticus ſcriptor aſſumas. Porrò quod interrogas, quando papæ Theophili ſententiam ſe-
qui cœperim: eiq; fidei communione ſociatus ſim, & ipſe tibi reſpondes: tunc credo: quando
Paulum quem ille damnauerat, ſummo niſu & omnibus ſtudijs defendebas: quando eum
per imperiale ſcriptum recipere ſacerdotium quod epiſcopali iudicio amiſerat, inſtigabas.
Non prius pro me reſpondebo, quàm de aliorum iniurijs loquar. Cuius eſt humanitatis,
cuiúſue clementiæ: inſultare aliorum miſerijs, & uulnera cunctis aliena monſtrare? Siccine
te docuit ille Samarites, ſeminecem ad ſtabulum reportare? oleum plagis infundere? merce-

dem, ſta

A dem ſtabulario polliceri? Sic reuectam ouem, repertam drachmam, prodigum filium legis eſſe ſuſceptum? Eſto, ego te læſeram:& quibuſdam, ut dicis, ſtimulis ad maledictorum inſaniam prouocaram:quid meruit homo latens,ut nudares cicatricem eius:& obductam cutem, inſperato dolore reſcinderes? Nónne etiam ſi ille dignus eſſet contumelijs, tu facere non deberes? Aut ego fallor,aut illud eſt uerum quod plurimi iactitant, te Origeniſtarum hoſtes in illo perſequi,& ſub occaſione unius in utrunque ſæuire. Si Papæ Theophili ſententijs delectaris,& nefas putas pontificum decreta cõuelli:quid de cæteris dicis,quos ipſe damnauit? Quid de Papa Anaſtaſio, de quo nulli,ut ais,uerum uidetur,ut tantæ urbis ſacerdos,uel innocenti tibi iniuriam facere potuerit, uel abſenti? Nec hoc dico,quod de epiſcoporum ſententijs iudicem,aut eorum cupiam ſtatuta reſcindi:ſed quod unuſquiſque ſuo periculo faciat, quod ſibi uidetur:& ipſe nouerit,quomodo de ſuo iudicio iudicandum ſit. Nobis in monaſterio hoſpitalitas cordi eſt, omnesq́ue ad nos uenientes, læta humanitatis fronte ſuſcipimus. Veremur enim ne Maria cum Ioſeph locum non inueniat in diuerſorio, ne nobis Ieſus dicat excluſus: Hoſpes eram, & non ſuſcepiſtis me. Solos hæreticos non recipimus,quos uos ſolos recipitis. Propoſitum quippe nobis eſt pedes lauare uenientium, non merita diſcutere. Recordare frater confeſſionis eius & pectoris,quod flagella ſecuerunt. Memento carceris, tenebrarum, exilij,metallorum:& non indignaberis hoſpitio tranſeuntem eſſe ſuſceptum. An ideo tibi rebelles uidemur, quia calicem aquæ frigidæ in nomine Chriſti ſitientibus porrigimus? Vis ſcire unde illum & nos plus amare, & tu odiſſe plus debeas? Hæreticorum factio nuper fugata de Aegypto & Alexandria, ſe Hieroſolymam contulit:& huic uoluit copulari, ut quorum unus eſſet dolor, una fieret & accuſatio. Quos ille repulit, ſpreuit,abiecit, dicens ſe non eſſe inimicum fidei,nec cõtra eccleſiam bella ſuſcipere:quod prius tentauit,doloris fuiſſe, non perfidiæ: nec alterius appetiſſe innocentiam,ſed ſuam probare uoluiſſe. Impium putas, poſt ſententias

B ſacerdotum, imperiale reſcriptum:quod quale ſit,nouerit ille qui meruit. Quid tibi uidetur de his,qui damnati,palatia obſidẽt:& facto cuneo, fidem Chriſti in uno homine perſequuntur? Meæ autem cõmunionis,& Papæ Theophili:nullum alium teſtem uocabo,niſi ipſum quem à me læſum ſimulas:cuius epiſtolas ad me ſemper datas,etiam eo tempore non ignoras, quo mihi eas reddi prohibebas:& quotidie miſſis tabellarijs, inimicum eius, amicum noſtrum & familiariſſimum iactitabas:& ea quæ nunc impudẽter ſcribis,mentiebaris:ut illius contra nos odia concitares:& iniuriæ dolor,fidei fieret oppreſſio. Sed uir prudens & apoſtolicæ ſapiẽtiæ, tempore ac rebus probauit,& noſtrum in ſe animum,& ueſtras cõtra nos inſidias. Si diſcipuli mei,ut ſcribis,ubi Romæ inſidias concitarunt,& inemendatas ſchedulas,te dormiente, furati ſunt:quis Papam Theophilum aduerſus perduelles in Aegypto ſuſcitauit? Quis regum ſcita? Quis orbis in hac parte conſenſum? Et gloriaris te ab adoleſcentia Theophili fuiſſe auditorem & diſcipulum:cum & ille antequàm epiſcopus fieret, pro humilitate ſibi inſita nunquam docuerit:& tu poſtquàm hic epiſcopus factus eſt,Alexãdriæ non fueris. Et audes dicere in ſuggillationem mei,magiſtros meos,nec accuſo,nec muto. Quod ſi uerum eſt,ſuſpectam mihi facis cõuerſationẽ tuam. Nec enim damno,ut criminaris,inſtitutores meos, ſed metuo illud Eſaiæ: Væ qui dicunt malum bonum,& bonum malum:qui ponunt tenebras lucem,& lucem tenebras:qui dicunt amarum dulce, & dulce amarum. Tu autẽ dum inter mulſum magiſtrorum & uenena pariter bibis,à magiſtro Apoſtolo receſſiſti:qui docet etiam angelum & ſe, ſi in fide errauerint,non ſequendos. In Vigilantij nomine quid ſomnies, neſcio. Vbi enim eum ſcripſi hæretica apud Alexãdriam cõmunione maculatum? Da librum,profer epiſtolam, nuſquam omnino reperies:& eadem licentia,imò impudentia mentiendi,qua putas omnes tuis ſermonibus credituros, addis:quando teſtimonium de ſcripturis in eum tam iniurioſe poſuiſti, ut ego id repetere meo ore non audeam. Non audes repetere, qui tacendo amplius criminaris? Et quia non habes quod obijcias, ſimulas uerecundiam:ut lector te putet mihi parcere, qui mentiens nec tuæ animæ pepercisti. Quod eſt illud teſtimonium de ſcripturis, quod de tuo

C illo pudentiſſimo ore non exeat? Aut quid in ſanctis libris poteſt turpe memorari? Si erube-
ſcis loqui, ſcribe ſaltem, ut nos procacitatis proprius ſermo conuincat. Vt cætera ſileam, ex
hoc uno capitulo comprobabo, ferream te frontem poſſidere fallaciæ. Vide quãtum timeam
criminationem tuam. Si protuleris quod minaris, mea erunt uniuerſa quæ tua ſunt. Ego in
Vigilantio tibi reſpondi. Eadem enim accuſabat, quæ tu poſtea & amicus laudas, & inimicus
4 accuſas. Scio à quo illius contra me rabies concitata ſit, noui cuniculos tuos. Simplicitatem
quam omnes prædicant, non ignoro. Per illius ſtulticiam tua in me malicia debacchata eſt:
quam ego ſi epiſtola mea reppuli, ne ſolus habere uidearis baculum literarum: non debes tur-
pitudinem ſimulare uerborum, quam nuſquam omnino legiſti: ſed intelligere & confiteri per
illius uecordiam, tuis calumnijs fuiſſe reſponſum. In epiſtola ſancti Papæ Anaſtaſij lubricus
extitiſti & turbatus, in quo figas gradum non reperis. Modo enim dicis à me eſſe compoſi-
tam: nunc ab eo ad te debuiſſe tranſmitti, cui miſſa eſt. Rurſum iniuſtitiam ſcribentis arguis,
etiam ſi ſcripta ſit ab illo, ſiue non ſcripta, ad te nihil pertinere teſtaris: qui præceſſoris eius ha-
beas teſtimonium, & rogantem Romam, ut eam illuſtrares præſentia tua, oppiduli tui amore
contempſeris. Si à me fictam epiſtolam ſuſpicaris, cur eam in Romanæ eccleſiæ chartario non
requiris? ut cum deprehenderis ab epiſcopo non datam, manifeſtiſſime criminis reum teneas:
& nequaquàm aranearum mihi opponas caſſiculos, ſed fortiſſimo me & ſolidiſſimo conſtrin
gas reti. Si autem Romani epiſcopi eſt, ſtulte facis ab eo exemplar epiſtolæ petere, cui miſſa
non eſt: & non ab illo qui miſerit de Oriente expectare teſtimonium, cuius autorem & teſtem
habeas in uicino. Vade potius Romam, & præſens apud eum expoſtula, cur tibi & abſenti &
innocenti fecerit contumeliam. Primum, ut non reciperet expoſitionẽ fidei tuæ, quam omnis,
ut ſcribis, Italia comprobauit: & baculo tuarum uti uoluerit literarum contra canes tuos. De-
inde, ut epiſtolas cõtra te ad Orientem mitteret, & cauterium tibi hæreſeos, dum neſcis, inure-
D ret: diceretq́ libros Origenis περὶ ἀρχῶν à te tranſlatos: & ſimplici Romanæ eccleſiæ plebi tra-
ditos, ut fidei ueritatem quam ab Apoſtolo didicerant, per te perderent: & quod tibi maiorem
faceret inuidiam, auſus ſit criminari hos ipſos, præfationis tuæ teſtimonio roboratos. Non eſt
leue quod tibi impingit tantæ urbis pontifex, uel ab alio obiectum temere ſuſcepit. Vociferare
& clamita per compita, per plateas, non eſt meus liber: & ſi meus eſt, ſchedulas inemendatas
Euſebius furto abſtulit. Aliter ego ædidi, imò nec ædidi. Nulli eas dedi, aut certe paucis: &
tam ſceleratus inimicus, tam negligentes amici fuerunt, ut omnium codices ab eo pariter falſa-
rentur. Hæc frater chariſſime facere debueras: & non illi tergum obuertens, in me tranſmari-
nas maledictorum tuorum ſagittas dirigere. Quid enim uulneribus tuis prodeſt, ſi ego fuero
uulneratus? An ſolatium percuſſi eſt, amicum ſecum uidere morientem? Syritij iam in domi-
no dormientis profers epiſtolam, & uiuentis Anaſtaſij dicta contemnis. Quid enim tibi, ut
ais, officere poteſt, quod te ignorante, aut ſcripſit, aut fortè non ſcripſit? Et ſi ſcripſit, ſufficit ti-
bi totius orbis teſtimonium: quod nulli uerum uidetur, ut tantæ urbis ſacerdos, uel innocenti
iniuriam facere potuerit, uel abſenti. Innocentem te uocas, ad cuius interpretationem Roma
contremuit. Abſentem, qui accuſatus reſpondere non audes. Et tantum Romanæ urbis iudi-
cium fugis: ut magis obſidionem barbaricam, quàm pacatæ urbis uelis ſententiam ſuſtinere.
Eſto, præteriti anni ego epiſtolam finxerim. Recentia ad Orientem ſcripta quis miſit? In qui-
bus Papa Anaſtaſius tantis te ornat floribus: ut cum ea legeris, magis te uelle defendere inci-
pias, quàm nos accuſare. Simulq́ conſidera illam inimitabilem prudentiam tuam, & ſales
atticos, & ſancti eloquij uenuſtatem. Ab alijs appeteris, aliorum criminatione confoderis: &
contra me furibundus iactaris, & loqueris: Nunquid & ego non poſſum enarrare, tu quomo-
do de urbe diſceſſeris? Quid de te in præſenti iudicatum ſit? quid poſtea ſcriptum? quid iura-
ueris? ubi nauim conſcenderis, quàm ſancte periurium uitaueris? Poteram pandere, ſed plura
ſeruare ſtatui quàm referre. Hæc ſunt tuórum ornamenta uerborum. Et poſt iſta ſi quid in te
aſperum dixero, ſtatim mihi proſcriptionem & gladios comminaris. Et interim homo elo-
quentiſſimus

A quentiſſimus arte ludis Rhetorica, & ſimulas te præterire quæ dicis: ut qui obiecta probare non poteras, quaſi prætermiſſa facias criminoſa. Hæc eſt tua ſimplicitas: ſic amico parcis, & reſeruas te ad tribunalia iudicum: ut aceruum criminum mihi dum parcis, obiiceres. Vis noſſe profectionis meæ de urbe ordinem? Narrabo breuiter. Menſe Auguſto, flantibus eteſijs, cum ſancto Vincentio presbytero & adoleſcente fratre, & alijs monachis, qui nunc Hieroſolymæ commorantur, nauim in Romano portu ſecurus aſcendi, maxima me ſanctorum frequentia proſequente. Veni Rhegium, in Scyllæo littore paululum ſteti: ubi ueteres didici fabulas, & præcipitē fallacis Vlyxis curſum, & Sirenarum cantica, & inſatiabilem charybdis uoraginem. Cumq; mihi accolæ illius loci multa narrarēt, darentq; cōſilium, ut non ad Protei columnas, ſed ad Ionæ portum nauigarem: hunc enim fugientium & turbatorum, illum ſecuri hominis eſſe curſum, malui per Maleas, & Cycladas Cyprum pergere. Vbi ſuſceptus à uenerabili epiſcopo Epiphanio, cuius tu teſtimonio gloriaris: ueni Antiochiam, ubi fruitus ſum cōmunione pontificis confeſſorisq; Paulini: & deductus ab eo media hyeme & frigore grauiſſimo, intraui Hieroſolymam. Vidi multa miracula: & quæ prius ad me fama pertulerat, oculorum indicio comprobaui. Inde contendi Aegyptum, luſtraui monaſteria Nitriæ, & inter ſanctorum choros aſpides latere perſpexi. Protinus concito gradu Bethlehem meam reuerſus ſum, ubi adoraui præſepe & incunabula ſaluatoris. Vidi quoque famoſiſſimum lacum: nec me inerti tradidi ocio, ſed multa didici, quæ ante neſciebam. Quid autem de me Romæ iudicatum ſit, & quid poſtea ſcriptum, nolo taceas, præſertim cum habeas teſtimonium ſcripturarum: & ego non uerbis tuis quæ ſimulare potes, & impunito iactare mendacio, ſed ſcriptis eccleſiaſticis arguendus ſum. Vide quantum te timeam: Si uel paruam ſchedulam contra me Romani epiſcopi, aut alterius eccleſiæ protuleris, omnia quæ in te ſcripta ſunt, mea crimina cōfitebor. Nunquid & ego non poſſem profectionē tuam diſcutere? Cuius ætatis fueris, unde, quo tempore nauigaris? Vbi uixeris? Quibus interfueris? Sed abſit, ut quod in te reprehendo, faciam: & in

B eccleſiaſtica diſputatione, anilium iurgiorum deliramenta compingam. Hoc ſolum prudētiæ tuæ dixiſſe ſufficiat, ut caueas in alterum dicere, quicquid in te ſtatim retorqueri poteſt. In ſancti Epiphanij nomine mira tua tergiuerſatio: ut poſt oſculum, poſt orationem, neges eum contra te potuiſſe ſcribere, quomodo ſi cōtendas non potuiſſe eum mori, qui paulò ante uixerat: aut certior ſit tui reprehēſio, quàm poſt pacem excōmunicatio. Ex nobis, inquit, exierunt: ſed non fuerunt ex nobis. Si enim fuiſſent ex nobis, māſiſſent utiq; nobiſcum. Hæreticum, poſt unam & alteram commonitionem uitandum Apoſtolus præcipit: qui utiq; antequàm uitetur atque damnetur, eccleſiaſtici gregis portio fuit. Simulq; riſum tenere non poſſum, quod à quodam prudente commonitus, in laudes Epiphanij perſonas: Hic eſt ille delirus ſenex: hic eſt anthropomorphites: hic qui ſex milia Origenis libros, te præſente cantauit: qui omnium gētium linguis prædicationem ſibi contra Origenem iniunctam putat: qui ideo eum legi prohibet, ne alij eius furta cognoſcāt. Lege ſcripta tua & epiſtolam eius, imò epiſtolas: è quibus unum proferam tuæ fidei teſtimonium, ut non immerito nunc à te laudatus eſſe uideatur. Te autē frater liberet deus, & ſanctum populum Chriſti, qui tibi creditus eſt: & omnes fratres qui tecum ſunt, & maxime Ruffinum presbyterum, ab hæreſi Origenis, & alijs hæreſibus, & perditione earum. Si enim propter unum uerbum, aut duo, quæ contraria fidei ſunt, multæ hæreſes abiectæ ſunt ab eccleſia: quanto magis hic inter hæreticos habebitur, qui tantas peruerſitates, & tam mala dogmata contra fidem adinuenit, dei eccleſiæ hoſtis extitit? Hæc eſt uiri ſancti de te teſtificatio: ſic ab eo ornatus, ſic laudatus incedis. Iſta eſt epiſtola, quam de cubiculo fratris Euſebij nummis aureis produxiſti: ut calumnieris interpretem, ut me apertiſſimi teneres criminis reum: quare pro honorabili chariſſimum tranſtuliſſem. Sed quid ad te, qui prudenti conſilio cuncta moderaris: & ſic medius incedis, ut ſi inueneris qui tibi credant, nec Anaſtaſius contra te, nec Epiphanius ſcripſerint: niſi ipſæ epiſtolæ reclamauerint, & fregerint tuæ frontis audaciam: ſtatim iudicium utriuſque contemnas, & non ad te pertineat, ſiue ſcripſerint, ſiue non

X 2 ſcripſerint:

C ſcripſerint:quia de innocente & abſente ſcribere non potuerunt. Nec in ſanctum uirum hæc
mala conferenda ſunt, ut oſtendatur ore quidem & oſculo pacem dediſſe: mala autẽ & dolum
in ſuo corde ſeruaſſe. Sic enim argumentaris, & hæc ſunt uerba defenſionis tuæ. Ipſius eſſe ad-
uerſum te epiſtolam, & orbis agnoſcit, & authẽticam in manus tuas ueniſſe cõuincimus: & mi-
ror quo pudore, imò qua impudentia neges, quod uerum eſſe non ambigis? Ergo pollutus
erit Epiphanius, qui tibi pacem dedit, & in ſuo corde dolum ſeruauit. Cur non illud uerius ſit,
quod te primum monuerit? Quod uoluerit emẽdare, & ad rectum iter reducere, ut Iudæ oſcu
lum non refutaret, ut proditorem frangeret patientia: & poſtquam ſe intellexit caſſo ſudare la-
bore, nec pardum mutare uarietates, nec Aethiopem pellem ſuam: quod mente conceperat, li-
teris indicaſſe? Tale quid & cõtra Papam Anaſtaſium diſputas: ut quia Siritij epiſcopi habes
epiſtolam, iſte cõtra te ſcribere non potuerit. Vereor ne tibi factam iniuriam ſuſpiceris. Neſcio
quomodo homo acutus & prudens ad has ineptias deuoluaris: ut dum ſtultos lectores putas,
te ſtultum eſſe demonſtres. Poſt egregiam argumẽtationem ponis in clauſula: Abſit hoc a ui-
ris ſanctis. De ueſtra ſchola ſolent iſta procedere. Vos nobis pacem proficiſcentibus dediſtis,
& à tergo iacula uenenis armata iciſtis: & in hac eadem prudentia, imò declamatione diſertus
eſſe uoluiſti. Pacem dedimus, non hæreſim ſuſcepimus. Iunximus dexteras: abeuntes profecu-
ti ſumus, ut uos eſſetis catholici, non ut nos eſſemus hæretici. Volo tamen ſcire, quæ ſunt iſta
iacula uenenata, quæ poſt tergum ueſtrum nos iciſſe conquereris. Vincentius, Paulinianus,
Euſebius, Ruffinus presbyteri: quorum Vincentius multo tempore ante uos Romam uenit:
Paulinianus & Euſebius poſt annum ueſtræ nauigationis profecti ſunt: Ruffinus in cauſa
Claudij poſt biẽnium miſſus, omnes uel pro re familiari, uel pro periculo capitis alieni. Num-
quid noſſe potuimus, quod ingrediẽte te Romam, uir nobilis ſomniaret nauim plenam mer-
cium, inflatis intrare uelis? Quod omnes aduerſum quæſtiones, non fatua ſolueret interpreta-
D tio? Quod librum Euſebij pro Pamphili uerteres, quod tuum quaſi operculum uenenatæ pa-
tellæ imponeres? quod famoſiſſimum opus περὶ ἀρχῶν eloquij tui maieſtate trãſſerres? Nouum
calumniæ genus: ante accuſatores miſimus, quàm tu accuſanda cõmitteres. Non fuit, nõ fuit,
inquam, noſtri conſilij, ſed dei prouidẽtiæ: ut miſſi ad aliud, contra naſcentem hæreſim dimi-
carent: & in morem Ioſeph famem futuram, fidei ardore ſubleuarẽt. Quo non erumpat ſemel
effrenata audacia? Alienum crimen ſibi obiecit, ut nos finxiſſe uideamur. Quod abſq; nomine
dictum eſt, in ſe refert: & purgans externa peccata, tantum de ſua ſecurus eſt innocentia. Iurat
enim ſe epiſtolam non ſcripſiſſe ad Aphros ſub nomine meo, in qua confitear inductum me à
Iudæis, mendacia tranſtuliſſe: & mittit libros eadem omnia continentes, quæ neſciſſe ſe iurat.
Et miror quomodo prudentia eius, cum alterius nequitia conuenerit: ut quod alius in Aphri-
ca mentitus eſt, hic concorditer uerum diceret: ſtiliq; eius elegantiam, neſcio quis imperitus
poſſet imitari. Tibi ſoli licet hæreticorum uenena tranſferre: & de calice Babylonis cunctis gen
tibus propinare. Tu Latinas ſcripturas de Græco emẽdabis, & aliud eccleſijs trades legẽdum,
quàm quod ſemel ab apoſtolis ſuſceperunt, mihi non licebit poſt Septuaginta æditionem,
quam diligentiſſime emendatam, ante annos plurimos meæ linguæ hominibus dedi: ad con-
futandos Iudæos, etiam ipſa exemplaria uertere, quæ ipſi ueriſſima confitentur: ut ſi quando
aduerſum eos Chriſtianis diſputatio eſt, non habeant ſubterfugiendi diuerticula, ſed ſuomet
potiſſimum mucrone feriantur? Plenius ſuper hoc & in multis alijs locis, & in fine ſecundi li-
bri, ubi accuſationi tuæ reſpondi, ſcripſiſſe me memini: & popularitatem tuam, qua mihi inui-
diam apud ſimplices & imperitos niteris concitare, perſpicua ratione compeſcui, illucq; lecto-
rem tranſmittẽdum puto. Hoc intactum præteriri non patiar, ne doleas falſatorem ſchedula-
rum tuarum, cõfeſſoris apud me gloriã poſſidere: cum tu eiuſdem criminis reus, poſt Alexan-
drinum exilium & tenebroſos carceres, à cunctis Origenis ſectatoribus martyr & apoſtolus
nomineris. Super excuſatione imperitiæ tuæ, iam tibi reſpondi. Sed quia eadẽ repetis, & quaſi
ſuperioris tuæ defenſionis oblitus, rurſum admones: ut ſciamus te per triginta annos Græcis
uoluminibus

A uoluminibus deuoratis Latina neſcire: pauliſper attende, me non pauca in te uerba reprehen-
dere: alioquin omnis tibi ſcriptura delenda eſt, ſed uoluiſſe oſtendere diſcipulis tuis, quos ma-
gno ſtudio nihil ſcire docuiſti: ut intelligerent cuius uerecundiæ ſit, docere quod neſcias, ſcribe-
re quod ignores: & eandem magiſtri ſapientiam, etiam in ſenſibus quærerent. Quodq; addis,
peccata putere, non uerba, mēdacium, calumniam, detractionem, falſum teſtimonium: & uni-
uerſa conuicia, & os quod mentitur occidit animam: monesq; ne ille fœtor nares meas pene-
tret: crederem dicenti, niſi facta contraria deprehenderem, quaſi ſi fullo & coriarius moneant
pigmentarium: ut naribus obturatis, tabernas ſuas prætereat. Faciam ergo, quod præcipis:
claudam nares meas: ne ueritatis & benedictionum tuarum ſuauiſſimo odore crucientur. In
laude & detractione mea, quia uarius extitiſti: miro acumine argumentatus es: ſic tibi licere de
me, & bene & male dicere: quomodo & mihi licuerit Origenem & Didymum reprehendere,
quos ante laudauerim. Audi ergo uir ſapientiſſime, & Romanæ dialecticæ caput, non eſſe ui-
tij hominem unum laudare in alijs, & in alijs accuſare, ſed eādem rem probare & improbare.
Ponam exemplum, ut quod non intelligis, prudens mecum lector intelligat. In Tertulliano
laudamus ingenium, ſed damnamus hæreſim. In Origene miramur ſcientiam ſcripturarum,
& tamen dogmatum non recipimus falſitatem. In Didymo uero & memoriam prædicamus,
& ſuper trinitate fidei puritatem: ſed in cæteris quæ Origeni male credidit, nos ab eo retrahi-
mus. Magiſtrorum enim non uitia imitāda ſunt, ſed uirtutes. Grāmaticum quidem Aphrum
habuit Romæ uirum eruditiſſimum: & in eo ſe æmulum præceptoris putabat, ſi ſtridorem
linguæ eius & uitia tantum oris exprimeret. In præfatiuncula περὶ ἀρχῶν fratrem me nominas
& collegam: dicis, eloquentiſſimum, fidei meæ prædicas ueritatem. His tribus detrahere non
poteris, cætera carpe ut libet, ne uidearis tuo de me teſtimonio repugnare. Cum fratrem & col
B legam dicis, amicitia tua dignum fateris. Cum eloquentem prædicas: imperitiæ ultra non ar-
guis. Cum catholicum in omnibus profiteris, hæreſeos non poteris mihi crimen impingere.
Extra hæc tria ſi quid in me reprehenderis, non tibi uideberis eſſe contrarius. Ex qua ſupputa-
tione illa ſumma naſcitur: & te errare ea in me reprehendentem, quæ prius laudaueras: & me
non eſſe in uitio, ſi in eiſdem hominibus & laudanda prædicem, & uituperanda reprehēdam.
Tranſis ad animarum ſtatum, & prolixius fumos meos increpas: atq; ut tibi liceat ignorare,
quod cōſulto te ſcire diſſimulas: Quæris à me primum, de cœleſtibus, quomodo angeli, quo-
modo archangeli ſint: quæ eis uel qualis habitatio: quæúe inter ipſos differentia, aut ſi nulla
omnino: quæ ſolis ſit ratio: unde augmenta lunæ: unde defectus: quis uel qualis ſit ſyderum
curſus. Miror quomodo oblitus ſis illos uerſiculos ponere: Vnde tremor terris, qua ui ma-
ria alta tumeſcāt Obicibus ruptis: rurſusq; in ſeipſa reſidant. Defectus ſolis uarios, lunæq;
labores Vnde hominum genus, & pecudum: unde imber & ignes: Arcturum pluuiasq;
hyadas, geminosq; triones. Quid tantum, oceano properent ſe tingere ſoles Hyberni, uel
quæ tardis mora noctibus obſtet. Deinde cœleſtia deſerens, & ad terrena deſcēdens, in mi-
noribus philoſopharis. Interrogas enim me. Dic nobis quæ fontium ratio? Quæ uentorum?
Quid grando? quid pluuiæ? quid mare ſalſum? quid flumina dulcia? quid nubes, aut imbres,
fulgura, aut tonitrua, aut fulmina? Vt poſtquàm me hæc neſcire reſpondero, tuto tibi liceat de
animabus ignorare: & unius rei ſcientiam, tantarum rerum ignoratione compenſes. Tu qui
per ſingulas paginas, fumos meos uētilas: non intelligis uidere nos caligines tuas & turbines?
Nam ut ubi ſciolus eſſe uidearis, & apud Calphurnianos diſcipulos doctrinæ gloriā teneas:
C totam mihi phyſicam opponis, ut fruſtra Socrates ad ethicam tranſiens dixerit: quæ ſupra
nos, nihil ad nos. Ergo niſi tibi rationem reddidero: quare formica paruum animal, & pun-
ctum, ut ita dicam, corporis, ſex pedes habeat: cum elephantus, tanta moles quatuor pedibus
incedat: Cur ſerpentes & colubri uentre labantur & pectore: Cur uermiculus quem uulgus
millipedam uocat, tanto pedum agmine ſcateat: de animarum ſtatu ſcire non potero? Quæ-
ris à me quid ipſe de animabus ſentiam: ut cum profeſſus fuero, ſtatim inuadas. Et ſi dixero

C illud eccleſiaſticum:quotidie deus operatur animas:& in corpora eas mittit naſcentium:ilico
magiſtri rẽdiculas proferas:& ubi eſt iuſticia dei,ut de adulterio incœſtuq́ꝫ naſcẽtibus animas
largiatur? Ergo cooperator eſt malorum hominum:& adulteris ſeminãtibus corpora,ipſe fa-
bricatur animas? quaſi uitium ſemẽtis in tritico ſit, quod furto dicitur eſſe ſublatum:& non in
eo qui frumenta furatus eſt. Idcircoq́ꝫ terra non debeat gremio ſuo ſemina cõfouere:quia ſator
immunda ea proiecerit manu. Hinc eſt & illa tua arcana interrogatio:quare moriantur infan-
tes:cum propter peccata,corpora acceperint. Extat liber Didymi ad te:quo ſciſcitanti tibi re-
ſpondit:non eos multa peccaſſe,& ideo corporum carceres tãtum eis tetigiſſe ſufficere. Magi-
ſter meus & tuus eo tempore,quo tu ab eo iſta quærebas:treis explanationum in Oſee pro-
phetam libros ad me,me rogãte,dictauit. Ex quo apparet quid me,quid te docuerit. Vrges ut
reſpondeã de natura rerum. Si eſſet locus:poſſem tibi uel Lucretij opiniones iuxta Epicurum:
uel Ariſtotelis iuxta Peripateticos,uel Platonis atq́ꝫ Zenonis ſecundum Academicos & Stoi-
cos dicere. Et ut ad eccleſiam tranſeam,ubi norma eſt ueritatis:multa & Geneſis & propheta-
rum libri ac Eccleſiaſtes nobis de huiuſcemodi quæſtionibus ſuggerunt. Aut ſi hæc ignora-
mus,quomodo de animarum ſtatu,debueras in Apologia tua omnium rerum ignorantiam
cõfiteri:& à calumniatoribus quærere,cur à te unum impudẽter expeterent,cum ipſi tanta ne-
ſcirent? O triremem locupletiſſimã,quæ orientalibus & Aegyptijs mercibus, Romanæ urbis
ditare uenerat paupertatem. Tu maximus ille es unus,qui nobis ſcribendo reſtituis rem. Ergo
niſi de oriẽte ueniſſes eruditiſſimus uir:hæreret adhuc inter Mathematicos:& homines Chri-
ſtiani quid cõtra fatum diſſererẽt,ignorarent. Merito à me quæris de Aſtrologia,& cœli ac ſy-
derum curſu:qui tãtarum mercium plenã nauem detuliſti. Fateor paupertatẽ,nõ ſum ita ut tu
in oriente ditatus. Te multo tẽpore Pharus docuit, quod Roma neſciret. Inſtruxit Aegyptus,
quod Italia hucuſq́ꝫ non habuit. Scribis apud eccleſiaſticos tractatores, treis de animabus eſſe
D ſentẽtias. Vnam,quam ſequitur Origenes. Alteram, quam Tertullianus & Lactãtius:licet de
Lactãtio apertiſſime mẽtiaris. Tertiam,quam nos ſimplices & fatui homines nõ intelligimus:
quod ſi ita ſit,iniuſtus à nobis arguatur deus. Et poſt hæc iuras te neſcire quid ſit uerum. Dic
oro te:putás ne extra hæc tria eſſe aliquid in quo ueritas ſit? Et in tribus iſtis mẽdacium? An de
tribus unum eſſe quod uerum ſit? Si eſt aliquid,cur diſputãtium libertatẽ anguſto fine conclu-
dis,& cum mẽdacia protuleris,de ueritate taces? Sin autẽ è tribus unum uerum eſt:& reliqua
duo falſa ſunt:cur ſimili ignorãtia ignoras falſa cum ueris? An idcirco uerum diſſimulas, ut ti-
bi tutum ſit cum uolueris falſa defendere? Hi ſunt fumi:hæ caligines, quibus ex oculis homi-
num conaris lumẽ auferre. Ariſtippus noſtri tẽporis,qui plenã cunctarum mercium nauẽ Ro-
mano inuehis portu:& ſella publice poſita,Hermagorã nobis & Gorgiã exhibes Leontinum:
dum nauigare feſtinas,unius quæſtiunculæ mercimonium, in oriẽte oblitus es. Et iterum cla-
mitas:& Aquileiæ atq́ꝫ Alexãdriæ te didiciſſe iactas:quod ſit deus & animarum & corporum
creator. De hoc ſcilicet quæſtio uẽtilatur:utrum deus an diabolus animas fecerit:& nõ utrum
animæ ante corpora fuerint, quod uult Origenes,& egerint aliquid propter quod ſint craſſis
corporibus alligatæ:an in morem glirium torpẽtes conſopitæq́ꝫ dormierint. Hæc taces, quæ
omnes flagitãt:& ad illa reſpõdes,quæ nullus inquirit. Fumos quoq́ꝫ meos frequẽter irrides,
eo quod ſimulẽ me ſcire quod neſciã:& enumeratione doctorum,rude uulgus inducã. Tu ui-
delicet flãmeus,imò fulmineus:qui in loquẽdo fulminas, & flammas ore cõceptas tenere non
potes,atq́ꝫ ut ille Barthochabas autor ſeditionis Iudaicæ, ſtipulam in ore ſuccenſam anhelitu
uentilabat,ut flãmas euomere putaretur,ita & tu nobis alter Salmoneus omnia per quæ ince-
dis illuſtras:& nos fumoſos arguis,de quibus fortè dicatur:Qui tangis mõtes & fumigãt:nec
intelligis quid fumus in propheta ſignificet locuſtarum:& quod pulchritudo oculorum tuo-
rum,amaritudinem fumi noſtri ferre non poteſt. De crimine autem periurij,quia me remittis
ad codicem tuum:& ex magna parte in alijs libris,tibi Calphurnioq́ꝫ reſpondi:nunc breuiter
dixiſſe ſufficiat, te exigere à dormiente quod nunquam uigilans præſtitiſti. Magni criminis
reus

A reus ſum,ſi puellis & uirginibus Chriſti,dixi ſeculares libros non legendos:& me in ſomnis
commonitum promiſiſſe ne legerem. Tua nauis Romanæ urbis reuelatione promiſſa, aliud
pollicetur,& aliud efficit. Mathematicorum uenerat ſoluere quæſtionē:& ſoluit fidem Chri-
ſtianorum. Quæ per Ionium & Aegæum Adriaticum atq; Tyrrhenū,plenis cucurrerat ue-
lis,in Romano portu naufragium fecit. Nónne te pudet iſtiuſmodi deliramenta conquirere,
& mihi ſimilia obijciendi imponere neceſſitatem? Eſto alius de te ſomnium uiderat glorio-
ſum:uerecundiæ tuæ fuerat,& prudentiæ diſſimulare,quod audieras & non quaſi magno te
ſtimonio,alterius ſomnio gloriari. Vide quid inter tuum & meum ſit ſomnium. Ego me hu-
militer reprehenſum refero:tu iactanter laudatum te eſſe cōgeminas. Nec dicere potes: nihil
mea refert quid alius uiderit:cū in luculentiſſimis libris tuis,hac te ad interpretandū dicas ra-
tione cōmotum:ne uir illuſtris,de te ſomniū perderet. Hic eſt omnis conatus tuus: ſi me per-
iurum docueris, tu hæreticus non eris. Venio ad grauiſſimum crimen,in quo poſt recōcilia-
tas amicitias,me infidelitatis accuſas. Fateor inter cūcta maledicta:quæ uel obijcis, uel mina-
ris:nihil à me ita repellendū eſt,q̄ fraus,dolus,infidelitas. Peccare enim hominis eſt: inſidias
tendere diaboli eſt. Ergo ideo in Anaſtaſij immolato agno dexteras iunximus:ut tuas Ro-
mæ ſchedulas furaremur? Vt immiſſi canes,inemēdatas chartulas,te dormiente corroderēt?
Et hoc credibile eſt:ante nos accuſatores paraſſe,q̄ tu crimē admitteres? Scilicet noueramus
quid in animo uolueres? quid alius de te ſomniaturus eſſet? Vt impleretur in te Græcū pro-
uerbium:Et ſus doceret Mineruam. Si Euſebium ego ad latrandum miſeram: quis Aterbij
contra te & cæterorum rabiem concitauit? Nónne ille, qui & me hæreticum ex tuis amicitijs
iudicabat? Cui cum ſatisfeciſſem,damnatione dogmatum Origenis,tu clauſus domi,nunq̄
eum uidere auſus es:ne aut damnares quod nolebas:aut aperte reſiſtens, hæreſeos inuidiam
B ſuſtineres. An idcirco teſtis contra te eſſe non poterit:quia accuſator tui eſt? Anteq̄ ſanctus
Epiphanius ueniſſet Hieroſolymam:& ore quidem & oſculo tibi pacem daret, mala autē &
dolos in ſuo corde ſeruaret:anteq̄ nos ei in ſuggillationem tui epiſtolas dictaremus, ut hæ-
reticum ſcriberet,quem oſculis orthodoxum comprobauit, Aterbius contra te latrabat Hie-
roſolymis:& niſi cito abiſſet,ſenſiſſet baculum non literarum,ſed dexteræ tuæ, quo tu canes
abigere conſueuiſti. Cur,inquit,falſatas meas ſchedulas ſuſcepiſti? Quare poſt interpretatio-
nem meam,auſus es in libris τῶν ἀρχῶν ſtilum figere? Aut ſi erraueram ut homo, debuiſti me
priuatis literis conuenire:& ſic mihi blandiri,quomodo & ego tibi nunc in epiſtolis meis blā
dior. Hæc tota mea culpa eſt:quare ſubdolis laudibus accuſatus,purgare me uolui:& hoc ſi-
ne inuidia nominis tui:ut quod tu ſolus accuſaueras,ad multos referrem: non tibi hæreſim
obijciens,ſed à me repellens. Nunquid ſciui quod iraſcereris,ſi contra hæreticos ſcriberē? Di-
xeras te de Origenis libris hæretica ſuſtuliſſe:fautorem te hæreticorū, iam non eſſe credebā,
& ideo non in te,ſed in hæreticos inuectus ſum:in quo ſi uehementior fui, ignoſce mihi. Pu-
taui,quod & tibi placerem. Furto & inſidijs miniſtrorum meorū dicis ſchedulas tuas in pu-
blicum prolatas fuiſſe:quæ latebant in cubiculo tuo,uel apud eum ſolum erant qui rem ſibi
geri iniunxerat. Et quomodo ſupra confiteris,quod aut nullus eas habuerit, aut admodum
pauci? Si in cubiculo tuo latebant:qua ratione apud eum erant qui ſibi rem geri iniunxerat?
Sin aūt unus cui ſcriptæ fuerant occultandas ſuſceperat,ergo non latebant tantum in cubicu
lo tuo:nec habuerunt eas pauci,quos habuiſſe teſtatus es. Furto ſublatas arguis: & rurſum
emptas magna pecunia,& infinitis mercibus criminaris. In una re,& in parua epiſtola quan-
ta uarietas & diſſonātia mentiendi. Tibi licet accuſare,mihi defendere nō licebit? Quādo cri-
minaris,amicū nō cogitas. Quando reſpōdeo:tūc tibi ius amicitiæ in mentem uenit. Dic oro
te,cælandas ſchedulas ſcripſeras,an prodendas? Si ut cælares, cur ſcripſiſti? Si ut proderes,
cur cælabas? Sed in eo reprehendendus ſum:quare accuſatores tuos amicos meos non coër-
cuerim. Vis tibi proferam literas eorum,in quibus me hypocriſeos arguunt, quod te ſciens
hæreticum tacuerim? Quod dum pacem incautus præbeo, inteſtina eccleſiæ bella ſuſcepi?

C Tu diſcipulos uocas:qui me tuum condiſcipulum ſuſpicantur.Et quia parcior fui in refellen-
dis laudibus tuis:putant me tuum eſſe ſymmyſten.Hoc mihi præſtitit prologus tuus:ut plus
me amicus læderes,q̃ inimicus.Semel ſibi perſuaſerant: recte an perperam ipſi uiderint, te
eſſe hæreticum.Si defendere uoluero:hoc ſolum proficiam,ut me tecũ pariter accuſent. De-
nique mihi obijciunt laudationem tuam:& te nõ putant inſidioſe ſcripſiſſe,ſed uere:& quod
tu in me ſemper ante laudabas,uehementer inſimulant.Quid me uis facere?ut diſcipulos ac-
cuſatores pro te habeam:ut contorta in amicum iacula,meo ſuſpiciam pectore?De libris au
tem περὶ ἀρχῶν, debes mihi & gratias agere.Tu enim,ut dicis,noxia quæq; detruncans,melio-
ra poſuiſti.Ego ita ut habebantur in Græco expreſſi.Ex quo & tua apparet fides: & eius quẽ
interpretatus es,hæreſis.Scribebatur mihi de urbe à uiris in Chriſto præcipuis:reſponde cri-
minãti:ne ſi tacueris,conſenſiſſe uidearis.Conſona omnes uoce poſcebant: ut Origenis uer-
ſutias proderem,ut uenena hæreticorum Romanis auribus cauenda monſtrarem.Quid hoc
ad iniuriã tuam pertinet?Num ſolus interpretatus es iſtos libros?& alios huius operis non
habes participes?Nunquid & tu de Septuaginta interpretibus es:ut poſt æditionem tuam
alijs transferre non liceat?Ecce & ego multos,ut dicis libellos de Græco in Latinum tranſtu
li:habes poteſtatem & tu rurſum eos uertendi,ut uolueris,& bona enim & mala ſuo impu-
tantur autori.Quod & in te fieret,niſi dixiſſes te amputaſſe hæretica & optima tranſtuliſſe.
Hic eſt enim nodus tuus,qui ſolui non poteſt.At ſi erraſti ut homo,priorem damna ſenten-
tiam.Sed quid facies de Apologetico tuo,quẽ pro Origenis ſcripſiſti operibus? Quid de uo
lumine Euſebij,in quo cum multa mutaueris:& ſub nomine martyris,hæretici hominis ſcri-
pta tranſtuleris:tamen plura poſuiſti,quæ eccleſiaſticæ fidei non conueniunt.Tu etiam Lati-
nos libros in Græcum uertis,nobis dare noſtris externa prohibebis?Si in alio opere reſpon-
diſſem,in quo me non læſeras,uideri poteram in iniuriam tuam transferre quod uerteras:ut
D te uel imperitum,uel ſubdolũ demonſtrarem.Nunc uero nouũ querimoniæ genus:doles ti
bi in eo eſſe reſponſum,in quo à te accuſatus ſum.Dicebatur ad interpretationẽ tuam Roma
ſubuerſa:poſtulabant omnes à me huius rei remedium. Non quo ego alicuius momenti eſ-
ſem,ſed qui petebant,me eſſe aliquid arbitrabãtur.Tu amicus eras, qui illa tranſtuleras,quid
me uis facere.Obedire deo magis oportet,an hominibus?Domini cuſtodire ſubſtãtiam, an
furtum cælare conſerui?Aliter te non placabo,niſi & ego tecũ accuſanda commiſero?Si nul-
lam feciſſes mei nominis mentionẽ:ſi me non ornaſſes egregijs laudibus,poterã aliquod ha-
bere ſuffugium: & diuerſa obtendere:ne rurſus interpretata transferrem.Tu me amice cõpu
liſti:ut aliquot dies in hoc opere perderem:ut proferrem in mediũ quod Charybdis debuit
deuorare:& tamen læſus,amicitiæ in te iura ſeruaui:& quantum in me fuit,ſic me defendi,ut
te non accuſarem.Tu nimiũ ſuſpicioſus & querulus,qui dicta in hæreticos ad tuam refers cõ
tumeliam.Quod ſi aliter amicus tuus eſſe nõ poſſum,niſi & hæreticorũ amicus fuero:leuius
tuas inimicitias,q̃ illorum amicitias ſuſtinebo.Nouũ quoq; me putas finxiſſe mendacium:
ut epiſtolam ad te meo nomine componerem,quaſi olim ſcriptam,quo bonus eſſe uidear &
modeſtus,quam tu nunq̃ omnino ſuſceperis. Hæc res perfacile probari poteſt. Multi Ro-
mæ eius exemplaria habent,ante hoc circiter triennium,qui tibi eam mittere noluerunt:ſcien
tes quæ de meo nomine iactitares,& quàm indigna propoſito Chriſtiano ac nefanda con-
fingeres.Ego ſcripſi neſciens quaſi ad amicum.Illi non reddiderunt ei, quem inimicum no-
uerant:parcentes & meo errori,& tuæ conſcientiæ.Et ſimul argumentaris,quod ſi talem tibi
epiſtolam ſcripſeram,non debueram contra te in alio libello multa mala ſcribere. Hic eſt
totus error tuus,& hæc iuſta querimonia:quod quæ nos in hæreticos dicimus,tu in te dicta
confingis:& niſi illis pepercerimus,te putas eſſe uiolatũ.An ideo panẽ tibi non damus, quia
7 hæreticorum cerebro lapidem illidimus?Et ut noſtram epiſtolam non probes,Papæ quoq;
Anaſtaſij ſimili dicis fraude ſubnixam,de qua tibi ante reſpondi:quã ſi ſuſpicaris ipſius non
eſſe:habes ubi apud eũ nos arguas falſitatis. Sin autem eius eſt, ut huius quoq; anni contra
te epiſtolæ

A te epiſtolæ probāt, fruſtra & ſalſò ſalſam arguere niteris, cum ex illius uera epiſtola, noſtram ueram eſſe doceamus. In excuſando mendacium tuum quàm elegans eſſe uoluiſti: & ne ſex milia Origenis libros proferas, Pythagoræ à me exigis monumenta. Vbi eſt illa fiducia, qua inflatis buccis creberrime perſonabas: te quæ in alijs libris Origenis legeras, emendaſſe in libris περὶ ἀρχῶν, & non aliena, ſed ſua reddidiſſe ſuis? De tanta librorum ſylua unum fruticem ac ſurculum proferre non potes. Hi ſunt ueri fumi, hæ nebulæ: quas dum in me criminaris, in te extinctas diſſipataſq́; per me cognoſcis: nec fractam ceruicem deijcis, ſed maiori impudentia quàm imperitia, dicis me negare quæ in promptu ſunt: ut cum montes aureos pollicitus fueris, ne ſcorteum quidem nummum de theſauris tuis proferas. Iuſta contra me odia recognoſco, & uera in nos debaccharis inſania. Niſi enim ego quod non eſt, audacter exigerem, tu uidebaris habere quod non habes. Pythagoræ à me libros flagitas. Quis enim tibi dixit illius extare uolumina? Nónne in epiſtola mea quam criminaris hæc uerba ſunt? Sed fac me erraſſe in adoleſcētia, & philoſophorum, id eſt, gentilium ſtudijs eruditum, in principio fidei ignoraſſe dogmata Chriſtiana: & hoc putaſſe in apoſtolis quod in Pythagora & Platone & Empedocle legeram. De dogmatibus eorum, non de libris locutus ſum, quæ potui in Cicerone, Bruto ac Seneca diſcere. Lege pro Vatinio oratiunculam, & alias ubi ſodalitiorum mentio fit. Reuolue dialogos Tullij. Reſpice omnem oram Italiæ, quæ quondam magna Græcia dicebatur: & Pythagoricorum dogmatum inciſa publicis literis æra cognoſces. Cuius enim ſunt illa χρυσᾶ παραγγέλματα? nónne Pythagoræ? In quibus omnia eius breuiter dogmata continentur, & in quæ latiſſimo opere philoſophus commētatus eſt Iamblichus, imitatus ex parte Moderatum uirum eloquentiſſimum, & Archippum ac Lyſidem Pythagoræ auditores. Quorum Archippus ac Lyſides in Græcia, id eſt, Thebis ſcholas habuere: qui memo-

B riter tenentes præcepta doctoris ingenia pro libris utebantur, à quibus illud eſt: φευκτέον πάντεσσι καὶ ἐκκοπτέον, ἀσθένειαν μὲν τοῦ σώματος, ἀπαιδευσίαν δὲ τῆς ψυχῆς, ἀκολασίαν δὲ τῆς γαστρός, στάσιν δὲ τῆς πόλεως, τὴν δὲ διαφωνίαν ἀπὸ τῆς οἰκίας, καὶ κοινῇ ἀπὸ πάντων τὸ ἀκρατές. quod in Latinum ita poſſumus uertere: Fuganda ſunt omnibus modis & abſcindenda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à uentre, à ciuitate ſeditio, à domo diſcordia, & in commune à cunctis rebus intemperantia. Pythagorica & illa præcepta ſunt: Amicorum omnia eſſe cōmunia. Et amicum ſeipſum eſſe alterum: duorumq́; temporum maxime habendam curam, mane & ueſperi, id eſt, eorū quæ acturi ſumus, & eorum quæ geſſerimus. Poſt deum ueritatem colendam, quæ ſola homines deo proximos faciat. Illaq́; ænigmata, quæ diligentiſſime Ariſtoteles in ſuis libris proſequitur. Stateram ne tranſilias, id eſt, ne prætergrediare iuſticiam. Ignem gladio ne fodias. Iratum uidelicet & tumidum animum uerbis maledicis ne laceſſas. Coronam minime carpendam, id eſt, leges urbium conſeruandas. Cor non comedendum, id eſt, mœrorē de animo proijciēdum. Cum profectus fueris, inquit, ne redeas, id eſt, poſt mortem uitam iſtam ne deſideres. Per uiam publicam ne ambules, id eſt, ne multorum ſequaris errores. Hirundinē in domum non ſuſcipiendam, id eſt, garrulos & uerboſos homines ſub eodem tecto non habēdos. Oneratis ſuperponendum onus: deponentibus non communicandum, id eſt, ad uirtutem incedentibus, augmentanda præcepta: tradentes ſe ocio, relinquendos. Et quia Pythagorica dogmata legiſſe me dixeram: audi quid apud Græcos Pythagoras primus inuenerit. Immortales eſſe animas: & de alijs corporibus tranſire in alia. Quod quidē & Vergilius in ſexto Aeneidos uolumine ſequens, loquitur: Has omnes ubi mille rotā uoluere per annos, Lethæum ad fluuiū deus euocat agmine magno. Scilicet immemores ſupra ut conuexa reuiſant, Rurſus & incipiant in corpora uelle reuerti. Se primū fuiſſe Euphorbū, ſecundo Callidem, tertio Hermonimum, quarto Pyrrhum, ad extremū Pythagorā: & poſt certos temporum circulos, ea quæ fuerant, rurſum fieri: nihilq́; in mundo uideri nouum. Philoſophiam meditationem eſſe mortis: quotidie de corporis carcere nitentem animæ educere libertatem: μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι, & multa alia, quæ Plato in libris ſuis, & maxime in Phædone, Timæoq́;

proſequitur

C proſequitur. Nam poſt Academiam & innumerabiles diſcipulos, ſentiens multũ ſuæ deeſſe
doctrinæ, uenit ad magnam Græciam, ibiq́; ab Archyta Tarentino & Timæo Locrenſi, Py-
thagoræ doctrina eruditus, elegantiam & lepôrem Socratis, cum huius miſcuit diſciplinis:
quæ omnia nomine cõmutato, Origenes in libros ſuos περὶ ἀρχῶν tranſtuliſſe conuincitur. In
quo igitur erraui, ſi adoleſcens dixi me ea putaſſe in apoſtolis, quæ in Pythagora & Platone
& Empedocle legeram? Nõ ut tu calumniaris & fingis, in Pythagoræ & Platonis & Empe-
doclis libris, ſed quæ in illis fuiſſe legerã, & aliorũ me ſcripta eos habuiſſe docuerunt, & hoc
genus elocutionis frequentiſſimũ eſt: ut ſi dicam, quæ in Socrate legi dogmata, putaui uera.
Non quod Socrates libros ullos ſcripſerit, ſed quæ legi apud Platonem & alios Socraticos
illum habuiſſe. Et rurſum, imitari uolui geſta, quæ in Alexandro & Scipione legeram. Non
quod ipſi ſua geſta deſcripſerint, ſed quod apud alios legerim, quæ illos geſſiſſe mirabar. Igi-
tur etiam ſi docere non poſſem ipſius Pythagoræ extare monumenta, nec à filio eius ac [illegible]ta,
aliisq́; diſcipulis probata conuincerem: me non teneres mendacij, quia nõ libros, ſed dogma
ta legiſſe me dixi: & te fruſtra errare, me tuum protegere mendacium uoluiſſe: ut niſi ego unũ
librum Pythagoræ protulero, tu ſex milia Origenis libros perdideris. Veniam ad epilogos,
id eſt, maledicta tua, in quibus me ad pœnitentiam cohortaris: & niſi conuerſus fuero, id eſt,
niſi te accuſante ſiluero, mihi minaris interitum. Et hoc ſcandalum redundaturum in caput
meũ denuncias, qui te hominẽ leniſſimũ & Moſaicæ manſuetudinis, reſponſione mea ad ſcri
ptionis inſaniã prouocauerim. Scire enim te iactas crimina, quæ tibi ſoli amiciſſimo ſim con-
feſſus, & hęc in medium prolaturũ: meisq́; me coloribus eſſe pingendũ, & debere meminiſſe,
quod iacuerim ad pedes tuos, ne gladio oris tui amputares caput meũ. Et poſt multa, in qui-
bus furibũdus exultas, reuocas te, & dicis optare pacẽ cũ denũciatione duntaxat, ut deinceps
D taceam, id eſt, ut non ſcribam contra hæreticos, nec audeam reſpondere accuſationi tuæ. Si
hoc fecero, frater ero & collega, & uir eloquentiſſimus & amicus ac ſodalis; &, quod his ma-
ius eſt, omnia quæ de Origene tranſtuli, catholica iudicabis. Sin aũt mutiero, & me cõmoue
ro, ilico impurus ero & hæreticus, & tua indignus neceſſitudine. Hæc ſunt præconia mea, ſic
me hortaris ad pacem, & ne gemitum quidem ac lachrymas dolori liberas eſſe concedis. Poſ
ſem & ego tuis te coloribus pingere, & inſanire contra inſanientẽ, & dicere quicquid uel ſcio
uel neſcio: & eadem licentia imò furore & amentia, uel falſa, uel uera cõgererem: ut & me loqui,
& te puderet audire: & obijcere tibi, quę aut accuſantem damnarẽt, aut accuſatum: ut ex fron
tis duritia, fidem lectori facerem; ut quod impudenter ſcriberem, uere ſcribere iudicarer. Sed
procul ſit à moribus Chriſtianis, ut dum aliorum petunt ſanguinem, ſuũ offerant: & ſine gla
dio, uoluntate homicidæ ſint. Tuæ hoc bonitati, tuæq́; manſuetudini & ſimplicitati cõuenit,
qui de uno pectoris ſterquilinio, & odorem roſarum, & fœtorem proſers cadauerum: & con
tra ſententiã prophetalem, amarum dicis eſſe, quod quaſi dulce laudaueras. Nec neceſſe eſt,
ut in eccleſiaſticis tractatibus rem tribunalẽ uentilemus. Nihilq́; ſuper hoc amplius audies,
niſi illud è triuio: cum dixeris quod uis, audies quod non uis. Aut ſi tibi uile uidetur uulgare
prouerbium, & homo ſapientiſſimus, magis philoſophorum ac poëtarum ſententijs delecta-
ris, lege illud Homericum: ὁπποῖόν κ' εἴπησθα ἔπος, τοῖόν κ' ἐπακούσαις. Hoc ſolum requiro ab eximia
ſanctitate & cenſura tua (cuius tanta eſt puritas, ut ad ſudaria & ſemicinctia tua dæmones fu
giant) cuius exemplum in ſcribendo ſequaris? Quis unquam catholicorum in diſputatione
ſectarum, turpitudinem ei, aduerſum quem diſputat, obiecit? Sic te docuerunt magiſtri tui.
Talibus inſtitutus es diſciplinis, ut cui reſpondere non potueris, caput auferas, & linguã quæ
tacere nõ poteſt, ſeces? Nec magnopere glorieris, ſi facias quod ſcorpiones poſſunt facere &
cantharides. Fecerunt hæc & Fuluia in Ciceronem, & Herodias in Ioannem: quia ueritatem
non poterant audire: & linguam ueriloquam, diſcriminali acu confoderunt. Canes latrant
pro dominis ſuis, & tu non uis me latrare pro Chriſto? Scripſerunt multi contra Marcio-
nem, Valentinum, Arium, & Eunomiũ. A quo eis obiecta eſt turpitudo? Nónne toti in con-
uincenda

A uincenda hæreſi incubuerũt.Iſtæ machinæ hæreticorum,id eſt, magiſtrorum tuorum ſunt:
ut conuicti de perfidia,ad maledicta ſe conferant. Sic Euſtathius Antiochenus epiſcopus, fi-
lios dum neſcit,inuenit.Sic Athanaſius Alexandrinæ urbis pontifex,tertiam Arſenij ampu-
tauit manum.Duas enim qui mortuus prius fingebatur,uiuens poſtea habere mõſtratus eſt.
Talia & condiſcipuli tui & magiſtri nunc de eiuſdem eccleſiæ ſacerdote confingunt:& auro,
id eſt,tuis tuorumq́ꝫ uiribus oppugnant fidei ueritatem.Quid loquar de hæreticis, qui licet
foris ſint,tamen ſe nominant Chriſtianos? Aduerſum impyſſimos Celſum atqꝫ Porphyriũ,
quanti ſcripſere noſtrorum? Quis omiſſa cauſa, in ſuperflua criminum obiectione uerſatus
eſt? quæ non chartæ eccleſiaſticæ,ſed libelli debent iudicum continere.Aut quid refert,ſi cau
ſa cadas,& crimine ſuperes? Non neceſſe eſt,ut cum periculo tui capitis accuſes.Vno percuſ-
ſore cõducto,ſatis potes ſacere deſiderio tuo.Et ſcandalum timere te ſimulas:qui dudum fra-
trem nunc accuſatum,ſemper inimicum,es paratus occidere.Et tamen miror,quomodo ho-
mo prudens,furore præuentus,uelis mihi beneficium tribuere:ut educas de carcere animam
meam,& non patiaris tecum in tenebris huius ſeculi commorari. Vis ergo me tacere? Ne
accuſes.Depone gladium,& ego ſcutum abijciam.In uno tibi conſentire non potero, ut par-
cam hæreticis,ut me catholicum non probem.Si iſta eſt cauſa diſcordiæ,mori poſſum,tacere
non poſſum.Debueram quidem de omni ſcriptura tuæ inſaniæ reſpondere,& diuinis uoci-
bus in modum Dauid citharizantis lenire furorem pectoris tui,ſed contentus ero unius libri
paucis teſtimonijs,& opponam ſapientiam ſtuluiciæ:ut ſi humana contemnis,ſaltem diuina
non negligas.Audi igitur quid de te,& de omnibus inuidis ac maledicis & contumelioſis lo
quatur ſapiens Solomon:Inſipientes dum iniurijs cupidi ſunt, impij ſacti oderunt ſenſum.
Ne fabriceris in amicum tuum mala.Et ne inimiceris aduerſum hominem ſine cauſa. Impij
exaltant contumeliam.Circuncide à te os prauum,& iniqua labia longe repelle abs te:oculos
B contumelioſi,linguam iniqui,manus effundentes ſanguinem iuſti,cor fabricans cogitationes
malas,& pedes feſtinantes ad malefaciendum.Qui nititur mendacio,paſcit uẽtos & ſequitur
aues uolantes.Derelinquit enim uias uineæ ſuæ,& axes culturæ ſuæ fecit errare.Perambulat
aridum ac deſertum,et colligit manibus ſuis ſterilitatem.Os procacis appropiat contriuioni:
& qui profert maledicta,ſtultiſſimus eſt.Anima benedicta,omnis ſimplex uir. Animoſus in-
honeſtus eſt.Per delicta labiorum incidit in laqueum peccator.Itinera ſtultorum recta in cõ-
ſpectu ſuo. Stultus eadem die oſtendit iram ſuam.Abominatio eſt domino,labia mendacia.
Qui cuſtodit os ſuum,ſeruat animam.Et qui temerarius eſt labijs, terrebit ſeipſum. Malus
cum contumelia agit mala,& inſipiens expandit maliciam ſuam.Quæres apud malos ſapiẽ-
tiam,& non inuenies.Suis itineribus ſaturabitur temerarius. Sapiens timendo declinat ma-
lum. Stultus confidens miſcetur ei. Longanimus uir multus in prudentia eſt: puſillani-
mus ualde imprudens eſt.Qui calumniatur pauperem,laceſſit factorem eius. Lingua ſapien
tum bona nouit,& os ſtultorum pronunciat malum.Vir animoſus parat rixas: & immun-
dus eſt apud deum omnis qui exaltat cor ſuum.Manus inferens iniuſte,non erit impunitus.
Qui diligit uitam,parcit ori ſuo.Ante contritionem præcedit contumelia.Et ante ruinã mala
cogitatio.Qui obfirmat oculos ſuos,cogitat peruerſa:& prouocat labijs ſuis omnia mala.La
bia ſtulti ducunt eũ in mala,& os audax mortẽ inuocat.Malignus uir multa detrimenta pa
tietur.Melior eſt pauper iuſtus,q̃ꝫ mendax diues.Gloria eſt uiro,qui auertit ſe à maledictis:
qui autẽ ſtultus eſt,talibus ſe obligat.Noli amare detrahere,ne eradiceris. Suauis eſt homini
panis mendacij:poſtea implebit̃ os eius calculo,q̃ operatur theſauros.Lingua mẽdacis uana
ſectatur,& ueniet in laqueos mortis.In aure ſtulti noli quicq̃ꝫ dicere,ne ſortè irrideãt ſapiẽtes
ſermones tuos.Claua & gladius & ſagitta pernicioſa ſunt:ſic & uir,qui contra amicũ ſuũ fal
ſum dicit teſtimoniũ.Sicut aues auolant & paſſeres,ita maledictũ uanũ non ſuperueniet illi.
Noli reſpondere imprudẽti ad imprudentiã eius,ne ſimilis ei fias.Sed reſpõde ſtulto ad ſtul-
ticiã eius,ne ſibi ſapiẽs eſſe uideatur.Qui inſidiatur amicis ſuis,cũ uiſus fuerit,dicit:ludẽs feci.

Craucula

C Craticula carbonibus,& ligna igni,& uir maledicus ad tumultum rixæ.Si te rogauerit inimi
cus tuus,parcens uoce magna,ne conſentias ei:ſeptem enim nequitiæ ſunt in anima eius.Gra
uis eſt lapis,& uix portabilis arena: ſed ira ſtulti grauior utroque. Crudelis eſt indignatio, &
acuta ira & zelus impatiens eſt.Impius calumniatur pauperes:& qui confidit in cordis aua-
ricia,ſtultiſſimus eſt.Totam iram ſuam profert inſipiens, ſapiens diſpenſat in partes. Filius
malus gladios dentes habet,& cultros molas:ut conſumat infirmos de terra, & pauperes ex
hominibus.His ergo doctus exemplis,nolui mordere mordentem,nec uicem talionis implo
dere:maluiq́; inſaniam excantare furibundi,& unius libri antidotum uenenato pectori infun
dere.Sed uereor ne nihil proficiens,illud Dauidicum cantare compellar, & his me ſermoni-
bus conſolari:Alienati ſunt peccatores à uulua,errauerunt ab utero.Locuti ſunt falſa,furor il-
lis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis:ſicut aſpidis ſurdæ,& obturantis aures ſuas, quæ non
audiat uocem incantauium & uenefici incantantis ſapienter. Deus conteret dentes eorum:in
ore ipſorum molas leonum confringet deus.Ad nihilum deueni, tanq̃ aqua decurrens. In-
tendit arcum ſuum,donec infirmentur.Sicut cera quæ fluit,auferentur: ſupercecidit ignis, &
non uiderunt ſolem.Et iterum:Lætabitur iuſtus cum uiderit uindictam impiorum, manus
ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.Et dicet homo:ſi utiq; eſt fructus iuſto,utiq; eſt deus iudi
cans eos in terra.In extrema epiſtola ſcribis manu tua:Opto te pacem diligere.Ad quod bre
uiter reſpondebo.Si pacem deſideras,arma depone.Blandienti poſſum acquieſcere, non ti-
meo comminantem.Sit inter nos una fides,& ilico pax ſequetur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Mihi uindicta,& ego.)Vulgò uindictam legunt,cum hic uindicta ſit:ut eſt & in Græcis co-
dicibus, ἐμοὶ ἐκδίκησις, hoc eſt, meum eſt uindicare non tuum. Hoc eſt uerum dilemma
D tuum.)Dilemma cornutus eſt ſyllogiſmus, cum duo ſic proponuntur, ut neceſſe ſit in al-
terum incurrere.Dicitur enim δίλημμα, qnod duplex habeat cornu,ſiue argumentum.
Cereales & Anabaſij.)Cereales appellat nuncios miſſos,qui quaquauerſum per orbem rumorem
ſpargant. Sicuti Ceres Neoptolemum miſit, qui ex alto triticum ſpargeret in uniuerſum mundum.
Nam huc Hieronymus eam uocem deflexit, cum antiquitus cereales dicti ſint ædiles rei frumenta-
riæ præfecti.Quidam pro cereales deprauauerant curſales. Et Anabaſij.)Sic appellat, quod con
ſcenſis curribus aut equis, celerius perferunt. Anabaſis enim Græce aſcenſus eſt: & rurſus alludit
ad Neoptolemum,qui conſcenſu curru,è ſublimi ſpargebat ſemina. Vt panegyricum.) Id eſt, ora-
tionem in laudem mei ſcriptam.Atque hæc cum ironia dicuntur. Non te pudet procemij.) Ad
hunc modum ſcriptum erat in pleriſq; codicibus: in nõnullis loco procemij erat præmij. Neutra nox
uel tantulum ad ſenſum facit.Vnde ſuſpicor ſcriptum fuiſſe:Non te pudet parœnij,aut certe parœ-
niæ.Nam παροινεῖν eſt temulẽtorum in morem temere debacchari in quempiam,nullo delectu, nulloq́;
iudicio:inde παροινία,& ut à λοιδορεῖν,λοιδορία & λοίδορος,ſic à παροινέω,παροινία & πάροινος, pro conuicio ſtulte
2 ac temere dicto, uelut inter pocula.Neque quicquam addubitem ita ſcriptum ab Hieronymo fuiſſe.
Demaratum & Craſſum.)Hos duos pro ditiſſimis poſuit. Opinor eum ſentire de Demarato ne-
pote Patrocli.De Craſſo meminere multi,cui cognomen etiam à diuitijs additum. Addit ſubitum,
ad maiorem inuidiam:quod non ex patrimonio,ſed malis artibus repẽte factus ſit diues. Darium.)
Darius Perſarum rex opulentiſſimus. Crœſus rex Lydorum, nobilitatus diuitijs ſuis quemadmo-
dum & Mida. Per quod Danaës eſt.)Pro Danaës pleriq; codices habebant Dianæ.Danaë fuit A-
cryſij filia,quam Iuppiter uerſus in aurum uitiauit,cum à patre eſſet incluſa turri æreæ. Horatius ſic
interpretur fabulam,ut oſtendat nihil eſſe tam repoſitum,neq; tam cuſtoditum, ad quod non penetre
tur auro. συγγραφεὺς ἀγράμματος.) Id eſt, conſcriptor abſq; literis. Athenogeronta.) Si ſyncera
ſcriptura eſt,ſignificat ſenem uerſantem in ludo literario. Græcis enim Athena dicitur, quæ nobis
Minerua.Ea præfecta eſt ſtudijs,& Athenæum ſcholam appellant:de quo ſuperius quoque memini-
mus. πεντάγλωττος.)Id eſt,quinq; linguas habens. Elocutionis περισσολογία.) Periſſologia uitium
eſt ſermonis,cum oratio ſuperfluis uerbis redundat. Solœciſtam.)Solœciſta qui uitioſe loquitur,
3 quod uulgò uocant incongruum.à uerbo σολοικίζειν. Atq; Occidentis τροπαιοφόρους.)Id eſt, tropbæum
ferentes,quaſi dicat,anteſignanos & uexilliferos.Sic enim ex uarijs exemplariũ ueſtigijs reſtituimus.
Abſq; Palladis arte.)Oblique notauit Palladium Galatam,quem ſubornauerat Ruffinus in Hiero-
nymum,ut interpretationem illius calumniaretur,quemadmodum alibi teſtatur ipſe. Erat autem &
hic factionis Origenicæ,unde & cauendum admonet Epiphanius in epiſtola ſua. Porrò quod ait,
arte, alluſit ad Palladem artium præſidem. Salebris & uoraginibus.)Duo ſunt impedimenta uia-
rum;

A rum,Salebræ aſpera quædam obſtacula:& uoragines,cum uia eſt profundior. ἀπολογίας ὠριγένους.)
Id eſt defenſionis Origenis. Origenis κήρυκα.)Id eſt,præconem:id enim Græcis ceryx. Mendacē
memorem.)Citatur ab Apulcio & Quintiliano:Mendacia potiſſimum confutari ſolent inconſtan-
tia ſermonis,unde illis memoria eſt opus. Holographa.)Id eſt,integra,ut erat ſcripta,& non muti-
4 lata,ab ὅλος & γράφω. Cuniculos tuos.) Machinamenta clancularia: à cuniculis, quibus hoſtes *
urbes ſuffodiunt. Flantibus Eteſijs.) Eteſiæ uenti ſunt certis anni temporibus ſpirantes, hoc eſt,
poſt caniculæ exortum,uelut in hoc à natura dati,ut pomeridianum æſtum temperent, alioquin in-
tolerabilem. Ad Protei columnas.)Huic columnæ & ſtatuæ fuerunt apud Aegyptios,quemadmo
dum Baccho apud Indos,Herculi apud Hiſpanos. Sed Ionæ portum.)Quidam codices habebant,
Dionis portum.Si Ionæ portum legis,intellige Tharſis oppidum Ciliciæ,quò Ionas propheta deſti-
nabat ire:de quo ſuperius dictum eſt. Per Maleas & Cycladas.)Malea promontorium eſt contra
Peloponeſum,periculoſiſſimum prætemauigantibus.Cyclades inſulæ ſunt in medio mari, quod in
orbem iaceant ſic dictæ. Famoſiſſimum lacum.)Aſphaltiten intelligit,qui nihil gignit præter bitu-
men.Nullum corpus animantium recipit,tauri cameliq; fluitant:hæc & alia multa Plinius libro quin
5 to. Hic eſt ἀνθρωπομορφίτης.)Anthropomorphitæ inter hæreticos recenſentur in Decretis, qui deo
tribuebant corpus,quale nos habemus:unde & nomen habent.Hic error ortum duxit à ſimplicibus
quibuſdam & imperitis monachis Aegypti,qui quum in ſcripturis legerent,faciem,oculos,aures,os,
brachia, manus & pedes dei,putabant hæc iuxta corpus intelligenda:lege Tripartitæ hiſtoriæ librum
decimum.Oſtendit ſuperius quoſdam notatos ab Epiphanio,quod imagines haberent in templo.

Quod tuum quaſi operculum uenenatæ.)Prouerbialiter dictum eſt.Quod alibi ſic extulit:Dignū
patella cooperculum:cum rei malæ additur id quod congruit. Et eandem magiſtri ſapientiam etiā
in ſenſibus quærerent.)Vide ut diuus Hieronymus ſententias æſtimari uult ex uerborum diligentia.

6 Calphurnianos diſcipulos.)Ruffinum ſæpius Calphurnium Saluſtianum uocat:huius igitur diſci
pulos Calphurnianos appellat:de quo meminimus & antea. Ad ethicam tranſiens.)Socrates apud
Platonem,ſiue uere ſiue iocans,narrat ſe ob tarditatem ingenij à naturalium rerum cognitione ad mo
ralem philoſophiam traduxiſſe ſtudium. Lucretij opiniones.) Lucretius Epicuri ſectator,de natu
ris rerum carmine ſcripſit. Maximus ille.)Alluſit ad Fabium Maximum,de quo uerſus ille Ennia
nus celebratur:Vnus qui nobis cunctando reſtituit rem. Ariſtippus noſtri.)Is Socraticus philo-
B ſophus, primus Socraticorum mercede docuit. Hic Syracuſas nauigauit ad Dionyſium. Herma-
goram nobis & Gorgiam.)Hi rhetores erant,qui,ſella poſita, profitebantur ſe omnibus omni de re
ex tempore reſponſuros. In morem glirium.)Glires hyeme conduntur, ac ſomno ſeu quiete non
pingueſcunt ſolum,ſed etiam reiuueneſcunt,autore Plinio. Barthochabas.)Hiſtoria eſt apud Ioſe-
phum. Alter Salmoneus.)De Salmoneo eſt in fabulis,qui curru æreo,& tedis ardentibus imitatus
eſt tonitru ac fulmen Iouis. Hypocriſeos.)Id eſt,ſimulationis. Symmyſten.)Id eſt,ſocium myſte-
7 riorum,& eiſdem myſterijs initiatum. An ideo tibi panem non damus.)Alludit ad illud Plautinū:
Altera manu fert lapidem,panem oſtentat altera. Montes aureos.)Prouerbiale eſt,de promiſſis im
menſis.Modo non montes auri pollicens. Scorteum nummum.)Id eſt,coriaceum.Nam olim in co
rio ſignabant.Vnde pro uiliſſimo nummo ſcorteum poſuit,qui ne plumbeus quidem ſit aut æreus.

Oram Italiæ.) In hac Pythagoras docuit. Cuius enim ſunt illa χρυσᾶ παραγγέλματα.) Id eſt, aurea
præcepta. Illaq; ænigmata.)Id eſt, obſcure dicta.De his nos in principio Prouerbiorum nonnulla
tradidimus ex diuerſis autoribus. μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι.)Id eſt,diſcere eſſe reminiſci, ut ſenſum ma
gis reddamus q; uerba. Te tuis coloribus pingere.)Id eſt,deſcribere qualis es.Eſt autem figura pro
uerbialis,ſimilis illi:Ornatus ex tuis uirtutibus. Illud Homericum.)Eſt in Iliados ὁπποῖόν κ' εἴπησθα
ἔπος, τοῖόν κ' ἐπακούσαις.id eſt,Qualecunq; dixeris uerbum,tale audies. Cantharides.) Cantharis inſe-
ctum eſt,lœtale habens uenenum. Fuluia in Ciceronem.)Fuluia uxor Antonij,cuius inſtinctu Ci
ceronem occidit,quæ & acu dicitur linguam extincti confodiſſe.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

PElagius Brito monachus poſt Arium ſucceſſit,noui erroris autor, Cœleſtinoq; ac Iuliano
fautoribus & adiutoribus,multos in ſuam pertraxit factionem.Is tantum tribuit libero ar-
bitrio,ut diceret abſq; gratia Chriſti,ſolis meritis hominem poſſe ſalutem conſequi. Atque
ſuper hac re primum increpatus à fratribus,eatenus ceſſit admonitioni, ut non excluderet
gratiam,ſed diceret,hac accedente facilius poſſe perueniri ad ſalutem,quaſi & abſq; hac perueniri poſ-
ſet,licet difficilius:Orationes quæ fierent in eccleſia,uel pro fidelibus,uel pro infidelibus, ut ſuperua-
cuas damnabat:quod diceret id quod peteretur,ſibi quemq; ſua induſtria præſtare poſſe.Verum hoc in
concilio Anthiocheno cum metueret ne damnaretur,recantauit:etiam ſi non deſijt deinceps in ſcri-
ptis ſuis eadem docere.Addebat Adæ peccatum nulli nocuiſſe,niſi ipſi qui commiſerat. Omnes in-
fantes tam inſontes naſci,q; ipſe Adam fuiſſet conditus à deo. Baptizandos autem,non ut à peccato
exuerentur,quo carerent,ſed ut ſacramento adoptionis honorarentur. Scripſit tres de fide trinitatis
libros,& eclogas,hoc eſt,excerptiones ex libris diuinis,in morem indicis per capita digeſtas.Publica-

C tus hæreticus ſcripſit in defenſionem ſui dogmatis. Damnatus eſt à pontifice Zoſimo inſectantibus
Afris,& potiſſimum Auguſtino reliquias factionis perſequente:idq; concilio apud Carthaginem ha
bito ducentorum & quatuordecim epiſcoporum. Nam ipſe Pelagius,antequã de hoc pronunciaſſet
Zoſimus iã ab Innocentio damnatus fuerat. Hæc partim ex Proſpero,partim ex Auguſtino & Gen
nadio ac Platina. Hunc Auguſtinus tradit ſua tempeſtate recentiſſimum hæreſiarcharum extitiſſe,ho
minem eloquentia,ut apparet,munitum. Huius dogma rogatu Cteſiphontis refellit Hieronymus,o=
ſtendens è quorum fontibus hic error fuerit natus. Atq; hac quidem epiſtola ceu uelitatus eſt in Pela
gianos:pollicetur autem,ſe per ocium iuſto uolumine reſponſurum.

HIERONYMVS ADVERSVS PELAGIVM AD CTESIPHONTEM.

NOn audacter (ut falſò putas)ſed amanter ſtudioſeq; feciſti,ut nouam mihi ex ue=
tere mitteres quæſtionẽ,quæ ante literas tuas plerolq; in Oriente decepit: ut per
ſimulatam humilitatem,ſuperbiam diſcerent:& dicerent cum diabolo:In cœlum
aſcendam,ſuper ſydera cœli ponam thronum meũ,& ero ſimilis altiſſimo. Quæ
1 enim poteſt alia maior eſſe temeritas,quàm dei ſibi nõ dicã ſimilitudinẽ,ſed æqualitatẽ uen=
dicare:& breui ſententia,omniũ hæreticorũ uenena complecti,quæ de philoſophorũ & ma=
xime Pythagoræ & Zenonis principis Stoicorum fonte manarunt? Illi enim quæ Græci ap
pellant πάθη, nos perturbationes poſſumus dicere,ægritudinem uidelicet & gaudium, ſpem
& metum:quorũ duo præſentia,duo futura ſunt:aſſerũt extirpari poſſe de mentibus,& nul=
lam fibram radicemq; uitiorũ in homine omnino reſidere,meditatione & aſſidua exercita=
tione uirtutũ. Aduerſum quos & Peripatetici,qui de Ariſtotelis fonte deſcendunt, fortiſſime
diſputant:& Academici noui,quos Tullius ſequitur:& eorũ nõ dico res quæ nullæ ſunt, ſed
2 umbras & uota ſubuertunt. Hoc eſt enim hominẽ ex homine tollere,& in corpore conſtitu=
tum eſſe ſine corpore:& optare potius quàm docere,dicẽte Apoſtolo: Miſer ego homo, quis
D me liberabit de corpore mortis huius? Et quia epiſtolaris breuitas nõ poteſt omnia compre=
hendere,ſtrictim tibi uitãda deſcribã. Vnde & illud Vergilianũ eſt:Hinc metuũt, cupiuntq;,
dolent,gaudentq;,nec auras Reſpiciunt,clauſæ tenebris & carcere cæco. Quis enim poteſt
aut nõ geſtire gaudio,aut mœrore cõtrahi,aut ſpe extolli,aut timore terreri? Quamobrem &
grauiſſimus poëta Flaccus ſcripſit in Satyra:Nam uitijs nemo ſine naſcitur:optimus ille eſt.
3 Qui minimis urgetur. Pulchre quidã noſtrorũ ait:Philoſophi patriarchę hæreticorũ,eccleſię
puritatẽ peruerſa maculauere doctrina:ut neſciant illud dictum de humana fragilitate:Quid
gloriatur terra & cinis? præſerum cũ de ijſdem Apoſtolus dicat: Video aliam legẽ in mem=
bris meis,repugnantem legi mentis meæ,& ducentẽ me in captiuitatẽ. Et iterum: Non enim
quod uolo,hoc ago:ſed quod nolo,id operor. Si quod nõ uult operatur,quomodo ſtare po
teſt hoc quod dicitur:poſſe hominem ſine peccato eſſe,ſi uelit? Qua ratione poteſt eſſe quod
uelit,cũ Apoſtolus aſſerat ſe quod cupiat,implere non poſſe? Cũq; ab eis quærimus,qui ſint
4 illi,quos abſq; peccato putent,noua ſtropha eludere cupiunt ueritatem:ſe non eos dicere,qui
ſint uel fuerint,ſed qui eſſe poſſint. Egregij doctores dicunt eſſe poſſe quod nunq; fuiſſe de=
monſtrant,dicente ſcriptura:Omne quod futurũ eſt,iam factũ eſt in priori tempore. Neque
nunc mihi neceſſe eſt ire per ſingulos ſanctorũ,& quaſi in corpore pulcherrimo neuos quoſ=
dam & maculas demonſtrare:quod pleriq; noſtrorũ ſimpliciter faciunt,cũ paucis ſententio=
lis ſcripturarum poſſint hæreticorũ,& per eos philoſophorũ argumẽta cõuinci. Quid enim
dicit uas electionis? Concluſit deus omnia ſub peccato,ut omniũ miſereatur. Et in alio loco:
Omnes enim peccauerunt,& indigent gloria dei. Eccleſiaſtes quoq;,per quem ſe cecinit ipſa
ſapientia,libere proteſtatur, & dicit:Nõ eſt enim homo iuſtus ſuper terrã,qui faciat bonũ &
nõ peccet. Et iterũ:Si peccauerit populus tuus,nõ eſt enim homo qui nõ peccet. Et quis glo=
riabitur caſtũ ſe habere cor? & nõ eſt mũdus à ſorde,nec ſi unius diei fuerit ſuper terram uita
eius. Vnde & Dauid dicit:Ecce eñ in iniquitatibus cõceptus ſum,& in delictis pepit me ma
ter mea. Et in alio pſalmo:Nõ iuſtificabitur in cõſpectu tuo omnis uiuẽs. Quod teſtimoniũ
ſub nomine pietatis noua argumentatione deludunt. Aiunt enim ad cõparationem dei nul=
lum eſſe

A lum eſſe perfectum,quaſi ſcriptura hoc dixerit.Neq; enim ait: Non iuſtificabitur omnis ui-
uens,ſed,non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens.Quādo enim dicit, in conſpectu
tuo,hoc intelligi uult,quod etiam qui hominibus ſancti uidentur, dei ſcientiæ atque noticiæ
nequaquam ſancti ſint.Homo enim uidet in facie, deus autem in corde.Si autem inſpicien-
te deo & omnia contemplante,quem cordis arcana non fallunt, nullus eſt iuſtus: perſpicue
oſtenditur,hæreticos non hominem in excelſa ſuſtollere,ſed dei potentiæ derogare,multaq́;
alia,quæ ſi de ſcripturis ſanctis uoluero congregare,non dicā epiſtolæ ſed uoluminis quoq;
excedam modum.Nihil noui aſſerunt,qui in huiuſcemodi applaudente ſibi perfidia,ſimpli-
ces quidem & indoctos decipiunt:ſed eccleſiaſticos uiros, qui in lege dei die ac nocte medi-
tantur,decipere non ualent.Pudeat ergo eos principum & ſociorum ſuorum,qui aiunt:poſ-
ſe hominem ſine peccato eſſe ſi uelit,quod Græci dicunt ἀναμάρτητον. Et quia hoc eccleſiarum
per Orientem aures ferre non poſſunt: ſimulant ſe ſine peccato quidem dicere, ſed ἀναμάρτη-
τον dicere non audere,quaſi aliud ſit ſine peccato, aliud ἀναμάρτητον,& non Græcum ſermonē,
qui apud illos compoſitus eſt,duobus uerbis ſermo Latinus expreſſerit. Si abſque peccato
dicis,& ἀναμάρτητον dicere te diffiteris: damna eos ergo qui ἀναμάρτητον prædicant. Sed non fa-
5 cis.Noſti enim quid intrinſecus diſcipulos tuos doceas,aliud ore commemorans,& aliud cæ-
lans conſcientia:nobiſq́; alienis & indoctis loqueris per parabolas,tuis autem myſteria con-
fiteris:& hoc iuxta ſcripturam te facere iactas: quia dictum eſt, turbis Ieſus in parabolis lo-
quebatur:& ad diſcipulos in domo dicit:Vobis datum eſt ſcire myſteria regni cœlorum, il-
lis autem non eſt datum.Sed ut dicere cœperam,exponam breuiter principum & ſociorum
tuorum nomina: ut animaduertas, qualium conſortio gloriaris. Manichæus electos ſuos,
quos inter animas Platonis in cœleſtibus collocat,dicit om̄i carere peccato:nec ſi uelint, poſ-
B ſe peccare.Ad tanta enim eos uirtutum culmina tranſcendiſſe, ut carnis operibus illudant.
6 Priſcillianus in Hiſpania pars Manichæi, de turpitudine cuius te diſcipuli diligūt plurimū,
uerbum perfectionis & ſcientiæ ſibi temere uendicantes,ſoli cum ſolis clauduntur muliercu-
lis,& illud eis inter coitum amplexuſq́; decantant: Tum pater omnipotens fœcundis im-
bribus æther Coniugis in gremium lætæ deſcendit:& omneis Magnus alit,magno commi
xtus corpore,fœtus. Qui quidem partem habent Gnoſticæ hæreſeos, de Baſilidis impieta
te uenientem.Vnde & uos aſſeritis eos,qui abſq; legis ſcientia ſunt, peccata uitare non poſ-
ſe.Quid loquar de Priſcilliano,qui & ſeculi gladio,& totius orbis autoritate damnatus eſt?
7 Euagrius Ponticus Hyperborita,qui ſcribit ad uirgines,ſcribit ad monachos,ſcribit ad eam
cuius nomen nigredinis teſtatur perfidiæ tenebras, ædidit librum & ſententias περὶ ἀπαθείας,
quam nos impaſſibilitatem uel imperturbationem poſſumus dicere, quando nunquam ani
mus ullo perturbationis uitio cōmouetur:& ut ſimpliciter dicā,uel ſaxum uel deus eſt. Hu-
ius libros per Orientem Græcos,& interpretante diſcipulo eius Ruffino,Latinos pleriq; in
Occidente lectitāt:qui librum quoq; ſcripſit,quaſi de monachis:multoſq́; in eo enumerat,
qui nunquam fuerunt,& quos fuiſſe ſcribit Origeniſtas: & ab epiſcopis damnatos eſſe non
dubium eſt,Ammonium uidelicet & Euſebium & Euthymiū,& ipſum Euagriū, Or quoq;
& Iſidorum,& multos alios,quos enumerare tædium eſt:& iuxta illud Lucretij: Ac ueluti
pueris abſinthia tetra medentes Cum dare conantur,prius oras pocula circum Contin-
gunt dulci mellis flauoq́; liquore:ita ille unū Ioannem in ipſius libri poſuit principio, quem
& catholicum & ſanctum fuiſſe non dubium eſt,ut per illius occaſionem cæteros quos po-
ſuerat hæreticos,eccleſiæ introduceret.Illam autem temeritatem,imò inſaniam eius, quis di-
gno poſſit explicare ſermone,quod librum Xyſti Pythagorei, hominis abſq; Chriſto atq;
ethnici,immutato nomine,Sixti martyris,& Romanæ eccleſiæ epiſcopi prænotauit:in quo
iuxta dogma Pythagoricorū, qui hominē exæquant deo, & de eius dicunt eſſe ſubſtantia,
multa de perfectione dicuntur, ut qui uolumen philoſophi neſciunt, ſub martyris nomine
bibant de aureo calice Babylonis. Deniq; in ipſo uolumine nulla prophetarum, nulla pa-

C triarcharum,nulla apoſtolorum,nulla Chriſti ſit mentio:ut epiſcopū & martyrē ſine Chri-
ſti fide fuiſſe contendat. Vnde & uos plurima contra eccleſiam uſurpatis teſtimonia. Fece-
rat hoc & in ſancti Pamphili martyris nomine,ut librum primum ſex librorum defenſionis
Origenis,Euſebij Cæſarienſis(quem fuiſſe Arianum,nemo eſt qui neſciat)nomine Pamphi
li martyris prænotaret,quo ſcilicet egregia illa quatuor Origenis περὶ ἀρχῶν, uolumina Latinis
infunderet auribus. Vis adhuc & alium noſſe tui erroris principem? Doctrina tua Origenis
ramuſculus eſt. In eo enim pſalmo,ubi ſcriptum eſt(ut de cæteris taceam,) Inſuper & uſque
ad noctem erudierunt me renes mei: aſſerit uirum ſanctum,de quorum uidelicet & tu nume
8 ro es,cum ad uirtutum uenerit ſummitatem:ne in nocte quidē ea pati, quæ hominum ſunt,
nec cogitatione uitiorum aliqua titillari. Nec erubeſcas de ſocietate talium, renuens eorum
nomina quorum blaſphemijs iungeris. Iouiniani ſecunda quæſtio,tui ingenij diſciplina eſt.
Quicquid illi reſponſum eſt,tibi reſpoſum credito. Nec fieri poteſt,ut diuerſus ſit eorum exi
tus,quorum eſt una ſententia. Cum hæc ita ſe habeant,quid uolunt miſeræ mulierculæ one-
ratæ peccatis,quæ circunferuntur omni uento doctrinæ, ſemper diſcentes & nunquam ad
ſcientiam ueritatis peruenientes;& cæteri mulierculárum ſocij, prurientes auribus, & igno-
9 rantes quid audiant, quid loquantur, qui uetuſtiſſimum cœnum, quaſi nouam ſuſcipiunt
temperaturam: qui(iuxta Ezechielem) liniunt parietem abſque temperamento, & ſuperue-
niente ueritatis pluuia,diſſipantur? Simon magus hæreſim condidit,Helenæ meretricis ad-
iutus auxilio. Nicolaus Antiochenus omnium immundiciarum repertor, choros duxit fœ
mineos. Marcion Romam præmiſit mulierem, quæ decipiendos ſibi animos præpararet.
Apelles Philomenem ſuarum comitem habuit doctrinarum. Montanus immundi ſpiritus
prædicator, multas eccleſias per Priſcam & Maximillam, nobiles & opulentas fœminas,
primum auro corrupit: deinde hæreſi polluit. Dimittam uetera, ad uiciniora tranſcendam.
D Arius,ut orbem deciperet,ſororem principis ante decepit. Donatus per Aphricam ut infeli-
ces quoſq; fœtentibus pollueret aquis,Lucillæ opibus adiutus eſt. In Hiſpania Agape Elpi-
dium,mulier uirum,cæcum cæca duxit in foueam, ſucceſſoremq; ſui Priſcillianum habuit
Zoroaſtris magi ſtudioſiſſimum, & ex mago epiſcopum,cui iuncta Galla non gente, ſed
nomine, germanam huc illucq; currentem, alterius & uicinæ hæreſeos reliquit hæredem.
10 Nunc quoque myſterium iniquitatis operatur. Duplex ſexus utrunque ſupplantat, ut illud
propheticum cogamur aſſumere: Clamauit perdix,congregauit quæ non peperit,faciens di
uitias ſuas,non cum iudicio. In dimidio dierum derelinquet eas,& nouiſſimum eius erit inſi-
piens. Illud uero quod ad decipiendos homines quoſque poſtea huic ſententiæ coaptarunt
(non abſq; dei gratia)cum prima legentes fronte decipiat,introſpectū & diligentiſſime uen-
tilatum,decipere non poteſt. Ita enim dei gratiam ponunt,ut non per ſingula opera eius ni-
tamur & regamur auxilio: ſed ad liberum referunt arbitrium,& ad præcepta legis,ponentes
illud Eſaiæ: Legem enim deus in adiutorium poſuit,ut in eo deo referendæ ſint gratiæ,quod
tales nos condiderit,qui noſtro arbitrio poſſimus & eligere bona,& uitare mala: & non in-
telligunt iſta dicentes,quod per os eorum,intolerabilem blaſphemiam diabolus ſibilet. Si
enim in eo tantum dei eſt gratia,quod propriæ nos condidit uoluntatis,& libero arbitrio cō
tenti ſumus: nec ultra eius indigemus auxilio,ne ſi indiguerimus liberum frangatur arbitriū
ergo nequaquam ultra orare debemus: nec illius clemētiam precibus flectere, ut accipiamus
quotidie,quod ſemel acceptum in noſtra eſt poteſtate. Iſtiuſmodi homines tollunt oratio-
nem: & per liberum arbitriū,non homines propriæ uoluntatis,ſed dei potentiæ factos ſe eſſe
iactant,qui nullius ope indigent. Tollantur & ieiunia omnisq; continentia. Quid enim mi-
hi neceſſe eſt laborare,ut accipiam per induſtriam, quod ſemel meæ factum eſt poteſtatis?
Hoc quod dico,non meum eſt argumentum: Vnus diſcipulorum eius,imò iam magiſter &
totius ductor exercitus,& cōtra Apoſtolū uas perditionis,per ſolœciſmorū,& nō (ut ſui ia-
ctitant) ſyllogiſmorum ſpineta decurrēs, ſic philoſophatur & diſputat: Si nihil ago abſque
dei

A dei auxilio:& per ſingula opera,eius eſt omne quod geſſero:ergo nō ego qui laboro, ſed dei
in me coronabitur auxiliū,fruſtraq; dedit arbitrij poteſtatē,quam implere non poſſum, niſi
ipſe me ſemper adiuuerit.Deſtruitur enim uoluntas,quæ alterius ope indiget. Sed liberū de-
dit arbitrium deus,quod aliter liberum nō erit,niſi fecero quod uoluero.Ac per hoc ait:Aut
utor ſemel poteſtate quæ mihi data eſt,ut liberū ſeruetur arbitriū:aut ſi alterius ope indigeo,
libertas arbitrij in me deſtruetur.Qui hæc dicit,quam non excedit blaſphemiam? quæ hære-
ticorum uenena non ſuperat? Aſſerunt ſe per arbitrij libertatē nequaq; ultra neceſſarium ha-
bere deum,& ignorant ſcriptum:Quid habes quod nō accepiſti? ſi autem accepiſti,quid glo-
riaris,quaſi non acceperis? Magnas agit deo gratias,qui per libertatē arbitrij rebellis in deū
eſt:quam nos libēter amplectimur,ita duntaxat,ut agamus ſemp gratias largitori:ſciamusq;
nos nihil eſſe,niſi quod donauit,in nobis ipſe ſeruauerit,dicente Apoſtolo: Non eſt uolentis
neq; currentis,ſed miſerentis dei. Velle & currere meū eſt:ſed ipſum meum, ſine dei ſemper
auxilio non erit meū.Dicit enim idem Apoſtolus: Deus eſt qui operatur in nobis & uelle &
perficere.Et ſaluator in Euangelio:Pater meus uſq; modo operatur, & ego operor. Semper
largitor,ſemperq; donator eſt.Nō mihi ſufficit,quod ſemel donauit,niſi ſemper donauerit.
Peto,ut accipiam:& cū accepero,rurſus peto.Auarus ſum ad accipienda beneficia dei,nec ille
deficit in dando,nec ego ſatior in accipiendo.Quanto plus bibero,tanto plus ſitio.Legi enim
à pſalmiſta cantari:Guſtate & uidete,quoniā ſuauis eſt dominus.Omne quod habemus bo-
num,guſtus eſt domini.Cum me putauero ad calcē perueniſſe uirtutum,tunc habebo prin-
cipium.Principiū enim ſapientiæ timor domini:qui expellitur atq; deſtruitur charitate.Hæc
hominibus ſola perfectio,ſi imperfectos eſſe ſe nouerint.Et uos,inquit, cum omnia feceritis,
dicite:Serui inutiles ſumus:quod debuimus facere,fecimus.Si inutilis eſt qui fecit oīa,quid
de illo dicendum eſt,qui explere nō potuit? Vnde & Apoſtolus,ex parte accepiſſe,& ex par-
B te comprehendiſſe ſe dicit,& necdum eſſe perfectum:præteritorumq; obliuiſci,& in futurū
ſe extendere.Qui ſemper præteritorum obliuiſcitur,& futura deſiderat,oſtendit ſe præſenti-
bus non eſſe contentum.Quod autē ſurſum deorſum iactitant,liberū à nobis arbitrium de-
ſtrui,audiant econtrario eos arbitrij deſtruere libertatem:qui male eo abutuntur aduerſum
beneficium largitoris.Quis deſtruit arbitrium? Ille,qui ſemper deo agit gratias: & quodcūq;
in ſuo riuulo fluit,ad fontē refert? an qui dicit:Recede à me,quia mundus ſum,non habeo te
neceſſariū? Dediſti enim mihi ſemel arbitrij libertatem,ut faciam quod uoluero:quid rurſum
te ingeris,ut nihil poſſim facere,niſi tu in me tua dona cōpleueris? Fraudulenter prætendis,
ut dei gratiam ad conditionē hominis referas,& non in ſingulis operibus auxiliū dei requi-
ras,ne ſcilicet liberū arbitrium uidearis amittere:& cum dei contemnas adminiculū,hominū
quæras auxilia.Audite quæſo,audite ſacrilegum.Si,inquit,uoluero curuare digitum,moue-
re manum,ſedere,ſtare,ambulare,diſcurrere,ſputa iacere,duobus digitulis narium purgamē
ta decutere, releuare aluum,urinā digerere:ſemp mihi auxiliū dei neceſſariū erit? Audi ingra
te,imò ſacrilege,Apoſtolū prædicantem: Siue manducatis,ſiue bibitis,ſiue aliud quid agitis,
omnia in nomine domini agite.Et illud Iacobi:Ecce nunc qui dicitis, hodie aut cras proficiſce-
mur in illam ciuitatē,& faciemus illic annum,ut negociemur & lucremur,qui neſcitis de cra-
ſtino.Quæ enim eſt uita ueſtra? Aura eſt enim ſiue uapor paululum apparens:deinde diſſipa
tur,pro eo quod debeatis dicere:ſi dominus uoluerit, & uixerimus, faciemus aut hoc aut il-
lud.Nunc aūt exultatis in ſuperbijs ueſtris,omnis iſtiuſmodi gloriatio peſſima eſt. Iniuriam
tibi fieri putas & deſtrui arbitrij libertatē,ſi ad deū ſemp autorē recurras, ſi ex illius pendeas
uoluntate,& dicas:Oculi mei ſemp ad dñm,quoniā ipſe euellet de laqueo pedes meos? Vn-
de & audes lingua ꝓferre temeraria,unumquēq; arbitrio ſuo regi? Si ſuo arbitrio regitur,ubi
eſt auxiliū dei? Si Chriſto rectore nō indiget,quomodo ſcribit Hieremias:Nō eſt in homine
uia eius,& à dño greſſus hominis dirigūtur? Facilia dicis dei eſſe mandata,& tamen nullum
proferre potes,qui uniuerſa cōpleuerit.Reſpōde mihi,facilia ſunt an difficilia? Si facilia pro-

C ſer quis ea impleuerit,& cur Dauid in pſalmo canat:Qui fingis laborem in præcepto. Et ite-
rum:Propter uerba labiorum tuorũ ego cuſtodiui uias duras.Et dominus in Euangelio: In-
trate per anguſtã portã.Et:Diligite inimicos ueſtros.Et:Orate ꝓ his qui perſequuntur uos?
Sin autem difficilia,cur auſus es dicere,facilia eſſe dei mandata,quæ nullus impleuerit? Non
intelligis tuas inter ſe repugnare ſentẽtias? Aut enim facilia ſunt,& infinita eſt multitudo ho-
minum qui ea impleuerint,aut difficilia:& temere dixiſti eſſe facile,quod difficile eſt. Soletis
& hoc dicere,aut poſſibilia eſſe mandata,& recte à deo data, aut impoſſibilia: & non in his
eſſe culpam qui accepere mandata,ſed in eo qui dedit impoſſibilia. Nunquid præcepit mihi
deus,ut eſſem quod deus eſt,ut nihil inter me eſſet & dominũ creatorẽ:ut maior eſſem ange-
lorum faſtigio,ut haberẽ quod angeli nõ habent? De illo ſcriptum eſt quaſi proprium: Qui
peccatum non fecit,nec dolus inuentus eſt in ore eius.Si hoc & mihi cum Chriſto commune
eſt,quid ille habuit propriũ? alioqui per ſe tua ſententia deſtruetur. Aſſeris poſſe hominem
eſſe ſine peccato,ſi uelit:& poſt grauiſſimũ ſomnũ ad decipiendas rudes animas fruſtra co-
naris adiungere,nõ abſq; dei gratia.Si enim ſemel homo per ſe poteſt eſſe ſine peccato, quid
neceſſaria eſt dei gratia? Sin autem ſine illius gratia nihil poteſt facere, quid neceſſe fuit dice-
re,poſſe quod non poteſt? Poteſt,inquit, eſſe ſine peccato, poteſt eſſe perfectus ſi uoluerit.
Quis enim Chriſtianorũ nõ uult eſſe ſine peccato, aut quis perfectionem recuſat, ſi ſufficit ei
uelle:& ſtatim ſequitur poſſe,ſi uelle præceſſerit? Nulluſq; Chriſtianorum eſt, qui nolit eſſe
ſine peccato:omnes ergo ſine peccato erunt,quia utiq; omnes cupiunt eſſe ſine peccato. Et
in hoc ingratus teneberis, ut quia nullum, aut rarum quẽquam ſine peccato proferre potes,
omnes ſine peccato eſſe poſſe fatearis.Poſſibilia,inquit,mandata dedit deus.Et quis hoc ne-
gat? Sed quomodo hæc intelligenda ſit ſententia,uas electionis apertiſſime docet: ait enim:
Quod erat impoſſibile legis,in quo infirmabatur per carnẽ: deus filium ſuum mittens in ſi-
D militudinem carnis peccati,& de peccato condemnauit peccatum in carne.Et iterũ: Ex ope-
ribus legis non iuſtificabitur omnis caro.Quod ne de lege Moyſi tantum dictum putes, &
non de omnibus mandatis,quæ uno legis nomine continentur,idem Apoſtolus ſcribit, di-
cens:Conſentio enim legi dei iuxta interiorem hominem:uideo autẽ aliam legem in mem-
bris meis,repugnantem legi mentis meæ,& captiuantem me in lege peccati,quæ eſt in mem
bris meis.Miſer ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum
Chriſtum dominũ noſtrum.Cur autem hoc dixerit,alio ſermone demonſtrat.Scimus enim
quod lex ſpiritualis eſt,ego autem carnalis ſum,uenundatus ſub peccato. Quod enim ope-
ror,non cognoſco.Non enim quod uolo,illud operor:ſed quod odi, illud facio. Sin autem
quod nolo,hoc facio, conſentio legi,quoniam bona eſt.Nunc autem nequaquam operor il-
lud,ſed quod in me habitat,peccatum.Scio enim quod non habitat in me, hoc eſt, in carne
mea,bonum. Velle enim adiacet mihi,perficere autem bonum non inuenio. Non eñ quod
uolo bonum,hoc facio:ſed quod nolo,malum,hoc ago. Si autem quod nolo,hoc facio, ne-
quaquam ego operor illud,ſed quod habitat in me peccatũ.Reclamabis & dices:Manichæo
rum dogma nos ſequi,& eorum qui de diuerſis naturis eccleſiæ bella concinnant, aſſerentiũ
malam eſſe naturam quæ immutari nullo modo poſſit,Et hoc non mihi, ſed Apoſtolo im-
puta,qui nouit aliud eſſe deum,aliud eſſe hominem:aliam carnis fragilitatem,aliam ſpiritus
fortitudinem.Caro enim deſiderat contra ſpiritum,& ſpiritus contra carnem: & hæc inuicẽ
ſibi aduerſantur,ut non quæ uolumus,ipſa faciamus.A me nunquam audies malam eſſe na
turam.Sed quomodo ſit carnis fragilitas diſſerenda,ipſo qui ſcripſit docente, diſcamus. In-
terroga eum quare dixerit:non enim quod uolo,hoc operor:ſed quod odi,malum, illud fa-
cio.Quæ neceſſitas illius impediat uoluntatem,quæ tanta uis,odio digna imperet facere: ut
non quod uult,ſed quod odit & non uult,facere compellatur? Reſpondebit tibi: ò homo, tu
quis es qui reſpondeas deo? Nunquid dicit figmentum figulo:quare me feciſti ſic? An non
habet poteſtatem figulus luti,de eadem maſſa, aliud quidem uas facere in honorem, aliud
autem

A autem in contumeliam? Obijce deo fortiorem calumniam, quare adhuc cum in utero eſſent
Eſau & Iacob, dixerit: Iacob dilexi, Eſau autẽ odio habui. Accuſa eum iniquitatis, cur Achar fi-
lius Charim, de Hierichuntina præda aliqua furatus ſit, & tanta milia hominum illius uitio
trucidata ſint. Quamobrem filij Eli peccauerint, & omnis penè populus extinctus, arcaq; ſit
capta. Dauid peccauit ut enumeraret populum, & cur in toto Iſraële tanta hominum cæſa ſint
milia. Et ad extremum (quod ſolet nobis obijcere contubernalis ueſter Porphyrius) qua ratio-
ne clemens & miſericors deus ab Adam uſq; ad Moyſen, & à Moyſe uſq; ad aduentum Chri
ſti paſſus ſit uniuerſas gentes perire ignorantia legis & mandatorum dei. Neq; etiam Britan-
u nia fertilis prouincia tyrannorum & Scotticæ gentes, omneſq; uſque ad Oceanum per circui-
tum barbaræ nationes, Moyſen prophetaſq; cognouerant. Quid neceſſe fuit eum in ultimo
uenire tempore, & non priuſquàm innumerabilis periret hominum multitudo? Quam quæ-
ſtionem beatus Apoſtolus ad Romanos ſcribens, prudentiſſime uentilat, ignorans hæc, & dei
concedens ſcientiæ. Dignare & tu iſta neſcire, quæ quæris. Concede deo potentiam ſui, nequa-
quam te indiget defenſore. Ego miſerabilis, qui tuas expecto contumelias, qui illud ſemper le-
go: Gratia ſalui facti eſtis. Et: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt pec-
cata: ut de mea fragilitate loquar, noui me multa uelle, quæ faciẽda ſunt, & tamen implere non
poſſe. Spiritus enim fortitudo ducit ad uitam, ſed carnis fragilitas ducit ad mortem. Et audio
dominum cõmonentem: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Spiritus promptus eſt,
caro autem infirma. Fruſtra blaſphemas & ignorantium auribus ingeris, nos liberum arbi-
trium condemnare. Damnetur ille qui damnat. Cæterum non ex eo differimus à brutis ani-
malibus, quod liberi arbitrij conditi ſumus, ſed ipſum liberum (ut diximus) arbitrium dei niti-
tur auxilio, illiuſq; per ſingula ope indiget: quod uos non uultis. Sed id uultis, ut qui ſemel ha
bet liberum arbitrium, deo adiutore non egeat. Liberum arbitrium dat liberam uoluntatem,
B & non ſtatim ex libero arbitrio homo facit, ſed domini auxilio, qui nullius ope indiget. Tu
ipſe qui perfectam & deo æqualem in hominibus iuſticiam iactitas, & peccatorem te eſſe con-
fiteris: reſponde mihi, uelis an nolis carere peccato? Si uis, quare iuxta ſententiam tuam non
imples quod deſideras? Sin autem non uis, contemptorem te præceptorum dei eſſe demon-
ſtras. Si contemptor es, utique & peccator. Si peccator, audi tibi ſcripturam loquentem: Pecca-
tori dixit deus: Quare tu enarras iuſticias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum?
Tu uero odiſti diſciplinam & proieciſti uerba mea retrorſum. Verba dei dum non uis facere,
poſt tergum tuum proijcis. Et nouus Apoſtolus, orbi terrarum facienda & non facienda de-
cernis. Sed non eſt ita: ut loqueris: aliud in tua mente uerſatur. Quando enim te dicis peccato-
rem, & poſſe hominem ſine peccato eſſe, ſi uelit: illud uis intelligi, te quidem ſanctum eſſe, &
omni carere peccato: ſed per humilitatem, peccati nomen aſſumere: ut alios potius laudes, &
tibi detrahas. Illud quoque argumentum ueſtrum ferre quis poſſit? Dicitis his uerbis: Aliud
eſt eſſe: aliud eſſe poſſe. Eſſe non eſt in noſtra poſitum poteſtate, eſſe autem poſſe generaliter
dici. Quod licet alius non fuerit, tamen poſſit eſſe qui eſſe uoluerit. Rogo quæ eſt iſta argumen
tatio, poſſe eſſe, quod nunquam fuerit? poſſe fieri, quod nullum feciſſe teſteris? id cuilibet tri-
buere, qui an futurus ſit ignores: & dare neſcio cui, quod in patriarchis & prophetis & apoſto-
lis fuiſſe nequeas approbare? Audi eccleſiaſticam ſimplicitatem, ſiue ruſticitatem, aut impe-
ritiam, ut uobis uidetur. Loquere, quod credis: publice prædica, quod ſecreto diſcipulis lo-
queris. Qui dicis te habere arbitrij libertatem, quare non libere quod ſentis loqueris? Aliud
audiunt cubiculorum tuorum ſecreta, aliud roſtrorum populi. Etenim uulgus indoctum
non poteſt arcanorum tuorum onera ſuſtentare, nec capere ſolidum cibum, quod infan-
tiæ lacte contentum eſt. Necdum ſcripſi, & comminaris mihi reſcriptorum tuorum fulmi-
na, ut ſcilicet hoc timore perterritus, non audeam ora reſerare: & non animaduertis idcirco
nos ſcribere, ut uos reſpondere cogamini: & aperte aliquãdo dicere, quod pro tempore perſo
nis & locis uel loquimini uel tacetis. Nolo uobis liberum eſſe, negare quod ſemel ſcripſeritis.

C Eccleſiæ uictoria eſt,uos aperte dicere quod ſentitis. Aut enim idem reſponſuri eſtis, quod &
nos loquimur:& nequaquam eritis aduerſarij,ſed amici. Aut ſi cōtraria noſtro dogmati dixe-
ritis,in eo uincemus,quod omnes cognoſcent eccleſiæ,quid ſentiatis. Sentētias ueſtras prodi-
diſſe,ſuperaſſe eſt. Patet prima fronte blaſphemia. Non neceſſe habet cōuinci,quod ſua ſtatim
profeſſione blaſphemum eſt. Minamini nobis reſponſionē,quam uitare nullus poteſt,niſi qui
omnino nō ſcribit. Vnde noſtis quid dicturi ſimus,ut reſponſionē paretis? Forſitan ueſtra di-
cemus,& idcirco ingenij ueſtri acuetis ſtilum, Eunomiani,Ariani, Macedoniani, nominibus
ſeparati,impietate cōcordes,nullum nobis laborem faciunt. Loquuntur enim quod ſentiunt.
Sola hæc hæreſis eſt,quæ publice erubeſcit loqui,quod ſecreto docere non metuit. Magiſtro-
rum ſilentia profert rabies diſcipulorum. Quod audierunt in cubiculis,in tectis prædicāt:ut ſi
placuerit auditoribus quod dixerint,referatur ad gloriā magiſtrorum: ſi diſplicuerit,culpa ſit
diſcipuli,nō magiſtri. Ideo creuit ueſtra hæreſis,& decepiſtis plurimos: maximeq́ eos,qui ad-
hærent mulieribus,& ſciunt ſe peccare nō poſſe:quia ſemper docetis,ſemper negatis:& audire
meremini illud propheticum: Gloriā in partubus & parturitionibus da illis domine. Quid da
bis illis? Vuluam ſterilē & ubera arentia. Feruet animus,nec poſſum uerba cohibere. Epiſtola-
ris anguſtia nō patitur longi operis magnitudinē. Nullius in hoc opuſculo nomē proprie tan
gitur. Aduerſus magiſtrum peruerſi dogmatis loquuti ſumus. Qui ſi iratus fuerit atque reſcri-
pſerit,ſuo quaſi mus prodetur indicio,ampliora in uero certamine uulnera ſuſcepturus. Mul-
ti anni ſunt, quod ab adoleſcētia uſq; ad hanc ætatē, diuerſa ſcripſi opuſcula, ſemperq́ habui
ſtudio audiētibus loqui,quod publice in eccleſia didiceram:nec philoſophorum argumēta ſe-
ctari,ſed apoſtolorum ſimplicitati acquieſcere,ſciens illud ſcriptum: Perdam ſapientiā ſapien-
tium,& prudentiā prudētium reprobabo. Et: Fatuum dei ſapiētius eſt hominibus. Cum hæc
ſe ita habeāt,prouoco aduerſarios,ut omnes retro chartulas ex integro diſcutiant:& ſi quid in
D meo ingeniolo uitij repererint,proferāt in medium. Aut enim bona erunt,& cōtradicā eorum
calumniæ:aut reprehēſibilia,& cōfitebor errorē,malens emēdare quàm perſeuerare in praui-
tate ſentētiæ. Et tu ergo doctor egregie,aut defende quod loquutus es:& ſentētiarum tuarum
acumina aſtrue eloquio ſubſequēti:ne quādo tibi placuerit,neges quod loquutus es:aut ſi certe
erraſti,quaſi homo,libere confitere:& diſcordātium inter ſe redde cōcordiam. In mentem tibi
ueniat,tunicā ſaluatoris nec à militibus fuiſſe cōſciſſam. Fratrum inter ſe cernis iurgia,& rides
atq; lætaris,quod alij tuo nomine,alij Chriſti appellētur. Imitare Ionam,& dicito: Si propter
me eſt iſta tēpeſtas,tollite me,& mittite in mare. Ille humilitate deiectus eſt in profundum, ut
in typum domini glorioſus reſurgeret. Tu per ſuperbiam ad aſtra ſuſtolleris,ut de te loquatur
Ieſus: Videbam ſatanā ſicut fulgur cadentem de cœlo. Quod autem in ſcripturis ſanctis multi
iuſti appellentur,ut Zacharias & Heliſabet,Iob,Ioſaphat,& Ioſias, & multi quorum nomini-
bus ſacra ſcriptura cōtexta eſt:quanquam in promiſſo opere plenius(ſi gratiā dominus dede-
rit)dicturus ſum:tamē in præſenti epiſtola hoc breuiter ſtrinxiſſe ſufficiat,quod iuſti appellen
tur,non quod omni uitio careant,ſed quod maiori parte uirtutum cōmendentur. Denique &
Zacharias ſilentio condemnatur,& Iob ſuo ſermone reprehenditur,& Ioſaphat & Ioſias,qui
iuſti abſq; dubio dicti ſunt,feciſſe narrantur,quæ domino diſplicerent. Quorum alter impio
auxilium tulit,& correptus eſt à propheta:alter contra præceptum domini ore Hieremiæ,oc-
currit Nechao regi Aegyptio, & interfectus eſt:& tamen uterque iuſtus appellatur. De cæ-
teris non eſt huius temporis ſcribere: neque enim à me librum, ſed epiſtolam flagitaſti:qui
dictandus eſt ex ocio, & omnes oblatrationes eorum, Chriſti auxilio deſtruendæ, quod no-
bis ſanctarum ſcripturarum teſtimonijs aſſerendum eſt, in quibus quotidie credentibus lo-
quitur deus. Illudq́ te per ſanctæ & illuſtris domus conciliabulum precor, atq; commoneo.
ne per unum aut ut multum,tres homunculos ſuſcipiant tantarum feces hæreſeôn,aut(ut pa-
rum dicam) infamiam:ut ubi primum uirtus & ſanctitas laudabatur, ibi præſumptionis dia-
bolicæ & ſordidiſſimæ ſocietatis turpitudo uerſetur. Sciántque qui huiuſcemodi hominibus
opes

A opes ſuggerunt,hæreticorum multitudinem cõgregare:& Chriſti hoſtes facere & enutrire ad-
uerſarios eius,fruſtraq; aliud lingua prætendere,cum manu ſentire aliud comprobentur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 SEd æqualitatem.) Vt per nos ipſos & noſtrapte uirtute boni ſimus, & nullis affectibus ob-
noxij. Pythagoræ & Zenonis.) Nam Pythagoras diuinitatem affectabat, hominem di-
cebat eſſe dei ſubſtantiam, ut paulò inferius explicat: & Zenon inducebat ἀπάθειαν, hoc
eſt,uacuitatem affectuum,quam Ariſtoteles improbat,& poſteriores etiam Stoici. Græci
πάθη.) Quos aliquando uertunt affectus,aliquando perturbationes animi, aliquando motus & impe-
tus,aliquando morbos. Nam paſſiones ut recentiores loquuntur, nõ probant antiqui. Aegritudi-
nem.) Sunt quatuor affectus præcipui:Dolor,uoluptas,ſpes & metus:quos & Vergilius complexus
eſt in ſexto Aeneidos: Hinc metuunt, cupiuntq; dolent, gaudentq;. Quanquam Ariſtoteles in ge-
nere definit affectus, quos uel dolor uel uoluptas comitatur, cuiuſmodi ſunt cupiditas,ira,metus,fi-
ducia,inuidia,gaudium,amicitia,odium,deſiderium, æmulatio, miſericordia. Peripatetici.) Hi uo
lunt affectus eſſe ſtimulos quoſdam ad uirtutes.At hæc pulchre refellit Seneca. Sed umbras & uo-
2 ta.) Vmbras, quod imaginentur ſapientem qui nuſquam ſit. Vota, quod optent magis, quàm præ-
ſtent. Hoc eſt enim hominem ex homine.) Demiror cur Hieronymus tam iniquus ſit huic Stoico-
rum paradoxo,quo nihil eſſe poſſit Chriſtianius,ſi quis recte interpretetur.Etenim ſi non aſſequaris,
eſt tamen aliquid, ad id quod eſt optimum niti. Deinde Chriſtianum eſt ex homine in deum transfi-
gurari quoad licet:nec hoc eſt ſuperbiæ, ſed pietatis. Deus autem nullis mouetur affectibus. Porrò
ob miſericordiam Auguſtinus eſt infenſus Stoicis, quaſi non poſſim ſubuenire proximo,niſi dolore
ſtimulatus. Beneficium eleemoſyna eſt, non animi dolor. Porrò quod Paulus ait: Miſer ego homo,
alienam perſonam in ſe tranſtulit. Nam hocipſum quod ſcripſit de angelo Satanæ, Hieronymus ali-
cubi de uehementi capitis dolore interpretatur. Hinc metuunt,cupiunt.) Hoc ex opinione Plato-
nis dixit Vergilius, qui putauit animas è cœlo delapſas, & craſſis immerſas corporibus, huiuſmodi
3 affectibus obnoxias reddi. Quidam noſtrorum.) Dictum eſt alicuius Chriſtiani, fortaſſe Cypriani
aut Tertulliani. Noſtrorum enim addit,ne putares ethnicum. Patriarchæ hæreticorum.)Significat
B omneis hæreſes è philoſophorum literis eſſe natas:& puritatem Chriſtianæ ſapientiæ doctrina illo-
rum non adiuuari, ſed conſpurcari. At cur non in ius uocant Hieronymum iſti quidam theologi,
qui nihil putant intelligi in diuinis literis,niſi bonam uitæ partem in Ariſtotele cõtriueris, impuden
tiſſimum eſſe concionari apud populum de Chriſto, niſi Ariſtotelis Phyſicam & Metaphyſicam ad
amuſſim calleas.Indocta putant omnia,niſi centies inculcaris philoſophum.Actum putant de Chri-
ſtiana religione,ſi quis Ariſtotelis decreta reiecerit.Et unde Hieronymus omnes hæreſes exortas pu
tat,ſine his non exiſtimant hæreticos poſſe refelli. Neq; enim ſic poterunt elabi, ut dicant hoc ab alio
dictum,non ab Hieronymo.Certe cum probat alienam ſententiã,ſuam facit.Neq; uero hæc dixerim,
quod Ariſtotelicæ philoſophiæ ſtudium improbem,aut ullum omnino ſtudium, modo bonarum li-
terarum:ſed quod nolim in prophana ethnicorum doctrina,ſacræ Chriſti doctrinæ præſidium con-
ſtitui. Video aliam legem.)Et hæc,mea ſententia,Paulus in ſuam perſonam tranſtulit, quo minus
moleſta eſſet diſputatio:non quod ipſe iam huiuſmodi uexaretur affectibus,utpote perfectus. No-
4 ua ſtropha.) Stropha eſt obliqua ſermonis figura,cum aliud agimus,aliud præ nobis ferimus,hoc eſt,
cum laudando mordemus,obiurgando adulamur,à στρέφω, torqueo. Hoc admonui, ne quis è ſtropha
faceret ſeropham,ut non raro ſolet accidere. Sed qui eſſe poſſint.) Itidem reſpondent Stoici de ſuo
ſapiente.Itidem Tullius & Quintilianus de ſuo Oratore:& recte mea quidem ſententia,oportet enim
exemplar abſolutiſſimum eſſe. Omne quod fuit.) Eſt in Eccleſiaſte:Nihil nouum ſub ſole &c. In
corpore pulcherrimo.) Alluſit ad illud Horatianum:Velut ſi egregio inſperſos reprehendas corpore
neuos. Concluſit deus.)Obſecro,quid hæc aduerſus Stoicos? Neq; enim cõſequitur ex his, omnes
ſemper peccaturos,ſi ſemel peccatores deprehenſi ſunt. Qui apud illos compoſitus eſt.) α particu
la eſt priuatiua,& ἁμαρτάνω,pecco ſiue erro. Vnde compoſita uox ἀναμάρτητος,interiecta litera ν pro-
pter hiatum uocalium. Hieronymus putat nihil intereſſe inter Græcum ſermonem & Latinum:
tamen Græca uox magis ſonat habitum quàm actum,quaſi dicas impeccabilem, aut qui poſſit non
peccare:nón qui careat peccato. Quanquam hinc quoque conſequitur quod infert Hieronymus.
5 Noſti enim.) Quod hic torquet Hieronymus in Pelagium,id in ſuperioribus epiſtolis pro ſe tor-
quet:adeò nouit iiſdem locis in utranque partem uti. Manichæus.) Nam is aiebat animas audito-
rum ſuorum in electos reuolui, aut maiore compendio in eſcas electorum:ut inde purgatæ, in nulla
iam corpora reuoluerentur.Cæterorũ enim animas in pecudum corpora retrudi:autor Auguſtinus.
Addidit autẽ animas Platonis,quod hic error Platonicũ quiddã ſapit,qui ſcripſit animas olim in cœ
lo apud Iouẽ uixiſſe:inde quaſdã fractis alis delapſas,in humana corpora demerſas,in quibus ſi dege-
neraſſent,rurſus in aſinorũ,piſciũ & cæterorũ animãtiũ corpora demigrare,donec purgatæ reſipiſcãt.

Pars

C

6

7

8

D

9

10

A

IN DIALOGOS ADVERSVS PELAGIANOS PROOEMIVM.

SCripta iam ad Cteſiphontem epiſtola, in qua ad interrogata reſpondi, crebra fratrum expoſtulatio fuit, cur promiſſum opus ultra differrē, in quo pollicitus ſum, me ad cunctas eorum qui ἀπάθειαν prædicant, quæſtiunculas reſponſurum. Nulli enim eſt dubium, quin Stoicorum & Peripateticorum, hoc eſt, ueteris Academiæ, iſta cōtentio ſit: quod alij eorum aſſerant πάθη, quas nos perturbationes poſſumus dicere: ægritudinem, gaudium, ſpem, timorem eradicari & extirpari poſſe de mētibus hominum: alij frangi eas, regi atque moderari: & quaſi infrenes equos quibuſdam lupatis coërceri. Quorum ſententias & Tullius in Tuſculanis diſputationibus explicat: & Origenes eccleſiaſticæ ueritati in Stromatibus ſuis miſcere conatur: ut prætercam Manichæum, Priſcillianum, Euagrium Hyperboritā, Iouinianum, & totius penè Syriæ hæreticos, quos ſermone gentili Abin & Paanin, B id eſt, peruerſos & Maſſilianos, Græce εὐχίτας uocant: quorum omnium iſta ſentētia eſt, poſſe ad perfectionem: & nō dicam ad ſimilitudinem, ſed æqualitatē dei, humanam uirtutē & ſcientiam peruenire: ita ut aſſerant ſe ne cogitatione quidē & ignorātia, cum ad cōſummationis culmen aſcēderint poſſe peccare. Et quanquam ſuperiori epiſtola quam ad Cteſiphontem ſcripſi cōtra errores eorum pro anguſtia tēporis pauca perſtrinxerim: hic liber quem nunc cudere nitimur, Socraticorum conſuetudinē ſeruabit, ut ex utraque parte quid dici poſſit exponat: & magis perſpicua ueritas fiat, cum propoſuerit unuſquiſque quod ſenſerit. Illud autē Origenis proprium eſt, impoſſibile eſſe humanam à principio uſque ad mortē non peccare naturam. Et rurſum eſſe poſſibile, cum ſe aliquis ad meliora cōuerterit, ad tantam fortitudinē peruenire, ut ultra peccare nō poſſit. Aduerſum eos autē, qui me dicunt hoc opus inflammatum inuidiæ facibus ſcribere: breuiter reſpōdebo, nunquam me hæreticis pepercisſe: & omni egiſſe ſtudio ut hoſtes eccleſiæ, mei quoque hoſtes fierent. Heluidius ſcripſit cōtra ſanctæ Mariæ uirginitatem perpetuam. Nunquid ut ei reſponderē, ductus inuidia ſum, quem omnino in carne nō uidi? Iouinianus, cuius ò Pelagi à te nunc hæreſis ſuſcitatur, Romanam fidem, me abſente, turbauit, tam elinguis & ſermonis putidi, ut magis miſericordia dignus fuerit, quàm inuidia. Illi quoque reſpōdi ut potui. Ruffinus nō uni urbi, ſed orbi blaſphemias Origenis & περὶ ἀρχῶν libros, quantum in ſe fuit, intulit: ita ut Euſebij quoque primum librum defenſionis Origenis ſub nomine Pāphili martyris æderet: & quaſi ille parum dixiſſet, nouum pro eo uolumē euomeret. Num inuidemus ei, quia reſpondimus: & tanta in eo eloquētiæ fuere fulmina, ut me à ſcribendi atque dictandi ſtudio deterrerent? Palladius ſeruilis nequitiæ, eandem hæreſim inſtaurare conatus eſt: & nouam tranſlationis Hebraicæ mihi calumniam ſtruere. Num & illius ingenio nobilitatique inuidemus? Nunc quoque myſterium iniquitatis operatur: & garrit unuſquiſque quod ſentit: ego ſolus ſum, qui cunctorum gloria mordear: & tam miſer, ut his quoque inuideā, qui non merētur inuidiam. Vnde ut omnibus probarē me nō odiſſe homines, ſed errores, nec aliquorum infamiā quærere, magiſque dolere uicē eorum, qui falſi nominis ſciētia ſupplātātur Attici & Critobuli nomina poſui, per quos & noſtra pars & aduerſariorū quid ſentiret, expromerē.

Quin potius

C Quin potius omnes qui catholicam ſectamur fidem,optamus & cupimus damnare hæreſim,
homines emendari.Aut certe ſi in errore uoluerint permanere:non noſtram culpam eſſe qui
ſcripſimus,ſed eorum, qui mendacium prætulerunt ueritati. Breuiterq́; calumniatoribus re-
ſpondemus,qui ſua in nos maledicta cõſerunt,Manichæorum eſſe,hominum damnare natu-
ram:& liberum auferre arbitrium,& adiutorium dei tollere. Rurſumq́; apertiſſimæ inſaniæ,
hoc hominem dicere quod deus eſt. Et ſic ingrediendum uia regia, ut nec ad ſiniſtram nec ad
dextram declinemus. Appetitumq́; propriæ uoluntatis, dei ſemper credamus auxilio guber-
nari.Si quis autẽ ſalſò ſe infamari clamitat,& gloriatur noſtra ſentire,tunc ueræ fidei probabit
aſſenſum,cum aperte & abſque dolo aduerſa damnauerit:ne audiat illud propheticum:Et in
omnibus his non eſt conuerſa ad me præuaricatrix ſoror eius Iuda ex toto corde ſuo, ſed in
mendacio.Minorisq́; peccati eſt,ſequi malum quod bonum putaueris,quàm non audere de-
ſendere,quod bonum pro certo noueris.Qui minas,iniuriam, paupertatem ferre non poſſu-
mus,quomodo flammas Babylonis uincemus? Quod bellum ſeruauit, pax ficta non auferat.
Nolo timore perfidiam diſcere,cum ueram fidem meæ Chriſtus reliquerit uoluntati.

DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIVM LIBER PRIMVS.

DIc mihi Critobule: Verúm ne eſt quod à te ſcriptum audio:poſſe hominẽ ſine
peccato eſſe ſi uelit,& facilia dei eſſe præcepta? CRITOBVLVS. Verum Atti-
ce,ſed non eodẽ ſenſu ab æmulis accipitur,quo à me dictum eſt. ATTICVS.
Quid enim ambiguitatis in dicto eſt,ut diuerſæ intelligẽtiæ tribuatur occaſio?
Nec quæro ut de utroque pariter reſpondeas. Duo enim à te propoſita ſunt.
Vnum,poſſe hominẽ ſine peccato eſſe,ſi uelit. Alterum,facilia dei eſſe præcepta. Licet ergo ſi-
D mul dicta ſint,tamen per partes ſingulas diſſerantur:ut quorum una uidetur fides, nulla ſit in
ſentẽtiarum diuerſitate contentio. CRITO. Ego Attice dixi hominẽ abſq́; peccato poſſe eſſe,
ſi uelit,nõ ut quidam maledici calumniãtur, abſq́; dei gratia:quod etiam cogitare ſacrilegium
eſt:ſed ſimpliciter poſſe ſi uelit,ut ſubaudiatur cum dei gratia. ATTI. Ergo & malorum in te
operum autor eſt deus? CRITO. Nequaquam ita ut autumas. Sed ſi quid in me boni habeo,
illo ſuggerente & adiuuante completur. ATTI. Non de natura quæro,ſed de actu. Quis enim
dubitat deum omnium creatorem? hoc mihi reſpondeas uelim, quod agis bonum, tuum eſt
an dei? CRITO. Meum eſt & dei, ut ego operer, & ille adiuuet. ATTI. Et quomodo hæc
omnium opinio eſt,quod dei auferas gratiam:& quicquid homines agimus,propriæ tantum
aſſeras uoluntatis? CRITO. Miror Attice,cur erroris alieni à me cauſam rationemq́; flagites:
& id quæras quod ſcriptum non eſt, cum perſpicuum ſit quod ſcripſerim. Dixi hominem ſi-
ne peccato eſſe poſſe ſi uelit. Nunquid addidi,abſque dei gratia? ATTI. Sed ex eo quod non
addidiſti, uideris negare. CRITO. Imò ex eo quod non negaui, dixiſſe exiſtimandus ſum.
Neque enim quicquid non dicimus,negare arbitrandi ſumus. ATTI. Confiteris ergo,poſſe
hominem ſine peccato eſſe,ſi uelit,cum dei gratia? CRITOBVL. Non ſolum fateor, ſed &
libere proclamo. ATTI. Errat ergo,qui dei gratiam tollit? CRITOBVL. Errat. Quin potius
arbitrandus eſt impius, cum dei nutu omnia gubernentur:& hoc quod ſumus & habemus
appetitum propriæ uoluntatis,dei conditoris ſit beneficium. Vt enim liberum poſſideamus
arbitrium, & uel ad bonam uel ad malam partem declinemus propria uoluntate,eius eſt gra-
tiæ, qui nos ad imaginem & ad ſimilitudinem ſui tales condidit. ATTI. Nulli ò Critobule
dubium eſt, ex eius cuncta pendere iudicio, qui creator eſt omnium:& quicquid habemus,
illius beneficio deputandum. Sed quæro, hocipſum quod dei aſſeris gratiæ, utrum ad con-
ditionis referas beneficium:an in ſingulis rebus putes eſſe quas gerimus, ut ſcilicet illius in
omnibus utamur auxilio:an ſemel ab eo liberi arbitrij conditi, noſtra uoluntate uel uiribus
agamus quod uolumus? Noui enim, pleroſque ueſtrum ita ad dei cuncta referre gratiam,
ut non

A ut non in partibus,ſed in genere,hoc eſt, nequaquam in ſingulis rebus:ſed in conditione arbitrij intelligant poteſtatem. CRITOBVL. Non eſt ita ut autumas, ſed à me utrunque dicitur, ut & dei gratiæ ſit,quod tales cõditi ſumus,& per ſingula opera, illius adminiculo fulciamur. ATTI. Conſtat ergo inter nos, in bonis operibus poſt propriam uoluntatem, dei nos niti auxilio:in malis diaboli. CRITOB. Conſtat, & ſuper hoc nulla contentio eſt. ATTI. Male ergo ſentiunt,qui per ſingulas res quas agimus, dei auferunt adiutorium:& illud quod Pſalmiſta canit: Niſi dominus ædificauerit domum, in uanum laborant qui ædificant eam: Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem:fruſtra uigilat qui cuſtodit eam:& cætera huiuſcemodi, peruerſis interpretationibus,imò riſu dignis,ad alios ſenſus detorquere nituntur? CRITOBVL. Quid mihi neceſſe eſt contra alios dicere,cum meum reſponſum habeas? ATTIC. Tuum reſponſum cuiuſmodi?Eos bene ſentire,an male? CRITOBVL. Et quæ me cogit neceſſitas,ut contra alios promam ſententiam? ATTI. Diſputationis ordo & ratio ueritatis. An ignoras omne quod dicitur,aut eſſe,aut non eſſe:& aut inter bona,aut mala debere numerari?Hoc ergo de quo interrogo, aut bene dici aut male,ingratis tibi fatendum eſt. CRITOBVL. Si in ſingulis rebus quas gerimus, dei utendum eſt adiutorio:ergo & calamum temperare ad ſcribendum:& temperatum pumice terere:manumq́ue aptare literis,tacere,loqui,ſedere,ſtare,ambulare,currere,comedere,ieiunare,flere, ridere:& cætera huiuſcemodi, niſi deus iuuerit, non poterimus? ATTI. Iuxta meum ſenſum non poſſe perſpicuum eſt. CRITOB. In quo igitur liberum habemus arbitrium:& dei in nos gratia cuſtoditur, ſi nec hoc quidem abſq; deo poſſumus facere? ATTI. Non ſic donata eſt liberi arbitrij gratia, ut dei per ſingula tollatur adminiculum. CRITO. Non tollitur dei adiutorium,cum creaturæ ex ſemel dati liberi arbitrij gratia conſeruentur. Si enim abſque deo,& niſi per ſingula ille me iuuerit nihil poſſum agere: nec pro bonis me iuſte operibus coronabit, nec affliget pro malis:ſed in utroque ſuum uel recipiet,uel damnabit auxilium.

B ATTI. Dic ergo ſimpliciter,cur dei auferas gratiam. Quicquid enim tollis in partibus,neceſſe eſt ut & in genere neges. CRITOB. Non nego gratiam, cum ita me à deo aſſeram conditum, ut per dei gratiam meæ datum ſit uoluntati, uel facere quid, uel non facere. ATTI. Dormitat ergo deus in operibus noſtris, ſemel data liberi arbitrij poteſtate:nec orandus eſt,ut in ſingulis operibus nos iuuet,cum uoluntatis noſtræ ſit & proprij arbitrij,uel facere ſi uolumus,uel non facere ſi nolumus. CRITO. Quomodo in cæteris creaturis conditionis ordo ſeruatur:ſic conceſſa ſemel liberi arbitrij poteſtate, noſtræ uoluntati omnia derelicta ſunt. ATTI. Ergo(ut dixi)non debeo à deo per ſingula auxilium deprecari, quod ſemel meo datum eſt iudicio? CRITO. Si in omnibus ille cooperatur, non eſt meum, ſed eius qui adiuuat,imò qui in me cooperatur,præſertim cum abſque eo facere nihil poſſim. ATTI. Oro te non legiſti:Non enim uolentis neque currentis, ſed miſerentis eſt dei? Ex quibus intelligimus noſtrum quidem eſſe uelle & currere:ſed ut uoluntas noſtra compleatur & curſus, ad dei miſericordiam pertinere:atque ita fieri,ut & in uoluntate noſtra & in curſu,liberum ſeruetur arbitrium:& in conſummatione uoluntatis & curſus, dei cuncta potentiæ relinquantur. Scilicet nunc mihi ſcripturarum teſtimonia replicanda ſunt, quomodo per ſingula, dei a ſanctis flagitetur auxilium:& in ſingulis operibus ſuis, illo adiutore & protectore uti deſiderent. Lege totum pſalterium, omnes ſanctorum uoces, nihil erit, niſi ad deum in cunctis operibus deprecatio. Ex quo perſpicue oſtenditur:te aut dei negare gratiam, quam tollis in partibus:aut ſi in partibus dederis, quod nequaquam te uelle manifeſtum eſt, in noſtram ſententiam tranſire:qui ſic liberum homini ſeruamus arbitrium,ut dei per ſingula adiutorium non negemus. CRITOBVL. Captioſa iſta eſt concluſio,& de dialecticorum arte deſcendens. Mihi autem nullus auferre poterit liberi arbitrij poteſtatem:ne ſi in operibus meis deus adiutor extiterit, non mihi debeatur merces,ſed ei qui in me operatus eſt. ATTI. Fruere liberi arbitrij poteſtate, ut contra deum armes linguam tuam:& in eo te liberum probes, ſi tibi liceat blaſphemare. Verum ſuper hoc quid ſentias, nulli dubium eſt, & præſtigia confeſſionis

C tuæ,apertiſſima luce claruerunt.Nunc reuertamur ad id unde diſſerere cœpimus.Dic mihi,ſi tibi uidetur hoc quod cum dei adiutorio paulò ante dicebas, poſſe hominem non peccare ſi uelit:in perpetuum dicas:an ad tempus & breue? CRITOBVL. Superflua interrogatio eſt. Si enim ad tempus & breue dixero:nihilominus refertur ad perpetuum. Quicquid enim ad breue dederis:hoc concedes & in perpetuum. ATTI.Quid dicas non ſatis intelligo.CRITO. Itá ne durus es:ut manifeſta non ſentias? ATTI. Non me pudet neſcire quod neſcio. Et de quo futura eſt diſputatio,debet inter utrunque conuenire quem ſenſum habeat. CRITO.Ego hoc aſſero, qui poteſt uno die ſe abſtinere à peccato, poſſe & altero:qui duobus, poſſe & tribus:qui tribus,poſſe & triginta,atq; hoc ordine poſſe & trecentis & tribus milibus, & quamdiucunq; ſe uoluerit abſtinere. ATTI. Dic ergo ſimpliciter poſſe hominem in perpetuum eſſe ſine peccato ſi uelit.Poſſumús ne omne quod uolumus? CRITO. Nequaquam. Neque enim poſſum quicquid uoluero:ſed hoc ſolum dico,hominem ſine peccato poſſe eſſe, ſi uelit. ATTI.Quæſo ut mihi reſpondeas.Hominem me putas, an beluam? CRITO. Si de te ambigo:utrum homo, an belua ſis, ipſe me beluam confitebor. ATTI.Si ergo (ut dicis) homo ſum,quomodo cum uelim & ſatis cupiam non peccare,delinquo? CRITO. Quia uoluntas imperfecta eſt.Si enim uere uelles:uere utique non peccares. ATTI. Ergo tu qui me arguis non uere cupere, ſine peccato es,quia uere cupis? CRITOB. Quaſi ego de me dicam:quem peccatorem eſſe confiteor;& non de paucis & raris,ſi qui uoluerint non peccare. ATTI.Interim ex meo tuoq; iudicio,& ego qui interrogo,& tu qui reſpõdes peccatores ſumus.CRITO. Sed poſſumus non eſſe ſi uelimus. ATTI. Dixi me uelle non peccare,te quoque hoc ſentire non dubium eſt.Quomodo ergo quod uterque uolumus,uterque non poſſumus? CRITO. Quia plene non uolumus. ATTI.Da ergo qui maiorum noſtrorum plene uoluerint & potuerint.

D CRITOB. Hoc quidem non facile eſt oſtendere.Neq; enim quando dico hominem poſſe eſſe ſine peccato ſi uelit:aliquos fuiſſe contendo, ſed ſimpliciter poſſe eſſe ſi uelit. Aliud

2 nanque eſt eſſe poſſe quod Græce dicitur δύναμις, aliud eſt eſſe quod ipſi appellant ἐνέργεια. Poſſum eſſe medicus:ſed interim non ſum.Poſſum eſſe faber, ſed necdum didici. Quicquid igitur poſſum:licet necdum ſim,tamen ero ſi uoluero. ATTI.Aliud ſunt artes,aliud id quod per artes eſt.Medicina & fabrica,& artes cæteræ inueniuntur in plurimis:ſine peccato autem eſſe perpetuo, diuinæ ſolius eſt poteſtatis. Itaque aut da exemplum qui abſque peccato fuerint in perpetuum:aut ſi dare non potes, confitere imbecillitatem tuam:& noli ponere in cœlum os tuum,ut per eſſe & eſſe poſſe,ſtultorum illudas auribus.Quis enim tibi cõcedet:poſſe hominem facere, quod nullus unquam hominum potuerit? Né tu dialecticis imbutus quidem es? Si enim poteſt homo, non poſſe tollitur. Si autem non poteſt, poſſe ſubuertitur. Aut concede mihi aliquem potuiſſe, quod fieri poſſe contendis:aut ſi nullus hoc potuit,inuitus teneberis, nullum poſſe:quod poſſibile iactitas. Inter Diodorum & Chryſippum ualentiſſimos dialecticos περὶ ἀδυνάτου iſta contentio eſt. Diodorus id ſolum poſſe fieri dicit, quod aut ſit uerum:aut uerum futurum ſit. Et quicquid futurum ſit, id fieri neceſſe eſt. Quicquid autem non ſit futurum id fieri non poſſe.Chryſippus uero & quæ non ſunt futura,poſſe fieri dicit:ut frangi hoc margaritum,etiam ſi id nunquam futurum ſit. Qui ergo aiunt hominem poſſe eſſe abſque peccato ſi uelit, non poterunt hoc uerum probare, niſi futurum docuerint. Cum autem futura incerta ſint omnia, & maxime ea quæ nunquam facta ſunt: perſpicuum eſt eos id futurum dicere, quod non ſit futurum:Eccleſiaſte hanc confirmante ſententiam: Omne quod futurum eſt, iam factum eſt in priori ſeculo. CRITOBVLVS. Oro te ut hoc mihi reſpondeas:poſſibilia deus mandata dedit, an impoſſibilia? ATTIC. Cerno quò tua tendat aſſertio.Sed de hoc in poſterioribus diſſerendum eſt,ne dum miſcemus quæſtionibus quæſtiones, obſcuram audientibus intelligentiam relinquamus. Reſeruato igitur hoc quod fatemur:poſſibilia deum dediſſe mandata, ne ipſe autor iniuſticiæ ſit:ſi id exigat fieri, quod fieri non poteſt;nunc illud imple quod propoſueras,poſſe hominem ſine peccato eſſe ſi uelit.

Aut enim

A Aut enim dabis eos qui potuerunt:aut ſi nullus potuit, liquido confiteberis hominem in per-
petuum uitare peccata non poſſe. CRITOBVLVS. Quoniam urges me ut dem quod dare
non debeo:illud quæſo conſidera, quod dominus dixerit,facilius camelum per ſoramen acus
intrare poſſe, quàm diuitem in regnum cœlorum.Et tamen dixit fieri poſſe, quod nunquam
factum eſt.Neque enim camelus unquam per foramen acus ingreſſus eſt. ATTIC. Miror
hominem prudentem propoſuiſſe teſtimonium, quod contra ſe faciat. In hoc enim non
quod fieri poſſit, dictum eſt:ſed impoſſibile impoſſibili comparatum. Quomodo enim ca-
melus non poteſt intrare per foramen acus:ita & diues non ingredietur in regna cœlorum.
Aut ſi potueris oſtendere, quod diues ingrediatur regna cœlorum: ſequitur ut & camelus
intret per foramen acus. Nec mihi Abraham & cæteros quos in ueteri teſtamento diuites
legimus, exemplo proponas, qui diuites ingreſſi ſunt regna cœlorum:cum ipſis diuitijs ad
bona utentes opera, diuites eſſe deſierint: imò cum non ſibi, ſed alijs diuites fuerint: & di-
ſpenſatores magis dei, quàm diuites appellandi ſint. Sed nobis euangelica perfectio requi-
renda eſt:in qua præcipitur:Si uis perfectus eſſe, uade & uende omnia quæ habes, & da pau-
peribus,& ueni ſequere me. CRITOBVL. Dum neſcis, proprio captus es laqueo. ATTI.
Quo nam modo? CRITOBVL.Ex ſententia domini aſſeris poſſe hominem eſſe perfectum.
Quando enim dicit: Si uis perfectus eſſe, uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ue-
ni ſequere me: Oſtendit hominem ſi uoluerit & ſecerit quæ præcepta ſunt, poſſe eſſe perfe-
ctum. ATTI. Validiſſimo quidem pugno me percuſſiſti,ita ut caligo mihi ante oculos ob-
uerſari cœperit:ſed tamen hoc ipſum quod dicit: Si uis perfectus eſſe, ei dicitur, qui non po-
tuit imò noluit: & idcirco non potuit. Tu autem oſtende mihi, qui & uoluerit & potuerit,
quod nunc pollicitus es. CRITO.Quæ enim me cogit neceſſitas oſtendere qui perfecti fue-
rint:cum perſpicuum ſit poſſe eſſe perſectos, ex eo, quod uni à ſaluatore ſit dictum,& per
B unum omnibus,ſi uis eſſe perfectus. ATTI.Tergiuerſaris:in eodem luto hæſitas. Aut enim
quod poteſt fieri, aliquando factum eſt:aut ſi nunquam factum eſt, fieri non poſſe concede.
CRITO. Quid ultra differo? Scripturarum autoritate uincendus es. Vt cætera intermit-
tam:nónne his duobus teſtimonijs tibi imponetur ſilentium: in quibus Iob & Zacharias
Heliſabetq; laudantur? Niſi enim fallor in Iob ita ſcriptum eſt: Homo quidam erat in re-
gione Hus nomine Iob:& erat homo ille uerax & ſine crimine:uerus dei cultor: abſtinens ſe
ab omni re mala.Et iterum: Quis eſt qui arguit iuſtum meum ſine peccato; & loquitur uer-
bis ſuis per ignorantiam? In euangelio quoq; ſecundum Lucam: Fuit in diebus Herodis re-
gis Iudæ ſacerdos quidam nomine Zacharias, de uice Abia; & uxor illi de filiabus Aaron,
& nomen illius Heliſabet.Erant autem ambo iuſti ante deum, incedentes in omnibus man-
datis & iuſtificationibus domini,ſine querela.Si uerus dei cultor eſt:& immaculatus, ac ſine
crimine:& qui ambulabant in cunctis iuſtificationibus domini: iuſti ſunt in conſpectu eius:
puto quod peccato careant:& nulla re indigeant:quæ ad iuſticiam pertinet. ATTI. Propo-
ſuiſti teſtimonia quæ nō de alterius ſcripturæ loco:ſed de proprijs libris abſoluta ſunt.Nam
& Iob poſtquam percuſſus eſt plaga multa:aduerſus dei ſententiam(prouocans eum ad iu-
dicium) dixiſſe conuincitur:Atq; utinam ſic iudicaretur uir cum deo; quomodo iudicatur fi-
lius hominis cum collega ſuo.Et iterum:Quis mihi tribuat auditorem: ut deſiderium meum
omnipotens audiat: & librum ſcribat ipſe qui iudicat? Et rurſum: Si enim fuero iuſtus, os
meum impia loquetur: & ſi abſque crimine,prauus inueniar: & ſi purificatus niue & lotus
manibus,ſatis me ſorde tinxiſti: execratum eſt in me ueſtimentum meum.Et de Zacharia
ſcriptum eſt:quod angelo natiuitatem filij pollicente dixerit: Vnde hoc ſciam? Ego enim
ſum ſenex & uxor mea proceſſit in diebus ſuis:ob quæ ſtatim ſilentio comdemnatur: Eris ta-
cens & loqui non poteris uſque ad diem quo fient hæc, quia non credidiſti uerbis meis quæ
implebuntur in tempore ſuo. Ex quo perſpicuum eſt, iuſtos quidem & immaculatos dici:
ſed ſi negligentia ſubrepſerit poſſe concidere: & ſemper hominem in meditullio poſitum:

C ut & de uirtutum culmine ad uitia delabatur:& de uitijs aſcendat ad ſublimia, & nunquam
eum eſſe ſecurum,ſed ſemper metuere in tranquillitate naufragium:ac per hoc hominem ſine
peccato eſſe non poſſe,dicente Solomone:Non eſt homo iuſtus ſuper terram, qui faciat bo-
num,& non peccet.Et eodem in Regum libro:Neq; enim eſt homo qui non peccet: ac beato
Dauid:Delicta quis intelligit,ab occultis meis munda me,& ab alienis parce ſeruo tuo.Et ite-
rum:Ne intres in iudicium cum ſeruo tuo,quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis ui-
uens.Et multa alia quibus ſcripturæ ſanctæ plenæ ſunt.CRITO. Quid ergo reſpondebis ad
illud exemplum quod ponit euangeliſta Ioannes: Scimus quod omnis qui natus eſt ex deo
non peccat:ſed generatio dei conſeruat eum,& malignus non tangit eum? Scimus quoniam
ex deo ſumus,& mundus totus in maligno poſitus eſt. ATTI. Par pari referam, & paruam
euangeliſtæ epiſtolam, ſecundum ſenſum tuum docebo ſibi eſſe contrariam.Si enim omnis
qui natus eſt ex deo:peccatum non facit,quoniam ſemen eius manet in eo:& non poteſt pec-
care,quia ex deo natus eſt:qua conſequentia idem in eodem loco loquitur: Si dixerimus quo-
niam peccatum non habemus,ipſi nos ſeducimus,& ueritas in nobis non eſt? Ignoras ratio-
nem,hæſitas atq; turbaris.Audi eundem euangeliſtam: Si confiteamur peccata noſtra, fide-
lis & iuſtus eſt, ut dimittat nobis peccata noſtra, & mundet nos ab omni iniquitate. Tunc
ergo iuſti ſumus, quando nos peccatores fatemur: & iuſticia noſtra non ex proprio merito,
ſed ex dei conſiſtit miſericordia, dicente ſancta ſcriptura: Iuſtus accuſator ſui eſt in principio
ſermonis.Et in alio loco:Dic tu peccata tua,ut iuſtificeris.Concluſit enim deus omnia ſub pec
cato,ut omnibus miſereatur. Et hæc hominis ſumma eſt iuſticia, quicquid potuerit habere
uirtutis,non ſuum putare eſſe,ſed domini qui largitus eſt. Qui ergo natus eſt ex deo, non
peccat,q̄diu ſemen dei manet in eo: & non poteſt peccare, quia ex deo natus eſt. Sed quia
in agro dominico dormiente patrefamilias inimicus homo zizania ſuperſeminat: & frumen-
D to bono dum neſcimus,lolium auenasq; ſteriles,ſator nocturnus interſerit,ideo parabola iſta
euangelici patrisfamilias formidanda eſt:qui purgat aream,& frumento horreis condito, pa-
leas uentorum flatibus diſpergendas & urendas ignibus derelinquit. Vnde & in Hieremia
ſcriptum legimus:Quid paleis ad frumentum dicit dominus? Paleæ autem à frumento in
conſummatione ſeculi ſeparantur.Ex quo approbatur dum ſumus in corpore iſto mortali,
mixtos eſſe cum tritico.Quod ſi oppoſueris quare dixerit:Et non poteſt peccare,quia ex deo
natus eſt:audies,& ubi erit præmium uoluntatis? Si enim ideo non peccat, quia peccare non
poteſt,liberum tolletur arbitrium:& nequaquam noſtrum fiet,ſed naturæ bonum quæ pec-
cata non capiet. CRITO. Dudum faciliora propoſui, ut te ad maiora exercerem: quid ad
illud dicere potes,quod quàmuis ſis ingenioſus, nulla ualebis arte ſubuertere? Primum po-
nam de ueteri teſtamento:deinde de nouo: Veteris teſtamenti princeps Moyſes eſt: noui, do-
minus atq; ſaluator.Moyſes loquitur ad populum: Perfecti eſtote in conſpectu domini dei
ueſtri.Et ſaluator ad apoſtolos: Eſtote perfecti ſicut pater ueſter cœleſtis perfectus eſt. Aut
enim poſſibile eſt audientibus facere quod Moyſes & dominus præceperunt: aut ſi impoſ-
ſibile eſt, non eſt culpa eorum qui obedire non poſſunt, ſed eius qui impoſſibilia præcepit.
ATTI.Hic locus apud imperitos:& ſcripturarum ſanctarum meditationem uſumq; & ſcien-
tiam non habentes,uidetur opinioni tuæ prima fronte blandiri.Cæterum diſcuſſus facile ſol-
uitur.Et cum teſtimonia ſcripturarum alijs comparaueris teſtimonijs:ne ſibi ſpiritus ſanctus
pro qualitate locorum & temporum uideatur eſſe contrarius,ſecundum illud quod ſcriptum
eſt:Abyſſus abyſſum inuocat in uoce cataractarum tuarum: tunc ueritas apparebit, hoc eſt,
Chriſtum poſſibilia præcepiſſe dicentem: Eſtote perfecti ſicut pater ueſter cœleſtis perfectus
eſt,& tamen apoſtolos nō fuiſſe perfectos. CRITO.Non dico quid apoſtoli fecerint,ſed quid
Chriſtus præceperit.Neq; enim culpa imperantis eſt, ſed eorum qui audierunt imperium,
quod utiq; potuiſſe fieri ex iuſticia eius qui imperabat agnoſcitur. ATTI. Pulchre.Nolo er-
go mihi dicas poſſe hominem ſine peccato eſſe ſi uelit,ſed poſſe hominem id eſſe quod apo-

ſtoli non

A ſtoli non fuerunt. CRITO. Tam ſtultum me putas,ut audeam hoc loqui? ATTI. Licet non loquaris tamen ex propoſitione tua,ipſa conſequentia & rerum ordine inuitus hoc loqueris. Si enim poteſt eſſe homo ſine peccato:quod apoſtolos non fuiſſe perſpicuum eſt; poſſet eſſe ſuper apoſtolos homo,ut taceam de patriarchis & prophetis, quorum in lege non fuit perfecta iuſticia,ſecundum illud Apoſtoli:Omnes enim peccauerunt,& indigent gloria dei: iuſtificati gratis per dei gratiam, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu: quem propoſuit deus propiciatorem. CRITO. Hæc argumentatio tortuoſa eſt, eccleſiaſticam ſimplicitatem inter philoſophorum ſpineta concludens. Quid Ariſtoteli & Paulo? Quid Platoni & Petro? Vt ille enim princeps philoſophorum:ita hic apoſtolorum fuit,ſuper quem eccleſia domini, ſtabili mole fundata eſt:quæ nec impetu fluminis,nec ulla tempeſtate concutitur. ATTI. Rhe
3 toricaris:& dum mihi obijcis philoſophiam,ad oratorũ caſtra tranſcẽdis. Verum audi quid idem dicat orator tuus. Deſine communibus locis:domi nobis iſta naſcuntur. CRITO. Nulla hic eloquentia eſt:nullus oratorum tumor,quorum definitio eſt, dicere ad perſuadendum accommodate, ſed puram puro ſermone quærimus ueritatem: aut dominum non impoſſibilia præcepiſſe,ut ſint in culpa qui poſſibilia non fecerint:aut ſi nõ poſſunt fieri, non eos qui impoſſibilia non faciunt;ſed eum qui impoſſibilia præcepit, quod nefas dictũ ſit,conuinci iniuſticiæ. ATTI. Video te contra mores tuos uehementer eſſe commotum, & propterea argumentari deſinam. Sed parumper te interrogabo,quid de illo Apoſtoli loco ſentias, quem ſcribit ad Philippenſes:Non quia iam accepi,aut iam perfectus ſum. Perſequor autem ſi comprehendam:in quo apprehenſus ſum à Chriſto. Fratres,ego me necdum arbitror comprehẽdiſſe. Vnum autem,poſteriorum obliuiſcens:ad ea quæ priora ſunt me extendens, iuxta propoſitum ſequor ad brauium ſupernæ uocationis dei in Chriſto Ieſu. Quotquot ergo perfecti:hoc ſapiamus:& ſi quid aliter ſapitis,hoc quoq; deus uobis reuelabit:& cætera, quæ te ſci-
B re non dubito & nos breuitatis ſtudio præterimus. Dicit ſe necdum comprehendiſſe, & nequaquam eſſe perfectum,ſed inſtar ſagittarij ad propoſitum & ad ſignum iacula dirigere,quẽ ſignificantius Græci σκόπον nominant, ne ſagitta ad partem declinans alteram, imperitum oſtendat ſagittarium. Et aſſerit præteritorum ſe ſemper obliuiſci, & ad priora ſemper extendi:per quæ docet præterita negligenda & futura cupienda: ut quod hodie perfectum putauit,dum ad meliora & priora extenditur,cras imperfectum fuiſſe conuincat. Atq; ita per ſingulos gradus,dum nunquam in ſtatione,ſed ſemper in curſu eſt, imperfectum doceat, quod homines putabamus eſſe perfectum: ſolamq; perfectionem & ueram iuſticiam,dei tantum uirtutibus coaptandam. Secundum propoſitum,inquit,perſequor ad brauium ſupernæ uocationis dei in Chriſto Ieſu. O apoſtole Paule,ignoſce mihi quaſi homunculo mea uitia confitenti,ſi audacter interrogem. Dicis te necdum accepiſſe,& necdum comprehendiſſe, & necdum eſſe perfectum,& præteritorum ſemper obliuiſci,& ad priora te extendi: ſi quo modo poſſis occurrere in reſurrectione mortuorum, & conſequi brauium ſupernæ uocationis. Et quomodo ſtatim infers:Quoquot ergo perfecti,hoc ſapimus ſiue ſapiamus,diuerſa enim ſunt exemplaria, & quid ſapimus ſiue ſapiamus nos eſſe perfectos? comprehendiſſe quod non comprehendimus,accepiſſe quod non accepimus,eſſe perfectos qui nõdum perfecti ſumus? Quid ergo ſapimus,imò quid ſapere debemus qui perfecti non ſumus? Imperfectos nos eſſe confiteri,& necdum comprehendiſſe,necdum accepiſſe. Hæc eſt hominis uera ſapientia, imperfectum eſſe ſe noſſe:atq;,ut ita loquar,cunctorum in carne iuſtorum imperfecta perfectio eſt. Vnde & in Prouerbijs legimus:Ad intelligẽdam iuſticiam ueram. Niſi enim eſſet & falſa iuſticia,nunquam dei uera iuſticia diceretur. Et in eodem Apoſtoli loco ſequitur. Et ſi quid aliter ſentitis,& hoc uobis deus reuelabit. Rem nouam audio. Qui paulò ante dixerat,non quia iam accepi,aut iam perfectus ſum,& uas electionis qui pro confidentia habitantis in ſe Chriſti audebat loqui:An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus? & tamen ſimpliciter fatebatur ſe non eſſe perfectum:nunc quod ſibi proprie denegabat mittit in turbam,

C iungitq́ ſe cum cæteris,& ait:Quotquot ergo perfecti, hoc ſapiamus.Sed qua ratione hoc di xerit: exponit in ſequentibus. Hoc, inquit, ſapiamus, qui uolumus ſecundum humanæ fragilitatis modulum eſſe perfecti,necdum nos accepiſſe,necdum comprehendiſſe, necdum eſſe perfectos.Et quia necdum perfecti ſumus,& forſitan aliter ſapimus,quàm poſcit uera & perfecta perfectio:ſi quid aliter ſapimus,& aliter intelligimus quàm dei habet ſcientia: & hoc nobis deus reuelabit,ut precemur cum Dauid atq; dicamus:Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.Ex quo perſpicuum eſt, duas in ſcripturis ſanctis eſſe perfectiones, duasq́ iuſticias,& duos timores.Primam perfectionem & incomparabilem ueritatem perfectamq́ iuſticiam,dei uirtutibus coaptandam.Secundam autem,quæ competit noſtræ fragilitati:iuxta illud quod in pſalmis dicitur:Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens, ad eam iuſticiam quæ non comparatione, ſed dei ſcientia dicitur eſſe perfecta. Iob quoq; & Zacharias & Helizabet iuſti dicti ſunt,ſecundum eam iuſticiam,quæ poſſit in iniuſticiam aliquando mutari:& non ſecūdum illam,quæ nunq; mutari poteſt,de qua dicitur:Ego deus & non mutor. Et hoc eſt quod Apoſtolus alio loco ſcribit: Etenim non eſt glorificatum quod glorificatum eſt,propter excellentem gloriam, quod uidelicet legis iuſticia ad comparationē euangelicæ gratiæ,non uideatur eſſe iuſticia.Si enim,ait,quod deſtruitur glorioſum eſt, multo magis quòd permanet,erit in gloria.Et iterum:Ex parte ſcimus,& ex parte prophetamus. Cum autem uenerit quod perfectum eſt:deſtruentur illa quæ ex parte ſunt.Et uidemus nunc per ſpeculum & in ænigmate,tunc autē facie ad faciem.Nunc cognoſco ex parte,tunc cognoſcam ſicut & cognitus ſum.Et in pſalmis:Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, cōfortata eſt, & non potero ad eam.Et iterum:Exiſtimabam cognoſcere,hoc labor eſt in conſpectu meo, donec introēam in ſanctuarium dei,& intelligam in nouiſſimis eorum.Et in eodem loco: Vt iumentū factus ſum apud te,& ego ſemper tecum.Et Hieremias:Stultus factus eſt omnis homo à ſcientia.Et idem Paulus apoſtolus:Fatuū,inquit,dei,ſapientius eſt hominibus. Et multa alia,quæ ſtudio breuitatis omitto.

D CRITO. Argute quidem mi Attice, memoriterq́ dixiſti.Sed labor tuus & multiplex teſtimoniorū replicatio, meæ parti proficit. Neq; enim ego hominem deo comparo,ſed alijs hominibus:quorum collatione qui ſtudium dederit, poteſt eſſe perfectus.Ac per hoc quando dicitur,homo poteſt eſſe ſine peccato ſi uoluerit:iuxta menſuram hominis,nō iuxta dei dicitur maieſtatem:cuius cōparatione nulla creatura poteſt eſſe perfecta. ATTI. O Critobule hæc memorans mecū facis.Et ego enim hoc ſentio,nullam creaturam ſecundum ueram conſummatamq́ iuſticiā,poſſe eſſe perfectam.Cæterum aliū differre ab alio,& diuerſas eſſe in hominibus iuſticias,nulli dubiū eſt:& uel maiorem eſſe alium uel minorem,& tamen ſecundum ſtatum & menſuram ſuam poſſe iuſtos nominari,qui aliorum comparatione iuſti non ſunt: Verbi gratia,Paulus apoſtolus, uas electionis, qui plus omnibus apoſtolis laborauit:utiq; iuſtus erat,ſcribens ad Timotheum:Certamen bonum certaui, curſum conſummaui,fidem ſeruaui,de cætero repoſita eſt mihi corona iuſticiæ:quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex:non ſolum autē mihi,ſed omnibus qui diligunt aduentum eius.Iuſtus erat & Timotheus diſcipulus eius & imitator,quem docet quid agere debeat: & quem modum tenere uirtutum.Putamús ne unam & eandem in utroq; fuiſſe iuſticiam, & non plus habere meritorum eum,qui plus omnibus laborauit?Multæ manſiones ſunt apud patrē,quia & merita diuerſa.Stella à ſtella differt in claritate:& in uno eccleſiæ corpore, membra diuerſa ſunt.Habet ſol fulgorem ſuum:luna quoq; noctis tenebras temperat: & quinq; ſydera alia quæ uocantur errantia,diuerſis & curſibus & luminibus cœlum peragrant.Innumerabiles ſunt aliæ ſtellæ,quas micare in firmamento cernimus.In ſingulis diuerſa ſunt lumina,& tamen in ſuo unaquæq; perfecta eſt, ita duntaxat, ut comparatione maioris perfectione careat.In corpore quoq; cuius membra diuerſa ſunt,aliud oculus, aliud manus,aliud pes agunt.Vnde & Apoſtolus dicit:Non poteſt oculus dicere manui,non es mihi neceſſaria: aut iterum caput pedibus,non deſidero operam ueſtram. Nunquid omnes apoſtoli? nunquid omnes

A omnes prophetæ? nunquid omnes magiſtri? nunquid omnes cunctas habent uirtutes? nunquid omnes donationes habent ſanitatum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretãtur? Aemulamini dona maiora. Omnia autem hæc operatur unus atque idem ſpiritus, diuidens propria unicuiq; prout uult. In quo diligenter attende, quod non dixerit, ſecundum quod unumquodq; membrum cupit, ſed ſecundum quod ipſe uult ſpiritus. Neq; enim dicere poteſt uas figulo ſuo, quare ita uel ita me feciſti? An non habet figulus poteſtatem de eodem luto, aliud uas facere in honorem, aliud in contumeliam? Vnde conſequẽter adiecit, æmulamini dona maiora: ut in fide & induſtria plus cæteris chariſmatibus habere mereamur, melioresq; ſimus his qui comparatione noſtri in ſecundo uel tertio gradu poſiti ſunt. In magna domo uaſa diuerſa ſunt, alia aurea, alia argentea, ænea, ferrea, lignea q;. Et tamen ſecundum modulum ſuum, cum æneum uas perfectum ſit, comparatione argentei uaſis imperfectum dicitur: rurſumq; argenteum aurei collatione deterius eſt. Atq; hoc modo, dum ſibi inuicem comparantur, imperfecta & perfecta ſunt omnia. In agro terræ bonæ, ex una ſemente tricenarius & ſexagenarius & centenarius fructus exoritur: ipſis numeris indicatur impar eſſe quod naſcitur: & tamen in ſuo genere perfecta ſunt ſingula. Helizabet & Zacharias quo teſtimonio, quaſi impenetrabili uteris clypeo, nos docere poſſunt, quanto inferiores ſunt beatæ Mariæ matris domini ſanctitate, quæ conſcientia in ſe habitantis dei libere proclamat: Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum nomen eius. Et miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum. Fecit potentiam in brachio ſuo. In quo animaduerte, quod beatam ſe eſſe dicat, non proprio merito atque uirtute, ſed dei in ſe habitantis clementia. Ipſe quoque Ioannes, quo maior non fuit inter natos mulierum, parentibus ſuis melior eſt. Non enim ſolum hominibus, ſed & angelis teſtimonio domini comparatur. Et tamen qui cunctis hominibus

B erat maior in terra, minimo in regno cœlorum minor fuiſſe perhibetur. Quid mirum in collatione ſanctorum, alios eſſe meliores, & alios inferiores, cum econtrario in collatione peccatorum hoc intelligi poſſit? Ad Hieruſalem dicitur, quæ multis peccatorum erat conſoſſa uulneribus: Iuſtificata eſt Sodoma ex te: non quod Sodoma per ſe iuſta ſit, quæ in æternos collapſa cineres, audit per Ezechielem: Sodoma reſtituetur in antiquum, ſed quod comparatione ſceleratioris Hieruſalem hæc iuſta uideatur. Illa enim dei filium trucidauit, hæc propter abundantiam panis & per luxuriæ magnitudinem exceſſit modum libidinis. Publicanus in euangelio, qui percutiebat pectus quaſi theſaurum cogitationum peſſimarum: & conſcientia delictorum, oculos non audebat attollere: ſuperbientis phariſæi collatione fit iuſtior. Et Thamar ſub ſpecie meretricis fallit Iudam: & ipſius ſententia qui deceptus eſt, meretur audire: Iuſtificata eſt Thamar magis quàm ego. Ex quibus omnibus approbatur: non ſolum ad comparationem diuinæ maieſtatis homines nequaquam eſſe perfectos, ſed ne angelorum quidem & cæterorum hominum, qui uirtutum culmina conſcenderunt, cum & tu qui melior es alterius collatione, quem imperfectum eſſe monſtraueris, rurſum ab alio te præeunte uincaris: ac per hoc non habeas ueram perfectionem: quæ ſi perfecta ſit, nulla re indiget. CRITO. Et quomodo Attice ad perfectionem diuinus ſermo prouocat? ATTI. Hac ratione qua dixi, ut ſecundum uires noſtras unuſquiſq; noſtrorum quantũ ualuerit extendatur: ſi quo modo poſſit peruenire, & cõprehendere brauium ſupernę uocationis. Deniq; omnipotens deus: cui docet Apoſtolus iuxta diſpẽſationem carnis aſſumptæ ſubijciendũ filium, ut ſit deus omnia in omnibus: perſpicue demonſtrat ſibi cũcta eſſe ſubiecta. Vnde & propheta ſubiectionẽ ſui in fineẽ præſumit, dicens: Nónne deo ſoli ſubiecta erit anima mea? ab ipſo enim eſt ſalutare meum. Et quia in corpore eccleſiæ caput Chriſtus eſt: quibuſdã adhuc repugnantibus membris: uidetur corpus quoq; capiti non eſſe ſubiectum. Nãq; ſi patitur unum membrũ, cõpatiuntur omnia: & totũ corpus, dolore unius mẽbri cruciatur. Quod dico ita manifeſtius fiet. Quàmdiu habemus theſaurũ iſtum in uaſis fictilibus: & fragili carne

C circundamur,imò mortali & corruptibili:beatos eſſe nos credimus,ſi in ſingulis uirtutibus,
partibusq́ uirtutum deo ſubiecti ſumus. Cũ autem mortale hoc indutum fuerit immortali-
tate,& corruptiuum hoc incorruptione ueſtitum,& abſorpta mors fuerit in Chriſti uictoria:
tunc deus erit omnia in omnibus,ut non ſit tantum in Solomone ſapientia,in Dauid animi
manſuetudo,in Elia & Phinees zelus,in Abraham fides,in Petro cui dictum eſt:Simon Ioan
nis amas me,perfecta dilectio,in electionis uaſe ſtudium prædicandi: & in cæteris uel bina
uel trina:ſed totus in cunctis ſit,& omni uirtutum choro, ſanctorum numerus glorietur &
ſit deus omnia in omnibus. CRITO. Nullus ergo ſanctorum quàmdiu in iſto corpuſculo
eſt,cunctas poteſt habere uirtutes? ATTI. Nullus, quia nunc ex parte prophetamus, & ex
parte cognoſcimus. Nec enim poſſunt omnia eſſe in omnibus hominibus: quia non eſt im-
mortalis filius hominis. CRITO. Et quomodo legimus: Qui unam habuerit,omnes uidetur
habere uirtutes? ATTI. Participatione non proprietate: Neceſſe eſt enim,ut ſinguli excellãt
in quibuſdam,& tamen hoc quod legiſſe te dicis: ubi ſcriptũ ſit neſcio. CRITO. Ignoras hanc
philoſophorum eſſe ſententiã? ATTI. Sed non apoſtolorũ. Neq; enim mihi curæ eſt quid
Ariſtoteles,ſed quid Paulus doceat. CRITO. Obſecro te,nóne Iacobus apoſtolus ſcribit:qui
in uno offenderit eum eſſe omnium reum? ATTI. Ipſe locus ſe interpretatur. Non enim di-
xit unde cœperat diſputatio: qui diuitem pauperi in honore prætulerit,reus eſt adulterij uel
homicidij. In hoc enim delirant Stoici,paria contendentes eſſe peccata. Sed ita: qui dixit, nõ
mœchaberis,dixit: & non occides: quod & ſi non occidis, mœcharis autẽ,factus es tranſgreſ-
ſor legis. Leuia cum leuibus,& grauia cum grauibus comparãtur. Nec ferula dignum uitiũ,
gladio uindicandum eſt;nec gladio dignum ſcelus,ferula coërcendum. CRITO. Eſto,ut nul-
lus ſanctorum omnes uirtutes habeat:hoc certe dabis,in eo quod poteſt facere ſi fecerit, eſſe
perfectum. ATTI. Non tenes quid ſupra dixerim? CRITO. Quid nã illud eſt? ATTI. Perfe-
D ctum eſſe in eo quod fecit;& imperfectum in eo,quod facere non potuit. CRITO. Sed ſicut
perfectus eſt in eo,quod fecit,quia facere uoluit:ita & in eo, per quod imperfectus eſt, quia
non fecit:perfectum eſſe potuiſſe,ſi facere uoluiſſet. ATTI. Quis enim non uult facere quod
perfectum eſt? Aut quis nõ cunctis cupiat florere uirtutibus? Si totum requiris ab omnibus,
tollis rerum diuerſitatem & gratiarum diſtantiam,& creatoris artificis uarietatem, cuius ſa-
cro propheta ſonat carmine: Omnia in ſapientia feciſti. Indignetur lucifer, quare fulgorem
lunæ non habeat. Luna ſuper ſuis defectibus & labore cauſetur,cur annuum ſolis circulũ,ſin
gulis menſibus expleat. Sol queratur,quid offenderit,ut lunæ curſu tardior ſit. Clamemus
& nos homunculi,quid cauſæ extiterit,ut homines & nõ angeli facti ſimus,quanq; magiſter
ueſter ὁ ἀρχαῖος,de cuius hæc ſonte procedunt,omnes rationales creaturas, æquo allerat iure
conditas: ut inſtar quadrigarum & curruum de carceribus exeuntes,in medio ſpatio,uel cor-
ruant,uel præteruolent,& ad optata perueniãt. Elephanti tantæ molis,& gryphes in ſua gra
uitate cauſentur,cur quaternis pedibus incedant,cũ muſcæ culicesq́,& cætera huiuſcemodi
animantia ſub pennulis ſenos pedes habeant:& aliqui uermiculi ſint,qui tantis pedibus ſca-
teant,ut innumerabiles ſimul motus,nulla acies cõprehendat. Dicat hęc Marcion & omnes
hæretici,qui creatoris operibus illudunt. Veſtrum decretũ huc uſq; perueniet, ut dũ ſingula
calumniantur,manũ iniiciant deo,cur ſolus deus ſit,cur inuiderit creaturis,ut nõ omnes ea-
dem polleant maieſtate. Quod licet non dicatis(neque enim tam inſani eſtis, ut aperte pu-
gnetis deo) tamen alijs uerbis loquimini,rem dei,homini copulantes,ut ſit abſque peccato,
quod & deus eſt. Vnde Apoſtolus ſuper diuerſis intonans gratijs loquitur: Diuiſiones do-
nationum ſunt,idem autem ſpiritus:& diuiſiones miniſteriorum ſunt,ſed idem dominus:&
diuiſiones operationum ſunt:unus autem deus, qui operatur omnia in omnibus. CRITO.
Nimius es in una atque eadem quæſtione,ut perſuadere coneris hominem uniuerſa ſimul
habere non poſſe,quaſi aut inuiderit,aut non potuerit deus præſtare imagini & ſimilitudi-
ni ſuæ,ut in omnibus reſpondeat ſuo creatori. ATTI. Egó ne nimius an tu? qui ſoluta pro-
ponis,

A ponis,& non intelligis aliud eſſe ſimilitudinem,aliud æqualitatem: illud picturam,hoc eſſe
ueritatem. Verus equus camporum ſpatia tranſuolat, pictus parieti hæret in curru. Ariani
dei filio non concedunt,quod tu omni homini tribuis. Alij non audent perfectum in Chri-
ſto hominem confiteri:ne ſuſcipere in eo hominis peccata cogantur:quaſi potentior ſit crea-
tio creatore:& idipſum tantum filius hominis,quod dei filius. Aut igitur propone alia, qui-
bus reſpondeam:aut deſine ſuperbire,& da gloriam deo. CRITO. Immemor es reſponſio-
nis tuæ; & dum argumenta argumentis connectis: ac per ſcripturarum latiſſimos campos,
infrenis equi libertate baccharis: ſuper fortiſſima quæſtione:cui pollicitus es te in conſequen
tibus reſponſurum omnino tacuiſti:obliuionem ſimulans,ut neceſſitatem reſponſionis eua-
deres. Sed ego ſtultus ad horam tribui,quod petebas: exiſtimans oblaturum ſponte quod
acceperas:& nõ admonitum reddere quod debebas. ATTI. Niſi fallor,de poſſibilibus man-
datis dilata eſt reſponſio. Pone igitur ut uolueris. CRITO. Aut poſſibilia deus mandata
dedit,aut impoſſibilia. Si poſſibilia:in noſtra poteſtate eſt ea facere ſi uelimus. Si impoſſibi-
lia:nec in hoc rei ſumus ſi non facimus,quod implere non poſſumus. Ac per hoc ſiue poſſibi
lia dedit deus mandata,ſiue impoſſibilia:poteſt homo ſine peccato eſſe ſi uelit. ATTI. Quæ-
ſo ut patienter audias,non enim de aduerſario uictoriam,ſed contra mendacium quærimus
ueritatem. Deus poſſibiles dedit humano generi omnes artes, quippe quas plurimi didice-
runt:ut taceã de his quas Græci βαναύσους uocant,nos ad opera manuum pertinentes poſſu-
mus dicere: uerbi gratia: Grammaticam, Rhetoricam:philoſophiæ tria genera,Phyſicam,
Ethicam,Logicam: Geometriam quoque & Aſtronomiam, Aſtrologiam, Arithmeticam:
4 quæ & ipſæ partes philoſophiæ ſunt. Medicinam etiam quæ in tria diuiditur δόγμα, μέθο-
δον, ἐμπειρίαν. Iuris quoque & legum ſcientiam. Quis noſtrum(quamuis ſit ingenioſus) po-
B terit omnia comprehendere: cum eloquentiſſimus orator de rhetorica & iuris ſcientia diſ-
putans, dixerit:Pauci unum poſſunt, utrumq; nemo. Vides ergo quod deus poſſibile iuſſe
rit:& tamen id quod poſſibile eſt, per naturam nullum poſſe complere. Dedit itaque præ-
cepta diuerſa:uirtutesq; uarias, quas omnes ſimul habere non poſſumus. Atque ita fit: ut
quod in alio, aut primum,aut totum eſt:in alio ex parte uerſetur, & tamen non ſit in crimi-
ne,qui non habet omnia:nec condemnetur ex eo quod non habet,ſed iuſtificetur ex eo quod
poſſidet. Definit Apoſtolus qualis epiſcopus eſſe debeat, ſcribens ad Timotheum: Opor-
tet epiſcopum eſſe irreprehenſibilem, unius uxoris uirum, ſobrium, pudicum, ornatum,
hoſpitalem, docilem:non uinolentum,non percuſſorem:ſed manſuetum,non litigioſum,ſi-
ne auaricia,domum ſuam bene regentem,filios habentem ſubditos cum omni pudicitia. Et
iterum:Non neophytum,ne inflatus in iudicium incidat diaboli. Oportet autem eum etiam
teſtimonium de foris habere bonum,ne in opprobrium incidat & laqueum diaboli. Tito
quoque ſcribens diſcipulo,quales epiſcopos debeat ordinare:breui ſermone demõſtrat. Ideo
reliqui te Cretæ: ut quæ reliqua ſunt,corrigas:conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut ego
præcepi tibi:Si quis eſt ſine crimine,unius uxoris uir,filios habens fideles,nec in accuſatione
luxuriæ,aut non ſubiectos. Oportet autem epiſcopum eſſe ſine crimine,ſiue ſine accuſatione:
hoc enim magis ἀνέγκλητον ſonat, ſicut diſpenſatorem dei, non proteruum, non iracundum,
non uinolentum,non percuſſorem,nõ turpis lucri appetitorem,ſed hoſpitalem, benignum,
pudicum,iuſtum,ſanctum,continentem,obtinentem doctrinæ fidelem ſermonem:ut poſſit
exhortari in doctrina ſana,& contradicentes coarguere. Vt diuerſarum perſonarum uaria
præcepta nunc ſileam,circa mandata epiſcopi me tenebo. Vult certe deus tales eſſe epiſcopos
ſiue presbyteros, quales uas electionis docet. Primum quod dixit,irreprehenſibilis, aut nul-
lus,aut rarus. Quis eſt enim qui non quaſi in pulchro corpore,aut neuum,aut uerrucam ha-
beat? Si enim ipſe Apoſtolus dicit de Petro,quod non recto pede inceſſerit in euangelij ueri
tate:& intantum reprehenſibilis fuerit:ut & Barnabas adductus ſit in eandem ſimulationẽ:
quis indignabitur id ſibi denegari,quod princeps apoſtolorum non habuit? Deinde unius
uxoris

C uxoris uirum,ſobrium,pudicum ornatum,hoſpitalem,ut reperias:illud certe quod ſequitur
διδακτικὸν qui poſſit docere: non ut interpretatur Latina ſimplicitas, docilem, cum cæteris
uirtutibus difficulter inuenies. Vinolentum quoq; & percuſſorem:& turpis lucri cupidum,
repudiat Apoſtolus: & pro his cupit manſuetum, abſque iurgio, ſine auaricia: & ut do-
mum ſuam optime regat,quodq; difficillimum eſt:ut filios habeat ſubiectos,cum omni pu-
dicitia,uel filios carnis,uel filios dei. Cum omni inquit pudicitia. Non enim ſufficit propriã
habere pudicitiam,niſi ea filiorum & comitum ac miniſtrorum pudore decoretur, dicente
Dauid: Ambulans in uia immaculata, hic mihi miniſtrabit. Conſideremus quoque ἐπίτασ-
σιν pudicitiæ, filios habentem ſubditos in omni pudicitia: ut non ſolum opere, ſed ſermo-
ne quoque & nutibus ſe abſtineant ab impudicitijs: ne fortè illud incidat Heli: qui certe in-
crepauit filios ſuos dicens: Nolite filij mei,nolite: non bonam famam audio ego de uobis.
Corripuit & punitus eſt:quia non corripere debuit,ſed abijcere. Quid faciet qui gaudet ad
uitia:qui emendare non audet? qui conſcientiam ſuam metuit: & quod cunctus populus
clamitat,neſcire ſe ſimulat? Quodq; ſequitur, μὴ πάροινον, ut etiam à nullo accuſetur: ut bo-
nam opinionem ab his qui foris ſunt, habeat: ut etiam maledictis aduerſariorum careat: &
quibus doctrina diſplicet, placeat conuerſatio: puto quod non facile ſit reperire: maximeq;
illud,ut potens ſit aduerſarijs reſiſtere,& peruerſas opprimere & ſuperare doctrinas. Vult
ut non neophytus epiſcopus ordinetur:quod uidemus noſtris temporibus pro ſumma eli-
gi iuſticia. Si baptiſmum ſtatim iuſtum faceret & omni plenum iuſticia: nequaquam utique
Apoſtolus neophytum refutaret: ſed baptiſmus uetera peccata conſcindit: nouas uirtutes
non tribuit: dimittit è carcere & dimiſſo ſi laborauerit præmia pollicetur. Aut nullus inquã,
aut rarus eſt,qui omnia habeat,quæ habere debet epiſcopus. Et tamen ſi unum uel duo de
catalogo uirtutum epiſcopo cuiquam defuerint,non tamen iuſti carebit uocabulo: nec ex eo
D damnabitur,quod non habet:ſed ex eo coronabitur, quod poſſidet. Omnia enim habere,
& nullo indigere,uirtutis eius eſt,qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus eſt in ore eius:
qui cum malediceretur non maledixit,qui confidenter uirtutum conſcientia loquebatur: Ec-
ce uenit princeps mundi huius,& in me inuenit nihil. Qui cum eſſet in forma dei, nequaquã
rapinam arbitratus eſt æqualem ſe eſſe deo,ſed ſe exinaniuit,formam ſerui accipiens, & fa-
ctus eſt obediens uſque ad mortem,mortem autem crucis. Propterea donauit ei deus nomẽ
quod eſt ſupra omne nomen,ut in nomine Ieſu flectant genu, cœleſtia, terreſtria & inferna.
Si ergo in una epiſcopi perſona pauca præcepta, aut nequaquam, aut difficulter inuenies:
quid facies de omni homine,qui cuncta debet implere mandata? Ex corporalibus conſidere-
mus ſpiritualia. Alius uelox eſt pedibus,ſed nõ fortis manu. Ille tardus inceſſu, ſed ſtabilis in
prælio eſt. Hic pulchram habet faciem,ſed raucæ uocis eſt. Alius tetram, ſed dulci modula-
tione cantat. Illum ingenioſum,ſed obliuioſum. Hunc memorem,ſed tardi uidemus ingenij.
In ipſis controuerſijs:in quibus quondam pueri luſimus,non omnes ſimiliter,uel in proœ-
mijs,uel in narrationibus,uel in exceſſibus,uel in argumentis,aut exemplorum copia,& epi
logorum dulcedine ſe agunt:ſed eloquentiæ ſuæ,alia atq; alia in parte diſſimiles ſunt. De ui-
ris magis eccleſiaſticis loquar: Multi ſuper euãgelia bene diſſerunt:ſed in explanatione Apo
ſtoli, impares ſui ſunt. Alij cũ in inſtrumẽto nouo optime ſenſerint,in pſalmis & ueteri teſta-
mẽto muti ſunt. Hoc totum dico,quod nõ omnia poſſumus omnes: rarusq; aut nullus eſt
diuitum,qui in omni ſubſtãtia ſua paria uniuerſa poſſideat. Poſſibilia præcepit deus, & ego
fateor. Sed hæc poſſibilia cũcta,ſinguli habere nõ poſſumus: nõ imbecillitate naturæ, ne ca-
lumniam facias deo:ſed animi laſſitudine,qui cũctas ſimul & ſemper nõ poteſt habere uirtu
tes. Quod & ſi in eo arguis creatorem,quare te talẽ cõdiderit,qui deficias atq; laſſeſcas: dicã
iterũ,maior erit reprehẽſio,ſi eũ uolueris accuſare,quare te deum nõ fecerit. Sed dices: Si non
poſſum,ergo peccatũ non habeo. Habes peccatũ quare non feceris,quod alius potuit facere.
Rurſumq; ille,cuius tu cõparatiõe deterior es:uel tu in alia uirtute,uel alterius erit collatione
peccator:

A peccator:atque ita fit,ut quemcunq; primum putaueris,minor ſit eo, qui ſe in alia parte maior eſt.CRITO.Si non poteſt homo eſſe ſine peccato,quomodo Iudas ſcribit Apoſtolus: Ei autem qui potens eſt uos conſeruare ſine peccato,& conſtituere ante conſpectum gloriæ ſuæ immaculatos?Quo teſtimonio comprobatur poſſe hominem eſſe ſine peccato, & maculam non habere.ATTI.Non intelligis quæ propoſueris.Neque enim homo poteſt eſſe ſine peccato,quod tua habet ſententia:ſed poteſt ſi uoluerit deus hominem ſeruare ſine peccato,& immaculatum ſua miſericordia cuſtodire.Hoc & ego dico,quod deo cuncta poſſibilia ſunt. Homini autem non quicquid uoluerit poſſibile eſt, & maxime id eſſe, quod nullam legeris habere creaturam.CRITO.Non dico hominem eſſe ſine peccato,quod tibi forſitan impoſſibile uidetur:ſed poſſe eſſe ſi uelit.Aliud eſt enim eſſe,aliud poſſe. Eſſe, quærit exemplum: poſſe,oſtendit imperij ueritatem. ATTI. Nugaris, nec meminiſti illius prouerbij, actum ne agas,& in eodem cœno uolutaris, imò laterem lauas.Pro quo nihil aliud audies,niſi hoc quod omnibus patet: rem te uelle firmare, quæ nec eſt, nec fuit,& forſitan nec futura eſt.

6 Atque ut ipſo uerbo utar, & ſtulticiam ἀσυστάτου argumentationis oſtendam, eſſe poſſe te aio dicere, quod eſſe non poſſit. Hoc enim quod propoſuiſti poſſe hominem ſine peccato eſſe ſi uelit, aut uerum eſt,aut falſum eſt. Si uerum eſt,oſtende quis fuerit:ſi falſum quicquid falſum eſt, nunquam fieri poteſt. Verum hæc quaſi exploſa taceantur, & in ſcriniolis ueſtris tantum muſſitent, publicam faciem formidantia. Transeamus ad alia, in quibus perpetua oratione utendum eſt:ita duntaxat,ut habeas poteſtatem refellendi & quærēdi ſi quid uolueris.CRITO.Audiam patienter:non enim dicam libenter: & magis mirabor ingenium, cuius ſtupeo falſitatem. ATTI. Vtrum falſa ſint an uera quæ dicturus ſum, cum audieris tunc probabis.CRITO.Loquere ut uis, mihi decretum eſt ſi reſpondere non potuero, magis ſilere quàm mendacio acquieſcere.ATTI. Quid intereſt utrum te tacentem an loquentem

B ſuperem:& iuxta Protei fabulam,uigilantem capiam an dormientem? CRITO. Cum dixeris quæ uolueris:audies quæ nequaquam uelis. Veritas enim laborare poteſt, uinci non poteſt. ATTI.Libet ſententias tuas parumper diſcutere: ut intelligant ſectatores tui, quam diuinum in te mirentur ingenium. Dicis ſine peccato eſſe non poſſe,niſi qui ſcientiam legis habuerit: per quod magnam partem Chriſtianorum excludis à iuſticia: & qui prædicator es impeccantiæ:omnes propè peccatores eſſe pronuncias. Quotus enim quiſq; Chriſtianorum habet legis ſcientiam: quam in multis doctoribus eccleſiæ,aut raro,aut difficulter inuenias? Verum tu tantæ es liberalitatis:ut fauorem tibi apud Amazonas tuas concilies, ut in alio loco ſcripſeris,ſcientiam legis etiam fœminas habere debere:cum Apoſtolus doceat eſſe tacendum mulieribus in eccleſia:& ſi quid ignorant,domi uiros ſuos debere conſulere. Nec ſufficit tibi dediſſe agmini tuo ſcientiam ſcripturarum:niſi earum uoce & canticis delecteris. Iungis enim & ponis in titulo, quod & fœminæ deo pſallere debeant. Quis enim ignorat Pſallendum eſſe fœminis in cubiculis ſuis:& abſq; uirorum frequentia & congregatione turbarum? Verum tu donas quod non licet:ut quod uerecunde facere debeant, & abſque ullo arbitro magiſtri autoritate proclament.Decimoquarto titulo. Addis præterea ſeruum dei, nihil amarum de ore ſuo:ſed ſemper quod dulce eſt & ſuaue debere proferre: & quaſi alius ſit ſeruus dei:alius doctor & ſacerdos eccleſiæ,prioris oblitus ſententiæ: ponis in alio titulo uigeſimoſecundo, ſacerdotem ſiue doctorem omnium actus ſpeculari debere:& fiducialiter corripere peccantes:ne pro ijſdem rationem reddant:& eorum ſanguis de ſuis manibus requiratur. Nec ſemel dixiſſe contentus,idipſum replicas:& inculcas trigeſimo primo titulo, ſacerdotem ſiue doctorem nemini adulari debere,ſed audenter omnes corripere: ne & ſe & eos qui eum audiunt, perdat. Tantáne eſt in uno opere diſſonantia: ut quid prius dixeris neſcias? Si enim ſeruus dei nihil amarum de ſuo debet ore proferre, ſed ſemper quod dulce & ſuaue eſt: aut ſacerdos & doctor ſerui dei non erunt: qui fiducialiter debent corripere peccantes:& nulli adulari,ſed audacter omnes increpare: aut ſi ſacerdos & doctor:non

ſolum

C ſolum ſerui dei,ſed inter ſeruos eius principalem tenent locum, fruſtra ſeruis dei blanditias
& dulcedines reſeruaſti:cum hoc proprie hæreticorum ſit:& eorum qui decipere cupiunt au-
dientes:dicente Apoſtolo:Huiuſmodi enim Chriſto domino noſtro non ſeruiunt, ſed ſuo
uentri.Et per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium. Semper inſi-
dioſa,callida,blanda eſt adulatio.Pulchreq́; adulator apud philoſophos definitur blandus
inimicus.Veritas amara eſt,rugoſæ frontis ac triſtis,offenditq́; correctos.Vnde & Apoſto-
lus loquitur:Inimicus uobis factus ſum,ueritatem dicens uobis? Et Comicus: Obſequium
amicos,ueritas odium parit.Quapropter & paſcha cum amaritudinibus comedimus:& uas
electionis docet paſcha celebrandum,in ueritate & ſynceritate.Veritas in nobis ſit & ſynceri-
tas,& amaritudo ilico conſequetur.Illud uero quod in alio ponis loco,omnes uoluntate pro-
pria regi, quis Chriſtianorum poteſt audire? Si enim non unus: nec pauci, nec multi, ſed
omnes reguntur propria uoluntate:ubi erit auxilium dei? Et quomodo illud exponis? A do
mino greſſus hominis diriguntur:Et,non eſt in homine uia eius. Et, nemo poteſt quicquam
accipere, niſi datum fuerit ei deſuper:Et in alio loco: Quid enim habes quod non accepiſti?
Et ſi accepiſti, quid gloriaris,quaſi non acceperis? dicente domino ſaluatore: Non deſcendi
de cœlo,ut faciam uoluntatem meam,ſed uoluntatem eius qui me miſit patris. Et in alio lo-
co:Pater ſi fieri poteſt:tranſeat à me calix iſte.Veruntamen non quod ego uolo, ſed ſicut tu.
Et in oratione dominica:Fiat uoluntas tua,ſicut in cœlo & in terra.Qua ſententiæ temeritate
auſers dei omne præſidium:& quod in alio loco fruſtra conaris adiungere, non abſque dei
gratia:quomodo ſentire uelis:ex hoc loco intelligitur:dum gratiam eius nõ ad ſingula refers
opera,ſed ad conditionis ac legis & liberi arbitrij poteſtatem. Septuageſimo ſecundo titu-
lo.Illud uero quod in ſequenti ponis capitulo:in die iudicij iniquis & peccatoribus non par-
D cendum,ſed æternis eos ignibus exurendos,ferre quis poteſt:& interdicere te miſericordiam
dei:& ante diem iudicij de ſententia iudicis iudicare:ut ſi uoluerit iniquis & peccatoribus par
cere,te præſcribente non poſſit? Dicis enim, Scriptum eſt in centeſimotertio pſalmo: Defi-
ciant peccatores à terra & iniqui,ita ut non ſint.Et in Eſaia:Comburentur iniqui & peccato-
res ſimul,& qui relinquunt deum conſummabuntur.Et non intelligis comminationem dei
interdum ſonare clementiam? Non enim dicit æternis ignibus exurendos, ſed a terra defice-
re & iniquos eſſe ceſſare.Aliud enim eſt ipſos à peccato & iniquitate deſiſtere: & aliud ipſos
perire in perpetuum,& æternis ignibus concremari. Deniq; Eſaias de quo ponis teſtimo-
nium:Comburentur(inquit)peccatores & iniqui ſimul: non addidit in æternum.Et qui re-
linquunt deum conſummabuntur.Proprie hoc de hæreticis loquitur,qui rectum fidei tra-
mitem relinquentes conſummabuntur,ſi noluerint ad dominum reuerti, quem dereliquerunt.
runt.Quæ ſentẽtia & tibi parata eſt,ſi neglexeris ad meliora conuerti.Deinde cuius eſt teme
ritatis, iniquos & peccatores impijs iungere:qui à nobis ſic definiuntur.Omnis impius ini-
quus eſt,& peccator: nec reciprocatur,ut poſſimus dicere:Omnis peccator & iniquus,etiam
impius eſt.Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui notitiam dei non habent, uel cogni-
tam tranſgreſſione mutarunt. Peccatum autem & iniquitas, pro qualitate uitiorum, poſt
peccati & iniquitatis uulnera recipit ſanitatẽ.Vnde ſcriptum eſt: Multa flagella peccatoris:
Et non interitus ſempiternus:Et per omnia flagella atq; cruciatus emendatur Iſraël. Quem
enim diligit dominus corripit:flagellat autem omnem filium quem recipit.Aliud eſt cedere
magiſtri & parentis affectu,aliud contra aduerſarios crudeli animo deſæuire:Quam ob cau-
ſam, & in primo pſalmo canitur: Quoniam non reſurgunt impij in iudicio.Iam enim in
perditionem ſunt præiudicati.Neque peccatores in conſilio iuſtorum.Aliud enim eſt glo-
riam perdere reſurgendi, aliud perire perpetuo. Veniet (inquit) hora, in qua omnes qui in
ſepulchris ſunt, audient uocem eius:& egredientur qui bona fecerunt in reſurrectionem ui-
tæ: qui autem mala egerunt, in reſurrectionem iudicij. Vnde & Apoſtolus eodem ſenſu:
quia eodem & ſpiritu,loquitur ad Romanos:Quicunq; enim ſine lege peccauerunt,ſine lege

peribunt

A peribunt. Et quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Sine lege impius eſt, qui in æternum peribit. In lege peccator credens in deum, qui per legem iudicabitur, & nõ peribit. Si peccatores & iniqui æternis ignibus exuruntur, non times ſententiam tuam, qui iniquum & peccatorem te eſſe dicis? Et argumentaris hominem non eſſe ſine peccato, ſed eſſe poſſe. Ergo ſolus ille ſaluetur, qui nunquam fuit, nec eſt, ſed futurus eſt, aut forſitan nec futurus: & pereant omnes, quos retro fuiſſe legimus. Tu ipſe qui Catoniana nobis inflaris ſuperbia, & Milonis humeris intumeſcis, qua temeritate peccator, magiſtri nomen aſſumis? Aut ſi iuſtus es, & humilitate ſimulas peccatorem, mirabimur atque gaudebimus habere te ſolum & poſſidere cum ſocijs, quod nec patriarcharum, nec prophetarum, nec apoſtolorum quiſpiam habuit. Si autem Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non eſſe perdendas, & diabolo tribuit pœnitentiam: quid ad nos, qui & diabolum & ſatellites eius omnesq; impios & præuaricatores dicimus perire perpetuo: & Chriſtianos ſi in peccato præuenti fuerint, ſaluandos eſſe poſt pœnas. xx. ti. Iungis præterea duo capitula inter ſe diſcrepantia: quæ ſi uera ſint, os aperire non poteris: non habentem ſapientiam & intellectum ſcripturarum, niſi qui didicerit, ſcire non poſſe. xx. ti. Et iterum: Scientiam legis non uſurpare debere indoctum. Aut enim magiſtrum, à quo didiceris proferre cogeris, ut tibi ſcientiam legis liceat uſurpare: aut ſi magiſter talis eſt, qui ab alio non didicerit, & docuerit te quod ipſe ignorabat: reſtat ut non recte facias, qui indoctus uſurpas ſcientiam ſcripturarum: & magiſter prius quàm diſcipulus eſſe cœpiſti. Niſi fortè humilitate ſolita, magiſtrum tuum iactitas dominum, qui docet omnem ſcientiam: & cum Moyſe in nube & caligine facie ad faciem audias uerba dei: & inde nobis cornuta fronte procedis. Nec hoc ſufficit, ſed repente mutaris in Stoicum, & de Zenonis nobis tonas ſupercilio. Lxxiij. ti. Chriſtianum illius debere

B eſſe patientiæ, ut ſi quis ſua auferre uoluerit, gratanter amittat. Nónne nobis ſatis eſt, patienter perdere quod habemus, niſi uiolento atque raptori agamus gratias, & eum cunctis benedictionibus proſequamur? Docet Euangelium, ei qui nobiſcum uelit iudicio contendere, & per lites ac iurgia auferre tunicam, etiam pallium eſſe concedendum, non præcipit, ut agamus gratias, & læti noſtra perdamus. Hoc dico, non quod aliquid ſceleris in hac ſententia ſit, ſed quod ubiq; mediocria ὑπερβολικῶς tranſeas, & magna fecteris. Vnde adiungis, gloriam ueſtium & ornamentorum deo eſſe contrariam. Quæ ſunt, rogo, inimicitiæ contra deum, ſi tunicam habuero mundiorem: ſi epiſcopus, presbyter, & diaconus, & reliquus ordo eccleſiaſticus in adminiſtratione ſacrificiorum candida ueſte proceſſerint? Cauete clerici, cauete monachi, uiduæ & uirgines: periclitamini, niſi ſordidas uos atq; pannoſas uulgus aſpexerit. Taceo de hominibus ſeculi, quibus aperte bellum indicitur, & inimicitiæ contra deum, ſi precioſis atq; nitentibus utantur exuuijs. Clxiij. ti. Audiamus & cætera. Inimicos ut proximos diligendos, ſtatimq; oppreſſus grauiſſimo lethargo, ponis & dicis. Clxi. ti. inimico nunquam eſſe credendum: quod ſibi eſſe contrarium, etiam me ſilente, perſpicuum eſt. Sed dices utrunque uocibus ſcripturæ contineri: non animaduertes, quo ſenſu in ſuis locis dicta ſint. Præceptum eſt mihi, ut diligam inimicos, & orem pro perſecutoribus. Nunquid iuſſum eſt, ut ita diligam, quaſi proximos & conſanguineos & amicos: ut inter æmulum & neceſſarium nulla diſtantia ſit? Si inimicos diligo quaſi proximos, amicis quid amplius exhibebo? Aut ſi hoc dixeris, illud tacere debueras, ne contraria ſibi in eodem loco dicere uidearis, inimico nunquam eſſe credendum. Sed quomodo diligatur inimicus, & lex docet: Iumentum aduerſarij ſi ceciderit, ſubleuandũ. Et Apoſtolus: Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitierit, da illi potum. Hoc enim faciens, carbones ignis cõgregabis ſuper caput eius: non in maledictum & condemnationem (ut plerique exiſtimant) ſed in correctionem & pœnitudinem: ut ſuperatus beneficijs, excoctus feruore charitatis, inimicus eſſe deſiſtat. Cxxiij. Addis præterea regnum cœlorum etiam in teſtamento ueteri repromitti: ponisq; teſtimonia de apocryphis, cum perſpicuum ſit, regnum cœlorum primum in Euangelio prædicari

C per Ioannem baptiſtam & dominum ſaluatorem & apoſtolos. Lege Euangelia. Ioannes baptiſta clamat in deſerto: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Et de ſaluatore ſcriptum eſt: Ex eo tempore cœpit prædicare & dicere: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Et iterum: Circuibat Ieſus ciuitates & uicos, docens in ſynagoga eorum & prædicans regnum dei. Et apoſtolis præcipit: Ite & prædicate dicentes, quoniam appropinquauit regnum cœlorum. Tu autem nos Manichæos uocas, cur legi Euangelium præferentes, in illa umbram, in hoc ueritatem eſſe dicamus: & non intelligis ſtulticiam tuam impudētiæ copulatam. Aliud eſt damnare legem, quod Manichæus facit: aliud legi præferre Euangelium, quæ apoſtolica doctrina eſt. In illa enim ſerui, in hoc præſens dominus loquitur: ibi promittitur, hic impletur: ibi initia, hic perfectio eſt: in illa operum fundamenta iaciuntur, hic fidei & gratiæ culmen imponitur. Hoc poſuimus, ut egregij præceptoris doctrina monſtraretur. Centeſimus titulus eſt, poſſe hominem ſine peccato eſſe, & dei mādata facile cuſtodire, ſi uelit: de quo abunde dictum eſt. Cumq́; ſe imitatorem: imò expletorē operis beati martyris Cypriani, ſcribentis ad Quirinum, eſſe fateatur, non intelligit ſe in eodem opere dixiſſe contraria. Ille in quinquageſimoquarto titulo tertij libri, ponit, neminem ſine ſorde & ſine peccato poſſe eſſe: ſtatimq́; iungit teſtimonia, in quibus ſcriptum eſt apud Iob: Quis enim mundus à ſordibus? ne ſi unius etiam diei ſit uita eius in terra. Et in pſalmo quinquageſimo: Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. Et in epiſtola Ioannis: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & ueritas in nobis non eſt. Tu è diuerſo aſſeris, poſſe hominem ſine peccato eſſe: & ut hoc uerum dixiſſe uidearis, ſtatim adiungis: & dei mandata facile cuſtodire, ſi uelit: quę aut rarus, aut nullus impleuit. Si enim facilia ſunt, debent à pluribus cuſtodiri. Sin autem ut concedamus tibi, rarus quiſquam ea implere poteſt, manifeſtum eſt eſſe difficile quod rarum eſt. Atque ut hoc
D augeas, & magnitudinem tuæ uirtutis oſtendas, quod ſcilicet de bono conſcientiæ theſauro eructare credaris, ponis in titulo centeſimo uigeſimotertio: ne leuiter quidem eſſe peccandū. Et quid ſit hoc leuiter, ne fortè in opere te aliquis dixiſſe exiſtimaret, adnectis centeſimo trigeſimoprimo titulo: malum uero nec cogitandum: neq; illius ſententiæ recordaris: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me domine, & ab alienis parce ſeruo tuo: cum eccleſia etiam ea quæ per ignorantiā delinquimus, & ſola cogitatione peccamus, delicta eſſe fateatur: intantum, ut hoſtias pro errore iubeat offerri: & pontifex qui pro cuncto populo deprecatur, ante pro ſe offerat uictimas: qui certe nunquam pro alijs iuberetur offerre, niſi iuſtus ipſe eſſet: nec rurſum pro ſe offerret, ſi peccato careret ignorantiæ. Scilicet nunc mihi latiſſima ſcripturarum ſpacia peragrāda ſunt, ut doceam errorem & ignorantiam eſſe peccatum. CRITO. Obſecro te, nónne legiſti: Qui uiderit mulierem ad concupiſcendum, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo? Non ergo ſolus aſpectus & incentiua uitiorum reputantur in peccatum, ſed ea quibus attribuimus aſſenſum. Aut enim uitare poſſumus malam cogitationem, & conſequenter poſſumus carere peccato: aut ſi uitare non poſſumus, non reputatur in peccatum, quod caueri non poteſt. ATTI. Callide quidem argumentaris, ſed non intelligis argumentationem tuam contra ſacras ſcripturas facere. Volunt enim eloquia ſcripturarum etiā ignorantiam habere peccatum. Vnde & Iob offert hoſtias pro filijs ſuis, ne fortè per ignorantiam in cogitatione peccauerint. Et qui ligna cædit, ſi ſecuri ac ferro fugiente de ligno homo fuerit occiſus, pergere iubetur ad urbem fugitiuorum: & tamdiu ibi eſſe, quàmdiu ſacerdos maximus moriatur, id eſt, redimatur ſanguine ſaluatoris: aut in domo baptiſmatis, aut in pœnitentia, quæ imitatur baptiſmatis gratiam per ineffabilem clementiam ſaluatoris, qui non uult perire quenquam, nec delectatur mortibus peccatorum, ſed ut conuertantur & uiuant. CRITO. Rogo quæ eſt iſta iuſticia, ut in peccato tenear erroris, cuius reatum non habet conſcientia? Neſcio me peccaſſe, & eius rei quam neſcio, pœnas luo? Et quid plus faciam, ſi ſponte peccauero? ATTI. A me ſentētiæ & diſpoſitionis dei cauſas requiris? Reſpondet ſtultæ interroga

A tæ interrogationi tuæ liber Sapientiæ: Altiora te ne quæſieris,& fortiora te ne ſcrutatus fueris. Et alibi: Noli eſſe ſapiens multum,& noli argumentari plus quàm oporteat. Et in eodem loco: In ſapientia & in ſimplicitate cordis quærite deum. Ac ne fortè huic uolumini contradicas, audi Apoſtolum, Euãgelica clangentẽ tuba: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quã inſcrutabilia ſunt iudicia eius,& ininueſtigabiles uiæ eius. Quis enim cognouit ſenſum dñi? aut quis cõſiliarius eius fuit? Iſtæ ſunt quæſtiones, de quibus & in alio ſcribit: Stultas autem & ineruditas quæſtiones deuita, ſciens quoniã lites generãt. Et Eccleſiaſtes(de quo certe libro nulla eſt ambiguitas) Dixi, inquit, ſapiens efficiar,& ipſa longe facta eſt à me. Profunda profunditas, quis eam inueniet? A me quæris, quare figulus aliud uas fecerit in honorem, aliud in contumeliam:& non uis acquieſcere Paulo pro ſuo domino reſpondenti? O homo, tu quis es, qui reſpondes deo? Audi ergo breuiter teſtimonia ſcripturarum: ut ſtulta, imò impia ſciſcitatio tua in perpetuum conticeſcat. Loquitur deus in Geneſi: Non adijciam ultra maledicere terræ propter opera hominũ: quia appoſita eſt mens hominis diligenter ad mala à pueritia. Abrahã & Sara, audita repromiſſione filij Iſaac, rident in corde ſuo, & tacita cogitatio non latet ſcientiam dei. Arguuntur in riſu:& ipſa cogitatio, quaſi pars infidelitatis reprehenditur. Attamen nõ ex eo quod riſere, diffidentiæ condemnantur, ſed ex eo quod poſtea crediderunt, iuſticiæ palmam acceperunt. Lot neſcit in concubitu filiarum quid fecerit:& inebriatus ab eis non habet crimen conſcientiæ,& tamen error in uitio eſt. Argue ſanctum uirum Iacob, quare Rachel formoſam dilexerit, pro qua & ſeruiuit multo tempore, & in Liæ primo concubitu fuerit contriſtatus:& acquieſce tandem humanæ fragillitati, quę etiam pulchra corpora diligit,& deformia deteſtatur. Luget Iacob mortẽ filij ſui Ioſeph,& multo tempore conſolationẽ non recipit filiorũ: reſpondetq; lugens & gemens: Vadam ad infernũ: & probat ſe hominẽ, dum iuſtus ignorat quid actũ ſit de iuſto filio Ioſeph. In Exodo ſcriptum
B eſt: Si percuſſerit aliquis quempiam,& mortuus fuerit, morte moriatur. Sin autẽ non uolens, ſed deus tradidit eum in manibus eius, dabo tibi locum, ad quem confugiat qui occiderit. In quo notandum eſt, quod deus tradidit hominem in manus eius:& ille qui occidit per ignorantiam, exilio condemnatur. In Leuitico lex ponitur: Anima ſi peccauerit in conſpectu domini: non ſponte ex omnibus præceptis domini, quæ oportet fieri: feceritq; unum ex eis, ſiue pontifex fuerit, ſiue omnis ſynagoga,& reliquus populus:& poſtea didicerit peccatũ ſuũ, quod peccauit per ignorantiam: offert munus, hircum de capris, maſculum immaculatum: & ponet manus ſuas ſuper caput eius, interficietq; illum in loco ubi mactantur holocauſta coram domino, quia pro peccato eſt. Statimq; in ſequentibus: Si tetigerit aliquid immundum, quod non liceat tangere,& fecerit per ignorantiam:& poſtea didicerit ſiue promiſerit aliquid,& fuerit oblitus, pronunciabit peccatũ ſuum, in quo peccaſſe ſe perſpicit:& offeret domino pro his quæ peccauit, agnam ſiue capram pro peccato ſuo quod peccauit: & precabitur pro eo ſacerdos ſuper peccato,& dimittetur ei peccatum. Sin autẽ nõ præualuerit manus eius, ut offerat ouem pro peccatis ſuis quibus peccauit: duos turtures, aut duos pullos columbarum offeret domino: unũ pro peccato,& unum in holocauſtum:& portabit ea ad ſacerdotem,& offeret ſacerdos id quod pro peccato eſt primũ;& in ipſo reconciliabitur pro peccato quod peccauit,& dimittetur ei. Cæteraq; his ſimilia, quæ ſtudio breuitatis omitto, ne faſtidiũ ſtomacho tuo faciã. In conſequentibus quoq; narrat Moyſes, quod in conſecratione Aaron & filiorũ eius obtulerit uitulũ pro peccato,& poſuerit Aaron & filij eius manus ſuper eũ, ſuper caput uidelicet uituli, qui erat pro peccato:& mactauerit eũ,& tulerit de eius ſanguine & poſuerit ſup cornua altaris in circuitu digito ſuo, atq; altare mũdauerit. Similiter in ariete fecerit,& de ſanguine eius tetigerit auriculã eius dexterã & manũ dexterã,& ſummitatẽ pedis dextri. Et poſt multa alia, quæ narrare longiſſimũ eſt, enumeratis diebus ſeptem ita legimus: Factum eſt quoque die octauo, & uocauit Moyſen, Aaron, & filios eius,& omnes ſeniores Iſrael,& dixit ad Aaron: Tolle uitulum de bobus pro peccatis,& arietẽ in holocauſtum im-

C maculatũ,& offeres eos in conſpectu domini:& ſenioribus Iſraël loquere,dicens: Tollite hir-
cum de capris uiuũ pro peccato,& uitulum immaculatũ anniculũ in holocauſtum. Dixitq;
Moyſes ad Aaron: Accede ad altare, & fac pro peccato tuo: & reliqua. Rurſumq; eleuauit
Aaron manus ſuas ſuper populũ,& benedixit eis. Deſcenditq; cũ feciſſet pro peccato & ho-
locauſto & ſalutari. Mulier generat liberos lege naturali et immũda eſt,ſi maſculũ pepererit,
diebus quadraginta:ſi fœminã,diebus octoginta. Accuſa creatorẽ,cur immundũ quicquam
nominet quod ipſe condidit. Et nõ ſolum ipſa immũda eſt, ſed & omne quod tetigerit. Cũq;
dies,inquit,purgationis eius cõpleti fuerint ſuper filio aut filia,offeret agnum anniculum im-
maculatum,& pullum columbarum,& turturem pro peccato,ad oſtiũ tabernaculi teſtimo-
nij ſacerdoti,qui offeret in conſpectu domini,& expiabit pro ea ſacerdos. De leproſo quoq;
dicitur,quod in die purgationis eius offeratur pro eo uictima pro peccato,duoq; turtures &
duo pulli columbarum: unus pro peccato,alius in holocauſtum. Et qui fluxum ſeminis pati
tur,eodem ſacrificij ordine pro peccato & holocauſto liberatur. Et ad extremũ infertur: Ti-
moratos facite filios Iſraël ab immunditijs ſuis,& non morientur pro peccato ſuo,ſi cõtami-
nauerint tabernaculum teſtamenti. Ipſi quoq; Aaron præcipitur,ut non omni tempore in-
grediatur in ſancta ſanctorum,ne fortè moriatur. Cumq;,ait,uoluerit intrare, offerat uitulũ
pro peccato,& arietem in holocauſtũ,duosq; hircos accipiat ab uniuerſo populo: unũ ex eis
offerat pro peccato ſuo,& unum pro peccato populi,& arietem in holocauſtum. Alter hirco
rum cuncta peccata ſuſcipit populi,in typum domini ſaluatoris, & effert in ſolitudinem: &
ſic placatur deus omni multitudini: Ad extremũ dicitur: Si comederit homo de ſanctificatis
per ignorantiam,imputatur ei iniquitas atque delictum & uoti reus erit. Vnde & Apoſtolus
monet euchariſtiam domini cum cautione ſumendam: ne in condemnationem nobis ſuma-
D mus atque iudicium. Si damnatur in lege ignorantia,quanto magis in Euangelio conſcien-
tia? Tranſeamus ad Numeros,& ob contentioſorum impudentiam refutandã,ſumma quæ-
q; carpamus. Nazaræus ſancto crine uenerabilis, alterius ſubita morte maculatur,& omnes
dies conſecrationis eius præteriti irriti fiunt: poſteaq; pro eo offeruntur duo turtures,& duo
pulli columbarum: unus pro peccato,& alter in holocauſtum. In die quoq; conſummationis
eius offertur agnus cũ holocauſto & agna pro peccato. Et poſt multa ſcriptum eſt: Vt nunc
magnificetur fortitudo domini,ſicut loquutus eſt, dicens: Dominus longanimis & multæ
miſericordiæ,auferens iniquitatem & ſcelera,& mundans non faciet innocentem: pro quo
Septuaginta interpretati ſunt:& emundans non mũdabit reum: quod ſcilicet etiam poſt in-
dulgentiam,reus ſit propriæ conſcientiæ. Cumq;,ait,ignorauerit populus, & fecerit unũ ex
his quæ facere non debuit,poſt ceremoniarum longum ordinem infertur & dicitur: Offerte
hircum caprarum pro peccato,& placabit ſacerdos pro omni ſynagoga filiorum Iſraël, &
propiciabitur ei dominus,quia ignorantia eſt:& ipſi offerent oblationem ſuam in ſacrificiũ
domino pro peccato ſuo in conſpectu eius,quoniam neſcierunt. Ibiq; additur: Si anima una
peccauerit per ignorantiam,offeret capram anniculam pro peccato ignorantiæ coram do-
mino,& deprecabitur pro ea ſacerdos,eo quod ignorauerit,pro peccato ignorantiæ coram
domino,& rogabit pro ea & propiciabitur ei. In kalendis ſingulorum menſium offertur hir
cus caprarum pro peccato domino. In paſcha quoq; per dies octo,à die decimoqurato men
ſis primi,uſq; ad uigeſimumprimum diem ſacrificium pro peccato eſt. In pentecoſte hircus
pro peccato offertur:& in kalendis menſis ſeptimi,quando tubarum clangor concinit,eadẽ
hirci pro peccato religio conſeruatur. Die quoque decimo eiuſdem menſis ſeptimi,quoniam
ieiunium eſt uſque ad ueſperum,offertur hircus caprarum pro peccato,præter eum hircum,
qui ante holocauſtum pro peccato ex lege mactatur. In diebus quoque Scenopegiæ, quan-
do figebantur tabernacula,à die decimoquinto eiuſdem menſis ſeptimi uſq; ad diem uigeſi-
mumſecundũ,inter alias uictimas ſemper pro peccato hircus offerebatur,ut illud impleatur
beati Dauid: Tibi ſoli peccaui,& malũ coram te feci,ut iuſtificeris in ſermonibus tuis,& uin-
cas cum

A cas cum iudicaris. Sex ciuitates eliguntur exilij eorū, qui non ſponte, ſed per ignorātiam, uel iactu lapidis, uel impulſione manus, uel ioco, uel laſciuia abſq; inimicitijs, infelicitate magis quàm uoluntate peccauerunt, & tamen nō abſq; crimine ſunt dū relegantur in perpetuū, & ante cōſtitutum diem, nec ſupplicatione, nec precio eorum reuerſio impetrari & redimi poteſt. In Deuteronomio, qui liber præteritorū enumeratio eſt, perſpicue demonſtratur non in operibus noſtris atq; iuſticia, ſed dei miſericordia nos conſeruari, dicente domino per Moyſen: Ne dicas in corde tuo, cum ſubuerterit eos dominus deus tuus à facie tua, in iuſticia mea introduxit me dominus, ut poſſideam terram hanc: quia in impietate gentium iſtarum dominus conſumet eos à facie tua: nō in iuſticia tua et dilectione cordis tui intrabis, ut poſſideas terram eorum: ſed in impietate eorum dominus deus tuus conſumet eos à facie tua, ut ſuſcitet uerbum quod loquutus eſt patribus tuis Abraham, Iſaac & Iacob. Et ſcies quod non in iuſticia tua dominus deus tuus dabit tibi terram optimam, ut poſſideas eam: quia populus duræ ceruicis es tu. In eo autem quod dixit: Perfectus eris cum domino deo tuo: quo ſenſu dixerit, ex conſequentibus approbatur: Cum ingreſſus, inquit, fueris terram, quam dominus deus tuus dabit tibi, non diſces facere abominationes gentium illarum: nec inuenietur in te qui traducat filium uel filiam ſuam per ignem. Diuinationibus uel omnibus augurijs & maleficis artibus & incantationibus nō ſeruies, ut interroges magos & hariolos & mortuos. Abominatio enim domini eſt omnis qui facit hæc. Et propter has abominationes dominus deus tuus conſumet eas à facie tua, perfectus eris cum domino deo tuo. Deniq; infert: Quia gentes iſtæ quas tu poſſidebis, hariolos & diuinos audiunt. Tibi autem non ſic dedit dominus deus tuus. Statimq; ſubiungit: Prophetam unum ex te de fratribus tuis ſicut me ſuſcitabit tibi dominus deus tuus, ipſum audies. Ex quo oſtenditur perfectum hic dici, non qui cunctas uirtutes habeat, ſed qui perfectum & unum ſequatur deum. Narratq; ſimiliter de condi

B tione exulum, qui per ignorantiam peccauerunt, quo cōfugere debeant, atq; ſubiungit: Quādo ædificaueris domum nouam, facies loriculam tecto tuo in circuitu, ne ſanguinis reus ſis, cum aliquis ceciderit ex ea. Et iterum: Si fuerit in te uir, qui non ſit mundus à nocturno fluxu, egredietur extra caſtra, & non ingredietur medium caſtrorum: cumq; aduenerit ueſpera, lauabit ſe aqua, & poſt occubitum ſolis ingredietur medium eorum. De Ieſu filio Naue duo tantum ponam teſtimonia. Peccauit Achan, & totus populus offendit. Dixitq; dominus ad Ioſue: Non poterunt ſtare filij Iſraël in conſpectu inimicorum ſuorum, ſed dorſa uertent aduerſarijs ſuis: quia factum eſt anathema in eis. Et non addam ut ſim uobiſcum, niſi contritū fuerit anathema de medio ueſtrum. Cumq; ſacrilegium quæreretur, & ſors latentem inueniſſet reum, interficiuntur cum Achan filij eius, & filiæ, boues, aſini, pecora, tabernaculū, & quæcunq; habere potuit, igne deleta ſunt. Eſto ipſe peccauerit, quid commiſere filij? quid boues? quid aſini? quid pecora? Fac ergo calumniam quare unus peccauerit, & pars populi trucidata ſit? Cur & ipſe lapidatur, & omnia quæ habere potuerit, ultrix flamma conſumpſerit? Dicamus & aliud: Non erat, inquit, ciuitas quam nō tradidit dominus filijs Iſraël, abſque Eueo qui habitabat in Gabaon, omnes pugnando ceperunt: quia à domino factum erat, ut induraret cor eorum, & pugnarent contra Iſraël, ut interficerentur: & non fieret in eis miſericordia, & perirent, ſicut præcepit dominus Moyſi. Si domini factum eſt uoluntate, ut pacem nō reciperent, nec ſuſciperent Iſraël, dicamus iuxta Apoſtolum. Quid ergo quæritur? Voluntati enim eius quis poteſt reſiſtere? De Samuel & Malachim: Ionathan fauum mellis guſtauit in ſceptro, & illuminatis oculis periclitatur, quod neſciens fecerit. Hoc enim ſcriptura teſtatur, quod ignorauerit à patre eſſe præceptum ne quiſquam guſtaret, donec uictoria domini cōpleretur. Intantum autem iratus eſt dominus, ut ſors inueniret occultum, & ipſe fateretur, dicens: Guſtaui in ſummitate ſceptri, quod eſt in manu mea parum mellis, & ecce ego morior. Et poſtea interceſſione & precibus populi liberatus eſt, dicentis ad Saul: Num Ionathan morietur, qui fecit ſalutem hanc magnam in Iſraël? Abſit. Viuit dominus: ſi ceciderit de capillis

C capiius eius in terram,quia cum domino fecit diem hanc: & liberauit dominus Ionathan, & non eſt mortus. Samuel iraſcitur Sauli,& non uult ire cum rege. Poſtea precibus uincitur, ut oſtendat humani animi in diuerſum mutationem. Pergit Bethlehem,ſingulos filiorum Ieſſe putat ipſos eſſe,quos dominus requirebat. Cumq; uidiſſet Eliab,ait:Ecce in conſpectu domi ni Chriſtus eius. Et ait dominus ad eum:Ne reſpicias ad uultum eius,& ad ſtaturam corporis illius,quoniam abieci eum. Aliter enim uidet homo,aliter deus. Homo enim uidet in facie,deus in corde. Atq; in hunc modum per omnes errat,per omnes corrigitur,ut pateat humanæ mentis infirmitas. Mephinoſeth Saul filius interficitur dolo à Rechab & Baana filijs Remmon Berotitæ. Cumq; nunciaſſent Dauid,& caput aduerſarij demõſtrarent,occiſi ſunt à Dauid dicente: Viri impij occiderunt uirum iuſtum in domo ſua & in lectulo ſuo. Certe Mephinoſeth iuſtus non erat,& tamen in eo iuſtus appellatur, quod abſque noxa interfectus eſt. Oza leuites,cum arca domini transferretur Hieruſalem, & laſciuientes boues, plauſtrum in partem alteram declinaſſent, miſit manum ut ſuſtentaret inclinatam arcam. Statimq; ſequitur:Iratus eſt furor domini in Ozam,& percuſſit eum deus ibi pro ignorantia,& mortuus eſt iuxta arcã dei. Contriſtatusq; Dauid,quod percuſſerat dominus Ozam,timuit dominum in illa die,& ait:Quomodo ingredietur ad me arca domini. Dauid iuſtus & propheta & unctus in regem quem elegit dominus ſecundum cor ſuum, ut faceret cunctas uoluntates eius:ut uidet ignorantiam,domini furore punitam,terretur atq; triſtatur: nec quærit cauſam à domino,qua percuſſerit ignorantem,ſed ſimilem ſententiã pertremiſcit. Præcepit Dauid principi exercitus Ioab, ut numeret populum:ſtatimq; ſcriptura cõmemorat:Et percuſſit cor ſuum Dauid,& dixit ad dominũ:Peccaui uehementer,quia hoc feci. Cũ iuberet ut fieret,utiq; quid diceret,ignorabat,& tamen ſe ipſe reprehendit: & pro hac culpa ſeptuaginta milia hominũ angeli gladio trucidãtur. Solomon completis templi ceremonijs,utraſq;

D palmas tetendit ad dominũ,& ait:Cum peccauerit tibi populus,non eſt enim homo qui nõ peccet. Ahia propheta Silonites neſciebat ad ſe uenire uxorẽ Hieroboam,dixitq; dominus: Ecce uxor Hieroboam ingredietur,ut quærat uerba à te pro filio ſuo qui ægrotat, iuxta hoc & iuxta hoc loqueris ad eam. Heliſeus ſedebat in monte, uenit ad eum mulier, cuius filius mortuus erat,& amplexata pedes eius uociferatur. Repellente autem eam Giezi, dixit ad eum uir dei:Dimitte eam,quoniam anima eius in amaritudine eſt:& dominus cælauit a me, ut non annunciaret mihi. In libro dierum legimus:Fuerunt filij Sobal patris Cariathiarim, qui prophetabat ex dimidio. Et iterum:Filij autem Salma patris Bethlehem & Netophathi corona domus Ioab,& qui prophetabat ex dimidio Zarai,& cætera. Similiter utique ſancti erant qui prophetabant,& tamen perfectam non meruerunt accipere prophetiam: nequaquam de futuro ſecundum tropologiam,ſed impræſentiarum iuxta hiſtoriam prophetantes. Habacuk propheta canticum ſuum hoc inſcribit titulo:Oratio Habacuk prophetæ pro ignorationibus. Loquutus enim fuerat audacter ad dominũ,& dixerat: Vſquequo domine clamabo,& nõ audies? Vociferabor ad te uim patiens,& nõ ſaluabis? Quare oſtendiſti mihi iniquitatem & laborem,uidere prædam & iniuſticiam? Contra me factum eſt iudicium, & contradictio potentior:propter hæc lacerata eſt lex:& non peruenit uſque ad finem iudiciũ: quia impius præualet aduerſus iuſtum,propterea egreditur iudicium peruerſum. Pro quo ſe ipſe reprehendens,quod per ignorantiam ſit loquutus, ſcribit canticum pœnitentiæ. Si peccatum non erat ignorantia,ſuperfluo ſcribit librum pœnitudinis:& inaniter uoluit id lugere,quod peccatum non habet. In Ezechiel extrema parte,ubi per ædificiũ templi in monte ſiti, eccleſiæ multa poſt ſecula futuræ ſacramenta narrantur: primo & ſeptimo die menſis primi,offeruntur uictimæ pro peccatis omnium:in quo per errorem,aut ignorantiam peccauerunt. Septem quoque diebus paſchæ,hircus ſemper pro peccato mactatur. Septimi menſis quintadecima die:idem pro peccatis ſacrificiorum ordo celebratur. Et poſt alia pluri ma,quæ non eſt iſtius temporis replicare,ſcriptum eſt:Erat autem ibi locus ad occidentem, dixitq;

A dixitq́; ad me: Iſte eſt locus, ubi coquere debent ſacerdotes hoſtiam pro peccato & pro igno-
rantia. Hieremias loquitur ad deum: Scio domine, quod non eſt hominis uia eius: nec uiri
eſt ut ambulet & dirigat greſſus ſuos. Ideóque prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile, &
quis cognoſcet illud? In Prouerbijs legimus: Eſt uia quæ uidetur recta eſſe apud homines,
& nouiſſima eius ueniunt in profundum inferni. Ecce & hic manifeſte ignorantia condem-
natur, cum aliud putat homo, & ſub ſpecie ueritatis ad inferna delabitur. Multæ, inquit, co-
gitationes in corde hominis: ſed non tamen illius uoluntas, quæ incerta & fluctuans atq; mu
tabilis eſt, ſed dei conſilium obtinet. Quis, inquit, gloriabitur caſtum ſe habere cor? Et quis
confidet mundum ſe eſſe à peccato? Dulcis eſt enim homini panis mendacij, & poſtea im-
plebitur os eius calculo. A domino greſſus hominis diriguntur: mortalis autem quomodo
ſcire poterit uias ſuas? Omnis uir uidetur ſibi iuſtus, ſed corrigit corda omnium deus. Filius
malus iuſtum ſe facit, & non leuat exitum ſuum. Filius malus excelſos habet oculos, & palpe-
bris ſuis eleuatur. Eſt enim iuſtus, qui perit in iuſticia ſua. Vnde dicitur ad eum: Ne ſis iuſtus
multum, nec quaſi per ſapientiam quæras ſuperflua, ne fortè obſtupeſcas. Quæcunq; enim la
borauerit homo ut requirat, non inueniet. Si dixerit ſapiens ſe intelligere, reperire non poterit.
Cor enim filiorum hominum repletum eſt malicia.

DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIANOS LIBER SECVNDVS. CRITOBVLVS.

Multa quidem de ſcripturis ſanctis memoriter copioſeq́; dixiſti, & quaſi quibuſ
dam nubibus, clarum uiſus es ueritatis lumen operire, ſed quid ad rem? His
enim cunctis teſtimonijs, uideris hominum accuſare naturam: ac per hoc inui-
B diam referre in deum, ſi tales homines condidit: ut obliuione & ignorantiæ
peccato, carerere non poſſint. Ex quo perſpicuum eſt, hominem poſſe, ſi uolue-
rit, non peccare. Id enim fecit, quod uitare non potuit. Vbi autem aufertur poſſibilitas, aufer-
tur & uitium. Memo enim in eo condemnatur, quod facere non potuit. ATTI. Sæpe dixi
te non intelligere conatus meos, nec conſiderare quid argumenteris, ſed quid deus iuſſe-
rit. Pro obliuione, errore & ignorantia, quaſi pro peccato offeruntur ſacrificia: ſiue hoc ma-
le iuxta te, ſiue bene iuxta me: deus præcepit: meum eſt obſeruare quod iuſſit, tuum dei iuſſa
reprehendere. CRITO. Quoniam uim facis perſpicuæ ueritati, & me trahis ad blaſphemiam:
concedam tibi hoc in ueteri lege præceptum, de qua ſcriptum eſt: Vetera tranſierunt, ecce
facta ſunt omnia noua. Nunquid & de Euangelio poteris hoc approbare, ut puniatur
quiſpiam pro eo quod neſciat: & ante pœnas luat, quàm reus ſit ignorantiæ? ATTI. Dum
ignoramus, Manichæus nobis conſurgit repente, qui legem dicit abolitam, & ſolos noui te-
ſtamenti legendos libros. CRITO. Quid enim à me audiuiſti, ut hoc autumes? Et lex enim
patribus data, pro tempore iuſta & ſancta: & ueniente Euangelij perfectione, uiliora ceſ-
ſarunt. ATTI. Ergo nequaquam obſeruandum eſt, quod lege præcipitur? CRITO. Quæ-
dam obſeruanda, quædam prætermittenda ſunt. ATTIC. Quoniam te uideo eſſe doctiſ-
ſimum, dic mihi quæ de ueteri teſtamento obſeruare debeam, & quæ relinquere. CRITO-
BVLVS. Mandata obſeruare debemus, quæ ad uitam & mores pertinent corrigendos: de
quibus dictum eſt: Mandatum domini lucidum, illuminans oculos. Quæ autem ad cere-
monias legis, & ritus ſacrificiorum pertinent, relinquenda ſunt. ATTICVS. Ignoſce mihi,
cum legis & omnium ſcripturarum ſcientiam iactites, non animaduertis quid uelim dicere.
CRITO. Hoc intelligo quod loqueris, & non quod taces. ATTI. Tacere uideor, qui tantis
exemplis docere te uolui, peccare hominem per ignorantiam: & pro peccato ut in lege ho-
ſtias, ita & in Euangelio offerendam pœnitudinem? CRITOBVLVS. Da teſtimonium no-
ui inſtrumenti, ubi error & ignorantia & impoſſibilitas mandati teneatur in crimine.
ATTI. Non neceſſe eſt multa proferre. Vnum proferam, cui certe contradicere non poteris.

C Vas electionis perſpicue loquitur: Conſentio enim legi dei iuxta interiorem hominem. Vi-
deo autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem
me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore
mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. CRITO. Protuliſti teſti-
monium, quod pro me facit. Liberaui ergo de corpore huius mortis per gratiam domini no-
ſtri Ieſu Chriſti, nequaquam ultra peccare debemus. ATTI. Liberati quidem ſumus bapti-
ſmo ſaluatoris. Sed id mihi ediſſere, quare dixerit: Video aliam legem in membris meis repu-
gnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ in membris meis eſt. Quæ
eſt iſta lex regnans in membris hominis, & repugnans legi mentis eius? Reſponde ſimplici-
ter. Taces? Audi eundem Apoſtolum apertiſſime prædicantem: Quod enim operor, non
cognoſco. Non enim quod uolo, operor: ſed quod odi, illud facio. Sin autem quod nolo, hoc
facio, conſentio legi, quoniam bona eſt. Nunc autem nequaquam ego operor illud, ſed quod
in me habitat, peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum.
Velle enim adiacet mihi, operari autem bonum non inuenio. Non enim quod uolo, bonum,
hoc ago: ſed quod nolo, malum, hoc facio. Si autem quod nolo, hoc ego facio, nequaquam ego
operor illud, ſed quod habitat in me, peccatum. CRITO. Miror te hominem prudentem ſic
intelligere Apoſtolum, ut eum ex perſona ſua, & non ex aliorum hæc dicere ſentias: Qui enim
conſcientia in ſe loquentis Chriſti libere proclamat: an experimentum quærius eius, qui in
me loquitur Chriſtus? Et in alio loco: Curſum conſummaui, fidem ſeruaui, de cætero repoſita
eſt mihi corona iuſticiæ: iſte hoc de ſe dicere poterat, operari bonum non inuenio: & nō quod
uolo, bonum, hoc facio: ſed quod nolo, malum, hoc ago? Quid illud erat boni, quod uole-
bat facere, & non poterat? Et quid illud erat mali, quod nolebat, & tamen uitare non pote-
rat? Ergo non ex ſua perſona hoc dicit, ſed ex perſona generis humani, quæ uitijs ſubiacet ob
D carnis fragilitatem. ATTI. Parum mihi tollis, ut totum tribuas. Ego enim unum hominem, li-
cet apoſtolum, intelligo ſubiacere peccato: tu totum humanum genus aſſeris. Quod ſi uerum
eſt in genere, tenemus & ſpeciem. Nam & apoſtolus homo eſt, & ſi homo eſt, uel de alijs, uel
de ſe quaſi homo loquitur: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et:
Quoniam non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum. Corruptibile enim corpus ag-
grauat animam, & deprimit terrena habitatio ſenſum multa curantem. CRITO. Sic loque-
ris, quaſi ego hoc ex perſona generis humani accipiam, & nō ex perſona peccatorum. ATTI.
Et quis tibi hoc concedet, ut ex perſona peccatoris hoc loquatur Apoſtolus? Si enim ex per-
ſona peccatoris hoc accipis, debebat dicere: Miſer ego peccator, & non, miſer ego homo. Ho-
mo quippe naturæ eſt, peccator uoluntatis. Niſi forte & illud, quod ſcriptum eſt: Vanitas ua-
nitatum & omnia uanitas: ad peccatores refertur, & non ad omnes homines. Et iterum: Ve-
runtamen & in imagine perambulabat homo, ac deinde: Homo uanitati aſſimilatus eſt, di-
es eius uelut umbra pertranſeunt. Si hoc Pauli teſtimonio non moueris, audi aliud eiuſdem,
cui contradicere non potes: Nihil mihi conſcius ſum: & cætera. Mire, nec meipſum iudico,
nihil mihi conſcius ſum, nec tamen in hoc iuſtificatus ſum. Qui hoc dicebat, nullius utique
peccati ſibi conſcius erat. Sed quia legerat: Delicta quis intelligit? Et: Sunt uiæ quæ uiden-
tur uiro iuſtæ, nouiſſima autem earum reſpiciunt in profundum inferni. Et iterum: Omnis
uir uidetur ſibi iuſtus, deus autem corda hominum dirigit: idcirco temperabat ſententiam,
ne fortè per ignorantiam deliquiſſet, maxime cum ſcriptura teſtetur: Eſt iuſtus, qui perit
in iuſticia ſua. Et alibi: Iuſte quod iuſtum eſt ſectaberis, ne opinione ueritatis à iuſticia de-
clinemus, recordantes Saulis & Achan. CRITO. Ne contendere uidear, & in diuerſum
abſque menſura funem trahere, ſaltem hoc mihi concede: iuſtos in ſcripturis plurimos appel-
lari. ATTI. Non ſolum plurimos, ſed innumerabiles. CRITO. Si innumerabiles iuſti ſunt, &
hoc negari nō poſſit, quid male locutus ſum, poſſe eſſe hominē ſine peccato, ſi uelit? Hoc eſt
alijs uerbis dicere, poſſe iuſtum ſine peccato eſſe, in eo quod iuſtus eſt? ATTI. Iuſtos eſſe cōce-

do, ſine

A do:ſine omni autem peccato omnino,non aſſentior.Etenim abſque uitio, quod Græce dici-
1 tur κακία, hominem poſſe eſſe aio:ἀναμάρτητον, id eſt,ſine peccato eſſe,nego:id enim ſoli deo com-
petit,omnisq́ creatura peccato ſubiacet,& indiget miſericordia dei, dicente ſcriptura: Miſe-
ricordia domini plena eſt terra. Et ne quaſi maculas quaſdam in ſanctis uiris uidear perſcru-
tari:in quibus errore ſunt lapſi,pauca proferam,quæ non ad ſingulos, ſed ad omnes in com-
mune pertineant.In trigeſimoprimo pſalmo ſcriptum eſt:Dixi, pronunciabo aduerſum me
iniuſticiam meam domino,& tu dimiſiſti impietatem cordis mei.Statimq́ ſequitur:Pro hac,
hoc eſt, impietate, ſiue iniquitate (utrumq́ enim intelligi poteſt) orabit ad te omnis ſanctus
in tempore opportuno.Si ſanctus eſt,quomodo orat pro iniquitate? Si iniquitatē habet, qua
ratione ſanctus appellatur? Iuxta illum uidelicet modum,qui & in alio loco ſcribitur: Septies
cadit iuſtus,& reſurget.Et iuſtus accuſator ſui eſt in principio ſermonis.Et aliâs: Alienati ſunt
peccatores à uulua,errauerunt ab utero, loquuti ſunt falſa. Vel ſtatim ut nati ſunt ſubiacue-
re peccato in ſimilitudinem præuaricationis Adæ,qui eſt forma futuri:uel certe ſtatim, ut de
utero uirginali natus eſt Chriſtus,de quo ſcriptum eſt:Omnis qui aperit uuluam,ſanctus do-
mino uocabitur.Omnes hæretici errauerunt,non intelligentes myſterium natiuitatis eius:ma
gisq́ ad ſpecialem natiuitatem ſaluatoris, quàm ad omnium hominum referri poteſt hoc
quod dicitur:Qui aperit uuluam, ſanctus uocabitur domino. Solus enim Chriſtus clauſas
portas uuluæ uirginalis aperuit,quæ tamen clauſæ iugiter permanſerunt.Hæc eſt porta Ori-
entalis clauſa, per quam ſolus pontifex ingreditur & egreditur,& nihilominus ſemper clau-
ſa eſt.Illud quoq́ quod in uolumine Iob ſcriptum eſt: Nunquid mundus erit homo coram
deo,aut in operibus ſuis irreprehenſibilis uir? Si aduerſus ſamulos ſuos non credit, & con-
tra angelos prauum quid reperit: quanto magis in his,qui habitant domos luteas, è quibus
& nos de eodem luto ſumus? Quod ſi aſſerueris hoc dici ex perſona Eliphas Themanitæ,
B intellige non ab eo dici,ſed ab illo,qui ſub perſona angeli in uiſione & reuelatione loquitur ei
ſententias dei.Sed eſto ut loquatur Eliphas, quod perſpicue angelus loquitur nunquid non
hoc ex perſona Iob proprie dicitur:Tentatio eſt uita hominis ſuper terram? Et: Si ego pecca-
ui,quid poſſum facere? Et:Quare oblitus es, nec feciſti iniquitatis meæ obliuionem,& emen-
dationem peccati mei? Quomodo enim poteſt eſſe iuſtus homo ſuper terram apud deum?
Et iterum:Si fuero iuſtus,non audiet me,ſed iudicio eius indigebo.Et rurſum: Quia ſum im-
pius,cur fruſtra laboro? Si lotus fuero nitro,& mundis manibus,ſatis me ſorde tinxiſti.Si pec
cauero,cuſtodies me.Ab iniquitate autem me non facies innocentem.Et: Si impie egero,uæ
mihi.Et:Si fuero iuſtus,nō potero reſpirare.Plenus enim ego ſum ignominiæ.Et iterū: Quis
enim erit mundus à ſorde? Ne unus quidem,etiam ſi unius diei fuerit uita eius ſuper terrā, &
numerabiles menſes illius.Quod ſi dixeris pronomen quis,nō pro impoſſibili,ſed interdum
pro difficili accipi,reſpondebo tibi:Et ubi eſt illud,quod temere protuliſti? Facilia dei eſſe mā-
data,& ea facile poſſe compleri,dicente ſcriptura:Vir in dolore laborat ſibi,& uim facit perdi
tioni ſuæ,ut oppreſſa & ſubiugata & moriente carne, uiuat in eo ſpiritus: ridiculamq́ illam
expoſitionem Demoſthenis ueſtri non dixiſſe Iob:Quis erit mundus à peccato, ſed quis erit
mundus à ſorde,pretereo:qua probare conatur,ſordes pannorum ſignificari in infantia, non
uitia peccatorum.Aut certe ſi non ſic intelligit,dicite uos quid ſentiat. Tam enim inuolutus
dictor eſt,& nimio uerborum ſqualore coopertus,ut ſuſpicionem magis quàm intelligentiā le
ctori præbeat.Ad extremum infert:Ego aūt ad hoc quid reſpōdebo? Manū meā ponā ſuper
os meū,ſemel loquutus ſum,in ſecundo nō addam.Ecce Iob noſter immaculatus, & ſine que-
rela,& abſtinens ſe ab omni malo:quali ſine iuſticiæ coronatur,ut miſericordia dei indigeat?
Hoc eſt illud,quod in Prouerbijs legimus.Quis gloriabitur caſtū ſe habere cor? Aut quis cō-
fidit ſe mūdū eſſe à peccato? Fac quod & hic,quis, nō pro impoſſibili,ſed pro difficili dixerit.
Tolle ergo ſententiā,& rade de libro tuo facilia dei eſſe mādata.Quod ſi illud Ioannis apoſtoli
oppoſueris,mādata eius nō ſunt grauia;& de euāgelio;Iugū meū ſuaue eſt,& onus meū leue:
facile

C facile reuinceris:leuia enim certum eſt dixiſſe Euangelij mandata ad comparationem ſuper-
ſtitionis Iudaicæ,in qua uaria ceremoniarũ genera quærebant̃, quæ iuxta literam & apoſtoli
Petri ſententiã nullus potuit explere. Vnde & in Actibus apoſtolorum ſcribitur: Nunc ergo
quid tentatis imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorũ,quod neq; patres noſtri, neq; nos
portare potuimus:ſed per gratiã dñi Ieſu ſaluari credimus, quẽadmodũ & illi. Iacobus apo-
ſtolus ſcribit:Si iudicas legem,non es factor legis,ſed iudex.Ille iudicat legẽ, qui dicit, aliquid
nõ iuſte præceptum,& ignorantiã non habere peccatũ:& fruſtra offerri uictimas pro errore,
quod peccati nõ habet conſcientiam.Neq; enim in lege ratio quæritur, ſed autoritas.Idem in
eadem dicit epiſtola:Ira uiri iuſticiam dei non operat̃, & quis noſtrũ carere poteſt ira,de qua
ſcriptum eſt:Ira perdit etiam ſapientes?Significanterq; non iram dei,ſed iram uiri poſuit. Ira
enim dei iuſta eſt:ira autem uiri de perturbata mente procedit, Vnde & in pſalmo dicitur:Ira-
ſcimini & nolite peccare:qui uerſiculus quem ſenſum habeat, Apoſtolus docet:Sol non occi-
dat ſuper iracundiam ueſtram, ut peccatum omnino ſit uel leuiter iraſci. Iuſticia autem iram
celeri pœnitudine mitigare. Vnde pro ocioſo uerbo reddituri ſumus rationem in die iudicij.
Et in eodem Euangelio legimus: Qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, reus erit iudicio. Licet in
pleriſq; codicibus antiquis,ſine cauſa,additum non ſit,ut ſcilicet ne cum cauſa quidem debea-
mus iraſci.Quis hominum poterit dicere,quod ira quæ abſq; iuſticia eſt in ſempiternum ui-
tio careat?Et iterum:Ne glorieris in craſtinum,neſcis enim quid adueniens pariat dies.Vnde
ſcriptum eſt:Ne beatum dixeris quempiam ante mortem.Quandiu enim uiuimus, in certa-
mine ſumus:& quandiu in certamine, nulla eſt certa uictoria:quæ etiam Apoſtolo fortiſſime
prælianti in futuro ſeculo reſeruatur. Dominus atq; ſaluator ſub perſona aſſumpti hominis
loquitur:Inſipientiſſimus enim omnium hominũ ſum, & non eſt hominis prudentia in me.
Et in ſexageſimooctauo pſalmo:Deus tu ſcis inſipientiam meam: ſed ſatuum dei, ſapientius
D eſt hominibus.In Eccleſiaſte quoq; ſcriptum eſt:In multitudine ſapientiæ multitudo ſcientiæ:
& qui addit ſcientiam,addit dolorem:intelligens quod perfectione careat:& ex eo quod no-
uit,quanta non nouerit.Et odio,inquit,habui uitam,quoniam malum eſt opus quod operor
ſuper terram.Omnia enim uanitas,& præſumptio ſpiritus.Nemo ſcit quid futurum ſit:quia
ſicuti eſt,quis annũciabit ei?Sunt iuſti,ad quos peruenit quaſi opus impiorum.Et ſunt impij,
ad quos peruenit quaſi opus iuſtorũ.Hoc idcirco dicitur,quia certum iudicium ſolius dei eſt:
& quos putamus iuſtos,ſæpe peccatores inueniuntur:& quos ecõtrario peccatores, apud dei
ſcientiam iuſti ſunt.Quantũcunq; laborauerit homo,ut inquirat,non reperiet.Et ſi dixerit ſa-
piens noſſe ſe,inuenire nõ poterit.Omniũ enim unus occurſus eſt,cordaq; filiorũ hominũ re-
pleta ſunt malicia,& incerto ſtatu,quæ Græce περιφέρεια dicit̃.Muſcæ morituræ,ſiue(ut in He-
braico habetur)mortuæ,demoliunt̃ atq; corrumpunt ſuauitatẽ olei.Quis mortalium aliquo
errore non capitur?Quẽ hæreticorũ & falſorũ dogmatũ uenena nõ maculant? Tempus,in-
quit,eſt ut incipiat iudicium à domo dei.Si aũt primum à nobis, quis finis eorũ qui nõ cre-
dunt Euangelio?Et ſi iuſtus uix ſaluabitur,impius & peccator ubi parebũt? Certe iuſtus eſt,
qui in die iudicij uix ſaluat̃.Saluaret̃ aũt facile,ſi nihil in ſe haberet maculæ.Ergo iuſtus eſt in
eo,quod floret multis uirtutibus:& uix ſaluat̃ in eo,quod in quibuſdã dei indiget miſericor-
dia.Quatuor ſunt perturbationes,quibus genus uexatur humanũ:duæ præſentis,& duæ fu-
turi:duæ bonorũ,& duæ malorum.Aegritudo,quæ Græce dicitur λύπη, & gaudiũ quod illi
χαρὰν, uel ἡδονὴν uocant:quãq; ἡδονὴ uoluptas à pleriſq; dicat̃:alterũ mali, alterum boni: exce-
dimusq; menſurã,ſi gaudeamus ſuper his,quæ nõ debemus,diuitijs,potentia,honoribus,ini-
micorum infelicitate,uel mortibus:aut ecõtrario præſentiũ malorũ dolore cruciamur,aduer-
ſis, exilijs,paupertate,languore,& mortibus ꝓpinquorũ:quod Apoſtolus fieri ꝓhibet: & rur-
ſum ſi cupiamus ea quæ arbitramur bona,hæreditates,honores,proſperitates omniũ rerũ,&
corporũ ſanitatẽ:& cætera quorũ præſentia gaudio fruimur:& metuamus illa,quæ putamus
aduerſa:quibus ad ꝑfectũ carere iuxta Stoicos,Zenonẽ uidelicet & Chryſippũ, poſſibile eſt:
iuxta

A iuxta peripateticos autem & difficile & impoſſibile eſt, cui ſententiæ omnis ſcripturæ ſanctæ cõſentit autoritas. Vnde & Ioſephus Machabæorũ ſcriptor hiſtoriæ, frangi & regi poſſe dixit perturbationes animi, non eradicari: & quinq; Tuſculanarum quæſtionũ Ciceronis libri, his diſputationibus referti ſunt. Pugnat enim (iuxta Apoſtolum) aduerſum nos fragilitas corporis, & ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus. Manifeſta ſunt, dicente eodem, opera carnis & opera ſpiritus, & hæc ſibi inuicẽ aduerſantur: ut non quæ uolumus, illa faciamus. Si nõ quod uolumus, facimus: ſed quod nolumus, illud operamur: quomodo dicitis, poſſe hominẽ ſine peccato eſſe, ſi uelit? Ecce Apoſtolus, omnesq́; credentes, quod uolũt, implere non poſſunt. Charitas operit multitudinem peccatorum, non tam præteritorũ quàm præſentium, ne ultra, dei in nobis manente charitate, peccemus. Quamobrem de muliere peccatrice dicitur: Dimittuntur ei peccata multa, quoniã dilexit plurimũ. Ex quo intelligimus non noſtræ ſolum eſſe poteſtatis facere quod uelimus, ſed & dei clementiæ, ſi noſtram adiuuet uoluntatem. Deus lux appellatur, & tenebræ in eo non ſunt ullæ. Quando dicit nullas tenebras in dei lumine reperiri, oſtendit omnia aliorum lumina aliqua ſorde maculari. Denique & apoſtoli appellãtur lux mundi. Sed non eſt ſcriptum, quod in apoſtolorum luce nullæ ſint tenebræ. Et de Ioanne ſcribitur: Hic uenit in teſtimonium, ut teſtimoniũ perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, ſed ut teſtimonium perhiberet de lumine. Erat lux uera quæ illuminat omnem hominẽ uenientẽ in hunc mundũ. Vnde & de eo ſcriptũ eſt: Qui ſolus habet immortalitatẽ, & lucem habitat inacceſſibilem. Et certe legimus immortales angelos, immortales thronos & dominationes, cæteraſq; uirtutes. Sed ſolus deus eſt immortalis, quia non eſt per gratiã, ut cætera, ſed per naturam. Quam ob cauſam idẽ Apoſtolus ſcribit deũ ſolum eſſe ſapientem: cũ & Solomon, & multi alij ſancti ſapientes uocentur, & dicatur iuxta Hebraicum ad principem Tyri: Sapientior Daniele es tu? Quomodo ergo ſolus lux, ſolus immortalis, &
B ſolus ſapiens appellatur, cum multi immortales & luces & ſapientes ſint? Sic perfectio hominis non ex natura, ſed ex gratia ueniens, imperfectos eos qui perfecti uidentur eſſe demonſtrat. Quod autem ſcriptum eſt: Et ſanguis Ieſu filij eius mũdat nos ab omni peccato, tam in confeſſione baptiſmatis, quàm in clementia pœnitudinis accipiendum eſt. Sed aliud eſt mundari à deo, aliud per ſe eſſe ſine uitio. Si enim iuxta Iob: Luna non ſplendet: & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius, quanto magis homo putredo, & filius hominis uermis? Omne enim os obſtruitur, & obnoxius eſt omnis mundus deo: quia ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram eo: nullaq; diſtantia eſt perſonarũ. Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria dei: iuſtificati gratis per gratiã ipſius. Sin autem ſcribit: Exiſtimamus fide iuſtificari hominẽ ſine operibus legis: ſiquidẽ unus eſt deus, qui iuſtificat circunciſionẽ ex lege, & præputium ex fide: manifeſte oſtendit, nõ in hominis merito, ſed in dei gratia eſſe iuſticiã, qui ſine legis operibus credentium ſuſcipit fidẽ. Vnde ſequitur: Peccatũ ueſtri non dominabitur. Cur? quia non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia. Non enim uolentis, neq; currentis, ſed miſerẽtis eſt dei. Vnde & gentes quæ non ſectabantur iuſticiã, cõprehenderunt iuſticiam: iuſticiã autem ex fide. Iſraël autem ſequens legem iuſticiæ, in legem iuſticiæ non peruenit: quoniam non ex fide, ſed ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offenſionis. Finis enim legis Chriſtus ad iuſticiam omni credenti. Cunctæ propè epiſtolæ apoſtoli hoc habent principium: Gratia uobis & pax à deo patre & Chriſto Ieſu domino noſtro: & ſimili fine clauduntur. Ad Corinthios quoq; ſcribitur: Vt non indigeatis ulla donatione, expectantes reuelationem domini noſtri Ieſu Chriſti, qui & confirmabit uos uſque in finem ſine crimine in die domini noſtri Ieſu Chriſti. Licet ergo nulla indigeamus donatione, tamẽ expectamus reuelationẽ domini noſtri Ieſu Chriſti, qui tunc nos in omnibus confirmabit, & oſtendet ſine crimine, cum dies domini noſtri Ieſu Chriſti & mundi finis aduenerit, ut non glorietur omnis caro in cõſpectu eius. Paulus plantauit, Apollo rigauit, ſed dominus incrementũ dedit: ergo neq; qui plantat, neq; qui rigat eſt aliquid, ſed qui incrementũ dat, deus. Ipſius eñi agricultura, ipſius ædificatio ſumus.

C Iuxta gratiam dei,quaſi ſapiens architectus ponit fundamentum. Nolite,inquit, uoſmetipſos
decipere. Si quis ſapiens eſt in uobis in ſeculo iſto , fatuus fiat ut ſit ſapiens. Sapientia enim
mundi,ſtulticia eſt apud deum. Dominus cognoſcit cogitationes hominum,quia uanæ ſunt.
Et iterum:In nullo enim mihi conſcius ſum,ſed nec in hoc iuſtificatus ſum : quia qui me iu-
dicat , dominus eſt. Dicitur & uobis , qui ſine peccato uos eſſe dicitis , quid habetis quod
non accepiſtis? Si autem accepiſtis,quid gloriamini quaſi non acceperitis? Iam ſaturati eſtis:
iam diuites facti eſtis. Et ut ſciamus non ex nobis,ſed ex dei cuncta pendere iudicio : Veniam,
inquit,citius ad uos,ſi dominus uoluerit. Qui enim dicit,ueniam ad uos, oſtēdit ſe uelle,mon-
ſtrat cupere,promittit aduentum. Sed ut cautius hæc loquatur , infert , ſi dominus uoluerit.
Si quis enim putat ſe quid noſſe , necdum nouit ſicut noſſe oportet. Vas electionis humilita-
te deiectus, imò conſcientia fragilitatis ſuæ loquitur : Ego ſum minimus apoſtolorum , qui
non ſum dignus uocari apoſtolus : quoniam perſequutus ſum eccleſiam dei : gratia autem
dei ſum id quod ſum , & gratia ipſius in me uacua non fuit,ſed omnibus illis amplius labo-
raui : non ego autem , ſed gratia dei , quæ mecum eſt. Dicit ſe plus omnibus apoſtolis labo-
raſſe,ſtatimq́ laborem ſuum ad dei refert auxilium:Non ego , inquiens , ſed gratia dei , quæ
mecum eſt:ſicut & in alio loco loquitur : Fiduciam autem talem habemus per Ieſum Chri-
ſtum ad deum : non quia ex nobiſipſis ſufficientes ſimus reputare aliquid , quaſi ex noſtro:
ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt;qui & nos dignos fecit miniſtros noui teſtamenti. Non enim
iuſtificatur homo ex operibus legis , niſi per fidem Ieſu Chriſti. Vnde infert : Et nos in Ie-
ſum Chriſtum credimus , ut iuſtificemur ex fide Chriſti,& non ex operibus legis : quia ex
operibus legis non iuſtificabitur omnis caro. Si enim ex lege iuſticia , ergo Chriſtus ſine cau-
ſa mortuus eſt. In lege maledictio eſt : ſcriptum eſt enim: Maledictus omnis,qui non perma-
net in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis , ut faciat ea: Chriſtus nos redemit de maledi-
D ctione legis,factus pro nobis maledictio. Si enim data eſſet lex , quæ poſſet uiuificare , uere
ex lege eſſet iuſticia. Sed concludit ſcriptura omnia ſub peccato, ut repromiſſio per fidem Ie-
ſu Chriſti daretur credentibus. Lex ergo pædagogus noſter fuit in Chriſto , ut ex fide iuſti-
ficemur. Vnde addit,& uno uerſiculo omnia comprehendit,dicens:Euacuati eſtis a Chriſto:
qui enim in lege iuſtificamini,à gratia excidiſtis. Hæc cuncta percurro , ut oſtendam a nullo
legem eſſe completam,& per legem mandata omnia quæ continentur in lege. Deus eſt enim
qui operatur in nobis,& uelle & perficere. Laborat Apoſtolus,& iuxta iuſticiam quæ in lege
eſt,ſine querimonia conuerſatus:omnia pro Chriſto ducit quiſquilias, ut inueniatur in Chri-
ſto,non habens ſuam iuſticiam quæ ex lege , ſed quæ ex fide Chriſti eſt à deo. Vnde ſcribit
ad Theſſalonicenſes:Fidelis autem eſt dominus,qui ſeruabit uos ,& cuſtodiet à malo. Ergo
non liberi arbitrij poteſtate , ſed dei clementia conſeruamur. Ac ne putes argumentationi-
bus uanis,quæ mouent audientibus quæſtiones, ueritatem poſſe fidei ſubuerti : idem Apo-
ſtolus ſcribit ad Timotheum:O Timothee,depoſitum cuſtodi,deuitans prophanas uocum
nouitates & contradictiones falſi nominis ſcientiæ,quam quidam promittentes, circa fidem
errauerunt. Bonitas enim & miſericordia ſaluatoris noſtri , non ex operibus iuſticiæ quæ fe-
cimus,ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit,ut iuſtificati illius gratia , hæredes
ſimus ſecundum ſpem uitæ æternæ. Hæc breuiter quaſi ex latiſſimo atq; pulcherrimo apo-
ſtolicæ doctrinæ prato carpſimus , ut duræ frontis impudentia conteratur. Tranſeamus ad
Euangelia & apoſtolicos igniculos clariſſima Chriſti lampade compleamus:Omnis,ait, qui
iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa,reus erit iudicio. Qui autem dixerit raka,quod interpretatur ua-
nus & abſque cerebro,reus erit concilio:haud dubium quin ſanctorum & angelici ſenatus.
Qui autem dixerit,fatue,reus erit gehennæ ignis. Quis noſtrum poteſt huic uitio non ſub-
iacere,cum etiam pro ocioſo uerbo reddituri ſimus rationem in die iudicij? Si ira & ſermo-
nis iniuria atque interdum iocus,iudicio,concilioq́;,& gehennæ ignibus delegatur: quid me-
rebitur turpium rerum appetitio,& auaricia,quæ radix eſt omnium malorum? Si, inquit of-
ſers donum

A ſers donum tuum ad altare, & ibi fueris recordatus, quia frater tuus habet aliquid aduerſus te: dimitte ibi donum tuum ante altare, & uade primum reconciliare fratri tuo, & tunc ueniēs offeres munus tuum. Meæ eſt poteſtatis, ut non habeam aliquid contra fratrem meum. Vt autem ille aduerſus me habeat, aut non habeat, in illius uoluntate conſiſtit. Quid ergo faciam, ſi ille reconciliari noluerit? Obſecrem? flectam genua? Sed audire contemnet. An obtorto collo nolentem in ius amicitiæ traham? Et quæ eſt maior inimicitia, quàm amicitias neceſſitate ſociare? Neq; enim dixit: roga eum ut tibi conciliet, ſed reconciliare primum fratri tuo: & ſic offeres munus tuum ad altare. Non quod impoſſibilia deus præceperit, ſed in tantum patientiæ culmen aſcendit, ut propè impoſſibilia pro difficultate nimia præcepiſſe uideatur, ad deſtruendam ſententiam tuam, qua ſcribis facilia eſſe dei mandata. Scandalizantem manum, oculum & pedem iubemur abſcindere. Eſto per tropologiam dictum ſit, pro amiciſſimis, & pro conſanguineis, & fraterno nobis & coniugali amore ſociatis: facilè ne arbitramur ob quaſdam offenſas tantam ſubito abſcindere charitatem? Quodq; dicitur: Sit ſermo ueſter, eſt eſt, non non: quod autem amplius eſt, à malo eſt: forſitan de ueſtra ſchola reperiatur, qui nunquam mentitus ſit, nec audierit illud propheticum & apoſtolicum: Ego dixi in exceſſu mentis meæ, omnis homo mendax, & neſciat ſcriptum in alio loco: Os quod mentitur, occidit animam. Verberanti maxillam, alteram iubemur opponere. Tollenti tunicam etiam pallium concedendum eſt. Angarianti ſe mille paſſibus: duobus milibus colla præbēda ſunt. Petenti te da, & uolentem à te accipere mutuum, ne auerſeris. Si duos nummulos habuero, & alius popoſcerit, aut dabo ipſi, & mihi mendicandum erit: aut ſi non dedero, tranſgreſſor legis inueniar. Illud autem quod dicitur: Diligite inimicos ueſtros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus uos: forſitan in ueſtro cœtu inuenitur, apud nos rara auis eſt. Qui peccata ſimpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam B ſaluatoris. Quodq; ſequitur: Cauete, ne iuſticiam, hoc eſt eleemoſynam ueſtram faciatis coràm hominibus, ut uideamini ab eis: neſcio quis poſſit implere. Ad largiendum fruſtum panis & binos nummulos præco conducitur: & extendentes manum, huc illucq; circūſpicimus, quæ ſi nullus uiderit, contractior fit. Eſto unus de mille inueniatur, qui iſta non faciat. Reſpōde quæſo, ubi ſunt facilia mandata? Nolite, inquit, ſoliciti eſſe de craſtino. Craſtinus enim dies ſolicitus erit pro ſe. Sufficit diei malicia ſua. Vos de craſtino non cogitatis, & inſtar auium præſentibus contenti eſtis, quorum epiſtolæ biblinæ uolitāt trans flumina Aethiopiæ: ut inter ſimias & pauos, noua de Ophir Solomoni dona mittantur. Vis audire facilitatem præceptorum dei? auſculta quod dicitur: Quàm arcta uia & anguſta eſt, quæ ducit ad uitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam. Non dixit, qui gradiuntur per eam: hoc enim difficillimum eſt, ſed qui inueniunt eam. Pauci enim inueniunt, & multo pauciores ingrediuntur per eam. Filius, inquit, hominis non habet ubi caput ſuum reclinet, qui dicit in Eſaia: Suſcipite laſſum, & hæc eſt requies mea. Si non habet ubi caput ſuum reclinet, & quo requieſcat, dicens in alio loco; Super quem requieſcam niſi ſuper humilem, & quietum, & trementem uerba mea: ubi eſt mandatorum facilitas? Multi hoc quod ſcriptum eſt: Non ueni uocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam, ſimpliciter accipiunt: iuxta illum ſenſum: Non indigent ſani medico, ſed hi qui male habent. Alij uero interpretantur coactius. Non ueni uocare iuſtos, nullus enim ad perfectum iuſtus eſt, ſed ex aliqua parte peccator: ſed peccatores quibus mundus refertus eſt, dicente Dauid: Saluum me fac domine, quoniam defecit ſanctus, & corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in adinuentionibus ſuis. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt uſq; ad unum. Nolite, inquit, poſſidere aurum, neq; argentum, neq; pecuniam in zonis ueſtris, non peram in uia, non panem, neq; duas tunicas, neq; calciamenta neq; uirgam. Hæc, inquies, præcepta apoſtolica ſunt. Et certe Petrus apoſtolus caligas habuiſſe narratur, dicente ad eum angelo: Præcingere & calciare caligis tuis. Duas autem tunicas, ut de cæteris taceam, puto quod & ego & tu poſſideamus: ſi tamen amplius non

C habemus. Hæc dico:& iterum iterumq́; ac per ſingula ingeram : ut erubeſcas ad ſententiam tuam,facilia eſſe dei mandata. Fratrem tradet frater in mortem,& pater filium,conſurgentq́; filij contra parentes,& interficient eos:& eritis,inquit, odio cunctis hominibus propter nomen meum. Et quia facilia iuſſerat,& ſciebat facile ea poſſe compleri,propterea ut rei facilitatem oſtenderet,copulauit dicens: Qui perſeuerauerit uſq; in finem, hic ſaluus erit. Non ueni, inquit,pacem mittere ſuper terram,ſed gladium. Veni diuidere hominem contra patrē ſuum, & filiam contra matrem,& nurum contra ſocrum. Et ne omnia percurrendo longiorem ſententiam faceret,uno cuncta ſermone comprehendit, dicens: Inimici hominis,domeſtici eius. Cumq́; poſuiſſet: Qui amat patrem,aut matrem ſupra me,non eſt me dignus: & qui amat filium,aut filiam ſupra me,non eſt me dignus,ob facilitatem præceptorum intulit: Et qui non tollit crucem ſuam & ſequitur me,non eſt me dignus. Crux Chriſti facilis eſt:nudū poſt Chriſtum ire,ludus eſt,iocus eſt. Et ubi præmia quæ difficultate ſuperata quæruntur? Nō colligūtur zizania in præſenti ſeculo,ne & frumentum pariter eradicetur. Palea dominica, futuro iudicio reſeruatur: quando iuſti fulgebunt quaſi ſol:& egredientur angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum. Petrus mergitur,& meretur audire: Modicæ fidei,quare dubitaſti? Si in illo modica fides, in quo magna ſit, neſcio. De corde, inquit,egrediuntur cogitationes peſſimæ,homicidia,adulteria,fornicationes,furta,falſa teſtimonia,blaſphemiæ. Hæc ſunt quæ coinquinant homines. Procedat qui in corde ſuo, hæc non eſſe teſtetur : & plenam in corpore iſto mortali iuſticiam confitebor. Qui uult,inquit,ſaluare animam ſuam, perdet eam:& qui perdiderit animam ſuam propter me,ſaluam faciet eam. Iterum dico : Hæc ſunt facilia mandata: Væ mundo à ſcandalis, neceſſe eſt enim ut ueniant ſcandala. Et propterea in alio loco ſcriptum eſt: In multis offendimus ſiue erramus omnes. Non pauca peccata, ſed multa : nec quorundam,ſed omnium poſuit: Omnes enim quæ ſua ſunt quærūt,& non ea quæ dei ſunt.

D Vnus bonus deus dicitur:& magiſtri quaſi hominis bonitas refutatur. In lege doctiſſimus omnia feciſſe ſe dicit:quamobrem & amatur à domino : & tamen plenam iuſticiam non habet:quia noluit ſubſtantiam ſuam pauperibus erogare. Vnde difficultas difficultati, imò impoſſibile impoſſibili tunc comparatur,quia nec camelus ingredi poteſt per foramen acus,nec diuites peruenire in regna cœlorum. Quis noſtrum non lauat exteriora calicis & paropſidis: & interiora habet nequaquam ſordibus inquinata? Quis ſepulchrorum extrinſecus dealbatorum poteſt ſimilitudinem declinare:ne & nobis dicat Ieſus: De foris quidem uidemini hominibus iuſti:intus autem pleni eſtis hypocriſi & iniquitate? Quamuis & alijs uitijs carere poſſimus: hypocriſeos maculam habere non poſſe,aut paucorum eſt,aut nullorum. Pater, inquit,ſi poſſibile eſt,tranſeat calix iſte à me. Veruntamen non ſicut ego uolo,ſed ſicut tu. *Filius* dei qui dixit,& facta ſunt,mandauit & creata ſunt omnia: ſecundum hoc quod filius hominis dicitur,ſententiam temperat: Pater ſi poſſibile eſt: uerūtamen non ſicut ego uolo,ſed ſicut tu: & Critobulus meus adducto ſupercilio loquitur: Poteſt homo ſine peccato eſſe ſi uelit. Apoſtoli audiunt: Sic non potuiſtis una hora uigilare mecum? Non dixit,noluiſtis, ſed non potuiſtis. Apoſtoli una hora uigilare non poſſunt,ſomno, mœrore & carnis fragilitate ſuperati:& tu potes longo tempore omnia peccata ſuperare? Marcus euangeliſta ſcribit de domino: Et non poterat ibi ne unam quidem facere uirtutem,niſi paucis ægrotantibus manus imponens ſanauit eos,& admirabatur propter incredulitatem eorum. Dominus dicitur nō potuiſſe in Nazareth ne unam quidem facere uirtutem, & infidelitatis alienæ ſtupore retinetur, & uos poteſtis omne quod uultis? Deniq; in conſequentibus ſcribitur : Abijt in fines Tyri & Sidonis, & ingreſſus domum neminem uolebat ſcire : & latere non potuit. Vere utiq; cupiebat latere,& quod cupiebat quare facere non poterat? ut in aduentu ſuo omnium conſcientiam declinaret? Quæris cauſas cur latere non potuerit? Cogita aſſumpti hominis ueritatem, & omni carebis ſcandalo. Si filius dei aliquid in carne & propter carnem non potuiſſe narratur: nos qui toti carnei ſumus,& quotidie ſpiritus operibus repugnamus: cōtra Apoſtoli ſententiam

A tentiam quæ uolumus cuncta faciemus? Petrus apoſtolus tria uult facere in monte tabernacula: unum domino, alterum Moyſi, tertium Eliæ, neſciens quid loquitur timore perterritus: & nos Pythagoricæ philoſophiæ ructamus ſuperbiam? De die & hora conſummationis ultimæ, & angelos cœlorum & filium ignorare reſpondit: & nos plenam ſcientiam pollicemur? Carnis infirmitas deo habitatore gaudebat: & tamen menſuram fragilitatis ſuæ excedere non potuit, ut non τῷ δοκεῖν, iuxta ueteres hæreticos, ſed uere dei filius, hominis filius crederetur: apoſtolos parumper relinquens, cecidit in terram pronus, & orabat dicens: Pater ſi poſſibile eſt. Cur quæſo ſententiam ambigenter exprimebat, qui in alio loco dixerat: quæ apud homines impoſſibilia, apud deum poſſibilia ſunt? Sed homo paſſurus, hominis loquitur uerbis. Ille dicit: Si poſſibile eſt, una hora prætereat. Tu dicis poſſibile eſt omni tempore peccata uitare. In quibuſdam exemplaribus & maxime in Græcis codicibus, iuxta Marcum in fine eius euangelij ſcribitur: Poſtea cum accubuiſſent undecim, apparuit eis Ieſus: & exprobrauit incredulitatem & duriciam cordis eorum, quia his qui uiderant eum reſurgentem, non crediderūt: & illi ſatisfaciebant dicentes: Seculum iſtud, iniquitatis & incredulitatis ſubſtantia eſt: quæ nō ſinit per immundos ſpiritus, ueram dei apprehendi uirtutem: idcirco iam nunc reuela iuſticiam tuam. Cui ſi contradicitis, illud certe renuere non audebitis: Mundus in maligno poſitus eſt: & quod dominum ſuum ſatanas tentare auſus ſit: & uictus atq; confuſus receſſerit, uſq; ad tempus uicq; paſſionis. Ille tentatur & ſucceſſor Iouiniani audet loqui: eos qui plena fide baptiſma conſecuti ſunt, non poſſe tentari: imò alijs uerbis, poſſe hominem baptizatum, ſi uoluerit, nequaquam ultra peccare. Zacharias iuſtus audit ab angelo: Quia non credidiſti uerbis meis, eris tacens & non poteris loqui, uſq; in diem natiuitatis eius. Pater lunatici de apoſtolis loquitur: Rogaui diſcipulos tuos, ut eijcerent eum, id eſt dæmonem, & non potuerunt. Et ipſi diſcipuli interrogant ſaluatorem: Quare non potuimus eijcere illum? Et audiunt,

B propter incredulitatem ueſtram. Cur quæſo? quia omnia poſſe, domino ſeruabatur. Intrauit cogitatio in apoſtolos, quis eorum maior eſſet: & emendantur doctrina ſaluatoris: dum minimus maior agnoſcitur: & humilitas ſublimitate mutatur. Non recipitur ab urbe Samaritanorum, quia facies eius erat euntis Hieruſalem. Iacobus & Ioannes uere filij tonitrui, & zeli ardore feruentes, Phinees & Eliæ ignem de cœlo deducere cupiunt, & corripiuntur à domino. Qui uticq; non corriperentur, ſi abſq; errore talia uoluiſſent. Ibant cum illo populi, hoc eſt cum domino, qui conuerſus dixit: Si quis uenit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem ſuam & uxorem, & filios, & fratres, & ſorores, inſuper & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et, qui non portat crucem ſuam, & ſequitur me, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et in hoc loco temerarius proclamabo. Poteſt homo ſi uelit omnia peccata uitare. Facilia enī ſunt mandata eius. Qui merentur audire à domino ſaluatore: Vos eſtis qui iuſtos uos eſſe dicitis coràm hominibus, deus autem nouit corda ueſtra, quia quod apud homines excelſum eſt, abominabile eſt coràm deo. Impoſſibile eſt, inquit, ut ſcandala non ueniant. Puto quod peccatum ſcandalum ſit, quod per ſcandalum uenit. Niſi fallor enim σκῶλον & σκάνδαλον apud Græcos ex offenſione & ruina nomen accepit. Propterea in multis offendimus omnes. Fac ut non corruerim: certe offendi: & non in uno, ſed in pluribus. Arbitror quod in aliquo offēdiſſe peccatum ſit. Dixerunt domino apoſtoli: Auge nobis fidem. Qui reſpondit eis: Si habueritis fidem, quaſi granum ſinapis: quod uticq; minimum eſt omnium ſeminum: & Critobulus meus fidei nobis montibus intumeſcit. Dicebat autem, inquit, & parabolam illis, quod ſemper oportet orare & nunquam deficere. Fruſtra ſemper oramus, ſi in noſtro arbitrio eſt facere quod uolumus. Dixerunt apoſtoli: Et quis poteſt ſaluus eſſe? Audiunt à domino: Quæ impoſſibilia ſunt apud homines, poſſibilia apud deum ſunt. Ergo aliqua quæ apud homines impoſſibilia ſunt, certe ea eſſe poſſibilia ex eo oſtenditur, quod apud deum poſſibilia ſunt. Sit ergo & apud deum poſſibile: homini ſi uelit donare impeccantiam non ipſius merito, ſed ſua clementia, & apud homines nequaquam poſſibile liberi arbitrij poteſtate quod

C nutu donātis accipitur. Non ſuffecerat apoſtolis dudum ſuper dignitate quæſiſſe, quis eo-
rum maior eſſet, ſed in ipſo neceſſitatis & paſſionis articulo ſcribitur de eis: Facta eſt conten-
tio inter illos, quis illorum maior eſſet. Optimum reuera tempus inſtante cruce de dignitate
contendere. Simon, inquit, Simon: ecce ſatanas expetiuit uos, ut cribraret ſicut triticum. Ego
autem rogaui pro te, ut non deficeret fides tua. Et certa iuxta uos in apoſtoli erat poſitum po-
teſtate: ſi uoluiſſet ut non deficeret fides eius: qua utiq; deficiente, peccatum ſubingreditur. In
quibuſdam exemplaribus tam Græcis quàm Latinis inuenitur, ſcribente Luca: Apparuit illi
angelus de cœlo confortans eum: haud dubium quin dominum ſaluatorem. Et factus in ago
nia prolixius orabat, factusq; eſt ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram. Sal-
uator in paſſione ab angelo confortatur: & Critobulus meus non indiget auxilio dei, ha-
bens liberi arbitrij poteſtatem: & tam uehementer orabat, ut guttæ ſanguinis prorumperent
ex parte, quem totum erat in paſſione ſuſurus. Quid, inquit, dormitis? ſurgite & orate, ne in-
tretis in tentationem. Debuit iuxta uos dicere: Quid dormitis? ſurgite & reſiſtite, liberū enim
habetis arbitrium, & ſemel uobis conceſſa à domino poteſtate, nullius alterius indigetis au-
xilio. Si enim hoc feceritis, non intrabitis in tentationem. Non poſſum, ait, ego facere à me-
metipſo aliquid: ſed ſicut audio ita iudico. Ariani obijciunt calumniam: ſed reſpondet eccle-
ſia ex perſona hominis hæc dici qui aſſumptus eſt. Tu econtra loqueris: Poſſum ſine peccato
eſſe, ſi uoluero. Ille nihil poteſt ex ſe facere, ut hominis indicet ueritatem. Tu potes omnia pec-
cata uitare, ut adhuc in corpore conſtitutus ἀντίθεον eſſe te doceas. Negat fratribus & propin-
quis ire ſe ad ſcenopegiam. Et poſtea ſcriptum eſt: Vt autem aſcenderunt fratres eius, tunc &
ipſe aſcendit ad ſolennitatem, non manifeſte, ſed quaſi in abſcondito. Iturum ſe negauit, &
fecit quod prius negauerat. Latrat Porphyrius: inconſtantiæ ac mutationis accuſat, neſciens
omnia ſcandala ad carnem eſſe referenda. Moyſes, inquit, dedit uobis legem: & nemo ex uo-
D bis facit legem, utiq; poſſibilem: & tamen quod erat poſſibile, nemo impleuerat: neque enim
culpa imperantis eſt, ſed fragilitas audientis, ut omnis mundus ſubditus fiat deo. In euange-
lio ſecundum Ioannem in multis & Græcis & Latinis codicibus inuenitur de adultera mulie-
re, quæ accuſata eſt apud dominum. Accuſabant autem & uehemēter urgebāt ſcribæ & pha-
riſæi, iuxta legem eam lapidare cupientes. At Ieſus inclinans, digito ſcribebat in terra: eorum
uidelicet qui accuſabant, & omnium peccata mortalium, ſecundum quod ſcriptum eſt in pro
pheta: Relinquentes autem te, in terra ſcribentur. Tandem caput eleuans dixit eis: Qui ſine
peccato eſt ueſtrum, primus mittat ſuper eam lapidem. Hoc quod dicitur ſine peccato, Græ-
ce ſcriptum eſt ἀναμάρτητος. Qui ergo dicit, aliud eſſe ſine peccato, & aliud ἀναμάρτητον, aut Græ-
cum ſermonem nouo uerbo exprimat: aut ſi expreſſum eſt à Latinis, ut interpretationis ueri-
tas habet, perſpicuum eſt, ἀναμάρτητον nihil aliud eſſe, niſi ſine peccato. Et quia accuſatores o-
mnes fugiunt (dederat enim uerecundiæ eorum clementiſſimus iudex ſpacium recedendi) rur
ſumq; in terra ſcribens, terramq; deſpiciens: paulatim diſcedere, & oculos illius declinare cœ-
perunt: ſolusq; remanſit cum muliere: cui locutus eſt Ieſus: Vbi ſunt qui te accuſabant? Ne-
mo te condemnauit? Quæ ait: Nullus domine. Reſpondit ei Ieſus: nec ego te condemna-
bo. Vade & ammodo noli peccare. Præcepit dominus, ne ulterius peccaret: ſicuti & alia ſimi-
liter in lege mandauit. Sed utrum ea fecerit, nec ne, ſcriptura non dicit: Omnes, inquit, qui ue-
nerunt ante me, fures fuerunt & latrones. Si omnes, nullus excipitur. Qui uenerunt, inquit,
non qui miſſi ſunt, de quibus propheta ait: Ipſi ueniebant à ſe, & ego non mittebam eos. Quo
uerbo ſolius Chriſti potentia reſeruatur, qui ad ſua uenerat: & ſui eum non receperunt. Dum
eſſem, inquit, in mundo cum eis: ego ſeruabam eos in nomine tuo: quos dediſti mihi, cuſto-
diui, & nullus ex eis perijt, niſi unus filius perditionis. Non dixit: dedi eis liberi arbitrij pote-
ſtatem: ut ipſi ſe ſuo labore ſaluarent, ſed ego cuſtodiui eos, ego ſeruaui. Denique infert: Non
peto ut eos auferas de mundo, ſed ut cuſtodias illos à malo. In Actibus apoſtolorum ſcri-
ptum eſt: inter Paulum & Barnabam propter Ioannem, qui cognominatus eſt Marcus, or-
tam

A tam diſſenſionem,ita ut ſepararentur:& Barnabas,Marcum,& Paulus Syleam aſſumeret in euangelij miniſterium.Paulus ſeuerior, ille clementior,uterque in ſuo ſenſu abundat.Et tamen diſſenſio habet aliquid humanæ fragilitatis. In eodem uolumine legitur: Tranſierunt Phrygiam & Galatiam regionem prohibiti à ſpiritu ſancto loqui uerbum in Aſia:quo maledicto, in ipſa prouincia puto uſque hodie hæreticos,qui contra ſpiritum ſanctum faciunt, plurimos reperiri.Cumque ueniſſent,ait,in Myſiam:tentabant ire in Bithyniam,ſed non dimiſit eos ſpiritus Ieſu.Nota quod ſpiritus Ieſu, ſpiritus ſanctus ſit, qui in alio loco propter unitatem ſubſtantiæ,patris ſpiritus appellatur. Voluerunt loqui in Aſia,& prohibentur à ſpiritu ſancto. Tentant ire in Bithyniam,& non eos permittit ſpiritus Ieſu. Satis importune, ſi eis faciendi, uel non faciendi ſemel dederat liberi arbitrij poteſtatem.Sequitur:Tempora,inquit,ignorantiæ reſpiciens deus,nunc præcepit hominibus ubique pœnitentiam agere.Significanter præterita in lege tempora:tempora ignorantiæ demonſtrauit.Rurſum ait:Veniam ad uos deo uolente.Cur interpoſuit uoluntatem dei, ſi habebat ſui arbitrij poteſtatem? Iacobus apoſtolus:Si quis,ait,ſeruauerit totam legem,offenderit autem in uno,reus eſt omnium factus.Quis noſtrum in nullo aliquando peccauit? Si autem peccauit (quod negari non poteſt) & per unum peccatum,omnium eſt reus peccatorum, non ſuis uiribus, ſed dei miſericordia ſaluatur.Si quis in uerbo non peccauit,hic perfectus eſt uir.Si aliquando in ſermone peccaſti, ubi eſt apud te præſumpta perfectio:maxime cum ſequatur: Linguam autem hominum nullus poteſt domare, incontinens malum, plena ueneni mortiferi? Rogo te ut mihi reſpondeas:ſi lingua incontinens eſt malum,& plena ueneni mortiferi, & nullus poteſt domare linguam mortaliũ,& tanti criminis reus es:ubi in perpetuum peccatorum fuga? Vnde bella, & unde rixæ inter uos?Nonne ex uoluptatibus,quæ militant in membris ueſtris?Aut membra non habetis humana:aut ſi homo non poteſt eſſe ſine membris: confitemini uoluptatem atque luxuriam

B in ueſtris artubus militare.Dauid qui dixerat confidenter:Proba me domine, & tenta me:ure renes meos,& cor meum,quia ante oculos meos miſericordia tua eſt, & complacui in ueritate tua.Et iterum: Ego autem in innocentia mea ingreſſus ſum, & pes meus ſtetit in directo,quanquam iudicij ueritatem dei miſericordia mitigaret, tamen quia hoc auſus eſt dicere,relinquitur parumper fragilitati ſuæ,& ut uos dicitis,arbitrij libertati: & per adulterium lapſus in homicidium,poſtea loquitur: Miſerere mei deus ſecundum magnam miſericordiã tuam.Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, dele iniquitatem meam. Nec hoc dico,quod uirum ſanctum accuſem,de quo ſcriptum eſt:quod fecerit omnes uoluntates dei: ſed quod multis alijs bonis hæc uitia compenſarit, & ſaluatus ſit miſericordia dei,cuius iudicium eſt in ponderibus, & ad quem Aſaph loquitur:Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in menſura.Neque enim iniuſtus eſt dominus: ut tantum peccata condemnet, & bonorum operum non meminerit. Vnde & in alio loco idem Dauid canit:Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum: Domine in uoluntate tua præſtitiſti decori meo uirtutem.Auertiſti faciem tuam à me,& factus ſum cõturbatus. Dixi enim pronunciabo contra me iniuſticiam meam domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei, Iuſtoque præcipitur:Reuela ad dominum uiam tuam & ſpera in eum,& ipſe faciet. Et educet quaſi lumen iuſticiam tuam,& iudicium tuum tanquam meridiem. Salus enim iuſtorum à domino,quia non eſt ſanatio in carne eorum à facie iræ eius: Et quotidie iuxta Apoſtolum qui dixerat:Non enim habitat in carne mea bonum,ingemiſcunt dicentes:Renes mei impleti ſunt illuſionibus,& non eſt ſanitas in carne mea.Breues enim poſuit dies noſtros, & ſubſtãtia noſtra quaſi nihilum in conſpectu eius. Vniuerſa uanitas omnis homo uiuens, uel uiuens in corpore,uel uiuens in uirtutibus:& tamen omnia uanitas. Incerto enim ſtatu fluctuat, & dum non timet,in ſereno patitur tempeſtatem.Cum enim eſſet in honore non intellexit:comparatus eſt iumentis inſipientibus:& ſimilis factus eſt illis.Pro nihilo,inquit,ſaluos faciet eos: haud dubium quin iuſtos, qui non proprio merito, ſed dei ſaluantur clementia.Et delicta

Bb 3 mea

C mea à te non ſunt abſcondita. Hoc ex perſona Chriſti dicitur. Si ille qui peccatum non fecit,
nec dolus inuentus eſt in ore eius, pro nobis doluit, & peccata noſtra portauit: quanto magis
nos debemus noſtra uitia confiteri? Renuit, inquit, conſolari anima mea: conſiderans delicta
quæ feceram. Recordatus ſum dei & lætatus ſum: cogitans me illius clementia conſeruãdum.
Nocte cum corde meo meditabar, & ſcopebam ſpiritum meum. Et dixi nunc cœpi: hæc eſt
mutatio dexteræ excelſi. Iuſti uox eſt, qui poſt meditationem ſomnij & conſcientiæ cruces, ad
extremum, ait: Nunc cœpi, uel pœnitentiam agere, uel ſcientiæ lumen intrare: & hæc ipſa de
bonis ad meliora mutatio: non mearum uirium, ſed dexteræ & potentiæ dei eſt. In æternum
miſericordia ædificabitur. Nullum enim tempus eſt, quo non ædificetur miſericordia in ſin-
gulis quibusq; ſanctorum, & his qui de peccatis tranſeunt ad uirtutes. A ſagitta uolante per
diem: a negocio perambulante in tenebris: quis noſtrum poterit liberari? Ecce enim peccato-
res intenderunt arcum, ut ſagittent in obſcuro rectos corde. Nolunt prauos uulnerare, ſed re-
ctos corde. Sagitta per diem uolitat, per hæreticos in ſanctarum intelligentia ſcripturarum.
Negocium in tenebris & nocte perambulat, per philoſophos, qui per obſcuritatem ſermonũ
inuoluere cupiunt ueritatem. Plantato in domo domini, in atrijs dei noſtri florebunt. Planta
ti in domo domini, iuſti ſunt, in eccleſia confirmati. Sed hi non in præſentiarum, ſed in futuro
in atrijs domini florebunt: ubi eſt certa & ſecura poſſeſſio. Miſericors & miſerator dominus,
longanimis & multæ miſerationis. Suauis dominus omnibus, & miſericordia eius ſuper om-
nia opera illius. Tantas audis miſericordias, & in tua audes uirtute confidere? Confiteantur
tibi domine omnia opera tua. Si de cunctis operibus dei & homines ſunt: ergo omnes homi
nes ſua peccata confiteantur. Legimus in Samuele dictum de Solomone: Ipſe ædificabit do-
mum nomini meo, & firmabo regnum eius uſq; in ſempiternum. Ego ero ei in patrem, &
ipſe erit mihi in filium. Et iterum: Si inique egerit, corripiam eum in uirga hominum, miſeri-
D cordiam autem meam non auferam ab eo. Cum egiſſet Dauid gratias deo, ad extremũ intu-
lit: Et hæc eſt lex hominis: Domine deus, ſemper reſpice ad clementiam tuam, & infirmitatem
carnis, diuino auxilio ſuſtenta. Quid mihi, inquit, & uobis filij Saruiæ? Maledicat Semei. Do
minus præcepit ei ut maledicat Dauid: Et quis reſpondebit ei: quare hoc feciſti? Voluntas cũ
dei, non diſcutienda, ſed cum gratiarum actione patienda eſt: Et in alio loco: Dominus man-
dauit, ut diſſiparet conſilium Achitophel bonum, ut adduceret ſuper Abſalon malum: cuius
certe conſilium erat, quaſi conſilium dei. Et qua ratione poteſtas liberi arbitrij, maiore poteſta
te ſubuerſa eſt? Hieroboam qui peccare fecit Iſrael: arguitur quare reliquerit præceptum do-
mini, diciturq; ad eum: Dedi tibi regnum domus Dauid, & non fuiſti ſicut ſeruus meus Da-
uid, qui cuſtodiuit mandata mea, & ambulabat poſt me in toto corde ſuo, & fecit placitum in
conſpectu meo. Ergo & poſſibilia ſunt dei mandata, quæ Dauid feciſſe cognoſcimus, & tamẽ
laſſeſcere ſanctos ad perpetuitatem iuſticiæ. In mulis regibus legimus de ſtirpe Dauid, quod
non ſuo merito, ſed Dauid patris uirtutibus conſeruati ſint: qui fecerit placitum in conſpectu
dei: Et uenitur ad Aza regem Iuda: de quo ſcriptum eſt: Fecit Aza rectum in conſpe-
ctu domini ſicut Dauid pater eius. Cumq; in mulis laudibus eius immorata eſſet hiſtoria
ad extremum intulit, ſed excelſa non abſtulit. Attamen cor eius perfectum erat cum deo, om
nibus diebus uitæ ſuæ. Ecce & iuſtus dicitur, quippe cuius cor perfectum erat cum deo: & ta-
men in hoc errauit quod excelſa non abſtulit: quæ Ezechiam & Ioſiam legimus abſtuliſſe,
Elias, in cuius ſpiritu & uirtute uenit Ioannes Baptiſta, ad cuius imprecationem uenit ignis de
cœlo, & Iordanis fluenta diuiſa ſunt: timuit Iezabel & fugit: laſſusq; in ſolitudine ſedit ſub
arbore: & preſſus anguſtia, mortem rogauit, dicens: Sufficit mihi domine, tolle animam meã,
neq; enim melior ſum patribus meis. Hunc iuſtum negare quis poteſt? Et tamen non dicam
mulierem, ſed hominem formidare, de animi perturbatione deſcendit, quæ uitio carere non
poteſt, dicente Dauid: Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo. De Io-
ſaphat rege Iuda ſcriptum eſt: Et fuit dominus cum Ioſaphat, qui ambulauit in uijs Dauid

patris

A patris ſuis prioribus. Ex quo intelligitur primas eum Dauid habuiſſe iuſticias,& nouiſſima
non habuiſſe peccata. Non ſperauit,ait,in Baalim,ſed in deo patris ſui,& ambulauit in præ-
ceptis illius:& non iuxta peccata Iſraël. Confirmauitq; dominus regnum in manu eius,& de
dit omnis Iuda munera Ioſaphat,factæq; ſunt ei infinitæ pecuniæ atq; diuitiæ & multa glo-
ria. Cumq; ſumpſiſſet cor eius audaciam propter uias domini, etiam excelſa & lucos de Iu-
da abſtulit. Hic Achab regi impiiſſimo affinitate coniunctus eſt. Cumq; poſt prælium re-
uerteretur Hieruſalem,occurit ei Hieu filius Anani uidens,& ait ad eum: Impio præbes au-
xilium,& his qui oderunt dominum amicitia iungeris:Et idcirco iram domini quidem me-
rebaris,ſed bona opera inuenta ſunt in te,eo quod abſtuleris lucos de terra Iuda,& prępara-
ueris cor tuum,ut requireres dominum. Ac ne putemus præteritas iuſticias hoc peccato &
increpatione prophetica fuiſſe deletas:poſtea de Ochozia ſtirpe eius ſcriptum eſt, quod in-
uenerit eum Hieu latentem in Samaria:adductumq; occiderit:Et ſepelierunt,inquit,eum:eo
quod eſſet filius Ioſaphat , qui quæſierat dominum in toto corde ſuo. De Ezechia ſcriptũ eſt:
Fecit rectum in oculis domini iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius. Iſte abſtulit excel-
ſa & contriuit ſtatuas & incendit lucum,cõtriuitq; ſerpentem æneum,quem fecerat Moyſes
Et iterum in domino deo Iſraël confiſus eſt:& poſt ipſum non fuit ſimilis ei in cunctis regi-
bus Iuda,qui fuerunt ante eum. Adhæſit domino,& non receſſit ab eo, & cuſtodiuit man-
data eius,quæ præcepit dominus Moyſi:& erat dominus cum eo,& in omnibus in quibus
incedebat,ſapienter agebat. Cumq; rex Aſſyriorum Sennacherib cepiſſet uniuerſas urbes Iu
dæ,miſit ad eum Ezechias in Lachis dicens:Peccaui recede à me, quodcunque iuſſeris, da-
bo. Impoſuitq; rex Aſſyriorum Ezechiæ trecenta talenta argenti & triginta talenta auri: &
dedit Ezechias omnem pecuniam, quæ inuenta eſt in domo domini & in theſauris domus
regis. In tempore illo concidit ualuas templi domini:& clypeos quos deauraucrat; & omnia
B dedit regi Aſſyriorum. Cumq; de eo tanta dicãtur,nõ timuit neceſſitate cogente, quæ domi-
no conſecrarat regi offerre Aſſyrio:diciturq; ad eum:Ego cuſtodiam ciuitatem hãc propter
me & propter Dauid ſeruum meum:non propter te,quia ſuperiora feciſti:quando centum-
octogintaquinq; milia exercitus Aſſyriorum,angelo cædente proſtrata ſunt. Illud quoque
diligentius attendẽdum,quod ſcriptura cõmemorat:Aegrotauit Ezechias uſque ad mortẽ:
uenitq; ad eum Eſaias filius Amos,dicens:Præcipe domui tuæ, quia morieris tu. Qui con-
uertit faciem ſuam ad parietem,& orauit ad dominum dicens: Obſecro domine, memento
quomodo ambulauerim in conſpectu tuo,in ueritate & corde perfecto, & bonum in oculis
tuis fecerim:Fleuitq; Ezechias fletu magno. Certe iuſtus erat Ezechias & corde perfecto. Itu-
rus erat ad dominũ,plorare non debuit. Quæris rationẽ fletuum? Si cogitaueris hominem,
non miraberis cauſas doloris. Nullus enim intrepidus uadit ad iudiciũ domini,habens con-
ſcientiam peccatorum. Cumq; fleuiſſet,factus eſt ſermo domini ad Eſaiam prophetam, di-
cens:Reuertere & dic Ezechiæ duci meo. Dux dei appellatur,cui mors fuerat nunciata, quia
humilitate proſtratus eſt:Hæc(inquit)dicit dominus deus Dauid patris tui: Audiui oratio-
nem tuam,& uidi lachrymas tuas. Additur ei tempus uitæ,& de Aſſyriorũ manibus libera-
tur:& tamen ſignum poſtulat:ut credat uerũ eſſe,quod deus repromiſerat,quod ſaltem par-
uæ fidelitatis indicium eſt. Miſit quoq; rex Babylonis nuncios & legatos qui ei congratula-
rentur ob reſtitutam corporis ſanitatem:qui oſtendit eis omnes theſauros aromatum, auri
quoq; & argenti , & uaſorum ſupellectilem. Non fuit(inquit) res quam non oſtenderet eis
Ezechias in domo domini & in omni poteſtate ſua. Ex quo intelligimus etiã uaſa templi Ba-
bylonis monſtrata legatis. Vnde & ira domini concitatur,& poſtea Eſaiæ uaticinatione co-
gnoſcit:de filiis tuis eunuchi erunt , & omnia uaſa templi transferentur Babylonem. Ob
quam cauſam etiam in libro dierum ſcriptum eſt: Cecidit Ezechias elatione cordis ſui. Cer-
te Ezechiam iuſtum nemo niſi impius denegabit. Dicas, peccauit in quibuſdam,& idcirco
iuſtus eſſe deſiit, ſed hoc ſcriptura non loquitur: Non enim ex eo quod parua peccauit,

C iuſticiæ nomẽ amiſit: ſed ex eo quod multa bona fecit, iuſti uocabulum poſſidet. Hoc totum
dico, ut ſcripturarum ſanctarum teſtimonijs comprobetur: non ex eo peccatores eſſe iuſtos,
quod aliquando peccauerunt: ſed ex eo iuſtos permanere, quod multis uirtutibus floreant.
De Ioſia ſcriptum eſt: Fecit rectum in conſpectu domini, & ambulauit in uia Dauid patris
ſui. Non receſſit, neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram: & tamen cum eſſet iuſtus, tempore
neceſſitatis & anguſtię mittit ad Oldam prophetiſſam uxorem Sellum filij Tecuæ, filij Aa-
ras cuſtodis ueſtium. Et hæc, inquit, habitabat Hieruſalem in ſecunda: haud dubium quin ur
bis partem ſignificet: quæ interriori muro uallabatur. Et illa reſpondit: hæc dicit dominus
deus Iſraël, ite & dicite uiro qui miſit uos ad me. In quo occulta & regis & ſacerdotum & o-
mnium uirorum reprehenſio eſt, quod nullus uirorum ſanctus potuerit reperiri, qui poſſet
futura prædicere. Denique interficitur Ioſias à Pharaone rege Aegypti, eo quod noluerit audi-
re uerba domini, ex ore Hieremiæ prophetæ; ſiue ut in Paralipomenis ſcriptum eſt: Noluit
Ioſias reuerti, ſed parauit contra eum bellum: nec acquieuit ſermonibus Nechao ex ore dei.
Et infertur: Mortuusque eſt & ſepultus in mauſoleo patrum ſuorum: & uniuerſus Iſraël Iuda
& Hieruſalem luxerunt eum: præcipueque Hieremias, cuius omnes cantatores atque canta-
trices uſque in præſentem diem, lamentationes ſuper Ioſiam replicant, & quaſi lex obtinuit
in Iſraël, Ecce ſcriptum fertur in lamentationibus. Puto quod ſermonibus dei per quemlibet
non acquieuiſſe peccatum ſit. De ipſo Hieremias loquitur, quãquam hoc plerique ſecundum
Anagogen intelligant de domino ſaluatore: Spiritus faciei noſtræ. Chriſtus dominus ca-
ptus eſt pro peccatis noſtris. Cui diximus: ſub umbra tua uiuemus in gentibus. Moyſes cui
locutus eſt dominus facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima eius, ad aquas contradictionis
offendit: nec meruit cum fratre Aaron terram repromiſſionis intrare. De quibus & pſalmi-
ſta canit: Abſorpti ſunt iuncti petræ iudices eorum, audient uerba mea, quoniam potuerunt.
D Et eſt ſenſus. Iudices populi Iudæorũ, Moyſes & Aaron, deuorati ſunt à peccato populi iu-
xta petram: de qua aquarum fluenta manarunt: & certe cum iſti iuſti fuerint, & obedierint
ſermonibus dei: qui per ſe ſuauiſſimi ſunt. Denique ſequitur de cadaueribus in ſolitudine
mortuorum: Quaſi craſſitudo terræ dirupti ſunt ſuper terram. Diſperſa ſunt oſſa noſtra ſe-
cus infernum. In Oſee loquitur deus: Deſponſabo te mihi in iuſticia & in iudicio. Statimque
ſubiungit: Et miſericordia & miſeratiõibus, & in fide: ut largitoris pręmio recognoſcat, quod
ipſe ſit dominus. In eodem ſcriptum eſt libro: Deus ego ſum & non homo, in medio tui
ſanctus & non ingrediar ciuitatem, uitiorum ſcilicet conciliabulum. Ipſe ſolus hanc non in-
greditur ciuitatem: quã ædificauit Cain in nomine filij ſui Enoch: quæ omnia ſacerdotum
4 quotidie ora concelebrant, ὁ μόνος ἀναμάρτητος quod in lingua noſtra dicitur, qui ſolus eſt ſine
peccato. Quæ laus iuxta ſententiam tuam fruſtra deo reputatur, ſi eſt communis cum cæ-
teris. Nos enim iuxta Amos conuerimus iuſticiam in abſinthium, & fructus iudicij in ama
ritudinem. Loquuntur nautæ atque rectores in libro Ionæ: Rogamus domine ne perdas
nos propter hominem iuſtum, neque inducas ſuper nos ſanguinem innocentem. Sicut enim
placuit tibi, ſic factum eſt domine. Neſciũt cauſas quid mereatur propheta, ſeruus fugitiuus:
& tamen iuſtificant deum, & ſanguinem innocentem fatentur, cuius opera non norunt. Et
ad extremum, ſicut placuit tibi domine, ſic factum eſt. Non quærunt iuſticiam ſententię dei,
ſed ueritatem iuſti iudicis confitentur. Micheas lachrymabili uoce teſtatur: Perijt ſanctus de
terra, & rectus in hominibus non eſt: omnes in ſanguine inſidiantur: unuſquiſque fratrem
ſuum uenatur ad mortem. Malum manuum ſuarum dicunt bonum. Et iterum: Qui opti-
mus inter eos eſt, quaſi paliurus eſt: & qui rectus, quaſi ſpina de ſepi. Hæc hominum iuſti-
cia eſt: ut iuxta uerba eiuſdem prophetæ: nec amico, nec coniugi, nec filijs ſit credendum:
quia inimici hominis domeſtici eius. Quam ſententiam etiam ſermo dominicus compro
bauit. Vnde datur conſilium per eundem prophetam. Indicabo tibi ò homo quid ſit bonũ,
& quid dominus quærat à te: utique facere iudicium & diligere miſericordiam, & ſolicitum
ambulare

A ambulare cum deo tuo. Nunquid dixit, habeto æqualitatem dei: & non hoc, quod maximū eſt, ſolicitum ambulare cum deo tuo? Vt nunquam ſecurus ſis, ut omni obſeruantia cuſtodias cor tuum, ut conſideres, quoniam in medio laqueorum ambules, & ſub murorum pinnis ingrediaris: ut illud quotidie mediteris: Iuxta ſemitam ſcandalum poſuerunt mihi. Superbis enim reſiſtit deus, humilibus autem dat gratiam. Qui cautus & timidus eſt, poteſt ad tempus uitare peccata: qui ſecurus eſt de iuſticia ſua, repugnat deo: illiusq́ꝫ auxilio deſtitutus, inſidijs hoſtium patet. Computreſcant dicit Habacuk oſſa mea, & ſubter me uermes ſcateant: tantum ut requieſcam in die anguſtiæ, ut aſcendam ad populum fortem meū. Hic tribulationes & anguſtias afflictionemq́ꝫ animi deprecatur, ut in futuro, uirorum iam cum Chriſto regnantium numero ſocietur. Ex quo perſpicuum eſt, hic pugnam atque certamen: & in futuro eſſe uictoriam. Ieſus filius Ioſedech, quod interpretatur iuſtus domini, ſacerdos magnus, indutus deſcribitur ueſtibus ſordidis: qui peccatum non fecit, & tamen noſtra peccata portauit: ad cuius dextram ſtabat ſatanas, ut aduerſaretur ei. Diciturq́ꝫ ad eum poſt pugnam atque uictoriam: Auferte ueſtem ſordidam ab eo: & ecce abſtuli à te iniquitatem tuam, & hæres Iouiniani loquitur: Sine omni omnino peccato ſum: ſordida ueſtimenta non habeo, proprio regor arbitrio, maior apoſtolo ſum. Ille facit quod non uult, & quod uult non facit: ego facio quod uolo, & quod nolo non facio: præparata ſunt mihi regna cœlorum: imò ipſe ea mihi meis uirtutibus præparaui. In quo Adam tenetur obnoxius, & alij qui reos ſe putant, in ſimilitudinem præuaricationis Adæ: ego ſolus cum mea caterua non teneor. Alij clauſi cellulis & fœminas non uidentes, quia miſeri ſunt & uerba mea non audiunt, torquentur deſiderijs: Ego etiam ſi mulierum uallor agminibus, nullam habeo concupiſcentiam. De me enim dictum eſt: Lapides ſancti uoluuntur ſuper terram: & ideo non ſen-
B tio, quia liberi arbitrij poteſtate Chriſti trophæum circunfero. Audiamus per Eſaiam clamātem deum: Populus meus qui beatos uos dicunt, ſeducunt uos & ſemitam pedum ueſtrorū ſupplantant. Quis magis ſupplantat populum dei, qui liberi arbitrij poteſtate ſubnixus deſpicit auxilium conditoris, & in ſua uoluntate ſecurus eſt: an qui ad ſingulas ſententias præceptorum domini iudicium pertimeſcit? Ad huiuſcemodi homines loquitur deus: Væ uobis, qui ſapientes eſtis apud uos, & intelligentes ueſtro iudicio. Eſaias iuxta Hebraicum plorat, & dicit: Væ mihi, quia tacui, quia immunda habens labia, & in medio populi immunda habentis labia habitans, uidi dominum ſabaoth oculis meis. Ille uirtutum merito, dei fruebatur aſpectu: & conſcientia peccatorum, labia ſua fatebatur immunda. Non quod locutus eſſet aliquid quod uolūtati domini repugnaret: ſed quod ſiluiſſet, uel timore, uel pudore perterritus, nec arguiſſet libertate prophetica populum delinquentē. Nos peccātes quando corripimus, qui adulamur diuitibus: & perſonas accipimus peccatorum, turpis lucri gratia? niſi fortè tota eis loquimur confidentia quorū opibus indigemus. Vt alia non agamus, ut abſtineamus nos ab omni ſpecie peccatorum, certe uerum tacuiſſe, peccatum eſt. Quanquā apud Septuaginta non ſit ſcriptum, quia tacui: ſed quia compunctus ſum, conſcientia ſcilicet peccatorum, ut illud compleatur propheticū: Verſatus ſum in miſeria, dum infigitur mihi ſpina. Ille peccati ſpina compungitur: tu uirtutum floribus uernas? Erubeſcet, inquit, luna & confundetur ſol, quādo uiſitauerit dominus ſuper militiam cœli in excelſis: hoc eſt quod in alio loco ſcriptum eſt: Aſtra quoque non ſunt munda in conſpectu eius: & aduerſum angelos ſuos, peruerſum quid reperit. Luna erubeſcit: ſol confunditur, & cœlum operitur cilicio: & nos intrepidi atque lætantes, quaſi omni careamus uitio, occurremus iudicis maieſtati, quando tabeſcent montes, erecti uidelicet in ſuperbiam: & omnis militia cœlorum, uel aſtra, uel angelicæ dignitates: & complicabuntur ſicut libri cœli: & omnis exercitus eorum inſtar foliorum defluet. Quomodo inebriatus eſt, inquit, in cœlo gladius meus: & nūc ſuper Idumæam deſcendet. Gladius dei inebriatur in cœlis, & tuum ſolium erit in ſanctitate ſecurum? In Idumæam deſcendet: quæ interpretatur, uel ſanguinaria, uel terrena: ut prophetica autoritate diſcamus,

C discamus,omnem terram indigere iudicio. Vnde ſequitur: Victima domini in Boſra, quæ
interpretatur caro:& interfectio eius multa in terra Edom,id eſt,in ſanguine:iuxta quod po-
nit Apoſtolus:Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt. Væ qui contradicit fictori ſuo,
uæ qui dicit patri,ut quid me generaſti?& matri, quare me peperiſti? Hoc ad eos pertinet,
qui dicunt:quare talis conditus ſum,qui non poſſum in perpetuum carere peccato. Quare ta
le uas fictum,ut non adamantinum permanerem,ſed ad omnem tactum fictile atque fragi-
le. Omnes ſicut oues errauimus,& omnium noſtrum dominus peccata portauit. Intuitus eſt
enim,& diligenter inſpexit,nullumq; reperit,qui iudicaret iuſte, qui ſuam in omnibus face-
ret uoluntatem. Et idcirco brachium eius ſalutem præbuit,& iuſticia ſua ſaluauit omnia: ut
omnis mundus ſubijciatur deo & illius clementia conſeruetur. Fuimus enim immundi non
pauci,ſed omnes. Quaſi pannus menſtruatæ,reputata ſunt omnia in lege opera noſtra. Ad
Hieruſalem in Ezechiel loquitur deus:Perfecta eras in decore meo: & eſt ſenſus, non in tuis
operibus,non in tua conſcientia cordisq; iactantia,ſed in meo decore: quo te clementia mea
libertate donaueram. Denique in conſequentibus loquitur ad eam: quando ſaluatur nõ ſuo
merito,ſed eius miſericordia:Recordabor pacti mei tecum in diebus adoleſcentiæ tuæ, & ſu-
ſcitabo tibi pactum ſempiternum, & recordaberis uiarum tuarum, & confunderis. Et ite-
rum:Suſcitabo pactum meum tecum,& ſcies quia ego dominus:ut recorderis & confunda-
ris,& non ſit tibi ultra aperire os,præ confuſione tua, cum fuero placatus tibi in omnibus
quæ feciſti,ait dominus deus:Ecce aperte diuino ſermone monſtratur quid in alio loco dixe
rit:Et mundans te non faciet innocentem, quod iuſti quoque & poſt peccatum in ſtatum
priſtinum reſtituti,os aperire non audeant,ſed cum Apoſtolo dicant: Qui non ſum dignus
uocari apoſtolus,quia perſecutus ſum eccleſiam dei. Denique & in alio loco per eundẽ pro-
phetam ad eos,qui illius miſericordiam conſecuti ſunt, loquitur deus: Et recordamini uia-
D rum ueſtrarum,& omnium ſcelerum ueſtrorum,quibus polluti eratis,& diſplicebit uobis in
conſpectu ueſtro,in cunctis malicijs quas feciſtis:& ſcietis quia ego dominus,cum benefecero
uobis propter nomen meum,non ſecundum uias ueſtras malas,neque ſecundum ſcelera ue-
ſtra peſſima. Erubeſcamus atque dicamus,quod loquuntur hi qui iam præmia conſequuti
ſunt:loquamur peccatores ſuper terram,& in fragili mortaliq; corpore conſtituti,quod ſan-
ctos uidemus in cœlis dicere,etiam incorruptione et immortalitate donatos. Et dicitis,inquit:
Non eſt recta uia domini, cum ueſtræ uiæ prauæ ſint. Phariſæorum eſt hoc ſupercilium,
ut peccata propriæ uoluntatis referant ad conditoris iniuriam,& illius iuſticiam calumnien-
tur. Sacerdotes templi myſtici,quod interpretatur eccleſia filij Sadoch, cum ueſtimentis mi-
niſterij non egrediuntur ad populũ,ne humana conuerſatione ſanctificati maculentur. Et tu
in medio uulgi unuſq; de populo mundum eſſe te credis? Hieremiam prophetam breuiter
percurrentes ſenſu magis quàm ſermone carpamus. Circuite,inquit,in exitibus Hieruſalem,
& quærite in plateis eius ſicubi reperire poteritis uirum:qui iuxta iuſticiam uiuat & fidem:&
ero propicius propter eum. Quamuis enim dicant: uiuit dominus, fraudulenter iurant, &
hoc ipſum in mendacio. Refutat peccatorum ſacrificia: ueſcendas detrahit offerentibus ho-
ſtias,dicens ſe non mandaſſe patribus eorum:quando deduxit eos de terra Aegypti,ut offer
rent huiuſcemodi ſacrificia. Non enim uoluntate,ſed idolorum comparatione mãdauit,ma-
lens ſibi offerri uictimas quàm dæmonibus. Omnes receſſerunt ab eo, nullus eſt qui loqua-
tur bona,& agat pœnitentiam de peccatis ſuis. Sequuntur proprias uoluntates,quaſi equus
promptus ad prælium. Intẽdunt linguam ſuam,quaſi arcum:mentiuntur omnia,& non eſt
in eis ueritas. Amicorum quoq; cauendas inſidias præcipit & nulli credere proximorũ. Sin-
gulos enim inſidiari amicis,& fratrem à fratre decipi:& hoc facere non naturæ malo,ſed pro
pria uoluntate:quia docuerũt linguã ſuam mendaciũ,& proni ſerũtur ad iniuſticiam. Si Ae-
thiops,ait,mutauerit pellem ſuã,& pardus uarietatem ſuã:& uos poteritis facere bonũ,cum
didiceritis mala. Ergo pellis Aethiopica & pardorum uarietas,diſciplinæ eſt,nõ naturæ,quæ

docetur

A docetur & diſcitur: tamen auferri non poteſt uitium inoliti mali, niſi per eum cui omnia poſſibilia ſunt. Vnde loquitur ad eum, qui ſolus uerus medicus eſt: Sana me domine, & ſanabor: ſaluum me fac domine, & ſaluus ero: tu es gloria mea, & ſpes mea. Si enim ad conditionem meam infelicitatemq́ue reſpiciam, nihil aliud niſi hoc poſſum loqui: Maledictus homo, qui annunciauit patri meo, dicens: Ecce natus eſt tibi puer: fiat homo ille ſimilis urbibus, quas ſubuertit deus. Quare enim in uulua, nō ſtatim perij: & fuiſſet mihi ſepulchrum mater mea, & uulua eius infernus ſempiternus. Quare egreſſus ſum ex utero, ut uiderem labores & miſerias: & conſumerentur dies mei in erumnis? Tantum de ſua conditione ſecurus eſt: & ſic confidit in fortitudine, ut mortem præferat uitæ. Nouerat enim uulnus ſuum & potētiam eius, quem cælare nihil poteſt, qui loquitur per prophetam: Deus appropinquans ego, & nō procul. Qui enim cœlum replet & terram, nullus poteſt uitare eius noticiā, & cordis occulta cælare. Qui ſcrutatur renes, introſpicit. Et ut ſciamus dei eſſe bonum omne quod gerimus: Ego, inquit, plantabo eos: ut nequaquam eradicentur: & ego dabo eis cogitationem & ſenſum, ut intelligant me. Si cogitatio & ſenſus dantur à deo: & intellectus domini ex illius, qui noſcendus eſt radice pullulat: ubi eſt liberi arbitrij tantum ſuperba iactatio? Volumus ſcire cōditionem noſtram, audiamus hiſtoriā. Ioachim rex Iuda, cunctiq́ue ſocij eius & principes eius audītis ſermonibus Vriæ: uoluerunt occidere eum. Quod cum ille didiciſſet, timore perterritus fugit in Aegyptum. Cur mortem timebat, qui explicauit ſententiam domini, & qui à ſe nunciari domini nouerat uoluntatem? Dedignamur per ſingula auxilium dei: & ad illius nutū cuncta gerere negligimus, cum legamus ſanctos uiros, etiam hominum indiguiſſe præſidio? Periclitatur Hieremias & manifeſte dicitur: quod auxilio ei fuerit manus Ahikam filij Saphan, ne traderetur in poteſtatem uulgi: & obrueretur lapidibus. Abolitis legis ceremonijs & duro pondere ueterum præceptorum, repromittitur euangelij gratia: legēq́ue dominus pol

B licetur: ut omnes eum nouerint à minimo, uſq́ue ad maximum, dicens: Dimittam peccata eorum, & iniquitatem illorum, ultra memor non ero. Quam autem habuerint ſancti uiri in lege ueteri iuſticiam, ſequenti ſermone demonſtrat: Filij Iſraël, & filij Iuda iniquitatem fecere perpetuam in conſpectu meo: ab adoleſcentia ſua, uſq́ue ad diem præſentem: & ciuitas Hieruſalem ab initio conditionis ſuæ, uſq́ue ad diem euerſionis ſuæ: me ad iracundiam prouocauit. Attende quid dicat: finem iunge principio, omne mediū tempus in uitio eſt. Hieremias ſanctificatus in utero anteq́ue natus: uirgo, propheta ueteris teſtamenti pertimeſcit Sedechiam: & flebiliter obſecrat, dicens: Nunc ergo domine mi rex, audi deprecationem meā, & præualeat apud te obſecratio mea: ne remittas me in domum Ionathan ſcribæ, ne ibi peream. O propheta, cur times impium regem? Cur eum metuis: quem noſti iam iamq́ue periturum? carcerem reformidas: cui paratur paradiſus? Reſpōdebit mihi: homo ſum in mortali carne & corruptibili cōſtitutus: dolorem ſentio, horreſco cruciatus: quos etiam dominus meus pro mea ſalute ſenſurus eſt. Miſeretur humano generi deus: & non uult perire quod fecit: Noli timere Iacob dicit dominus: Ego enim ſum tecum & interficiam omnes gētes in quas diſperſi te: te uero ipſum perire non faciam, ſed caſtigabo te in iuſticia: & ita miſerebor tui, ut te innoxiū non relinquam. Vnde & nos dicimus eſſe iuſtos, ſanctos uiros, & poſt peccata placētes deo: non ſuo tantum merito, ſed eius clementiæ, cui omnis creatura ſubiecta eſt: & indiget miſericordia eius. Audiant hæretici qui eleuantur per ſuperbiam, & dicunt: ipſi nobis fecimus cornua. Audiant illud quod audiuit Moab: Audiuimus ſuperbiam Moab, ſuperbus eſt ualde. Altitudinem illius, & elationem & glorificationem, & inflationem cordis ego cognoui dicit dominus: quoniam nequaquam iuxta inflationē eius, & fortitudo illius eſt. Diciturq́ue ad huiuſcemodi homines: Inimici autem eorum (haud dubium quin gregis domini) cōfirmant, dicentes: nō peccauimus cum peccauerint in pulchritudinem iuſticię, & in expectationē patrū. Vis ſcire quando omnia peccata finiantur. Audi eundē prophetā: In tempore illo dicit dominus, quæretur iniquitas in Iſraël, & nō erit: & peccatū in Iuda, & non inuenietur. Cur quæſo?

Sequitur

C Sequitur:quia propicius ero illis. Vbi autem propiciatio eſt,præceſſit ante peccatum. Tolle
igitur poſſe,& concedam omnia donante deo ſubſiſtere.Bonum eſt præſtolari cum ſilentio
ſalutare domini,bonum eſt ponere in puluere os ſuum,dare percutienti ſe maxillam,ſatura
ri opprobrijs,ſpem habere in domino.Si enim abiecit,& miſerebitur iuxta multitudinẽ mi-
ſericordiarum ſuarũ.Neq; enim humiliauit corde ſuo & abiecit filios hominũ.Fruſtra mur-
murat homo pro peccatis ſuis.Scrutemur uias noſtras,& quęramus & reuertamur ad domi
num.Leuemus corda cum manibus ad dominum in cœlũ,dicamusq; ei. Inique egimus &
ad iracundiã prouocauimus:idcirco tu inexorabilis es.Danïel propheta loquitur ad Nabu-
chodonoſor:quod dominetur excelſus regno hominum,& det illud cuicunq; uoluerit & ex
tremum atq; proiectum conſtituat ſuper illud.Interroga eum qua cauſa ultimũ atq; deſpe-
ctum conſtituat in regem,& faciat quod uoluerit:& diſcute,utrũ ipſius uoluntas iuſta ſit, de
quo ſcriptum eſt:Qui ſuſcitat de terra humilem,& de ſtercore eleuat pauperem:ut collocet eũ
cũ principibus,cũ principibus populi ſui.An forſitan iuxta te abſq; iudicio atq; iuſticia glo-
riam quærit,auramq; popularem,ut humiles erigat in regnũ,& potentes humilitate cõmu-
tet? Audi prophetam dicentem:Omnes habitatores terræ,quaſi nihil reputati ſunt apud eũ,
Fecit enim quodcunq; uoluit in cœlo & in terra,& nemo eſt qui reſiſtat uoluntati eius: aut
poſſit dicere,quare hoc feciſti? cuius ſunt omnia opera in ueritate, & uiæ illius iuſticia, & ſu-
perbientes poteſt ipſe humiliare. Antiochus Epiphanes rex crudeliſſimus, ſubuertit altare,
ipſamq; iuſticiam fecit conculcari,quia conceſſum erat ei à domino.Cauſasq; reddit propter
peccata plurima.Ergo non fecit quod ipſe tãtum uoluit,ſed quod propter peccata populi cõ
ceſſit dominus.Deniq; ſequitur,quod non ex propria fecerit fortitudine,ſed ex eius imperio
qui præcepit ut fieret. Illud autẽ quod in oratione ſua loquitur:Peccauimus,inique egimus,
D iniuſte geſſimus:& receſſimus à mandatis & iuſticijs tuis,& cætera huiuſcemodi,ſoletis dice-
re,quod & Dauid,& Danïel,& omnes prophetæ,non pro ſe,qui ſancti erant,ſed ex perſona
populi ſunt locuti.Aduerſum quam opinionem ipſe reſpondebit,& dicet:Cum adhuc ora-
rem,& cõfiterer peccata mea, & peccata populi mei Iſraël.Vides ergo quod tam ꝓ peccatis
ſuis,quàm pro peccatis populi dñm ſit deprecatus,& effuderit deprecationes ſuas in conſpe-
ctu domini dei ſui.Vis iterũ noſſe,quando peccatũ & iniquitas finiatur? Quanq; diuerſa ſit
autorum interpretatio:audi eundem prophetã.Septuaginta hebdomadæ completæ ſunt ſu-
per populum tuũ,& ſuper ciuitatem tuam ſanctã,ut cõpleantur iniquitates: & finẽ accipiat
peccatum,ut diſpereat iniquitas,& reueletur iuſticia ſempiterna.Quàmdiu ergo ille finis ad-
ueniat,& corruptiuum hoc atq; mortale,incorruptione & immortalitate mutetur:neceſſe eſt
nos ſubiacere peccato,nõ naturę & cõditionis,ut tu calumniaris uitio:ſed fragilitate & cõmu
tatione uoluntatis humanæ, quæ per momenta uariatur: quia deus ſolus eſt immutabilis.
Quæris ubi Abel,ubi Enoch,ubi Ieſus filius Naue,ubi Heliſeus,cæteriq; ſanctorum peccaue
rint.Non eſt neceſſe nodum in ſcirpo quærere:utinam poſſem & manifeſta reticere peccata.
Si uis à me uerum audire,neſcio.Nihil,inquit,mihi conſcius ſum,nec tamen in hoc iuſtifica-
tus ſum.Homo uidet in facie,deus in corde.Apud eius conſcientiam atq; cõſpectum nullus
iuſtificatur.Vnde & Paulus loquitur cõfidenter:Omnes peccauerunt,& indigẽt gloria dei:
& concluſit deus omnia ſub peccato,ut omniũ miſeratur:& cætera quæ ſæpe replicauimus.

DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIANOS LIBER TERTIVS.

CRITOBVLVS.

DElectatus ſum tuorum multiplicatione ſermonum, de quibus ſcriptum eſt:
In multiloquio non effugies peccatum:ſed quid ad cauſam? Certe hoc fatebe
ris eos qui Chriſti baptiſma conſecuti ſunt,non habere peccatum. Et ſi abſq;
peccato ſunt,iuſtos eſſe. Cumq; ſemel iuſti fuerint, ſi egerint ſolicite, poſſe in
ſempiternum iuſticiam cuſtodire,ac per hoc omne uitare peccatũ. ATTI. Nõ
erubeſcis

A erubeſcis exploſam atque damnatam Iouiniani ſententiam ſequi? Et ille enim his teſtimonijs tuisq; nititur argumentis, imò tu illius inuenta ſectaris: in Oriēte docere deſiderans quæ olim Romæ, & dudum in Aphrica condemnata ſunt. Lege ergo quid illi reſponſum ſit, & tibi reſponſum ducito. In dogmatibus enim & quæſtionibus diſſerendis non perſona, ſed cauſa quærenda eſt. Et tamen hoc ſcito, baptiſmum præterita donare peccata, non futuram ſeruare iuſticiam, quæ labore & induſtria, ac diligentia, & ſemper ſuper omnia dei clementia cuſtoditur: ut noſtrum ſit rogare, illius tribuere quod rogatur: noſtrum incipere, illius perficere: noſtrum offerre quod poſſumus, illius implere quod non poſſumus. Niſi enim dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt qui ædificant eam. Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, in uanum uigilat qui cuſtodit eam. Vnde & Apoſtolus præcipit: Sic currite, ut comprehendatis. Omnes quidem currunt, ſed unus accipit coronam. Et in pſalmo ſcriptum eſt: Domine, ut ſcuto bonæ uoluntatis tuæ coronaſti nos. Noſtra enim uictoria & corona uictoriæ, illius protectione & clypeo paratur: & hic currimus, ut in futuro comprehendamus: ibi accipiet coronam, qui in hoc ſeculo uictor extiterit: nobisq; poſt baptiſmum dicitur: Ecce ſanus factus es, iam noli peccare, ne quid deterius tibi cōtingat. Et: Neſcitis quia templum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in uobis? Si quis templum dei uiolauerit, diſperdet eum deus. Et in alio loco: Dominus uobiſcum eſt quàmdiu uos eſtis cum eo: ſi reliqueritis eum, & ille relinquet uos. In cuius putas delubro atque ſacrario Chriſti puritas permanet, templiq; ſerenitas nullo nubilo contriſtatur? Eundem ſemper uultum habere nō poſſumus, quod de Socrate falsò philoſophi gloriantur, quanto magis animum? Multæ facies hominum, ſic & corda diuerſa. Si fieri poſſet, ut ſemper aquæ baptiſmatis merſos tenerent, uolitantia nos deſuper peccata non tangerent, ſpiritus ſanctus tueretur. Sed impugnat inimicus, nec uictus recedit, ſed ſemper in inſidijs eſt, ut ſagittet in occulto rectos corde. In euangelio

B iuxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroq; ſermone, ſed Hebraicis literis ſcriptum eſt: quo utuntur uſque hodie Nazareni ſecundum apoſtolos, ſiue ut plerique autumant iuxta Matthæum: quod & in Cæſarienſi habetur bibliotheca, narrat hiſtoria: Ecce mater domini & fratres eius dicebant ei: Ioannes baptiſta baptizat in remiſſionem peccatorum, eamus & baptizemur ab eo. Dixit autem eis: Quid peccaui ut uadam & baptizer ab eo? Niſi fortè hoc ipſum quod dixi, ignorantia eſt. Et in eodem uolumine: Si peccauerit, inquit, frater tuus in uerbo, & ſatis tibi fecerit, ſepties in die ſuſcipe eum. Dixit illi Simon diſcipulus eius: Septies in die? Reſpondit dominus & dixit ei: Etiam ego dico tibi uſque ſeptuageſſepties. Etenim in prophetis quoque poſtquàm uncti ſunt ſpiritu ſancto inuentus eſt ſermo peccati. Ignatius uir apoſtolicus & martyr ſcribit, audacter: Elegit dominus apoſtolos, qui ſuper omnes homines peccatores erant. De quorum celeri conuerſione Pſalmiſta canit: Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum poſtea accelerauerunt. Quibus teſtimonijs, ſi non uteris ad autoritatem, utere ſaltem ad antiquitatem quid omnes eccleſiaſtici uiri ſenſerint. Fac aliquem baptizatum, uel ſtatim, uel in ipſis diebus morte ſubtractum: & concedam tibi, quod concedere non debeo: nec cogitaſſe aliquid, nec loquutum, in quo errore & ignorantia laberetur. Num ideo ſine peccato erit, quia uidebitur non ſuperaſſe, ſed fugiſſe peccatum: ac non potius, quia dei miſericordia de peccatorum carcere liberatus migrauit ad dominum? Hoc & nos dicimus, poſſe deum quicquid uoluerit: & hominem per ſe & propria uoluntate, quod tu aſſeris, ſine peccato eſſe non poſſe. Sin autem poteſt, fruſtra nunc iungis & gratiam, qua potens non indiget. Quod ſi non poteſt abſque dei gratia, ſtulte tu dixiſti poſſe quod non poteſt. Quicquid enim ex alterius pendet arbitrio, non eius eſt quem poſſe contendis: ſed illius, ſine quo eum non poſſe perſpicuum eſt. CRITO. Rogo, quæ eſt iſta prauitas, imò abſque ratione contentio? Ne hoc quidem mihi das, ut egreſſus aquas baptiſmatis ſine peccato ſit? ATTI. Aut ego ſenſum meum uerbis explicare non ualeo: aut me explicante, tu ad intelligendum tardior es. CRITO. Quo nam modo? ATTI. Recordare

C quid & tu dixeris, & ego quid loquar. Poſuiſti hominem ſine peccato eſſe, ſi uelit. Ego im-
poſſibile hoc in homine eſſe reſpondeo: non quia ſtatim à baptiſmate homo peccato non ca-
reat, ſed illud tempus quando ſine peccato eſt, nequaquam poſſibilitati humanæ, ſed dei gra
tiæ deputatur. Tolle igitur poſſe, & ego eſſe concedam. Quomodo enim poteſt, qui per ſe
non poteſt? Aut quæ eſt illa impeccantia, quæ ſtatim corporis huius morte finitur? Aut cer-
te ſi ultra uitam protraxerit, delicti & ignorantiæ periculo ſubiacet. CRITO. Dialectica me
arte concludis, & non Chriſtiana loqueris ſimplicitate: nodos mihi quoſdam inter eſſe, & eſſe
poſſe concinnans. ATTI. Egó ne uerborum ſtrophis ludo, cum hoc de tua proceſſerit offici-
na? Tu enim dicis, non eſſe hominem ſine peccato, ſed eſſe poſſe: cum econtrario ego tibi
tribuam quod negaſti, eſſe hominem ſine peccato per dei gratiam, & tamen per ſe non poſ-
ſe. CRITO. Fruſtra ergo dantur præcepta, ſi ea implere non poſſumus. ATTI. Deus poſſi-
bilia mandauit, hoc nulli dubium eſt. Sed quia homines poſſibilia non faciunt, idcirco omnis
mundus ſubditus eſt deo, & indiget miſericordia eius. Aut certe ſi oſtendere potueris, qui
uniuerſa compleuerit, tunc poteris demonſtrare eſſe hominem qui non indiget miſericor-
dia dei. Omne enim quod fieri poteſt, tribus conſtat temporibus, aut præterito, aut præſen-
ti, aut futuro. Hoc quod aſſeris, poſſe hominem ſine peccato eſſe ſi uelit: monſtra factum eſſe
de præterito, aut certe nunc fieri, de futuro poſtea uidebimus. Quod ſi nullum potes oſten-
dere, qui ſine omni omnino peccato, aut ſit aut fuerit: reſtat, ut de futuro tantum diſputatio
ſit. Interim in duobus temporibus, præterito, atque præſenti uictus teneris. Si aliquis fuerit
poſtea maior patriarchis, prophetis, apoſtolis, qui peccato careat: tunc futuris de futuro, ſi
potueris, perſuadeto. CRITO. Loquere ut uis, argumentare ut libet: nunquam mihi libe-
rum arbitrium extorquebis, quod ſemel conceſſit deus: nec ualebis auferre quod mihi tribuit
deus, poſſe ſi uoluero. ATTI. Exempli gratia, uno tantum utamur teſtimonio: Inueni Da-
D uid filium Ieſſe, uirum ſecundum cor meum, qui faciat omnes uoluntates meas. Dauid ſan
ctum eſſe non dubium eſt: & tamen qui electus eſt, ut omnes dei uoluntates faceret, aliqua
feciſſe reprehenditur. Vtique poſſibile erat ei facere, qui ad hoc electus eſt, ut omnes dei uo-
luntates faceret. Nec deus in culpa eſt, qui prædixit eum cunctas ſuorum præceptorum fa-
cere uoluntates, ſed ille qui prædicta non fecit. Neq; enim dixit inueniſſe ſe uirum, qui cun-
ctas in perpetuum ſuæ iuſſionis faceret uoluntates. Hoc & nos dicimus, poſſe hominem non
peccare, ſi uelit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus eſt ani-
mus, quamdiu chorda, nullo uitio laxatur in cithara. Quod ſi paululum ſe remiſerit, quomo
do qui aduerſo flumine lembum trahit: ſi remiſerit manus, ſtatim retrolabitur: & fluentibus
aquis, quò non uult ducitur: ſic humana conditio, ſi paululum ſe remiſerit, diſcit fragilitatem
ſuam, & multa ſe non poſſe cognoſcit. Putás ne apoſtolum Paulum eo tempore quo ſcribe-
bat: Lacernam, ſiue penulam, quam reliqui Troadæ apud Carpum, ueniens affer ac libros
& maxime membranas, de cœleſtibus cogitaſſe myſterijs, & non de his quæ in uſu commu-
nis uitæ uel corporis neceſſaria ſunt? Da mihi hominem qui non eſuriat, non ſitiat, neq; al-
geat, non doleat, non febricitet, non torminibus & urinæ difficultatibus torqueatur: & ego ti-
bi concedam, poſſe hominem nihil niſi de uirtutibus cogitare. Cæditur apoſtolus à mini-
ſtro, & contra pontificem qui cædere imperauerat, ſententiam dirigit: Percutiet te deus paries
dealbate. Vbi eſt illa patientia ſaluatoris, qui quaſi agnus ductus ad uictimam, non aperuit
os ſuum, ſed clementer loquitur uerberanti: Si male loquutus ſum, argue de malo: ſi autem
bene, quid me cædis? Non apoſtolo detrahimus, ſed gloriam domini prædicamus: qui in
carne paſſus, carnis iniuriam ſuperat & fragilitatem: ut taceam illud, quod commemorat:
Alexander ærarius multa mihi mala oſtendit: reddet illi dominus in illa die iuſtus iudex.
CRITO. Cogis me ut loquar quod iam dudum geſtio, & tamen erumpentia uerba nō pro-
mo. ATTI. Quis enim te prohibet, quod ſentis dicere? Aut enim quod dicturus es bonum
eſt, & nos bono fraudare non debes: aut malum, & idcirco non noſtri gratia, ſed pudore ſi-
luiſti

A luiſti, CRITO. Dicam dicam aliquando quod ſentio. Omnis diſputatio tua illuc delabitur, ut naturam accuſes, & culpam referas ad deum, qui talem hominem condidit. ATTI. Hoc illud erat quod uolebas, & nolebas dicere? dic dic quæſo, ut omnes tua fruantur prudentia. Reprehendis deum, quare hominem fecerit hominem: reprehendant & angeli, cur angeli ſint. Omnis creatura cauſetur, quare id ſit quod condita eſt, & non id quod condi potuit. Scilicet nunc mihi puerilibus declamatiunculis ludendum eſt: & à culice atque formica uſq; ad Cherubim & Seraphim ueniam, cur non ſingula in meliori ſtatu condita ſint. Cumq; ad excelſas uenero poteſtates, cauſabor & dicam: quare deus ſolus tantum deus ſit, & non omnia deos fecerit. Aut enim impoſſibilitatis, aut inuidiæ reus erit. Reprehende eum, cur & diabolum in hoc mundo eſſe concedat, & auſer coronam cum certamen abſtuleris. CRITO. Non ſum tam uecors, ut querar cur diabolus ſit: cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum: ſed hoc doleo, cur uiri eccleſiaſtici, & qui magiſtrorum ſibi uſurpant uocabulum, tollant liberum arbitrium: quo ſublato, Manichæorum ſecta conſtruitur. ATTI. Egó ne liberum tollo arbitrium, qui in tota diſputatione mea nihil aliud egi, niſi ut omnipotentiam dei cum libero arbitrio conſeruarem? CRITO. Quomodo ſeruas liberum arbitrium, qui dicis hominem nihil poſſe facere, niſi deus ſemper adiuuerit? ATTI. Si in culpa eſt, qui libero arbitrio iungit dei adiutorium: ergo ille laudetur, qui dei tollit auxilium. CRITO. Non tollo dei auxilium, quippe per cuius gratiam poſſumus omne quod poſſumus, ſed utrunque ſuis finibus terminamus: ut & dei ſit gratiæ, quod dedit liberi arbitrij poteſtatem: & noſtræ uoluntatis, facere quid uel non facere: & quod facientibus præmium, & non facientibus pœna ſeruetur. ATTI. Videris mihi obliuioſus eſſe, & quaſi nihil ſupradictum ſit, per eaſdem diſputationis reuerti lineas. Hoc enim longa diſſertione concluſum eſt, ut graria ſua domi-
B nus, qua nobis conceſſit liberum arbitrium in ſingulis operibus iuuet atque ſuſtentet. CRITO. Quid ergo iuuat atque coronat in nobis & laudat quod ipſe operatus eſt? ATTI. Voluntatem noſtram, quæ obtulit omne quod potuit, & laborem qui contendit ut faceret: & humilitatem, quæ ſemper reſpexit ad auxilium dei. CRITO. Ergo ſi non fecimus quod præcipit, aut uoluit nos adiuuare deus, aut noluit. Si uoluit & adiuuit, & tamen fecimus quod uoluimus: non nos, ſed ille ſuperatus eſt. Si autem noluit adiuuare, non eſt culpa eius qui uoluit facere, ſed illius qui adiuuare potuit, & noluit facere. ATTI. Non intelligis δίλημμα tuum in grande blaſphemiarum decidiſſe baratrum: ut ex utraque parte, aut inualidus ſit deus, aut inuidus: & non tantum ei laudis ſit, quod bonorum autor eſt & adiutor, quantum uituperationis, quod mala non coërcuit. Detrahatur ergo illi, cur diabolum eſſe permiſerit, cur paſſus ſit, & hucuſque patiatur quotidie aliquid in mundo mali fieri. Quærit hoc Marcion, & omnes hæreticorum canes, qui uetus laniant teſtamentum, & huiuſcemodi ſyllogiſmum texere conſueuerunt. Aut ſciuit deus hominem in paradiſo poſitum, præuaricaturum eſſe mandatum illius, aut neſciuit. Si ſciuit, non eſt in culpa is qui præſcientiam dei uitare non potuit: ſed ille qui talem condidit, ut dei non poſſet ſcientiam deuitare. Si neſciuit, cui præſcientiam tollis, aufers & diuinitatem. Hoc enim genere in culpa erit qui elegit Saul futurum poſtea regem impijſſimum. Et ſaluator aut ignorantiæ, aut iniuſticiæ tenebitur reus, cur in Euangelio ſit loquutus: Nónne uos duodecim ego elegi apoſtolos, & unus de uobis diabolus eſt? Interroga eum, cur Iudam elegerit proditorem? Cur ei loculos commiſerit, quem furem eſſe non ignorabat. Vis audire rationem. Deus præſentia iudicat, non futura. Nec condemnat ex præſcientia, quem nouerit talem fore, qui ſibi poſtea diſpliceat: ſed tantæ bonitatis eſt, & ineffabilis clementiæ, ut eligat eum, quem interim bonum cernit, & ſcit malum futurum, dans ei poteſtatem conuerſionis & pœnitentiæ: iuxta illum ſenſum Apoſtoli: Ignoras quia benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? ſecundum duritiam autem tuam & cor impœnitens, theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet unicuique ſecundum opera eius. Neq; enim ideo peccauit Adam, quia deus hoc

C futurum nouerat,ſed præſciuit deus,quaſi deus, quod ille erat propria uoluntate facturus. Accuſa ergo deum mendacij, quare dixerit per Ionam: Adhuc tres dies & Niniue ſubuertetur. Sed reſpondebit tibi per Hieremiam: Ad ſummam loquar contra gentem & regnum,ut eradicem & deſtruam & diſperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod loquutus ſum aduerſus eam,agam & ego pœnitentiam ſuper malo quod cogitaui ut facerē ei. Et ad ſummam loquar de gente & regno,ut ædificem & plantem illud: ſi fecerit malum in conſpectu meo,ut non audiat uocem meam: pœnitentiam agam ſuper bono, quod loquutus ſum ut facerem ei. Indignabatur quondam & Ionas, cur deo fuerit iubente mentitus: ſed iniuſti mœroris arguitur,malens cum pernicie innumerabilis populi uerum dicere, quàm cum tantorum ſalute mentiri. Ponitur ei exemplum: Tu doles ſuper hedera, ſiue cucurbita, in qua non laboraſti: neque feciſti ut creſceret,quæ ſub una nocte nata eſt,& una nocte perijt: & ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua ſunt plus quàm centum uiginti milia hominum,qui neſciunt quid ſit inter dexteram & ſiniſtram ſuam. Si in paruulorum ætate & ſimplicium, quos certe peccatores fuiſſe non poteris approbare,tãta fuit hominum multitudo: quid dicemus de utriuſque ſexus ætate diuerſa,quæ iuxta Philonem & prudentiſſimum philoſophorum,ab infantia uſque ad decrepitam ſenectutem,ſeptenario ordine deuoluitur, dum ſibi ſic inuicem ætatum incrementa ſuccedunt: ut quando de alia tranſeamus ad aliã, ſentire minime ualeamus? CRITO. Tota argumentatio tua huc tendit, ut quod Græci
2 dicunt αὐτεξουσίαν, & nos liberum appellamus arbitrium: uocabulo tribuas, re auferas. Tu enim autorem peccatorum facis deum, dum aſſeris nihil hominem per ſe poſſe facere, ſed adminiculo dei,cui imputetur omne quod facimus. Nos autem, ſiue bonum, ſiue malum homo fecerit, per liberi arbitrij poteſtatem ei dicimus imputari,qui fecit quod uoluit: & nõ ei, qui ſemel conceſſit liberum arbitrium. ATTI. Quamuis tergiuerſeris, laqueis ueritatis
D innecteris: hoc enim modo,etiam ſi ipſe non adiuuat, tamen iuxta te autor erit malorum: quia potuit prohibere, & non prohibuit. Vetus enim ſententia eſt, homicidam eſſe eum, qui cum poſſit hominem de morte liberare, non liberet. CRITO. Iam iam tollo manum, cedo, uiciſti: ſi tamen uincere eſt, ueritatem uelle ſubuertere, non rebus, ſed ſermonibus,id eſt, non ueritate, ſed mendacio. Poſſum enim illud tibi Apoſtoli reſpondere: Et ſi imperitus ſermone,non tamen ſcientia. Quando enim loqueris, coactus argumentationum ſtrophis ubi uideor aſſentire: cum autem tacueris, ex animo rurſus elabitur: ut liquido appareat diſputationem tuam non ex fontibus ueritatis & Chriſtiana ſimplicitate, ſed ex philoſophorum minutijs & arte deſcendere. ATTI. Vis ergo me rurſum uti teſtimonijs ſcripturarum? Et quomodo iactant diſcipuli tui nullum argumentationi tuæ poſſe & problematibus reſpondere? CRITO. Non ſolum uolo,ſed & cupio. Doce me de ſcripturis ſanctis,ubi ſublata liberi arbitrij poteſtate faciat homo,quod per ſe aut noluit, aut non potuit. ATTI. Non ita,ut proponis, ſed ut ueritas poſcit & ratio, ſcripturarum uocibus eſt utendum. Loquitur Iacob in oratione ſua: Si fuerit dominus deus mecum, & cuſtodierit me in uia,per quam ego pergo: & dederit mihi panem ad manducandum, & ueſtimentum ad operiendum: & reduxerit me cum ſalute in domum patris mei, erit mihi dominus in deum: & lapis iſte quem poſui in titulum, erit mihi domus dei: & omnium quæcunque dederis mihi,decimas offeram tibi. Nunquid dixit,ſi liberum arbitrium conſeruaueris, & cibum & ueſtimentum meo labore quæſiero, & reuertero in domum patris mei? Omnia dat domini uoluntati,ut mereatur accipere quod precatur. Reuertenti de Meſopotamia Iacob, angelorum occurrit exercitus,& uocantur caſtra dei. Poſtea pugnat cum angelo ſub figura hominis,& à domino confortatur. De ſupplantatore,Iacob rectiſſimus dei nomen accepit. Neque enim ad fratrem crudeliſſimum audebat reuerti,niſi domini præſidio roboratus. Scriptum eſt in conſequentibus: Ortus eſt ei ſol, poſtquàm tranſiuit Phanuel, quod interpretatur facies dei. Vnde loquitur & Moyſes: Vidi dominum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima

A anima mea: non proprietate naturæ, ſed dignatione miſerentis. Oritur ergo nobis ſol iuſti-
ciæ, quando uultu dei cõfirmamur. Ioſeph in Aegypto clauditur carcere, ibiq; inſertur, quod
cuſtos carceris omnia poteſtati eius fideiq; commiſerit. Cauſaq; redditur, quia dominus erat
cum eo: & quæcunque faciebat, proſperabantur à domino in manibus eius. Vnde & eunu-
chis ſomnia ſuggeruntur, & Pharao uidet ſomnium inextricabile, ut per hanc occaſionem li
beraretur Ioſeph, pater paſceretur & fratres, Aegyptus tempore famis ſaluaretur. Sequitur:
Dixit autem deus ad Iſraël in uiſione noctis: Ego ſum deus patrum tuorum, noli timere de-
ſcendere in Aegyptum, in gentem enim magnam faciam te ibi: & ego deſcendam tecum in
Aegyptum, & educam te inde: & ponet Ioſeph manus ſuas ſuper oculos tuos. Vbi hic eſt li-
beri arbitrij poteſtas? An non totum quod ire audet ad filium, & genti ſe committere domi-
num neſcienti, dei patrum eius auxilium eſt? Liberatur populus de Aegypto in manu forti
& brachio excelſo: non Moyſi & Aaron, ſed eius qui ſignorum miraculis populum libera-
uit: & ad extremum percuſſit primogenita Aegypti: ut qui prius retinebant pertinaciter, ar-
denter exire compellerent. Solomon loquitur: Eſto cõfidens in dominum in toto corde tuo:
in tua autem ſapientia ne exalteris: in omnibus uijs tuis cognoſce eum, ut rectas faciat uias
tuas. Intellige quid loquitur: Nec in ſapientia noſtra, nec in ullis uirtutibus confidendum, ſed
in ſolo domino, à quo greſſus hominis diriguntur. Deniq; præcipitur, ut oſtendamus ei uias
noſtras, & notas eſſe faciamus, quæ non labore proprio, ſed illius adiutorio, atque clementia
rectæ fiunt. Vnde ſcriptum eſt: Rectam fac in conſpectu meo uiam tuam, ſiue ut alia exem-
plaria habent: Rectam fac in conſpectu tuo uiam meam: ut quod tibi rectum eſt, etiam mihi
rectum eſſe uideatur. Idem Solomon loquitur: Deuolue ſuper dominum opera tua, & firma
buntur cogitationes tuæ. Tunc enim noſtra cogitatio confirmatur, quando omne quod agi-
mus, quaſi ſuper ſtabilem & ſolidiſſimã petram, domini adiutorio deuoluimus, eiq; cuncta
B reputamus. Apoſtolus Paulus cum dei beneficia celeri ſermone narraſſet, ad extremum intu
lit: Et ad hæc quis idoneus? Vnde & in alio loco dicit: Fiduciam autem talem habemus per
Chriſtum ad deum, non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis: ſed
ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui & idoneos fecit nos noui teſtamenti miniſtros: non litera,
ſed ſpiritu. Litera enim occidit, ſpiritus autem uiuificat. Adhuc audemus per liberum arbi-
trium ſuperbire, & abuti beneficijs dei in contumeliam largitoris? cum idem uas electionis
apertiſſime ſcribat: Habemus autem theſaurum iſtum in uaſis fictilibus, ut abundantia for-
titudinis noſtræ ſit ex deo, & non ex nobis. Vnde & in alio loco, retundens hæreticorum
impudentiam loquitur: Qui gloriatur, in domino glorietur. Neque enim qui ſeipſum com-
mendat, ipſe probatus eſt, ſed quem deus commendat. Et iterum: Nihil enim mihi defuit
ab his, qui ſupra modum ſunt apoſtoli, licet nihil ſim. Petrus loquitur ad dominum ſigno
rum magnitudine conturbatus: Recede à me quia homo peccator ſum. Et dominus ad di-
ſcipulos: Ego ſum uitis & uos rami: qui manet in me, & ego in eo, iſte affert fructum mul-
tum: quia ſine me nihil poteſtis facere. Sicut rami & flagella uitium ilico contabeſcunt, cum
fuerint à matrice præciſa: ita omnis hominum fortitudo marceſcit & deperit, ſi à dei auxi-
lio deſeratur. Nemo, inquit, poteſt uenire ad me, niſi pater qui miſit me traxerit eum. Quan-
do dicit, nemo poteſt uenire ad me, frangit ſuperbientem arbitrij libertatem: quod etiam ſi
uelit ad Chriſtum pergere, niſi fiat illud quod ſequitur: niſi pater meus cœleſtis traxerit
eum, nequicquam cupiat & fruſtra nitatur. Simul & hoc animaduertendum, quod qui tra-
hitur, non ſponte currit: ſed aut retrectans & tardus, aut inuitus adducitur. Qui non poteſt
ſuis uiribus & labore uenire ad Ieſum, quomodo poteſt omnia ſimul peccata uitare. Et uita-
re in perpetuum, & dei ſibi potentiæ nomen aſſumere? Si enim ille ἀναμάρτητος, & ego ἀναμάρ-
τητος: quæ inter me & deum erit diſtantia? Vnum adhuc ponam teſtimonium, ne tibi & au-
ditoribus faſtidium faciam. Aſſuero quem ſeptuaginta interpretes ἀρταξέρξην uocant, ſomnus
aufertur ab oculis, ut commentarios in ſe fidelium replicans miniſtrorum, inueniat Mardo-

C chæum,cuius indicio de inſidijs liberatus eſt,ut & Heſter commendabilior fieret,& cunctus populus Iudæorum imminentem uitaret necem.Certe rex potentiſſimus, qui ab India uſq; ad Septentrionem & Aethiopiam cunctum poſſidebat Orientem, poſt largiſſimas epulas & cibos toto orbe quæſitos dormire cupiebat,& ſomno requieſcere,ac liberum arbitrium implere dormiendi:niſi dominus prouiſor bonorum omnium impediſſet naturæ ordinem, ut contra naturam,tyranni crudelitas uinceretur.Longum eſt ſi uoluero cuncta ſanctarum ſcripturarum exempla proferre.Totus ſermo ſanctorum ad deum oratio eſt:tota oratio & deprecatio extorquet clementiam creatoris:ut qui noſtris uiribus & ſtudio ſaluari non poſſumus,illius miſericordia conſeruemur.Vbi autem miſericordia & gratia eſt,liberum ex parte ceſſat arbitrium:quod in eo tantum eſt,ut uelimus atq; cupiamus, & placitis tribuamus aſſenſum.Iam in domini poteſtate eſt,ut id quod cupimus,quod laboramus, ac nitimur, illius ope & auxilio implere ualeamus. CRITO.Ego ſimpliciter dixeram,non in ſingulis operibus noſtris,ſed in gratia conditionis & legis ſentiri auxilium dei,ne liberum frangeretur arbitrium.Cæterum ſunt pleriq; noſtrorum,qui omnia quæ agimus,dicant fieri præſidio dei. ATTI. Qui hoc dicit,ueſter eſſe ceſſabit? Aut ergo & tu iſta dicito,ut noſter eſſe incipias:aut ſi non dicis,alienus eris cum his qui noſtra non dicunt. CRITO. Tuus ero, ſi mea dixeris: imò tu meus,ſi aduerſa non dixeris.Sana corpora confiteris,& animæ quæ fortior eſt,denegas ſanitatem.Vt enim morbus & uulnus in corpore,ita peccatum in anima. Qui ergo ſanum aliquando hominem confiteris ex ea parte qua caro eſt,quare non ſanum dicas & ex ea qua ſpiritus eſt? ATTI. Sequor propoſitionem tuam. Nunquam hodie effugies,ueniam quocunq; uocaris. CRITO. Paratus ſum ad audiendum. ATTI. Et ego ad loquendum ſurdis auribus. Reſpondebo igitur ad propoſitum.Ex anima & corpore compacti utriuſque

D ſubſtantiæ naturam conſequimur.Quomodo corpus ſanum dicitur,ſi nullo languore uexetur:ita anima abſque uitio,ſi nulla perturbatione quatiatur. Et tamen quamuis corpus ſanum ſit integrumq; & uegetum,& cunctorum ſenſuum integritate robuſtum, aut crebris, aut raris infirmitatibus condoleſcit:& ut firmiſſimum ſit,interdum pituitæ moleſtiam patitur:ita anima cogitationum & perturbationum impetus ſuſtinens,ut ſuperet naufragia,non abſque periculo nauigat,conſideransq; fragilitatem ſuam ſemper de morte ſollicita eſt: ſecundum illud quod ſcriptum eſt: Quis eſt homo qui uiuet,& non uidebit mortẽ? Quæ cũctis intenta eſt mortalibus,non naturæ diſſolutione,ſed morte peccati: iuxta illud propheticum:Anima quæ peccauerit,ipſa morietur.Alioquin hanc communem mortem,qua & bruta ſoluuntur animalia,Enoch & Eliam nondum uidiſſe cognoſcimus.Da mihi corpus quod nunquam languerit,aut quod poſt languorem perpetua ſanitate ſecurum ſit: & dabo tibi animam quæ nunquam peccauerit,nec poſt uirtutes deinceps peccatura ſit:præſertim cũ uicina ſint uitia uirtutibus. Et ſi paululum declinaueris,aut errandum tibi ſit,aut in præceps cadendum.Quantum enim inter ſe diſtant pertinacia & perſeuerantia, parſimonia & frugalitas,liberalitas & profuſio, prudentia & calliditas, fortitudo & temeritas, cautela & timiditas? quorum alia ad bona,alia referuntur ad mala. Quod quidem & in corporibus inuenitur.Si felli prouideris temperando,pituita ſuccreſcit. Si humores ſiccare feſtines, inardeſcit ſanguis bili uſuiatus, & luteus color ora perfundit. Certe ut cunctam medicorum adhibeamus diligentiam,& caſtigatis uiuamus cibis,& morborum ſomitibus careamus & crudelitate,occultis quibuſdam & ſoli deo cognius cauſis,uel frigore inhorreſcimus,uel febre exardeſcimus,uel torminibus eiulamus,& ueri medici ſaluatoris imploramus auxilium,dicimusq; cum apoſtolis:Magiſter,ſaluos nos fac,perimus. CRITO.Eſto, ut nullus potuerit omne uitare peccatum in puericia,adoleſcentia & iuuentute,nunquid negare potes plurimos iuſtos & ſanctos uiros poſt uitia,omni ſe ad uirtutes animo contuliſſe,& per has caruiſſe peccato? ATTI.Hoc eſt quod tibi in principio dixeram,in noſtra eſſe poſitum poteſtate,uel peccare, uel non peccare:& uel ad bonum,uel ad malum extendere manum,ut liberum ſeruetur arbitrium

A bitrium:ſed hoc pro modo & tempore & conditione fragilitatis humanæ: perpetuitatem au-
tem impeccantiæ ſoli reſeruari deo,& ei qui uerbum caro factus, carnis detrimenta & pecca-
ta non pertulit. Nec quia ad breue poſſum, coges me ut poſſim iugiter. Poſſum ieiunare, ui-
gilare,ambulare,legere,pſallere, ſedere, dormire, nunquid in perpetuum? CRITO. Et qua-
re in ſcripturis ſanctis ad perfectam iuſticiam prouocamur, ut eſt illud: Beati mundo corde,
quoniam ipſi deum uidebunt. Et: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. Et
dei loquentis ad Abraham: Ego ſum deus tuus, placeto in conſpectu meo, & eſto ſine macu-
la uel querela:& ponam teſtamentum meum inter me & te,& multiplicabo te nimis? Si enim
non poteſt fieri quod ſcriptura teſtatur, fruſtra præcepit ut fieret. ATTICVS. Diuerſis teſti-
monijs ſcripturarum eandem quæſtionem teris in theatrales præſtigias, quæ unum eun-
demq́ hominem perſonarum uarietate mutata, in Martem Veneremq́ producunt: ut qui
prius rigidus & truculentus inceſſerat, poſtea ſoluatur in molliciem fœminarum. Hoc enim
quod nunc quaſi nouum obijcis: Beati mundo corde: & beati immaculati in uia:& eſto ſine
macula:& cætera huiuſcemodi, Apoſtolo reſpondente conuictum eſt: & ex parte cognoſci-
mus,& ex parte prophetamus:& nunc per ſpeculum uidemus in ænigmate: cum autem ue-
nerit quod perfectum eſt, id quod ex parte fuerat, deſtruetur. Et mundum igitur cor quod
poſtea ſit uiſurum deum & beatitudinem uitæ immaculatæ,& immaculatum cum Abraham
uiuere, in umbra poſſidemus & imagine. Quamuis aliquis patriarcha ſit, quamuis propheta,
quamuis apoſtolus, dicitur eis à domino ſaluatore: Si uos cum ſitis mali, ſcitis bona dare filijs
ueſtris: quanto magis pater ueſter qui in cœlis eſt, dabit bona petentibus ſe? Deniq; & Abra-
ham, cui dictum eſt: Eſto ſine querela & ſine macula, conſciẽtia fragilitatis ſuæ cecidit pronus
in terram. Cunq; loquutus eſſet ei deus: Sarai uxor tua non uocabitur ultra Sarai, ſed Sara
B erit nomen eius:& dabo tibi ex ea filium, & benedicam ei, & erit in gentes, & reges gentium
ex ipſo erunt, ſtatim infertur: Cecidit Abraham in faciem ſuam, riſitq́, & dixit in mente ſua:
Si centenario naſcetur filius,& ſi Sara nonaginta annorum pariet? Dixitq́ Abraham ad deũ:
Iſmaël uiuat in conſpectu tuo. Cui reſpondit Deus: Etiam. Ecce Sara uxor tua pariet tibi fi-
lium,& uocabis nomen eius Iſaac,& reliqua. Certe audierat à deo: Ego ſum deus tuus, pla-
ceto in conſpectu meo,& eſto ſine macula: quare non credidit quod deus repromiſit, ſed ri-
ſit in corde, putans ſe cælare deum,& aperte ridere non audens? Denique cauſas incredulita-
tis exponens dicit in corde ſuo: Quomodo poteſt fieri, ut centenarius de nonagenaria uxo-
re pariat filium? Viuat, inquit, Iſmaël in conſpectu tuo, quem ſemel dediſti. Difficilia non
quæro, contentus ſum beneficio quod accepi. Quem occulta reſponſione arguens deus, ait:
Etiam. Et eſt ſenſus: Fiet quod exiſtimas non futurum. Sara uxor tua pariet tibi filium:&
antequàm iſta concipiat, priuſquàm ille naſcatur, puero nomen imponam. Ex errore enim
tuo, quo riſiſti tacitus, filius tuus Iſaac riſus nomen accipiet. Sin autem ab his qui ſunt mun-
do corde in hoc ſeculo putas uideri deum, quare Moyſes qui prius dixerat: Vidi dominum
facie ad faciem,& ſalua facta eſt anima mea: poſtea deprecatur, ut eum uideat cognoſcen-
ter? quem quia dixerat ſe uidiſſe, audit à domino: Non potes uidere faciem meam. Non enim
uidebit homo faciem meam,& uiuet. Vnde & Apoſtolus, inuiſibilem ſolum deum, qui & lu-
cem habitat inacceſſibilem,& quem nullus hominum uiderit, neq; poſſit uidere, appellat. Et
Ioannes euangeliſta ſacra uoce teſtatur, dicens: Deum nemo uidit unquam. Vnigenitus fi-
lius, qui eſt in ſinu patris, ipſe narrauit. Qui uidet,& narrat, non quantus eſt ille qui uiſus eſt,
nec quantum nouit ille qui narrat: ſed quantum poteſt mortalium ſenſus accipere. Quod au-
tem putas beatum eſſe, qui ſit immaculatus in uia, & ambulet in lege eius, ex ſequenti ſenſu
priorem intellige. Multis teſtimonijs ſupra didiciſti legem nullum potuiſſe complere. Si autẽ
Apoſtolus ad comparationem gratiæ Chriſti, quæ prius lucra arbitrabatur in lege, reputauit
quaſi ſtercora, ut Chriſtũ lucrifaceret: quanto magis nos ſcire debemus, ideo Chriſti & euan-
gelij gratiã ſucceſſiſſe: quia in lege nemo iuſtificari potuit? Si autem in lege nullus iuſtificatur,

C quomodo ad perfectum immaculatus eſt in uia, qui adhuc ambulat, & ad calcem uenire fe-
ſtinat? Certe qui in curſu eſt, & in uia graditur, minor eſt eo qui peruenit ad finem. Si ergo
immaculatus eſt ille atq; perfectus, qui adhuc ambulat in uia, & graditur in lege: quid plus ha
bebit ille qui ad terminum uiæ legiſq; peruenit? Vnde & Apoſtolus de domino loquitur:
quod in fine mundi, & in conſummatione uirtutum exhibeat ſibi ſanctam eccleſiam, non ha-
bentem maculam, neq; rugam: quam uos putatis iam in iſta carne mortali & corruptibi-
li eſſe perfectam, & audire meremini cum Corinthijs: Iam perfecti eſtis, iam diuites facti
eſtis, ſine nobis regnatis: atq; utinam regnaretis, ut & nos regnaremus uobiſcum: cum uera
& abſque omni ſorde perfectio in cœleſtibus reſeruetur, quando ſponſus loquetur ad ſpon-
ſam: Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Iuxta quod & illud intelligitur: Vt
ſitis irreprehenſibiles & ſimplices ſicut filij dei immaculati: quod non dixerat eſtis, ſed ſitis,
in futurum differens, non in præſenti eſſe conteſtans: ut hic labor ſit atq; contentio, ibi labo-
ris uirtutiſq; præmia. Deniq; Ioannes ſcribit: Dilectiſſimi, filij dei ſumus, & nondum appa-
ruit quid erimus. Scimus, quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quando eum uidebimus
ſicuti eſt. Quanquam ergo filij dei ſimus, tamen ſimilitudo dei, & uera contemplatio, tunc no
bis repromittitur, quando apparuerit in claritate ſua. De hoc ſuperbiæ tumore, & illa oran-
di prorumpit audacia: qua ſcribens ad uiduam, quomodo ſancti debeant orare pronuncias.
Ille enim, inquis, merito ad deum extollit manus: ille preces bona conſcientia fundit, qui po-
teſt dicere: Tu enim noſti domine, quàm ſanctæ, quàm innocentes, quàm puræ ſint ab omni
fraude, & iniuria, & rapina, quas ad te expando manus, quàm iuſta, quàm immaculata la-
bia, & ab omni mendacio libera: quibus tibi, ut mihi miſerearis preces fundo. Chriſtiani eſt
hæc, an phariſæi ſuperbientis oratio: qui etiam in Euangelio loquebatur: Deus, gratias ago
tibi, quia non ſum ſicut cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri, & ſicut hic publicanus: ie-
D iuno bis in ſabbato: decimas do omnium quæ poſſideo. Ille agit gratias deo, quia ipſius mi-
ſericordia non ſit ſicut cæteri homines, peccata deteſtans, non aſſumens iuſticiam. Tu dicis:
Domine tu noſti quàm ſanctæ, quàm innocentes, quàm puræ ſint ab omni fraude, iniuria &
rapina, quas ad te expando manus. Ille bis in ſabbato ſe ieiunare dicit, ut affligat carnem ui-
tijs laſciuientem: & omnis ſubſtantiæ ſuæ dat decimas. Redemptio enim animæ uiri, pro-
priæ diuitiæ. Tu cum diabolo gloriaris, dicente: Super ſydera aſcendam, ponã in cœlo thro-
num meum, & ero ſimilis altiſſimo. Dauid loquitur: Lumbi mei impleti ſunt illuſionibus, &
computruerunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ. Et: Ne intres in iudicium cum ſeruo
tuo, &: non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Tu ſanctum & innocentem & pu-
rum te eſſe iactas, & mundas ad deum expandis manus. Nec ſufficit tibi in cunctis operibus
gloriari, niſi ab omni ſermonis oriſq; peccato mũdum eſſe te dicas: inferẽs quàm iuſta, quàm
immaculata labia, & ab omni mendacio libera. Ille canit: Omnis autem homo mendax; &
hocipſum confirmat apoſtolica autoritas, ut ſit deus uerax, omnis autem homo mendax: &
tu ab omni mendacio immaculata & iuſta & libera poſſides labia. Eſaias plangit: Heu mihi
miſero, quoniam compunctus ſum: quia cum ſim homo, & immunda labia habeam, in me-
dio quoq; populi immunda labia habentis ego habito: & poſtea Seraphim ignitum carbo-
nem forpice comprehenſum defert ad prophetæ labia purganda: non ut tu loqueris arrogan
tis, ſed ſua uitia confitentis. Iuxta illud quod in pſalmo dicitur: Quid detur tibi, aut quid ap-
ponatur tibi ad linguam doloſam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatorijs. Et
poſt tantum tumorem, orantiſq; iactantiam & confidentiam ſanctitatis quaſi ſtultus ſtultis
perſuadere conaris: ut in extremo dicas, quibus tibi ut mihi miſerearis preces fundo. Si ſan-
ctus es, ſi innocens, ſi ab omni ſorde purgatus: ſi nec ſermone, nec opere peccaſti, dicente Iaco-
bo: Qui in uerbo nõ peccat, iſte perfectus eſt uir: & nemo poteſt refrenare linguã ſuam: quo-
modo miſericordiã deprecaris, ut uidelicet plangas te & fundas preces: qa ſanctus & purus es
& innocẽs imaculatiſq; labijs, & ab om̃i liber mẽdacio, dei ſimilis poteſtati? Sic Chriſtus ora-
uit in

A uit in cruce: Deus deus meus, ut quid dereliquiſti me: longe à ſalute mea, uerba delictorum meorum. Et rurſum: Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. Et: Pater, ignoſce eis: quod enim faciunt, neſciunt: qui pro nobis agens gratias dixerat: Confiteor ubi domine pater cœli & terræ. Sic docuit apoſtolos ſuos, ut quotidie in corporis illius ſacrificio credentes audeant loqui: Pater noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum. Illi nomen dei, quod per ſe ſanctum eſt, in ſe ſanctificari cupiunt: tu dicis, noſti domine quàm ſanctæ & quàm innocentes & quàm puræ manus meæ ſint. Illi inferunt: Adueniat regnum tuum: ſpem regni futuro tempore præſtolantes: ut regnante Chriſto, nequaquam regnet peccatum in mortali eorum corpore, iunguntq́: Fiat uoluntas tua, ſicut in cœlo & in terra: ut imitetur angelos humana fragilitas, & uoluntas domini compleatur in terra. Tu dicis poteſt homo ſi uoluerit omni carere peccato. Panem quotidianum ſiue ſuper omnes ſubſtantias, uenturum apoſtoli deprecantur, ut digni ſint aſſumptione corporis Chriſti. Et uos per nimiam ſanctitatem, ſecuramq́ iuſticiam, audacter uobis cœleſtia dona uendicatis. Sequitur: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. De baptiſmatis fonte ſurgentes, & regenerati in dominum ſaluatorem: impleto illo, quod de ſe ſcriptum eſt: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata: ſtatim in prima corporis communione Chriſti dicunt: Et dimitte nobis debita noſtra: quæ illis fuerant in Chriſti confeſſione dimiſſa: & tu arrogans & ſuperbus de ſanctarum puritate manuum, & mundicia eloquij gloriaris. Quamuis ſit hominis perfecta conuerſio, & poſt uitia atque peccata uirtutum plena poſſeſſio: nunquid poſſunt ſic eſſe ſine uitio, quomodo illi, qui ſtatim de Chriſti fonte procedunt? Et tamen iubentur dicere: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: non humilitatis mendacio, ut tu interpretaris, ſed pauore fragilitatis humanæ ſuam conſcientiam formidantes. Illi dicunt: Ne nos inducas in tentationem: tu

B cum Iouiniano loqueris: eos qui plena fide baptiſma conſequuti ſunt, tentari ultra & peccare non poſſe. Ad extremum inferunt: Sed libera nos à malo. Quid precantur à domino, quod habent in liberi arbitrij poteſtate? O homo nunc mundus factus es in lauacro, & de te dicitur: Quæ eſt iſta, quæ aſcendit dealbata, innitens ſuper fratruelem ſuum: ut lota quidem ſit, ſed cuſtodire non ualeat puritatem, niſi à domino deo ſuſtentetur. Quomodo cupis dei miſericordia liberari, qui paulò ante liberatus es à peccatis, niſi hac ratione qua diximus: ut cum omnia fecerimus, nos inutiles eſſe fateamur. Oratio erga tua, phariſæi uincit ſuperbiam, & publicani comparatione damnatur: qui de longe ſtans, oculos ad deum non audebat attollere, ſed percutiebat pectus ſuum, dicens: Deus propicius eſto mihi peccatori. Vnde profertur domini ſententia: Dico uobis, deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam, plus quàm ille. Omnis enim qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur. Apoſtoli humiliantur, ut exaltentur. Diſcipuli tui eleuantur, ut corruant. Eidem adulans uiduæ non erubeſcis dicere pietatem, quæ nuſquam reperitur in terra: & ueritatem, quæ ubique peregrina ſit, in illa potiſſimum commorari: nec recordaris illius ſententiæ: Populus meus, qui beatum te dicunt, ſeducunt te, & ſemitas pedum tuorum ſupplantant; laudáſque eam uocibus, & dicis: O te felicem nimium, ò beatam, ſi iuſticia quæ eſſe iam non niſi in cœlo creditur, apud te ſolam inueniatur in terris. Docere eſt hoc an occidere? Leuare de terra, an præcipitare de cœlo: id mulierculæ tribuere, quod angeli non audeant uſurpare? Si autem pietas, ueritas atque iuſticia non inueniuntur in terris, niſi in una muliere: ubi erunt iuſti tui, quos abſque peccato in terris eſſe iactabas? Quæ duo capitula orationis & laudis, ſoles cum tuis iurare diſcipulis non eſſe tua, cum perſpicue in eis ſtili tui ſplendor eluceat: & tanta ſit uenuſtas eloquij Tulliani, ut teſtudineo incedens gradu: quæ ſecreto doces, mittisq́ uenalia, publice non audeas profiteri. O te felicem, cuius præter diſcipulos nemo conſcribit libros: ut quicquid uideris diſplicere, non tuum, ſed alienum eſſe contendas. Et quis ille tanti erit ingenij, ut lepôrem tui ſermonis poſſit imitari? CRITOBVLVS. Non poſſum ultra differre

C ferre,omnis uincitur patientia ueſtrorum iniquitate uerborum. Oro te, quid infantuli pecca-
uere? nec conſcientia eis delicti imputari poteſt,nec ignorantia, qui iuxta Ionam prophetam
manum dexteram neſciunt & ſiniſtram. Peccare non poſſunt & poſſunt perire: genua la-
bant,uagitus uerba non explicant, balbutiens lingua ridetur, & æternæ miſeriæ cruciatus
miſeris præparantur. ATTI. Ah nimium diſertus eſſe cœpiſti (ut non dicam eloquens) poſt-
quàm diſcipuli tui uerſi ſunt in magiſtros. Antonius orator egregius, in cuius laudibus
Tullius pertonat: diſertos ſe ait uidiſſe multos,eloquentem adhuc neminem. Noli ergo *mihi*
Oratorum & non tuis floribus ludere, per quos ſolent imperitorum atque puerorum aures
decipi, ſed ſimpliciter dic mihi quid ſentias. CRITO. Hoc dico, concedas mihi ſaltem eos
eſſe ſine peccato, qui peccare non poſſunt. ATTI. Concedam ſi in Chriſto fuerint bapti-
zati: nec me tenebis in aſſenſum ſententiæ tuæ, qua dixiſti poſſe hominem ſine peccato
eſſe ſi uelit. Iſti enim nec poſſunt,nec uolunt: ſed ſine ullo peccato per dei gratiam ſunt, quam
in baptiſmo ſuſceperunt. CRITO. Cogis me, ut ad inuidioſum illud ueniam, & dicam tibi:
Quid enim peccauerunt,ut ſtatim in me populorum lapides conijcias, & quem uiribus non
potes,uoluntate interficias? ATTI. Ille hæreticum interficit,qui eſſe hæreticum patitur. Cæ-
terum noſtra correptio, uiuificatio eſt: ut hæreſi moriens, uiuas catholicæ fidei. CRITO.
Si nos ſcitis hæreticos, cur non accuſatis? ATTI. Quia Apoſtolus me docet hæreticum poſt
unam & ſecundam correptionem uitare non accuſare, ſciens quia peruerſus ſit, & ſuo iudi-
cio damnatus. Alioqui ſtultiſſimum eſt, ſuper fide mea ex alterius pendere iudicio. Quid
enim ſi te alius catholicum dixerit, ſtatim ne aſſenſum tribuam? Quicunque te defenderit,
& peruerſa credentem bene ſentire dixerit: non hoc agit ut te infamia liberet, ſed ut ſe in-
famet perfidiæ. Multitudo ſociorum nequaquam te catholicum,ſed hæreticum eſſe demon-
ſtrabit. Verum hæc eccleſiaſtico calcentur pedę, ne quaſi paruulis flentibus triſtior *quædam*
D imago monſtretur. Hoc nobis præſtet dei timor, ut omnes alios contemnamus timores.
Proinde aut defende quod credis,aut relinque quod defendere non potes. Quemcunque in
defenſionem tui adduxeris,non patronum, ſed ſocium nominâbis. CRITO. Dic quæſo, &
me omni libera quæſtione, quare infantuli baptizentur? ATTI. Vt eis peccata in baptiſma-
te dimittantur. CRITO. Quid enim commeruere peccati? Quiſquám ne ſoluitur non liga-
tus? ATTI. Me interrogas? Reſpondebit tibi euangelica tuba,doctor gentium,uas aureum
in toto orbe reſplendens: Regnauit mors ab Adam, uſq; ad Moyſen: etiam in eos, qui
non peccauerunt, in ſimilitudinem præuaricationis Adam, qui eſt forma futuri. Quod ſi
obieceris dici, eſſe aliquos qui non peccauerunt: intellige eos illud non peccaſſe peccatum,
quod peccauit Adam præuaricando in paradiſo præceptum dei. Cæterum omnes homi-
nes, aut antiqui propagatoris Adam, aut ſuo nomine tenentur obnoxij. Qui paruulus eſt,
parentis in baptiſmo uinculo ſoluitur. Qui eius ætatis eſt, quæ poteſt ſapere, & alieno &
ſuo, Chriſti ſanguine liberatur. Ac ne me putes hæretico ſenſu hoc intelligere, beatus mar-
tyr Cyprianus,cuius te in ſcripturarum teſtimonijs digerendis æmulum gloriaris,in epiſtola
quam ſcribit ad epiſcopum Fidum de infantibus baptizandis hæc memorat. Porrò autem ſi
etiam grauiſſimis delictoribus, & in deum multo ante peccantibus cum poſtea crediderint
remiſſio peccatorum datur,& à baptiſmo atq; gratia nemo prohibetur: quanto magis pro-
hiberi non debet infans,qui recens natus nihil peccauit,niſi quod ſecundum Adam carnaliter
natus,contagium mortis antiquæ,prima natiuitate contraxit? Qui ad remiſſionem peccato-
rum accipiendam,hoc ipſo facilius accedit,quod illi remittũtur non propria,ſed aliena pecca-
ta. Et idcirco frater chariſſime,hæc fuit in concilio noſtra ſententia,à baptiſmo atq; gratia dei,
qui omnibus miſericors & benignus & pius eſt,neminẽ per nos debere prohiberi. Quod cum
circa uniuerſos obſeruandũ ſit atq; retinendũ,magis circa infantes ipſos & recens natos obſer-
uandũ puta,qui hoc ipſo de ope noſtra ad diuinã miſericordiam plus merentur, quod in pri-
mo ſtatim natiuitatis ſue ortu plorantes ac flentes,nihil aliud faciunt q̃ deprecantur. Scripſit
dudum

C dudum uir ſanctus & eloquens epiſcopus Auguſtinus ad Marcellinum, qui poſtea ſub in-
uidia tyrannidis Heraclianæ ab hæreticis innocens cæſus eſt, duos libros de infantibus ba-
ptizandis contra hæreſim ueſtram,per quam uultis aſſerere baptizari infantes, non in remiſ-
ſionem peccatorum,ſed in regnum cœlorum:iuxta illud quod ſcriptum eſt in Euangelio:Ni-
ſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum cœlorum. Ter-
tium quoq; ad eundem Marcellinum contra eos,qui dicunt idem quod uos,poſſe hominem
3 ſine peccato eſſe, ſi uelit, abſq; dei gratia. Et quartum nuper ad Hilarium contra doctrinam
tuam,multa peruerſa fingentem. Alios quoq; ſpecialiter tuo nomini cudere dicitur, qui nec-
dum in noſtras uenere manus. Vnde ſuperſedendum huic labori cẽſeo, ne dicatur mihi illud
Horatij: In ſyluam ne ligna feras. Aut enim eadem diceremus ex ſuperfluo, aut ſi noua uo-
luerimus dicere,à clariſſimo ingenio occupata ſunt meliora. Hoc unum dicam, ut tandem fi-
niatur oratio:aut nouum uos debere ſymbolum tradere,ut poſt patrem & filium & ſpiritum
ſanctum baptizetis infantes in regnum cœlorum:aut ſi unum & in paruulis & in magnis ha-
betis baptiſma, etiam infantes in remiſſionem peccatorum baptizandos in ſimilitudinem
præuaricationis Adam. Quod ſi iniuſta uobis uidetur alienorum remiſſio peccatorum, qua
non indiget qui peccare non potuit: tranſite ad Amaſium ueſtrum,qui præterita in cœlis &
antiqua delicta ſolui dicit in baptiſmo; ut cuius in cæteris autoritate ducimini, etiam in hac
parte errorem ſequamini.

IN PROLOGVM DIALOG. ADVERSVS PELAG. SCHOLIA.

1 QVibuſdã lupatis.)Lupata ſunt frena aſperiora,quibus indomiti cohibentur equi.Ita Ver-
gilius:Et duris parere lupatis. Euagrium Hyperboritam.)Addidit patriã, quod eius no-
minis complures ſint. Sunt aũt Hyperborei,Scythiæ populi in Aſiatico littore ad Aquilo-
nem in montibus Ripheis. Abin & Paamin.) Meminit Auguſtinus in libro de hæreſi-
D bus ad Quoduultdeum de Pſallianis,ſiue ut in alijs habetur codicibus,Maſſilianis,qui Græce dicti
ſint Euchitæ,quod indeſinenter orarent. Socraticorum conſuetudinem.) Qui dialogis rẽ tractant,
ut Plato & Xenophon. Inuidiæ facibus.)Id etiam literis prodidit Gennadius,obtrectatorem Ruffi-
ni,liuore commotum,ad obloquium uertiſſe ſtilum. Eloquentiæ fulmina.)Hoc per Ironiam eſt acci-
piendum. Nam ipſi in libris infantiam exprobrat. Siquidem id agit hoc loco Hieronymus, non fuiſſe
cauſam cur Ruffino inuideret. Palladius ſeruilis nequitiæ.) Nequitiam non ad libidinem retulit,
ſed ad contemptum. Ita Plautus piſcem non recentem appellat nequam,quod nullius eſſet precij.

IN PRIMVM DIALOGVM SCHOLIA.

1 Dic mihi.)Poſteaq; decretum erat fictis nominibus rem agere,demiror,cur hæc uocabula potiſſi-
mum placuerint Attici & Critobuli. Niſi ob id ſibi ſumpſit Attici nomen,quod hic data opera Atti-
cum dicendi genus affectauit,hoc eſt dilucidum,& elegans magis quàm uehemens. Quod idem fecit
in dialogo Luciferiani & Orthodoxi. Aduerſarium autem ideo uocauit Critobulum, quod innuat
in conſilio condemnandum,à uerbo κρίνω & βουλή. Nam huius hæreſis damnata fuit primum ab In-
nocentio, deinde à Zoſimo, poſtremo à concilio Carthaginenſi: quemadmodum ante retulimus.
Ingratis tibi fatendum eſt.)Ingratis aduerbialiter dixit,pro eo quod eſt nolenti. Scilicet nũc mi-
hi.)Scilicet Ironiam habet,ſentit enim non eſſe neceſſe. Fruere liberi arbitrij.) Hoc non eſt appro-
bantis,ſed abominantis. ὄναιο,hoc eſt, tibi habe. Ita Iuuenalis: Viuas & imaginis huius gaudia longa
2 feras,utiq; cum contemptu eius cui hæc dicit. Quod Græce dicitur δύναμις.)Philoſophorum uoca-
bula δύναμις,quam potentiam uocant Latini,& ἐνέργεια quam actum appellant:hæc inter ſe pugnant.
Nam δυνάμει dicitur eſſe,quod nondum eſt: ſed tamen ita conditum, ut eſſe poſſit, quemadmodum
granum pomi potentia eſt arbor,& materia prima quidlibet eſt. At ἐνεργείᾳ, quod iam uere eſt, & in
quo agit inducta forma. Ne dialecticis.)Varie deprauatus erat hic locus in exemplaribus, legen-
dum arbitror:At tu nænijs dialecticis imbutus quidem es. Vt ſit ſenſus,illum deguſtata dialectica fa-
cile poſſe ſentire,id neminem conceſſurum. Aut certe in hunc modum. An tu ne his quidem diale-
cticis imbutus es? hoc eſt,his rudimentis,quæ norunt,qui uel leuiter attigere dialecticam. In terra
Hus.) Quam uocem Hæbraicam Septuaginta uerterunt Auſitide. Et paruum euangeliſtæ.)Nam
3 magis mirandum erat,ſi apoſtolus in eadẽ epiſtola ea quæ parua ſit ſecum ipſe pugnaret. Quid pa-
leis ad.)Hiere.ca.xxiij. Ad oratorũ caſtra.)Translatũ à militibus perfugis,ad hoſtiũ caſtra ſe trãsfe-
rẽtibus. Orator tuus.)Nẽpe Cicero. Cõmunibus locis.)Subaudi uti. Nã domi nobis iſta naſcũt̃,
rhetorũ enim ꝓpria ſunt. Diuidẽs ꝓpria.)ἴδια Græce,hoc eſt,ꝓprie,ſiue priuatim. Si legas ἴδια,pro-
pria ſunt. Atq; id uerbi in noſtra æditione non reperitur. Magiſter ueſter ὁ ἀρχαῖος.)id eſt,uetus ille,

Origenem

C Origenem,ni fallor,ſignificat,aut certe Platonem,unde hauſit hæc Origenes. Maluit autem Græce
dicere,ut alluderet ad libros περὶ ἀρχῶν.Deinde luderet amphibologia uocis.Nam Archæus Græcis
& uetuſtum ſignificat & ſtultum ac delirum. Manum injjciant deo.)hoc eſt, deum in ius trahant
iniecta manu. Quas Græci καμινευτάς.) Quod ad uerbum dicere poſſis caminarias,quod in forna-
cibus & caminis exerceantur:à καμίνου camino,& καίειν incendere.Deinde translata uox ad quaslibet
4 artes,quæ manuũ opificio peraguntur. In tria diuiditur.)Hic ſuppoſuerant eruditi diuiſionem me
dicinæ,aliunde ſumptam.Verum ex antiquorum codicum ueſtigijs, ad hunc reſtituimus modum
δόγμα,μέθοδον,ἐμπειρίαν, id eſt,decretum,rationem, & experientiam, ut prima pars pertineat, ad præ-
ceptiones:ſecũda ad rationem accommodandi:tertia ad exercitationem, ſiue adminiſtrationem artis.
Vtitur hac eadem diuiſione in epiſtola ad Paulinum. At eruditus aliquis ſuppoſuerat hoc loco, par
titionem Cornelij Celſi,qua medicinam in tres diuidit partes, διαιτητικὴν, φαρμακευτικὴν,χειρουργικήν,qua-
rum prima tradit rationem uictus:ſecunda curationem & apparatum remediorum: tertia manuum
conſtat officio,nempe ea quæ ſectionibus, emplaſtris, & inuſtionibus curat. Magis ſonat ἀνέγκλη-
τον.)Sine crimine uidetur uulgò dici, qui caret flagitijs.At ἀνέγκλητος dicitur is,in quem nullum cri
men poſſis impingere.Nam multorum innocentia non caret infamia:ueluti Catonis, qui toties ac-
cuſatus fuit, ſed abſolutus. ἐγκαλεῖν eſt in ius uocare:& dicam impingere: ἔγκλημα crimen, unde ἀνέ-
γκλητος,quaſi dicas incriminabilis. Aut uerrucam.)Neuus eſt macula,uerruca tuberculum. Cõ-
5 ſideremus quoq; ἐπίτασιν.) id eſt intenſionem, ſiue exaggerationem. Quod ſequitur μὴ νεόφυτον.)
id eſt,non nouitium.Sic enim uocat,qui nuper ad fidem acceſſerit. Vel in exceſſibus.) Excurſibus
opinor legendum,quam ἐκβάσεις uocant.Receptum autem erat in declamationibus, ut ſtatim à nar-
ratione in locum aliquem amœnũ excurreret is qui dicebat,quo uoluptate præpararet auditorem ad
futuram argumẽtationem.Id quod & Hieronymus in aliquot libris ſuis fecit,ſicuti ſuis indicauimus
locis. Epilogorum dulcedine.)Nam in hac parte potiſſimũ delectare conantur,in qua locus eſt p-
prius mouendorum affectuum. Actum ne agas.) Eſt apud Terentiũ in Phormione,id eſt,ne fru-
ſtra labores:translatum à iudicijs,in quibus non licebat candẽ cauſam,de qua pronunciatum eſſet,de
6 nuo agere. Stulticiam ἀσυστάτου argumentationis.) Inter uitia argumentationis refertur ἀσύστατον,
id eſt,inconſiſtens:ſimile ei,quod appellant ψευδόμενον.Dicitur autem ἀσύστατον quoties eiuſmodi res
proponitur,ut ne poſſit quidem eſſe quod fingitur: ut lex indicit talionem uulneris, cum id ne fie-
ri quidem poſſit,ut enim nihil aliud accedat:ille imprudens uulnerauit,hic prudens. Vigilantẽ ca-
D piam.)Alluſit ad Ariſteum,de quo meminit Vergilius in quarto Georgicôn,qui matris adiutus cõ
ſilio,Proteum uinculis irretiuit:ſed dormientẽ ex inſidijs adortus. Laborare poteſt.) Laborat ali-
quando,qui periclitatur.Eſt autem Liuij ſententia prouerbialis. Amazonas tuas.)Mulieres hære-
ticis fauentes:in quas iocatur & in libris aduerſus Iouinianum. Decimoquarto titulo.)Citat librũ
Pelagij. Sed quod ubiq; ὑπερβολικῶς.)id eſt,immodica & fidem excedentia loquens.

IN DIALOGVM SECVNDVM SCHOLIA.

1 Quod Græce ἀναμάρτητον.) id eſt, impeccabilem: ut in ſuperioribus demonſtratum eſt. Demo-
ſthenis ueſtri.)Apparet notare interpretem Origenem,aut Origeniſtam quempiam. Quæ Græ-
ce περιφορά.)id eſt,circunferentia,ſiue circunlatio,aut rotatio,quod in morem rotæ uoluantur aſſidue
res mortalium. λύπη.)Dolor,ſiue moleſtia. χαρὰ gaudium, à uerbo χαίρειν. ἡδονὴ uoluptas, à uerbo
ἥδομαι. Gaudiũ ad animũ pertinet,ἡδονὴ magis ad corpus:quanq; & hæc uox ad animum,& in bonam
2 partem torquetur à Latinis. Epiſtolæ biblinæ.)id eſt,papyraceæ.Notat Pelagium & Iulianũ, quod
procul mittant ſuas epiſtolas,ut inde redeant munera. Noua de Ophir.)Alludit ad id, quod legi-
mus,ex longinquis regionibus dona peregrina miſſa Solomoni, ob admirationem ſapientiæ. In-
ter ſimias & pauos.)Quæ animantia eius ſunt regionis:& alterum habetur in delitijs apud magna-
tes,alterum etiam in cibis gratum magnatum menſis. τῷ δοκεῖν.) id eſt,apparendo,aut ſic ut uidere-
3 tur,aut putaretur.Eſt enim uerbum infinitiui modi,nominis loco poſitũ. Niſi fallor enim σκῶλον,
& σκάνδαλον.)Vtrumq; ductum uidetur à σκάζειν,quod eſt claudico:quod obiectum offendiculum co-
gat claudicare, & ad ruinam tendere. Optimum reuera.) Hoc κατ' ἀντίφρασιν eſt accipiendum.
ἀντίθεον eſſe doceas.)Verbum eſt Homericum,quo ſignificat dijs æquiparandum,& numini parẽ.
Quo maledicto.) Phrygiæ fortuitam mentionem torſit in Cataphrygas hæreticos, Montani di-
4 ſcipulos:qui dicebat ſpiritum ſanctum non in apoſtolos,ſed in ſe deſcendiſſe. ὁ μόνος ἀναμάρτητος.)
id eſt,ille qui ſolus eſt ſine peccato. Filius Ioſedech.)Vt diſtinguat à filio Nauæ. Locus autem eſt
apud Zachariam cap.iij. Lapides ſancti uoluuntur.)Locus eſt apud eundem cap.ix. Antiochus
Epiphanes.) ἐπιφανής, id eſt,illuſtris.

IN DIALOGVM TERTIVM SCHOLIA.

1 Quod de Socrate.)Is Agelaſtos eſt dictus,ſemper eodem uultus habitu, nec alio fuit cum ebibe-
ret cicutam,quàm quo ſolet uinum bibere. Lacernam ſiue penulam.) Nam de Græca uoce φαιλόνη
quid ſignificet,ambigunt.Alij pallij genus eſſe putant,quam hic lacernam uocat:alij thecã librorum.

Nõ intelligis

A Non intelligis.) διλήμματον, ſiue δίλημμα, id eſt dilemma, genus eſt ſyllogiſmi cornuti, quo modo
uſus eſt Critobulus. Niſi mauis ἀντιδιλήμματον, id eſt peruerſum dilemma. Nam id ex quorundam co-
2 dicum ueſtigijs propemodum licet odorari, ut intelligas dilemma uitioſum. αὐτεξούσιον.) Id eſt qui ſui
iuris eſt, ſuæq; poteſtatis, ἐξουσία poteſtas, αὐτὸς ipſe. Theatrales præſtigias.) Præſtigias appellat,
quod oculis illudatur. Aliud enim exhibetur quàm eſt. Fit autem aliquoties in Tragœdijs ut idem
hiſtrio nunc prodeat Neptunus, nunc Venus, nunc Apollo, aut aliud quidlibet. Teſtudineo.) Ad
faſtum inceſſus retulit, ita ſolent, qui ſupercilioſam præ ſe ferunt ſanctimoniam. Epiſcopus Augu-
ſtinus.) Nemo plura conſcripſit aduerſus Pelagianos quàm diuus Auguſtinus. Extant hi libri, ſed
3 hoc titulo, de peccatorum meritis & remiſſione. Ad Hilarium.) Non Pictauienſem, ſed Syracuſa-
num, qui proponit illi quædam Pelagianorum dogmata. Nuſquam de Auguſtino locutus eſt hono-
rificentius Hieronymus quàm hoc loco. In ſyluam ne.) Prouerbiale eſt, illi ſimile: Ne addas aquam
mari. Amaſium ueſtrum.) Origenem ſentit.

ANTIDOTVS. In primo dialogo dicit neminem omnino mortalem præter unum Chriſtum fuiſſe, aut eſſe potuiſſe ſine peccato, cum hoc beatæ Mariæ tribuant omnes Chriſtiani. Loquitur autem de peccato actuali quod uocant, quod Ioanni Baptiſtæ, & alijs nonnullis noſtri tribuunt theologi. Nec enim id ſolum, refellit, hoc non poſſe contingere homini abſq; gratia dei, ſed negat omnino contigiſſe cuiquam: uerum id ſoli deo competere putat, atq; id repetit & in ſequentibus dialogis locis aliquot. Fortaſſis ita ſenſit, id nulli contingere ſuis meritis. Verũ id illis locis non indicat. Quanquam hæc à diſputante dicuntur, & ſuper his nihil adhuc definierat eccleſia. Præterea damnat eos qui uolunt fœminas pſallere laudes diuinas in hominum frequentia, cum hodie paſſim & palàm canant in templis, uerum hæc conſuetudo mutauit. Præterea calumnioſius uidetur inſectari, quod Pelagius ſcripſerat gloriam ueſtium & ornamentorum deo eſſe contrariam. Non enim dixit ueſtes ornatas, aut ſplendidas eſſe deo contrarias, ſed gloriam ueſtium. Quod ſi maxime dixiſſet, quid erat flagitij? Quaſi Hieronymus non plurimis locis hoc idem dixerit? Verum hæc calori diſputantis ſunt condonanda. In ſecundo dialogo dicit hypocriſeos uitio, aut paucos carere aut nullos, cum morbus ſit omnium peſtilentiſſimus. Verum id non eſt accipiendum, de praua illa & callida ſimulatione ſanctimoniæ: ſed uerecunda diſſimulatione uitiorum noſtrorum, quæ ſanabiles etiam animos comitatur.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

B Theophilus epiſcopus Alexãdrinus adhortatur Epiphanium epiſcopum Salaminæ Cypri, ut modis omnibus adnitatur, quo conuocata ſynodo, Origeniſtarum hæreſis publica autoritate damnetur.

THEOPHILVS EPIPHANIO.

Dominus qui locutus eſt ad prophetam: Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & regna, eradicare, & ſuffodere, & diſperdere: & rurſum, ædificare ac plantare, ſingulis temporibus eandem eccleſiæ ſuæ largitur gratiam: ut integrum corpus conſeruetur, & in nullo hæreticorum dogmatum uenena præualeãt. Quod quidem nunc uidemus expletum. Nam eccleſia Chriſti, quæ non habet maculam, neq; rugam, aut aliquid iſtiuſmodi, egredientes de cauernis ſuis, Origenis colubros euãgelico enſe truncauit: & ſecundum Nitriæ monachorum agmen, contagione peſtifera liberauit. Pauca ergo ex his quæ geſta ſunt, in generali epiſtola, quam ad omnes in commune direxi, prout patiebatur anguſtia temporis, comprehendi. Dignationis tuæ eſt, quæ in huiuſcemodi certaminibus ſæpe ante nos pugnauit, & poſitos in prælio conſolari, & congregare totius inſulæ epiſcopos: ac ſynodicas literas, tam ad nos, quàm ad Conſtantinopolitanæ urbis epiſcopum, & ſi quos alios putaueris, mittere: ut conſenſu omnium, & ipſe Origenes nominatim & hæreſis nepharia condemnetur. Didici enim quod calumniatores ueræ fidei, Ammonius, Euſebius, & Eutinius, nouo pro hæreſi furore bacchantes, Conſtantinopolim nauigarint, ut & nouos ſi quos uoluerint, decipiant: & ueteribus ſuæ impietatis ſocijs coniungantur. Curæ igitur tuæ ſit, ut cunctis epiſcopis per Iſauriam atq; Pamphiliam, & cæterarum prouinciarũ, quæ in uicino ſunt, rei ordinem pandas: & noſtram, ſi dignum putas, epiſtolam ſubijcias: ut omnes uno ſpiritu congregati, cum uirtute domini noſtri Ieſu Chriſti tradamus eos ſatanæ in interitum impietatis, quæ poſſidet eos. Et ut celerius noſtra Conſtantinopolim ſcripta perueniant, mitte induſtrium uirum, & aliquem de clericis, ſicut & nos de ipſis Nitriæ monaſterijs patres monachorum, cum alijs ſanctis & continentiſſimis uiris miſimus, qui poſſint cunctos in præſenti docere, quæ geſta ſunt: & ſuper omnia quæſumus, ut impenſas ad dominum fundas preces:

C quo poſſimus etiam in iſto certamine uictoriam conſequi. Non enim parua lætitia, & in Alexandria & per totam Aegyptum populorum corda peruaſit: ex quo pauci homines eiecti ſunt, ut purum corpus eccleſiæ permaneret. Saluto fratres qui tecum ſunt. Te plebs quæ nobiſcum eſt, in domino ſalutat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilum epiſcopum Alexandrinum extimulat in Origeniſtarum factionem. Verum in his epiſtolis tametſi doctæ ſunt, admiror æqualitatem ſtili, cum Theophilus, ni fallor, Græce ſcripſerit. Vnde mihi uidetur eruditus aliquis ex actis hæc conſcripſiſſe. Sed integrum eſto nihilo ſecius ſuum cuiq; iudiciũ. Hic Theophilus peſſimis coloribus depingitur libro Tripartitæ hiſtoriæ decimo, homo uafer & fraudulentus, ingenijq; tyrannici, cuius artibus Chryſoſtomus in exilium actus eſt.

HIERONYMVS THEOPHILO.

MEminit beatitudo tua, quod eo tempore quo nobiſcum manebas, nunquam ab officijs, meus ſermo ceſſauerit: nec conſiderauerim, quid tu pro diſpenſatione tunc faceres, ſed quid me facere conueniret. Et nunc ſumptis dignationis tuæ epiſtolis, fructum aliquem cœpiſſe me uideo euangelicæ lectionis. Si enim duri iudicis ſententiam, crebra mulieris inflexit petitio: quanto magis paterna uiſcera interpellatione ſedula molliuntur? Quod de canonibus eccleſiaſticis mones, gratias agimus. Quem enim diligit dominus, corripit: & flagellat omnem filium, quem recipit. Sed tamen ſcito nobis nihil eſſe antiquius, quàm Chriſti iura ſeruare, nec patrum tranſire terminos, ſemperq; meminiſſe Romanam fidem, apoſtolico ore laudatam: cuius ſe eſſe participem Alexandrina eccleſia gloriatur. Super nepharia hæreſi, quam in multa patientia geris: & putas eccleſiæ uiſceribus incubantes tua poſſe corrigi lenitate, multis ſanctis diſplicet: ne dum paucorum pœnitẽtiam præſtolaris, nutrias audaciam perditorum: & factio robuſtior fiat. Vale in Chriſto.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

D Theophilus ſcribit Hieronymo uictos & exploſos ac damnatos Origeniſtas.

THEOPHILVS HIERONYMO.

SAnctus epiſcopus Agatho, cum dilectiſſimo diacono Athanaſio in eccleſiaſtica directus eſt cauſa: quam cum didiceris, non ambigo quin noſtrum ſtudium probes: & in eccleſiæ uictoria glorieris. Namq; Origenis hæreſim in monaſterijs Nitriæ quidam nequam & furioſi homines ſerere & fundare cupientes, prophetica falce ſuccisi ſunt. Quia recordati ſumus commonentis apoſtoli: Argue eos ſeuere. Feſtina igitur & tu, partẽ huius præmij recepturus, deceptos quoſq; emendare ſermonibus. Optamus, ſi fieri poteſt, in diebus noſtris catholicam fidem, & eccleſiæ regulas cum ſubiectis nobis populis cuſtodire, & omnes nouas ſopire doctrinas.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Hieronymus collaudat induſtriam Theophili, cuius prudẽti lenitate uicta ſit Origeniſtarũ factio.

HIERONYMVS THEOPHILO.

NVper tuæ beatitudinis percepi ſcripta, emendantia uetus ſilentiũ: & me ad ſolitũ officium prouocãtia. Vnde licet per ſanctos fratres, Priſcum & Eubulũ, tuus ad nos ſermo ceſſauerit: tamen quia uidimus illos zelo fidei cõcitatos, raptim Palæſtinæ luſtraſſe regiones, & diſperſas regulos uſq; ad ſuas latebras perſecutos: breuiter ſcribimus, quod totus mundus exultet, & in tuis uictorijs glorietur. Erectumq; Alexandriæ uexillum crucis: & aduerſus hæreſim trophæa fulgentia, gaudens populorũ turba proſpectet. Macte uirtute, macte zelo fidei, oſtẽdiſti, quod huc uſq; taciturnitas diſpenſatio fuit, non cõſenſus. Libere em̃ reuerẽtiæ tuæ loquor. Dolebamus te nimiũ eſſe patientẽ: & ignorãtes magiſtri gubernacula, geſtiebamus in interitũ perditorũ. Sed, ut uideo, exaltaſti manum diu, & ſuſpẽdiſti plagam, ut ferires fortius. Super ſuſceptione cuiuſdam non debes contra urbis huius dolere pontificem: quia nihil tuis literis præcepiſti: & temerariũ fuit de eo

quod

A quod neſciebat ferre ſententiam: tamen reor illũ, nec audere, nec uelle te in aliquo lædere.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Scribit in eandem fermè ſententiam, eius opera non ſolum Aegyptum & Syriam, ſed & Italiam omnem liberatam ab hæreſi Origeniſtarum.

HIERONYMVS THEOPHILO.

DVplicem mihi gratiam beatitudinis tuæ literæ præſtiterunt: quod & ſanctos & uenerabiles Agathonem epiſcopum, & diaconum Athanaſium habuerint portitores: & aduerſum ſceleratiſſimam hæreſim, zelum fidei demonſtrarint. Vox beatitudinis tuæ in toto orbe pertonuit, & cunctis Chriſti eccleſijs lætantibus, diaboli uenena ſiluere. Nequaquam amplius antiquus ſerpens ſibilat, ſed contortus & euiſceratus, in cauernarum tenebris deliteſcens: ſolem clarum ferre non ſuſtinet. Qui quidem ſuper hac re, & antequam ſcriberes, ad occidentem epiſtolas miſeram, ex parte hæreticorum ſtrophas, meæ linguæ hominibus indicans. Ex diſpenſatione dei factum puto, ut eo in tempore tu quocꝫ ad Anaſtaſium papam ſcriberes, & noſtram dum ignoras ſententiam roborares. Verum à te nunc admotuti, magis ſtudium accommodabimus, ut hic & procul ſimplices ab errore reuocemus. Nec timeamus ſubire odia quorundam. Nec enim debemus hominibus placere, ſed deo: quanquam ardentius ab illis defendatur hæreſis, quàm à nobis oppugnetur: Simulcꝫ obſecro: ut ſi qua ſynodica habes, ad me dirigas: quo poſſim tanti pontificis autoritate firmatus, liberius & confidentius pro Chriſto ora reſerare. Vincentius preſbyter ante biduum, quàm hanc epiſtolam darem, de urbe uenit, & ſuppliciter te ſalutat, crebrocꝫ ſermone concelebrat Romam & totam Italiam, tuis poſt Chriſtum epiſtolis liberatam. Adnitere ergo papa amantiſſime atcꝫ beatiſſime, & per omnem occaſionem ad occidentales epiſcopos ſcribe, ut mala germina acuta, ut ipſe ſignificas, ſuccidere falce non ceſſent.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

B Monet, ut exploſa factione Origeniſtarum, & eos eijciat qui clàm & oblique eſſent Origeniſtæ, Ruffinum & illius amicos.

THEOPHILVS HIERONYMO.

DIdici quod & ſanctitas tua nouerit Theodorum monachum, eiuscꝫ ſtudium comprobaui, quia cum à nobis Romam nauigaturus exiret: noluit ante proficiſci, niſi te & ſanctos fratres qui tecum ſunt in monaſterio, quaſi ſua uiſcera amplexaretur & inuiſeret. Quem cum ſuſceperis, pro eccleſiæ tranquillitate lætare. Vidit enim cuncta Nitriæ monaſteria, & referre poteſt continentiam & manſuetudinem monachorum. Quomodo extinctis & fugatis Origenis ſectatoribus: pax eccleſiæ reddita ſit, & diſciplina domini conſeruetur. Atcꝫ utinam apud uos quocꝫ deponerent hypocriſim, qui occulte dicuntur ſubruere ueritatem. De quibus non bene ſentientes, in his regionibus fratres, hæc me ſcribere prouocarunt. Quamobrem cauete: & effugite huiuſcemodi homines: iuxta quod ſcriptum eſt: Si quis non affert ad uos eccleſiaſticam fidem, huic nec aue dixeritis. Quanquam ex ſuperfluo faciam, hæc tibi ſcribere, qui errantes potes ab errore reuocare: tamen nihil nocet & prudẽtes & eruditos uiros pro ſolicitudine fidei commoneri. Omnes fratres qui tecum ſunt, nomine meo ſalutari uolo.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nunciat Hieronymo Origeniſtarum factionem, opera Theophili damnatam: exemplar epiſtolæ ad eum, uelut huius rei præcipuum adiutorem, mittens. Tacite adhortans, ut quos aduerſus eam ſcripſiſſet libros æderet.

EPIPHANIVS HIERONYMO.

GEneralis epiſtola, quæ ad omnes catholicos ſcripta eſt: ad te proprie pertinet, qui zelum fidei aduerſus cunctas hæreſes habens, Origenis proprie, & Apollinarij diſcipulis aduerſaris: quorum uenenatas radices, & in altum defixam impietatem, omnipotens deus protraxit in medium: ut in Alexandria proditæ, in toto

C orbe areſcerent. Scito enim fili chariſſime, Amalech uſque ad ſtirpem eſſe deletum, & in mon-
te Raphadim erectum trophœum crucis. Etenim quomodo porrectis in altum Moyſi ma-
nibus, uincebat Iſraël: ſic dominus confortauit famulum ſuum Theophilum: ut ſuper altare
eccleſiæ Alexandrinæ, contra Origenem uexillum poneret: & impleretur in eo quod dicitur:
Scribe ſignum hoc: quia delebo funditus Origenis hæreſim à facie terræ cum ipſo Amalech
Et ne uidear eadem rurſus iterare, & prolixiorem epiſtolam texere: ipſam ad uos ſcriptam di-
rexi: ut ſcire poſſitis, quæ nobis ſcripſerit: & quantum boni ultimæ ætati meæ conceſſerit do-
minus: ut quod ſemper clamabam, tanti pontificis teſtimonio probaretur. Iam autem puto
& te aliquid operis ædidiſſe, & iuxta priorem epiſtolam qua te ſuper hac re fueram cohorta-
tus, elimaſſe librum, quem tuæ linguæ homines legant. Audio enim & ad occidentem quo-
rundam hominum naufragia perueniſſe: qui non contenti perditione ſua, uolunt plures mor-
tis habere participes, quaſi multitudo peccantium ſcelus minuat: & non numeroſitate ligno-
rum, maior gehennæ flamma ſuccreſcat. Sanctos fratres, qui tecum ſunt in monaſterio do-
mino ſeruientes, & tecum & per te plurimum ſalutamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Excuſat ſe quod paucis ſcripſerit, nimirum occupatus conferendis Hebræorum uoluminibus cum æditione Aquilæ. πάρεργον autem uocat, non quod ſit ſuperuacaneum, ſed alienum ab opere ſuſcepto, & uelut extraordinarium.

HIERONYMVS MARCELLAE.

VT tam paruam epiſtolam ſcriberem, cauſæ duplicis fuit: quod & tabellarius feſti-
nabat, & ego alio opere detentus hoc quaſi πάρεργον, me occupare nolui. Quæris
quid nam illud ſit, tam grande, tam neceſſarium, quo epiſtolicæ confabulationis
munus excluſum ſit. Iam pridem cū uoluminibus Hebræorum æditionē Aqui-
D læ confero, ne quid forſitan propter odium Chriſti, ſynagoga mutauerit: & ut amicæ menti
fatear, quæ ad noſtram fidem pertineant roborandam plura reperio. Nunc à prophetis, Sa-
lomone, Pſalterio Regnorumque libris examuſſim recenſitis, Exodum teneo, quem illi Ele ſe-
moth אלה שמות uocant, ad Leuiticum trāſiturus. Vides igitur: quod nullum officium, huic
operi præponendum eſt. Attamen ne Currenuius noſter fortè fruſtra cucurrerit, duas epiſto-
las, quas ad ſororem tuam Paulam eiusque pignus Euſtochium miſeram, huic ſermunculo an-
nexui: ut dum illas legeris: & in his aliquid doctrinæ pariter ac lepôris inueneris, putes tibi
quoque ſcripta eſſe, quæ illis ſcripta ſunt. Albinam communem matrem ualere cupio, de cor-
pore loquor: ut ſpiritu ualeat, non ignorans. Eamque per te ſalutari obſecro: & duplici pietatis
officio focillari, quod in una atque eadem Chriſtiana ſimul diligatur & mater.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Vigilantium, ut habet titulus, qui adiunctus factioni Ruffini Hieronymianum nomen, & illius amicos infamabat, reprehendit, & hortatur ut aliquando reſipiſcat, ac deſinat calumniari.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM.

IVſtum quidem fuerat, nequaquam tibi literis ſatisfacere, qui tuis auribus non credidiſti: neque enim ſchedulæ potes acquieſcere, qui uiuo ſermoni non accommodaſti fidem. Sed quia Chriſtus perfectæ nobis humilitatis exemplar in ſe tribuit: dans oſculum proditori, & latronis pœnitentiam in patibulo ſuſcipiens: eadem abſenti ſignifico, quæ præſenti quoque locutus ſum, me ita Origenē legiſſe uel legere, ut Apollinarium, uel cæteros tractatores: quorum in quibuſdam libros, non recipit eccleſia. Non quo omnia dicam eſſe damnanda, quæ in illorum uoluminibus continentur: ſed quod quædam reprehendenda confitear. Verum quia operis mei eſt & ſtudij, multos legere: ut ex plurimis diuerſos flores carpam: non tam probaturus omnia, quàm quæ bona ſunt electurus: aſſumo multos in manus meas: ut à multis multa cognoſcam, ſecundum illud quod ſcriptum eſt: Omnia legentes: quæ bona ſunt retinentes. Vnde ſatis miror te uoluiſſe Origenis mihi obij-

cere do-

A cere dogmata, cuius in pleriſq; errorem uſq; ad hanc ætatem penitus ignoras. Egó ne hære-
ticus? & cur me quæſo hæretici non amant? Tu orthodoxus? Qui etiam contra ſententiam
tuam, & linguam alia prædicantem, aut inuitus ſubſcripſiſti: & præuaricator es: aut uolens, &
hæreticus. Dimiſiſti Aegyptum, & proprias prouincias reliquiſti: in quibus ſectam tuam, li-
bera plerique fronte defendunt: & elegiſti me ad inſectandum: qui omnia contra eccleſiam do-
gmata reprehendo, & publica uoce condemno. Origenes hæreticus: quid ad me, qui illum in
pleriſq; hæreticum non nego? Errauit de reſurrectione corporis, errauit de animarum ſtatu,
de diaboli pœnitentia: & quod his maius eſt, filium dei & ſpiritum ſanctum in commenta-
rijs Eſaiæ: Seraphim eſſe teſtatus eſt. Si erraſſe non dicerem eum, & hæc quotidie nō anathe-
matizarem, eſſem erroris illius ſocius. Neq; enim ita debemus bona eius recipere: ut mala quo
q; ſuſcipere cogamur. At idem & ſcripturas in multis bene interpretatus eſt: & prophetarum
obſcura diſſeruit, & tam noui quàm ueteris teſtamenti reuelauit maxima ſacramenta. Si igi-
tur quæ bona ſunt, tranſtuli: & mala, uel amputaui, uel correxi, uel tacui: arguendus ſum, cur
per me Latini bona eius habeant, & mala ignorent? Si hoc crimen eſt: arguatur & confeſſor
Hilarius qui pſalmorum interpretationem, & Homilias in Iob ex libris eius, id eſt, ex Græ-
co in Latinum tranſtulit. Sit in culpa eiuſdem confeſſionis Vercellenſis Euſebius: qui omniū
pſalmorum commentarios hæretici hominis uertit in noſtrum eloquium: licet hæretica præ-
termittens, optima quæq; tranſtulerit. Taceo de Victorino Pictauionenſi: & cæteris, qui Ori-
genem in explanatione duntaxat ſcripturarum ſecuti ſunt, & expreſſerunt: ne non tam me de-
fendere, quàm ſocios criminis uidear quærere. Ad teipſum ueniam: cur tractatus eius in Iob
deſcriptos habes? In quibus contra diabolum, & de ſtellis cœloq; diſputans: quædam locu-
1 tus eſt, quæ eccleſia non recipit? Tibi ſoli licet τῷ σοφωτάτῳ κρατίῳ, de cunctis, & Græcis & La-
tinis tractatoribus ferre ſententiam? & quaſi cenſoria uirgula, alios eijcere de bibliotheca, alios
recipere: & cum tibi placuerit, me uel catholicum, uel hæreticum pronunciare: nobis non licet
peruerſa reſpuere & damnare, quæ ſæpe damnauimus? Lege ad Epheſios libros: lege cætera
B opuſcula mea, & maxime in Eccleſiaſten commentarios: & liquido peruidebis, me ab adole-
ſcentia nunquam alicuius autoritate deterritum, acquieuiſſe hæreticæ prauitati. Non parum
eſt ſcire quod neſcias: prudentis hominis eſt noſſe menſuram ſuam: nec zelo diaboli concita-
tum, imperitiæ ſuæ cunctum orbem teſtem facere. Sed gloriari cupis, & in patria tua iactitas,
me non potuiſſe reſpondere eloquentiæ tuæ, & acumen in te Chryſippi formidaſſe. Chriſtia-
na uerecundia teneor: & cellulæ meæ latebras nolo mordaci ſermone reſerare. Alioqui profer
rem, πᾶσαν τὴν ἀρισείαν καὶ πομπαιοφορίαν. Sed hæc alijs, aut loquenda, aut ridenda dimitto. Ego
quaſi Chriſtianus cum Chriſtiano loquens, obſecro te frater: ne plus uelis ſapere, quàm ſa-
pis: ne uel innocentiam, uel ſimplicitatem tuam, uel certe ea quæ taceo: & te non intelligente,
cæteri intelligunt, ſtilo proferas, & ineptiarum tuarum cunctis cachinnum præbeas. Aliud à
parua ætate didiciſti: alijs aſſuetus es diſciplinis. Non eſt eiuſdem hominis: aureos nummos
& ſcripturas probare: & deguſtare uina, & prophetas, uel apoſtolos intelligere. Me laceras,
ſanctum fratrem Oceanum in culpam hæreſeos uocas: presbyterorum tibi Vincentij & Pau-
liniani, & fratris Euſebij iudicium diſplicet. Solus es Cato Romani generis diſertiſſimus, qui
teſtimonio tuo & prudentiæ uelis credi. Recordare quæſo illius diei: quando me de reſurre-
ctione & ueritate corporis prædicante, ex latere ſubſultabas, & plaudebas manu & applode-
bas pede, & orthodoxum clamabas. Poſtquàm nauigare cœpiſti: & ad intimum cerebrum
tuum ſentinæ putredo peruenit: tunc nos hæreticos recordatus es. Quid tibi faciam? Credi-
di ſancti presbyteri Paulini epiſtolis: & illius ſuper nomine tuo non putaui errare iudicium.
2 Et licet ſtatim accepta epiſtola ἀσυνάρτητον ſermonem tuum intelligerem: tamen ruſticitatem
& ſimplicitatem magis in te arbitrabar, quàm uecordiam. Nec reprehendo ſanctum uirum.
Maluit enim apud me diſſimulare quod nouerat, quàm portitorem clientulum in ſuis lite-
ris accuſare. Sed memetipſum arguo, qui alterius potius acquieui quàm meo iudicio: & ocu-

 lis aliud

C lis aliud cernentibus, aliud ſchedulæ credidi quàm uidebam. Quamobrem deſine me laceſſere, & uoluminibus tuis obruere. Parce ſaltem nummis tuis, quibus notarios librarioſq; conducens: eiſdem & ſcriptoribus uteris & fautoribus: qui te ideo forſitan laudant, ut lucrum in ſcribendo faciant. Si libet exercere ingenium: trade te grammaticis atq; rhetoribus: diſce dialecticam: ſectis inſtruere philoſophorum: ut cum omnia didiceris, ſaltem tunc tacere incipias. Quanquam ſtulte faciam, magiſtro cunctorum magiſtros quærere: & ei modum imponere qui loqui neſcit: & tacere non poteſt. Verum eſt illud apud Græcos prouerbium ὄνος πρὸς λύραν. Ego reor, & nomen tibi κατ' ἀντίφρασιν impoſitum. Nam tota mente dormitas, & profundiſſimo, non tam ſomno ſtertis quàm lethargo. Inter cæteras quippe blaſphemias: quas ore ſacrilego protuliſti, auſus es dicere: mõtem de quo abſciſus eſt in Daniële lapis ſine manibus, eſſe diabolum: & lapidem Chriſtum: qui quia aſſumpſit corpus ex Adam, qui diabolo ante per uitia cohæſerat, natum eſſe de uirgine: ut à monte, hoc eſt, à diabolo hominem ſepararet. O præcidendam linguam: ac per partes & fruſta lacerandam. Quiſquàm ne Chriſtianus deum patrem omnipotentem in perſonam diaboli interpretatur: & tanto piaculo, totius orbis aures maculat? Si interpretationem tuam, quiſquam non dicam catholicorum, ſed hæreticorum ſiue gentilium unquam recepit: pium ſit quod locutus es. Sin autem tantum nefas, nunquam audiuit Chriſti eccleſia: & per tuum primum os, ipſe ſe montem interpretatus eſt qui dixerat: ero ſimilis altiſſimo: age pœnitentiam in ſacco, uerſare & cinere: & tantum ſcelus, iugibus abſterge lachrymis: ſi tãdem tibi dimittatur hæc impietas: & iuxta errorem Origenis tunc ueniã cõſequaris: quando cõſecuturus eſt & diabolus, qui nunq; plus q̃ per os tuum deprehenditur blaſphemaſſe. Meam iniuriã patienter tuli. Impietatẽ cõtra deũ ferre non potui. Vnde & uiſus ſum mordacius in extrema epiſtola ſcribere, quàm promiſeram: quanq; poſt priorem pœnitentiam qua à me ueniam deprecatus es: iterũ cõmiſiſſe unde agas pœnitentiã ſtolidiſſimum ſit. Tribuat tibi Chriſtus, ut audias & taceas: ut intelligas, & ſic loquaris.

D

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Tibi ſoli τῷ σοφωτάτῳ κρανίῳ.) Cranium Græce ſummum eſt capitis hemiſphærium, quod Latini caluariam uocant: in ea quoniam ſunt organa mentis, hominem ſtultiſſimum iucundiſſima figura, ſapientiſſimam caluariam uocat. Cenſoria uirgula.) Cenſores Romani ius habebant ſenatu mouendi, ſi quis uideretur indignus eo ordine. Sic Vigilantius e bibliotheca.
1 Alioqui proferrem.) Græca quæ ſequuntur uarie habentur in exemplaribus. In codice quodam antiquo, ſic legi, tametſi formulis peſſime Græcis ſcriptum, πάσας τὰς ἀριστείας σου καὶ τροπαιοφορίας, id eſt omnia tua præclara facinora, & pompam trophæorum: ut ſenſum magis reddam quam uerba. Ἀριστεύειν enim ſignificat egregie ſe gerere in negocio quopiam, præſertim in bello, aut certamine. Τροπαιοφορία dicitur cum in põpa circũferuntur monumẽta uictoriæ. Porrò Latina quæ neſcio quis addidit uolens interpretari, dediſſe uidentur occaſionem, ut Græca quoq; uitiarentur. Et hæc Latina.) Id eſt, omnia prælia tua, & trophæum, paruulorũ quoq; humero, portatũ & eorũ uoce cantatum, non habentur in antiquis ſcriptis codicibus. Forte legendum τροπαιοφόρους, ut adijcias ea quæ in quibuſdam exemplaribus adduntur: paruulorum quoq; uoce cantatum. Niſi forte mauis τροπαιοφώνους, ut intelligas cantionem, qua celebrabantur laudes fortium uirorum. Et licet ſtatim accepta epiſtola.) Vox Græca quæ hic ſubijcitur uarie ſcribitur. Quidam habent aſynaphron, quidam aſynereton, quidam aſynartiton. Ex horum poſtremo conijcio ſcriptum fuiſſe, ἀσυνάρτητον, id eſt incompoſitum. Nec male quidam addidit inconditum, ἀρτίζω enim Græce eſt compono ſiue concinno. ὄνος πρὸς λύραν.)
2 Id eſt aſinus ad lyram, ſiue ut quidam habent codices, ὄνος λύρας, id eſt aſynus lyræ, ut ſubaudias auditor, utrumq; dicitur de indocili.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Tranquillinum amicum docet, quatenus amplectendus ac legendus ſit Origenes.

HIERONYMVS TRANQVILLINO

Maiora ſpiritus uincula eſſe quàm corporum: ſi olim ambigebamus, nunc probauimus: dum & mihi ſanctitas tua hæret animo, & ego tibi Chiſti amore coniungor. Vere enim & ſimpliciter candidiſſimo pectori tuo loquor: ipſa ſchedula & muti apices literarum, inſpirant in nos tuæ mentis affectum. Quod dicis Origenis multos

A nis multos errore deceptos,& ſanctum filium meum Oceanum illorum inſaniæ repugnare:
& doleo ſimul & gaudeo:dum aut ſupplantati ſunt ſimplices:aut ab erudito uiro, errātibus
ſubuenitur.Et quia meæ paruitatis quæris ſententiam:utrum ſecundum fratrem Fauſtinum
penitus reſpuendus ſit:an ſecundum quoſdam legendus ex parte:ego Origenē propter eru-
ditionem ſic interdum legendum arbitror,quomodo Tertullianum,Nouatum,Arnobium,
Apollinarium:& nonnullos eccleſiaſticos ſcriptores Græcos pariter & Latinos: ut bona eo-
rum eligamus,uitemusq́ꝫ contraria, iuxta apoſtolum dicentem: Omnia probate, quæ bo-
na ſunt tenete.Cæterum qui uel in amorem eius nimium,uel in odium ſtomachi ſui prauita-
te ducuntur:uidentur mihi illi maledicto prophetico ſubiacere:Væ his,qui dicunt bonū ma
lum,& malum bonum:qui faciunt amarum dulce,& dulce amarum.Nec enim propter do-
ctrinam eius,praua ſuſcipienda ſunt dogmata:nec propter dogmatum prauitatem, ſi quos
commentarios in ſcripturas ſanctas utiles ædidit,penitus reſpuendi ſunt. Quod ſi contētio-
ſum inter ſe amatores eius & obtrectatores funem duxerint: ut nihil medium appetant: nec
ſeruent modum:ſed totum aut probent,aut improbent:libentius piam ruſticitatē,quàm do-
ctam blaſphemiam eligam.Sanctus frater Tatianus diaconus te impendio reſalutat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ab Arianorum factionibus agitatus:cum primum ueniſſet in Syriam, exponit Marco ſuæ fidei
profeſſionem,quæ cum Romana & Alexandrina eccleſia conſentiat.

HIERONYMVS MARCO PRESBYTERO CELEDENSI.

DEcreueram quidem utendum mihi pſalmiſtæ uoce dicentis: Cum conſiſteret ad-
uerſum me peccator,obmutui,& humiliatus ſum,& ſilui à bonis.Et iterum: Ego
uero tanquam ſurdus non audiebam,& tanquam mutus non aperiens os ſuum,
B & factus ſum ut homo non audiens.Sed quia charitas omnia ſuperat, & propo-
ſitum uincit affectus:non tam iniuriam facientibus reddo uicem,quàm tibi reſpōdeo poſtu-
lanti.Apud Chriſtianos enim,non qui patitur,ut ait quidam,ſed qui facit contumeliam,mi-
ſer eſt.Et primo quidem anteq́ꝫ de fide mea,quam optime noſti, tecū loquar, aduerſus bar-
bariem iſtius loci:uerſu cogor clamare uulgato: Quod genus hoc hominum? quæue hunc
tam barbara morem Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ. Bella cient:primaq́ꝫ
uetant conſiſtere terra &c. Quæ idcirco de gentili poëta ſumpſimus: ut qui Chriſti pacem
non ſeruat,pacē ſaltem diſcat ab ethnico.Hæreticus uocor,homuſion prædicans trinitatem.
Sabellianæ impietatis arguor:tres ſubſiſtentes,ueras,integras,perfectasq́ꝫ perſonas indefeſſa
uoce pronuncians.Si ab Arianis,merito:ſi ab orthodoxis,qui huiuſmodi arguunt fidem, or
thodoxi eſſe deſierunt:aut ſi eis placet,hæreticum me cū occidente, hæreticum cū Aegypto,
hoc eſt cum Damaſo Petroq́ꝫ condemnent.Quid unū hominē exceptis ſocijs criminantur?
Si riuus tenuiter fluit,non eſt aluei culpa,ſed fontis.Pudet dicere:de cauernis cellularū dam-
namus orbē.In ſacco & cinere uolutati,de epiſcopis ſententiā ferimus. Quid facit ſub tunica
pœnitētis regius animus? Catenæ ſordes & comæ,nō ſunt diadematis ſigna,ſed fletus. Per-
mittant me quæſo nihil loqui.Cur eū lacerant,qui nō meretur inuidiā? Hæreticus ſum,quid
ad te? quieſce,iam dictū eſt.Planè times,ne eloquentiſſimus homo in Syro ſermone,uel Græ
co eccleſias circūeam:populos ſeducā,ſchiſma conficiā.Nihil alicui præripui,nihil ocioſus ac
cipio.Manu quotidie & proprio ſudore quærimus cibū,ſcientes ab Apoſtolo ſcriptum eſſe:
Qui aūt nō operatur,nec māducet.Hæc uenerabilis & ſancte pater:cū quali gemitu,cū quali
dolore cōſcripſerim:teſtis eſt Ieſus.Tacui,nūquid ſemp tacebo,dicit dominus? Nō mihi con
ceditur unus angulus eremi.Quotidie expoſcor fidē,quaſi ſine fide renatus ſim.Confiteor,ut
uolunt:nō placet.Subſcribo:nō credūt.Vnū tantū placet:ut hinc recedā.Iam iam cedo,abru
perunt partē à me animæ meæ,chariſſimos fratres:ecce diſcedere cupiunt,imò diſcedunt,me
lius eſſe dicētes,inter feras habitare,q́ꝫ cū talibus Chriſtianis: & ego ipſe, niſi me & corporis

C imbecillitas & hyemis retineret aſperitas, iam modo fugerem. Veruntamen dum uernũ tem
pus adueniat, obſecro ut paucis mihi menſibus eremi concedatur hoſpitium: aut ſi hoc tar-
dum uidetur, abſcedo. Domini eſt terra & plenitudo eius. Aſcendant ſoli cœlum: propter il-
los tantum Chriſtus mortuus ſit, habeant, poſſideant, glorientur. Mihi autem abſit gloriari,
niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti: per quem mihi mundus crucifixus eſt, et ego mundo.
De fide autem quam dignatus es ſcribere ſancto Cyrillo, dedi conſcriptam fidem. Qui ſic nõ
credit, alienus à Chriſto eſt. Cæterum ego fidei meæ teſtes habeo aures tuas, & beati fratris
Zenobij, quem tecum omnes qui hic ſumus plurimum ſalutamus.

SCHOLIVM.

Homuſion ὁμοούσιον.) Id eſt eiuſdem eſſentiæ. Aluei culpa.) Alueus eſt, in quo riuus, aut flumen
fluit, hoc eſt cauum illud, cinctum ripis hinc & hinc. Ne eloquentiſſimus homo.) Hæc per Ironiã
dicuntur, quod Syri ſermonis eſſet imperitus, nec poterat eloquens eſſe in peregrino ſermone. Suſpi-
cor autem hæc uerba, uel Græco, abs quopiam ſciolo addita eſſe.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nunciat ſtudium Theophili epiſcopi Alexandrini, in opprimenda factione Origeniſtarum: adhor
tans, ut quod per eum ſit actum apud orientales, Romana corfirmet autoritas.

HIERONYMVS PAMMACHIO ET MARCELLAE.

RVrſum orientalibus uos locupleto mercibus: & Alexandrinas opes primo Ro-
mam uere transmitto. Deus ab auſtro ueniet: & ſanctus de monte Pharam, um-
bra condenſa: unde & ſponſa lætatur in Canticocanticorum, dicens: In umbra
eius concupiui & ſedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis. Vere nunc comple-
D tur Eſaiæ uaticinium prædicantis: In die illa erit altare domini in medio terræ Aegypti. Vbi
abundauit peccatum, ſuperabundauit & gratia. Qui paruulum Chriſtum fouerant, adultum
fidei calore defendunt: ut qui per illos effugerat Herodis manus: effugiat hæreticum blaſphe
mantem. Quem Demetrius Alexandri urbe pepulit: toto orbe fugat Theophilus: ad quem
Lucas ſcripſit Actus apoſtolorum, qui ex amore dei nomen inuenit. Vbi nũc eſt coluber tor
tuoſus? Vbi uenenatiſſima uipera? Prima hominis facies, utero commiſſà luporum. Vbi
hæreſis, quæ ſibilabat in mundo: & me & papam Theophilum ſui iactabat erroris: latratuq́ꝫ
impudentiſſimorum canum ad inducendos ſimplices, noſtrum mentiebatur aſſenſum? Op
preſſa eſt eius autoritas, & eloquentia, & in morem dæmonicorum ſpirituum de terra loqui
tur. Neſcit enim eum qui de ſurſum ueniens ea loquitur quæ ſurſum ſunt: atque utinam ſer-
pentina generatio, aut ſimpliciter noſtra fateatur, aut conſtanter defendat ſua: ut ſcire ualea-
mus qui nobis amandi ſint, qui cauendi. Nunc autem nouum pœnitentiæ genus: oderunt
nos, quaſi hoſtes: quorũ fidem publice negare non audent. Rogo quis eſt iſte dolor, qui nec
tempore, nec ratione curatur? Inter micantes gladios, iacentia corpora, riuos ſanguinis pro-
fluentes iunguntur ſæpe hoſtiles dextræ: & belli rabiem, pax repentina commutat. Soli ſunt
huius hæreſeos ſectatores, qui cum eccleſiaſticis non ualent fœderari: quia quod ſermone co-
guntur dicere, mente condemnant. Et ſi quãdo aperta blaſphemia publicis auribus fuerit re-
uelata: & uiderint contra ſe audientium turbam circumfremere: tunc ſimulata ſimplicitate di
cunt audiſſe ſe primum, quæ magiſtrum dicere ante neſcierint. Cumq́ꝫ eorum ſcripta tenean
tur, uoce negant, quod literis confitentur. Quid neceſſe eſt obſidere Propontidem, mutare lo
ca, diuerſas luſtrare regiones, & clariſſimum pontificem Chriſti, eiusq́ꝫ diſcipulos rabido
ore diſcerpere? Si uera loquimini, priſtinum erroris ardorem, ardore fidei commutate. Quid
maledicorum pannos hincinde conſuitis: & eorum carpitis uitam, quorum fidei reſiſtere nõ
ualetis? Num idcirco nõ eſtis uos hæretici, ſi nos quidam aſſertione ueſtra crediderint pecca
tores: & os impietate fœdum non habebitis, ſi cicatricem potueritis in noſtra aure mõſtrare?
Quid iuuat ueſtram perfidiam, uel prodeſt pellis Aethiopica & pardi uarietas, ſi in noſtro

corpore

A corpore neuus apparuerit: En papa Theophilus tota Origenem arguit libertate hæreticum eſſe: nec illi dicta defendunt, ſed fingunt ab hæreticis immutata, multorumq́; dicunt libros ſimiliter deprauatos: ut illum non ſua fide, ſed aliorum tueantur erroribus. Verum hæc aduerſum hæreticos dicta ſint, qui iniuſto contra nos odio ſæuientes, mentis fatentur arcanum: & uenena pectoris, irremediabili dolore teſtantur. Vos Chriſtiani ſenatus lumina: accipite & Græcam & Latinam, etiam hoc anno epiſtolam: ne rurſum hæretici mentiamur à nobis pleraq; uel addita, uel mutata, in qua laboraſſe me fateor, ut uerborum elegantiam pari interpretationis uenuſtate ſeruarem. Et intra definitas lineas currens, nec in quoquàm excedens loco, eloquentiæ eius fluenta nõ perderem: eaſdemq́; res, eodem ſermone transferrẽ. Quod utrum conſecutus ſim nec ne, ueſtro iudicio relinquo. Quam ſciatis in quatuor partes eſſe diuiſam. In primo credentes hortatur ad dominicum paſcha celebrandum. In ſecundo & tertio loco Appollinarium & Origenem iugulat. In quarto, id eſt extremo, hæreticos ad pœnitentiam cohortatur. Si quid autem hic minus aduerſus Origenem dictum eſt: & in præteriti anni epiſtola continetur: & hæc quam modo uertimus breuitati ſtudens, dicere plura non debuit. Porrò contra Apollinarium ſuccincta fides & pura profeſſio, nõ caret ſubtilitate dialectica: quæ aduerſarium ſuum extorto de manibus eius pugione confodit. Orate igitur dominum: ut quod in Græco placet, in Latino non diſpliceat: & quod totus oriens miratur & prædicat, læto ſinu Roma ſuſcipiat. Prædicationem quoq; cathedræ Marci euangeliſtæ, cathedra Petri apoſtoli ſua prædicatione confirmet. Quanquam celebri ſermone uulgatum ſit: beatum quoque Anaſtaſium, eodem feruore, quia eodem ſpiritu eſt, latitantes in foueis ſuis hæreticos perſecutum: eiusq́; literæ doceant, damnatum in occidente quod in oriente damnatum eſt. Cui multos imprecamur annos: ut hæreſeos rediuiua plantaria, per illius ſtudium longo tempore arefacta, moriantur.

B

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Auguſtino gratulatur, cuius opera Celeſtiana hæreſis ſit extincta. Celeſtius enim ſectator fuit Pelagij, tam uehemens, ut ab huius nomine Pelagianorum hæreſis Celeſtiana ſit dicta. Excuſat quod nondum ſcripſerit aduerſus libros Anniani diaconi, qui & ipſe Celeſtij diſcipulus fuit.

HIERONYMVS ALIPIO ET AVGVSTINO.

SAnctus Innocentius presbyter, qui huius ſermonis eſt portitor: anno præterito, quaſi nequaquam in Africam reuerſurus, mea ad dignationem ueſtram ſcripta non ſumpſit. Tamen deo gratias agimus, quod ita euenit: ut noſtrum ſilentium, ueſtris epiſtolis uinceretis. Mihi enim omnis occaſio gratiſſima eſt, per quam ſcribo ueſtræ reuerentiæ: teſtem inuocans deum: quod ſi poſſit fieri, aſſumptis alis columbæ ueſtris amplexibus implicarer: ſemper quidem pro merito uirtutum ueſtrarum: ſed nunc maxime, quia cooperatoribus & autoribus uobis, hæreſis Celeſtiana iugulata eſt: quæ ita infecit corda multorum: ut cũ ſuperatos damnatosq́; eſſe ſe ſentiant: tamen uenena mentium non omittant: &, quod ſolum poſſunt, nos oderint, per quos putant ſe libertatem docendæ hæreſeos perdidiſſe. Quod aũt quæritis, utrum reſcripſerim contra libros Anniani pſeudodiaconi Celedenſis, qui copioſiſſime paſcitur, ut alienæ blaſphemię uerba friuola ſubminiſtret: ſciatis me ipſos libros in ſchedulis miſſos à ſancto fratre noſtro Euſebio presbytero ſuſcepiſſe, non ante multũ temporis: & exinde uel ingruẽtibus morbis, uel dormitione ſanctæ & uenerabilis filiæ ueſtræ Euſtochij, ita doluiſſe: ut propemodum contemnendos putarem. In eodẽ enim luto hæſitat, & exceptis uerbis tinnulis atq; emendicatis, nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus: ut dum epiſtolæ meæ reſpondere conatur, apertius ſe proderet, & blaſphemias ſuas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miſerabili ſynodo Diſpolitana dixiſſe ſe denegat, in hoc opere cõfitetur. Nec grande eſt ineptiſſimis nænijs reſpondere. Si autẽ dominus uitam tribuerit, & notariorum habuerimus copiam, paucis lucubratiunculis reſpõdebimus: non ut conuincamus hæreſim mortuam, ſed ut imperitiam atq; blaſphemiam eius,

noſtris

C noſtris ſermonibus confutemus. Meliuſq́ hoc faceret ſanctitas ueſtra: ne compellamur contra hæreticum noſtra laudare. Sancti filij communes Albinus, Apinianus & Melania plurimum uos ſalutant. Has literas de ſancta Bethlehem, ſancto presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis ueſtra Paula miſerabiliter deprecatur: ut memores eius ſitis, & multum uos ſalutat. Incolumes uos & memores mei, domini noſtri Ieſu Chriſti tueatur clementia, domini uere ſancti atq; omnium affectione uenerabiles patres.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Gratulatur eius induſtriæ, per quam hæreticorum factiones extinctæ ſint & extinguantur quã quidem in re ſuum quoq; ſtudium teſtificatur.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

OMni quidem tempore beatitudinem tuam, eo quo decet honore, ueneratus ſum, & habitantem in te dilexi dominum ſaluatorem: & nunc, ſi fieri poteſt, cumulo aliquid addimus, & plene complemus, ut abſq; tui nominis mentione, ne unam quidem horam præterire patiamur, qui contra flantes uentos ardore fidei perſtitiſti. Maluiſti, quantum in te fuit, ſolus liberari de Sodomis, quàm cum pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudentia tua. Macte uirtute, in urbe celebraris: catholici te conditorem antiquæ rurſum fidei uenerantur atq; ſuſpiciunt: &, quod ſignum maioris gloriæ eſt, omnes hæretici deteſtantur: & me pari perſequuntur odio: ut quos gladijs nequeunt, uoto interficiant. Incolumem & mei memorem te Chriſti domini clementia tueatur domine uenerande & beatiſſime papa.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Significat palàm extinctas ac damnatas hæreſes, clàm & oblique adhuc moliri, & epiſcopum Hieroſolymitanum diſſimulanter fauere Arianis.

D

HIERONYMVS AVGVSTINO.

MVlti utroq; claudicant pede: & ne fractis quidem ceruicibus inclinantur: habentes affectum erroris priſtini, cum prædicandi eandem non habeant libertatem. Sancti fratres qui cum noſtra ſunt paruitate, præcipue ſanctæ ac uenerabiles filiæ tuæ, ſuppliciter te ſalutãt. Fratres tuos dominum meum Alipium, & dominũ meum Euodium, ut meo nomine ſalutes, precor coronam tuam. Capta Hieruſalem tenetur à Nabuchodonoſor, nec Hieremiæ uult audire conſilia: quin potius Aegyptum deſiderat, ut moriatur in Taphnes, & ibi ſeruitute pereat ſempiterna.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

De origine animarum, de qua rogatus erat, ut reſponderet quid ſentiret, iubet ut potius ex Auguſtino diſcat, aut ex libris quos ſcripſit aduerſus Ruffinum. Commentarios in Ezechielem, narrat ſibi olim cœptos, uerum ob hoſtium barbarorum incurſationes nondum abſolutos. Duos commentarios operis initium, iubet ut à Fabiola petat. Oceani doctrinam ac probitatem collaudat.

HIERONYMVS MARCELLINO ET ANAPSYCHIAE.

TAndem ex Africa ueſtræ literas unanimitatis accepi: & non me pœnitet impudẽtiæ, qua tacentibus uobis, epiſtolas meas frequenter ingeſſi, ut reſcriptum mererer: & uos eſſe ſoſpites, non alijs nunciantibus, ſed ueſtro potiſſimum ſermone cognoſcerem. Super animæ ſtatu memini ueſtræ quæſtiunculæ: imò maxime eccleſiaſticæ quæſtionis: utrum lapſa de cœlo ſit, ut Pythagoras philoſophus, omneſq́ Platonici & Origenes putant: an à propria dei ſubſtantia, ut Stoici, Manichæus, & Hiſpaniæ Priſcilliani hæreſes ſuſpicantur: an in theſauro habeantur dei, olim conditæ: ut quidam eccleſiaſtici, ſtulta perſuaſione confidunt: an quotidie à deo fiant, et mittantur in corpora: ſecundum illud quod in euangelio ſcriptum eſt: Pater meus uſq; modo operatur, & ego operor: an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinarius & maxima pars occidentaliũ autumant: ut quomodo corpus ex corpore: ſic anima naſcatur ex anima: & ſimili cum brutis animãtibus conditione

A ditione ſubſiſtat. Super quo quid mihi uideatur, in opuſculis contra Ruffinum ſcripſiſſe me noui, aduerſus eum libellum, quem ſanctæ memoriæ Anaſtaſio epiſcopo Romanæ eccleſiæ ædidit: in quo lubrica & ſubdola, imò ſtulta cōfeſſione, dum auditorum ſimplicitati illudere nititur, ſuæ fidei, imò perfidiæ illuſit. Quos libros reor ſanctum parentem ueſtrum habere Oceanū. Olim enim æditi ſunt multis Ruffini libris aduerſus calumnias reſpondentes. Certe habes ibi uirum ſanctum & eruditum Auguſtinum epiſcopum: qui uiua, ut aiūt, uoce docere te poterit: & ſuam, imò per ſe noſtram explicare ſentētiam. Ezechielis uolumen olim aggredi uolui: & ſponſionem creberrimam, ſtudioſis lectoribus reddere: ſed in ipſo dictādi exordio: ita animus meus occidentalium prouinciarum, & maxime urbis Romanæ uaſtatione cōfuſus eſt: ut iuxta uulgare prouerbium, proprium quoqꝫ ignorarem uocabulum: diuqꝫ tacui, ſciens tempus eſſe lachrymarum. Hoc autem anno cum tres explicaſſem libros, ſubitus impetus barbarorum de quibus tuus dicit Vergilius: Latæqꝫ uagātes Barchæi: & ſancta ſcriptura de Iſmahel, contra faciem omnium fratrum ſuorum habitabit: ſic Aegypti limitem Palæſtinæ, Phœnices, Syriæ percurrit, et inſtar torrentis cuncta ſecum trahens: ut uix manus eorum, miſericordia Chriſti potuerimus euadere. Quod ſi iuxta inclytum oratorem, ſilent inter arma leges: quanto magis ſtudia ſcripturarum: quæ & librorum mulutudine & ſilentio, ac librariorum ſedulitate, quodqꝫ proprium eſt, ſecuritate & ocio dictantium indigent. Duos itaqꝫ libros miſi ſanctæ filiæ meæ Fabiolæ: quorum exempla ſi uolueris, ab ipſa poteris mutuari. Pro anguſtia quippe temporis alios deſcribere nō potui: quos cum legeris & ueſtibula uideris, facilis coniectura erit, qualis ipſa ſit futura domus. Sed credo in dei miſericordia, qui nos adiuuit in difficillimo principio ſupradicti operis, quod ipſe adiuuet, & in penultimis prophetæ partibus, in quibus Gog & Magog bella narrātur: & in extremis, in quibus
B ſacratiſſimi & inexplicabilis templi ædificatio, uarietas, menſuraqꝫ deſcribitur. Sanctus frater noſter Oceanus: cui uos cupitis commendari: tantus & talis eſt, & ſic eruditus in lege domini, ut abſqꝫ noſtro rogatu inſtituere uos poſſit: & noſtram ſuper cunctis quęſtionibus ſcripturarum pro modulo communis ingenij explicare ſententiam. Incolumes uos & prolixa ætate florentes, Chriſtus deus noſter tueatur omnipotens domini uere ſancti.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit eos qui nolebant eum, qui ante baptiſmum habuiſſet uxorem, & ea mortua poſt ſuſceptū alteram duxiſſet, creari epiſcopum, & horum opinionem hæreſim Cainan appellat, quanquam & illis temporibus ſecus erat cautum conſtitutionibus epiſcoporum, & hodie iure pontificio, quàm ſentit Hieronymus. Atqꝫ hoc quoqꝫ unum eſt de numero criminum, quæ Hieronymo Ruffinus obijcit, epiſcoporum conſtitutiones contempſiſſe.

HIERONYMVS OCEANO NVM REPETENS MATRImonium à baptiſmo poſſit fieri ſacerdos.

NVnquam fili Oceane fore putabam, ut indulgentia principis, calumniam ſuſtineret reorum: & de carceribus exeuntes, poſt ſordes ac ueſtigia catenarum dolerent alios relaxatos. In euāgelio audit inuidus ſaluis alienæ: Amice, ſi ego bonus: quare oculus tuuus nequam eſt? Concluſit deus omnia ſub peccato: ut omnibus miſereatur: ut ubi abundauit peccatum, ſuperabundet & gratia. Cæſa ſunt Aegypti primogenita, & ne iumentum quidem Iſraëliticum in Aegypto derelictum eſt: Et conſurgit mihi Caina hæreſis: atque olim emortua uipera: contritum caput leuat, quæ non ex parte ut ante conſueuerat, ſed totum Chriſti ſubruit ſacramentū. Dicit enim eſſe aliqua peccata: quæ Chriſtus non poſſit purgare ſanguine ſuo: & tam profundas ſcelerum priſtinorum inhærere corporibus atqꝫ animis cicatrices: ut medicina illius attenuari nō queāt. Quid aliud agit, niſi ut Chriſtus fruſtra mortuus ſit? Fruſtra autē mortuus eſt: ſi aliquos uiuificare non poteſt. Mentitur

Ioannes

C Ioannes Baptiſta:& digito Chriſtum & uoce demõſtrans:Ecce agnus dei:ecce qui tollit peccata mundi:ſi ſunt adhuc in ſeculo,quorum Chriſtus peccata non tulerit. Aut enim oſtendendi ſunt non eſſe de mundo,quos Chriſti ignoret indulgentia:aut ſi de mundo ſunt, eligendũ è duobus alterum. Liberati à peccatis,Chriſti potentiam probant. Non liberati,quaſi adhuc rei,imbecillitatem demonſtrant. Sed abſit hoc de omnipotente credere,quod in aliquo impotens ſit. Omnia quæ pater facit, & filius facit ſimiliter. Infirmitas filij redundat ad patrem. Cuncta ouiculæ membra portata ſunt:totæ Apoſtoli epiſtolæ, Chriſti gratiam ſonant. Et ne parum uideretur ſimplex gratiæ nuncupatio:Gratia,inquit,uobis, & pax multiplicetur. Multiplicatio promititur,& à nobis paucitas affirmatur? Quorſum iſta? Noſti problemata. Carterius Hiſpaniæ epiſcopus,homo & ætate uetus & ſacerdotio,unam antequam baptizaretur,alteram poſt lauacrum priore mortua duxit uxorem:& arbitraris eum contra Apoſtoli feciſſe ſententiam,qui in catalogo uirtutum, epiſcopum unius uxoris uirum præceperit ordinandum. Miror autem te unum protraxiſſe in medium,cum omnis mundus his ordinationibus plenus ſit:non dico de presbyteris:non de inferiori gradu: ad epiſcopos uenio, quos ſi ſigillatim uoluero nominare:tantus numerus congregabitur,ut Ariminenſis ſynodi multitudo ſuperetur. Sed indecens eſt,ſic unum tueri,ut plures accuſare uidearis: & quem ratione non poſſis,ſocietate peccantium defendas. Suſtinui Romæ à uiro eloquentiſſimo cornutum,ut dicitur,ſyllogiſmum,ut quocunq; me uerterem,ſtrictius tenerer. Vxorem, inquit, ducere peccatum eſt,an non? Ego ſimplex & qui inſidias uitare neſcirem,dixi non eſſe peccatum. Rurſum aliud propoſuit,in baptiſmate bona opera dimittuntur, an mala? Et in hoc eadem ſimplicitate reſpondi peccata dimitti. Cum me ſecurum putarem, cœperunt mihi hinc inde cornua increſcere,& abſconditæ prius acies dilatari. Si,inquit,uxorem ducere,nõ eſt peccatum;baptiſmus autem peccata dimittit:quicquid nõ dimittitur,reſeruatur. Ilico mihi,quaſi

D à fortiſſimo pugile percuſſus eſſem,ante oculos caligo obuerſari cœpit: ſtatimq́; recordatus Chryſippei ſophiſmatis:Si mentiris: idq́ue uere dicis mentiris, & in me reuerſus conuerti in aduerſarium propoſitionis ſtropham. Quæſo,inquam,te ut reſpondeas. Baptiſmus hominem facit nouum,an non? Vix dedit quod nouum faceret. Gradatim intuli: ex toto nouum facit,an ex parte? Reſpondit,ex toto. Deinceps interrogaui:nihil ergo ueteris hominis in baptiſmate reſeruatur? Mouit caput. Cœpi protinus texere:Si baptiſmus nouum hominem facit,& ex toto nouum creat,nihilq́; in eo ueteris hominis reſeruatur,non poteſt nouo imputari,quod in ueteri quondam fuit. Primum ſpinoſulus noſter obmutuit: poſtea uero Piſoniano uitio,cum loqui neſciret,tacere non potuit. Sudare tamen frons,pallere genæ, tremere labia,hærere lingua,ſaliua ſiccari:& plus timore quàm ætate contrahi:erupit aliquando. Nónne legiſti ab Apoſtolo,unius uxoris uirum aſſumi in ſacerdotium:& rem non tempora definiri? Quia me ſyllogiſmis prouocauerat:& uidebam tendere hominem ad interrogatiunculas tortuoſas,ſua contra illum tela iaciebam. Baptizatos,inquam,Apoſtolus elegit in epiſcopatum,an cathecuminos? Reſpondere nolebat. Ego tamen idipſum ingerere, & ſecundo ac tertio ſciſcitari cœpi. Nioben putares:quæ nimio fletu in lapidem uerſa eſt. Verti me ad auditores:nihil intereſt ò boni iudices,aduerſarium uigilãtem,an dormientem ligem,niſi quod facilius eſt quieſcenti quàm reluctanti uincula innectere. Si Apoſtolus non catechuminos in clerum elegit,ſed fideles:fidelis autem eſt qui epiſcopus ordinatur:uitia catechumini non imputabuntur fideli. Torquebam iſtiuſmodi ſpicula & uibrantes haſtas in lethargicum dirigebam. Oſcitabat tandem,& quaſi per mentis crapulam ructans & nauſeans euomebat: apoſtolus,dixit,Paulus hæc docuit. Proferuntur ergo Apoſtoli epiſtolę:una ad Timotheum,altera ad Titum. In prima ſcriptum erat:Si quis epiſcopatum deſiderat,bonum opus deſiderat. Oportet ergo epiſcopum irreprehenſibilem eſſe:unius uxoris uirum,ſobrium,prudentẽ, ornatum,hoſpitalem,doctorem,non uinolentum,non percuſſorem:ſed modeſtum, non litigioſum,non auarum,domum ſuam bene regentem:filios habentem ſubditos cũ omni caſtitate

A ſtitate. Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ dei diligentiam adhibe- bit? Non neophytum, ne in ſuperbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Oportet autem eum & teſtimonium habere bonum, ab his qui foris ſunt, ut nō in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. Ad Titum ſtatim in principio hæc mandata ponuntur. Huius rei gratia re- liqui te Cretæ, ut ea quæ deerant, corrigas: & conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut ego ti- bi diſpoſui. Si quis eſt ſine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, non in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos. Oportet ergo epiſcopum eſſe ſine crimine tanquam dei diſpenſa- torem, non proteruum, non iracundum, non uinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum: ſed hoſpitalem, beneuolum, prudentem, iuſtum, ſanctum, continentem, obtinentē eum, qui ſecundum doctrinam eſt fidelem ſermonem, ut poſſit exhortari in doctrina ſana, & contradicentes reuincere. In utraque epiſtola, ſiue epiſcopi, ſiue presbyteri (quanquam apud ueteres ijdem epiſcopi & presbyteri fuerint: quia illud nomen dignitatis eſt, hoc ætatis) iuben- tur monogami in clerum eligi. Certe de baptizatis Apoſtoli ſermonem eſſe, nemo dubitat. Si ergo omnia quæ in ordinatione quærunt̄ epiſcopi, non præiudicant ordinando, licet ea ante baptiſma non habuerit: quæritur enim quid ſit, & non quid fuerit, quare ſolum nomen uxo- ris impediat, quod ſolum peccatum non fuit? Dicis, quia peccatum non fuit, idcirco non eſt dimiſſum in baptiſmate. Rem nouam audio: quia peccatum non fuit, in peccatum reputabi- tur. Omnia ſcorta, & publicæ colluuionis ſordes, impietas in deum, parricidium, & inceſtus in parentes, atq; in extraordinarias uoluptates utriuſque ſexus mutata natura, Chriſti fonte

3 purgantur: uxoris inhærebunt maculæ, & lupanaria thalamis præferentur? Ego non tibi im- puto meretricum exercitus, exoletorum greges, effuſionem ſanguinis, & inſtar ſuis in omni cœno libidinum uolutabra: & tu mihi olim mortuam de ſepulchro uxorculam protrahis:

B quam ideo accepi, ne facerem quod feciſti? Audiant ethnici meſſes eccleſiæ, de quibus quoti- die horrea noſtra complentur, audiant catechumini, qui ſunt fidei candidati, ne uxores du- cant ante baptiſma, ne honeſta iungant matrimonia, ſed Scottorum & Azotorum ritu, ac de Republica Platonis, promiſcuas uxores, communes liberos habeāt: imò caueant qualecunq; uocabulum coniugis, ne poſtquàm in Chriſto crediderint, noceat eis quod aliquando non concubinas, nec meretrices, ſed uxores habuerint. Recolat unuſquiſque conſcientiam ſuam, & totius uulnera plangat ætatis: cumq; uerum iudicem priorum ſe exhibuerit delictorum, audiat increpantem Ieſum: Hypocrita, eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc uidebis eijcere feſtucam de oculo fratris tui. Vere ſcribarum & phariſeorum ſimiles, culicem liquan- tes & camelum glutientes, decimamus mētam & anethum, & dei iudicium prætermittimus. Quid ſimile uxor & ſcortum? Imputatur infelicitas coniugis mortuæ, & libido meretricia co ronatur? Ille ſi prior uxor uiueret, aliam coniugem non haberet: tu ut paſſim caninas nuptias iungeres, quid potes excuſare? Forſitan timuiſſe te dicas, ne ſi matrimonium copulaſſes, non poſſes aliquando clericus ordinari. Ille in uxore optauit liberos, tu in meretrice ſobolem per- didiſti. Illum naturæ & benedictioni domini ſeruientem: Creſcite & multiplicamini, & reple- te terram: cubiculorum ſecreta texerunt: te ſubantem ad coitum publica facies execrata eſt. Ille quod licebat, uerecundo pudore cælauit: tu quod non licebat, impudenter omnium ocu- lis ingeſſiſti. Illi ſcriptum eſt: Honorabiles nuptiæ, & cubile immaculatum, tibi legitur: For- nicatores autem & adulteros iudicabit deus: & qui corrumpit templum dei, corrumpet il- lum deus. Omnia, inquit, nobis in baptiſmate condonata ſunt crimina: nec poſt indulgen

4 tiam, iudicis eſt metuenda ſeueritas, dicente Apoſtolo: Et hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini Ieſu Chriſti, & in ſpiritu dei noſtri. Omnia peccata donata ſunt, bene & fideliter. Sed quæro quomodo tuæ ſordes lotæ ſint, & meæ mundiciæ ſordidatæ. Non dico, ais, tuas ſordidatas, ſed in eodem ſtatu manſiſſe quo fue rant. Si enim ſordes fuiſſent, lotæ utique fuiſſent ut meæ. Rogo quæ eſt iſta tergiuerſatio, & acumen omni piſtillo retuſius? Quia non eſt peccatum, peccatum eſt: quia non eſt ſordidum,

C ſordidum eſt. Non dimiſit dominus,quia non habuit quod dimitteret, & quia non dimiſit:
idcirco manet,quod dimiſſum non fuit. Quantum uim habeat baptiſma, & aqua in Chriſto
ſanctificata gratiam,paululum poſt docebo: interim iuxta uulgare prouerbiũ: Malo nodo,
malus cuneus requirendus eſt. Hoc quod dicit,unius uxoris uirum,poteſt & aliter diſſeri. Ex
Iudęis erat Apoſtolus. Prima Chriſti eccleſia,de Iſraël reliquijs congregabatũ. Sciebat lege cõ-
ceſſum,& exemplo patriarcharum ac Moyſi familiari populo nouerat in multis uxoribus li
beros ſpargere:ipſis quoq; ſacerdotibus huius licentiæ patebat arbitrium. Præcepit ergo,ne
eandem licentiam eccleſiæ ſibi uendicent ſacerdotes:ne bina pariter & trina coniugia ſortian
tur,ſed ut ſingulas uno tempore uxores habeant. Ne contentioſum clames eſſe quod dixi-
mus,accipe & aliam explanationem:ne tibi ſoli liceat,non uoluntatẽ legi, ſed legem iungere
uoluntati. Quidam coacte interpretantur uxores pro eccleſijs,uiros pro epiſcopis debere ac-
cipi. Et hoc in Nicena quoq; ſynodo à patribus eſſe decretum, ne de alia ad aliam eccleſiam
epiſcopus transferatur: ne uirginalis pauperculæ ſocietate contempta,ditioris adulteræ quę-
rat amplexus:ut quomodo culpa & filiorum uitiũ in λογισμοῖς, id eſt,in cogitationibus, acci-
pitur:domusq; diſpenſatio ad animam refertur & corpus: ita & uxores pontificum dici ec-
cleſias. De quibus in Eſaia ſcriptum eſt: Mulieres properantes de ſpectaculo uenite: non eſt
enim populus habens intelligentiam. Et rurſum: Mulieres diuites, ſurgite & audite uocem
meam. Et in Prouerbijs: Mulierem fortem quis inueniet? Honorabilior eſt precioſis lapidi-
bus,quæ talis eſt. Confidit in ea cor uiri ſui. Et in eodem uolumine: Sapientes mulieres ædi-
ficauerunt domum,inſipiens autem deſtruxit manibus. Nec hoc,inquiunt, epiſcopis uidea-
tur indignum,cum de deo quoq; ſcriptum ſit: Sicut deſpicit uxor uirum ſuum, ſic deſpexit
me domus Iſraël. Et in Apoſtolo: Deſpondi enim uos uni uiro, uirginem caſtam exhibere
Chriſto. Mulierem autem, id eſt, γυναῖκα iuxta Græci ſermonis ambiguitatem: in his omni-
D bus teſtimonijs uxorem potius intellige. Violenta eſt,inquies, & ſatis dura etiam hæc inter-
pretatio. Redde igitur ſcripturę ſimplicitatem ſuã,ne tuis contra te legibus dimicemus. Quæ-
ram & illud: Si quis & ante baptiſmum habuerit cõcubinam,& illa mortua,baptizatus uxo
rem duxerit,utrum clericus fieri debeat,an non? Reſpondebis poſſe fieri: quia concubinam
habuerit,non uxorem. Coniugales ergo tabulæ & iura dotalia,non coitus ab Apoſtolo con
demnatur. Multos uidemus ob nimiam paupertatem,uxorum ſarcinam declinare, & ancil-
las ſuas habere pro uxoribus,ſuſceptosq; ex his liberos colere ut proprios: qui ſi fortè ditati
ab imperatore,ſtolam illius meruerint, confeſtim Apoſtolo colla ſubmittent, & inuiti inter
uxores eas recipere cogentur. Sin autem principale reſcriptum,eadem tenuitas impetrare nõ
quiuerit,cum Romanis legibus,ſcita eccleſiæ mutabuntur. Vide ne hoc quod dicitur:unius
uxoris uirum,unius mulieris poſſit intelligi,ut ad coitum magis referatur, quàm ad dotales
tabulas. Hæc uniuerſa proferimus,non quo ueræ & ſimplici intelligentiæ reſiſtamus: ſed ut
doceamus te ſcripturas ſanctas ſic intelligere ut ſcriptæ ſunt:nec euacuare baptiſmũ ſaluato-
ris,& totum patibuli ſacramẽtum irritum facere. Reddamus quod paulò ante promiſimus,
& de ſchola rhetorum,aquarum laudes & baptiſmi prædicemus. Rudis mundus, necdum
ſole rutilante,nec pallente luna, nec aſtris micantibus, incompoſitam & inuiſibilem mate-
riam,abyſſorum magnitudine, & deformibus tenebris opprimebat. Solus ſpiritus dei in au-
rigæ modum ſuper aquas ferebatur,& naſcentem mundum in figura baptiſmi parturiebat.
Inter coelum & terram, medium extruitur firmamentum:& iuxta Hebraici ſermonis ἐτυμο-
λογίαν coelum,id eſt, שָׁמַיִם ſamaim ex aquis ſoruitur uocabulum: & aquæ quæ ſuper coelos
ſunt,in laudes dei ſeparantur. Vnde & in Ezechiele propheta, Cryſtallum ſuper Cherubim
uidetur extenſum,id eſt,compactæ & denſiores aquæ. Primum de aquis,quod uiuit,egredi-
tur,& pennatos fideles de terra ad coelum leuat. Fabricatur homo de limo, & inter manus
dei aquarum ſacramenta uerſantur. Plantatur paradiſus in Eden, & unus fons in quatuor
principia diuiditur:qui poſtea egrediens de templo, & contra ſolis ortum uadens , amaras
aquas

A aquas mortuaſq; uiuificat. Peccat mundus & ſine aquarum diluuio non purgatur. Statimq;
columba ſpiritus ſancti, expulſo alite teterrimo, ita ad Noë quaſi ad Chriſtum in Iordane de-
uolat: & ramo refectionis ac luminis, pacem orbi annunciat. Pharao cum exercitu ſuo nolēs
populum dei permittere exire de Aegypto in typo baptiſmatis ſuffocatur. Et in pſalmis de
interfectione illius ſcribitur: Tu confirmaſti in uirtute tua mare: contribulaſti capita draco-
num in aquis, tu cōfregiſti capita draconis. Vnde & reguli & ſcorpiones arentia quæque ſe-
ctantur. Et poſtquàm ad aquas uenerint, ὑδροφόβους & lymphaticos faciunt. Mara mutatur ſa-
cramento crucis: & ſeptuaginta palmæ apoſtolorum, dulcoratis legis gurgitibus irrigantur.
Abraham & Iſaac puteos fodiunt, repugnant Allophyli. Et Berſabeæ ciuitas iuramenti, re-
gnumq; Solomonis nomen ſumit à fontibus. Rebecca inuenitur ad puteum. Rachel pro-
pter aquas, ſupplantatoris oſculo ſalutatur. Moyſes filias ſacerdotis Madian aperto puteo
ab iniuria uindicat. Præcurſor domini in aquis fontium iuxta Salim, quod interpretatur pax
ſiue perfectio, Chriſto populum parat. Ipſe ſaluator poſt baptiſma, & ſanctificatas ſuo laua-
cro Iordanis aquas, regnum cœlorum incipit prædicare. Primum ſignum ex aquis facit. Sa-
maritana uocatur ad puteum, ſitiens inuitatur ad potum. Nicodemo dicit occulte: Niſi quis
renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non intrare eum in regnum cœlorum. Quia ab aquis cœpe-
rat, finiuit in aquis. Latus Chriſti percutitur lancea, & baptiſmi atque martyrij pariter ſacra-
menta funduntur. Poſt reſurrectionem mittit apoſtolos ad gentes, & præcipit eis, ut bapti-
zent eos in myſterio trinitatis. Pœnitet facti populum Iudæorum, & ſtatim à Petro ad ba-
ptiſma mittitur. Antequàm parturiat, parit Sion, & naſcitur gens ſimul. Paulus perſequu-
tor eccleſiæ, & lupus rapax Beniamin, Ananiæ oui ſubmittit caput: nec ante recuperat aſpe-
ctum, quàm curet baptiſmo cæcitatem. Eunuchus Candacis reginæ Aethiopum, lectione
prophetica, Chriſti baptiſmati præparatur. Mutat contra naturam Aethiops pellem ſuam,
B & pardus uarietates ſuas. Qui Ioannis acceperāt baptiſma, quia ſpiritum ſanctum neſciebāt,
iterum baptizantur, ne quis putaret gentibus ac Iudæis, aquas ſine ſpiritu ſancto ad ſalutem
poſſe ſufficere. Vox domini ſuper aquas, dominus ſuper aquas multas, dominus diluuium
inhabitare facit. Dentes eius ſicut grex detonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro, omnes ge-
mellos habentes fœtus, & infœcunda non eſt in eis. Si non eſt infœcūda, nec ſterilis, omnes
habent ubera lacte rorantia, quæ cum Apoſtolo poſſint dicere: Filioli mei, quos iterum par-
turio, donec Chriſtus formetur in uobis: & lac uobis potum dedi, non eſcam. Micheas de ba
ptiſmi gratia uaticinatur: Ipſe auertet & miſerebitur noſtri: demerget iniquitates noſtras, &
proijciet in profundum maris omnia peccata noſtra. Quomodo in lauacro omnia peccata
merguntur, ſi una uxor ſupernatat? Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta
ſunt peccata. Beatus uir, cui non imputabit dominus peccatum. Arbitror quod poſſumus
& nos huic aliquid cantico iungere: Beatus uir, cui non imputabit dominus uxorem. Au-
diamus & Ezechielem filium hominis, quomodo de eius uirtute pronunciet, qui hominis fu-
turus eſt filius: Aſſumam uos de gentibus, & aſpergam ſuper uos aquam mundam, & mun-
dabimini ab omnibus immundicijs ueſtris: & dabo uobis cor nouum, & ſpiritum nouum.
Ab omnibus, inquit, mūdabo uos ſordibus. In omnibus nihil prætermittitur. Si ſordes emū-
dantur, quanto magis mundiciæ non coinquinantur? Dabo uobis cor nouum, & ſpiritum
nouum. In Chriſto enim Ieſu, neque circunciſio aliquid ualet, neque præputium, ſed noua
creatura. Vnde cantamus canticum nouum: & uetere homine depoſito, non ambulamus in
uetuſtate literæ, ſed in nouitate ſpiritus. Hic eſt calculus nouus, cui nouum nomen inſcribi-
tur: quod nemo ſcit legere, niſi qui illud acceperit. Quotquot enim baptizati ſumus in Chri-
ſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus. Conſepulti enim ei ſumus per baptiſmum in mor-
te: ut quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ am
bulemus. Toties nouitatem legimus, & tam maculoſum nomen uxoris non poteſt ulla no-
uitate deleri? Conſepulti ſumus Chriſto in baptiſmate, & reſurreximus per fidem operatio-

C nis dei,qui ſuſcitauit eum à mortuis. Cumqꝫ eſſemus mortui in delictis, & præputio carnis
noſtræ,conuiuificauit nos cum illo,donans omnia delicta: delens quod aduerſum nos erat
chirographum decreti,quod erat contrarium nobis: & ipſum tulit de medio, affigens illud
cruci. Omnia noſtra cum Chriſto mortua ſunt, uniuerſa chirographi ueteris peccata deleta
ſunt,ſolum nomen uiuit uxoris? Dies me deficiet,ſi cuncta quæ ad potentiam baptiſmi per-
tinent,de ſcripturis ſanctis uoluero digerere:& natiuitatis ſecūdæ,imò in Chriſto primæ po
nere ſacramenta. Antequàm dictandi finem faciam(iam enim intelligo menſuram me exce-
dere epiſtolæ)uolo ſuperiora capitula,in quibus futuri epiſcopi uita deſcribitur,curſim expo
nere:ut Apoſtolum non in unius uxoris elogio,ſed in omnibus quæ præcipit doctorē gen-
tium ſuſcipiamus. Simul obſecro,ne quis me in ſugillationem iſtius temporis ſacerdotū ſcri-
pſiſſe,quæ ſcripſi,exiſtimet,ſed in eccleſiæ utilitatem. Vt enim oratores & philoſophi deſcri-
bentes qualem uelint eſſe perfectum oratorem, & philoſophum, non faciunt iniuriam De-
moſtheni & Platoni,ſed res ipſas abſqꝫ perſonis definiunt: ſic in deſcriptione epiſcopi, & in
eorum expoſitione quæ ſcripta ſunt,quaſi ſpeculum ſacerdotij proponitur. Iam in poteſtate
& conſcientia ſingulorum eſt,quales ſe ibi aſpiciant:ut uel dolere ad deformitatem,uel gaude
re ad pulchritudinem poſſint. Si quis epiſcopatum deſiderat,bonum opus deſiderat. Opus,
non dignitatem,laborem,non delitias:opus per quod humilitate decreſcat, non intumeſcat
faſtigio. Oportet ergo epiſcopum irreprehenſibilem eſſe. Idipſum quoqꝫ ad Titum: Si quis
eſt ſine crimine. Omnes uirtutes in uno ſermone comprehendit,& penè rem cōtra naturam
exigit. Si enim omne peccatum,etiam in ocioſo uerbo reprehenſione dignum eſt:quis eſt ille,
qui abſqꝫ peccato,id eſt ſine reprehenſione,uerſetur in hoc mundo? Sed futurus paſtor eccle-
ſiæ,talis eligitur,ad cuius comparationem recte grex cæteri nominentur. Definiunt rhetores
D oratorem,qui ſit uir bonus,dicendi peritus. Ante uita, ſic lingua irreprehenſibilis quæritur,
ut doctus merito ſuſcipiatur. Perdit enim autoritatem docēdi, cuius ſermo opere deſtruitur.
Vnius uxoris uirum: de hoc ſupra diximus. Nunc hoc tantum admonemus,ut ſi unius uxo
ris uir,etiam ante baptiſmum quæritur:cætera quoqꝫ quæ præcepta ſunt, ante baptiſmum
requiramus. Neqꝫ enim competit uniuerſa poſt baptiſmum,& unum hoc mandatum intel-
ligere ante baptiſmum. Sobrium ſiue uigilantem,νηφάλιος quippe utrūqꝫ ſignificat. Prudentē,
ornatum,hoſpitalem,doctorem. Sacerdotes qui miniſtrant in templo dei,prohibentur uinū
& ſiceram bibere:ne in crapula & ebrietate aggrauentur corda eorum: & ut ſenſus officium
exhibens,deo uigeat ſemper & tenuis ſit. Quod autem inſert prudentem, excludit eos, qui
ſub nomine ſimplicitatis excuſant ſtulticiam ſacerdotum. Niſi enim cerebrum ſanum fuerit,
omnia membra in uitio erunt. Ornatum quoqꝫ ἐπίτασις eſt prioris uerbi,id eſt, irreprehenſi-
bilis. Qui uitia non habet,irreprehenſibilis appellatur:qui uirtutibus pollet,ornatus eſt. Poſ-
ſumus et aliud intelligere ex hoc uerbo,iuxta illud Tullij: Caput eſt artis,decere quod facias.
Sunt enim quidam ignorantes menſuram ſuam, & tantæ ſtoliditatis ac uecordiæ, ut & in
motu & in inceſſu,& in habitu,& in ſermone cōmuni,riſum ſpectantibus præbeant:& qua-
ſi intelligentes quid ſit ornatus,comunt ſe ueſtibus & mundicijs corporis,& lautioris menſæ
epulas parant:cum omnis iſtiuſmodi ornatus & cultus,ſordibus fœdior ſit. Quod autē do-
ctrina à ſacerdotibus expetatur,& ueteris præcepta ſunt legis,& ad Titum plenius ſcribitur.
Innocens enim & abſqꝫ ſermone cōuerſatio: quantum exemplo prodeſt,tantum ſilentio no
cet. Nam & latratu canum,baculoqꝫ paſtoris,luporum rabies deterrenda eſt. Non uinolen-
tum,nō percuſſorem. Virtutibus uitia oppoſuit. Didicimus quales eſſe debeamus: diſcamus
quales non eſſe debeant ſacerdotes. Vinolētia ſcurrarum eſt, & comeſſatorum: uenterqꝫ me-
ro æſtuans,cito deſpumat in libidines. In uino luxuria,in luxuria uoluptas,in uoluptate im-
pudicitia eſt. Qui luxuriatur,uiuens mortuus eſt:ergo qui inebriatur,& mortuus & ſepultus
eſt. Noë ad unius horæ ebrietatem nudat femora ſua, quæ per ſexcentos annos ſobrietate
contexerat. Lot per temulentiam,neſciens libidini miſcet inceſtum:& quē Sodoma non uice-
rat,uina

A rat,uina uicerũt.Percuſſorem autẽ epiſcopum ille condemnat,qui dorſum poſuit ad flagella: & maledictus nõ remaledixit.Sed modeſtum.Duobus malis unum oppoſuit bonum:ut temulentia & ira,modeſtia refrenentur.Non litigioſum,non auarum. Nihil enim impudentius arrogantia ruſticorum,qui garrulitatem autoritatem putant:& parati ſemper ad lites, in ſubiectum ſibi gregem tumidis ſermonibus tonant.Auariciam in ſacerdote uitandam,& Samuel docet:nihil coram populo eripuiſſe ſe cuiquam probans:& apoſtolorũ paupertas, qui refrigeria ſumptuum à fratribus accipiebãt,& præter uictum atq; ueſtitum nihil ſe aliud nec habere,nec uelle gloriabantur.Quam ad Timotheum auariciam,ad Titum turpis lucri cupiditatem apertiſſime notat.Domum ſuam bene regentem:non ut opes augeat, non ut regias paret epulas:non ut cælatas patinas ſtruat:nõ ut Phaſides aues lentis uaporibus coquat, qui ad oſſa perueniant,& ſuperficiẽ carnis non diſſoluant artifici temperamento:ſed ut quod populo præcepturus eſt,prius à domeſticis exigat.Filios habentem ſubditos,cum omni caſtitate:ne ſcilicet imitentur filios Eli,qui in ueſtibulo templi cum mulieribus dormiebant: & religionem prædam putantes,quicquid optimum in hoſtijs erat,in ſuas delicias conuertebant. Non neophytum,ne in ſuperbiam elatus,in iudicium incidat diaboli.Mirari ſatis non queo, quæ hominum tanta ſit cęcitas,de uxoribus ante baptiſmum diſputare:& rem in baptiſmate mortuam,imò cum Chriſto uiuificatam in calumniã trahere,cum tam apertum euidensq; præceptum nemo cuſtodiat.Heri catechumenus,hodie pontifex:heri in amphitheatro, hodie in eccleſia:ueſpere in circo,mane in altario:dudum fautor hiſtrionum,nunc uirginum cõſecrator. Num ignorabat Apoſtolus tergiuerſationes noſtras, & argumentorum ineptias neſciebat?Qui dixit unius uxoris uirum,ipſe mandauit irreprehenſibilem, ſobrium,prudentem,ornatum,hoſpitalem,doctorem,modeſtum:non uinolentum,non percuſſorem, non litigioſum,non auarum,non neophytum. Ad hæc omnia claudimus oculos, ſolas uidemus

B uxores.Quod autem ait:Ne in ſuperbiam elatus,incidat in iudicium diaboli,quis non exemplo uerum probet?Ignorat momentaneus ſacerdos humilitatem,& manſuetudinem ruſticorum:ignorat blanditias Chriſtianas:neſcit ſeipſum contemnere: de dignitate transfertur ad dignitatem:non ieiunauit, non fleuit,non mores ſuos ſæpe reprehendit, & aſſidua meditatione correxit:non ſubſtatiam pauperibus erogauit.De cathedra quodammodo ducitur ad cathedram,id eſt,de ſuperbia ad ſuperbiam.Iudicium autem & ruina diaboli, nulli dubium, quin arrogantia ſit.Incidunt in eam qui in puncto horę,necdum diſcipuli iam magiſtri ſunt. Oportet autem eum & teſtimonium habere bonum ab his qui foris ſunt. Quale principiũ, talis & clauſula.Qui irreprehenſibilis eſt,non ſolum à domeſticis,ſed ab alienis conſono ore laudatur.Alieni & extra eccleſiam ſunt Iudæi, hæretici atq; gentiles. Talis ergo ſit pontifex

5 Chriſti:ut qui religioni detrahunt,uitæ eius detrahere non audeant.At nunc pleroſq; cernimus,uel fauorem populi,in aurigarum morem precio redimere,uel tanto omnium hominũ odio uiuere:ut non extorqueant pecunia,quod mimi impetrant geſtibus. Hæc fili Oceane ſollicito timore perquire:hæc magiſtri eccleſiæ cuſtodire debebunt:hos in ſacerdotibus eligẽdis canones obſeruare:nõ iuxta propria odia & priuatas ſimultates carpentemq; ſemper autorem ſuũ inuidiam,legẽ Chriſti interpretari.Vide quantũ ſit teſtimoniũ huius quẽ arguunt mariti,cui præter uinculũ coniugale,& hoc ante baptiſmũ,nihil aliud ab æmulis obijci poteſt.Qui præcipit nõ mœchandũ,ipſe dicit,& nõ occides.Si nõ mœchamur, ſed occidimus, tranſgreſſores legis ſumus.Qui totam legem ſeruauerit,& offenderit in uno, fit omniũ reus. Itaq; cum oppoſuerint nobis uxorẽ ante baptiſmũ,nos ab eis omnia quæ poſt baptiſmum præcepta ſunt requiramus.Prætereunt quod non licet,& obijciunt quod conceſſum eſt.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 ET inſurgit mihi Caina hæreſis.)Quidam hic deprauauerant pro Caina Canina. De Caina hæreſi meminit Auguſtinus in libello ad Quoduultdeum.Dicti ſunt Caini ſiue Caiani: nam ita legitur,quod Cain ut ſanctum uenerentur.Quod quo minus mireris, & Iudam & Iſcarioten colunt,

C denique Sodomitas,Core,Dathan & Abyron.Blaſphemant legem,& deum legis autorem. Carnis re-
ſurrectionem negant:quanquam hoc ſanè loco Hieronymus reſpexerit ad hiſtoriam Cain,qui dixe-
xerit maius eſſe peccatum ſuum,quàm ut ueniam mereretur.At hic aduerſarius Hieronymi dicebat,
eſſe quod non remitteretur in baptiſmo. Ariminenſis ſynodi multitudo.)Hęc erat ſynodus,in qua
Valens imperator palàm abnegauit Arianam hæreſim in frequentiſſimo epiſcoporum, & laicorum
cœtu,ut Ariminenſis concilij multitudo penè in prouerbium abierit.Meminit eius rei Hieronymus
in dialogis Luciferiani & Orthodoxi. Cornutum ut dicitur ſyllogiſmũ.) Huiuſmodi ſyllogiſmos
colligit Chryſippus:acerualem,quem ſoritem uocant, crocodiliten, ψευδόμενον, quem Seneca uertit
mentientem, & κερατίνην,id eſt,cornutum,quod utrinque occurrat in quod impingas: id quod accidere
ſolet in dilemmate.Velut cum interrogat aduerſarius:In baptiſmate bona opera dimittuntur an ma-
la:Si dixeris bona,incurris in alterum cornu,& abſurde reſpondiſti.Si mala,incidiſti in alterum. Ergo
matrimonium manet,quod malum non eſt. Chryſippei ſophiſmatis.)Hic Chryſippus uſque ad nu
2 gaciſſimam delirationem fuit in dialectica curioſus. Hieronymus hoc loco ſignificat ſyllogiſmum,qui
dicitur ψευδόμενος,id eſt,mentiens:hoc eſt,qui refellit ſeipſum.Vt ſi quis dicat ſe mentiri.Nam ſi uere
mentitur,hoc ipſo non mentitur quod mentitur.Et ſi non mentitur,hoc ipſo mẽtitur quod nõ men-
titur.Item Epimenides dicit Cretenſes eſſe mendaces.Si uerum dixit. Non ſunt mendaces Cretenſes
cum uerum dicat Cretenſis.Sin mentitus eſt,non ſunt mendaces, quia falſum dixit, & ob hoc ipſum
rurſum mendaces,quia Cretenſis mentitus eſt.Hæc tametſi non ſunt exacta ad ſummum ius, ut uo-
cant,dialectices:tamen ad explicandum hunc locum ſufficiunt.Sic enim de his ueteres dialectici nuga
bantur. Propoſitionis ſtropham.)Strophas uocat figuram orationis oblique tortam: ueluti ſi quis
laudans uituperet,aut diſſuadẽs ſuadeat,aut placans incitet:à στρέφω,quod eſt torqueo. Piſoniano ui
tio.)Extat inuectiua Ciceronis in Piſonem,in qua illi obijcit hæſitantiam oris, balbutiem linguæ: &
tamen cum loqui neſciret,tacere non potuit. Non νεόφυτον.)Id eſt,nuper inſitum, ſiue plantatum: à
νέον nuper,& φύω planto,ſiue gigno,uel naſcor. Illud nomen dignitatis.)Nempe presbyteri. πρεσβύ-
τερος ſeniorem ſignificat.Et apud ueteres tanta erat ueneratio ſenectutis,ut honoris cauſa nomẽ hoc
tribuerint. Et ſæpius apud Homerum ὦ γέρον,ὁ ſenex.& γέρας honor,ſiue præmium: cum γῆρας ſi-
gnificet ſenectutem.Epiſcopus autem non dignitatis,ſed officij uocabulum eſt, ab ἐπισκοπεῖν,id eſt,in-
3 tendere & curam agere. Exoletorum greges.) Exoleti grandiuſculi adoleſcentes.Significat autem
D turpiter obſequioſos. Ethnici meſſes eccleſiæ.)Alluſit ad uerba Chriſti, meſſis quidem multa. Ex
gentibus enim augetur numerus fidelium. Audiant catechumeni.) Catechumeni ſcribendum eſt,
à uerbo κατηχέω,quod eſt inſtruo ſiue erudio.Dictum uidetur ab ἠχή ſonus ſiue uox, quod myſteria
olim non ſcriptis,ſed uoce traderentur. Fidei candidati.)Candidati qui ambiunt magiſtratum.Vn
de qui rem affectant,& omnia faciunt ut aſſequantur,eius candidati dicuntur,id eſt,petitores.Quin-
tilianus filium ſuum acutæ,ſiue ut ego legendum arbitror, auitæ eloquentiæ candidatum uocat. Et
in uita diui Martini legis, quod bonis operibus egerit quondam baptiſmatis candidatum. Scotto-
rum & Atticorum ritu.)Hic uarius habetur in exemplaribus locus.Fortè legendum, Scottorum &
Aſotorum ritu,ut intelligamus barbariſſimas nationes,quæ ſine legibus uiuant,adeò ut nec matrimo
nia nouerint. Plutarchus ſcribit Hyrcanos ante aduentum Alexandri Magni neſciſſe matrimonia.
Et Aſotorum luxuries etiam in prouerbium abijt. Mentam & anethum.)Matthæus anethum po
nit,Lucas rutam. Te ſudantem ad coitum.)Quidam pro coitum,ſcortum habent.Ego pro ſudan-
tem,ſubantem lego.Nam apparet facile uerbum hoc à ſciolo quopiam immutatum fuiſſe.Eſt autem
ſubare,ſuum ritu moliri, & ſonare in coitu. Vtitur hoc uerbo Horatius in Odis,& diuus Hierony-
4 mus alibi. Et hæc quidem fuiſtis.)Legendum eſt,& hæc quidam:quod Græce eſt τινές, quod nihil
habet commune cum quidem,id eſt,μέν. Hydropas & Lymphaticos.)Quidam codex habebat hy-
drophabas:ex quo legendum conijcio hydrophobos. ὑδροφόβοι dicuntur Græce morſi à cane rabido,
quod hi aquam horreant.Et Lymphatici dicuntur inſani,& hoc ab aqua:unde quidam eam inſaniam
contrahi putant. Allophyli.)Id eſt,diuerſæ nationis.Nam φῦλον natio,ſiue genus,& ἄλλο aliud.
Sobrium ſiue uigilantem.) Græce νηφάλιον, à uerbo νήφω, quod utrunque ſignificat, & ſobrium at-
que abſtemium,& uigilãtem, quod ebrij plerũque dormitabundi ſint,qui bibunt aquã minimi ſomni.
Quin & νηφάλια dicebantur olim ſacra,quæ abſque uino peragebantur:nec libabatur quicquam præter
aquam. ἐπίτασις.)Id eſt,intenſio,hoc eſt,exaggeratio,ab ἐπιτείνω,intendo.Plus enim eſt ornatum eſſe
uirtutibus quàm carere uitijs. In aurigarum morem.)Intelligit,ni fallor,aurigas certaminum eque-
5 ſtrium,qui populi fauorem aliquando pecunia redimebãt. Quod minime impetrant.)Ita pleríque
codices habent,ſed deprauate:legendum eſt,mimi,impetrant.Mimi,id eſt, hiſtriones geſtibus impe-
trant,ut ſibi populus faueat:non etiam numerant, ut quidam faciunt epiſcopi. Et mimi habetur in
quibuſdam exemplaribus emendatioribus.

ANTIDOTVS.Tametſi Hieronymus Cainam hanc hæreſim uocat,& miro ſtomacho debachatur in
hunc aduerſarium,tamẽ illius ſententiã ſequitur eccleſia,nõ Hieronymi.Atqui decreta probant Hie-
ronymi ſcripta citra exceptionem .Verum hanc rem argumentis excutere,non eſt huius inſtituti.

Argumen

C ## ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus ſubornarat Magnum quendam oratorem Romanum, qui quæreret ab Hieronymo, cur libris eccleſiaſticis admiſceret literas ethnicorum, & ſacra prophanis contaminaret. Huic rationem reddit, oſtenditq́ꝫ quatenus id liceat, & quorum exemplo id faciat.

HIERONYMVS MAGNO ORATORI ROMANO.

Sebeſium noſtrum tuis monitis profeciſſe, non tam epiſtola tua quàm ipſius pœnitudine didicimus. Et mirum in modum, plus correptus placuit, quàm errans læſerat. Certauerunt inter ſe indulgentia parentis, & filij pietas: dum alter præteritorum non meminit, alter in futurum quoque officia pollicetur. Vnde & mutuo nobis tibiq́ꝫ gaudendum eſt: quia nos filium recepimus, tu diſcipulum comprobaſti. Quod autem quæris in calce epiſtolæ tuæ: cur in opuſculis noſtris, ſecularium literarum interdum ponamus exempla: & candorem eccleſiæ, ethnicorum ſordibus polluamus. Reſponſum breuiter habeto. Nunquam hoc quæreres, niſi te totum Tullius poſſideret, ſi ſcripturas ſanctas legeres,
1 ſi interpretes earum, omiſſo Volcatio euolueres. Quis enim neſciat & in Moyſe, & in prophetarum uoluminibus quædam aſſumpta de gentilium libris & Solomonem philoſophis Tyri, & nonnulla propoſuiſſe, & aliqua reſpondiſſe? Vnde in exordio prouerbiorum commonet, ut intelligamus ſermones prudentiæ, uerſutiasq́ꝫ uerborum, parabolas, & obſcurum ſermonem, dicta ſapiētum, & ænigmata quæ proprie dialecticorum & philoſophorum ſunt. Sed & Paulus apoſtolus Epimenidis poetæ abuſus uerſiculo eſt, ſcribens ad Titum: Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. id eſt, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, uentres pigri. Cuius heroici hemiſtichiū poſtea Callimachus uſurpauit. Nec mirum ſi apud Latinos metrum nō ſeruet, ad uerbū expreſſa trāslatio, cū Homerus eadē lingua uerſus in proſam, uix co
D hæreat. In alia quoq́ꝫ epiſtola. Menandri ponit ſenarium: φθείρουσιν γὰρ ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. id eſt: Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala. Et apud Athenienſes in Martis curia diſputans, Aratū teſtē uocat. Ipſius em̄ & genus ſumus, quod Græce dicitur: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. Et eſt clauſula uerſus heroici. Ac ne parum hoc eſſet, ductor Chriſtiani exercitus & orator inuictus pro Chriſto cauſam agens: etiā inſcriptionē fortuitā, arte torquet in argumentum fidei. Didicerat enim à uero Dauid, extorquere de manibus hoſtium gladium, & Goliæ ſuperbiſſimi caput proprio mucrone truncare. Legerat in Deuteronomio domini uoce præceptum, mulieris captiuæ radendum caput, ſupercilia, omnes pilos & ungues corporis amputandos, & ſic eam habendā in coniugio. Quid ergo mirum, ſi & ego ſapientiā ſecularem propter eloquij uenuſtatē, & membrorum pulchritudinē, de ancilla atq́ꝫ captiua Iſraëlitidem facere cupio? & ſi quicquid in ea mortuum eſt, idololatriæ, uoluptatis, erroris, libidinum, uel præcido, uel rado: & mixtos puriſſimo corpori uernaculos ex ea genero domino Sabaoth? Labor meus in familiā Chriſti proficit, ſtuprū in alienā, auget numerū cōſeruorum. Oſee accepit uxorē
2 fornicariam Gomer filiā Debelaim, & naſcitur ei de meretrice filius Iezraël, qui uocatur ſemen dei. Eſaias nouacula acuta: barbam, & crura radit peccantium. Et Ezechiel in typo fornicantis Hieruſalem tondet cæſariem ſuam: ut quicquid in ea abſq́ꝫ ſenſu & uita eſt, auferatur. Cyprianus uir eloquentia pollens & martyrio, Firmiano narrante mordetur, cur aduerſus Demetrianum ſcribens teſtimonijs uſus ſit prophetarum, & apoſtolorum: quæ ille ficta & commēticia eſſe dicebat, & non potius philoſophorum & poëtarum, quorum autoritati ut ethnicus contraire non poterat. Scripſerunt contra nos Celſus atq́ꝫ Porphyrius, priori Origenes, alteri Methodius, Euſebius & Apollinarius fortiſſime reſponderunt. Quorum Origenes octo ſcripſit libros. Methodius uſq́ꝫ ad decem milia procedit uerſuum. Euſebius & Apollinarius uigintiquinq́ꝫ & triginta uolumina condiderunt. Lege eos & inuenies nos comparatione eorum imperitiſſimos: & poſt tanti temporis ociū, uix quaſi per ſomniū quod pueri didicimus, recordari. Iulianus Auguſtus ſeptem libros in expeditione Parthica, aduerſum Chriſtū euomuit: & iuxta fabulas poëtarū, ſuo ſe enſe lacerauit. Si contra hunc ſcribere tentauero, puto

Ee 4 interdices

C interdices mihi ne rabidum canẽ, philoſophorũ & Stoicorum doctrinis, id eſt, Herculis claua
repercutiã: quanquã Nazarenũ noſtrũ, & (ut ipſe ſolebat dicere) Galilæũ ſtatim in prælio ſen
ſerit: & mercedem linguæ putidiſſimæ, contumelijs perfoſſus acceperit. Ioſephus antiquitatẽ
approbãs Iudaici populi, duos libros ſcripſit cõtra Appionem Alexandrinum grammaticũ:
& tanta ſecularium profert teſtimonia, ut mihi miraculum ſubeat, quomodo uir Hebræus &
ab infantia ſacris literis eruditus, cunctam Græcorum bibliothecam euoluerit. Quid loquar
de Philone, quem uel alterum uel ſecundum Iudæum Platonem critici pronũciant? Curram
per ſingulos. Quadratus apoſtolorum diſcipulus, & Athenienſis pontifex eccleſiæ, nónne
Adriano principi, Eleuſinæ ſacra inuiſenti, librum pro noſtra religione tradidit? Et tantæ ad-
mirationi omnibus fuit, ut perſecutionem grauiſſimã, illius excellens ſedaret ingenium. Ariſti-
des philoſophus, uir eloquentiſſimus, eidem principi apologeticum pro Chriſtianis obtulit,
contextum philoſophorum ſententijs: quem imitatus poſtea Iuſtinus: & ipſe philoſophus,
Antonino Pio & filijs eius ſenatuiq; librum contra gentiles tradidit, defendens ignominiam
crucis, & reſurrectionem Chriſti tota prædicans libertate. Quid loquar de Melitone Sardenſi
epiſcopo? Quid de Apollinario Hierapolitanæ eccleſiæ ſacerdote, Dionyſióque Corinthio-
rum epiſcopo, & Taciano, & Bardeſane, & Hirenæo Photini martyris ſucceſſore: qui Orige-
genis hæreſeon ſingularum uenena, ex quibus philoſophorum fontibus emanarint, multis
uoluminibus explicarunt? Pantænus Stoicæ ſectæ philoſophus, ob præcipuæ eruditio-
nis gloriam, à Demetriano Alexandriæ epiſcopo, miſſus eſt in Indiam: ut Chriſtum apud
Brachmanas, & illius gentis philoſophos prædicaret. Clemens Alexandrinæ eccleſiæ presby
ter, meo iudicio omnium eruditiſſimus, octo ſcripſit Stromatum libros, & totidem ὑποτυπώσεων,
& alium contra gentes, pædagogi quoque tria uolumina. Quid in illis indoctum, imò quid
non è media philoſophia eſt? Hunc imitatus Origenes, decem ſcripſit Stromateas, Chriſtia-
norum & philoſophorum inter ſe ſententias comparãs: & omnia noſtræ religionis dogmata
D de Platone & Ariſtotele, Numenio, Cornutóque confirmans. Scripſit & Milciades cõtra gen
tes uolumen egregium. Hippolytus quoque & Apollonius, Romanæ urbis ſenatores, pro-
pria opuſcula condiderunt. Extant & Iulij Aphricani libri, qui temporum ſcripſit hiſtorias: &
Theodori, qui poſtea Gregorius appellatus eſt, uiri apoſtolicorum ſignorum atq; uirtutum,
& Dionyſij Alexandrini epiſcopi: Anatolij quoque Laodicenæ eccleſiæ ſacerdotis, necnon
presbyterorum Pamphili, Pierij, Luciani, Malchionis, Euſebij Cæſarienſis epiſcopi, & Euſta-
thij Antiocheni, & Athanaſij Alexandrini: Euſebij quoque Emiſeni, & Triphillij Cyprij, &
Aſterij Scithopolitæ, & Serapionis confeſſoris: Titi quoque Boſtrenſis epiſcopi: Cappado-
cumq; Baſilij, Gregorij, Amphilochij: qui omnes intantum philoſophorum doctrinis atq;
ſententijs ſuos refarciunt libros: ut neſcias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem
ſeculi, an ſcientiam ſcripturarum. Veniam ad Latinos. Quid Tertulliano eruditius, quid acu-
tius? Apologeticus eius & contra gentes libri, cunctã ſeculi obtinent diſciplinam. Minutius fe
lix cauſidicus Romani fori, in libro, cui titulus Octauius eſt: & in altero cõtra mathematicos,
ſi tamen inſcriptio non mẽtitur autorem, quid gentilium ſcripturarum dimiſit intactum? Se-
ptem libros aduerſus gentes Arnobius ædidit: totidẽq; diſcipulus eius Lactantius, qui de ira
quoq; & opificio dei duo uolumina condidit, quos ſi legere uolueris, dialogorũ Ciceronis in
eis ἐπιτομὴν reperies. Victorino martyri in libris ſuis licet deſit eruditio, tamen non deeſt erudi-
tionis uoluntas. Cyprianus quod idola dij non ſint, qua breuitate, qua hiſtoriarum omnium
ſcientia: quorum uerborum & ſenſuum ſplendore perſtrinxit? Hilarius meorum confeſſor
temporũ & epiſcopus, duodecim Quintiliani libros & ſtilo imitatus eſt, & numero: breuiq;
libello quẽ ſcripſit contra Dioſcorũ medicũ: qd in literis poſſit, oſtendit. Iuuencus presbyter,
ſub Cõſtantino hiſtoriã dñi ſaluatoris uerſibus explicauit: nec ptimuit Euãgelij maieſtatẽ, ſub
metri leges mittere. De cæteris uel mortuis uel uiuẽtibus taceo: quorum in ſcriptis ſuis & uires
manifeſtæ ſunt & uoluntas. Nec ſtatim praua opinione fallaris contra gentes hoc eſſe licitum,
in alijs

A in alijs diſputationibus diſſimulãdum: quia omnes penè omnium libri, exceptis his qui cum Epicuro literas non didicerunt, eruditionis doctrinæq́ pleniſſimi ſunt. Quanquam ego illud magis reor, quod dictanti uenit in mentem, non te ignorare quod ſemper à doctis uiris uſurpatum eſt: ſed per te mihi proponi ab alio quæſtionem, qui forte propter amorem hiſtoriarum Saluſtij, Calphurnius cognomento Lanarius ſit. Cui quæſo ut ſuadeas, ne ueſcentium dentibus edentulus inuideat: & oculos caprearum, talpa contemnat. Diues (ut cernis) ad diſputandum materia, ſed iam epiſtolaris anguſtia finienda eſt.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 O Miſſo Volcatio euolueres.) Volcatius commentaria ſcripſit in Ciceronem, ut teſtatur Seneca. Pro Volcatio quidam inepti ſuppoſuerant ſupercilio. O audaciam, ſtatim mutare, quod non intelligas. Dialecticorum.) Ad hos refert uerſutias argutiarum propter elenchos. Ad Titum.) Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται κακὰ θηρία γαστέρες ἀργαί. id eſt, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, uentres inertes, θηρίον proprie beſtiam ſignificat noxiam, ut uiperam, crocodilum, Et ipſos uentres uocat, homines uentri deditos. Hic uerſus celebris factus eſt ſyllogiſmo, qui uocatur, ψευδόμενος, id eſt, mentiens: hunc enim in exemplum adducunt. Ponit ſenarium.) Nam eſt iambicus trimeter: φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί, id eſt, Mores probos, colloquia corrumpunt mala.

Quod Græce dicitur: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.) id eſt: Huius enim & genus ſumus: eſt hemiſtichium Arati in Phænomenis, quod opus adhuc extat. Inſcriptionem fortuitam.) Quia inuenerat Athenis, aram inſcriptam ignoto deo. Eſt autem maxime rhetoricum, cum id quod ſuademus ut fiat, iam factum eſſe dicamus. Suadeo ut colatis deum, quem iam colitis, ſed ignotum. Item de Leone narrat Philoſtratus, cum prodiſſet ad populum ſuaſurus concordiam, ſtatimq́ populus riſiſſet obeſum, ut erat. Ridetis, inquit: Eſt mihi uxor me craſſior, tamen unus lectulus capit concordes: diſcordes ne to-
1 ta quidem domus. Atq́ ita fortuitum riſum uertit in argumentũ ſuadendæ concordiæ. Et mixtus.) Græci miſceri pro coire dicunt, quod & hic ſignificat. Vernaculos.) Vernas uernaculos uocat. Verna ſeruus eſt domi tuæ natus, quod genus ſeruorum ſimillimũ erat liberis. Cõtumelijs perfoſſus.) Quid eſt contumelijs perfoſſus, an magnum ſi quis illi beluæ maledixerit? Legendum igitur, conto perfoſſus: ſic enim ſcribit Oroſius, dum poſt ſceleratiſſimum uotum, quo monachos & epiſcopos oẽs incendio deſtinarat, ab obuio quodam equite conto ictus interijt. Vel alterum uel ſecundum Iu-
B dæum.) Codices diſſident. Legendum cenſeo: uel alterum, uel Iudæum Platonem. Critici.) Critici uocabantur cenſores alienorum operum, à κρίνω iudico. ὑποτυπώσεων.) In quibuſdam libris additum eſt, id eſt, diſpoſitionum: opinor legendum, expoſitionum. Nam ὑποτύπωσις eſt, cum res explicatur & oculis proponitur. In eis ἐπιτομήν.) id eſt, compendiũ, ſiue abbreuiationem. Calphurnius.) Sæpius inculcat hunc Calphurnium Saluſtianum, nec adhuc liquet quiſnam ſit, niſi quod à calidis furnis & lanionibus dicta uidentur cognomina, ut luxurioſum intelligas ſimul & ferocem ac tyrannicum. Ruffinum enim, opinor, notat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit eorum errorem, qui diaconum presbytero æquabant, oſtendens quid ſit diſcriminis inter epiſcopum, ſacerdotem, presbyterum & diaconum.

HIERONYMVS EVAGRIO.

1 LEgimus in Eſaia: Fatuus fatua loquetur. Audio quendam in tantam erupiſſe uecordiam, ut diaconos presbyteris, id eſt, epiſcopis anteferret. Nam cum Apoſtolus perſpicue doceat eoſdem eſſe presbyteros quos epiſcopos: quid patitur menſarum & uiduarum miniſter, ut ſupra eos ſe tumidus efferat: ad quorum preces Chriſti corpus ſanguisq́ conficitur? Quæris autoritatem? Audi teſtimonium. Paulus & Timotheus ſerui Chriſti Ieſu, omnibus ſanctis in Chriſto Ieſu, qui ſunt Philippis, cum epiſcopis & diaconis. Vis & aliud exemplum? In Actibus apoſtolorum, ad unius eccleſiæ ſacerdotes ita Paulus loquitur: Attendite uobis & cuncto gregi, in quo uos ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos, ut regeretis eccleſiam domini, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Ac ne quis cõtẽtioſe in una eccleſia plures epiſcopos fuiſſe cõtendat, audi & aliud teſtimonium, in quo manifeſtiſſime cõprobatur eũdẽ eſſe epiſcopum atq́ presbyterũ. Propter hoc reliqui te in Creta, ut quæ deerant corrigeres, & conſtitueres presbyteros per ciuitates, ſicut & ego tibi mandaui. Si quis eſt ſine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, non in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos. Oportet enim epiſcopum ſine crimine eſſe, quaſi dei diſpenſatorem. Et ad Timo-

theũ:

C theum. Noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ tibi data eſt prophetiæ, p impoſitionẽ ma-
nuum presbyterij. Sed & Petrus in prima epiſtola: Presbyteros, inquit, in uobis precor com-
2 presbyter, & teſtis paſſionum Chriſti, & futuræ gloriæ quæ reuelanda eſt, particeps, regere
gregem Chriſti, & inſpicere non ex neceſſitate, ſed uoluntarie iuxta deum. Quod quidem
Græce ſignificantius dicitur ἐπισκοποῦντες, id eſt, ſuper intendentes: unde & nomen epiſcopi
tractum eſt. Parua tibi uidentur tantorum uirorum teſtimonia? Clangat tuba euangelica,
filius tonitrui, quem Ieſus amauit plurimum: qui de pectore ſaluatoris doctrinarum fluenta
potauit: Presbyter, electæ dominæ & filijs eius, quos ego diligo in ueritate. Et in alia epiſtola:
Presbyter, Caio chariſſimo, quem ego diligo in ueritate. Quod autem poſtea unus electus eſt,
qui cæteris præponeretur, in ſchiſmatis remedium factum eſt: ne unuſquiſq; ad ſe trahens
Chriſti eccleſiam rumperet. Nam & Alexandriæ à Marco euangeliſta uſq; ad Heraclam &
Dionyſium epiſcopos, presbyteri ſemper unum ex ſe electum, in excelſiori gradu collocatum,
epiſcopum nominabant: quomodo ſi exercitus imperatorem faciat: aut diaconi eligant de ſe,
quem induſtrium nouerint, & archidiaconum uocent. Quid enim facit excepta ordinatione
epiſcopus, quod presbyter non faciat? Nec altera Romanæ urbis eccleſia, altera totius orbis
exiſtimanda eſt. Et Galliæ, & Britanniæ, & Africa, & Perſis, & Oriens, & India, & omnes bar
baræ nationes, unum Chriſtum adorant: unam obſeruant regulam ueritatis. Si autoritas
quæritur, orbis maior eſt urbe. Vbicunq; fuerit epiſcopus, ſiue Romæ, ſiue Eugubij: ſiue Cõ-
ſtantinopoli, ſiue Rhegij, ſiue Alexandriæ: ſiue Tanis: eiuſdem meriti, eiuſdem eſt & ſacerdo-
tij. Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas, uel ſublimiorem uel inferiorem epiſcopum
non facit. Cæterum omnes apoſtolorum ſucceſſores ſunt. Sed dicis, quomodo Romæ ad te-
ſtimonium diaconi presbyter ordinatur? Quid mihi profers unius urbis conſuetudinem?
D Quid paucitatem, de qua ortum eſt ſupercilium in leges eccleſiæ, uindicas? Omne quod ra-
rum eſt, plus appetitur. Pulegium apud Indos pipere precioſius eſt. Diaconos paucitas hono
rabiles, presbyteros turba contemptibiles facit. Cæterum etiam in eccleſia Romæ, presbyteri
ſedent, & ſtant diaconi: licet paulatim increbreſcentibus uitijs, inter presbyteros abſente epi-
ſcopo ſedere diaconum uiderim: & in domeſticis conuiuijs, benedictiones presbyteris dare.
Diſcant qui hoc faciunt non ſe recte facere, & audiant apoſtolos: Non eſt dignum, ut relin-
quentes uerbum dei, miniſtremus menſis. Sciant quare diaconi conſtituti ſint. Legant Acta
apoſtolorum, recordentur conditionis ſuæ. Presbyter & epiſcopus aliud ætatis, aliud digni-
tatis eſt nomen. Vnde & ad Titum, & ad Timotheum de ordinatione epiſcopi & diaconi di-
citur: de presbyteris omnino reticetur: quia in epiſcopo & presbyter continetur. Qui prouehi-
tur, de minori ad maius prouehitur. Aut igitur ex presbytero ordinetur diaconus, ut presby-
ter minor diacono comprobetur, in quẽ creſcit ex paruo: aut ſi ex diacono ordinatur presby-
ter, nouerit ſe lucris minorem, ſacerdotio eſſe maiorem. Et ut ſciamus traditiones apoſtolicas
ſumptas de ueteri teſtamento, quod Aaron & filij eius atq; leuitæ in templo fuerunt, hoc ſibi
epiſcopi & presbyteri & diaconi uendicent in eccleſia.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Legimus in Eſaia.) Nempe capite trigeſimoſecundo: Fatuus enim fatua loquetur, & cor eius uana
intelliget. Eandem ſententiam totidem uerbis extulit Euripides: Μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει, id eſt, ſtultus enim
ſtulta loquitur. Quid patitur.) Græcam loquendi figuram haud ſcio an imprudens expreſſit Hie-
ronymus, τί ἔπαθεν, id eſt, quid illi accidit: ita loquimur, cum rem nouam & abſurdam ſignificamus.
Et uiduarum miniſter.) Locus eſt in Actis apoſtolorũ cap. ſexto. de creatis ſeptẽ diaconis: qui, quo
quietiores eſſent apoſtoli, menſæ miniſtrauerunt: unde διάκονος Græce miniſter appellatur. Verũ hic
locus mihi uidetur nõ uacare mẽdo: quaq; cõſentientibus exẽplaribus, nolui mutare ſcripturã: nec eñ
legimus diaconos miniſtraſſe uiduis magis q̃ cæteris Chriſtianis. Fortaſſe legendũ, mẽſarũ miniſter,
& uiduarũ ſucceſſor, aut tale quippiã. Siquidẽ hinc orta fuit diaconorũ inſtitutio, quod creſcente di-
ſcipulorũ multitudine, natũ ſit murmur Græcorũ aduerſus Hebræos, quod illorũ uiduæ deſpicerẽtur
in quotidiano miniſterio, cum apoſtoli ſuas quaſdã circunducerent: ut indicat & Paulus in priore epi
ſtola ad Corinthios cap. nono: Nunquid nõ habemus poteſtatẽ circũducendi ſororem mulierculam,
ſicut &

A ſicut & cæteri apoſtoli,& fratres domini & Cephas? Atq; ob hanc cauſam,excluſis ut apparet à mini-
ſterio uiduis,ordinati ſunt diaconi. Et inſpicere, non ex.) In prima epiſtola Petri, capite quinto.
2 Sed uidetur Hieronymus paulò aliter legiſſe, quàm noſtra habent exemplaria, in quibus ſcriptum
eſt: ποιμάνατε ἐπισκοποῦντες, id eſt paſcite inſpicientes. Quanquam neutrum uerbum commode Lati-
nis reddi poterat. Neq; enim ποιμαίνειν ſimpliciter eſt paſcere,ſeu regere,ſed paſcere gregem:& ἐπισκο-
πεῖν non eſt inſpicere cognoſcendi cauſa,quod ea uox ſignificat Latinis,ſed aduigilare, ut de neceſſa-
rijs prouideas. Romæ ſiue Eugubij.)Oppidorum nomina ſunt diuerſis diſſita locis.Eugubium in
Italia eſt,Conſtantinopolis in Macedonia eſt,haud procul à Thracia,Rhegium in Græcia, Alexan-
dria & Tanis in Aegypto:ſed ita uidetur coniunxiſſe,ſemper celebri urbi,frigidum aliquod oppidu-
lum opponit:colligit enim epiſcopi dignitatem,non æſtimari magnitudine ditionis,ſed merito uitæ
officio omnes eſſe æquales. Pulegiū apud Indos.) Pulegium herba eſt in Italia uilis,quod illic paſ-
ſim naſcatur. Apud Indos chariſſima,quod illic non proueniat. Contra piper apud Indos uile, quod
illic plurimum eſt,à nobis magno emitur,quia rarum.

ANTIDOTVS. Quod epiſcopo minus tribuit dignitatis,quàm his temporibus uidentur poſſi-
dere:non ad hanc tempeſtatem,ſed ad eam,in qua uixit Hieronymus, referri debet. Si noſtros uidiſ-
ſet epiſcopos,longe aliud dixiſſet. Præterea æquare uidetur omnes epiſcopos inter ſe, perinde quaſi
omnes ex æquo apoſtolis ſucceſſerint. Nec putat ullum epiſcopum alio minorem eſſe,quod ſit humi-
lior:aut maiorem,quod ſit opulentior. Nam æquat Eugubienſem epiſcopum cum Romano. Deinde
non putat epiſcopum quouis preſbytero præſtantiorem eſſe,niſi quod ius habet ordinandi. Certe me
tropolitanus habet aliquid dignitatis,& iuriſditionis ſupra reliquos epiſcopos. Itaq; quod hic æquat
humilium urbium epiſcopos cum alijs,ad diaconos eſt referendum:qui nonnullis locis præfereban-
tur presbyteris,quos propemodum æquat epiſcopis. Et alicubi dicit,presbyteros in apoſtolorum ui
cem ſuccedere,epiſcopum in locum Chriſti. In hoc igitur æquales ſunt epiſcopi & presbyteri, quod
ubicunq; ſunt,diaconis ſint præferendi.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Origenes ex ſententia Platonis permittebat ſapienti bonoq; uiro mendacium,modo ſalutare ijs,
quorum gratia fieret. Et Hieronymus non caruit omnino ſuſpicione Origenici dogmatis. Nam hu-
ius ſequutus ſententiam in cōmentarijs quos ædidit in epiſtolam ad Galatas ſcripſerat,utroſq; Petrū
ac Paulum,pro tempore ſimulatione uſos. Petrum cum ſe ſubduceret à menſa,ſuperuenientibus He-
B bræis. Paulum,cum illum in os acriter obiurgaret,ut per eum alios deterreret. Auguſtinus igitur ad
huc iuuenis,blande quidem, ſed tamen ſuſpicioſe Hieronymum admonet de hac re,negans in lite-
ris diuinis ullam mendacij ſuſpicionem eſſe recipiendam. Deinde non probat eius tranſlationem ex
Hebraica ueritate,quod nefas eſſe duceret uſquam à Septuaginta diſcedere autoritate.

SCHOLIVM.

Regulam mordacius(ut fertur) tenerent.) Refragantibus licet omnibus exemplaribus,lego mor-
dicus,pro mordacius. Nam mordicus tenere dicimur,quod pertinacius tenemus:non unguibus ſo-
lum,uerum & dentibus. Neq; uero mihi diſplicuerit,ſi pro uiam,uim legamus.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

NVnquam æque quiſquam tam facile cuilibet facie innotuit, quàm mihi tuo-
rum in domino ſtudiorum quieta lætitia,& uere exercitatio liberalis. Quanquā
ergo percupiam omnino te noſſe, tamen exiguum quiddam tui minus habeo
præſentiam uidelicet corporis: quam ipſam etiam poſtea quàm te beatiſſi-
mus nunc epiſcopus: tunc uero iam epiſcopatu dignus, frater Alipius uidit:
remeánsque à me uiſus eſt:negare non poſſum, magna ex parte mihi eſſe relatu eius impreſ-
ſam:& ante reditum cum te ille ibi uidebat,& ego uidebam,ſed oculis eius. Non enim animo
me atq; illum,ſed corpore duos,qui nouerit dixerit,concordia duntaxat & familiaritate fidiſſi
ma:non meritis,quibus ille antecellit. Quia ergo me primitus communione ſpiritus,quo in
unum nitimur:deinde illius ex ore iam diligis, nequaquam impudenter, quaſi aliquis igno-
tus,commendo germanitati tuæ fratrem Profuturum,quem noſtris conatibus,deinde adiu-
torio tuo uere profuturum ſperamus:niſi fortè quod talis eſt, ut ipſe tibi per eum fiam com-
mendatior,quàm ille per me. Hactenus fortaſſe ſcribere debueram,ſi eſſe uellem epiſtolarum
ſolennium more cōtentus. Sed ſcatet animus in loquelas cōmunicandas tecum de ſtudijs no-
ſtris,quæ habemus in Chriſto Ieſu domino noſtro:qui nobis multas utilitates & uiatica quæ-
dam demonſtrauit itineris,& iam per tuam charitatem non mediocriter miniſtrare dignatur.

Petimus

C Petimus ergo,& nobiſcum petit omnis Aphricanarum eccleſiarum ſtudioſa ſocietas: ut in
interpretandis eorum libris,qui Græce ſcripturas noſtras quàm optime tractauerunt, curam
atq; operam impendere non graueris. Potes enim efficere, ut nos quoq; habeamus illos ta-
les uiros:& unum potiſſimum,quem tu libentius in tuis literis ſonas. De uertendis autem in
linguam Latinam ſanctis literis canonicis,laborare te nollem,niſi eo modo quo Iob interpre
tatus es:ut ſignis adhibitis, quid inter hanc tuam & ſeptuaginta, quorum eſt grauiſſima au-
toritas,interpretationem diſtet,appareat. Satis autem nequeo mirari, ſi aliquid adhuc in He-
braicis literis & exemplaribus inuenitur,quod tot interpretes illius linguæ peritiſſimos fuge-
rit. Omitto enim Septuaginta, de quorum uel conſilij, uel maiore ſpiritus concordia, quaſi
unus homo eſſet:non audeo in aliquam partem certam ferre ſententiam,niſi quod eis præmi-
nentem autoritatem in hoc munere ſine controuerſia tribuendam exiſtimo. Illi me plus mo-
uent,qui cum poſteriores interpretarentur, & uerborum locutionumq; Hebræarum uiam
atq; regulas mordicus(ut fertur)tenerent,non ſolum inter ſe non conſenſerunt,ſed etiã relique
runt multa,quæ tanto poſt eruenda & prodenda remanerent. Si enim obſcura ſunt, te quoq;
in illis falli potuiſſe creditur. Si autem manifeſta, ſuperfluum eſt te uoluiſſe explanare, quod
illos latere non potuit. Huius igitur rei pro tua charitate expoſitis cauſis,certum me facias ob-
ſecrauerim. Legi etiam quædam ſcripta,quæ tua dicerentur,in epiſtolas apoſtoli Pauli, qua-
rum unam ad Galatas,cum enodare uelles:uenit in manus locus ille, quo apoſtolus Petrus à
pernitioſa ſimulatione reuocatur. Ibi patrocinium mendacij ſuſceptum eſſe,uel abs te tali ui-
ro,uel à quopiam,ſi alius illa ſcripſit:fateor non mediocriter doleo,donec refellantur:ſi fortè
refelli poſſunt,ea quæ me mouent. Mihi enim uidetur exitioſiſſime credi aliquod in ſanctis li-
bris haberi mendacium:id eſt eos homines,per quos nobis illa ſcriptura miniſtrata eſt atque
conſcripta,aliquid in ſuis libris fuiſſe mentitos. Alia quippe quæſtio eſt:ſit ne aliquãdo mẽtiri
uiri boni,& alia quæſtio eſt: Vtrum ſcriptorem ſanctarum ſcripturarum mentiri oportuerit:
imò uero nõ alia,ſed nulla eſt quæſtio. Admiſſo enim ſemel in tantũ autoritatis faſtigium,offi
D cioſo aliquo mendacio,nulla illorum librorũ particula remanebit,quæ nõ ut cuiq; uidebitur,
uel ad mores difficilis,uel ad fidem incredibilis:eadem pernitioſiſſima regula ad mentiẽtis au-
toris conſilium officiumq; referatur. Si enim mentiebatur apoſtolus Paulus,cum apoſtolum
Petrum obiurgans diceret:Si tu,cum ſis Iudæus,gentiliter & non Iudaice uiuis, quemadmo-
dum cogis gentes Iudaizare? Et recte illi uidebatur Petrus feciſſe, quem non recte feciſſe &
dixit & ſcripſit:ut quaſi animos tumultuantium deliniret. Quid reſpondebimus,cum exurre-
xerint peruerſi homines,prohibentes nuptias, quos futuros ipſe prænunciauit: & dixerint,
totum illud quod idem Apoſtolus de matrimoniorum iure firmando loquutus eſt: propter
homines qui dilectione coniugum tumultuari poterant, fuiſſe mentitum: ſcilicet non quod
hoc ſenſerit,ſed ut illorum placaretur aduerſitas? Non enim opus eſt multa commemorare.
Poſſunt enim uideri etiam de laudibus dei eſſe officioſa mendacia,ut apud homines pigrio-
res dilectio eius ardeſcat: atq; ita nuſquam certa erit in ſanctis literis caſtæ ueritatis autori-
tas. Nónne attendimus eundem Apoſtolum,cum ingenti cura ueritatis commendandæ di-
cere? Si autem Chriſtus non reſurrexit,inanis eſt prædicatio noſtra, inanis eſt & fides ueſtra.
Inuenimur autem & falſi teſtes dei:quia teſtimonium diximus aduerſus deum,quod ſuſcita-
uit Chriſtum,quem non ſuſcitauit. Si quis huic diceret: quid in hoc mendacio perhorreſcis,
cum id dixeris,quod etiam ſi falſum ſit ad laudem dei maxime pertinet? Nónne huius de-
teſtatus inſaniam, quibus poſſet uerbis & ſignificationibus in lucem, penetralia ſui cordis
aperiret? Clamans non minore,aut fortaſſe etiam maiore ſcelere in deo laudari falſitatem,
quàm ueritatem uituperari? Agendum eſt igitur, ut ad cognitionem diuinarum ſcriptura-
rum talis homo accedat,qui de ſanctis libris tam ſancte & ueraciter æſtimet,ut nolit aliqua eo
rum parte delectari per officioſa mendacia:potiúsq; id quod non intelligit,tranſeat,quàm cor
ſuum præferat illi ueritati. Profecto enim cum hoc dicit,credi ſibi expetit: & id agit,ut diui-
narum

A narum ſcripturarum autoritatibus non credamus. Et ego quidem qualibuſcunque uiribus,
quas dominus ſuggerit, omnia illa teſtimonia quæ adhibita ſunt, aſtruendæ utilitati men-
dacij, aliter oportere intelligi oſtēderem: ut ubiq; eorum firma ueritas doceretur. Quam enim
teſtimonia mendacia eſſe non debent, tam non debent fauere mendacio. Sed hoc intelligen-
tiæ tuæ relinquo. Admota enim lectioni diligentiori conſideratione, multo id fortaſſe faci-
lius uidebis quàm ego. Ad hanc autem conſiderationem coget te pietas, qua cognoſcis flu-
ctuare autoritatem ſcripturarum diuinarum: ut in eis quod uult quiſq; credat: quod nō uult,
non credat: ſi ſemel fuerit perſuaſum, aliqua ratione illos uiros per quos nobis hæc miniſtra-
ta ſunt, in ſcripturis ſuis officioſe potuiſſe mentiri: niſi forte regulas quaſdam daturus es: qui-
bus nouerimus ubi oportet mentiri, & ubi non oporteat. Quod ſi fieri poteſt: nullo modo
mendacibus dubijsq́; rationibus id explices quæſo. Nec me oneroſum, aut impudentem iu-
dices: per humanitatem ueraciſſimam domini noſtri. Nam ut non dicam nulla: certe non ma
gna culpa, meus error ueritati fauet: ſi recte in te ueritas poteſt fauere mendacio. Multa alia
cum ſynceriſſimo corde tuo loqui cuperem, & de Chriſtiano ſtudio cōferre: ſed huic deſiderio
meo nulla epiſtola ſatis eſt. Vberius idipſum poſſum per fratrem Profuturum, quem miſcen
dum & alendum dulcibus atq; utilibus ſermocinationibus tuis miſiſſe me gaudeo. Et tamen
quantum uellem, nec ipſe, quod eius pace dixerim, forſitan capit, quanquā nihilo me illi præ-
tulerim. Ego enim me fateor tui capatiorem, ſed ipſum uideo fieri pleniorem, quo me ſine du
bitatione antecellit, & poſteaquam redierit, quod domino adiuuante proſperato fiat curſu,
cum eius pectoris abs te cumulati particeps fuero: non eſt impleturus, quod in me adhuc ua-
cuum erit, atq; auidum ſenſuum tuorum. Ita fiet, ut & ego etiam tunc egentior ſim, ille copio-
ſior. Sanè idem frater aliqua ſcripta noſtra fert ſecum, quibus legendis, ſi dignationem adhi-
bueris: etiam ſynceram fraternamq́; ſeueritatem adhibeas quæſo. Non enim aliter intelligo
quod ſcriptum eſt: Emendabit me iuſtus in miſericordia, & arguet me: oleum autem pecca-
toris non impinguet caput meum: niſi quia magis amat obiurgator ſanans, quàm adulator
B unguens caput. Ego autem difficillime bonus iudex lego quod ſcripſerim, ſed aut timidior
recto, aut cupidior. Video etiam interdum uitia mea: ſed ea malo audire à melioribus: ne
cum me recte fortaſſe reprehendero, rurſus mihi blandiar: & meticuloſam mihi uidear in me
potius, quàm iuſtam tuliſſe ſententententiam.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Iterum de eadem re ſcribit, oſtendens eum Pauli locum alia ratione potuiſſe exponi.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

HAbeo gratiam, quod pro ſubſcripta ſalutatione, mihi plenam epiſtolam reddidi-
ſti, ſed breuiorem multo quàm ex te uellem ſuſcipere tali uiro: à quo tempora quā-
talibet occupet, nullus ſermo prolixus eſt. Quanquam itaq; nos negociorum alie-
norum, eorumq́; ſecularium, curis circunſtemur ingentibus: tamen epiſtolæ tuæ
breuitati, facile non ignoſcerem: niſi cogitarem quàm paucioribus uerbis meis redderetur.
Quare aggredere quæſo iſtam nobiſcum literariam collocutionem, ne multum ad nos diſiun
gendos liceat abſentiæ corporali: quanquam ſimus in domino ſpiritus unitate coniuncti,
etiam ſi ab ſtilo quieſcamus atq; taceamus. Et libri quidem quos de horreo dominico elabora
ſti, penè totum nobis te exhibent. Si enim propterea te non nouimus, quia faciem corporis
tui non uidimus: hoc modo nec ipſe te noſti: nam tu quoq; non uides eam. Si autem tibi non
ob aliud notus es: niſi quia noſti animum tuum: & nos eum non mediocriter nouimus in li-
teris tuis: in quibus benedicimus dominum, quod tibi & nobis omnibusq́; fratribus qui tua
legunt, te talem dedit. Liber quidam tuus, inter cætera non diu eſt, quod uenit in manus
noſtras: quæ ſit eius inſcriptio, neſcimus adhuc. Non enim hoc codex ipſe: ut aſſolet, in limi-
nari pagina prætendebat. Epiphanium tamen appellari dicebat frater, apud quem inuentus

C eſt:quod ei nomen tibi placuiſſe ut inderetur crederemus,ſi eorum tantum hominum uel uitas,uel ſcripta legiſſemus, qui iam defuncti eſſent. Cum uero multorum & eo tempore quo ſcribebatur:& nunc uſq; uiuentium,ibi commemorentur opuſcula: miramur cur hunc ei titulum, uel impoſueris, uel impoſuiſſe credaris. Tamen utiliter à te conſcriptum eundem librum ſatis approbamus. In expoſitione quoq; epiſtolæ Pauli apoſtoli ad Galatas: inuenimus aliquid,quod nos multum moueat. Si enim ad ſcripturas ſanctas admiſſa fuerint,uelut officioſa mendacia:quid in eis remanebit autoritatis? Quæ tandem de ſcripturis illis ſententia proferetur: cuius pondere contentioſæ falſitatis ſubruatur improbitas? Statim enim ut protuleris: ſi aliter ſapit qui contra nititur: dicet,illud quod prolatum erit, honeſto aliquo officio ſcriptorem fuiſſe mentitum. Vbi enim hoc non poterit: ſi poterit in ea narratione,qua exorſus Apoſtolus,ait: Quæ autem ſcribo uobis:ecce coràm deo quia non mentior: credi affirmariq; mentitus, eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba: Cum uiderem,quia non recte ingrediebantur ad ueritatem euangelij? Si enim recte ingrediebantur illi: iſte mentitus eſt. Si autem ibi mentitus eſt,ubi uerum dixit? An ibi uerum dixiſſe uidebitur,ubi hoc dixerit,quod lector ſapit? Cum uero contra ſenſum lectoris aliquid occurrerit:officioſo mendacio deputabitur? Non enim deeſſe poterunt cauſæ,cur exiſtimetur:non ſolum potuiſſe,uerumetiam debuiſſe mentiri: ſi huic regulæ conceditur locus. Non opus eſt hanc cauſam multis uerbis agere, præſertim apud te:cui ſapienter prouidenti dictum eſt ſatis. Nequaquam uero mihi arrogauerim,ut ingenium tuum diuino dono aureum,meis obolis ditare contendam:nec eſt quiſquam te magis idoneus,qui opus illud emendet. Neq; enim à me docendus es,quomodo intelligatur, quod idem dicit: Factus ſum Iudæis tanquam Iudæus:ut Iudæos lucrifacerem,& cætera: quæ ibi dicuntur compaſſione miſericordiæ, non ſimulatione fallaciæ. Fit enim tanq; ægrotus,qui miniſtrat ægroto,non cum ſe febres habere mentitur:ſed cum animo condolentis cogitat, quemadmodum ſibi ſeruiri uellet,ſi ipſe ægrotaret. Nam utiq; Iudæus erat,Chri-

D ſtianus aũt factus,non Iudæorum ſacramenta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat,acceperat. Sed ideo ſuſceperat ea celebranda,cum iam Chriſti eſſet apoſtolus: ut doceret non eſſe pernicioſa his qui ea uellent,ſicut à parentibus per legem acceperant,cuſtodire, etiam cum in Chriſto credidiſſent:non tamen in eis iam conſtituerant ſpem ſalutis, quoniam per dominum Ieſum ſalus ipſa, quæ ipſis ſacramentis ſignificabatur, aduenerat. Ideoq; gentibus, quod inſuetos à fide reuocarent onere graui & non neceſſario,nullo modo inponenda eſſe cenſebat. Quapropter non ideo Petrum emendauit, quod paternas traditiones obſeruaret,quod ſi facere uellet, nec mendaciter,nec incongrue faceret: quàmuis enim iam ſuperflua, tamen ſolita non nocerent: ſed quoniam gentes cogebat Iudaizare,quod nullo modo poſſet,niſi ea ſic ageret: tanquam adhuc etiam poſt domini aduentum neceſſaria ſaluti forent, quod uehementer per apoſtolatum Pauli ueritas diſſuaſit. Nec apoſtolus Petrus hoc ignorabat, ſed id faciebat: timens eos qui ex circuncíſione erant. Itaq; & ipſe uere correctus eſt: & Paulus uera narrauit: ne ſancta ſcriptura,quæ ad fidem poſteris ædita eſt, admiſſa autoritate mendacij, tota dubia nutet ac fluctuet. Non enim poteſt aut oportet literis explicari, quanta & quàm inexplicabilia mala conſequantur,ſi hoc conceſſerimus. Poſſet autem opportune minuſq; pericufoſe demonſtrari, ſi coràm inter nos colloqueremur. Hoc ergo Iudæorum Paulus dimiſerat quod malum habebant: & in primis illud, quod ignorantes dei iuſticiam, & ſuam iuſticiam uolentes conſtituere, iuſticiæ dei non ſunt ſubiecti. Deinde quod poſt paſſionem & reſurrectionem Chriſti, dato ac manifeſtato ſacramento gratiæ,ſecundum ordinem Melchiſedek,adhuc putabant uetera ſacramenta, non ex conſuetudine ſolennitatis:ſed ex neceſſitate ſalutis, eſſe celebranda: quæ tamen ſi nunquam fuiſſent neceſſaria,infructuoſe atq; inaniter pro eis Machabæi martyres fierent. Poſtremo illud,quod prædicatores gratiæ Chriſtianos,Iudæi tanquam hoſtes legis perſequebantur. Hos itaq; atq; huiuſmodi errores & uitia,dicit ſe damnare,& ut ſtercora arbitratum:ut Chriſtum

lucrifa

A lucriſaceret, non obſeruationes legis ſi more patrio celebrarentur: ſicut & ab ipſo celebratæ
ſunt, ſine ulla ſalutis neceſſitate:non ſicut Iudæi celebrandas putabant:aut fallaci ſimulatione,
quod in Petro reprehenderat. Nam ſi propterea illa ſacramenta celebrauit: quia ſimulauit ſe
Iudæum, ut illos lucriſaceret: cur non etiam ſacrificauit cum gentibus:quia & his qui ſine lege
erant, tanquam ſine lege ſactus eſt: ut eos quoq; lucriſaceret: niſi quia & illud ſecit, ut natura
Iudæus: & hoc totum dixit: non ut fallaciter ſe fingeret eſſe quod non erat, ſed ut miſericordi-
ter eis ita ſubueniendum eſſe ſentiret:ac ſi ipſe in eodem errore laboraret:non ſcilicet mentien-
tis aſtu, ſed compatientis affectu? Sicut eoipſo loco generaliter intulit: Factus ſum infirmis
infirmus, ut infirmos lucriſacerem, ut ſequens concluſio: Omnibus omnia ſactus ſum, ut o-
mnes lucriſacerem:ad hæc referenda intelligatur, ut cuiuſq; infirmitatem tanquam in ſeipſo
miſeratus appareat. Non enim & cum diceret: Quis infirmatur, & ego non infirmor? infirmi-
tatem alterius ſimulaſſe potius quàm doluiſſe, uolebat intelligi. Quare arripe obſecro te in-
genuam & uere Chriſtianam cum charitate ſeueritatem, ad illud opus corrigendum atq;
emendandum, & παλινῳδίαν, ut dicitur, cane. Incomparabiliter enim pulchrior eſt ueritas Chri-
ſtianorum, quàm Helena Græcorum. Pro iſta enim fortius noſtri martyres aduerſus hanc
Sodomam, quàm pro illa illi heroës aduerſus Troiam dimicauerunt. Neq; ego hoc ideo di-
co, ut oculos cordis recipias: quos abſit ut amiſeris, ſed ut aduertas: quos cum habeas ſanos
& uigiles, neſcio, qua diſſimulatione auertiſti: ut non intenderes quæ conſequantur aduerſa:
ſi ſemel creditum fuerit poſſe honeſte atq; pie accipi, ſcriptorem diuinorum librorum in ali-
qua ſui operis parte mentiri. Scripſeram iam hinc aliquando ad te epiſtolam, quæ non per-
lata eſt:quia nec is perrexit, cui perferendam tradideram. Ex qua illud mihi ſuggeſtum eſt:
cum iſta dictarem, quod in hac quoq; prætermittere non debui: ut ſi alia eſt ſententia tua, ea-
B demq; eſt melior, timori meo libenter ignoſcas. Si enim aliter ſentis, uerumq; tu ſentis, nam
niſi uerum ſit, melius eſſe non poteſt:ut non dicam nulla, certe non magna culpa, meus error
ueritati fauet: ſi recte in quoquam ueritas poteſt fauere mendacio. De Origene autem quod
reſcribere dignatus es:iam ſciebam non tantum in eccleſiaſticis literis, ſed in omnibus recta &
uera quæ inuenerimus approbare atq; laudare:falſa uero & praua improbare atq; reprehen-
dere. Sed illud de prudentia doctrinaq; tua deſiderabam, & adhuc deſidero, ut nota nobis
facias ea ipſa eius errata, quibus à fide ueritatis ille uir tantus receſſiſſe conuincitur. In libro
etiam quo cunctos, quorum meminiſſe potuiſti ſcriptores eccleſiaſticos, & eorum ſcripta com-
memoraſti, commodius ut arbitror fieret, ſi nominatis eis quos hæreſiarchas eſſe noſti, quan-
do ne ipſos quidem prætermittere uolueris, ſubiungeres, etiam in quibus cauendi eſſent, quan-
quam nonnullos etiam prætermiſeris, quod ſcire cuperem, quo conſilio factum ſit. Aut ſi il-
lud uolumen forte onerare noluiſti, ut commemoratis hæreticis, non adderes, in quibus eos
catholica damnarit autoritas:quæſo ne graue ſit literario labori tuo:quo non mediocriter per
domini noſtri gratiam in Latina lingua ſanctorum ſtudia & accendiſti & adiuuiſti, id quod
tibi per humilitatem meam fraterna charitas indicit, ut ſi occupationes tuæ ſinunt, omnium
hæreticorum peruerſa dogmata qui rectitudinem fidei Chriſtianæ uſq; ad hoc tempus, uel
imprudentia, uel imperitia, uel peruicacia deprauare conati ſunt, uno libello breuiter dige-
ſta ædas, in noticiam eorum, quibus aut non uacat propter alia negocia, aut non ualent pro-
pter alienam linguam tam multa legere atque cognoſcere. Diu te rogarem, niſi hoc ſoleret eſſe
indicium minus de charitate præſumentis. Hunc interea fratrem noſtrum in Chriſto Pau-
lum multum commendo benignitati tuæ:cuius in noſtris regionibus exiſtimationi bonum
corám deo teſtimonium perhibemus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum non reſponderet Hieronymus, Auguſtinus eadem inculcat. Quod nouum teſtamentum ex
Græcorum fontibus reſtituerit, probat. Cæterum nolit idem fieri in ueteri teſtamento, ex Hebræo-
rum literis:ac narrat in urbe quadam periculoſum tumultum exortum inter epiſcopum ac populum,
ob unam uoculam ab Hieronymo commutatam.

C

SCHOLIVM.

Quod euangelium ex Græco.)Hieronymus dicit ſe caſtigaſſe magisq́ ſenſum quàm uerba,quan-
quam nec illam habemus caſtigationem.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

EX quo cœpi ad te ſcribere,ac tua ſcripta deſiderare: nunquam mihi melior oc-
currit occaſio , quàm ut per dei ſeruum,ac miniſtrum fideliſſimum mihiq́ cha-
riſſimum , mea tibi afferretur epiſtola, qualis eſt filius noſter Cyprianus diaco-
nus. Per hunc certe ita ſpero literas tuas,ut certius in hoc rerum genere quicquã
ſperare non poſſim.Nam nec ſtudium in petendis reſcriptis memorato filio noſtro deerit:
nec gratia in promerendis,nec diligentia in cuſtodiendis,nec alacritas in perferẽdis,nec fides
in reddendis:tantum ſi aliquo modo mereat:adiuuet dominus,& adſit cordi tuo,& deſide-
rio meo:ut fraternam uoluntatem nulla maior uoluntas impediat. Quia ergo duas iam
epiſtolas miſi:nullam autem tuam poſtea recepi: eaſdem ipſas rurſum mittere uolui, credens
eas non perueniſſe:Quod ſi & peruenerunt, aut ſortaſſe tuæ potius ad me minime perueni-
re potuerunt: ea ipſa ſcripta, quæ iam miſiſti, iterum mitte, ſi ſorte reſeruata ſunt. Sin minus,
rurſus dicta quod legam: dum tamen his reſpondere non graueris: quod iam diu eſt, ut ex-
pecto primas etiam,quas ad te adhuc preſbyter literas præparaueram mittendas , per quen-
dam ſratrem noſtrum Proſuturum,qui poſtea nobis collega ſactus , iam ex hac uita migra-
uit:nec eas tunc ipſe perferre potuit:quia continuo dum proficiſci diſpoſuit,epiſcopatus ſarci-
na detentus:ac deinde in breui defunctus eſt,etiam nunc mittere uolui:ut ſcias in tua collo-
quia,quàm olim inardeſcam:& quam uim patiar,quod à me tam longe abſunt ſenſus cor-
poris tui:per quas adire poſſit ad animum tuum animus meus mi frater dulciſſime,& in do-
mini membris honorande. In hac autem epiſtola hoc addo,quod poſtea didicimus,ex He-
bræo Iob à te interpretatum,cum iam quãdam haberemus interpretationem tuam eiuſdem
D prophetæ ex Græco eloquio uerſam in Latinum:ubi tamẽ aſteriſcis notaſti,quæ in Hebræo
ſunt,& in Græco deſunt.Obeliſcis autem,quæ in Græco inueniuntur,& in Hebræo nõ ſunt:
tam mirabili diligentia,ut quibuſdam in locis ad ſingula uerba ſingulas ſtellas uideamus,ſi-
gnificantes eadem uerba eſſe in Hebræo,in Græco autem non eſſe.Porrò in hac poſteriore
interpretatione,quæ uerſa eſt ex Hebræo,non eadem uerborum fides occurrit.Nec parum
turbat cogitantem,uel cur in illa prima tanta diligentia figantur aſteriſci:ut minimas etiam
particulas orationis indicent deeſſe codicibus Græcis,quæ ſunt in Hebræis : uel cur in hac al-
tera quæ ex Hebræis eſt,negligentius hoc curatum ſit:ut non eædem particulæ locis ſuis in-
uenirentur.Aliquid inde exempli gratia uolui ponere : ſed mihi ad horam codex defuit, qui
ex Hebræo eſt.Veruntamen quia præuolas ingenio,non ſolum quid dixerim:uerumetiam
quid dicere uoluerim:ſatis,ut opinor,intelligis , ut cauſa reddita quod mouet ediſſeras.Ego
ſanè te mallem Græcas potius canonicas nobis interpretari ſcripturas,quæ Septuaginta in-
terpretum autoritate perhibentur.Perdurum enim erit,ſi tua interpretatio per multas eccle-
ſias frequentius cœperit lectitari,quod à Græcis eccleſijs Latinæ eccleſiæ diſſonabunt,maxi-
me quia ſacile contradictor conuincitur,Græco prolato libro,id eſt linguæ notiſſimæ.Quiſ-
quis autem in eo quod ex Hebræo tranſlatum eſt,aliquo inſolito permotus fuerit,& falſi cri-
men intenderit:aut uix,aut nũquam ad Hebræa teſtimonia peruenitur , quibus defendatur
obiectum.Quod ſi etiam peruentum ſuerit,tot Latinas & Græcas autoritates damnari quis
ferat?Huc accedit,quia etiam conſulti Hebræi, poſſunt aliud reſpondere:ut tu ſolus neceſſa-
rius uidearis,qui etiam ipſos poſſis conuincere:ſed tamen qui iudicet,mirum ſi potueris inue-
nire.Nam quidam frater noſter epiſcopus,cum lectitari inſtituiſſet in eccleſia cui præeſt in-
terpretationem tuam,mouit quiddam longe aliter abs te poſitum apud Ionam prophetam,
quàm erat omnium ſenſibus memoriæq́ inueteratum:& tot ætatum ſucceſſionibus decan-
tatum ; ſactus eſt tantus tumultus in plebe,maxime Græcis arguentibus,& inclamantibus

calumniam

A calumniam falſitatis:ut cogeretur epiſcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorum teſtimonium
flagitare. Vtrum autem illi imperitia,an malicia hoc eſſe in Hebræis codicibus reſponderunt
quod & Græci & Latini habebant. Quid plura? coactus eſt homo uelut mendoſitatem cor-
rigere,uolens poſt magnum periculum,non remanere ſine plebe. Vnde etiam nobis uidetur
aliquando te quoq; in nonnullis falli potuiſſe. Et uide hoc quale ſit,in eis literis,quæ non poſ-
ſunt collatis uſitatarum linguarum teſtimonijs emendari. Proinde non paruas deo gratias
agimus de opere tuo,quod euangelium ex Græco interpretatus es: quia penè in omnibus
nulla offenſio eſt,cum ſcripturam Græcam contulerimus. Vnde ſi quiſquam ueteri falſitati
contẽtioſus fauerit,prolatis collatiſq; codicibus, uel docetur facillime,uel refellitur. Et ſi quæ-
dam rariſſima merito mouent, quis tam durus eſt qui labori, tam utili non facile ignoſcat,
cui uicem laudis referre non ſufficit? Quid tibi autem uideatur,cur in multis aliter ſe habeat
Hebræorum codicum autoritas, aliter Græcorum, quæ dicitur Septuaginta, uellem digna-
reris aperire. Neque enim paruum pondus habet illa, quæ ſic meruit diffamari: & qua uſos
apoſtolos, non ſolum res ipſa indicat: ſed etiam te atteſtatum eſſe memini: ac per hoc pluri-
mum profueris,ſi eam ſcripturam Græcam quam Septuaginta interpretati ſunt, Latinæ ue-
ritati reddideris, quæ in diuerſis codicibus ita uaria eſt: ut tolerari uix poſſit: & ita ſuſpecta,
ne in Græco aliud inueniatur: ut inde aliquid proferri, aut probari dubitetur. Breuem puta-
bam futuram hanc epiſtolam,ſed neſcio quomodo ita mihi dulce factum eſt in ea progredi,
ac ſi tecum loquerer. Sed obſecro te per dominum,ne te pigeat ad omnia reſpondere,& præ-
ſtare mihi quantum potueris præſentiam tuam.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Reſpondet tandem ad ſuperiores Auguſtini literas Hieronymus,copioſe quidem,ſed ita ut Anda-
B batas inter ſe commiſſos eſſe dicas. Nam Pauli locus de diſſimulatione ac ſimulatione tractat,non de
mendacio. Et Auguſtinus tantum agit de mendacio. Suam interpretationem acriter tuetur Hierony
mus,& Auguſtini argumenta de non uertendo ueteri inſtrumento reijcit,irridens fabulam illam de
tumultu exorto inter plebem & epiſcopum.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

TRes ſimul epiſtolas, imò libellos breues per diaconum Cyprianum tuæ digna-
tionis accepi, diuerſas, ut tu nominas, quæſtiones, ut ego ſentio, reprehenſiones
opuſculorum meorum continentes. Ad quas ſi reſpondere uoluero,libri magni-
tudine opus erit. Tamen conabor quantum facere poſſum: modum non egredi
longioris epiſtolæ;& feſtinanti fratri moram non facere: qui ante triduum quàm profectu-
rus erat, à me epiſtolas flagitauit:ut penè in procinctu hæc qualiacunq; ſunt, effutire com-
pelleret & tumultuario reſpondere ſermone, non maturitate ſcribentis,ſed dictantis temeri-
tate:quæ plerunq; non in doctrinam,ſed in caſum uertitur:ut fortiſſimos quoq; milites ſubi-
ta bella conturbant: & ante coguntur fugere, quàm poſſint arma corripere. Cæterum noſtra
armatura Chriſtus eſt, & apoſtoli Pauli inſtitutio, qui ſcribit ad Epheſios: Aſſumite arma
dei,ut poſſitis reſiſtere in die malo. Et rurſum: State ſuccincti lumbos ueſtros in ueritate, &
induti loricam iuſticiæ,& calciati pedes in præparationem euangelij pacis: ſuper omnia acci-
pientes ſcutum fidei,in quo poſſitis uniuerſa tela maligni ignita extinguere: & galeam ſalu-
tis accipite,& gladium ſpiritus, quod eſt uerbum dei. His quondam telis rex Dauid arma-
tus procedebat ad prælium:& quinq; lapides de torrente accipiens leuigatos, nihil aſperita-
tis & ſordium inter huius ſeculi turbines,in ſenſibus ſuis eſſe monſtrabat: bibens de torren-
te in uia,& idcirco exaltauit caput:& ſuperbiſſimum Goliam,ſuo potiſſimum mucrone trun
cauit: percutiens in fronte blaſphemum:& in ea parte corporis uulnerans,in qua & præſum-
ptor ſacerdotij Ozias,lepra percutitur & ſanctus gloriatur in domino, dicens: Signatum eſt
ſuper nos lumen uultus tui domine. Dicamus igitur & nos: Paratum cor meum deus, para-

A tum cor meum,cantabo & pſallam in gloria mea.Exurge pſalterium & cithara, exurgam di-
luculo: ut in nobis poſſit impleri: Aperi os tuum, & ego adimplebo illud.Et dominus dabit
uerbum euangelizantibus uirtute multa. Te quoque hoc ipſum orare non dubito: ut inter
nos contendentes ueritas ſuperet.Non enim tuam quæris gloriam, ſed Chriſti.Cúmque tu
uiceris, & ego uincam, ſi meum errorem intellexero: & econtrario me uincente, tu ſuperas:
quia non filij parentibus, ſed parentes filijs theſaurizant. Et in Paralipomenon libro legi-
mus, quod filij Iſraël ad pugnandum proceſſerint mente pacifica: inter ipſos quoque gla-
dios & effuſiones ſanguinis & cadauera proſtratorum, non ſuam ſed pacis uictoriam cogi-
tantes.Reſpondeamus igitur ad omnia: ac multiplices quæſtiones ſi Chriſtus iuſſerit, breui
ſermone ſoluamus.Prætermitto ſalutationis officia, quibus meum demulces caput: taceo de
blanditijs,quibus reprehenſionem meam niteris conſolari: ad ipſam cauſam ueniam. Di-
cis accepiſſe te librum meum à quodam fratre,qui titulum non haberet, in quo ſcriptores ec-
cleſiaſticos tam Græcos quàm Latinos enumerauerim.Cúmque ab eo quęreres, ut tuis uer-
bis utar, cur liminaris pagina non eſſet inſcripta,uel quo cenſeretur nomine: reſpondiſſe ap-
pellari Epitaphium: & argumentaris, quod recte ſic uocaretur,ſi eorum tantum uel uitas uel
ſcripta ibi legiſſes, qui iam defuncti eſſent. Cum uero multorum & eo tempore quo ſcri-
bebatur: & nuc uſq; uiuentium ibi commemorentur opuſcula, mirari te, cur ei hunc titulum
impoſuerim.Puto intelligere prudentiam tuam, quod ex opere ipſo titulum potueris intelli-
1 gere.Legiſti enim & Græcos & Latinos,qui uitas uirorum illuſtrium deſcripſerunt,quod nũ-
quam Epitaphium titulum indiderint, ſed de illuſtribus uiris: uerbi gratia,ducibus,philoſo-
phis,oratoribus,hiſtoricis,poëtis,epicis,phyſicis,tragicis,comicis.Epitaphium autem proprie
inſcribitur mortuorum:quod quidem in dormitione,ſanctæ memoriæ,Nepotiani presbyte-
B ri olim feciſſe me noui.Ergo hic liber uel de illuſtribus uiris: uel proprie de ſcriptoribus eccle-
ſiaſticis appellandus eſt: licet à pleriſq; emendatoribus imperitis,de autoribus dicatur inſcri-
ptus. Secundo loco quæris, cur dixerim in commentarijs epiſtolæ ad Galatas, Palum id
in Petro non potuiſſe reprehendere,quod ipſe fecerat:nec in alio arguere ſimulationem,cuius
ipſe tenebatur reus:& aſſeris reprehenſionem apoſtolicam non fuiſſe diſpenſatoriam, ſed ue-
ram:& me non debere docere mendacium,ſed uniuerſa quæ ſcripta ſunt ita ſonare,ut ſcripta
ſunt.Ad quæ primum reſpondeo,debuiſſe prudentiam tuam præfatiunculæ cõmentariorũ
meorum meminiſſe,dicentis ex perſona mea.Quid igitur ego ſtultus,aut temerarius, qui id
pollicear,quod ille non potuit? Minime:Quin potius in eo mihi uideor cautior atq; timidior,
quod imbecillitatem uirium mearum ſentiens,Origenis commentarios ſecutus ſum. Scripſit
enim ille uir in epiſtolam Pauli ad Galatas quinq; propria uolumina: & decimum Stroma-
teon ſuorum librum;comatico ſuper explanatione eius ſermone compleuit. Tractatus quoq;
uarios & excerpta,quæ uel ſola poſſent ſufficere,cõpoſuit.Prætermitto Didymum uidentem
meum:& Apollinarium Laodicenum,de eccleſia nuper egreſſum:& Alexandrum ueterẽ hæ-
reticum.Euſebium quoq; Emiſenum & Theodorum Heracleotẽ:qui & ipſi nonnullos ſuper
hac re cõmentarios reliquerunt.E quibus ſi uel pauca decerperem:fieret aliquid,quod non pe-
nitus contemneretur.Itaq; ut ſimpliciter fatear,legi hæc omnia:& in mente mea plurima coa-
ceruans,accito notario:uel mea,uel aliena dictaui,nec ordinis:nec uerborum interdũ, nec ſen-
ſuum memor.Iam domini miſericordiæ eſt:ne per imperitiam noſtram ab alijs bene dicta di-
ſpereant:& nõ placeant inter extraneos,quæ placent inter ſuos.Si quid igitur reprehenſione
dignum putaueras in explanatione noſtra,eruditionis tuæ fuerat quærere:utrum ea quæ ſcri-
pſimus haberentur in Græcis,ut ſi illi non dixiſſent,tunc meam proprie ſententiam condem-
nares:præſertim cum libere in præfatione confeſſus ſim,Origenis cõmentarios me eſſe ſecu-
tum,& uel mea,uel aliena dictaſſe:& in fine eiuſdem capituli,quod reprehendis, ſcripſerim.
Si cui iſte non placet ſenſus:quo nec Petrus peccaſſe,nec Paulus procaciter oſtẽditur arguiſſe

maiorẽ:

A maiorem:debet exponere qua conſequentia Paulus in altero reprehendat, quod ipſe com-
miſit.Ex quo oſtendi,me nõ ex definito id defendere,quod in Græcis legeram:ſed ea expreſ-
ſiſſe quæ legeram:ut lectoris arbitrio derelinquerem,utrum probanda eſſent, an improban-
da.Tu igitur ne quod ego petieram faceres:nouum argumentũ reperiſti:ut aſſereres gentiles
qui in Chriſtum credidiſſent,legis onere liberos:eos autem qui ex Iudæis crederent, legi eſſe
ſubiectos:ut per utrorunq; perſonam,& Paulus recte reprehẽderet eos qui legem ſeruarent,
quaſi doctor gentium:& Petrus iure reprehenderetur,qui princeps circuncisionis id impera
uerit gentibus,quod ſoli qui ex Iudæis erant, debuerunt obſeruare. Hoc ſi placet, imò quia
placet:ut quicunq; credunt ex Iudæis,debitores ſint legis faciẽdæ:tu ut epiſcopus in toto or-
be notiſſimus,debes hanc promulgare ſententiam:et in aſſenſſum tuum omnes coëpiſcopos
trahere.Ego in paruo tuguriolo cum monachis,id eſt cũ cõpeccatoribus meis,de magnis ſta
tuere non audeo,niſi hoc ingenue confiteri,me maiorum ſcripta legere:& in cõmentarijs ſe-
cundum omnium conſuetudinem,uarias ponere explanationes, ut è multis ſequatur unuſ-
quiſq; quod uelit.Quod quidem te puto & in ſeculari literatura, & in diuinis libris legiſſe &
probaſſe.Hanc autem explanationem, quã primus Origenes in decimo Stromateon libro:
ubi epiſtolã Pauli ad Galatas interpretatur: & cæteri deinceps interpretes ſunt ſecuti: illa uel
maxime cauſa ſubintroducunt:ut Porphyrio reſpondeãt blaſphamãti,qui Pauli arguit pro-
cacitatem,quod principem apoſtolorum Petrum auſus eſt reprehendere,& arguere in faciẽ:
ac ratione conſtringere,quod male fecerit,id eſt in eo errore fuerit:in quo fuit ipſe, qui alium
arguit delinquentem.Quid dicam de Ioanne,qui dudum in pontificali gradu,Conſtantino-
politanam rexit eccleſiam:& proprie ſuper hoc capitulo latiſſimum exarauit librum: in quo
Origenis & ueterum ſententiam eſt ſecutus.Si igitur me reprehendis errantẽ,patere me quę-
B ſo errare cũ talibus:& cum me erroris mei multos ſocios habere perſpexeris, tu ueritatis tuæ
ſaltem unum aſtipulatorem proferre debebis.Hæc de explanatione unius capituli epiſtolæ
ad Galatas. Sed ne uidear aduerſus rationẽ tuam tuti teſtium numero & occaſione uirorũ
illuſtrium ſubterfugere ueritatem,nec manum audere conſerere,breuiter de ſcripturis exem-
pla proponam.In Actibus apoſtolorũ uox facta eſt ad Petrũ,dicens: Surge Petre, occide &
manduca,id eſt,omnia animalia quadrupedũ & ſerpentium terræ,& uolatiliũ coeli.Quo di-
cto,oſtenditur nullum hominem ſecundũ naturam eſſe pollutũ,ſed æqualiter omne ad Chri
ſti gratiam prouocari.Ad quod reſpondit Petrus:Abſit,quia nunq; manducaui cõmune &
immundum.Et uox ad eũ de coelo ſecundo facta eſt,dicens:Quæ deus mundauit,tu ne com
mune dixeris.Iuit itaq; Cæſaream:& ingreſſus ad Cornelium,aperiens os ſuũ dixit:In ueri-
tate cõperi,quia non eſt perſonarum acceptor deus:ſed in omni gente qui timet eum & ope-
ratur iuſticiam,acceptus eſt illi.Deniq; cecidit ſpiritus ſanctus ſuper eos,& obſtupuerunt ex
circũciſione fideles,qui uenerant cum Petro,quod & in nationes gratia ſpiritus ſancti fuiſſet
effuſa.Tunc reſpondit Petrus:Nunquid aquam quis prohibere poteſt: ut non baptizentur
hi,qui ſpiritum ſanctum acceperunt,ſicut & nos? Et iuſſit eos in nomine Ieſu Chriſti baptiza
ri.Audierunt autem apoſtoli & fratres,qui erant in Iudæa, quia & gentes receperunt uerbũ
dei.Cum autem aſcendiſſet Petrus Hieroſolymam,diſceptabant aduerſus illum, qui erãt ex
circunciſione,dicentes quare introiſti ad uiros præputium habentes, & manducaſti cũ illis?
Quibus omni ratione expoſita:nouiſſime orationem ſuam hoc ſermone concluſit. Si ergo
eandem gratiam dedit illis deus,ſicut & nobis,qui credidimus in dominum Ieſum Chriſtũ:
ego quis eram,qui poſſem prohibere deum? His auditis tacuerunt,& glorificauerunt deũ, di
centes:Ergo & gentibus poenitentiam deus ad uitam dedit.Rurſum cum multo poſt tẽpore
Paulus & Barnabas ueniſſent Antiochiam:& congregata eccleſia, retuliſſent quanta feciſſet
deus cum illis:& quia aperuiſſet deus gentibus oſtium fidei,quidam deſcendentes de Iudæa
docebant fratres atque dicebant:Niſi circuncidamini ſecundum morem Moyſi, non pote-

C ſtis ſalui fieri. Commota igitur ſeditione non minima aduerſus Paulum & Barnabam, ſtatuerunt aſcendere & ipſi qui accuſabantur,& hi qui accuſabant ad apoſtolos & presbyteros Hieroſolymam ſuper hac quæſtione. Cumq́ Hieroſolymam perrexiſſent,exurrexerunt quidam de hæreſi phariſæorum,qui crediderant in Chriſtum, dicentes: Oportet circuncidi eos & præcipere illis,ut ſeruent legem Moyſi. Et cum magna ſuper hoc uerbo oriretur quæſtio: Petrus ſolita libertate: Viri,inquit, fratres, uos ſcitis quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit deus per os meum audire gentes uerbum euangelij & credere:& qui nouit corda deus teſtimonium perhibuit,dans illis ſpiritum ſanctum ſicut & nobis, & nihil diſcreuit inter nos & illos,fide purificans corda illorum. Nunc autem quid tentatis imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorum,quod neque patres noſtri,neque nos portare potuimus? Sed per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti credimus ſaluari,quemadmodum & illi. Tacuit autẽ omnis multitudo,& in ſententiam eius Iacobus apoſtolus, & omnes ſimul presbyteri tranſierunt. Hæc non debent moleſta eſſe lectori,ſed & mihi & illi utilia, ut probemus ante apoſtolum Paulum non ignoraſſe Petrum principem huius eſſe decreti, legem poſt euangeliũ non eſſe ſeruandam. Denique tantæ autoritatis Petrus fuit,ut Paulus in epiſtola ſua ſcripſerit: Deinde poſt annos tres ueni Hieroſolymam uidere Petrum, & manſi apud eum diebus quindecim. Rurſumq́ in conſequentibus: Poſt annos quatuordecim aſcendi iterum Hieroſolymã cum Barnaba,aſſumpto & Tito. Aſcendi autem ſecundum reuelationem, & expoſui cum eis euangelium quod prædico in gentibus, oſtendens ſe non habuiſſe ſecuritatem prædicandi euangelij,niſi Petri & cæterorum apoſtolorum qui cum eo erant,fuiſſet ſententia roboratum. Statimq́ ſequitur: Separatim autem his,qui uidebantur aliquid eſſe,ne forte in uacuum currerem,aut cucurriſſem. Quare ſeparatim & publice? Ne forte fidelibus qui ex numero Iudæorum, legem putabant eſſe ſeruandam,& ſic credendum in domino ſaluatore, fidei ſcandalum naſceretur. Ergo & eo tempore cum Petrus ueniſſet Antiochiam: licet hoc apoſtolo-

D rum Acta non ſcribant, ſed affirmanti Paulo credendum ſit: in faciem illi Paulus reſtitiſſe ſe ſcribit: quia reprehenſibilis erat. Prius enim quàm uenirent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat: cum autem ueniſſent,ſubtrahebat ſe & ſegregabat: timens eos qui ex circũciſione erant. Et conſenſerunt ſimulationi eius cæteri Iudæi: ita ut Barnabas adduceretur ab his in illam ſimulationem. Sed cum uidiſſem, inquit, quod non recte ingrediebantur ad ueritatem euangelij: dixi Petro coram omnibus: Si tu cum ſis Iudæus, gentiliter & non Iudaice uiuis, quomodo cogis gentes Iudaizare? & cætera. Nulli ergo dubium eſt, quod Petrus apoſtolus ſententiæ huius,cuius nunc præuaricator arguitur, primus autor extiterit. Cauſa autem præuaricationis, timor eſt Iudæorum. Dicit enim ſcriptura, quod primum edebat cum gentibus: cum autem ueniſſent quidam à Iacobo,ſubtrahebat ſe & ſegregabat: timens eos qui ex circunciſione erant. Timebat autem Iudæos,quorum erat apoſtolus: ne per occaſionem gentilium à fide Chriſti recederent: & imitator paſtoris boni, perderet gregem ſibi creditum. Sicut ergo oſtendimus Petrum bene quidem ſenſiſſe de abolitione legis Moſaicæ: ſed ad ſimulationem obſeruandæ eius timore compulſum: uideamus an ipſe Paulus qui aliũ arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro: Perambulabat autem Paulus Syriam & Ciliciam confirmans eccleſias: peruenitq́ in Derben & Liſtram: & ecce diſcipulus quidam erat ibi nomine Timotheus filius mulieris uiduæ fidelis,patre autem gentili. Huic autẽ teſtimonium reddebant qui Liſtris erant,& Iconio fratres. Hunc uoluit Paulus ſecum proficiſci, & aſſumens circuncidit cum propter Iudæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater eius gẽtilis eſſet. O beate apoſtole Paule qui in Petro reprehẽderas ſimulationẽ, quare ſubtraxiſſet ſe à gentibus propter metũ Iudæorum,qui ab Iacobo uenerant: cur Timotheum filiũ hominis gẽtilis,uiuq́ & ipſum gentilẽ,neq́ enim Iudæus erat,qui nõ fuerat circũciſus,contra ſententiã tuã circuncidi coëgiſti? Reſpondebis mihi: Propter Iudæos, qui erant in illis

A in illis locis. Qui igitur tibi ignoſcis in circunciſiõe diſcipuli uenientis ex gentibus ignoſce &
Petro præceſſori tuo, quod aliqua fecerit metu fidelium Iudæorum. Rurſum ſcriptum eſt:
Paulus uero cum adhuc ſuſtinuiſſet dies multos, fratribus ualedicens nauigauit Syriam, &
cum eo Priſcilla & Aquila,& totondit ſibi in Cenchreis caput: uotũ enim habuerat. Eſto ibi
timore Iudæorum cõpulſus ſit facere quod nolebat, quare comã nutriuit ex uoto: & poſtea
eã in Cenchreis totondit ex lege,quod Nazaręi qui ſe deo uouerint,iuxta præceptum Moy-
ſi facere conſueuerunt? Verum hæc ad comparationem eius rei quæ ſequitur parua ſunt.Re-
fert Lucas ſacræ ſcriptor hiſtoriæ:Cum ueniſſemus Hieroſolymam, libenter ſuſceperũt nos
fratres:& ſequenti die Iacobus & omnes ſeniores,qui cum eo erant,euangelio illius compro-
bato,dixerunt ei:Vides frater,quot milia ſunt in Iudæa, qui crediderunt in Chriſto: & hi o-
mnes æmulatores ſunt legis. Audierunt autem de te,quod diſceſſionem doceas à Moyſe:eo-
rum qui per gentes ſunt Iudæorum,dicens:non debere eos circuncidere filios ſuos: neq; ſecũ
dum conſuetudinem ingredi. Quid ergo eſt? Vtiq; oportet cõuenire multitudinem. Audie-
runt enim te superueniſſe. Hoc ergo fac, quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor uotum
habentes ſuper ſe. His aſſumptis ſanctifica te cum ipſis & impende in eos, ut radant capita:
& ſcient omnes quia quæ de te audierunt falſa ſunt, ſed ambulas & ipſe cuſtodiens legem.
Tunc Paulus aſſumptis uiris,poſtero die purificatus: intrauit cum illis in templum, annun-
cians expletionem dierum purificationis:donec offerretur pro unoquoq; eorum oblatio. O
Paule & in hoc te rurſus interrogo:cur caput raſeris, cur nudipedalia exercueris de ceremo-
nijs Iudæorum:cur obtuleris ſacrificia:& ſecundum legem pro te hoſtiæ fuerint immolatæ?
Vtique reſpondebis,ne ſcandalizarentur,qui ex Iudæis crediderũt. Simulaſti ergo Iudæum,
ut Iudæos lucrifaceres:& hanc ipſam ſimulationem Iacobus,& cæteri te docuere preſbyteri:
ſed tamen euadere non potuiſti:Orta enim ſeditione,cum occidẽdus eſſes: raptus es à tribu-
B no:& ab eo miſſus Cæſaream,ſub cuſtodia militum diligenti,ne te Iudæi quaſi ſimulatorem
ac deſtructorem legis occiderent. Atq; inde Romam perueniens,in hoſpitio quod tibi cõdu-
xeras,Chriſtum & Iudæis & gentibus prædicaſti,& ſententia tua, Neronis gladio confirma-
ta eſt. Didicimus, quod propter metũ Iudæorũ & Petrus & Paulus æqualiter finxerint
ſe legis præcepta ſeruare. Qua igitur fronte,qua audacia Paulus in altero reprehendit,quod
ipſe commiſit? Ego,imò alij ante me expoſuerunt cauſam quam putauerant:non officioſum
mendacium defendentes,ſicut tu ſcribis:ſed oſtendentes honeſtam diſpenſationẽ, ut & apo-
ſtolorum prudentiam demonſtrarent,& blaſphemantis Porphyrij impudentiã coërcerent,
qui Paulum & Petrum puerili dicit inter ſe pugnaſſe certamine: imò exarſiſſe Paulum in in-
uidiam uirtutum Petri,& ea ſcripſiſſe iactanter,quæ uel nõ fecerit:uel ſi fecerit, procaciter fe-
cerit:id in alio reprehendens quod ipſe cõmiſerit. Interpretati ſunt illi ut potuerunt. Tu quo-
modo iſtum locum ediſſeras: utiq; meliora dicturus:qui ueterum ſententiam reprobaſti?
Scribis ad me in epiſtola tua,neq; enĩ à me docendus es,quomodo intelligatur, quod idẽ
dicit:Factus ſum Iudæis tanq; Iudæus, & cætera,quæ ibi dicuntur cõpaſſione miſericordiæ:
non ſimulatione fallacię. Fit enim tanq; æger,qui miniſtrat ægroto,non cum ſe febres habere
mentitur:ſed cũ animo cõdolentis cogitat,quemadmodũ ſibi ſeruiri uellet, ſi ipſe ægrotaret.
Nam utiq; Iudæus erat,Chriſtianus autẽ factus:non Iudæorum ſacramenta reliquerat:quæ
conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat. Ideoq; ſuſcepit ea
celebranda,cum iam Chriſti eſſet apoſtolus: ut doceret non eſſe pernicioſa his,qui ea uellent
ſicut à parentibus per legem acceperant,cuſtodire,etiam cum in Chriſto credidiſſent:non ta-
men in eis iam cõſtituerent ſpem ſaluris:quoniã per dominũ Ieſum ſalus ipſa quæ illis ſacra-
mẽtis ſignificabatur,aduenerat. Totius ſermonis tui,quẽ diſputatione lõgiſſima protraxiſti,
hic ſenſus eſt:ut Petrus nõ errauerit in eo,quod his qui ex Iudæis crediderant, putauerit legẽ
eſſe ſeruandam:ſed in eo à recta linea deuiarit,quod gentes coëgerit Iudaizare. Coëgerit autẽ,
non docentis imperio, ſed conuerſationis exemplo. Et Paulus non contraria ſit locutus his,

C quæ ipſe geſſerat: ſed quare Petrus eos qui ex gentibus erant Iudaizare compelleret. Hæc er-
go ſumma eſt quæſtionis, imò ſententiæ tuæ: ut poſt euangelium Chriſti, bene faciant Iudæi
credentes, ſi legis mandata cuſtodiant: hoc eſt, ſi ſacrificia offerant, quæ obtulit Paulus, ſi fi-
lios circuncidant, ſi ſabbatũ ſeruẽt, ut Paulus in Thimotheo, & omnes obſeruauere Iudæi. Si
hoc uerum eſt: in Cherinthi & Hebionis hæreſim dilabimur, qui credentes in Chriſto pro-
pter hoc ſolum à patribus anathematizati ſunt, quod legis ceremonias, Chriſti euangelio mi
ſcuerunt: & ſic noua confeſſi ſunt, ut uetera non amitterent. Quid dicam de Hebionitis, qui
Chriſtianos eſſe ſe ſimulant? Vſq; hodie per totas orientis ſynagogas inter Iudæos hæreſis
eſt, quæ dicitur Mineorum, & à phariſæis nunc uſq; damnatur: quos uulgò Nazaręos nun-
cupant, qui credunt in Chriſtum filium dei natum de uirgine Maria, & eum dicunt eſſe qui
ſub Pontio Pilato paſſus eſt & reſurrexit: in quem & nos credimus: ſed dum uolunt & Iudęi
eſſe & Chriſtiani, nec Iudæi ſunt, nec Chriſtiani. Oro ergo te, ut qui noſtro uulnuſculo me-
dendum putas, quod acu ſoratum, imò punctum, ut dicitur, huius ſententiæ medearis uulne
ri, quod lancea: &, ut ita dicam, phalaricæ mole percuſſum eſt. Neq; enim eiuſdem eſt crimi-
nis in explanatione ſcripturarum diuerſas maiorum ſententias ponere: & hæreſim ſceleratiſ-
ſimam rurſum in eccleſiam introducere. Sin autem hæc nobis incumbit neceſſitas, ut Iudæos
cum legitimis ſuis ſuſcipiamus: & licebit eis obſeruare in eccleſijs Chriſti, quod exercuerũt in
ſynagogis ſatanæ: dicam quod ſentio: non illi Chriſtiani fient, ſed nos Iudæos facient. Quis
enim hoc Chriſtianorum patienter audiat, quod in tua epiſtola continetur. Iudæus erat Pau
lus, Chriſtianus autẽ factus, non Iudæorum ſacramenta reliquerat, quæ cõuenienter ille po-
pulus & legiuimo tempore quo oportebat acceperat, ideoq; ſuſcepit celebranda ea, cum iam
Chriſti eſſet apoſtolus: ut doceret non eſſe pernicioſa his qui ea uellent ſicut à parentibus per
D legem acceperant, cuſtodire. Rurſum obſecro te: ut pace tua, meum dolorem audias. Iudæo-
rum Paulus ceremonias obſeruabat, cũ iam Chriſti eſſet apoſtolus: & dicis eas non eſſe per-
nicioſas his qui eas uellent ſicut à parentibus acceperant, cuſtodire? Ego econtrario loquar, &
reclamante mundo, libera uoce pronuncio: ceremonias Iudæorum & pernicioſas eſſe & mor
tiferas Chriſtianis: & quicunq; eas obſeruauerit, ſiue ex Iudæis, ſiue ex gentibus, eum in bara-
thrum diaboli deuolutum. Finis enim legis Chriſtus ad iuſticiam omni credenti, Iudæo ſcili-
cet & gentili. Neq; enim omni credenti erit finis ad iuſticiam, ſi Iudæus excipitur. In euange-
lio legimus: Lex & prophetæ uſq; ad Ioannem Baptiſtã. Et in alio loco: propterea ergo ma-
gis quærebant eum Iudæi interficere: quia nõ ſolum ſoluebat ſabbatum: ſed & patrẽ ſuum di
cebat eſſe deũ, æqualem ſe ſaciens deo. Et iterum: De plenitudine eius nos omnes accepimus,
gratiam pro gratia: quia lex per Moyſen data eſt, gratia autẽ & ueritas per Ieſum Chriſtum
facta eſt. Pro legis gratia quæ præterijt, grauiam euangelij accepimus permanentem: & pro
umbris & imaginibus ueteris inſtrumenti, ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Hieremias
quoq; ex perſona dei uaticinatur: Ecce dies ueniunt dicit dominus, & conſummabo domui
Iſraël, & domui Iuda teſtamentũ nouum: nõ ſecundũ teſtamentum quod diſpoſui patribus
eorum, in die qua apprehendi manũ eorũ, ut educerem eos de terra Aegypti. Obſerua quid
dicat, quod non populo gentilium, ei qui ante non receperat teſtamentũ: ſed populo Iudæo-
rum cui legem dederat per Moyſen, teſtamentum nouum euãgelij repromittat: ut nequaq;
uiuant in uetuſtate literæ, ſed in nouitate ſpiritus. Paulus aũt ſuper cuius nunc nomine quæ-
ſtio uentilatur, crebras huiuſmodi ponit ſententias: è quibus breuitatis ſtudio pauca ſubne-
ctam. Ecce ego Paulus dico uobis, quoniam ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil prodeſt.
Et iterum: Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Et infra: Si ſpiri
tu ducimini, iam nõ eſtis ſub lege. Ex quo apparet, qui ſub lege eſt: nõ diſpenſatione, ut noſtri
uoluere maiores: ſed uere, ut tu intelligis, eũ ſpiritũ ſanctum non habere. Qualia aũt ſint præ
cepta legalia, domino docente diſcamus. Ego, inquit, dedi eis præcepta non bona, & iuſtifica
tiones, in quibus nõ uiuãt in eis. Hæc dicimus: nõ quo legẽ iuxta Manichæũ & Marcionem
deſtrua-

A deſtruamus:quam & ſanctam & ſpiritualem iuxta Apoſtolum nouimus, ſed quia poſtquā
uenit fides & temporum plenitudo:miſit deus filium ſuum natum ex muliere, factum ſub le
ge,ut eos qui ſub lege erant redimeret:ut adoptionem filiorum reciperemus, & nequaquam
ſub pædagogo:ſed ſub adulto & domino hærede uiuamus. Sequitur in epiſtola tua:Non
ideo Petrum emendauit,quod paternas traditiones obſeruaret:quod ſi facere uellet,nec mē-
daciter,nec incongrue faceret.Iterum dico:quandoquidem epiſcopus es, eccleſiarum Chriſti
magiſter,ut probes uerum eſſe quod aſſeris:ſuſcipe aliquem Iudæorum, qui factus Chriſtia-
nus,natum ſibi filium circuncidat:qui obſeruet ſabbatū,qui abſtineat à cibis quos deus crea-
uit ad utendum cum gratiarum actione,qui quartadecima die menſis primi agnum mactet
ad ueſperam,& cum hoc feceris,imò non feceris (ſcio enim te Chriſtianum,& rem ſacrilegā
non facturum) uelis nolis,tuam ſententiam reprobabis:& tunc ſcies opere,diſticilius eſſe con
firmare ſua:quàm aliena reprehendere. Ac ne forſitan tibi non crederemus, imò non intelli-
geremus quid diceres(frequēter enim in longum ſermo protractus caret intelligentia: & dū
non ſentitur,minus reprehēditur)inculcas & replicas:Hoc Iudæorū Paulus dimiſerat, quod
malum habebant.Quod eſt malum Iudæorum quod Paulus dimiſerat? Vtiqꝫ illud quod ſe
quitur:quod ignorantes dei iuſticiam,& ſuam uolentes cōſtituere,iuſticiæ dei non ſunt ſub-
iecti.Deinde quod poſt paſſionem & reſurrectionem Chriſti,dato ac manifeſtato ſacramen-
to gratiæ ſecundum ordinem Melchiſedek:adhuc putabant uetera ſacramenta, non ex con-
ſuetudine ſolennitatis:ſed ex neceſſitate ſalutis eſſe celebrāda,quæ tamen ſi nunqꝫ fuiſſent ne-
ceſſaria,infructuoſe atqꝫ inaniter pro eis Machabæi martyres fierent.Poſtremo illud quod
prædicatores gratiæ Chriſtianos,Iudæi tanqꝫ hoſtes legis perſequerentur.Hos atque huiuſ-
modi errores & uitia dicit ſe damnare:& ut ſtercora arbitratur,ut Chriſtū lucrifaceret. Didi-
cimus per te:quæ apoſtolus Paulus mala reliquerit Iudæorum:rurſum te docente diſcamus,
B quæ bona eorum tenuerit.Obſeruationes,inquies,legis:quas more patrio celebrant:ſicut ab
ipſo Paulo celebratæ ſunt,ſine ulla ſalutis neceſſitate.Id quid uelis dicere,ſine ulla ſalutis ne-
ceſſitate,nō ſatis intelligo .Si enim ſalutē non afferunt, cur obſeruantur? Si autē obſeruanda
ſunt:uticqꝫ ſalutem afferunt:maxime quæ obſeruata,martyres faciunt. Non enim obſeruarē-
tur:niſi afferrent ſalutē.Neqꝫ enim indifferentia ſunt inter bonum & malū: ſicut philoſophi
diſputant.Bonum eſt continentia:malū eſt luxuria.Inter utrunqꝫ indifferens,ambulare,dige
rere alui ſtercora,capitis naribus purgamenta proijcere,ſputis rheumata iacere. Hoc nec bo-
num,nec malum eſt:ſiue enim feceris,ſiue non feceris,nec iuſticiam habebis, nec iniuſticiam.
Obſeruare autē legis ceremonias,nō poteſt eſſe indifferens:ſed aut bonū eſt, aut malum eſt.
Tu dicis bonum:ego aſſero malum:& malū non ſolum his qui ex gentibus:ſed & his qui ex
Iudaico populo crediderunt.In hoc,ni fallor,loco,dum aliud uitas,in aliud deuolueris.Dum
enim metuis Porphyrium blaſphemantem:in Hebionis incurris laqueos,his qui credunt ex
Iudæis obſeruandam legem eſſe decernēs.Et quia periculoſum intelligis eſſe quod dicis, rur-
ſum illud ſuperfluis uerbis temperare conaris,ſine ulla ſalutis neceſſitate:non ſicut Iudæi cele
branda putant,aut fallaci ſimulatione,quod Paulus in Petro reprehenderat.Petrus igitur ſi-
mulauit legis cuſtodiam.Iſte autem reprehenſor Petri, audacter obſeruauit legitima. Sequi-
tur enim in epiſtola tua: Nam ſi propterea illa ſacramenta celebrauit, quia ſe ſimulauit Iu-
dęum,ut illos lucrifaceret:cur non etiam ſacrificauit cū gētibus,quia & his qui ſine lege erant,
tanquam ſine lege factus eſt:ut eos quoqꝫ lucrifaceret? niſi quia & illud fecit,ut natura Iudæ-
us,& hoc totum dicis:non ut Paulus ſe fingeret eſſe quod non erat, ſed ut miſericorditer ita
ſubueniendū eſſe ſentiret:ac ſi ipſe in eo errore laboraret,nō ſcilicet mentientis aſtu,ſed cōpa-
tientis affectu.Bene defendis Paulum,quod non ſimulauerit errorē Iudæorū: ſed uere fuerit
in errore:Neqꝫ imitari Petrū uoluerit mentientē:ut quod erat,metu Iudęorum diſſimularet:
ſed tota libertate Iudæum eſſe ſe diceret.Noua clementia apoſtoli:dum Iudæos Chriſtianos
uult facere,ipſe Iudæus factus eſt.Non enim poterat luxurioſos ad frugalitatem reducere,
niſi ſe

C niſi ſe luxurioſum probaſſet:& miſericorditer, ut ipſe dicis,ſubuenire miſeris:niſi ſe miſerum
ipſe ſentiret. Vere enim miſelli & miſericorditer deplorandi,qui contentione ſua & amore le-
gis abolitæ,apoſtolum Chriſti fecere Iudæum. Nec multum intereſt inter meam & tuā ſen-
tentiam:qua ego dico,& Petrum & Paulum timore fidelium Iudæorū, legis exercuiſſe, imò
ſimulaſſe mandata. Tu autem aſſeris hoc eos feciſſe clementer:non mentiens aſtu,ſed com-
patientis affectu dūmodo illud conſtet,uel metu,uel miſericordia eos ſimulaſſe ſe eſſe quod
non erant. Illud autem argumentum quo aduerſum nos uteris,quod & gentilibus debuerit
gentilis fieri,ſi Iudæis Iudæus factus eſt:magis pro nobis facit. Sicut enim non fuit uere Iu-
dæus:ſic nec uere gentilis erat. Et ſicut nō fuit uere gentilis:ſic nec uere Iudæus erat. In eo aūt
imitator gentium eſt,quia præputiū recipit in fide Chriſti:& indifferēter permittit ueſci cibis
quos damnant Iudæi,non cultū,ut tu putas,idolorū. In Chriſto enim Ieſu,nec circunciſio eſt
aliquid,nec præputium,ſed obſeruatio mandatorum dei. Quæſo igitur te:& iterum atq; ite-
rum obſecro,ut ignoſcas diſputatiunculæ meæ:& quod modum meū egreſſus ſum, tibi im-
putes,qui coēgiſti ut ſcriberem,& mihi cum Steſichoro oculos abſtuliſti. Neq; me putes ma-
giſtrum eſſe mendacij,qui ſequor Chriſtum dicentem:Ego ſum uia, ueritas, & uita: nec po-
teſt fieri,ut ueritatis cultor,mēdacio colla ſubmittam. Neq; mihi imperitorum plebeculam
concites,qui te uenerantur ut epiſcopum:& in eccleſia declamantem,ſacerdotij honore ſuſpi
ciunt:me autem ætatis ultimæ & penè decrepitum, ac monaſterij & ruris ſecreta ſectantem
paruipendunt. Et quæras tibi quos doceas,ſiue reprehendas. Ad nos enim tantis maris atq;
terrarum ſpacijs à te diuiſos,uix uocis tuæ ſonus peruenit. Et ſi forſitan literas ſcripſeris,ante
eas Italia ac Roma ſuſcipiet,quàm ad me cui mittendæ ſunt, deferantur. Quod autem in
3 alijs quæris epiſtolis:cur prior mea in libris canonicis interpretatio aſteriſcos habeat & uir-
D gulas prænotatas:& poſtea aliam tranſlationem abſq; his ſignis æddiderim: Pace tua dixe-
rim,uideris mihi non intelligere,quod quæſiſti. Illa enim interpretatio Septuaginta interpre-
tum eſt:& ubicunq; uirgulæ,id eſt obeli ſunt, ſignificatur quod Septuaginta plus dixerint,
quàm habetur in Hebræo. Vbi autem aſteriſci,id eſt ſtellulæ prælucentes, ex Theodotionis
æditione ab Origine additum eſt:Et ibi Græca tranſtulimus:hic de ipſo Hebraico, quod in-
telligebamus,expreſſimus:ſenſuum potius ueritatem, quàm uerborum ordinem interdum
conſeruantes. Et miror quomodo Septuaginta interpretum libros legas,nō puros,ut ab eis
æditi ſunt,ſed ab Origine emendatos, ſiue corruptos per obelos & aſteriſcos: & Chriſtiani
hominis interpretatiunculam non ſequaris:præſertim cum ea quæ addita ſunt, ex hominis
Iudæi atq; blaſphemi poſt paſſionem Chriſti, æditione tranſtulerit. Vis amator eſſe uerus
Septuaginta interpretum? Non legas ea quæ ſub aſteriſcis ſunt, imò rade de uoluminibus,
ut ueterum te fautorē probes. Quod ſi feceris,omnes eccleſiarum bibliothecas damnare co-
geris. Vix enim unus aut alter inuenietur liber,qui iſta non habeat. Porrò quod dicis nō de-
buiſſe me interpretari poſt ueteres:& nouo uteris ſyllogiſmo:aut obſcura fuerunt quæ inter-
pretati ſunt Septuaginta,aut manifeſta. Si obſcura,te quoq; in illis falli potuiſſe credendum
eſt. Sin manifeſta,illos in eis non falli potuiſſe perſpicuum eſt. Tuo tibi ſermone reſpondeo.
Omnes ueteres tractatores qui nos in domino præceſſerunt,& qui ſcripturas ſanctas inter-
pretati ſunt: aut obſcura interpretati ſunt, aut manifeſta. Si obſcura,tu quomodo auſus es
poſt eos diſſerere, quod illi explanare non potuerunt? Si manifeſta, ſuperfluum eſt te uo-
luiſſe diſſerere,quod illos latere nō potuit: maxime in explanatione pſalmorum, quos apud
Græcos interpretati ſunt multis uoluminibus, primus Origenes, ſecundus Euſebius Cæſa-
rienſis,tertius Theodorus Heracleotes,quartus Aſterius Scythopolitanus,quintus Apollina
rius Laodicenus,ſextus Didymus Alexandrinus. Ferūtur & diuerſorum in paucos pſalmos
opuſcula. Sed nunc de integro pſalmorum corpore dicimus. Apud Latinos autem Hilarius
Pictauienſis:& Euſebius Vercellenſis epiſcopus,Origenem & Euſebium tranſtulerunt,quo-
rum priorem & noſter Ambroſius in quibuſdā ſecutus eſt. Reſpondeat mihi prudentia tua,

quare

A quare tu poſt tantos & tales interpretes in explanatione pſalmorum diuerſa ſenſeris. Si enim obſcuri ſunt pſalmi, te quoque in eis falli potuiſſe credendum eſt. Si manifeſti, illos in eis falli potuiſſe non creditur: ac per hoc utroque modo ſuperflua erit interpretatio tua, & hac lege poſt priores nullus loqui audebit: & quodcunque alius occupauerit, alius de eo licentiam ſcribendi non habebit. Quin potius humanitatis tuæ eſt, in quo ueniam tibi tribuis, indulgere & cæteris. Ego enim non tam uetera abolere conatus ſum, quæ linguæ meæ hominibus emendata de Græco in Latinum tranſtuli, quàm ea teſtimonia quæ à Iudæis prætermiſſa ſunt uel corrupta, proferre in medium: ut ſcirent noſtri, quid Hebraica ueritas contineret. Si cui legere non placet, nemo compellit inuitum. Bibat uinum uetus cum ſuauitate, & noſtra muſta cõtemnat, quæ in explanatione priorum ædita ſunt: ut ſicubi illa non intelliguntur, ex noſtris manifeſtiora fiant. Quod autẽ genus interpretationis in ſcripturis ſanctis ſequendum ſit, liber quem ſcripſi de optimo genere interpretandi, & omnes præfatiunculæ diuinorum uoluminum, quas æditioni noſtræ præpoſuimus, explicant: ad illasque prudentem lectorem mittendum puto. Et ſi me (uti dicis) in noui teſtamenti emendatione ſuſcipis, exponisque cauſam cur ſuſcipias: quia plurimi linguę Græcæ habentes ſcientiam de meo poſſint opere iudicare: eandem integritatem debueras etiam in ueteri credere teſtamento, quod non noſtra confinximus: ſed ut apud Hebræos inuenimus, diuina tranſtulimus. Sicubi dubitas, Hebræos interroga. Sed dices: quid ſi Hebræi aut reſpondere noluerint, aut mentiri uoluerint? Tota frequentia Iudæorum in mea interpretatione reticebit? Nullusque inueniri poterit, qui Hebrææ linguæ habeat noticiam? Aut omnes imitabuntur illos Iudæos, quos dicis in Aphricæ repertos oppidulo, in meam conſpiraſſe calumniam? Huiuſcemodi enim in epiſtola tua texis fabulam. Quidam frater noſter coëpiſcopus, cum lectitari inſtituiſſet in eccleſia cui præeſt, interpretationem tuam, mouit quiddam longe aliter à te poſitum apud Ionam prophetam,
B quàm erat omnium ſenſibus memoriæque inueteratum, & tot ætatum ſucceſſionibus decantatum. Factusque eſt tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus & inclamantibus calumniam falſitatis: ut cogeretur epiſcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorum teſtimonium flagitare. Vtrum autem illi imperitia, an malicia, hoc eſſe in Hebræis codicibus Græcis reſponderunt: quod & Græci & Latini habeant, atque dicebant. Quid plura? Coactus eſt homo uelut mendacium corrigere, uolens poſt magnum periculum non remanere ſine plebe. Vnde etiam nobis uidetur aliquando in nonnullis te quoque falli potuiſſe. Dicis me in Ionam prophetam male quiddam interpretatum, & ſeditione populi conclamante, propter unius uerbi diſſonantiam epiſcopum penè ſacerdotium perdidiſſe: & quid ſit illud quod male interpretatus ſim ſubtrahis, auferens mihi occaſionem defenſionis meæ: ne quicquid dixeris, me reſpondente ſoluatur: niſi forte ut ante annos plurimos cucurbita uenit in medium, aſſerente illis temporibus Cornelio & Aſinio Pollione, me hæderam pro cucurbita tranſtuliſſe. Super qua re in commentario Ionæ prophetæ plenius reſpondimus. Hoc tantum nunc dixiſſe cõtenti, quod in eo loco ubi Septuaginta interpretes cucurbitam, & Aquila cum reliquis hæderam tranſtulerunt, id eſt, κισσὸς, in Hebræo uolumine קיקיון Cicaion ſcriptum eſt: quam uulgo Syri elceroa uocant. Eſt autem genus uirgulti, lata habens folia, in modum pampini. Cumque plantatum fuerit, cito conſurgit in arbuſculam abſque ullis calamorum & haſtilium adminiculis, quibus & cucurbitæ & hæderæ indigent, ſuo trunco ſe ſuſtinens. Hoc ergo uerbum de uerbo ediſſerens, ſi ciceion transferre uoluiſſem, nullus intelligeret: ſi cucurbitam, id dicerem, quod in Hebraico non habetur. Hæderam poſui, ut cæteris interpretibus conſentirem. Sin autem Iudæi ueſtri, ut ipſe aſſeris, malicia uel imperitia hoc dixerunt eſſe in uoluminibus Hebræorum, quod in Græcis & Latinis codicibus continetur: manifeſtum eſt eos aut Hebræas literas ignorare, aut ad irridendos cucurbitarios uoluiſſe mentiri. Peto in fine epiſtolæ, ut quieſcentem ſenem olimque ueteranum militare non cogas, & rurſum de uita periclitari. Tu qui iuuenis es, & in pontificali culmine conſtitutus, doceto populos, & nouis

C Aphricæ frugibus Romana tecta locupletato. Mihi ſufficit cum auditore & lectore pauperculo in angulo monaſterij ſuſurrare.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 QVi uitas uirorum.)Extat apud nos incerto autore libellus de uiris illuſtribus, Plinij nomi-
ne inſcriptus. Quidam Tranquilli eſſe putant. Item alter de claris oratoribus & grammati-
cis. Extat & Ciceronis commentarium de claris oratoribus. Epicis, tragicis.)Epici dicun
tur Lyrici. στρωματέων ſuorum.)Stroma poſſumus Latine dicere ſtragulas, à ſternendo,
ſiue tapetia: ea ſolent contexi è uarijs coloribus. Hinc autem Origenes quædam opuſcula ſua uocauit
στρωματέας, quaſi ſupellectilem è diuerſis locis conflatam. Commatico ſuper his.)Comma Latini uo
cant inciſionem. Vnde ſignificat orationem commatibus diſtinctam. Quod olim aliquoties etiam in
oratione ſoluta faciebant. De hæreſi Phariſæorum.)Hic hæreſim ſimpliciter ſectam uocat. In hoc
Phariſæi differebant à Sadducæis, quod & angelos eſſe crederēt, & reſurrectionem futuram: quorum
utrunq; negant illi. Cerinthi & Hebionis.)Duo ſunt hæreſiarchæ; unde dicti Cerinthiani, qui ijdē
dicuntur Chiliaſtæ, & Hebionitæ: in hoc conueniunt, quod utriq; exigunt à fidelibus circunciſionem
2 & obſeruationem legis Moſaicæ. Phalaricæ mole.)Phalarica genus eſt machinæ bellicæ, nempe ue-
lut ingens haſta, ferro præmunita, quæ neruis tortilibus magno impetu mittebatur. Vergilius: Con-
torta phalarica uenit, Fulminis acta modo. Illis temporibus Cornelio.) Arbitror legendum, illius
temporis Cornelio & Aſinio Pollione: hoc eſt, criticis & cenſoribus literatorū: quaſi dixiſſet illius tē-
poris Ariſtarchi. Frequenter enim.)Taxat ſtilum diui Auguſtini. Nec ſine cauſa. Siquidem eſt
paulo uerboſior, & periodis in immēſum productus. Quod illi, ni fallor hinc accidit, quod nihil uellet
omittere eorum quæ ſcribenti ueniebant in mentem: ueniebant autem permulta. Itaq; utcunq; inful-
ciendum erat, quod nolebat abijcere. Quidam codices hoc loco addiderant hæc uerba, dum non ſen-
titur ab imperitis. Etenim illud, ab imperitis, uidetur aſſcriptum in margine, uidelicet in fauorem Au
guſtini: & id ſcriptor aliquis in contextum retulit. Metuis Porphyrium blaſphemantem.)Porphy-
rius legem damnabat, quemadmodum Manichæus & Marcion. At Hebion & Cerinthus nimium
tribuebāt legi Moſaicæ. Aſteriſcos habeat & uirgulas.)Aſteriſcus Græce ſtellulam ſignificat. Obe-
3 lus, ueru. Obeliſcus, paruum ueru. Aſteriſcis illuſtrabant, id quod approbabant, obelis iugulabant, ſi
quid adulterinum & ſuppoſiticium in libris iudicabant. Quemadmodū olim in Homerum fecit Ari-
ſtarchus. Porrò uirgula oblonga, obeli ſpeciem imaginabatur. Si obſcura, tu quo.) Mire retorquet
D in ipſum dilemma uitioſum, quod ἀντίστροφον uocant. Vt cogeretur epiſcopus.) Hoc loco uidetur
omiſſum nomen ciuitatis. Nam pleriq; codices ſic habent: Vt cogeretur epiſcopus, ea quippe ciui-
tas erat. Iudæorum teſtimonium flagitare. Ergo poſt epiſcopus, opinor, poſitum fuiſſe nomen ciuita-
tis. Quod quia barbarum erat, & Hieronymo ignotum, addidit, ea quippe ciuitas erat, hoc eſt, nam id
erat nomen ciuitati. Vtrum autem.)Et hic uidentur aliquot deeſſe uerba, nempe incertum eſt, aut
aliquid ſimile. Rurſum ea uerba quæ adijciuntur, atq; dicebant, prorſus adulterina ſunt.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Intellexerat Auguſtinus indigne ferre Hieronymum, quod audiſſet librum aduerſus ſe ſcriptum. Id pernegat Auguſtinus, in hoc errans, quod is qui nunciarat, longam epiſtolam librum appellaſſet.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

AVdiui perueniſſe in manus tuas literas meas: ſed quod adhuc reſcripta non merui, nequaquam imputauerim dilectioni tuæ: aliquid proculdubio impedimenti fuit. Vnde agnoſco dominum à me potius deprecandum, ut tuæ uolūtati det facultatem mittendi, quod reſcripſeris. Nam reſcribendi iam dedit, quia cū uolueris, facillime poteris. Etiam hoc quod ad me ſanè perlatum eſt: utrum quidem crederē, dubitaui: ſed hinc quoque tibi aliquid utrum ſcriberem, dubitare non debui. Hoc autem breue eſt, ſuggeſtum eſſe charitati tuæ, à, neſcio quibus, fratribus mihi dictum eſt, quod librum aduerſus te ſcripſerim, Romamq; miſerim. Hoc falſum eſſe noueris: dominum meum Ieſum teſtor, hoc me non feciſſe: ſed ſi fortè aliqua in aliquibus ſcriptis meis reperiūtur, in quibus aliter aliquid quàm tu ſenſiſſe reperior: non contra te dictum, ſed quid mihi uidebatur, à me ſcriptum eſſe, puto te debere cognoſcere: aut ſi cognoſci non poteſt, credere debere. Ita ſanè hoc dixerim, ut ego non tantū paratus ſim, ſi quid te in meis ſcriptis mouerit, fraterne accipere, quid cōtra ſentias: aut de correctione mea, aut de ipſa tua beneuolentia gauiſurus: uerumetiā hoc à te poſtulem & flagitem. O ſi licuiſſet & ſi non cohabitante, ſaltem uicino te in dño perfrui, ad crebrum & dulce colloquiū. Sed quia id nō eſt datū, peto ut hocipſum quod in dño,

qua

A qua poſſumus, ſimul ſimus, conſeruari ſtudeas, & augeri ac perfici: & reſcripta quamuis rara
non ſpernere. Saluta obſequio meo ſanctum fratrem Paulinianum, & omnes fratres qui tecũ
ac de te in domino gloriantur. Memor noſtri exaudiaris à domino in omni ſancto deſiderio
tuo, domine chariſſime, & deſiderantiſſime, & honorande in Chriſto frater.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Aperit Hieronymus de epiſtola, quã, neſcio quis, librũ appellarat. Excuſat ſe quod nondũ reſpõde
rit, adhortans illum ad mutuum amorem, nonnihil querens de Ruffini aduerſus ſe debacchatione.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

IN ipſo profectionis articulo ſancti filij noſtri Aſterij hypodiaconi neceſſarij mei,
beatitudinis tuæ literæ ad me peruenerunt, quibus ſatisfacis, te contra paruitatem
meam librum Romam non miſiſſe. Hoc nec ego ſactum audieram, ſed epiſtolæ
cuiuſdam quaſi ad me ſcriptæ per fratrem noſtrum Syſinnium diaconum huc
1 exemplaria peruenerunt: in qua hortaris me, ut παλινῳδίαν ſuper quodam Apoſtoli capitulo
canam: & imiter Steſichorum inter uituperationem & laudes Helenæ fluctuantem: ut qui
detrahendo oculos perdiderat, laudando receperit. Ego ſimpliciter fateor dignationi tuæ, li-
cet ſtilus & ἐπιχειρήματα tua mihi uiderentur: tamen non temere exemplaribus literarum cre-
dendum putaui, ne fortè me reſpondente læſus, iuſte expoſtulares, quod probare ante de-
buiſſem tuum eſſe ſermonem, & ſic reſcribere. Acceſſit ad moram, ſanctæ & uenerabilis Pau-
læ longa infirmitas. Dum enim languenti multo tempore aſſidemus, penè epiſtolæ tuæ, uel
eius qui ſub tuo nomine ſcripſerat, obliti ſumus, memores illius uerſiculi: Muſica in luctu, im
portuna narratio. Itaq; ſi tua eſt epiſtola, aperte ſcribe, uel mitte exemplaria ueriora: ut abſq;
ullo rancore ſtomachi in ſcripturarum diſputatione uerſemur, & uel noſtrum emẽdemus er-
B rorem, uel alium fruſtra reprehendiſſe doceamus. Abſit autem à me, ut quicquam de libris
tuæ beatitudinis attingere audeam. Sufficit enim mihi probare mea, & aliena non carpere.
Cæterum optime nouit prudentia tua, unumquenq; in ſuo ſenſu abundare, & puerilis eſſe ia
ctantiæ, quod olim adoleſcentuli facere conſueuerant, accuſando illuſtres uiros, ſuo nomini
famam quærere. Nec tam ſtultus ſum, ut diuerſitate explanationum tuarum me lædi putẽ:
quia nec tu læderis, ſi nos contraria ſenſerimus. Sed illa eſt uera inter amicos reprehenſio, ſi
noſtram peram non uidentes, aliorum (iuxta Perſium) manticam conſideremus. Supereſt,
ut diligas diligentem te: & in ſcripturarum campo, iuuenis ſenem non prouoces. Nos noſtra
habuimus tempora, & cucurrimus quantũ potuimus: nunc te currente & longa ſpacia tranſ-
meante, nobis debetur ocium: ſimulq; (ut cum honore tuo & uenia dixerim) ne ſolus mihi
de poëtis aliquid propoſuiſſe uidearis, memento Daretis & Entelli, & uulgaris prouerbij:
2 quod bos laſſus fortius figat pedem. Triſtes hęc dictauimus: utinam mereremur complexus
tuos, & collatione mutua uel doceremus aliqua, uel diſceremus. Miſit mihi temeritate ſolita,
ſua maledicta Calphurnius, cognomento Lanarius, quæ ad Aphricam quoq; ſtudio eius di-
dici perueniſſe. Ad quæ breuiter ex parte reſpõdi, & libelli eius uobis miſi exemplaria, latius
opus cum opportunum fuerit primo miſſurus tempore: in quo illud caui, ne in quoquam
exiſtimationem læderem Chriſtianam, ſed tantum ut delirantis imperitiq; mẽdacium ac ue-
cordiam confutarem. Memento mei ſancte & uenerabilis papa: uide quantum te diligam, ut
ne prouocatus quidem uoluerim reſpondere: nec credam tuum eſſe quod in altero fortè re-
prehenderem. Frater communis ſuppliciter te ſalutat.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Παλινῳδίαν.) παλινῳδεῖν, ad uerbũ ſonat recãtare. Hiſtoria Steſichori, qui ob uituperatam Helenam
oculos amiſit, recepit autẽ recantatis ijs quæ ſcripſerat, eſt apud Platonẽ in Phædro. ἐπιχειρήματα.) Id eſt, aggreſſiones: ſic enim oratores uocant argumẽtationes, nõ multũ differentes à ſyllogiſmis,
niſi quod illa magis circa probabilia uerſantur q̃ neceſſaria: ut autor eſt Fabius libro quinto. Si noſtram peram nõ uidentes.) Quidã hic legunt, noſtra opera, pro noſtram perã, ſed deprauate. Alludit

C autem ad apologũ Aeſopi,qui finxit ſingulos mortales,binas geſtantes peras ſiue manticas:alteram à
tergo propendentẽ,alterã à fronte.Magnã ac plenã uitijs noſtris propendere à tergo: paruam in qua
ſint aliena uitia pendere à fronte.Quo ſignificabat nos oculatos eſſe in perſpiciendis alienis uitijs, in
noſtris ipſorũ cæcutire:unde & Perſius in Satyris:Vt nemo in ſeſe tentat deſcendere nemo:Sed præ-
cedenti ſpectatur mantica tergo. Daretis & Entelli.)Eſt apud Vergiliũ in quinto Aeneidos libro:
Dares Troianus iuuenis ꝓuocat Entellũ ſenẽ,ad certamẽ ceſtuũ: grauatim procedit Entellus,Darete
multũ exultante.Tandẽ lapſu & pudore prouocatus incandeſcit,recaleſcente uirtute ſenili:& adeò ur
2 get ceſtu iuuenẽ,ut ni Aeneas diremiſſet,occiſurus fuerit Daretẽ. Bos laſſus for.) Id ſumptum eſt
à bubus triturã exercentibus.Etenim in quibuſdã regionibus,boues circũacti per manipulos triticũ
ungulis excutiunt:& quo bos laſſior,hoc magis ad triturã idoneus,propterea quod fortius figat pe-
dem.Ita qui ſero prouocantur ad iram, prouocati grauius incandeſcunt. Calphurnius.) Niſi fallor
ſentit Ruffinũ,quẽ ita ſubinde uocat, uelut indoctum,& culinæ ꝙ literarum ſtudioſiorem: alludens
ad Perſianũ illud:Cõtinuo Craſſum ridet Vulphernius ingens.Et centũ Græcos curto centuſſe lice-
tur:quandoquidẽ in nõnullis Perſij codicibus Calphurniũ legi,pro Vulphernio. Videtur autẽ uox
conficta,à calido furno,ut & cognomentum Lanarij,à lanionibus,qui carnes uendunt in macello.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum adhuc erraret Auguſtinus in nomine libri,cum epiſtolam ſentiret,& tamẽ crebris literis ef-
flagitaret reſponſum:hortatur Hieronymus,ut certũ opus mittat cui uelit reſponderi,iuuenẽ admo-
nens ne temere ſuoq; malo prouocet ſenem ad huiuſmodi certamen.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

CRebras ad me epiſtolas dirigis,& ſæpe compellas,ut reſpondeã cuidam epiſtolæ
tuæ,cuius ad me(ut ante iam ſcripſi) per fratrem Syſinnium diaconum exempla-
ria peruenerunt abſq; ſubſcriptione tua: & quam primum per fratrem Profu-
turum,ſecundo per quendam alium te miſiſſe ſignificas: & interim Profuturum
retractum de itinere,& epiſcopum conſtitutum,ueloci morte ſubtractum: illum cuius nomẽ
retices,maris timuiſſe diſcrimina,& nauigationis mutaſſe conſilium.Quæ cum ita ſint, ſatis
D mirari nequeo,quomodo ipſa epiſtola & Romæ & in Italia haberi à pleriſque dicatur, & ad
me ſolum non peruenerit,cui ſoli miſſa eſt:præſertim cum idem frater Syſinnius inter cæte-
ros tractatus tuos dixerit eam ſe non in Aphrica,non apud te, ſed in inſula Adriæ ante hoc
fermè quinquennium reperiſſe.De amicitia omnis tollenda ſuſpicio eſt:& ſic cũ amico,quaſi
cum altero ſe loquendum.Nonnulli ſamiliares mei & uaſa Chriſti,quorum Hieroſolymis &
in ſanctis locis permagna copia eſt:ſuggerebant,non ſimplici animo à te factum,ſed laudem
atque rumuſculos & gloriolam populi requirentem: ut de nobis creſceres, ut multi cogno-
ſcerent te prouocare,me timere:te ſcribere ut doctum,me tacere ut imperitum: & tandem re-
periſſe,qui garrulitati meæ ſilentiũ modumq; imponeret.Ego autẽ (ut ſimpliciter fatear)di-
gnationi tuæ primum idcirco reſpondere nolui:quia tuam liquido epiſtolam nõ credebam:
nec(ut uulgi de quibuſdam prouerbium eſt) litum melle gladium.Deinde illud cauebam,ne
epiſcopo communionis meæ uiderer procaciter reſpondere,& aliqua in reprehendentis epi-
ſtola reprehendere:præſertim cum quædam in illa hæretica iudicarem.Ad extremum:ne tu
iure expoſtulares,& diceres:Quid enim? epiſtolã meã uideras,& notæ tibi manus in ſubſcri-
ptione ſigna deprehẽderas:ut tam facile amicũ læderes,& alterius maliciã in meam uerteres
contumeliam? Igitur ut ante iam ſcripſi,aut mitte eandem epiſtolam,tua ſubſcriptam manu:
aut ſenẽ latitantẽ in cellula laceſſere deſine.Sin autẽ tuã uis uel exercere uel oſtentare doctri-
nam,quære iuuenes & diſertos & nobiles:quorũ Romæ dicũtur eſſe quàm plurimi, qui poſ
ſint & audeant tecum congredi:& in diſputatione ſanctarum ſcripturarũ, iugũ cũ epiſcopo
ducere.Ego quondã miles,nũc ueteranus,& tuas & aliorũ debeo laudare uictorias, non ipſe
rurſus effœto corpore dimicare,ne ſi me frequenter ad reſcribendũ impuleris:illius recorder
hiſtoriæ,quod Hannibalẽ iuueniliter exultantẽ,Qu.Maximus patiẽtia ſua fregerit. Omnia
fert ætas,animum quoq;:ſæpe ego longos Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina,uox quoq; Mœrim Iam fugit ipſa. Et ut magis de ſcri-
pturis ſanctis loquar,Berzellai ille Galaadites,regis Dauid beneficia,omneſq; delicias iuueni
delegans

A delegans filio: oſtēdit ſenectutem hæc nec appetere debere, nec oblata ſuſcipere. Quot autem iuras te aduerſum me librum nec ſcripſiſſe, neq; Romā miſiſſe, quē non ſcripſeris: ſed ſi fortè aliqua in tuis ſcripris reperiantur, quæ à meo ſenſu diſcrepent: nō me à te læſum, ſed à te ſcriptum, quod tibi rectum uidebatur, quæſo ut me patiēter audias. Nō ſcripſiſti librū, & quomodo mihi reprehenſionis à te meæ per alios ſcripta delata ſunt? Cur habet Italia quod tu non ſcripſiſti? Qua ratione poſcis ut reſcribam ad ea quæ ſcripſiſſe te denegas? Non tam hebes ſum, ut ſi diuerſa ſenſeris, me à te læſum putem. Sed ſi mea cominus dicta reprehendas, et rationem ſcriptorum expetas: & quæ ſcripſerim, emendare compellas, & ad παλινῳδίαν prouoces, & oculos mihi reddas: in hoc læditur amicitia: in hoc neceſſitudinis iura uiolantur. Ne uideamur certare pueriliter, & fautoribus inuicem uel detractoribus noſtris tribuere materiā contendendi: hæc ſcribo, quia te pure & Chriſtiane diligere cupio: nec quicquam in mea mēte retinere, quod diſtet à labijs. Non enim conuenit, ut ab adoleſcentia uſq; ad hanc ætatem in monaſteriolo cum ſanctis fratribus labore deſudans, aliquid contra epiſcopum communionis meæ ſcribere audeam: & eum epiſcopum, quem ante cœpi amare quàm noſſe: qui me prior ad amicitias prouocauit, quem poſt me orientem in ſcripturarum diuinarum eruditione lætatus ſum. Igitur aut tuum negato librum, ſi fortè non tuus eſt: & deſine flagitare reſcriptum ad ea quæ non ſcripſiſti: aut ſi tuus eſt, ingenue confitere: ut ſi in defenſionē mei aliqua ſcripſero, in te culpa ſit qui prouocaſti, nō in me, qui reſpondere compulſus ſum. Addis præterea te paratum eſſe, ut ſi quid me in tuis ſcripris mouerit, & corrigere uoluero, fraterne accipias: & non ſolum mea in te beneuolentia gauiſurum, ſed ut hocipſum faciam, deprecaris. Rurſum dico quod ſentio, prouocas ſenem, tacentem ſtimulas, uideris iactare doctrinā. Non eſt autem ætatis meę putari maleuolum erga eum, cui magis fauorem debeo. Et ſi in euangelijs ac prophetis peruerſi homines inueniunt quod nitantur reprehendere: miraris ſi in tuis libris, & maxime in ſcripturarū expoſitione, quæ uel obſcuriſſimæ ſunt, quædam à recta li-
B nea diſcrepare uideantur? Et hoc dico, non quod in operibus tuis quædam reprehendenda iam cenſeam: neq; enim lectioni eorum unquam operam dedi: nec horum exemplariorum apud nos copia eſt, præter Soliloquiorum tuorum libros, & quoſdam cōmentarios in pſalmos: quos ſi uellem diſcutere, non dicam à me, qui nihil ſum, ſed à ueterum Græcorum docerem interpretationibus diſcrepare. Vale mihi amice chariſſime, ætate fili, dignitate parēs: & hoc à me rogatus obſerua, ut quicquid mihi ſcripſeris, ad me primum facias peruenire.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Conatur placare Hieronymum, quē ſenſerat ſuis epiſtolis nōnihil offenſum. Deplorat ſimultatē tam atrocem ortā inter Ruffinū & Hieronymū quondā amiciſſimos, adhortans illos ad concordiam.

SCHOLIVM.

1 Grandibus atq;.) Huc reſpexit quod apud Vergilium: Entellus ſenex ingentes duos ceſtus proijcit in medium.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

QVamuis exiſtimem antequàm iſtas ſumeres, ueniſſe in manus tuas, literas meas, quas per dei ſeruum, filium noſtrum Cyprianū diaconum miſi: quibus certiſſime agnoſceres meam eſſe epiſtolam, cuius exemplaria illuc ueniſſe commemoraſti:
1 unde iam me arbitror reſcriptis tuis, uelut Entellinis grandibus atq; acribus ceſtibus, tanq; audacem Daretem cœpiſſe pulſari atq; uerſari: nunc tamē eiſipſis reſpondeo literis tuis, quas mihi per ſanctū filium noſtrū Aſteriū iam mittere dignatus es: in quibus multa in me cōperi tuæ beneuolentiſſimæ charitatis: & rurſus quædā nonnullius à me tuæ offenſionis indicia. Itaq; ubi mulcebar legens, ibi cōtinuo feriebar: hoc ſanè uel maxime admirās, quod cū te dicas exēplaribus literarū mearū ideo nō temere putauiſſe credendum, ne fortè te reſpondente læſus iuſte expoſtularē, quod ꝓbare ante debuiſſes, meū eſſe ſermonē, & ſic reſcribere: poſtea iubeas ſi mea eſt epiſtola, aperte me ſcribere: aut mittere exemplaria ueriora,

 ut abſq;

C ut abſque ullo rancore ſtomachi, in ſcripturarum diſputatione uerſemur. Quo enim pacto poſſumus in hac diſputatione ſine rancore uerſari,ſi me lædere paras? aut ſi non paras, quomodo ego te non lędente,abs te læſus iuſte expoſtularē: quod probare ante debuiſſes meum eſſe ſermonē:& ſic ſcribere,hoc eſt,& ſic lædere? Niſi enim reſcribendo læſiſſes, ego iuſte expoſtulare nō poſſem. Proinde cū ita reſcribis,ut lædas,quis locus nobis relinquitur in diſputatione ſcripturarum ſine ullo rancore uerſandi? Ego quidē,abſit ut lędar,ſi mihi certa ratione uolueris & potueris demonſtrare illud ex epiſtola Apoſtoli:uel quid aliud ſcripturarū ſanctarum te uerius intellexiſſe,quā me:imò uero abſit,ut nō cum gratiarumactione lucris meis deputem,ſi fuero te docente inſtructus,aut emendante correctus. Verūtamen tu mihi frater chariſſime,niſi te putares læſum ſcriptis meis,non me putares lædi poſſe reſcriptis tuis. Nullo enim modo id de te opinatus fuero,quod te non arbitrans læſum,ſi tamen reſcribis ut lædas:aut ſi te non ſic reſcribēte,ego propter nimiā ſtulticiā meam lædi poſſe putatus ſum,hoc ipſo læſiſti planè,quod de me ita ſenſiſti. Sed nullo modo tu me,quē nunquam talem expertus es,temere talē crederes,qui literarū mearū exemplaribus,etiā cum ſtilum meū noſſes temere credere noluiſti. Si enim non immerito uidiſti me iuſte expoſtulaturum fuiſſe,ſi temere crederes eſſe literas meas,quæ nō eſſent meæ:quāto iuſtius expoſtularem,meipſum temere putatum talem, qualē me expertus nō eſſet,qui putauiſſet? Nequaquam ergo ita prolabereris, ut nō te reſcribente quo læderer,me tamen exiſtimares nimis inſipientē,etiam tali tuo reſcripto lædi potuiſſe. Reſtat igitur ut lædere me reſcribendo diſponeres,ſi certo documento meas eſſe illas literas noſſes. Atque ita, quia non credo quod iniuſte me lædendum putares:ſupereſt, ut agnoſcam peccatū meum,quod prior te illis literis læſerim,quas meas eſſe negare nō poſſum. Cur itaque conor contra fluminis tractū,ac non potius ueniā peto? Obſecro ergo te per manſuetudinē Chriſti,ut ſi te læſi,dimittas mihi, nec me uiciſſim lædēdo, malum pro malo

D reddas. Lædes enim,ſi mihi tacueris errorē meum, quem fortè inueneris in ſcriptis uel in dictis meis. Nā ſi ea in me reprehenderis,quæ reprehēdenda non ſunt,te potius lædis quā me: quod abſit à moribus & ſancto propoſito tuo,ut hoc facias uoluntate lædēdi,culpans in me aliquid dente maledico,quod mente ueridica ſcis non eſſe culpandum. Ac per hoc aut beneuolo corde arguas,etiam ſi caret delicto quod arguendū putas:aut paterno affectu mulceas, quē abijcere nequeas. Poteſt enim fieri ut tibi uideatur aliud quàm ueritas habet,dum tamen aliud abs te nō fiat,quàm charitas habet. Nā & ego amiciſſimā reprehenſionem tuā gratiſſime accipiam:etiā ſi reprehendi nō meruit,quod rectè defendi poteſt. Aut agnoſcam ſimul & beneuolentiā tuam & culpam meā:& quantum dn̄s donat,in alio gratus, in alio emendatus inueniar. Quid ergo? fortaſſe dura,ſed certe ſalubria uerba tua tanquam ceſtus Entelli pertimeſcam. Cædebatur ille,nō curabatur:& ideo uincebatur,nō ſanabatur. Ego autē ſi medicinalē correptionem tuā tranquillus accepero,non dolebo. Si uero infirmitas uel humana,uel mea etiam cum ueraciter arguitur,non poteſt non aliquantulum contriſtari. Melius tumor capitis dolet,cum curatur,quàm dum ei parcitur & nō ſanatur. Hoc eſt em̄ quod acute uidit, qui dixit: utiliores eſſe plerunque inimicos obiurgantes,quàm amicos obiurgare metuentes. Illi em̄ dum rixātur,dicunt aliquando uera quę corrigamus:iſti autem minorē quàm oportet exhibent iuſticiæ libertatē,dum amicitiæ timēt exaſperare dulcedinē. Quapropter & ſi fortè bos (ut tibi uideris) laſſus ſenectute corporis,non uigore animi:tamen in area dominica fructuoſo labore deſudans. Ecce ſum,ſi quid perperam dixi:fortius fige pedem. Non mihi eſſe debet moleſtum pondus ætatis tuæ,dūmodo conteratur palea culpæ meæ. Proinde illud quod in extremo epiſtolæ tuæ poſuiſti,cum magni deſiderij ſuſpirio uel lego uel recolo. Vtinam,inquis,mereremur cōplexus tuos: & collatione mutua uel doceremus aliqua,uel diſceremus. Ego autē dico,utinā ſaltē propinquis terrarum locis habitaremus:ut ſi nō poſſent miſceri noſtra colloquia,literæ poſſent eſſe crebriores. Nunc uero tanto locorum interuallo abſumus à ſenſibus noſtris,ut de illis uerbis Apoſtoli ad Galatas,iuuenem me ad tuam ſanctitatem ſcripſiſſe

A pſiſſe meminerim:& ecce iam ſenex,necdum reſcripta meruerim,faciliusq́ ad te exemplaria epiſtolæ meæ peruenerint,neſcio qua occaſione præueniēte, quàm ipſa epiſtola me curante. Homo enim qui eam tunc acceperat,nec ad te pertulit,nec ad me retulit. Tantæ autē mihi in literis tuis(quæ in manus noſtras peruenire potuerunt)apparent res:ut nihil ſtudiorū meorum mallem ſi poſſem,q̃ inhærere lateri tuo. Quod ego quia non poſſum, aliquē noſtrorū in domino filiorum erudiendum nobis ad te mittere cogito, ſi etiam de hac re tua reſcripta meruero. Nam neq́ in me tantum ſcientiæ diuinarum ſcripturarum eſt: aut eſſe iam poterit, quantum ineſſe tibi uideo. Et ſi quid in hac re habeo facultatis, utcunque impendo populo dei. Vacare autem ſtudijs diligentius,q̃ quæ populi audiunt inſtruendis,propter eccleſiaſticas occupationes omnino non poſſum. Neſcio quæ ſcripta maledica ſuper tuo nomine ad Aphricam perueniſſe audiuimus. Accepimus tamen quod dignatus es mittere,illis reſpondens maledictis. Quo perlecto fateor multum dolui,inter tam charas familiaresq́ perſonas, cunctis penè eccleſijs notiſſimo amicitię uinculo copulatas,tantum malū exutiſſe diſcordiæ. Et tu quidem quantum tibi modereris,quantumq́ teneas aculeos indignationis tuæ,ne reddas maledictum pro maledicto,ſatis in tuis literis eminet. Verūtamen ſi eaſipſas cū legiſſem, contabui dolore,& obrigui timore:quid de me illa facerent,quæ in te ille ſcripſit, ſi in manus meas fortè ueniſſent: Væ mundo ab ſcandalis. Ecce fit, ecce prorſus impletur quod ueritas ait: Quoniā abundauit iniquitas,refrigeſcet charitas multorum. Quæ ſibi enim iam fida pectora tuto refundantur: In cuius ſenſus tota ſe proijciat ſecura dilectio: Quis deniq́ amicus non formidetur,quaſi futurus inimicus,ſi potuit inter Hieronymum & Ruffinum hoc quod plangimus exoriri: O miſera & miſeranda conditio. O infida in uoluntatibus amicorū ſcientia præſentium,ubi nulla eſt præſcientia futurorum. Sed quid hoc alteri de altero gemēdum putem,quando ne ipſe quidē ſibi homo eſt notus in poſterū: Nouit enim utcunq́ uix fortè, nunc qualis ſit:qualis autē poſtea ſit futurus,ignorat. Hæc porrò non tantum ſcientia qualis

B quiſq́ ſit,uerumetiā præſcientia qualis futurus ſit,ſi eſt in ſanctis & beatis angelis:quomodo fuerit beatus diabolus aliquando,cum adhuc bonus angelus eſſet, ſciēs futuram iniquitatem ſuam,& ſempiternū ſupplicium,omnino non uideo. De qua re,ſi tamen eam noſſe opus eſt, uellem audire quid ſentias. Vide quid faciant terræ ac maria,quę nos corporaliter dirimunt. Si hæc epiſtola mea,quam legis ego eſſem,iam mihi diceres,quod quæſiui:nunc uero quando reſcribes: quando mittes: quando perueniet: quando accipiā: & tamē utinam quandoq́ fiat,quod tā cito fieri non poſſe q̃ uolumus,quanta poſſumus tolerantia ſuſtinemus. Vnde recurro ad illa uerba epiſtolæ tuæ dulciſſima,ſanctiq́ deſiderij tui pleniſſima, & ea facio uiciſſim mea: Vtinam mereremur cōplexus tuos, & collatione mutua uel doceremus aliqua, uel diſceremus:ſi tamen eſſe ullo modo poſſet,quod ego te docerē. In his autē uerbis, nō iam tuis tantum,ſed etiam meis,ubi delector & reficior,& ipſo quamuis pendente & non attingente utriuſque noſtrum deſiderio,nō parua ex parte conſolor:ibi rurſus acerrimis dolorum ſtimulis fodior,dum cogito inter uos quibus deus hoc ipſum quod uterque ueſtrum optauit,largum prolixumq́ conceſſerat:ut coniunctiſſimi & familiariſſimi mella ſcripturarum ſanctarum pariter lamberetis,ſic tantæ amaritudinis irrepſiſſe perniciem, quando non, ubi non,cui non homini formidandā:cum eo tempore quo abiectis iam ſarcinis ſecularibus,iam expediti dominū ſequebamini:& in ea terra uiuebatis ſimul,in qua dominus humanis pedibus ambulans: Pacem,inquit,meā do uobis:pacem meā relinquo uobis:uiris ætate maturis, & in eloquio domini habitantibus uobis accidere potuit: Vere tentatio eſt uita humana ſup terram. Heu mihi,qui uos ſimul alicubi inuenire non poſſum, fortè ut moueor, ut doleo, ut timeo,prociderem ad pedes ueſtros,flerem quantum ualerem, rogarem quantum amarem. Nunc unumquēq́ ueſtrū pro ſeipſo,nunc utrūq́ pro alterutro,& pro alijs ac maxime infirmis,pro quibus Chriſtus mortuus eſt:qui uos tanquā in theatro uitæ huius cum magno ſui periculo ſpectant,ne de uobis ea conſcribendo ſpargatis,quæ quandoque concordantes de-

C lere nõ poteritis,qui nunc concordare nolitis:aut quæ concordes legere timeatis, ne iterũ li-
tigetis. Verum dico charitati tuæ,nihil me magis quàm hoc exemplũ tremuiſſe,cũ quædam
ad me in epiſtola tua legerem,tuæ indignationis indicia,nõ tam illa de Entello & boue laſſo:
ubi mihi potius hilariter iocari,quàm iracunde minari uiſus es,quàm illud quod ſerio te ſcri-
pſiſſe ſatis apparet;unde ſupra loquutus ſum plus fortaſſe ꝙ debui,ſed nõ plusꝙ timui, ubi
aiſti:Ne forte læſus iuſte expoſtulares.Rogo te,ſi fieri poteſt,ut inter nos quæramus & diſſe-
ramus aliquid,quo ſine amaritudine diſcordiæ corda noſtra paſcantur,fiat.Si autem nõ poſ
ſum dicere,quid mihi emẽdandum uideatur in ſcriptis tuis:nec tu in meis, niſi cum ſuſpicio-
ne inuidiæ,aut læſione amicitiæ;quieſcamus ab his, & noſtræ uitæ ſaluti q; parcamus. Mi-
nus certe aſſequatur illa quæ inflat,dum non offendatur illa quę ædificat.Ego me longe eſſe
ſentio ab illa perfectione,de qua ſcriptum eſt:Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus eſt
uir.Sed plane in dei miſericordia puto me poſſe facile abs te petere ueniam, ſi quid offendi
quod mihi aperire debes;ut cum te audiero,lucreris fratrem tuum.Neq; enim quia hoc pro
pter longinquitatẽ terrarum nõ potes facere inter me & te,propterea debes ſinere errare me.
Prorſus(quod ad ipſas res quas noſſe uolumus attinet)ſi quid ueri me tenere,uel ſcio,uel pu
to,uel credo:in quo tu aliter ſentis, quantum dat dominus,ſine tua iniuria conabor aſſerere.
Quod autem pertinet ad offenſionem tuam,cũ te indignatum ſenſero,nihil aliud quàm ue-
niam deprecabor.Nec omnino arbitrabor te ſuccenſere potuiſſe,niſi aut hoc dicerẽ quod nõ
debui,aut non ſic dicerem ut debui:quia nec miror nos minus ſcire inuicẽ,ꝙ ſcimur à cõiun-
ctiſſimis & familiariſſimis noſtris:in quorũ ego charitatẽ fateor facile me totũ proijcio, præ-
ſertim fatigatũ ſcandalis ſeculi:& in ea ſine ulla ſollicitudine requieſco.Deum quippe illic eſſe
ſentio,in quẽ me ſecurus proijcio,& in quo ſecurus requieſco.Nec in hac mea ſecuritate, cra-
ſtinum illud humanæ fragilitatis incertũ,de quo ſuperius gemui,omnino formido.Cũ enim
hominem Chriſtiana charitate flagrantẽ,atq; mihi fidelẽ amicũ factum eſſe ſentio,quicquid
D ei conſiliorũ meorũ cogitationumq; cõmitto,nõ homini cõmitto,ſed illi in quo manet,ut ta
lis ſit.Deus enim charitas eſt:& qui manet in charitate,in deo manet, & deus in eo: quam ſi
deſeruerit, tantũ faciat neceſſe eſt dolorem,quantũ manens fecerat gaudiũ. Veruntamen ex
amico intimo factus inimicus,quærat ſibi potius quod fingat aſtutus:nõ inueniat quod pro-
dat iratus.Hoc autem unuſquiſq; facile aſſequitur,nõ occultando quod fecerit,ſed non faciẽ-
do quod occultare uelit.Quod ſi miſericordia dei bonis pijſq; cõcedit,ut inter ĩimicos quoſ-
libet futuros liberi ſecuriq; uerſentur,aliena peccata ſibi cõmiſſa non prodant, quæ prodi ti-
ment,ipſi nulla cõmittant.Cum enim falſum quid à maledico fingitur,aut omnino non cre-
ditur,aut certe integra ſalute ſola fama uexatur.Quod aũt malum perpetratur, hoſtis eſt in-
timus,etiam ſi nullius intimi loquacitate aut lite uulgetur.Quapropter quis prudentiũ non
uideat,etiam tu quàm tolerabiliter feras amiciſſimi quondam & familiariſſimi incredibiles
nũc inimicitias,conſolante conſcientia,& quemadmodum uel quod iactitat,uel quod à qui-
buſdam forſitan creditur,in ſiniſtris armis deputes, quibus nõ minus quàm dextris contra
diabolum dimicatur. Verũtamen illũ maluerim aliquo modo mitiorem,quàm te iſto modo
armatiorẽ.Hoc magnum & triſte miraculũ eſt,ex amicitijs talibus ad has inimicitias perue-
niſſe.Lætum erit,& multo maius,ex inimicitijs talibus ad priſtinam concordiam reuertiſſe.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Paulus Oroſius in fine hiſtoriæ ſuæ teſtatur ſibi cum Hieronymo fuiſſe colloquium,libros duos, alterum de origine animæ,alterum de loco explicando ex epiſtolis Iacobi probat.Cæterum excuſat ſe quod non reſponderit.Eos libros amice lector reperies in ſecundi tomi parte ſecunda.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

VIrum honorabilem fratrem meum:filium dignationis tuæ Oroſium presbyterum, & ſui merito & te iubente ſuſcepi.Sed incidit tempus difficillimum, quando mihi tacere melius ſit quàm loqui; ita ut noſtra ſtudia ceſſarent, & iuxta Appium, ca-
nina

A nina exerceretur facundia. Itaq; duobus libellis tuis, quos meo nomini dedicaſti, erudititiſſimis & omni eloquentiæ ſplendore fulgentibus, ad tempus reſpondere non potui. Non quo quicquam in illis reprehendendum putem: ſed quia iuxta Apoſtolum unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet: alius quidem ſic, alius autē ſic. Certe quicquid dici potuit, & ſublimi ingenio de ſcripturarum ſanctarum hauriri fontibus, à te poſitum atq; diſſertum eſt. Sed quæſo reuerētiam tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis cauſa diſſerimus. Cæterum æmuli & maxime hæretici, ſi diuerſas inter nos ſententias uiderint, de animi calumniabuntur rancore deſcendere. Mihi autem decretum eſt te amare, te ſuſpicere, colere, mirari, tuaq; dicta quaſi mea defendere. Certe & in dialogo quem nuper ædidi, tuæ beatitudinis ut dignum fuerat recordatus ſum: magisq; demus operam, ut pernicioſiſſima hæreſis de eccleſijs auferatur, que ſemper ſimulat pœnitentiam, ut docendi in eccleſijs habeat facultatem: ne ſi aperta ſe luce prodiderit, foras expulſa moriatur. Sanctæ ac uenerabiles filiæ tuæ Euſtochium & Paula, & genere ſuo, & exhortatione tua digne gradiuntur: ſpecialiterq; ſalutant beatitudinem tuam: omnis quoq; fraternitas, quæ nobiſcum domino ſaluatori ſeruire conatur. Sanctum presbyterum Firmum, anno præterito ob rem earum Rauennam, & inde Aphricam, Siciliamq; direximus: quem putamus iam in Aphricæ partibus commorari. Sanctos tuo adhærentes lateri, ut meo obſequio ſalutes, precor. Literas quoq; meas ad ſanctū presbyterum Firmum direxi: quæ ſi ad te uenerint, ei dirigere non graueris. Incolumem te & mei memorem Chriſtus dominus cuſtodiat, domine uere ſancte & beatiſſime papa. Grandem Latini ſermonis in iſta prouincia notariorum patimur penuriā: & idcirco præceptis tuis parêre non poſſumus: maxime in æditione Septuaginta, quæ aſteriſcis uerubusq; diſtincta eſt. Pleraq; enim prioris laboris ob fraudem cuiuſdam amiſimus.

B ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Rogat ut ſuam epiſtolam curet Hieronymo reddendeam, utq; eundē ſibi ſuis quoq; mitiget literis.

AVGVSTINVS PRAESIDIO

Sicut præſens rogaui ſynceritatem tuam, nunc quoq; commoneo, ut literas meas ſancto fratri & compresbytero noſtro Hieronymo mittere non graueris. Vt autem nouerit charitas tua, quemadmodum etiam tu illi pro mea cauſa ſcribere debeas, miſi exemplaria literarum & mearum ad ipſum, & ad me ipſius. Quibus lectis pro tua ſancta prudentia facile uidebis & modum meum, quem ſeruandum putaui, & motum eius quem non fruſtra timui. Aut ſi ego quod non debui, aut quomodo non debui aliquid ſcripſi, non ad illum de me, ſed ad meipſum potius fraterna dilectione mitte ſermonem: quo correctus petam ut ignoſcat, ſi meam culpam ipſe cognouero.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Reſalutat Auguſtinum, excuſans quod liberius reſponderit, & rurſum de cucurbita meminit, hortans ut ſuper hac re ſua legat commentaria: deniq; inuitans ut omiſſis contentioſis quæſtionibus uerſentur in campo ſacrarum ſcripturarum.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Cvm à ſancto fratre noſtro Firmo ſollicite quærerē quid ageres, ſoſpitem te lætus audiui. Rurſum cum tuas literas non dico ſperarem, ſed exigerem, neſciente te ex Aphrica profectum ſe eſſe dixit. Itaq; reddo tibi per eum ſalutationis officia, qui te unico amore complectitur: ſimulq; obſecro ut ignoſcas pudori meo, quod diu ut reſcriberem præcipienti, negare non potui: nec ego tibi, ſed cauſa cauſæ reſpondit. Et ſi culpa eſt reſpōdiſſe, quæſo ut patiēter audias: multo maior eſt prouocaſſe. Sed faceſſant iſtiuſmodi querimoniæ, ſit inter nos pura germanitas: & deinceps non quæſtionum, ſed charitatis ad nos ſcripta mittamus. Sancti fratres qui nobiſcū domino ſeruiūt, affatim te ſalutant. Sanctos qui tecū Chriſti leue trahūt iugum, præcipue ſanctū & ſuſpiciendū papā Alipiū, ut meo obſequio ſalutes precor. Incolumē te & memorē mei, Chriſtus deus noſter tueatur omnipotens,

C domine uere ſancte & beatiſſime papa. Si legiſti librum explanationum in Ionam, puto quod ridiculã cucurbitæ non recipias quæſtionem. Sin autem amicus qui me primus gladio petijt, ſtilo repulſus eſt, ſit humanitatis tuæ atq; iuſticiæ accuſantem reprehendere, non reſpondentem. In ſcripturarum ſi placet campo ſine noſtro inuicem dolore ludamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Reſpondet accurate libro quo Hieronymus illi reſponderat de interpretatione loci qui eſt in epiſtola ad Galatas. Et eum Hieronymus adiecißet ſe neceſſitate compulſum, ut eam interpretationem ſequeretur, Auguſtinus eam difficultatem alia uia potuiſſe explicari demonſtrat.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

IAm pridem charitati tuæ prolixam epiſtolam miſi, reſpõdens illi tuæ, quam per ſanctum filium tuum Aſterium, nunc iam non ſolum fratrem, uerumetiam collegam meum miſiſſe te recolis: quæ utrum in manus tuas peruenire meruerit adhuc neſcio, niſi quod per fratrem ſynceriſſimum Firmum ſcribis: ſi ille qui me primum gladio petijt, ſtilo repulſus eſt: ut ſit humanitatis meæ atq; iuſticiæ, accuſantem reprehendere, non reſpondentem. Hoc ſolo tenuiſſimo indicio utcunq; conijcio, legiſſe te illam epiſtolam meam. In ea quippe deploraui tantam inter uos extitiſſe diſcordiam: de quorum tanta amicitia quaquauerſum eam fama diffuderat, charitas fraterna gaudebat. Quod non feci reprehendendo in aliquo germanitatem tuam: cuius in ea re aliquam culpam me cognouiſſe, non auſus ſum dicere: ſed dolendo humanam miſeriam, cuius in amicitijs mutua charitate retinendis, quantalibet illa ſit, incerta permanſio eſt. Verum illud malueram tuis noſſe reſcriptis: utrum mihi ueniam, quam popoſceram, dederis. Quod apertius mihi intimari cupio, quamuis hilarior quidam uultus literarum tuarum, etiam hoc me impetraſſe ſignificare uideatur: ſi tamen poſt lectam illam miſſæ ſunt, quod in eis minime apparet. Petis uel potius fiducia charitatis iubes, ut in ſcripturarum campo ſine noſtro inuicem dolore ludamus.

D Et quidem quantum ad me attinet, ſerio nos iſta, quàm ludo agere mallem. Quod ſi hoc uerbum tibi propter facilitatem ponere placuit, ego fateor maius aliquid expeto à benignitate uirium tuarum, prudentiaq; tam docta & ocioſa, annoſa, ſtudioſa, ingenioſa diligentia: hæc tibi non tantum donante, uerumetiam dictante ſpiritu ſancto, ut in magnis & laborioſis quæſtionibus, non tanquam ludentem in campo ſcripturarum, ſed in montibus anhelantem adiuues. Si autem propter hilaritatem, quam eſſe inter chariſſimos differentes decet, putaſti dicendum eſſe, ludamus: ſiue illud apertum & planum ſit, unde colloquimur: ſiue arduum atq; difficile: hocipſum edoce obſecro te, quo nam modo aſſequi ualeamus: ut cum forte aliquid nos mouet, quod nobis, & ſi non cautius attendentibus certe tardius intelligentibus non probatum eſt: & quid nobis uideatur contra conamur aſſerere, ſi hoc aliquanta ſecuriore libertate dicamus, non incidamus in ſuſpicionem puerilis iactantiæ, quaſi noſtro nomini famam, uiros illuſtres accuſando, quæramus. Si autem aliquid aſperum refellendi neceſſitate depromptum fuerit, quo tolerabile fiat, leniore circunfundamus eloquio, ne litum melle gladium ſtringere uideamur. Niſi forte ille modus eſt, quo utrunq; hoc uitium, uel uitij ſuſpicionem caueamus, ſi cum doctiore amico ſic diſputemus: ut quicquid dixerit, neceſſe ſit approbare: nec quærendi ſaltem cauſa liceat aliquantulũ reluctari. Tum uero ſine ullo timore offenſionis tanq; in campo luditur: ſed mirum ſi nobis nõ illuditur. Ego enim fateor charitati tuæ, ſolis eis ſcripturarum libris, qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem honoremq; deferre, ut nullum eorum autorem ſcribendo aliquid erraſſe firmiſſime credam. At ſi aliquid in eis offendero literis, quod uideatur contrarium ueritati, nihil aliud q̃ uel mẽdoſum eſſe codicem, uel interpretem nõ aſſequutum eſſe quod dictũ eſt, uel me minime intellexiſſe nõ ambigam. Alios autem ita lego, ut quantalibet ſanctitate doctrinaq; præpolleant: non ideo uerum putem, quia ipſi ita ſenſerunt: ſed quia mihi uel per illos autores canonicos, uel probabili ratione, quod à uero non abhorreat, perſuadere potuerunt. Nec te mi frater ſentire aliquid

aliter

A aliter exiſtimo:prorſus,inquam,non te arbitror,ſic legi tuos libros uelle,tanquam prophetarum & apoſtolorum:de quorũ ſcriptis quod omni errore careant dubitare nefariũ eſt. Abſit hoc à pia humilitate,& ueraci de temetipſo cogitatione,qua niſi eſſes præditus,non utique diceres: utinam mereremur cõplexus tuos,& collatione mutua uel doceremus aliqua uel diſceremus. Quod ſi teipſum conſideratione uitæ ac morũ tuorũ,nõ ſimulate,nõ fallaciter dixiſſe credo: quãto magis æquũ eſt me credere apoſtolũ Paulum non aliud ſenſiſſe quam ſcripſerit,ubi ait de Petro & Barnaba:Cũ uiderẽ quia nõ recte ingrediebantur ad ueritatẽ Euangelij, dixi Petro corã omnibus:Si tu cum ſis Iudæus,gentiliter & nõ Iudaice uiuis,quomodo gentes cogis Iudaizare? De quo enim certus ſim,quod me ſcribendo uel loquendo nõ fallat:ſi fallebat apoſtolus filios ſuos,quos iterum parturiebat,donec in eis Chriſtus,id eſt,ueritas formaret. Quibus cũ præmiſiſſet,dicens:Quæ aũt ſcribo uobis,ecce corã deo,quia nõ mentior:nõ tamẽ ueraciter ſcribebat,ſed neſcio qua diſpenſatoria ſimulatione fallebat, uidiſſe ſe Petrum & Barnabam nõ recte ad Euangelij ueritatẽ ingredientes,ac Petro in faciẽ reſtitiſſe: nõ ob aliud niſi quod gentes cogeret Iudaizare. At enim ſatius eſt credere apoſtolũ Paulum aliquid uere non ſcripſiſſe,quam apoſtolũ Petrũ non recte aliquid egiſſe. Hoc ſi ita eſt,dicamus(quod abſit)ſatius eſſe credere mentiri Euangeliũ,quam negatũ eſſe à Petro Chriſtũ:& mentiri Regnorũ librum,quam tantũ prophetã à dño deo tam excellenter electum,& in concupiſcenda atque abducẽda uxore aliena commiſiſſe adulteriũ:& in marito eius necando,tam horrendũ homicidium.Imò uero ſanctam ſcripturam in ſummo,& cœleſti autoritatis culmine collocatam,de ueritate eius certus ac ſecurus legam:& in ea homines uel approbatos,uel emẽdatos,uel damnatos ueraciter diſcam,potius quam facta humana;nedum in quibuſdã laudabilis excellentiæ perſonis aliquando credere timeo reprehendẽda,ipſa diuina eloquia mihi ſint ubique ſuſpecta. Manichæi plu-
B rima diuinarum ſcripturarum, quibus eorum nefarius error clariſſima ſententiarum perſpicuitate conuincitur:quia in alium ſenſum detorquere non poſſunt,falſa eſſe cõtendunt:ita tamen ut eandẽ falſitatẽ nõ ſcribentibus apoſtolis tribuant,ſed neſcio quibus codicũ corruptoribus. Quod tamen quia nec pluribus ſiue antiquioribus exẽplaribus,nec præcedẽtis linguæ autoritate(unde Latini libri interpretati ſunt) probare aliquando potuerunt:nouiſſima omnibus ueritate ſuperati,confuſique diſcedunt. Itá ne non intelligit prudentia ſancta tua,quãta maliciæ illorum pateſcat ocaſio:ſi non ab alijs apoſtolicas literas eſſe falſatas, ſed ipſos apoſtolos falſa ſcripſiſſe dicamus? Non,inquis,credibile eſt hoc in Petro Paulum,quod ipſe Paulus fecerat,arguiſſe. Nõ nũc inquiro quid fecerit, ſed quid ſcripſerit quæro. Hoc ad quæſtionem quam ſuſcepi maxime pertinet:ut ueritas diuinarũ ſcripturarũ ad noſtrã fidem ædificandam memoriæ cõmendata,nõ à quibuslibet,ſed ab ipſis apoſtolis:ac per hoc in canonicũ autoritatis culmẽ recepta,ex omni parte uerax atque indubitãda perſiſtat. Nã ſi hoc fecit Petrus quod facere debuit,mẽtitus eſt Paulus,quod eũ uiderit nõ recte ingredientẽ ad ueritatẽ Euangelij. Quiſquis enim hoc facit quod facere debet, recte utique facit: & ideo falſum de eo dicit, qui dicit eũ nõ recte feciſſe,quod eũ nouit facere debuiſſe. Si aũt uerũ ſcripſit Paulus,uerũ eſt quod Petrus nõ recte tunc ingrediebatur ad ueritatẽ Euangelij. Id uero faciebat quod facere nõ debebat:& ſi tale aliquid Paulus ipſe iam fecerat,correctũ potius etiam ipſum credã, coapoſtoli ſui correctionem nõ potuiſſe negligere, quam mẽdaciter aliquid in ſua epiſtola poſuiſſe. Et ſi hoc nõ in epiſtola qualibet,quanto magis in illa,in qua præloquutus ait:Quæ autem ſcribo uobis ecce corã deo quia nõ mentior? Ego quidẽ illud Petrũ ſic egiſſe credo,ut gentes cogeret Iudaizare. Hoc enim lego ſcripſiſſe Paulum,quẽ mentitum eſſe non credo:& ideo nõ recte agebat hoc Petrus. Erat enim contra Euangelij ueritatem,ut putarent qui credebant in Chriſtum, ſine illis ueteribus ſacramentis ſaluos ſe eſſe non poſſe. Hoc enim contendebant Antiochiæ, qui ex circunciſione crediderant. Contra quos Paulus perſeuerãter acriterque confligit. Ipſum uero Paulum non ad hoc id egiſſe,quod uel Timotheum circuncidit, uel Cenchreis uotum perſoluit, uel Hieroſolymis à Iacobo admonitus, cum eis qui uouerant, legitima illa celebranda

C lebranda ſuſcepit: ut putari uideretur per ea ſacramenta etiam Chriſtianam ſalutem dari.
Sed ne illa quæ prioribus,ut congruebant temporibus,in umbris rerum futurarum deus fie-
ri iuſſerat,tanquam idololatriam gentilium damnare crederetur.Hoc eſt enim quod illi Iaco-
bus ait:auditum de illo eſſe,quod diſciſſionem doceat à Moyſe. Quod utiq; nefas eſt, ut cre-
dentes in Chriſtum diſcindantur à prophetis Chriſti, tanquam eius doctrinam deteſtantes
atq; damnãtes:de quo ipſe Chriſtus dicit: Si crederetis Moyſi,crederetis & mihi:de me enim
ille ſcripſit.Attende obſecro ipſa uerba Iacobi: Vides,inquit,frater quot milia ſunt in Iudæa,
qui crediderunt in Chriſtum,& hi omnes æmulatores ſunt legis.Audierunt autem de te,quia
diſciſſionem doces à Moyſe, eorum qui per gentes ſunt Iudæorum, dicens: non debere cir-
cuncidere eos filios ſuos , neq; ſecundum conſuetudinem ingredi. Quid ergo eſt? Vtique
oportet conuenire multitudinem,audierunt enim te ſuperueniſſe:hoc ergo fac quod tibi dici-
mus.Sunt nobis uiri quatuor, uotum habentes ſuper ſe: his aſſumptis ſanctifica te cum ipſis,
& impende in eos ut radant capita: & ſciant omnes quia quæ de te audierunt falſa ſunt : ſed
ſequeris & ipſe cuſtodiens legem: de gentibus autem qui crediderunt nos mandauimus , iu-
dicantes nihil eiuſmodi ſeruare illos, niſi ut ſe obſeruent ab idolis immolato, & à ſanguine
& à fornicatione.Non, ut opinor, obſcurum eſt, & Iacobum hoc ideo monuiſſe, ut ſcirent fal
ſa eſſe quæ de illo audierant,hi qui cum in Chriſtum ex Iudæis credidiſſent: tamen æmulatô-
res erant legis,ne per doctrinam Chriſti,uelut ſacrilega, nec deo mandante conſcripta dam-
nari putarentur,quæ per Moyſen patribus fuerant miniſtrata: hoc enim de Paulo iactaue-
rant:non illi qui intelligebant quo animo à Iudæis fidelibus obſeruari tunc iſta deberent,pro-
pter commendandam ſcilicet autoritatem diuinam,& ſacramentorum illorum propheticam
ſanctitatem:non propter adipiſcendam ſalutem, quæ iam in Chriſto reuelabatur,& per ba-
D ptiſmi ſacramentum miniſtrabatur.Sed illi hoc de Paulo ſparſerant, qui ſic ea uolebant ob-
ſeruari,tanquam ſine his in Euangelio ſalus credentibus eſſe non poſſet. Ipſum enim ſenſe-
rant uehementiſſimum gratiæ prædicatorem,& intentioni eorum maxime aduerſum, docen
tem non per illam hominem iuſtificari, ſed per gratiam Ieſu Chriſti, cuius prænunciandæ
cauſa,illæ umbræ in lege mandatæ ſunt.Et ideo illi inuidiam & perſecutionem molientes con
citare,tanq̃; inimicum legis mandatorumq́; diuinorum criminabantur:cuius falſæ crimina-
tionis inuidiam congruentius deuitare non poſſet,quàm ut ea ipſa celebraret, quæ damnare
tanq̃; ſacrilega putabatur:atq; ita oſtenderet, nec Iudæos tunc ab eis tanq̃; à nefarijs prohi-
bendos,nec gentiles ad ea tanq̃; ad neceſſaria compellendos. Nam ſi reuera ſic ea reproba-
ret,quemadmodum de illo auditum erat: & ideo celebranda ſuſciperet, ut actione ſimulata
ſuam poſſet occultare ſententiam:non ei diceret Iacobus,& ſcient omnes: ſed diceret: & puta-
bunt omnes,quoniam quæ de te audierunt falſa ſunt, præſertim quia in ipſis Hieroſolymis
apoſtoli iam decreuerant,ne quiſquam gentes cogeret Iudaizare:non autem decreuerant ne
quiſquam tunc Iudæos Iudaizare prohiberet,quamuis etiam ipſos iam doctrina Chriſtiana
non cogeret.Proinde ſi poſt hoc apoſtolorum decretum, Petrus habuit illam in Antiochia
ſimulationem,qua gentes cogeret Iudaizare:quo iam nec ipſe cogebatur,quamuis propter cõ
mendanda eloquia dei,quæ Iudæis ſunt credita,non prohibeatur:quid mirum ſi conſtringe-
bat eum Paulus libere aſſerere,quod cum cæteris apoſtolis ſe Hieroſolymis decreuiſſe memi-
nerat.Si autem hoc(quod magis arbitror)ante illud Hieroſolymitanũ concilium Petrus fecit:
nec ſic mirum eſt,quod eum uolebat Paulus non timide obtegere,ſed fidenter aſſerere:quod
eum pariter ſentire iam nouerat:ſiue quod cũ eo cõtulerat Euangeliũ,ſiue quod in Cornelij
centurionis uocatione,etiã diuinitus eũ de hac re admonitum acceperat:ſiue quod anteq; illi
quos timuerat, ueniſſent Antiochiam,cum gentibus eũ cõueſci uiderat. Neq; eñ negamus
in hac ſententia fuiſſe iã Petrũ,in qua & Paulus fuit. Nõ itaq; tunc eum quid in ea re uerum
eſſet docebat: ſed eius ſimulationẽ,qua gẽtes Iudaizare cogebant arguebat:non ob aliud, niſi
quia ſic illa omnia ſimulatoria gerebantur,tanq̃; uerum eſſet quod illi dicebãt, qui ſine circun
ciſione

A ciſione præputij atq; alijs obſeruationibus quæ umbræ erant futurorum,putabant credentes
ſaluos eſſe nõ poſſe.Ergo & Timotheũ circũcidit propterea,ne Iudæis & maxime cognationi
eius maternæ ſic uiderentur qui ex gentibus in Chriſtũ crediderant deteſtari circunciſionẽ, ſi-
cut idololatria deteſtanda eſt:cum illam deus fieri præceperit,hanc Satanas perſuaſerit.Et Ti
tũ propterea non circũcidit,ne occaſionẽ daret eis qui ſine ulla circũciſione dicebant credentes
ſaluos eſſe nõ poſſe:& ad deceptionẽ gentiũ hoc etiã Paulum ſentire iactarent.Quod ipſe ſa-
tis ſignificat,ubi ait:Sed neq; Titus qui mecũ erat cũ eſſet Græcus cõpulſus eſt circuncidi:pro
pter ſubintroductos aũt falſos fratres qui ſubintroierant perſcrutari libertatẽ noſtrã,ut nos in
ſeruitutem redigerent:quibus nec ad horam ceſſimus ſubiectioni,ut ueritas Euangelij perma-
neret apud uos.Hinc apparet quid eos captare intellexerit,ut non faceret quod in Timotheo
fecerat:& quod ea libertate facere poterat,qua oſtenderat illa ſacramenta,nec tanq; neceſſaria
debere appeti,nec tanq; ſacrilega debere damnari.Sed cauendum eſt uidelicet in hac diſputa-
tione,ne ſicut philoſophi,quædam facta hominũ media dicamus,inter recte factum & pecca
tum:quæ neq; in recte factis,neq; in peccatis numerentur:& urgeamur eo,quod obſeruare le
gis ceremonias non poteſt eſſe indifferens:ſed aut bonũ,aut malum. Vt ſi bonum dixerimus,
eas nos quoq; obſeruare cogamur.Si autem malum,non uere, ſed ſimulate ab apoſtolis ob-
ſeruatas eſſe credamus.Ego uero apoſtolis,non tam exemplum philoſophorũ timeo, quãdo
& illi in ſua diſputatione ueri aliquid dicunt,q̃ forenſiũ aduocatorum, quando in alienarum
cauſarũ actione mentiuntur.Quorũ ſimilitudo,ſi in ipſa expoſitione epiſtolæ ad Galatas ad
confirmandam ſimulationẽ Petri & Pauli putata eſt decenter induci:quid ego apud te timeã
nomen philoſophorum:qui non propterea uani ſunt,quia omnia falſa dicunt,ſed quia & fal-
ſis pleriſque confidunt:& ubi uera inueniuntur dicere,à Chriſti gratia,qui eſt ipſa ueritas,alie-
ni ſunt.Cur autem non dicam præcepta illa ueterum ſacramentorum,nec bona eſſe:quia non
eis homines iuſtificantur. Vmbræ enim ſunt prænunciantes gratiam,qua iuſtificamur:nec ta-
B men mala,quia diuinitus præcepta ſunt,temporibus perſoniſq; congruentia:cum me adiu-
uet etiam prophetica ſententia,qua dicit deus ſe illi populo dediſſe præcepta non bona. For-
te enim propterea non dixit mala,ſed tantum non bona,id eſt,non talia,ut illis homines bo-
ni fiant,aut ſine illis boni non fiant. Vellem me doceret benigna ſynceritas tua,utrum ſimula
te quiſquam ſanctus Orientalis cum Romam uenerit,ieiunet ſabbato:excepto illo die paſcha
lis uigiliæ.Quod ſi malum eſſe dixerimus,non ſolum Romanam eccleſiam, ſed etiam mul-
ta ei uicina,& aliquanto remotiora damnabimus,ubi mos idem tenetur & manet. Si autem
non ieiunare ſabbato malum putauerimus tot eccleſias Orientis,& multo maiorẽ orbis Chri
ſtiani partem,qua temeritate criminabimur? Placét ne tibi, ut medium quiddam eſſe dica-
mus,quod tamen acceptabile ſit ei,qui hoc non ſimulate,ſed congruenti ſocietate atq; obſer-
uantia fecerit? Et tamen nihil inde legimus in canonicis libris præceptum eſſe Chriſtianis:quã
to magis illud malum dicere non audeo,quod deum præcepiſſe ipſa Chriſtiana fide negare
non poſſum:quia didici non eo me iuſtificari, ſed gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum
noſtrum? Dico ergo circũciſionẽ præputij,& cætera huiuſmodi,priori populo per teſtamen-
tum,quod uetus dicitur,diuinitus data ad ſignificationẽ futurorũ,quæ per Chriſtum oporte
bat impleri:quibus aduenientibus remanſiſſe illa Chriſtianis legenda tantũ ad intelligentiam
præmiſſæ prophetiæ,non autem neceſſario facienda:quaſi adhuc expectandum eſſet , ut ue-
niret fidei reuelatio,quæ his ſignificabatur eſſe uentura.Sed q̃uis gentibus imponenda non
eſſent,non tamen ſic debuiſſe auferri à cõſuetudine Iudæorum,tanq; deteſtanda atq; damnã
da.Senſim proinde atq; paulatim feruente ſanè prędicatione gratiæ Chriſti,qua ſola noſſent
credentes ſe iuſtificari ſaluoſq; fieri,nõ illis umbris rerũ antea futurarũ,tunc iam uenientium
atq; præſentiũ,ut in illorũ Iudæorũ uocatione,quos præſentia carnis dñi & apoſtolica tẽpo-
ra ſic inuenerãt,omnis illa actio cõſumeretĩ umbrarũ,hoc eis ſuffeciſſe ad cõmẽdationem: ut
nõ tanq; deteſtanda & ſimilis idololatriæ uitaretĩ,ultra uero nõ haberet ꝓgreſſum,ne putare
tur

A tur neceſſaria, tanquam uel ab illa ſalus eſſet, uel ſine illa eſſe non poſſet. Quod putauerunt
hæretici,qui dum uolunt & Iudæi eſſe & Chriſtiani,nec Iudæi nec Chriſtiani eſſe potuerunt.
Quorum ſententiam mihi cauendam,quamuis in ea nunquam fuerim,tamen beneuolentiſſi-
me admonere dignatus es:in cuius ſententiæ non conſenſionem,ſed ſimulationem Petrus ti-
more inciderat,ut de illo Paulus ueriſſime ſcriberet, quod cum eum uidiſſet non recte ingre-
dientem ad ueritatem Euangelij,eiq; ueriſſime diceret,quod gentes Iudaizare cogebat, quod
Paulus utiq; non cogebat. Ob hoc illa uetera ueraciter ubi opus eſſet obſeruans, ut damnan-
da non eſſe monſtraret:prædicans tamen inſtanter non eis,ſed reuelata gratia fidei,fideles ſal-
uos fieri,ne ad ea quemquam uelut neceſſaria ſuſcipienda compelleret. Sic autem credo apo-
ſtolum Paulum ueraciter cuncta illa geſſiſſe, nec tamen nunc quemquam factum ex Iudæo
Chriſtianum,uel cogo,uel ſino talia ueraciter celebrare: ſicut nec tu cui uidetur Paulus ea ſi-
mulaſſe cogis iſtum,uel ſinis talia ſimulare. An uis ut etiã ego dicam hanc eſſe ſummam quæ-
ſtionis,imò ſententiæ tuæ:ut poſt euangelium Chriſti,benefacient credentes Iudæi,ſi ſacrificia
offerant,quæ obtulit Paulus:ſi filios circuncidant:ſi ſabbatum obſeruent:ut Paulus in Timo
theo,& omnes obſeruauere Iudæi,dũmodo hæc ſimulate ac fallaciter agant? Hoc ſi ita eſt,nõ
iam in hæreſim Hebionis,uel eorum quos uulgo Nazaræos nuncupant, uel quãlibet aliam
ueterem:ſed neſcio in quam nouam delabimur,quæ ſit eo pernicioſior,quo nõ errore,ſed pro
poſito eſt ac uoluntate fallaci. Quod ſi reſpondeas,ut te ab hac purges ſententia,tunc apoſto-
los iſta laudabiliter ſimulaſſe,ne ſcandalizarentur infirmi,qui ex Iudæis multi crediderant,&
ea reſpuenda nondũ intelligebant:nunc uero confirmata per tot gentes doctrina gratiæ Chri
ſtianæ:confirmata etiam per omnes Chriſti eccleſias lectione legis & prophetarum, quomo-
do hæc intelligenda non obſeruanda recitentur:quiſquis ea ſimulando agere uoluerit, uidea-
B tur inſanire:cur mihi nõ licet dicere apoſtolum Paulum,& alios rectæ fidei Chriſtianos, tunc
illa uetera ſacramenta paululum obſeruando,ueraciter commendare debuiſſe, ne putarentur
illæ propheticæ ſignificationis obſeruationes, à pijſſimis patribus cuſtoditæ tanq; ſacrilegia
diabolica à poſteris deteſtatæ? Iam enim cũ ueniſſet fides,quæ prius illis obſeruationibus præ
nunciata,poſt mortẽ & reſurrectionem domini reuelata eſt, amiſerant tanq; uitam officij ſui.
Veruntamẽ ſicut defuncta corpora,neceſſariorũ officijs,deducenda erant quodammodo ad
ſepulturã:nec ſimulate,ſed religioſe:non autem deſerenda continuo,uel inimicorũ obtrecta-
tionibus tanquam canum morſibus proijcienda. Proinde nunc quiſquis Chriſtianorũ quam-
uis ſit ex Iudæis,ſimiliter ea celebrare uoluerit, tanquam ſopitos cineres eruens,non erit pius
deductor,uel baiulus corporis,ſed impius ſepulturæ uiolator. Fateor ſanè in eo quod epiſto-
la continet mea,quod ideo ſacramenta Iudæorum Paulus celebranda ſuſceperat, cum iam
Chriſti eſſet apoſtolus:ut doceret non eſſe pernicioſa his qui ea uellent ſicut à parentibus per
legẽ acceperant cuſtodire,minus me poſuiſſe,illo dumtaxat tempore, quo primũ fidei gratia
reuelata eſt. Tunc enim hoc nõ erat pernicioſum,progreſſu uero temporis erat pernicioſum,
niſi illæ obſeruationes ab omnibus Chriſtianis desererentur:ne ſi tunc fierent,non diſcernere-
tur quod deus populo ſuo per Moyſen præcepit,ab eo quod in templis dæmoniorũ ſpiritus
immundus inſtituit. Proinde potius culpanda eſt negligentia mea:quia hoc nõ addidi,quàm
obiurgatio tua. Veruntamen longe anteq; literas tuas accepiſſem, ſcribens contra Fauſtum
Manichæum:quomodo eundem locum,quamuis breuiter explicauerim,& hoc illi non præ-
termiſerim:& legere poterit ſi nõ dedignetur benignitas tua,& à chariſſimis noſtris per quos
nunc hæc ſcripta miſi,quomodo uolueris tibi fides fiat:illud me ante dictaſſe, mihiq; de ani-
mo meo crede,quod coram deo loquens,iure charitatis expoſco,nunquam mihi uiſum fuiſſe:
etiam nunc Chriſtianos ex Iudæis factos ſacramenta illa uetera quolibet affectu celebrare, &
quouis animo debere ab eis ullo modo coli:cũ illud de Paulo ſemp ita ſenſerim,ex quo illius
mihi literę innotuerũt:ſicut nec tibi uidetur hoc tẽpore cuiq; eſſe ſimulanda iſta,cũ hoc feciſſe
apoſtolos credas. Proinde ſicut tu ecõtrario loq̃ris:& licet reclamãte (ſicut ſcribis) mũdo libe-
ra uoce

A ta uoce pronuncias, ceremonias Iudæorum & pernicioſas eſſe & mortiferas Chriſtianis: & quicunq; eas obſeruauerit, ſiue ex Iudæis, ſiue ex gentibus, eum in barathrum diaboli deuolutum: ita ego hanc uocem tuam omnino confirmo, & addo: Quicunq; eas obſeruauerit, ſiue ex Iudæis ſiue ex gentibus, non ſolum ueraciter, uerumetiam ſimulate, eum in barathrum diaboli deuolutum. Quid quæris amplius? Sed ſicut tu ſimulationem apoſtolorum ab huius temporis ratione ſecernis, ita ego Pauli apoſtoli ueracem tunc in his omnibus conuerſationem ab huius temporis, quamuis minime ſimulata ceremoniarum Iudaicarum obſeruatione ſecerno: quoniam tunc fuit approbanda, nunc deteſtanda. Ita quamuis legerimus: Lex & prophetæ uſque ad Ioannem Baptiſtam: & quia propterea quærebant Iudæi Chriſtum interficere: quia non ſolum ſoluebat ſabbatum, ſed & patrem ſuum dicebat deum, æqualem ſe faciens deo: & quia gratiam pro gratia accepimus: & quoniam lex per Moyſen data eſt, gratia autem & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt: & per Hieremiam promiſſum eſt, daturum deum teſtamentum nouum domui Iuda, non ſecundum teſtamentum quod diſpoſuit patribus eorum: non tamen arbitror ipſum dominum fallaciter à parentibus circunciſum. Aut ſi hoc propter ætatem minime prohibebat: nec illud arbitror eum dixiſſe fallaciter leproſo, quem certe non illa per Moyſen præcepta obſeruatio, ſed ipſe mundauerat: Vade & offer pro te ſacrificium quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis. Nec fallaciter aſcendit ad diem feſtum uſq; adeo non cauſa oſtentationis coram hominibus, ut non euidenter aſcenderit, ſed latenter. At enim dixit idem Apoſtolus: Ecce ego Paulus dico uobis: quia ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodeſſe Chriſtum? An quia hoc fallaciter factum eſt, ideo non obfuit? At ipſe hoc non poſuit, nec ait: ſi circuncidamini ueraciter, ſicut nec fallaciter, ſed ſine ulla exceptione dixit: ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil proderit.

B Sicut ergo tu uis hic locum dare ſententiæ tuæ, ut uelis ſubintelligi, niſi fallaciter, ita non impudenter flagito: ut etiam nos illic intelligere ſinas eis dictum: ſi circuncidamini: qui propterea uolebant circuncidi, quod aliter ſe putabant in Chriſto ſaluos eſſe non poſſe. Hoc ergo animo, hac uoluntate, iſta intentione quiſquis tunc circuncidebatur, Chriſtus ei nihil omnino proderat: ſicut alibi aperte dicit: Nam ſi per legem iuſticia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Hoc ergo declarat, quod & ipſe commemoraſti: Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini: à gratia excidiſtis. Illos itaque arguit, qui ſe iuſtificari in lege credebant: non qui legitima illa in eius honore, à quo mandata ſunt obſeruabant intelligentes, & qua prænunciandæ ueritatis ratione mandata ſint, & quouſque debeant perdurare. Vnde eſt illud quod ait: Si ſpiritu ducimini, non adhuc eſtis ſub lege. Vnde uelut colligis apparet, qui ſub lege eſt, non diſpenſatiue, ut noſtros putas uoluiſſe maiores: ſed uere, ut ego intelligo, eum ſpiritum ſanctum non habere. Magna mihi uidetur quæſtio: quid ſit eſſe ſub lege ſic, quemadmodum Apoſtolus culpat. Neq; enim propter circunciſionem hoc eum arbitror dicere: aut illa ſacrificia, quæ tunc facta à patribus, nunc à Chriſtianis non fiunt: & cætera huiuſmodi, ſed hocipſum etiam quod lex iubet: Non concupiſces: quod fatemur certe Chriſtianos debere obſeruare, atq; euãgelica maxime illuſtratione prædicari. Legem dicit eſſe ſanctam, & mandatum ſanctum & iuſtum & bonum. Deinde ſubiungit: Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortẽ, ut fiat ſupra modum peccator, aut peccatum per mandatum. Quod autem hic dicit peccatum per mãdatum fieri ſupra modum, hoc alibi ait: Lex ſubintrauit, ut abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, ſuperabũdauit & gratia. Et alibi, cum ſuperius de diſpẽſatione gratiæ loqueretur, quod ipſa iuſtificet, uelut interrogans ait: Quid ergo lex? Atq; huic interrogationi continue reſpondit: Præuaricationis gratia poſita eſt, donec ueniret ſemen, cui promiſſum eſt. Hos ergo damnabiliter dicit eſſe ſub lege, quos reos facit lex: nõ implentes legem, dum non intelligẽdo gratiæ beneficiũ ad faciẽda dei præcepta, quaſi de ſuis uiribus ſupba elatione p̃ſumũt. Plenitudo enim legis charitas. Charitas uero dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, non p̃ noſipſos, ſed

per ſpiritũ

C per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Sed huic rei quãtum ſatis eſt explicandæ, prolixior fortaſſe, & ſui proprij uoluminis ſermo debetur. Si ergo illud quod lex ait: Non concupiſces, ſi humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit, ſub ſe reum tenet: & præuaricatorem potius damnat, quàm liberat peccatorem: quanto magis illa, quæ ſignificationis cauſa præcepta ſunt circuncíſio: & cætera quæ reuelatione gratiæ latius innoteſcente neceſſe fuerat aboleri, iuſtificare neminem poterant? Non tamen ideo fuerant tanquam diabolica gentium ſacrilegia fugienda: etiam cum ipſa gratia iam cœperat reuelari, quæ umbris talibus fuerat prænunciata: ſed permittenda paulùlum eis, maxime qui ex illo populo, cui data ſunt uenerant. Poſtea uero tanquam cum honore ſepulta ſunt, à Chriſtianis omnibus irreparabiliter deſerenda: Hoc autem quod dicis, non diſpenſatiue, ut noſtri uoluere maiores, quid ſibi uult oro te. Aut enim hoc eſt quod ego appello officioſum mendacium: ut hæc diſpenſatio ſit officium, uelut honeſte mentiendi: aut quid aliud ſit omnino, non uideo, niſi forte addito nomine diſpenſationis, fiat ut mendacium non ſit mendacium. Quod ſi abſurdum eſt, cur ergo non aperte dicis officioſum mendacium defendendum, niſi forte nomen te mouet: quia non tam uſitatum eſt in eccleſiaſticis libris uocabulum officij, quod Ambroſius noſter non timuit, qui ſuos quoſdam libros utilium præceptionum plenos, de officijs uoluit appellare. An ſi officioſe mentiatur quiſq; culpandus eſt, ſi diſpenſatiue approbandus? Rogo te mentiatur, ubi legerit qui hoc putat: quia & in hoc magna quæſtio eſt: ſit ne aliquando mentiri uiri boni, imò uiri Chriſtiani, qualibus dictum eſt: Sit in ore ueſtro, eſt eſt, non non: ut non ſub iudicio decidatis. Et qui cum fide audiunt: Perdes omnes qui loquuntur mẽdacium. Sed, ut dixi, & alia magna quæſtio eſt: eligat quod uoluerit, qui hoc exiſtimat ubi mentiatur: dum tamen à ſcribentibus autoribus ſanctarum ſcripturarum, & maxime canonicarum, inconcuſſe credatur, & defendatur omnino abeſſe mendacium: ne diſpenſatores Chriſti, de quibus dictum eſt: Hic iam quæritur inter diſpenſatores, ut fidelis quis inueniatur: tanquam magnum aliquid ſibi fideliter didiciſſe uideantur pro ueritatis diſpenſatione mentiri, cum ipſa

D fides in Latino ſermone ab eo dicatur appellata, quia fit quod dicitur. Vbi autem fit quod dicitur, mentiendi utiq; non eſt locus. Fidelis igitur diſpenſator apoſtolus Paulus proculdubio nobis exhibet in ſcribendo fidem: quia ueritatis diſpenſator erat, non falſitatis. Ac per hoc uerum ſcripſit uidiſſe ſe Petrum, non recte ingredientem ad ueritatem Euangelij: eiq; in faciem reſtitiſſe, quod gentes cogeret Iudaizare. Ipſe uero Petrus, quod à Paulo fiebat utiliter libertate charitatis, ſancta ac benigna pietate humilitatis accepit: atq; ita rarius & ſanctius exemplum poſteris præbuit, quo non dedignarentur ſicubi forte recti tramitem reliquiſſent, etiam à poſterioribus corrigi, quàm Paulus, quo confidenter auderent, etiam minores maioribus pro defendenda euangelica ueritate, ſalua fraterna charitate reſiſtere. Nam cum ſatius multo ſit à tenendo itinere in nullo quàm in aliquo declinare, multo eſt tamen mirabilius & laudabilius, libenter accipere corrigentem, quàm audacter corrigere deuiantem. Eſt laus itaq; iuſtæ libertatis in Paulo, & ſanctæ humilitatis in Petro: quæ quantum mihi pro modulo meo uidetur, magis fuerat aduerſus calumniantem Porphyrium defendenda, quàm ut ei daretur obtrectandi maior occaſio: qua multo mordacius criminaretur Chriſtianos fallaciter uel ſuas literas ſcribere, uel dei ſui ſacramenta tractare. Flagitas à me, ut aliquem ſaltem unum oſtendam, cuius in hac re ſententiam ſim ſequutus, cum tu tam plures nominatim commemoraueris, qui te in eo quod aſtruis præceſſerunt: petens ut in eo ſi te reprehendo errantem, patiar te errare cum talibus. Quorum ego fateor neminem legi: ſed cum ſint fermè ſex, uel ſeptem, horum quatuor autoritatem tu quoq; infringis. Nam Laodicenum, cuius nomen taces, de eccleſia dicis nuper egreſſum. Alexandrũ autem ueterẽ hereticum, Origenem uero ac Didymum reprehenſos abs te, lego in recentioribus opuſculis tuis: & non mediocriter, nec de mediocribus quæſtionibus, quamuis Origenem mirabiliter ante laudaueris. Cum his ergo errare puto, quia nec teipſe patieris, quamuis hoc perinde dicatur: ac ſi in hac ſententia non

errauerint

A erraucrint. Nam quis eſt qui ſe uelit cum quolibet errare? Tres igitur reſtant: Euſebius Emi-
ſenus, Theodorus Heracleotes: & quem paulo poſt cõmemoras Ioannes: qui dudum in pon-
tificali gradu, Cõſtantinopolitanam rexit eccleſiam. Porrò ſi quæras, uel recolas: quid hic ſen-
ſerit noſter Ambroſius: quid noſter iuidem Cyprianus: inuenies fortaſſe, nec nobis defuiſſe,
quos in eo quod aſſerimus ſequeremur, quanquam ſicut paulò ante dixi: tantummodo ſcriptu-
ris canonicis hanc ingenuam debeam ſeruitutem: qua eas ſolas ita ſequar: ut conſcriptores ea-
rum, nihil in eis omnino erraſſe, nihil fallaciter poſuiſſe non dubitem. Proinde cum quæro ter
tium, ut tres etiam ego tribus opponam: poſſem quidem, ut arbitror, facile reperire ſi multa le
giſſem. Verumtamẽ ipſe mihi pro his omnibus, imò ſupra hos omnes apoſtolus Paulus oc-
currit: ad ipſum confugio, ad ipſum ab omnibus qui aliud ſentiunt literarum tractatoribus
prouoco, ipſum interrogans interpello & requiro in eo quod ſcripſit ad Galatas: uidiſſe ſe Pe
trum non recte ingredientem ad ueritatem euangelij: eique in faciem propterea reſtitiſſe, quod
illa ſimulatione gentes Iudaizare cogebat. Vtrum uerum ſcripſerit, an fortè neſcio qua diſpen
ſatiua falſitate mentitus ſit: & audio eum paulo ſuperius, in eiuſdem narrationis exordio re-
ligioſa uoce mihi clamantem: Quæ autem ſcribo uobis: ecce coràm deo quia non mentior.
Dent ueniam quilibet aliud opinantes: ego magis credo tanto apoſtolo in ſuis, & pro ſuis li-
teris iuranti, quàm cuique doctiſſimo de alienis literis diſputanti. Nec dici timeo: ſic Paulum de
fendere, quod non ſimularit errorem Iudæorum, ſed uere fuerit in errore. Quoniã neque ſimu-
labat errorem, qui libertate apoſtolica, ſicut illi tempori congruebat: uetera illa ſacramenta, ubi
opus erat agendo, cõmendabat ea: non ſolum ſatanæ uerſutia decipiendis hominibus, ſed dei
prouidentia, prænunciandis rebus futuris prophetice conſtituta. Nec uere fuerat in errore Iu-
dæorum: qui non ſolum nouerat: ſed etiã inſtanter & acriter prædicabat eos errare, qui puta-
B bant gentibus imponẽda, uel iuſtificationi quorũcunque fideliũ neceſſaria. Quod aũt dixi eum
factum Iudæis tanquam Iudæum, & tanquam gentilem gentibus, non mentientis aſtu, ſed cõpatien-
tis affectu: quemadmodum dixerim, parum mihi uiſus es attendiſſe, imò ego fortaſſe non ſa-
tis hoc explanare potuerim. Neque eñ hoc ideo dixi, quod miſericorditer illa ſimulauerit: ſed
quia ſic ea non ſimulauit, quæ faciebat ſimilia Iudæis: quemadmodum nec illa quæ faciebat ſi
milia gentibus, quæ tu quoque commemoraſti: atque in eo me, quod nõ ingrate fateor, adiuuiſti.
Cum enim abs te quæſiſſem in epiſtola mea: quomodo putetur ideo factus Iudæis tanquam
Iudæus, quia fallaciter ſuſcepit ſacramenta Iudæorũ, cum & gentibus tanquam gentilis factus ſit:
nec tamen ſuſcepit fallaciter ſacrificia gentium. Tu reſpondiſti in eo factum gentibus tãquam
gentilem, quod præputiũ receperit: quod indifferenter permiſerit ueſci cibis, quos damnãt Iu-
dæi. Vbi ego quæro: utrũ & hoc ſimulate fecerit? Quod ſi abſurdiſſimum atque falſiſſimũ eſt:
ſic ergo & illa, in quibus Iudæorum conſuetudini cõgruebat libertate prudẽs, non neceſſitate
ſeruili, aut quod eſt indignius diſpenſatione fallaci potius quam fideli. Fidelibus eñ & his qui co-
gnouerunt ueritatem, ſicut ipſe teſtatur, niſi forte & hic fallit, omnis creatura dei bona eſt, & ni
hil abijciendum quod cum gratiarum actione accipitur. Ergo & ipſi Paulo, non ſolum uero,
uerumetiam diſpenſatori maxime fideli, non ſolum cognitori, uerumetiam doctori ueritatis,
omnis utique in cibis creatura dei, non ſimulate, ſed uere bona erat. Cur igitur nihil ſimulate ſu
ſcipiendo ſacrorum, cerimoniarumque gentilium: ſed de cibis & præputio uera ſentiendo atque
docendo, tamen tanquam gentilis factus eſt gentibus, & non potuit fieri tanquam Iudæus Iudæis:
niſi fallaciter ſuſcipiendo ſacramenta Iudæorum? Cur oleaſtro inſerto obſeruauit diſpenſatio
nis ueracem fidem: & naturalibus ramis non extra, ſed in arbore cõſtitutis, neſcio quod diſpẽ-
ſatoriæ uelamen ſimulationis obtendit? Cur factus tanquam gentilis gentibus, quod ſentit docet,
quod agit ſentit: factus autem tanquam Iudæus Iudæis, aliud claudit in pectore, aliud pro-
mit in uerbis, in factis, in ſcriptis? Sed abſit hoc ſapere: Vtriſque enim debebat charitatẽ de cor
de puro, & conſcientia bona, & fide nõ ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus eſt, ut omnes
lucrifaceret: non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu, id eſt, non omnia mala hominum

C fallaciter agendo:ſed aliorum omnium malis omnibus, tanquam ſi ſua eſſent, miſericordis
medicinæ diligentiam procurando. Cum itaq; illa teſtamenti ueteris ſacramenta, etiam ſibi
agenda minime recuſabat:non miſericorditer fallebat,ſed omnino non fallens,atq; hoc mo-
do à domino deo illa uſq; ad certi temporis diſpenſationem iuſſa eſſe commendans: à ſacri-
legis ſacris gentium diſtinguebat. Tunc autē,non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu,
Iudæis tanquam Iudæus fiebat:quando eos ab illo errore,quo uel in Chriſtum credere nole-
bant,uel per uetera ſacerdotia ſua,cerimoniarumq; obſeruationes ſe à peccatis poſſe munda-
ri fieriq; ſaluos exiſtimabant:ſic liberare cupiebat tanquam ipſe illo errore teneretur: diligēs
utiq; proximum tanquam ſeipſum,& hæc alijs faciens,quæ ſibi ab alijs fieri uellet,ſi hoc illi
opus eſſet. Quod cum dominus monuiſſet,adiunxit: Hæc eſt enim lex & prophetæ. Hunc
compatientis affectum,in eadem epiſtola ad Galatas præcipit,dicens: Si præoccupatus fue-
ris homo in aliquo delicto:uos qui ſpirituales eſtis,inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis,in-
tendens teipſum,ne & tu tenteris. Vide ſi non dixit: fiere tanquam ille, ut illum lucrifacias.
Non utiq;,ut ipſum delictū fallaciter ageret:aut ſe id habere ſimularet:ſed ut in alterius deli-
cto,quid etiam ſibi accidere poſſet,attenderet:atq; ita alteri tanquā ſibi ab altero uellet, miſe-
ricorditer ſubueniret:hoc eſt non mentientis aſtu,ſed cōpatientis affectu. Sic Iudæo,ſic genti-
li,ſic cuilibet homini Paulus in errore,uel peccato aliquo conſtituto,nō ſimulando quod nō
erat,ſed compatiendo,quia eſſe potuiſſet,tanq; qui ſe hominem cogitaret: omnibus omnia
factus eſt,ut om̄es lucrifaceret. Teipſum ſi placet obſecro,te pauliſper intuere: teipſum inquā
erga meipſum & recole:uel ſi habes cōſcripta,relege uerba tua in illa epiſtola quam mihi per
fratrem noſtrum,iam collegam meum Cyprianum breuiorē miſiſti, q̃ ueraci, q̃ germano,
q̃ pleno charitatis affectu, cum quædā me in te cōmiſiſſe expoſtulaſſes grauiter ,ſubiunxiſti:
In hoc læditur amicitia:in hoc neceſſitudinis iura uiolantur,ne uideamur certare pueriliter &
D fautoribus inuicem,uel detractoribus noſtris tribuere materiam cōtendendi. Hæc abs te uer-
ba,non ſolum ex animo dicta ſentio,uerumetiam benigno animo ad conſulendū mihi. De-
inde addis quod etiam ſi non adderes,appareret,& dicis:Hæc ſcribo,quia te pure & Chriſtia-
ne diligere cupio,nec quicquam in mea mente retinere quod diſtet à labijs. O uir ſancte mi-
hiq;(ut deus uidet animam meā)ueraci corde dilecte,hoc ipſum quod poſuiſti in literis tuis:
quod te mihi exhibuiſſe,non dubito:hoc ipſum omnino apoſtolū Paulum credo exhibuiſſe
in literis ſuis,non unicuilibet homini, ſed Iudæis & Græcis & omnibus gentibus filijs ſuis:
quos in euangelio genuerat,& quos pariendos parturiebat,& deinde poſterorū tot milibus
fidelium Chriſtianorum,propter quos illa memoriæ commendabatur epiſtola, ut nihil in
ſua mente retineret quod diſtaret à labijs. Certe factus es etiam tu,tanq; ego,non mentientis
aſtu,ſed compatientis affectu:cum cogitares tam me non relinquendum in ea culpa,in quam
me prolapſum exiſtimaſti,quàm nec te uelles,ſi eo modo prolapſus eſſes. Vnde agēs gratias
beniuolæ menti erga me tuæ,ſimul poſco,ut etiam mihi non ſuccēſeas,quod cū in opuſculis
tuis,aliqua me mouerent,motum meū intimaui tibi:hoc ergo me ab omnibus obſeruari uo-
lens:quod erga te ipſe ſeruaui,ut quicquid improbandum putant in ſcriptis meis, nec clau-
dant ſubdolo pectore,nec ita reprehendant apud alios,ut taceant apud me:hinc potius exi-
ſtimans lædi amicitiam & neceſſitudinis iura uiolari. Neſcio enim utrū amicitiæ Chriſtianæ
putandæ ſint:in quibus magis ualet uulgare prouerbiū:Obſequium amicos, ueritas odium
parit,q̃ eccleſiaſticum:Fideliora ſunt uulnera amici,quàm uoluntaria oſcula inimici. Proin-
de chariſſimos noſtros,qui noſtris laboribus ſynceriſſime fauent,hoc potius quāta poſſumus
inſtantia doceamus:quo ſciant fieri poſſe,ut inter chariſſimos aliquid alterutro ſermone con-
tradicatur:nec tamen ipſa charitas minuatur: nec ueritas odium pariat quæ debetur amici-
tiæ:ſiue illud uerum ſit,quod contradicitur:ſiue corde ueraci qualecunq; ſit dicitur,non reti-
nendo in mente quod à labijs diſtet. Credant igitur fratres noſtri familiares tui quibus teſti-
monium perhibes,quod ſint uaſa Chriſti,me inuito factum: nec mediocrem de hac re do-

lorem

A lorem ineſſe cordi meo,quod literæ meæ prius in multorum manus uenerint, quàm ad te ad quem ſcriptæ ſunt,peruenire potuerunt. Quo autem modo id acciderit, & longum eſt enarrare, & niſi fallor ſuperfluum: cum ſufficiat ſi quid mihi in hoc credatur, non eo factum animo quo putatur: nec omnino meæ fuiſſe uoluntatis, aut diſpoſitionis, aut conſenſionis, aut ſaltem cognitionis ut fieret. Hoc ſi non credunt (quod deo teſte loquor) quid amplius faciam non habeo. Ego tamen abſit, ut eos credam,hæc tuæ ſanctitati maliuola mente ſuggerere ad excitandas inter nos inimicitias, quas miſericordia domini dei noſtri auertat à nobis: ſed ſine ullo nocendi animo, facile de homine humana uitia ſuſpicari. Hoc enim me de illis æquum eſt credere, ſi uaſa ſunt Chriſti, non in contumeliam,ſed in honorem facta: & diſpoſita in domo magna à deo,ad omne opus bonum. Quod ſi poſt hanc atteſtationem meam, ſi in noticiam eorum uenerit, facere uoluerint, quàm non recte faciant, & tu uides. Quod ſane ſcripſeram, nullum me librum aduerſus te Romam miſiſſe, ideo ſcripſeram: quia & libri nomen ab ipſa epiſtola diſcernebam. Vnde omnino neſcio quid aliud te audiſſe exiſtimaueram: & Romam nec ipſam epiſtolam, ſed tibi miſeram: & aduerſus te non eſſe arbitrabar: quod ſynceritate amicitiæ, ſiue ad admonendum, ſiue ad te, uel me abs te corrigendum feciſſe me noueram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipſum obſecro per gratiam qua redempti ſumus: ut quæcunque tua bona, quæ domini pietate tibi conceſſa ſunt, in literis meis poſui: non me exiſtimes inſidioſo blandiloquio poſuiſſe. Si quid autem in te peccaui, dimittas mihi. Nec illud quod de te,neſcio cuius poëtæ factum: ineptius fortaſſe quàm literatius à me commemoratum eſt: amplius quàm dixi,ad te trahas: cum continuo ſubiecerim,non hoc ideo me dixiſſe: ut oculos cordis reciperes,quos abſit unquàm ut amiſeris: ſed ut aduerteres, quos ſanos ac uigiles haberes. Propter ſolam ergo παλινῳδίαν, ſi ſcripſerimus aliquid quod ſcripto poſteriore deſtruere debeamus,imitandam,non propter Steſichori cæcitatem quam cordi tuo, nec tribui,nec timui, attingendum illud exiſtimaui: atque idemidem rogo: ut me fidenter corrigas,ubi mihi hoc opus eſſe proſpexeris.

B Quanquam enim ſecundum honorum uocabula, quæ iam eccleſiæ uſus obtinuit, epiſcopatus presbyterio maior ſit: tamen in multis rebus Auguſtinus,Hieronymo minor eſt: licet etiam à minore quolibet non ſit refugienda, uel dedignanda correctio. De interpretatione tua iam mihi perſuaſiſti: qua utilitate ſcripturas uolueris transferre de Hebræis: ut ſcilicet ea quæ à Iudæis prætermiſſa, uel corrupta ſunt proferres in medium. Sed inſinuare digneris peto à quibus Iudæis,utrum ab eiſipſis qui ante aduentum domini interpretati ſunt: & ſi ita eſt,quibus uel quo nam eorum: an ab iſtis poſterius, qui propterea putari poſſunt aliqua de codicibus Græcis,uel ſubtraxiſſe, uel in eis corrupiſſe,ne illis teſtimonijs de Chriſtiana fide conuincerentur. Illi autem anteriores, cur hoc facere uoluerint,non inuenio. Deinde nobis mittas obſecro interpretationem tuam de Septuaginta: quam te ædidiſſe neſciebam. Librum quoque tuum cuius mentionem feciſti de optimo genere interpretandi,cupio legere: & adhuc noſſe quomodo coæquanda ſit in interprete peritia linguarum,coniecturis eorum qui ſcripturas ediſſerendo pertractant: quos neceſſe eſt etiam ſi recte atque unius fidei fuerint, uarias parere in multorum locorum obſcuritate ſententias: quamuis nequaquàm ipſa uarietas ab eiuſdem fidei unitate diſcordet, ſicut etiam unus tractator ſecundum eandem fidem,aliter atque aliter eũdem locum poteſt exponere: quia hoc eius obſcuritas patitur. Ideo autem deſidero interpretationem tuam de Septuaginta, ut & tanta Latinorum interpretum,qui qualeſcunque hoc auſi ſunt,quantum poſſumus imperitia careamus: & hi qui me inuidere putant utilibus laboribus tuis: tandem aliquando ſi fieri poteſt intelligant,propterea me nolle tuam ex Hebræo interpretationem in eccleſijs legi,ne contra Septuaginta autoritatem tanque nouum aliquid proferentes,magno ſcandalo perturbemus plebes Chriſti,quarum aures & corda illam interpretationem audire conſueuerunt, quæ etiam ab apoſtolis approbata eſt. Vnde illud apud Ionam,uirgultum ſi in Hebræo,nec hædera eſt, nec cucurbita,ſed neſcio quid aliud,quod trunco ſuo nixum,nullis ſuſtentãdum adminiculis

C erigatur,mallem iam in omnibus Latinis cucurbitam legi.Nõ enim fruſtra hoc puto Septua-
ginta poſuiſſe:niſi quia & huic ſimile ſciebant.Satis me,imò fortaſſe plus ꝗ ſatis,tribus epiſto
lis tuis reſpondiſſe arbitror,quarum duas per Cyprianum accepi,unam per Firmum.Reſcri-
be quod uiſum fuerit ad nos uel alios inſtruendos.Dabo autem operam diligentiorem quan
tum me adiuuat dominus,ut literæ quas ad te ſcribo,prius ad te perueniant,ꝗ ad quenq;,à
quo latius diſpergantur.Fateor enim nec mihi hoc fieri uelle de tuis ad me, quod de meis ad
te factum iuſtiſſime expoſtulas.Tamen placeat nobis inuicem,non tantum charitas, uerum-
etiã libertas amicitiæ,nec apud me taceas,uel ego apud te,quod in noſtris literis uiciſſim nos
mouet,eo ſcilicet animo qui oculis dei,in fraterna dilectione non diſplicet. Quod ſi inter nos
fieri poſſe ſine ipſius dilectionis pernicioſa offenſione non putas,non fiat.Illa enim charitas
quam tecum habere uellem profecto maior eſt,ſed melior hæc minor,ꝗ nulla eſt.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Teſtatur ſe proximo anno ſcripſiſſe per Aſterium, nunc Præſidium Romam euntem per quem denuo ſcribit,commendat,non ut iuuetur pecunia qua non eget,ſed ut in amicitiam recipiatur. Queritur ſe uexari tumultibus hæreticorum.Illud annotãdum in hac epiſtola,quod Alipium cum ſuum fratrem appellet,tamen papam nominat.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

ANno præterito per fratrem noſtrum Aſterium hypodiaconum dignationi tuæ
epiſtolam miſeram: promptum reddens ſalutationis officium: quam tibi arbi-
tror redditam. Nũc quoq; per ſanctum fratrem meum Præſidium diaconum:
obſecro primum ut memineris mei.Deinde ut baiulum literarum habeas com-
mendatum,& mihi ſcias germaniſſimũ,& in quibuſcunq; neceſſitas poſtulauerit, foueas atq;
D ſuſtentes:non quo aliqua re,Chriſto tribuente,indigeat:ſed quo bonorum amicitias auidiſſi-
me expetat,& ſe in his coniungendis maximum putet beneficium conſecutum.Cur autem ad
occidentem nauigauerit:ipſo poteris narrante cognoſcere.Nos in monaſterio cõſtituti,uarijs
hincinde fluctibus quatimur:& peregrinationis moleſtias ſuſtinemus.Sed credimus in eo qui
dixit:Confidite,ego uici mundum:quod ipſo tribuente & præſule:contra hoſtem diabolum
uictoriam conſequamur.Sanctum & uenerabilem fratrem noſtrum papam Alipium,ut meo
obſequio ſalutes,obſecro.Sancti fratres qui nobiſcum in monaſterio domino ſeruire feſtinãt:
oppido te ſalutant.Incolumem te & memorem mei, Chriſtus dominus noſter tueatur omni-
potens,domine uere ſancte & ſuſpiciende papa.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ingens apud Romanos odium ſibi conflauerat Hieronymus,quod Paulam & Euſtochium primarias fœminas traxiſſet ad monachorum inſtitutum,neq; caruit ſuſpitione quod Paulam adamaret.Huiuſmodi obtrectatorum obloquijs reſpondet:ac deplorat hominum maleuolentiam.

HIERONYMVS ASELLAE.

SI tibi putem gratias à me referri poſſe,non ſapiam.Potens eſt deus ſuper perſona mea ſanctæ animæ tuæ reſtituere quod meretur.Ego enim indignus,nec æſtimare unquam potui,nec optare:ut mihi tantum in Chriſto largireris affectũ.Et licet me ſceleratum quidam putãt:& omnibus flagitijs obrutum:& pro peccatis meis, etiam hæc parua ſint:tamen tu benefacis, quod ex tua mente etiam malos bonos putas.Periculoſum quippe eſt de ſeruo alterius iudicare:& non facilis uenia,praua dixiſſe de rectis. Veniet illa dies in qua & mecum dolebis ardere non paucos.Ego probroſus,ego uerſipellis & lubricus, ego mendax & ſatanæ arte decipiens.Quid enim eſt tutius,hæc uel credidiſſe, uel finxiſſe de inſontibus:an etiam de noxijs credere noluiſſe? Oſculabantur mihi manus quidam, & ore uipereo detrahebant:& dolebant labijs:corde gaudebant. Videbat dominus & ſubſannabat illos:& miſerum me ſeruum ſuum, futuro cum eis iudicio reſeruabat. Alius inceſſum meum calumniabatur & riſum:& ille uultui detrahebat:hic in ſimplicitate aliud ſuſpicabatur.

Penè

A Penè certe triennium cum eis uixi. Multa me uirginum crebro turba circundedit. Diuinos libros ut potui, nonnullis ſæpe diſſerui. Lectio aſſiduitatem, aſſiduitas familiaritatem, familiaritas fiduciam fecerat. Dicant, quid unꝗ in me aliter ſenſerint, ꝗ Chriſtianum decebat? Pecuniam cuiuſꝗ accepi? Munera uel parua, uel magna non ſpreui? In manu mea, æs alicuius inſonuit? Obliquus ſermo, oculus petulans fuit? Nihil mihi aliud obijcitur niſi ſexus meus: & hoc nunꝗ obijcitur: niſi cum Hieroſolymam Paula & Melania proficiſcuntur. Iſti crediderunt menienti: cur non credunt neganti? Idem eſt homo ipſe qui fuerat: fatetur inſontem: qui dudum noxium loquebatur, & certe ueritatem magis exprimunt tormenta ꝗ riſus: niſi quod facilius creditur: quod aut fictum libenter auditur, aut non fictum, ut fingatur impellitur. Anteꝗ domum ſanctæ Paulæ noſſem: totius in me urbis ſtudia conſonabant. Omniũ penè iudicio, dignus ſummo ſacerdotio decernebar. Beatæ memoriæ Damaſus meus ſermo erat. Dicebar ſanctus: dicebar humilis & diſertus. Nunquid domum alicuius laſciuioris ingreſſus ſum? Nunquid me ueſtes ſericæ, nitentes gemmæ, picta facies, auri rapuit ambitio? Nulla fuit alia Romæ matronarum, quæ meã poſſet edomare mentẽ: niſi lugens atꝗ ieiunans, ſqualens ſordibus, fletibus penè cæcata, quã cõtinuis noctibus miſericordiã domini deprecantem ſol ſæpe deprehendit. Cuius canticum pſalmi, ſermo euangelium, deliciæ continentia, uita ieiunium. Nulla me potuit delectare: niſi illa quam manducantem nunꝗ uidi. Sed poſtꝗ eã pro ſuæ merito caſtitatis uenerari, colere, ſuſpicere cœpi: omnes me ilico deſeruere uirtutes. O inuidia primum mordax tui. O ſatanæ calliditas ſemper ſancta perſequens. Nullæ aliæ Romanæ urbi fabulã præbuerunt: niſi Paula & Melania, quæ cõtemptis facultatibus, pignoribusꝗ deſertis: crucẽ domini, quaſi quoddã pietatis leuauere uexillum. Si balneas peterent, unguenta eligerent, diuitias & uiduitatẽ, haberent materiem luxuriæ & libertatis, dominæ uocarẽtur

B & ſanctæ. Nunc in ſacco & cinere formoſæ uolunt uideri, & in gehennã ignis cum ieiunijs & pœdore deſcẽdere: uidelicet nõ licet eis applaudente populo perire cum turbis. Si gẽtiles hanc uitam carperent, ſi Iudæi, haberent ſolatium nõ placendi eis, quibus diſplicet Chriſtus. Nunc uero, proh nefas, homines Chriſtiani, prætermiſſa domorum ſuarũ cura: & proprij oculi trabe neglecta: in alieno oculo feſtucam quærunt. Lacerant ſanctum propoſitum: & remedium pœnæ ſuæ arbitrantur, ſi nemo ſit ſanctus: ſi omnibus detrahatur: ſi turba ſit pereuntium: ſi multitudo peccantium. Tibi placet lauare quotidie: alius has mundicies ſordes putat. Tu attagenem ructas: & de comeſo acipenſere gloriaris: ego faba uentrem impleo. Te delectant cachinnantium greges: me Paula: Melaniaꝗ plangentes. Tu aliena deſideras: illæ contemnunt ſua. Te delibuta melle uina delectant: illæ putant aquam frigidam ſuauiorem. Tu te perdere exiſtimas, quicquid in præſenti nõ habueris, comederis, deuoraueris: illæ futura deſiderant, & credunt uera eſſe quæ ſcripta ſunt. Eſto inepte & inaniter, quibus reſurrectio corporũ perſuaſit: quid ad te? Nobis econtrario tua uita diſplicet. Bono tuo craſſus ſis, me macies delectat & pallor. Tu tales miſeros arbitraris: nos te miſerabiliorem putamus. Par pari refertur, & inuicem nobis uidemur inſanire. Hæc mi domina Aſella: cum iam nauem conſcenderem, raptim flens dolensꝗ conſcripſi: & gratias ago deo meo, quod dignus ſim, quem mundus oderit. Ora autem ut de Babylone, Hieroſolymam regrediar, ne mihi dominetur Nabuchodonoſor, ſed Ieſus filius Ioſedech: ueniat Eſdras & reducat me in patriam ſuam. Stultus ego qui uolebam cantare canticum domini in terra aliena: & deſerto monte Sina, Aegypti auxilium flagitabam: Non recordabar euangeliſtæ, quia qui de Hieruſalem egreditur: ſtatim incidit in latrones, ſpoliatur, uulneratur, occiditur. Sed licet ſacerdos deſpiciat atꝗ leuites, Samaritanus ille miſericors eſt: cui cum diceretur: Samaritanus es, & dæmonium habes: dæmonium renuens, Samaritem ſe non negauit. Quia quem nos cuſtodem, Hebræi Samaritem uocant. Maleficum quidam me garriunt: titulum fidei ſeruus agnoſco. Magum uocant, & Iudæi dominum meum. Seductor & Apoſtolus dictus eſt. Tentatio me non apprehendat, niſi humana. Quotam partem anguſtiarum perpeſſus ſum qui cruci milito? Infamiam falſi

A criminis imputarunt. Sed ſcio per bonam & malam famam perueniri ad regna cœlorum. Sa-
luta Paulam & Euſtochium, uelit nolit mundus, in Chriſto meas. Saluta matrem Albinam,
ſororemq́ꝫ Marcellam, Marcellinam quocꝫ & ſanctam Felicitatem, & dic eis: Ante tribunal
Chriſti ſimul ſtabimus, ibi apparebit qua mente quis uixerit. Memento mei exemplum pudi
citiæ & uirginitatis inſigne: fluctusq́ꝫ maris tuis precibus mitiga.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Onaſum obtrectatorem quempiam ridet, qui quod Hieronymus in ſuis libris aduerſus uitia ſcri-
pſerat, ad ſuam contumeliam pertinere putabat.

HIERONYMVS ONASO.

1 MEdici quos uocant chirurgicos, crudeles putantur, & miſeri ſunt. An non eſt miſe-
ria, alienis non dolere uulneribus: & mortuas carnes inclementi ſecare ferro?
Non horrere curantem, quod horret ipſe qui patitur, & inimicum putari? Ita ſe
natura habet: ut amara ſit ueritas, blanda uitia exiſtimentur. Eſaias in exemplum
captiuitatis futuræ, nudus non erubeſcit incedere. Hieremias de media Hieruſalem ad Euphra
tem fluuium Meſopotamiæ mittitur: ut inter inimicas gentes, ubi eſt Aſſyrius, & caſtra ſunt
Chaldæorum, ponat περίζωμα corrumpendum. Ezechiel ſtercore primum humano, deinde bu
bulo, panem de omni ſemente conſperſum edere iubetur: & uxoris interitum ſiccis oculis ui-
det. Amos de Samaria pellitur. Cur quæſo? Nempe ideo: quia chirurgici ſpirituales, ſecantes
uitia peccatorum, ad pœnitentiam cohortabantur. Paulus apoſtolus: Inimicus, inquit, uobis
factus ſum uerum dicens. Et quia ſaluatoris dura uidebantur eloquia plurimi diſcipulorum
retrorſum abierunt. Vnde non mirum eſt, ſi & noſipſi uitijs detrahentes, offendimus pluri-
mos. Diſpoſui naſum ſecare fœtentem, timeat qui ſtrumoſus eſt. Volo corniculæ detrahere
garrienti, rancidulam ſe intelligat cornix. Nũquid unus in urbe Romana eſt: qui habeat trun
B cas in honeſto uulnere nares? Nunquid ſolus Bonaſus Segeſtanus caua uerba, & in modum
ueſicarum tumentia, buccis trutinatur inflatis? Dico quoſdam ſcelere, periurio, falſitate, ad di-
gnitatem neſcio quam perueniſſe. Quid ad te, qui te intelligis innocentem? Rideo aduoca-
tum, qui patrono egeat: quadrante dignam eloquẽtiam nare ſubſanno: quid ad te, qui diſertus
es? Volo in nummarios inuehi ſacerdotes: tu qui diues es, quid iraſceris? Clauſum cupio ſuis
ignibus ardere Vulcanum. Nunquid hoſpes eius es, aut uicinus: quod à delubris idoli nite-
ris incendia ſubmouere? Placet mihi de laruis, de bubone, de noctua, de Niliacis ridere por-
tentis. Quicquid dictum fuerit, in te dictum putas. In quodcuncꝫ uitium, ſtili mei mucro con-
torquetur, te clamitas deſignari. Conſerta manu in ius uocas: & ſatyricum ſcriptorem in pro-
ſa arguis. An ideo tibi bellus uideris: quia fauſto uocaris nomine? quaſi non & lucus ideo di-
catur, quod minime luceat: & parcæ, quod nequaquam parcant: & Eumenides furiæ, quod
non ſint benignæ: & uulgo Aethiopes uocentur argentei. Quod ſi in deſcriptione fœdorum
ſemper iraſceris, iam tibi cum Perſio cantabo. Optent te generum rex & regina, puellæ
Te rapiant: quicquid calcaueris hoc roſa fiat. Dabo tamen conſilium, quibus abſconditis,
poſſis pulchrior apparere. Naſus non uideatur in facie: ſermo non ſonet ad loquendum: atcꝫ
ita & formoſus & diſertus uideri poteris.

SCHOLIA.

1 QVos chirurgicos.) Ita uocantur, qui non medentur pharmacis, ſed manibus, hoc eſt, ſe-
ctionibus, uſturis & huiuſmodi. Strumam.) Tumorem appellat, quem in naſo quorun-
dam uidemus deformem. Truncas in honeſto.) Hemiſtichion eſt ex Aeneidos libro
ſexto. Nunquid Onaſus.) Forte legendum, Bonaſus. Nam id animal eſt, in Pæonia.
Cuius meminit Plinius, ut ſit alluſio ad bonum naſum, nam poſtea dicit: An ideo tibi bellus uideris,
quia fauſto uocaris nomine. Iam tibi Perſium.) Eſt in Satyra ſecunda. Hunc optent generum rex
& regina, puellæ Hunc rapiant, quicquid calcauerit hic roſa fiat. Quanquam in hac epiſtola nihil ui-
deo dignum Hieronymo: tamen non ſum auſus mouere ſuo loco, quod in quibuſdam illius ſtilum
ſapiat: alioqui petulantior, & inepto impetu.

B ## ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus ſubornauerat Palladium quendam Galatam,aduerſus Hieronymum qui illius interpre-
tationem calumniaretur.Huius calumnias refellit,explicans officium ueri interpretis. Imitatus eſt au
tem titulum Ciceronis,de optimo genere dicendi.

HIERO. AD PAMMACHIVM DE OPTIMO GENERE INTERPRAETANDI.

PAulus apoſtolus præſente rege Agrippa, de criminibus reſponſurus, quod poſ-
ſet intelligere qui auditurus erat,ſecurus de cauſæ uictoria,ſtatim in principio ſibi
gratulatur, dicens: De omnibus quibus accuſor à Iudæis ò rex Agrippa,exiſti-
mo me beatum,cum apud te ſim hodie defendendus,qui præcipue noſti cunctas
quæ in Iudæis ſunt conſuetudines & quæſtiones.Legerat enim illud Eſaiæ: Beatus qui in au-
res loquitur audientis:& nouit tantum oratoris uerba proficere,quantum iudicis prouidentia
cognouiſſet. Vnde & ego beatum me in hoc duntaxat negocio iudico, quod apud eruditas
aures imperitæ linguæ reſponſurus ſum:quæ obijcit mihi,uel ignorantiam uel mẽdacium, ſi
aut neſciui alienas literas uere interpretari,aut nolui:quorum alterum error,alterũ crimen eſt.
Ac ne forſitan accuſator meus facilitate,qua cũcta loquitur:& impunitate,qua ſibi licere om̃ia
putat,me quoq; apud uos argueret ut papam Epiphanium criminatus eſt: hanc epiſtolã mi-
ſi,quæ te & per te alios qui nos amare dignantur,rei ordinem doceat. Ante hoc fermè biẽ-
nium miſerat Iohanni epiſcopo, ſupradictus papa Epiphanius literas, arguens eum in qui-
buſdam dogmatibus,& poſtea clementer ad pœnitentiã prouocans.Harum exemplaria cer-
tatim Palæſtinæ rapiebantur:uel ob autoris meritũ:uel ob elegantiã ſcriptionis. Erat in mo-
naſterio noſtro uir apud ſuos haud ignobilis, Euſebius Cremonenſis: qui cum hæc epiſtola
per multorum ora uolitaret,& mirarentur eam pro doctrina & puritate ſermonis, docti pari-
A ter & indocti:cœpit à me obnixe petere,ut ſibi eã in Latinum uerterem,& propter intelligẽdi
facilitatem apertius explicarẽ:Græci enim eloquij penitus ignarus erat. Feci quod uoluit. Ac-
citoq; notario,raptim celeriterq; dictaui:ex latere in pagina breuiter annotans,quem intrinſe-
cus ſenſum ſingula capitula continerent.Siquidem & hoc,ut ſibi ſoli facerem,oppidò flagita-
rat.Poſtulauiq; ab eo mutuo, ut domi haberet exemplar: nec facile in uulgus proderet. Res
ita anno & ſex menſibus tranſijt:donec ſupradicta interpretatio,de ſcrinijs eius nouo præſti-
gio Hieroſolymã cõmigrauit.Nã quidã pſeudomonachus, uel accepta pecunia, ut perſpicue
intelligi datur:uel gratuita malicia,ut incaſſum corruptor nititur perſuadere,cõpilatis chartis
eius & ſumptibus,Iudas factus eſt proditor: deditq; aduerſarijs latrandi contra me occaſio-
nem,ut inter imperitos concionentur,me falſarium:me uerbum non expreſſiſſe de uerbo,pro
honorabili dixiſſe chariſſimum:& maligna interpretatione quod nefas dictu ſit, αἰδέσιμον ὠσὶν
ἁπάντων, id eſt reuerendum auribus omnium,noluiſſe transferre. Hæc & iſtiuſmodi nugæ,cri-
mina mea ſunt. Ac primum anteq; de translatione reſpondeã,uolo interrogare eos, qui ma-
liciam prudentiam uocant,unde apud uos exemplar epiſtolæ? Quis dedit? Qua fronte pro-
fertis,quod ſcelere redemiſtis? Quid apud homines tutum erit:ſi ne parietibus quidem & ſcri-
nijs noſtra poſſumus ſecreta cælare? Si ante tribunalia iudicum, hoc uobis crimen impinge-
rem:reos legibus ſubiugarem,quæ etiam pro utilitatibus fiſci,noxijs delatoribus pœnas ſta-
tuunt:& cum ſuſcipiant proditionem,damnant proditorem.Lucrum uidelicet placet:uolun-
tas diſplicet.Dudum Eſychium uirum conſularem: contra quem patriarcha Gamaliel gra-
uiſſimas exercuit inimicitias,Theodoſius princeps capite damnauit,quod ſolicitato notario,
chartas illius inuaſiſſet.Legimus in ueteribus hiſtorijs,ludi magiſtrum qui Faliſcorum libe-
ros prodiderat:uinctum pueris traditum:& ad eos quos prodebat,remiſſum: nec ſceleratam
populum Romanum ſuſcepiſſe uictoriam. Pyrrhum Epirotarum regem cum in caſtris ex
uulnere curaretur,medici ſui proditione interfici nefas duxit Fabritius,quin potius uinctum
remiſit ad dominum,ut ſcelus nec in aduerſario comprobaret.Quod leges publicæ, quod ho
ſtes tuentur,quod inter bella & gladios ſanctum eſt; hoc nobis inter monachos & ſacerdotes

C Chriſti,intutum fuit. Et audet quidam ex eis adducto ſupercilio & concrepantibus digitis eru
ctare & dicere. Quid enim ſi redemit,ſi ſolicitauit? feci quod ſibi profuit. Mira ſceleris defen-
ſio,quaſi non & latrones & fures & pyratæ faciãt,quod ſibi prodeſt. Certe Annas & Caiphas
ſeducentes infelicem Iudam, fecerunt quod ſibi utile exiſtimabant. Volo in chartulis meis
quaslibet ineptias ſcribere: commentari de ſcripturis, remordere lædentes, digerere ſtoma-
chum,in locis me exercere communibus,& quaſi limatas ad expugnandum ſagittas repone-
re. Quãdiu non profero cogitata,maledicta,non crimina ſunt: imò ne maledicta quidem,quæ
aures publicæ neſciant. Tu corrumpas ſeruulos,ſolicites clientes:&, ut in fabulis legimus, au-
ro ad Danaën penetres,diſſimulatoq́ quod feceris,me falſarium uoces: cum multo peius cri-
men accuſando in te cõfitearis,q̃ in me arguis. Alius te hæreticum,alius te inſimulat dogma-
tum peruerſorem. Taces ipſe: reſpondere non audes: interpretem laceras: de ſyllabis calumnia
ris,& totam defenſionem tui putas,ſi tacenti detrahas. Finge in trãsferendo, uel erraſſe,uel in-
termiſiſſe me quippiã. Hic totius negocij tui cardo uerſatur: hæc tua eſt defenſio. Num idcirco
tu non es hæreticus,ſi ego malus interpres ſim? Non hoc dico, quod te hæreticum nouerim,
ſciat ille qui accuſauit: nouerit ille qui ſcripſit,ſed quod ſtultiſſimum ſit accuſatum ab alio aliũ
criminari:& confoſſo undiq; corpore,è dormientis uulnere ſolatium quærere. Hactenus locu
tus ſum,quaſi aliquid de epiſtola commutauerim,& ſimplex translatio poſſit errorem habe-
re,nõ crimen. Nunc uero cum ipſa epiſtola doceat nihil mutatũ eſſe de ſenſu, nec res additas,
nec aliquod dogma confictum,faciunt næ intelligendo,ut nihil intelligant:& dum alienã im-
peritiã uolunt coarguere,ſuã produnt. Ego enim non ſolũ fateor: ſed libera uoce profiteor,me
in interpretatione Græcorum,abſq; ſcripturis ſanctis,ubi & uerborũ ordo & myſterium eſt,
non uerbũ è uerbo,ſed ſenſum exprimere de ſenſu. Habeoq́; huius rei magiſtrũ Tullium,qui
D Protagoram Platonis,& Oeconomicon Xenophontis,& Aeſchynis ac Demoſthenis duas
contra ſe orationes pulcherrimas tranſtulit. Quanta in illis prætermiſerit, quanta addiderit,
quanta mutauerit: ut proprietates alterius linguæ,ſuis proprietatibus explicaret, non eſt hu-
ius temporis dicere. Sufficit mihi ipſius tranſlatoris autoritas, qui ita in prologo earundem
orationum locutus eſt. Putaui mihi ſuſcipiendum laborem utilem ſtudioſis,mihi quidem ipſi
neceſſarium. Conuerti enim ex Atticis duorum eloquentiſſimorum nobiliſſimas orationes,
2 inter ſeq; contrarias, Aeſchynis & Demoſthenis: nec cõuerti,ut interpres,ſed ut orator,ſenten
tijs ijſdẽ & earum formis,tam figuris q̃ uerbis ad noſtram cõſuetudinem aptis. In quibus nõ
uerbũ pro uerbo neceſſe habui reddere: ſed genus omne uerborum uimq́; ſeruaui. Non enim
me annumerare ea lectori putaui oportere, ſed tanq̃ appendere. Rurſum in calce ſermonis:
Quorum ego,ait,orationes,ſicut ſpero,ita expreſſero,uirtutibus utẽs illorum omnibus,id eſt
ſententijs,& earum figuris,& rerum ordine: uerba perſequens eatenus: ut ea non abhorreant
à more noſtro. Quæ ſi è Græcis omnia conuerſa non erunt: tamen ut generis eiuſdẽ ſint, ela-
borauimus. Sed & Horatius uir acutus & doctus,hoc idem in arte poetica erudito interpreti
præcipit. Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus interpres. Terentius, Menandrum. Plau-
tus & Cecilius,ueteres comicos interpretati ſunt. Nunquid hærent in uerbis: ac non decorem
magis & elegantiam in tranſlatione conſeruant: q̃ ueritatem interpretationis? Hanc eruditi
κακοζηλίαν nuncupant. Vnde & ego doctus à talibus ante annos circiter uiginti,& ſimili tunc
quoq; errore deceptus,certe hoc mihi à uobis obijciendum neſciens, cum Euſebij Cæſarien-
ſis χρονικῶν in Latinum uerterem,tali inter cætera uſus ſum præfatione. Difficile eſt alienas li-
neas inſequentem,non alicubi excidere:& arduum,ut quæ in alia lingua bene dicta ſunt,eun-
dem decorem in tranſlatione conſeruent. Significatum eſt aliquid unius uerbi proprietate: nõ
habeo meum quo id efferã,& dũ quæro implere ſententiã,longo ambitu,uix breuis uiæ ſpa-
tia cõſummo. Accedunt hyperbatorũ anfractus,diſſimilitudines caſuum,uarietates figurarũ.
Ipſum poſtremo ſuum:&,ut ita dicam,uernaculum linguæ genus. Si ad uerbum interpretor,
abſurde reſonant: ſi ob neceſſitatem aliquid in ordine,uel in ſermone mutauero,ab interpretis
uidebor

A uidebor officio receſſiſſe. Et poſt multa, quæ nunc proſequi ocioſum eſt, etiam hoc addidi.
Quod ſi cui non uidetur linguæ gratia in interpretatione mutari, Homerum ad uerbum ex-
primat in Latinum. Plus aliquid dicam: eundem ſua in lingua proſæ uerbis interpretetur: ui
debis ordinem ridiculum: & poëtam eloquentiſſimum uix loquentem. Verum ne meorum
ſcriptorum parua ſit autoritas, quanquam hoc tãtum probare uoluerim, me ſemper ab ado-
leſcentia non uerba, ſed ſententias tranſtuliſſe: qualis ſuper hoc genere præfatiuncula ſit, in li-
bro quo beati Antonij uita deſcribitur: ipſius lectione cognoſce. Ex alia in aliam linguam ex-
preſſa ad uerbum trãslatio, ſenſum operit: & ueluti læto gramine, ſata ſtrãgulat. Dum enim
caſibus & figuris ſeruit oratio, quod breui poterat indicare ſermone, longo ambitu circũacta
uix explicat. Hoc igitur ego uitans, ita beatum Antonium te petente tranſpoſui: ut nihil deſit
ex ſenſu, cum aliquid deſit ex uerbis. Alij ſyllabas aucupentur & literas, tu quære ſententias.
Dies me deficiet, ſi omnium qui ad ſenſum interpretati ſunt, teſtimonia replicauero. Sufficit
in præſente nominaſſe Hilarium confeſſorem, qui Homilias in Iob, & in pſalmos tractatus
3 plurimos in Latinum uertit è Græco, nec aſſedit literæ dormitanti: & putida xuſticorum in-
terpretatione ſe torſit: ſed quaſi captiuos ſenſus in ſuam linguam, uictoris iure tranſpoſuit.
Nec hoc mirum in cæteris ſeculi uidelicet, aut eccleſiæ uiris, cum Septuaginta interpretes
& Euangeliſtæ atque Apoſtoli idem in ſacris uoluminibus fecerint. Legimus in Marco, di-
centem dominum: Tabita cumi, ſtatimq́ʒ ſubiectum eſt, quod interpretatur, puella tibi dico
ſurge. Arguatur euangeliſta mendacij, quare addiderit, tibi dico, cum in Hebręo tantum ſit,
puella, ſurge. Sed ut ἐμφατικώτερον faceret: & ſenſum uocantis atqʒ imperantis, exprimeret, ad-
didit, tibi dico. Rurſum in Matthæo redditis ab proditore Iuda triginta argenteis: & empto
ex eis agro figuli, ſcribitur, tũc impletum eſt, quod ſcriptum eſt per Hieremiam prophetam,
dicentem: Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati, quod appreciauerunt à filijs
B Iſraël: & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi dominus. Hoc in Hieremia peni-
tus non inueniť, ſed in Zacharia, alijs multo uerbis, ac toto ordine diſcrepãte: Vulgata quip-
pe æditio ita ſe habet: Et dicam ad eos: ſi bonum eſt coràm uobis: date mercedem mihi aut re-
nuite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Dixitq́ʒ dominus ad me, Pone
illos in conflatorium, & conſidera ſi probatum ſit, ſicut probatus ſum ab eis. Et tuli trigin-
ta argenteos, & miſi eos in domo domini in conflatorium. Quantum diſtet ab euangeliſtæ
teſtimonio Septuaginta translatio, perſpicuum eſt. Sed & in Hebræo cũ ſenſus idem ſit, uer-
ba præpoſtera ſunt, & penè diuerſa. Et dixi, inquit, ad eos: Si bonum eſt in oculis ueſtris, affer-
te mercedem meam: & ſi non, quieſcite. Et appenderunt mercedem meam triginta argẽteos.
Et dixit dominus ad me: Proijce illud ad ſtatuarium, decorum precium, quod appreciatus
ſum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci eos in domo domini ad ſtatuarium. Accu-
ſent apoſtolum falſitatis, quod nec cum Hebraico, nec cum Septuaginta congruat translato-
ribus: &, quod his maius eſt, erret in nomine, pro Zacharia quippe Hieremiam poſuit. Sed
abſit hoc de pediſſequo Chriſti dicere: cui curæ fuit non uerba & ſyllabas aucupari: ſed ſen-
tentias dogmatum ponere. Veniamus ad aliud eiuſdem Zachariæ teſtimonium, quod Ioan
nes euangeliſta aſſumit iuxta Hebraicam ueritatem. Videbunt in quem compunxerunt, pro
quo in Septuaginta legimus, καὶ ἐπιβλέψονται πρός με, ἀνθ᾽ ὧν ἐνωρχήσαντο, quod interpretati ſunt La
tini. Et aſpicient ad me, pro his quæ illuſerunt ſiue inſultauerunt. Diſcrepat Euangeliſtæ, Se-
ptuaginta interpretum noſtraq́ʒ translatio: & tamẽ ſermonum uarietas, ſpiritus unitate con-
cordat. In Matthæo quoque legimus dominum prædicentem apoſtolis fugã, & hoc ipſum
Zachariæ teſtimonio confirmantem. Scriptum eſt, ait: Percutiam paſtorem & diſpergentur
oues. At in Septuaginta & in Hebræo multo aliter eſt. Non enim ex perſona dei dicitur: ut

C ſta,ad angeli monitum, tuliſſe Ioſeph paruulum & matrem eius: & intraſſe in Aegyptum,
ibiq; manſiſſe uſq; ad obitum Herodis: ut impleretur quod dictum eſt à domino per pro-
phetam:Ex Aegypto uocaui filium meum. Hoc noſtri codices nō habent:ſed in Oſee iuxta
Hebraicā ſcribitur ueritatē:Quia puer Iſraël eſt,& dilexi eū: & ex Aegypto uocaui filiū meū.
Pro quo & in eodem loco Septuaginta tranſtulerunt: quia paruulus eſt Iſraël,& dilexi eum:
& ex Aegypto uocaui filios eius. Num omnino repudiādi ſunt:quia iſtum locū qui ad Chri-
ſti maxime pertinet ſacramentum, aliter tranſtulerūt? An danda potius uenia ut hominibus,
iuxta Iacobi ſententiam,dicentis:Multa peccamus omnes: & ſi quis in uerbo non offendit:
iſte perfectus eſt uir:& poteſt refrenare omne corpus. Illud uero quod in eodem euangeliſta
ſcribitur:Et ueniens habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth: ut impleretur quod dictum
eſt per prophetas,quia Nazaræus uocabitur. Reſpondeant λογοδαίδαλοι & faſtidioſi æſtimato-
res omnium tractatorum,ubi legerint,diſcantq; in Eſaia poſitum. Nam in eo loco ubi nos le-
gimus atq; tranſtulimus:Exiet uirga de radice Ieſſe,& flos de radice eius aſcendet:in Hebræo
iuxta linguæ illius ἰδίωμα, ita ſcriptum eſt:Exiet uirga de radice Ieſſe, & Nazaræus de radice
eius creſcet. Cur hoc omiſerunt Septuaginta:ſi non licet transferre uerbum pro uerbo? Sa-
crilegium eſt,uel cęlaſſe,uel ignoraſſe myſterium. Tranſeamus ad cætera. Neque enim epiſto-
læ breuitas patitur diutius ſingulis immorari. Idem Matthæus loquitur: Hoc autem totum
I factum eſt,ut compleretur quod dictum eſt à domino per prophetam dicentem: Ecce uirgo
in utero habebit,& pariet filium, & uocabunt nomen eius Emanuel. Quod Septuaginta
tranſtulerunt:Ecce uirgo in utero accipiet,& pariet filium,& uocabitis nomen eius Emanuel.
Si uerba calumniantur:utique non eſt idem,habebit & accipiet,neque uocabunt & uocabi-
tis. Porrò in Hebræo legimus ita ſcriptum:Ecce uirgo concipiet & pariet filium, & uocabit
D nomen eius Emanuel. Non Achaz,qui arguebatur infidelitatis,non Iudæi qui erant domi-
num negaturi:ſed uocabit(inquit)ipſa quæ concipiet,ipſa uirgo,quæ pariet. In eodem euan-
geliſta legimus,Herodem ad aduentum Magorum fuiſſe turbatum: ſcribiſq; & ſacerdoti-
bus congregatis,ſciſcitatum ab eis ubi Chriſtus naſceretur:illoſq; reſpondiſſe:in Bethlehem
Iudæ:Sic enim ſcriptum eſt in propheta:Et tu Bethlehem terra Iuda: nequaq; minima es in
ducibus Iuda:Ex te enim egredietur dux,qui regat populum meum Iſraël. Hoc exemplum
in uulgata æditione ſic fertur:Et tu Bethlehem domus Ephrata,modicus es ut ſis in milibus
Iuda,de te mihi egredietur ut ſit princeps in Iſraël. Quanta ſit inter Matthæum & Septuagin
ta uerborum ordiniſq; diſcordia,ſic magis admiraberis,ſi Hebraicum uideas,in quo ita ſcri-
ptum eſt:Et tu Bethlehem Ephrata,paruulus es in milibus Iuda,ex te mihi egredietur, qui ſit
dominator in Iſraël. Conſidera gradatim, quæ ab euangeliſta ſint poſita. Et tu Bethlehem
terra Iuda. Pro terra Iuda,in Hebraico habet Ephrata,in Septuaginta, domus Ephrata. Et
pro,nequaquam minima es in ducibus Iuda, in Septuaginta legitur, modicus es ut ſis in mi
libus Iuda: in Hebræo, paruulus es in milibus Iuda. Senſuſq; contrarius eſt, Septuaginta
ſibi in hoc duntaxat loco & Hebraico concordante. Euangeliſta enim dixit, quod non ſit
paruulus in ducibus Iuda,cum è regione ſit poſitum, paruulus quidem es & modicus, ſed
tamen de te mihi paruulo & modico egredietur dux in Iſraël,ſecundum illud Apoſtoli: Ele-
git infirma mundi deus,ut confundat fortia. Porrò quod ſequitur, qui regat, uel qui paſcat
populum meum Iſraël:aliter in propheta eſſe perſpicuum eſt. Hæc replico non ut euangeli-
ſtas arguam falſitatis(hoc quippe impiorum eſt,Celſi,Porphyrij,Iuliani) ſed ut reprehenſo-
res meos arguam imperitiæ:& impetrem ab eis ueniā,ut concedāt mihi in ſimplici epiſtola,
quod in ſcripturis ſanctis,uelint nolint,apoſtolis conceſſuri ſunt. Marcus diſcipulus Petri ita
ſuum orditur euangelium:Principiū euāgelij Ieſu Chriſti:ſicut ſcriptū eſt in Eſaia propheta:
Ecce ego mitto angelum meū ante faciē tuā,qui præparabit uiā tuā ante te. Vox clamantis in
deſerto,parate uiā domini,rectas facite ſemitas eius. Hoc exemplū ex duobus prophetis com
poſitū eſt,de Malachia uidelicet & Eſaia. Nam primū quod dicitur:Ecce ego mitto angelum
meum

A meum ante faciem tuam qui præparabit uiam tuam ante te: in Malachiæ fine ſcriptum eſt. Sequens autem quod infertur: Vox clamantis in deſerto &c. in Eſaia legimus. Et quomodo Marcus ſtatim in principio uoluminis ſui poſuit, ſicut ſcriptū eſt in Eſaia propheta: Ecce ego mitto angelum meum, quod non ſcribitur in Eſaia, ut diximus: ſed in Malachia nouiſſimo duodecim prophetarum. Soluat hanc quæſtiunculam imperita præſumptio: & ego erroris ueniam deprecabor. Idem Marcus inducit ad phariſæos ſaluatorem loquentem: Nunquam legiſtis quid fecerit Dauid, quādo neceſſitatem habuit, & eſuriuit ipſe & ſocij eius, quomodo ingreſſus domum dei ſub Abiathar pontifice, & panes propoſitionis comedit, quibus non licebat ueſci, niſi ſolis ſacerdotibus? Legamus Samuelem: ſiue (ut in communi titulo habetur) Regnorum libros, ibiq; reperiemus non Abiathar ſcriptum eſſe: ſed Abimelech pontificem, qui poſtea à Doëc cum cæteris ſacerdotibus Saul iubente percuſſus eſt. Pergamus ad apoſtolum Paulum. Scribit ad Corinthios: Si enim cognouiſſent dominū gloriæ, nō crucifixiſſent. Sed ſicut ſcriptum eſt: Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit deus diligentibus ſe. Solent in hoc loco apochryphorum quidā deliramenta ſectari & dicere, quod de Apocalypſi Heliæ, teſtimonium ſumptum ſit: cum in Eſaia iuxta Hebraicum ita legatur. A ſeculo non audierunt, nec auribus perceperunt. Oculus non uidit deus abſq; te, quæ præparaſti expectantibus te. Hoc Septuaginta multo aliter tranſtulerunt. A ſeculo non audiuimus, neque oculi noſtri uiderunt deum abſq; te: & opera tua uera, & facies expectantibus te miſericordiam. Intelligimus unde ſumptum ſit teſtimonium: & tamen Apoſtolus non uerbum expreſſit è uerbo, ſed παραφραστικῶς eundem ſenſum alijs ſermonibus indicauit. In epiſtola ad Romanos idem apoſtolus Paulus exemplum de Eſaia ſumens: Ecce (inquit) ponam in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali: diſcordat à translatione ueteri: & tamen cum Hebraica ueritate concordat. In Septuaginta enim contrarius ſenſus eſt.
B Non ut lapidi offenſionis occurretis, neque ut petræ ruinæ: cum apoſtolus quoq; Petrus Hebræis Pauloq; conſentiens ita poſuerit: Incredulis autem lapis offenſionis & petra ſcandali. Ex quibus uniuerſis perſpicuum eſt, apoſtolos & euangeliſtas in interpretatione ueterū ſcripturarum, ſenſum quęſiſſe, non uerba, nec magnopere de ordine ſermonibusq; curaſſe, dum intellectui res pateret. Lucas uir apoſtolicus & euāgeliſta, ſcribit Stephanum primum Chriſti martyrem in Iudaica concione narrantem: In Septuaginta quinq; animabus deſcendit Iacob in Aegyptum: & defunctus eſt ipſe, & patres noſtri trāslati ſunt in Sychem: & poſiti ſunt in ſepulchro quod emit Abraham precio argenti à filijs Emor patris Sychem. Hic locus in Geneſi multo aliter inuenitur, quod ſcilicet Abraham emerit ab Ephron Etheo filio Sëor, iuxta Hebron quadringentis drachmis argenti ſpeluncam duplicem: & agrum circa eam, ſepelieritq; in ea Saram uxorem ſuam. Atq; in eodem legimus libro, poſtea reuertentem de Meſopotamia Iacob cū uxoribus & filijs ſuis poſuiſſe tabernaculum, ante Salem urbem Sychimorū, quæ eſt in terra Chanaam, & habitaſſe ibi & emiſſe partē agri, in quo habebat tentoria, ab Emor patre Sychem centum agnis, & ſtatuiſſe ibi altare, & inuocaſſe ibi deum Iſraël. Abraham non emit ſpecū ab Emor patre Sychem: ſed ab Ephron filio Sëor: nec ſepultus eſt in Sychem, ſed in Hebron, quæ corrupte dicitur Arboch. Duodecim autem patriarchæ, non ſunt ſepulti in Arboch, ſed in Sychem, qui ager non eſt emptus ab Abraham, ſed à Iacob. Differo ſolutionē & iſtius quæſtiūculæ: ut obtrectatores mei quærāt, & intelligant, nō uerba in ſcripturis cōſyderāda, ſed ſenſus. Viceſimi primi pſalmi iuxta Hebræos idipſum exordiū eſt, quod dominus locutus eſt in cruce אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי Eli Eli lamma azabathani, quod interpretatur, deus meus, deus meus quare me dereliquiſti? Reddāt rationē, cur Septuaginta translatores interpoſuerint, reſpice in me. Ita enim uerterunt: Deus deus meus, reſpice in me.

C exemplaribus eccleſiæ, obelis aſteriſcisq́ diſtincta ſunt. Illud enim quod legimus in Eſaia:
Beatus qui habet ſemen in Sion,& domeſticos in Hieruſalem, ſolent Hebræi deridere cum
audierint. Necnon & in Amos poſt deſcriptionem luxuriæ: Stantia putauerunt hæc,& non
fugientia. Reuera ſenſus rhetoricus & declamatio Tulliana. Sed quid faciemus ad autenticos
libros, in quibus hæc nō feruntur aſſcripta,& cætera his ſimilia, quæ ſi proferre nitamur, infi
nitis libris opus eſt. Porrò quanta dimiſerint, uel aſteriſci teſtes ut dixi ſunt, uel noſtra inter-
pretatio, ſi à diligenti lectore tranſlationi ueteri cōferatur, & tamen iure Septuaginta æditio
obtinuit in eccleſijs, uel quia prima eſt,& ante Chriſti ſacta aduentū: uel quia ab Apoſtolis,
in quibus tamen ab Hebraico nō diſcrepat, uſurpata. Aquila autē proſelytus & contentioſus
interpres, qui non ſolum uerba: ſed & etymologias uerborū trāſferre conatus eſt, iure proηci
tur à nobis. Quis enim pro frumento & uino & oleo poſſit, uel legere, uel intelligere, χεῦμα,
4 ὀπωρισμὸν στιλβότητα, quod nos poſſumus dicere fuſionem pomationemq́ & ſplendentiam. At
qui non ſolum Hebræi habent ἄρθρα, ſed ille κακόζηλος qui ſyllabas interpretatur & literas, ut
dicat σὺν τὸν οὐρανὸν καὶ σὺν τὴν γῆν, quod Latina lingua omnino non recipit. Cuius rei exem-
plum nos ex noſtro ſermone carpere poſſumus. Quanta enim apud Græcos bene dicuntur,
quæ ſi ad uerbum transferamus, in Latino nō reſonant: & è regione, quæ apud nos placent:
ſi uertantur iuxta ordinē, apud illos diſplicebunt. Sed ut infinita prętercam & oſtendam tibi
uir omnium nobilium Chriſtianiſſime,& Chriſtianorū nobiliſſime, cuiuſmodi falſiſatis me
in epiſtolæ tranſlatione reprehendant, ipſius epiſtolæ ponam cum Græco ſermone princi-
pium, ut ex uno crimine intelligantur & cætera, ἔδει γὰρ ἡμᾶς ἀγαπητὲ μὴ τῇ οἰήσει τῶν κλήρων φέρεσθαι,
quod me ita uertiſſe memini. Oportebat nos dilectiſſime clericatus honore non abuti in ſu-
perbiam: Ecce, inquiūt, in uno uerſiculo quanta mendacia. Primum ἀγαπητὸς dilectus eſt, non
dilectiſſimus. Deinde οἴησις exiſtimatio dicitur, non ſuperbia. Nō enim dixit οἰδήματι, ſed οἰήσει.
D Quorum alterum tumorem, alterum arbitrium ſonat. Totumq́ quod ſequitur, clericatus ho
nore non abuti in ſuperbiam, tuum eſt. Quid agis ô columen literarum & noſtrorum tem-
porum Ariſtarche, qui de uniuerſis ſcriptoribus ſententiam feras? Ergo fruſtra tanto tempo-
re ſtuduimus: & ſæpe manum ſerulæ ſubduximus. Egredietes de portu, ſtatim impegimus.
Igitur quia & erraſſe humanum eſt: & confiteri errorem prudentis: tu quicunq; reprehenſor
es: tu me obſecro emenda præceptor,& uerbum de uerbo exprime. Debueras, inquit, dicere:
Oportebat enim nos dilecte, non æſtimatione clericorum ferri. Hæc eſt Plautina eloquentia,
hic lepos Atticus,& muſarum, ut dicunt, eloquio comparādus. Completur in me tritū uulgi
ſermone prouerbium: Oleum perdit & impenſas, qui bouem mittit ad ceroma. Hæc non eſt
5 illius culpa, cuius ſub perſona alius agit Tragœdiam, ſed Ruffini & Melaniæ magiſtrorum
eius: qui illum magna mercede nihil ſcire docuerunt. Nec reprehendo in quolibet Chriſtia-
no ſermonis imperitiam, atq; utinam Socraticum illud haberemus: Scio, quod neſcio. Et al-
terius ſapientis: Teipſum intellige. Venerationi mihi ſemper fuit: non uerboſa ruſticitas, ſed
ſancta ſimplicitas. Qui ſermone imitari ſe dicit apoſtolos: prius imitetur uirtutes in uita illo-
rum. In loquendo ſimplicitatem excuſabit ſanctimoniæ magnitudo: & ſyllogyſmos Ariſto-
telis contortaq́ Chryſippi acumina, reſurgens mortuus confutauit. Cæterum ridiculum: ſi
quis è nobis manēs inter Crœſi opes,& Sardanapali delitias, de ſola ruſticitate ſe iactet, quaſi
omnes latrones,& diuerſorum criminum rei diſerti ſint: & cruentos gladios, philoſophorū
uoluminibus, ac non arborum truncis oculant. Exceſſi menſuram epiſtolæ, ſed non exceſſi
doloris modum. Nam qui falſarius uocor: & inter mulierum radios & textrina dilanior, con
tentus ſum crimen abnuere, non referre. Vnde arbitrio tuo cuncta permitto: ut legas ipſam
epiſtolam, tam Græcam quàm Latinam. & ilico intelliges accuſatorum meorum nænias: &
probroſas querelas. Porrò mihi ſufficit amicum inſtruxiſſe chariſſimum: & in cellula latitan-
tem diem tantum expectare iudicη. Optoq́, ſi fieri poteſt: & ſi aduerſarη ſiuerint, commenta
rios potius ſcripturarum, quàm Demoſthenis & Tullη Philippicas tibi ſcribere.

Nouo

A
PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 NOuo præſtigio.) Præſtigium uocat artem miram,qua oculis illuditur,uelut ſi quis corã ad-
ſtet,inuiſibilis tamen. Legimus in ueteribus.) Hiſtoria eſt apud Titum Liuium primæ
decadis lib.5. Volo in chartulis.) Non ſic accipiendum,quaſi uere uelit eiuſmodi: uerum
intelligit hoc ſibi citra ullius iniuriam licere ſi libeat. In locis exercere communibus.) Lo-
ci communes,ut pro iuſticia,contra iuſticiam,contra libidinem,pro caſtitate.De ijs quidam etiã ſcri-
pſerunt:& nos in Copia noſtra nonnihil attigimus.Videtur autem Hieronymus in his locis ſtudio-
ſiſſime fuiſſe exercitatus. Auro ad Danaën penetres.) Fabulam Danaës quam pater turri æreæ in-
cluſerat,quamq́; Iupiter uerſus in hymbrem aureum ſtuprauit,Horatius ad hunc modum interpreta-
tur in Odis,quaſi ſignificet,nihil tam eſſe ſepoſitum & abſtruſum, ad quod non penetretur auro, In-
cluſam Danaën turris ahænea &c. Totius negocij tui cardo.) Cardinem Latini uocant,quod Græ
ci κεφάλαιον, id eſt caput. Faciunt næ.) Ex prologo Terentij in Andriam: Næ hic aduerbiũ eſt con-
firmandi,quaſi dicas, adeò intelligunt,ut nihil intelligant. Et earum formis.) Extat hæc Ciceronis
2 præfatio, quanquam orationes interciderunt.In ea ſic legitur.Sententijs ijſdem,& earum formis,tan-
quam figuris,uerbis ad conſuetudinem aptis.Sentit enim Cicero ſe nihil mutaſſe de ſententijs, neque
formis earum,quas alij figuras uocant,uerba duntaxat delegiſſe ad Latini ſermonis conſuetudinem
accommoda. Sed genus omne.) Genus naturam uocat,puta pro ſplendido ſplendidum, pro uehe-
menti uehemens,pro ſignificanti ſignificans. Sed tanq́; appendere.) Annumerat, qui uerba toti-
dem uerbis reddit, more eorum,qui pro decem argenteis nummis,decem reddunt.Appendit autem,
qui pondus idem ſententiæ reddit, uerbis non omnino ijſdem: ut qui pro tribus nummis unum red
dat qui tribus æquipolleat. Hanc eruditi κακοζηλίαν.) Id eſt peruerſam imitationem, quoties inſci-
te affectantes uirtutem aliquam,in uitium labimur: ueluti ſi quis male affectans atticiſmum, ieiunus
euadat & aridus in dicendo: ſi quis copiam, in futilem incidat loquacitatem: ita qui perperam affe-
ctat fidem in uertendo, fit ineptus. Cæſarienſis χρονικόν.) Id eſt temporarium. Nos annales poſſu-
mus uertere. Alienas lineas.) Translatum à pictoribus. Hyperbatorum anfractus.) Hyperba-
tum eſt tranſcenſio quædam uerborum, ordinem perturbans.Id fit uel inuerſione ordinis,uel inter-
iectione.Anfractus autem dicuntur uiarum flexus. Vt ἐμφατικώτερον.) Id eſt ſignificantius.Cũ enim
ſubeſt in uerbis tacita quædam ſignificantia,uocatur Emphaſis: ueluti ſi quis dicat: Tu Cretenſi fidẽ
B habes? Non ſignificat ſimpliciter hominem in Creta natum,ſed perfidum,pro gentis ingenio. Aſſe
3 dit literæ.) Aſſidet,qui non audet digredi.Sumptum ab his qui aſſident ægrotis. Putida ruſtico-
rum.) Putidum,anxiũ uocat,ac moroſum.Vnde putida uocamus moleſta & inſuauia. Quorſum hæc
tam putida tendunt? Porrò ruſticorũ,ego ſanè puto uocabulũ ſubmiſſitium,nihil enim hoc loco ſigni
ficat. Legendum opinor xuſticorum: quo quidẽ uerbo uſus eſt Suetonius in Auguſto.Xyſtus Græ
ce porticus eſt,unde xyſtici ſiue xuſtici qui illic exercerentur,uelut athletæ.Ita uidetur uocare Hiero
nymus circunforaneos illos,parumq́; doctos.Quanq́; uidetur alludere ad Græcam ſignificationem
huius uerbi ξύω quod eſt rado ſiue polio,unde xyſtus Græcis deducitur. Pro quo in Septuaginta
leg.) Græca ex ueſtigijs reſtituimus ad hunc modum, καὶ ἐπεβλέψοιται πρός μι, ἀνθ' ὧν ὠρχήσατε, id eſt,&
aſpicient me,eo quod ſaltauerunt.Sic enim uerterunt Septuaginta,decepti ſimilitudine literarum.

Reſpondeant rogo Dædali.) Manifeſtum erratum librarij.Logodædali legendum,ſic enim Græci
uocant artifices ſermonis,à Dædalo architecto.Quanq́; quicquid eſt ingenioſum,Dædalum uocatur.
Vnde Vergilius: Dædala Circe. Sed παραφραστικῶς.) Antea dictũ eſt quid ſit paraphraſis.Nempe libe-
rior interpretatio,in qua nonnulla mutes.Vnde paraphraſtæ. Auctenticos.) Authenticos ſcriben-
dum.Nã Græci αὐθεντίαν poteſtatẽ & autoritatẽ uocant. Fuſionẽ.) χεῦμα à χέω fundo. ὀπωρισμόν.)
Ab ὀπώραι,id eſt poma,hoc eſt arborũ fructus. Splendentiam.) στιλβότητα,id eſt relucentiam,à στίλβω,
4 quod eſt ſplendeo: quanq́; accipitur & pro niteo,quemadmodũ nitent bene paſti.Apparet hũc locum
ſumptum ex pſalmo quarto. Atqui ſolum Hebræi habent.) Hic locus adeò uarius habetur in ex-
emplaribus,ut ſenſus non poſſit liquido percipi.Quidã codices habent,quæ aut Hebræi nõ ſolum ha
bent arthra. κακόζηλος ille.) Ille indoctus affectator fidelis interpretationis. σεῖε τὸν οὐρανόν.) Id eſt cõ
cute cœlum: σεῖε τὴν γῆν,id eſt concute terram. οἴησις.) Id eſt exiſtimatio,ab οἴομαι,quod eſt puto. Co-
lumen literarum.) Sic eos uocabant,in quibus præſidium erat præcipuum ac decus. Terentius: Co-
lumen uero noſtræ familiæ. Dictum eſt per Ironiam. Ariſtarchus.) Hic Ariſtarchus Homeri
Rhapſodias redegit in ordinem,& uerſus adulterinos obeliſcis iugulauit, Homericos ſtellulis præ-
notauit.Vnde uelut in prouerbij uicem abijt,ut cenſores alienorum operum Ariſtarchi dicantur

Lepos atticus.) Venuſtas peculiaris eſt Atticorum. Muſarum eloquio.) Vnde dictum eſt mu-
ſas ſi Latine loqui uellent, Plautino more locuturas. Qui bouem mittit ad.) Oleum & operam

C quod dictum quidam aſſcribunt Chiloni. Reſurgens mortuus confu.) Siquidem illi docent, hoc neceſſario conſequi:mortuus eſt,igitur non uiuet:quod à priuatione non ſit reditus ad habitum. At Chriſtus ea confutat,qui uiuit,cum uere fuerit mortuus. Crœſi.)Crœſus Lydorum rex in opulētiæ prouerbium abijt. Sardanapalus.)Aſſyriorum rex,quauis muliere corruptior:mollicie ſua nobilitatus eſt. Inter radios.) Hoc loco intellige inſtrumenta textoria. Demoſthenis & Tullij.) Intelligit inuectiuas:ſic enim appellat Cicero ſuas orationes habitas in Antonium,ad imitationē Olynthiacarum,quas Demoſthenes dixit in Philippum regem Macedonum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Reſpondet ijs qui obtrectabāt,quod de Græcis & Hebræis literis quædam iam recepta mutaſſet, immodicam in Hierony mo doctrinam calumniantes,quaſi ſola inſcitia Chriſtianum efficiat.

HIERONYMVS MARCELLAE.

POſt priorem epiſtolam,in qua de Hebræis uerbis pauca perſtrinxeram:ad me repente perlatum eſt,quoſdam homunculos mihi ſtudioſe detrahere:cur aduerſum autoritatem ueterum,& totius mundi opinionem,aliqua in euangelijs emendare tentauerim.Quos ego cum poſſem meo iure contemnere (Aſino quippe lyra ſuperflue canit) tamen ne nos ſuperbiæ,ut facere ſolent, arguant, ita reſponſum habeant: non adeò me hebetis fuiſſe cordis,& tam craſſæ ruſticitatis(quam illi ſolam pro ſanctitate habēt, piſcatorum ſe diſcipulos aſſerentes,quaſi idcirco ſancti ſint ſi nihil ſcierint) ut aliquid de dominicis uerbis,aut corrigendum putauerimus,aut non diuinitus inſpiratum:ſed Latinorum codicum uitioſitatem,quæ ex diuerſitate librorum omnium comprobatur: ad Græcam originem,unde & ipſi tranſlata non denegant,uoluiſſe reuocare.Quibus ſi diſplicet fontis unda puriſſimi:cœnoſos riuulos bibant:& diligentiam qua auium ſyluas, & concharum gurgites
D norunt:in ſcripturis legendis abijciant:ſintq; in hac tantum ſimplices,& Chriſti uerba exiſtiment ruſticana:in quibus per tanta iam ſecula,tantorum ingenia ſudauerunt,ut rationem uerbi,uniuſcuiuſq; magis opinati ſint quàm expreſſerint.Apoſtolum arguāt imperitiæ, qui ob multas literas inſanire dicatur.Scio te cum iſta legeris, rugare frontem, & libertatem meam rurſum ſeminarium timere rixarum:ac meum ſi fieri poteſt, os digito uelle comprimere: ne audeam dicere quæ alij facere non erubeſcunt.Rogo quid à nobis libere dictum eſt?Nūquid in lancibus,idola cælata deſcripſi?Nūquid inter epulas Chriſtianas,uirginalibus oculis bacchārum ſatyrorumq; complexus innexui, aut unquam aliquem amarior ſermo pulſauit? Nunquid ex mendicis diuites fieri doluimus? Nunquid reprehendi hæreditarias ſepulturas?Vnum miſer locutus,quod uirgines ſæpius deberent cum mulieribus eſſe,quàm cū maſculis:totius oculos urbis offendi:cunctorum digitis notor. Muluplicati ſunt ſuper capillos capitis mei,qui oderunt me gratis,& factus ſum eis in parabolam:& tu putas me aliquid deinceps locuturum?Verum ne Flaccus nobis rideat:Amphora cœpit inſtitui currente rota, cur urceus exit?reuertimur ad noſtros bipedes aſellos:& illorum in aure buccina magis quā cithara concrepamus.Illi legant,ſpe gaudentes,tempori ſeruientes.Nos legamus,ſpe gaudētes,domino ſeruientes.Illi aduerſus presbyterum accuſationem omnino putent recipiēdam: nos legamus,aduerſum presbyterum accuſationem ne receperis:niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus:peccantes autem coram omnibus argue.Illis placeat humanus ſermo & omni acceptione dignus:nos cum Græcis,id eſt,cum Apoſtolo,qui Grȩce locutus eſt,erremus: Fidelis ſermo & omni acceptione dignus.Ad extremum illi gaudeant gallicis canterijs: nos ſolutus uinculis & in ſaluatoris myſterium præparatus,Zachariæ aſellus ille delectet:qui poſtquam domino terga præbuit:cœpit Eſaiæ conſonare uaticinio: Beatus qui ſeminat ſecus omnem aquam,ubi bos & aſinus calcant.

FINIS.

VIRTVTE DVCE,

Dux Virtus, Fortuna comes, quocunq; ferare,

Si fuerint: felix astra ferere super.

COMITE FORTVNA.

SEBASTIANVS GRYPHIVS
GERMANVS EXCVDE
BAT LVGDVNI
ANNO
M. D. XXX.